DÜZCE ÜNİVERSİTESİ

I.
ULUSLARARASI GÖÇ VE MÜLTECİ KONGRESİ BİLDİRİLERİ

Editör

Doç. Dr. Ali ERTUĞRUL
Doç. Dr. Mehmet Emin ULUDAĞ

I. ULUSLARARASI GÖÇ VE MÜLTECİ KONGRESİ BİLDİRİLERİ

Editör Ali ERTUĞRUL – Mehmet Emin ULUDAĞ

Düzce Üniversitesi Yayınları ; No.5. Kongreler ; 1.
ISBN : 978-605-81933-6-9
© Düzce Üniversitesi, Eylül 2018
Sertifika No: 13869

Editör
Doç. Dr. Ali ERTUĞRUL – Doç. Dr. Mehmet Emin ULUDAĞ

Dizgi-Mizanpaj
Doç. Dr. Ali ERTUĞRUL

Kapak Tasarımı
Hatice KARAKUŞ

Bu eserde yer alan bildiri metinlerinde ileri sürülen görüşlerin bilimsel ve hukukî sorumluluğu yazarlarına aittir.

Düzce Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı
Merkez Kütüphanesi tarafından kataloglanmıştır.

I. Uluslararası Göç ve Mülteci Kongresi Bildirileri / Editör Ali ERTUĞRUL, Mehmet Emin ULUDAĞ. Düzce : Düzce Üniversitesi Yayınları, 2018.
XVI, 592 sayfa : resim ; 24 cm.
(Düzce Üniversitesi Yayınları ; No.5. Kongreler; 1)
ISBN : 978-605-81933-6-9

Göç	Immigration
Göç Politikaları	Immigration Policies
Mültecilerin Hukuku	Law of Refugees
Mültecilerin Sağlığı	Health of Refugees
Mültecilerin Eğitimi	Training of Refugees
Mültecilerin İstihdamı	Employment of Refugees
Mültecilerin Sosyal ve Kültürel Problemleri	Social and Cultural Problems of Refugees

HV 640 (LC Nu.)
304.82 (Dewey Nu.)

Baskı:
Pelin Ofset Tipo Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Ltd.Şti. ANKARA

Bu çalışma, Düzce Üniversitesi BAP 2017.05.05.624 numaralı projeyle desteklenmiştir.

Değerli katkılarından dolayı sponsorlarımıza teşekkür ederiz.

Kongre Onur Kurulu

Prof. Dr. Nigar DEMİRCAN ÇAKAR
Dr. Zülkif DAĞLI
Dursun AY
Abdullah AYAZ

Kongre Bilim Kurulu

Prof. Dr. İlhan GENÇ
Prof. Dr. Metin AKKUŞ
Prof. Dr. Yusuf OĞUZOĞLU
Prof. Dr. Abulfez SÜLEYMANOV
Prof. Dr. Osama AL HAMWİ
Prof. Zohreh KHOSRAVİ
Prof. Dr. Mustafa ORÇAN
Prof. Dr. Abdürreşit Celil KARLUK
Prof. Dr. Kuat Kazhumuhanuly RAKHİMBERDİN
Prof. Dr. Mehmet Tayfun AMMAN
Prof. Dr. Mustafa ALTINDİŞ
Prof. Dr. Mustafa TALAS
Prof. Dr. Sibel KALAYCIOĞLU
Doç. Dr. Ali ERTUĞRUL
Doç. Dr. Ali ESGİN
Doç. Dr. Burcu KURT
Doç. Dr. Esmaeil HASSANZADEH
Doç. Dr. Gönül DEMEZ
Doç. Dr. M. Murat YÜCEŞAHİN
Doç. Dr. Mehmet Emin ULUDAĞ
Doç. Dr. Parichehr HANACHİ
Doç. Dr. Recai ÖZCAN
Doç. Dr. Reyhan Atasu TOPÇUOĞLU
Doç. Dr. Saniye DEDEOĞLU
Doç. Dr. Selmin KAŞKA
Doç. Dr. Ulaş SUNATA
Doç. Dr. Vehbi BAYHAN
Dr. Öğr. Üyesi Ali BABAHAN
Dr. Öğr. Üyesi Bekir KOCADAŞ
Dr. Öğr. Üyesi Cihan ERTAN
Dr. Öğr. Üyesi Emel Coşkun
Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÖZÇELİK
Dr. Öğr. Üyesi H. Banu HÜLÜR
Dr. Öğr. Üyesi Hatice AZTİMUR
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AKKAŞ

Dr. Öğr. Üyesi İsmail YAŞAYANLAR
Dr. Öğr. Üyesi Meral Gezici YALÇIN
Dr. Öğr. Üyesi Metin KILIÇ
Dr. Öğr. Üyesi Murat YÜKSEL
Dr. Öğr. Üyesi Mümin TOPCU
Dr. Öğr. Üyesi Nazlı ŞENSES
Dr. Öğr. Üyesi Pınar YAZGAN
Dr. Öğr. Üyesi Sibel BAYRAM
Dr. Öğr. Üyesi Sidar ÇINAR
Dr. Öğr. Üyesi Şevket Ercan KIZILAY
Dr. Öğr. Üyesi Zuhal GÜLER

Kongre Düzenleme Kurulu

Doç. Dr. Mehmet Emin ULUDAĞ
Doç. Dr. Ali ERTUĞRUL
Dr. Öğr. Üyesi Metin KILIÇ
Seyhan AKYÜZ

Kongre Sekreteryası

Arş. Gör. Bahar AYKAÇ
Arş. Gör. Başak GENÇTÜRK
Arş. Gör. Emel ŞENGÖNÜL ARAS
Arş. Gör. Emine ŞAHİN
Arş. Gör. Fatih Alper TAŞBAŞ
Arş. Gör. Fatma ÇELİK
Arş. Gör. Furkan KÜLÜNK
Arş. Gör. Merve MENTEŞE
Arş. Gör. Mübarek ATAN
Arş. Gör. Nurullah TURAN
Arş. Gör. Onur Sadık KARAKUŞ
Dkt. Öğr. Özge SARIALİOĞLU
Dkt. Öğr. Seda GÖNÜL

Kongre Katılımcıları

Prof. Dr. Abdürreşit Celil KARLUK, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara
Prof. Dr. Abulfez SÜLEYMANOV, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul
Prof. Dr. Barış ÖZDAL, Uludağ Üniversitesi, Bursa
Prof. Dr. İlknur AYDIN AVCI, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun
Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ, Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay
Prof. Dr. Mustafa ALTINDİŞ, Sakarya Üniversitesi, Sakarya
Prof. Dr. Osama Al HAMWİ, İstanbul Üniversitesi, İstanbul
Prof. Dr. Sıddık KORKMAZ, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya
Prof. Dr. Zohreh KHOSRAVİ, Al-Zahra Üniversitesi, Tahran
Doç. Dr. Maka SALİA BEŞİROĞLU, Düzce Üniversitesi, Düzce
Doç. Dr. Parichehr HANACHİ, Al-Zahra Üniversitesi, Tahran
Doç. Dr. Selma ALTINDİŞ, Sakarya Üniversitesi, Sakarya
Doç. Dr. Süleyman GÖKSOY, Düzce Üniversitesi, Düzce
Doç. Dr. Şorena LOMAİA, Düzce Üniversitesi, Düzce
Doç. Dr. Yusuf ADIGÜZEL, İstanbul Üniversitesi, İstanbul
Doç. Dr. Yusuf GENÇ, Sakarya Üniversitesi, Sakarya
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe CEBECİ, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa
Dr. Öğr. Üyesi Çetin YILMAZ, Düzce Üniversitesi, Düzce
Dr. Öğr. Üyesi Emel COŞKUN, Düzce Üniversitesi, Düzce
Dr. Öğr. Üyesi Emel İŞTAR IŞIKLI, Düzce Üniversitesi, Düzce
Dr. Öğr. Üyesi Fehmi ALTIN, Düzce Üniversitesi, Düzce
Dr. Öğr. Üyesi Hasan Hüseyin TAYLAN, Sakarya Üniversitesi, Sakarya
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AKKAŞ, Erzincan Üniversitesi, Erzincan
Dr. Öğr. Üyesi Metin KILIÇ, Düzce Üniversitesi, Düzce
Dr. Öğr. Üyesi Murat ARPACI, Erzincan Üniversitesi, Erzincan
Dr. Öğr. Üyesi Polat ALPMAN, Yalova Üniversitesi, Yalova
Dr. Eylem BEYAZIT, Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay
Öğr. Gör. Dr. Selman YARCI, Yalova Üniversitesi, Yalova
Öğr. Gör. Burak YÜKSEL, Düzce Üniversitesi, Düzce
Öğr. Gör. Gülbaşak YERLİ, Sakarya Üniversitesi, Sakarya
Öğr. Gör. Oğuz TUNÇEL, Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak
Öğr. Gör. Selda GEYİK YILDIRIM, Kafkas Üniversitesi, Kars
Arş. Gör. Dr. Merve ÇETİN DAĞDELEN, Pamukkale Üniversitesi, Denizli
Arş. Gör. Ahmet Can YAZGI, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun
Arş. Gör. Ahmet Vedat KOÇAL, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır
Arş. Gör. Ali ÖZDEMİR, Sakarya Üniversitesi, Sakarya
Arş. Gör. Ayşe Selcan ÖZDEMİRCİ, Sakarya Üniversitesi, Sakarya
Arş. Gör. Bahar AYKAÇ, Düzce Üniversitesi, Düzce
Arş. Gör. Bahtiyar SAYGICI, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun
Arş. Gör. Başak GENÇTÜRK, Düzce Üniversitesi, Düzce
Arş. Gör. Bekir GÜZEL, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize
Arş. Gör. Ceren KAYA, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, İstanbul
Arş. Gör. Ebubekir DÜZCAN, Erzincan Üniversitesi, Erzincan
Arş. Gör. Fatmanur ALSANCAK, Sakarya Üniversitesi, Sakarya
Arş. Gör. Mehmet KORKMAZ, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun
Arş. Gör. Semra YILMAZ, Düzce Üniversitesi, Düzce

Arş. Gör. Taner ATMACA, Düzce Üniversitesi, Düzce Üniversitesi
Arş. Gör. Ulviye TÜFEKÇİ, Uludağ Üniversitesi, Bursa
Arş. Gör. Ülcay Ecenur AVCI, Erzincan Üniversitesi, Erzincan
Okt. Weiam AL-RABUOİ, Thamar University, Thamar / Yemen
Dok. Öğr. Kemal TEMEL, Uludağ Üniversitesi, Bursa
Dok. Öğr. Kübra YÜKSEL, Düzce Üniversitesi, Düzce
Dok. Öğr. Taha GAROON, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir
Yl. Öğr. Roshanak ZARİNGHALAMİ, Al-Zahra Üniversitesi, Tahran
Yl. Öğr. Esra Nurcan REYHANLIOĞLU, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara
Yl. Öğr. Esra VARDAR, Uludağ Üniversitesi, Bursa
Yl. Öğr. Gülay ACAR YURTMAN, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul
Yl. Öğr. Hülya ÖZKUL, Düzce Üniversitesi, Düzce
Yl. Öğr. Nursen TEKGÖZ, İstanbul Üniversitesi, İstanbul
Yl. Öğr. Sedat ERTEN, Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay
Yl. Öğr. Sümeyye AÇIKGÖZ, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul
Ahad ABDİ, Navid Mehr Social Worker Clinic, Tahran
Ali Kemal ARDIÇ, Namık Kemal İlkokulu, Düzce
Bekir BİLGE, İsmetpaşa Ortaokulu, Düzce
Bilge ÇOBAN, Yuva Derneği, İstanbul
Musa ZEKİ, KADİM (Kardeşlik, Akrabalık, Dayanışma ve İletişim Merkezi), Düzce
Nafiseh HANACHİ, Navid Mehr Social Worker Clinic, Tahran

YAYINA HAZIRLAYANLAR

Doç. Dr. Ali ERTUĞRUL
Doç. Dr. Mehmet Emin ULUDAĞ
Arş. Gör. Emine ŞAHİN

TAKDİM

Son yılların büyük insanlık dramı olan ve ülkemizi birçok bakımdan etkileyen "Göç ve Mülteci Sorunu" geçmişte olduğu gibi bugün de trajik sonuçlar doğurmaktadır. Esasen bu sorunu üreten yine insanın kendisidir. Bu bakımdan kaynağı insan olan bu problemin çözümü yine insan merkezli olacaktır. En azından var olan sorunlara yapılacak muhtemel çözüm önerileriyle karar alıcıların önünü aydınlatmanın ve bu yakıcı sorunun tarafları olarak akademik ve sosyal sorumluluğumuzu yerine getirmenin insanî bir vazife olduğunu düşünüyoruz. Bu amaç ve niyetlerle ortaya konulabilecek muhtemel çözüm önerilerini sosyal bilimler perspektifiyle tartışmak üzere *23-25 Kasım 2017'de* Üniversitemizin ev sahipliğinde *I. Uluslararası Göç ve Mülteci Kongresi*'ni düzenledik ve meseleyle ilgili üniversite ve enstitülerde çalışan ihtisas sahibi araştırmacıları bir araya getirdik.

Esasen içinde bulunduğumuz şehrimiz, bilhassa son 200 yıllık kırılma ve savrulmaların yol açtığı dramları ve felakatleri yakınen tecrübe etmiş kimselerle doludur. Bu bakımdan Düzcemiz için göçlerin inşa ettiği şehir tanımlamasını yapmak yanlış olmayacaktır. Tabii bulundukları yerleri terk etmek zorunda kalmış ve türlü sıkıntı ve meşakkatlerle yüzleşmek durumunda kalmış kimselerin yeni yerleştikleri yerlere uyum sağlamaları, kendilerine gelip sosyal hayatın bir parçası haline gelmeleri uzun ve sıkıntılarla dolu bir süreç sonunda mümkün olabilmektedir. Bu süreç sırasında ortaya çıkabilecek kriminal durumlar, bireysel ve gurupsal çatışmalar, kamunun takındığı tavır ve kullandığı dil ile halkın yaklaşımı bu kabul sürecini yavaşlatmakta ya da hızlandırabilmektedir. Marifet ve bilgelik, var olan gerçeklik karşısında şikayet ve sızlanmak değil, gerçeklerle yüzleşerek olası problem kaynaklarını tespit etmek ve çözüm yolları geliştirmek; muhtemel risk alanlarını kontrol altına alıp süreci sürdürülebilir tutmak ve neticede buradan herkes için bir artı değer ve sosyal fayda üretebilmektir. İşte uzun ve sıkıntılı olan böyle bir süreci, halkın tepkisine meydan vermeden ya da göçmenlerin yeni bir maduriyet yaşamalarına sebep olmadan idare edebilmek de ancak ilmin ışığı ve uzmanların rehberliğiyle mümkündür.

Üniversitemizin ilgili birimleri, bilhassa da sosyal bilimler alanında uzmanlaşmış akademisyenleri, ilimizdeki Göç İdaresi gibi ilgili birimlerle temasta bulunarak bu sürece katkı sağlamaya çalışmaktadırlar. Ancak Üniversitemiz sadece il bazında değil, ülke bazında da göç ve mültecilik konusuna eğilmekte ve yapacağı yayınlarla karar alıcıların ve ilgili kimselerin önünü aydınlatmaya çalışmaktadır. Birincisini düzenlediğimiz ve bundan sonra iki yılda bir düzenlemeyi düşündüğümüz uluslararası göç ve mülteci kongreleri bu neviden çalışmalardır. Yine Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde 100/2000 YÖK Doktora Bursu kapsamında açılmış bulunan "Göç Çalışmaları Doktora Programı" da ihtiyaç duyduğumuz uzman kimselerin yetişmesini sağlayacaktır.

Dileğimiz kimsenin yerinden-yurdundan edilmediği barış dolu bir dünyada huzur içinde yaşamaktır. Ancak var olan gerçeklikler karşısında da tavrımız problemin değil çözümün bir parçası olmaya çalışmaktır.

Prof. Dr. Nigâr DEMİRCAN ÇAKAR

Düzce Üniversitesi Rektörü

EDİTÖRDEN

Bilinen en eski tarihlerden beri insanların, hatta var olan tüm canlı organizmaların muhtelif sebeplerle yaşadıkları alanları terk ederek başka yerlere göç ettikleri, genellikle büyük değişim, dönüşüm ve kırılmalarla birlikte gerçekleşen bu göç hareketlerinin de diğer etmenlerle beraber tarihin akışına yön verip şekillendirdiği bilinen bir gerçektir. Hayatta kalma, zorlukları aşma ve daha iyisine ulaşma gibi hedeflerle bireysel ya da topluluklar halinde gerçekleşen göçlerin sebepleri kıtlıklar, âfetler ve salgın hastalıklar gibi tabiî olaylar olabileceği gibi, temel ihtiyaçların karşılanamaması ya da kaynakların denetim altına alınması gibi nedenlerle çıkan savaşlar, çatışmalar, karışıklıklar, baskılar, yoksunluklar gibi insan kaynaklı etmenler de olabilmektedir.

Genel olarak kuzeyli kavimlerin soğuk ve verimi düşük topraklardan güneyin sıcak ve verimli alanlarına inme mücadelelerinin insanlık tarihinin akışına yön verdiği, "kavimler göçü" olarak bilinen hareketlenmenin bugünkü Avrupa'nın demografik, siyasal ve kültürel temellerini şekillendirdiği, nispeten daha yakın dönemlerde Avrupa ve Afrika kaynaklı gerçekleşen zorunlu veya gönüllü göçlerin de bir bütün olarak Amerika ve Avustralya kıtasının mukadderatını belirlediği ortadadır. Yine yaşamakta olduğumuz ve vatan bellediğimiz Anadolumuzun da göç hareketlerinin hem hedefi hem geçiş yeri hem de kaynak ülkesi olarak tarih sahnesinde yerini aldığı ve bugün de tarihin bir daha tekerrür etmekte olduğu görülmektedir.

Yukarıda tanımlamaya çalıştığımız geçmiş yüzyıllardaki göç hareketlerinin sebepleri arasına, herhalde yaşamakta olduğumuz bu son yüzyılı göz önünde bulundurarak, teknolojik ve bilimsel gelişmeler ile ulaşım ve iletişimin kolaylaşmasıyla etkinlikleri kıyas kabul etmeyecek derecede artan uluslararası güçlerin "Yeni Dünya Düzeni" adı altında kendi hedef, niyet ve menfaatlerini gerçekleştirmek için çatışmalar çıkartarak, ekonomik krizler üreterek, ideolojik kamplaşmalar oluşturarak dünyaya nizam verme çabalarını da eklemek gerekecektir. Kaynakları denetim altına almak, kendisine yönelen ya da yönelme ihtimali bulunan tehditleri bertaraf edip güvenliğini sağlamak ve ulaşmış olduğu refah düzeyini korumak gibi temel hedef ve kaygıları geçmiş göç hareketlerinin sebepleriyle aynı olmakla birlikte etkinlik ve uygulama sahası itibariyle bütün bir dünyayı içine alan bu kurgu sırasında, hedef haline gelen veya arada kalan ya da mücadele sahası haline dönüşen ülkeler veya bölgeler, bu niyet ve çatışmalardan doğrudan doğruya etkilenmekte ve dünyayı yok edebilecek bir boyuta ulaşmış olan silah teknolojisinin yıkıcı etkilerine maruz kalan insanlar bulundukları yerleri terk etmek zorunda kalabilmektedirler.

İmparatorluklar çağını kapatan I. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan ulus devletler eksenli yeni dünya düzeni içinde ilticalar, mübadeleler ve sürgünler şeklinde cereyan eden uluslararası kitlesel göç hareketleri, II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan ideolojik kamplaşmaların tetiklediği soğuk savaş döneminde nispeten ivme kaybedip lokalize olmuşsa da, soğuk savaşın resmen sona erdiği 1991'den sonra yeni bir hareketlilik kazanmıştır. Siyasî, iktisadî, dinî ve sosyal nedenleri de göz ardı etmeksizin bugün ülkemizi etkilemekte olan ve muhtelif uluslararası kuruluşlarla tedbir alıp yönetmeye çalıştığımız göç hareketlerinin kaynağı konumundaki ülkelerin Afganistan, Irak ve Suriye olması bu bakımdan bir tesadüf değildir. 11 Eylül saldırıları sonrasında hedef ülke haline gelen veya petrol ve gaz kaynakları itibariyle denetim altına alınması gereken ya da yeni dünya düzeni içinde yeniden dizayn edileceği ilan olunan bu ülkeler ve ileride bunlar arasına katılacak olan diğer ülkeler, öyle görünüyor ki gelecekte de göçün kaynak ülkesi vasfını

koruyacaklardır. On birinci asrın tarihçilerinden Miskeveyh'in de dediği gibi benzer sebepler genellikle benzer sonuçlar doğuruyorsa ve tarihsel tecrübeler yolumuzu aydınlatacaksa, muhtemel meydan okumalara karşı tedbirlerimizi almalı ve göçlerin ortaya çıkartması muhtemel tehditleri yönetme imkânlarını geliştirip bunları fırsatlara dönüştürmeyi bilmeliyiz.

Sebepleri zamana, zemine ve şartlara göre değişiklikler arz edebilen çok yönlü ve karmaşık bir olgu olarak göç, tarih, iktisat, sosyoloji, sosyal hizmet, psikoloji, uluslararası ilişkiler, hukuk, tıp, eğitim, iletişim gibi farklı disiplinleri ilgilendiren ve bu disiplinler tarafından değerlendirilmesi gereken bir çalışma alanıdır. Bu bakımdan I. Uluslararası Göç ve Mülteci Kongresi bilim ve düzenleme kurulu olarak biz de bu çok yönlü ve karmaşık olguyu, ülkemizin ve bölgemizin yaşamakta olduğu güncel göç hareketlerini merkeze alarak tasvir edip anlamak ve değerlendirmek istedik. Bu niyetimize binaen Kongremize gönderilmiş olan 114 bildiri içinden güncel göç hareketleriyle ilgili olmayan tarih ve edebiyat gibi alanlarla alakalı bildirileri elemek durumunda kaldık. Her biri özgün ve kıymetli olan bu bildiriler de ümit ediyoruz ki periyodik olarak düzenlemeyi düşündüğümüz diğer göç kongrelerinde sunulacaklardır.

I. Uluslararası Göç ve Mülteci Kongresi'nde sunulmuş 41 tebliğden oluşan elinizdeki bu kitap, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi güncel olanı merkeze alarak ve göç olgusunun çok yönlü ve karmaşık yapısını dikkate alarak teşkil edilmiş on bölümden oluşmaktadır. Genel olarak tebliğler göç teorileri ve göç tipolojileri bağlamında yaşanmakta olanı tespit edip tanımlamaya çalışan alan araştırmaları ile mevcut mülteci ve göçmen hukukunu ve göç politikalarını irdeleyen incelemeler, mültecilerin istihdamı, eğitimi, sağlığı ve psiko-sosyal problemleri hususunda tespitleri ve çözüm tekliflerini içeren çalışmalar ve göçün toplumsal ve kültürel etkilerini, kimlik ve uyum sorunlarını, ilgili kurum ve yapıların mevcut durumu yönetme ve problemleri çözme kabiliyetini tespite dayalı bildirilerden oluşmaktadır.

Son olarak I. Uluslararası Göç ve Mülteci Kongresi için tercih etmiş olduğumuz "Göç bir tercih değildir" sloganına/mottosuna dair bir açıklama yapmak istiyoruz. Slogan, mahiyeti gereği kısa, açık ve net, anlaşılır ve akılda kalır olmak durumundadır. Aynı zamanda iletmek istediği anlam, her toplumsal kesim ve tarafta ilgi uyandırabilmeli veya farklı boyutlarda tartışmaya ve yorumlanmaya açık olmalıdır. Elbette bir genellemenin ya da sloganın konunun bütün unsurlarını içine almasının mümkün olmadığını ve zorunlu olarak bazı hususları dışarıda tutmak durumunda kalacağını biliyor ve bu sloganın da göç türleri içinde yer alan "gönüllü göçler" gibi olguları kapsam dışında tuttuğunu görüyoruz. Lakin iş, eş, aile, akrabalar, sosyal çevre, doğal çevre gibi daha başka pek çok bağını geride bırakarak gitmek zorunda kalan bireylerle duygudaşlık oluşturmak, yaşadığı coğrafyayı, iklimi, kültürü, dili ve yaşayışı değiştirmek durumunda kalan insanları anlamak, insanî değerler ve haklar çerçevesinde onların topluma uyum sürecine katkı sağlayacak kimselerde farkındalık oluşturmak ve de geçici koruma statüsünde ülkemizde bulunan kimselerin zaman zaman maruz kaldıkları asılsız yakıştırma, suçlama, dışlanma ve sosyal destekten mahrum bırakılma gibi söylemler karşısında toplumun dikkatini çekmek için "Göç bir tercih değildir" sloganının uygun bir tercih olduğunu düşünüyoruz.

Kimsenin mülteci durumuna düşmediği bir dünyada yaşamak en büyük arzumuzdur.

Doç. Dr. Ali ERTUĞRUL

İÇİNDEKİLER

TAKDİM ..... **IX**
EDİTÖRDEN ..... **XI**
İÇİNDEKİLER ..... **XIII**

AÇILIŞ VE PROTOKOL KONUŞMALARI

DOÇ. DR. MEHMET EMİN ULUDAĞ 4
PROF. DR. NİGÂR DEMİRCAN ÇAKAR 6
DR. ZÜLKİF DAĞLI 7

BİRİNCİ OTURUM
GÖÇ POLİTİKASI VE MÜLTECİ HUKUKU

PROF. DR. BARIŞ ÖZDAL
ESRA VARDAR
AVRUPA BİRLİĞİ'NİN DÜZENLİ GÖÇ POLİTİKASININ TÜRKİYE'YE ETKİLERİ 13
ARŞ. GÖR. CEREN KAYA
MÜLTECİ HAKLARI BAĞLAMINDA AYRIMCILIK YASAĞI VE GEÇİCİ ÖZEL ÖNLEMLER 29
ÖĞR. GÖR. GÜLBAŞAK YERLİ
TÜRKİYE'DEKİ GÖÇ POLİTİKALARI EKSENİNDE GÖÇ İDARESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİNİN KURULUŞ VE FONKSİYONLARI 49
ARŞ. GÖR. AHMET CAN YAZGI
İADE VE SINIRDIŞI ETME KAVRAMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI 59

İKİNCİ OTURUM
GÜNCEL GÖÇ POLİTİKALARI

DR. ÖĞR. ÜYESİ EMEL İŞTAR IŞIKLI
TÜRKİYE'DEKİ GÖÇMENLERE YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALARIN İNCELENMESİ 73
KEMAL TEMEL
ARŞ. GÖR. ULVİYE TÜFEKÇİ
TÜRKİYE'DE GÖÇMEN VE MÜLTECİLERE YÖNELİK SOSYAL YARDIM POLİTİKASINDA YAPISAL DÖNÜŞÜM 83
ARŞ. GÖR. BEKİR GÜZEL
SURİYE İÇ SAVAŞI BAĞLAMINDA TÜRKİYE'NİN DEĞİŞEN GÖÇ VE GÖÇMEN POLİTİKALARI 101
ARŞ. GÖR. AHMET VEDAT KOÇAL
MEDENİYETİN DOĞULU-BATILI AYRIMINA BİR ÖRNEK OLARAK GÜNCEL GÖÇ KRİZİ VE GÖÇMEN POLİTİKALARI: TARİHSEL BİR KARŞILAŞTIRMA 117

ÜÇÜNCÜ OTURUM
MODERN GÖÇ HAREKETLERİ

ARŞ. GÖR. ALİ ÖZDEMİR
GÖÇMEN-MÜLTECİ İKİLEMİNDE YENİ BİR KAVRAM: "İKLİM MÜLTECİLERİ" 145
ÖĞR. GÖR. SELDA GEYİK YILDIRIM
PARADOKSAL GÖÇ VE AFGAN MÜLTECİLER 155
DR. ÖĞR. ÜYESİ MURAT ARPACI
ARŞ. GÖR. EBUBEKİR DÜZCAN
ERZİNCAN'DAKİ AFGAN MÜLTECİLERİN SOSYAL SORUNLARI: BARINMA, İŞSİZLİK VE ENTEGRASYON 169
DOÇ. DR. MAKA SALİA BEŞİROĞLU
DOÇ. DR. ŞORENA LOMAİA
1992-1993 YILLARINDAKİ ABHAZYA SAVAŞI SONRASINDA GÜRCİSTAN'DA ORTAYA ÇIKAN GÖÇLER VE BUNLARIN SOSYAL ENTEGRASYONU 179

DÖRDÜNCÜ OTURUM
MÜLTECİ ÇOCUKLAR VE EĞİTİM

DOÇ. DR. SÜLEYMAN GÖKSOY
HÜLYA ÖZKUL
SURİYELİ ÖĞRENCİ VE EĞİTİMCİLERİN EĞİTİM ORTAMLARINA UYUM SORUNLARI 195
ARŞ. GÖR. TANER ATMACA
TÜRK VE SURİYELİ ÖĞRENCİLERİN BİRLİKTE YAŞAMA PRATİKLERİ: ETKİLEŞİM, KABUL VE DIŞLANMA 207
BEKİR BİLGE
ALİ KEMAL ARDIÇ
STK'LARIN MÜLTECİ ÖĞRENCİLERLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI: DÜYETDER ÖRNEĞİ 223
ESRA NURCAN REYHANLIOĞLU
ÇEKİYORUM: MÜLTECİLİK; MÜLTECİ ÇOCUK OLMA -ANKARA ÖRNEĞİ- 227

BEŞİNCİ OTURUM
MÜLTECİLERİN İSTİHDAMI VE ÇALIŞMA HAKLARI

ARŞ. GÖR. BAHTİYAR SAYGICI
YABANCILARIN TÜRKİYE'DE ÇALIŞMA HAKLARI VE KARŞILAŞILAN SORUNLAR 245
BİLGE ÇOBAN
TÜRKİYE'DE SURİYELİ MÜLTECİLER İÇİN GEÇİM FIRSATLARI İNŞA ETMEK 263
GÜLAY ACAR YURTMAN
SURİYELİ ÇOCUK MÜLTECİLERİN KARŞI KARŞIYA BULUNDUKLARI RİSK ALANLARI 285
KÜBRA YÜKSEL
ÖĞR. GÖR. BURAK YÜKSEL
GÖÇTE GÜVENLİ YOL: SOSYAL SERMAYE 299

ALTINCI OTURUM
MÜLTECİ SAĞLIĞI

AHAD ABDİ
NAFİSEH HANACHİ
IMPACT COMPARİSON OF "GAME THERAPY" AND "STORYTELLİNG" İN IMPROVİNG OF SOCİAL SKİLLS AND BEHAVİORAL DİSORDER REDUCTİON OF AFGHAN REFUGEE STREET AND LABOR CHİLDREN İN TEHRAN.....309
ARŞ. GÖR. MEHMET KORKMAZ
PROF. DR. İLKNUR AYDIN AVCI
GÖÇMEN ERKEKLERİN SAĞLIĞI VE GÖÇMEN ERKEKLERİN SAĞLIK HİZMETLERİNDEN YARARLANMALARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....319
DOÇ. DR. SELMA ALTINDİŞ
MÜLTECİLERİN SAĞLIK ERİŞİMİNDEKİ SORUNLARI.....327
PROF. DR. MUSTAFA ALTINDİŞ
DOÇ. DR. SELMA ALTINDİŞ
MÜLTECİLERDE ENFEKSİYONLAR VE KORUNMA.....333

YEDİNCİ OTURUM
MÜLTECİLERİN PSİKOLOJİK VE SOSYAL OLARAK YAŞADIKLARI PROBLEMLER

PROF. DR. ZOHREH KHOSRAVİ
MENTAL DİSORDERS AND ITS SOCİO-CULTURAL BACKGROUND İN IMMİGRANTS: THE CASE OF AFGHANS İN IRAN.....339
DOÇ. DR. PARİCHEHR HANACHİ
ROSHANAK ZARRİNGHALAMİ
THE EFFECT CHAOTİC NATURE OF WAR ON AFGHANISTAN REFUGEES HEALTH IN IRAN.....351
DOÇ. DR. YUSUF GENÇ
MÜLTECİ/SIĞINMACILARIN PSİKO-SOSYAL SORUNLARI.....355
ÖĞR. GÖR. OĞUZ TUNÇEL
POSTERE YANSIYAN GÖÇMEN KARŞITLIĞI: MACARİSTAN ÖRNEĞİ.....373
DOK. ÖĞR. TAHA GAROON
OKT. WEİAM AL-RABUOİ
SOCİAL MEDİA BETWEEN DECEİVİNG AND HELPİNG REFUGEES.....381

SEKİZİNCİ OTURUM
GÖÇÜN TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL ETKİLERİ

PROF. DR. OSAMA AL-HAMWİ
الأكاديميون والمعلمون اللاجئون المشكلات والحلول.....395
DR. ÖĞR. ÜYESİ İBRAHİM AKKAŞ
ARŞ. GÖR. ÜLCAY ECENUR AVCI
KRASNADOR'DAN ÜZÜMLÜ'YE GÖÇ YOLUNDA AHISKA TÜRKLERİ'NİN YAŞADIKLARI SORUNLAR: ERZİNCAN ÖRNEKLEMİ.....403
PROF. DR. SIDDIK KORKMAZ
GÖÇ OLGUSUNUN MEZHEPSEL KİMLİKLER ÜZERİNDEKİ DÖNÜŞTÜRÜCÜ ETKİSİ.....415

DR. ÖĞR. ÜYESİ FEHMİ ALTIN
ARŞ. GÖR. SEMRA YILMAZ
GÖÇ VE OLUŞAN İZLERİ 427

DOKUZUNCU OTURUM
SURİYELİ SIĞINMACILAR: KİMLİK VE UYUM

DR. ÖĞR. ÜYESİ POLAT ALPMAN
ÖĞR. GÖR. DR. SELMAN YARCI
"GÖÇMENLER KONUŞABİLİR Mİ?": GÖÇMENLİK KOŞULLARI ALTINDA KURULAN SIĞINMACI KİMLİĞİNİ HARİTALAMAK 457
DOÇ. DR. YUSUF GENÇ
ARŞ. GÖR. FATMANUR ALSANCAK
SURİYELİ SIĞINMACILARIN UYUM SORUNLARININ SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ . 467
DR. ÖĞR. ÜYESİ EMEL COŞKUN
DR. ÖĞR. ÜYESİ ÇETİN YILMAZ
TOPLUMSAL CİNSİYET PERSPEKTİFİNDEN DÜZCE'DEKİ MÜLTECİLERİN TOPLUMSAL UYUMDA KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ 483
ARŞ. GÖR. BAHAR AYKAÇ
ARŞ. GÖR. BAŞAK GENÇTÜRK
DR. ÖĞR. ÜYESİ METİN KILIÇ
MÜLTECİLERİN AİLE YAPILARI BAĞLAMINDA TÜRK KÜLTÜRÜNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 499

ONUNCU OTURUM
MÜLTECİLERİN FARKLI BÖLGELERDEKİ YAŞAM DENEYİMLERİ

PROF. DR. ABULFEZ SÜLEYMANOV
SURİYELİ MÜLTECİLERİN YAŞAM DENEYİMLERİ VE YEREL HALKIN ALGISI: SULTANBEYLİ ÖRNEĞİ 521
DR. ÖĞR. ÜYESİ HASAN HÜSEYİN TAYLAN
SAKARYA'DAKİ SURİYELİ MÜLTECİLERİN SOSYO-KÜLTÜREL VE EKONOMİK SORUNLARI 529
SEDAT ERTEN
PROF. DR. MUHARREM GÜNEŞ
DR. EYLEM BEYAZIT
BİR GÖÇ KAPISI: REYHANLI GÖÇÜN ETKİLERİ ÜZERİNE BİR ÇÖZÜMLEME 543
ARŞ. GÖR. DR. MERVE ÇETİN DAĞDELEN
MÜLTECİLERİN YEREL MEDYA'DA TEMSİLİ: DENİZLİ KENTİ ÖRNEĞİ 559

KAPANIŞ VE DEĞERLENDİRME

PROF. DR. İLHAN GENÇ 577
PROF. DR. ZOHREH KHOSRAVİ 578
SAMİR HAFEZ 579
PROF. DR. ABULFEZ SÜLEYMANOV 581
DOÇ. DR. MEHMET EMİN ULUDAĞ 582

I. ULUSLARARASI GÖÇ VE MÜLTECİ KONGRESİ'NDEN KARELER 584

AÇILIŞ VE PROTOKOL KONUŞMALARI

Nazik davetiniz için teşekkür ederim. I. Uluslararası Göç ve Mülteci Kongresi'nin başarılı geçmesini diler, tüm katılımcılara sevgi ve selamlar sunarım.

Fikri IŞIK
Başbakan Yardımcısı

~~ ~~~ ~~

Sayın Nigâr Demircan Çakar; göndermiş olduğunuz nazik davetinizi aldım. Yakın ilginize çok teşekkür ederim. Katılmayı ziyadesiyle arzu etmeme rağmen daha önceden belirlenen programım nedeniyle aranızda bulanamayacağım. Bu vesileyle 23-25 Kasım 2017 tarihlerinde düzenleyeceğiniz I. Göç ve Mülteci Kongresi'nin esenlikle geçmesi temennisiyle şahsınıza, bütün davetlilere selam ve sevgilerimi sunarım.

Prof. Dr. Veysel EROĞLU
Orman ve Su İşleri Bakanı

~~ ~~~ ~~

23-25 Kasım 2017 tarihlerinde gerçekleştireceğiniz I. Uluslararası Göç ve Mülteci Kongresi'ne yoğun akademik programım nedeniyle katılamayacağımı üzüntüyle bildirir, nazik davetinize teşekkür eder, şahsınızda bütün davetlilere saygı ve sevgilerimi sunarım.

Dr. Öğr. Üyesi Sedat BEKİROĞLU
İstanbul Şişli Meslek Yüksekokulu Müdürü

Doç. Dr. Mehmet Emin ULUDAĞ

Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı

Sayın Valim, Sayın Rektörüm ve protokolümüzün değerli üyeleri, üniversitemizin değerli öğretim elemanları, saygı değer konuklar ve sevgili öğrenciler, Düzce Üniversitesi'nin düzenlemiş olduğu I. Uluslararası Göç ve Mülteci Kongresi'ne hoş geldiniz.

Kongremiz ufak bir aksaklıkla ama doğru bir anlayışla gerçekleşiyor. İsterdik ki öğrencilerimiz salonumuzu doldursunlar ve yoğun bir katılım göstersinler. Ancak vize sonrası olması münasebetiyle sanıyorum memleketlerine gitmeyi tercih ettiler. Bununla birlikte gerçek manada paydaşlarımız buradadır. Problemin gerçek manada tespitini ve çözümünü yapacak öğretim üyeleri ve elemanları ve ilgili kurumların temsilcileri buradadır; hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Tarihin ilk çağlarından bugüne kadar göç bir insanlık dramıdır. İnsanlık için trajik olan bu sorunu üreten yine insanın kendisidir. İnsandan kaynaklanan bu problemi yine insandan, kendisinden gelecek olan çözümler telafi edecektir. Çözüm arayışı ise sadece sosyal bilimlerin değil, bütün bilimlerin ilgi ve sorumluluk alanındadır.

19. yüzyıldan itibaren kesintisizce devam eden bölgemizdeki göçlerin merkezi ya da uğrak yeri genellikle Anadolu olmuştur. Özellikle son yıllardaki bu dram, ülkemizi birçok bakımdan etkilemiş; bütün bölgelerimizi ve hatta illerimizi dahi etkisi altına almıştır. Düzce de bu illerimizden bir tanesidir. Tarihi iç ve dış göçlerle şekillenen bu şehrin kimliği, yeniden büyük bir göç ve mülteci problemiyle karşı karşıyadır. Yakın bir tarihte yaşadığı deprem sebebiyle birçok problemle karşı karşıya kalan şehir, günümüzdeki mülteci akınının ürettiği problemlerle de yüzleşmek durumunda kalmıştır. Bu durum farklı yansımalarla şehrin kimliğini şekillendirmektedir.

Grey'in ifadesiyle, dünyada 1. ve 2. paylaşım savaşlarından beri kapitalizm merkezli olarak gerçekleşen bütün bu küresel trajedilerin uluslararası, ulusal ve yerel etkileri mevcuttur. Bu etkileri ortaya koyup çözüm önerileri üretmeye çalışmak niyetiyle bu bilimsel kongreyi düzenledik. Kongremiz, bilhassa Düzce ili örneğinden hareketle ülkemizdeki duruma bir projektör tutmayı amaçlamaktadır. Konuyla ilgili olarak üniversitelerde, enstitülerde çalışan ihtisas sahibi araştırmacılar ile sahada, bu işin mutfağında çalışan kurumları ve sivil toplum kuruluşlarını bir araya getirmeye ve bunların tecrübelerini paylaşarak ilgililere yol gösterecek teklifler sunmalarına zemin sağlamaya çalıştık. Bu konuşulanlar ve sunulacak bildiriler bir yayın halinde kamuoyuna deklare edilecektir.

Kongremize ilgi üst düzeyde olmuştur. Toplam 114 bildiri gelmiş; kurullarımız, bilhassa düzenleme kurulumuz, bu bildirilerin tümünün çok kıymetli olduğuna kanaat getirmiştir. Ancak göç ve mültecilik konusunun en güncel ve trajik yanı olan Suriyeli, Afganistanlı ve Iraklı göçmenlerin sağlık, hukuk, aile, kimlik, eğitim ve uyum problemleri ile göçmenlerin ekonomide, şehir hayatında bıraktıkları izleri konu edinen 41 bildirinin bu ilk kongremizin amaç ve hedefleri için daha uygun olduğuna karar vermiştir. İnşallah bundan sonra iki yılda

bir yapmayı düşündüğümüz göç temalı kongrelerin konuları da çeşitlilik arz edecek ve bugün yer veremediğimiz diğer bildiri sahiplerini de bu şekilde dinleme fırsatı elde edeceğiz.

Kongremizin ilk planlanma aşamasından bugüne kadar bizden desteklerini esirgemeyen sayın Rektörümüze ve bütün rektörlük çalışanlarına teşekkürü bir borç biliriz. Ayrıca planlama ve düzenleme aşamasında birlikte yüksek bir enerjiyle çalıştığımız Doç. Dr. Ali Ertuğrul ve Dr. Öğr. Üyesi Metin Kılıç hocam ile perde arkasından bizlere destek veren sekretaryamıza, asistanlar ve doktora öğrencilerimize de teşekkür ederiz.

Değer üreten bir üniversite olma anlayışıyla hareket eden Düzce Üniversitesi, umarım bu kongre ile can yakan ve insanın insana açtığı trajik bir problem olan göç ve mülteciliği layıkıyla ele alacak ve var olan sıkıntıların çözümü yolunda yeni değerler ve paradigmalar üretecektir. Kongremizin ilimiz, ülkemiz ve tüm insanlık için hayırlara vesile olması dileğiyle, saygılarımı arz ederim.

~~ ~~~ ~~

Sunucu Arş. Gör. Emel ARAS

Sayın hocamıza konuşmalarından dolayı çok teşekkür ediyoruz. Değerli konuklarımız konuşmalarını yapmak üzere Üniversitemizin Rektörü Sayın Prof. Dr. Nigâr Demircan Çakar'ı kürsüye davet ediyorum.

Prof. Dr. Nigâr DEMİRCAN ÇAKAR

Düzce Üniversitesi Rektörü

Sayın Valim, kıymetli katılımcılar, Üniversitemizin tüm mensupları adına sizleri sevgiyle, saygıyla selamlıyorum.

Çok önemli bir konuda, çok önemli bir başlıkta bugün sizlerle birlikte olmanın hem heyecanı içindeyiz, hem de bu kongreden çıkacak olan sonuç bildirgesini merakla bekliyoruz. Bu topraklar yüzyıllardan bu yana hepimizin geçmişinde, ailesinde bir şekilde tecrübe ettiği göç hikayelerine konu oldu. Ülkemiz, yalnızca bugün böyle bir kongre yapmamıza sebep olan Suriyeli, Iraklı ve Afganistanlı mülteci kardeşlerimize değil, aslında bir kaç asırdan beri Kafkasya'ya kucak açmış, Balkanlara kucak açmış, Boşnaklara kucak açmış, Bulgarlara kucak açmış; sadece Müslümanlara değil, gayr-ı müslimlere de kucak açmıştır. Aslında bu kongre bir yönüyle de bu toprakların mayasında bulunan bu kadirşinaslığı, bu vefakarlığı ve insana verdiği bu kıymeti paylaşacağımız bir meclis olacak.

Tabii hepimiz göç hikayeleriyle büyüdük, hepimizin ailesinde öyle veya böyle bir acı ve sızı var. Düzce hemen hemen tabir-i caizse 72 dilin konuşulduğu, 72 milletin bir arada özgürce huzur içerisinde yaşadığı bir il olma özelliği taşıyor. Elbette bu özelliğin bir parçası olarak da çok sayıda kültür, çok sayıda antropolojik özellik ve insanî değer burada bir arada anlamına geliyor. Belki de bizi burada bir arada tutan ve birbirimize karşı anlayışlı olmaya sevk eden şey bu ortak acılarımız, kaderimizdir. Hepimiz göçün bir tercih olmadığının idraki içindeyiz. Bu bakımdan bu dramı, meydana getirdiği tramvaları halkımıza, ilgililere ve gelecek nesillere aktarmamız ve bunların sağlıklı bir şekilde atlatılması için üzerimize düşen görevleri yerine getirmemiz gerektiğini düşünüyorum. Ümit ediyorum ki, yapmakta olduğumuz bu kongreyle, bu kongrede paylaşacağımız çözüm önerileriyle ve geçmişten günümüze aktardığımız tarihsel tecrübemiz ve bilgi birikimimizle, bu soruna küçük de olsa anlamlı bir dokunuş yapacak ve bu toprakların insana verdiği kıymeti anlamak ve anlatmak yolunda bölgemize, ülkemize ve gelecek nesillerimize önemli bir miras bırakacağız.

Bu havaya, bu yağmura rağmen kongremize teşrif buyuran Sayın Valimize ve kongrenin düzenlenmesine katkı sağlayan tüm paydaşlarımıza teşekkür ediyor, saygılar sunuyor; başarılı bir kongre olmasını temenni ediyorum.

~~ ~~~ ~~

Sunucu Arş. Gör. Emel ARAS

Sayın Rektörümüze bu değerli konuşma için teşekkür ediyoruz. Düzce valisi Sayın Zülkif Dağlı'yı konuşmasını yapmak üzere sahneye davet ediyorum.

Dr. Zülkif DAĞLI

Düzce Valisi

Çok kıymetli Belediye Başkanımız, Rektör Hocam, değerli bilim insanlarımız, kıymetli misafirler, değerli mesai arkadaşlarım, jandarma komutanımız, emniyet müdürümüz, vali yardımcımız kıymetli öğrenciler;

Her ne kadar ilk defa yapılıyor olsa da Düzce ilimizde böyle bir kongrenin yapılması oldukça anlamlı. Yaklaşık üç ay önce Akçakoca ilçemizde Suriyeli göçmenlerin sorunlarına bir ışık tutabilmek ve çözüm yolları araştırmak amacıyla önemli bir düşünce kuruluşuyla birlikte valiliğimizin de içinde bulunduğu bir çalıştay düzenlemiştik. Bir gün süren bir çalıştay oldu; sonuç bildirgesini de yayınladık. Bu etkinliğin problemin anlaşılması ve çözümü yolunda küçük de olsa bir artı değer kattığını düşünüyorum. Tabii bunun ardından böylesine bir kongrenin ilimizde düzenleniyor olması oldukça anlamlı.

Rektör hocamızın da ifade ettiği gibi ilimiz göçe yabancı değil. 1860 öncesinde de, yani 250 yıl önce Irak Türkmenlerinin ilimize gelişi var. Türkmenler Düzce'de dillerini, geleneklerini, yapılarını olduğu gibi muhafaza etmeye devam ediyorlar. Tabii bunun akabinde, 1860'lı yıllarda Kafkas göçüyle birlikte bu biraz daha fazla ivme kazanıyor. Ardından Balkan Savaşı'ndan sonra başlayan Balkan göçü. Bu şekilde devam ede ede ilimiz çok kültürlü bir il haline gelmiş.

Tabii her ne kadar istenmese de dünyada tarih boyunca böyle müteessif hadiseler olmuş. Bundan sonra da mutlaka böyle olacak. Göç hem bir dram hem de hayatın bir realitesi. Bu böyle olmaya devam edecek. Önemli olan, bir realite, bir gerçek olarak önümüzde duran bu göçle ilgili süreci iyi yönetebilmek. Gelişmiş ülkelere, gerek Amerika'ya gerekse II. Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'ya baktığımızda, bunların göçü iyi idare ettiklerini görmekteyiz. Hatta bu vesileyle gayr-ı sâfî millî hasılalarını ve millî gelirlerini arttırdıklarını, büyüme oranlarını 2-3 katına çıkarttıklarını görüyoruz. Yani bu, kurulu düzenimize bir tehdit olarak algıladığımız göç iyi yönetilebilirse aynı zamanda bir zenginleşme kaynağı da olabilir demektir. Göçün büyümeye artı değer sağladığı ekonomistler tarafından da açıkça belirtiliyor. Ancak bunun ortaya çıkabilmesi için göçü düzenli ve kontrol edilebilir bir halde tutmak, istenilen niteliklere haiz göçmenleri ihtiyaç duyulan uygun alanlarda istihdam etmek ve devletin idaresi altında sistemli ve hızlı işleyen bir yapı oluşturarak göç alanlarına ve göçmenlere etkili bir şekilde ulaşmak gerekmektedir. Bu yapılamadığı taktirde göçle ve göçmenlerle mücadele etmek durumunda kalırız. Bu kimseleri ülkemize, illerimize entegre edemediğimiz takdirde, büyük sorunlarla karşı karşıya geleceğimiz açıktır. Bu bakımdan birlikte yaşamak; problemin bir parçası değil, çözümün bir parçası olmak durumundayız.

Suriye'de iç savaş başladığından bu yana ülkemize 3-3,5 milyon civarında göçmenin geldiği konuşuluyor. Bunun net rakamını bilmiyoruz. Ne kadar para harcadık denildiği zaman da, 30 milyarın üzerinde deniliyor. Bunu da net olarak bilmiyoruz. Yani göç idaremiz, göç yönetimimiz bu şekilde.

Bu bakımdan "kendi ilimizde neler yapabiliriz?", en azından "bir çalışma yapabilir miyiz?" diye burada belediye başkanımız, rektör hocamız ve arkadaşlarımızla biraraya geldik. Evvela ilimizde neler yapabileceğimizi, sorunların üstesinden nasıl gelebileceğimizi anlamak, görmek ve inisiyatif almak için harekete geçmek gerektiğini gördük. Bir yönüyle bu kongreyle Üniversitemiz üzerine düşen vazifeyi bir nebze de olsa yerine getirmekte ve karar alıcılar ve uygulayıcılar olarak bizlere bu çetin yolda rehberlik edecek ve önümüzü aydınlatacak bilgiler ve çözüm önerileri sunmaktadır. Rektör Hocamızın şahsında bu anlamlı katkıları için Üniversitemize teşekkür ediyorum.

Gördüğümüz kadarıyla Düzce'deki göçmenler arasında başlıca Suriye'den olmak üzere Irak ve Afganistan kökenliler çoğunlukta. Bunun dışında aklımıza gelmeyen başka ülkelerden de göçmenler mevcut. "Bunları topluma nasıl entegre edebiliriz" manasında, karşılaştıkları başta barınma, beslenme, eğitim, sağlık ve iletişim gibi sorunlarını nasıl çözebiliriz manasında bir eylem planı oluşturduk ve Valiliğimiz bünyesinde KADİM (**K**ardeşlik **A**krabalık **D**ayanışma ve **İ**letişim **M**erkezi) adında bir yapı oluşturduk. Bildiğim kadarıyla bugün merkez başkanının da kısa bir sunumu olacak. Bu vesileyle bu yapıyı da biraz daha yakından tanımış olacağız.

Kendi içimizde bu süreci biz yönetmek durumundayız dedik. Yönetemediğimiz takdirde, hem asayiş problemleri hem diğer olaylar açısından insanî olarak çok büyük sıkıntılarla, zaaflarla karşılaşacağız yeri geldiği zaman. Bakın şimdi soğuklar da başladı. Bana geçen gün Suriyeli 5-6 ailenin hiç kömür bulamadığı söylendi. Biz arkadaşları gönderdik, kömür verdik. Bu sefer yakacak soba yok dendi. Kömür yakma imkanları yok, kömür yakmayı bilmiyorlar. Bunun üzerine fındık kabuğu vermemiz gerekir denildi. Yani kişilere özgü, hadiseye mahsus çözümler üretmek durumundayız. Aksi takdirde, standardize edilmiş, kalıplaşmış müdahale yollarıyla da göçmenlerin sorunlarına -yani misafirlerimizin, biz onlara misafirler diye hitap ediyoruz- çözüm bulmamız mümkün değil. Bu manada bürokratik işleyişten biraz daha esnek ve hareketli bir çalışma sistemi kurmak ve uygulamak suretiyle; tüm kurumlarımızı seferber ederek, sivil toplum kuruluşlarımızı sürece dahil ederek, muhtarlarımıza da sorumluluk ve inisiyatif vererek, belediyemiz, üniversitemiz ve tüm kurumlarımızla koordineli bir çalışma sistemi ve organizasyon tarzı geliştirdik. Temennimiz bunun ülkemizdeki diğer illerde de yaygınlaşmasıdır. Bu şekilde daha faydalı ve etkin bir çalışma sistemi kurulacağını düşünüyoruz. İnşallah, diğer illerimizde de KADİM'e benzer ya da aynı sistemle çalışan yapılar oluşur. Bunun biraz da yukarıdan inisiyatifle değil de, böyle bir yapıya ihtiyaç olduğunu gören ve hisseden kimselerin bir araya gelmesiyle ihtiyaca binaen zorunlu olarak oluşması daha da faydalı olur diye düşünüyoruz.

Bu kongremizin faydalı olacağına inanıyoruz. İlk olsa da bildiriler bizim için çok önemli. Biraz evvel düzenleme komitesindeki hocamız, öğrencilerimizin azlığından şikayetçi oldu. Ben her sempozyumda, her kongrede şunu söylerim: "Önemli olan sunulan bildirilerin niteliğidir, dinleyicilerin sayısı değil". Program kitapçığından göründüğü kadarıyla gayet önemli bildiriler mevcut; sayın hacalarımız, akademisyen arkadaşlarımız bildirilerini hazır hale getirmişler. İnşallah bunlar internet ortamında veya kitap olarak en kısa sürede kamunun

istifadesine sunulur. Bu şekilde bilim insanlarımızın neler söylemiş olduğunu bizler de görmüş oluruz; onlardan istifade ederiz.

Bu kongremizin hayırlara vesile olmasını diliyorum. İnşallah faydalı olacaktır. İlimizde düzenlenmesi bu manada çok önemlidir. Bu bakımdan başta Rektör hocamızı, düzenleme komitesi üyelerini, diğer tüm hocalarımızı tebrik ediyoruz ve kendilerine teşekkür ediyoruz. Katılımcı arkadaşlara da başarılı bir kongre olmasını, bu üç günün kendileri açısından başarılı geçmesini temenni ediyoruz. Saygılar sunuyorum.

~~ ~~~ ~~

Sunucu Arş. Gör. Emel ARAS

Sayın valimize konuşmalarından dolayı teşekkür ediyoruz. Sayın konuklarımız sizleri Göç ve Mülteci konulu "GÖÇ'erken" adlı TRT DİYANET yapımı kısa film gösterimini izlemeye davet ediyorum.

BİRİNCİ OTURUM

GÖÇ POLİTİKASI VE MÜLTECİ HUKUKU

Prof. Dr. Barış ÖZDAL
Esra VARDAR
Avrupa Birliği'nin Düzenli Göç Politikasının Türkiye'ye Etkileri

Arş. Gör. Ceren KAYA
Mülteci Hakları Bağlamında Ayrımcılık Yasağı ve Geçici Özel Önlemler

Öğr. Gör. Gülbaşak YERLİ
Türkiye'deki Göç Politikaları Ekseninde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin Kuruluş ve Fonksiyonları

Arş. Gör. Ahmet Can YAZGI
İade ve Sınırdışı Etme Kavramlarının Karşılaştırılması

Avrupa Birliği'nin Düzenli Göç Politikasının Türkiye'ye Etkileri

Prof. Dr. Barış ÖZDAL*
Esra VARDAR**

Özet

Tarih boyunca sürekli değişen yapısıyla dinamik bir özelliğe sahip olan göç olgusu, uluslararası sistemi şekillendiren önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde, küreselleşen dünyada göç olgusu ve bu olgunun sebep olduğu sorunlar herhangi bir devletin tek başına etki edemediği bir karaktere bürünmüştür.

Önemli göç güzergâhları arasında yer alan ve geçmişten günümüze göç olgusunun farklı boyutları ile karşılaşan Avrupa Birliği (AB), göçe yönelik politikalarını ve yaklaşımlarını değişen koşullara göre uyarlamak zorunda kalmıştır. Diğer bir deyişle dengeli, kapsamlı ve ortak bir düzenli göç politikası geliştirme amacıyla AB, üçüncü ülkelerle işbirliği kurarak kısa vadede geçişlerde yaşanan sorunların kolaylıkla çözüme ulaştırılmasını ve düzensiz göç ile mücadele edilmesini amaçlarken, uzun vadede göçmenlerin entegrasyonunu sağlamak için çalışmalar yürütmüştür.

AB'nin düzenli göç politikasının dört temelinden biri olan üçüncü ülkelerle işbirliği kapsamında Türkiye gerek Birlik'e tam üyelik sürecinde olması gerekse de transit ülke olması sebebiyle önemli bir aktör olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda çalışmamızda AB'nin düzenli göç politikalarının gelişimi incelenerek, özellikle "Geri Kabul Anlaşması" sonrasındaki güncel düzenlemeler ve Türkiye ile AB arasında yaşanan son "diplomatik" krizlerin etkileri analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Düzenli Göç, Avrupa Birliği, Türkiye, Geri Kabul Anlaşması

The Effects of The European Union's Regular Migration Policy on Turkey

Abstract

The immigration phenomenon, which has a dynamic nature with its ever-changing structure throughout history, is one of the important elements that shape the international system. Especially in the post-Cold War era, the phenomenon of migration in the globalizing world and the problems caused by this phenomenon have taken on a character that any state can not influence alone.

The European Union (EU), which is among the major migration routes and faced with different dimensions of the migration phenomenon from past to present, has had to adapt its policies and approaches according to the circumstances of the time. In other words, in order to develop a balanced, comprehensive and joint regular immigration policy, the EU has worked to establish integration of immigrants in the long run, aiming at facilitating settlement of short-term transit issues and fighting irregular migration by establishing cooperation with third countries.

Within the context of cooperation with third countries, which is one of the four pillars of the EU's regular immigration policy, Turkey is in the process of full membership to the Union and

* Uludağ Üniversitesi
** Yl. Öğr., Uludağ Üniversitesi

is one of the migration routes frequently used in the transition to the region. Turkey is seen an important actor beacuse of this reasons. In this context, we will analyze the development of the regular migration policies of the EU, particularly the current regimes after the "Readmission Agreement" and the effects of the recent "diplomatic" crises between Turkey and the EU.

Key Words: Migration, Regular Migration, European Union, Turkey, Readmission Agreement

Giriş

Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen güvenlik algısı ile küresel bir sorun olarak güvenlikleştirilen göç olgusu, her hangi bir devletin tek başına çözemeyeceği bir karaktere bürünmüştür. Bu alanda işbirliğinin kaçınılmaz olması sebebiyle devletler düzenli ve düzensiz göç politikaları oluştururken diğer devletler ile işbirliği içinde hareket etmeye çalışmaktadırlar. Özellikle Arap Baharı sonrasındaki süreçte tarihinin en büyük göç baskısı ile karşı karşıya kalan AB dengeli, kapsamlı ve ortak bir göç politikası geliştirme amacı ile hareket etmiştir. Düzenli göç politikalarında AB kısa vadede üçüncü ülkelerle işbirliği kurarak geçişlerde yaşanan sorunların kolaylıkla çözüme kavuşturulmasını ve düzensiz göç ile mücadele edilmesini amaçlarken, uzun vadede göçmenlerin entegrasyonunu sağlamak için çalışmalar yürütmüştür.

AB, düzenli göç politikalarını dört temel başlıkta yürütmektedir. Bu politikaları genel ve soyut olarak şöyle özetlemek mümkündür:[1]

1) ***Düzenli Göç Geçişlerinde Kolaylık:*** AB sınırları içinde kişilerin serbest dolaşım özgürlüğüne sahip olabilmeleri için dış sınır kontrollerinin titizlikle yapılması gerekmektedir. Bu amaçla AB, Frontières extérieures yani Frontex[2] aracılığıyla dış sınırlarda operasyonel bir işbirliği oluşturarak düzensiz göçleri engellemenin yanı sıra AB'ye girme hakkı olan düzenli göç geçişlerinin daha kolay yapılmasını sağlamaktadır.

2) ***Üçüncü Ülkelerle İşbirliği:*** Kendi içinde düzenli göçü daha iyi organize etmek adına çalışan AB, ayrıca menşe ve transit ülkelerle kurduğu ortaklıklar sayesinde bu ülkelerdeki temel hakları ve hukukun üstünlüğünü güçlendirme faaliyetleri yürüterek göç ve kalkınma arasındaki bağa özen göstermektedir.

3) ***Entegrasyon***: AB, düzensiz göç ile mücadele ederken yasal yollar ile topraklarına giriş yapan düzenli göçmenlere yönelik tutarlı bir göç politikası oluşturmayı amaçlamaktadır. Henüz tam olarak ortak bir göç ve sığınma politikası geliştiremeyen AB, her üyesinin ihtiyaçlarının ve önceliklerinin göz önünde bulundurulmasını saklı tutarak politikalarını şekillendirmekle birlikte, AB üyesi olmayan devlet vatandaşı kişilerin ev sahibi ülkeye entegrasyonunun sağlanmasını destekleyici politikalar da yürütmektedir.

4) ***Düzensiz Göç ile Mücadele:*** Düzenli göç yönetiminin sağlanabilmesi için düzensiz göç ile mücadele etmek gerekmektedir. AB, bu sebeple yasal olmayan yollarla göçmen işçi

[1] European Commission, "Leal Migration and Integration", https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/legal-migration_en , (28.04.2017).

[2] Tam adı European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union / Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Dış Sınırlarının Yönetimi için Operasyonel İşbirliği Ajansı.

çalıştıran işverenlere yönelik yaptırımlar uygulamakta, aynı zamanda insan ticareti ağları ve suç şebekeleriyle de mücadele etmektedir.

Aktardığımız temel politikalardan da anlaşıldığı üzere AB düzenli göç politikalarını gerçekleştirirken, düzensiz göç ile mücadeleyi ön plana almış ve üçüncü ülkelerle işbirliğine de büyük önem vermiştir. Bu anlamda Türkiye gerek önemli göç güzergâhlarından biri olması gerekse de AB ile düzensiz göç konusunda işbirliği içinde olması sebebiyle önemli bir aktör konumundadır.

Bu bağlamda çalışmamızda, AB'nin düzenli göç politikalarının gelişimini inceleyerek, özellikle literatürde "Geri Kabul Anlaşması" olarak bilinen metnin imzalanmasından sonrasındaki güncel düzenlemeler ve Türkiye ile AB arasında yaşanan son "diplomatik" krizlerin etkilerini analiz edeceğiz.

1. Avrupa Birliği'nin Düzenli Göç Politikası'nın Gelişiminde Etkili Olan Faktörler

AB'nin göç politikaları, Adalet, İçişleri ve Vatandaşlık Hakları başlığı altında yer almaktadır ve AB üye ülke vatandaşlarının yanı sıra üçüncü ülke vatandaşlarının Birliğe giriş, ikamet, çalışma izinleri ve yurttaşlık hakları ile ilgili düzenlemeleri içermektedir. Geçmişten günümüze göç olgusunun farklı boyutları ile karşılaşan ve göçmenlerin hedefi konumunda olan AB, bu durumun sonucu olarak göçe yönelik politikalarını ve yaklaşımlarını zamanın koşullarına göre uyarlamak durumunda kalmıştır. Her yıl çok sayıda yasal / düzenli göç alan AB için serbest dolaşım hakkı birçok fırsat sunarken bir takım sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu sebeple AB, dengeli, kapsamlı ve ortak bir göç politikası geliştirme amacı taşımaktadır.

AB'yi düzenli bir göç politikası oluşturmaya iten faktörlerin başında Birliğin coğrafi alan bakımından dar bir bölgeyi kapsamasına rağmen ekonomik gelişmişlik seviyesinin etkisi ile yoğun bir nüfusa sahip olması gelmektedir. Ekonomik gelişmişlik seviyesinin yüksek olması da AB'yi göçmen ve mülteciler nezdinde çekici kılmaktadır.

Coğrafi özelliklerinin yanı sıra AB'yi düzenli bir göç politikası oluşturmaya yönlendiren bir diğer faktör de Birlik nüfusunun gittikçe azalıyor olmasıdır. 1900 yılında nüfus artış hızının yüzde 25 olduğu Avrupa'da, 2060 yılında bu oranın yüzde 4 seviyesine inmesi tahmin edilmektedir.[3] Avrupa nüfusunun gittikçe azalıyor olmasının yanı sıra yaşlı nüfus oranındaki artış da ciddi bir sorun olarak görülmektedir. Çünkü hâlihazırda 65 yaşın üzerindeki her bir kişi için çalışma çağında 4 kişi bulunmakla beraber, 2060 yılında çalışma çağındaki kişi sayısının 2'ye düşeceği tahmin edilmektedir.[4] Azalan ve yaşlanan nüfus bağımlılık oranını etkilemekte ve AB'de işgücüne katılan nüfusun azalmasını da beraberinde getirmektedir. Bu durum da üretimin ve verimliliğin düşmesine ve sosyal güvenlik giderlerinin artmasına sebep olmakta; uzun vadede AB'nin ekonomik büyümesine olumsuz etki yaratmaktadır. AB İstatistik Kurumu (Eurostat)'nun verilerine göre 2060 yılında AB içinde çalışan nüfus sayısının yaklaşık olarak 50 milyon azalması beklenirken, aynı veriler ışığında halihazırda AB

[3] UN Statistical Division and Eurostat, EU27.
[4] "Immigration in the EU", *Eurostat*, 10.06.2015, (12.10.2016).

ülkelerinde çalışan göçmen işgücü dikkate alınmadığında 2060 yılında çalışan nüfus sayısının bugünkü sayıya oranla 110 milyon kişi daha az olacağı belirtilmektedir. Dolayısıyla AB'nin demografik ve ekonomik gelişiminde göç olgusu büyük bir öneme sahiptir.

Bu sebeple Avrupa'da kapsamlı bir göç politikası oluşturulmaya yönelik ilk adımlar 2. Dünya Savaşı'ndan itibaren atılmaya başlamıştır. Avrupa, savaş sonrası dönemde zarar gören ekonomisini canlandırmak için dışarıdan yoğun bir şekilde işgücü alımı yapmaya başlamıştır. Kolonyal bir geçmişe sahip Avrupa ülkeleri kendi kolonilerinden işgücü göçü alımı yapmayı tercih ederken, böyle bir geçmişi olmayan başta Almanya gibi devletler "geçici" nitelikte misafir işçi (*gastarbeiter*) alımı yapmışlardır.[5]

Avrupa'yı dünyanın en önemli göç güzergahlarından biri yapan bir diğer ayırt edici etken ise 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren etkili olan entegrasyon hareketleridir. Çünkü AB'nin göç politikaları ve entegrasyon faaliyetleri esasında birbirleriyle ilintili konulardır; göç politikalarının özü bir yandan kendi içinde entegrasyonun sağlanmasına, diğer yandan ihtiyacı olan göçmenlerin AB alanına düzenli bir şekilde girişine dayanmaktadır. Bu anlamda AB, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra serbest dolaşımın önünü açarak entegrasyonu güçlendirmiş diğer taraftan dış sınırları güçlendirerek düzensiz göçü önlemeye çalışmıştır.[6]

1960'lı yıllarda iç pazar hareketlerini etkilemesine rağmen geri planda kalan işgücü göçü, 1970'lerin başında sayısal olarak artmıştır. Fakat genel ekonomik durgunluk ve 1973 sonunda patlak veren Petrol Krizi sebebiyle tüm Avrupa ülkelerinde işçi göçü alımları durdurulmuştur. Bu dönemden sonra işgücü göçü alımları durdurulsa da aile birleşimi yoluyla Avrupa'ya göçler devam etmiştir.[7]

Avrupa'da 1973 Petrol Krizi sonrası dönemde işgücü göçlerinin ve mal, hizmet, sermaye ve emek dolaşımında serbestlik sağlayan "*Ortak Pazar*"ın tehdit olarak görülmesi, göçmenlere yönelik algı değişikliğine sebep olmuş; bu da göç olgusuna yönelik Avrupa ülkelerini devletler-arası düzeyde işbirliği yapmaya zorlamıştır.[8] Devletler-arası düzeyde gerçekleştirilen ilk işbirliği örneği 1985 yılında kabul edilen ve 1995 yılında hayata geçirilen ***Schengen Anlaşması***'nın imzalanması olmuştur.[9] Bilindiği üzere başlangıçta Fransa, Almanya ve Benelux ülkelerinin kabul ettiği Anlaşma ile Schengen'e bağlı ülkeler arasında iç sınır kontrollerinin kaldırılıp, dış sınır kontrollerinin güçlendirilmesinin gerekliliği kabul edilmiştir.

---

[5] Bkz.; Barış Özdal, *Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri*, Dora Yayıncılık, 4. Baskı, Bursa, 2017, ss. 101-104 ve 222-223.

[6] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Özdal, loc. cit., Hasan Canpolat, Hakkı Onur Arıner, "Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi", *ORSAM*, Rapor No:113, Haziran 2012, s. 11.

[7] Randall Hansen, "Migration to Europe Since 1945: Its History and Its Lessons", *The Political Quarterly Publishing*, pp. 25-27, 2003, http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-923X.2003.00579.x/epdf?r3_referer=wol&tracking_action=preview_click&show_checkout=1&purchase_referrer=www.google.com.tr&purchase_site_license=LICENSE_DENIED, (13.10.2016).

[8] Canpolat, Arıner, *op.cit.*, s.12.

[9] Bkz.; Fatma Yılmaz Elmas, *Avrupa 'Kapı Duvar': Göç Yaklaşımında Söylem- Eylem Tutarsızlığı*, Ankara, USAK Yayınları, Nisan 2016, ss. 32-33.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması, bölünmüş Almanya'nın birleşmesi ve yeni üyelerin katılımı doğal olarak Birliğin göç politikasını da etkilemiştir. Çünkü hâlihazırda devam eden düzensiz göç akımı ve iltica taleplerine, Doğu Avrupa'dan gelen göç hareketleri de eklenmiştir. Bu anlamda 1992'de imzalanan ve 1993'te yürürlüğe giren ***Maastricht Antlaşması*** (AB Kurucu Antlaşması) ile göç ve sığınma yönetimi AB'nin üçüncü sütunu olan Adalet ve İçişleri alanına alınmış ve böylelikle göç ve sığınma konusu AB müktesebatına girmiştir. Göç ve iltica politikalarının gelişimine dair atılan en önemli adım 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması olmuştur. ***Amsterdam Anlaşması*** ile göç ve ilticayla ilgili konular devletlerarası düzeyde faaliyet gösteren Adalet ve İçişleri alanından alınarak AB Antlaşması'na dahil edilmiştir. [10]

2000'li yılların başında göç olgusunun küresel boyutunun ağırlık kazanması ile AB, buna yönelik ilk politikasını 13 Aralık 2005'te kabul edilen "***Göçe Yönelik Küresel Yaklaşım***" ile oluşturmuştur. Küresel yaklaşım, göç ile ilgili meselelerde kaynak ve transit ülkelerle kapsamlı ve dengeli bir ortaklık kurarak göç, dış ilişkiler ve kalkınma politikalarını bir araya getirmiştir.[11] Göç olgusuna küresel bir bakış açısı ile bakmanın önemsendiği yaklaşım, kaynak ve transit ülkelerin ekonomik ve siyasi açıdan kalkınmalarının AB göç yönetimine pozitif etki yaratacağı fikri ile oluşturulmuştur.

Göç akışlarını düzenlemede komşu ülkelerle ortaklığın öneminin farkında olan AB, 2005 yılında resmi altyapısının oluşturulduğu, 18 Kasım 2011 tarihinde ise yenilenen ve geliştirilen "***Göç ve Hareketliliğe İlişkin Küresel Yaklaşım***"ı başlatmıştır. AB'nin göç politikalarında başlattığı küresel yönelimin ikinci aşaması olarak sayılan Küresel Yaklaşım düzenli göç ve hareketliliği organize etmek ve kolaylaştırmanın yanı sıra düzensiz göç ve kaçakçılıkla da mücadele edilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur.[12]

Küresel Yaklaşım'da, 2007'den itibaren küresel yaklaşımın bir parçası haline gelen ***Hareketlilik Ortaklıkları*** (*Mobility Partnerships*) önemli bir konumda olmuştur. Hareketlilik Ortaklıkları'nın ana fikri ise düzensiz göçün önlenmesine ilişkin üçüncü ülkelerle işbirliği karşılığında AB'nin ortaklık kurduğu bu ülkelere yasal göç olanakları teklif etmesi olmuştur.[13]

2015 yılı itibariyle özellikle Akdeniz'de yaşanan göçmen faciaları sonucunda AB, yeni bir adım atma ihtiyacı duymuş ve 13 Mayıs 2015 tarihinde "***Göçe İlişkin Avrupa Gündemi***"[14] adıyla yeni bir yaklaşım oluşturmuştur. Göç Gündemi, kısa vadede Arap Baharı sonrası süreçte Avrupa'ya yönelen düzensiz göçmen sayısının artışı ile ilgili krizleri çözme amacıyla oluşturulan acil eylem planlarını içerse de, uzun vadede düzenli göçe ilişkin yeni bir politika ortaya koymuştur. Bu politikada vurgulanan temel konular şöyledir:

---

[10] Özdal, op. cit., s. 226.

[11] Hakan Samur, "Avrupa Birliği'nde Göçe Yönelik Küresel Yaklaşım", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt:5, Sayı:2, 2008, s.8.

[12] Ayrıntılı bilgi için bkz.; European Commission, "*Global Approach to Migration and Mobility*", https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/international-affairs/global-approach-to-migration. (e.t. 03.01.2018.)

[13] Elmas, *op.cit.*, s.225.

[14] European Commission, *A European Agenda on Migration*, COM (2015) 240 final, Brussels, 13.05.2015.

- Kalifiye göçmenlerin çalışma ve oturma izinlerini kolaylaştıran Mavi Kart Direktifi'nin etkin hale getirilmesi amacıyla çalışmaların başlatılması,
- Göçmenlerin entegrasyonunun sağlanarak işgücü piyasasına erişimlerinin arttırılması,
- Menşe ülkelerin kalkınmasına destek sağlanarak düzensiz göçün azaltılmasıdır.

Yukarıda genel ve soyut olarak aktardığımız temel konulardan da anlaşıldığı üzere AB, güvenlik meselesi haline getirilen göç olgusunu insan hakları ve demokratik değerler ile güvenlik, milli egemenlik ve ekonomik konuların iç içe geçtiği bir süreçte dengeli bir biçimde çözmeye çalışsa da bir yandan düzensiz göçmenlerin gelişini engellemek için politikalar üretmiş, bir yandan da hali hazırda göçmen statüsünde bulunanları topluma entegre etmeye çalışmıştır. Bunun yanı sıra AB, düzensiz geçişleri önleme politikalarına ağırlık vermesine rağmen azalan ve yaşlanan nüfusunun etkisi ile ihtiyaç duyduğu işgücü açığını AB üyesi olmayan üçüncü ülkelerden karşılamaya devam etmiştir.[15] Bu ikilem içerisinde AB, ekonomik ve demografik olarak göçmenlere ihtiyaç duyduğunun bilinciyle düzenli göç yönetimini güncel politikalar yolu ile canlı tutmaya çalışmaktadır.

2. Düzenli Göçün Daha İyi Organize Edilmesi Amacıyla Yürütülen Güncel Politikalar[16]

İşgücü göçü, uzun vadede ekonomik kalkınmayı yönlendirmede ve AB'deki mevcut ve gelecekteki demografik zorlukların çözümünde kilit rol oynamaktadır. Bu nedenle AB, göçmen işçilerin becerilerini tam olarak kullanmalarını sağlarken aynı zamanda her bir AB devletinin önceliklerine cevap veren esnek kabul sistemleri üretmeyi amaçlayan politikalar yürütmektedir. Bu politikalar: Nitelikli işçiler için AB Mavi Kart uygulamasını, mevsimlik işçiler için yapılan düzenlemeleri, kurum içi transfer işlemlerinin kolaylaştırılmasını ve ortak bir çalışma ve ikamet izninin oluşturulması konularını kapsamaktadır. [17]

2009 yılında başlatılan "***AB Mavi Kart***" uygulaması ile AB, emek ve kabiliyet sıkıntısı çektiği belirli sektörlerde yüksek nitelikli işçilerin emek piyasasına girişini kolaylaştıran, çalışma izinlerini hızlı bir prosedürle veren, işçilere sosyo-ekonomik haklar sunan ve aile birleşimi için kolaylıklar sağlayan bir düzenli göç politikası oluşturmayı amaçlamıştır.

AB Mavi Kart uygulamasının başından itibaren olumlu sonuçlar vermemesi ve üye ülkelere başvuran kalifiye eleman sayısının istenilenden daha düşük kalması üzerine Haziran 2016'da Komisyon, eskisine nazaran daha kapsayıcı ve esnek koşullara sahip yeni bir AB Mavi Kart Yönergesi'ni sunmuştur. Yeni Yönerge'ye göre Avrupa Komisyonu, yüksek vasıflı işçiler için daha kapsayıcı ve esnek kabul koşulları, daha hızlı ve esnek prosedürler,

[15] Özdal, op. cit., s. 238.

[16] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; European Commission, *Legal Migration and Integration*, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/legal-migration_en, (e.t. 29.04.2017).

[17] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; European Commission, *Work*, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/legal-migration/work#2, (e.t. 29.04.2017).

geliştirilmiş haklar ve bu kişilerin AB'ye entegrasyonları olmak üzere farklı alanlarda kolaylıklar sağlayan yeni bir düzenlemeye gitmiştir.[18]

Mevsimlik işçiler için yapılan düzenlemelerde ise düzensiz geçişleri engellemek, AB içinden karşılanamayan emeği karşılamak ve gelen mevsimlik işçilerin sağlık ve güvenliklerini koruma amaçlanmıştır. 2014 yılında çıkarttılan Direktif ile AB ülkelerini işçiler nezdinde daha çekici kılmaya çalışılmakta ve emek açığını kapatarak Birliğim kalkınmasına katkı sağlama amaçlanmaktadır. [19]

Çalışanların kurum içi transfer işlemlerinde de düzenlemeler yapan AB, vize veya çalışma izinlerinde yaşanan karmaşıklığın ve Birlik içinde faaliyet gösteren yabancı şirket çalışanlarının bir üye devletten diğerine transferinde gecikmelerin, aile birleşiminde yaşanan sıkıntıların önüne geçmek amacıyla 2014 yılında bir Direktif kabul etmiştir.[20] Direktif sayesinde AB, sadece dışarıdan göçmen alımını değil AB ülkeleri arasında da göçmen hareketliliğini sağlamayı hedeflemiştir.

Son yirmi yılda AB'ye göçün temel sebeplerinden biri olan ***aile birleşimi***, bir üye devlette yasal olarak ikamet edenlerin aile üyelerinin de girişine ve ikametine izin veren bir göç politikasıdır. AB, aile birleşimi yoluyla Birlik içinde yaşayan üçüncü ülke vatandaşlarının ikamet ettiği ülkeye entegre olmasını ve bu sayede sosyo-kültürel istikrarı sağlamayı hedeflemektedir.

Avrupa'yı dünya eğitim merkezi olarak tanıtma amacı taşıyan AB, üçüncü ülke vatandaşlarının Birlik sınırları içinde bir kamu veya özel araştırma kurumlarında araştırma yapmalarını destekleyici politikalar yürütmektedir. ***Eğitim ve Araştırma alanlarına*** yönelik olarak 2004 yılında çıkardığı bir direktif ile AB, üçüncü ülke vatandaşlarının öğrenci değişimi, mağduriyet eğitimi veya gönüllü hizmeti için kabul koşullarını belirlemiştir.

Göçmenlerin ekonomik, sosyal ve kültürel olarak AB'ye aktif bir şekilde entegre olmalarını, yasal göç olanaklarını en üst düzeye çıkarmanın ve göçün AB kalkınmasına yapacağı katkıyı arttırmanın anahtarı olarak gören AB, ***entegrasyon*** alanında üye devletlerin yaptığı politikaları desteklemektedir.[21]

Entegrasyonu geliştirmek amacıyla Avrupa Komisyonu, 7 Haziran 2016'da bir Eylem Planı hazırlamıştır. Eylem Planı, AB'deki tüm üçüncü ülke vatandaşlarını kapsarken aynı zamanda mültecilerin karşılaştıkları özel zorluklar için önlemleri de içermektedir. Dil eğitimi, öğretmen yetiştirme ve yurttaşlık eğitimi, göçmen girişimciliğini destekleme, istihdam ve mesleki eğitim, konut ve sağlık gibi temel hizmetlere erişim, göçmenlerin kültürel yaşama katılımı ve ayrımcılıkla mücadele etme eylemleri dahil birçok alanda entegrasyon faaliyetleri gerçekleştirilmektedir.

---

[18] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; European Commission, *Commission presents Action Plan on Integration and reforms 'Blue Card' scheme for highly skilled workers from outside the EU*, 07.06.2016, (e.t. 29.04.2017).

[19] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; European Commission, *Work*, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/legal-migration/work_en, (e.t. 30.04.2017).

[20] *Ibid*.

[21] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; European Commission, *Integration*, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/legal-migration/integration_en, (e.t. 30.04.2017).

Özet olarak aktardığımız genel düzenlemelerden de anlaşılacağı üzere AB düzenli göç politikalarında daha çok düzenli göç geçişlerinin kolaylıkla yapılması ve göçmenlerin entegrasyonlarının sağlanmasına önem vermiştir. Fakat Arap Baharı sonrası süreçte tarihinin en büyük göçmen ve mülteci akını ile karşılaşan AB, düzenli göç politikalarını gerçekleştirirken daha çok düzensiz göç ile mücadeleyi ve bunu gerçekleştirmek amacıyla da üçüncü ülkelerle işbirliği sağlanmasına yönelik faaliyetleri ön plana almıştır.

3. Avrupa Birliği Göç Politikası'nın Düzenli Göç Bağlamında Türkiye'ye Etkileri

Küreselleşen dünyada göç olgusunun getirdiği sorunlarla tek başına başa çıkamayan AB, önemli bir göç kontrol mekanizması olan geri kabul anlaşmaları ile sorunu üçüncü ülkeler ile işbirliği kurarak sınırları dışında çözmeye çalışmıştır. Türkiye gerek önemli göç güzergahlarından biri olması gerekse de AB ile düzensiz göç konusunda Geri Kabul Anlaşması çerçevesinde işbirliği içinde olması sebebiyle önemli bir aktör konumundadır. Bu sebeple de Türkiye, AB'nin hem düzenli hem de düzensiz göçe yönelik yürüttüğü politikalardan da doğrudan etkilenmektedir.

3.1. AB'nin Göç Kontrol Mekanizması: Geri Kabul Anlaşmaları

AB'nin düzensiz göç ile mücadelede etkin bir araç olarak kullandığı Geri Kabul Anlaşmaları genel tanımı itibariyle *"Düzensiz durumdaki yabancıların anavatanlarına veya onları geri göndermek isteyen devlete ulaşmak için üzerinden geçtikleri Devlete geri gönderilmeleri için Devletlerin izlemeleri gereken usulleri öngören anlaşmalardır".*[22]

AB'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 79 (3). Maddesi'ni yasal dayanak olarak kabul eden AB, 1990'ların ortalarından itibaren ortak bir geri gönderme prosedürü belirlemiştir. Buna göre AB, 2000'li yılların başlarından itibaren şu ülkelerle Geri Kabul Anlaşmaları imzalamıştır:[23]

"Hong Kong (1 Mart 2004), Makao (1 Haziran 2004), Sri Lanka (1 Mayıs 2005), Arnavutluk (1 Mayıs 2006), Rusya (1 Haziran 2007), Ukrayna (1 Ocak 2008), Makedonya (1 Ocak 2008), Bosna- Hersek (1 Ocak 2008), Karadağ (1 Ocak 2008), Sırbistan (1 Ocak 2008), Moldova (1 Ocak 2008), Pakistan (1 Aralık 2010), Gürcistan (1 Mart 2011), Ermenistan (1 Ocak 2014), Azerbaycan (1 Eylül 2014), Türkiye (1 Ekim 2014) ve Yeşil Burun (1 Aralık 2014)".

AB, göçe yönelik küresel yaklaşımının ayrılmaz bir parçası olarak gördüğü Geri Kabul Anlaşmaları sayesinde güvenlik meselesi olarak tanımladığı düzensiz göç ile mücadeleyi kendi sınırları dışında vermek istemektedir.[24] Bu sebeple sınırlarına yönelik göç

---

[22] Uluslararası Göç Örgütü, *Göç Terimleri Sözlüğü*, (ed.) Richard Perruchoud, No 18, İsviçre, 2009, s.21.

[23] Maddenin tam metni şöyledir. *Birlik, üye devletlerden birinin topraklarına girme, bu topraklarda bulunma veya ikamet etme koşullarını karşılamayan veya artık karşılamaz hale gelen üçüncü ülke uyruklarının, uyruğu oldukları veya geldikleri ülke tarafından geri kabul edilmeleri için üçüncü ülkelerle anlaşmalar akdedebilir*". Bkz., European Commission, *Return and Readmission*, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/irregular-migration-return-policy/return-readmission_en, (e.t. 10.10.2017)

[24] Bkz: Elmas, *op.cit.*, s.235.

güzergahlarındaki ülkelerle "karşılıklılık" esasına dayalı olarak geri kabul anlaşmaları yapan AB için üçüncü ülkelerle işbirliği sağlamak oldukça önemlidir.

Geri kabul anlaşmaları AB gibi göçmenlerin hedefi olan bölgeler açısından fayda sağlasa da menşe ve transit ülkeler açısından potansiyel olarak mali bir yük getirebilmektedir. Bu sebeple üçüncü ülkeler açısından riskli olan geri kabul anlaşmalarının imzalanması ve yükümlülüklerin yerine getirilmesi karşılığında AB, bu ülkelere vize kolaylığı önerisinde bulunmaktadır. Vize kolaylıklarının içeriği ve yol haritası her ülkeye özel olarak hazırlanmaktadır. Geri kabul anlaşması imzalamış bazı ülkelerin vatandaşlarına Schengen vizesi başvurularında kolaylıklar sağlanması; başvuru ücretlerinin düşürülmesi; çoklu giriş hakkı tanınması gibi kolaylıklar sağlanırken; bazı ülkelerin vatandaşları için vizeler kısa süreli olarak kaldırılmaktadır. Geri kabul anlaşmalarının üçüncü ülkeler açısından kabul edilebilirliğini arttıran temel unsur olan vize serbestisinin sağlanması; düzensiz göç ile mücadele, belge güvenliği, sınır yönetimi, kamu güvenliği, kamu düzeni, dış ilişkiler ve temel hakları içeren yol haritasındaki reformların söz konusu ülke tarafından gerçekleştirilmesine bağlıdır.[25]

Geri kabul anlaşmalarını ve vize diyalogunu eş zamanlı olarak yürüten AB için önemli bir aktör konumunda olan Türkiye, bölgeye geçişlerde sıkça kullanılan göç güzergahlarından biri olması sebebiyle bu sürece dahil edilmiştir.

3.2. Avrupa Birliği- Türkiye Geri Kabul Anlaşması ve Vize Diyalogu Süreci

AB ve Türkiye arasındaki geri kabul anlaşması diyalogu 2005 yılında başlasa da çekincelerine rağmen Türkiye anlaşmayı imzalamayı ancak vize kolaylığı önerileri söz konusu olduğunda kabul etmiştir. 16 Aralık 2013 tarihinde Ankara'da imzalanan ve 25 Haziran 2014 tarihli ve 6547 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan "*Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma*"[26] yani literatürde kabul gören kısaltılmış ismi ile Geri Kabul Anlaşması'nın imzalanması ile birlikte vize serbestliği için diyalog süreci de resmi olarak başlatılmıştır. 1 Ekim 2014'te resmen yürürlüğe giren Geri Kabul Anlaşması'nın yalnızca Türk vatandaşlarını, vatansızları ve Türkiye ile geri kabul anlaşmaları bulunan üçüncü ülke vatandaşlarını kapsaması; diğer üçüncü ülke vatandaşlarının geri kabulüne ise 1 Ekim 2017 itibariyle başlanması öngörülmüştür. Fakat Türkiye'nin AB'nin verdiği destekle geri kabule daha erken hazır olması bu tarihin 1 Haziran 2016'ya çekilmesine sebep olmuştur.[27]

29 Kasım 2015'te yürürlüğe giren Ortak Eylem Planı ve Mart 2016 mutabakatıyla ilerleyen süreçler, AB'nin düzensiz göç anlamında rahatlaması; Türkiye'nin ise göç ve sınır yönetimini modernleştirmesi ve vize diyalogunda önemli aşamalar kaydetmesi ile

---

[25] Bkz., Kamuran Reçber, "Geri Kabul Anlaşması'nın İçeriği ve Yaratabileceği Sonuçlar", *Prof. Dr. Mehmet Genç'e Armağan,* Bursa: Dora Yayınları, Mart 2016, ss. 47-80 ve Mehmet Uğur Ekinci, "Türkiye- AB Geri Kabul Anlaşması ve Vize Diyalogu", *SETA Yayınları*, İstanbul, 2016, ss. 12-13.

[26] "*Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma*"nın tam metni için bkz.; http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/08/20140802-1-1.pdf (e.t. 04.01.2018)

[27] Bkz, Reçber, loc. cit.

sonuçlanmıştır. 29 Kasım 2015 tarihli AB-Türkiye Ortak Eylem Planı'nda aşağıdaki konularda kararlar alınmıştır.[28]

- AB ve Türkiye'nin sınır güvenliklerinin sağlanması, düzensiz göçün engellenmesi, terörle mücadele edilmesi, dış politika ve güvenlik alanında düzenli görüş alışverişlerinin yapılarak, işbirliğinin güçlendirilmesi;
- Geri Kabul Anlaşması'nın Haziran 2016'da tam olarak uygulanması ve buna müteakip vize serbestliğinin Ekim 2016'ya kadar gerçekleştirilmesi;
- AB'nin Türkiye'ye başlangıç olarak 3 milyar Avro ek yardım yapması;
- Türkiye'nin katılım sürecinin üst düzey diyaloglar ile canlandırılması;
- Gümrük Birliği'nin güncellenmesi;
- Ekonomi ve enerji alanında işbirliğinin sağlanması".

Eylem Planı sonrasında Türkiye, Geri Gönderme Merkezleri'nin sayılarının arttırılması, deniz yoluyla düzensiz göç geçişlerinin azaltılması için Sahil Güvenlik Komutanlığı'nın kapasitesinin arttırılması, Geri Kabul Anlaşması'nın uygulanması için gerekli olan uygulama protokollerinin hazırlanması, biyometrik kimlik kartına geçiş için işlemlerin hızlandırılması ve Suriyelilerin iş piyasasına kazandırılması gibi konularda gerekli olan çalışmaları hızlandırmıştır.[29]

Türkiye'nin gerekli çalışmaları hızlandırmasını olumlu bulan AB, artan göç baskısı karşısında süreci hızlandırmak adına yeni girişimlerde bulunmuştur. 18 Mart 2016'da AB ve Türkiye arasında varılan Mutabakat'da aşağıda belirtilen konular ele alınmıştır.[30]

- 20 Mart 2016'dan itibaren Türkiye'den Yunan adalarına geçen tüm düzensiz göçmenlerin Türkiye'ye iade edilmesi;
- Yunan Adaları'ndan Türkiye'ye iade edilen her bir Suriyeli için Türkiye'den kayıtlı bir Suriyelinin AB'ye yerleştirilmesi (1'e 1 Formülü);
- Türkiye'nin, AB'ye düzensiz geçişleri önlemek adına gerekli gördüğü komşuları ile işbirliği kurması;
- AB'nin tüm beklentilerinin karşılanması şartına bağlı olarak Türkiye'nin vize serbestisi için gerekli tüm kriterleri karşılamak için çalışması;
- 3 milyar Avroluk kaynağa ek olarak 2018 yılı sonuna kadar 3 milyar Avroluk ek kaynak sağlanması.

Mart 2016 Mutakabatı'ndan sonra Türkiye, bahsi geçen konularda yükümlülüklerini yerine getirmiştir. Bu sebeple Komisyon 4 Mayıs 2016 tarihinde yayımlanan raporda, Konsey

[28] Ayrıntılı bilgi için bkz.; T.C Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye- AB Zirvesi Ortak Sonuç Bildirisi", 29 Kasım 2015, https://www.ab.gov.tr/files/000files/2015/11/turkiye_ab_zirvesi_ortak_sonuc_bildirisi_29_kasim_2015.pdf, (e.t. 19.10.2017).

[29] T.C Avrupa Birliği Bakanlığı, Reform Eylem Grubu Üçüncü Toplantısı Basın Bildirisi, 12.12. 2015, https://www.ab.gov.tr/50136.html, (e.t. 19.10.2017).

[30] 18 Mart 2016 Tarihli Türkiye- AB Zirvesi Bildirisi, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf, (e.t. 19.10.2017).

ve Parlamento'ya vizelerin kaldırılması yönündeki tavsiye kararını açıklamış fakat bununla ilgili somut adımlar atılmamıştır.

3.3. Geri Kabul Anlaşması ve Vize Muafiyeti Ana Hatları

Geri Kabul Anlaşması, mütekabiliyet ilkesi çerçevesinde Türkiye'de veya AB üye ülkelerinde ülkeye giriş, ülkede bulunma veya ülkede ikamet etme koşullarını sağlamayan veya sağlayamaz duruma gelen kişilerin anlaşmada belirlenen şartlar ve kurallar çerçevesinde ilgili ülkeye geri gönderilmesini içermektedir. Bu çerçevede Geri Kabul Anlaşması: [31]

- "*Yasadışı yollarla AB ülkelerine giden veya bu ülkelerde bulundukları sırada yasadışı duruma düşen (vize süresini geçiren) Türk vatandaşları ve Türkiye üzerinden Anlaşma'ya taraf diğer ülke veya ülke grubuna geçiş yapmış üçüncü ülke vatandaşlarının Anlaşma'da belirlenen şartlar ve kurallar çerçevesinde Türkiye'ye geri alınmasını,*
- *Yasadışı yollarla AB ülkeleri üzerinden ülkemize gelen veya Türkiye'de bulundukları sırada yasadışı duruma düşen AB üyesi ülkeler ve "üçüncü ülke vatandaşlarının" Anlaşma'da belirlenen şartlar ve kurallar çerçevesinde ilgili AB ülkesine iade edilmesini düzenlemektedir*".

Geri Kabul Anlaşması ile birlikte yürütülen Vize Muafiyeti Yol Haritası'nda ise AB:[32]

- "*Seyahat belgelerinin güvenliği, pasaportların AB standartlarına getirilmesi ve bu tür belgelerin güvenliğinin temin edilmesini,*
- *Göç yönetimi konusunda sınırlarda yeterli kontrolün yapılmasını, uluslararası koruma ve yabancılarla ilgili işlemlerin AB müktesebatına uyumlu olmasını,*
- *Kamu düzeni ve güvenliği konusunda terör, insan ticareti, örgütlü suçlar ve siber suçlara ilişkin yine AB müktesebatına uyum sağlanmasını,*
- *Temel haklar konusunda, vatandaşlar arasında ayırım yapılmaması, herkesin serbest seyahat imkânlarından yararlanmasının yanı sıra mülteciler ve vatansızların kimlik belgelerine erişiminin sağlanmasını da beklemektedir.*"

Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan Yol Haritası'nda geri kabul anlaşması ve vize muafiyeti konusunda doğrudan ilişkisi bulunmayan değerlendirme ve taleplere karşılık Türkiye kendi çekincelerinin yer aldığı bir Meşruhatlı Yol Haritası oluşturmayı gerekli bulmuştur. Buna göre Türkiye[33]:

- "*1951 Cenevre Konvansiyonu'na koyduğu coğrafi çekinceyi ancak AB'ye tam üyeliği söz konusu olduğunda değerlendirebileceğini,*
- *Bazı üçüncü ülkelere transit vizeyi içeren AB'nin vize politikasını yine AB'ye üye olduğunda üstlenebileceğini,*

[31] T.C Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye- AB Vize Muafiyeti Süreci ve Geri Kabul Anlaşması Hakkında Temel Sorular ve Yanıtları", https://www.ab.gov.tr/files/pub/turkiye_ab_vize_muafiyeti_sureci_ve_geri_kabul_anlasmasi_hakkinda_temel_sorular_ve_yanitlari.pdf, s. 1 (e.t. 19.10.2017).
[32] Ibid. ss. 3-4.
[33] Ibid. ss. 4-5.

- *Yol Haritası'nda sayılan bazı uluslararası anlaşma, sözleşme ve protokollerden sadece vize muafiyeti ve Geri Kabul Anlaşması'nın düzgün işlemesiyle doğrudan ilgisi bulunanlara taraf olabileceğini eklemiştir*".

3.4. Geri Kabul Anlaşması ve Vize Muafiyeti Sürecinin Türkiye'ye Etkileri

Geri Kabul Anlaşması ve Vize Muafiyeti süreci başlangıçta AB açısından topraklarına yönelen düzensiz göçleri azaltması; Türkiye açısından ise sınır ve göç yönetimi modernizasyonunda itici güç olmasının yanı sıra Gümrük Birliği ve üyelik müzakereleri sürecini canlandırması sebebiyle memnuniyetle karşılansa da süreç ilerledikçe bir takım sorunlar ortaya çıkmıştır.

İlk olarak AB-Türkiye Ortak Eylem Planı'na baktığımızda AB'nin göçe yönelik stratejisini uzaktan kontrol mekanizması ile yaptığı görülebilmektedir. Göç kontrolünü dışsallaştıran AB, Türkiye'yi tampon bölge olarak görmüş ve kendi çıkarları doğrultusunda tek taraflı hareket etmiştir.[34] Ortak Eylem Planı sonrası gündeme gelen Mart 2016 tarihli AB-Türkiye Mutabakatı ise kamuoyunda daha ciddi tartışmaları beraberinde getirmiştir. Mutabakatın kapsamının Yunanistan'a Türkiye üzerinden geçen Suriye vatandaşlarını kapsıyor olması Geri Kabul Anlaşması'nda kabul edilen sığınma başvurusu yapmış ya da sığınma başvurusuna ilişkin değerlendirme süreci devam eden kişilerin de söz konusu hükümle geri gönderilebileceği riskini doğurmuştur. Yine aynı anlaşamaya dayanarak geri gönderimlerin ancak "*güvenli üçüncü ülke"*ye yapılabilecek olması ve Türkiye'nin, Yunanistan tarafından bu şekilde bir ülke olarak ilan edilmesine yönelik bir girişimin olmaması da hukuka aykırılık teşkil etmektedir. Çünkü geri kabul anlaşmasına göre Türkiye'nin "*güvenli üçüncü ülke*" olarak sayılabilmesi için geri gönderilen kişinin mülteci statüsü talep edebiliyor olması gerekmektedir. Fakat Türkiye'nin Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi çekince sebebiyle Suriyeli göçmenlerin böyle bir talepte bulunabilme hakları bulunmamaktadır. [35]

Mutabakat'a göre AB'nin geri kabul edeceği kişi sayısı da Türkiye'deki mevcut sığınmacı sayısının oldukça altında kalmıştır. AB ülkelerinin belirlediği 72 bin yerleştirme kotası yetersiz görülmekle beraber, geçen sürede AB'nin sadece 798 Suriyeli mülteciyi kabul etmesi hayal kırıklığı yaratmıştır.[36]

Bu bağlamda Türkiye'ye yapılacak maddi yardım konusunda da Birlik içinde sıkıntılar yaşamış, kimi Birlik üyelerinin itirazları sebebiyle süreç yavaşlamış ve vaat edilen yardım söylenilenin oldukça altında kalmıştır. Ayrıca Ortak Eylem Planı'nda ve Mutabakat metninde yer alan ve Türkiye'yi ekonomik anlamda rahatlatacak olan Gümrük Birliği revizyonu ise hala gerçekleştirilmemiştir.

Türkiye, Geri Kabul Anlaşması karşılığı vize muafiyetinin sağlanması için AB Komisyonu'nun belirlediği kriterlerin pek çoğunu yerine getirmesine rağmen, terörle

[34] Elmas, op.cit., s. 282.
[35] Ibid., ss. 288-289.
[36] Sputnik, "AB 18 Bin Yerine 798 Suriyeli Aldı", https://tr.sputniknews.com/turkiye/201607121023800463-ab-turkiye-suriye-siginmaci/, 12.07.2016, (e.t. 19.10.2017).

mücadele uygulamalarına karşı çıkılması Türkiye tarafından rahatsız edici bulunmuştur. AB şuanki süreçte vize muafiyeti uygulamalarını rafa kaldırmışsa da Geri Kabul Anlaşması uygulanmaya devam etmektedir.

Sonuç

Düzenli göç, AB tarafından Soğuk Savaş öncesi dönemde büyük ölçüde işgücü göçü kapsamında ekonomik ve sosyal olgular üzerinden; Soğuk Savaş sonrası dönemde ise eksik istihdam ve değişen demografik yapı üzerinden değerlendirilmiştir. 11 Eylül 2001 sonrası dönemde ise göç olgusu, güvenlik meselesi haline gelerek tekrar AB gündeminin üst sıralarına yerleşmiştir. Arap Baharı sonrası süreçte ise AB, geri kabul anlaşmaları yolu ile istemediği / ihtiyacı olmadığı göçmenleri –yasadışı / düzensiz göçmenleri- sınırları dışında bırakıp ihtiyaç duyduğu alanda ihtiyacı kadar göçmeni –yasal / düzenli göçmenleri- topraklarına kabul ederek "*seçici*" bir göç politikası izlemiştir.

Sınır aşan yapısı itibariyle tek bir devletin kendi başına çözüm getiremeyeceği bir sorun alanı olarak görülen uluslararası göç hareketleri devletler arası işbirliğini de kaçınılmaz kılmıştır. Önemli göç güzergâhlarından biri olan Türkiye de AB ile bu alanda bir işbirliği süreci içine girmiştir. Fakat özellikle Arap Baharı sonrasında tarihlerinin en büyük göç dalgası ile karşılaşan AB ve Türkiye özelinde incelenen krizler sadece göç yönetimini değil iki ülke arasındaki diğer ilişkileri de doğrudan etkilemiştir.

AB, küresel göç yönetimi algısına sahip olsa da günümüze kadar yürüttüğü politikalardan ve işbirliği süreçlerinden görüldüğü kadarıyla göçün kontrol edilmesine odaklı geleneksel güvenlik yaklaşımı ile hareket etmeye devam etmiştir. Göç olgusunun güvenlik meselesi olarak görüldüğü AB'de "sorunu" sınırları dışında çözmek daha avantajlı olarak görülse de bu politikaların uzun vadede AB'ye zarar vereceği açıktır. Sorumluluğu üçüncü ülkelere bırakan bu anlayış kendini AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması ve Vize Muafiyeti sürecinde de göstermiştir.

Geri Kabul Anlaşması ve Vize Muafiyeti süreci başlangıçta AB'ye yönelik göç baskısını azaltsa da uygulanan politikaların düzensiz göçe yönelik uzun vadeli sonuçlar doğurması mümkün gözükmemektedir. Türkiye ise sürecin başlangıcında göç ve sınır yönetimi alanlarında modernleşme sağlamış, Gümrük Birliği'nde revizyon kararı aldırtmış ve üyelik müzakere sürecine yönelik aşama kaydetmiş olmasına rağmen ilerleyen süreçte özellikle vize muafiyeti konusunda somut kazanımlar elde edemediği için geri kabullerde isteksiz davranmıştır.

Sonuç olarak AB'nin düzensiz göç ile mücadelede kullandığı temel araçlar ve yürüttüğü politikalar, düzenli göç politikalarını doğrudan etkilemektedir. Topraklarına yönelik göçün en yoğun olduğu ve kendi adına krizi fırsata çevirebileceği bir dönemde AB, göç yönetimini iyi sağlayamayarak savunduğu ortak "*Avrupa değerlerinden*" farklı bir politika izlemiş ve olaylara göçmen odaklı bakmamıştır. İzlediği bu seçici ve kontrol odaklı göç politikası sebebiyle de uzun vadede ekonomik ve demografik açıdan ihtiyaç duyduğu göçmen kaynağına erişme ve onları AB'ye entegre etme konusunda sıkıntı yaşayacağı açıktır. Göç politikaları konusunda sorumluluğu üçüncü ülkelere bırakan AB, önemli göç

güzergâhlarından biri olan Türkiye'nin transit ülke konumundan çıkıp hedef ülke konumuna gelmesinde büyük pay sahibi olmuştur.

Kaynakça

Kitaplar:

ÖZDAL, Barış; *Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri*, Dora Yayıncılık, 4. Baskı, Bursa, 2017.

PERRUCHOUD, Richard (ed.); *Göç Terimleri Sözlüğü*, Uluslararası Göç Örgütü, No 18, İsviçre, 2009.

YILMAZ ELMAS, Fatma; *Avrupa 'Kapı Duvar': Göç Yaklaşımında Söylem- Eylem Tutarsızlığı*, Ankara, USAK Yayınları, Nisan 2016.

Makaleler:

CANPOLAT Hasan, ARINER Hakkı Onur, "Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi", *ORSAM*, Rapor No:113, Haziran 2012.

EKİNCİ Mehmet Uğur, "Türkiye- AB Geri Kabul Anlaşması ve Vize Diyaloğu", *SETA Yayınları*, İstanbul, 2016.

HANSEN Randall, "Migration to Europe Since 1945: Its History and Its Lessons", *The Political Quarterly Publishing*, 2003, http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-923X.2003.00579.x/epdf?r3_referer=wol&tracking_action=preview_click&show_checkout=1&purchase_referrer=www.google.com.tr&purchase_site_license=LICENSE_DENIED.

REÇBER Kamuran, "Geri Kabul Anlaşması'nın İçeriği ve Yaratabileceği Sonuçlar", *Prof. Dr. Mehmet Genç'e Armağan,* Bursa, Mart 2016.

SAMUR Hakan, "Avrupa Birliği'nde Göçe Yönelik Küresel Yaklaşım", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt:5, Sayı:2, 2008.

Elektronik Kaynaklar:

"Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma", http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/08/20140802-1-1.pdf (e.t. 04.01.2018)

18 Mart 2016 Tarihli Türkiye- AB Zirvesi Bildirisi, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf

European Commission, "A European Agenda on Migration", COM (2015) 240 final, Brussels, 13.05.2015.

European Commission, "*Global Approach to Migration and Mobility*", https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/international-affairs/global-approach-to-migration.

European Commission, "Legal Migration and Integration", https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/legal-migration_en.

European Commission, "Refugee Crisis: European Commission Takes Decisive Action", https://ec.europa.eu/malta/news/refugee-crisis-european-commission-takes-decisive-action_en, 9 September 2015.

European Commission, *Commission presents Action Plan on Integration and reforms 'Blue Card' scheme for highly skilled workers from outside the EU*, 07.06.2016.

European Commission, *Integration*, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/legal-migration/integration_en.

European Commission, *Return and Readmission*, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/irregular-migration-return-policy/return-readmission_en.

European Commission, *Work*, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/legal-migration/work_en.

Sputnik, "AB 18 Bin Yerine 798 Suriyeli Aldı", https://tr.sputniknews.com/turkiye/201607121023800463-ab-turkiye-suriye-siginmaci/, 12.07.2016.

T.C Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye- AB Vize Muafiyeti Süreci ve Geri Kabul Anlaşması Hakkında Temel Sorular ve Yanıtları", https://www.ab.gov.tr/files/pub/turkiye_ab_vize_muafiyeti_sureci_ve_geri_kabul_anlasmasi_hakkinda_temel_sorular_ve_yanitlari.pdf.

T.C Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye- AB Zirvesi Ortak Sonuç Bildirisi", 29 Kasım 2015, https://www.ab.gov.tr/files/000files/2015/11/turkiye_ab_zirvesi_ortak_sonuc_bildirisi_29_kasim_2015.pdf.

T.C Avrupa Birliği Bakanlığı, Reform Eylem Grubu Üçüncü Toplantısı Basın Bildirisi, 12.12. 2015, https://www.ab.gov.tr/50136.html.

Mülteci Hakları Bağlamında Ayrımcılık Yasağı ve Geçici Özel Önlemler

Arş. Gör. Ceren KAYA*

Özet

Mülteci kavramı, tanımı ve sağladığı haklar açısından ayrımcılık yasağı ile yakından ilgilidir. Kişinin mülteci statüsü arka planında ve mülteci statüsü kazanıldıktan sonra ise statüsü sebebiyle korunması açısından ayrımcılık yasağı ile ilgili olgular bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne dair Konvansiyon[1] m. 1/A'da ve Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu[2] (YUKK) m. 61 ve m. 62 düzenlemelerine göre mülteci, "ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi kanaatleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu memleket dışında bulunan ve bu memleketin himayesinden istifade etmek istemeyen" kişidir. Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Sözleşme (m.2), Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşme (m.2), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (m.14) gibi insan hakları sözleşmelerinde taraf devletler, kendi ülkelerinde yaşayan ve yetkisi altında bulunan herkese ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka fikir, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum vb. statüler bakımından hiçbir ayrım gözetmeksizin ilgili sözleşmelerde tanınan hakları sağlamakla ve bu haklara saygı göstermekle yükümlüdür. Ayrımcılık yasağının bu tanımı değerlendirildiğinde, mülteci statüsünün bizzat bir ayrımcılık yasağı ihlali veya en azından ihlali olasılığına dayandığı görülmektedir.

Ayrımcılık yasağı içerisindeki müdahale etmeme yükümlülüğü toplum içerisinde eşitliğin sağlanması için yeterli değildir. Bir kişi ırk veya etnik kökeni, yaşı, cinsiyeti gibi özelliklerinden ötürü farklı muamele ile karşılaştığında, bu kişinin bu özelliklerinden kaynaklanan dezavantajlarının ortadan kaldırılmasına yönelik geçici özel önlemler alınması gerekmektedir. Bu önlemlerle, ilgili kişinin dezavantajlarının giderilmesi hedeflenir. Mültecilerin de bu kapsamda özellikleri dolayısıyla hakları kullanmada bazı dezavantajları bulunmaktadır. Birçok ülke sığınma politikasını belirlerken yeterli olsun olmasın bazı özel önlemlere başvurmaktadır. Çalışma kapsamında, Türkiye'de Suriyeli sığınmacılar için alınan önlemler örneğinden hareket ederek geçici özel önlem kavram ve unsurları değerlendirilerek, mülteciler açısından özel önlemler rejimi ele alınmaktadır. Uygulamada mülteciler için öngörülen eşitleyici muamelelere yapılan eleştiriler doğrultusunda ve bu muamelelerin yeterliliği sorgulanarak değerlendirilmektedir.

Giriş

Mülteciler açısından en güncel sorunlardan biri, sığındıkları ülkede maruz kaldıkları eşitsizlik ve önlemlerin yetersizliği olmaktadır. Ayrımcılık yasağı, uluslararası insan hakları belgeleri ve 1982 Anayasası'nda öngörülmüş temel haklardandır.

---

* İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi

[1] Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Konvansiyon, 28 Temmuz 1951, Cenevre (RG. 05.05.1961-10898).

[2] RG. 11.04.2013-28615.

Ayrımcılık yasağı, haksız farklı muameleyi ve eşitsiz sonucu engellemeyi amaçlar. Böylelikle temel hak ve özgürlüklerden yararlanmada herhangi bir temele dayanarak kişi veya kişi gruplarının kayırılma veya dışlanması engellenmiş olacaktır. Ayrımcılık yasağı, ayrımcılık yapmama negatif yükümlülüğünü içermekle beraber, bu yükümlülük çoğu zaman yeterli olamamaktadır. Ayrım yapmama yükümlülüğü yerine getirildiği takdirde, tarihsel, toplumsal olarak kısırlaşmış bir eşitsizlik durumu devam ediyorsa, bu eşitsizliğin göründüğü alanlarda özel önlemler ile eşitsizliğin giderilmesi sağlanmalıdır. Bu tür özel önlemlerin alınması da devletin yükümlülüğüdür.

Özel önlemler, Kadınlara Karşı Her Biçimiyle Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi m. 4, Her Türlü Irksal Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme m. ¼ gibi uluslararası belgelerde tanımlanmıştır. Devletlerin pozitif yükümlülüklerinin bir sonucu olan özel önlemler, müdahale etmemeyi değil aksine, müdahale edilerek ayrımcılık durumunu ortadan kaldırmayı hedefler.

Mültecilere sığınma ülkesince alınan önlemler, pek çok kez toplumda tepki ile karşılanabilmektedir. Planlanmış nüfus ve toplumsal yaşamın ortasına düşen bu mazlum kalabalıklar, çoğu kez sığınma ülkeleri halkını huzursuz etmektedir. Bu sebeple mültecilerin haklarının olabildiğine sınırlı olması gerektiği düşüncesi bu toplumlarda hakimdir. Mültecilere, eşitsizliği giderme yönünde, anılan sözleşmelerdeki nitelikte bazı özel önlemler öngörülmesi, uygulanması toplumdaki tepkinin artışına sebep olur.

Mültecilerle ilgili her alanda olduğu gibi, toplumdaki bu yanlış kanının sebebi, yanıltıcı bilgilendirmeler ya da tamamen bilgisizliktir. Bunun giderilmesi ise ayrımcılık yasağının bir aracı olarak geliştirilen özel önlemler kavramının mültecilik özelinde incelenmesi ile mümkün olacaktır. Böylelikle dezavantajlı gruplardan olan mültecilerin, neden bazı durumlarda haklardan yararlanmada avantajlı düzenlemelere konu olduğunun insan hakları hukuku anlamında gerekçesi ve sonuçta yerindeliği ele alınacaktır. Birinci Bölümde ayrımcılık yasağı ve özel önlemler kavramları, İkinci Bölümde mülteci statüsü ve hakları ortaya konulacak ve son bölümde özel önlemlerin mülteci bağlamında görünümü ele alınacaktır.

Ayrımcılık Yasağı ve Özel Önlemler

A. Ayrımcılık Yasağı

1. Kavram

Birçok uluslararası belgede ayrımcılık yasağına yer verilmekle beraber bu kavramın tanımından ziyade içeriği düzenlenmektedir. Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (MSHS) m. 2, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşme (ESKHS) m.2, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) m. 14 ile Ek Protokol No: 12 m.1'de, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi m. 1 ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı m. 2 ayrımcılık yasağını düzenlemektedir. Bu ve diğer sözleşmelere göre taraf devletler, kendi ülkelerinde yaşayan ve yetkisi altında bulunan herkese ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka fikir, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum vb. statüler bakımından ayrım gözetmeksizin ilgili

sözleşmelerde tanınan hakları sağlamakla ve bu haklara saygı göstermekle yükümlü olup, söz konusu uluslararası belge içeriğindeki haklar bakımından ayrımcılığı yasaklamaktadır.

MSHS m. 26'ya göre "herkes yasalar önünde eşittir ve hiçbir ayrım gözetilmeksizin yasalarca eşit şekilde korunur. Bu bakımdan, yasalar her türlü ayrımı yasaklayacak ve ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka fikir, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum veya diğer statüler gibi her bağlamda ayrımcılığa karşı eşit ve etkili korumayı temin edecektir". Aynı şekilde insan hakları belgelerine kaynaklık teşkil eden İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB) m. 7'de de ayrımcılık yasağı koruması yer almaktadır.

İHEB m. 7, ayrımcılık yasağı ve eşitlik ilkesi düzenlemesinde herkesin ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da diğer görüş, ulusal ya da sosyal köken, mülkiyet, doğum ya da başka statüler gibi herhangi bir türde farklılık gözetilmeksizin Beyanname'de yer alan bütün hak ve özgürlüklere sahip olduğu düzenlemesini içermektedir. Ayrıca İHEB, 4. Maddesinde kölelik-kulluk yasağı kapsamında, madde 10'daki adil yargılanma düzenlemesi kapsamında, madde 16 evlenme hakkı kapsamında, madde 20'deki kamu hizmetlerine erişim kapsamında da ayrımcılık yasağına ilişkin yasaklar zikretmektedir. Ayrıca sığınma hakkına ilişkin 14. maddesinde "herkesin" ibaresinin kullanılması da esasen sığınma hakkı kullanımının da ayrımcılık yasağı korumasından yararlandığını göstermektedir ki 14. madde bu kurala istisna olarak "gerçekten siyasal nitelik taşımayan suçlardan veya Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine aykırı eylemlerden doğan kovuşturma durumunda" bu hakkın söz konusu olmayacağını getirmektedir.

Sosyal haklara yer verilen bazı sözleşmelerde, birinci kuşak haklar dışındaki haklara da yer verildiğinden ve "hukuken tanınmış tüm haklar" ifadesi ile ayrımcılık yasaklandığından, sosyal haklar bakımından da ayrımcılık yasağı gündeme gelebilecektir[3].

Ayrımcılık yasağına özgülenen uluslararası sözleşmeler ise ayrımcılığı veya hangi hareketlerin ayrımcılık oluşturacağını ayrıntılı olarak tanımlamamaktadır. 1989 yılında Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 1. maddesi, sözleşmelerin ilgili oldukları konular bağlamında ayrımcılığı tanımlar. Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme bağlamında Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Komitesi, Sözleşme'nin 26. maddesinde yer verilen eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağıyla ilgili olarak, maddenin ve ayrımcılığın içeriğini belirlemek üzere "Ayrımcılık Yasağı" başlıklı 18 No'lu Genel Yorum'u[4] kabul etmiştir. Genel Yorum'da, yasalar önünde eşitliğin ve hiçbir ayrım gözetilmeksizin herkesin yasalarca eşit derecede korunmasının, insan haklarının korunmasıyla ilgili temel ve genel ilke olduğu belirtilmektedir.

Komite, Sözleşme'nin ayrımcılık terimini tanımlamamasından hareketle ayrımcılık terimi ile "ayırma, dışlama, kısıtlama veya ırk, renk, cinsiyet, dil, din, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum, siyasi veya diğer görüşlere dayalı olarak gerçekleştirilen ve bütün hak ve

[3] İdil Işıl Gül/ Ulaş Karan, *Ayrımcılık Yasağı: Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme,* İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.

[4] BM İnsan Hakları Komitesi, *18 No'lu Genel Yorum,* Para. 1, Türkçe çeviri için bkz. Lema Uyar (derleyen ve çeviren), *Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 1981-2006,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: 145, İstanbul, 2016, s. 40 vd.

hürriyetlerin herkes tarafından tanınmasını ve kullanılmasını engelleyecek veya tanınmasını ve kullanılmasını sınırlandıracak" ayrımcılığın kastedildiğini ifade etmektedir.

İnsan Hakları Komitesi, MSHS 26. maddesinde yer alan "her bağlamda" ifadesine dayanarak ayrımcılığın madde metninde geçen ifadelerle sınırlı olmayıp genişletilebilir olduğunu belirtmektedir. Aynı maddede yine "diğer statüler" ibaresi, Komite tarafından her olayda ayrıca değerlendirilmiştir. Örneğin Komite'nin diğer statüler kavramını "engellilik, yaş, evlilik dışı doğmuş olma gibi durumları" bu kapsama aldığı kararlar vardır[5]. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de (AİHM) kararlarında İnsan Hakları Komitesi'nin kullandığı ölçütleri kullanmaktadır.

Bu kapsamda şu hususlara varılabilir[6]:

- Aynı durumdakilere farklı muamele ayrımcılık yasağının ihlali niteliğindedir,
- Farklı durumdakilere aynı muamele ayrımcılık yasağı ihlali niteliğindedir ve eşitsizlik yaratma, eşitsizlikleri pekiştirme ve eşitsizlikleri artırma potansiyeline sahiptir,
- Farklı durumdakilere yapılan farklı muameleler, muamelenin nitelik ve ölçüsüne göre eşitsizlikleri artırabilir, eşitsizlikleri muhafaza edebilir ya da eşitsizlikleri ortadan kaldırabilir.

Farklı durumdakiler arasındaki eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik farklı muamele ise ayrımcılık yasağı kapsamında değerlendirilmeyecektir[7] ki, konumuz bakımdan önem arz eden nokta da budur.

2. Ayrımcılık Yasağının Uygulanmasına İlişkin Temel Kavram ve Araçlar

Doğrudan ayrımcılık yasağı, eşitlik ilkesinin sonucu olan aynı veya benzer konumda olan kişiler arasında fark yaratılmasını engellemeyi amaçlamaktadır. Bir kişi veya grubun, ayrımcılık temelleri olan dil, din, köken, cinsiyet, engellilik vb. durumlardan birine dayalı olarak temel hak ve özgürlüklerden yararlanmak açısından aynı veya benzer konumda olduğu diğer kişilerle eşit şekilde yararlanmasını ve bunları kullanmasını engelleme ya da zorlaştırma niyet veya etkisine sahip her türlü fark, dışlama, sınırlama ya da tercih doğrudan ayrımcılık teşkil eder. Burada aynı ve benzer konumdaki kişiler arasında farklı muameleler söz konusudur[8].

Dolaylı ayrımcılık ise doğrudan ayrımcılığın yasaklanmasının ayrımcılık yasağı amacının gerçekleşmesi için yeterli olmadığının tecrübe edilmesinin bir sonucudur. Doğrudan ayrımcılık düşüncesinin temelinde kişilere yapılan muamele aynı olduğu sürece ayrımcılık olmayacağı düşüncesi bulunurken dolaylı ayrımcılık sadece farklı muamelelere odaklanmamaktadır. Herkes için aynı şekilde geçerli ve görünüşte tarafsız olan bazı kural ve uygulamalar bazı kişi ve gruplar için diğerlerinden farklı olarak veya diğer gruplardan daha

---

[5] Gueye v. Fransa, Başvuru no: 196/1985, Karar tarihi: 06.04.1989, CCPR/C/35/D/196/1985, para 9.5, United Nations Treaty Bodies Database, http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf (erişim: 02.11.2009) ; Gül/Karan, *a.g.e.,* s. 12.
[6] Gül/Karan, *a.g.e.,* s. 13.
[7] Gül/Karan, *a.y.*
[8] Gül/Karan, *a.e.,* s. 14.

fazla olumsuz etkiler yaratan yasal düzenleme, uygulama ve tedbirler olarak ortaya çıkabilecektir. Dolaylı ayrımcılık, sadece farklı muamelelerin değil, herkes için aynı şekilde geçerli ve görünüşte tarafsız olan, ancak bazı kişi ve gruplar üzerinde diğerlerinden farklı veya diğer gruplardan daha olumsuz etkiler yaratan yasal düzenleme, uygulama ve tedbirleri içermektedir. Bu durumda, farklı muamele değil ayrımcı muamele doğuran "aynı muamele" yasaklanmaktadır. Görünüşte tarafsız uygulama, tedbir ya da kural bulunması; tarafsız uygulama, tedbir ya da kuralın olumsuz sonuçlar doğurması veya böyle bir ihtimali yaratması durumu ile tarafsız uygulama, tedbir ya da kuralı meşru kılacak bir nedenin bulunması sorunu şeklinde üç unsura sahiptir[9].

Dolaylı ayrımcılık kavramı AB Hukuku içerisinde gelişmiş, 97/80/EC sayılı Cinsiyet Temelli Ayrımcılık Vakalarında İspat Yükü Direktifi ile tanımlanmıştır[10].

Örnek olarak, boyu 175 cm'nin altında olan kişilerin polislik mesleğine alınmamasında esasen ayrımcılık yok gibi görünse de, kadınlar ve bazı etnik gruplar bakımından ayrımcı sonuçlar doğurabilecektir[11].

Mülteciler özelinde bir çalışmada değinilmesi gerekli bir diğer kavram ise, bir kişinin birden çok temelde ayrımcılığa uğraması durumunu ifade eden "çoklu temelli ayrımcılık" kavramıdır. Bir kişinin farklı alanlarda farklı temelde ayrımcılığa uğramasıyla veya tek bir olayda birden fazla temelde ayrımcılığa uğramasıyla çoklu temelde ayrımcılık söz konusu olabilir[12].

Ayrımcılık yasağının belirleyicisi olan farklı muamele, bazen ayrımcılık yasağının kendisinin bir gereği olabilmektedir. Bazı durumlarda, farklı muameleler ayrımcılık kapsamında değerlendirilmez. Genel olarak özel önlemlerin farklı muamele yasağının bir istisnası olduğu kabul edilmektedir[13]. Örneğin engellilik temelinde ilgili özelliğe dayalı farklı muamelenin var olabileceği belirtilmektedir. BM Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi'nde açıkça düzenlenmiş olan müstakil bir özel önlem türü olan makul uyarlamalar ve evrensel tasarım ilkesi düzenlemeleri bu kapsamdadır.

B. Özel Önlem-Pozitif Edim-Destekleyici Edim Kavramları

Özel önlem kavramı bizi "pozitif/olumlu edim", "sağlayıcı/destekleyici edim" ve "geçici özel önlemler" kavramlarına götürür. Bu kavramlar esasen birbirleriyle ilişkili ve benzer kavramlar olup ayrımcılık yasağının düzenlenme biçimine göre oluşturulmuş kavramlardır[14]. Örneğin Kadınlara Karşı Her Biçimiyle Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi

---

[9] Gül/Karan, *a.e.*, s. 15.

[10] Cinsiyet Temelli Ayrımcılık Vakalarında İspat Yüküne Dair 15 Aralık 1997 tarihli ve 97/80/EC sayılı Konsey Direktifi (Council Directive 97/80/EC of 15 December 1997 on the burden of proof in cases of discrimination based on sex), http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ. do?uri=CELEX:31997L0080:EN:HTML (erişim: 02.11.2009).

[11] Gül/Karan, *a.g.e.*, s. 16.

[12] Gül/Karan, *a.e.*, s. 21.

[13] Gül/Karan, *a.y.*

[14] Mehmet Semih Gemalmaz, "Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda Ayrımcılık Yasağı ve Eşitlik İlkesi Bağlamında "Özel Önlemler", "Geçici Özel Önlemler", "Pozitif Edim", "Destekleyici Edim", *Prof.Dr.Tunçer Karamustafaoğlu'na Armağan,* Ankara, 2010, s. 106-287, s. 132 ve s. 290.

(CEDAW), "geçici özel önlemler" kavramını kullanmaktadır. Zira kadınların karşılaştığı dezavantajlı konumun sebebi tarihsel tutum olmakta ve ortadan kaldırılması umulmaktadır[15].

Bu kavramlarla anlatılmak istenen husus, belli bir grubu hedefleyen ve tarihsel art alanı da bulunarak, veri, zaman, mekan ve koşullar içindeki bireylerin anlayış, eğilim ve davranışları ile resmi ve özel her düzeydeki birim, yapı ve kurumlardan neşet eden eşitsizlik ve ayrımcılığı önce engellemeyi ve ardından da ortadan kaldırmayı amaçlayan, özel olarak tasarımlanmış ve denetim, izleme de dahil uygulama araç ve teknikleri ile tamamlanmış önlemler bütünüdür[16].

Bu bakımdan bu kavramların genel olarak eşitsiz durumu gidermek amaçlı meşru farklı muameleleri içerdiği ve birbirleri yerine geçen kavramlar olduğu görülmektedir. Ancak bu özel önlemlerin aşağıdaki şartları taşıması gerekmektedir[17]:

a) Önlemin esaslı olgusal farklılıklara dayanması, ölçülebilir, gözlenebilir ve tespit edilebilir olması gerekir.
b) Akla uygun daha teknik ibareyle "makul" olmalıdır. Bu makullüğün doktrin ve uygulamada tanımı tam olarak verilememekle beraber, ölçülülük ilkesinden hareket edilerek tespit edilmektedir.
c) İnsan onuruyla çelişmeyen yapıda olmalıdır. Söz konusu farklı muamele ya da önlem eşitsizliği giderme amacına yönelik ise, zaten eşitsizlik ve ayrımcılığa maruz kalmakta olan birey ya da grubu iyi niyetle yapılan yeni olumsuzluklara maruz bırakmamalıdır. Farklı muamele ya da önlem "damgalayıcı" olmamalıdır. Örneğin yoksullara gıda ve giysi yardımına dair bazı program ve kampanyaların yürütülme şekli akla gelebilir.
d) Sorun giderimine uygun ve elverişli nitelikte olup, önlem ile sorun arasında belirgin bir bağ olması gerekir.
e) Adaletli olmalı, dağıtıcı ve denkleştirici adaleti esas almalıdır. Muhatapların ekonomik, sosyal, kültürel ve benzeri açılardan güçleri ile orantılı olmalıdır.
f) Adalete uygunluğunun sonucu olarak ayrımcılığı önleme meşru amacına yönelmelidir. Bu meşruluk ancak belli bir zaman, mekan ve koşullarla çerçevesi çizildiğinde sağlanabilir.
g) Ayrıca farklı muamele veya önlemin keyfi olmaması gerekir. Bunun için nesnel ölçülerle belirlenmeli, yasal dayanağı bulunmalı, uygulamanın kurala bağlanması gerekmektedir. Uygulanmasından, sona ermesine kadar objektif ve hukuka uygun kurallara bağlanması ayrımcılık teşkil etmemesi için önem arz eder.
h) Bu tür önlemlerin "geçici" süreli olması, "belli zaman dilimiyle sınırlı olması" esastır. Ancak burada hedeflenen amacın gerçekleşmesi zaman diliminde ölçüt olduğundan, bu zamanın tespitinde kimi zaman güçlük yaşanabilir. Süreyle sınırlama, önlemin ayrımcılığa sebep olmasını engellemeyi amaçlar. Süre sınırı konulması çoğu zaman

[15] Örneğin Kadınlara Karşı Her Biçimiyle Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW), "geçici özel önlemler" kavramını kullanmaktadır. Zira kadınların karşılaştığı dezavantajlı konumun sebebi tarihsel tutum olmakta ve ortadan kaldırılması umulmaktadır.
[16] Gemalmaz, *a.g.e.*, s. 139.
[17] Gemalmaz, *a.e.*, s. 290 vd.

mümkün olmadığından, işin mahiyeti gereği zordur. Zira çoğu zaman önlemlerin ne zaman sonuç vereceği kestirilememektedir. Bu yüzden süre unsuru genelde hedef unsuru ile belirlenecektir. Örneğin istihdam kotası uygulamasında, belirli bir yüzdeye ulaşılması hedefi konulduğunda, bu amaca ulaşılması ile önlem sona erebilecektir.

Önleme karar veren makam, sona erdirilmesi yetkisine de sahiptir. Bu konuda uluslararası sözleşme organlarının söz söylemesi güçtür. Zira hedeflenenin gerçekleşip gerçekleşmediğine karar vermekte yetkili makamlar daha yetkindir. Çünkü hedefe ulaşılıp ulaşılmadığına ilişkin tespit imkanlarına daha fazla sahiptir. Burada yetkili makamın takdir marjının geniş olduğu kabul edilmektedir[18].

Son olarak, bu tür eylemlerin geçici veya belli süreli olduğuna dair bir kabul ise tereddütlüdür. Zira somut önlemlerin nitelik ve bağlamı göz ardı edilerek bu önlemlere geçici demek, niteliklerini göz ardı eden genel bir yaklaşıma bağlı sonuç çıkarımı yapmaya götürecektir. Bu tür önlemler, "geçici" ibaresinin yarattığı yanıltıcı izlenim dolayısıyla çoğu zaman kısa süreli olmayacaktır. Bunun açık sebebi ise, bu tür önlemlerin derin tarihsel kökleri bulunan ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel, dinsel, ideolojik ve benzeri değişik ve çeşitli faktörlerden beslenmesi ve yerleşik hale gelen, geniş kesimlerce olağan karşılanan ayrımcılık ve eşitsizlik anlayışının sonucu olarak ortaya çıkmasıdır. Böyle köklü sorunların ise kısa süreli çözümü söz konusu olamamaktadır[19].

C. Ayrımcılık Yasağına Özgülenmiş Uluslararası İnsan Hakları Hukuku Belgelerinde Özel Önlemler

CEDAW m. 4 hükmü, kadın-erkek arasındaki de facto eşitliğin sağlanması için kadın lehine geçici özel önlemler (temporary special measures) alınmasını öngörmektedir. Erkekler ve kadınlar arasında eşitliğin fiilen gerçekleşmesini öngören hükme göre, bu önlemler ayrımcılık teşkil etmeyecektir. (m.4/ c.1)

CEDAW kapsamında, geçici özel önlemlerin ne olabileceğine örnek olarak "kota sistemleri" örnek olarak verilmektedir. Sözleşme terminolojisi kapsamında geçici özel önlemler dışında bir kavram olarak "özel önlemler" de yer almaktadır. Özel önlemler kavramı, 4. maddenin 2. bendinde yer alan anneliğin korunması amacıyla Sözleşme'de yer verilen önlemlerdir. Bunlar geçici özel önlemlerden farklı olarak annelik, kadınlık yani biyolojik farklılıklara dayanmaktadır[20].

Mültecilerin bizzat bu statüleri dolayısıyla maruz kaldıkları ayrımcılık pek çok kez ırksal, etnik ya da kültürel özelliklerine dayandığı için konumuz bakımından esas ele alınması yararlı olabilecek belge ise, Her Biçimiyle Irksal Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesi[21] (IAOKS) düzenlemesidir. Sözleşme ilk maddesinde ırksal ayrımcılığın tanımını yaptıktan sonra, 4. bendinde, belli ırksal ya da etnik grupların yahut bireylerin insan haklarından ve temel özgürlüklerinden eşit şekilde yararlanmalarını yahut bunları

[18] Gemalmaz, *a.e.*, s. 295-296.
[19] Gemalmaz, *a.y.*
[20] Gemalmaz, *a.g.e.*, s. 131.
[21] "Her Biçimiye Irksal Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesi", BM Genel Kurul, 1965.

kullanmalarını temin etmek için gerekebilecek olup, böyle bir korumaya ihtiyaç duyan bu tür grupların ya da bireylerin özel olarak yeterli şekilde gelişmelerini sağlama amacına yönelik alınmış özel önlemlerin, ancak bu tür önlemlerin sonuç olarak farklı ırksal gruplar için ayrı hakların muhafazasına yol açmaması ve öngörülen amaçlara ulaşıldıktan sonra sürdürülmeyecek olması kaydıyla ayrımcılık sayılmayacağı hükmünü getirmektedir.

IAOKS ayrıca 2. maddesinde, koşullar gerektiğinde, insan haklarından ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit olarak yararlanmalarını güvence altına almak amacıyla, belli ırksal grupların ya da bu gruplara mensup bireylerin uygun şekilde gelişmelerini ve korumalarını temin etmek için, sosyal, ekonomik, kültürel ve diğer alanlarda özel ve somut önlemleri alacakları hükmü getirilmektedir. Bu önlemler, alındıklarında söz konusu olan amaçlara ulaştıktan sonra, hiçbir şekilde farklı ırk grupları için eşit olmayan ya da ayrı hakların muhafazası şeklinde bir sonuca yol açmayacaktır.

Son olarak Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Konvansiyonu[22] (Cenevre Konvansiyonu) m. 3 hükmü gereği Taraf Devletler, Cenevre Konvansiyonu hükümlerini, mültecilere, ırk, din veya geldikleri ülke bakımından ayrım yapmadan uygulayacaklardır.

II. Mülteci Statüsü ve Sağlanan Hakların Niteliği

A. Uluslararası Hukukta ve Türk Yabancılar Hukukunda Uluslararası Koruma Statüleri ve Suriyeli Sığınmacıların Durumu

Cenevre Konvansiyonu I. maddesi 2. bendine göre[23] mülteci "ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeple korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülke korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucunda önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa" denmektedir. Zulme uğrayacağı korkusu, korkunun haklı olması ve bu sebeple ülkeye dönememenin kişinin yukarıdaki beş özelliğinden ileri gelecektir. Bu özelliklere bakıldığında esasen ayrımcılık yasağı motiflerinden olduklarının da altı çizilmelidir.

Türkiye Cenevre Konvansiyonu'na 1967 Ek Protokol sonrası, "Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle" ortaya çıkan mülteci statüsünü tanıyacağı beyanı ile taraf olmuştur[24]. Türk Yabancılar Hukukunda mülteci statüsü YUKK m. 61'de Cenevre Konvansiyonu'ndaki tanım ile birebir uyumlu şekilde düzenlenmektedir. Avrupa'da meydana gelen olaylarla sınırlı olan mülteci statüsü uygulama alanının yarattığı açığın giderilmesi için YUKK m. 62'de şartlı

[22] Cenevre'de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanmış olup, 359 sayılı Kanun ile 28.08.1961 tarihinde Türkiye tarafından onaylanması uygun bulunmuştur. (RG, 05.10.1961/10898).

[23] 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Konvansiyonu'na Ek Protokol (Ek Protokol) (RG. 05.08.1968/12968) ile kaldırılan zaman ve yer sınırlamalarına göre mülteci tanımı olup ilk madde metni "1Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda" ibaresi ile başlamakta idi. Cenevre Konvansiyonu ve Ek Protokol hakkında detaylı bilgi için bkz. Nuray Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku,* Beta, 3. Baskı, İstanbul, 2017, s.44. ("Ekşi, *Yabancılar*")

[24] Ek Protokol'de 1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylarla sınırlı tanıma kaldırılmadan önce Türkiye bu tarih sınırlamasını da muhafaza etmekteydi.

mülteci statüsü öngörülmüştür. Bu statü, mülteci tanımı ile birebir aynı olmakla beraber "Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sonucu" kazanılmaktadır.

Ayrıca Cenevre Konvansiyonu m. 33'de, akit devletlerin mülteciyi ırkı, dini, vatandaşlığı, belirli bir gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayat veya özgürlüğünün tehdide uğrayacağı ülkeye her ne şekilde olursa olsun göndermeyeceğini temin etmek amacıyla düzenlenen geri göndermeme yasağı (non-refoulement), tamamlayıcı koruma statüsü olarak YUKK m. 63'te düzenlenmektedir. Buna göre, mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine gönderildiği takdirde; ölüm cezasına mahkum olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayrım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olması nedeniyle menşe ülkesi veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrası "ikincil koruma" statüsü tanınacaktır.

Bütün bu statülerden farklı gereksinimlere dayanan ve ayrı nitelikte olan geçici koruma statüsü ise YUKK m. 96'da düzenlenmektedir. Geçici koruma statüsü kitlesel sığınma, kitlesel akın durumlarına çözüm bulmak amacıyla düzenlenmiş bir statüdür. 96. madde gereği, ülkesinden ayrılmaya zorlanan, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilecektir. 96. madde ikinci fıkrasına göre Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılmış olan Geçici Koruma Yönetmeliği ise geçici korunan yabancıların hak ve özgürlüklerini düzenlemektedir.

Türkiye'ye, açık sınır politikasının bir sonucu olarak, Mayıs 2011 itibariyle Suriye'de yaşanan iç savaş neticesinde gelen Suriyeli sığınmacılar 96. madde kapsamında geçici koruma statüsü kapsamında değerlendirilmektedir[25].

Suriyelilerin bir kısmı pasaport veya pasaport yerine geçen belgelerle Türkiye'ye gelirken, bir kısmı ise herhangi bir belgesi olmaksızın Türkiye'ye giriş yapmaktadır. Pasaport veya pasaport yerine geçen belgelerin olmadığı durumlarla karşılaşılabilmektedir. Suriyelilerden kuvvet kullanımı söz konusu olan ve şiddet olaylarında yer almış her bir kişinin geçici korumadan yararlanılabilir oluşu özel olarak değerlendirilmelidir. İnsan hak ve hürriyetlerini ihlal eden ya da sivillere karşı güç kullanan muhaliflere geçici koruma statüsü verilmeyebilecektir[26].

B. Mültecilerin Hak ve Özgürlüklerinin İncelenmesi

1. Genel Olarak

Temel hak ve özgürlükler, esasen uluslararası belgelerde, anayasalarda ve özel olarak 1982 Anayasasında çoğunlukla hem vatandaşı hem de yabancıları içine alacak şekilde

[25] Bkz. Nuray Ekşi, "Türkiye'de Bulunan Suriyelilerin Hukuki Statüsü", *Legal Hukuk Dergisi,* Y: 2012, Sy: 10/119, s. 15.
[26] Ekşi, *Yabancılar*, s. 164.

düzenlenmektedir. Bunun istisnasını oluşturan haklar, daha çok diplomatik koruma ve vatandaşlık kurumları ile bağlantılıdır. Bu kapsayıcılığı "herkes" (örneğin AİHS m. 2, 5, 6; Anayasa m. 12, 17) ya da "hiç kimse" (örneğin AİHS m. 3, 4, 7; Anayasa m. 18) ibarelerini ifade etmektedir.

Anayasa m. 16, yabancılar için temel hak ve hürriyetlerin milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabileceği hükmünü getirmektedir. Yabancıların hak ve özgürlükleri Türk hukukunda ayrı kanunlarla özel düzenlemelere tabi tutulmaktadır. Bu düzenlemelerin, uluslararası koruma kapsamındaki kişiler açısından ele alınarak incelenmeleri faydalı olacaktır.

2. Eğitim Hakkı

Eğitim öğretim hakkı, sığınmacı durumundaki kişilerin en önemli problem ana başlıklarındandır. Anayasa m. 42'ye göre, hiç kimse eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz ve AİHS Ek Protokol 1[27] m. 2'ye göre, kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, eğitim ve öğretim alanında yükleneceği görevlerin yerine getirilmesinde, ana ve babanın bu eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasını sağlama hakkına saygı göstereceği, kabul edilmiştir.

Cenevre Konvansiyonu ise 22. maddesinde, mültecilerin eğitim hakkını düzenlemektedir. Taraf devletler, bu madde gereği mültecilere, temel eğitim konusunda, vatandaşlarına uyguladıkları muamelenin aynısını uygulayacaklardır. Taraf devletler, maddeye göre mültecilere, temel eğitim dışındaki eğitim konusunda, özellikle çalışmalardan yararlanma, yabancı ülke okullarında alınmış eğitim sertifikalarının, üniversite diplomalarının ve derecelerinin tanınması, harç ve resimlerinin muafiyet ve eğitim bursları alanlarında mümkün olduğu kadar müsait ve her halde genel olarak aynı şartlar içindeki yabancılara tanınandan daha az müsait olmayan şekilde muamele edeceklerdir. Madde esasen mültecilere eğitim hakkı alanında farklı muameleyi sınırlandırarak, taraf devletlere mültecilerin eğitim ve öğretimi konusunda bu doğrultuda önlemler alma yükümlülüğünü getirmektedir.

YUKK m. 89, başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişi ve aile üyelerinin, ilköğretim ve ortaöğretim hizmetlerinden faydalanacağını öngörmektedir. Bu hükmün 4+4+4 sistemi olarak yorumlanacağı belirtilmektedir[28].

3. Sosyal Yardımlar

Cenevre Konvansiyonu m. 23'e göre taraf devletler, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, sosyal yardım konularında vatandaşlarına uyguladıkları muamelenin aynısını uygulayacaktır. Bu bakımdan "eşitlik esası" benimsenmiştir. Ancak 23. madde iltica başvurusunda bulunan başvuru sahipleri bakımından sosyal yardımlara erişime dair hüküm barındırmamaktadır.

YUKK m. 90 ise, başvuru sahiplerini de içine alacak şekilde sosyal yardımlardan yararlanılmasından bahsetmektedir. YUKK düzenlemesi, 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve

[27] RG. 12.01.1961/10705.
[28] Ekşi, *Yabancılar*, s. 198.

Dayanışmayı Teşvik Kanunu'na[29] paralel olup, bu Kanun fakirlik, zaruret içinde ve muhtaç bulunan vatandaşlar ile herhangi şekilde Türkiye'ye gelmiş yabancılara yardımcı olmak, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler alarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmektir. Bu Kanun kapsamında yabancı, mülteci veya şartlı mülteci olmak, statü sahibi olup olmamak ayrımı söz konusu olmayıp, sayılan kriterler belirleyici olduğundan bu Kanun her türlü sığınmacıyı da kapsayacaktır[30]. Kanun'un 2. maddesi ilk fıkrası, fakr ü zaruret içinde ve muhtaç durumda olup, sosyal yardım kuruluşlarına tabi olmayan ve bu kuruluşlardan aylık ve gelir almayan vatandaşlar ile geçici küçük bir yardım veya eğitim ve öğretim imkanı sağlanması halinde topluma faydalı hale getirilebilir kişileri Kanun kapsamına almıştır.

4. Sağlık Hakları

İHEB m. 25, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşme m. 12, CEDAW m. 12, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme[31] m. 24, Avrupa Sosyal Şartı[32] m. 11, IAOKS m. 5/(e) sağlık hakkını temin etmektedir.

YUKK m. 89, başvuru sahipleri için de uluslararası koruma statüsü sahipleri için de başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerden sağlık güvencesi olmayan kişilerin prim ödemeden veya prim ile güvenceye sahip olmalarını düzenlemektedir[33]. YUKK m. 95/2 gereği sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin destek verilmesi imkanı hem uluslararası koruma statüsü sahiplerine hem de başvuru sahiplerine tanınmaktadır.

5. İş Piyasasına Erişim

YUKK m. 89, iş piyasasına erişime ilişkin 4. fıkrası (b) bendinde, mülteci veya ikincil koruma statüsü sahibinin, statü almasından itibaren bağımlı veya bağımsız çalışabileceğini öngörmektedir. Ancak yabancıların çalışamayacağı iş ve mesleklere ilişkin kanuni sınırlamalar saklı tutulmuştur. Mülteci veya ikincil koruma statüsü sahibine verilen kimlik belgesi çalışma izni yerine de geçecektir.

14 Ağustos 2016 tarihli ve 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu[34] (UİK) ile beraber daha önce çalışma izinlerini düzenlemekte olan 27.02.2003 tarihli ve 4817 sayılı Yabancı Çalışma İzinleri Hakkında Kanun[35] (mYÇİHK) yürürlükten kaldırılmıştır.

---

[29] RG, 14.06.1986/19134.
[30] Ekşi, *Yabancılar*, s. 199.
[31] RG, 27.01.1995/22184.
[32] RG, 14.10.1989/20312.
[33] Madde 89 - … (3) Başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerden;
a) Herhangi bir sağlık güvencesi olmayan ve ödeme gücü bulunmayanlar, 31/5/2006 tarihli ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu hükümlerine tabidir. Genel sağlık sigortasından faydalanacak kişilerin primlerinin ödenmesi için Genel Müdürlük bütçesine ödenek konulur. Primleri Genel Müdürlük tarafından ödenenlerden ödeme güçlerine göre primin tamamı veya belli bir oranı talep edilir.
b) Sağlık güvencesi veya ödeme gücünün bulunduğu veya başvurunun sadece tıbbi tedavi görmek amacıyla yapıldığı sonradan anlaşılanlar, genel sağlık sigortalılıklarının sona erdirilmesi için en geç on gün içinde Sosyal Güvenlik Kurumuna bildirilir ve yapılan tedavi ve ilaç masrafları ilgililerden geri alınır. …"
[34] RG. 28.07.2016/29800.
[35] 6735 sayılı Kanun m.12/(a)-7 bendi ile mülga, RG. 06.03.2003/25040.

UİK m. 17, uluslararası koruma kapsamındaki yabancıların çalışma izinlerine ilişkin spesifik düzenlemeyi içermektedir. UİK 6-15. maddelerinde çalışma izni başvurusu ve değerlendirilmesi düzenlenmektedir. Çalışma izni başvurularında mYÇİHK'da olduğu gibi Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı yetkili makamdır. (UİK m. 6/2) Kanun, yabancıların çalışmasını izne bağlamakta ancak Türkiye'nin taraf olduğu bazı uluslararası anlaşmalarda çalışma izninin alınmasına gerek olmadığı belirtilen yabancılar bu izin yükümlülüğü dışında tutulmuştur. (YÇİHK m. 6/3) UİK m. 8, sağlık ve eğitim hizmetlerinde çalışan yabancılar için ön izin sistemini getirirken, 9. madde çalışma izinlerinin reddine ilişkin sınırlı sayıda sebepler öngörmektedir.

UİK m. 10 ise çalışma izni türlerini düzenlemektedir. İlk olarak süreli çalışma izninin verilmesi ve uzatılmasına ilişkin olarak, başvurusu olumlu değerlendirilen yabancıların iş ve hizmet sürelerini aşmamaları kaydıyla en çok bir yıl süreyle çalışma izni alabileceğini düzenlemektedir. Ayrıca Türkiye'de uzun dönem ikamet izni veya en az sekiz yıl kanuni çalışma izni olan yabancıların süresiz çalışma iznine başvurabileceğini öngörmektedir. Aynı maddeye göre, Türkiye'de kurulmuş anonim şirketlerin ortağı olan yabancı yönetim kurulu üyeleri çalışma izni alarak çalışabilecektir.

Kanun ek olarak eğitim durumu ve mesleki yeterlilikleri ve stratejik önemi haiz alanlarda ön planda nitelikli yabancı işgücünü desteklemek amacıyla Turkuaz Kart kurumunu öngörmektedir. Turkuaz Kart verilmesi uygun bulunan yabancılara süresiz çalışma izni ile çalışanların eş ve bakmakla yükümlü oldukları çocuklarına uzun dönem ikamet izni verilmesi hüküm altına alınmaktadır. Ancak 11. maddenin 6. fıkrası uyarınca geçici koruma sağlanan yabancılara Turkuaz kart hükümleri uygulanmaz. Turkuaz kart verilmesiyle, bu kartın verilmesi uygun bulunan yabancıların eş ve bakmakla yükümlü olduğu çocuklarına ülkemizde süresiz kalma hakkı tanıyan uzun dönem ikamet izni verilmesi amaçlandığı için[36], geçici koruma sağlanan yabancıların, geçici korumanın niteliği gereği bu uygulamadan yararlanamayacağı düşüncesiyle 6. fıkra hükmü getirilmiş olabilir. 13. madde ise, çalışma izni muafiyetine ilişkin genel esasları içermektedir. Çalışma izni muafiyetinden yararlanan çalışanların kendilerine verilen belgeyle ikamet izni niteliğinde haklardan yararlanmaları mümkün olabilecektir.

UİK m. 15 çalışma izni ve muafiyetini sona erdiren halleri düzenlemektedir. 16. madde ise, yabancılara nitelikli personelin artırılması politikası ile statü gereği çalışma izni başvurusu, başvurunun değerlendirilmesi ve süresine ilişkin hükümlerin istisnai olarak uygulanabileceği koşulları içermektedir. Bu maddeye göre 6458 sayılı YUKK kapsamında uluslararası koruma başvuru sahibi, şartlı mülteci, geçici koruma sağlanan veya vatansız ya da mağdur destek süresinden yararlanan insan ticareti mağduru yabancılar da istisna kapsamındadır. Bu bakımdan uluslararası koruma kapsamındaki bu gruplar UİK m. 7, 9 ve 10'un uygulanmasında istisnalara tabi tutulabilecektir.

UİK 17. maddeye göre, YUKK kapsamında uluslararası koruma talebinde bulunan ve henüz başvurusu hakkında nihai karar verilmemiş yabancılar ile şartlı mülteci yabancılar

[36] TBMM Uluslararası İşgücü Kanunu Genel Gerekçe, Madde 11.

uluslararası koruma başvurusu tarihinden; geçici koruma sağlanan yabancılar ise geçici koruma kimlik belgesinin düzenlendiği tarihten altı ay sonra çalışma izni veya çalışma izni muafiyeti almak için başvurabilirler. YUKK m. 89/4 de aynı yönde hüküm içermektedir. (a) bendine göre, uluslararası koruma başvuru sahibi veya şartlı mülteci, uluslararası koruma başvurusu tarihinden altı ay sonra çalışma izni almak için başvurabilir.

Görüldüğü üzere, mülteci ve ikincil koruma sahipleri doğrudan bu statüleri ile çalışma izni almaksızın diğer yabancılara nazaran avantajlı olarak Türkiye'de çalışabilmektedirler. Mülteci statüsü Avrupa'da meydana gelen olaylar nedeniyle sığınma talebinde bulunanlar için geçerli olduğundan, yalnızca bu koşulu sağlayan yabancılar bu haktan yararlanabilecektir. İkincil koruma ise, daha istisnai bir koruma türü olup kişinin geri gönderme yasağını garanti altına almayı amaçlamaktadır. Bu gruptaki kişiler, mülteci veya şartlı mülteci statüsüne girmemekte olup, ülkelerine dönmeleri durumu hayati tehdit içerdiği için uluslararası koruma altına alınan kişiler olduğundan, çalışma izinleri açısından mülteciler gibi özel düzenlemeye tabi tutulmaktadırlar.

Geçici koruma sahipleri, uluslararası koruma başvurusu hakkında nihai karar verilmemiş olan başvuru sahipleri ile Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar nedeniyle uluslararası koruma talep eden şartlı mülteciler için ise çalışma izni alınması şartı muhafaza edilmiş; yalnızca "gerekli görüldüğünde" izin sistemindeki koşullara bazı istisnalar getirilebileceği öngörülmüştür.

Geçici koruma sahiplerinin Turkuaz Kart talep edememeleri ve dolayısıyla uzun dönem ikamet izni ve süresiz çalışma iznine kavuşamamaları ise statünün bir gereği olarak getirilmiş bir düzenleme olmakla beraber eleştiriye açıktır. Zira Turkuaz Kart, eğitim durumu ve mesleki yeterlilikleri ve stratejik önemi haiz alanlarda ön planda nitelikli yabancı işgücünü desteklemeyi amaçlar. İfade edildiği üzere Suriyeli sığınmacılar Türkiye'de geçici koruma statüsü kapsamındadır. En büyük problem ve soru işaretlerinin ise, nitelikli geçici koruma sağlanan Suriyeliler açısından oluştuğu görülmektedir. Geçici koruma çoğu kez, Suriye örneğinde olduğu üzere, kalıcı sorunların bir sonucu olarak tanınmış, hızlı karar verilmesi elzem meselelerde gündeme gelen bir koruma türüdür. İfadedeki geçicilik esasen diğer bir statüye geçiş, entegrasyon ya da ülkeye dönüşün "umulduğunu" gösterse de, realitede kalıcılık olarak kendini göstermektedir.

Bu yüzden Turkuaz Kart uygulamasına en çok ihtiyaç duyulan Suriyeli geçici koruma sağlanan kişilerin kapsam dışı tutulması sorunlu bir düzenlemedir. En azından Turkuaz Kart uygulamasına özel bir düzenleme getirilerek geçici koruma sağlananlar için de benzer bir uygulamanın tanınması gerekirdi. Dünyada birçok devlet, nitelikli mültecilerin entegrasyonuna değer vermekte, iltica olumsuzluğunu, olumlu bir duruma dönüştürmektedir. Hal böyle iken, nitelikli Suriyeli sığınmacıların desteklenmesi Türkiye açısından da gözetilmesi gereken bir hedef olmalıdır.

6. Ayrımcılık Yasağı ve Mültecilik

a) Ayrımcılık Temeli Olarak Mülteci Olmak

Birinci bölümde yapılan açıklamalarda ifade edildiği üzere, ayrımcılığın, ırk, din, milliyet, cinsiyet gibi belirli temellerde ve diğer bir temel hak ve özgürlük ya da birden fazlası ile ilintili olarak gündeme geldiği görülmektedir. Uluslararası insan hakları denetim organları kararlarında ve iç hukukta da ayrımcılık yasağı incelemesinin mutlaka diğer bir temel hak ile bağlantılı olarak, söz gelimi o hakkın kullanılmasında ayrımcılığın incelenmesi biçiminde ortaya çıktığı görülmektedir.

Ayrımcılık motifleri içerisinde mültecilik, ırksal ayrımcılık ile milliyete dayalı ayrımcılığın bir alt dalı olarak değerlendirilebileceği gibi esasen bambaşka bileşenleri olduğundan farklı kulvarda incelenmesi daha doğru olacaktır. Çünkü mülteciliğin içerisinde, yalnızca ayrı ırksal grup veya milliyete sahip olmak değil, ayrıca zulüm korkusu ve kendi ülke diplomatik korumasından yararlanamama unsurları da bulunmaktadır. Çoğu ülkede mülteciler bulundukları güç konuma rağmen toplum tarafından dışlanmakta ve önyargılı, olumsuz tepkiler almaktadırlar. Hal böyle iken, haklardan yararlanma konusunda akla gelmeyen güçlüklerle karşılaşmakta, daha da önemlisi diğer ayrımcılık motiflerinde olduğu üzere bizzat nefret söylemlerine maruz kalmaktadırlar. Bu tür söylemler ise, mültecilerin hak ve özgürlüklerinde iktidarlarca gerekli koruma ve özel düzenlemelerin yapılmasını oldukça güçleştirmektedir.

Son olarak, mülteci tanımından hareketle bir kısır döngünün de ortaya konulması gerekmektedir. Cenevre Konvansiyonunun kapsayıcı tanımı ele alındığında, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeple korktuğu için uluslararası korumadan yararlanacak olan kişi mevzu bahis olacaktır. Bu tanımdan çıkacak sonuç, esasen her mültecinin diğer bir ayrımcılık motifinin öznesi olduğu ve bu durum dolayısıyla temel hak ve özgürlüklerinden mahrum kaldığıdır. Mültecinin halihazırda maruz kaldığı ayrımcılığa temel teşkil eden niteliği, sığınma talep ederek kaldığı ülkede de problem teşkil edebilecektir. Bu ise, mültecinin hem menşe ülkesine karşı zulüm korkusunun sebebi olan niteliği temelinde, hem de mülteciliği temelinde sığınma sonrası ayrımcılık yasağı açısından çifte tehdit altında olduğunu göstermektedir. Öbür yandan üçüncü bir ek tehlike ise, mültecinin sığındığı ülkede mülteciliği yanında bambaşka bir temelde dışlanması ve ayrımcılığa uğraması ihtimalidir. Örneğin, mültecinin sığındığı ülkede, mültecinin milliyeti, etnik kimliği bu kimliklerin getirdiği kültürel özellikler dolayısıyla nefret söylemlerine ve ayrımcılığa uğraması sıkça rastlanan bir durumdur. Bugün Suriyeli mülteciler pratiği açısından baktığımızda ise, asıl sorun zaten bu üçüncü durumun, diğer iki duruma ek olarak gerçekleşmesidir. Bunun sonucu olarak ise Suriyeliler üç yönlü ayrımcılık yasağı ihlalleri ve nefret söylemlerine maruz kalarak, nihayet temel hak ve özgürlüklerinden mahrumiyet ya da tatminkar şekilde yararlanamama sonucu ile baş başa bırakılmaktadır.

b) Mülteciler Arası Ayrımcılık Yasağı

Cenevre Konvansiyonu m. 3'te düzenlenmiş olan ayrımcılık yasağı, Taraf Devletlerin Cenevre Konvansiyonu hükümlerini, mültecilere, ırk, din veya geldikleri ülke bakımından ayrım yapmadan uygulayacağını öngörmektedir.

Bu noktada, Türkiye'nin "Avrupa'da meydana gelen olaylar" beyanı ile Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olması akla gelecektir. Ancak bilindiği üzere *A.G. ve Diğerleri v. Türkiye*[37] kararında AİHM, AİHS m. 14 ayrımcılık yasağının ihlali iddiasına ilişkin olarak, Cenevre Konvansiyonundaki mülteci korumasının, Konvansiyonun kendisinden ileri gelen bir sınırlama olması dolayısıyla Konvansiyona uygun şekilde belirli coğrafya ile sınırlanmasının ihlal teşkil etmeyeceği sonucuna varmıştır. Teknik olarak yerinde bir karar olmakla beraber, mülteci statüsünden beklenenin asla gerçekleşmemesine sebep olan somut durumda, Avrupa ülkeleri dışından gelen mültecilere mülteci statüsü vermek hususunda herhangi bir beyanda bulunmayan devletler, fiili olarak Suriyelileri kabul etmemektedir. Avrupa ülkeleri dışından gelen mültecilere bu statüyü tanımayacağını beyan etmiş ülkeler ise Suriyelileri fiilen kabul etmekte ve ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadır. Hal böyle olunca, Cenevre Konvansiyon'undan istenen verimin alındığını söylemek güçleşmektedir. Esasen belki de böyle bir coğrafi sınırlamaya Cenevre Konvansiyonu'nda izin verilmesinin bir ayrımcılık olduğu ve uzun vadede BM tarafından daha kapsayıcı ve güncel, ihtiyaçlara uygun bir uluslararası belgenin üretilmesi gerekliliği vurgulanabilir.

III. Mülteci Statüsü ve Özel Önlemler İlişkisi

A. Mülteci Statüsü ve Önlem Gerekliliği

Mülteci, bir zaruret sonucu ülkesinden ayrılmaya zorlanmış kişidir. Bu sebeple mültecinin vatandaşlığını kaybedip kaybetmediği konusunda bilgi almasında zorluklar yaşanmakta, mülteci kendi ülkesinin diplomatik korumasından ise hiç yararlanamamaktadır. Esasen bir mülteci vatansız olmadığı durumda dahi vatansızlara benzer bir statüye sahiptir[38].

Mültecinin bu niteliği, onu dezavantajlı bir konuma sokmaktadır. Özel önlemler, yukarıda ifade edildiği üzere, belli bir grubu hedefleyen belirli veri, zaman, mekan ve koşullar içindeki bireylerin anlayış, eğilim ve davranışlarından; resmi ve özel her düzeydeki birim, yapı ve kurumlardan doğan eşitsizlik ve ayrımcılığı önce engellemeyi ve ardından da ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Özel olarak tasarımlanmış ve denetim, izleme de dahil uygulama araç ve teknikleri ile tamamlanmış önlemler[39] ile ortadaki dezavantajlılık, eşitsizlik durumunun ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır.

---

[37] *A.G. and Others v. Turkey,* App.No. 40229/98, European Court of Human Rights First Section, Strasbourg, 15 June 1999.

[38] Michael Bogdan, Refugees in Swedish Private International Law, *Human Rights Law: From Dissemination to Application, Essays in Honour of Göran Malender,* Edited by Jonas Grimhen/Rolf Ring, Leiden, 2006, s. 311; Ekşi, *a.g.e.,* s. 50.

[39] Gemalmaz, *a.g.e.,* s. 290.

Özel önlemlerin uygulanmasının öncelikle temel şartı, belirtildiği üzere[40], önlemin esaslı olgusal farklılıklara dayanması, ölçülebilir, gözlenebilir ve tespit edilebilir olmasıdır. Önceki bölümün sonucunda ortaya çıkan Suriyelilerin üç yönlü ayrımcılık yasağı ihlalleri ve nefret söylemlerine maruz kalarak, nihayet temel hak ve özgürlüklerinden mahrumiyet ya da tatminkar şekilde yararlanamamalarının esasen özel önlemler için aranan esaslı bir olgusal farklılığı oluşturduğu açıktır. Burada ölçülebilir, gözlenebilir ve tespit edilebilirlik unsurlarının uygulanması ise bir hayli güçtür. Zira bu unsurların tespiti kayıt gerektirir. Oysa mültecilik durumu çoğu zaman birden ortaya çıktığından, önlemler sorunun devamı esnasında alınır, dolayısıyla kimlik kayıtları bile problemlidir. Ancak mültecilere ilişkin eşitsiz durumun gözlenebilir olma unsurunu doğal olarak sağladığı görülür. Zira özellikle kitlesel akınlarda, toplumdaki genel rahatsızlık, doğal bir eşitsiz tutumu doğuracaktır. Mültecilere sağlanan ve diğer yabancı yahut vatandaşlarla aynı muameleyi öngören hakların bile toplumda rahatsızlık uyandırdığı kısa bir araştırma ile belgelenebilecektir. Raporlar ile toplumdaki olumsuz tutum ve kaygıların yersizliği ortaya konulmakla beraber, bu verilerin ve raporlamanın zaman alması dolayısıyla, bu zaman içerisinde Suriyeli sığınmacıların hak ve özgürlüklerden yararlanmaları esnasında olumsuz davranışlarla karşılaştığı, güçlükler yaşadığı görülmektedir. Bu ise, esasen mülteciler açısından özel önlemler belirlenirken eşitsizliğin ölçülmesi konusunda daha esnek olunması gerekmektedir.

Örneğin Suriyelilere yönelik olarak, hak ve özgürlüklerden yararlanmada esasen sahip olmadıkları avantajların, kamuoyunda aksi şekilde bilinmesi durumu buna örnektir. Örneğin, Polis Akademisi Öğretim Üyeleri tarafından hazırlanmış olan "Suriyeli Sığınmacılara Dair Tehdit Algısı: Önyargılar ve Gerçekler" raporu[41] sonucunda, Türkiye'de geçici koruma altında bulunan Suriyelilerle ilgili oluşturulmaya çalışılan olumsuz kanaatlerin ardında önyargı olduğu sonucuna varılmaktadır. Rapora göre geçici koruma altındaki Suriyeli kişiler hakkında yanlış bilgilerin toplum gündemine sürekli sunulmasının nefret duygusuna sebep olduğu tespitine yer verilmiştir.

Raporun dayandığı ankete katılanların Suriyelilerle ilgili kaygılarının "ekonomik, asayiş ve sosyo-kültürel" olarak üç ana başlık altında toplandığı raporda bu üç kaygıdan hareketle ankete cevap verenlerin kanaatleri ve bu kanaatlerin gerçek durumla ne ölçüde örtüştüğü bilimsel veriler ışığında ele alınmıştır. Çoğunlukla zannedildiği üzere işsizliğin artmadığı rakamsal olarak tespit edilmiştir. Sosyal yardımların ise yine iddia edildiğinin aksine Türk vatandaşlarına eskisine nazaran daha yüksek miktarda olduğu tespit edilmektedir. Suriyeli yatırımcıların, son 3 yıllık dönemde Türkiye'de açtıkları anonim ve limited şirketler aracılığıyla önemli miktarda yabancı sermayeyi Türkiye ekonomisine kazandırdığı ve tam tersine ekonomiye yararı olduğu da tespitler arasındadır. Asayiş olaylarında ise çok küçük bir azınlığı Suriyelilerin oluşturduğu tespit edilmektedir.

Suriyeli mültecilerin, diğer yabancıların faydalandığı haklardan yararlanması, vatandaşlara tanınmış ve Anayasa'da öznesi "herkes" olan haklardan yararlanmasının

[40] Bkz. B. Özel Önlem-Pozitif Edim-Destekleyici Edim Kavramları.

[41] Bkz. Coşkun Taştan/ Salih Zeki Haklı/ Emir Osmanoğlu, *Suriyeli Sığınmacılara Dair Tehdit Algısı: Önyargılar ve Gerçekler,* Polis Akademisi Yayınları: 29, Rapor No: 9, 2017.

"ayrıcalık" olarak algılanması eşitsizliğin en güzel belgesidir. Ancak asıl, çoğunlukla esasen olmayan özel önlemlerin varsayıldığı nefret söylemlerinin eşitsizliği katmerlendirdiği de görülmektedir[42]. Tüm bu bilgiler ışığında esasen Suriyeli sığınmacılar özelinde ve genel olarak uluslararası koruma statüsü kapsamındaki kişilerin çoğu kez birçok hak ve özgürlükten yararlanmada eşitsiz konuma düşebileceği ve genel olarak ötekileştirmenin sıklıkla gündeme geldiğinin tespit edilmesi gerekmektedir.

B. Mültecilere Yönelik Uygulanabilir Özel Önlemlerin Niteliği

İlk bölümde ifade edildiği üzere[43], özel önlemlerin geçici olması esas olandır. Çünkü süre ile sınırlama, özel önlemin bizzat ayrımcılığa sebep olmasını engelleyecektir. Ancak süreyle sınırlama birçok ayrımcılık motifi bakımından çoğu zaman mümkün olmayacağından, süre yerine hedef unsuru belirlemek tercih edilir.

Bu şekilde olduğu zaman önleme karar veren makamca, takdir marjı geniş olacak şekilde, hedefin gerçekleştiği tespit edildiğinde önleme son verilmesi de mümkün olacaktır[44].

Mülteciler bakımından da "geçicilik" unsuru daima bir soru işaretidir. Özellikle somut örneğimiz olan Suriyeli sığınmacılar açısından bakıldığında, "geçici koruma" statüsünde olmalarına rağmen, sıklıkla, bu geçiciliğin "geçici-kalıcı" arasında olduğu ve bir temenniden ibaret olduğu vurgulanmaktadır. Dolayısıyla, her bir eşitsiz durumun giderilmesine yönelik özel önlemler alınması ve önlemlerin geçiciliğinin eşitsizliğin giderilmesi hedefine bağlanması yerinde olacaktır. Mültecilerin maruz kaldığı eşitsiz durum, en azından entegrasyon, vatandaşlığa alınma veya zulüm korkusunun ortadan kalması ile beraber ülkeye güvenli dönüş gerçekleşmedikçe devam edecektir. Bu da alınan özel önlemlerin kısa süreli olmayacağını göstermektedir. Ancak her bir önlem açısından özel önlemi alan makamca eşitsiz durumun tekrar tespiti mümkün olabilir. CEDAW sisteminde açıkça zikredilen "geçici özel önlem", CEDAW'daki özel önlemden ayrılmıştır. İstihdam kotası geçici özel önlemler arasında kabul edilmekle beraber, esasen çoğu kez uzun yıllar uygulanabilmektedir. Ancak bu düzenlemelerin, belirli oran hedeflenerek, geçiciliği sağlanmaktadır. Mülteciler açısından da, örneğin çalışma alanında alınan bir önlem için, kısa süreli hedefler konularak tekrar durum değerlendirilmesi ve istihdama ilişkin iş piyasası durumu gözden geçirilerek belirli periyodlarla ihtiyaca göre değerlendirilmiş yeni özel önlemler alınması sağlanabilir.

Mültecilik, uzun süreli de olsa, geçici bir statüdür. Bu durumda özel önlemin, eşitsizlik statüden kaynaklanıyor ise statü devam ettiği sürece; bir hakkın kullanımına ilişkin ise, bu somut eşitsizliğin ortadan kaldırılmasına kadar; mülteciler hakkında olumsuz tutumdan kaynaklanıyor ise bu konuda anketlerle tespit edilebilecek belirli düzeyde farkındalığın oluşması hedeflerinin gerçekleşmesine göre geçiciliği sağlanabilecektir. Mülteciler için özel önlemlerin "geçici özel önlem" niteliğinde olduğunu söylemek gerekir. Bu özel önlemlerin gerekliliği fikrine gölge düşürmemesi adına tartışılması güç olsa da, bunların aşırı uzun süreli

[42] Örneğin, kamuoyunda çokça telaffuz edilen yanlış bilgilerin düzeltilmesine ilişkin Sultanbeyli Belediyesi, Mülteciler Derneği tarafından hazırlanmış bilgi notu yol göstericidir, bkz. "Suriyeliler Hakkında Bilginizi Test Edin" (Çevrimiçi) http://multeciler.org.tr/suriyeliler-hakkinda-bilginizi-test-edin/

[43] B. Özel Önlem-Pozitif Edim-Destekleyici Edim Kavramları.

[44] Gemalmaz, *a.e.,* s. 295-296.

olması ve güncel gelişme ve iyileştirilmelere göre tekrar güncellenmemesi uygulamada bu önlemlerin ayrımcılık yasağını ihlal etmesine yol açmaktadır. Bunun en temel sebeplerinden biri ise, mülteciler bakımından getirilen mevzuat ve alınan önlemlerin ancak sorun çıktıktan sonra belirlenmesi ve bu düzenlemeler olgunlaşmadan uygulamaya geçilmek zorunda kalınmasıdır.

C. Mülteciler İçin Alınması Gereken Olası Önlemler

YUKK m. 89, başvuru sahipleri için de, uluslararası koruma statüsü sahipleri için de başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerden sağlık güvencesi olmayan kişilerin prim ödemeden veya primle güvenceye sahip olmalarını düzenlemektedir[45]. YUKK m. 95/2 düzenlemesi de sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin destek verilmesi imkanını hem uluslararası koruma statüsü sahipleri hem de başvuru sahiplerine tanınmaktadır. Bu düzenlemeler, yaşam hakkı, işkence yasağı gibi hakları da ilgilendiren sağlık hakkı bakımından karşılaşılacak engelleri baştan ortadan kaldırmaktır. Zira herhangi bir sosyal güvencesi olmayan mültecilerin, sıklıkla maddi problemleri de olacaktır. Zulüm korkusu ile ülkeye sığınmış kişinin ise böyle bir durumda sağlık hakkı alanında özel önlemlere tabi tutulmaması söz konusu olamamalıdır.

İş piyasasına erişim açısından YUKK m. 89, iş piyasasına erişime ilişkin 4. fıkrası (b) bendinde, mülteci veya ikincil koruma statüsü sahibinin, kimlik belgesi ile statü almasından itibaren bağımlı veya bağımsız çalışabileceğini öngörmektedir. Bu hüküm uluslararası koruma harici ve diğer uluslararası koruma statü ve aşamalarındaki kişilere göre mülteci ve ikincil koruma sahiplerine dezavantaj sağlamaktadır. Ancak mülteciler ve ikincil koruma sahiplerinin kimlik belgesi ile diğer yabancılardan farklı olarak bu hakka sahip olması bir özel önlem niteliğindedir. Zira ihtiyaçlarını karşılamak durumunda olan mültecilere çalışma imkanı verilmemesi ya da ağır şartlara bağlanması zaten zor durumda olan sığınmacıyı daha güç konuma sokacaktır.

Ayrıca şartlı mülteci ve geçici koruma sağlanan yabancılar için ise UİK m. 17, UİK m. 7, 9 ve 10'daki şartlarda istisna tanınabileceği öngörülmektedir ki, bu da diğer yabancılara göre bir özel önlem niteliğindedir. Gerekli görüldüğü takdirde özel durumlara uygun olarak anılan maddelerdeki bazı sınırlama ve şartlar uygulanmayabilecektir.

Ayrıca Türkiye'de bulunan Suriyeli sığınmacılara sağlanan spesifik imkanların incelenmesi faydalı olacaktır. Suriyeli sığınmacıların çalışma izinleri ile ilgili son yapılan düzenlemede belirtilen sığınmacıların vergi ödemeleriyle ilgili bir açıklık bulunmamaktadır. Vergiden muaf tutuldukları durumda dahi bu imkanın bir özel önlem olarak öngörülmesi

[45] Madde 89 - … (3) Başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerden;
a) Herhangi bir sağlık güvencesi olmayan ve ödeme gücü bulunmayanlar, 31/5/2006 tarihli ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu hükümlerine tabidir. Genel sağlık sigortasından faydalanacak kişilerin primlerinin ödenmesi için Genel Müdürlük bütçesine ödenek konulur. Primleri Genel Müdürlük tarafından ödenenlerden ödeme güçlerine göre primin tamamı veya belli bir oranı talep edilir.
b) Sağlık güvencesi veya ödeme gücünün bulunduğu veya başvurunun sadece tıbbi tedavi görmek amacıyla yapıldığı sonradan anlaşılanlar, genel sağlık sigortalılıklarının sona erdirilmesi için en geç on gün içinde Sosyal Güvenlik Kurumuna bildirilir ve yapılan tedavi ve ilaç masrafları ilgililerden geri alınır. …"

mümkündür. Uygulamada, resmi prosedürler izlenmeden işyeri açılmaktadır. Ancak bunun, geçici koruma kimlik belgesinin temininde güçlük yaşanması gibi pek çok sebebi bulunmaktadır. Vergiden muafiyet, bürokratik işlemlerin sıkı şekilde uygulanmaması gibi önlemler geçici olduğu takdirde elzem olabilecektir. Ancak bunların da uzun süreli olmaları hem anlamsız hem de sorunludur. Vergi ödemeden işyeri açılması, sığınmacının teşviki açısından yararlı olabilir. Ancak bu önlemin seneler sürmesi haksız rekabete ve önlemin kendisinin ayrımcılığa dönüşmesine sebep olabilir. Bürokratik zorlukların ise uluslararası koruma prosedürlerinde bilgilendirmenin arttırılması ve yolların kolaylaştırılması önlemleriyle aşılabilmesi mümkündür.

Sonuç

Toplumda dezavantajlı konumda olan veya zamanla bu duruma düşmüş olan grupların hak ve özgürlüklerinden yararlanmaları daima sekteye uğrayabilmektedir. Mültecilik de hak ve özgürlüklerden yararlanmaya ket vuran bir durumdur.

Mülteciler, sığınma ülkesi halkının kaygıları dolayısıyla bir çok kez asılsız yakıştırma ve suçlamalara, genel olarak bir dışlamaya, eksik sosyal desteğe maruz kalmaktadırlar.

Durumun bu vehametine karşın, bu eşitsiz durumu ortadan kaldırmaya yönelik olarak getirilen ve halihazırda yetersiz olan özel önlemler, mültecinin yaşamını insanca sürdürebilmesi ve ardından entegrasyonu için zaruridir. Bu kapsamda iş piyasasına erişim, eğitim, sosyal yardımlar gibi alanlarda mültecilere bazı avantajlar ve istisnalar getirilmesi gerekmektedir. Özel bir statü olan mülteciliğe esasen avantajlı olmamasına rağmen sürekli avantajlı muamelesinin yapılması bu kişiler için ekstra yüke sebep olmaktadır.

Birinci Bölümde özel önlem ve geçici özel önlem kavramları ile benzer kavramların karşılaştırılması yapılmış, "geçici" olma durumunun esasen ayrımcılık yasağının bir gereği olduğunu ancak "kısa süreli anlamına" gelmediği tespitinde bulunulmuştur.

İkinci Bölümde, mülteci statüleri, özellikle geçici koruma statüsü ve Suriyeli Sığınmacılar ile mülteci tanımının unsurları ortaya konmuş ve mültecilik ile ayrımcılık yasağı ilişkisi ortaya konmuştur.

Üçüncü bölümde ise özel önlemlere ilişkin unsurlar ortaya konularak, uluslararası koruma kapsamındaki kişilere ilişkin münferit düzenlemeler ele alınarak yerindelikleri tartışılmıştır. Mültecilere yönelik özel önlemlerin "geçici" olması gerektiği vurgulanmış ve örnek olarak vergi muafiyetinin uzun sürmesinin sakıncalı olduğu sonucuna varılmıştır.

Bu çalışma ile mülteci olmanın dezavantajlı bir durum olduğu ve mültecilerin diğer yabancılar ve sığınma ülkesi vatandaşlarına nazaran eşitsiz konumda olabildiği ortaya konmuş, kimi zaman özel önlemlerle avantajlı konuma getiren farklı muamelelerin esasen ayrımcılık yasağının ihlali olmadığı sonucuna varılmıştır. Özel önlemler mültecilerin kayırılmasını değil aksine, diğer yabancılar ve sığınma ülkesi vatandaşları ile eşitlenmesine hizmet etmektedir.

Türkiye'deki Göç Politikaları Ekseninde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin Kuruluş ve Fonksiyonları

Öğr. Gör. Gülbaşak YERLİ*

Özet

Uluslararası göç disiplinler arası çalışma gerektiren ve 21. yüzyıla damgasını vuran konulardan biridir. Türkiye, çevresindeki ülkelere nazaran siyasi ve ekonomik istikrara sahip olmasına karşın, sık çatışma ve savaşların yaşandığı bölge olan Ortadoğu'ya yakın olması nedeniyle yoğun bir göç akımına maruz kalmıştır. Ayrıca Türkiye için göç olgusu dinamik bir yapıya sahiptir, çünkü hem dışa göç veren, hem transit geçişin gerçekleştiği hem de göçmen kabul eden bir ülkedir. Bu durum Türkiye'nin göç politikalarının belirlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Etkili göç politikalarının belirlenmesi ve doğru uygulanması, insan hakları ihlallerinin olmaması ve kamu güvenliğinin zedelenmemesi açısından oldukça önemlidir. Aksi takdirde uluslararası göç bakımından "kaynak," "hedef" ve "geçiş" ülkesi olan Türkiye'nin mültecilerin ekonomik maliyetleri ve çeşitli göç sorunları ile karşı karşıya kalması muhtemeldir. Bu çalışmanın amacı Türkiye'de göç politikaları ekseninde göç ve mülteciler konusunda faaliyet gösteren Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin Kuruluş ve Fonksiyonlarını ele almaktır. Çalışmada öncelikle göç ve mülteciler ile ilgili konular hakkında bilgi verilmekte, ardından ana hatlarıyla Türkiye'deki mülteci ve göç politikaları ele alınmaktadır. Bu çerçevede Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin kuruluş ve fonksiyonları değerlendirilmektedir. Çalışma, ilgili literatüre dayalı olarak süreç analizi ve betimsel bir yöntemle hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Mülteci ve Göç Politikaları

Establishment and Functions of the Directorate General of Migration Management and the United Nations High Commissioner for Refugees on the Axis of Migration Policies in Turkey

Abstract

International migration is one of the issues that requires interdisciplinary study and strikes the 21st century. Despite having political and economic stability compared to the countries around it, Turkey has been subjected to a massive migration trend due to its proximity to the Middle East, where frequent conflicts and wars are experienced**.** In addition, migration for Turkey has a dynamic structure because it is a country that both emigrates, transits, and accepts the refugees. This situation has an important place in determining the immigration policies of Turkey. Determination and proper implementation of effective migration policies is highly crucial for the prevention of human rights violations and for the protection of public safety. Otherwise, Turkey, which is the "source", "destination" and "transit" country in terms of international migration, is likely to face economic costs and various immigration problems for refugees. The aim of this study is to examine the establishment and functions of the Directorate General of Migration Management and the United Nations High Commissioner for

* Sakarya Üniversitesi

Refugees, which are active in the field of immigration and refugees in Turkey. This study first provides information on issues related to migration and refugees and then outlines the policies of refugee and immigration in Turkey. In this context, the establishment and functions of the Directorate General of Migration Management and the United Nations High Commissioner for Refugees are evaluated. This study has been prepared by process analysis and descriptive method based on the related literature.

Key Words: migration, refugee, migration policies

Giriş

Göç terimleri sözlüğüne göre göç," uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek, süresi yapısı ve nedeni ne olursa olsun, insanların yer değiştirdikleri nüfus hareketleridir. Buna mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler dahildir." şeklinde ifade edilir [5]. Ayrıca göç, bireyin yaşadığı yeri iradesi veya iradesi dışında, geçici veya kalıcı; sosyal, kişisel ve ekonomik nedenlerle değiştirmesi, gittiği yerde yeni bir yaşam kurması ve uzun süre yaşamını orada sürdürmesi olarak da tanımlanabilir [1].

Göçler göç eden kişilerin zorunluluklarına, niteliklerine ve coğrafi durumuna göre: zorunlu göç, gönüllü işgücü göçü, beyin göçü ve iç göç - dış göç olarak değerlendirilir [12]. Göçler kişisel, toplumsal, ekonomik ve siyasal bazı değişikliklerden kaynaklanacağı gibi, yine aynı kişisel, toplumsal, ekonomik ve siyasal açıdan ciddi sorunlara yol açabilmektedir [2]. Göçün nedenlerine ilişkin farklılıklar göçün sonuçlarını etkilediği gibi sürecini de etkilemekte olup gönüllü göçler tek-yönlü ve seçime dayanırken; zorunlu göçler etnik çatışmalar, hürriyetlerin kısıtlanması, baskı, işkence, şiddet, terör, iç savaş gibi nedenlerden dolayı kişilerin yaşadıkları yerleri terk etmesi sonucu oluşmaktadır [17]. Bu doğrultuda göçü sadece fiziksel bir yer değiştirme olarak ele almak yanlış olur.

Göç, bireyleri ve toplumları etkileyen karmaşık ve çok yönlü siyasi, sosyal, psikolojik ve ekonomik boyutları olan bir olgudur. Göçler bir yandan nüfusun demografik yapısına etki ederken, diğer yandan da oturma şartlarına, kamu hizmetlerine, istihdam imkânlarına, hatta ücret düzeylerine etki etmekte, uyum problemlerine ve davranışlarda değişikliğe neden olarak, sosyal, ekonomik, hatta kültürel bakımlardan önemli sorunlar meydana getirebilmektedir [7]. Göç hareketleri bu çok yönlü ve karışık yapısı gereği psikoloji, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, tarih, hukuk gibi birçok bilim dalının konusu olmuştur ve her disiplin göçün nedenlerine ve sonuçlarına ilişkin farklı teoriler kullanmakta ve göçü açıklamaya çalışmaktadır [2].

Kavramsal Olarak Göçmen ve Mülteci

Uluslararası belgelerin ve kurumların tanımlamasına göre gerekçelerine göre yaşadıkları yeri değiştiren insanlar mülteci, sığınmacı ve göçmen gibi isimlerle tanımlanmaktadırlar. Fakat dünyada yaşanan hızlı değişiklikler bu tanımları da etkilemektedir.

Kimlerin mülteci sayılacağı 1951 sayılı Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesinde belirtilmiştir. Buna göre mülteci "ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba

mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıslardır." şeklinde ifade edilir [3].

Göçmen, genellikle ekonomik nedenlerle veya içinde bulunduğu sosyal ortamın hoşnutsuzluğu nedeniyle kendi ülkesini gönüllü olarak terk ederek başka bir ülkeye yasal veya yasadışı yollarla giden, orada yaşayan yabancıdır [17].

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ise mülteciyi: "Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir." şeklinde tanımlamıştır [18].

Mültecilik, göçmenlik ülkeler arasında farklı tanımlanmakta olup, uluslararası anlaşmalarda zorunlu iç göçmenlikle ilgili herhangi bir tanımlamaya rastlanmamaktadır [1]. Sosyal ve ekonomik koşulları daha rahat olan bir ülkede yaşamak için ülkelerinden göçenlere ekonomik göçmenler denilir ve ekonomik göçmenler, mültecilik statüsünden yararlanamamaktadırlar [17]. Göçmenler mültecilik hakkı ve statüsünden istifade edememektedirler.

Mültecilik ile göçmenlik arasında neden, amaç, araç gibi yönlerden farklılık bulunmaktadır. Neden açısından değerlendirecek olursak, mülteciler tüm varlıklarını terk etmek zorunda kalarak, yaşama hakkına gelebilecek bir zarar nedeniyle güvenli bir ülkeye iltica etmekte iken; göçmenler ise, sosyal ve ekonomik anlamda rahat yaşamak amacı ile yaşadıkları yerden başka bir yere göç etmektedirler [17]. Mültecilerin amaçlarına baktığımızda yaşamak, hayatta kalmak iken göçmenlerde ise amaç daha refah içinde yaşamaktır.

Türkiye'deki Göç ve Mülteci Politikaları

Uluslararası göç açısından ülkeler, "kaynak," "hedef" ve/veya "geçiş" ülkesi olarak nitelendirilir ve bu doğrultuda o ülkenin göç politikası belirlenmektedir [16]. Göç dünyanın pek çok ülkesi için önemli ve çözülmesi zor sorunlardan biridir. Göçler, insanlık tarihi kadar eski olup, değişik nedenlere bağlı olarak ortaya çıkar ve toplumların sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel yapıları üzerinde büyük değişiklikler meydana getirirler [7]. Göçün; sosyal, ekonomik, siyasal, kültürel, dini, ailevi ve doğal olaylardan kaynaklanan birçok nedeni bulunmaktadır. Günümüzde ulaşım olanaklarının daha iyi olması yoksulluk, çatışma, savaş gibi zorunlu itici faktörler ile gelişmiş bölge ve ülkelerdeki daha iyi yaşam olanakları çekici faktörleri temsil etmekte olup, her yıl binlerce insanın ülkelerin içinde ve ülkeler arasında yer

değiştirmesine sebep olmaktadır [6]. Başta uyum olmak üzere birçok sorunu beraberinde getiren bu hareketlilik karşısında ülkeler göçle ilgili politika üretme, var olan politikalarını düzenleme ve yeni yasal tedbirler alarak göç sürecini sağlıklı yönetme çabası içine girmişlerdir. Uluslararası insan hakları düzenlemeleri ve uygulamaları kapsamında da göçün yönetimini düzenleyecek etkili politikaların oluşturulması önemli ve gereklidir.

Türkiye, çevresindeki ülkelere nazaran siyasi ve ekonomik istikrara sahip olmasına karşın, sık çatışma ve savaşların yaşandığı bölge olan Ortadoğu'ya yakın olması nedeniyle yoğun bir göç akımına maruz kalmıştır. Bulunduğu bölgede önemli bir aktör olan Türkiye uluslararası arenada giderek daha etkin bir rol almakta ve göç politikalarının bir dış politika aracı olarak kullanmaktadır [16]. Türkiye için göç olgusu dinamik bir yapıya sahiptir, çünkü hem dışa göç veren, hem transit geçişin gerçekleştiği hem de göçmen kabul eden bir ülkedir. Bu durum Türkiye'nin göç politikalarının belirlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Ayrıca Türkiye'nin göç politikalarının Avrupa Birliği üyelik müzakereleri çerçevesinde AB ile uyumlaştırılması çabaları da göç politikasının belirleyicilerindendir [16]. Uluslararası göç bakımından "kaynak," "hedef" ve "geçiş" ülkesi olan Türkiye mültecilerin ekonomik maliyetleri ve çeşitli göç sorunları ile karşı karşıya kalmaktadır.

Türkiye'nin ilk göç politikalarını, ulus-devlet kurma çabasıyla gerçekleştirilen soydaş şeklinde ifade edilen göçmenlerin yerleştirilmesi, istihdamlarının sağlanması ve vatandaşlığa alınması gibi konular şekillendirmiş ve devamında gerçekleşen NATO üyeliğiyle Cenevre sözleşmesindeki coğrafi sınırlamalarla Türkiye'nin göç politikaları korumacı bir yapıya evrilmiştir [16].

Türkiye Cumhuriyeti'ne kuruluşundan beri yönelmiş olan büyük boyutlu göç hareketleri şu gibi özetlenebilir [8].1922-1938 yılları arasında nüfus mübadelesiyle Yunanistan'dan 384.000 kişi, 1923-1945 yılları arasında Balkan ülkelerinden 800.000 kişi, 1933-1945 yılları arasında Almanya'dan 800 kişi, 1988 yılında Halepçe katliamından sonra Irak'tan 51.542 kişi, 1989 yılında Bulgaristan'dan 345.000 kişi, 1991 yılında Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra Irak'tan 467.489 kişi, 1992-1998 yılları arasında Bosna'dan 20.000 kişi, 1999 yılında Kosova'dan 17.746 kişi, 2001 yılında Makedonya'dan 10.500 kişi. Ayrıca Nisan 2011 tarihinde Suriye'de çıkan iç savaş nedeniyle Türkiye'ye yönelik yoğun kitlesel bir göç hareketi gerçekleşmiştir.

Türkiye'deki göçmen ve mültecilere yönelik bazı yasal ve bilgilendirici belgeleri şu şekilde sıralayabiliriz. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme ve 1967 Protokolü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (1950), Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin 1954 Sözleşmesi, Vatansızlığın Azaltılmasına İlişkin 1961 Sözleşmesi, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, 1966, İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme, 1984, Birleşmiş Milletler İşkence ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme'nin Seçmeli Protokolü, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Sınır aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol, Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, Yabancılar ve Uluslararası Koruma

Kanunu. Türkiye'nin göç politikasına yön veren tüm bu yasaların yanı sıra bu süreçte yönetmelik, genelge, yönerge, tebliğ ve Bakanlar Kurulu kararları da vardır. Ayrıca 2013'te çıkarılan ve bu alanı insan hakları temelinde düzenleyen, "Göç İdaresi", "Göç Politikaları Kurulu" gibi idari yapıların kurulmasını sağlayan, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu oldukça önemli bir yere sahiptir [6]. Ayrıca Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği de Türkiye'de göç politikaları çerçevesinde görev yapan önemli bir kurumdur.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

Türkiye'ye göç hareketleri ekonomik iyilik haline göre artmakta, Avrupa Birliğine üyelik sürecinde birliğin göç politikalarına ilişkin beklenti ve yaklaşımlarına uyum sağlama gerekliliği, sivil toplum ve uluslararası kuruluşlarının göçmenlere yönelik savunuculuk hareketleriyle birlikte Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin göçmen haklarının ihlalleri konusundaki eleştiri ve kararları Türkiye'nin 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nu hazırlanıp yasalaştırmasını sağlamıştır [16]. 11.04.2013 tarih ve 28615 sayılı Resmi Gazete'de yayımlandığında kanunun beşinci kısmında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kuruluştur. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün görev, yetkiler ve teşkilatlanmasını belirleyen hükümler aynı tarihte yürürlüğe girmişti. Bu Kanun ile göç yönetimini kurumsallaştırmayı ve bütüncül bir bakış ile değerlendirmeyi hedeflemektedir [16].

Türkiye göç konusundaki belirsizlikleri ve mevzuattaki boşlukları Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'yla netleştirerek, hukuki ve kurumsal yapılanma açısından yeni bir döneme girmiş; parça parça ve çeşitli alanlarda çıkan yönetmelik ve yönergeler tek çatı altında birleştirilerek bütünleştirici ve kapsayıcı bir yapı almıştır [18].

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün amacı: "Göç alanına ilişkin politika ve stratejileri uygulamak, bu konularla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak, yabancıların Türkiye'ye giriş ve Türkiye'de kalışları, Türkiye'den çıkışları ve sınır dışı edilmeleri, uluslararası koruma, geçici koruma ve insan ticareti mağdurlarının korunmasıyla ilgili iş ve işlemleri yürütmek" [18] olarak ifade edilmiştir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü merkez, taşra ve yurt dışı teşkilatlarından oluşmuştur.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün görev ve yetkileri şunlardır: "Göç alanına ilişkin, mevzuatın ve idari kapasitenin geliştirilmesi, politika ve stratejilerin belirlenmesi konularında çalışmalar yürütmek ve Bakanlar Kurulu'nca belirlenen politika ve stratejilerin uygulanmasını izlemek ve koordine etmek, Göç Politikaları Kurulu'nun sekretarya hizmetlerini yürütmek, Kurul kararlarının uygulanmasını takip etmek, Göçle ilgili iş ve işlemleri yürütmek, 19/9/2006 tarihli ve 5543 sayılı İskân Kanunu'nda Bakanlığa verilen görevleri yürütmek, İnsan ticareti mağdurlarının korunmasına ilişkin iş ve işlemleri yürütmek, Türkiye'de bulunan vatansız kişileri tespit etmek ve bu kişilerle ilgili iş ve işlemleri yürütmek, Uyum süreçlerine ilişkin iş ve işlemleri yürütmek, Geçici korumaya ilişkin iş ve işlemleri yürütmek, Düzensiz göçle mücadele edilebilmesi amacıyla kolluk birimleri ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyonu sağlamak, tedbirler geliştirmek, alınan tedbirlerin uygulanmasını takip etmek, Kamu kurum ve kuruluşlarının göç alanına yönelik faaliyetlerinin

programlanmasına ve projelendirilmesine yardımcı olmak, proje tekliflerini değerlendirmek ve onaylamak, yürütülen çalışma ve projeleri izlemek, bu çalışma ve projelerin uluslararası standartlara uygun şekilde yürütülmesine destek vermek ve Mevzuatla verilen diğer görevleri yürütmek" [18].

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, faaliyetleri belirlerken üst politika belgeleri ile kapsamlı bir mevzuat taraması yaparak, göç alanında ulusal ve uluslararası düzeyde örnek oluşturacak standart bir uygulamaya geçilmesi ve yabancıların 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda belirtilen esaslar dâhilinde sahip oldukları hak ve yükümlülüklere erişimleri için ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşlarıyla koordinasyonun sağlanmasını, ayrıca yabancıların düzensiz göçmen durumuna düşmesini önleyecek tedbirlerin geliştirilmesini amaçlamaktadır [9].

6458 Sayılı "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu"nun beşinci kısmında Göç politikalar kurulu kurulmuş, bu kurulun kararlarının uygulanmasında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü yetkilendirilmiştir.

Göç Politikaları Kurulu, İçişleri Bakanı'nın başkanlığında, Sağlık, Çalışma ve Sosyal Güvenlik, Avrupa Birliği, Aile ve Sosyal Politikalar, Millî Eğitim, Dışişleri, Kültür ve Turizm, Maliye ve Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlıkları müsteşarları ile Yurtdışı Türkler ve Göç İdaresi Genel Müdürü, Akraba Topluluklar Başkanı'ndan oluşmaktadır.

6458 Sayılı "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu" nda göç politikaları kurulunun görevleri şu şekilde ifade edilmektedir: "Türkiye'nin göç politika ve stratejilerini belirlemek, uygulanmasını takip etmek, Göç alanında strateji belgeleri ile program ve uygulama belgelerini hazırlamak, Kitlesel akın durumunda uygulanacak yöntem ve tedbirleri belirlemek, İnsani mülahazalarla toplu hâlde Türkiye'ye kabul edilecek yabancılar ile bu yabancıların ülkeye giriş ve ülkede kalışlarıyla ilgili usul ve esasları belirlemek, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın önerileri çerçevesinde, Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu yabancı iş gücü ile Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın da görüşleri doğrultusunda tarım alanlarındaki mevsimlik işler için gelecek yabancılara ilişkin esasları belirlemek, Yabancılara verilecek uzun dönem ikamet iznine ilişkin şartları belirlemek, Göç alanında yabancı ülkeler ve uluslararası kuruluşlarla etkin iş birliği ve bu alandaki çalışmaların çerçevesini belirlemek, Göç alanında görev yapan kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyonun sağlanmasına yönelik kararlar almak" [18]. Göç Politikalar Kurulu'nun görev tanımlarında kurulun göç ve göçmenlere yönelik çok yönlü politikaların oluşturulmasını hedeflediği görülmektedir.

Uluslararası Göç Örgütü Türkiye temsilcisi, 6458 Sayılı "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu " nun Avrupa Birliği müktesebatıyla uyumlu, kamu güvenliği ve düzeni aynı zamanda insan hakları arasındaki dengeyi kuran bir kanun olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur [16].

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

BMMYK Tüzüğü'nün ilk maddesine göre Komiserliğin görevi, Tüzük kapsamındaki "*mültecilere uluslararası koruma sağlamak ve bu tür mültecilerin gönüllü olarak geri*

dönüşlerini ya da onların yeni ülkelerinin toplumları ile kaynaşmalarını hızlandırmaları için Hükümetlere ve ilgili hükümetlerin onay vermesi koşuluyla özel kuruluşlara yardım ederek mültecilerin sorunlarına kalıcı çözümler aramak"tır. Buna göre, BMMYK'nın görevinin kısaca 'mültecilere uluslararası koruma sağlamak ve mültecilerin sorunlarına kalıcı çözümler aramak' olduğunu söyleyebiliriz [15].

BMMYK mültecilerin küresel boyutta korunmasındaki en etkili uluslararası kuruluştur. Mülteciler kendi ülkelerinde yönetimlerin siyasal anlamda hasımları olup çoğunlukla ülkelerinden kovulmamış; hükümetlerin rızası ve onayı olmaksızın ülkelerinden kaçan bu muhalif kişiler, ülke dışında da bir tehdit olarak görülmekte ve mültecilere yönelik gerçekleştirilen politikalar hükümetleri tarafından kendi aleyhlerine yönelik çalışmalar olarak görülmektedirler [15]. Bu yaklaşım BM Güvenlik Konseyi üyelerinin ve BM üyelerinin genel bir mülteci sorunuyla ilgilenecek kurumun daimi olarak kurulmasını sağlamıştır.

BMMYK'nin ilgi alanına giren kişiler: Mülteci Sözleşmesi kapsamına giren mülteciler, Çatışma veya kamu düzenindeki ciddi rahatsızlıklar nedeniyle kaçan, geri dönüş yapan kişiler, vatansız kişiler ve ülkesinde yerinden edilmiş kişilerdir [11].

BMMYK Tüzüğü'nün 8. maddesi mültecileri koruma görevinin ne tür faaliyetlerle yerine getirileceğini belirtir. Bu maddeye göre Yüksek Komiserlik koruma görevini:

"Mültecilerin korunmasına ilişkin uluslararası antlaşmaların onaylanması ve sonuçlandırılmasını teşvik ederek, uygulanmasına nezaret ederek ve değişiklik tekliflerinde bulunarak; mültecilerin durumunu iyileştirmek ve korunmaya ihtiyaç duyanların sayısını azaltmak için tasarlanan önlemlerin hayata geçirilmesini Hükümetler ile özel antlaşmalar yapmak suretiyle teşvik ederek; gönüllü geri dönüşleri veya yeni topluluklara uyum sağlamayı teşvik eden hükümetlere ve özel çabalara yardım ederek; en muhtaç kategorileri dışlamamak suretiyle mültecilerin ülke topraklarına kabulünü teşvik ederek; mültecilerin mallarını, özellikle de yeniden yerleşimleri için gerekli olanları, transfer etmelerine izin almak için çaba göstererek; Hükümetlerden sınırları dahilindeki mültecilerin sayıları ve durumları ile onlarla ilgili kanun ve yönetmelikler hakkında bilgi alarak; Hükümetler ve ilgili Hükümetler-arası kuruluşlar ile yakın temas içinde olarak; mülteci sorunlarıyla ilgilenen özel örgütler ile kendisinin en uygun bulduğu biçimde temasa geçerek; mültecilerin refahı ile ilgili özel kuruluşların çabalarının koordinasyonunu kolaylaştırarak" [15] yerine getirecektir.

BMMYK'nin odağını mülteciler, ülkelerine geri dönenler, vatansız kişiler, kendi ülkeleri içinde yerinden edilmiş olanlar ve sığınmacılar ile koruma, barınma, sağlık ve eğitim alanlarında çalışmak oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), II. dünya savaşı sonrasında evlerinden kaçan veya evlerini kaybetmiş milyonlarca avrupalıya yardım etmek amacıyla 1950 yılında görev süresinin üç yıl sonra dolması şartıyla kurulmuştur [14]. Fakat 66 yıldır mültecilere yönelik çalışmalarını yapmaya devam etmektedir. BMMYK'i 1954 ve 1981 yıllarında yaptığı çalışmalar nedeniyle Nobel barış ödülünü aldı. 1956 yılında Macar devrimi sırasında yaklaşık 200.000 kişilik bir mülteci gurubuna yönelik üçüncü ülkeye yerleştirme çalışmaları diğer ülkelerin bu tür krizlere yönelik müdahale etme yöntemini şekillendirmiştir ve şu anda BMMYK'i 128 ülkede faaliyet

göstermekte olup faaliyet gösterdiği süre boyunca 50 milyondan fazla mültecinin hayata tekrar adım atmalarına yardımcı olmuştur [14]. Kuruluş, konuyla ilişkin müdahale dışında danışmanlık görevi de yapmaktadır. BMMYK'nin bütçesinin tamamı Birleşmiş Milletlerden, hükümetlerden ve gönüllü kuruluşlardan aldıkları yardımlardan oluşmaktadır.

BM Mülteci Yüksek Komiserliği sığınma ve mülteci konularında 1960'dan beri Türkiye ile işbirliği içerisindedir. 1 Eylül 2016 tarihinde Türkiye ve BMMYK'i arasında imzalanan Ev Sahibi Ülke Anlaşması ile işbirliği resmiyet kazanmıştır. Ankara, İstanbul, İzmir, Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa ve Van'da ofisleri bulunmaktadır.

Türkiye'de BMMYK'nin temel faaliyetlerini şu şekilde sıralayabiliriz: Birleşmiş Milletler kuruluşlarının, Türkiye'nin Suriye mülteci krizine müdahalesini desteklemek amacıyla yürüttüğü çalışmalara liderlik etmek ve koordinasyonu sağlamak, Uluslararası koruma ihtiyacı içindeki kişiler için Türkiye'de mevcut olan koruma ortamını ve sosyal destek mekanizmalarına erişimi güçlendirmek, Türk yetkililerle yakın işbirliği içerisinde çalışarak kamplarda ve kentsel alanlarda yaşayan mültecilere insani yardım sağlamak, Ulusal sığınma sisteminin güçlendirilmesi için kurumsal ve yasal kapasite artırma aktivitelerine destek sağlamak ve katkıda bulunmak, Suriyeli olmayan sığınmacıları kayıt edip, yetki alanı çerçevesindeki Mülteci Statü Belirleme işlemini gerçekleştirmek ve üçüncü ülkelerde yeniden yerleştirme ve diğer yasal yolları takip etmek [14].

Türkiye dünyada en yüksek sayıda mülteciye ev sahipliği yapan ülke olması göç yönetiminin önemini ve göçle ilgilenen kurum, kuruluşların ülke istikrarı açısından değerini göstermektedir. Bu doğrultuda yapılan yasal düzenlemeler ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ile Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği'nin göç politikaları çerçevesinde hayati rol oynadığı inkar edilemez bir gerçektir.

Sonuç

Bugün dünya üzerinde çatışmaların karmaşıklığı, süresi ve sayısı çok ciddi boyutlar almış, göçmen ve mülteci sorunlarına yönelik çok yönlü politikaların değerlendirilmesi, yeniden düzenlenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Her yeni çatışma veya kriz durumu, zorla yerinden edilmeyi beraberinde getirmektedir. Göç çok yönlü yapısı olan karmaşık bir olgudur ve yaşanan bölgeye, zamana ve nedenine göre farklı sosyal, ekonomik, psikolojik ve kültürel sorunları içermektedir. Tüm bu sorunlar göçmen ve mültecileri tehdit ederken aynı zamanda göç edilen toplumun yapısında da olumsuzluklara yol açmaktadır. Göç olgusu, bu çok yönlü yapısı nedeni ile sosyoloji, sosyal hizmet, psikoloji, iktisat, uluslararası ilişkiler, hukuk, tıp, eğitim, iletişim gibi farklı disiplinler tarafından değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde gerçekçi ve etkili göç politikalarının yapılması sağlanabilecektir. Tüm bu politikaların odağında da insanın insan olduğu için sahip olduğu haklarını muhafaza etmesi ve ulaşması olmalıdır. Öyle ki İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 14.Maddesinde de "Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır." diye ifade edilmektedir.

Göçün kötü yönetilmesi, insan hakları ihlalleri ve kamu güvenliğinin zedelenmesi gibi durumların ortaya çıkmasına neden olmakta ve bu doğrultuda insan haklarının ve kamu

güvenliğinin korunmasını amaçlayan, ekonomik gelişmeyi destekleyen göç politikalarının geliştirilmesinin önemi artmaktadır [16].

Özellikle günümüzde bulunduğumuz bölgede yaşanan savaşlar ve siyasal karışıklıklar nedeni ile Ülkemiz dünya üzerinde çok ciddi sayıda mülteci akımına maruz kalmıştır. Türkiye göçü sağlıklı yönetebilmek adına çeşitli yasal düzenlemeler gerçekleştirmiş konu ile ilgilenen kurum ve kuruluşları desteklemiştir. Bu süreçte Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ve Türkiye'nin göç politikalarına ciddi ölçüde yön veren, 6458 sayılı "yabancılar ve uluslararası koruma kanunu" ile kurulan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü önemli iki kuruluştur. Ülkemizde gerçekleştirilen göç politikalarının, göçmen nüfusun topluma ekonomik ve sosyolojik anlamda entegre edilmesini sağlamaya çalışmakta ve bu doğrultuda hem göç edilen toplum hem de göç eden toplum açısından karşılıklı bir iyileşme halini hedeflenmekte olduğunu görmekteyiz.

Kaynaklar:

[1]. Aker, A, "*Zorunlu Göç Yasayan Ailelerin İkinci Kuşak Üyelerinin Sağlık Durumu",* Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, 2006.Akgül, A, Kaptı A., Demir, O. *A Journal of Policy and Strategy* , 1, 1-22, 2015.

[2]. Barbaros, H, "*Düzensiz Göç Sürecinde Kadın Göçmenler: İstanbul'dan Bir Kesit"*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 5-6, 2009.

[3]. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ve İçişleri Bakanlığı (2005), *İltica ve Göç Mevzuatı*, Ankara: BM Mülteciler Yüksek Komiserliği ve İçişleri Bakanlığı Yayını.

[4]. BM Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme, (1951), TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu

[5]. Çiçekli, Bülent, *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar,* 22, 2009.

[6]. Demirhan, Y, Aslan, S. *Birey ve Toplum,* **5,***24-62,2015.*

[7]. Genç, Y, Kara, H, *Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,***2,** 31-39, 2016.

[8]. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2014). Türkiye ve Göç, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, s. 9-11, 2014.

[9]. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2015) http://www.goc.gov.tr (erişim tarihi: 16.10.2017)

[10]. Kışla, İsrafil, İstanbul üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü çalışma ekonomisi ve endüstriel ilişkiler anabilim dalı doktora tezi, İstanbul, 3,2008.

[11]. Mültecilerin Korunması Uluslararası Mülteci Hukuku Rehberi,(2001), *Parlementerler için el kitabı*, Ankara: BM Mülteciler Yüksek Komiserliği ve İçişleri Bakanlığı Yayını.

[12]. Murat, S (2006), "Dünden Bugüne İstanbul'un Nüfus ve Demografi Yapısı", Yayın No: 2006-49, İstanbul, İTO Yayınları.

[13]. Sağıroğlu, A(2015), Disiplinler Arası Göç Politikaları Sempozyumu, 69-87, İstanbul, İzu Yayını.

[14]. UNHCR, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, (2015) , http://www.unhcr.org/(erişim tarihi: 16.10.2017)

[15]. Uzun, E, *Göç Araştırmaları Dergisi,* **2,** 60-85, 2016.

[16]. Tekelioğlu, M, Doğan, A, Çelebi F, (2015), Disiplinler Arası Göç Politikaları Sempozyumu, 26-45, İstanbul, İzu Yayını.

[17]. Ziya, O, *TBB Dergisi*, **99**, 229-240, 2012.

[18]. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, (2013), İçişleri bakanlığı göç idaresi genel müdürlüğü yayını.

İade ve Sınırdışı Etme Kavramlarının Karşılaştırılması

Arş. Gör. Ahmet Can YAZGI*

Özet

Her ikisi de bulundukları ülkede yabancı olarak nitelendirilen kişiler için geçerli olan iade ve sınırdışı etme kavramları, çokça karıştırılmakta ve birbiri yerine kullanılmakta olsa da birbirinden çok farklı anlam ve şartları olan kavramlardır. Bu çalışma ile sıkça birbiri yerine kullanılan bu iki kavramın farklılıklarından yola çıkarak daha net olarak anlamlandırılmaları sağlanmaya çalışılacaktır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki her iki kavram da bulundukları ülkelerde yabancı statüsünde olan kişiler için geçerli olan kavramlardır. Bir diğer ifade ile iade ya da sınırdışı etme işlemi yapacak olan ülkeler, kendi vatandaşları için bu işlemleri gerçekleştiremeyeceklerdir. Yalnızca yabancılara yönelik olarak uygulanabilecek olan işlemler olsa dahi kavramlar farklılık arz etmektedir. İade kavramı daha çok geldiği ülkede suç işlediği iddia edilen ve bu yüzden iade edilmesi talep edilen kişiler için geçerli olan bir kavram iken sınırdışı etme kavramı ise bulundukları ülkede uluslararası koruma ve yabancılar hukuku düzenlemelerine riayet etmeyen yabancılar için geçerli olan bir kavram olarak ifade edilebilecektir.[1]

Bu çalışma ile de iade ve sınırdışı etme müesseslerinin kavramsal olarak ne ifade ettiği, iade ve sınırdışı etmeye ilişkin karar vermeye yetkili mercilerin kimler olduğu, iade ve sınırdışı etme uygulamalarının esasa ve usule ilişkin olarak hangi şartlar altında gerçekleşebileceği her iki kavram karşılaştırılarak incelenecektir. Ortaya koyulacak olan benzerlikler ve farklılıklar sayesinde kavramlar arasında var olan kafa karışıklıklarına son verilmesi amaçlanmaktadır.

Kaynaklar:

[1].Özgenç, İ, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.961, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015

Comparison of Extradition and Expulsion Concepts

Abstract

Both extradition and expulsion are concepts that apply to persons considered as a foreign in the country in which they are. These concepts are often confused and used interchangeably, yet are concepts with very different meanings and conditions. This study will attempt to provide a clearer understanding of the differences between these two concepts often used interchangeably.

First of all, it is important to note that both concepts apply to those who are foreigners in countries they are in. In other words, the countries that will implement the extradition or expulsion process will not be able to apply these procedures to their own citizens. The concepts are different, even if there is the only process that can be applied to foreign people. Extradition is a concept used for those who are allegedly committing crimes in the their arrival country and therefore it is for those requested to be extradited to, while the concept of expulsion can be expressed as a concept applying to foreigners who do not comply with international protection and foreign law rules in the countries they are in.[1]

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi

This study will examine what the meaning of extradition and expulsion concepts are, who competent authorities for extradition and expulsion decision are and what the substantive and procedural conditions about extradition and expulsion practices are. It is also aimed to put an end to confusion between concepts thanks to the similarities and differences to be revealed.

References:

[1].Özgenç, İ, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, p.961, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015

Giriş

Bu çalışma ile yabancı statüsünde bulunan kişilerin bulundukları ülkelerden çıkarılmalarına yönelik uygulanan işlemlerden olan iade ve sınır dışı etme müesseseleri incelenecektir.

Çalışmada, yabancı kişilerin bulundukları ülkelerden uzaklaştırılmalarına yönelik olarak uygulanan her iki tedbir, birbiri ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir. İlk bölümde söz konusu tedbirlerin uygulanma amacı ve kavramsal çerçeveleri çizilecek, ikinci bölümde de kavramların birbiri ile ortak olarak düşünülebilecek yönlerine yer verildikten sonra iade ve sınır dışı etme kavramlarının çeşitli açılardan birbirinden ayrılan yönleri ifade edilecektir.

En nihayetinde bu çalışma sonucunda sınır dışı ve iade etme müessesleri bir arada değerlendirilmiş ve kavramsal olarak her ne kadar birbiri ile yakın oldukları düşünülse dahi aslında birbirinden çok farklı kurumlar oldukları görülecektir.

İ. İade ve Sınır Dışı Etme Kavramları

A. Genel Olarak

Günümüzde, pek çok insanın vatandaşı olduğu ülke dışında hayatını devam ettirdiği görülmektedir. Gerek ekonomik ya da siyasi zorunluluklar gerekse çağın getirdiği ihtiyaçlar ve daha iyi şartlarda yaşama arzusu bu durumu ortaya çıkarmaktadır.

Vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan bu kişiler, hayatlarını devam ettirdikleri ülkeler açısından tehdit olarak görüldüklerinde ya da kendilerine yüklenen bazı yükümlülükleri yerine getirmedikleri tespit edildiğinde ülke dışına çıkarılmakla sonuçlanabilecek bazı yaptırımlarla karşılaşabileceklerdir.

Öte yandan devletlerin, aralarındaki anlaşma ve ilişkileri göz önüne alındığında çeşitli nedenlerle ülkesinden kaçmış ya da kaçmak zorunda kalmış kişiler, ikili ilişkiler veya uluslararası hukuk düzenlemelerine göre bulundukları ülkelerin karar verici mercileri tarafından ülke dışına çıkarılabileceklerdir.

İfade edilen bu hususların hepsi aslına bakılacak olursa ülkelerin kendi egemenlik hakları ile ilgili meselelerdir. Bu hak çerçevesinde devletler vatandaşı olmayan kişiler hakkında evrensel hukuk kurallarına riayet etmek şartıyla ülkelerinin dışına çıkarmaya yönelik işlemler yapabilirler ta ki söz konusu kişiler bulundukları ülkenin vatandaşı olana kadar. Bulundukları ülkenin vatandaşlığını kazanan kişiler için artık her hangi bir şekilde ülke dışına çıkarılma yaptırımı uygulanamayacaktır.

İşte bu yaptırımlardan olan iade ve sınır dışı etme işlemleri mahiyetleri itibari ile birbirine yakın kavramlardır. Bu özellikleri dolayısıyla sık sık karıştırılmakta ve birbiri yerine kullanılmakta olduğu görülmüştür. Bu nedenle söz konusu kavramların açıklanma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu bölümde ayrı ayrı olarak kavramların hukuken ne anlama geldiği genel itibariyle ifade edilecektir.

B. İade Etme

Gelişen teknolojik imkanlar düşünüldüğünde günümüzde, bir ülkede suç işleyen kişilerin suç işledikleri ülkelerden başkaca ülkelere geçip izlerini kaybettirmeleri ve suçun cezasız kalma olasılığı her geçen gün artmaktadır. Bu durum göz önüne alındığında devletlerin her alanda olduğu gibi cezai konularda da işbirliğini geliştirme mecburiyetinde oldukları gerçeği daha da önem kazanmaktadır. İade kurumu, bu fikri altyapı üzerine kurgulanmış uluslararası hukuka ilişkin bir kavramdır[1]. Yani iade müessesesi, cezai konularda uluslararası adli işbirliğinin sağlanmasına yönelik geliştirilen şekillerden birisidir. Hatta bazı yazarlarca iade müessesesi, adli yardımlaşma şekillerinden en yaygın, etkili[2] ve önemli[3] olanı olarak ifade edilmekte, aynı zamanda en eski adli yardımlaşma biçimi olarak da nitelendirilmektedir[4]. Bu kapsamda iade kurumu tanımlanacak olursa *"Bir ülkede suç işledikten sonra diğer bir ülkeye kaçan suçlunun, suçun işlendiği devletin talebi veya bulunduğu ülkenin müracaatı üzerine, ceza kovuşturmasının gerçekleştirilebilmesi veya mahkûmiyet halinde, cezanın infaz edilebilmesi için, suçlunun geri verilmesi ile ilgili kural ve kaideler…"* şeklinde tanımlanabilecektir[5].

Tanımdan anlaşılacağı üzere iade kurumu asıl olarak suç işlemiş ya da suç işlediği iddia edilen kişilerin suçu işlediği ülkeye geri verilmesini ifade eden hukuki bir kavramdır. Bir diğer ifade ile iade işlemi ancak geldiği ülkede suç işlemiş kişilere uygulanabileceğinden kavramın karşımıza daha çok "Suçluların iadesi" ya da "Suçluların geri verilmesi" şeklinde geldiği görülmektedir. Ancak bu kullanımın hatalı olduğu belirtilerek hukukumuzda suçlu kavramı yalnızca suç işlediği mahkeme kararı ile kesinleşen kişiler için kullanılabileceği ifade edilmiştir. Hâlbuki iadesi söz konusu olabilecek kişiler, suç işlediği mahkeme kararı ile kesinleşen hükümlülerin yanı sıra hükmü kesinleşmemiş yargılaması devam eden sanıklar ya da hakkında soruşturmanın devam ettiği şüpheliler de olabilecektir. Dolayısıyla iadesi söz konusu olan kişilerin hepsi için peşin hüküm olarak suçlu ifadesinin kullanılması yanlış olacaktır. Sonuç olarak kavramı isimlendirirken "Suçluların iadesi" ifadesinin yerine "İade etme", "Suçluların geri verilmesi" ifadesinin yerine ise "Geri Verme" ifadesinin kullanılması

---

[1] İzzet Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 11.baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2015, s. 957

[2] Abdullah Pulat Gözübüyük, *Devletlerarası Ceza Hukuku*, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1959, s.90

[3] Eralp Özgen, *Suçluların Geri Verilmesi*, Ankara, Ajans-Türk Matbaası, 1962, s.4

[4] Sulhi Dönmezer, Sahir Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, 11.baskı, İstanbul, Beta Yayınevi, 1994, c.III, s. 411

[5] Ayhan Önder, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, İstanbul, Beta Yayınevi, 1991, c.I, s.248
6706 sayılı Cezai Konularda Uluslararası Adli İşbirliği Kanunu'nun 10/1 maddesine göre iade;
"Yabancı ülkede işlenen bir suç nedeniyle hakkında adlî merciler tarafından ceza soruşturması veya kovuşturması başlatılan ya da mahkûmiyet kararı verilen bir yabancı, talep üzerine, soruşturma veya kovuşturmanın sonuçlandırılabilmesi ya da hükmedilen cezanın infazı amacıyla talep eden devlete iade edilebilir." şeklinde tanımlanmıştır.

yerinde olacaktır[6]. Bu çalışmada da iade kurumunu temsilen "İade Etme" kavramı kullanılacaktır.

Nihai olarak iade müessesesi, suç işleyen her bir kişinin cezalandırılması, cezasız hiçbir suçun kalmaması ve hiçbir devletin başkaca bir ülkede suç işlemiş kişi ya da kişiler için sığınma yeri olmaması amaçlarını gerçekleştirmeyi hedeflemektedir[7]. Yine bu amaçların bir diğer sonucu ve ceza muhakemesi hukukunun temel ilkelerinden olan suçun nerede işlenmiş olduğuna bakılmaksızın kişilerin doğal hâkimin önüne çıkarılması gerektiği ilkesi de iade müessesesi sayesinde gerçekleşmiş olacaktır[8].

C. Sınır Dışı Etme

Ülkesi dışında bulunan bir kişinin bulunduğu ülkede bazı haklara sahip olmasının yanı sıra kendisine yüklenen bazı sorumlulukları da bulunmaktadır. Ülkesi dışında bulunan kişi, kendisine yüklenen sorumluluklara aykırı davranır, herhangi bir suça karıştığı tespit edilir ya da güvenlik açısından tehdit oluşturduğu düşünülürse bulunduğu ülke karar verici mercileri tarafından idari bir yaptırımla karşılaşabileceklerdir. Bu yaptırımlardan bir tanesi de yabancının sınır dışı edilmesi şeklinde gerçekleşebilecektir.

Bu kapsamda sınır dışı etme kurumu tanımlanacak olursa, bir devletin egemenlik haklarını kullanarak ülkesinde bulunan bir yabancıyı kanuna aykırı konumundan, karışmış olduğu bir suçtan, kamu düzeni, kamu güvenliği ya da kamu sağlığı açısından oluşturduğu tehditten bahisle menşe ülkesine veya transit gideceği ülkeye ya da üçüncü bir ülkeye gönderilmesi işlemine sınır dışı etme denir[9].

---

[6] Ergin Ergül, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukuku'nda Sınır Dışı Etme, Geri Gönderme ve Geri Verme*, Ankara, Yargı Yayınevi, 2012, s.37

[7] ÖZGEN, *Suçluların Geri Verilmesi*, s.4-5

[8] DÖNMEZER, ERMAN, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, s. 415

[9] Bülent Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, 5.baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2014, s.171
6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 52/1 maddesi nde sınır dışı etme işlemi;
"Yabancılar, sınır dışı etme kararıyla, menşe ülkesine veya transit gideceği ülkeye ya da üçüncü bir ülkeye sınır dışı edilebilir." şeklinde genel bir ifade ile tanımlanmıştır. Yine aynı kanunun devam eden sınır dışı etme kararı alınacaklar başlıklı 54/1 maddesinde de saymak suretiyle hukukumuzda kimlerin hakkında sınırdışı etme kararı alınacağı ifade edilmiştir.
"Madde 54: Sınır dışı etme kararı alınacaklar
Aşağıda sayılan yabancılar hakkında sınır dışı etme kararı alınır:
a) 5237 sayılı Kanunun 59 uncu maddesi kapsamında sınır dışı edilmesi gerektiği değerlendirilenler
b) Terör örgütü yöneticisi, üyesi, destekleyicisi veya çıkar amaçlı suç örgütü yöneticisi, üyesi veya destekleyicisi olanlar
c) Türkiye'ye giriş, vize ve ikamet izinleri için yapılan işlemlerde gerçek dışı bilgi ve sahte belge kullananlar
ç) Türkiye'de bulunduğu süre zarfında geçimini meşru olmayan yollardan sağlayanlar
d) Kamu düzeni veya kamu güvenliği ya da kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar
e) Vize veya vize muafiyeti süresini on günden fazla aşanlar veya vizesi iptal edilenler
f) İkamet izinleri iptal edilenler
g) İkamet izni bulunup da süresinin sona ermesinden itibaren kabul edilebilir gerekçesi olmadan ikamet izni süresini on günden fazla ihlal edenler
ğ) Çalışma izni olmadan çalıştığı tespit edilenler
h) Türkiye'ye yasal giriş veya Türkiye'den yasal çıkış hükümlerini ihlal edenler
ı) Hakkında Türkiye'ye giriş yasağı bulunmasına rağmen Türkiye'ye geldiği tespit edilenler
i) Uluslararası koruma başvurusu reddedilen, uluslararası korumadan hariçte tutulan, başvurusu kabul edilemez olarak değerlendirilen, başvurusunu geri çeken, başvurusu geri çekilmiş sayılan, uluslararası koruma

Yukarıda da belirtildiği üzere bir yabancının sınır dışı edilme nedenlerinden biri ülke güvenliği açısından ciddi tehlike oluşturması, bir diğer ifade ile yabancının bulunduğu ülke kamu düzeni, güvenliği ve sağlığı açısından ciddi bir tehdit olarak görülüyor olmasıdır[10]. Her ne kadar söz konusu bu durumların tespiti kolay olmayacak olsa da ülkelerin egemenlik hakları düşünüldüğünde hiçbir devlet çıkarlarıyla bağdaşmayacak hareket ve olaylar içinde bulunan bir yabancıyı ülkesinde bulundurmama, dolayısıyla sınır dışı etme hakkına sahip olacaktır[11]. Ancak bu durumun objektif ölçülerle ve evrensel hukuk kurallarına riayet edilerek yapılması gerektiği noktasında şüphe bulunmamaktadır.

Diğer bir sınır dışı edilme sebebi ise yabancının bulunduğu ülkedeki kanuna aykırı konumudur. Bir yabancı kişi, eğer bulunduğu ülkenin belirlediği yabancılar ve uluslararası koruma hukuku kurallarına riayet etmezse sınır dışı etme yaptırımı ile karşılaşacaktır. Ülkeye kanuna aykırı yollardan girme, giriş yasağı bulunmasına rağmen ülkeye giriş yapma, vize ihlali yapma, ikamet izninin bitmesi ya da iptal edilmesine rağmen ülkeyi terk etmeme, çalışma izni olmadan çalıştığı tespit edilme gibi durumlar yabancının kanuna aykırı konumuna örnek gösterilebilir ve bu durumdaki yabancı hakkında sınır dışı etme işlemi uygulanacaktır[12].

İfade edilebilecek bir diğer sınır dışı edilme sebebi ise yabancının bulunduğu ülkede bir suça karışmış olmasıdır[13]. Hukukumuz açısından bakılacak olursa Türkiye'de işlenen suçlar bakımından vatandaş ya da yabancı ayrımı yapılmaksınız Türk kanunlarının uygulanacağı ifade edilebilecektir. Yani Türkiye sınırları içerisinde suç işleyen bir yabancının Türkiye'nin yargı yetkisi içerisine girdiği kabul edilmektedir. Sınır dışı etme işlemi açısından suça karışmış kişiler için esas itibarıyla bahsedilmesi gereken mesele mahkûmiyetten sonraki kısımdır. Yabancının mahkûmiyeti sona erdikten sonra ülkede bulunma durumuna, yapılacak bir değerlendirme neticesinde karar verilecektir. Bu değerlendirme sonucunda yabancının sınır dışı edilip edilmeyeceği belirlenecektir[14]. Suça karışmış yabancının sınır dışı edilmesi noktasında belirtilmesi gereken bir diğer önemli nokta ise terör örgütü üyeliği, yöneticiliğidir. İfade edilen şekilde terör faaliyetlerinde bulunan yabancılar hakkında başkaca bir işleme gerek duyulmaksızın sınır dışı etme işlemi uygulanabilecektir.

---

statüleri sona eren veya iptal edilenlerden haklarında verilen son karardan sonra bu Kanunun diğer hükümlerine göre Türkiye'de kalma hakkı bulunmayanlar

j) İkamet izni uzatma başvuruları reddedilenlerden, on gün içinde Türkiye'den çıkış yapmayanlar

k) (Ek: 3/10/2016-KHK-676/36 md.) Uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından tanımlanan terör örgütleriyle ilişkili olduğu değerlendirilenler."

[10] Aysel Çelikel, *Yabancılar Hukuku*, 20. Baskı, İstanbul, Beta Yayınevi, 2014, s.120

[11] ÇELİKEL, *Yabancılar Hukuku*, s.117

[12] ÇİÇEKLİ, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s.171

[13] ÇİÇEKLİ, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s.171

[14] 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun yer bakımından uygulama başlıklı 8/1 maddesi; *"Türkiye'de işlenen suçlar hakkında Türk kanunları uygulanır."* şeklinde ifade edilmiştir. Yine aynı kanununun devamında sınır dışı edilme başlıklı 59. maddesi; "*İşlediği suç nedeniyle hapis cezasına mahkûm edilen yabancı, koşullu salıverilmeden yararlandıktan ve her halde cezasının infazı tamamlandıktan sonra, durumu, sınır dışı işlemleriyle ilgili olarak değerlendirilmek üzere derhal İçişleri Bakanlığına bildirilir."* şeklinde ifade ederek mahkûmiyeti sona eren yabancının sınırdışı edilip edilmeyeceğini idarenin takdir edeceğini bildirmektedir.

Anlatılan tüm bu sebepler neticesinde bir yabancı bulunduğu ülkeden sınır dışı edilebilecektir. Bu işlem, bulunduğu ülkeyi terk etmeye davet edilerek süre verilme şeklinde olabileceği gibi zorla da gerçekleşebilecektir. İlgili belgelerde usulsüzlük yaptığı anlaşılan, kaçma kaybolma riski olan ya da kamu düzeni, güvenliği ve sağlığı açısından tehdit olduğu düşünülen yabancılar hakkında terke davet usulü işletilmeyecektir[15].

II. Kavramların Karşılaştırılması

A. Genel Olarak

Esas itibaryla bulunduğu ülkede yabancı statüsünde bulunan kişilerin bulundukları ülkelerden dışarı çıkarılmalarına yönelik olarak uygulanan iade ve sınır dışı etme işlemlerinin ortak olarak nitelendirilebilecek yanları bulunmasına rağmen işlemlerin amaçları, hukuki mahiyetleri ve sonuçları bakımından birbirinden çok ayrı işlemler olduğu görülmektedir. Ancak bu işlemlerin temelde yabancıların ülkeden çıkarılmalarına yönelik işlemler olması ve kavramsal olarak bir birlik, üst başlık oluşturma düşüncesi göz önüne alındığında, söz konusu işlemleri kavramsallaştırırken "ülkeden uzaklaştırma" veya "yabancıların ülkeden uzaklaştırılması" ya da yalnızca "uzaklaştırma" şeklinde adlandırılmalarının faydalı olabileceği ifade edilmiştir[16].

Bahsedildiği üzere yabancıların ülkeden uzaklaştırılma tedbirlerinden olan iade ve sınır dışı etme işlemlerine yönelik olarak bu bölümde, ilk olarak kavramların benzerlik arz eden yanlarına yer verildikten sonra aralarında bulunan farklılıklar çeşitli açılardan ele alınacaktır. Bu şekilde kavramların kesiştiği ve ayrıştığı noktalar ortaya çıkarılarak iade ve sınır dışı etme işlemlerinin ne anlam ifade ettiği daha net bir şekilde ifade edilmiş olacaktır.

B. Benzerlik Arz Eden Unsurlar

İade ve sınır dışı etme işlemlerinin ortak olarak nitelendirilebilecek unsurları bakımından ilk ifade edilmesi gereken husus söz konusu uzaklaştırma tedbirlerinin yalnızca yabancılara yönelik olarak uygulanabilecek olmasıdır[17]. Bu kapsamda "yabancı" kavramından ne anlamamız gerektiği ifade edilmelidir. "Yabancı" kavramını açıklarken de vatandaşın kim olduğundan yola çıkmak yerinde olacaktır. Yani "yabancı" kavramı ile hukuken, vatandaşı olmadığı bir ülkede bulunan ve bulunduğu ülke vatandaşlığını iddia etme hakkı olmayan kişiler kastedilmektedir. Yabancılara ilişkin olan bu tanımlamaya, başkaca ülke vatandaşlarının yanı sıra mülteciler, vatansızlar veya diğer uluslararası koruma statüsünde bulunan kişiler de girebilecektir[18].

İade ve sınır dışı etme işlemlerinin yalnızca yabancılar için uygulanabilecek olmasının diğer bir sonucu ise vatandaş hakkında bahsi geçen bu tedbirlerin uygulanamayacak olmasıdır. Bu durum "Vatandaş iade/sınır dışı edilemez" şeklinde yerleşmiş bir uluslararası hukuk kuralı şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu kuralın gerek iç hukuk metinlerinde gerekse uluslararası metinlerde yerini almış olduğu görülmektedir. Hal böyle iken

[15] ÇELİKEL, *Yabancılar Hukuku*, s.122
[16] ERGÜL, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukuku'nda Sınır Dışı Etme, Geri Gönderme ve Geri Verme*, s.38
[17] ÖZGENÇ, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.961
[18] ÇELİKEL, *Yabancılar Hukuku*, s.17

hukukumuza 2004 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile eklenen bir düzenleme ile iade etme kurumu bakımında bu kurala bir istisna getirilmiştir. Değişikliğe göre vatandaşın iade edilebileceği tek ihtimal Uluslararası Ceza Divanı'nın getirdiği yükümlülüklerdir. Yani eğer bir vatandaşın Uluslararası Ceza Divanı'nın getirdiği yükümler çerçevesinde iade edilmesi gerekiyor ve bu yönde bir talep varsa artık vatandaşın yabancı bir devlete iade edilebileceği Anayasal düzeyde hüküm altına alınmıştır[19]. Ancak hemen belirtmekte fayda bulunmaktadır ki bugün itibari ile Türkiye, Uluslararası Ceza Divanı'nın kurucu sözleşmesi olan Roma Statüsü'ne taraf değildir[20]. Dolayısıyla bu istisnanın bugün itibarıyla uygulanabilir olduğu söylenemeyecektir. Yani Türkiye açısından "Vatandaş iade/sınır dışı edilemez" kuralının mutlak olarak geçerli olduğu söylenebilecektir.

İfade edilebilecek bir diğer ortak yön ise her iki tedbirin de kişilerin özgürlüklerini sınırlandırmakta olduğudur[21]. Kişi dokunulmazlığı ve güvenliği hakkı gerek uluslararası sözleşmeler gerekse Anayasa bünyesinde koruma altındadır. Bu noktada vatandaş ya da yabancı gibi bir ayrıma gidilmediği görülmektedir[22]. Vatandaşlardan farklı olarak yabancılar için söz konusu hakların hukuka uygun olarak kısıtlanmasına yönelik gerçekleştirilebilen işlemler ise iade ve sınır dışı etme işlemleridir[23]. Bu açıdan bakıldığında her iki işlemle de yabancıların bazı özgürlüklerinin kısıtlandığı görülmektedir.

Son olarak bahsedilmesi gereken ve ortak olarak kabul edilebilecek husus iade ve sınır dışı etme işlemlerine insan hakları açısından getirilen istisnalar olarak ifade edilebilecektir. Eğer iade ya da sınır dışı edilecek olan bir yabancı hakkında söz konusu işlemlere yönelik tüm şartlar gerçekleşmiş olsa bile ülkeden çıkarılması halinde ırkı, etnik kökeni, dini, vatandaşlığı ya da belli bir sosyal gruba aidiyeti nedeniyle hayatı ya da hürriyeti tehlike altında olacaksa ya da işkence, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacağına dair ciddi şüphe var idiyse artık bu kişi hakkında sınır dışı etme ya da iade etme işlemlerinin gerçekleştirilmemesi gerekmektedir. Söz konusu bu durum sınır dışı etme kurumu açısından geri gönderme yasağı[24] olarak, iade etme kurumu açısından da iade yasağı[25] şeklinde nitelenebilecektir. Bu durumda olan yabancılar birçok uluslararası sözleşme ve iç hukuk düzenlemeleri ile koruma altına alınmıştır[26]. Bu düzenlemelerin ortaya koyduğu esas

---

[19] ÖZGENÇ, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.961
Vatandaşın iade edilemeyeceğine yönelik düzenleme olan Anayasa'nın 38. Maddesinin son fıkrası 07.05.2004 tarih 5170 sayılı kanunun 5.maddesi ile; "*Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere vatandaş, suç sebebiyle yabancı bir ülkeye verilemez.*" şeklinde olmuştur. Bununla birlikte vatandaşın sınır dışı edilemeyeceği de yine Anayasa'nın 23. maddesinde; *"Vatandaş sınır dışı edilemez ve yurda girme hakkından yoksun bırakılamaz."* şeklinde ifade edilmiştir.

[20] Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (Çevrimiçi)
http://www.mfa.gov.tr/uluslararasi-ceza-divani-ve-turkiye.tr.mfa , 11.10.2017

[21] Mahmut Koca**,** İlhan Üzülmez, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 9.Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2016, s.776

[22] ÇELİKEL, *Yabancılar Hukuku*, s.116

[23] ÖZGENÇ, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.960; ÇİÇEKLİ, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s.171

[24] Nuray Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (Tasarısı),* İstanbul, Beta Yayınevi, 2012, s.130

[25] KOCA**,** ÜZÜLMEZ, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.775-776

[26] Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 33/1 maddesi;
"Hiçbir Taraf Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun ***geri göndermeyecek*** *veya* ***iade etmeyecektir****."*

amaç kişilerin bile bile hak ihlallerine maruz kalmalarının önüne geçmek ve söz konusu kişileri karşılaşabilecek oldukları zulme karşı korumaktır[27].

C. Farklılık Arz Eden Unsurlar

a) Amaç Bakımından Değerlendirme

Yabancı kişilere yönelik olarak uygulanabilecek işlemlerden olan iade etme işlemi ile ulaşılmak istenen amaç ülkeler arasında adli yardım ilişkisi kurarak herhangi bir yerde işlenen bir suçun cezasız kalmasını önlemek iken, sınır dışı etme işlemi ile amaçlanan ise yabancı kişinin bulunduğu ülkedeki yasa dışı konumundan ya da oluşturduğu tehditten bahisle ülkeden çıkarılması ile kamu güvenliği ve kamu düzeninin tesis edileceği düşüncesidir[28].

b) Taraflar Bakımından Değerlendirme

Söz konusu işlemlere taraflar açısından bakılacak olursa ilk ifade edilmesi gereken husus sınırdışı etme müessesesi ülkelerin tek taraflı iradelerinin tecellisi şeklinde gerçekleştiğinden sınır dışı etme işlemi tek taraflı bir işlem olarak, iade etme müessesesi ise iki ülke arasında karşılıklı yapılması gereken işlemler neticesinde gerçekleşebileceğinden iki taraflı bir işlem olarak nitelendirilmektedir[29].

Taraflar açısından değerlendirilmesi gereken bir diğer husus da iade ya da sınır dışı etme işlemlerinin gerçekleşebilmesi için işlemin tarafı olan ülkeler arasında bir anlaşmanın varlığının gerekli olup olmadığıdır. İade etme işleminin gerçekleşebilmesi için genel olarak ifade edilen görüş söz konusu iki taraf ülke arasında suçluların iadesine dair bir anlaşmanın bulunması gerektiğidir. Sınır dışı etme işlemi için ise bu şekilde bir anlaşmanın varlığı aranmamaktadır[30].

İade ilişkisinin tarafı olan iki devlet arasında suçluların iadesine dair bir anlaşma olmadığı takdirde, uygulama bakımından iade kurumunun işleyemeyeceği genel olarak ifade edilse bile, iki ülke arasında suçluların iadesine dair bir anlaşma olmasa dahi iade söz konusu

---

Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi'nin 3/2 maddesi;

*"Kendisinden iade talep edilen taraf, âdi bir suç için vâki iade talebinin bir şahsı ırk, din, milliyet veya siyasî kanaat cihetinden takip veya cezalandırmak gayesiyle yapıldığına veya bu şahsın vaziyetinin bu sebeplerden biri dolayısı ile ağırlaşabileceğine dair ciddi sebepler mevcut olduğuna kanaat hâsıl ettiği takdirde… **suçlu iade edilmeyecek**."*

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 4.maddesi;

*"Bu Kanun kapsamındaki hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere **gönderilemez.**"*

6706 sayılı Cezai Konularda Uluslararası Adli İş Birliği Kanunu'nun 11/11-b maddesi;

*"İadesi talep edilen kişinin ırkı, etnik kökeni, dini, vatandaşlığı, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasî görüşleri nedeniyle bir soruşturma veya kovuşturmaya maruz bırakılacağına veya cezalandırılacağına ya da işkence veya kötü muameleye maruz kalacağına dair kuvvetli şüphe sebeplerinin bulunması… **iade talebi kabul edilmez**."*

[27] Işıl Özkan, *Göç, İltica ve Sığınma Hukuku*, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2013, s.50

[28] KOCA, ÜZÜLMEZ, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.776

[29] ERGÜL, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukuku'nda Sınır Dışı Etme, Geri Gönderme ve Geri Verme*, s.39

[30] ERGÜL, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukuku'nda Sınır Dışı Etme, Geri Gönderme ve Geri Verme*, s.40

olabilecektir. Bu durumda iade etme işlemi devletlerarası iyi niyet, karşılıklılık ve nezaket kuralları esaslarına dayanarak gerçekleşebilecektir[31].

Bir diğer ifade ile aralarında, suçluların iadesine dair bir anlaşma olmayan devletlerin birbirlerine karşı bir sorumlulukları olduğu hususundan söz edilemeyecekken, iadeye ilişkin aralarında bir anlaşma olan devletlerin birbirlerine karşı iade yükümlülüğü olduğundan söz edilebilecektir[32].

c) Talep Bakımından Değerlendirme

İade etme işleminin gerçekleşebilmesi için iadesi söz konusu olan kişinin, başkaca bir devlet tarafından talep edilmesi gerekmektedir. Oysa sınır dışı etme işlemi için başkaca bir devletin talep etmesine gerek bulunmamaktadır. Sınır dışı edilmesi söz konusu olan kişinin bulunduğu ülkenin ilgili makamlarınca alınan kararla başkaca bir ülkeden istem olup olmadığına bakılmaksızın sınır dışı etme işlemi gerçekleşir.[33]

d) Hukuki Mahiyet Bakımından Değerlendirme

Sınır dışı etme işlemi içerisinde adli bir değerlendirme barındırmayan, hukuki tasnif olarak idari bir işlem olarak değerlendirilirken, iade etme işlemi ise salt bir idari işlem değildir. Mevcut hukuki düzenlemelerimize göre iade müessesesi, içinde ilgili mahkemece iadenin kabul edilebilirliğinin değerlendirildiği bir yargılama faaliyeti barındırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında iade etme işlemi adli yönü ağır basan bir işlem olarak ifade edilebilecektir[34]. Hukukumuzda durum böyle olmakla birlikte bazı ülkelerde sınır dışı etme işleminin mahkeme kararı ile gerçekleştiğine de rastlanıldığı belirtilmektedir[35].

e) Karar Verici Merci Bakımından Değerlendirme

İade ve sınır dışı etme işlemlerine karar veren mercilerin de birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Öncelikle iade etme kararını verecek olan merciye bakacak olursak yukarıda da bahsedildiği üzere ilk olarak talep edilen iade işleminin kabul edilebilir bir iade işlemi olup olmadığına yargı organının karar vereceği ifade edilmiştir. Bu kapsamda hukukumuzda iade talebinin kabul edilebilirliği hakkında karar vermeye görevli ve yetkili mahkeme, kişinin bulunduğu yerin ağır ceza mahkemesidir. İade işlemine ilişkin bu adli safha geçildikten sonra, yani ağır ceza mahkemesince iade talebinin kabul edilebilir olduğuna karar verilmesiyle birlikte, bu kararın yerine getirilmesi, Dışişleri ve İçişleri Bakanlıklarının görüşü alınarak Adalet Bakanı'nın teklifi ve Başbakan'ın onayı ile gerçekleşecektir. Sınır dışı etme kararı ise İç İşleri Bakanlığı'na bağlı Göç İdaresi'nin talimatı üzerine veya re'sen valiliklerce alınır[36].

---

[31] ÖZGEN, *Suçluların Geri Verilmesi*, s.10
[32] ÖZGENÇ, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.969
[33] Bahri Öztürk, Mustafa Ruhan Erdem, *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku*, 16. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2016, s.101
[34] ÖZGENÇ, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.961-964
[35] ÇİÇEKLİ, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s.175
[36] ÇİÇEKLİ, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s.175
6706 sayılı Cezai Konularda Uluslararası Adli İş Birliği Kanunu'nun görev ve yetki başlıklı 15/1 maddesi; "*İade talebi hakkında karar vermeye, kişinin bulunduğu yer ağır ceza mahkemesi yetkilidir. Kişinin bulunduğu yer belli değilse, Ankara ağır ceza mahkemesi yetkilidir.*" Yine aynı kanun iade kararı başlıklı 19/1 maddesi;

f) İhlal Edilen Hukuki Norm Bakımından Değerlendirme

İhlal edilen hukuki normlar bakımından iade ve sınır dışı etme müesseseleri karşılaştırıldığında iade işleminin gerçekleşebilmesi için kişinin bir ceza hukuku normunu ihlal etmesi ya da ihlal ettiğinin iddia edilmesi gerekmektedir. Bir diğer ifade ile söz konusu kişi suç işlemiş ya da suç işlediği iddia edilen bir kişi olmalıdır. Ancak sınır dışı etme işleminin söz konusu olabilmesi için kişinin suç işlemiş olmasına gerek yoktur. Yukarı ifade edildiği üzere yabancılar ve uluslararası koruma hukuku normlarından birinin ihlal edilmesi sınır dışı etme işleminin gerçekleşmesi için yeterli olacaktır[37].

g) Sonuçlar Bakımından Değerlendirme

Son olarak değerlendirilmesi gereken husus işlemlerin sonuçları bakımında ifade edilebilecek olan farklılıklardır. İlk olarak bahsedilmesi gereken mesele sınır dışı ya da iade etme işleminin gerçekleştirilmesi neticesinde yabancının gönderileceği yerdir. Bu kapsamda iade etme işlemi için söz konusu yer tespiti açısından bir tereddüt bulunmazken, iade edilecek kişi kendisini talep eden ülkeye gönderilecektir. Sınır dışı etme işlemi için ise bu durum o kadar basit değildir. Sınır dışı edilecek kişi menşe ülkesine veya transit gideceği ülkeye ya da üçüncü bir ülkeye sınır dışı edilebilecektir[38].

İşlemlerin sona ermesi bakımından bir diğer farklılık ise iade ya da sınır dışı edilecek kişinin teslimiyle alakalıdır. Sınır dışı etme işleminin neticelenmesi için söz konusu kişinin ülke dışına çıkarılması yeterli iken iade etme işlemi ancak söz konusu kişinin iade etme işlemini talep eden devlete teslimiyle sona erecektir[39].

Sonuç

Bu çalışma ile yabancılara yönelik olarak uygulanan tedbirler olan iade ve sınır dışı etme işlemleri genel bir şekilde ele alınmıştır. Söz konusu bu tedbirlerin hukukumuzda ifade ettiği anlam belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışma ile görülmüştür ki sınır dışı ve iade etme işlemlerinin birbiri ile yakın olarak nitelendirilebilecek yanlarının olması, bu kavramların birbirinden çok farklı kavramlar oldukları gerçeğini değiştirmemektedir. Gerek bu kavramların gerçekleştirmek istedikleri amaç gerekse hukuken karşıladıkları yer bakımından birbirinden net bir şekilde ayrıldıkları da çalışma ile ortaya konulmaktadır.

Çalışma ile değinilen bir diğer husus ise iade ve sınır dışı etme işlemlerinin hukuki tasnifi ile ilgilidir. Her ne kadar son olarak ilgili idarenin vereceği karar neticesinde söz konusu

---

"*Ağır ceza mahkemesince iade talebinin kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi hâlinde, bu kararın yerine getirilmesi, Dışişleri ve İçişleri bakanlıklarının görüşü alınarak Adalet Bakanının teklifi ve Başbakanın onayına bağlıdır.*"

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun sınır dışı etme kararı başlıklı 53/1 maddesi; *"Sınır dışı etme kararı, Genel Müdürlüğün talimatı üzerine veya resen valiliklerce alınır."*

[37] ERGÜL, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukuku'nda Sınır Dışı Etme, Geri Gönderme ve Geri Verme*, s.39

[38] ÇİÇEKLİ, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s.175

[39] ERGÜL, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukuku'nda Sınır Dışı Etme, Geri Gönderme ve Geri Verme*, s.40

işlemler gerçekleşecek olsa dahi içerisinde bir yargılama faaliyeti barındırması yönüyle iade etme işleminin adli yönünün ön plana çıktığı belirtilmiştir.

En nihayetinde bu çalışma ile iade ve sınırdışı etme kavramları arasındaki benzerlikler ve sınırların belirlendiği, başlangıçta amaç olarak belirlenen kavram karmaşasını sonlandırma fikrinin gerçekleştirildiği düşünülmektedir.

Kaynakça

Çelikel, Aysel:	**Yabancılar Hukuku**, 20. Baskı, İstanbul, Beta Yayınevi, 2014
Çiçekli, Bülent:	**Yabancılar ve Mülteci Hukuku**, 5.baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2014
Dönmezer, Sulhi, Erman Sahir:	**Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, Beta Yayınevi, 11.baskı, İstanbul, 1994
Ekşi, Nuray:	**Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (Tasarısı),** İstanbul, Beta Yayınevi, 2012
Ergül, Ergin:	**Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukuku'nda Sınır Dışı Etme, Geri Gönderme ve Geri Verme**, Ankara, Yargı Yayınevi, 2012
Gözübüyük, Abdullah Pulat:	**Devletlerarası Ceza Hukuku**, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1959
Koca Mahmut, Üzülmez İlhan:	**Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Seçkin Yayınevi, 9.Baskı, Ankara, 2016
Önder, Ayhan:	**Ceza Hukuku Genel Hükümler**, İstanbul, Beta Yayınevi, 1991, c.I
Özgen, Eralp:	**Suçluların Geri Verilmesi**, Ankara, Ajans-Türk Matbaası, 1962
Özgenç, İzzet:	**Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Seçkin Yayınevi, 11.baskı, Ankara, 2015
Özkan Işıl:	**Göç, İltica ve Sığınma Hukuku**, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2013
Öztürk, Bahri, Erdem, Mustafa Ruhan:	**Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku**, Seçkin Yayınevi, 16.baskı, Ankara, 2016

İKİNCİ OTURUM

GÜNCEL GÖÇ POLİTİKALARI

Dr. Öğr. Üyesi Emel İŞTAR IŞIKLI
Türkiye'deki Göçmenlere Yönelik Sosyal Politikaların İncelenmesi

Kemal TEMEL
Arş. Gör. Ulviye TÜFEKÇİ
Türkiye'de Göçmen ve Mültecilere Yönelik Sosyal Yardım Politikasında Yapısal Dönüşüm

Arş. Gör. Bekir GÜZEL
Suriye İç Savaşı Bağlamında Türkiye'nin Değişen Göç ve Göçmen Politikaları

Arş. Gör. Ahmet Vedat KOÇAL
Medeniyetin Doğulu-Batılı Ayrımına Bir Örnek Olarak Güncel Göç Krizi ve Göçmen Politikaları: Tarihsel Bir Karşılaştırma

Türkiye'deki Göçmenlere Yönelik Sosyal Politikaların İncelenmesi

Dr. Öğr. Üyesi Emel İŞTAR IŞIKLI*

Özet

İnsanların vatandaşı oldukları ve yaşadıkları yerleri bırakıp, başka ülkelere yerleşme sürecine uluslararası göç denilmektedir. Bireyler zorunlu veya gönüllü olarak yerlerini değiştirmekte, hayatları boyunca bir yerden bir yere göç etmektedir. Gönüllü olarak yapılan göçler genellikle eğitim alma, iş değiştirme, iş bulma veya evlilik gibi nedenlerle olurken, zorunlu göçlerin nedeni ülke içi karışıklıklar, çeşitli baskıcı uygulamalar, terör veya savaş gibi sebeplere dayanmaktadır.

Çalışmada zorunlu olarak göç etmiş bireylere yönelik sosyal politikaların incelenmesi ve çeşitli öneriler getirilmesi amaçlanmaktadır. Bunun için çeşitli kurumların istatistikleri, raporları ve yayınlarından faydalanılmıştır. Bu çalışmada göç ederek Türkiye'ye gelen göçmenlerin eğitim sağlık gibi problemleri sosyal politika çerçevesinde kaynak tarama usulü yardımıyla inceleme konusu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göçmen, Mülteci, Uluslararası Göç.

An Investigation of Social Policies For Migration in Turkey

Abstract

International migration is the international movement of people into a destination country of which they are not natives or where they do not possess citizenship in order to settle or reside there. Individuals immigrate forced or voluntary, they migrate from one place to another throughout their lives. Voluntary migrations are often caused by reasons such as education, job change, employment or marriage. The reasons for forced migration are internal confusion, various oppressive practices, terrorism or war.

This study aimed to investigate social policies of the forced immigrants and proposed some suggestions. For this reason, statistics, reports and publications of various institutions were used. In this study, education, healthcare and other relevant problems of the immigrant who were examined in the social policy framework by using the literature review method.

Key words: Immigrant, Refugee, International Migration.

I. Giriş

İnsanoğlu erken çağlardan itibaren göç etmektedir. Bireylerin ihtiyaçlarını karşılayabilmek veya daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak maksadı ile göç ettikleri gibi, savaş, afet gibi olağan dışı nedenlerle de yer değiştirdikleri görülmüştür. Bu çalışmada özellikle zorunlu olarak yurt dışına gitmek durumunda kalan göçmenler konu alınmıştır.

Zorunlu göçler Türkiye'den yurt dışına ve yurtdışından Türkiye'ye olmak üzere iki yönlü olmuştur. Türkiye'den yapılan göçler özellikle 1950'li yıllardan sonra Almanya, Fransa gibi Avrupa ülkelerine yapılan işçi göçleri halinde görülür. Özellikle çalışma çağındaki nüfus,

* Düzce Üniversitesi.

daha iyi çalışma şartları ve yüksek ücret alabilmek için dalga dalga Avrupa'ya göç etmiştir. İlk başta birkaç yıl "birikim elde edip tekrar ülkeme geri döneceğim" umudu ile yapılan göçmenlik, kişilerin ailelerini de yanına alması ile kalıcı ikamete, hatta yabancı ülke vatandaşlığına dönüşmüştür.

Yurtdışından Türkiye'ye yönelik göçler eski çağlardan itibaren süregelmiştir. Bunda Anadolu'nun yaşamak için cazip bir yer olarak görülmesi etkilidir. Anadolu toprakları gerek iklim ve jeopolitik konumu gerekse ekonomik, sosyal ve kültürel kimliğinden dolayı göç alan bir yer konumunda olmuştur. Cumhuriyet öncesinde 1850'li yıllarda Kırım Tatarlarıyla başlayan göç dalgalarını, Gürcüler, Çerkezler, Dağıstanlılar, Lazlar, Arnavutlar, Boşnaklar, Pomaklar vb. gruplar takip etmiştir. Cumhuriyet sonrasında da özellikle 1923 yılında esasları belirlenen Türk-Yunan mübadelesi ile 1936 yılına kadar Yunanistan'dan 384 bin kişi Türkiye'ye gelmiştir. Diğer yandan Makedonya'dan 1924, 1936 ve 1953 (serbest göç anlaşması ile) yıllarında göçler söz konusu olmuştur. Ayrıca Yugoslavya ve Bulgaristan'dan da gelişler olmuş 1924-1945 yılları arasında Balkanlardan 800 bin kişi göç ettirilmiştir. 1950'lerde Çin işgalinden kaçmak isteyen Doğu Türkistanlılar,1980'lerde Sovyet zulmünden kaçan Uygurlar, Özbekler, Kazaklar ve Kırgızlar ülkeye gelmiştir. 1980'li yıllardan sonra Afganistan, İran, Irak, Bosna, Kosova ve Suriye'den Türkiye'ye geçişler söz konusu olmuştur (http://www.goc.gov.tr/icerik3/kitlesel-akinlar_409_558_559, Erişim: 01.11.2017).

Çalışmada özellikle 2000 yılı sonrasında Türkiye'ye zorunlu nedenle gelmiş göçmenler dikkate alınmıştır. İlk bölümde uluslararası göç ve nedenlerine değinilmiş, daha sonra göçmenlerin yaşadığı sorunlara yer verilmiştir. Son bölümde de Türkiye'deki göçmenlere yönelik sosyal politikalar ele alınmıştır.

II. Uluslararası Göç ve Nedenleri

Uluslararası göç, bireylerin yaşadıkları ve yaşadıkları ülkeyi terk edip, başka bir ülkeye yerleşmeleri süreci olarak ifade edilebilir. Göç eden bireyler, yeni yerleşim yerine ayak uydurmanın zorluğu, ekonomik koşullarının yetersizliği, kültür çatışması, ayrımcılığa uğrama vb. nedenlerden dolayı sosyal politikada dezavantajlı gruplar arasında bulunmaktadır.

Göçler bireylerin isteğine bağlı olabildiği gibi, zorunlu sebeplerle de gerçekleşebilmektedir. Evlilik, işyeri değişikliği, eğitim alma, yeni kültürler tanıma merakı gibi nedenlerle göçler isteğe bağlı göçü oluşturmaktadır. Bu nedenlerle göç eden bireyleri, tam manada dezavantajlı olarak kabul etmek uygun değildir. Sosyal politikaları incelerken, özellikle sömürülen, hakları çiğnenen, sefalet düzeyinde yaşamak durumunda kalan göçmenleri konu almak gerekir.

Sosyal politikalar sosyal denge için başvurulması zorunlu önlemleri içerir (Tokol, 1995:1). Toplumdaki refah düzeyini etkileyen en mühim dengesizlik ise gelir dağılımı dengesizliğidir. Zorunlu sebeple göç eden bireylerin en büyük sıkıntısı gelirden çok düşük pay almalarıdır. Göçmenler gittikleri ülkelerde öncelikle sivil toplum kurumlarının verdiği yardımlarla ayakta kalabilmekte, daha sonra ise bir iş sahibi olup kendi geçimlerini asgari seviyede de olsa karşılayacak bir gelire sahip olabilmektedir.

Uluslararası göçlerin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenlerin başında göç alan ülkelerdeki ücret ve çalışma koşullarının daha cazip olması gelmektedir. Ayrıca göç edilen ülkelerdeki gelişmiş sosyal hakların varlığı; konut, eğitim, sağlık hizmeti alma gibi imkanların gelişmiş olması göç kararı üzerinde etkili olmaktadır. Diğer yandan yerleşik etnik gruplar ve diasporalar göç nedenleri arasında bulunmaktadır. Çünkü, göç kararı alırken, akraba, komşu, hemşeri gibi sosyal ağ içindeki bireylerin deneyimleri etkili olmaktadır. Göç deneyimlerinde anlatılan hayat koşulları bireyleri etkilemekte, aynı yere göç edilmesine sebebiyet vermektedir. Dünyada son çeyrek yüzyıldan beri, göçün en önemli nedeni ülkelerdeki savaş ve siyasî çalkantılar olmaktadır. Askerî devrimler, iç savaş, rejim değişikliği gibi nedenlerle milyonlarca insan göç etmek durumunda kalmıştır (Baştürk, 2011: 299-301). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin verilerine göre 2016 yılı sonu itibari ile savaş ve şiddet olayları nedeniyle ülkelerinden kaçıp mülteci konumuna düşenlerin sayısı 65 milyon 600 bin kişiyi bulmuştur. Birleşmiş Milletlerin verilerine göre, her dakikada 20 kişi mülteci konumuna düşmektedir. Mültecilerin hangi ülkeden gelmiş oldukları incelendiğinde ise 2016 yılında en fazla ülke dışında çıkmanın Suriye'den (5 milyon 500 bin kişi) olduğu tespit edilmiştir. Bunu, 2 milyon 500 bin kişi ile Afganistan ve 1 milyon 400 bin kişi ile Sudan takip etmektedir. Mültecilerin yarısını çocuklar oluştururken, mültecilerin en çok kalkınmakta olan ülkelere sığındığı tespit edilmiştir. Birleşmiş Milletler, dünyada en fazla sığınmacının bulunduğu ülke olarak birinci sırada Türkiye'nin (2 milyon 900 bin mülteci), ikinci sırada Pakistan'ın (1 milyon 400 bin mülteci) ve üçüncü sırada da Lübnan'ın (yaklaşık 1 milyon mülteci) olduğunu belirtmiştir (NTV, 2017).

Türkiye kendisine sığınmış olan bireylere belli koşullar altında ikamet izni vermektedir. 2005 ve 2016 yılları arasında yaklaşık 3 buçuk milyon kişiye ikamet izni verilmiştir (bkz tablo 1)

Tablo 1. Yıllara Göre İkamet İzni ile Türkiye'de Bulunan Yabancıların Dağılımı

YIL	TOPLAM
GENEL TOPLAM	3.258.207
2005	178.964
2006	200.058
2007	225.208
2008	174.926
2009	163.326
2010	182.301
2011	234.268
2012	321.548
2013	313.642
2014	379.804
2015	422.895
2016	461.217

Kaynak: Türk Kızılayı, Göç İstatistik Raporu Mayıs 2017.

Türkiye'de ikamet izinlerinin yıllara göre dağılımına bakıldığında ikamet izni alanların sayısında yıldan yıla artış yaşandığı, en fazla ikamet izninin 2016 yılında verildiği görülmektedir. Türkiye'de ikamet izinleri "kısa dönem ikamet izni, aile ikamet izni, öğrenci ikamet izni, uzun dönem ikamet izni, insani ikamet izni ve insan ticareti mağduru ikamet izni" olmak üzere altı farklı şekilde verilmektedir. Tablo 1'deki veriler toplam ikamet izinlerinin sayılarını göstermektedir.

Türkiye'de gerekli koşulları sağlayan göçmenlere, hem yabancı kişinin sosyal düzeni hem de ülkemizin hukukî düzeni açısından gerekli olan ikamet izni sağlanmaktadır. İkamet izinleri, pasaport veya pasaport yerine geçen belgelerin geçerlilik süresinden altmış gün daha kısa süreli, kalış amacına bağlı ve her yabancı için ayrı düzenlenmektedir. 2016 yılında Türkiye'de ikamet izni ile bulunan yabancıların ilk 10 ülke dağılımı incelendiğinde; Irak vatandaşları 55.983 kişi ile birinci, Suriye vatandaşları 48.738 kişi ile ikinci, Azerbaycan vatandaşları 39.184 kişi ile üçüncü sırada yer almaktadır (GİGM, 2016)

Son yıllarda Türkiye'ye özellikle savaşlardan kaçıp gelen bireylerin düzensiz göç şeklinde girişlerinin olduğu görülmektedir. Düzensiz göçmen, "*maddi imkânsızlık ya da suç kaydı olması sebebiyle vatandaşı olduğu ülkeden diğer bir ülkeye yasa dışı yollardan ulaşmaya çalışan, göç ettiği ülkede kalmak için yasal bir hakkı bulunmayan ve o ülkenin yasalarını ihlâl ederek giriş yapan*" kişiler için kullanılan bir terimdir. Düzensiz göçmenler bilhassa Ege Denizi ve Akdeniz üzerinden şişme botlarla Avrupa ülkelerine geçmeye çalışırken Sahil Güvenlik Komutanlığı ekiplerince kurtarılmaktadır. Tablo 2'de düzensiz göçmenlerin uyrukları, Şekil 1'de ise 2017 yılındaki sayıları görülmektedir.

Tablo 2. Türkiye'de Düzensiz Göçmenlerin Uyruklarına Göre Dağılımı (2017 yılı)

UYRUK	TOPLAM
GENEL TOPLAM	50.270
PAKİSTAN	10.499
AFGANİSTAN	14.190
SURİYE	9.907
IRAK	3.963
GÜRCİSTAN	1.162
ÖZBEKİSTAN	1.114
KONGO	950
BANGLADEŞ	804
İRAN	867
KIRGIZİSTAN	596
DİĞER	6.219

Kaynak: Türk Kızılayı, Göç İstatistik Raporu Mayıs 2017.

Tablo 2 incelendiğinde Mayıs 2017'ye kadar toplam 50.270 kişinin düzensiz göçmen olarak Türkiye'ye geldiği görülmektedir. Bu kişilerin en büyük çoğunluğunun Afganistan

(14.190 kişi) olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, 10.498 kişinin Pakistan uyruklu oldukları, bunu Suriyeli bireylerin (9.907 kişi) takip ettiği görülmektedir.

Şekil 1. Yıllara Göre Düzensiz Göçmen Sayısı

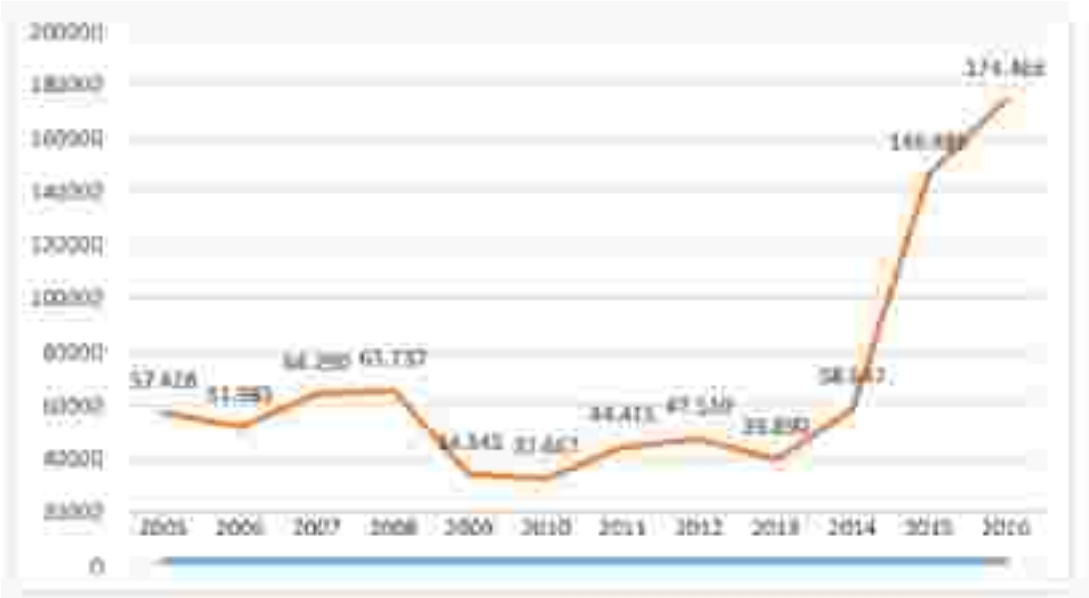

Kaynak: Türk Kızılayı, Göç İstatistik Raporu Mayıs 2017.

Şekil 2'de 2005 ve 2013 yılları arasında düzensiz göçmen sayısında 40 bin–60 bin kişi arasında dalgalanmalar olduğu görülmektedir. 2013 yılından sonra ise göçmen sayısında artış tespit edilmiştir. Düzensiz göçmen sayısındaki en büyük sıçrama 2014-2015 yılları arasında olmuştur. Türkiye'de son iki yılda 206 bin yasa dışı göçmen kurtarılmış ve 5 binden fazla göçmen kaçakçısı yakalanmıştır (Türk Kızılayı, 2017)

III. Göçmenlerin Yaşadıkları Sorunlar

Göç etmek vatanı terk etme kararı almaktan, başka bir ülkeye yerleşik hale gelmeye kadar geçen zorlu bir süreçtir. Ailesini, sevdiklerini, tüm mal varlığını arkasında bırakan bireyler öncelikle olarak büyük bir psikolojik travma ile karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle de savaş esnasında hiçbir şeyini almadan da olsa canını kurtarmak ve başka bir ülkeye sığınmak büyük bir şans olarak görülmektedir.

Göçmenlerin yaşadığı zorluklar daha göç yoluna çıkma aşamasındayken kendini göstermektedir. Başka bir ülkeye giriş yapmak isterken insan tacirlerinin eline düşen binlerce insan bulunmaktadır. Uluslararası Göç Örgütü (IOM) verilerine göre, 2015 yılında Türkiye'de tespit edilen insan ticareti mağdurlarının çoğunluğu, Özbekistan veya Kırgızistan'dan gelmiş bireylerdir. Son 10 yılda İçişleri Bakanlığı 1.300'den fazla insan ticareti mağduru tespit etmiştir. Mağdurların %98'ini fuhuş yapmaya zorlanan kadınlar veya diğer istismar şekillerine tabi olan kişiler oluşturmaktadır (IOM,2017).

İnsan tacirlerinin eline düşmeden başka bir ülkeye giriş yapabilen göçmenler farklı sorunlar ile yüz yüze gelmektedirler. Bunların başında barınma sorunu gelmektedir. Ev sahiplerinin, "kiramı ödeyemez" veya "çok kalabalıklar evimi yıpratırlar" gibi düşünceleri

nedeniyle barınacak yer bulamayan göçmenler sokaklarda, parklarda hayatlarını sürdürmeye çalışmaktadır. Bazı ev sahipleri ise evlerini kiraya vermekte, ancak göçmenlerden normalin çok üzerinde kira ödemesini talep etmektedir.

Göçmenler geçimlerini sağlayacak, hayatlarının idamesini sağlayacak bir iş ararken de dezavantajlı konuma düşebilmektedirler. Göçmenler genellikle kayıt dışı olarak, vasıfsız işlerde ve düşük ücretle çalıştırılmaktadır. Çalışma hayatı içerisinde, dar kapsamlı sosyal korumalar, meslek hastalıkları, kötü çalışma koşulları ve işsizlik göçmenlerin karşılaştığı temel sorunlardır.

Göçmenler sosyal yaşantıda mevcut toplum ile uyum sorunu yaşayabilmektedir. Özellikle çocuklar, göç ettikleri ülkede farklı bir dil ve kültürün olmasından dolayı eğitimden yoksun kalabilmektedir. Diğer yandan yeni arkadaşlıklar edinme hususundaki zorluklar göçmen bireyi yalnızlığa itebilmektedir. Bu durum göçmenleri kendi içine kapandıkları ve kendi kültürlerini aralarında yaşattıkları bir "gettolaşma" eğilimine yönlendirmektedir. Getto adı altında tanımlanan bölgeler ise otorite boşluğunu temsil eden suç oranlarının yüksek olduğu ve tüm dezavantajlı grupların toplandığı yerler olarak bilinmektedir (Baştürk, 2011: 303).

Göçmenler, göç sırasında yaşananlar ve yerleşik hâle geçme süreci içerisinde sağlık problemleri ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Çocuklarda ve gençlerde özellikle psikolojik rahatsızlıklar kendini gösterirken, kadınlarda jinekolojik sorunlar görülmektedir. Türkiye mültecilere ücretsiz sağlık hizmeti sağlanması konusunda politikalar üretmiştir. Ancak sağlık hizmeti alırken, bazı sağlık çalışanlarının göçmenlere yönelik olumsuz tutumları söz konusudur. Sağlık çalışanlarının bu tutumları nedeniyle göçmenlerin sağlık hizmetlerinden az faydalandığı veya hiç faydalanamadığı belirtilmektedir (Etiler ve Lordoğlu, 2010: 104).

IV. Göçmenlere Yönelik Sosyal Politikalar

Dünya genelinde göçmenlere yönelik sosyal politika önlemleri farklılık göstermektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerde, çalışma çağındaki ve belirli vasıflara sahip göçmenlerin teşvik edilmesi söz konusudur. ABD, Kanada, Avusturalya gibi ülkelerde nitelikli göçmenler teşviklerden faydalanırken, niteliksiz olanlar koruma programlarından ve teşviklerden yararlanamamaktadır. Almanya gibi korporatist refah sistemlerinde ise göçmenlerin kabulüne yönelik kısıtlamalar bulunmaktadır. Buralarda göçmenlere, yaptıkları işlerin niteliklerine göre göreceli temel haklar sağlanacağı ve göçmenlerin vatandaşlara sağlanan haklardan yararlanamayacakları açıkça ifade edilmektedir (Baştürk, 2011:305-306).

Türkiye göçmenlere bazı haklar tanırken, vasıflı veya vasıfsız ayrımı yapmamıştır. Çocuk, genç, kadın, yaşlı ayırt etmeksizin savaştan, şiddetten, zorlu koşullardan kaçıp sığınan herkesi kabul etmiştir. Bu durum, Türkiye'nin dünyada en çok mülteci kabul eden ülkeler arasında birinci olmasına neden olmuştur (Yenişafak, 17.09.2016).

Birleşmiş Milletler'in mülteci sorunları ile ilgilenen kolu olan Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü mültecilere; eğitim desteği, geçim kaynağı desteği, kamp desteği, kapasite (uzmanlık) geliştirme desteği, hakların korunması, güvenliğin sağlanması, temel ihtiyaç maddelerinin temini ve üçüncü bir ülkeye yerleştirme konusunda destekler sağlamaktadır (UNHCR, 2017).

Türkiye mültecilerle ilgili olarak Birleşmiş Milletler tarafından Cenevre'de yapılan ve 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanan Mültecilerin Hukuki Durumuna ilişkin Sözleşme'sine taraftır. Bundan dolayı uluslararası standartlara uygun bir sığınma sistemi inşa edebilmek için çeşitli reformlar gerçekleştirmektedir. 11 Nisan 2014'te Türkiye'nin ilk sığınma kanunu olan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir. Kanun ile, Türkiye'nin ulusal sığınma sisteminin temel dayanaklarını ortaya koyup politika oluşturma ve Türkiye'deki tüm yabancılara ilişkin işlemlerden sorumlu olan başlıca kurum olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) kurulmuştur. Türkiye aynı zamanda, Türkiye'de geçici koruma sağlanan kişilerin hakları, yükümlülükleri ve bu kişilere ilişkin prosedürleri ortaya koyan Geçici Koruma Yönetmeliği'ni 22 Ekim 2014 tarihinde kabul etmiştir.

T.C. İçişleri Bakanlığı'na bağlı olan GİGM göç hususunda politikalar üretmeyi amaçlayan, yayınlar, raporlar hazırlayan ve istatistikler sunan bir kurumdur. Kurum, çeşitli projeleri gerçekleştirmektedir. En son, 13-14 Eylül 2017'de Türkiye'de Göç Politikalarının Geliştirilmesinin Desteklenmesi Projesi'nin açılış konferansı yapılmıştır. AB tarafından ortaklaşa finanse edilen ve Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi (ICMPD) uygulayıcılığı ortaklığında yürütülen ve 2019 yılında sona ermesi planlanan projede GİGM'ye göç politikalarının geliştirilmesi alanında destek sağlamak ve farkındalığı artırmak amaçlanmıştır (GİGM, 2017).

Göçmenler için GİGM, İnsan Ticareti Mağduru Acil Yardım ve İhbar Hattı olarak hizmet veren 157 numarasını devralmış ve 20.08.2015 tarihinde Yabancılar İletişim Merkezi (YİMER) adını alan ihbar hattı, yabancıların tüm soru ve sorunlarının çözüm merkezi haline getirmiştir. Başlangıçta Türkçe, İngilizce, Arapça ve Rusça dillerinde hizmet veren YİMER'e 1 Nisan 2016 tarihi itibariyle Almanca ve Farsça dilleri eklenmiştir (GİGM, 2016).

GİGM göçmenlere yönelik uyum çalışmaları düzenlemektedir. Bu kapsamda; Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü ile Göç İdaresi Genel Müdürlüğü iş birliğinde Türkçe dil kursları, uyum kursları ve mesleki ve sosyal becerilerin yükseltilmesine yönelik kursların düzenlenmesi ve başarılı olanların belgelendirilmesi amacıyla 25 Nisan 2016 tarihinde bir işbirliği protokolü imzalanmıştır. Uyum kursları kapsamında, 7 bin 831 kişi Türkçe dil kursuna katılmaktadır. Diğer kurslara katılan yabancıların sayısı ise 2 bin 076'dır. Kurslara ek olarak 6-11 yaş arası çocukların da eğitimi düşünülmüştür. Bu kapsamda çocuklara içerisinde Türkçe, İngilizce ve Arapça dillerinde hikâye kitapları, hikayeli boyama kitapları, motif boyama kitabı, resim defteri, boyama kalemleri ve kalem kutusu bulunmakta olan setler dağıtılmıştır (GİGM, 2016).

Göçmenlere yönelik sosyal politikaların en önemlisi, ücretsiz sağlık hizmetinden faydalanma imkanının getirilmesi olmaktadır. Sadece Suriyelilerin sağlık hizmetlerinden yararlanma verileri dikkate alındığında, Türkiye'de yaklaşık olarak 21 milyon poliklinik hizmeti verildiği, yaklaşık 1 milyon kişinin hastanede yatma hizmetinden faydalandığı ve yaklaşık 800 bin adet ameliyat yapıldığı tespit edilmiştir (GİGM, 2016).

Göçmenlerin en önemli sorunlarından olan barınma ve çalışma imkanı elde edebilmelerine yönelik çalışmalar da olmuştur. Yabancıların Türkiye'de çalışmaları ile ilgili

esaslar 13/08/2016 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanununda düzenlenmiştir. Böylece göçmenlere çalışma izni alma imkanı tanınmıştır (GİGM, 2016).

Öğrenci konumunda olan göçmenlere yönelik olarak Türkiye'de burs olanakları bulunmaktadır. 2016 yılında gerçekleştirilen Türkiye Bursları faaliyetlerine toplamda 92.892 öğrenci başvurmuştur. Bunların 3 bin 995'ine burs verilmiştir (GİGM, 2016).

17.02.2017 tarihi itibarı ile YÖK'ün veri kaynaklarında ülkemizde eğitim gören 103 bin 727 öğrenci olduğu, bunun 15 bin 036'sının Azerbaycan, 14 bin 765'inin Suriye ve 10 bin 642'sinin Türkmenistan uyruklu oldukları tespit edilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre de 2016-2017 eğitim-öğretim yılında toplam 232 bin 714 yabancı öğrencinin bulunduğu ifade edilmektedir. Bu bilgilere göre, Türkiye'de toplam 336 bin 441 yabancı öğrencinin eğitim faaliyetine devam ettiği görülmektedir (GİGM, 2016).

V. Sonuç

Türkiye'nin son on yıldır özellikle göçmenler üzerine gerçekleştirdiği önemli sosyal politika uygulamalarının olduğunu, ancak bunların incanca yaşama koşullarını elde etmede yetersiz kaldığını söylemek mümkündür.

Nüfus verimli alanlarda kullanıldığında ekonomik gelişmenin lokomotifi haline gelebilmektedir. Ancak Türkiye'ye gelen göçmenlere bakıldığında iş yaşantısında üretken biçimde kullanılamadığı görülmektedir. Göçmenlere yönelik sosyal politikalar incelendiğinde, daha çok sağlık, barınma eğitim gibi hususlar üzerinde yoğunlaşıldığı dikkat çekmektedir. Günümüzde göçmenlere çalışma izni verilmiştir, ancak halen kayıtdışı olarak istihdam edilmeleri söz konusudur. Mültecilerin üretken sahalara çekilmeleri ve kayıtdışı istihdamını engellemek için gerek işveren gerekse göçmen bireye ciddi cezalar getirilmesinin caydırıcı olabileceği düşünülmektedir.

Günümüzde göçmenlerin çalışma ve yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar devam etmekte ve bu konuda araştırmalar yapılmaktadır. Türkiye'de Göç konusunda çalışmaların YÖK tarafından teşvik edilmesi söz konusudur. Bu bağlamda YÖK'ün "Göç Çalışmaları" alanında yapılan doktora programlarını burslarla teşvik etmesi, göçmen bireylere yönelik sosyal politikaların geliştirileceğine ve iyileştireceğine işaret etmektedir.

Son bir yıl içinde, Türkiye'nin birçok ilinde göç ve mültecilik ile ilgili konferans ve sempozyumlar düzenlemektedir. Bu toplantılarda bilim insanları yapılanları tartışmakta ve çeşitli öneriler sunmaktadır. Gerek doktora bursları, gerekse göç konulu toplantıların sayısındaki bu artış Türkiye'nin göçmenler üzerindeki politikaların ne denli önemsediğini göstermektedir.

Kaynakça

Baştürk, Ş. (2011) "Göçmenlere Yönelik Sosyal Politikalar", *Sosyal Politika*, (Ed. A. Tokol ve Y. Alper), Bursa: Dora Basım Yayın Dağıtım, ss. 295-311.

Etiler N. ve Lordoğlu, K. (2010) "Göçmenlerin Sağlık Sorunları: Ev Hizmetlerinde Bir Alan Araştırması", *Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ss: 93- 118.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) (2016),2016 Türkiye Göç Raporu, http://www.goc.gov.tr/files/files/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf, Erişim: 20.11.2017.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) (2017), http://www.goc.gov.tr/icerik6/goc-politikalarinin-gelistirilmesinin-desteklenmesi-projesi-tanitildi_350_359_11393_icerik, Erişim: 22.11.2017.

International Organization for Migration (IOM), http://www.turkey.iom.int/tr/insan-ticareti-ile-m%C3%BCcadele (Erişim: 20.11.2017).

NTV (2017) "Dünya' da en çok mülteci Türkiye'de", 19 Haziran 2017. https://www.ntv.com.tr/dunya/dunyada-en-cok-multeci-turkiyede,ID9Asb9xZUiY4Y8iQDt8qg (Erişim: 22.11.2017).

Tokol, A. (1995), *Uluslararası Sosyal Politika*", Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

Türk Kızılayı (2017) Göç İstatistik Raporu Mayıs 2017. https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/88360142_goc-istatistik-raporu-mayis-2017.pdf (Erişim:21.11.2017).

Yenişafak (17.09.2016) "Mülteci Kabulünde Türkiye Birinci", http://www.yenisafak.com/dunya/multeci-kabulunde-turkiye-birinci-2532689, Erişim: 22.11.2017.

http://www.goc.gov.tr/icerik3/kitlesel-akinlar_409_558_559, Erişim: 01.11.2017

UNHCR (2017), http://www.unhcr.org/tr/turkiyedeki-multeciler-ve-siginmacilar, Erişim: 23.11.2017.

Türkiye'de Göçmen ve Mültecilere Yönelik Sosyal Yardım Politikasında Yapısal Dönüşüm

Kemal TEMEL*

Arş. Gör. Ulviye TÜFEKÇİ**

Özet

Türkiye tarihinin neredeyse bir göç tarihi olduğu öne sürülebilir. Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra, nüfus mübadelesi anlaşmaları mülteci ya da göçmen olarak 1,5 milyon civarında insanın Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya ve Romanya'dan Türkiye'ye göçe mecbur etmiştir. Ancak akrabalık ve dinsel bağlar, dilsel ve kültürel yakınlıklar, ortak tarih ve cemaat duygusu ve gönüllü yardım sorumluluğu göçmenlerin özümsenmesini kolaylaştırmada önemli bir etken olmuştur. Ne var ki Osmanlı sınırları içinde vaktiyle göç edenler aynı yönetim çatısı altında bulunurken ve kültürel anlamda olağan benzerlikler taşırken bugün yakın coğrafya Suriye'den göç eden gruplar için aynı şeyleri söylemek pek mümkün değildir. Bu açıdan Suriyeli göçmenler Türkiye'de çok yönlü bir dizi sorun alanı ile karşı karşıya bulunmaktadır. Şüphesiz göçmen ve mültecilere olan sosyal yardım politikası bu sorun alanlarının başında gelmektedir. Türkiye'nin sosyal yardım sistemi/rejimi derinleşmemiş bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla göç gibi alanlarda aksak birtakım nitelikler kendini göstermektedir. Mevzu bahis göç olunca bu yapıdaki birtakım aksaklıklar daha çok göze çarpmaktadır. Göçmen ve mültecilere olan sosyal yardım ve dağıtım sistemindeki işleyişe bakıldığında bu yapının analiz edilmesini gerekli kılmaktadır. İlgili yazında göçmen ve mültecilere yönelik sosyal yardım politikasını ele alan çalışma sayısının nicelik ve nitelik yönünden yoksunluğu da yapının değerlendirilme gerekçelerini arttırmaktadır. Bu minvalde çalışma Türkiye'de göçmen ve mültecilere yönelik sosyal yardım politikasındaki değişim ve dönüşümleri ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Sosyal Yardım, Mülteci, Göçmen Yardımları, Türkiye

Kaynaklar:

[1]. Gül, S. S, *İnsan Hakları Yıllığı,* **23-24**, 79-93, 2002

[2]. Zengin, E. & Şahin, A. & Özcan, S. *Türkiye'de Sosyal Yardım Uygulamaları,* **19**, 133-142, 2012

Structural Transformation in Social Assistance Policy for Immigrants and Refugees in Turkey

Abstract

It can be argued that Turkey's history is almost a history of migration. After the foundation of the republic, population exchange agreements have forced 1.5 million people as refugees or immigrants from Greece, Bulgaria, Yugoslavia and Romania to Turkey. However, kinship and religious ties, linguistic and cultural closeness, shared history and community feelings, and voluntary aid responsibility have been important factors in facilitating the immigrants' assimilation. However, it is not possible to say the same thing for groups migrating from

* Dok. Öğr., Uludağ Üniversitesi

** Uludağ Üniversitesi

nearby geography Syria today, while the people who emigrated in the Ottoman borders were under the same management frame, and the usual similarities in cultural terms existed. In this respect, Syrian immigrants are faced with a wide range of problem areas in Turkey. Undoubtedly, social assistance policy to immigrants and refugees is at the top of these problem areas. Turkey's social assistance system / regime does not have a deepened structure. Therefore, in areas such as migration of existing welfare regime shows some clunky attributes. When the being talk about is immigrated, a number of faults in this structure are more striking. In view of the nature of the social assistance and distribution system for immigrants and refugees, this structure needs to be analyzed. Write about immigrants and deprivation in terms of quality and quantity of the number of studies addressing the social assistance policy towards refugees also increases the structure's assessment grounds. This study examines the changes and transformations in the social assistance policy for immigrants and refugees in Turkey.

Key Words: Migration, Social Asistance, Refugee, İmmigrant Asistances, Turkey

References:

[1]. Gül, S. S, *Human Rights Annual,* **23-24**, 79-93, 2002

[2]. Zengin, E. & Şahin, A. & Özcan, S. *Social Asistance Practices in Turkey,* **19**, 133-142, 2012

Giriş

20. yüzyılın ikinci yarısından sonra yoğun bir biçimde artan ulusal ve uluslararası göç akımları, ülkeler arasındaki anlaşmalar, dış göçler, göçmen ve mülteci hakları gibi sorunları tedricen akademik tartışmaların odağına taşımıştır (Sallan-Gül, 2002: 79). Günümüzde göç ve mülteci alanında ilgili yazında göç sorunu yoğun olarak tartışılmaktadır. Göç ve barındırdığı potansiyel çeşitlilik, Türkiye'nin karşı karşıya olduğu en önemli konulardan biri haline gelmiştir (İçduygu, 2012: 1). Türkiye'nin göç politikası, 2000'li yılların başından bu yana, AB üyelik kriterlerini yerine getirme arzusu ile motive edilerek önemli ölçüde değişmiştir. AB müktesebatıyla ilgili en önemli adımı, 4 Nisan 2013'te TBMM tarafından onaylanan "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Yasası"nın kabul etmesiyle atmıştır. Bu yasa, göç ve sığınma için yeni bir yasal ve kurumsal çerçeve oluşturmuştur. İşbu yasayı Türkiye'nin AB standartlarına uygun olarak etkili bir göç yönetim sistemi kurma çabalarına açık bir işaret olarak kabul etmek mümkündür (Elitok, 2013: 163).

Türkiye'de göç ile ilgili yazında bir hayli birikim mevcut iken göçmen haklarına ve yoksul göçmenlere ilişkin hak ve yardımlarla alakalı çalışmalara ilişkin benzer şeyleri söylemek güçtür. Bu çalışma, Türkiye'de göçmen ve mültecilere ilişkin yardımların niteliği ve işleyiş biçimi bağlamında analiz edilmeye çalışılmıştır. Mülteci ve göçmenlere uygulanan sosyal yardım anlayışı, formel sosyal yardım sistemine ilişkin siyasaların yapısı sorgulanmıştır. Bu doğrultuda Türkiye'de göçmenlere yönelik yerleşik bir yardım sistemi olmadığı öne sürülmektedir. Refah devleti döneminde merkezi devlet üzerinden yoksul kesimlere yapılan sosyal yardımlar benzer biçimde mülteci ve göçmen gruplara da yapılmıştır. Bunun yanında yardımların niteliği göçmenlerin yasal statülerine göre

şekillenmiştir. Ancak 1980 sonrası yardımlar bireysel mekanizmalara devredilmiştir. Sivil toplum örgütleri ve bir takım vakıflar aracılığıyla ve zaman zaman devletin bu yapıları finanse etmesiyle yardımlar sürdürülmüştür. Fakat burada da yerleşik/kurumsal bir işleyiş sürdürülememiştir. Suriye'deki iç savaş dolayısıyla karşılaşılan göçmen krizine kadar bu yapı bir biçimde devam edegelmiştir. Ancak göçmen krizinden sonra şimdi bir sistem inşa edilmeye çalışılmaktadır. Buradan hareketle bu işleyişin hangi mekanizmalar aracılığıyla sürdürüldüğü ve yapılan yardımların ölçüsü analiz edilmeye çalışılacaktır.

Türkiye'de Sosyal Yardım

"Sosyal yardım" kavramının, sabit ve evrensel bir anlamının olduğunu söylemek güçtür (Urhan & Urhan, 2015: 235-6). Bir tanıma yer vermek gerekirse sosyal yardım kavramı: "Bir sosyal güvenlik yöntemi ve sosyal hizmet alanı olup kendi ellerinde olmayan sebeplerden dolayı, asgari seviyede dahi geçinme imkânını bulamayan kişileri; muhtaçlık araştırmalarına dayalı olarak, en kısa sürede kendi kendilerine yeterli hale getirme amacını taşıyan, karşılıksız mahiyetteki ayni ve nakdi yardımların yanı sıra, sosyal gelir ve destek sağlayıcı kamusal faaliyetler bütünü" olarak tanımlanabilir (Çinar, 2013: 49). Sosyal yardımlar kurumsal olarak kamuyu, sivil toplum kuruluşlarını ve özel kuruluşları; yardım türü olarak aynî, nakdî yardımları, kalkınma öncelikli yardımları, istihdama yönelik yardımları vb.; yardımı alan kişiler olarak ise sosyal güvencesi olanları ve/veya olmayanları, ***mültecileri***, yaşlıları, çocukları, gençleri, savaş mağdurlarını, özürlüleri vb. içermektedir (Şentürk, 2014: 286). Yardımlar, Sosyal güvenlik sistemi içerisindeki primsiz programlar olup çoğunlukla vergilerle finanse edilmektedirler. Bunun yanında sosyal güvenlik sisteminin açıklarını kapatıcı bir işlev görür ve sosyal sigorta sisteminin sağladığı güvenceden faydalanamayanlara yönelik koruma sağlar (Zengin & Şahin & Özcan, 2012: 134).

Klasik sosyoloji teorilerinde modern toplumların ayırıcı yönü kişisellik üzerinden kurulan sosyal ilişkilerin yerini, formel olarak kurulan toplumsal ilişkilerin aldığı görülür. Bu bakımdan geleneksel toplumların samimi tanıma-bilme faktörüne dayalı kollama güdüsünün yerini modern refah devleti döneminde formel sosyal yardımlar almıştır (Baştürk, 2009: 520). Ancak genellikle tüm toplumlarda tarihsel süreç içerisinde gelenekler, dini ve kültürel değerler ve toplumsal koşullar etrafında şekillenen sosyal yardımlar sanayi döneminin koşullarında biçim değiştirerek kurumsal bir yapıya dönüşmüştür (Zengin, Şahin, Özcan, 2012: 134). Sosyal yardımlar refah devletinden önce başlayan uygulamalar olup 17. yüzyıl erken kapitalizm dönemini başlangıç noktası olarak almak mümkündür. Ancak uygulama İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Beveridge Raporu ile temelleri atılan refah devletinin sosyal yardım programları ile devlet tarafından sunulan hizmetler olarak kavramsallaştırılır. Türkiye'deki uygulamanın da benzer dönemlere rastladığını ifade etmekte fayda vardır.

Türkiye'de sosyal yardıma muhtaç kesimlerin ihtiyaçlarının karşılanması anayasal bir hak olarak tanımlanmıştır. Türkiye'de uygulanan sosyal yardım programlarına bakıldığında, sosyal yardım alanında ilk ciddi gelişme olarak 1976 yılında 2022 sayılı kanun çerçevesinde 65 yaşını aşanlara yönelik yaşlılık aylığı[1] ilk sırada yer almaktadır. İlköğretim ve ortaöğretim

[1] Kurumu 2008 yılı verilerine göre, 1.2456.317 kişinin aylık aldığı anlaşılmaktadır (Gökbayrak, 2009: 71).

çağındaki öğrencilere yapılan 2684 sayılı kanun çerçevesinde yapılan sosyal yardım, 2828 sayılı kanunla beraber Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumlarında yapılan yardımlar[2], 227 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesinde yapılan yardımlar, 5263 sayılı kanun çerçevesinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü bünyesinde yapılan yardımlar, sonrasında Genel Sağlık Sigortasına (GSS) dönüşecek olan Yeşil kart uygulaması, Yüksek Öğrenim öğrencilerine burs, kredi verilmesine ilişkin 5102 sayılı kanun etrafında yapılan yardımlar, 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu çerçevesinde, "yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile özürlülere yapılacak yardımlar", 5293 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu etrafında yasanın ilgili birçok maddesinde yoksul ve muhtaç kesimlere yönelik uygulanacak sosyal yardımlar olarak sıralamak mümkündür (Zengin & Şahin & Özcan, 2012: 135-140). 2012 yılında eşi vefat etmiş kadınlara, 2013 yılında da muhtaç asker ailelerine yönelik nakit transferlerinin de eklenmesiyle, belirli kategorik gruplara yapılan merkezi ve düzenli nakit yardımlar süresiz, düzensiz ve büyük ölçüde SYDV'ler eliyle yapılan aynî ya da nakdî yardımlardan oluşan bir sosyal yardım sistemi ortaya çıkmıştır (Dodurka, 2014: 4). Bunun yanında 200'li yılların başında Dünya Bankası'nın finansal ve teknik desteğiyle Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) başlatılmış, 500 milyon $ tutarında bir proje ile Türkiye'de düzenli bir nakit sosyal yardım sistemi yerleştirilmeye başlanmıştır (Urhan & Urhan, 2015: 241).

İşbu yardımları, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı, YURTKUR ve Belediyeler bünyesinde gerçekleştirilmektedir. Her ne kadar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kurulmasıyla kamu sosyal güvenlik harcamalarının tek elden yürütülmesi için (Alper, 2017: 248) önemli bir adım atılsa da görüldüğü üzere kurumsal bir bütünlükten ziyade parçalı bir yapı olarak uygulamalar farklı kurumlar etrafında sürdürülmektedir. Bu durum sosyal yardımların mükerrer kişilere yapılma tehlikesini doğurduğu gibi sistemin etkin işlemesinin de önüne geçmektedir.

Sosyal yardım uygulamaları sosyal güvenlik sistemi etrafında refah devleti dönemiyle başlayan uygulamalardır. Refah devleti sistemleri, kapitalizmin Altın Çağ döneminin koşullarında gelişmiş Fordist üretim tarzının kitle üretiminin yarattığı "yeni insan"ın toplumsal etkileşim düzeyindeki konumunun sağlanmasına yardımcı olan rejimlerdir. Sosyal refah uygulamaları temelde piyasa üzerinden, ancak modern toplumsal düzene uyum sağlayacak aktörlerin, işbu uyum kapasitelerini sürdürmelerini sağlayacak sosyal etkileşim düzeyinin yaratılmasına odaklanmaktadır. Nitekim II. Dünya Savaşı sonrası dönemde refah devleti modelini merkeze alan Fordist-Keynesyen sistem, modernliğin evrensel sosyal ilişkiler biçimini destekleyici ve harekete geçireceği bir işlev görmüştür. Bauman "refah toplumu" uygulamalarının temel amacı üretim sistemlerinin devamlılığına ilişkin kaygıların giderilmesine dayandığını belirtmektedir (ak Baştürk, 2009: 520). Henry Ford'un başlangıçta çoğu göçmen olan işçilerin davranışsal ve sosyal ilişkilerdeki olgunluklarını geliştirmek

[2] SHÇEK kapsamında 2007 yılında toplam 103 çocuk yuvasında 0- 12 yaş arasında 10.041 korunmaya muhtaç çocuğa hizmet verilmektedir. Yetiştirme yurtlarında ise, 2007 yılı itibariyle toplam 8666 çocuk ve genç eğitimlerine devam etmektedir (Gökbayrak, 2009: 71).

amacıyla sosyal yardım uzmanlarını görevlendirmiş olması bunun en iyi kanıtlarındandır. Bu bakımdan refah devletini kapitalizmin ulaşmış olduğu birikim modellerinin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Ancak refah devleti modeli 1970'li yılların ortasında Dünya ekonomisinin içine girdiği kriz, artan mali ve demografik baskılar nedeniyle önemli eleştirilere konu olmuş, dünya ekonomisinin dönüşümünden olumsuz etkilenmiştir (Gökbayrak, 2009: 57; Baştürk, 2009: 540-1). Bu gelişmenin nedenlerine ilişkin farklı yorumlar mevcuttur. Bunların çoğu Fordis-Keynesten mutabakatın işlevsel koşullarının dağılmasına odaklanmaktadır. İşbu mutabakatın dağılması, sistemin yeni birikim rejimini, Harvey'in (2006) ifadesiyle *"esnek birikim modelleri"* üzerinden yürütme gayreti refah sistemlerinin dönüşümüne yol açmıştır. Büyük ölçekli bürokrasiler, hükümetlerin hiyerarşik belirleyiciliği ve ekonomik kalkınma ile tanımlanan bir dönemden; esnek ve güvencesiz kurumlara, sosyal korumaların kırılması ve zamandan büyük ölçüde bağımsızlık kazanılmasıyla tanımlanması yönünde muhtemel bir yapısal dönüşüm yaşanmıştır (Baştürk, 2009: 541).

1970'li yılların sonunda refah rejimlerinin krizi, devlet merkezli refah uygulamalarının terk edilmesiyle sonuçlanmıştır. Kriz sonrası geleneksel yönetim anlayışı yerini piyasa tipi, esnek mekanizmalara bırakmıştır (Kalağan, 2009: 273). Bu dönem itibariyle vatandaşlık hakkı temelinde muhtaç ve yoksul kesimlerin devletin sosyal sorumluluğundan çıkmasına benzer biçimde göçmenlerin sorunu da kişisel sorumluluğu öne çıkaran yeni siyasalara devredilmiştir. Kamusal yükümlülük yerine bireysel sorumluluk, devlet bürokrasisi yerine özel ve sivil sektör, sosyal haklar yerine gönüllü yardımseverlik konulmaktadır (Kalağan, 2009: 268). Buna yönelik sosyal yardımlar büyük ölçüde vakıflar ve sivil toplum kuruluşlarının inisiyatifine bırakılmıştır. Refah devleti döneminde muhtaç ve yoksul kesimlerin ihtiyaçları toplumsal bir sorun olarak görülmüş ve bununla mücadele de toplumsal bir sorun olarak görülerek refah programlarından yararlanma bir vatandaşlık hakkı olarak kabul edilmiştir. Bu süreçte devletin vatandaşıyla beraber göçmenler de uluslararası sözleşmelerle birlikte bir takım ekonomik ve sosyal haklar elde etmişlerdir (Sallan-Gül, 2002: 81). Refah devleti sonrası kişisel sorumluluğa bırakılan yoksulluk sorunu 1980'lerin ikinci yarısı itibariyle yoksullara ve göçmenlere yönelik politikaları gündeme taşımıştır. Bu doğrultuda 3296 sayılı Kanun'la yoksul vatandaşlara yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler almak, adil bir gelir dağılımı sağlamak ve sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı güçlendirmek amacıyla Başbakanlığa bağlı olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kurulmuştur. Sosyal yardımlar önemli oranda Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu üzerinden organize olmuştur. Sosyal Fonlar, 1980 sonrasında gelişmekte olan ülkelerde uygulanan yapısal uyum programlarının ve neo-liberal politikaların olumsuz etkileri olarak ortaya çıkan krizler ve derinleşen yoksulluk sorunuyla mücadele etmek için Dünya Bankası[3] tarafından gündeme getirilmiştir (Çinar, 2013: 49). İlgili kanun: "Fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile gerektiğinde her ne suretle olursa olsun Türkiye`ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişilere yardım etmek, sosyal adaleti

[3] Dünya üzerinde fonun benzer örneklerine de rastlamak mümkündür: Bolivya'da Acil Sosyal Fon, Zambiya'da Sosyal Yenilenme Fonu, Honduras'ta Sosyal Yatırım fonu, Brezilya'da Acil Toplumsal İhtiyaçlar Fonu, Gana'da PAMSCAD (Yapısal uyumun Sosyal Maliyetlerini Azaltmak için Çalışma Programı), Tunus'ta İş ve Eğitim Fonu (Çinar, 2013: 49).

pekiştirici tedbirler alarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmektir" biçiminde açıklanmıştır (Pehlivan, 2009: 13). Daha sonra ilgili maddeye "her ne surette olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişilere yardım etmek" ifadesi de eklenerek, göçmen ve mültecilerin de yoksulluk yardımlarından istifade etmesi sağlanmıştır (Sallan-Gül, 2002: 88). Fon, anlaşıldığı kadarıyla bir sosyal güvenlik anlayışına göre değil, Osmanlı geleneksel vakıf sisteminin oluşturduğu tarihsel bir arka plana dayalı olarak ortaya çıkmıştır (Buğra, 2008: 6).

Sosyal yardım rejimleri büyük ölçüde sosyo-yapısal ve siyasi-kurumsal etmenler etrafında şekillenmektedir. Sosyal yardım sistemleri, ülkelerin refah anlayış ve düzeyine; toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal özelliklerine göre farklılık göstermektedir (Şentürk, 2014: 288; Urhan & Urhan, 2015: 236). Bu bakımdan Türkiye'nin vakıf sistemi göz önüne alındığında *su-i generis* (özgün yapısı) bir yardım rejimi olduğunu belirtmekte fayda vardır. Sosyal yardımlar, yoksul ve muhtaç kesimlere devletin sosyal politika önlemleri etrafında refah devleti döneminde vatandaşlık hakları olarak şekillenmekte iken, refah krizi sonrası çeşitli vakıflara ve sivil toplum kuruluşlarının insiyatifine bırakılmıştır. Ancak şunu belirtmekte fayda vardır, refah devleti döneminde uygulanan sosyal politika önlemleri, ilgili yazında kanonik olarak ifade edildiği üzere, refah krizi ile birlikte keskin bir biçimde dönüşüme uğramamıştır. Sosyal yardımlar bünyesinde yapılan kamu sosyal güvenlik harcamalarının refah devletinin krizi sonrası azalması yönünde yapılan değerlendirmelerin ampirik destek yoksun olduğunu belirtmek gerekir.[4] Bu doğrultuda mülteci ve göçmenlere yönelik sosyal yardımların işleyiş biçimi nitelik farkından ziyade bir bakıma derece farkı olarak ifade edilebilecek bir dönüşüme uğramıştır. Devletin kamu sosyal güvenlik harcamaları çeşitli alanlarda neo-liberal dönem öncesi harcamaları aşmış durumdadır. Bu minvalde Türkiye özelinde göçmen ve mültecilere yönelik sosyal yardım alanında var olan 'siyasa'lar bu grupların ülkedeki sayısal çoğunluğunun artışıyla birlikte önemli ölçüde dönüşüme uğramıştır.

Türkiye'de Göçmenlere Yönelik Politikalar ve Sosyal Yardım İlişkisi

Göç yeni bir olgu olmasa da, özellikle Suriye krizi ve Ortadoğu'daki karışıklık süreci ile beraber oldukça hızlanmıştır. Nitekim dünyada her otuz üç kişiden birinin göçmen olduğu tahmin edilmektedir. 2012 yılında yaklaşık 214 milyon kişi, doğduğu ülkeden farklı bir ülkede yaşarken Uluslararası Göç Örgütü (2012), bu sayının 2050 yılına kadar 405 milyona çıkarak ikiye katlanacağını öngörüsünde bulunmaktadır. Bazı bilim adamları yaşadığımız dönemi "göç çağı" olarak da ifadelendirmektedir (Giddens, 2016: 717; Özgören & Akadlı, 2010: 83). Uluslararası çalışma örgütünün (ILO) hesaplamalarına göre, günümüzde yaklaşık 250 milyon çalışan, göçmen statüsünde olup toplam göçmen nüfusunun sayısı 350 milyonu geçmiştir. Bu nüfus büyüklüğüyle göçmenler dünyanın en kalabalık beşinci ülkesini oluşturabilirler (Baştürk, 2017: 373).

Göç, en yalın haliyle insanların yaşadığı yeri terk ederek yerleşmek üzere bir ülkeye göç etmeleri sürecidir (Demirhan & Aslan, 2015: 25). Göçmenlik ise, insanların bir ülkeye

[4] Bkz. (Kleinman, 2010: 159-194)

yerleşmek üzere bir ülkeyi terk etmesidir. Uluslararası göç insanların çeşitli nedenlerle vatandaşı oldukları ülkeden ayrılarak, ayrılma nedenlerinde daha iyi bir yere kavuşma ümidiyle başka ülkelere yerleşmesi süreci olarak tanımlanır (Baştürk, 2017: 373).

Göçmenlerin tanımlanması, hukuki pozisyonları ve göç edilen ülkedeki ikâmet biçimlerinin birlikte değerlendirilmesine dayanır. Bunun yanında göçmenlerin oluşturduğu farklı kategorilerin anlaşılması sosyal politika analizleri açısından hayli önemlidir. Zira göçmen statüleri bir dizi yasal düzenlemelere ve refah hakkı düzenlemelerine bağlıdır (Bloch, 2011: 532). Göçmenlerin, göç alan veya köken ülkedeki gerekli ikâmet koşullarını yerine getirmesi büyük önem taşır. Göç alan ve köken ülke; geçici süreli ikâmet kabul etmişse, göçmen göç sürecinden beklentileri karşılandıktan sonra ülkesine dönecektir. Fakat göç alan ülkedeki hukuki süreçlere uygun davranılmamışsa, göçten beklentiler belirli süreli bile olsa bu imkânlardan yararlanma koşulları büyük ölçüde zarar görecektir. Köken ülkedeki hukuki kurallar ihlâl edildiğinde de, göç alan ülke tarafından kabul edilse bile belirli sürenin sonunda göçün niteliği biçim değiştirmek durumunda kalacaktır. Kimi zaman köken ülkedeki siyasi, ekonomik ve kültürel sorunlar nedeniyle izinsiz göç söz konusu olmakta ve bu statü uluslararası hukukta *"mülteci"* olarak tanımlanmaktadır. Burada önemli ayırım "mülteci" ve "sığınmacı" kavramları arasındadır. Özellikle uluslararası sözleşmeler ve iç hukuktaki düzenlemeler, bu ayırımda belirleyici bir değer taşımaktadır. Buna göre; "mülteci (refugee)", kavramı göç alan ülke tarafından sürekli olarak kabul edilmiş ve köken ülkedeki hukuki düzenlemeler dışında yurtdışına çıkış yapmış yabancıları ifade etmektedir. "Sığınmacı (*asylum seker*)" kavramıysa, köken ülkeden benzer bir şekilde yasadışı şekilde ayrılmış, buna karşın göç alan ülkede kalıcı haklara sahip olmayan, kısa süreli bir barınma durumunu belirtmektedir (Baştürk, 2017: 375-6).

Kimlerin mülteci sayılacağı 1951 sayılı Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin Cenevre sözleşmesinde belirtilmiştir. Buna göre mülteci, "ırkı, dini tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanmayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korkuyla dönmek istemeyen şahıs"lardır (Demirhan & Aslan, 2015: 25-6). Bu sözleşme ile birlikte II. Dünya Savaşı sonrası mülteci durumuna düşen kitlelerin hakları teminat altına alınmıştır. Aynı zamanda bu belgeyle mültecilere ülkelerindeki koşullar devam ettiği sürece korunma ve geri gönderilmeme *(non-refoulement*), koşullar düzeldiğindeyse kendi ülkesine geri dönme hakkı verilmiştir. Sözleşmeyle birlikte mülteci statüsü tanınmasında ulusal/topraksal kategoriden bireysel kategoriye geçilmiştir (Öner, 2012: 577). 31 Ocak 1967 tarihinde ise savaş sonrası süreçte ortaya çıkan küresel gelişmelere uyum sağlamak amacıyla "Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü" kabul edilmiş ve bu sayede söz konusu haklar genişleme imkânı bulmuştur (Baştürk, 2017: 324).

Uluslararası göçün nedenlerine yönelik ilgili yazında en fazla kabul edilen yaklaşımlar arasında "İtici ve Çekici Faktörler Teorisi" üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu yaklaşıma göre,

uluslar arası göç, köken ülkedeki bir takım dezavantajların (eğitim, ücret) göç edilen ülkedeki yaygın koşullara telafi edilme isteğinin bir sonucudur. Bu faktörler ekonomik olabileceği gibi sosyal, siyasi veya konjonktürel de olabilir. "İtme unsurları", insanların kıtlık, politik baskı ya da nüfus baskısı gibi nedenlerle göçe zorlandığı ve kaynak ülke içinde oluşan dinamiklere işaret etmektedir. "Çekme unsurları" ise, tersine, göçmenleri çeken varış ülkesinin özellikleridir: kazançlı işgücü piyasaları, daha iyi yaşam koşulları gibi etmenler "çekme" etkisi gösterebilir. Ancak "İtici ve Çekici Faktörler Teorisi" karmaşık ve çok yönlü bir süreci basitleştirilmiş açıklamalarını sunuyor olması nedeniyle ve göçlerin tarihsel kökenlerini anlamadığı, tüm süreci göç edilen ülkenin asimilasyonuna bağladığı için eleştirilmiştir (Giddens, 2016: 724; Baştürk, 2017: 378-9). Buna mukabil uluslararası göçe neden olan faktörler dört grupta toplanabilir:

- Emek piyasasının avantajları
- Gelişmiş sosyal haklar
- Savaş ve siyasi sorunlar
- Yerleşik etnik gruplar ve diasporalar

20. yüzyılda uluslararası göç hareketlerine II. Dünya Savaşı sonrası izlenen kalkınma iktisadı politikaları ve Bretton Woods ilkeleri damgasını vurmuştur. Göçün yönü çoğunlukla işgücü ve beyin göçünde azgelişmiş çevre ülkelerden gelişmiş merkez ülkelere doğru olmuştur. (Sallan-Gül, 2002: 82). Türkiye uzunca bir süre uluslararası göç sürecinde köken ülkelerin başında yer almıştır. Göçle ilgili çalışmalar daha ziyade Türkiye'den Batı Avrupa ülkelerine yapılan göçler üzerine olmuştur. Buna karşın Türkiye'nin tarihsel olarak bir göç ülkesi olduğunu da söylemek mümkündür. 19. Yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar ve Kafkasya'da yaşadığı toprak kayıpları ve ardından gelen mübadeleler bunun temel nedenlerindendir. Cumhuriyet'in kuruluşun ve buna dayalı olarak gerçekleştirilen politik proje, heterojen Osmanlı nüfusunu bir Türk ve Müslüman ulus haline dönüştürme gayesi sonucunda Balkanlar'dan 1.3 milyon Müslüman göçmen ülkeye gelmiş ve yaklaşık 3 milyon gayrimüslim ülkeyi terk etmiştir. 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye'den başka ülkelere göç temel olarak ekonomik motivasyona dayalı olmaya başlamıştır. Türkiye'nin soydaşlarından kaynaklanan göç dışında, uluslararası göç tartışmalarını ilgilendirecek asıl gelişmeler 1970'lerin ortasından itibaren yaşanmıştır. Bu dönemde göçün artış göstermesinin ilk nedeni Ortadoğu'da ve Ön Asya'da siyasi çalkantıların artması olarak gösterilebilir. İkincil olarak özellikle 1980'lerin ortasından itibaren Asya ve Ortadoğu'dan yasa dışı göçün Türkiye'yi transit ülke olarak kullanmasıdır. Bir diğer neden ise Doğu Bloğunun yıkılmasının ardından bu ülkelerden gelenlerin izinsiz çalışma eğilimleridir. 1980'li yıllardan bu yana küreselleşme ile birlikte, Türkiye'nin komşu bölgelerdeki politik ve ekonomik dönüşümleri, Türkiye'deki göç örüntülerine önemli değişiklikler getirmiş, ülke göç

veren bir ülke olmaktan çıkıp göç alan veya bir geçiş ülkesi[5] olan bir ülkeye dönüşmüştür (İçduygu, 2012: 3-15).

2000'li yılların ortasından itibaren, Türkiye'ye yönelik göçlerde yeni bir evreye girildiğini söylemek mümkündür. Bu dönemde öncelikle Avrupa'nın katı göçmen muhalefeti çerçevesinde oluşturulan politikalar, Türkiye'ye yönelik göçmen akımlarına önemli bir ivme kazandırmıştır. Daha net bir biçimde, Türkiye'ye yönelik göçler çekici etkenlerden ziyade itici etkenler tarafından belirlenmiştir. (Baştürk, 2017: 390-1). Ancak aşağıda bahsedileceği üzere mülteci ve göçmenlere yönelik oluşmaya başlayan sosyal yardım ağını çekici etkenler arasında belirtmek gerekir.

Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği'nin Türkiye'deki toplam mülteci tanıma oranları Avrupa ülkelerinin çoğu ile kıyaslandığından nispeten yüksektir. 1997-2007 arasında, toplam 50.000'den fazla sığınma başvurusu alınmış, bunların yaklaşık 25.000 kadarına mülteci statüsü tanınmıştır (İçduygu, 2012: 32). BMMYK'nın 2016 küresel eğilimler raporuna bakıldığında 672.000 sığınmacının mülteci statüsü aldığı, 491.000 kişinin başvurusu reddedildiği göz önüne alınırsa son 10 yılda değişimin hızı hakkında fikir sahibi olunabilir (Göç Vakfı, 2016).

Türkiye'de göç politikaları, Suriye'de 2011 yılından itibaren başlayan iç savaş süreciyle büyük ölçüde dönüşüme uğramıştır. Suriye'deki iç karışıklıklar, dünyanın diğer yerlerinde de göç ve mülteci politikalarının radikalleşmesine neden olmuştur. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin verilerine göre, tüm dünyada 5 milyona yakın Suriyeli mülteci bulunmaktadır. Sadece Türkiye'de bu sayı Ekim 2017 itibariyle 3.3 milyona yakındır (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi, 2017). Suriye'ye komşu ülkelerdeki 2015 yılı verilerine göre göç rakamlarına bakıldığında,

- Pakistan (1,5 milyon)
- Lübnan (1,1 milyon)
- İran (979 bin)
- Etiyopya (736 bin)
- Ürdün (665 bin)

2014 yılında Avrupa'da %80'i Suriyeli göçmenlerden oluşan toplam 280 bin yasadışı göçmen bulunurken; bu rakam 2016 yılı Şubat verilerine göre 430 bine yaklaşmıştır (Baştürk, 2017: 392). Bu rakamlara dayanarak dünyada mülteci meselesinin yükünü önemli ölçüde gelişmekte olan ülkelerin sırtlandığını belirtmek gerekir (Göç Vakfı, 2016). Türkiye'de uluslararası göçün niteliklerine ilişkin ikinci tür veriler yasal/düzenli göçlerdir.

Cumhuriyetin ilanından bugüne Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı sınır ötesi göç olgusu uluslararası korumaya muhtaç olanlar (mülteci ve sığınmacılar), düzenli göçmenler (işadamı ve öğrenci vb) ve düzensiz göçmenler şeklinde temelde üç gruba ayrılmaktadır (Demirhan &

[5] 1995-2008 yılları arasında yaklaşık yüzde 50'si Afganistan, Bangladeş, İran, Irak, Pakistan Mauritius, Somali ve Suriye vatandaşı olan 763.000 kişi tutuklanmıştır. Bunlar, esas amaçları Avrupa'ya geçmek olan Türkiye'ye gelmiş olan göçmenlerdir (İçduygu, 2012: 28).

Aslan, 2015: 34). Yasal/düzenli göçlerin düzeyi genellikle çalışma izinleri üzerinden anlaşılmaya çalışılmaktadır. Türkiye'de verilen üç çeşit çalışma izni vardır: Geçici, sürekli ve bağımsız. Geçici çalışma izninin süresi en fazla bir yıl iken aynı şirkette çalışıyor olması koşuluyla, izin iki yıl daha uzatılabilmektedir. Üç yılın sonunda, izin bir üç yıl daha uzatılabilir ve bu durumda aynı şirkette çalışılıyor olması gerekmemektedir. 2004 ve 2007 yılları arasında Türkiye'de yaklaşık 35 bin geçici çalışma izni verilmiş; sadece 600 sürekli çalışma izni verilmiş ve yenilenmiştir. Bu süre zarfında 60 kişi de bağımsız çalışma izni almıştır (İçduygu, 2012: 47). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın verilerine göre, 2003 yılında toplam 855 yabancıya çalışma izni verilirken; 2015 yılında bu rakam 565.547'e çıkmıştır (ÇSGB, 2016: 144). Rakamlardaki artış büyük ölçüde Suriyeli göçmenlerin sayısındaki artışın bir sonucu olduğu düşünülebilir. Ancak Suriyeli göçmenlerin sayısındaki artışı bu durumun temel nedeni olarak açıklamak hata olacaktır. Zira Suriye'den Türkiye'ye göç edenler arasında resmi çalışma izinlilerinin sayısı 2012 yılında 231'e, 2013'te 791'e, 2014'te 2.553'e ve 2015'te 4.018'e yükselmiştir. Suriyeli göçmenlerin sektörlere dağılım oranlarına bakıldığında, sanayi, inşaat ve hizmetler sektörü ön planda yer almaktadır (Erdoğan & Ünver, 2015: 44). Buna karşın ev hizmetlerinde ve çocuk bakımı gibi hizmet sektörlerinde Doğu Avrupa ve Orta Asyalılara verilen çalışma izinlerine bakıldığında 2011 yılında Gürcistan vatandaşlarının sayısı 402 iken, 2015 yılında yaklaşık 41 kat artarak 8.524'e ulaşmış; Ukrayna vatandaşlarının sayısı 1.278'den 6.023'e yükselmiştir (Baştürk, 2017: 392; ÇSGB, 2011: 153).

Türkiye'de yasal çalışma izinleri konusunda genelde kısıtlayıcı politikalar ön plana çıkmaktadır. Özellikle 1990'lardan bugüne göçmen profili göz önüne alındığında göçmenler hizmet sektöründe, ev hizmetlerinde veya yer altı ekonomisinde çalıştıkları için bu kısıtlayıcı politikalar büyük tartışmalara yol açmamıştır. Ancak 2011 sonrası değişen göç paradigması ve göçmen kategorilerindeki çeşitlenme, kısıtlamaya yönelik siyasa'ların değişimini zorunlu kılmıştır. Bu doğrultuda 2016 tarihinde "**6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu**" kabul edilmiştir. İşbu kanun; çalışma izinleri konusunda hususen vasıflı çalışanların kısıtlamalarını gevşetirken; yabancı vasıflı çalışanlara süresiz çalışma izni ve geniş haklar veren "**Turkuaz Kart**" uygulamasını 14 Mart 2017'de yürürlüğe koymuştur. Turkuaz Kart uygulaması ile ilgili kanunun yönetmeliğinin 5. maddesinde kart sahibi verilebilecek yabancıların vasıflı olmaları koşulunun arandığı görülmektedir. Böylelikle vasıflı göçmenlere yönelik seçici politikalar çalışma izinlerinde ön plana alınmıştır.

Göçmenlerin Türkiye'ye dönük ilgilerinin artması, Türkiye'nin göç politikalarını da tartışmaya açmıştır. Bunun yanında AB adaylığı süreci göçmenlere yönelik politikaların revizyonuna yönelik talepleri önemli ölçüde artırmıştır. 2005 yılında İçişleri Bakanlığı bünyesinde "Türkiye'nin İltica ve Göç Eylem Planı" hazırlanmıştır. Bu planla bağlantılı 2006 yılında iltica ve sığınma taleplerinde uygulanacak yeni bir talimat oluşturulmuştur. Buna göre Avrupa Birliği Konseyi'nin koşullarına uygun olarak iltica ve sığınma talebinde bulanacaklara imkânlar ölçüsünde, hayatı idame ettirici barınma ve beslenme yardımı yapılacağı; gerektiği durumlarda sağlık yardımlarında bulunulacağı ve göçmen veya ilticacı

ailelerin zorunlu eğitim döneminde çocuklarına eğitim imkânı sağlanacağı belirtilmiştir (Baştürk, 2017: 393-4).

Ancak çoğunlukla mülteci ve sığınmacılara yönelik çabalar genel itibariyle yetersiz olarak yorumlanmaktadır (Sallan-Gül, 2002). Bunun temel nedeni, Türkiye'nin göçmenlerle ilgili temel sözleşmelerin kabulündeki konumundan kaynaklanmaktadır. Yabancı kategorilerine ilişkin verilen yardımlar çeşitli yasal düzenlemeler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (Pehlivan, 2009: 9). Türkiye Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin Cenevre Sözleşmesi'ni kabul eden ülkelerden biri olmasına karşın, bu sözleşmeyi coğrafi kısıt koyarak onaylamış; sadece Batı Avrupa'dan gelenleri, mülteci olarak tanımlayarak sözleşme hükümlerini bu grup için uygulamak yolunu tercih etmiştir. Bunun dışındaki mülteci ve göçmen gruplarını "geçici sığınmacı" olarak değerlendirmektedir. Bunun yanında Türkiye ILO'nun göçmenleri ilgilendiren dokuz sözleşmesinden yalnız "118 sayılı Muamele Eşitliği (Sosyal Güvenlik) Sözleşmesi'ni onaylamıştır. Bu sözleşmede göçmen gruplarından yasal göçmen işçiler ile mülteciler kapsama alınmış; sığınmacılara yönelik düzenlemelere şerh koymuştur. Türkiye'de özellikle "coğrafi kısıt" ve göçmenlerin genellikle Türkiye'yi transit ülke olarak görmeleri nedeniyle sistematik ve bütüncül bir sosyal yardım politikası benimsenmemiştir. Buna mukabil Türkiye'de göçmenlerle ilgili konular sosyal politikanın yeni sorun alanlarından biri olarak görülmektedir. Yaklaşım 3.3 milyonu bulan Suriyeli göçmenlere yönelik sosyal politika alanında yapılan yardımlar, göçmenlerin uyum süreçleri ve kent hayatında karşılaştıkları zorluklar Türkiye'nin son 6 yılda karşılaştığı çok boyutlu bir dizi sorun alanının başında gelmektedir. 2011 yılına kadar çeşitli siyasal sorunlar ve iç karışıklıklardan kaynaklı olarak 1988 yılında Irak'tan 51.542 kişi; 1989 yılında Bulgaristan'dan gelen 345 bin kişi; 1991 yılında I. Körfez Savaşı'ndan sonra yine Irak'tan 467.889 kişi; 1992-1998 yılları arasında Bosna'dan 20 bin kişi; 1999 yılında Kosova'dan 17.746 kişi ve 2001 yılında Makedonya'dan 10.500 kişi Türkiye'ye göç etmiştir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017). Dolayısıyla mülteci ve göçmenlere ilişkin 2011 yılına kadar kurumsal bir sosyal yardım rejiminin varlığından söz etmek güçtür. Bu döneme kadar göçmen ve mültecilere çeşitli uluslararası sözleşmelerden gelen yükümlülüklerle Kızılay, AFAD ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı bünyesinde barınma ve gıda yardımları yapılmıştır. Bunun yanında göçmen ve mültecilere yapılan yardımlar yoksulluk yardım programlarıyla eşanlı yürütülmüştür. Böylelikle refah devleti yardım programlarından yararlanan yoksul ve muhtaç vatandaşlarla beraber mülteci ve göçmen grupları da refah rejiminin nimetlerinden istifade etmişlerdir.

Yoksul ve göçmenlerin sorunlarının çözümünde uluslararası kuruluşlar da etkin olmaya çalışmışlardır. Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası ve UNESCO gibi çokuluslu kuruluşlar sağlık, eğitim ve diğer sosyal yardım programları çerçevesinde yoksul göçmen ve mültecilere yönelik yardımlarını artırmışlardır. Dünya Gıda Programı, Birleşmiş Milletler Geliştirme Programı ve Çocuklara Yardım Fonu, Dünya Sağlık Örgütü ve Uluslar arası Göç örgütü gibi örgüt ve programlar, göçmen ve mültecilere yardımlarını sürdürmüşlerdir (Sallan-Gül, 2002: 82). Bunun yanında Türkiye, Dünya Gıda Fonu (WFP) ile işbirliği içinde yürüttüğü gıda yardım programı ile kamplarda bulanan Suriyeli göçmenlere, elektronik kartlara yüklenen

aylık belli meblağlarla kamp içindeki marketlerden hem gıda hem de diğer ihtiyaç maddelerini satın alabilme imkânı sağlanmaktadır (Kirişci, 2014: 35).

Uluslararası göç ve sosyal yardım ilişkisinin işleyiş biçimi, refah devleti döneminde göçmenlere yönelik uyum politikası çerçevesinde şekillenmiştir. Sosyal politika alanında göç sorunu devlet merkezli sosyal yardımlarla sübvanse edilmiştir. Keynesçi dönemde insan ve vatandaşlık hakları bağlamında refah ve sosyal güvenlik programlarıyla göçmenlerin durumları iyileştirilmeye çalışılmıştır. Birçok gelişmiş merkez ülkede göçmen hakları konusunda önemli adımlar atılmış, göçmenler gittikleri ülkelerde sosyal ve ekonomik haklardan yararlandırılmıştır (Sallan-Gül, 2002: 81-90). Ancak göçmen ve mültecilere sosyal yardım sorunu refah devletinin kriziyle birlikte önemli ölçüde dönüşüme uğramıştır. Refah devleti krizinden bu yana göçmenlere yönelik sosyal yardımlar çeşitli vakıflar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Türkiye'de Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı bunların başında gelmektedir. Türkiye'ye gelen göçmenlerin ihtiyaçlarının karşılanmasında öncelik gıda ve barınmaya verilmiştir. 1987-1988 yılları arasında göçmenlerin her tür gıda ihtiyacı Kızılay tarafından karşılanmış ve parasal destek Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu'ndan sağlanmıştır. Özellikle 1989 yılında Fon'un yoksulluk yardımlarının önemli bir bölümü göçmenlerin ihtiyaçlarının karşılanmasına harcanmıştır. Fon'un toplam 211 milyonluk harcamalarının 51.6 milyon lirası göçmenlerin ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılmıştır. 1989 yılında Bulgaristan'dan iltica edenler başta olmak üzere göçmenlerin her tür gereksinimlerinde Fon'dan yararlanılmıştır. Bunun yanında bu süreçte Başbakanlık Toplu Konut İdaresiyle işbirliği yapılarak göçmen konutlarının yapılmasında gerekli finansal destek sağlanmıştır. Aynı yıl Afganistan'dan göç eden mültecilere yapılan yardımlar Fon tarafından karşılanmıştır. Fon'dan 1998-1999 yıllarında da göçmen konutları yapımı için takribi 3.9 milyar TL ve 1999 yılında da 3.4 milyar TL kaynak aktarılmıştır. Bu rakamlar göz önüne alındığında, Türkiye'de yasal göçmenlere yönelik yardımlarda öncelik verilmekte olup temel ihtiyaçlar hedef alınmaktadır (Sallan-Gül, 2002: 89-90).

Yukarıdaki veriler dikkate alındığında Türkiye'ye yönelik göçlerde yasal statüdeki göçmen ve mülteciler sosyal yardımlar alanında ilk sırada yer almaktadır. Aynı zamanda ülkeye yerleşmek amacıyla göç eden soydaşlara öncelik verildiğini de belirtmek gerekir. Bu bakımdan Suriyeli göçmenlerin Türkiye'ye ilk göç sürecindeki yasal statüdeki belirsizlikler tartışmaların odağında yer almıştır. Türkiye, 2013 yılında kabul edilerek göç ve mülteciler konusundaki hukuki altyapıyı oluşturan "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu" ve hemen sonraki yıl kabul edilen "Geçici Koruma Yönetmeliği" başta olmak üzere ikincil mevzuatla da coğrafi kısıtlama ilkesini benimsemiştir. Yani Türkiye mevcut yasal düzenlemeleri çerçevesinde; Türkiye'de bulunan ve aslında uluslararası hukukun "mülteci" adını verdiği kişileri, durumları ne olursa olsun, resmi anlamda mülteci olarak görmemektedir. Yeni mevzuat diğer ülkelerden Türkiye'ye gelenleri "mülteci" (sadece Avrupa'dan gelenler), "şartlı mülteci", "uluslararası koruma" ve "geçici koruma" statüleri ile tanımlamaktadır. Türkiye'deki Suriyelilerin yasal statüsü, en son düzenlenen "Geçici Koruma Yönetmeliği" çerçevesinde "geçici koruma"dır (Erdoğan, 2017: 17). Bu açıdan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun kabul edilmesi, Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin hukuki

durumu açısından bakıldığında geçici koruma ile ilgili hükümler içermesi bakımından önemlidir. Kanunun 91. maddesine göre "ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir." Bu durumda Suriyeliler coğrafi kısıtlama gereği mülteci olarak anılmazken Avrupa dışından gelenler için belirlenen şartlı mülteci statüsünden de yararlanamamaktadır. Kanunun yürürlüğe girdiği Nisan 2014 tarihinden itibaren Suriyeliler kitlesel göç durumlarında uygulanan geçici koruma statüsü altında anılmıştır. Ancak aynı maddede sağlanacak olan geçici korumanın Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenleneceği belirtilmiştir (Şengül, 2015: 23).

Suriye krizine dek göçmen ve mültecilere ilişkin bir sosyal yardım rejiminin varlığından söz etmek pek mümkün değildir. Zira göçmen ve mülteci grupları 2000'li yıllara kadar Türkiye'yi transit geçiş ülkesi olarak kullanmışlardır. Bu tarihten sonra Avrupa'nın katı göçmen muhalefeti ve Ortadoğu'daki siyasal belirsizlikler Türkiye'ye yönelik göçü cazibeli hale getiren faktörlerin başında gelmektedir. Aynı zamanda 2011 Suriye krizinden sonra mültecilere yönelik inşa edilme sürecinde olan sosyal yardım rejimi ve çalışma izinlerinde yapılan düzenlemeler Türkiye'ye yönelik göçün çekici faktörleri olarak kaydedilebilir. Bugün İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı ve Belediyeler tarafından mülteci ve göçmen gruplarına yönelik sosyal yardım faaliyetinde bulunulmaktadır. Türkiye'nin Suriyeliler konusunda süreç yönetim şemasına bakıldığında:

Süreç yönetim şemasına bakıldığında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve AFAD göç sürecinin yönetiminde göç edenlere ilk yardımların yapıldığı kurumların başında gelmektedir. Nitekim AFAD verilerine bakıldığında, Türkiye 2015 yılında milli gelirim 0,75'ini insani

yardımlar için ayırmıştır. Yine AFAD'ın verdiği sayılara göre 2011-2015 arasında Türkiye'nin Suriyeliler için yaptığı harcamalar toplam 7.158.250.458 ABD Doları, yani yaklaşık olarak 20 milyar TL'yi aşmıştır. Bu kaynağın 328 milyon doları, yani % 78,6'sı BM kuruluşlarından, 20 milyon doları Kızılhaç'tan, 14 milyonu uluslararası STK'lardan, 52 milyonu ise "diğer" ülkelerden sağlanmıştır. 7 Avrupa ülkesinden gelen destek ise toplamda sadece 1,5 milyon dolar civarındadır (Erdoğan & Ünver, 2015: 37).

AFAD'ın Suriyeli sığınmacılar için kurduğu 23 barınma merkezinde, bir şehirde bulunan tüm fiziksel, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlar karşılanmaktadır. AFAD barınma merkezlerinde, barınma ve sağlık gibi temel ihtiyaçların da ötesinde, meslek kursları, erken yaşta evlilik ile ilgili farkındalık kampanyaları yürütülmektedir. Ayrıca AFAD barınma merkezlerinde yabancı dil, bilgisayar okuryazarlığı, halı dokuma gibi çeşitli sertifika programları düzenlenmektedir. (AFAD, 2017). 225 bin Suriyeli bu kurslardan yararlanmıştır.

Türkiye'de Geçici Koruma Yönetmeliğinin 28. maddesi eğitim faaliyetlerinin MEB kontrolünde ve sorumluluğunda yürütüleceğinden bahsetmektedir. Kayıt işlemleri tamamlanmış olan Suriyeliler devlet okullarında ücretsiz olarak eğitime erişim sağlayabilmektedir. Bu durumda teorik olarak Türkiye'de Suriyelilerin uluslararası hukuka uygun olarak eğitim hakkı tanınmaktadır. AFAD barınma merkezlerinde 80.742 bin çocuğa eğitim verilmiş; Milli Eğitim Bakanlığı işbirliğiyle anaokulundan lise son sınıfa kadar toplam 508.846 bin çocuk eğitime kazandırılmıştır. 23.09.2014 tarihli MEB Genelgesi (2014/21) ile devlet okullarının yanı sıra, Suriyeli öğrencilere yönelik eğitim vermesi için genel eğitim merkezlerinin kurulması da öngörülmüştür. (Şengül, 2015: 106). 2016 yılı göç raporuna göre, devlet okullarında 166 bin 482, geçici eğitim merkezlerinde 293 bin 39 olmak üzere toplam 459 bin 521 Suriyeli göçmene eğitim hizmeti verilmektedir. Suriyeliler geçici eğitim merkezinde kendi dilinde öğrenim görmektedirler. Ayrıca haftalık 15 saat Türk öğretmenler tarafından Türkçe dersler verilmektedir. Türkçe derslerine verilen yoğunluk öğrencilerin Türk eğitim sistemine dahil edilmesini ve uyum sürecini hızlandırmasını amaçlamaktadır (Göç Raporu, 2016).

Türkiye'de Geçici Koruma Yönetmeliğinin 27. maddesi uyarınca, Suriyelilerin temel ve acil sağlık hizmetlerine ve bu kapsamdaki tedavi ve ilaçlara da ücretsiz erişimi bulunmaktadır. İkinci ve üçüncü basamaktaki sağlık hizmet bedelleri ise Sosyal Güvenlik Başkanlığı tarafından genel sağlık sigortası sahipleriyle eşit koşullarda belirlenmektedir. Henüz kayıt işlemleri tamamlanmış kişiler ise sınırdan ilk girişlerinde ve acil durumlarda sağlık hizmetlerinden yararlanabilmektedir. Sağlık Bakanlığı tarafından yapılan yardımlar bünyesinde, Suriyelilere sağlık hizmetleri ve ilaçlar Sağlık Bakanlığı tarafında karşılanmaktadır. Bugüne dek Suriye ve Iraklı sığınmacıların tedavileri kapsamında 953.466 bin ameliyat gerçekleştirilmiş; 1.143.393 yatan hasta ve 25.919.750 milyon poliklinik hizmeti sağlanmıştır (Şengül, 2015: 103). Bunun yanında Kilis'te *Médecins Sans Frontiéres* (Sınır Tanımayan Doktorlar)'ın desteğiyle Helsinki Yurttaşlar Derneği adı altında sağlık hizmeti verilmektedir (Kirişci, 2014: 36).

Göçmenlerin yerleştikleri yerler genelde kent merkezleri ve çevresi olmaktadır. Bu durum kısa, orta ve uzun vadede yerel idarelere önemli rol ve sorumluluklar yüklemektedir (Demirhan & Aslan, 2015: 24). Belediye teşkilatlarının faaliyetlerini düzenleyen 5393 sayılı Belediye Kanunun Belediyenin görev ve sorumluluklarına ilişkin 14. Maddesinde, belediyelerin mahalli müşterek nitelikte olmak şartıyla sosyal hizmet ve yardım hizmetleri yürüteceği ve büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50.000'i geçen belediyelerin kadınlar ve çocuklar için koruma evleri açacağı hükmü yer almaktadır. Ayrıca 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununda, büyükşehir belediyesinin görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin 7. maddesinde yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek de büyükşehir belediyelerinin sorumlukları arasında sayılmıştır. Bu doğrultuda Türkiye'de belediyeler de göçmen gruplarına çeşitli yardımlar sağlamaktadır. Ancak belediyelerin uyguladığı sosyal yardımlara burada yer vermek veri kısıtından dolayı mümkün olmamıştır[6] (Küçükçavuş, 2009: 161).

Son olarak Kızılay tarafından, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve BM Dünya Gıda Programı (WFP) işbirliğiyle "Yabancılara Yönelik Sosyal Uyum Yardım Programı" (SUY) adı altında sığınmacılara verilen bir kartla çok amaçlı nakit yardım desteği sunulmaktadır. Bu doğrultuda SUY, yardıma ihtiyacı olan Türkiye'de uluslararası Koruma ve Geçici Koruma altında yaşayanlara nakit yardımı sağlamak için kamp dışında yaşayan sığınmacıların ve mültecilerin gıda, barınma, giyim gibi temel ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlamaktadır. Kart programı (SUY), Avrupa komisyonu İnsani Yardım ve Sivil Koruma Birimi (ECHO) tarafından finanse edilmektedir.

Türkiye'de Suriyeliler İçin Yapılan Harcamaların Kaynakları

Türkiye'deki Bakanlık ve Diğer Kamu Kurumlarının Suriyeliler İçin Yaptığı Harcamalar

2015 Bütçesi Ödenekleri		
Maliye Bakanlığı	1.136.983.000	2015
Hazine Müsteşarlığı	71.292.000	2015
Milli Eğitim Bakanlığı	46.243.000	2015
Milli Savunma Bakanlığı	32.102.000	2015
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	30.725.000	2015
Ara Toplam	**1.315.000.000**	**2015**
2011-2015 Harcamaları		
Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı	21.689.000	2011-2015
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	18.400.000	2011-2015
Tarım Gıda ve Hayvancılık Bakanlığı	14.793.000	2011-2015
Emniyet Genel Müdürlüğü	12.714.000	2011-2015

[6] Zeytinburnu Belediyesinin 2009 yılından bu yana "kente uyum" çalışmaları yapan AKDEM (Aile Kadın Destekleme ve Engelliler Merkezi) birimi, mültecilere yaklaşımda oldukça önemli kapasite geliştirmeyi başaran örnekler arasında sayılabilir. Bkz. (Erdoğan, 2017: 107).

Orman ve Su İşleri Bakanlığı	11.973.000	2011-2015
Kamu Hastaneleri Kurumu	9.876.000	2011-2015
İçişleri Bakanlığı	9.443.000	2011-2015
Adalet Bakanlığı	8.029.000	2011-2015
Halk Sağlığı Kurumu	7.643.000	2011-2015
Gençlik ve Spor Bakanlığı	7.275.000	2011-2015
Jandarma Genel Komutanlığı	7.089.000	2011-2015
Sağlık Bakanlığı	3.706.000	2011-2015
Diyanet İşleri Başkanlığı	3.447.000	2011-2015
Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	3.227.000	2011-2015
Kültür ve Turizm Bakanlığı	2.691.000	2011-2015
AFAD Başkanlığı	2.573.000	2011-2015
Ara Toplam	**140.000.000**	**2011-2015**
Toplam	**1.451.000.000**	**2011-2015**

Sonuç

Refah rejimi sonrası göçmen ve mültecilere yapılan yardımların önemli bir oranı büyük ölçüde SYDF üzerinden yürütülmüştür. Ancak Suriye krizinden sonra göçmen ve mültecilerin barınma, sağlık, sosyal ve idari sorunları refah devleti döneminde vatandaşlık hakları bağlamında yapılan yardımların ötesine geçmiştir. Bunun yanında Türkiye özelinde refah rejimi çerçevesinde göçmenlere ilişkin kurumsal bir sosyal yardım sistemi mevcut değilken bugün Suriye krizi sonrası göçmen akımlarının sayısal çoğunluğunun da etkisiyle bir sistem inşa edilmeye çalışıldığını söylemek mümkündür. Göç süreç yönetim şemasına bakıldığında MEB, İçişleri Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı sosyal yardımların yürütüldüğü kurumların başında gelmektedir. Bunun yanında Suriyeli sığınmacılar için yapılan harcamalara bakıldığında neredeyse tüm bakanlıkların sığınmacılar için harcama yaptığı görülmektedir. Halihazırda 2011'e kadar sosyal yardımlar yalnız Kızılay, AFAD ve SYDF tarafından sağlanırken, bugün göçmen krizi ile birlikte yeni bir sosyal yardım rejimi kurulmasını zorunlu kılmıştır. Ancak henüz kurumsal bir işleyişten ve kurumlar arası koordinasyonun sağlandığından söz etmek mümkün değildir. Türkiye'nin sosyal yardım rejiminin kurumlararası koordinasyon sorunu, göçmenlere yönelik yardımlarda da öne çıkan sorunlar arasındadır. Bunun yanında Belediyeler tarafından sağlanan sosyal yardımlarda da kurumsal bir bütünlükten söz etmek mümkün değildir.

Türkiye'de sosyal yardım sistemi incelendiğinde, sosyal yardım sisteminin yasal çerçevesinin birbirinden bağımsız onun üzerinde kanun tarafından düzenlendiği görülür. Varolan durum itibariyle sosyal güvenlik sisteminin sosyal yardım ve hizmetler ayağındaki uygulamaların, son derece parçalı bir yapı sergilediği; hem nakdi hem hizmet olarak yeterli bir koruma sağlayacak nitelikte olmadığı görülmektedir (Gökbayrak, 2009: 70). Bu durum sosyal yardım politikasının dağınıklığı ve uygulama birimleri arasında koordinasyonsuzluğu göstermektedir (Bulut, 2011: 63). Göçmen ve mültecilere yönelik farklı birimler tarafından yapılan yardımlarda da bir sistem inşa edilme gayreti içinde olunduğu görülürken, burada da

bütünlükten yoksun bir yapıyla karşılaşılmaktadır. Sosyal yardım sistemi hukuki açından değerlendirildiğinde, bunun mutlak bir "hak" kavramı üzerinden düzenlenmediği göze çarpan bir diğer önemli husustur.[7] (Işık, 2014: 136). Türkiye'de sosyal yardım alanında son yıllarda önemli gelişmeler yaşanmıştır. 2011 yılında 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuş; böylelikle sosyal yardımların tek elden yapılması sağlanmıştır. Bunun yanında sosyal yardım yapan birçok farklı kurumun varlığı yardımların mükerrer bir şekilde yapılmasına yol açmaktadır. İşbu sorun Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından SOYBİS (Sosyal Yardım Bilgi Sistemi) aracılığıyla giderilmeye çalışılmıştır. Fakat sistemde belediyelerin yer almaması mükerrer yardımların yapılması riskini devam ettirmektedir. (Işık, 2014: 137).

Kaynaklar

Baştürk, Şenol, "Uyumdan Dışlanmaya: Yirmibirinci Yüzyılda Göçmenler ve Sosyal Politika", *Sosyal Siyaset Konferansları*, 2009, 57, 515-548

Baştürk, Şenol, (2017) "Göçmenlere Yönelik Sosyal Politikalar", Alper, Y. & Tokol A. (Ed.) *Sosyal Politika* (373-403), Dora Yayınları, Bursa

Bloch, Alice (2011), "Göçmenler ve Mülteciler", Alcock, P. & May, M. & Rowlingson K. (Der), *Sosyal Politika Kurumlar ve Uygulamalar* (531-541), Siyasal Kitabevi, Ankara

Buğra, Ayşe (2008), "Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika" ([Bildiri] *Çağdaş Türkiye Seminerleri*, 15 Kasım 2008, İstanbul

Bulut, Mehmet, "Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Sosyal Yardım Yaklaşımı ve Türkiye'de Durum", *Yardım ve Dayanışma Dergisi*, 2011, Ankara Cilt:2 Sayı:3

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, "Yabancıların Çalışma İzinleri", 2015

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, "Yabancıların Çalışma İzinleri", 2011

Çinar, M. Çağlar, "Mobil Teknolojilerin Sosyal Yardımlar Alanında Kullanılması", Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Uzmanlık Yeterlilik Tezi, 2013, Ankara

Demirhan, Y. & Aslan, S. "Türkiye'nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve Yönetimi", *Birey ve Toplum Dergisi*, 2015, Malatya, Cilt:5, Sayı:9

Dodurka, Z. Berra, "Türkiye'de Merkezi Devlet Eliyle Yapılan Sosyal Yardımlar", Çalışma Raporu, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu, 2014

Elitok, P. Seçil,"Turkish Migration Policy Over The Last Decade: A Gradual Shift Towards Better Engagement and Good Governance", Turkish Policy Quarterly, Volume: 12, Sayı:1, 2013

Erdoğan, M. & Ünver, C. (2015), *Türk İş Dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler Konusunda Görüş, Beklenti ve Önerileri*, Ankara, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Yayınları

Erdoğan, Murat (2017), *"Kopuş"tan "Uyum"a Kent Mültecileri Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Süreç Yönetimi İstanbul Örneği*, İstanbul, Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları

Giddens, Anthony (2016), *Sosyoloji*, İstanbul, Kırmızı Yayınları

[7] Her ne kadar T.C. Anayasası'nın ilgili maddelerinde "sosyal devlet" ve "Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar" hükümleri yer alsa da, Anayasa'nın 65. Maddesinde, devletin sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa'da belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getireceği belirtilir. Buradan hareketle sosyal yardımların gerektiğinde hukuki bir "hak" olarak dava konusu olamayacağı görülmektedir

Göç Raporu 2016, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, 2017

Gökbayrak, Şenay, "Refah Devletinin Dönüşümü ve Bakım Hizmetlerinin Görünmez Emekçileri Göçmen Kadınlar", *Çalışma ve Toplum*, 2009, 21, 55-82

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017

Işık, Hasan, "Federal Almanya'da Uygulanan Sosyal Yardım Sistemi, Türkiye Karşılaştırması ve Türkiye'deki Uygulamalara Yönelik Öneriler", Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Uzmanlık Tezi, 2014, Ankara

İçduygu, A. & Biehl, K. (2012) "Türkiye'ye Yönelik Göçün Değişen Yörüngesi", İçduygu, A. (Der), *Kentler ve Göç Türkiye, İtalya, İspanya* (9-73), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul

Kalağan, Gökhan, "Türkiye'de 1980 Sonrası Bürokratik Dönüşüm: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM) Örneği" Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2009, Isparta

Kirişci, Kemal, (2014), *Misafirliğin Ötesine Geçerken: Türkiye'nin "Suriyeli Mülteciler Sınavı"*, Ankara, Brooking Enstitüsü & Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Karınca Yayınları

Kleinman, Mark, (2010) "Kriz mi? Ne Krizi? Avrupa Refah Devletlerinde Süreklilik ve Değişim" Buğra, A. & Keyder Ç. (Ed) (159-194), *Sosyal Politika Yazıları*, İletişim, İstanbul

Küçükçavuş, M. Ali, "Ülkemiz Vatandaşı Olmayanlara Yapılan Sosyal Yardımlar: Bir Politika Önerisi Denemesi", Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, 2009, Ankara

Öner, I. S. Gülfer, " Küresel Bir Göç ve Mülteci Rejimine Doğru?", Öner, I.S.Gülfer & Öner, A. Şirin (Ed), *Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar* (577-601), İletişim, İstanbul

Özgören, Abbasoğlu A. & Akadlı, Ergöçmen B. (2010) "Türkiye'de Uluslararsı Göç Verisi ve Sınırlılıkları" Ankara Üniversitesi TÜCAUM VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu 3-5 Kasım 2010, Ankara

Pehlivan, S. Muhammed, "Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Devletin Müdahale Araçları: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Örneği", Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, 2009, Ankara

Sallan-Gül, Songül, "Dış Göçler, Yoksulluk ve Türkiye'de Göçmenlere Yönelik Yardımlar", *İnsan Hakları Yıllığı*, 2002, 79-93

Şengül, İrem (2015), *Avrupa'da Geçici Koruma Rejimi Örnekleri*, Ankara, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Araştırma ve Politika Serisi 30

Şentürk, Murat, "Türkiye'de Kamunun ve STK'ların Sosyal Yardım Uygulamaları: Yeni Eğilimler ve İhtiyaçlar", *Sosyoloji Dergisi*, 2014, 28, 285-307

Urhan, G. & Urhan, B. (2015), "AKP Döneminde Sosyal Yardım", Koray, M. & Çelik A. (Der), *Himmet, Fıtrat, Piyasa AKP Döneminde Sosyal Politika* (229-259), İletişim, İstanbul

Zengin, E. & Şahin, Ö. & Özcan, S. " Türkiye'de Sosyal Yardım Uygulamaları", *Yönetim ve Ekonomi Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 2012, Manisa, Cilt: 19, Sayı: 2

www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_380 (erişim tarihi: 31.10.2017)

kizilaykart-suy.org/TR/hakkında.html (erişim tarihi: 01.11.2017)

http://gocvakfi.org/bm-multeciler-yuksek-komiserligi-kuresel-egilimler-raporu-2016/, erişim tarihi: 14.10.2017

Suriye İç Savaşı Bağlamında Türkiye'nin Değişen Göç ve Göçmen Politikaları

Arş. Gör. Bekir GÜZEL*

Göç olgusu insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir. İnsanlar varoluşlarından itibaren farklı nedenlerle bir noktadan diğerine göç etmişlerdir. Bu hareketlilik günümüzde de hızla artarak devam etmektedir. Castles ve Miller [1] içinde bulunduğumuz yüzyılı "göçler çağı" olarak nitelendirilmektedirler. Zira onlara göre günümüzde yaşanan göç hareketleri geçmiş dönemlerle karşılaştırıldıklarında farklı özelliklere sahiptir. Göç hareketlerinin, küreselleşmenin de etkisiyle hızlanması ve hacim olarak büyümesi bu özelliklerden sadece bir tanesidir. Bu durum ülkelerin göçle ilgili politikalarında zaman zaman yeni düzenlemeler yapmalarına neden olmaktadır. Türkiye özelinde ele alındığında; jeopolitik olarak göç yolları üzerinde yer alan ülke, özellikle 1970'li yıllardan itibaren giderek artan göç akınlarına maruz kalmıştır. 15 Mart 2011 tarihinde Ortadoğu'da gerçekleşen halk hareketlerinin etkisiyle Suriye'de başlayan rejim karşıtı gösteriler sonucunda çıkan iç savaş sonrasında milyonlarca insanın yaşadıkları yeri terk etmesi, Türkiye'yi kitlesel bir göç hareketinin hedef ülkesi haline getirmiştir. Suriye'den Türkiye'ye yönelik ilk kitlesel göç hareketi 29 Nisan 2011 tarihinde gerçeklemiştir ve Türkiye büyük "bir insanlık örneği" göstererek sınır kapısına gelen Suriye vatandaşlarına "açık kapı" politikası uygulama kararı almıştır. İlk olarak 252 Suriye vatandaşının Türkiye'ye kabul edilmesiyle başlayan süreç sonunda, 2017 yılı Kasım ayı itibariyle yaklaşık 3,3 milyon Suriye vatandaşının geçici koruma statüsü kapsamında Türkiye'de bulunduğu ifade edilmektedir. Suriye iç savaşı sonucunda Türkiye'ye yönelen kitlesel göç hareketleri hâl-i hazırda Türkiye'de bulunan göçmen, sığınmacı, mülteci-şartlı mülteci vb. konumdaki yabancı uyruklu kişilerin durumlarıyla da birleşince, makro düzeyde bir politika geliştirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu ihtiyacın sonucunda hazırlanan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 11.04.2013 tarihinde resmî gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanun çerçevesinde Türkiye'de bulunan yabancı ülke vatandaşlarına yönelik yapılacak iş ve işlemler yasal olarak belirlenmiş ve düzenlenmiştir. Bu kanun aynı zamanda Türkiye'nin değişen göç ve göçmen politikalarının da bir sonucudur. Bu çalışmada Türkiye'nin değişen göç politikaları, 6458 sayılı kanun ile bu kanunun 91. maddesi uyarınca Suriye vatandaşlarına yönelik çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliği ekseninde ele alınıp değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Göç, küreselleşme, Suriye iç savaşı, göç politikaları, geçici koruma.

Kaynaklar:

[1]. Castles, S. & Miller, M. J. *Göçler Çağı – Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri* (çev: Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut), sayfa 12, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2008.

Turkey's Changing Migration and Migrant Policies in the Context of the Syrian Civil War

Migration is a phenomenon which is as old as human history. People have always migrated from one place to another for various reasons since their existence. Even today, this migration movement is continuing to increase rapidly. This century is described as a "century of

* Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

migrations" by Castles and Miller [1]. Moreover, they proposed that today's migration movements have different characteristics from the past periods. The acceleration and the growth in volume of migration movements by the influence of globalization are just one of these characteristics. From time to time, this situation brings about changes and updates in the immigration policies of countries. As Turkey, which is located on geopolitically migratory routes, has been exposed to increasing migration flows particularly since 1970's. As a result of the anti-regime demonstrations that started in Syria with the influence of the Arab Spring in the Middle East on March 15, 2011; millions of people left their country after the civil war which made Turkey the target country of a mass migration movement. The first mass migration from Syria to Turkey took place on April 29, 2011 and by showing a great "example of humanity", Turkey took a decision to implement an "open door" policy for Syrian citizens who came to the border. After the first 252 Syrian citizens were admitted to Turkey, it is stated that approximately 3.2 million Syrian citizens were in Turkey under the temporary protection status as of September 2017. The civil war in Syria caused the mass migration movements towards Turkey by migrants, asylum seekers, and refugees-conditional refugees. Accordingly, Turkey needs to develop a policy at the macro level regarding the situation of foreigners. Law on Foreigners and International Protection (Law No. 6458), which was prepared as a result of this necessity, entered into force on 11.04.2013 as published in the official gazette. Within the framework of this law, the judicial, administrative and other proceedings to be made for foreigners residing in Turkey are legally determined and regulated. This law is also a result of Turkey's changing migration and migrant policies. In this study, the changing immigration policies of Turkey will be evaluated in accordance with the Law on Foreigners and International Protection (Law No. 6458) and on the axis of Temporary Protection Regulation for Syrian citizens which was prepared according to the Article 91 of the related law.

Keywords: Migration, Globalization, Syrian Civil War, Migration Policies, Temporary Protection.

References:
[1]. Castles, S. & Miller, M. J. *Göçler Çağı – Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri* (çev: Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut), sayfa 12, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2008.

1. Giriş

Göç olgusu insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir. İnsanlar varoluşlarından itibaren farklı nedenlerle bir noktadan diğerine göç etmişlerdir. Bu göçler her dönemde niteliği değişerek günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Ancak bugünkü şekliyle uluslararası bir kimlik kazanmış olan göç hareketleri, daha çok 19. yüzyılda anlam kazanan bir olgudur; çünkü bu yüzyılda "ulus-devlet" anlayışı ortaya çıkarak kendine etnik, kültürel, sosyolojik ve politik bağlamda bir yer edinmiştir. Bunun sonucunda da ulusların ve devletlerin yurttaş ve yabancı gibi farklı kimlikler üzerinden şahısları tanımlama çabaları yaygınlaşmıştır [2]. Öte yandan özellikle 21. yüzyılda yerel ve küresel düzeyde yaşanan gelişmeler, göç hareketlerinin daha yoğun bir şekilde gerçekleşmesine neden olmaktadır. Yaşanan teknolojik gelişmeler de bu hareketlerin hızlı bir şekilde ortaya çıkması için gerekli ortamı sağlamaktadır. Bu yüzden Castles ve Miller [3] içinde bulunduğumuz yüzyılı "göçler çağı" olarak nitelendirilmektedirler. Onlara göre günümüzde yaşanan göç hareketleri geçmiş

dönemlerle karşılaştırıldıklarında farklı özelliklere sahiptir. Bu bağlamda günümüzdeki göç hareketleri küreselleşme, hızlanma, farklılaşma, kadınsallaşma ve siyasallaşma olmak üzere 5 farklı başlık altında sınıflandırılmaktadır [4]. Buradan hareketle, günümüzdeki göç hareketlerinde oldukça farklı dinamiklerin etkili olduğu ve bu hareketlerin sürekli bir değişiklik arz ettiği çıkarımı yapılabilir. Türkiye Cumhuriyeti[1] özelinde ele alındığında; jeopolitik olarak göç yolları üzerinde yer alan ülke, özellikle 1970'li yıllardan itibaren giderek artan ve çoğu zaman da "düzensiz" olarak gerçekleşen göç akınlarına maruz kalmıştır! Türkiye'ye yönelik bu düzensiz göç hareketleri incelendiğinde çeşitli yıllarda önemli gelişmelerin yaşandığı ve farklı sınıflandırmaların yapıldığı görülmektedir. Bu sınıflandırmalara göre Türkiye'ye yönelik yasa dışı olarak gerçekleşen düzensiz göç hareketleri genel olarak 4 dönem altında ele alınmaktadır. Bu dönemler içinde 1979-1987 yılları arasında gerçekleşen ilk hareketler fertilizasyon ya da başlangıç dönemi; 1988-1993 yılları arasında gerçekleşenler olgunlaşma dönemi; 1994-2000 yılları arasında gerçekleşen hareketlilik doygunluk ya da yığılma dönemi; son olarak da 2001 yılından sonra gerçekleşen göç hareketleri ise dejenerasyon dönemi olarak sınıflandırılmaktadır [5]. Dejenerasyon dönemi içinde Afganistan ve Irak'ın Amerikan ordusu tarafından işgal edilmesi ile başlayan yoğun göç hareketliliği, 2011 yılında Türkiye'nin güney sınırında bulunan Suriye Arap Cumhuriyeti[2]'nde ortaya çıkan iç savaş sonrasında çok farklı bir boyut kazanmıştır. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) tarafından açıklanan 2017 yılı Kasım ayı verilerine göre Türkiye sınırları içinde biyometrik verileri alınarak kayıt altına alınan toplam 3.303.113 Suriye vatandaşı bulunmaktadır [6]. 2011 yılında başlayan bu beklenmedik ve yoğun kitlesel hareketlilik, Türkiye'nin göç ve göçmen politikalarında radikal kararların alınmasına ve köklü değişikliklerin yapılmasına yol açmıştır. Zira Castles & Miller [7] tarafından da ifade edildiği üzere göç, herhangi bir bölgede ya da ülkede yaşanan toplumsal değişimin neden olduğu kollektif bir eylemdir; dolayısıyla hem göç alan hem de göç veren bölgenin ya da ülkenin başta sosyo-kültürel ve ekonomik olmak üzere bütün yapılarını etkilemektedir. Bu çalışmada söz konusu bu gelişmeler neticesinde güncel ve kapsamlı bir mevzuat ihtiyacına binaen oluşturulan ve 11.04.2013 tarih ve 28615 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan *6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu* ile bu kanunun 91. maddesi uyarınca Suriye vatandaşlarına yönelik çıkarılan *Geçici Koruma Yönetmeliği* ele alınacaktır. Ancak *6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*nun çıkarılmasını gerekli kılan koşulların daha iyi ortaya konulabilmesi amacıyla, öncelikle Suriye iç savaşı ve bunun neticesinde uluslararası koruma arayışı içinde bulunun Suriyeli vatandaşların Türkiye sınırında gerçekleştirdikleri göç hareketliliğine kısaca değinilecektir.

2. Suriye İç Savaşı: Dış Güçlerin Yol Açtığı Dış Göçler

17 Aralık 2010 Cuma günü Tunus'ta 26 yaşındaki Muhammed Buazizi'nın ailesini geçindirmek için meyve ve sebze sattığı tezgâhının ruhsatsız olduğu gerekçesiyle zabıtalar

[1] "Türkiye Cumhuriyeti" adı çalışmanın devamında "Türkiye" olarak kısaltılarak kullanılacaktır.
[2] Resmi olarak "Suriye Arap Cumhuriyeti" olarak anılan devlet adı, çalışmanın devamında "Suriye" olarak kısaltılarak kullanılacaktır.

tarafından el konulmasıyla başlayan olaylar, 21. yüzyılda yaşanan ve küresel etkileri olan halk hareketlerinin başlangıcı olmuştur. Muhammed Buazizi'nın kendini yakması sonucunda 18 Aralık Cumartesi günü Tunus'ta başlayan halk hareketleri Batı medyası aracılığıyla *"Arap Baharı"* olarak adlandırılmış ve dünyaya duyurulmuştur. Bu gelişmenin sonrasında başta Mısır olmak üzere Libya, Suriye, Bahreyn ve Yemen gibi pek çok ülkede çeşitli halk hareketleri yaşanmıştır. Ancak bugüne kadar bu halk hareketleri arasında en fazla sayıda insanın hayatını kaybetmesine ve daha çok sayıda insanın da ülkeyi terk etmesine yol açan; şüphesiz Suriye'de başlayan ve kısa süre sonra bir iç savaşa dönüşen halk hareketidir. Artık Suriye'de sözde *Arap Baharı* olarak başlayan halk hareketleri başta Suriye'deki rejim güçleri olmak üzere pek çok ülkenin, terör örgütünün, milis veya rejim karşıtı muhalefet grupların dâhil olduğu bir iç savaşa dönüşmüştür. Özellikle çeşitli amaçları nedeniyle bölgede egemenlik kurmak isteyen küresel güçlerin politik, askeri ve ekonomik olarak açık bir şekilde desteklediği çeşitli terör grupları, ülkeyi kısa sürede geri dönülmesi zor bir iç savaşın ortasına çekmiştir.

Suriye, 2017 yılı itibariyle Birleşmiş Milletler (UN) ve Suriye İnsan Hakları Ağı (SNHR) gibi çeşitli uluslararası kuruluşlar tarafından verilen rakamlara göre yaklaşık yarım milyon insanın hayatını kaybettiği[3] ve 5 milyondan fazla insanın da yurtdışına göç etmek zorunda kaldığı bir ülke haline gelmiştir. Bunun yanı sıra yaşanan olaylar neticesinde ülke içinde de yer değiştirmek zorunda kalan kişi sayısı yaklaşık 15 milyon olarak ifade edilmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ile Yerinden Edilme İzleme Merkezi (IDMC) tarafından 2014 yılında yapılan açıklamaya göre günümüzde Suriye, dünya üzerinde en fazla kişiyi etkileyen ve en hızlı şekilde ilerleyen yerinden edilme krizinin yaşandığı ülke konumundadır [8]. İç savaşın başladığı dönemde Suriye'nin 22,4 milyon nüfusa sahip bir ülke olduğu göz önüne alındığında; ülkedeki vatandaşların yaklaşık 3'te 2'sinin bir şekilde göç hareketlerine dâhil olduğu anlaşılmaktadır [9]. Savaş öncesinde sadece ülkedeki rejimden kaçan ve Sünni Araplar ya da Türkmenler olarak bilinen Suriyeliler, artık rejim güçlerine ek olarak çeşitli terör gruplarından kaçan Ezidi, Nusayri, Kürt vb. çeşitli etnik gruplardan oluşmaktadır. İşte bu çalışmada da tarihsel olarak emperyalizm ve kapitalizm anlayışından köklenen; ancak günümüzde neo-liberalizm ve küreselleşme gibi kavramsal anlayışlarla hareket eden dış güçlerin, Suriye'de yol açtığı dış göçler ve bu dış göçlerin Türkiye'deki göç ve göçmen politikaları üzerinde yol açtığı değişiklikler konu edilecektir.

Halk hareketlerinin başladığı 15 Mart 2011 tarihinden itibaren Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır gibi komşu ve bölge ülkelere göç eden Suriyeliler için en önemli varış yeri (hedef ülke) şüphesiz ki Türkiye'dir. İç savaştan kaçan Suriyelilere yönelik bir insanlık örneği göstererek "açık kapı politikası" uygulayan Türkiye, bu konuda ülke içinde farklı görüşler ve karşı çıkışlar olmasına rağmen, tüm uluslararası kamuoyu tarafından takdir edilmektedir! İlk olarak 29 Nisan 2011 tarihinde 252 Suriye vatandaşının sınıra gelerek uluslararası koruma

[3] Sadece 2014-2015 yılları arasında rejim güçleri tarafından kimyasal silahlar kullanılarak 150.000'den fazla Suriyeli katledilmiştir (Erdoğan, 2014:3). 2015 yılı sonrasındaki dönemde rejim güçlerinin Rusya'nın da desteği ile yaptıkları müdahalelerde ve hava saldırılarında katledilen kişilerle ilgili hâlâ net bir sayı verilememektedir.

talebinde bulunmasıyla başlayan açık kapı politikası uygulamasında, bugün Türkiye'de İçişleri Bakanlığı tarafından biyometrik verilerle kayıt altına alınmış toplam 3.303.113 Suriye vatandaşı bulunmaktadır. Ancak çeşitli nedenlerle (dijital verilerin rejim güçleri ile paylaşılması ya da rejim güçleri tarafından ele geçirilmesi veya kişilerin Suriye'de karıştıkları illegal olaylardan dolayı haklarında yakalama kararı ya da kesinleşmiş hapis cezası bulunması vb.) kayıt altına alınamamış yüzbinlerle ifade edilebilecek bir nüfusun bulunduğu da göz ardı edilmemelidir[4]. 16 Kasım 2017 tarihinde İçişleri Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen Göç Politikaları Kurulu toplantısında paylaşılan verilere göre Türkiye'de kayıtlı olarak bulunan yabancı uyruklu kişi sayısı toplam 4.351.709'dur. Bu veriler Türkiye'nin göç mevzuatının Avrupa Birliği'ne adaylık sürecindeki uyumlulaştırılma çalışmalarıyla da birleşince, çeşitli nedenlerle Türkiye'de bulunan uluslararası kişilere ve onların ihtiyaçlarına yönelik güncel ve kapsamlı bir mevzuatın oluşturulması ihtiyacı geçmişten günümüze katlanarak artmıştır. Zaten bu ihtiyaç neticesinde 2013 yılında Türkiye'de bulunan tüm yabancıları kapsayan *6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu* kabul edilmiştir. 2014 yılında ise, bu kanunun 91. maddesine istinaden sadece Suriye vatandaşlarına yönelik bir *Geçici Koruma Yönetmeliği* çıkarılmıştır.

3. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)

Türkiye'nin göç politikalarıyla ilgili olarak bir inceleme yapıldığında Osmanlıdan Cumhuriyete, Cumhuriyetin ilk yıllarından da günümüze kadar farklı göç politikalarının benimsendiği ve uygulandığı görülmektedir. Bu noktada Türkiye'deki göç politikalarını "geleneksel göç politikası" [10] ve "modern göç politikası" olarak ikiye ayırarak sınıflandırmamız mümkündür. Modern anlamda "zorunlu göç" olarak da ifade edilebilecek olan geleneksel göç politikası Osmanlı Devleti zamanındaki iskân kurumu ya da politikası ile şekillendirilmektedir [11]. Bu doğrultuda Türkiye'nin gönüllü göç, dış göç, düzenli-düzensiz göç vb. gibi farklı kavramlar ile ifade edilen "modern göç politikası" da sınır ötesi ve uluslararası gelişmeler neticesinde şekillenmektedir. Dünya'da Soğuk Savaş'ın sona ermesi, küreselleşme, neo-liberal gelişmeler, Amerika'nın Afganistan ve Irak işgalleri, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne adaylık süreci ve en nihayetinde "Arap Baharı" olarak adlandırılan halk hareketleri doğrudan ya da dolaylı olarak Türkiye'nin güncel göç ve göçmen politikalarını etkilemiştir ve etkilemeye de devam etmektedir.

Özellikle Suriye iç savaşı öncesindeki döneme baktığımızda; Türkiye'nin göç ve göçmen politikalarının bütünsellikten uzak ve parçalı olduğu; koordinasyon ve uyum sıkıntıları yaşatan bir mevzuat yapısının bulunduğu görülmektedir. Buna göre ulusal mevzuat içinde; 1934 yılında kabul edilen 2510 sayılı *İskân Kanunu*[5], 1950 yılında çıkarılan 5682 sayılı *Pasaport Kanunu* ile 5683 sayılı *Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun*[6], 1964 yılında kabul edilen 403 sayılı *Türk Vatandaşlığı Kanunu*[7] ve 4817 sayılı

[4] Burada Türkiye'ye gelen Suriye vatandaşlarının 2013 yılından itibaren kayıt altına alınmaya başladığı da unutulmamalıdır!

[5] 2006 yılında çıkarılan 5543 sayılı İskân Kanunu'yla tüm ek ve değişiklikleriyle birlikte yürürlükten kaldırılmıştır.

[6] 2013 6458 sayılı Uluslararası Koruma Kanunu ile birlikte yürürlükten kaldırılmıştır.

[7] 2009 yılında kabul edilen 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun[8] vb. çok sayıda kanun bulunmaktadır. Bu kanunlara ek olarak mevzuatın içinde 1994 yılında çıkarılan *Türkiye'ye İltica Eden Veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*[9] ile 1983 yılında çıkarılan *Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği* gibi çeşitli yönetmelikler, Bakanlar Kurulu kararları ve yönergeler de bulunmaktadır. Bu açıdan *6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu* kurumsal ve bütüncül bir yapının oluşturulması ve uygulamada karşılaşılan ikilemlerin önüne geçilmesi hususunda oldukça önemlidir. Bu kanunla birlikte yukarıda adı geçen pek çok mevzuat belgesi ya yürürlükten kaldırılmıştır ya da söz konusu kanun içinde bir araya toplanmıştır. Burada özellikle gözetim altına alma, denetim altında tutma ve geri gönderme konusunda tutarsızlık yaşayan güvenlik birimlerinin karşılaştıkları ikilemlerin giderilmesi açısından önemli adımlar atılmıştır. Bu konularda 6458 sayılı kanun tek dayanak noktası olarak kabul edilmiş ve yeni bir uygulama çerçevesi oluşturulmuştur.

Söz konusu kanun temel olarak 5 kısımdan oluşmaktadır. 1. Kısım *Amaç, Kapsam, Tanımlar ve Geri Gönderme Yasağı*; 2. Kısım *Yabancılar*; 3. Kısım *Uluslararası Koruma;* 4. Kısım *Yabancılar ve Uluslararası Korumaya İlişkin Ortak Hükümler*; 5. Kısım ise *Göç İdaresi Genel Müdürlüğü* başlıkları altında oluşturulmuştur. Kanunun çıkarılmasındaki temel amaç; "*yabancıların Türkiye'ye girişleri, Türkiye'de kalışları ve Türkiye'den çıkışları ile Türkiye'den koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları ve İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarını düzenlemek"* olarak ifade edilmektedir [12]. Söz konusu kanunun kapsamı da bu doğrultuda "*yabancılarla ilgili iş ve işlemleri; sınırlarda, sınır kapılarında ya da Türkiye içinde yabancıların münferit koruma talepleri üzerine sağlanacak uluslararası korumayı, ayrılmaya zorlandıkları ülkeye geri dönemeyen ve kitlesel olarak Türkiye'ye gelen yabancılara acil olarak sağlanacak geçici korumayı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün kuruluş, görev, yetki ve sorumlulukları"* şeklinde ifade edilmektedir [13]. Kanunda temel insan hakları ilkesinden hareketle 1. Kısım 2. Bölümünde (4. Madde) yer alan *Geri Gönderme Yasağı* ile önceki ulusal ve uluslararası mevzuatlarda da yer alan "geri göndermeme" ilkesine vurgu yapılmaktadır. Bu madde yeni oluşturulan ve oluşturulacak olan ulusal politika belgelerinde, mevcut uluslararası evrensel değerlerin temel alındığının ortaya konması açısından oldukça önemlidir.

6458 sayılı kanunda Türkiye'nin değişen göç ve göçmen politikalarıyla ilgili olarak çok sayıda yenilik bulunmaktadır. Bu yeniliklerden biri İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösterecek olan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün (GİGM) kurulmasının öngörülmüş olmasıdır. Kanunda GİGM'nin kuruluşundan itibaren 1 yıllık bir süre içinde teşkilat yapısını oluşturarak, o güne kadar Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen göç ve göçmen

[8] 2016 yılında kabul edilen 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu ile birlikte yürürlükten kaldırılmıştır.
[9] 2014 yılında çıkartılan Geçici Koruma Yönetmeliği ile birlikte yürürlükten kaldırılmıştır.

işlemlerini devralması da öngörülmüştür[10]. Bu gelişme Türkiye'deki göç ve göçmen politikalarıyla ilgili olarak yürütülen sürecin "sivilleşmesi" için atılmış çok önemli bir adımdır[11].

Kanunda ön plana çıkan bir diğer yenilik "toplumsal uyum" konusudur [14]. Son yıllarda Türkiye'ye yönelik kitlesel olarak gerçekleşen göç hareketleri neticesinde ülkede bulunan yabancı uyruklu kişilerin sayısı artmakta, bu artış da dolaylı olarak bu kişilerin ülkenin genel nüfusu içindeki yüzdelik oranının yükselmesine neden olmaktadır. Bu durum sosyolojik açıdan yerli halk içinde öteki, farklı, göçmen, sığınmacı, mülteci, Suriyeli, Arap vb. pek çok farklı tanımlamaların ve etiketlemelerin yapılmasına yol açmaktadır. Bunun neticesinde de yerli halk ile söz konusu gruplar arasında çıkması muhtemel uyumsuzluklar, sorunlar veya çatışmalar "toplumsal uyum" noktasında önemli bir iç politika alanı haline gelmektedir[12]. Buradan hareketle 6458 sayılı kanunun 96. maddesi, söz konusu bu "sosyal risk" tehdidine karşı ülke içindeki tüm kesimlerin bir arada yaşamasının tesisi ve sürdürülebilirliği için gerekli faaliyetlerin planlanması amacıyla oluşturulmuştur. Buna göre;

> *"Genel Müdürlük, ülkenin ekonomik ve mali imkânları ölçüsünde, yabancı ile başvuru sahibinin veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerin ülkemizde toplumla olan karşılıklı uyumlarını kolaylaştırmak ve ülkemizde, yeniden yerleştirildikleri ülkede veya geri döndüklerinde ülkelerinde sosyal hayatın tüm alanlarında üçüncü kişilerin aracılığı olmadan bağımsız hareket edebilmelerini kolaylaştıracak bilgi ve beceriler kazandırmak amacıyla, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ile uluslararası kuruluşların öneri ve katkılarından da faydalanarak uyum faaliyetleri planlayabilir."* [15]

Ayrıca bu kanun ile birlikte uluslararası koruma bakımından daha önce Türkiye'nin ulusal mevzuatında yer almayan *"geçici koruma"*, *"şartlı mülteci"*, *"ikincil koruma"* vb. bazı kavramlara da yer verilmiştir [16]. Özellikle Suriye'den gelen kişiler açısından "geçici koruma" kavramı yeni hazırlanan bu kanunda çok önemli bir yer teşkil etmektedir. Zira Türkiye 1961 yılında TBMM tarafından onaylanarak yürürlüğe giren, *Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi*'nde mülteciler için koymuş olduğu "coğrafi çekince" anlayışını 6458 sayılı kanunda da sürdürmektedir. Buna göre Türkiye sadece Avrupa ülkelerinden gelen ve sığınma talebinden bulunan kişilere "mülteci" statüsü vermektedir. Dolayısıyla Suriye ve diğer bölge ülkelerinden gelen kişilere sığınma talep etme hakkının ve neticesinde de mülteci statüsünün verilmesi söz konusu olamamaktadır.[13] İşte bu noktada

[10] Bu doğrultuda 18 Mayıs 2015 tarihinde GİGM, Türkiye genelinde eş zamanlı olarak Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen tüm göç ve göçmen işlemlerini devralmıştır.

[11] Bu sivilleşme çabalarında en çok Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne giriş sürecindeki uyumlaştırma çabalarının etkili olduğunu ifade etmekte yarar vardır!

[12] Çeşitli çalışmalar sonucunda ortaya konan verilerde; geride kalan süre içinde zaman zaman Suriyeli vatandaşlara yönelik olumsuz olaylar yaşansa da, çeşitli protesto gösterileri düzenlense de "toplumsal uyum-kabul" konusunda Türkiye'deki algının hâlâ olumlu düzeyde yüksek olduğu görülmektedir (bkz. Erdoğan, 2015: 210).

[13] Bölgesel olarak son derece istikrarsız bir coğrafyada yer alan ve son 35-40 yıldır sürekli olarak kitlesel göç hareketlerine maruz kalan ya da bu konuda yüksek riske sahip olan Türkiye'nin uygulamada coğrafi çekinceyi

6458 sayılı kanunda yer alan "şartlı mülteci" statüsü devreye girmektedir. Kanunda 3. kısım 62. maddede yer alan tanıma göre şartlı mülteci *"Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişi"* olarak tanımlanmaktadır [17]. Aynı maddeye göre şartlı mülteci statüsünden yararlanmak isteyen kişiye gerekli başvuruyu yapmasından sonra gerçekleştirilecek statü belirleme işlemleri neticesinde şartlı mülteci statüsü verileceği belirtilmektedir. Ayrıca aynı maddede şartlı mülteci statüsü sahibi kişinin 3. ülkeye yerleştirilinceye kadar Türkiye'de kalmasına izin verileceği de ifade edilmektedir. Ancak kanunda da açık bir şekilde ifade edildiği üzere "şartlı mülteci" statüsü sınırlarda, sınır kapılarında veya Türkiye sınırları içinde bulunan yabancı uyruklu kişilerin münferit, yani bireysel, koruma talepleri üzerine sağlanacak olan uluslararası koruma kapsamında devreye girebilecek bir statüdür. Öte yandan, Suriye sınırında gerçekleşen hareketlilik ise kitlesel bir özellik taşımaktadır. Böyle durumlarda hedef ülkeler için meydana gelen göç hareketlerini kontrol etmek, kayıt altına almak ve yönetmek oldukça zor olmaktadır. Bu tür kitlesel hareketler için 6458 sayılı kanunda "geçici koruma" statüsüne yer verilmektedir[14]. Bu açıdan bakıldığında söz konusu kanunun Türkiye'nin değişen göç ve göçmen politikalarına getirdiği bir diğer yenilik de geçici koruma statüsüdür. Daha önceki ulusal mevzuatlarda geçici korumadan bahsedilmemektedir. Buna göre kanundaki 2. maddede kitlesel olarak ülkelerinden ayrılmaya zorlanan ve geldikleri ülkelere geri dönemeyen yabancı uyruklu kişilere acil olarak sağlanacak uluslararası koruma "geçici koruma" olarak ifade edilmektedir. Ayrıca 91. maddenin 1. bendinde kimlere geçici koruma sağlanacağı şu şekilde belirtilmektedir;

> *"Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir."* [18]

Yukarıdaki maddede de açık bir şekilde görüleceği üzere Türkiye sınırları içinde yabancı uyruklu kişilere yönelik bir geçici koruma sağlanabilmesi için söz konusu göç hareketlerinin "kitlesel olarak" gerçekleşmesi gerekmektedir. Türkiye, güney sınırında kitlesel olarak gerçekleşen göç hareketleri neticesinde sınıra gelen Suriye vatandaşlarına uluslararası koruma kapsamında geçici koruma statüsü vermeyi kabul etmiştir[15]. Bu koruma ile ilgili olarak gerçekleştirilecek olan iş ve işlerin yürütülmesi için bir yönetmelik öngörülmüştür. Bu

---

sürdürmesinin hiçbir anlamının kalmadığı, bazı araştırmacılar tarafından sıklıkla ifade edilmektedir (bkz. Erdoğan, 2015: 53).

[14] Geçici koruma statüsü ilk olarak 1970'li yıllarda Asya ülkelerinde gündeme gelmiş; ancak 1990'lı yıllardaki Bosna ve Kosova Savaşları ile birlikte Avrupa Birliği mevzuatlarında da yer almıştır (Kerber, 1999: 35).

[15] Bu statünün elde edilebilmesi için yapılması ve yürütülmesi gereken bazı iş ve işlemler bulunmaktadır. Bu iş ve işlemlerle ilgili detaylı bilgiler Geçici Koruma Yönetmeliği içinde yer almaktadır.

yönetmelik de yine 91. maddenin 2. bendinde yer alan ifadelere dayalı olarak hazırlanmıştır. Buna göre;

> *"Bu kişilerin Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir."* [19]

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'ndan hareketle hazırlanan 13.10.2014 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile de kabul edilen *Geçici Koruma Yönetmeliği* 22.10.2014 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

4. Geçici Koruma Yönetmeliği

6458 sayılı kanunun 11.04.2013 tarihinde kabul edilip 1 yıl sonra, 11 Nisan 2014 tarihinde yürürlüğe girmesinin ardından çıkarılması öngörülen bu yönetmelik, söz konusu dönemde Suriye sınırında yaşanmaya devam eden kitlesel göç hareketlerinden ve sürekli değişen dinamiklerden dolayı ancak 22.10.2014 tarihinde yürürlüğe girebilmiştir. *Geçici Koruma Yönetmeliği*'nin yürürlüğe girmesiyle birlikte 1994 yılından beri yürürlükte olan, ancak artık ihtiyacı karşılama konusunda yetersiz kalan *Türkiye'ye İltica Eden Veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik* de yürürlükten kaldırılmıştır. Bu arada Suriye'den gelen kitlesel akınlara yönelik olarak 30.03.2012 tarihinde *Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge* adı altından bir uygulama yönergesi hazırlanmış ve Suriye'den gelen kişilere yönelik gerçekleştirilecek iş ve işlemlerinin bu mevzuata göre düzenlenmesi ve yürütülmesi kararı alınmıştır [20]. Ancak ilgili yönerge gizli ibaresi ile yayımlandığı için ilgili kamu kurum ve kuruluşları dışında kalan kişi, kurum ve kuruluşların bu yönergenin içeriği ile ilgili bilgi sahibi olması mümkün olmamıştır.

Geçici Koruma Yönetmeliği genel olarak 11 bölümden oluşmaktadır. Buna göre 1. Bölüm *Amaç, Kapsam, Dayanak ve Tanımlar*, 2. Bölüm *Genel İlkeler*, 3. Bölüm *Geçici Korumanın Kapsamı*, 4. Bölüm *Geçici Koruma Kararının Alınması ve Sona Ermesine İlişkin Hükümler*, 5. Bölüm *Geçici Koruma Kapsamında Yapılacak İlk İşlemler*, 6. Bölüm *Geçici Korunanlara Sağlanacak Hizmetler*, 7. Bölüm *Yükümlülükler*, 8. Bölüm *Sevk Merkezleri ile Geçici Barınma Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi ve İşletilmesi ile Geçici Barınma Merkezlerinde Sağlanacak Hizmetler*, 9. Bölüm *Gönüllü Geri Dönüş ve Üçüncü Ülkeye Çıkış*, 10. Bölüm *İşbirliği ve Yardım*, 11. Bölüm ise *Çeşitli ve Son Hükümler* başlıkları altında toplanmıştır. Yönetmeliğin 1. Bölümünde (Madde 3/f) geçici koruma, *"ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara*

sağlanan korumayı," ifade edecek şekilde tanımlanmaktadır [21]. Aynı maddede (3/i) Türkiye'deki ulusal göç mevzuatında bir ilk olacak şekilde kitlesel göç hareketlerinin de tanımı yapılmıştır. Buna göre kitlesel akın *"aynı ülkeden veya coğrafi bölgeden kısa bir süre içerisinde ve yüksek sayılarda gerçekleşen ve söz konusu sayılar nedeniyle bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemlerinin usulen uygulanabilir olmadığı durumları"* ifade etmek için kullanılmıştır [22]. Bu tanım ilgili yönetmeliğin ve diğer yasal düzenlemelerin temelde kitlesel göç hareketleri nedeniyle yapıldığının ortaya konulması açısından da önemlidir.

Genel İlkeler başlığı altında oluşturulan 2. Bölümde geçici koruma hakkının uygulanması (Madde 4), yasadışı giriş ve bulunuştan dolayı cezalandırılmama (Madde 5) ve geri gönderme yasağı (Madde 6) ile ilgili ilkeler ortaya konmaktadır. Burada özellikle 4. maddede bahsi geçen geçici korumanın bir hak olarak tanımlanması yapılacak olan uygulamaların evrensel değerlere uygun olarak "hak temelli" bir şekilde olacağını göstermektedir. Ayrıca 6. ve 7. maddelerde yer alan ilkeler de yürütülecek iş ve işlemlerde evrensel insan hakları değerleri temelinde olumlu bir yaklaşımın sergileneceğini işaret etmektedir. 3. Bölümde ise yönetmeliğin ana eksenini oluşturulan geçici koruma statüsünün kapsamı ve kimlerin bu haktan yararlanabileceği açıklanmaktadır. 4. Bölümde geçici koruma kararının alınması ve sona erdirilmesine ilişkin bilgilere yer verilmektedir. Burada geçici koruma kararının sadece İçişleri Bakanlığı'nın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından verilebileceği ifade edilmektedir. Öte yandan geçici korumadan yararlananlar hakkında verilebilecek bireysel kararlarda Göç İdaresi Genel Müdürlüğü yetkilendirilmektedir. Geçici korumanın sonlandırılması da yine Bakanlar Kurulu kararıyla olabileceği ilgili bölümde yer almaktadır. 5. Bölümde geçici koruma kapsamında yürütülecek iş ve işlemler açıklanmaktadır. Buna göre Türkiye'nin Suriye sınırına bireysel ya da kitlesel olarak gelerek koruma talebinde bulunan kişilerin ülkeye kabullerinde gerekli iş ve işlemlerinin nasıl ve hangi birimler tarafından yürütüleceği açıklanmaktadır. Ülkeye kabul sonrasında sevk merkezlerindeki işlemler (madde 19), sağlık kontrolleri (madde 20) ve kayıt işlemleri (madde 21) ile ilgili bilgilere ve açıklamalara da yer verilmektedir. Bu bölümde ayrıca kayıt işlemleri sonucunda Suriyeli vatandaşlara verilecek ve onlara Türkiye'de yasal olarak kalış hakkı sağlayacak "Geçici Koruma Kimlik Belgesi" (madde 22) hakkında da bilgiler yer almaktadır. Ek olarak, geçici barınma merkezlerine sevk işlemleri, ülke içinde ve çeşitli illerde kalma hakkının verilmesi de yine bu bölümde ele alınan konular arasındadır. 6. Bölümde ülke içinde geçici koruma sağlanan kişilere yönelik sunulacak sağlık (madde 27), eğitim (madde 28), istihdam (madde 29), sosyal yardım (madde 30), tercümanlık (madde 31) ve gümrük işlemleri (madde 32) hizmetleri hakkındaki bilgilere yer verilmektedir. 7. Bölümde geçici koruma statüsü altında yer alan kişilerin uyması gereken yükümlülükler detaylı bir şekilde açıklanmaktadır. Buna göre bu yönetmelik kapsamında (madde 33) Türkiye'de bulunan yabancılar aşağıda yer alan hususlarda yetkili makamlara karşı yükümlü sayılmaktadırlar.

a) Genel Müdürlük tarafından belirlenen ilde, geçici barınma merkezinde veya belirli bir yerde ikamet etmekle,

b) Valilikler tarafından belirlenen şekil ve sürelerde bildirimde bulunmakla,

c) Çalışma durumuna ait güncel bilgileri otuz gün içinde bildirmekle,

ç) Gelir ve taşınmazlarını otuz gün içinde bildirmekle,

d) Adres, medeni hâl ve ailelerindeki doğum ve ölüm gibi kimlik bilgisi değişikliklerinin yirmi iş günü içinde bildirmekle,

e) Diğer kişisel verilerini yetkili makamlara vermekle,

f) Kendilerine sağlanan hizmet, yardım ve diğer imkânlardan haksız olarak yararlandığının tespit edilmesi hâlinde, bedellerini geri ödemekle,

g) Genel Müdürlük veya valilik tarafından yerine getirilmesi istenilen diğer hususlara uymakla,[23]

Yukarıda yer alan yükümlülükler Türkiye'nin hedeflediği göç ve göçmen politikalarının sistemli, denetimli ve işlevsel olarak yürütülebilmesi açısından oldukça önemlidir. Burada özellikle yoğun kitlesel hareketlilik nedeniyle belirli illerdeki yoğunlaşmanın önüne geçilmesi amacıyla uygulanan "uydu iller" yerleştirmesi düzenli ve kontrollü göç ve göçmen hareketleri açısından çok önemlidir. Diğer taraftan son bölümde Genel Müdürlük veya valilik tarafından talep edilen "diğer hususlara" da uyma yükümlülüğünden bahsedilmektedir. Bu ifade "risk yönetimi" kapsamında, sürekli değişen ve güncellenen göç hareketleri içinde Türkiye'nin beklenmedik bir şeklide karşılaşabileceği hususlara yasal olarak önlem alabilmesi açısından yönetmelikte yer verilen önemli bir ifadedir. 8. Bölümde ise yeni oluşturulan bu yasal mevzuat çerçevesinde ilk defa gündeme gelen sevk merkezleri ile geçici barınma merkezlerinin kurulması, yönetilmesi ve işletilmesi ile bu merkezlerde sağlanacak hizmetlerin düzenlenmesi ele alınmaktadır. Burada GİGM dışında bir başka kamu kurumuna da çok önemli sorumluluklar yüklenmektedir. Bu kurum Başbakanlığa bağlı olarak faaliyet gösteren ve kısa adı AFAD olarak bilinen Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'dır. AFAD yeni oluşturulan yasal mevzuat içerisinde özellikle nakdi ve ayni yardımlar konusunda oldukça aktif bir kamu kurumu olarak karşımıza çıkmaktadır. AFAD sadece merkezlerin yapım işlemlerinde değil; eğitim ve sağlık hizmetlerinin sunulması ve giderlerinin karşılanması konusunda da oldukça önemli görevler üstlenmektedir. Ağustos ayı itibariyle açıklanan verilere göre geçici koruma altında bulunan kişilere yönelik 953.466 ameliyat gerçekleştirilmiş; 25.919.750 poliklinik hizmeti verilmiştir. Ayrıca söz konusu kişilere yönelik yabancı dil başta olmak üzere bilgisayar okuryazarlığı, ahşap işçiliği, halı dokuma vb. çeşitli sertifika programları açılmış ve 225 bin kişi bu eğitim kurslarından faydalandırılmıştır [24]. Üstelik bu eğitimler AFAD tarafından yapılan barınma merkezlerinde verilmiş ve finansmanı da AFAD tarafından sağlanmıştır.

Yönetmeliğin 9. Bölümünde gönüllü geri dönüş ile ilgili oldukça önemli bir madde yer almaktadır. Bu bölümde yer alan 42. madde Türkiye'nin geçici koruma sağladığı Suriye vatandaşlarından geçici korumayı gerekli kılan koşullar ortadan kalktığında ülkelerine geri dönmeleri yönündeki beklentisini ortaya koymaktadır. Madde içinde gönüllü geri göndermeyle ilgili olarak yapılması öngörülen hususlara değinilmektedir. Ancak temel insan hakları, bireyin yüksek yararı ve onuru ilkelerinden hareketle geri göndermenin sadece

gönüllü olunması durumda mümkün olacağına; aksi takdirde geri göndermeme ilkesinin geçerli sayılacağına ulusal mevzuatların bütününde yer verilmektedir. Yönetmeliğin son iki bölümünde öncelikle büyük bir insani kriz olarak değerlendirilen ve kitlesel olarak geçici koruma altında bulunan Suriye vatandaşlarına yönelik ulusal ve uluslararası işbirliği ve yardım olanaklarının sağlanmasına değinilmektedir. Burada özellikle uluslararası işbirliğine vurgu yapılarak Türkiye'nin "bu yüzyılın en büyük insanî krizine[16]" karşı tek başına sorumluluk almaması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Bu konuda "*Dışişleri Bakanlığı tarafından diğer ülkelerden, uluslararası kuruluşlardan ve sivil toplum kuruluşlarından destek talep edilebilir"* [25] şeklindeki bir ifadeyle Dışişleri Bakanlığı'na düşen sorumluluk açıklanmaktadır. Son bölüme gelindiğinde ise çeşitli ve son hükümler başlığı altında özel ihtiyaç sahipleri (madde 48), aile birleşimi (madde 49) ve avukatlık hizmetleri (madde 53) vb. pek çok konuya yer verilmektedir.

Yukarıda detaylı bir şekilde ele alındığı üzere 6458 sayılı kanunun 91. maddesine dayanak olarak hazırlanan *Geçici Koruma Yönetmeliği*'nde hak temelli, evrensel insan hakları, bireyin onuru ve saygınlığı ilkelerine dayanan kapsamlı, bütüncül ve sistematik bir yönetmelik oluşturulmuştur. Yönetmelik, 6458 sayılı kanunda olduğu gibi pek çok açıdan yenilikler getirmekle birlikte pek çok açıdan da eleştirilmektedir! Erdoğan'ın [26] da belirttiği üzere bu yönetmelikle ilgili olarak en çok eleştirilen konu; sağlanan geçici korumanın süresinin tam olarak belirlenmemiş olmasıdır! Daha açık bir ifadeyle, yönetmelikte Suriye'den gelen kişilere yönelik bir hak olarak tanımlanan geçici korumanın ne kadar süre ile (6 ay, 1 yıl, 2 yıl veya 5 yıl vb.) sınırlı olduğu ya da sınırlı olup olmadığıyla ilgili herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Yönetmelikte bu konudaki yetkinin sadece Bakanlar Kurulu'na ait olduğu belirtilmektedir. Bu konu yönetmelikle ilgili eleştirilerin merkezinde yer almaktadır. Bunun dışında yönetmeliğin bütününde "hak" yerine "hizmet" ifadelerinin kullanılması; valiliklere verilen yetkilerin fazlalığı; sağlık, eğitim ve istihdam gibi alanlarda bu yönetmeliğe ek olarak ilgili bakanlıklar tarafından yapılacak düzenlemelere ihtiyaç duyulması vb. konular da diğer eleştiri alanları olarak karşımıza çıkmaktadır [27].

5. Değerlendirme ve Sonuç

Sonuç olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren benimsediği ve uyguladığı göç politikalarına bakıldığında üç temel faktörden bahsedilebilir. Bunlardan ilki 1934 yılında kabul edilen 2510 sayılı *İskân Kanunu*'dur. Türkiye'de 1980'li yıllara kadar özellikle ulus-devlet inşasının bir parçası olarak "soydaşlık" temelinden hareketle oluşturulmuş göç ve göçmen politikaları uygulanmıştır. *İskân Kanunu* yasal olarak bu politikaların uygulanmasında temel dayanak belgesi olarak uzun yıllar yürürlükte kalmıştır. Bu kanuna göre Türkiye sığınma ve uluslararası koruma taleplerinde soydaşlık bağı taşıyanlara her zaman öncelik sağlanmıştır. Burada Türkiye'nin NATO üyeliği ikinci faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Soğuk Savaş sırasında NATO'ya üye olması nedeniyle bir cephe ülkesi konumunda bulunan Türkiye, uzun yıllar boyunca sınır kontrolleri ve güvenliği konularında

[16] BM Mülteciler Yüksek Komiseri António Guterres Suriye krizini, "çağımızın en büyük insani acil durumu" olarak nitelemektedir. (Bkz: Erdoğan, 2015:2)

oldukça sıkı bir politika izlemiştir. Üçüncü faktör olarak da yukarıda da değinildiği üzere 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan coğrafi çekince karşımıza çıkmaktadır [28].

Ancak "dijital çağ" olarak adlandırılan; 4. Sanayi Devrimi ya da Endüstri 4.0'ın konuşulduğu, küreselleşmenin yerini küreselizmin, sosyalist-komünist söylemlerin yerini öz-yönetimci söylemlerin aldığı 21. yüzyılda değişen ve giderek yoğunlaşan göç hareketlerine yönelik ülkelerin yeni politikalar geliştirmeleri kaçınılmazdır! Türkiye de bu bağlamda 20. yüzyılın sonlarına kadar sürdürdüğü göç ve göçmen politikalarını 21. yüzyılın başından itibaren Avrupa Birliği'ne adaylık süreci, ABD'nin Afganistan ve Irak işgalleri, neo-liberalizmin yayılmacı politikaları ve Arap Baharı vb. çeşitli nedenlerden dolayı güncelleme ya da değiştirme yoluna gitmiştir. Burada özellikle 1999 yılında gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne aday ülke olarak kabul edilmesi, Türkiye'deki mevcut göç ve göçmen politikalarının göç yönetimi, sınır denetimi, geri kabul, uyum ve koruma rejimi gibi konularda Avrupa Birliği mevzuatına uygun bir şekilde değiştirilmesi gerekliliğini gündeme getirmiştir. Bu doğrultuda 15 Ekim 2008 tarihinde İçişleri Bakanlığı onayı ile "İltica ve Göç Mevzuatı ve İdari Kapasitesini Geliştirme ve Uygulama Bürosu" adı altında bir birimin oluşturulmuştur. Sonraki süreçte bu büronun idari açıdan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün, mevzuat açısından da *6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*'nun temelini oluşturduğu bilinmektedir. Bu kanunla birlikte de uluslararası alanda 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre mülteci hakkını elde edemeyen kişilerin, uluslararası koruma kapsamında "şartlı mülteci", "ikincil koruma" ve "geçici koruma" vb. haklardan yararlanması sağlanmaktadır. Böylece uzun yıllar boyunca 2510 sayılı İskân Kanunu, 5682 sayılı Pasaport Kanunu ve 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu vb. gibi soydaşlık temeline dayalı olarak uygulanan Türkiye'nin göç ve göçmen politikaları, uluslararası bir boyuta ve kapsama kavuşmuştur.

Yeni oluşan bu yasal mevzuat çerçevesinde ortaya çıkan YUKK ile GİGM, Türkiye'nin değişen göç ve göçmen politikalarıyla ilgili iş ve işlemlerin düzenlenmesi, koordinasyonu ve yürütülmesi hususunda çok önemli görevler üstlenmektedir. Ancak yetki ve etki alanları elbette ki sadece bunlarla sınırlı kalmamaktadır. Castles ve Miller'ın [29] ifadeleriyle farklılaşan, küreselleşen, hızlanan ve hacim olarak büyüyen göç hareketleri karşısında özellikle GİGM'ye "risk yönetimi" ve "toplumsal uyum" konularında önemli görevler düşmektedir. Öte yandan giriş bölümünde de ifade edildiği üzere Suriye iç savaşıyla birlikte karşılaşılan krizin büyüklüğü, Türkiye'nin göç ve göçmen politikalarında ve uygulamalarında önemli değişikliklerin yapılmasına neden olmuştur. Artık Türkiye'ye yönelik gerçekleşen göç hareketleri klasik göç tipolojilerinin, yönetimlerinin, kavramsallaştırmalarının, uygulamalarının veya istatistiklerinin çok ötesine geçmiş bulunmaktadır. Dolayısıyla farklı politikaların geliştirilmesi ve farklı uygulamaların hayata geçirilmesi kaçınılmazdır. Bunun için hem ulusal hem uluslararası boyutta farklı işbirlikleri içerisinde bulunulmaktadır. Türkiye bu noktada Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Birliği (AB) başta olmak üzere Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), Uluslararası Göç Örgütü (UGÖ) ve UNICEF gibi pek çok uluslararası kurum ve kuruluş ile işbirliği içinde çalışmaktadır. Ancak bu uluslararası iş birlikleri içinde özellikle ekonomik konularda çok yalnız kalmakta ve sahada ortaya çıkan maliyeti çoğunla kendi

ulusal bütçesinden karşılamak durumunda kalmaktadır[17]. Ulusal düzeyde ilgili mevzuata (YUKK ve Geçici Koruma Yönetmeliği) bağlı olarak sahada GİGM ile AFAD yoğun ve aktif bir şekilde yer almaktadır. GİGM daha ziyade ülkeye kabul, kayıt işlemleri, takip, tarama, sınır dışı etme vb. konularda aktif iken; AFAD eğitim, sağlık, barınma, ayni ve nakdi yardımlar konusunda aktif rol almaktadır. Öte yandan değişen bu göç ve göçmen politikaları çerçevesinde özellikle uygulama alanında hukuki olarak tüzel bir kişiliğe sahip olan Kızılay'ın da sahada çok aktif bir şekilde yer aldığı görülmektedir. Zira Suriyeli vatandaşların kaldığı kampların sorumlu kuruluşu AFAD, kampların kurulumundan sorumlu kuruluş ise Kızılay'dır. Üstelik söz konusu süreç; İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi çeşitli kamu kurumlarının ortak çalışmalarıyla AFAD'ın koordinasyonunda yürütülmektedir. Bu organizasyon ve uygulama şekli önceki mevzuatlar ile karşılaştırıldığında oldukça yeni ve farklı bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

[1]. Castles, S. & Miller, M. J. *Göçler Çağı – Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri* (çev: Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut), sayfa 12, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2008.

[2]. İçduygu, A., Erder, S. & Gençkaya, Ö. F. *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*, sayfa 13, İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmalar Merkezi Proje Raporları 1/2014.

[3]. Castles, S. & Miller, M. J. *Göçler Çağı – Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri* (çev: Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut), sayfa 12, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2008.

[4]. Castles, S. & Miller, M. J. *Göçler Çağı – Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri* (çev: Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut), sayfa 12-14, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2008.

[5]. İçduygu, A. & Aksel, D. B. *Türkiye'de Düzensiz Göç*, sayfa 12, Ankara: Uluslararası Göç Örgütü Türkiye, 2012.

[6]. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2017). Göç İstatistikleri: Geçici Koruma http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik [Erişim Tarihi: 05.10.2017]

[7]. Castles, S. & Miller, M. J. *Göçler Çağı – Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri* (çev: Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut), sayfa 29, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2008.

[8]. Erdoğan, M. M. *Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum*, sayfa 1, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.

[9]. Erdoğan, M. M. *Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum*, sayfa 2, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.

[10]. İçduygu, A., Erder, S. & Gençkaya, Ö. F. *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*, sayfa 129, İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmalar Merkezi Proje Raporları 1/2014.

[17] Avrupa Birliği ile imzalanan Geri Kabul Anlaşması çerçevesinde Türkiye'ye Suriyeli vatandaşlar için kullanılmak üzere 3 milyar € hibe verilmesine karar verilmiştir. Ancak 2017 yılı Ağustos ayı itibariyle henüz bu paranın sadece 800 milyon € tutarındaki kısmı serbest bırakılmıştır!
Ayrıca BMMYK'nin 2014 yılı sonu verilerine göre dünya genelindeki bağışçılara acil kodu ile 3,7 milyar $ bağış çağrısı yapılmış; ancak toplanan tutar 2 milyar $'da kalmıştır. Bu tutarın da sadece %10'u Türkiye'ye aktarılmıştır (bkz. Erdoğan, 2015: 11).

[11]. İçduygu, A., Erder, S. & Gençkaya, Ö. F. *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*, sayfa 83, İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmalar Merkezi Proje Raporları 1/2014.

[12]. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2013). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), sayfa 1, *T. C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları*, No: 3, Ankara.

[13] Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2013). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), sayfa 1, *T. C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları*, No: 3, Ankara.

[14]. Erdoğan, M. M. *Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum*, sayfa 53, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.

[15]. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2013). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), sayfa 44, *T. C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları*, No: 3, Ankara.

[16]. Erdoğan, M. M. *Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum*, sayfa 51, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.

[17]. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2013). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), sayfa 27, *T. C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları*, No: 3, Ankara.

[18] Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2013). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), sayfa 41, *T. C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları*, No: 3, Ankara.

[19] Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2013). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), sayfa 41-42, *T. C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları*, No: 3, Ankara.

[20]. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2015). Türkiye'de Geçici Koruma. http://www.goc.gov.tr/icerik3/turkiye%E2%80%99de-gecicikoruma_%20409_558_1097 [Erişim: 03.10.2017]

[21-22-23]. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2014). Geçici Koruma Yönetmeliği. *http://www.goc.gov.tr/files/files/03052014_6883.pdf* [Erişim Tarihi: 02.10.2017]

[24]. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (2017). Suriyeli Sığınmacılara Yapılan Yardımlar,https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2373/files/Suriyeli_Siginmacilara_Yapilan_Yardimlar+7.pdf [Erişim Tarihi: 13.10.2017]

[25]. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2014). Geçici Koruma Yönetmeliği. *http://www.goc.gov.tr/files/files/03052014_6883.pdf* [Erişim Tarihi: 02.10.2017]

[26]. Erdoğan, M. M. *Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum*, sayfa 55, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.

[27]. Erdoğan, M. M. *Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum*, sayfa 57, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.

[28]. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM). *Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi,* sayfa 15, Rapor No:22, 2012.

[29]. Castles, S. & Miller, M. J. *Göçler Çağı – Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri* (çev: Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut), sayfa 12, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2008.

Aydınlı, Deniz (2017). *"Kitlesel Göç Hareketlerinin Uluslararası Koruma Rejimine Etkisi: Türkiye'deki Suriyeliler ve Geçici Koruma"*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset Bilimi Bilim Dalı.

Biner, Ö. (2016). *Türkiye'de Mültecilik - İltica, Geçicilik ve Yasallık*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Dedeoğlu, S. (2016). *Türkiye'de Mevsimlik Tarımsal Üretimde Mevcut Durum Raporu Yabancı Göçmen İşçiler Yoksulluk Nöbetinden Yoksulların Rekabetine*, Kalkınma Atölyesi Mevsimlik Tarım Göçü Programı. Ankara: Altan Matbaası.

Dönmez Kara, C. Ö. (2015). *Göç Bağlamında Uluslararası İşbirliği ve Türkiye'nin Politikaları*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.

Elçin, D. (2016). Türkiye'de Bulunan Suriyelilere Uygulanan Geçici Koruma Statüsü 2001/55 sayılı Avrupa Konseyi Yönergesi ile Geçici Koruma Yönetmeliği Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklar. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. Mayıs- Haziran 2016, Sayı:124, s. 9-80.

Erdoğan, M. M. & Kaya, A. (2015). *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erdoğan, M. M. (2017). *Kopuştan Uyuma Kent Mültecileri-Suriyeli Mülteciler Ve Belediyelerin Süreç Yönetimi: İstanbul Örneği*. İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.

Güllüpınar, F. (2012). *Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme*. Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 4, s. 53-85.

Karoline K. (1999). "Temporary Protection in the European Union: A Chronology", *Georgetown Immigration Law Journal*, 14/1, s. 35-50.

Kaya, İ. & Yılmaz Eren, E. (2014). *Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu: Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri*, İstanbul: SETA Yayınları 55

Köşk, U. C. & Özbek, Ç. (2017). *Küreselleşme ve Uluslararası Göç İlişkisinde Değişen Göçmen Algısı*, Researcher: Social Science Studies, Cilt 5, Sayı 8, s. 241-259.

Öner, S. G. I. & Öner, N. A. Ş. (der.) (2016). *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Öztürk, Ö. G. (2014). *İspanya Göç Politikaları ve Göçmen Hayatlar: İspanya Örneği Türkiye İçin Bir Model Olabilir Mi?* Nüfusbilim Dergisi, 36, s. 103–135.

Şeker, G. & Sirkeci İ. &Aslan, Ç. (2014). Yabancılar ve uluslararası koruma kanunu hakkında genel bir değerlendirme. *İnsan Hakları Yıllığı*, 32, 2014, 107-129.

http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/arap-bahari-1304 [Erişim Tarihi: 06.10.2017]

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/12/131213_arap_bahari [Erişim Tarihi: 06.10.2017]

https://www.ihh.org.tr/haber/18-aralik-2010-arap-baharinin-baslangici-1975 [Erişim Tarihi: 06.10.2017]

http://tr.euronews.com/2017/03/15/suriye-de-6-yillik-savasin-agir-bilancosu [Erişim Tarihi: 07.10.2017]

https://www.hrw.org/tr/world-report/2017/country-chapters/298673 [Erişim Tarihi: 07.10.2017]

http://aa.com.tr/tr/dunya/-suriyenin-goc-bilancosu-13-milyon-multeci-ve-siginmaci/594747 [Erişim Tarihi: 07.10.2017]

http://www.hurriyet.com.tr/avrupa-birligi-3-milyar-euro-sozunu-tutacak-mi-yanit-geldi-40551985 [Erişim Tarihi: 14.10.2017]

Medeniyetin Doğulu-Batılı Ayrımına Bir Örnek Olarak Güncel Göç Krizi ve Göçmen Politikaları: Tarihsel Bir Karşılaştırma

Arş. Gör. Ahmet Vedat KOÇAL*

Özet

Küresel kapitalist düzenin, Coğrafî keşifleri izleyerek Endüstri Devrimi ve Sömürgecilik aşamalarıyla devam eden Avrupa merkezli kuruluşu ve işleyişi, Avrupa'yı ve devamında Amerika'yı dünya ekonomisinin merkezi haline getirirken, bir yandan da dünya coğrafyası üzerinde meydana getirdiği eşitsiz ve bağımlı gelişimin sonucunda birçok küresel sorunu da beraberinde getirmiştir. Bu sorunlardan biri de, kapitalist küresel ayrışma bağlamında Doğu-Batı ve Güney-Kuzey eksenli göç sürekliliğidir.

Küreselleşme sürecinin başından bu yana, özellikle gelişmemiş yarı kürede dikkat çekici ölçüde yaygınlaşan ve süreklileşen iç savaşların ve kargaşaların sonucu olarak ortaya çıkan ve son on yıldır giderek bir küresel insanî kriz boyut halini alan, ülkeler ve kıtalar arası yığınsal göç ve sığınmacı hareketleri, sebepleriyle olduğu kadar, coğrafî güzergâhları ve tarafları arasındaki ilişkiler üzerinde gerçekleşen sonuçlarıyla da, toplumlararası ilişkiler hakkında fikir verici ve uyarıcı olmaktadır. Bu bağlamda, göç hareketlerinin özellikle gelişmişlik-geri kalmışlık ekseni üzerindeki yapısı, küresel düzenin devletler ve toplumlar arası hiyerarşisinin ve çelişkilerinin de izdüşümünü vermektedir. Bu haliyle, göç edenler ile göçün hedefi olan toplumlar arasındaki karşılıklı algılar ve davranışlar, güncel görünümlerinin arkasında, tarihsel kodların bilinçaltı yansımalarını işaret etmektedir.

Bu anlayış ışığında, bu çalışmanın temel amacı, Avrupa ülkeleriyle Türkiye'nin göçmen politikalarının uygulamadaki farklılıklarını belirleyen ve biçimlendiren aslî etkenlerini, tarihsel temellerinin ışığı altında açıklığa kavuşturmaya çalışmak ve tartışmaya açmaktır.

Anahtar Kelimeler: *Medeniyet, Doğu, Batı, Göç, Göçmen Politikası, Türkiye, Avrupa.*

Current Immigration Crisis and Immigration Policies as an Example for Eastern and Western Distinction of Civilization: A Historical Comparison

Abstract

Following the geographical discoveries and continuing with the Industrial Revolution and colonial phases, the European-based organization and functioning of the global capitalist regime has brought many global problems as a result of the unequal and dependent development on all the world geography. One of these problems is the continuity of East-West and South-North oriented migration in the context of capitalist global decomposition.

Since the beginning of the globalization period, mass migrations and asylum-seeker movements between countries and continents, which strikingly widespread and become continuous especially emerged in the underdeveloped hemisphere, as a result of civil wars and chaos and which has become increasingly a global humanitarian crisis over the last decade, stimulating and warning about inter-communal relations by its consequences occurring on the geographical routes and the relations between the both sides, as well as the reasons. In this

* Dicle Üniversitesi

context, the structure of immigration movements, especially on the axis of development-undevelopment, gives the projection of the hierarchy and contradictions of states and societies of the global order. In this respect, mutual perceptions and behaviors among immigrant and the target of migration societies points to subconscious reflections of historical codes behind their current appearance.

In light of this understanding, the main purpose of this work is to try to explain and discuss the underlying causes that have determined and shaped the practical differences of Turkish and European immigration policies under the light of their historical bases and open them to debate.

Keywords: *Civilization, East, West, Migration, Immigration Policy, Turkey, Europe.*

1. Amaç

Küreselleşme sürecinin başından bu yana, özellikle gelişmemiş yarı kürede dikkat çekici ölçüde yaygınlaşan ve süreklileşen iç savaşların ve kargaşaların sonucu olarak ortaya çıkan ve son on yıldır giderek bir küresel insanî kriz boyut halini alan, ülkeler ve kıtalar arası yığınsal göç ve sığınmacı hareketleri, sebepleriyle olduğu kadar, coğrafî güzergâhları ve tarafları arasındaki ilişkiler üzerinde gerçekleşen sonuçlarıyla da, toplumlar arası ilişkiler hakkında fikir verici ve uyarıcı olmaktadır. Bu bağlamda, göç hareketlerinin özellikle gelişmişlik-geri kalmışlık ekseni üzerindeki yapısı, küresel düzenin devletler ve toplumlar arası hiyerarşisinin ve çelişkilerinin de izdüşümünü vermektedir. Bu haliyle, göç edenlerle göçün hedefi olan toplumlar arasındaki karşılıklı algılar ve davranışlar, güncel görünümlerinin arkasında, tarihsel kodların bilinçaltı yansımalarını işaret etmektedir.

Bu anlayış ışığında, bu çalışmanın temel amacı, Avrupa Birliği üyesi ülkelerle Türkiye'nin göçmen politikalarının pratik ve teknik içerikli karşılaştırılmasından öteye, uygulamadaki farklılıkları belirleyen ve biçimlendiren aslî etkenleri, tarihsel temellerinin ışığı altında ve yapısal özellikleri çerçevesinde açıklığa kavuşturmaya çalışmak ve tartışmaya açmaktır.

2. Giriş: *'Medeniyet' Kavramı ve Düşüncesi'*

Medeniyet kavramı, esasında, insanoğlunun coğrafî, ırkî ve millî temeller üzerinde ortaya çıkan kültürel, davranışsal bölümlenmeleri olarak tanımlanabilir. Bu açıdan, insan topluluklarının ortak ben bilincini ve bu bağlamda ben-bilinçlerinin farklılıklarını yansıtır (Davutoğlu, 1997).

Medeniyet kavramı, tarihsel süreçte, Yunan, Roma, Mısır, Pers, Arap, Hint ve Çin medeniyetleri gibi dar çerçeveli ve sınırları genellikle coğrafî kimlikler üzerinden tanımlandığı gibi, Akdeniz, Avrupa, Asya, Latin Amerika gibi, ulusal çerçeveyi aşan, topluluklar arası etkileşimleri temel alarak, kültürel benzeşmenin coğrafî yayılımı üzerinden de tanımlanmıştır. Bununla birlikte, kuramsal paradigmanın niteliğine ve içeriğine göre, kavimlerin yaşadıkları alanın coğrafî ve klimatolojik özelliklerine göre edindikleri üretim biçimlerine ve ilişkilerine dayandırılarak ekonomik temellerde, denizci, göçebe, tüccar ve benzeri özelliklerle de tanımlanabilmektedir. Örneğin, Akdeniz havzası medeniyetleri genellikle denizcilikle ve deniz aşırı ticaret yolları üzerinde ticaretle uğraşan bir ekonomik

tarihin özneleri olurken, Asya'nın geniş ve kurak düzlükleri üstünde yaşayan kavimlerin medenî özellikleri, temel geçim aracı kıldıkları hayvan sürülerinin beslenme ihtiyaçlarının mevsimsel özelliklerine bağlı olarak göçebelik özellikleri ile ilişkilendirilerek açıklanmaya çalışılmıştır.

Sonuçta, *Medeniyet,* sınırların ekonomik, kültürel, tarihsel, coğrafî bileşenleri olan çok yönlü belirleyenler tarafından çizildiği bir küresel kimlikler haritasıdır. Bu çalışmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesi olarak Medeniyet kavramı, yukarıda anılan dar ölçeklerin ötesinde, daha geniş, küresel bir ölçekte, tarihsel süreklilik içerisinde, Doğu-Batı medeniyetleri tanımı ve karşılaştırması üzerinde ele alınacaktır.

3. Medeniyetler Mukayesesi: Doğu Medeniyeti-Batı Uygarlığı Farklılaşması

Medeniyetlerin zemini, geçmişte yaşanmış olayların yanı sıra sosyo-ekonomik ve kültürel temeller üzerinde devam etmekte olan tarihsel bir sürekliliğe de vurgu yapmaktadır. Örneğin, Roma medeniyeti, Roma İmparatorluğu'ndan bağımsız ele alınamaz (Pagden, 2001: 8'den aktaran Kalın, 2013: 3). Yunan medeniyeti, aynı zamanda Antik Grek-Ege-Doğu Akdeniz tarihinin de izdüşümüdür. Böylece, medeniyetlerin oluşumu ve yayılışı süreci, akademik alanda 'Medeniyetler Tarihi' ya da 'Uygarlık Tarihi' disiplinini tanımlayan tarihsel bir seyri de verir.

Avrupa merkezli Batı uygarlığı ile geleneksel Doğu medeniyeti arasındaki farklılıklar ve çelişkiler, tarih boyunca insanlığın tarihsel geçmişinin ve kültürel birikiminin temel etkenlerinden biri olmuştur. Öyle ki, Ortaçağ'da Haçlı Seferleri, Cihad ve Fetih savaşları örneğinde olduğu gibi bu farklılık, insanlığın tarihsel gelişimini yönlendirecek kadar güçlü etkiler üretebilmiştir.

Ön-Asya coğrafyasının, diğer uygarlık alanlarıyla karşılaştırıldığında ortaya çıkan özgünlüğünü bilimsel çerçeveye kavuşturmak amacıyla birçok disiplin içerisinde *kültürel, tarihsel, ekonomik ve siyasal* açılardan sınıflandırmaların yapıldığı çeşitli kuramsal yaklaşımlar geliştirilmiştir.

3.1. Kültürel Farklılıklar

Kuşkusuz ekonomik, toplumsal ve siyasal temelleri daha belirleyici olmakla birlikte, Doğu medeniyeti ve Batı uygarlığı arasındaki farklılaşmayı üreten ve sürdüren kanallardan biri, kültürel genetiktir. Kültürel genetiğin en önemli sonuçlarından biri, bireysel ve toplumsal kişiliği doğrudan biçimlendiren etkisidir. Toplumların kolektif kişiliklerini oluşturan kimlik, din, gelenek, ahlâk gibi değişkenler, aile, eğitim ve sosyal ağlar gibi kanallarla bireyin de kişiliğinin temel yapı taşlarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla, bireylerin ve toplumların davranışları üzerinde belirleyici etkisi olan kültürel dinamik, devletlerin politikalarını da aynı oranda etkileyen bir güçtür[1]. Bu çalışmanın konusu bağlamında, toplumların kültürel kişilikleri ve özellikleri, devletlerinin göçmen algılarını ve politikalarını da doğrudan biçimlendiren etkenlerden birini oluşturmaktadır. Avrupalı ve Doğulu-Müslüman

[1] Kültürün toplumsal ve bireysel alanı belirleyici etkisi ve işlevi üzerine temel bir eser için bkz. Bozkurt Güvenç, *İnsan ve Kültür,* 3. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 1979.

toplulukların ve devletlerin kültürel özellikleri karşılaştırıldığında, kuşkusuz öncelikli olan *Dinsel* farklılık, hatta yer yer zıtlıklardır. Ardından, tarihsel süreç içerisinde meydana gelen farklı medeniyet gelişimlerinin temel kaynakları olarak *tarihsel* ve *siyasal* farklılaşma kategorilerinden söz edilebilir.

3.1.1. Dinsel Farklılıklar: *Hıristiyanlık-İslâm Ekseninde Klasik Kırılma*

Avrupa uygarlığının kültürel temellerini oluşturan Antik Grek ve Roma medeniyetlerinin, günümüz Avrupalı kişiliğini belirleyen temel özelliği, İlkçağ'a özgü genel geçer mistik medeniyet yapısının tersine, dünyevî bir kültür üzerinde inşa edilmiş olmalarıdır. Antik Grek ve Roma mitolojilerinin içerdiği çok tanrılı-puta tapar inanç yapısında Tanrısal güçlere atfedilen insansı ve değişken kişilik özellikleri, insanlara bağımsız değilse bile özerk, giderek bireyselleşmeye açık düşünce ve hareket alanı tanımış, böylelikle toplumların dünyevî-maddî ihtiyaçları ve talepleri doğrultusunda değişikliklere uğrayabilecek nitelikte, esnek bir kültürel doku ve yapı üretmiştir. Diğer yandan, Antik Roma ve Grek devletlerinde, dinsel-ilâhî iradenin, siyasal iktidarda ve bu anlamda İmparator'un şahsında görünümünü temel alan siyasal hukuk kurgusu da, dünyevî kültürün inşasında bir diğer önemli etken olmuştur.

Avrupa uygarlığının dünyevîliğinin bir diğer nedeni, tarihsel temelleri kapsamında Antikite ile birlikte ve onun sürekliliği olarak Ortaçağ Hıristiyan inancının da yeryüzü ile gökyüzü otoriteleri arasında düalist bir öze sahip olarak biçimlenişidir. Yani, Avrupa sekülerizmi, Hıristiyanlığın ortaya çıktığı Filistin koşullarında, güçlü Roma ve egemen Yahudî otoritelerinin egemenliği altındaki çıkış konumu itibarıyla, dünyevî iktidar ile yeni inancın semavî otoritesi arasındaki çelişkiye temellenebilir. Hıristiyanlığın ilk yayıcıları, Roma'nın mutlak iktidarı ve gücü karşısında pasif direnişi seçmiş ve sivil alanda örgütlenmeyle ilgilenmişlerdir. St. Augustinus'un ve Akinolu Thomas'ın teolojilerinde yerini bulan 'Gökyüzü-Tanrı'nın Ülkesi'ne (Civitas Dei) karşılık 'Yeryüzü Ülkesi-(Civitas Terrana)' ayrımları, dünyevî ve uhrevî-dinî otoritelerin birbirlerinden bağımsızlaştıkları, en azından özerkleştikleri bir kültürel-hukuksal ortamı vermektedir. Böylece, Avrupa merkezli modern uygarlığın dayandığı kültürel genetik temel, Dünya'nın ve insanın kendi halinde bırakıldığı ve inancın ise gökyüzüne özgülendiği ve böylelikle Tanrısal iradenin dünyadan soyutlandığı bir ikilem ve çelişki halidir. Bu nedenledir ki, modern Avrupa uygarlığının temeli kabul edilen etkenler olarak sekülerleşme ve uluslaşma, din ile çatışan süreçler olarak gelişmiştir. Modern uygarlığın inşasında, yeryüzünün özgürlüğü, gökyüzü otoritesinin egemenliği ile çelişik ve çatışmalı kabul edilmiştir. Bu kapsamda, bilim ve kültür, dine karşı verilen Aydınlanma-Reform mücadelesinin kazanımı olarak tanımlanmıştır. Böylece, Avrupa tarihi, uygarlığın gelişimini, Hegelyen ve Marksist diyalektik ile felsefî düşünceye de damga vuracak biçimde, *önce* ile *sonra* arasındaki bir çatışma sürekliliği olarak okumakta, her çağ, öncekinin tasfiyesi ya da öncekinden kopuş, öncekinin reddiyesi olarak açıklanmaktadır. Oysa İslâm'ın kurucu mantığı, dünyevî ile ilâhi otoritelerin mutlak bütünlüğü ve dinî hükmün yeryüzünde ve gökyüzünde mutlak ve süresiz geçerliliği (el-Hükmü lillâh-Hüküm Allah'ındır) ilkesine dayanmaktadır. Bu mantık içerisinde, İslâm inancında, İlâhi irade ile dünyevîlik arasında, yatay veya hiyerarşik, geçici ve değişebilir bir ikilik yapısından ve dolayısıyla Allah ile özerk insanın karşılıklı irade ilişkisinden söz edilemez. Allah'ın hükmü,

insan açısından mutlak, her zamanda ve durumda, istisnasız bağlayıcıdır. Böylece, bireyin ve toplumun mukadderatı, doğrudan İlâhî kudret ve ona dayalı inanç ilkeleri tarafından kuşatılmıştır.[2] Sonuçta, Doğulu-Müslüman bireyin herhangi bir konudaki düşüncesi ve davranışı, kendi kişisel iradesinden önce dinsel inancı ve dinsel inancından kaynaklanan hayatî öneme sahip ilkeleri tarafından belirlenir.

3.1.2. Maddi-Mistik Uygarlık Farkı: *Aydınlanma-Pozitivizm Ekseninde Modern Kırılma*

Ortaçağ'da, özellikle 13-14. yüzyıllarda Kıta Avrupa'sının dönemsel tarihine damga vuran Veba salgını, Avrupa uygarlığının sonraki mukadderatını belirleyen bir kültürel etki üretmiştir. O dönemde Avrupa nüfusunun üçte birine yakın bir kitlesel ölüme neden olan salgın ve ona bağlı psikolojik yıkım karşısında insanın en temel ihtiyacı olarak can güvenliği ihtiyacının, aynı zamanda dünyevî otoriteyi oluşturan Katolik kilisesi tarafından karşılanamaması, kilisenin dünyevî olduğu kadar, otoritesini dayandırdığı dinsel otoritesinin de sarsılması sonucunu doğurmuştur[3]. Nitekim Protestanlık, Kalvinizm, Püritenlik gibi yeni inanç akımlarının doğuşunun bu dönemde ortaya çıkışları, bu açıdan açıklayıcıdır. Ne var ki, dinsel otoritenin sarsılışı, Katolik inancın gerilemesi ve yeni inanç kanallarının çıkışları ile sınırlı kalmamış, doğrudan ilâhî varlığın sorgulanmasına ve giderek reddine varmış; böylelikle, dinsel alanın dışına çıkan ve aklın inançtan bağımsızlığını gözeten yeni bir düşünce biçiminin de doğmasına ve giderek kıtaya egemen olmasına da imkân tanımıştır. 'Rönesans-Aydınlanma' denilen bu süreçte, Avrupa kültürünün değişim ekseni, 'kutsalın yitimi' olarak ifade edilebilir. Kopernik'in ve Galile'nin Skolastik ilahiyatının dogmalarını sarsan etkilerinin ardından, Descartes'ın mutlak akılcı felsefesini izleyerek Newton'un, Darwin'in, Marx'ın ve nihayet Freud'un maddeci bilimsel katkıları, bilimi giderek, Rönesansla ve Reformla yıkılan Hıristiyan teolojisinin yerine ikame eden bir evrensel şablon haline getirmiştir. Böylece, Avrupa düşüncesinde akıl, mistik kutsalı ortadan kaldırmak yerine, onun yerine geçirilmiş, insanın düşünsel faaliyetinin tek meşru ve mutlak yolu olarak tanımlanmıştır. Öyle ki, bu durumu eleştirel bir bakışla değerlendiren Batılı düşünürlerden Husserl, varlığı ölçülebilir maddeyle özdeşleştirdiğini, böylece Avrupa'nın ufkunu 'fizikalizm'le sınırlandırdığını ve böylelikle medeniyetin yerini teknik-teknolojik bir sistemin almasına neden olduğunu düşündüğü pozitivizmi, "Avrupa bilimlerinin krizi" olarak tanımlayarak, bu krizin, siyasal veya ekonomik olmaktan çok, öncelikle dünya görüşüne dair bir kriz olarak tanımlamış ve "bilimcilik ideolojisi" adını verdiği bu krizin, sosyal bilimleri meşruiyet, doğa bilimlerini ise yöntemsel sorunlarla karşı karşıya bıraktığını belirtmiştir (Husserl, 1970: 275-275'den aktaran, Kalın, 2010: 30).

---

[2] İslâm inancının ve düşüncesinin devlet, toplum ve siyaset tasavvuru ve tarihçesi üzerine bir çalışma için bkz. Seyfettin Aslan ve Vedat Koçal, İslâm Kaynaklarında Devlet ve Ekonomi Düşüncesi: Teolojik, Tarihî ve Felsefî Bir Çerçeve", [(Ed.) Seyfettin Erdoğan vd., *İslâm Ekonomisi ve Finansı,* Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2016], s.1-50.

[3] İslâm inancında, ibadet için bir koşul olarak belirlenen 'Abdest' örneğinde olduğu gibi, bedensel temizliğin günlük hayata ilişkin kesin bir emir şeklinde tanımlanmış olması itibarıyla Veba türünde mikrobiyolojik salgınların Doğu medeniyeti coğrafyasını en azından Avrupa'da yaşanan ölçülerde etkilememiş olmasının, mistisizmden rasyonalizme varan mental kırılmanın boyutlarını ve Avrupalı ile Doğulu toplumlar arasındaki farklılıklarını da etkilemiş olduğundan söz edilebilir.

Aynı yaklaşımı dillendiren bir başka düşünür olan Heidegger de (2013; Heidegger vd. 2002), bu dünyevî varlık tasavvurunun sonucu olarak ortaya çıkan teknik uygarlık düşüncesini, varlığı salt maddeye, insanı da kişiye indirgemekle ve böylece, gerçeği, varlığın en asgarî unsurlarıyla tanımlamaya çalışmakla eleştirmektedir. Heidegger'e göre, "düşünmenin öğesi olarak varlık, düşünmenin teknolojik yorumu tarafından terk edilmiştir." Weber de (2003: 94), Avrupa'nın bu mental kırılmasını, "insanın, her şeyi hesap etme yoluyla her şeyin üstesinden gelebileceğine inanmasını sağlaması bakımından, 'dünyanın büyüsünün bozulması' (entzauberung der welt) olarak tarif etmiştir.

Böylece, Batı uygarlığında aklın, bilginin ve bilimin nihaî amacı, salt gerçeğe ulaşmak haline gelmiş iken; Doğu'da ise gerçeklik, Batı'da olduğu gibi başlı başına bir amaç ve ulaşılması hedeflenen tekil bir amaç değil, İbn Rüşd, İbn Sina ve İbn Haldûn gibi Müslüman düşünürler örneğinde gözlendiği gibi, İlâhî bilgiye ulaşmanın aracı ve bu bakımdan İslâm öncesine uzanan doğanın ilâhî bütünlüğü düşüncesine dayalı Doğulu kadîm kültürün uzantısı olarak kabul edilmeye devam edilmiştir.

Sonuç olarak, Batı ve Doğu medeniyetleri arasında bir benzeşme alanı ve çatışmalı biçimde bile olsa iletişim kanalı olarak işlev gören 'kutsal' algısı ve düşüncesi, kırılmaya uğramış, Batı uygarlığının Rönesans'la başlayan kısa kültürel geçmişi 'Bilim' ile özetlenebilecek modernite aşamasına varırken, Doğu medeniyetinin kadîm tarihi ise 'Bilgelik' ile özdeşleştirilebilecek geleneksel yapısını sürdürmüş[4], bu durum, uygarlıklar arasında giderek yapısallaşan bir çelişkiye dönüşmüştür. Batı ve Doğu medeniyetleri arasında bu ayrımı öngören bu tarihselci bakış açısından, Türkiye düşünce tarihinde Cemil Meriç'in adıyla söz edilebilir. Meriç, özellikle *Kültürden İrfana* (1986) adlı eserinde dile getirdiği görüşleriyle, Batı düşüncesini 'Kültür', Doğu düşüncesini ise 'İrfan' olarak adlandırdığı bir ayrımla, Doğu'nun düşünsel birikimine, Batı uygarlığının maddî birikimle sınırlı dünyasında var olmadığını iddia ettiği manevî bir anlam ve değer yüklemiştir:

Batı'nın 'kültür'ü var, bizim ise 'irfan'ımız. 'İrfan', nefis terbiyesi, olgunluğa açılan kapı, amelle taçlanan ilim. İnsanı insan yapan vasıfların bütünü, yani hem ilim, hem iman, hem de edep. Kültür, irfana göre katı ve fakir. "Batı, 'Kültür'ün vatanı, Doğu 'irfan'ın (Meriç, 1986: 11).

3.1.3. Sömürgecilik ve Küreselleşme: *Oryantalizm-Oksidentalizm Zıtlığında Çağdaş Kırılma*[5]

Oryantalizmi oluşturan temel öğe, kaynağını sömürgecilikten alan Avrupa merkezli uygarlık ve evrensel gelişme kurgusu ve bu bağlamda Avrupa uygarlığının üstünlüğü tasavvuru ile bu kapsamda 'Aryan' ırkçılığıdır. Darwin'in Evrim kuramından esinlenme ile Spencer'ın Sosyal Darwinizm kurgusuna ve nihayet Nietzsche'nin 'über mensch-üst insan'

[4] Bu karşılaştırmayı işleyen bir eser için bkz. Joseph Needham, *Doğunun Bilgisi, Batının Bilimi,* MAB Yayınları, Ankara, 1983.

[5] Çalışmanın bu bölümü, yazarın, 5-7 Mayıs tarihlerinde düzenlenen Müslümanlar ve Sosyal Bilimler I. Uluslararası Kongresi'nde sunduğu "Oryantalizm ile Oksidentalizm arasında Müslüman Toplumların ve İslâm Düşüncesinin Çağdaş Bunalımı: Bir İmkân olarak 'Doğu Uyumu'nu Hatırlamak" başlıklı bildirisinden (Koçal, 2016) alıntılanmıştır.

kavramına da ilham veren bu 'doğal' rekabet ve güçlünün üstünlüğü tasavvuru, zamanla uygulamaya dönüşüp Avrupa medeniyetini kurduğu varsayılan Aryan ırkının diğer ırklar karşısında ve özelde Avrupa uluslarının diğer uluslar karşısında üstünlüğü biçiminde yorumlanacak şekilde ve sadece devletlerden önce kitlelerin ırkçılığa, Nazizm'e yönelimi sonucunu doğurmuştur. Sonuçta, medeniyetler arası ilişkinin insanların zihninde 'ileri-geri' ve buradan hareketle 'üstün-aşağı' ikilemi ve ilişkisi düşüncesine varışı, çalışmanın konusu olarak göçmen algısını ve politikasını belirleyen bir etken olarak, Nazizm'de somutlanan biçimde kurumsallaşmış ve Avrupa'da göçmen karşıtlığının ve ırkçılığın yükselişe geçişi örneğinde olduğu gibi süreklileşmiştir. Bu bağlamda, Avrupalı futbol taraftarlarının para karşılığında göçmenlerin üzerine idrar yaptıklarına ve sığınmacı çocuklara para atarak eğlendiklerine (İleriHaber, 2016a) dair güncel haberler, yoksulluğa karşı zenginliğin üstünlüğüne yönelik ilk ve basit görünümünün altında, esasen, kökleri Aristo'nun (2013: 33) "uygun olan, Yunanlıların 'barbarlar' üzerinde hüküm sürmesidir" sözünde ifadesini bulan Avrupalılığın antik kültürel temellerine dek uzatılabilecek kültürel devamlılığı içerisinde, Batılı bireyin Doğulu kimliğe hiyerarşik bakışının dışa vurumu olarak anlaşılmalıdır.

Oryantalizm (Oriantalism, 1978/ 2004) adlı eseri ile tanınan Edward Said, Batılı gözünden Doğu'nun, orada yaşanan gerçekliğin kendisi olmadığını, Batı'nın kapitalist sömürüsü anlamına gelen egemenliğini yaymasının ideolojik-kültürel bir aracı olduğunu, bu anlamda, 'Doğu'nun Batı'da oluşturulmuş hayali bir 'görüntü' olduğunu söylemiştir (Çoruk, 2007: 193-194). Buna göre, küresel kültür ve uygarlıklar arası ilişkiler, küresel ekonomiye ve küresel ekonomik ilişkilere paralel olarak, Avrupa merkezli olarak inşa edilmiş, uygarlığın ve insanlığın gelişiminin evrensel ölçüleri, Avrupa'ya özgü temeller üzerinde tanımlanmıştır. Avrupaî olan 'ileri-çağdaş', olmayan ise 'geri-ilkel' kabul edilmiştir. Aydınlanma düşünürleri, Batı-dışı toplumları medeniyetten yoksun ve yarı-medenî topluluklar olarak görmüşlerdir. Avrupa medeniyetini merkeze alan tarihsel ve kültürel sınıflandırmalar, hiyerarşik bir kültürler ve medeniyetler tipolojisi üretmiş ve böylece 'Medeniyet' kelimesi, Avrupa merkezli düşüncenin temel kavramlarından biri haline gelmiştir (Kalın, 2010: 5-6). Bu bağlamda, 'Medeniyet' kelimesi, Batı'nın ben bilincini ifade etmektedir: kendi teknoloji seviyesini, kendi tutum ve davranışlarının doğasını, kendi bilimsel bilgisini ve kendi dünya görüşünü (Elias 1994: 3'den aktaran Kalın, 2010: 6). Bu tanımlama ışığında, çağımızda, özellikle göçmen karşıtlığı ve İslâmofobi temaları çerçevesinde, Doğu medeniyetini, Batı uygarlığına karşı bir tehdit olarak kabul eden algıdaki temel sorun, Doğu'nun Batılı gözlerle incelenmesinden ve Batı tarihinin verileriyle ele alınmasından kaynaklanmaktadır. Doğu medeniyetinin, Batılı algı önünde kültürler arası çatışmanın öznesi olarak kabulü, Batı'da yeterince bilinmemesiyle ilgilidir.

Bu tarihsel geçmişe karşılık, güncel durumda ise, Müslüman toplumlarının ve İslâm düşüncesinin görünümü, Batı'ya uyum çabası ile Batı'ya düşmanlık ve tepki arasında sıkışmışlıktır. Kemalizm, Baasizm gibi Batılılaşmaya dönük ideolojik programlara dayalı modernist devlet politikalarının mirasçısı rejimlerle, küreselleşme koşullarında onların denetimi dışına çıkmayı başaran köktenci akımlar, günümüz İslâm düşüncesine ve Müslüman toplumlarına yön veren temel güçlerdir. Her iki durumda da söz konusu olan, Batı

merkezliliktir. Bununla birlikte, Batılılaşmaya ve bizzat Batı'ya tepkilerini dinî aşırılıkla ifade eden ve farklılıkları reddederek kendi inanç yorumu merkezinde tek tip bir insan ve toplum kurgulayan Selefî-Cihadçı anlayış, insanlığı İslâm ülkesi (Dar'ül islâm) ve 'Savaş Ülkesi (Dar'ül Harb)' biçiminde ikiye ayırarak Batı uygarlığının çatışmacı iklimine uyum sağlamakta, 'İslam korkusu-İslâmo fobia' olarak görünürlük kazanan çatışmacı Batılı kültürel genetiği güncellemekte ve harekete geçirmektedir. Böylece, Batı'da da, Doğu'da da, İslâm, sadece Müslümanlara özgülenmekte, İslâm'ın insanlığın tümüne seslenme ve Müslümanların diğer insanlarla iletişim kurma imkânlarına engel olmaktadır.

3.2. Tarihsel Farklılıklar: *Coğrafî Temeller*

Batı uygarlığı ile Doğu medeniyeti arasındaki farklılıkların temellerini ve belirleyici etkenlerini, kültürel nedenlerden önce, coğrafî koşullarda arayan ve kavramsallaştırmayı deneyen yaklaşımlar da önerilmiştir. Bunlardan en önemli ikisi, Montesquieu'nün ve ardından Marksizm'in Doğu'ya ilişkin yazımlarıdır (Sunar, 2012).

Montesquieu, coğrafya ve iklim ile devlet düzenleri arasında ilişki kurduğu 'Kanunların Ruhu Üzerine' (2004/De L'Esprit des Lois-1748) adlı eserinde, Doğu coğrafyasına hakim çöllerin ve geniş düzlüklerin, yerel toplulukların direncine imkân vermediği için merkezî imparatorlukların kurulmasına ve yaşamasına elverişli bir doğal durum sunmasına karşın, dağlarla bölünmüş Avrupa coğrafyasının, yerel güçlerin merkezî otoritelere karşı direncine imkân vermesi nedeniyle Asya'daki geniş imparatorlukların Avrupa'da görülmediğini ileri sürmüştür. Dolayısıyla, Montesquieu'nün 'Doğu Despotizmi' dediği (Curtis, 1994), Doğulu toplum-devlet yapısı için öngördüğü varlık nedeni, Doğu'nun coğrafyası ve iklimi olmaktadır.

Montesquieu'nün yaklaşımı, kuşkusuz Oryantalist temelli bir varsayıma dayanmakla birlikte, bazı yönleriyle gerçeğe de işaret etmektedir. Şöyle ki, coğrafyanın ve iklimin, tarihsel uygarlıklar arasındaki ilişkiler ve farklılıklar üzerindeki belirleyici etkisinin kaynağı, kendiliğinden-verili doğal niteliğinden ibaret olmaktan öteye, ürettiği kaynaklara ve imkânlara dayalı ekonomik işlevi olmuştur. Bu bakımdan, Marksizm'in kuramsal öngörüsünün, sezgisel bir değinmeden öteye geçmeyen boyutuna karşılık, Montesquieu'nün varsayımdan ibaret yaklaşımını aşarak gerçeği göstermeye daha fazla yaklaştığı söylenebilir.

3.3. Ekonomik Farklılıklar

3.3.1. Asyalı ve Avrupalı Üretim Biçimleri: *Tarım Toplumu ve Ticaret Toplumu Ekseninde Bölünmüş ve Bütüncül Üretim ve Mülkiyet Ayrımı*

Ekonomi ile siyaset arasında altyapı-üstyapı, bir başka deyişle neden-sonuç ilişkisi olduğu, klasik siyaset ve iktisat kuramlarının bir bileşkesi olarak modern Politik Ekonomi disipliniyle gösterilmiş bulunmaktadır. Politik Ekonomi, en basit anlamıyla ve açıklamasıyla toplumsal alanın ekonomik alanla ilişkilendirilmesi, bir başka deyişle, toplumsal-siyasal olguyu açıklamak için ekonomik olayla toplumsal olay arasında neden-sonuç ilişkisi kurulmasıdır. Bu temel kuramsal veri ışığında, ekonomik değişimlerle siyasal dönüşümler arasında doğrudan ve dolaylı bağlar olduğu bilinmektedir. Özetle, siyaset, pratikte iktisadî

üretim biçimlerinin ve ilişkilerinin yeniden üretimi anlamına gelmekte, böylece, bir toplumsal kurum olarak da iktisadî düzenin siyasî dille ve araçlarla ifadesi olmaktadır.

Batı ve Doğu medeniyetlerinin tarihsel-kurucu temellerindeki farklılıkları en güçlü biçimde belirleyen yapısal etken, toplumların ekonomik faaliyetleri ve buna dayalı sosyal yapılanışlarıdır. Bu bağlamda, coğrafyanın ve iklimin ekonomik üretim araçlarını ve dolayısıyla biçimlerini ve ilişkilerini doğrudan belirleyici etkisi, medeniyetlerin farklılaşmasında ilk elde sözü edilmesi gereken temel veridir.

Batı uygarlığının tarihsel temellerinin atıldığı antik coğrafyanın çerçevesini oluşturan Ege ve Roma medeniyetlerine mahsus kuruluşların ve yayılışların altında yatan ekonomik etkenin Akdeniz havzasına yayılı deniz aşırı ticaret tarihi olduğu düşünüldüğünde, deniz yollarının ve rüzgârlarının denizciliğin gelişimine sağladığı imkânların, medeniyetin kurucu etkenlerinden biri oluşu belirlenmiş olmaktadır[6]. Nitekim Avrupa uygarlığının Akdenizli kimliğini ve tarihini üreten temellerin, Kuzey Afrika ve Güney Avrupa kıyılarına yayılmış bir ticaret havzası oluşturan Fenikeliler ile Ege sahasından Mısır kıyılarına uzanan ticaret ağları kuran Efes, Milet ve Girit benzeri Antik Ege-İyon şehir devletleri gibi denizci kavimler eliyle atıldığı, arkeolojik verilerle bilinmektedir.

Buna karşılık, Doğu medeniyetinin ekonomik kökleri ise, ticarete elverişli denizlere uzak ve geniş karasal coğrafyası ve görece kurak iklimi itibarıyla, Antik Anadolu'da ve Mezopotamya'da gözlenen ilkel tarımsal üretim ve hayvancılık merkezlilik dışında, daha da doğuda, Asyatik göçebe kavimlerin yağmacı gelenekleri üzerinde şekillenmiştir. Diğer yandan, antik İpek ve Baharat ticaret yollarının Akdeniz limanlarında olduğu gibi değiş-tokuş merkezlerinde değil güzergâhı üzerinde olma özelliği de, ticaret ekonomisinin Doğu'da görece az gelişmişliğini açıklayan bir diğer temel veridir. Sonuçta, Batı-Avrupa uygarlığının ekonomik temellerinin kurucu zemini, toplumlar arası değiş-tokuş ilişkisine ve sürekliliğine dayalı ticaret tarihi olurken, Asya medeniyetininki ise işbirliğine dayalı kolektif bir üretim biçimi olarak ilkel-elle tarıma dayalı yerleşiklik ve hayvancılığa dayalı göçebelik olagelmiştir. Bu tarihsel kurucu farklılık üzerinde, Batı'da ticarî iş bölümü ve üretim ilişkileri, bölünmüş mülkiyeti ve onun üstünde bölünmüş (segmenter) toplumu verirken, Doğu'da kapalı tarımsal üretime ve yağmacılığa dayalı ekonomik tarihi, dolayısıyla militarist-bütüncül üretim biçimini ve ilişkilerini vermektedir.

Batı ve Doğu medeniyetleri arasındaki farklılığı ekonomik temellerde arayan kuramcıların başında gelenlerden *Marx ve Engels*, Doğu ile Batı arasındaki farklılığın kaynağını, maddeci-ekonomist görüşleri doğrultusunda, coğrafyaya ve iklime bağlı olarak gelişen üretim araçları-biçimleri-ilişkileri çerçevesinde aramışlardır. Modern Marksist literatürde, Wittfogel'in adlandırmasıyla 'Asya Tipi Üretim Tarzı' olarak tanımlanan ve kuramsal arka planını Marx'ın ve Engels'in 'doğulu üretim araçları ve biçimleri' hakkındaki görüşlerine dayandıran (Divitçioğlu, 1981; Akat, 1977) Marksist yaklaşımda, kültür, yaratıcı

[6] Akdeniz'in uygarlığın gelişimi üzerindeki etkileri hakkında iki temel eser için bkz. Fernand Braudel, *Akdeniz Dünyası,* (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Eren Yayıncılık, İstanbul, 1990. Fernand Braudel vd., *Akdeniz, Tarih Mekân, İnsanlar ve Miras,* (Çev. Necati Erkurt), Metis Yayıncılık, İstanbul, 2015.

maddî-altyapısal koşulların, bir başka deyişle tarımsal üretim biçimlerinin ve toprak mülkiyeti ilişkilerinin sonucu ve ürünü halindedir. Buna göre, devletin, görüntüde Tanrı'nın kutsal mülkiyeti adına gerçekleşen mutlak egemenliğine dayalı geleneksel yapısını ifade eden 'Doğu despotizmi' (Akat, 1977: 37-38), gerçekte toprağın ve iklimin niteliğinden kaynaklanan maddî zorunluluğun sonucudur. Coğrafyanın ve kurak iklimin gerekliliği olarak yapay sulama ihtiyacı, devleti mutlak-kaçınılmaz bir otorite olarak üretmektedir. Devlet eliyle sulama ise, toprak mülkiyetinin devlet elinde toplanması sonucunu doğurmaktadır:

Bernier, haklı olarak Türkiye, İran ve Hindistan'dan bahsederken, Doğu'daki bütün olayların temel şeklini *toprakta özel mülkiyetin yokluğunda* aramalıdır, diyor (Marx'tan Engels'e mektup, 2 Haziran 1853). Gerçekten toprak mülkiyetinin yokluğu bütün Doğu'nun anahtarıdır. Doğunun siyasî ve dinî bütün tarihi burada gizlidir. Fakat Doğuluların feodalite şeklinde bile toprak mülkiyetine gelemeyişlerinin sebebi nedir? Sanırım ki bunun esası, Sahra'dan Arabistan, İran, Hindistan'a ve Tataristan'dan tâ yüksek Asya yaylalarına kadar uzanan çölün iklimi ve bununla ilişkin olarak toprağın cinsidir. Buralarda yapay sulama tarımın ilk şartıdır ve (bu iş) ya köyün, ya vilayetin ya da merkezî hükümetin işidir (Engels'in Marx'a mektubundan aktaran, Divitçioğlu, 1981: 16).

Marx ile Engels'in kısa değinmelerinden öteye geçmeyen bu tez, Karl August Wittfogel'in çalışması ile ayrıntı ve bütünlük kazanmıştır. Wittfogel ile kuramsal bütünlüğüne ulaşan düşünüşe göre, devletin mutlak egemenliğine dayalı geleneksel yapısı, gerçekte toprağın ve iklimin niteliğinden kaynaklanan zorunlulukla, görüntüde ise Tanrı'nın kutsal mülkiyeti adına "kullara" toprak üstünde mülkiyet hakkı tanımadığı için sınıfsal gelişim ve dolayısıyla toplumsal gelişimin önünde engeldir (Berktay, 1983: 2472). Özetle, bu yaklaşıma göre, kendine özgü ekonomik "üretim tarzı" (Kılıçbay, 1985: 316), sınıflaşmayı ve böylece toplumsal farklılaşmayı engelleyerek Doğu toplumlarının sosyo-ekonomik yapısını kendine özgü biçimine vardıran temel etkendir. Doğulu toplum yapısının bir örneği olarak Osmanlı'nın mutlakıyet rejimi, siyasal iktidarın üretim aracı (toprak) üstündeki mutlak egemenliğine dayandırılmıştır. Bu görüşe sahip Şerif Mardin'e göre (1999: 210), hanedanın mutlak egemenliği ve mülkiyeti altında iktidar, zenginlikten daha değerli bir "meta" idi ve iktidar ticareti, Osmanlı sisteminin ayırt edici bir özelliğiydi.

Sultan kentlerin dışındaki ekilebilir topraklar üzerinde tam mülkiyet hakkına sahipti. Resmî görevlilerden vergi alınmıyor ve İmparatorluğun geliştiği dönemde bunların servetleri en zengin tüccarlardan aşağı kalmıyordu. …bu, ülkenin önde gelen yurttaşlarının tüccarlar değil de, siyasal iktidarı elinde tutanlar olduğunu göstermektedir. Devletin ekonomi üstünde kurmuş olduğu denetim, Osmanlı İmparatorluğu'nda siyasanın önceliği olduğunu gösteren bir başka örnektir (Mardin, 2006: 40-41).

Çağlar Keyder ise, geleneksel iktidarın mülkiyet üstündeki mutlak belirleyiciliğine ve toplumsal üretimden pay alma (vergi) yetkisine dayanan bu klasik yapı sayesinde zenginleşen bürokrasiyi başlı başına bir sınıf kabul ederek "devlet-memur sınıfı" diye tanımlamıştır.

Bu yapı, servet biriktirip statü değiştirme imkânı olmayan çok sayıda küçük üretici ile hiyerarşik bir düzen içinde bütünüyle saraya tabi bir memur sınıfı öngören klasik modele

dayanıyordu. Bu ideal modele göre mutlak hükümdar keyfince ayrıcalık bağışlayıp geri alabilirdi; dolayısıyla memurlar sınıfına dâhil olmanın getirdiği statü, servetten veya aile mirasından değil, sadece bürokratik mevkiden kaynaklanırdı. İktisadi artığa el konmasındaki temel ilişki de köylü üreticiler ile bürokratik sınıf arasındaki ilişkiydi. …Buradan yola çıkarak, köylülerin ürettiği artığa (vergi biçiminde) el konulmasına dayanan bir üretim tarzı içindeki yapısal konumları nedeniyle memurların bir sınıf oluşturduklarını söylüyoruz (Keyder, 2010: 37-38).

Nitekim İlkçağ'dan Ortaçağ'a uzanan süre boyunca, geniş karasal imparatorlukların, Mezopotamya, Kafkasya, Anadolu coğrafyası hattında gerçekleşen bir süreklilik oluşu, İç Asya'dan Avrupa'ya uzanan Doğu-Batı eksenli antik ticaret yollarının üstünde sürdürülen kervan ticareti güzergâhı üzerinde gerçekleşen coğrafi ilişki bağlamında, ekonomik ve dolayısıyla siyasal bütünlük ihtiyacıyla açıklanmaktadır. Nitekim Anadolu'nun antik ve klasik tarihini belgeleyen temel arkeolojik verilerin ve mimarî mirasın en başat örneklerinin kervansaraylar oluşu, kentlerin kervansaraylar merkezinde kuruluşu ve Ahîlik örneğinde olduğu gibi, kentsel topluluğun ticaret etrafında örgütlenişi, bu kuramsal açıklamayı doğrulamaktadır. Batı'da ise, Ortaçağ'ın sonlarına doğru kurulan şehir devletlerinin, siyasal merkezleri itibarıyla deniz ticaretine konu liman kentlerinde kuruluşları, yine bu bakımdan rastlantı değildir.

Sonuçta, Avrupalı ve Doğulu üretim biçimleri ve ilişkileri arasındaki farklılığın, çalışmanın konusu açısından önemi, siyasal ve toplumsal kişiliği doğrudan belirlemesidir. Avrupalı-bölünmüş toplumda, ekonomik refah için rekabet zorunluluğu, refahı ancak bireyin kendi girişimi ve çabası ile elde edilebilir bir imkân kılarak, Batılı kişiliğin belirleyici temellerini ve özelliklerini *maddecilik, bireycilik* ve *rekabetçilik* olarak biçimlendirmiştir. Böylece, prometyen, rasyonalist, faydacı, çıkarcı, ilişkilerinde araçsal ve ayakta kalma güdüsüyle hareket eden insan tipolojisi, tabiatla ve başka toplumlarla ilişkisinde çatışmacı ve tahakküm edici bir pozisyona sürüklenmiştir (Kalın, 2010: 56). Ekonomik kaynağın devlet tekelinde olduğu ve dolayısıyla toplumsal refahın dağıtımının devlet eliyle gerçekleştiği, bu açıdan bireyin girişimine ve birbirleriyle rekabetine toplumsal ilişkileri belirleyici ölçüde ve genişlikte yer vermeyen Doğulu üretim biçimi ve ilişkileri, Müslüman-Türk devletlerinin yönetim geleneğine damga vuran tarihsel ve dinsel kaynaklı 'Adl-Adalet' ilkesini, böylelikle de, bireysel ölçekte *kolektif* ve *dayanışmacı* bir toplumsal kişiliği üretmektedir.

3.3.2. Küreselleşme Sürecinde Ekonomik Kutuplaşma: Sömürü, Yoksulluk ve Göç

Ulus devlet kapitalizminin yerini yeni-liberalizmin küresel piyasasına ve bu bağlamda Keynesyen iktisat politikasının da Post-Keynesyen esnek üretim koşullarına bırakmakta olduğu Küreselleşme sürecinde, küresel eşitsizliğin ve onun bir sonucu olarak yoksullaşmanın genişlik ve yoğunluk kazandığı gözlemlenmektedir. Keynesyen refah devleti politikalarının başarısızlığı ve ülkeler arasında gün geçtikçe artan ekonomik ve sosyal nitelikli sorunlar, ortaya çıkan yeni sosyo-ekonomik düzeni zorda bırakacak gelişmeler olmuştur (Şenkal, 2003: 98). Küreselleşme süreciyle birlikte ulus devletleri etkileyen en önemli gelişme, yoksullukta görülen artıştır. 2002 yılı itibarıyla günde bir doların altında gelirle yaşayan kişi sayısı 1.2

milyardır. Ayrıca, 1,6 milyar insan günde 2 dolarla, hatta daha azı ile yaşamaktadır (Erdut, 2004: 23; Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 61). Her yıl yaklaşık olarak 18 milyon insan yoksulluğa bağlı sebeplerden dolayı çok erken yaşta ölmektedir. Bu rakam toplam insan ölümlerinin üçte birine eşittir. Her gün 34.000'i beş yaşın altında çocuklar olmak üzere 50.000 insan yoksulluğa bağlı sebeplerden dolayı ölmektedir (Kabaş, 2009: 1). Küreselleşme ekonomik anlamda hızlı büyümenin önünü açarken, özellikle gelişmekte olan ülkelerin kırılganlığını arttırarak yoksulluk üzerindeki olumsuz etkileri de beraberinde getirmiştir. Küreselleşme süreci, özelleştirme, işten çıkarma, sendikasızlaştırma, taşeronlaştırma, sosyal devleti küçültme, ücretleri düşürme, emeği koruyan araçları tasfiye etme ve sosyal hakları kısıtlama gibi yöntemlerle, hem gelişmekte olan ülkelerin yoksullaştırılmasına, hem de uluslar arası sermayenin sınır tanımayan egemenliği sayesinde yoksul ülkelerden zengin ülkelere kaynak aktarılmasına neden olmaktadır (Güven, 2009: 267). Böylece, küreselleşme sürecinde dış etkilere daha açık hale gelen ekonomilerde kırılganlığı arttırması, bu süreçten en fazla yoksul kesimin zarar görmesine yol açmıştır (Yanar ve Şahbaz, 2013: 55). Bunun temel nedenlerinden biri, 'devletin küçültülmesi' politikaları kapsamında sosyal refah harcamalarının kısıtlanmasıdır (Gökbunar, Özdemir ve Uğur, 2008). 1950 ve 1970'li yıllarda azalan eşitsizlik, 1960 ve 1980'lerdeki politika değişiklikleri ile tekrar artış eğilimine girmiştir (Danışoğlu, 2004: 44). Son otuz yılda, dünyada en zengin %20'lik kesimin payının %70'ten %85'e çıktığı görülürken, en düşük gelirli %20'lik kesimin payı %23'ten %1,4'e düşmüştür (Baş, 2009: 50). Yoksulluk aynı zamanda sosyal dışlanmayı da beraberinde getirmektedir. Küreselleşmenin, refah devletinin sosyal politikaları üzerindeki etkilerinin belirlenmesinde, işsizlik ve yoksulluk konuları önemli yer tutmaktadır (Şenkal, 2012: 52). Örneğin, Dünya Bankasının İnsanî Gelişim'den sorumlu Başkan Yardımcısı, yaptığı açıklamada 1980'lerde Latin Amerika'da, 1990'larda Asya'da yaşanan ekonomik krizlerin insanların hayatını ne kadar alt üst ettiğine dikkat çekerek "ekonomik dengelerin bozulması ve durgunluğun ortama hâkim olmasıyla, yoksulların yaşama koşulları son derece bozuluyor" açıklamasını yapmıştır (Kocacık, 2001: 195). Sosyal Devlet anlayışının ve refah rejiminin değişmesiyle birlikte, sosyal devletin temelini oluşturan sosyal ve ekonomik haklar ve bu hakların en temel yararlanıcısı durumundaki toplumsal gruplardan olan yoksulların ve yoksulluğun algılanması ile yorumlanması da dönüşüme uğramaktadır (Gül, 2002: 111-112). Bu anlamda, mülksüzleşme, yoksulluk ve göç arasında güçlü bir ilişkinin var olduğu anlaşılmaktadır (Temiz, 2004: 50). Alanları farklılaştıran gelir, istihdam ve sosyal refah eşitsizlikleri, göçün en açık sebebidir (Castles, 2000 :272). Bu bağlamda, küreselleşme sürecinin gelişmiş yarıküre ile az gelişmiş yarıküre arasındaki refah farkı üzerindeki çarpan etkisinin sonuçlarından biri, kapitalist merkezlere yönelik yasal ve özellikle kitlesel yasa dışı göçmenlik eğilimini hızlandırması ve yaygınlaştırmasıdır. Son otuz yıla ilişkin veriler, göç edenlerin sayısının 1965'de 75 milyondan 1990'da 120 milyona, günümüzde ise 175 milyona ulaştığını göstermektedir. Sadece 1985-1990 dönemindeki 5 yıllık süre içinde göçmen sayısı 15 milyon artış göstermiştir. Bu durum yıllık yüzde 2.8 artışı ifade ederken, bu oran dünya nüfusunun yıllık artış oranından fazladır (Temiz, 2004: 47). Üstelik, bu veriler, özellikle Ortadoğu'da ve Afrika'daki iç savaşlar gündeminde milyonları bulan son on yıllık kaçak göçmen sayılarını içermemektedir. Bu bağlamda, başta Avrupa olmak üzere gelişmiş yarı küre devletlerinin

kamu politikalarının öncelikli gündemi, göçmenlik karşısında önlem alınması olarak belirlenmektedir. Avrupa'da ve Amerika'da, 1990'lı yılların ikinci yarısındaki Sol-Sosyal Demokrat yükselişe karşın, 2000'li yılların başından itibaren Milliyetçi-Irkçı aşırı sağ politikanın yükselişi eğilimi (Elmas ve Kutlay, 2011)[7], 11 Eylül 2001 saldırılarının etkileri ile birleşen Asyalı göçmen karşıtlığı dalgasıyla ilişkilidir[8].

Almanya'da Almanya İçin Alternatif Partisi (AFD), Fransa'da Ulusal Cephe (FN), İngiltere'de Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (UKIP) ve Avusturya'da Avusturya Özgürlük Partisi (FPÖ) bu örneklerden sadece birkaçıdır. Avrupa'da mülteci krizinin tırmanmasıyla birlikte, birçok aşırı sağcı, göçmen karşıtı parti, seçmenlerinin, mülteci ve göçmen nüfusunun artışına yönelik endişelerini başarılı bir şekilde istismar etmiştir. Örneğin, Polonya'da Ekim ayında yapılan parlamento seçimlerinin galibi, mülteci ve göçmenlere karşı sert bir tavır sergileyen, aşırı sağcı Hukuk ve Adalet Partisi olmuştur. Danimarka'da Haziran ayında gerçekleşen genel seçimlerde ise milliyetçi ve göçmen karşıtı Danimarka Halk Partisi oylarını ikiye katlayarak, en yüksek oy alan ikinci parti olarak belirlenmiştir. Avusturya'nın aşırı sağcı Avusturya Özgürlük Partisi geçen ay düzenlenen yerel seçimlerde ikinci sırada yer alırken, Yunanistan'da bu sene düzenlenen parlamento seçimlerinde yine aşırı sağcı Altın Şafak Partisi en yüksek oy alan üçüncü parti olmuştur. Bu arada, Polonya'da düzenlenen seçimlerden bir süre önce, Hukuk ve Adalet Partisi Başkanı ve eski Polonya Başbakanı Jaroslaw Kaaczynski, mültecilerin ülkeye parazit ve hastalık getirebileceğini söylemiştir. Macaristan'ın koyu göçmen karşıtı politikacısı Viktor Oban ise, Avrupa'ya gelen mültecilerin ordu gibi göründüğünü dile getirmiştir (Günaysu, 2015: 4).

3.4. Siyasal Farklılık: *Avrupa Merkezli Modern Ulus Devlet ve Doğulu Kozmopolit Gelenek*

İnsanlık tarihinin ekonomik, siyasal ve kültürel açıdan içinde bulunduğu Avrupa merkezli modern uygarlığın gelişimi sürecinde, insana ait tüm anlamların ve tanımların Avrupa kültürüne özgü yorumları, evrensel gerçeklik varsayımıyla ve özellikle Coğrafî keşifler ve sömürgecilik yollarıyla dünyaya yayılmıştır. Bu kapsamda, özellikle Pozitivist düşünce akımının, Avrupaî kültürü 'Bilgi' ve Bilim ile bütünleştirerek mutlaklaştıran ve bilimsel yasalar varsayımı etrafında evrenselleşme ölçüsünde genelleştiren etkisi, emperyalizmin savaş gücüyle birleşince, tekil merkezli bir küresel bilgi ve düşünce evreni oluşturmuştur. Pozitivist düşüncenin temel kaynağı kabul edilen Comte'un, fizik kurallarını insan ve toplum için de geçerli kabul eden 'Sosyal Fizik' anlayışının uzantısı olarak toplumsal ve siyasal varlığın da, evrensel yasalara bağlı oldukları varsayılmış, toplumun ve devletin anlaşılmasına dönük 'bilimsel bilgi üretimi' faaliyeti dâhilinde sayısız kuramlar, kavramlar ve tanımlar üretilmiştir.

---

[7] Bu konuyu işleyen iki eser için bkz. Fatma Yılmaz, *Avrupa'da Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı,* Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Ankara, 2008; Aylin Ünver Noi, *Avrupa'da Yükselen Milliyetçilik,* IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.

[8] Örneğin, bu satırların yazıldığı günlerde, ABD'de Başkan adaylarının seçimi kampanyasında, propagandasını göçmen ve özellikle Müslüman karşıtı söyleme dayandıran Donald Trump, Cumhuriyetçi Parti'nin adayı olarak gücünü artırıyor, Avusturya'da yapılan seçimlerde Irkçı söylemleri ile bilinen Aşırı Sağcı aday Cumhurbaşkanı oluyordu. Diğer yandan, Almanya'daki Pegida örneğinde (Alkan, 2015) olduğu gibi göçmen karşıtı algı toplumsallaşma ve giderek siyasal gündeme etki eden bir güç haline gelme eğilimini sürdürüyordu.

Siyasal ve toplumsal varlığın dinî inanç temelinde inşasını tanımlamak için de, 'Teokrasi' kavramı icat edilmiştir. İslâm da bu genellemeye katılmış, Müslüman topluluklarda da siyasal yapının ve günlük yaşayışın, kaynağını İslâm'dan alan tek merkezli ve mutlak bir hiyerarşiye dayandırıldığı varsayılmıştır. Oysa Batılı bir terim olarak 'Teokrasi', Avrupa kültürünü belirleyen temel etken olan Katolik Hıristiyan teolojisinin siyasal yaklaşımı ve Avrupa siyasal tarihçesi ışığında, tek inanç merkezli ve hiyerarşik bir toplumsal ve siyasal düzeni açıklayabilir ise de, genelde Doğu medeniyetinin, özelde ise Müslüman toplumlarının ve devletlerinin tersi yöndeki özellikleri karşısında açmaza düşmektedir. Bu durumun ilk nedeni, Hıristiyan teolojisinden önce, Avrupa kültürünün tarihsel çekirdeğini meydana getiren ana unsurlar olan Antik Helen ve Roma Pagan kültürlerinin baskın etkileridir. Her iki sistemin de İmparatorun iradesinde tecelli ve ifade olunan tek inançlı, tek merkezli hiyerarşik kişiliklerine karşın, İslâm inancının ve düşüncesinin, ilk yayılımını ve toplumsallaşmasını yaşadığı Arap sahrası-Anadolu ve Mezopotamya coğrafyasının Antikite ve Helenizm öncesi-Kadîm medeniyetin birleşim alanı oluşu itibarıyla, Avrupaî tekilliğin tersine çoğul bir kültürel ortamda vücut bulmuş olmasıdır. Tarih boyunca bir kültürel geçiş ve birikim coğrafyası olarak Antik Anadolu ve Mezopotamya tarihi, neredeyse kesintisiz biçimde hanedanların çatışmalarından ibaret olmakla birlikte, sivil alanda çok kimlikli-çok kültürlü yaşayışın kural olduğu bir toplumsal geçmişi barındırmaktadır. Bu tarihin görsel örnekleri, iç çatışmalarla yıkım sürecini yaşamakta olsa bile, Anadolu ve Mezopotamya coğrafyasında sayısız örnekleri ile varlıklarını korumaktadır. Güneyde, İslâm'ın çıktığı İlkçağ Arap coğrafyasında dahi, putperestlerin, Mecusîlerin ve tek tanrılı Haniflerin, Yahudîlerin, Hıristiyanların birlikte yaşam sürdürdükleri bilinmektedir. Böylece Müslümanlık, Hıristiyanlığın ve Musevîliğin akıbetlerinden farklı olarak, Avrupa kültürünün tekçi etkilerinden görece çok daha sonra, ancak 19. yüzyıldan sonra etkilenmeye başlamış; bu tarihsel imkân sayesinde, Yaratıcı'nın çoğulcu iradesinin yaratılışın çeşitliliğinde tecelli ettiğini öngören Doğu medeniyetinin ve İslâm inancının, farklılıkların birlikte yaşamına (kesret içinde vahdete), toplumsal ve siyasal uyumuna imkân veren sistemlerinden uzun süre faydalanmışlardır. Nitekim gerek İslâm'ın çıkışı anındaki Arap, gerekse devamında Bizans kozmopolitizminin mirasını da Arap-İslâm etkisiyle birleştiren Osmanlı dönemi toplumsal düzeni olarak 'Millet Sistemi', kültürel çoğulculuğun ve çok hukukluluğun asırlarca sınanmış örneklemidir. Gayrimüslim tebaanın, ibadetlerini de rahat yapabilecek şekilde elverişli hayat şartları sunma konusunda, Osmanlıların başarılı oldukları bilinen bir husustur (Sofuoğlu ve Akvarup, 2012: 73; Kurşun ve Kahraman, 2000). Öyle ki, Osmanlı devlet yapısının temelini oluşturan çoğulculuk ve çok kültürlülük dünya literatürüne "Pax Ottomana" (Osmanlı barışı) olarak geçmiştir (Güneş, 2005: 98). Bu durumun örneklerinden biri, Osmanlı Padişahı IV. Mehmed'in, Diyarbakır Ulu Camii'nin güney duvarı üstündeki kitabede yer alan ve kentte yaşayan gayrımüslimlerin ibadetlerini serbestçe yerine getirebileceklerini ifade eden 1683 tarihli fermanıdır. Ferman'da, kiliseler ve rahipler vergiden muaf tutulmakta, bu emre uymayan yöneticilerin cezalandırılacağı buyrulmaktadır (Aykal, 2013: 328'den aktaran, Koçal, 2014a: 17). Böylece, Doğu medeniyetinin, İslâm inancını da katarak kurumsallaştırdığı geleneksel 'uyum' kültürü, coğrafyası üstündeki kültürel çeşitliliği, antik dönemden klasik döneme uzanan ve fakat modernitede kesintiye uğrayan tarihsel süreklilik boyunca bir arada tutabilme özelliği ile

kimlik ve kültür farklılıklarını çatışma konusu olarak gören ve uygulayan modern Avrupâi kültürel iklimden ve tarihten ayrılmaktadır[9].

Sonuçta, Doğu medeniyetinin tarihsel kültürel genetik kodları ve İslâm inancının öngördüğü toplumsal ve hukuksal kurumlar-kurallar itibarıyla, İslâm ülkelerinin siyasal ve hukuksal yapıları, bu çerçevede Müslüman toplumların modernite öncesi kimlik-kültür algıları ve günlük yaşayışları, 'Teokrasi' kavramı etrafında açıklanabilir olmaktan uzaktır. Bu durum, özellikle içinde bulunduğumuz çağda, kimlik ve kültür farklılıklarının, özelde İslâm inancının kanlı savaşlara gerekçe kılındığı küresel ve bölgesel ortamda, evrensel barış için İslâm inancı ve Müslüman toplumların tarihi ışığında, yeni ve Doğu medeniyetine özgü bir çoğulcu kavramsallaştırmaya ihtiyaç duyurmaktadır.

Diğer yandan, tarihsel köklerdeki antik medeniyet temellerinden kaynaklanan siyasal farklılıklardan biri de, toplumun ve devletin yapılanışı ve tabakalanışıdır. Antik Roma ve Grek şehir sitesinden başlayarak, ekonomik güce dayalı sosyal ve siyasal tabakalanma ve toplumsal ilişkiler, Tanrı'nın, dolayısıyla yeryüzünde O'nun vekili olma iddiasındaki Sultan'ın dünyevî ve ilâhî otoritesini paylaşmadığı Doğulu düzende, İlkçağ Roma ve Grek toplumunda ve devamında feodalitede olduğu gibi bire ile devlet arasında ara kademelerin oluşumuna imkân vermemiştir. Ekonomik üretim aracı olarak toprağın üzerindeki mülkiyetin bölüşülmemesine ve sınırlanmamasına dayalı mistik-kolektivist geleneksel yapının bireyin ekonomik birikimini sınırlayan baskısı, bireylerin kendi aralarındaki rekabetinin, dolayısıyla belirgin sınıflaşmaların önünde engel oluşturmuştur. Modern çağa gelindiğinde ise, merkantilizmin ve devamında kapitalizmin üstünde şekillenen ulus ve ulus-devlet tasavvurlarının, bu kategorilerin inşasını belirleyen temel doğal güç olarak modern ticarî sermaye birikimi ve endüstrileşme kaynaklarına erişemeyen Doğulu-Müslüman topluluklar ile Avrupa arasında genişleyen ekonomik ve teknolojik farklılık, giderek medeniyetler arası hiyerarşik bir yapılanmanın temellerini atmıştır. Endüstrileşmenin ve zenginleşmenin giderek rekabetten ve çekişmeden Avrupa lehine üstünlüğe dönüştüğü Sömürgecilik aşamasında, Dünya'nın geri kalanı üzerinde kurulan egemenlik ve Doğu'nun mutlak gerileyişi, Avrupa'da üstün medeniyet tasavvuruna kaynaklık etmiştir. Bu bağlamda, coğrafya keşiflerinden bugüne ve özellikle kolonizasyon tarihi boyunca sömürgeleşen ve yoksullaşan toplumların ekonomik ve politik refah arayışlarının tarihsel sürekliliği dışında, güncel olarak Afganistan'da ve Pakistan'da gözlenen iç karışıklıklar örneğinde olduğu gibi Sovyet sonrası İç Asya düzeninin yeniden inşası ve daha yakına gelindiğinde özellikle Arap baharı sürecinde Kuzey Afrika coğrafyasında yaşanan kanlı alt üst oluşlar ve bu kapsamda Irak ve Suriye iç savaşları, Avrupa'ya yönelik Asyalı ve Afrikalı göçünü kitleselleştiren bir etken olarak etki gücünü ve yaygınlığını artırmaktadır. Son süreçte, özellikle Irak ve Suriye iç savaşlarından kaçan kitlelerin Türkiye'ye ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya yönelik kitlesel göçleri karşısında devletlerin göçmen politikaları ve toplumların bu alanda takındıkları tavırlar, Avrupa ile

[9] Bu bölüm, yazarın, 17-19 Ocak 2014 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen Uluslararası Medeniyet Kongresi'nde sunduğu "Çok Kültürlülük-Çok Kimliklilik Bağlamında Batı Merkezli Uygarlığın Çatışmacı Algısına Karşı Bir Alternatif Model Olarak 'Doğu Uyumu': Şark'a Şarktan Bakmak, Diyarbakır Örneği" başlıklı bildiriden (Koçal, 2014b) alıntılanmıştır.

Türkiye arasındaki ekonomik yapısal farklılık kadar, kültürel bir ayrışmayı da açığa çıkarmaktadır.

4. Avrupa'nın ve Türkiye'nin Göçmen Politikalarının Mukayesesi

4.1. Avrupa Göçmen Politikaları [10]

Avrupa ülkelerinin, Arap baharı sürecinde özellikle Libya ve ardından Irak ve Suriye iç savaşlarından kaynaklanan göçmen-sığınmacı dalgasına karşı politikaları, önce ülke ve sonra Avrupa sınırlarını koruma ve giderek kapatma yönünde gerçekleşmiştir (Özcan, 2016). Bu kapsamda, Bulgaristan, göçmen geçişlerine karşı bir önlem olarak Türkiye sınırına 146 kilometrelik dikenli tel duvarı örmeyi tercih etmiştir (Hürriyet, 2016a). Türkiye'den sonraki geçiş ülkesi konumundaki Yunanistan'dan Avrupa'ya ilerleyen güzergâhın üçüncü aşaması olan Makedonya da, Yunanistan'dan geçişleri engellemek amacıyla Olağanüstü hal ilan etmiş, sınır hattı ve Yunanistan'dan gelen tren yolu çevresini dikenli telle çevirmiş; bu durum, Yunanistan sınırında bekleyen üç bine yakın sığınmacıyı zor durumda bırakmış, çıkan olaylarda yaralananlar olmuştur (Evrensel, 2015). Makedonya'dan bir sonraki sığınmacı durağı olan Avusturya hükümeti ise, göçmenleri tutuklama ve sınır dışı etme konusunda polise yetki veren bir yasayı onaylayarak (Hürriyet, 2016b; Ntv, 2016), göçmenleri kabul etmeyeceğini duyurmuştur. Sığınma sorunu nedeniyle Olağanüstü hal ilan eden Macaristan (Vinograd, 2016), sığınmacıların güzergâhı üzerinde bulunan Sırbistan sınırını dikenli telle çevirerek, sınırı geçmeye kalkışanların vurulacağını duyurmuş (Habertürk, 2016; Birgün, 2015); ülkenin Genelkurmay Başkanı, sığınmacılara karşı savunma çağrısında bulunmuştur (Evrensel, 2015). Sırbistan ve Slovenya da, Yunanistan sınırında biriken göçmenlerin sınırlarından geçişlerine izin vermeyeceklerini duyurmuşlardır (İleriHaber, 2016b). Slovenya, sığınmacı güzergâhının kendisinden önceki geçiş noktası olan Hırvatistan sınırına tel örgü döşerken (Milekic, 2015); komşusu Hırvatistan ise, göçmen geçişini engellemek için Sırbistan sınırı üstündeki Batina sınır kapısına, üzerinde tel örgü bulunan iki metre yüksekliğinde bir demir kapı yerleştirmiştir (Incanews, 2016). Nihayet, Slovenya'nın ve Hırvatistan'ın (Guardian, 2016) ardından da Makedonya'nın, Sırbistan'ın sınırlarını göçmen geçişlerine kapatmalarıyla birlikte, sığınmacıların Avrupa'ya gidiş için en sık kullandığı 'Balkan rotası' fiilen kapanmıştır (Al Jazeera, 2016; Diken, 2016a). Ne var ki, kuzey rotası üstündeki Polonya hükümeti de, ülkesini istikrârsızlaştıracağı gerekçesiyle sığınmacı kabul edilmeyeceğini ilan etmiştir (Sabah, 2016). Slovakya, az sayıda mülteci alacağını ve bunları yalnızca Hıristiyanlardan seçeceğini duyururken (Evrensel, 2015); Çek Cumhuriyeti ise kabul ettiği mültecilerin kollarına numara yazma uygulaması başlatmıştır (Keating 2015'den aktaran, Kutlay ve Akcalı, 2015: 3). Danimarka'da ise, daha ileri bir boyuta varılarak, sınırları geçen göçmenlerin belirli bir düzeyin üstündeki paralarına ve değerli eşyalarına el konulmasını öngören bir yasayı onaylanmıştır (Al Jazeera Türk, 2016; BBC, 2016). İngiltere'ye geçişte önemli bir göçmen güzergâhı olan Fransa'da ise, beş binden fazla

[10] Avrupa ülkelerinin ve özelde Avrupa Birliği'nin ortak göç ve göçmen hukuku ve politikası hakkında iki eser için bkz. Mehmet Özcan, *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku, Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı,* Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Ankara, 2005 ve Aslı Özge Özgen, *Avrupa Birliği Göçmenlik Politikaları, Tarihsel Geçmiş ve Mevcut Durum,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2010.

sığınmacının zor şartlarda barındığı bildirilen bir göçmen kampının (Euronews, 2015) güvenlik güçleri tarafından yakılarak ve sığınmacılara şiddet uygulanarak boşaltıldığı (Milliyet, 2016; Sonhaberler, 2016); aşırı sağcı bir grubun göçmen kampını basarak sığınmacıların paralarını, değerli eşyalarını ve telefonlarını şiddet uygulayarak çaldıkları, haberlere yansımıştır (Yarınhaber, 2016). Yunanistan'da, göçmen kamplarındaki çocukların cinsel istismara maruz kaldıkları, uluslararası kamuoyuna yansımıştır (Townsend, 2016; Millward, 2016). Yine Yunanistan'da, sahil güvenlik botunun, üstünde göçmenlerin bulunduğu bir botu patlattığı haberi, gündemde yer almıştır (Hürriyet, 2015). Sonuçta, Avrupa hem de tam merkezinde yeniden duvarlar örmeye, yaşadıkları katliamlardan kaçan Suriyelileri sınırlarından uzak tutmaya çalışmaktadır (Özcan, 2016: 7).[11] Hal böyle iken, Kuzey Afrika kıyılarından Akdeniz'e açılan göçmen teknelerinin batması sonucu ölen göçmenlerin sayısı tam olarak bilinmemekle birlikte, on binlerle tahmin ve ifade edilmektedir. Sadece 2015 yılı boyunca Akdeniz'de ölen ya da kaybolan insan sayısının üç bini geçmesi, Akdeniz kıyılarında yaşanan acı bir insanlık trajedisi olarak, Avrupa liderlerini, söz konusu soruna yönelik insanî vazifelerini yerine getirmeye zorlamaktadır (UNCHR, 2016; Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği 2015 Raporu'ndan aktaran, Günaysu, 2015: 1). Son kertede, Avrupa Birliği, belirli bir ödeme karşılığında göçmenlerin iadesi konusunda Türkiye ile anlaşmayı tercih etmiştir. Bu uluslararası görüşme ve antlaşma örneğinde, çalışmanın ana fikri bakımından önemli bir gösterge olan, sığınmacı algısının Avrupa siyasal ve toplumsal kamuoyu tarafından sadece parasal maliyeti ile algılanması ve politikaların da bu algıya dayalı gerçekleştiriliyor oluşudur.

4.2. Türkiye'nin Göçmen Politikaları[12]

Ağustos 1988'de, Irak hükümetinin 'Enfal' adı verilen ve Halepçe'de gerçekleşen kimyasal saldırıyı ve katliamı da içeren askerî harekâtından kaçan 50.000'den fazla Kürt sığınmacı, sınırı aşarak Türkiye'ye sığınmıştır. Türkiye, Körfez Savaşları öncesinde, Baas diktatörlüğünün Kuzey Irak'taki Kürt nüfusuna yönelik soykırımcı askerî politikası sırasında, sınırlarını göçmenlere açmış, bir milyondan fazla sığınmacıyı kabul etmiş ve nihayet bir süre sonra neredeyse tamamına vatandaşlık hakkı vermiştir. 1989'da da, Sosyalist Bulgaristan hükümetinin Türk kökenli Müslüman topluluğa karşı giriştiği asimilasyon ve şiddet politikaları karşısında 300.000'den fazla göçmen Türkiye'ye göç etmiş, 1989 tarihli ve 3583 sayılı yasa ile bu göçmenlerin Türkiye'ye yerleşimlerinin karşılanmasına karar verilmiş, bu kapsamda 23.000'den fazla konut inşa edilmiş ve nihayet 1994'de, bu göçmenlerin 245.000'ine yurttaşlık hakkı tanınmıştır (Ihlamur-Öner, 2013: 195-196)[13].

---

[11] Bu konuda spesifik bir çalışma için bkz. Fatma Yılmaz Elmas, *Avrupa 'Kapı Duvar', Göç Yaklaşımında Söylem-Eylem Tutarsızlığı,* USAK Yayınları, Ankara, 2016.

[12] Türkiye'nin göç ve göçmen politikaları üzerine genel bir çerçeve için bkz. İbrahim Sirkeci ve Barbara Pusch (Eds.), *Turkish Migration Policy,* London: Transnational Press, 2016; İçduygu, Ahmet, Damla B. Aksel, "Turkish Migration Policies: A Critical Historical Retrospective", *Perceptions Journal of International Affairs,* (18)/3, 2013, s.167-190.

[13] Türkiye'nin göç politikaları hakkında bir tarihçe çalışması için bkz. Ahmet İçduygu ve Damla B. Aksel, "Turkish Migration Policies: A Critical Historical Retrospective", *Perceptions,* (18)/3, s.167-190, 2013.

1990'lı yıllarda Irak'ta yaşanan örneğe benzer biçimde, 2011'de Suriye'de başlayan iç savaş gündemi de, Türkiye'ye yönelik kitlesel bir göç hareketinin kaynağı olmaktadır. Resmî rakamlara göre savaştan kaçıp Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin sayısı 2014 yılı Kasım ayı itibarıyla 1,6 milyondur (İHH, 2014: 4)[14]. Gayrıresmî kaynaklara göre ise, bu sayı muhtemelen iki milyonun üzerinde idi (Yazgan vd., 2015: 183). 2016'nın sonlarına doğru gelindiğinde ise, iç savaş kaynaklı tahminî 4.8. milyon Suriyeli göçmenden 2.8. milyon kadarı Türkiye'de bulunmaktadır (Sirkeci, 2017: 127). Bu süreçte, Türkiye'de, Suriye sınırına yakın bölgelerde otuzu aşkın mülteci kampı kurulmuş, bu geçici kamplarda, temel insanî ihtiyaçlar karşılanmaya çalışılmıştır. Diğer yandan, sınırın diğer tarafında da, Kızılay eliyle ve sivil toplum kuruluşları tarafından düzenlenen gönüllü kampanyalarla iç savaş koşullarındaki sınır bölgesine yönelik insanî yardım faaliyetleri yürütülmektedir. Böylece, Türkiye'nin, başta Iraklı ve Suriyeli göçmenler olmak üzere, genel olarak komşu coğrafyasından gelen göçmenler hakkındaki politikası, Avrupa'nın tersine, "Açık Kapı" olarak tanımlanabilir (Haşimi, 2014). "Açık Kapı Politikası" adı verilen uygulama, Suriye savaşından kaçarak gelen herkesi ülkeye kabul etmeyi öngörmüştür (Demir, 2015: 19). Bu kapsamda Türkiye, Suriye'deki savaşın başlamasından itibaren o bölgeden gelen herkese kapılarını açmıştır. Suriyelilerin Türkiye'ye gelmeye başladıkları ilk günden itibaren bütün girişlere izin verilmiş, normal zamanlardaki gibi pasaportla girenlerin yanı sıra hiçbir belgesi olmadan gelenler dahi Türkiye tarafından kurulan mülteci kamplarına kabul edilmiştir (Uzun, 2015: 108). Suriyeli sığınmacıların yararlandırılacakları hakların hukukî statüye kavuşturulması için, 13 Ekim 2014 tarihli ve 2014/6883 sayılı "Geçici Koruma Yönetmeliği" yayımlanmıştır. Yönetmeliğin geçici 1. maddesinde ise, 28 Nisan 2011 tarihinden itibaren Suriye'den Türkiye'ye gelen Suriyelilerin "geçici koruma" statüsüne alındıkları açıkça düzenlenmiştir (Dürgen, 2015: 100-116).[15] Geçici Koruma Yönetmeliği uyarınca Türkiye'de kalış hakkına sahip Suriyeliler, söz konusu Yönetmelik kapsamında sağlanacak hizmetlerden yararlanmaya hak kazanacaklardır. Beslenme ve barınmaya ek olarak (m.38), Yönetmelik kapsamında "geçici koruma" statüsüne sahip Suriyelilere "sağlık hizmetleri" (m.27), "eğitim hizmetleri" (m.28), "iş piyasasına erişim hizmetleri" (m.29), "sosyal yardım ve hizmetler" (m.30) ve "tercümanlık hizmetleri" (m.31) verilebileceği düzenlenmiştir. Bu kapsamda, Geçici Koruma Yönetmeliği ile birlikte Suriyelilerle istenilen düzeyde iletişim kurulamadığı durumlarda ücretsiz olarak tercümanlık hizmetlerinin sağlanması öngörülmüştür (m.31). Bu hizmet ve imkânlara ek olarak, "benzeri hizmetler"in de kamu kurum ve kuruluşlarınca imkânlar ölçüsünde ayrıca sağlanabileceği öngörülmüştür (m.26) (Uzun, 2015: 113-114). Örneğin, Suriyelilerin, Suriye'den gelirken beraberinde getirecekleri taşınır eşya ve araçlar (taşıtlar) için gümrük kolaylığı gösterilmesi kabul edilmiştir (m.32) (Uzun, 2015: 117). Nihayet, Bakanlar Kurulu kararı ile tamamen ya da kısmen sona erdirilmediği sürece (m.11) veya "geçici koruma" statüleri iptal edilmedikçe

[14] Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün açıklamasına göre, Mart 2016 tarihi itibarıyla Türkiye'de 2.730.000'i geçik Suriyeli göçmen bulunmaktadır ve bu sayının sadece %10 kadarı (272.000) kişi, 26 geçici barınma merkezinde yaşamaktadır (Şensoy, 2016). BM için hazırlanan bir rapora göre, bu sayı, Suriye iç savaşı nedeniyle ülkelerini terk eden göçmenlerin yaklaşık %45'ine karşılık gelmektedir (Diken, 2016b).

[15] Suriyeli sığınmacıların Türkiye hukukundaki durumlarına ilişkin genişçe bir açıklama için bkz. Betül Dürgen, *Türkiye'deki Suriyelilerin Hukukî Durumu,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2015.

(m.8), Yönetmelik kapsamında "geçici koruma" statüsü verilmiş Suriyelilerin, Türkiye'de "kalış hakkı"na sahip olacakları karara bağlanmıştır (m.25) (Uzun, 2015:114). Nitekim göçmenlerin ülkelerindeki iç savaş halinin akıbetinin belirsiz olması nedeniyle kalıcı oldukları öngörülerek (BBC, 2014; Kutlu, 2015; Dinçer vd., 2013), bu politikanın uzun vadeli hedefinin, göçmenlerin geri dönüşlerine kadar barındırılmaları değil, kalıcı bir statüye kavuşturularak Türkiye toplumu ile bütünleştirilmeleri olduğu öngörülmektedir (Ihlamur-Öner, 2014: 45; Kap, 2014). Bu kapsamda, göçmenlere vatandaşlık verilmesi ve çalışmak isteyen göçmenlere çalışma hakkı tanınması uygulaması başlamıştır (Kutlu, 2015: 7). Gerçekten de, bir araştırmada (Erdoğan, 2014/2015), "Suriyeli göçmenlerin Türkiye'de olmaktan memnun ve mutlu oldukları, Türk halkına ve devlete müteşekkir oldukları, mümkünse ülkelerine geri dönmek istedikleri ancak bu ihtimalin her geçen gün azaldığını ifade ettikleri gözlenmiştir. Yine Türkiye vatandaşlık verirse hemen kabul edeceklerini beyan ettikleri, çalışma haklarının sağlanmasını ve böylece kendi ihtiyaçlarını kendilerinin gidermek istedikleri sıklıkla vurguladıkları ve her geçen gün Türkiye'de kalmaya daha sıcak baktıkları gözlenmiştir."

Türkiye'nin Iraklı ve Suriyeli sığınmacılara ilişkin göçmen politikalarını belirleyen ilk etken, Lozan Antlaşması ile belirlenen siyasal sınırların iki yanında yaşamakta olan insanların etno-kültürel bütünlüğüdür. Suriye'nin kuzeyinde yaşayan nüfus ile Türkiye'nin güneyinde, Suriye sınırı bitişiğinde yaşayan ve etno-kültürel bakımdan çoğunlukla Arap ve Kürt kökenli olan halk, etno-kültürel olarak aynı kimliğin üyeleridirler (Sirkeci, 2017: 134). Öyle ki, sınır, kasabaları, köyleri ve hatta Kilis, Mürşitpınar ve Suruç örneklerinde olduğu gibi yer yer kentleri bile ikiye bölmüştür. Bölgenin, Irak ve Suriye iç savaşı sırasında Işid örgütünün saldırılarına maruz kalan sınır hattı bölgelerinde direniş sergileyen Kürt örgütlerine Türkiyeli Kürt gençlerinin yoğunluklu katılımı ve Şengal kuşatmasında gözlendiği gibi Kürt siyasal ve sivil toplumunun yaygın yardımlaşma uygulamaları, bu durumun temel görünümlerindendir.

Diğer yandan, Türkiye toplumunun ve devletinin, göçmen sorunu ve politikaları hakkındaki algılarını ve davranışlarını belirleyen ikinci temel etken ise, öncelikle, "Müslümanın Müslümanın kardeşi olduğu" ilkesini içeren İslâm inancından kaynaklanan kolektif *ümmet* kimliği bilinci ve bu anlamda dinsel ortaklaşma duygusu ve bu bağlamda sadece kişisel bir tercih değil, fakat dinsel bir kural-zorunluluk olarak dayanışma kültürü olmaktadır. İslâm'ın çıkışında, ilk Müslümanların ve bizzat Hz. Muhammed'in, Mekke'den Medine'ye göç edişleri ve göç ettikleri Medine'de kurulan toplumsal örgüyü oluşturan *Muhacir-Ensar* ilişkisi, bir dinsel örnek ve buyruk olarak, Müslümanların bu konudaki düşüncelerini etkilemekte ve belirlemektedir (Yalçın, 2016). Ülke bütçesi üzerinde oluşturduğu ağır ekonomik yüke karşın[16], Türkiye'nin göçmen politikalarını belirleyen temel

[16] Türkiye'nin Nisan 2011'den Kasım 2014'e kadar Suriyeli göçmenler için gerçekleştirdiği harcamaların ulusal bütçeye yükünün 8 milyar doların üstünde gerçekleştiği söylenmiştir (Gökçe, 2015; Haberler, 2015). Bu rakamın, Mart 2015 itibariyle 5,2 milyar doları (Demir, 2015: 6), 2016'nın ilk üç ayı itibarıyla ise 10 milyar doları geçmiş olduğu tahmin edilmektedir. Suriyeli sığınmacıların Türkiye ekonomisi üstündeki etkileri üstüne iki çalışma için bkz. Harun Öztürkler ve Türkmen Göksel, *Suriyeli Mültecilerin Türkiye'ye Ekonomik Etkileri: Sentetik Bir Modelleme,* Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Rapor no: 196, 2015; Oytun Orhan ve

etkenin, siyasal ve bürokratik irade üzerindeki bu toplumsal inanç ve duygu baskısı olduğunu söylemek gerekir. Nitekim Türkiye halkının Suriyeli mültecileri ilk günden itibaren misafirleri olarak karşıladıkları, genel olarak ücret dahi talep etmeden evlerinde misafir ederek, hastanelerde onlara öncelik vererek, kendisinde olanı paylaşarak veya yardım toplayarak mülteciler için ellerinden geleni yaptıkları bilinmektedir (İHH, 2014: 5).

Sonuç: ***Göçmen Algısı ve Politikaları Işığında Avrupalı ve Doğulu Tipolojik Farklılık: 'Homo Economicus' ve 'Homo Religous' Ayrımı***

Avrupa politik ve medyatik kamuoyunda sunulan göçmen karşıtı söylemler ışığında, Avrupalı birey için, Asyalı ve Afrikalı göçmenlerin ülkelerine gelişinin, kârlılık ve kapitalizmin doğası gereği kâr ile emek maliyeti arasında ters orantı gözeten sermaye açısından ucuz, hatta kaçak işçilikle bedava emek imkânı üreteceğinden, ücretlerin ve ekonomik refah düzeyinin düşüşü ve hatta işsizlik tehdidi anlamına geldiği anlaşılmaktadır.

Özetle, Avrupa ülkelerinin ortak göçmen politikalarına yön veren ana etkenin sermaye birikim kaynakları üzerindeki Avrupa tekelinin korunması ve böylelikle ekonomik refahın bölüşülmemesi kaygısı olduğu söylenebilir. Bu haliyle, Avrupalı devletlerin göçmen politikalarını belirleyen temel etken olarak Avrupalı birey tipi, Avrupa uygarlığının kültürel genetik kodlarının da izdüşümünü vermektedir. Dünyevî, bireyci, rekabetçi ve salt ekonomik çıkarı ve kârlılığı gözeten gerçekçi-pragmatik kişiliği tanımlamak üzere önerilen *Homo Economicus* kavramı, bu bakımdan açıklayıcıdır. Nitekim Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Avrupa'nın göçmen politikalarına karşı eleştirisini ve kendi ülkesinin politikasının bu politikalardan farkını, olumsuz anlam yüklediği bu kavrama sıklıkla başvurarak ifade etmektedir (Milliyet, 2016b; Haberler, 2016).

Sonuçta, sadece siyasal alanda Avrupalı devletlerin göçmen politikaları değil, fakat günlük yaşamda Avrupalı toplumların göçmen algıları ve tavırları da, Rönesans'tan bu yana Avrupa uygarlığına atfedilen evrensel insanlık değerlerinin (hümanizmin) ve bu kapsamda adalet iddiasının gerçekliği ve geçerliliği konusunda kuşkular ve itirazlar doğurmaktadır. Örneğin, göçmenlerin sınıra yönelik yürüyüşlerini izleyen bir gazetecinin, kucağında çocuğunu taşımakta olan bir göçmene çelme takarak düşürdüğü görüntünün yayınlanması, Avrupa kamuoyunda geçici ve eylemi gerçekleştiren gazeteciyle sınırlandırılan kişiselleştirilmiş bir etki üretebilmiştir. Bir başka örnekte, Türkiye'den Yunanistan'a geçmek isterken Ege denizinde boğulan Suriyeli Kürt bebek Aylan Kurdî'nin sahilde cansız yatan bedenine ait trajik görüntünün, Batı kamuoyunda meydana getirdiği üzüntü-acıma duygusallığından ibaret genellemeye karşılık, Doğulu ve Müslüman toplumlarda, özellikle Türkiye'de ise, tepki sadece olayla sınırlı duygusallığın çerçevesinde kalmamış, sınırlarını göçmenlere açmayan Avrupalı kimliğine genellenen kitlesel bir öfkeye ve duygusal bir travmaya neden olmuştur.

Sonuç olarak, Batı'nın göçmen algısına ve politikasına yön veren iki temel-yapısal etken, ekonomik alanda *kapitalizm,* kültürel alanda ise İslamofobi söylemli *dinsel refleks* iken, buna

---

Sabiha Senyücel Gündoğar, *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri,* Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Rapor no: 195, 2015.

karşılık, Doğu medeniyetinin bir üyesi ve geleneksel sürekliliğinin temsilcisi olarak Türkiye toplumunda ve devletinde ise, göçmen algısını ve politikasını belirleyen temel güç, *dinsel temelli kültürel benzeşme* ve yine bu temel üzerinde biçimlenen *duygusal dayanışma erdemi* düşüncesidir. Sonuçta, tarihsel süreç boyunca bir süreklilik olarak devam etmekte olan Batılı ve Doğulu kültürel genetik kodlara dayalı tarihsel hatlar üzerinde beliren temel farklılık, Batı uygarlığında yerleşik *ekonomik rasyonalite*ye karşılık, Doğu medeniyetinde geçerliliğini koruyan *duygusal kişilik* olarak tanımlanabilir. Bu farklılığın temel nedeni, özelde Avrupa toplumlarının ve genel olarak Batı uygarlığının, yukarıdaki biçimde, *maddeci-bireyci-rekabetçi* diye özetlenebilecek modern sosyal algılarına karşılık, Doğu ve Müslüman topluluklarında, *kolektif-dayanışmacı-eşitlikçi* geleneksel kişiliğin varlığını ve hatta egemenliğini koruyor oluşudur.

Kaynakça

Akat, Asaf Savaş (1977). "Tarihî Maddecilik ve Kapitalizm-Öncesi Toplumlar: Asya Toplumu Feodalite Tartışmasına Yeni Bir Yaklaşım". *Toplum ve Bilim 1:* 34-48.

Al Jazeera (2016). "Refugee Crisis: Slovenia, Croatia 'close Balkan Route'", 09.03.2016, http://www.aljazeera.com/news/2016/03/refugee-crisis-slovenia-croatia-close-balkan-route-160309104256830.html, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

Al Jazeera Türk (2016). "Danimarka'dan "Nazi" Uygulamasına Onay",27.01.2016,http://www.aljazeera.com.tr/haber/danimarkadan-nazi-uygulamasina-onay, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

Alkan, M. Nail (2015). "Avrupa'da Yükselen Irkçılık". *Akademik Bakış (8)16:* 275-289.

Aristoteles (2013). Politika. (Çev. Furkan Akderin), İstanbul: Say Yayınları.

Arpacıoğlu, Özge, Metin Yıldırım (2011). "Dünyada ve Türkiye'de Yoksulluğun Analizi". *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi 4 (2)*: 60-76.

Aslan, Seyfettin, Vedat Koçal (2016) İslâm Kaynaklarında Devlet ve Ekonomi Düşüncesi: Teolojik, Tarihî ve Felsefî Bir Çerçeve", *İslâm Ekonomisi ve Finansı,* (Ed.) Seyfettin Erdoğan, Ayfer Gedikli, Durmuş Çağrı Yıldırım, (1-50), Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Aykal, F. Demet (2013). "Diyarbakır Kiliseleri". *Tarih-Kültür-İnanç Kenti Diyarbakır*. Ed. Y. Kenan Haspolat. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi. 328-351.

Baş, Kemal (2009). "Küreselleşme ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği". *Çukurova Üniversitesi SBE Dergisi. (18)/1:* 49-70.

BBC (2014). "FT: Suriyeli Mülteciler Uzun Bir Süre Türkiye'de Kalabilir", 12.12.2014, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/12/141212_ft_suriyeli_multeciler, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

BBC (2016). "Danimarka'da Sığınmacılara 'Nazi' Uygulamasına Onay", 26.01.2016, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160126_danimarka, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

Berktay, Halil (1983). "Tarih Çalışmaları" *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi,* İstanbul: İletişim Yayınları. 546-574.

Birgün (2015). "Macaristan: Sınırı Geçen Tutuklanacak" 15.09.2015, http://www.birgun.net/haber-detay/macaristan-siniri-gecen-tutuklanacak-89460.html, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

Braudel, Fernand (1990). *Akdeniz Dünyası.* Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. İstanbul: Eren Yayıncılık.

Braudel, Fernand vd., (2015). *Akdeniz, Tarih Mekân, İnsanlar ve Miras,* (Çev. Necati Erkurt), İstanbul: Metis Yayıncılık.

Castles, Stephen (2000). "International Migration at the Beginning of the Twenty-first Century: Global Trends and Issues", *lnternational Social Science Journal.* 52 (165), s. 269-281.

Curtis, Michael (1994). "The Oriental Despotic Universe of Montesquieu", *Princeton Papers in Near Eastern Studies, 3:* 1-38.

Çoruk, Ali Şükrü (2007). "Oryantalizm Üstüne Notlar", *Sosyal Bilimler Dergisi, IX/(2)*: 193-204.

Danışoğlu, Çelikel Ayşe (2004). "Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi, 3 (5)*: 215-239.

Davutoğlu, Ahmet (1997). "Medeniyetlerin Ben-İdraki", *Divan Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi, (2) 3*: 1-53.

Demir, Oğuzhan Ömer (2015). *Göç Politikaları, Toplumsal Kaygılar ve Suriyeli Mülteciler,* Ankara: Global Politika ve Stratejik Analiz Yayınları.

Diken (2016a). "Göçmenlerin 'Balkan Rotası' Fiilen Kapandı", 09.03.2016, http://www.diken.com.tr/gocmenlerin-balkan-rotasi-fiilen-kapandi/, Erişim Tarihi:15.08.2016.

Diken (2016b). "BM raporuna göre Suriyeli Göçmenlerin Yaklaşık Yarısı Türkiye'de", 14.03.2016, http://www.diken.com.tr/bm-raporuna-gore-suriyeli-gocmenlerin-yaklasik-yarisi-turkiyede-yasiyor/, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

Dinçer, Osman Bahadır, vd. (2013). Suriyeli Mülteciler Krizi ve Türkiye: Sonu Gelmeyen Misafirlik, Ankara: USAK ve Brooking Enstitüsü.

Divitçioğlu, Sencer (1981). *Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumu,* Vize: Sermet Matbaası.

Dürgen, Betül (2015). *Türkiye'deki Suriyelilerin Hukukî Durumu,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Elias, Norbert (1994). *The Civilizing Process: The History of Manners and State Formation and Civilization,* Blackwell: Oxford.

Elmas, Fatma Yılmaz, Mustafa Kutlay (2011). *Avrupa'yı Bekleyen Tehlike: Aşırı Sağın Yükselişi,* Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu.

Elmas, Fatma Yılmaz (2016). *Avrupa 'Kapı Duvar', Göç Yaklaşımında Söylem-Eylem Tutarsızlığı,* Ankara: USAK Yayınları.

Erdoğan, M. Murat (2015). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum,* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi, 2014).

Erdut, Zeki (2004). "Liberal Ekonomi Politikaları ve Sosyal Politika", *Çalışma ve Toplum*. 2: 11-37.

Euronews (2015). "Avrupa'nın Göbeğinde Bir İnsanlık Ayıbı: Calais Mülteci Kampı", 02.04.2015, http://tr.euronews.com/2015/04/02/avrupa-nin-gobeginde-bir-insanlik-ayibi-fransa-calais-multeci-kampi, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

Evrensel (2015). "Sığınmacılara Karşı Yeni Berlin Duvarı", 23.08.2015, https://www.evrensel.net/haber/258875/siginmacilara-karsi-yeni-berlin-duvari, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

Gökbunar, Ramazan, Harun Özdemir, Alparslan Uğur (2008). "Küreselleşme Kıskacındaki Refah Devletinde Sosyal Refah Harcamaları", *Doğuş Üniversitesi Dergisi, 2*: 158-173.

Gökçe, Hüseyin (2015). "Mültecilere Harcanan Para 8 Milyar Doları Geçti", http://www.dunya.com/toplum/toplumsal-haber/multecilere-harcanan-para-8-milyar-dolari-gecti-278480h.htm, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

Guardian, (2016). "Slovenia and Croatia Ban Transit of Refugees to other European Countries", 09.03.2016, https://www.theguardian.com/world/2016/mar/09/slovenia-and-croatia-ban-the-transit-of-refugees, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

Gül, Songül Sallan (2002). "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelenin Sosyolojik Boyutları: Göreliden Mutlak Yoksulluğa", *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları* Ed., Yasemin Özdek. Ankara: TODAİE Yayınları.

Günaysu, Ekin (2015). "Avrupa ve Balkanlar'daki Mülteci Krizi", Avrasya İncelemeleri Merkezi, Ankara, http://avim.org.tr/tr/Yorum/AVRUPA-VE-BALKANLAR-DAKI-MULTECI-KRIZI, Erişim Tarihi, 15.08.2016.

Güven, Sami (2009). "Küreselleşme ve Sosyal Politika", Sami Güven, *Sosyal Politikanın Temelleri* içinde, Bursa: Ezgi Kitabevi.

Güvenç, Bozkurt (1979). *İnsan ve Kültür,* 3. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Haberler (2015). "Türkiye 2011'den Bu Yana Suriyeli Mültecilere 8 Milyar Dolar Harcadı", http://www.haberler.com/turkiye-2011-den-bu-yana-suriyeli-multecilere-8-7825292-haberi/, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

Haberler (2016). "Erdoğan: İnsan Homo Ekonomikus Değildir", http://www.haberler.com/erdogan-insan-homo-ekonomikus-degildir-8419561-haberi/, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

Habertürk (2016). "Macaristan, Sığınmacı Girişini Engellemek İçin Önlemleri Artırıyor", http://www.haberturk.com/dunya/haber/1219621-macaristan-siginmaci-girisini-engellemek-icin-onlemleri-artiriyor, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

Haşimi, C. (2014). "İnsanlık Krizi ve Açık Kapı Politikası", *Star, 27.09.2014,* http://haber.star.com.tr/acikgorus/insanlik-krizi-ve-acik-kapi-politikasi/haber-945275, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

Heidegger, Martin vd. (2002). *Hümanizm Üzerine Mektup, Hümanizmin Özü*. Çev. Ahmet Aydoğan. İstanbul: İz Yayıncılık.

Heidegger, Martin, Sartre, Eliot, Babbit (2013). *Hümanizm Üzerine.* Çev. Yusuf Örnek. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Husserl, Edmund (1970). *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology.* Evanston: Norterhwestern University Press.

Hürriyet (2015). "Yunan Sahil Güvenliği Mülteci Botunu Patlattı İddiası". 15.08.2015. http://www.hurriyet.com.tr/yunan-sahil-guvenligi-multeci-botunu-patlatti-iddiasi-29800475, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

Hürriyet, (2016a). "Bulgaristan'dan Türkiye Sınırında Yeni Mülteci Önlemi". http://www.hurriyet.com.tr/bulgaristandan-turkiye-sinirinda-yeni-multeci-onlemi-40108109, Erişim Tarihi, 15.08.2016.

Hürriyet, (2016b). "Avusturya'da Sığınmacı Karşıtı Tasarı Yasalaştı" 28.04.2016, http://www.hurriyet.com.tr/avusturyada-parlamento-multeci-karsiti-yasa-tasarisini-onayladi-40095952, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

Ihlamur-Öner, Suna Gülfer (2013). "Turkey's Refugee Regime Stretched to the Limit? The Case of Iraqi and Syrian Refugee Flows". *Perceptions Journal of International Affairs. (18) 3*: 191-228.

Ihlamur-Öner, Suna Gülfer (2014). "Türkiye'nin Suriyeli Mültecilere Yönelik Politikası". *Ortadoğu Analiz. (6) 61*: 42-45.

Incanews (2016). "Hırvatistan Göçmen Akışını Durdurmak İçin Sınıra Demirden Duvar Ördü". 01.08.2016,http://www.incanews.net/dosya/20276/hirvatistan-gocmen-akisini-durdurmak-icin-sinira-demirden-duvar-ordu, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

İçduygu, Ahmet, Damla B. Aksel, (2013). "Turkish Migration Policies: A Critical Historical Retrospective". *Perceptions Journal of International Affairs. (18) 3*: 167-190.

İHH (2014). *Komşuda Kriz: Suriyeli Mülteciler,* İstanbul: İHH İnsanî ve Sosyal Araştırmalar Merkezi.

İleriHaber (2016a). "Sığınmacı Çocuklara Para Atarak 'Eğlenen' İngiliz ve Galli Taraftarlar Tepki Çekti", 15.06.2016, http://ilerihaber.org/icerik/siginmaci-cocuklara-para-atarak-eglenen-ingiliz-ve-galli-taraftarlar-tepki-cekti-55707.html, Erişim Tarihi, 15.08.2016.

İleriHaber (2016b). "Sırbistan ve Slovenya Sınırlarını Mültecilere Kapatıyor", 08.03.2016, http://ilerihaber.org/icerik/sirbistan-ve-slovenya-sinirlari-multecilere-kapatiyor-51608.html, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

Kabaş, Tolga (2009). "Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları", Yayınlanmamış Doktora Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kalın, İbrahim (2010), "Dünya Görüşü, Varlık Tasavvuru ve Düzen Fikri: Medeniyet Kavramına Giriş", *Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi, 15 (29)*: 1-61.

Kap, Derya (2014). "Suriyeli Mülteciler: Türkiye'nin Müstakbel Vatandaşları", *Akademik Perspektif,* Aralık: 30-35.

Keating, Joshua (2015). "Here's Why Eastern Europe Is So Much More Antagonistic to Syria's Refugees Than Western Europe", 14 Eylül 2015, http://www.slate.com/blogs/the_slatest/2015/09/14/here_s_why_eastern_europe_is_so_much_more_antagonistic_to_ syria_s_refugees.html (Erişim Tarihi: 15.08.2016).

Keyder, Çağlar (2010). *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Kılıçbay, Mehmet Ali (1985). *Feodalite ve Klasik Dönem Osmanlı Üretim Tarzı.* Ankara: Teori Yayınları.

Kocacık, Faruk (2001). "Küreselleşme ve Sosyal Güvenlik", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25 (2)*: 193-199.

Koçal, Ahmet Vedat (2014a). "Kentsel Tarihin Turizm Potansiyeli Bakımından Değerlendirilmesi Bağlamında Çok Kültürlü Geçmiş ve Medeniyetler Arası İletişim İlişkisi: Mardin ve Diyarbakır Örnekleri", *III. Disiplinlerarası Turizm Kongresi Bildiri Kitabı,* s.12-22, Ankara: Detay Yayıncılık.

Koçal, Ahmet Vedat (2014b), "Çok Kültürlülük-Çok Kimliklilik Bağlamında Batı Merkezli Uygarlığın Çatışmacı Algısına Karşı Bir Alternatif Model Olarak 'Doğu Uyumu': Şark'a Şarktan Bakmak, Diyarbakır Örneği", *Uluslararası Medeniyet Kongresi,* Medeniyet Üniversitesi, İstanbul.

Koçal, Ahmet Vedat (2016). "Oryantalizm ile Oksidentalizm arasında Müslüman Toplumların ve İslâm Düşüncesinin Çağdaş Bunalımı: Bir İmkân olarak 'Doğu Uyumu'nu Hatırlamak" *Müslümanlar ve Sosyal Bilimler I. Uluslararası Kongresi,* 5-7 Mayıs, Konya.

Kutlay, Mustafa, Öznur Akcalı (2015). *Mülteci Krizi ve Türkiye-AB İlişkilerinde Eksen Kayması Riski*. Ankara: Uluslar arası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Analiz No:29.

Kutlu, Zümray (2015). *Bekleme Odasından Oturma Odasına, Suriyeli Mültecilere Yönelik Çalışmalar Yürüten Sivil Toplum Kuruluşlarına Dair Kısa Bir Değerlendirme.* İstanbul: Açık Toplum Vakfı.

Mardin, Şerif (1999). *Türk Modernleşmesi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Mardin, Şerif (2006). *Türkiye'de Toplum ve Siyaset.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Meriç, Cemil (1986). *Kültürden İrfana,* İstanbul: İnsan Yayınları.

Milekic, Sven (2015). "Slovenia Starts Building Fence on Croatia Border", http://www.balkaninsight.com/en/article/slovenia-setting-a-fence-on-border-with-croatia-11-11-2015, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

Milliyet (2016a). "Fransa karıştı! Mülteci Kampını Yaktılar", 01.03.2016, http://www.milliyet.com.tr/ulke-fena-karisti/dunya/detay/2202292/default.htm, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

Milliyet (2016b). "Homo Economikus nedir? Cumhurbaşkanı Homo Economicus mu Dedi?". 08.05.2016, http://www.milliyet.com.tr/homo-economikus-nedir--gundem-2241598/, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

Millward, David (2016). "Children Being 'Sexually Assaulted' at Greek Refugee Camps". The Telegraph,14.08.2016,http://www.telegraph.co.uk/news/2016/08/14/children-being-sexually-assaulted-at-greek-refugee-camps/, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

Montesquieu (2004). *Kanunların Ruhu Üzerine*. Çev. F. Baldaş. İstanbul: Seç Yayınları.

Needham, Joseph (1983). *Doğunun Bilgisi, Batının Bilimi.* Ankara: MAB Yayınları.

Noi, Aylin (2007). *Avrupa'da Yükselen Milliyetçilik.* İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Ntv (2016), "Avusturya Sığınmacıları Sınır Dışı Edecek Yasayı Onayladı", 13.05.2016,http://www.ntv.com.tr/dunya/avusturya-siginmacilari-sinir-disi-edecek-yasayi-onayladi,2xv2K_wwkUW79XkjIpliOw, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

Orhan, Oytun, Sabiha Senyücel Gündoğar (2015). *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri.* Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Rapor no: 195.

Özcan, Mehmet (2005), *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku, Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı,* Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu.

Özcan, Mehmet (2016), "Avrupa Birliği'nin Suriyeli Mülteci Politikasına Eleştirel Bir Bakış", *Eğitime Bakış, 12 (36)*: 4-8.

Özgen, Aslı Özge (2010). *Avrupa Birliği Göçmenlik Politikaları, Tarihsel Geçmiş ve Mevcut Durum,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztürkler, Harun, Türkmen Göksel (2015). *Suriyeli Mültecilerin Türkiye'ye Ekonomik Etkileri: Sentetik Bir Modelleme.* Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi. Rapor no: 196.

Pagden, Anthony (2001), *Peoples and Empires: Europeans and the Rest of the World, from Antiquity to the Present,* London: Phoenix Press.

Sirkeci, İbrahim, Barbara Pusch (Ed.), (2016). *Turkish Migration Policy.* London: Transnational Press.

Sirkeci, İbrahim (2017) "Turkey's Refugees, Syrians and Refugees From Turkey: A Country of Insecurity", *Migration Letters,* (14)/1, s.127-144.

Sabah (2016), "Polonya Mülteci Kabul Etmeyeceğini Açıkladı", 23.03.2016, http://www.sabah.com.tr/dunya/2016/03/23/polonya-multeci-kabul-etmeyecegini-acikladi, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

Said, E. (2004), *Oryantalizm, Batı'nın Şark Anlayışları,* IV. Baskı, Metis Yayıncılık, İstanbul.

Sonhaberler (2016). "Fransa Sığınmacılara Acımadı: 5 Bin Kişilik Kampı Yaktı", 29.02.2016, http://www.sonhaberler.com/son-dakika/fransa-siginmacilara-acimadi-5-bin-kisilik-kampi-yakti, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

Sunar, Lütfi (2012). *Marx ve Weber'de Doğu Toplumları,* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Şenkal, Abdülkadir (2003), "Küreselleşme, Sosyal Politikanın Dönüşümü ve Sivil Toplum Örgütleri", *Sosyal Siyaset Konferansları.* 45. Kitap, 97-126.

Şenkal, Abdülkadir (2012). "Sosyal Politika, Neoliberal Ekonomi Politikaları ve Ulus Devletin Ekonomi Politiği", *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, 8 (2)*: 41-61.

Temiz, Hasan Ejder (2004) "Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Göç Hareketleri, Yoksulluk ve İşgücü Piyasaları", *TÜHİS,* (18)5, s.35-60.

Townsend, Mark (2016). "Sexual Assaults on Children at Greek Refugee Camps". *The Guardian.* 13.08.2016,https://www.theguardian.com/world/2016/aug/13/child-refugees-sexually-assaulted-at-official-greek-camps, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

UNCHR (2015). *Akdeniz Göçmen Yıllık Raporu,* http://data.unhcr.org/mediterranean/regional.php, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

UNCHR (2016). *Akdeniz Göçmen Yıllık Raporu,* http://data.unhcr.org/mediterranean/regional.php, Erişim Tarihi: 15.08.2016

Uzun, Aytül (2015). "Günümüzün Sosyal ve Ekonomik Sorunu Olan Suriyelilerin Mülteci ve Ekonomi Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi", *Ankara Barosu Dergisi, 1*: 107-120.

Vinograd, Cassandra (2016). "Europe's Refugee Crisis: Hungary Declares State of Emergency Over Migrants". Nbcnews, 09.03.2016, http://www.nbcnews.com/storyline/europes-border-crisis/europe-s-refugee-crisis-hungary-declares-state-emergency-over-migrants-n534746, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

Weber, Max (2003). *Sosyoloji Yazıları.* Çev. Taha Parla. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yalçın, Ali (2016). "Muhaciri Olduğumuz Dünyanın Ensarı Olmak", *Eğitime Bakış, 12 (36)*: 1-3.

Yanar, Rüstem, Ahmet Şahbaz (2013). "Gelişmekte Olan Ülkelerde Küreselleşmenin Yoksulluk ve Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkileri". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 8 (3)*: 55-74.

Yarınhaber (2016). "Fransa'da Mülteci Kampına Giren Aşırı Sağcı Grup Sığınmacıların Para ve Cep Telefonlarını Çaldı". 14.03.2016, http://yarinhaber.net/guncel/36839/fransada-multeci-kampina-giren-asiri-sagci-grup-siginmacilarin-para-ve-cep-telefonlarini-caldi, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

Yazgan, Pınar, Deniz Eroğlu Utku, İbrahim Sirkeci, (2015). "Syrian Crisis and Migration", *Migration Letters*,(12)/3, s.181-192.

Yılmaz, Fatma (2008). *Avrupa'da Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı,* Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu.

ÜÇÜNCÜ OTURUM

MODERN GÖÇ HAREKETLERİ

Arş. Gör. Ali ÖZDEMİR
Göçmen-Mülteci İkileminde Yeni Bir Kavram: "İklim Mültecileri"

Öğr. Gör. Selda GEYİK YILDIRIM
Paradoksal Göç ve Afgan Mülteciler

Dr. Öğr. Üyesi Murat ARPACI
Arş. Gör. Ebubekir DÜZCAN
Erzincan'daki Afgan Mültecilerin Sosyal Sorunları: Barınma, İşsizlik ve Entegrasyon

Doç. Dr. Maka SALİA BEŞİROĞLU
Doç. Dr. Şorena LOMAİA
1992-1993 Yıllarındaki Abhazya Savaşı Sonrasında Gürcistan'da ortaya Çıkan Göçler ve Bunların Sosyal Entegrasyonu

Göçmen-Mülteci İkileminde Yeni Bir Kavram: "İklim Mültecileri"*

Arş. Gör. Ali ÖZDEMİR**

Uluslararası toplumun yapısında meydana gelen değişmeler, ekonomik ve siyasi etkiler, milliyetçilik hareketleri, devletlerarasında üstü kapalı veya açık gerçekleşen çıkar çatışmaları, yaşadığımız dönemde varlığı daha da yakından hissedilen iç çatışmalar, doğal afetler, küresel ısınma ve kıtlık, salgın hastalıklar ve özellikle baskıcı rejimlerin yaygın şekilde gerçekleştirdikleri insan hakları ihlalleri, milyonlarca kişiyi bulundukları yerlerden göç etmeye itmiştir.[1] Bugün uluslararası yayın yapan görsel veya yazılı medyada salgın hastalıklar, iç çatışmalar vb. konular büyük yer tutmaktadır. Tüm bu olumsuzlukların farklı boyutta sonuçları vardır, fakat kendisini net bir şekilde gösteren sonuçlardan birisi de insanlık tarihi kadar eski olan, göç olgusudur.

Başlarda avcılık ve toplayıcılıkla geçinen ilkel toplumlar, yiyecek bulmak, yaşam imkânlarını genişletmek amacıyla başka yerlere göç etme eğiliminde olmuşlardır. Toprağı işlemeyi öğrenip yerleşik hayata geçilince salgın hastalıklar, savaşlar ve kıtlıklar, göçü tetikleyen yeni unsurlar olarak kendini göstermiştir. Tarihteki en önemli göçlerden birisi, Avrupa devletlerinin temellerinin atıldığı ve kıta üzerinde derin izler bıraktığı düşünülen, çağ açıp kapatan "*kavimler göçü*"dür.

Ulus devletlerin ortaya çıkışı ve uluslararası hukukun temel aktörü olması neticesinde, insanların yer değiştirme hareketi; siyasi, ekonomik ve sosyal anlamlar kazanmıştır.[2] İnsan yaşamının tüm yönlerini etkiler hale gelen göç, varoluşsal bir değişimin ifadesi[3] olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu değişim ve dönüşüm ulusal ve uluslararası ortamda kendini hissettirmektedir.

Özellikle uluslararası göç, toplumun ana gündem maddelerinden birisidir. Öyle ki bazı sosyal bilimciler tarafından bulunduğumuz çağ, "Göçler Çağı" olarak değerlendirilir. Temel dayanak noktaları ise göçün tüm dünyayı kapsayacak şekilde yayılması ve özellikle 11 Eylül 2001'de gerçekleşen saldırının da etkisiyle, klasik güvenlik algısının değişmesi ve göçün küresel bir kimliğe dönüşmesidir.[4] Göçün farklı bir kimliğe dönüşmesini sağlayan ise küreselleşme, artan ulaşım ve iletişim teknolojileri, sosyal ve siyasi faktörler, savaşlar ve iç çatışmalar, küresel ısınma, kıtlık gibi göçü tetikleyen unsurların çeşitlenmesidir. Bunlar arasında özellikle çatışmalar nedeniyle yerinden edilenler; insanî güvenliğin ön planda tutulduğu, uluslararası dayanışma duygusu içerisinde değerlendirilmelidir.

---

* Bu çalışma "Uluslararası Mülteci Hukuku ve Kitlesel Sığınma" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Sakarya Üniversitesi

[1] M.Tevfik Odman, *Mülteci Hukuku,* Ankara: AÜ İnsan Hakları Merkezi Yayınları, No:15,1995,s.1

[2] Songül Sallan Gül, "Dış Göçler, Yoksulluk ve Türkiye'de Göçmenlere Yönelik Yardımlar", *İnsan Hakları Yıllığı,* 23/24, 2002,ss.80-82.

[3] Murat Saraçlı, *Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler*, Ankara: Adalet yayınevi, Mart 2011, s.7.

[4] S.Castles ve M.J.Miller, *Göçler Çağı:Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*; Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut (çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, ss.17-18

Uluslararası toplumun ekonomileri birbiriyle sürekli etkileşim içerisinde olduğundan, göç olgusunun negatif ve pozitif sonuçları da özellikle yakın ülke ekonomilerinden uzak ekonomilere doğru nispi olarak yansımaktadır. Küreselleşmenin, teknolojik ilerlemenin ve bağımlığın bir sonucu olarak tanımlanabilecek olan göç olgusunun kapsamlı bir tanımı verilecek olursa: "Ekonomik, toplumsal, siyasal, çevresel, kültürel ya da bireysel nedenlerle (boş zamanı değerlendirme/dinlenme, aile parçalanması, çatışma, şiddet; terör, korku ve töre vb.), bir yerden başka bir yere yapılan geçici, kısa ya da uzun süreli yerleşim ve barınma amacı taşıyan, gönüllü/zorunlu bir yer değiştirme ve toplumsal değişme süreci olarak ifade edilebilir."[5]

"Göç: Yabancıların, yasal yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını ve Türkiye'den çıkışını ifade eden düzenli göç ile yabancıların yasa dışı yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını, Türkiye'den çıkışını ve Türkiye'de izinsiz çalışmasını ifade eden düzensiz göçü ve uluslararası korumayı ifade eder." şeklinde 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) 3(ı) maddesinde tanımlanmıştır. Tanımda göç olgusu, yasal veya yasadışı yollardan yabancılar tarafından Türkiye'ye yapılan göç olarak ifade edildiğinden, göç türleri açısından uluslararası göç kapsamındadır.

Ancak, bu göç türünün asıl yönünü, son yıllarda daha da yaygın hale gelen ve insanların bulundukları yerlerden bizzat kendi hükümetleri veya diğer vatandaşları tarafından, yine kendi ülkesel sınırları içerisinde zorla göç ettirilmesi oluşturmaktadır. Zorunlu iç göç olarak ifade edilen bu durum, psikolojik ve insani yıkımların etkilerini ön plana çıkaran bir özelliğe sahiptir.[6]

Doğal afetler ve kalkınma projeleri temelli yerinden olmuş kişiler ile çatışmalar, insan hakları ihlalleri ve şiddet temelli yerinden edilmiş kişiler, uluslararası literatürde ülkesi içinde yerinden olmuş kişileri ifade etmektedir. Ancak bu terim, bir tanımlamadan ziyade tasvir niteliğindedir. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde kimlerin mülteci olacağına dair bir statü tanımı verilmesine rağmen "ülkesi içinde yerinden olmuş" kavramı hukuki bir statü değildir.[7]

Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle, dünyada pek çok yerde yaşanan iç çatışmalar ve bunların sebep olduğu yerinden edilme durumları sadece ilgili ülke için değil, aynı zamanda uluslararası sistemin genel yapısında, başta güvenlik olmak üzere çok yönlü bir tehdide dönüşmüştür. Özellikle Batı ülkelerine yönelik gerçekleşen yoğun göç hareketleri, bu ülkeler için sosyal ve ekonomik sorunları beraberinde getirmiş, neticede göç ve yerinden edilme sorunlarına dair kapsamlı bir çözümün gerekliliği ortaya çıkmıştır. 1951 Cenevre Sözleşmesiyle, ülke sınırlarına gelen yerinden edilmiş kişilerin göç hareketleri kontrol altına alınmışsa da yerinden edilme sorununun temeline inilmediğinden göçlere dair kapsamlı bir çözüm oluşturulamamıştır. Ayrıca getirilen çözümler daha çok uluslararası göç hareketliliğine

---

[5] Sabri Çakır, *İnsan-Kültür ve Toplum Yazıları,* Isparta: Fakülte Kitapevi Yayınları, 2008, s.240.

[6] Murat Saraçlı, *Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler*, Ankara: Adalet Yayınevi, Mart 2011, ss.155-156

[7] Deniz Yükseker, Dilek Kurban, Ayşe Betül Çelik, Turgay Ünalan ve A.Tamer Aker, *"Zorunlu Göç" ile Yüzleşmek: Türkiye'de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası*, İstanbul: Tesev Yayınları, Mart 2008, s.39.

cevap vermiş, ülke içerisinde gerçekleşen zorunlu nüfus hareketinin ise devletin egemenlik yetkisi dâhilinde olduğu düşünülmüştür.

Ülke içerisinde yerinden olma durumuna sebebiyet veren pek çok neden olmasına rağmen bunların en önemlilerini şu başlıklarda toplamak mümkündür;

a)Kitlesel göçü tetikleyen silahlı çatışma ve insan hakları ihlalleri
b)Devletin kendi vatandaşına karşı saldırısı, ülke içinde transferler, zorunlu tahliyeler, zorunlu yeniden yerleştirme eylemleri ve zorunlu geri iade eylemleri
c)Doğal veya beşeri kaynaklı felaketler

Günümüzde genel olarak kabul gören 1998 tarihinde BM İnsan Hakları Komisyonu tarafından kabul edilen "Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeler" belgesinin giriş bölümünde ülkesinde yerinden edilmiş kişi, şu şekilde tanımlanmıştır:

Zorla ya da zorunda kalarak evlerinden veya sürekli yaşamakta oldukları yerlerden, özellikle silahlı çatışmaların, yaygın şiddet hareketlerinin, insan hakları ihlallerinin veya doğal ya da insan kaynaklı felaketlerin sonucunda veya bunların etkilerinden kaçınmak için, uluslararası düzeyde kabul görmüş hiçbir devlet sınırını geçmeksizin kaçan ya da bu yerleri terk eden kişiler ya da kişi gruplarıdır.

Yol Gösterici İlkelerde yer alan yerinden edilmiş kişi tanımı, belgenin yasal bağlayıcılığa sahip olmaması nedeniyle hukuksal bir tanım değildir. Ortak özelliklere sahip insanları belirlemek amacıyla oluşturulmuş açıklayıcı nitelikte olan ve BM kapsamında yapılan çalışmalarda referans olarak kullanılan bir tanımdır.[8]

Ekonomik, toplumsal veya siyasal nedenlerle ya da başka sebeplerle meydana gelen göç, ülke sınırları içinde olabileceği gibi, ülkeler arasında da gerçekleşebilmektedir. Bu bağlamda; dış göç veya uluslararası göç, belli bir süre için ya da kalıcı olarak çalışmak veya yerleşmek amacıyla ülkenin sınırlarını aşarak gerçekleştirilen nüfus hareketi[9] olarak tanımlanabilir. Uluslararası göç bir devlete bağlı olma yani vatandaşlık, ulus devlet ve yabancı kavramları ile yakından ilişkilidir. Bu çerçevede Türk hukukunda göç konusu yabancılar hukuku ve vatandaşlık hukuku kapsamında ele alınmaktadır.

Küreselleşmeyle beraber ulaşım ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi, insanların ülkeler arasında hareket edebilmelerine imkân sağlamaktadır. Küreselleşmenin etkisinin yoğun olduğu bu göç türünde farklı kimliklerdeki insanların diğer kültürlerle etkileşimi sonucu, kültürler arası uyum sorunları da beraberinde ortaya çıkmıştır.[10] İletişim temelli bu sorunun çözülmesi, farklı kültür ve özelliklere sahip insanlar arasında diyalogu güçlendireceği gibi küresel nitelikteki herhangi bir soruna ilişkin yaklaşımda, bir uluslararası kamuoyu bilinci yaratacak olması bakımından önemlidir.

[8] Saraçlı, *Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler*, ss.172-173.
[9] Sunday Üner, *Nüfusbilim Sözlüğü,* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1972,s.72.
[10] Zeynep Aksoy,"Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*,5/20, 2012, s.293.

Göç olgusunun önemli boyutlarından birisi de mekânsal değişimdir. Devletin ülkesel sınırlarının aşılması şeklinde ifade edilebilecek olan uluslararası göç, küresel olarak tüm dünya devletlerini etkiler hale gelmiştir.

Genel olarak, ülke sınırları içerisinde gerçekleşen ve ülke nüfusunun azalmamasıyla beraber sadece bölgeler arası demografik nüfus yapısının değiştiği iç göçün aksine; uluslararası göç, ülke sınırlarını aşarak başka ülkelere yapıldığından, ülke nüfusunda azalma meydana getirmekte ve ülkeler de ciddi sıkıntılarla karşılaşabilmektedirler.[11] Yüksek düzeyde eğitime ve bu bağlamda niteliğe sahip iş gücünün, daha iyi yaşam ve çalışma olanakları sunan ülkelere gitmesi olarak tanımlanabilecek beyin göçü, uluslararası göç hareketleri içinde payı artan bir göç kategorisidir. Kimilerine göre "beyin dolaşımı" olarak ifade edilen bu durum, ülke ekonomisi üzerinde negatif bir dışsallık yaratabilmektedir.[12] Ulusal ekonomiler arasındaki gelişmişlik farkına paralel olarak, daha az gelişmiş ülkelerden (bölgelerden) gelişmiş ülkelere (bölgelere) daha iyi bir yaşam kalitesi temelli hareket, şüphesiz ki uluslararası göç dinamiklerini açıklama konusunda baskındır.[13]

Uluslararası toplumun genel kanısına göre uluslararası göç; gönüllü olmalı ve uluslararası toplum, anavatanlarındaki diktatörce yönetimlerin veya ekonomik tükenmişliğin zorunlu göçü tetiklemesini minimize etmeye çabalamalıdır. 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde bu durum "*herkes, kendi ülkesi dâhil herhangi bir ülkeden ayrılma ve geri dönme hakkına sahiptir"* ifadesiyle yer bulmaktadır.

Göçler her zaman, bireylerin kendi iradeleriyle gerçekleşmemektedir. Tarihsel olarak savaşlar, çatışmalar ve bireylerin iradesine dayanmayan zorunlu yer değiştirme hareketleri olarak da gerçekleşmektedir. Nitekim YUKK 91. madde (1) *Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen…* şeklinde bu durumu ifade etmektedir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle uluslararası ortamda sorunlar yeni boyut kazanmış ve ortaya çıkan sorunlara uluslararası nitelikte çözümlerin üretilmesi gerekli hale gelmiştir. Soğuk Savaş döneminde uluslararası toplumun daha az dikkatini çeken iç çatışmalar, günümüzde daha göze çarpar hale gelmiştir. Batı ülkelerine doğru sığınma hareketlerinin daha çok bireysel nitelikte olduğu Soğuk Savaş dönemine kıyasla, 1990'lardan sonra çatışma ortamından kaçan ve uluslararası sınırları aşan kişiler, kitleler halinde devletlere sığınmış ve neticede mülteci ve sığınmacılara dair sorunlar ortaya çıkmıştır.[14]

Çoğu zaman insanların irade dışı yer değiştirme hareketlerini tanımlamak için kullanılan zorunlu göç olgusu, insanların asgari düzeyde de olsa insan temel hak ve özgürlüklerinin sağlanmadığı yerlerden ayrılmak zorunda bırakılıp, yaşamlarını daha güvenli yerlerde sürdürebileceklerini hissettikleri yerlere gitmelerini açıklayan bir kavram olup, bu kavramın öznesini oluşturan bireylerin kaçmak zorunda olduklarına dair bir inanca sahip olmaları

[11] Deniz Özyakışır, *Göç Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama,* Ankara: Nobel Yayınları, 2013, s.9.
[12] Şenay Gökbayrak,"Uluslararası Göç ve Kalkınma Tartışmaları: Beyin Göçü Üzerine Bir İnceleme", *AÜ SBF Dergisi*, 63/3, 2008, s.72.
[13] Ahmet İçduygu, "International Migration and Human Development in Turkey", *United Nations Development Programme Human Development Reports Resarch Paper*, 52, 2009, s.2.
[14] Yükseker vd., *Zorunlu Göç ile Yüzleşmek…,*s.19

gerekmektedir. Zira zorunlu göçü, kişilerin hür iradeleriyle yaptıkları gönüllü göçten ayıran temel özellik budur.[15]

Zorunlu göçün önemli aktörleri olan mülteci ve sığınmacıları savaş, politik istikrarsızlık, ekolojik krizler, etnik ve dini çatışmalar gibi faktörler, zorunlu olarak yerlerini değiştirmeye itmektedir. Ulusal sınırlar içinde yaşanan bu sürecin uluslararası bağlamdaki yansımaları: mültecilik, yasal göçmenlik ve yasadışı göçmenlik şeklinde gerçekleşmektedir. Son aşamada ise iki seçenekle karşı karşıya kalınmaktadır; ya ulusal sınırlara zorunlu geri dönüş ya da sınır dışı.[16]

Yasal göçmenlikte geri dönüş öze dönüş olarak düşünülebilir. Nitekim Türkiye ve Bulgaristan arasında gerçekleşen ve boyutları itibariyle Cumhuriyet tarihinin en büyük dış göçü olan ve Bulgaristan'da Türk azınlığa yönelik baskıların artması sonucu gerçekleşen kitlesel geri dönüştür. Bu geri dönüşlerde çok sayıda kişi Balkanlardan göç ettirilmiştir. Mültecilik statüsü elde edenler için ise 1951 Cenevre Sözleşmesinde sayılan istisnalar dışında dönüş, gönüllü dönüş olarak düşünülmelidir. Zira mültecinin zulüm tehlikesi altında olduğu yere geri gönderilmeme ilkesi esastır. Yasa dışı göç konularında ise insan kaçakçılığı ve insan ticaretiyle mücadele konusunu düzenleyen "2000 tarihli Birleşmiş Milletler Sınır Aşan Organize Suçlarla Mücadele Sözleşmesi"ne ek Birleşmiş Milletler Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığı ile Mücadele Protokolü" ile "Birleşmiş Milletler İnsan Ticaretinin Önlenmesi, Bastırılması ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol" çerçevesinde mağdurların cezalandırılmaması gerektiği ifade edilmekle beraber bu kişilerin 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü kapsamındaki haklarına halel getirmeyeceği düzenlenmiştir. Bu nedenlerle Wood'un yapmış olduğu zorunlu göç modeli kanımızca eksik kalmaktadır.

Zorunlu göç etmek durumunda kalan kişiler mülteci, sığınmacı ve ülkesinde yerinden edilmiş kişiler olarak tanımlanmakta ve farklı hukuksal rejimlere tabi tutulmaktadır. Zorunlu göçün kavramsallaştırılması bağlamında ekonomik veya sosyal modeller gibi modellerin dışında yasal kurumsal model, zorunlu göçün uluslararası hukuka olan yansıması bakımından önemlidir. Nitekim zorunlu göç mağdurlarının kavramsal çerçevesinin çizilmesi, kişilerin statüleri bağlamında devletler ve BM gibi kurumlara yol göstermektedir.[17] Evrensel ve bölgesel sözleşmelerde mülteci tanımının özel bir yer tuttuğu görülmektedir. Küresel anlamda, mülteci statüsünün sağlayacağı koruma sisteminin inşa edilmesi ve uygulanması, genel olarak uluslararası aktörlerce benimsenen mülteci tanımına bağlıdır.

Zorunlu göç olgusunun yasal bir zemine ulaşmasında temel köşe taşını oluşturan 1951 Cenevre Sözleşmesi, zorunlu göçün kavramsal çerçevesini ve zorunlu göç mağdurlarının kimler olabileceğinin tespitini, devletlerin egemenliğine bırakmıştır. Zorunlu göçlerin tarihsel geçmişinin göz ardı edilmesi ve özünde insan haklarını ilgilendiren bu problemin, devletin egemenliğine feda edilmesi kabul edilemez bir gerçektir. Devletlerin bu konuya, isimlendirmeye dayanan bir problem gibi odaklanması ve kişilerin yaşadıkları büyük

[15] Saraçlı, *Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler*, ss.42-43.
[16] William B.Wood, "Forced Migration: Local Conflicts and International Dilammas", *Annals of the Association of American Geographers*, 84/4,1994,ss.614-615,s.607
[17] Saraçlı, *Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler,* ss.44- 45.

olumsuzlukları göz ardı etmesi, devletlerin egemenlik iddialarının arkasına gizlenerek, problemin bütününü görmezden gelmesi ve yapay kavramsal sınırlara hapsetmesi, bu gerçeği desteklemektedir.[18]

Genellikle zorunlu göç koşullarının hazırlayıcısı olan devletler, kendilerine zarar verecek şekilde zorunlu göç olgusunun gündeme getirilmesinden rahatsızdırlar. Dolayısıyla devlet çıkarlarının hâkim olduğu bir alanda, bu çıkarlara halel getirecek şekilde düzenlemelerin yapılmasının çok zor olduğu söylenebilir. Devletlerin temel amacı, çoğunlukla kendilerinin sebebiyet verdiği bir sorunu, kendilerinin geliştirecekleri kavramsal çerçeveye hapsetmek ve devlet çıkarları söylemleriyle, insan hakları ihlallerini devlet egemenliği perdesiyle kapatmaktır.

Tek bir egemen hâkimiyetin olmadığı uluslararası ortamda, zorunlu yer değiştirmeler, uluslararası sınırlar dâhilinde gerçekleşmesi neticesinde birden çok devleti etkilemektedir. Zorunlu göç kurbanlarının kitlesel ifadelerle ölçülmesinin sonucu olarak küresel mülteci sorunu, en az iki boyutu olan önemli bir konu haline gelmiştir. Birincisi insani boyuttur. Buna göre bireylerin sahip olduğu hakların başında zulüm ve ölüm korkusundan uzak, özgür bir hayatı yaşamak gelmektedir. Ancak birçok zorunlu göç kurbanı bu haktan uzaktır. İkincisi ise uluslararası sistemden kaynaklanan negatif sonuçlardır. Buna göre zorunlu göç ulusal ve bölgesel ekonomiler üzerinde önemli maliyetler getirmektedir. Böyle bir zorunlu göç, güvenliği azaltıcı bir durumdur.[19]

Göç, gönüllü veya zorunlu olsun kişiyi ve kolektif insan haklarını ilgilendiren bir konudur ve insanlığın, tüm uluslararası toplumun güvenliği açısından ele alınmalıdır. Nitekim insanların yer değiştirmesi toplumlarda meydana gelen çatışmaların hem sebebi hem sonucudur. Dolayısıyla konuya daha kapsamlı bir bakış açısıyla yaklaşmak, geçici çözümlerden ziyade kalıcı çözümlerin inşası için önemlidir. Bu nedenle göçü tetikleyen sebepleri açıklamaya yarayan teorilerin genel hatlarıyla incelenmesi gerekmektedir.

İngiliz coğrafyacı Ernest Ravenstein genellikle ilk göç teorisyeni olarak kabul edilir.[20] Ravenstein'in çalışmasını bu kadar öne çıkaran özelliği, daha sonra yazılacak olan göç kuramlarına ve modellerine öncülük etmesidir. 1885'te yayınlanmış olan çalışması, göçle ilgili bilinen ilk çalışma özelliğini taşımaktadır.[21]

Samuel A.Stouffer *"Kesişen Fırsatlar"* isimli çalışmasında göçü mesafe sorunu bağlamında ele almış ve bu kuramı meydana getirmiştir. Bu kuramın deneysel olarak varsayımına göre hareketlilik ve mesafe arasında bir ilişki yoktur. Bir mesafeden göç eden kişilerin sayısı ile gidilen yerdeki fırsatların sayısıyla doğru, kesişen fırsatların sayısıyla ters

---

[18] Saraçlı, *Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler,* s.45.

[19] Will H. Moore ve Stphen M. Shellman, "Fear of Persecution: Forced Migration,1952-1995", *Journal of Conflict Resolution,* 40/5, (Ekim 2004), s.724.

[20] Zivka Deleva,"Conceptualizing Migration in Europe: Selected Theoretical Approaches", *IESIR Working Papers,* 2010, s.11.

[21] Cemal Yalçın, *Göç Sosyolojisi,* Ankara: Anı Yayıncılık, 2004,s.22.

orantılıdır.[22] Burada görülmektedir ki bir kişinin bulunduğu yerin fırsatları gidilecek yerle eşdeğerse göç eğiliminde olmadıkları açıktır, fakat elde edilecek olan fırsatların nispeten fazla oluşu göç eden kişi sayısını artan ölçüde etkilemektedir.

Petersen'in Göç Tipi Sınıflandırması; İlkel, zorla ve yönlendirilen, serbest ve kitle göçü şeklinde toplanabilir. *İlkel Göç*; ekolojik bir itme sebebiyle meydana gelen göç olarak tanımlanır. Doğa güçleriyle mücadele etmek amacıyla gerçekleşmiştir. *Zorla (forced) ve Yönlendirilen (impelled) göçler;* İlk göç tipinde doğa etkisi söz konusuyken, bu göç tipinde sosyal durumun oluşturduğu baskıyı ayırt edici bir özellik olarak kullanmaktadır. Sosyal bir baskıya rağmen bireyler veya bir toplum göç etmede bir karar alabiliyorsa burada yönlendirilen bir göçün varlığından bahsedilebilmektedir. Fakat göçmenler göç kararı üzerinde tasarruf yetkisinde değilse Petersen için bu zorla yaptırılmış bir göç olarak kabul edilmektedir. Burada temel nokta, göçmen kitlesinin veya kişilerin karar mekanizmalarını yerine getirip getiremedikleridir. *Serbest (free) göç*; Kişiler veya topluluklar üzerine herhangi bir zorlayıcı ve itici bir güç mevcut değildir. Bu göç tipinde büyük kitlesel göçlerden ziyade kişisel ölçekteki göçler ifade edilmektedir. *Kitle (Mass) Göçü*; Teknolojik gelişmeyle paralellik gösteren bir göç tipidir. Dünyadaki ulaşım yollarının ve imkânların gelişmesiyle göç, kitlesel bir duruma dönüşmüştür. Bu göç tipinin en belirgin ve diğer güçlerden ayrılan özelliği göçün kolektif bir olgu haline gelmiş olmasıdır.[23]

İtme-Çekme Kuramı; Everett Slee'ye göre göç etmeye karar verme süreci dört başlık altında özetlenebilir. Bunlar; Menşei yerdeki faktörler, hedef bölge ile ilişkili faktörler, araya giren engeller ve kişisel faktörler.[24] Lee, burada farklı değişkenler üzerine göç kuramını temellendirmeye çalışmaktadır. Ayrıca yaşanılan yer ile gidilecek yerin artı ve eksi yönlerini değerlendirilerek göç kararının verildiğini ve bu değerlendirme sürecinde kişisel beklenti ve taleplerin etkili olduğunu dile getirmektedir. Bunlara ek olarak kaynak yer ile hedef yer arasındaki engeller de göz ardı edilmemiştir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin oluşturulması ile Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmenin hazırlık çalışmaları aynı tarihe rastlamaktadır. Sözleşmenin hazırlanması amacıyla vatansızlık ve buna dair konuları incelemek üzere oluşturulan Ad Hoc Komite, mülteci tanımı konusunu ele almıştır. Mülteci kavram ve tanımı ile ilgili olarak Sözleşme iki temel özelliğe sahiptir. Birincisi, mülteci kavram ve tanımına stratejik bir konsept getirilmesi; ikincisi ise kavramın Avrupa merkezli olmasıdır. Kavramın stratejik boyutunda Batı'nın sahip olduğu politik değerler mevcuttur. Bu değerleri koruma amaçlı olarak Batılı ülkeler, özellikle Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinden ve eski SSCB'den kaçan kişileri uluslararası koruma kapsamına almak istemiş ve bu durum uluslararası hukuka yansımıştır. Aynı şekilde mültecilerle ilgili düzenlemelerin temelde

[22] Samuel A. Stouffer, "Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility And Distance", *Amerina Sociological Review,* 5/6, 1940, s.846.
[23] William Petersen, "A General Typology of Migration", *American Sociological Review*, 23/3, 1958,ss. 256-264.
[24] Evertt S.Lee, "A Theory of Migration", *Demography,* 3/1,1966,ss.49-50.

Avrupalı devletlerce gündeme getirilmesi ve bu çerçevede 1951 Sözleşmesinin kabul edilmesi, mülteci kavram ve tanımının Avrupa merkezli olduğu sonucunu doğurmaktadır.[25]

Ancak, mülteci konusu, son derece kapsamlı ve küresel bir olay olan zorunlu yerinden edilme ve illegal göçün bir parçası olup, günümüzde dünyadaki her ülkeyi etkileyen bir boyuta gelmiştir. Uluslararası toplum; vatansızlık, insan hakları ihlalleri, sınırlar içerisinde yerinden edilme ve etnik şiddet gibi olayların farklı yönleriyle ilgili rolünü tekrar tanımlarken, bu insani sorunu anlamak ve bu problemi çözebilmek için yararlanılan hukuki araçların sayısı da artmaktadır.

Son yıllarda uluslararası mülteci hukuku ve insan hakları hukuku alanında büyük bir gelişme yaşanmış, hem bölgesel hem de evrensel düzeyde birçok uluslararası sözleşme ve diğer hukuki düzenlemeler kabul edilmiştir. Küresel boyutta problem teşkil eden uluslararası göç konusunda, korunmaya muhtaç olanlar için, uluslararası koruma sisteminin çekirdeğini ve uluslararası mülteci hukukunun temelini 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ve 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol oluşturmaktadır.

1967 Protokolü, Cenevre Sözleşmesinde açık bir şekilde ifade edilen, ancak tanımın maddi içeriğine dair hiçbir yorum olmayan, 1951 öncesinde ve Avrupa'da gerçekleşen olay, şeklinde sınırladığı mülteci tanımının biçimsel olarak evrenselleşmesini sağlamıştır. Nihayetinde üçüncü dünya ülkeleri mültecileri *de facto* olarak dışarda bırakılmamıştır.[26]

Aslında, 1951 Cenevre Sözleşmesi temelde savaş sonrası mülteci sorunlarına ilişkin hazırlanmış uluslararası hukuk belgesidir. Daha çok sayıda devletin taraf olmasını sağlamak amacıyla taraf olan devletlerin yükümlülüklerini sınırlandırmak amacıyla mülteci tanımına, yukarıda ifade edildiği gibi biri tarihî, diğeri coğrafî olmak üzere iki açıdan kısıtlama getirebilecekleri temin edilmiştir. Ancak küresel ölçekte mülteci hareketlerindeki artış nedeniyle, herhangi bir tarihî ve coğrafî sınırlama olmaksızın mültecilerin güvencelerden yararlandırılmaları gereği düşüncesi egemen olmaya başlamış ve bu çerçevede, 1967 Protokolü ile konuya daha kapsamlı çözümler getirmek için bir adım atılmıştır.[27]

1951 Cenevre Sözleşmesine taraf olma şartı olmadan, doğrudan katılabilecekleri 1967 Protokolü ile 1951 Cenevre Sözleşmesinin 1(A) 2. bendinde yer alan *1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda...* ve *söz konusu olaylar sonucunda* ifadeleri çıkarılmıştır.

1951 Cenevre Sözleşmesinin 1A(2) maddesi; *"ırk, din, uyrukluk, belli bir toplumsal guruptan olma, siyasal görüşlerinden ötürü gerçek bir zulüm korkusuyla uyruğunda olduğu ülkeden ayrılan ve bu ülkenin korunmasından yararlanamayan ya da böyle bir korkudan ötürü istemeyenler ya da uyrukluğu bulunmayan ve daha önce oturageldiği ülkenin dışında bulunup da bu ülkeye geri dönme olanağından yoksun olan ya da dönmek istemeyenler"* olarak mülteciyi tanımlamaktadır.

[25] Odman, *Mülteci Hukuku*, ss.35-40.
[26] James C.Hathaway, *The Law of Refugee Status*, Canada: *Butterworths*,1991,s.10.
[27] Bülent Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Temmuz 2014,s.228.

Bir kimse Sözleşme dâhilinde yukarıda belirtilen mülteci tanımındaki koşullara sahip olduğu andan itibaren mülteci sayılır. Bu koşulların incelemesinin nasıl yapılacağı her ülkenin kendi ulusal sığınma usulüne göre farklılık gösterebilecektir.

Dolayısıyla 'mültecilik' statüsü 1951 Cenevre Sözleşmesi kapsamında değerlendirilen bir konudur. Bu statünün tespit edilmesi yetkisi ise başvurulan devletin egemenlik yetkisi kapsamında değerlendirilmektedir. Ancak 1951 Cenevre Sözleşmesi *'iklim mültecileri'* statüsü şeklinde bir statüye doğrudan veya dolaylı cevaz vermemektedir. Özellikle küresel ısınmanın tetiklediği iklim değişikliği, beraberinde birçok sorunu getirecektir. Su kaynaklarının kıtlığı ve besin ürünlerinin yetersizliği, sosyal ve ekonomik dengelerin bozulmasına yol açacaktır. Bu bozulma ise insanları yer değiştirmeye zorlayacaktır.

Zorunlu olarak meydana gelen bu yer değiştirme, geleneksel mülteci hukukunda ele alınan zorunlu yer değiştirmeden farklıdır. Zira geleneksel mülteci hukukunda, zorunlu yer değiştirmenin kaynağını "*gerçek bir zulüm"* korkusu oluşturmaktadır. Buradaki zulüm ifadesi genellikle 'insan haklarının etkili korunması/korunamaması' üzerine inşa edilmektedir. Ancak *'iklim mültecileri'* konusunda, zorunlu yer değiştirmenin zorunluluğu 'zulüm' temelli olmadığından, *'iklim mültecileri'* mülteci hukukundan ziyade *'yasal/yasal olmayan göçmenler'* kapsamında değerlendirilmelidir. Buradan hareketle *'iklim mültecileri'* bağlamında kanımızca şu tespitlere/önerilere varılabilmektedir;

1) Öncelikle iklim değişikliği kaynaklı küresel çapta yer değiştirmelerin önüne geçmek için normatif ideal metinlerden ziyade etkili koruma mekanizmaları içeren (Uluslararası Çevre Mahkemesi gibi) uluslararası sözleşmeler hayata geçirilmelidir. Özellikle BM Güvenlik Konseyi, dünyaya *'ani nükleer tehditlerin sonuçları'* konusunda gösterdiği duyarlılığı dünya için *'sürekli ama kesin bir tehdit olan iklim değişi*kliği' üzerinde de göstermelidir.

2) 1951 Cenevre Sözleşmesi *'sığınma hakkı'* üzerine kurulmuş bir sözleşmedir. Özellikle kitlesel nitelikli sığınma hareketlerinde de görüldüğü üzere Sözleşme'nin uygulanması oldukça kırılgan bir hal almıştır. Nitekim sığınma hakkı doğası itibariyle devletin egemenlik yetkisi içinde değerlendirilmektedir. Yukarıda ifade edildiği üzere *'insan hakları ihlalleri'*nin olduğu bir ortamda insanlara *'çıkış yolu'* olarak düşünülen bu Sözleşmenin, uygulamada kırılgan bir görünüm arz etmesi, *'iklim mültecileri'* konusunda bir düzenleme yapılacağı beklentisini zayıflatmaktadır. Kanımızca 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne ek Protokol eklemek suretiyle *'iklim mültecileri'* başlığının hukuksal yapıya dönüştürülmesi orta veya uzun vadede pek mümkün gözükmemektedir.

3) Şunun altı çizilmelidir ki; iklim değişiklikleri yukarıda değinildiği üzere sosyal ve ekonomik bozulmalara yol açacaktır. Bu bozulmalar ilgili devletin siyasal yapısını etkileyecek, ülke içinde marjinal grupların oluşmasına ortam hazırlayabilecektir. (Bu süreçte bazı devletlerin belirli ücret karşılığında vatandaşlık statüsü vermesi, iklimin olumsuz etkilediği devletlerde sosyal adalete verdiği etki bakımından sosyal tabakalar arasında eşitsizliği derinleştirecektir.) Böylesi bir ortamda gruplar arası iç çatışmalar, özellikle insan hakları ihlallerini gündeme getirecektir. Ancak bu durumda 1951 Cenevre Sözleşmesi fonksiyonel hale gelebilecektir. Tuvalu veya Kiribati gibi ada devletlerin sular altında kalması

hali ise bu değerlendirme dışındadır. Bu gibi devletlerin yakın tehlike altında bulunması acil olarak siyasal ve hukuki çözümü gerektirmektedir.

4) Neticede uluslararası toplum; *'insani değerleri','insan onurunu'* merkeze alıp elindeki teknolojiyi etkin şekilde kullanarak ve etkili hukuksal alt yapıyı inşa ederek küresel ısınmadan kaynaklı iklim değişikliğinin tetiklediği temel sorunları çözebilir. Bu iyimser bir tablodur. Kötümser olanı ise, uluslararası toplum; *'salt çıkar'* etrafında uluslararası politikaya yön vererek devletlerarasında '*sınırların'* daha belirginleşmesine, bu devletlerin koruyucu duvarlarını *'milliyetçilik'* harcıyla yükseltmelerine ortam hazırlayacaktır. Bu durum ise insanlık için tarihsel olarak geriye dönüşün kapılarını açacaktır.

Kaynaklar:

[1].Aksoy, Z., *Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, **5/20**, s.293, 2012.

[2].Castles S. ve Miller M.J., *Göçler Çağı:Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*; Bal, B. U. ve Akbulut İ. (çev.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008.

[3].Çakır, S., *İnsan-Kültür ve Toplum Yazıları,* Fakülte Kitapevi Yayınları, Isparta, 2008

[4].Çiçekli, B., *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2014.

[5].Deleva, Z., Conceptualizing Migration in Europe: Selected Theoretical Approaches, *IESIR Working Papers*, 2010.

[6].Gül, S. S., *Dış Göçler, Yoksulluk ve Türkiye'de Göçmenlere Yönelik Yardımlar, İnsan Hakları Yıllığı*, **23/24,** 2002.

[7].Gökbayrak, Ş., *Uluslararası Göç ve Kalkınma Tartışmaları: Beyin Göçü Üzerine Bir İnceleme, AÜ SBF Dergisi*, **63/3,** 2008.

[8].Hathaway, J. C., *The Law of Refugee Status*, Butterworths, Canada,,1991.

[9].İçduygu, A., *International Migration and Human Development in Turkey, United Nations Development Programme Human Development Reports Resarch Paper*, **52**, 2009.

[10].Lee, Evertt S., *A Theory of Migration, Demography*, **3/1**,1966.

[11].Moore Will H. ve Shellman, Stphen M., *Fear of Persecution: Forced Migration,1952-1995, Journal of Conflict Resolution*, **40/5,** (Ekim 2004).

[12].Odman, M.T., *Mülteci Hukuku,* AÜ İnsan Hakları Merkezi Yayınları, Ankara ,1995

[13].Özyakışır, D., *Göç Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama,* Nobel Yayınları, Ankara, 2013.

[14].Petersen, W., *A General Typology of Migration, American Sociological Review*, **23/3,** ss. 256-264, 1958.

[15].Saraçlı, M., *Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler*, Adalet yayınevi, Ankara, 2011.

[16].Stouffer, S. A., *Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility And Distance, Amerina Sociological Review*, **5/6**, s.846, 1940.

[17].Üner, S., *Nüfusbilim Sözlüğü,* Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1972

[18].Wood, W. B., *Forced Migration: Local Conflicts and International Dilammas, Annals of the Association of American Geographers*, **84/4**, ss.614-615, 1994.

[19].Yalçın, C., *Göç Sosyolojisi,* Anı Yayıncılık, Ankara, 2004.

[20].Yükseker, D., Kurban, D., Ayşe, Çelik, Betül Turgay Ünalan ve A.T. Aker, *Zorunlu Göç" ile Yüzleşmek: Türkiye'de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası*, Tesev Yayınları, İstanbul, Mart 2008.

Paradoksal Göç ve Afgan Mülteciler

Öğr. Gör. Selda GEYİK YILDIRIM*

Özet

Post-endüstriyel çağın mültecileri ve sığınmacılarının pre-endüstriyel durumları küresel sorumluluk çağrısının sıklığını her geçen gün arttırmaktadır. "Göçler çağı", "mülteci yüzyılı" olarak da adlandırılan günümüz dünyasında mülteci ve sığınmacıların sayısı giderek artmaktadır. Gönülsüzce yurtlarından ayrılan bu bireylere gönüllüce kapılarını açan ülkelerin sayısı ise oldukça sınırlı kalmaktadır. Uluslararası göç, bugün yerel ve küresel alanda güncelliğini koruyan ve farklı tartışmaların, karşıt argümanların ve çözüm arayışlarının hız kazandığı popüler olgulardan biri olmuştur. Kendi ülkeleri dışında yaşayan milyonlarca Afgan mültecinin geçicilik, geçimsizlik ve göçebelik durumları bu insanları kaygılı, korkulu ve öngörüsüz bir yaşamın içine hapsetmektedir. Bu çalışmada Kars ili örnekleminde nitel yöntem ile elde edilen veriler ışığında mültecilerin "paradoksal göç" olarak nitelendirilen durumları analiz edilmektedir. Ayrıca göç sosyolojisi özelinde bir kavramsallaştırma denemesinin başlangıcı olan bu çalışma, göçmen dramı, göçmen faciası, göçmen teknesi, göçmen kaçakçılığı ve göçmenlerin ölüm yolculuğu gibi karşı karşıya kaldığımız bu tür olayları paradoksal göç kavramı ile bağlantılı olarak açıklamaktadır. Çalışmada, günümüz mültecilerinin mevcut durumları bu kavram etrafında tartışılmakta ve bu türden bir hareketliliğin insani boyutunun bütün dünya ülkeleri tarafından öncelikli olarak ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Göç, Afgan Mülteciler, Paradoksal Göç.

Paradoxical Migration and Afghan Refugees

Abstract

Pre-industrial conditions of post-industrial refugees and asylum seekers have increased the need for global responsibility day by day. In "Migration Era", also called "the century of refugees", the number of refugees and asylum seekers has been increased in today's world. The number of volunteered countries that open their borders to those refugees who left their countries involuntarily is very limited. International migration has kept its importance on local and global grounds and become very popular subject in the places such different opinions and arguments along with solutions take place. Transiency, lack of harmony and migration status of million Afghan refugees, who live outside their countries, has prison those people into a life that has a lot of concerns, fear and uncertainties. In this research, paradoxical migration cases have been studied under the light of all data gathered by qualitative methods in Kars sample. Additionally, this study, which was the beginning of conceptualization experiment on immigration sociology, immigrant drama, migrant disaster, immigrant boats and human smuggling and the death road of refugees, is an attempt to explain such cases that are directly related to paradoxical migration. Findings suggested that status of today's refugees were broadly discussed and the human dimension of genuine mobility must be prioritized was emphasized.

Keywords: International Migration, Afghan Refugees, Paradoxical Migration.

* Kafkas Üniversitesi

1. Giriş

Göç olgusu, hedeflenen ile neticelenen durum arasında kimi zaman tutarsızlıklar içermesi bakımından paradoksal bir niteliğe sahiptir. Hatta göç, kimi zaman hayatta kalabilmek, daha güvenli, daha iyi yaşam koşulları ya da riskleri azaltmak, ortadan kaldırmak için başlatılırken göçün, riskleri çoğaltan bir sürece dönüşmesi/dönüştürülmesi bu durumun en çarpıcı ve en dramatik örneğidir. *Göç olgusunun kendi içinde taşıdığı paradoksal durumlar kimi zaman göç etme kararını veren bireyler tarafından daha da çoğaltılmaktadır.* Göç etme eyleminin nedensel boyutları çeşitlilik içerse de göçler genellikle mevcut koşullardan daha iyi olana erişme, eksikliklerin tamamlanması gayesiyle yapılmaktadır. Göçlerin kendisine varlık alanı bulmasının önemli nedenlerinden biri de budur. Ancak daha iyi olana erişme gayesi ile yapılan göçlerin bazıları mültecileri daha büyük risklerle karşı karşıya getirmektedir.

Otuz yılı aşkın bir süredir kendi ülkelerinin dışında yaşayan yaklaşık 2.6 milyon Afgan mültecinin geleceği hala belirsizliğini koruyor. Yaklaşık 92 ülke Afganların sığınma ihtiyacı için güvenli bir liman sağlamaktadır, ancak nüfusun yaklaşık %95'i sadece iki ülke, Pakistan ve İran tarafından ağırlanmaktadır. Pakistan, 1.5 milyon kayıtlı Afgan mülteciye ev sahipliği yapıyor. İran'da ise 950.000 Afgan mülteci bulunmaktadır. Bununla beraber, her iki ülkede de belgesiz tahmini 2 milyon Afgan mülteci mevcuttur (UNHCR, 2015 : 13). Birleşmiş Milletler verilerine göre son 20 yıldaki hızıyla artmaya devam ederse, dünyadaki uluslararası göçmenlerin sayısının 2050'de 405 milyona ulaşması beklenmektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017 : 23).

Mülteciler, kendi ülkelerinde karşı karşıya kaldıkları güvenlik riskini ortadan kaldırmak ya da hayatta kalabilmek adına başlattıkları göç neticesinde başka bir ülkeye yerleştiklerinde göç etme nedenleri olan riskler (savaş, çatışma, tehdit vb.) ortadan kalkarken neden yeniden göç kararı alırlar? Ayrıca ikinci göç eyleminde kullanılan araç ve yöntemler yeni bir güvenlik riski daha ortaya çıkarmaktadır. Alan araştırmamızın verileri sonucunda Afgan mültecilerinin bu riski bilinçlice tercih ettikleri bulgusuna ulaştık ve bu durumu "paradoksal göç/hareketlilik" eğilimi olarak adlandırmayı tercih ettik. Kendi yurtlarından göç etme nedenleri (hayatta kalma) ile göç sonrası yerleştikleri ülkeden göç etme kararı ve göç ederken başvurdukları yöntemler, kullandıkları araçlar (botlar, tekneler) birbirleriyle çelişmektedir. Yaşamını tehdit eden, kimi zaman yaşamlarının sonlanmasına neden olabilecek yöntemlere ve araçlara başvuran mülteciler paradoksal hareketliliğe yönelmektedirler. *Bu çalışmanın temel sorusu çatışmalardan, tehditlerden, ölüm korkusundan dolayı göç eden mülteciler çatışma ve tehditlerin olmadığı, ölüm korkusunun ortadan kalktığı bir coğrafyaya göç ettiklerinde neden yeniden göç etme kararı alır ve bu hareketliliği yaşamlarını riske sokan yöntemler aracılığıyla gerçekleştirirler?*

Paradoksal göç, mültecilerin göç etme eylemlerinin ve göç olgusunun niteliklerinden birine işaret etmektedir. *Bu kavram mülteci akınlarının ve davranışlarının tümüne dair bir açıklama içermemektedir, böyle bir iddia da taşımamaktadır.* Bu kavram Kars özelinde toplam 38 Afgan mülteci ile yapılan yarı-yapılandırılmış görüşmeler neticesinde üretilmiştir.

Çalışma, yeni bir kavramsallaştırma için yeterli açıklamaları henüz içermemektedir. Yeni bir sosyolojik kavramın üretilmesi, geliştirilmesi ve temellendirilmesi kolayca ve kısa zamanda tamamlanabilecek bir girişim de değildir. Ayrıca bu çalışma bir kavramsallaştırma denemesi girişimidir; denemenin başarılı olmama ihtimali de söz konudur. Bu çalışmayı göç sosyolojisi özelinde bir kavramsallaştırma denemesinin başlangıcı olarak sayıyor ve ilerleyen zamanlarda kavramın kavramsal ve kuramsal temellendirmesinin daha tutarlı bir şekilde ve yeterli/çeşitli ve zengin verilerle geliştirilebilmesi koşulunda başarılı olma ihtimalinin güçleneceğini öngörüyoruz.

2. Paradoksal Göç: Bir Kavramsallaştırma Denemesi

Paradoks kavramı Türk Dil Kurumu sözlüğünde "aykırı düşünce, çelişki ve felsefi manada da düşünceler arasında tartışmaya açık, kesin bir yargı içermeyen karşıtlık" olarak açıklanmaktadır. Paradoksal göç kavramı sosyoloji literatüründe yer almayan, ancak tıp literatüründe kullanılan kavramlardan biridir. Bu kavram paradoksal göç/hareketlilik olarak da tıp literatüründe geçer ve şu şekilde tanımlanır: Birbirini takip eden üç veya daha fazla kostanın, iki ya da daha fazla yerden kırılması ile oluşan yaralanma, yelken göğüs olarak tanımlanır. Göğüs duvarının bütünlüğünün bozulması sonucu, göğüs duvarının bir kısmı serbest hareket eder. Kırılmış olan göğüs duvarının geri kalan kısmı aksi yönde hareket eder. Kısaca kırık alan, soluk alma sırasında içe doğru, soluk verme sırasında dışa doğru hareket eder (paradoksal hareket) (MEB, 2012 : 5). Paradoksal hareket ile akciğer üzerinde baskı oluşur ve bu alanda ekspansiyon engellenir (Şen, 2010 : 34).

Mültecilerin kendi ülkelerinden başka bir yere göç etmelerinin çeşitli nedenleri olmakla birlikte, bu nedenler içinde yer alan faktörlerden biri de kendi ülkelerinde karşı karşıya kaldıkları hayati risklerdir. İç savaş, baskı, tehdit, şiddet, zulüm vd. nedenler mültecileri hayatta kalabilme mücadelesi ile karşı karşıya getirmektedir. Bu durumları ortadan kaldırmak ve hayatta kalabilmek için göç etmektedirler. Göç sonrası yerleştikleri yeni ülkelerde hayati riskler büyük ölçüde azalır, ancak mültecilerin bazıları hayatlarını riske atacak şekilde "aksi yönde hareket etmeye", yani yeniden hayati risk oluşturacak bir göç yolculuğuna girmeye başlar ya da niyetlenirler.

Çalışmamızdaki paradoksal göç kavramı bir göç çeşidi olarak tanımlanmamaktadır. Mültecilerin mevcut şartlarını iyileştirmek adına yöneldikleri hareketliliğin paradoksal niteliğine vurgu yapmaktadır. Paradoksal göç/hareketlilik mültecilerin dile getirdikleri problematik durumlar (iç savaş, baskı, tehdit, şiddet, zulüm) ile bu durumlarından kurtulmak adına gerçekleştirdikleri eylemler arasındaki aykırılığa, tutarsızlığa gönderme yapmaktadır. Mültecilerin Avrupa'ya göç etmek maksadıyla insan kaçakçıları ile kurdukları iletişim, ulaşım aracı olarak seçtikleri botlar ve tekneler, bu uğurda biriktirilen paralar onları paradoksal bir hareketliliğin yolcuları/karar vericileri haline getirmektedir. Bu kavrama ihtiyaç duyulmasının temel nedeni, Afgan mültecilerle yapılan görüşmeler neticesinde ulaşılan verilerdir. Bu verilerden biri özellikle ölüm tehdidi, hayatta kalma mücadelesi, güvenlik problemleri, fiziksel şiddet gibi durumlar neticesinde göç etmek zorunda kalan Afgan mültecilerin göç

sonrası bu tür riskleri ortadan kalkmasına rağmen yeniden göç kararı alıp, yeni bir ölüm riski ile kendilerini karşı karşıya bırakma kararlarıdır.

Kavramın literatürde taraması yapılırken ve çalışmayı inceleyen akademisyenlerden yorumlar alınırken tıptaki kullanımına rastlanılmıştır. *Kavram, mülteci hareketliliğinin bir yönünü (paradoksal durumu), mültecilerin ikinci göç hareketliliğinin çelişkili niteliğini betimlemek adına başvurulan bir kavramdır.* Alan araştırması bulgularımızın temel verilerinin bu hareketliliği desteklediğini düşünüyoruz. Bilindiği gibi nitel çalışmaların genellenebilirliği, çalışmanın yapıldığı alan ve görüşmecilerle sınırlıdır. Kavramın tam anlamıyla geliştirildiği ve temellendirildiği gibi büyük bir iddiada bulunmamaktadır.

Araştırmamızda, Afgan mültecilerin çoğu, ölüm riskini bilinçlice göze alıp paradoksal bir hareketliliği tercih edeceklerini görüşmelerin her aşamasında sıkça dile getirmişlerdir. Örneğin, Taliban tarafından ölüm tehdidi alan Afgan görüşmeci, kendisine yirmi dört saat içerisinde ülkeyi terk etmesi söylenmiş ve can güvenliği için aynı gün içerisinde göç etmek zorunda kalmıştır. Van üzerinden kaçak yollarla, Afganistan'dan doğrudan Türkiye'ye gelmişlerdir. Bir diğer Afgan görüşmeci Sovyet İşgali sonrası İran'a, ardından Türkiye'ye göç etmiştir. İşgal esnasında çatışmalardan kaçarak İran'a sığınmak zorunda kalmıştır. İran'da ise kendilerine karşı uygulanan fiziksel şiddetin düzeyi artmış, can güvenliği riski oluştuğu için Türkiye'ye, yine Van üzerinden kaçak yollarla gelmiştir. Görüşme yaptığımız Afganların bir kısmı can güvenliği ya da hayatta kalma amaçlı yerlerinden ayrılmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu görüşmecilere geleceğe dair planları sorulduğunda, hepsinin yanıtı Avrupa'ya gitmek olmuştur. Bu isteklerini kaçak yollarla, tehlikeli yolculuklarla yapma ihtimallerinden dolayı yeni bir can güvenliği riski oluşacağı, çocuklarının ve kendi canlarını yeniden tehlikeye atacakları belirtildiğinde, bu durumu bile bile tercih edeceklerini ifade etmişlerdir. Görüşmeler esnasında sıkça karşılaştığımız bu tür diyaloglardan dolayı bu durumu paradoksal olarak nitelendirdik. *Hayatta kalabilmek adına göç eden bu mülteciler hayatta kalamama ihtimalini bile bile yeniden göç kararına niyetlenmektedirler.*

Paradoksal türde bir hareketlilik mültecilerin mevcut durumlarından dolayı (emek sömürüsü, ötekileştirilme, olumsuz yaşam koşulları, işsizlik, ekonomik sorunlar vd.) zorunlu olarak ya da "çaresizlikten" dolayı başvurdukları tercihler olarak düşünülebilir, ancak paradoksal göç, bu durumun ötesinde bir şeye işaret etmektedir. Ayrıca sosyal bilimin/bilimcilerin bu tür durumlara karşı vereceği yanıt zorunluluk/çaresizlik kavramlarının dışında olmalıdır ki, toplumsal/bireysel yaşamın çok boyutlu analizlerinin bilimsel açıklamaları ve çözüm arayışları/adresleri ortaya çıkabilsin. Bu nedenle mültecilerin, paradoksal boyutunu bile bile göçü tercih etme ve harekete geçme nedenlerinin arkasında yatan psikolojik etmenlerin neler olduğu sorusu için psikoloji biliminin detaylı analizlerine ihtiyacımız var. Ayrıca günümüzün en önemli insani sorunları arasında yer alan mültecilerin dramatik durumları ve onların bu türden bir riskli göç yolculuğuna çıkma girişimleri "zorunluluk ya da çaresizlik" ile basitçe analiz edilemeyecek kadar karmaşık ve çok boyutludur. Mültecileri ilkel ulaşım araçları ve insan kaçakçıları aracılığıyla zorlu, çelişkili ve riskli bir yolculuğa çıkaran sosyal, ekonomik, siyasi, hukuki ve psikolojik etmenler söz konusudur. Mülteci akınlarının en yoğun yaşandığı coğrafya ve ülkeler göz önüne alındığında

bu ülkelerin hepsinde sosyal, ekonomik, siyasi ve hukuki alanlarda ciddi sorunların yaşandığını biliyoruz. Paradoksal türde olan bir hareketliliğin psikolojik analizi de oldukça önemlidir. Bu alanlarda yaşanan sıkıntıların bireysel etkileri ise kaçınılmazdır. Çünkü toplumsalın birey-dışılık gibi bir özelliği yoktur.

Uluslararası Göç Örgütü'nın İtalya sözcüsü Flavio Di Giacomo'nun verdiği bilgiye göre, en ölümcül yıl olarak kayıtlara geçen 2016'da 4 bin 500 göçmen bir daha karaya ayak basamadı. Akdeniz'de meydana gelen son büyük facia, Kasım ayı başında gerçekleşmişti. Birleşmiş Milletler, batan iki ayrı gemide en az 239 göçmenin yaşamını yitirdiğini, Akdeniz'de boğulmaktan kurtulan iki kişinin ise İtalya'nın Lampedusa Adası'na getirildiğini duyurmuştu (Sabah, 2016). Birleşmiş Milletler tarafından 2015'te Akdeniz'de ölenlerin ve kaybolanların sayısı 3 bin 771 olarak belirtilmişti. Geçtiğimiz yıl Akdeniz'den Avrupa sahillerine 1 milyon 15 bin 78 sığınmacı ulaşırken, 2016'da ise bu rakam şimdiye kadar 327 bin 800'de kaldı. BM, 2015'te her 269 sığınmacıdan birinin Akdeniz'de hayatını kaybetmesine rağmen, bu yıl bu oranın 3 kat artarak her 88 sığınmacıdan birinin yaşamını yitirdiğini, bu durumun endişe verici olduğunu bildirmişti (Aljazeera, 2016). Geçtiğimiz yıl Nisan ayında Akdeniz, göçmenler için adeta mezarlığa dönüşmüştü. 19 Nisan'da, Libya açıklarında bir göçmen teknesi batmış, 700'ü aşkın insan hayatını kaybetmişti. Bu faciadan yaklaşık bir hafta önce de Akdeniz'de batan teknede, 400 kişi can vermişti. 19 Nisan'daki facianın ardından İtalya Başbakanı Matteo Renzi bir açıklama yapmış, Akdeniz'deki insan kaçakçılarını 18'inci yüzyıldaki köle tüccarlarına benzetmişti (Hürriyet, 2016).

"Akdeniz'de göçmen faciası" başlığı ile verilen haberde, Uluslararası Göç Örgütü'nün verilerine göre, son iki buçuk günde dört ayrı teknenin batması sonucu Akdeniz'de 340 sığınmacının öldüğü veya kaybolduğu bilgisine yer verilmiştir (Milliyet, 2016). "Mısır açıklarında göçmen teknesi faciası" başlıklı bir diğer haberde, yetkililerin beyanlarına göre, Kafr El Şeyh açıklarında alabora olan teknenin 600 kişi taşıdığını ve 150 kişinin kurtarıldığı bilgisi yer alıyor (BBC, 2016). Yunan adalarındaki göçmenler, "Sınır dışı edilip Türkiye'ye geri gönderilmektense ölümü tercih ederiz" diyorlar. İngiltere'de yayınlanan Guardian gazetesi, Sakız Adası'ndaki göçmen kampında tutulan Afgan Şüayib Nuri'nin "Bizi sınır dışı ederlerse kendimizi öldürürüz. Geri dönmeyeceğiz." diyor. Yardım gönüllüleri tarafından Guardian gazetesine ulaştırılan bir göçmen mektubunda, "Türkiye'ye gönderilmektense ölümü kabullenirim. Ölmek var dönmek yok. Bizi sınır dışı ederlerse, hepimiz toplu olarak intihar edeceğiz." ifadeleri bulunuyor (BBC, 2016).

BM Mülteci Örgütü, UNHCR ve Uluslararası Göç Örgütü, IOM'nin tahminlerine göre; zulüm, çatışma ve fakirlik 2015 yılı içinde şimdiye dek görülmemiş sayıda, 1 milyon insanı Avrupa'ya kaçmak zorunda bıraktı. Bu yıl Akdeniz'i geçen her iki kişiden biri, yani yarım milyon insan, ülkelerindeki savaştan kaçan Suriyelilerdi. Akdeniz'i geçenlerin yüzde 20'si Afgan, yüzde 7'si ise Iraklıydı. Cenevre'deki Uluslararası Göç Örgütü Genel Direktörü William Lacy Swing ise, "Göçün kaçınılmaz olduğunu biliyoruz, göç gereklidir ve istenilmektedir." diye ekledi. William Lacy Swing sözlerine "Fakat gelenleri ya da bu yıl kaybolduğu veya boğulduğu bildirilen yaklaşık 4000 kişiyi saymak yeterli değildir. Harekete

geçmemiz de gerekiyor. Göç, hem göçmenlerin kendileri hem de yeni evleri olacak ülkeler için yasal, güvenli ve emniyetli olmalıdır." diyerek devam etti (BM Dergisi, 2016).

Kaçak yollarla göç eden nüfus içinde dikkat çeken gruplardan biri de Afganlardır. Afganlar uzun yıllardır göç tercihini sıkça kullanmaktadırlar. Bu durumun makro ve mikro ölçekli çeşitli nedenleri mevcuttur. Afganistan, Haiti, Nepal gibi ülkeler siyasal merkeziyetten yoksun ulusal devletlere sahiptirler (Acemoğlu ve Robinson, 2014 : 203). Ülkelerin siyasi nitelikleri göç olgusunu açıklayan faktörlerden sadece biridir. Bu ülkeler asgari ölçüde de olsa bir düzen sağlayamamıştır ve ekonomik teşvikleri neredeyse yok edilmiştir (Acemoğlu ve Robinson, 2014: 227-228). Mültecilerin çoğu çatışmaların, savaşların, siyasi istikrarsızlıkların olduğu, anti-demokratik yönetim biçimlerine sahip, yurttaşlarının sosyo-ekonomik gelişimlerini sağlayamamış, hukuki ve insan hakları anlamında sorunlu idari yapıları içeren ülkelerden gelmektedirler. Afganistan, bu durumun en somut ülkelerinden biridir. Bu ülkenin mevcut sorunları hala çözümlenememiştir. Bu nedenle Afganlar dünya mültecileri sıralamasından hiç eksilmeden bu konumlarını sürdürmektedir. Afganistan tarihin pek çok döneminde "göçmen üreten ülke" konumunda olmuştur.

Acemoğlu ve Robinson'a göre Somali ya da Afganistan gibi neredeyse hiç siyasal merkeziyet sağlayamamış ülkelerde ya da Haiti'de son birkaç on yılda görüldüğü gibi devletin tamamen çöktüğü ülkeler muhtemelen sömürücü kurumlara dayalı bir büyüme bile yakalayamayacak ya da kapsayıcı kurumlar için büyük değişimler gerçekleştiremeyeceklerdir (Acemoğlu ve Robinson,2014:413). Yazarların bu tespitleri aslında önümüzdeki yıllarda Afganistan'ın göç yolculuklarına ilişkin tahmin yürütmemize de olanak tanımaktadır. 1945 yılından bu yana Asya kıtasında gerçekleşen göç hareketlerinden en önemlileri arasında yer alan Afganistan (Castles ve Miller, 2008) bugün dünyanın en yoksul ülkelerinden biridir. Ülkenin siyasi ve ekonomik yapısı, tek neden olmamakla birlikte, göç nedenlerinde önemli bir role sahiptir. Başka bir deyişle, siyasi ve ekonomik geri kalmışlık bireyleri tek alternatifleri olan göç ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bu durum Afganistan tarihinin pek çok döneminde sıkça karşılaşılan tarihsel bir olgu olarak bugün de tekrarlanmaya devam etmektedir. Acemoğlu ve Robinson'a göre Afganistan gibi ülkeler sömürücü kurumları yüzünden yoksuldur; bu kurumlar mülkiyet haklarının, yasa ve düzenin ya da iyi işleyen bir hukuk sisteminin olmamasına yol açtığı gibi, ulusal ve –daha çok- yerel elitlerin ekonomik ve siyasal hayat üzerindeki boğucu hakimiyetine neden olur. Benzer kurumsal sorunlar da dış yardımın fayda etmeyeceği; yağmalanacağı ve gitmesi gereken yere ulaşamayacağı anlamına geliyor. En kötü ihtimal ise, yapılacak yardımların bu toplumların sorunlarının asıl kaynağı olan rejimleri destekleyecek olmasıdır (Acemoğlu ve Robinson, 2014 : 429). Afganistan aynı zamanda istikrarsızlıklar neticesinde sivillerin büyük zararlarla karşı karşıya geldiği ülkelerden birisidir. Tarihi boyunca eksilmeyen iç ve dış sorunları, bugün dahi çözüme kavuşamamış birçok sorunlu alanın kaynağını oluşturmaya devam etmektedir. Bu durum ülkenin ekonomik, siyasi ve toplumsal yaşamının sağlıklı bir yapıya ulaşmasının önündeki en önemli engeller arasında gösterilmektedir.

3. Uluslararası Göç ve Afganlar: "Ulus-dışı Sığınaklar ve Arayışlar"

Dünyanın dört bir yanında siyaseti ve toplumları yeniden şekillendiren ulus-aşırı bir devrimin parçası olan uluslararası göç ne geç 20. yüzyılın ne de sömürgecilik ve kapitalizm olarak vücut bulan modernitenin bir icadıdır. Göçler erken dönemlerinden bu yana insanlık tarihinin birer parçası olmuştur (Castles ve Miller, 2008 : 7). Ancak göç, bugün dünya gündeminin ilk sıralarında yer alan/problematik bir alan haline dönüştüğü varsayılan ve buna karşı çözüm arayışlarının hız kazandığı popüler olgulardan biri olmuştur. Bir dönem ülkelerin ekonomik kalkınma arzularına karşılık ihtiyaç duyulan ve teşvik edilen/talep edilen göç hareketlilikleri günümüz dünyasında değişen yeni yüzü ile birlikte reddedilen/istenilmeyen temel olgulardan biri haline gelmiştir. Bu hareketliliğin en yoğun yaşandığı kaynak ülkelerden biri olan Afganistan'ın mültecileri/sığınmacıları/göçmen adayları ise istenilmeyen hareketliliğin en isteklileri olarak alternatiflerinin tek durağı olan göç tercihini kullanmaya istikrarlı bir şekilde devam etmektedirler.

Afganistan'ın göç tarihinin en kısa açıklaması Afganistan'ın "uluslararası göçün değişmeyen kaynak ülkelerinden" ve "göçmen üreten" ülkelerden biri olduğudur. Uluslararası göç arenasında kendisine her zaman varlık alanı bulmuş sayılı ülkelerden biridir. Günümüzde mülteci hareketliliğin önemli aktörleri arasında yer alan Afganların ilerleyen zamanlarda da bu hareketliliği sürdürme ihtimalleri yüksektir. Göç olgusu, Afganistan tarihinde istikrar kazanmış nadir olgulardan biridir. Bu özelliği ile Afganistan bugün dünyanın ana mülteci kaynağı ülkelerinden biri olarak yerini hala muhafaza etmektedir. Değişen tek şey sıralamadaki birinciliğini Suriye'ye devredip, ikinci sıraya geçmesi olmuştur. Afganların göç tecrübeleri ile ülkenin tarihsel deneyimleri arasında dikkat çeken paralellikler söz konusudur. Bu nedenle Afganistan'ın göç tarihi 1979 öncesi, 1979-1992, 1992-2001 ve 2001 sonrası olarak dört temel döneme ayrılabilir.

Tarihsel olarak Afganistan, doğu ve batı arasında bir ticaret ülkesi ve İpek Yolu ticaret yolları üzerinde kilit bir nokta olmuştur. Bu nedenle göç bu ülkenin tarihsel kimliğinin ayrılmaz bir parçasıdır (Kuschminder ve Dora, 2009 : 10). Ülkenin coğrafi konumlanışının yanı sıra yaşanan siyasi belirsizlikler ve iç çatışmalar da göçlerin meydana gelmesinde etkili olmuştur. Afganistan'da süregelen çatışma yaygın şekliyle bilinenin aksine 1979 yılında Sovyet işgali ile başlayan son 30 yıllık dönemin oldukça gerisine gitmektedir. 18. yüzyıl başlarından itibaren Afganistan coğrafyasında kurulan bütün yönetimler, emirlikler ya da devletler, üzerinde kurulu oldukları topraklardan yeterli geliri elde edememiş, güvenliği sağlayamamış ve sonuçta başarısız olmuştur (Aras ve Toktaş, 2008 : 47).

Kayıtlar Afganların yüzyıllardır bugünkü İran ve Pakistan topraklarına göç ettiğini göstermektedir. 1850'li yıllarda, binlerce Hazaralı hane doğal afetler ve diğer krizlerden kaçmak için İran'a göç etmiştir (Marchand vd. 2014 : 29). Afganların İran'a ilk belgelenmiş hareketi 5.000 kadar Hazaralı ailenin İran'a göç etmesi ve Jam ve Bakharz'a yerleştiği 1850'lerde oldu (Mousavi'den aktaran Abbasi-Shavazi vd.,2005:10). Afganların İran ve Pakistan yönlü göç hareketlilikleri ilerleyen zamanlarda giderek artmış ve bu ülkeleri Afganların en yoğun yaşadığı coğrafyalar haline dönüştürmüştür.

1978 öncesinde Afganistan'ın kötü ekonomik durumu, daha iyi durumda olan Pakistan ve İran'a doğru göçe neden olmuştur (Kuschminder ve Dora, 2009 : 10). Sanayileşmenin önemsiz kaldığı ve Afgan nüfusunun yetersiz istihdam olanakları ile karşı karşıya geldiği (Castles ve Miller, 2008) 1960 ve 1970'li yıllarda, Afganistan'daki sanayileşme minimal düzeydeydi ve yeni eğitimli, büyüyen kentsel nüfus için sınırlı imkanlar vardı. Afganistan ve Pakistan ile İran arasındaki ekonomik farklılıklar, uzun süre Afganların iş bulmak için bu ülkelere göç etmesine yol açmıştır. 1970'lerde yaygın bir kuraklık, büyük ölçekli mahsul kıtlığına ve kuzey ve kuzey-batı Afganistan'dan pek çok Afgan'ın İran'a daha fazla göç etmesine neden olmuştur (Monsutti'den aktaran Kuschminder ve Dora, 2009 : 10).

Afganistan'dan dışa göçün ilk büyük dalgası (Marchand vd., 2014) 1979 yılında başlayıp 1989'da son bulan Sovyet İşgali ile gerçekleşmiştir. Soğuk Savaş döneminde Afganistan üzerinde yürütülen ideolojik rekabet, bölge ülkelerinin müdahil olduğu etnik gruplaşmaları ve bu grupların kıyasıya çatışmalarını beraberinde getirmiştir (Aras ve Toktaş, 2008 : 47). 1978 yılından bu yana Afganistan kaynaklı uluslararası göç hareketleri başlıca mülteci akınlarını oluşturur. 20. yüzyılın sonlarındaki en büyük mülteci krizinde, mültecilerin büyük çoğunluğu Pakistan ve İran'a kaçmıştır (Kuschminder ve Dora, 2009 : 10). 1981 yılı başında yaklaşık 3.7 milyon mülteci İran ve Pakistan'a kaçmıştır. 1981'de yaklaşık 1.5 milyon Afgan'ın İran'a kaçtığı tahmin ediliyor. Bu sayı 1990 yılına gelindiğinde 3 milyonun üzerine çıkacaktı (Turton and Marsden'dan aktaran Margesson, 2007: 13). Bununla birlikte 3.5 milyon kadar kayıtlı ve kayıtsız Afgan'ın hâlâ sürgünde yaşadığı belirtilmektedir (Margesson, 2007). Otuz yıldır çatışma ve yerinden edilme Afgan diasporasının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dünya Bankası'nın 2007 verilerine göre tahmini toplam büyüklüğünün 2.031.678 olduğu belirtilen (aktaran Kuschminder ve Dora, 2009 : 22) Afgan diasporasının ortaya çıkışına neden olan göç dalgalarından biri de bu dönemde gerçekleşen göçleri kapsamaktadır.

1992 yılında mücahitlerin zaferi Afganistan'da ikinci dış göç dalgasına neden oldu (Marchand vd. 2014 : 30). İdeolojik eğitimini Pakistan medreselerinde alan (Aras ve Toktaş, 2008) çoğunluğu kırsaldan, Peştun kökenli Afgan İslami din adamları ve öğrenciler tarafından oluşturulan (Katzman, 2015) Taliban, ülkenin tamamını kuşatan bir yönetimle İslam'ın radikal yorumuna dayalı bir devlet ve yönetim yapısı tesis etmiştir (Aras ve Toktaş, 2008 : 49). Taliban'ın yükselişinin neden olduğu göç dalgası, öncelikli olarak büyük çoğunluğunu kadın ve çocukların temsil ettiği Şii Müslümanlar, Sihler ve Hindular gibi azınlık gruplarından oluşuyordu. (Wescott'tan aktaran Kuschminder ve Dora, 2009 : 22). İkinci dış göç dalgasında özellikle kentli ve eğitimli orta sınıf, Afganistan'dan İran ve Pakistan'a kaçtı. İlk göçün tersine, Afganlar Pakistan ve İran tarafından artık memnuniyetle karşılanmadılar. Afganistan, ayrıca uluslararası toplumun ilgisini de aynı miktarda alamadı (Stigter, Turton ve Marsde'dan aktaran Marchand vd. 2014 : 31). 1996'nın ikinci yarısındaki Taliban saldırısı sırasında yerlerinden edilen Afganlara sınırlarını kapayan Tacikistan, Özbekistan ve Pakistan bu yöntemi uygulayan örneklerdir (BMMYK, 1997 : 64).

Taliban iktidara gelir gelmez, İslam'ın aşırı bir yorumuna ve şeriat kanununa dayalı katı bir kurallar dizisini zorunlu kıldı. Kızlar için eğitim kaldırıldı. Kadın sağlık çalışanları dışında kadınların çalışması yasaklandı ve kadınların bir erkek eşlik etmeden ve çarşafsız sokağa

çıkmalarına izin verilmedi. Savaş, on binlerce kadının dul kalmasına neden oldu. Yine de onlar da aynı acımasız yasalara maruz bırakıldı ve çoğu uluslararası kuruluşlardan gelen yardımlara güvendi ya da sokaklarda dilenci haline getirildiler. Kadınların üzerindeki etki, özellikle kentsel alanlarda, şiddetliydi: Kabil'de yapılan bir ankete kadınların % 81'inin ruhsal durumunda düşüş olduğunu, %42'sinin post-travmatik stres bozukluğu durumuyla karşılaştığı ve % 21'inin "oldukça sık" ya da "çok sık" intihar düşünceleri olduğunu söyledikleri belirtilmiştir (aktaran OXFAM, 2009: 11).

2001 yılında Amerika Birleşik Devletleri tarafından yönetilen koalisyon güçleri ile Taliban arasındaki savaş, üçüncü ve en son büyük ölçekli göç dalgasına neden oldu. 11 Eylül 2001'deki terörist saldırılar uluslararası toplumun Afganistan'a karşı dikkatin artmasına yol açtı. (Marchand vd. 2014:31). Afgan mülteci diasporası, küresel güvenliği tehdit eden etkenlerden biri olarak görülmeye başlanmıştır. ABD, El-Kaide ve Taliban örgütlerini yok emek, meşru bir rejim kurmak ve mültecilerin geri dönüşünü sağlamak amacıyla Afganistan'ı işgal etmiştir (Castles ve Miller, 2008:248). Afganların göç hareketlilikleri niceliksel/niteliksel farklılığa rağmen bu dönemde de devam etmiştir. Ancak bu hareketliliğe karşı tutumlar geçmiş dönemlerden farklı bir düzeyde olmuştur.

Pakistan ve İran'ın mültecilere yaptıkları yardım ve hizmetlerin düzeyinde değişmeler meydana gelmişti. Ev sahibi ülkelerin konumu, 2001 sonrası gitgide artacak şekilde düşmanca oldu (Kuschminder ve Dora, 2009:11). Pakistan ve İran hükümetleri kendi ülkelerinde yaşayan Afganların sayısını, onların anavatanlarındaki koşullarına rağmen, giderek artan bir şekilde azaltmayı denediler. İran, Afganlar için hayat pahalılığını arttırdı ve İranlı işverenlerin Afgan işçilerin işe alımını yasaklayan politikalar uyguladı. Diğer taraftan Pakistan, sınır bölgelerinde barınan binlerce Afgan mülteci kamplarını kapattı. Afgan nüfusunun yoğun olarak bulunduğu İran ve Pakistan'da hükümetler geri dönüşler için yeniden çalışmalar başlattılar. Uluslararası kuruluşlar da Afganlar için destekli gönüllü dönüş programları hazırladılar. Bunların neticesinde çok sayıda Afgan, Pakistan ve İran'dan ülkelerine döndüler. (Marchand vd. 2014:31-33).

2001 yılından bu yana Afganistan BMMYK'ın mülteci dönüşünün en büyük hareketliliğine şahit oldu (Monsutti'den aktaran Kuschminder ve Dora, 2009:14). Pakistan ve İran'daki Afgan mültecilerin sayısı 2001 yılından bu yana sürekli olarak azalmıştır (Kuschminder ve Dora, 2009:16). Mart 2002'de, Afgan Geçici Yönetimi ve UNHCR, Afgan mültecilere yönelik bir kitlesel dönüş programı başlattı. Temmuz ayı ile birlikte 1.2 milyonu Pakistan'dan ve 100.000'i İran'dan olmak üzere 1.3 milyondan fazla Afgan ülkeye geri dönmüştür (Castles ve Miller, 2008:248-249).

2001 yılının sonlarında Taliban'ın devrilmesinden sonra birçok Afgan şiddetin sona ereceği ve yaşamlarının iyileşeceği konusunda yeniden umutlandılar. Ancak 2006 yılında güvenlik durumu hızla kötüleşti ve şiddet 2001 yılından bu yana en yüksek seviyeye ulaştı. Hayat bazı Afganlar için iyileşmiş olsa da nüfusun neredeyse yarısı hala yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Çatışmalar nedeniyle bir milyon kişinin dörtte birinden fazlası ülke içinde yerinden edilmeye devam etmiş ve yaklaşık üç milyon kişi Pakistan ve İran'da kalmayı

sürdürmüştür (OXFAM,2009:3-4). Savaşın bireysel deneyimi ve zorla çalıştırılma, kaçırılma, güvensizlik, yaygın yoksulluk, siyasi istikrarsızlık, kötü eğitim gibi insan hakları ihlalleri, iyi bir gelecek adına umutları azaltarak dolaşımları körüklemiştir (ICMPD, 2013:18). Bu nedenlerden dolayı, göç olgusunu ortaya çıkaran temel itici faktörleri azaltan politikalar var olmadıkça, bu olgu pek çok Afgan için tek alternatif olmayı sürdürecektir.

4. Türkiye ve Afganlar

Bugün göçmen veren ülkeler ile göçmen alan ülkeler arasında bir kavşak konumunda olan Türkiye'nin uluslararası göç geçmişinde, göç dalgalarının nitel ve nicel özelliklerinde değişen eğilimler görülmektedir (İçduygu,2015:279). Bir ulus-devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk on yıllarında ülkeye gelen uluslararası göçün neredeyse tümü, eski Osmanlı topraklarından gelen etnik Türk nüfusundan oluşuyordu. Cumhuriyet'in kuruluşuna, yeni Türk devleti topraklarındaki nüfusu homojenleştirmeyi amaçlayan büyük göç dalgaları damgasını vurmuştur (İçduygu ve Aksel, 2012:7). 1923'te Türk-Ulus Devleti'nin kuruluşu ve buna dayalı olarak gerçekleştirilen politik proje, heterojen Osmanlı nüfusundan bir Türk ve Müslüman ulus oluşturma projesi sonucunda Balkanlar'dan 1.3 milyon Müslüman göçmen ülkeye geldi ve yaklaşık 3 milyon gayrimüslim ülkeyi terk etti (İçduygu ve Biehl, 2012: 3). 1982 tarihli 2641 sayılı yasa ile Türk kökenli Afgan göçmenlerin Türkiye'ye kabulü de bu proje ile gerçekleşen göçler kapsamındadır. Günümüzde, son birkaç on yıldır süregelen göç akışı ise, Türkiye tarihi için farklı bir olgudur; önceleri az sayıda gelmeye başlayan, ancak sayıları artık belirgin rakamlara ulaşmış olan düzenli ve düzensiz göçmen işçileri, sığınmacıları ve mültecileri kapsamaktadır (Biehl, 2012:76-77). Bu göçmenlerin çoğu için Türkiye Avrupa'ya gidebilmenin klasikleşmiş transit bir yoludur ve bazı göçmenler bu geçiş için "paradoksal hareketliliği" tercih ederek, arzu edilen yaşam şartlarına Avrupa'da ulaşabilme hayaliyle bu süreci "ölüm yolculuğu" ile sonlanabilme ihtimaline karşılık başlatabilmektedirler.

Türkiye'ye komşu ülkelerde gerçekleşen pek çok uluslararası gelişme de Türkiye'nin göç alan bir ülke haline gelişinde etkili oldu (Biehl, 2012:77). Avrupa ülkeleri, bu bölgelere coğrafi yakınlığı ve daha gelişmiş ekonomik ve insani düzeyleri sebebiyle başlıca çekim alanları haline gelirken, Avrupa'yla sınırı olan Türkiye gibi ülkeler de hem hedef hem de transit ülkeler olarak düzensiz göç akışlarından etkilenmiştir (İçduygu ve Aksel, 2012:7). Örneğin, Türkiye, 1980'lerin başından bu yana önemli bir sığınma ülkesi haline gelmiştir; bu sığınma hareketleri, Ortadoğu'daki ve komşu ülkelerdeki (özellikle Afganistan, İran, Irak, Bosna ve Kosova) baskıcı rejimlerin ve yabancı işgallerin doğrudan bir sonucudur. Doğu Avrupa'daki komünist rejimlerin çöküşü de Türkiye'ye yönelik düzensiz işgücü göçünde artışa neden olmuştur (Biehl, 2012:77). Son zamanlarda Türkiye aynı zamanda Afganistan, Bangladeş, Irak, İran ve Pakistan gibi Asya ülkelerinden gelen düzensiz göçmenler için Avrupa Birliği'ne geçiş ülkesi olarak da görülmeye başlamıştır (Kirişçi, 2003). Komşu ülkelerdeki ekonomik, sosyal ve siyasi karışıklıklar başta olmak üzere çeşitli nedenlerden dolayı 1980'lerden itibaren Türkiye'ye ve ülke üzerinden gelişmiş batı ülkelerine yönelik eşi benzeri görülmemiş bir göç dalgası ortaya çıkmıştır. (İçduygu ve Aksel, 2012:7). Bu durum Türkiye ve Avrupa ülkelerine yönelik göç hareketliliğinin niteliksel ve niceliksel boyutunu

ciddi anlamda değiştirmeye başlamıştır ve bu göçler bugün Avrupa ülkeleri tarafından engellenmeye çalışılan bir olgu haline dönüşmeye başlamıştır.

Soğuk Savaş sırasında da binlerce sığınmacı Doğu Avrupa'daki ve Sovyetler Birliği'ndeki komünist devletlerden Türkiye'ye kaçtı. 1980'lerin sonlarında, İran ve Irak'tan hem de diğer gelişmekte olan ülkelerden gelmeye başlayan sığınmacı sayıları arttıkça bu model değişmeye başladı. (Kirişçi, 2003). Tarihsel olarak, bunlardan ilkleri Afganistan'ın Sovyet Rusya tarafından işgal edilmesi, İran'daki rejim değişikliği (1970'ler), Irak'taki Saddam Hüseyin rejiminin Ortadoğu'da yol açtığı hukuki kargaşa ve savaşlar (1980'lerin sonu ve 1990'ların başı), son olarak Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'ndeki komünist rejimin çöküşü (1980'lerin sonu ve 1990'ların başı) dahil olmak üzere, Türkiye'ye komşu ülkelerdeki bir dizi olayın, bu ülkelerden daha istikrarlı ülkelere geniş çaplı göçe yol açılmasıydı. Türkiye'deki göçmen nüfusunun artışındaki bir diğer sebep ise, Türkiye'nin Avrupa göç rejimiyle bağlantısının niteliğini de değiştirecek şekilde, Türkiye'nin uluslararası göç sistemlerindeki konumunu değiştiren küreselleşme sürecinin yoğunlaşmasıydı (İçduygu, 2015: 282). Bu sınırlar arasındaki büyük çaplı insan hareketleri şüphesiz son birkaç on yıl içinde, menşe ülkedeki ekonomik ve/veya sosyal yoksunluk, sosyal çatışma ve siyasi çalkantılar gibi faktörler sonucunda artmıştır (İçduygu ve Aksel, 2012:7). Dolayısıyla bu itici faktörler çözüme kavuşmadıkça, istenilmeyen hareketliliklerin durma ihtimali söz konusu olamayacaktır.

1995 yılında İstanbul ve Ankara'da; 2003 yılında ise İstanbul ve Van'da yapılan mülakatlarda transit göçmenlerin en büyük grubu oluşturduğu tespit edilmiştir. Bu durum transit göçün bu dönemlerde Türkiye'deki en yaygın göç tipi olduğunu göstermektedir. 1995 yılında mülakata alınan 159 kişiden 135'i İran, Irak, Afganistan ve Afrika ülkelerinden gelmiştir ve Türkiye'yi diğer ülkelere seyahatlerinde bir transit noktası olarak değerlendirmişlerdir (İçduygu ve Aksel, 2012:17). 2000 ve 2006 yılları arasında Türkiye'de yaklaşık olarak 500.000 göçmen tutuklandı (IOM, 2008). Takribi tahmin yöntemine göre, 2000-2010 yılları arasında Türkiye'de yakalanan toplam 700.000 düzensiz göçmenin 473.000'inin, yani yaklaşık yüzde 68'inin potansiyel transit göçmen olarak değerlendirildiği gözlemlenebilir. Bu, 2000 ile 2010 yılları arasında Türkiye'de yılda yaklaşık 43.000 transit göçmenin yakalandığına işaret edecektir. Bu dönemde en çok göçmen gönderen beş ülke (çoğunlukla potansiyel transit göçmenler) Irak (94.000), Pakistan (66.000), Afganistan (59.000), İran (22.000) ve Bangladeş'ti (17.000) (İçduygu ve Aksel, 2012:22).

İllegal giriş çıkışta ilk sıralarda Afganistan, Pakistan, Irak, Suriye, Myanmar yer almaktadır. Bu ülkelerden gelenlerin esasen AB ülkelerine geçiş amacıyla Türkiye'ye kaçak olarak giriş yaptıkları söylenebilir (Toksöz vd., 2012: 48). 2000-2010 yılları arasında Türkiye'ye en çok düzensiz göçmen, transit göçmen ve çalışma amaçlı düzensiz göçmen gönderen ilk beş ülke arasında yer alan Afganistan kaynaklı düzensiz göçmen ve transit göçmen sayısı 58.436'dır. (İçduygu ve Aksel, 2012:23). 2015 yılının ilk yarısında 66.000 kişi Türkiye ve Yunanistan arasındaki Akdeniz'e geçti ve 137.000 kişiden daha fazlası bunu Temmuz ve Ağustos aylarında yaptı. Çoğunlukla Afganistan, Irak ve Pakistan'dan olmak

üzere 300.000 kişi, AB ülkelerine sığınma için beklerken, Türkiye'de yasadışı olarak ikamet ediyor (OECD, 2015).

UNHCR'nin 2014 Küresel Eğilimler raporuna göre, dünya çapında bütün mültecilerin yarısından fazlası (%53) sadece üç ülkeden, Suriye Arap Cumhuriyeti (3.88 milyon), Afganistan (2.59 milyon) ve Somali'den (1.11 milyon), gelmektedir. Ocak ile Nisan 2009 tarihleri arasında, Afganistan genelinde 14 ilde, Afgan kadın ve erkeklerden rastgele seçilmiş 704 kişi üzerinde gerçekleştirilen araştırmanın sonuçlarına göre (OXFAM, 2009) görüşülen her dört kişiden üçü (%76) son otuz yıldaki çatışmalar süresince belli bir noktada evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Bir neslin tamamı barış deneyimine hiç sahip olamadan büyümüştür ve birçok Afgan geçmişteki ve günümüzdeki çatışmaların psikolojik, ekonomik, sosyal ve fiziksel sonuçlarıyla başa çıkmak için mücadele ediyor. 700 Afgan üzerinde yapılan bireysel ve grup görüşmeleri son otuz yıldaki şiddetin derecesini ve etkilerini resmetmeye yardımcı olmaktadır: Bireylerin %43'ü sahip olduğu mülklerinin; %25'i arazilerinin tahrip edildiğini; %34'ü soyulduğunu ifade etmişlerdir. *%76'sı çatışmalar sırasında evlerini terk etmek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir.* Göç çoğu Afgan için kritik bir hayatta kalma stratejisidir (OXFAM, 2009: 4).

5. Alan Araştırması Bulguları

Kars'ta ikamet eden (Kars Merkez ve Kağızman'da) 38 Afgan ile 2015-2016 yılında gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen verilerin bir kısmı 2016 Türk Göç Konferansı'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur. Çalışma yarı-yapılandırılmış görüşme tekniğinden elde edilen verilere dayanmaktadır. Görüşmecilerin yaklaşık yarısı, Sovyet İşgali ve Taliban baskısı nedeniyle göç eden bireylerden oluşmaktadır. Sovyet İşgali nedeni ile göç edenlerin hepsi İran'da yaşayıp sonrasında Türkiye'ye göç eden bireylerdir. Bu görüşmelerden elde edilen sonuçlarda, Afganların çoğunun Türkiye'ye gelmeden önce Afganistan ve İran'daki durumlarını "Ötekileştirilme, Emek Sömürüsü, Korku, Yoksulluk ve Umutsuzluk"; göç sonrası Türkiye'deki durumlarını "Emek Sömürüsü, Yoksulluk ve Umut" kavramlarıyla özetledik.

Görüşmecilerin yanıtları çerçevesinde göç nedenleri ekonomik faktörler, Sovyet işgali, Taliban baskısı olarak sıralanmıştır. Göç deneyimlerine baktığımızda göçmenlerin çoğunluğu en az bir kere İran'a göç etmiştir. Bunların çoğu Hazaralı ailelerden oluşmaktadır ve bu ailelerin bazıları Afganistan ve İran arasındaki göç deneyimini birkaç kez tekrarlamak zorunda kalmışlardır. Çok az bir kısmı ise, Tacik kökenli ve son bir yıl içinde Türkiye'ye gelenlerden oluşan gruptur. Bunlar doğrudan Afganistan'dan Türkiye'ye gelenlerdir.

6. Sonuç

Mülteci hareketliliği bu yüzyılın en önemli sosyolojik olgularından biridir. Nedenleri ve neticeleri olaya hangi açıdan bakıldığına ve olayın aktörü mü ya da izleyicisi mi olduğuna göre farklılaşsa da ortaklık edilebilecek pek çok husus söz konusudur. Mülteci hareketliliğinin kaynak ülkelerinden biri olan Afganistan'ın yakın zamanda bu hareketliliği durduracak reformları gerçekleştirebilme ihtimali oldukça düşüktür. Afgan mültecilerinin göç etme eylemi ve kararlarının paradoksal boyutta yaşanmasının önüne geçilmesi gerekmektedir. Her

şeyden önce bu durum insan hakları bağlamında değerlendirilmelidir. Aksi takdirde insani sorumluluğumuzun yükü giderek artacaktır. *Göçün aykırılıklarına karşı kayıtsızlık, mültecilerin göç eylemlerinin çelişkilerine karşı duyarsızlık, küresel kayıtsızlığımızın önemli bir işareti olarak görülmelidir.*

Afganların Türkiye'ye yönelik hareketliliği de sürecektir, ancak gelenlerin yarısından fazlası Türkiye'yi transit bir ülke olarak görüp, Türkiye'de kalma istekleri geçici, Avrupa'ya göç etme istekleri ise kalıcı olacaktır. Ancak mültecilerin Avrupa'ya ulaşabilme gayeleri için başvurdukları yöntemler ve kullandıkları araçlar, onları ölüm ile sonuçlanabilecek riskli durumlarla karşı karşıya bırakmaktadır. Mülteci hareketliliğinin her geçen gün artması, bu tür riskli yöntemlerin artarak kullanılmaya devam edeceğini göstermektedir. Ülkelerinde güvenli olmayan koşulları ortadan kaldırabilmek adına göç eden mülteciler, yeniden güvensiz koşullar ağının içine kendileri tarafından bilinçlice hapsedilmektedirler. *Küresel toplumun ortaklığında kurulacak yeni politikaların öncelikli olarak bu türden riskli yolculukların/hareketliliklerin sonlandırılmasına aracılık etmesi beklenmektedir.* Bir tarafta güvenlik merkezli politikalarını güçlendiren, sınırlarını sıkıca koruyan, politik kaygıları yüksek, *rasyonel ülkeler;* diğer tarafta güvenli olmayan koşullarda yolculuk yapmayı sürdüren, bu uğurda ölüm riskini bilinçlice tercih eden, gelecek kaygıları yüksek, *irrasyonel mülteciler*. Rasyonel ülkeler mi? İrrasyonel mülteciler mi? Eylemlerinde kim ne kadar haklı?...

Kaynakça

Abbasi-Shavazi, Mohammad Jalal ; Glazebrook, Diana; Jamshidiha, Gholamreza; Mahmoudian Hossein and Sadeghi Rasoul (2005). Return To Afghanistan? A Study of Afghans Living in Mashhad, Islamic Republic of Iran, http://www.unhcr.org/434f69e92.pdf Erişim Tarihi: 02.01.2016.

Acemoğlu, Daron-Robinson James A. (2014). Ulusların Düşüşü:Güç,Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri, Çev. Faruk Rasim Velioğlu, Doğan Kitap, 5.Baskı, İstanbul.

Al Jazeera (2016), Akdeniz'de 3 bin 800 göçmen öldü, http://www.aljazeera.com.tr/haber/akdenizde-3-bin-800-gocmen-oldu, Erişim Tarihi: 26. 10. 2016.

Aras, Bülent ve Toktaş, Şule (2008). Güvenlik, Demokrasi ve İstikrar Sarmalında Suriye ve Afganistan, SETA Yayınları II, http://arsiv.setav.org/ups/dosya/24626.pdf Erişim Tarihi: 10.01.2016.

BBC (2016) http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/04/160407_gocmenler_yunan, Erişim Tarihi: 08.04.2016

BBC (2016).http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37423432, Erişim Tarihi: 21.09.2016

Biehl Kristen (2012). Örnek Vaka Analizi: İstanbul, s.73-112, Kentler ve Göç Türkiye, İtalya, İspanya, Der.Ahmet İçduygu, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Birleşmiş Milletler Türkiye Dergisi (2016).http://www.bmdergi.org/tr/bir-milyon-multeci-ve-gocmen-2015-yilinda-avrupaya-ulasti/ Erişim Tarihi: 17.11.2016

Castles, Stephen ve Miller, Mark J. (2008). Göçler Çağı, Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri, Çev.Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2017), 2016 Türkiye Göç Raporu, T.C. İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No:40,Ankara.

Hürriyet (2016), Akdeniz'de göçmen faciası! 400 kişinin öldüğü sanılıyor, http://www.hurriyet.com.tr/akdenizde-gocmen-faciasi-400-kisinin-oldugu-saniliyor-40089990, Erişim Tarihi:18.04.2016.

İçduygu, Ahmet ve Aksel Damla B. (2012), Türkiye'de Düzensiz Göç, Uluslararası Göç Örgütü (IOM), http://www.turkey.iom.int/documents/IrregularMigration/irregular_migration_turkce.pdf Erişim Tarihi: 10.01.2016.

İçduygu, Ahmet(2015). Türkiye'ye Yönelen Düzensiz Göç Dalgaları İçinde "Transit Göç", s.279-294, Türkiye'nin Göç Tarihi 14.Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler, Der.M.Murat Erdoğan, Ayhan Kaya, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

İçduygu, Ahmet ve Biehl Kristen (2012). Türkiye'ye yönelik Göçün Değişen Yörüngesi, s.9-72, Kentler ve Göç Türkiye, İtalya, İspanya, Der.Ahmet İçduygu, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Kirişçi, Kemal (2003). Turkey: A Transformation from Emigration to Immigration, Migration Information Source, http://www.migrationinformation.org/Profiles/print.cfm?ID=176 Erişim Tarihi: 29.01.2016.

Kuschminder, Katie and Dora, Manoj (2009). Migration in Afghanistan: History, Current Trends and Future Prospects, http://mgsog.merit.unu.edu/publication/external_policy_reports/ 2009_ Afghanistan_Country_Paper.pdf, Erişim Tarihi: 10.01.2015.

Marchand, Katrin et al. (2014). Afghanistan Migration Profile, Prepared for the International Organization for Migration (IOM) www.merit.unu.edu/publications/uploads/1442239958.pdf (Erişim Tarihi: 28.09.2015.

Margesson, Rhoda (2007). Afghan Refugees: Current Status and Future Prospects, Congressional Research Service Report, https://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33851.pdf Erişim Tarihi: 02.01.2016.

MEB (2012). Acil Sağlık Hizmetleri, Travmalar 2, Ankara.

Milliyet (2016).http://www.milliyet.com.tr/akdeniz-de-340-gocmen-oldu-veya-dunya-2346599/ Erişim Tarihi: 17.11.2016

OECD (2015). Migration Policy Debates, September 2015, http://www.oecd.org/migration/Is-this-refugee-crisis-different.pdf Erişim Tarihi: 29.01.2016.

OXFAM (2009). The Cost of War. Afghanistan Experiences of Conflict, 1978-2009, http://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/afghanistan-the-cost-ofwar.pdf, Erişim Tarihi: 27.01.2016.

Sabah (2016), Akdeniz'de 340 göçmen öldü veya kayboldu, http://www.sabah.com.tr/ dunya/2016/11/17/akdenizde-340-gocmen-oldu-veya-kayboldu, Erişim Tarihi:11.17.2016.

Şen, Serdar (2010). Toraks Duvarı Yaralanmaları ve Yelken Gögüs, http://www.toraks.org.tr/Download.aspx?book=713, Erişim Tarihi:23.09.2017.

Toksöz, Gülay; Erdoğdu, Seyhan; Kaşka, Selmin (2012) Türkiye'ye Düzensiz Emek Göçü ve Göçmenlerin İşgücü Piyasasındaki Durumları, Uluslararası Göç Örgütü (IOM), http://www.turkey.iom.int/documents/Labour/IOM_irregular_labour_migration_tr_06062013.pdf Erişim Tarihi: 28.12.2015.

UNHCR (2015), World at War, Global Trends Forced Displacement in 2014. http://unhcr.org/556725e69.html Erişim Tarihi: 14.01.2016.

Erzincan'daki Afgan Mültecilerin Sosyal Sorunları: Barınma, İşsizlik ve Entegrasyon

Dr. Öğr. Üyesi Murat ARPACI*
Arş. Gör. Ebubekir DÜZCAN**

Giriş

Türkiye son yıllarda çevre ülkelerde yaşanan savaşların yarattığı uluslararası göç dalgasından etkilenen ülkelerin başında gelmektedir. Türkiye'nin birçok ülkeden farklı olarak savaştan kaçan mültecilere karşı gösterdiği kabul politikası bunun en önemli nedenlerinden biridir.[1] Farklı ülkelerden Türkiye'ye göç eden mülteciler hem geldikleri ülkeler bakımından hem de etno-kültürel açıdan çeşitlilik arz etmektedir. Bu mültecilerin bir kısmı Türkiye'yi transit ülke olarak görerek başka bir ülkeye göç etmeyi hedeflerken, bir kısmı Türkiye'ye yerleşip yeni bir yaşam kurmak için çaba göstermektedir.

Özellikle 2000'li yıllarda Türkiye'ye yönelik düzensiz göçte bir yoğunluk söz konusudur. Düzensiz göç "kaçak" veya "kayıt dışı" yollarla başka bir ülkeye girişle ilgili bir kavramdır. Topçuoğlu'na göre, düzensiz göçün yasadışı boyutu, onun ilgili devletler tarafından tam olarak kayıt altına alınabilmesini engellemekte ve sorunun görünürlüğünü azaltmaktadır.[2] Türkiye'de 1995 yılında yaklaşık 11.000 düzensiz göçmen yakalanmışken 2009'da bu rakam 66.000 olmuştur.[3] Türkiye'deki düzensiz göçte iki farklı eğilim vardır: Transit göç ve çalışma amaçlı göç.[4] Transit göçte göçmen grupların stratejisi kaçak yolla Türkiye'ye girip oradan yine kaçak yolla üçüncü bir ülkeye geçmek iken iş amaçlı göçteki hedef Türkiye'de çalışmaktır. Araştırmanın konusu olan Afganlar da Türkiye'ye yönelen düzensiz göçmen gruplardan biridir. Afganların bir kısmı Türkiye'ye transit ülke olarak görmekte ve kaçak yollarla başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkelerine geçmeyi hedeflemektedir. Bir kısmı ise Türkiye'de kaçak olarak çalışma seçeneğini tercih etmektedir.

Afganistan son 30 yıldır yaşadığı işgal ve savaşlar nedeniyle en fazla mülteci hareketliliğinin yaşandığı ülke olmuştur. Özellikle ABD'nin Afganistan'ı işgali sonrası ülkede yaşanan karışıklıklar milyonlarca mülteciyi ilgilendiren bir sorunu doğurmuştur. 2012 yılında büyük çoğunluğu Pakistan ve İran'da olmak üzere 2.664.436 Afganistan vatandaşı mülteci durumundadır.[5] Özellikle İran'a doğru gerçekleşen göç dalgasının sonucu olarak Türkiye de

---

* Erzincan Üniversitesi
** Erzincan Üniversitesi

[1] Kirişçi'ye göre mülteci alma geleneği, hem Türkiye Cumhuriyeti dışında Osmanlı İmparatorluğuna kadar uzanan çok geniş tarihi kökleri ve paradigmaları barındırmaktadır. Detaylı bilgi için Bkz. Kirişçi, Kemal, *Türkiye'ye Yönelik Göç Hareketlerinin Değerlendirilmesi: Bilanço: 1923–1998*, Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yılına Toplu Bakış, Tarih Vakıfları Yayını, İstanbul, Sayı: 1, 1999, s:111-121

[2] Atasü Topçuoğlu, Reyhan, *Göç Yazınındaki Düzenli ve Düzensiz Göç Kavramları: İnsan Hakları Temelinde Bir Kavramsal Sorgulama*, TODAİE İnsan Hakları Yıllığı, Cilt 34, 2016, s.9

[3] İçduygu, Ahmet, "Türkiye'ye Yönelen Düzensiz Göç Dalgaları İçinde "Transit Göç", *Türkiye'nin Göç Tarihi,* Der. Erdoğan, Murat ve Kaya, Ayhan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2015, s.283.

[4] İçduygu, a.g.e., s.282.

[5] Güler, Arzu, "Uluslararası Mülteci Rejimi: Afganistan Örneği Üzerinden Bir Rejim Etkinliği Analizi", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 9, Sayı 36 (Kış 2013), s.110.

bölgede Afgan mültecileri barındıran ülkelerden biri konumuna gelmiştir ve bu sayı her yıl artmaktadır. Göç İdaresi'nin 2016 yılı verilerine göre Suriye'den gelen mültecilerden sonra Türkiye'ye en fazla göçmen grup Afganistan'dan gelmiştir. Sadece 2016 yılında ülkeye giriş yapan Afgan mülteci sayısı 31.360'tır.[6] Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin 2017 yılı verilerine göre ise Türkiye'de bulunan Afgan mülteci sayısı 120.529'dur.[7] Bu rakam 2012'de 18.104 iken 5 yılda neredeyse 7 kat artmıştır.

Başta İstanbul ve Ankara olmakla birlikte Türkiye'de Afgan mültecilerin yaşadığı şehirlerden biri de araştırma sahamızı oluşturan Erzincan'dır. 2012 yılından itibaren şehre gelen Afganların çoğunluğu şu an Geçit Beldesi'nde kullanılmayan bir ilkokulun bahçesine kurulan 55 konteynerde (prefabrik konutlarda) kendi deyimleriyle "Afgan kampı"nda oldukça kötü koşullarda yaşamlarını sürdürmektedirler. Erzincan'da resmi (kayıtlı) Afgan mülteci sayısı 2.000 olsa da fiili olarak "Afgan kampı"nda 300 civarında Afgan mültecinin yaşadığı tahmin edilmektedir. Mültecilerin bir kısmı, şehre ve işgücü piyasasına kısmen de olsa eklemlenebilmiş ve şehirdeki diğer yoksul insanlar gibi kiralık ev tutarak kamptan ayrılmışlardır. Diğer bir kısım ise sadece Erzincan'da bulunmaya yönelik kısıtlamaları aşarak başka şehirlerdeki iş gücü piyasasına kaçak yoldan girmektedir. Nitekim Erzincan'ın büyükşehir olmaması ve genç nüfusa dayalı canlı bir ekonomisinin olmaması, kış mevsiminin sert geçmesi vb. etmenler bir başka mülteci grubu olan Suriyeli göçmenlerin şehre yerleşme sayısının azlığından da anlaşılmaktadır. Benzer şekilde Afgan mülteciler için de Erzincan'da zorunlu olarak kalmak, onların ekonomik seviyeleri için önemli bir kısıtlama olarak görülmektedir.

Erzincan'daki Afgan mültecilerin tamamının önce İran'a, oradan da kaçak yollarla Van'a ve Van'dan da Erzincan'a gelmiş oldukları anlaşılmaktadır. Bu nedenle araştırmamız kapsamında görüşmecilere sorulan sorulardan biri de İran'la ilgilidir. Görüşmecilerden Meryem neden İran'da kalmadıkları sorusuna "sınır dışı ediyorlar ve Afganistan'a gönderiyorlar" cevabıyla karşılık vermiştir. Bu nedenlerledir ki Afganların neredeyse tamamı dil başta olmak çeşitli uyum sorunlarına rağmen Türkiye'de kalmayı tercih etmektedir. İran'a dönmek pek çoğu için Afganistan'a dönmekle eşdeğer durumdadır.

Erzincan, mültecilerin yerleştirildikleri "Uydu Şehir" kapsamındaki şehirlerden biridir. İlk kez 1950 yılında "Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkındaki Kanun'da yer alan "Türkiye'ye sığınan yabancılar ancak İçişleri Bakanlığı tarafından müsaade olunacak yerlerde ikamet edebilirler"[8] ibaresiyle, sığınmacıların nerelere yerleştirilebilecekleri meselesi İçişleri Bakanlığının izin verdiği alanlarla sınırlandırılmıştır. Ortadoğu'da yaşanan savaşın yarattığı göç dalgalarıyla birlikte sayıları 2000'li yıllarda giderek artan uydu şehirlerin sayısı 2015 yılının Ocak ayında 61 olmuştur.[9]

---

[6] *Türkiye Göç Raporu*, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2016, s.58.
[7] UNHCR, *Turkey: Afghan Persons of Concern*, January 2017.
[8] Biner, Özge, *Türkiye'de Mültecilik: İltica, Geçicilik ve Yasallık*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2016, s.26-27.
[9] Biner, a.g.e., s.28.

Afganlar Erzincan'a 2014 yılında çıkarılan "Geçici Koruma Yönetmeliği" kapsamında yerleştirilmişlerdir. Bu yönetmeliğe göre "geçici koruma" kavramı "ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan korumayı"[10] ifade etmektedir. Bakanlığın izin verdiği ölçüde "geçici" bir statü sağlayan bu yönetmelik uyarınca Afganlara sadece Erzincan il sınırları içerisinde geçerli olan geçici bir kimlik kartı verilmiştir.

Bu araştırma Erzincan'da yaşayan Afgan mültecilerin yaşadıkları sosyal sorunlara odaklanmaktadır. Derinlemesine mülakat yöntemiyle gerçekleştirilen görüşmelerde Afganların barınma, işsizlik ve entegrasyon olmak üzere temel başlıklarda sorunlar yaşadıkları görülmektedir. İlgili konu başlıkları Afgan mültecilerle ilgili yapılan gözlemler neticesinde oluşturulmuştur. Nitekim, yaşam koşulları ve çalışma şartları her mülteci grup için olduğu kadar Afgan mülteciler için de ilk sıralarda yer alan sorunlardan biridir. Afgan mültecilerin gerek ulusal düzeyde gerekse uluslararası düzeyde kayıt altına alınması bu sorunların çözümüne katkı sağlayamamaktadır.

Araştırma Sahası ve Yöntem

Erzincan'da şehir merkezinde dolaşırken Afgan mültecileri fark etmek güçtür. Yaşadıkları Geçit Beldesi şehir merkezine araçla 15-20 dakika uzaklıktadır ve bu mesafe küçük şehirler için azımsanmayacak bir mesafedir. Afganların şehir merkezinde çok fazla görünür olmamalarının bir diğer nedeni duydukları çekingenliktir. Bu çekingenlikte İran'da yaşadıkları deneyimlerin etkisinin olduğunu söyleyebiliriz. Afganların tamamına yakını İran üzerinden kaçak olarak Türkiye'ye gelmiş, birçoğu İran'da kısa ya da uzun belirli bir süre yaşamıştır. İran'da Afganların kentsel yaşam ve kamusal alandan tecrit edildiklerini görüşmecilerden Yusuf şu sözlerle anlatmaktadır:

> *"İran'da Afganların İsfahan gibi büyük şehirlere girmesi yasak. Yasak dediğimiz, güzel yerlerini yasakladılar. Park gibi mesela. İran'da güzel yerlere gidemiyorsun. Diyelim ki gittin ya ceza kesiyorlar ya da vurup içeri atıyorlar."*

Dolayısıyla Afganistan'dan ayrıldıktan sonra yabancı bir memlekette yaşadıkları bu ilk mültecilik deneyimi Afganların görünür olmayı tercih etmemelerinde etkili olmuş olabilir. Bu nedenle birçok Erzincanlı ise yakın bir beldede Afganların yaşadığı bilgisine sahip değildir. Ancak buna rağmen Afganları Erzincan şehir merkezinde bir restoranda otururken, bir fırından ekmek alırken ya da inşaatın önünden geçerken gözlemek mümkündür.

Afganların yaşadıkları mahalleye şehir merkezinden kalkan Geçit Beldesi otobüslerine binerek ulaşıyorsunuz. Otobüsten söz konusu mahalleyle ilgili durağında inildikten sonra, genelde bahçeli müstakil evlerden oluşan mahalle içine yaklaşık 5-6 dakika yürüdüğünüzde bu evlerin arasında kalan eski okul bahçesindeki konteynerlara ulaşılmaktadır.

[10] http://www.goc.gov.tr/files/files/03052014_6883.pdf

Araştırmada etnografik gözlem ve derinlemesine mülakat yöntemleri kullanılmıştır. Araştırma esnasında 12 kişiyle, 40-60 dakika arasında ve yarı yapılandırılmış sorularla mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Görüşmeciler farklı yaş ve cinsiyet gruplarından seçilmiştir. Bu tercih Afgan mültecilerin yaşadıkları sosyal sorunların yaş ve cinsiyet temelinde nasıl deneyimlendiğini anlamayı mümkün hale getirmektedir. Derinlemesine mülakat yöntemi yaşanılan sosyal sorunların temellerine inme ve sahanın güvenini kazanma açısından oldukça işlevseldir. Gözlem ise Afganların yaşadıkları alanla ve çevreyle kurdukları ilişkiyi görüşmecilerin aktardıklarının ötesine geçerek tanımaya olanak sağlamaktadır. Görüşmeler dışında Afganların arasında geçirilen zaman, gündelik hayatta karşılaşılan sorunları hayatın akışı içerisinde görme imkanı tanımaktadır.

Barınma Sorunları: İzci Evi, Çadır Kent ve Konteyner

Afgan mülteciler Erzincan'a ilk olarak 2012 yılının Ocak ayında gelmişlerdir. İlk gelen kafilede 5 aile ve 29 kişi bulunmaktadır. İlk etapta Erzincan'ın Işıkpınar Köyü İzci Evine bir binaya yerleştirilen Afganların talepleri şunlar olmuştur:

> *"Şimdilik bize 6 ay geçerli kimlik verdiler. Tam oturma izni alamadığımız için çalışamıyoruz. Bu yüzden bizden istedikleri parayı veremiyoruz. Burada ısınma sorunu yaşıyoruz. Erzincan Valiliği bize yakacak, yiyecek giyecek ve yiyecek yardımında bulundu. Verilen elektrikli ısıtıcı ve binanın ısıtma sitemi yetersiz. Bu yer için kalabalığız. Binanın elektrik devresinde sorun var, bu yüzden şofben kullanamıyoruz. Türkiye'deki eğitim şekli hakkında bilgi sahibi değiliz. Çocuklarımızın eğitimleri için yetkililerden yardım istiyoruz."*[11]

[12]

Işıkpınar Köyü İzci Evi önündeki Afgan mülteciler.

[11] https://www.haberler.com/afganistan-dan-gelen-multeciler-erzincan-da-3249932-haberi/
[12] https://www.haberler.com/afganistan-dan-gelen-multeciler-erzincan-da-3249932-haberi/

Erzincan'a gelen Afgan mülteci sayısının artmasının ardından Valilik geçici bir Çadır Kent oluşturma kararı almıştır. 2012 yılının yazında 45 aile ve 172 kişiye ulaşan Afganlar için oluşturulan Çadır Kent Erzincan'ın Geçit beldesinde kurulmuştur. O dönemde gelen Afganlar çadırlarda oldukça zor günler geçirdiklerini belirtmişlerdir. Görüşmecilerden Emine (15 yaşında) o günleri şu sözlerle anlatmaktadır: "Biz 1 ay çadırda kaldık. Başka aileler 4-5 ay çadırda kaldı. Çadır su içinde kalıyordu. Üstümüzdeki battaniyeler bile ıslaktı. Çok zordu."

2012 yılının Kasım ayında çadırların kurulduğu alana konteyner getirilmiş ve Afganlar buradaki 55 konteynera yerleştirilmişlerdir. Konteynera ilk etapta 182 Afgan yerleştirilmiştir ve şuan yaklaşık 300 Afgan bu konteynerlarda yaşamını sürdürmektedir. Daha önce Van depreminde kullanılan bu konteynerlar Geçit beldesinde eski bir ilkokulun bahçesinde yer almaktadır. Okulun binası, tuvaleti ve bahçe duvarları hâlâ durmakla beraber kullanılmamaktadır.

Geçit Beldesinde konteynerların yer aldığı okul bahçesi.

Sarı bina eski ilkokul, beyaz büyük konteynar depo olarak kullanılıyor.

Afganlar konteynerların bulunduğu alana "Afgan Kampı" ismini vermektedirler. Erzincan halkı ise burayı "Afgan Mahallesi" olarak adlandırmaktadır. Konteynarlar aralarında dar bir sokak bulunacak şekilde yanyana dizilmişlerdir. Yapılan görüşmelerde bu sokaklara isim verdiklerini belirtmişlerdir.

Konteynerların arasındaki sokaklardan bir görünüm.

Konteynerlar iki küçük oda ve tuvalet ve banyonun birlikte yer aldığı bir bölmeden oluşmaktadır. Yapılan görüşmelerde Afganların temel problemlerden birinin konteynerlar olduğu görülmektedir. Konteynerlar oldukça dardır. Bazı aileler 7-8 kişiden oluşmaktadır ve tüm aile bireyleri bu birkaç metrekarelik konteynerlarda yaşamaktadır. Görüşmecilerden Meryem (15 yaşında) 2014 yılından beri 5 kişi olarak bu konteynelarda yaşadıklarını belirttikten sonra "burada çok zor yaşıyoruz, çok küçük" ifadesini kullanmıştır. Yaşam alanının darlık durumu bütün görüşmelerde dile getirilen bir sorundur ve ancak bir kişinin yaşayabileceği odada geceleri 4-5 Afgan birlikte uyumaktadır.

Konteynerlar mevsime göre çeşitli sorunları beraberinde getirmektedir. Yaz aylarında oldukça sıcak olan konteynerların odalarında 3-4 kişinin yaşaması ve uyuması oldukça zor hale gelmektedir. Bu nedenle günlerinin çoğunu kapı önünde ve bahçede geçiren Afganların bazıları yaz aylarında geceleri bahçede uyumaktadır. Konteynerların bir diğer sorunu yağmur sızıntısıdır. Birçok görüşmeci konteynerlarının yağmur sırasında su aldığını belirtmiştir. Kışların çok sert geçtiği Erzincan'da konteynerlar bu mevsim için oldukça elverişsizdir. Bu mevsimde konteynerları ısıtmakta güçlük çektiğini belirten Afganlar bu mevsimde havasızlıktan ötürü sık sık hastalandıklarını belirtmişlerdir. Görüşmecilerden Hüseyin (28 yaşında) "konteynerların kış aylarında tamamen buz tuttuğunu" ifade etmiştir. Kanalizasyon kokusunun her mevsimde temel problem olduğu görülmektedir. Akciğere bağlı rahatsızlığı bulunan birçok Afgan ve özellikle çocuklar için bu koku büyük risk barındırmaktadır.

Konteynerlarda banyo ve tuvaletin olduğu bölme.

İşsizlik ve Toplumsal Entegrasyon Sorunu

Afgan mültecilerin yaşadığı temel sorunlardan biri de yoksulluk, işsizlik ve güvencesizliktir. Mülteciler söz konusu olduğunda yoksulluk, etnik ile sınıfsal dezavantajlar arasındaki toplumsal bağı açığa çıkarmaktadır.[13] Görüşmecilerin tamamı temel gıda maddelerini karşılamakta güçlük çektiklerinden, düzenli iş bulamamaktan ve bulsalar dahi sigortasız çalışmaktan şikayet etmektedir. Geçici işlerde çalışan Afganlar daha çok garsonluk, fırında işçilik, inşaat işçiliği, bulaşıkçılık ve temizlik işçiliği gibi alanlarda iş bulabildiklerini belirtmiştir. Görüşmecilerden Meryem, babasının hasta olduğu için çalışamadığını, abisinin iş bulamadığını ve temel gıda maddelerini alamadıklarını belirtmiştir. Gündelik işlerdeki temel sorunlardan biri de düşük ücrettir. "Erzincan'da en zor işleri Afganlara veriyorlar, çok az para veriyorlar" değerlendirmesi birçok görüşmeci tarafından dile getirilmiştir. Görüşmecilerden

[13] Wacquant, Lolic, *Kent Paryaları: İleri Marjinalliğin Karşılaştırmalı Sosyolojisi*, çev. Mehmet Doğan, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2015, s.58-61.

Dünya (13 yaşında) 4 kişiden oluşan ailesinin gelir durumunu şu sözlerle anlatmıştır: "Annem çalışıyor. Günlük 30 tl kazanıyor. Bulaşıkçılık yapıyor. Para yetmiyor."

Mültecilerin göç ettikleri ülkelerde yaşadıkları temel sorunlardan biri de mesleklerine uygun iş bulamamalarıdır. Bu bağlamda örneğin eğitimli Afganlar da hizmet sektöründe çalışmaktadır. Görüşmecilerden Nesrin (25 yaşında) bu durumdan şikayet eden Afganlardan biridir:

"Eşim 4 yıl iktisat okudu. Ben öğretmenim. Eşim 27 yaşında. Evde 4 kişi yaşıyoruz. Eşim inşaatta çalışıyor. Günlük 50 tl. alıyor. Afganistan'da 2 yıl öğretmenlik yaptım. Eşimin Afganistan'da dükkanı vardı. Eşim üniversite okumasına rağmen burada inşaatta çalışıyor."

Afganların iş konusunda yaşadığı bir diğer problem düşük maaş ve sigortasız çalıştırılma sorunudur. Görüşmecilerden Hüseyin durumu şu sözlerle anlatmaktadır:

"Sigortasız çalışıyoruz. Devamlı iş yok. Ne iş bulsak çalışırız. Günlük 60 tl.ye çalışıyoruz. Ben ustayım 60 tl. veriyorlar. Normalde ustalar 120 tl. alır. Afganların en büyük problemi sigorta. Ve düşük maaş. Bazen işyerinden paramızın tamamını alamıyoruz. Şikayet etsek sınır dışı edilmekle tehdit ediliyoruz."

Afgan mültecilerin yaşadıkları sosyal sorunlardan biri de entegrasyondur. Konteynerların yer aldığı bahçenin yarattığı açık mekânsal ayrışma, entegrasyonu zorlaştıran faktörlerin başında gelmekte ve küçük ölçekte bir getto biçimini yansıtmaktadır. Loic Wacquant'ın sözünü ettiği etnik ve sosyal olarak türdeş bir evrene gönderme yapan "hiper getto"[14] kavramına yakın bir mekânsal ayrım söz konusudur. Alanda yapılan gözlemler ve görüşmecilerden edinilen bilgiler, Afganların çevrelerindeki komşularla herhangi bir diyalog içinde olmadıklarını göstermektedir. Savaşın yarattığı travmalar, konteynerlardaki yaşamın getirdiği geçicilik hissi, dil sorunu, diğer mahallelerde kiralık ev bulmakta zorluk çekme ve çevre halkın Afganlar hakkında yeterince bilgilendirilmemesi gibi faktörler Afganların entegrasyon sağlamalarında güçlük yaratan faktörler olarak öne çıkmaktadır. Bir çok görüşmeci Afganistan'da fiili bir savaş durumuna tanıklık etmiş, bazılarının yakınları yaralanmış ve bazıları da aile bireylerini kaybetmişlerdir. Kaynak kişi Meryem, babasının yanında bomba patladığı için rahatsızlandığını ve bu nedenle çalışamadığını belirtmiştir. Fiili savaş durumuna tanıklık konusunda Meryem'in anlattıkları şu şekildedir:

"Bomba patlaması gördük. Bomba patlayınca evin camları kırılıyordu. Hazerelerin kafasının kesildiğini gördük".

Meryem oradaki savaş durumu için geri dönemeyeceklerini ve daha rahat yaşayabilecekleri herhangi bir yerde yaşamak istediklerini belirtmiştir. Bu arada kalma halini şu sözlerle özetlemektedir:

"Vatandaşlık yok. Ev küçük. Başka bir şehre gidemiyoruz. Kimliğimiz sadece Erzincan'da geçerli. İzin yok. Her Çarşamba emniyete gidip imza atıyoruz. İlk

[14] Duman, Betül ve Alacahan, Osman, "Getto Tartışmasına Bir Metropolden Bakmak", *JASSS: The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume:5., Issue:2, 2012, s.56.

geldiğimizde Türkçe bilmiyorduk. Çok zorluk çektik. Ev aradık fakat Afganlara ev vermiyoruz dediler. Buraya mecbur geldik. Kira vermiyoruz burada. Kira verecek paramız yok. Belirsizlik var. Vatandaşlık verilmiyor. Başka ülkeye de gönderilmiyor. Buradan da gidemiyoruz. Günler geçiyor."

Sosyal dışlanmada genelde ailelerin yaşadığı iktisadi ve mekânsal dışlanmalar çocukların yaşamı üzerinde de etkilerini sürdürür.[15] Özellikle okullarda bunun somut sonuçlarını görmek mümkündür. Bu anlamda Konteynerların oluşturduğu mahalledeki mekânsal ayrışmanın okullarda da devam ettiği görülmektedir. Meryem'e yönelttiğimiz "okul nasıl gidiyor?" sorusuna aldığımız cevap şu şekildedir:

"İyi değil. Diğer çocuklar bizimle konuşmuyor. Çok kavga ettik. Bizi istemiyorlar. Afgansınız, pissiniz diyenler oluyordu. Onlar oynuyordu, bizi oyuna almıyordu. Biz köşede oturuyordu. Öğretmenler bize iyi davranıyordu."

Görüşmecilerden Dünya'nın (13 yaşında) anlattıkları da okulda bir sosyal dışlanma durumunun altını çizmektedir: "Bizi aralarına almıyorlar. Dalga geçiyorlar. Öğretmen söylerse aralarına alıyorlar. Bütün hastalıklar sizden geliyor diyorlar."

Böylelikle resmi kurumlardan olmasa da, diğer öğrencilerden kaynaklanan sosyal dışlanma durumuna rastlanmaktadır.

Sonuç

Düzensiz göç kavramsallaştırmasıyla andığımız Afgan mültecilerin Erzincan'daki konumu, ilk bakışta BM bünyesindeki ilgili düzenlemelerle bağlantılı olarak "geçici" bir dönemi tanımlamaktadır. Ancak görülmektedir ki, mültecilerin resmi birimlere kayıtlı olması ve onlara geçici kimlik verilmesi, onların ağır yaşam koşullarını iyileştirmemektedir. Geçici süreli olması gereken olağanüstü şartlar, kalıcı bir olumsuzluğa dönüşmektedir. Afgan mültecilerin barınma başta olmak üzere yaşamsal sorunlarıyla ilgili yıllar boyunca ilerleme kaydedilememiştir. Şehrin, iklim, çalışma koşulları vb. olumsuzluklar içeren koşulları, Afgan mültecilerin sadece Erzincan'da kalma zorunluluklarını daha da yıkıcı bir hale dönüştürdüğü görülmektedir.

Kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde, özellikle okul çağındaki çocukların olumsuz yaşam koşullarından daha kötü etkilendikleri gözlenmiştir. Bu nedenle öncelikle çocuklara yönelik olmak üzere tüm Afgan bireylere yönelik olarak yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik acil eylemlerin uygulanması şart görülmektedir. Yaşam koşulları dışında okul ortamında da, öğretmenlerden değil ama diğer öğrencilerle entegrasyon sorunu yaşayan küçük çocukların, aidiyet sorunlarının devam edeceği açıktır. Bu nedenle, sadece Afgan çocuklara yönelik değil, onlarla karşılaşan diğer çocukların bilinçlenmesine yönelik çalışmalar da yürütülmesi gerektiği görülmektedir.

Ülkenin genel olarak yaşadığı Suriyeli mülteci sorununun kitlesel büyüklüğü hem akademik çalışmaları bu alana yöneltmiş hem de Türkiye başta olmak üzere dünya

[15] Dedeoğlu, Saniye ve Gökmen, Çisel Ekiz, *Göç ve Sosyal Dışlanma: Türkiye'de Yabancı Göçmen Kadınlar*, Efil Yay., Ankara, 2011, s.31.

devletlerinin ilgisini bu alana kaydırmıştır. Afgan mültecilerin çözüm bekleyen sorunları, bu kitlesel göç dalgası neticesinde iyice görünmez hale gelmiştir. Suriyeli mülteci sorununun çözülmesine yönelik akademik çalışmalar ve ülkelerin bu konunun çözümüne yönelik aldığı/alacağı kararlar Suriyeli mültecilerin sorunlarının hiyerarşik olarak daha önde ve gündemde olmasına yol açtığı görülmektedir.

Erzincan özelinde Afgan mültecilere yönelik sorunların görünürlüğünü azaltan etmenlerden biri de Ahıska Türkleri'ne yönelik devlet destekli, planlı iskan uygulamalarıdır. Bu planlı iskan uygulaması kamu otoritelerinin ilgisini belirli bir yönde toplamaktadır.

Genel olarak Afgan mülteci sorununun "geçici" bir çözümle kayıt altına alınmasının, uluslararası bürokratik sürecin etkisizliği nedeniyle kalıcı bir probleme yol açtığı çalışmamız tarafından değerlendirilmektedir. Afgan mültecilerin işgücü piyasasına eklemlenme şanslarının sadece Erzincan iliyle sınırlı kalması, mültecilerin yaşam standartlarını ve aidiyetlerini çok kısıtladığı görülmektedir.

Bu şartlar altında sadece uluslararası çözümleri beklememek, yerel unsurların farkındalığını arttırıcı çalışmalar ve öneriler ortaya koymak gerekmektedir. Çalışmamız bu misyonla, araştırma sahasında elde edilen verileri hem yerel yöneticilerle paylaşmayı hem de göç sorunuyla ilgili akademik bakışı bu sahaya da çevirecek bir farkındalık yaratmayı amaçlamaktadır.

Kaynakça

Atasü Topçuoğlu, Reyhan, *Göç Yazınındaki Düzenli ve Düzensiz Göç Kavramları: İnsan Hakları Temelinde Bir Kavramsal Sorgulama*, TODAİE İnsan Hakları Yıllığı, Cilt: 34, 2016.

Biner, Özge, *Türkiye'de Mültecilik: İltica, Geçicilik ve Yasallık*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2016.

Dedeoğlu, Saniye ve Gökmen, Çisel Ekiz, *Göç ve Sosyal Dışlanma: Türkiye'de Yabancı Göçmen Kadınlar*, Efil Yay., Ankara, 2011.

Duman, Betül ve Alacahan, Osman, "Getto Tartışmasına Bir Metropolden Bakmak", *JASSS: The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume:5., Issue:2, 2012, s.55-74.

İçduygu, Ahmet, "Türkiye'ye Yönelen Düzensiz Göç Dalgaları İçinde "Transit Göç", *Türkiye'nin Göç Tarihi*, Der. Erdoğan, Murat ve Kaya, Ayhan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2015.

Güler, Arzu, "Uluslararası Mülteci Rejimi: Afganistan Örneği Üzerinden Bir Rejim Etkinliği Analizi", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 9, Sayı 36, 2013.

Kirişçi, Kemal, *Türkiye'ye Yönelik Göç Hareketlerinin Değerlendirilmesi: Bilanço: 1923–1998,* Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yılına Toplu Bakış, Tarih Vakıfları Yayını, İstanbul, Sayı: 1, 1999, s. 111–121.

Türkiye Göç Raporu, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2016.

UNHCR, *Turkey: Afghan Persons of Concern*, January 2017.

Wacquant, Loic, *Kent Paryaları: İleri Marjinalliğin Karşılaştırmalı Sosyolojisi*, çev. Mehmet Doğan, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2015.

1992-1993 Yıllarındaki Abhazya Savaşı Sonrasında Gürcistan'da ortaya Çıkan Göçler ve Bunların Sosyal Entegrasyonu

Doç. Dr. Maka SALİA BEŞİROĞLU*

Doç. Dr. Şorena LOMAİA**

Abhazya Özerk Cumhuriyeti, Gürcistan'ın Kuzeybatı bölgesinde bulunmaktadır. Tarihte ve günümüzde söz konusu bölge, Batı Gürcistan coğrafyasının içinde yer almıştır. Antik haritalarla ilgili yapılmış bilimsel çalışmalarda Batı Gürcistan bölgesinin sınırlarının, özellikle de Karadeniz kıyısındaki sınırlarının nereden başlayıp nerede bittiği hususunda görüş farklılıkları bulunmaktadır. Ancak söz konusu görüşler bir hayli uzak çağlarla ilgili olduğundan (örneğin M.Ö. VI-V yy.), bunlara dayanarak burada yaşayan ve yerli olarak tanımlanabilecek somut bir etnik grubundan bahsetmek mümkün değidir. M.Ö. II. yüzyıllardan itibaren ise durum giderek daha açık hale gelmekte ve Batı Kafkasya'da yaşayan halkların Gürcü olması ihtimalinden bahsedilmektedir (M. Lortkipanidze)[1].

Bilim adamları antik kaynaklara dayanarak M. Ö. VI-I. yüzyıllarda günümüzdeki Abhazya Özerk Cumhuriyeti'nin yer aldığı bölgenin tümüyle Kolkha Krallığı sınırları içinde yer aldığı iddiasında bulunmaktalar. Kaynaklara göre Apsarpos'tan Diyoskurya'ya (Sokhumi) kadarki yerlerde sadece Kolkhlar yaşamaktaydı. Bu tarihlerden sonra durum bir miktar karışmakta ve bölgede öncekine nispetle farklı boyların yaşadığı göze çarpmaktadır. Belki de söz konusu bölgede Kolkh boylarıyla birlikte Gürcülerin dışında başka bazı boylar da

* Düzce Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Kafkas Dilleri ve Kültürleri Bölümü
** Düzce Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Kafkas Dilleri ve Kültürleri Bölümü
[1] M. Lortkipanidze ,,Abhazlar ve Abhazya", Tiflis, 1990.

yaşamaktaydı. Kolkhların yaşadığı bölgenin kuzeyindeki dağlarda, Diyoskurya'ya kadarki yerlere Svan boyları da yerleşmişti (G. Melikişvili, M. Lortkipanidze).

Araştırmacılardan bazısının iddiasına göre Apsil-Abazglar, Kartvel kabileleri olarak kabul edilmelidirler. Diğer bazısı ise bunları Kuzey Kafkasya'daki Adige kabileleri olarak görürler. Ayrıca Abhaz-Apşiller'in, Egreler (yani Laz), Svan ve diğerleri gibi Kartvel kabilelerinden olduğu iddiasında da bulunulmuştur. Günümüzdeki Abhazlar'ın ise, XVII. yüzyılda Kuzey Kafkaslar'dan göçen Apsua kabileleri olduğu öne sürülmektedir. Konuyla ilgili olarak Apşil, Abazg, Apsua, Abhaz terimleriyle ilgili tartışmalar son derece ilgi çekicidir (T. Gvantseladze)[2].

Bu şekilde bilimsel bakımdan Abhazya'nın Gürcistan'ın ayrılmaz bir parçası olduğu savunulmaktadır. Abhaz edebiyatı ile tarihinin kurucusu olan ünlü Abhazyalı yazar Dimitri Gulia'nın (1874-1960 y.y.) da belirttiğine göre, "Abhazlar Gürcistan'ın tanınması ve kalkınması için Gürcülerle birlikte çaba gösteriyorlardı."

Gürcistan-Abhazya ilişkileri derin bir tarihsel köke sahiptir. Yüzyıllar boyunca her iki millet arasında sıkı bir dostluk mevcuttu. Bu ilişkilerin bozulması Sovyetler döneminde başladı. 1980'li yıllarda, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği döneminde ilişkiler krize girdi. Bu dönemde hem Gürcistan'da hem de Abhazya bölgesinde milliyetçi eğilimli örgütler kurulmaya başladı. Yeni kurulan bu nasyonalist örgütlerin talepleri ve eylemleri son derece radikal nitelikliydi. Siyasal tartışma, bir müddet sonra etnik çatışmaya dönüştü ve 1992-1993 yıllarındaki savaşa yol açtı (G. Ançabadze).

[2] T. Gvantseladze, Abhaz dili, yapısı, tarihi, işleyişi, Tiflis., 2011.

Konuyla ilgili görüş bildiren araştırmacılar, Abhazya'da ayrılıkçılığın uyandırılmasının sebebinin Rus Politikası olduğunu öne sürmektedirler. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Abhaz ayrılıkçılığı dış güçlerin de desteğiyle fikirsel olarak gelişme kaydetmiş ve yirminci yüzyılda da Gürcistan'da ortaya çıkmıştır. Çarlık döneminde Rusların ilhak ettiği Abhaz Krallığı uyruklarının büyük bir kısmı Osmanlı İmparatorluğu'na göç ederken, kalanlar da Rus ilhakına katlanmak zorunda kalmışlardı. Abhazyalılar arasında ayrılıkçılık propagandasının yapılmasına yirminci yüzyılda başlatılmıştı ve 90'lı yıllarda Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından da zirveye çıkmıştı (M. Labadze).

"1992-1993 yıllarındaki savaş Abhaz ve Gürcü milletleri arasında var olan çelişkiden dolayı değildi. Bu Abhazya için yapılan bir Rus-Gürcistan savaşıydı. Bu savaşta Rusya Gürcistan'ı yenip Abhazya'yı fethetti" (A. Bakradze).

Yukarıda da bahsedildiği gibi, ayrılıkçı fikirlerin teşviki 1992-1993 yıllarında Abhazya'da savaşın başlanmasına sebep olmuştu. Abhaz ayrılıkçılarının yanında yöredeki Ermeniler, Kuzey Kafkasya'dan gelen paralı askerler, Kazak silahlı polis güçleri ve Gudauta'da bulunan Rus askeri garnizonu mevcuttu. Bütün bu güçler, Gürcistan'daki iç savaşın çatışmaya yol açmadan barışcıl bir şekilde çözülmesinde engelleyici bir faktördü.

Gürcistan'da tahrik edilen etnik çatışmalar sonucunda meydana gelen Gürcü nüfus katliamı, 27 Eylül-Ekim 1993 tarihleri arasında başladı. Bunun neticesinde Abhazya'da Gürcü nüfusu neredeyse kalmadı. Savaşın sonucunda 350.000'den fazla kişi vatanını terk etmek zorunda kaldı veya kendi vatanlarında evsiz kaldılar. Böylece Gürcü etnik temizliği gerçekleşmiş oldu. 1994'de AGİT, 1996'da Bükreş, 1999'daki Lisbon ve İstanbul zirvelerinin kararlarıyla da bu Gürcü etnik temizliği tespit edilmiştir.[3]

[3] www.abkhazia.gov.ge

Savaş sırasında ve sonrasında kendi topraklarından sürülüp kovulan halk, Gürcistan'ın diğer bölgelerine ve yurtdışına dağıldı. Gürcistan içine dağılan kimseler, genelde arkadaşları, yakınları, yakın veya uzak akrabalarına sığındılar. Bir felaketle karşı karşıya kalan insanlara herkes yardım elini uzatmaya çalışmış ve yardım teklif etmiştir. Kısacası göçmenlerin dertlerini gidermek ve sıkıntılarını kolaylaştırmak için halk elinden geleni yapmaya çalışmıştır. Bununla birlikte bu dönemde Gürcistan'da yaşayan diğer insanların da çok zor ve ağır ekonomik şartlar altında olduğu dikkatlerden kaçırılmamalıdır. Enguri Nehri'nin diğer tarafında sığınacak yer için akrabalarını arayanlar yalnız bırakılmadılar. Yaşlı ve çok çocuklu komşuları onları yanlarına aldı. Elbette bu kimseler onları sokakta bırakamazlardı. Bazen aile nüfusundan daha fazla misafirleri olmuşsa da onlara evlerini açtılar. Gürcü devleti bu acımasızlığa karşı hazır değildi. Göçmenlerin büyük bir kısmı, anaokullarına, üretim kurumlarına ve terk edilmiş binalara yerleşmişlerdi. Önemli olan fiziksel anlamda sağ kalmaktı.

Eylül-Ekim ayı bu şekilde geçiştirilmiş, kış kapıya dayanmıştı. Gürcistan hükümeti yetkilileri, Birleşmiş Milletler, AGİT ve uluslararası insani yardım örgütlerinin çabalarıyla bu insanlara yardım etmek için bir takım önlemler almaya başladı. Bu önlemlerin neticesinde mülteciler fiziksel olarak kurtulabildi, ancak asıl sorun aynıyla kaldı. Sürülen kimseler bir daha evlerine dönemediklerinden sosyo-ekonomik, fiziksel ve psikolojik olarak her geçen gün durumları kötüleşti.[4] Malesef Abhazya ile Tskhinvali bölgelerinde yapılan etnik temizlik nedeniyle yurtlarından çıkartılıp kovulan insanların, şu ana kadar evlerine dönmek için fırsat verilmemesi uluslararası olarak kabul görmüş hakların açık bir ihlali demektir.

2008 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Gürcistan devleti tarafından "Abhazya ile Tskhinvali Bölgesi / Güney Osetya'dan kovulan halkın stastüsü"yle ilgili verilen kararı onayladı. Gürcistan'ın işgale uğrayan bölgelerindeki şiddetli demografik değişiklikleri kınadı ve mültecilerin etnik kimliğine bakılmaksızın kendi evlerine güvenli ve tehlikesiz bir şekilde dönmeleri gerekliliğini vurguladı. Kararda, ayrıca, Cenevre görüşmeleri katılımcılarına, işgal edilmiş bölgelerdeki güvenlik ve insan hakları durumunu iyileştirmek ve sürülenlerin kendi evlerine tehlikesiz bir şekilde dönebilmelerini sağlamak için çaba göstermeleri çağrısında bulunulmuştur. Yine kararda, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nden Genel Kurul'a her yıl mültecilerin durumuyla ilgili bilgi vermesi çağrısında bulunulması önemlidir.

Görüldüğü gibi karar, özellikle Abhazya ile Tskhinvali bölgelerinde insani yardımın kesintisiz olarak gerçekleşmesinin acil bir gereklilik olduğunu vurgular. İşgalci güçler, işgal ettikleri bölgelerde uluslararası kuruluşlar ile insani misyonların faaliyetlerini engellemeye devam ederlerken söz konusu bu çağrı son derecede önemli olmuştur.

Son olarak karar, 3 Haziran 2015 tarihinde Genel Kurul'un 69. toplantısında gündeme geldi ve 75 devlet bunu destekledi. Kararı destekleyen ülkelerin pozitif-dinamik olarak büyümesi, uluslararası toplumun işgal edilen bölgelerde kendi evlerinden zorla kovulan kişilerin temel haklarının korunmasının öneminin farkında olduğunu kanıtlamaktadır.

[4] Abhazya labirenti, 1999, 200.

Gürcistan hükümeti, hâlen sürgünde bulunan nüfus için uygun yaşam koşulları sağlamaya ve bunların topluma entegrasyonunu kolaylaştırmaya çabalamaktadır. Sürgünde bulunan nüfusla ilgili oluşturulan stratejik eylem planının uygulanmasına hâlen devam edilmektedir. 1 Mart 2014 tarihinden itibaren mültecilerin hukuki, sosyal ve ekonomik güvencelerini, hak ve yükümlüklerini tanımlayan yasa yürürlüğe girmiştir.

"Gürcistan'ın işgal edilmiş topraklarından zorla kovulan kişiler'' hakkında Gürcistan hükümeti tarafından çıkartılan yasa şöyledir:

1 Mart 2014 tarihinden itibaren "Gürcistan'ın işgal edilmiş topraklarından zorla kovulan kişiler" hakkında Gürcistan yasası yürürlüğe girdi.[5] Farklı koşullardan dolayı yeni bir yasaya ihtiyaç duyulmuştu. Zira Mart ayına kadar mevcut olan yasa, mültecilerle ilgili devlet politikasının uluslararası standartlarla uyumlu değildi. Yeni kanunun başlıca yenilikleri şunlardı:

- 1 Mart 2014 tarihinden itibaren mültecilerin tümüne verilen yardım önemli ölçüde artırılmıştır; her mülteci her ay 45 GEL yardım alacaktır.
- Mülteciler için kompakt ve özel yerleşim konsepti kaldırılmıştır; her mülteci aynı miktarda para yardımı alacaktır.
- Mültecilerin meşru olarak yaşadıkları evlerden atılmaları tamamen koruma altına alınmıştır.
- Mülteciler iş izni, okuma veya tıbbî tedavi nedeniyle Gürcistan sınırları dışında iki aydan fazla süreyle bulundukları durumunda, aylık yardımı alabilirler; ancak durumlarını bakanlığa önceden bildirmek zorundadırlar.
- Mültecilik statüsü arayanlar için işlemler kolaylaştırılmıştır. Özellikle, engelleyici ve zorlaştırıcı bürokratik mekanizmalar ortadan kaldırmıştır.
- Aile kavramı belirlenmiş; böylece ailenin birliği korunmuştur.
- İşgal altındaki topraklarda kalan gayr-ı menkullerin iadesi ve miras olarak devralınması sağlanacaktır.

Gürcistan hükümetinin kararıyla mülteciler için uzun vadeli konut alanlarının özelleştirilmesi süreci devam etmektedir:

Mültecilere uzun vadeli konut stratejisi, hükümet tarafından gerçekleştirilen bir yöntemle sağlanan uzun vadeli konaklama projesidir. Özelleştirme, mülteci ailelerin geçici olarak kullandığı özel mülklerin uzun vadeli konaklama ve konut alanlarına dönüştürülmesi sürecidir.

Mültecilere yönelik 2014 yılından itibaren uygulanan uzun vadeli konut yardım programları şunlardır:

[5] http://mfa.gov.ge/Occupied-Territories/Refugees.aspx

- Mültecilerin rehabilitasyonu ve yeni binalarda yeniden yerleşimi;
- Mülteci aileler için ayrı ev ve dairelerin satın alınması;

Parasal yardımlar;

- Aylık
- Bir defalık nakit yardımlar;
- Ev kirasının verilmesi.

"Köy Evi" Projesi

Köy Evi Projesi kapsamında, mülteci ailesi Gürcistan'ın herhangi bir bölgesinde arazi olan müstakil evi kendisi seçer. Kriterlerin uyması durumunda bakanlık mülteci ailesi için bu evi satın alır. Proje kapsamında mülteci aileleri için 1.360 ev satın alınmıştır.[6]

Daire satın alınması:

Konaklama ve Mülteciler Bakanlığı, mültecilere uzun süreli yerleşim yeri sağlanması projesi kapsamında, Gürcistan çapında tamamlanmış (işletmeye alınan) veya inşaatta olan dairelerin alımı için pazarın araştırılacağını açıklanmıştır.

Sağlık bakımı

Abhazya Özerk Cumhuriyeti Sağlık Sistemi içinde mültecilerin sağlığına 615 mülteci doktor bakmaktadır. Sağlık bakımına yönelik Abhazya Özerk Cumhuriyeti bütçesi tarafından finase edilen son derece önemli devlet programları gerçekleştirilmektedir.[7] Söz konusu ücretsiz programdan Abhazya'dan göç eden kişiler, ayrıca Abhazya Özerk Cumhuriyeti'nde yaşayan tarafsız pasaportu olan kişiler de yararlanabilmektedirler.[8]

Dünyanın birçok ülkesinin (İsviçre, Fransa, Almanya dahil) ve küresel kuruluşların (örneğin: UNITAID, ProductRed) tecrübeleri incelenerek "Gürcistan Dayanışma Vakfı" kurulmuştur.

Vakfın amacı, toplumun, özel sektörün ve devletin katılımıyla "Yenilikçi finansman mekanizmalarını" etkinleştirmek ve Gürcistan'da sosyal olarak dışlanmış veya büyük bir sosyal harcanma riski taşıyan çocukları ve aileleri desteklemektir.[9]

Eğitim, Kültür:

Başarılı bir devletin en önemli göstergesi, eğitimli bir toplumdur. Devlet politikasının başlıca önceliği, gelecek kuşakların kaliteli bir eğitim almasını sağlamak ve bu şekilde ülkenin geleceğine yatırım yapmaktır. Gürcistan hükümeti, Gürcistan Eğitim ve Bilim Bakanlığı, bu yönde birçok önemli adımlar atmış ve bir çok girişim başlatmıştır.

Abhazya Özerk Cumhuriyeti Eğitim ve Kültür Bakanlığı'nın programları şunlardır:

[6] https://youtu.be/_uSV9TvYzyc
[7] http://mhsa.gov.ge
[8] http://abkhazia.gov.ge
[9] http://solidaroba.ge

Abhazya'dan göç eden zeki öğrencilerin eğitiminin finanse edilmesi: Akredite olan yüksek okulların (lisans, lisansüstü) ve tıp yüksek okullarının öğrencilerinin, öğrenim sırasında 500 Lari civarında ortaklaşa olarak finanse edilmesi. Akredite olan meslek okullarının öğrecilerinin öğrenim sırasında 300 Lari civarında ortaklaşa olarak finanse edilmesi. Abhazya Filoloji Bölümü öğrencilerinin 1000 Lari civarında finanse edilmesi.

Abhazya bilim adamlarını destekleme projeleri

Siyasal bilimler alanında Abhazya üzerine çalışan özellikle başarılı lisans ve lisansüstü öğrencilerine Dimitri Arzakan Emuhvari adlı bir burs bağlamak. Master öğrencileri için burs ayda 150 Laridir; lisans öğrencileri için ise 100 Lari'dir. Burs öğrencilere bütün akademik yıl boyunca verilmektedir.

Siyasal bilimler dışında Abhazya üzerine çalışan ve özel başarılar kazanan lisans ve lisansüstü öğrencilerine Jiuli Şartava adlı bir burs verilmesi. Her ayda master öğrencileri için 150 Lari; lisans öğrencileri için 100 Lari (http:// abhazia.gov.ge/).

Gürcü ve Abhaz 30 gencin Acara Otonom Cumhuriyeti'ndeki yaz kamplarına gönderilmesi.

Spor inisiyatiflerini destekleyen programlar

Bu programlar kapsamında farklı uluslararası yarışmalara katılan göçmen sporcular desteklenmektedir. Her yıl bir kez başarılı, ünlü sporculara paralı hediyeler ve diploma verilmektedir.[10]

Gürcistan Kamuoyu Yayınları "İkinci Kanal", Abhazya Bilgi Kaynağı Merkezi'nin yayınına başladı.[11]

Abhazyalı mültecilerin eğitim programlarını, bu kişilerin entegrasyonunu veya Abhaz-Gürcü ilişkilerini tartışırken, **Sokhumi Üniversitesi'**nin katkısını vurgulamalıyız. Üniversitede Abhaz Dil ve Kültür Enstitüsü bulunmaktadır. Enstitünün Abhaz Dili Lisans Programı vardır. Üniversite, Abhaz dili, edebiyatı ve kültürü üzerine ilgi çekici bilimsel materyallerin bulunduğu kendi web sitesine (http://abkhazology.wordpress.com) sahiptir.[12]

[10] http:// abhazia.gov.ge/
[11] www.Abhazia.news
[12] http://abkhazology.wordpress.com

Enstitü Kurucusu ve Başkanı, Abhazca ve Abaza dilleri araştırmacısı olan ünlü dilbilimci, Kafkas bilimadamı Teimuraz Gvantseladzedır. Teimuraz Gvantseladze, büyük bir Abhazolog olan Ketevan Lomtatidze'nin öğrencisi ve halefidir. 2011'de UNESCO, resmi olarak Abhazca dilinin kaybolma tehlikesi altında olan diller listesine aldığında, Teimuraz Gvantseladze şunları yazdı: **"Gürcistan hariç dünyadaki hiçbir devlet, Abhaz dilini korumak ve gelişimine katkıda bulunmak sorumluluğu altında değildir."**

Enstitü Yayınları:

Teimuraz Gvantseladze, "Abhazca ve Gürcüce dillerinin eğitim kitapları", 2 cilt;

Teimuraz Gvantseladze, "Abhazca Dili";

Teimuraz Gvantseladze, Manana Tabidze, "Açara'da yaşayan Abhazlar";

Gürcüce-Abhazca ve Abhazca-Gürcüce Sözlük, 2 cilt…

Enstitü Yayınları:

2016 yılında Prof. Dr. Cemal Gamakharia ile Prof. Dr. Lia Akhaladze "Abhazya/Gürcistan: Tarih-Siyaset-Kültür" adlı çok önemli bir kitap yayınlamışlardır. Söz konusu kitap Prof. Dr. Roin Kavrelishvili tarafından Türkçe'ye çevirilmiştir.

Bu kitapta Gürcistan'ın Özerk Cumhuriyeti Abhazya'nın etnopolitik tarihine dikkat çekilmiş ve bu bölgede bulunan kadim Hıristiyan kültürüne ait ana eserlerle ilgili genel düşünceler ortaya konulmuştur. Etnik, siyasi ve kültürel açıdan bakıldığında, Abhazya'nın günümüzde sahip olduğu toprakların tarihin eski dönemlerinden buyana Gürcü bölgesi olduğu ve bölgede gerçekleşen demografik değişiklilerin ancak Ortaçağın son dönemlerinde

gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bu kitabın yazarları, 1992–1993 yılları arasında Rusya tarafından Gürcistan'a karşı girişilen vesayetçi melez savaştan ve 2008'de gerçekleştirilen açık saldırganlıktan bahsetmektedirler. Burada, savaştan sonra meydana gelen insani felaketler tasvir edilmiş, Abhazya'nın işgali ile Avrupa-Atlantik sahasına karşı yapılan kışkırtıcı jeopolitik gelişmeler anlatılmış ve Abhazya'da ortaya çıkan sürekli çatışmaların uluslararası kuruluşların katılımıyla barışçıl bir yol ile çözülmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur.[13]

Uluslararası İnsanî Kuruluşlar, mültecilerin toplumsal ve maddi koşullarının iyileştirilmesinde önemli roller oynamışlardır. Faaliyetlerinin temel yönleri gıda programları, sağlık hizmetleri, istihdam ve sosyal rehabilitasyon idi.

Gürcistan'ın İşgal Altındaki Bölgelerinden Yerlerinden Göç Edilen Kişiler Bakanlığı ve Mültecilerin Konaklama Biriminde devam etmekte olan projeler şunlar:

Mülteciler Bakanlığı ve BM Mülteci Yüksek Komiserliği'nin ortak projesi	UNHCR	Projenin amacı Bakanlığın kapasitesini güçlendirmek ve mülteciler için Strateji Eylem Planı'nın uygulanmasını teşvik etmektir.
Hareketlilik için Ortaklık Avrupa Birliği - Gürcistan		Gürcistan için hedeflenen girişim
Mülteciler Bakanlığı ve BM Mülteci Yüksek Komiserliği'nin ortak projesi	UNHCR The UN Refugee Agency Georgia	"Gürcistan'daki mülteci ve sığınmacıların yasal olarak korunması"
Danimarka Mülteci Konseyi	DRC DANISH REFUGEE COUNCIL	Proje, mültecilerin eylem planını uygulamak için Bakanlığın kapasitesini geliştirmeyi amaçlamaktadır.
Hareketlilik merkezi		

[13] http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/189770

	IOM • OIM	
Gürcistan göçmenlerinin Gürcistan'daki rolünün güçlendirilmesi (ERGEM)	ICMPD DRC DANISH REFUGEE COUNCIL	
Doğu Avrupa ve Güney Kafkasya'daki barınak sisteminin kalitesini artırma girişimi		

Bağış kuruluşları

	Avrupa Birliği	Avrupa Birliği, 28 Avrupa ülkesi ile Avrupa devletlerinin bir siyasi ve ekonomik birliği niteliğindedir.
	Dünya Bankası	1944 yılında 28 devlet tarafından kurulan Dünya Bankası Grubu'nun temel görevi, gelişmekte olan ülkelerde istikrarlı ekonomik büyümeyi desteklemek ve yoksulluk düzeylerini azaltmaktır.
USAID	Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı	
	Amerika Birleşik Devletleri Nüfusu, Mülteci ve Göç Bürosu	
UNHCR The UN Refugee Agency	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği	

	Alman Kalkınma Bankası	
	Alman Teknik İşbirliği Örgütü	
	İsveç Uluslararası Kalkınma Ajansı	
	İsviçre Kalkınma ve İşbirliği Ajansı	
	İtalya Dışişleri Bakanlığı	http://www.esteri.it/ www.ambtbilisi.esteri.it

Ortak Kuruluşlar

	Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği	
	Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu	
	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı	
	Birleşmiş Milletler Kadınlar Örgütü	
	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü	

	Avrupa Konseyi	
	Danimarka Mülteci Konseyi	
	Dünya Vizyonu	
	Uluslararası Göç Örgütü	
	Oxfam	
	Uluslararası Yardım ve Kalkınma Fonu	
	Uluslararası Kurtuluş Kurulu	
	Uluslararası İnsani Fonu CARE	
	ACF Uluslararası	
	Avrupa Azınlık Konuları Merkezi (ECMI)	
	ÇOCUKLARI KURTARALIM	

Gürcistan'da mültecilerin entegrasyonu farklı yönleriyle tartışılan bir husustur. Bazen mülteciler bile entegrasyona yönelik politikaları, dönüşlerini engelleyen ve sosyal yaşamlarında olumsuz değişikliklere yol açan bir faktör olarak değerlendirmektedirler.

Gürcistan'da mültecilerin hukukî-siyasî açıdan bir sorunları mevcut değildir; asıl sorun sosyo-ekonomiktir (https://ge.boell.org/ka).

Abhaz-Gürcü ilişkileri, mevcut haliyle içinden çıkılamaz bir duruma girmiştir. Gürcistan topraklarında hâlâ zulum devam etmektedir. Ancak halkın ruh halinin farklı olduğu vurgulanmalıdır. Abhazya'dan kovulan Gürcüler, Gürcü-Abhaz birlikteliğini, komşuluk, arkadaşlık yıllarını hâlâ tatlı tatlı hatırlıyorlar. Gürcüler, yeni doğmuş bebeklerine kendi Abhaz arkadaşlarının isimlerini koyuyorlar. Hâlen Abhaz arkadaşları üzerine yemin etmektedirler. Aynısı Abhazlar için de söylenebilir. Onlar da Gürcü komşu, arkadaş ve akrabalarının bıraktıkları evleri gözbebekleri gibi koruyorlar. Umarız ki Abhaz-Gürcü dostluğu kötülüğü yener; Gürcüstan'da barış ve iyilik kazanır.

Gürcü devletinin amacı, Avrupa değerlerini ve kurumlarını teşvik eden, tüm vatandaşlarına eşit şartlar sağlayan, Abhazya (ve Osetya) toplumlarının temel haklarını koruma altına almak için Avrupa garantileri yaratmak isteyen, birleşik, Avrupalı, gerçek bir demokratik devlet kurmaktır.

Kaynakça:

M. Lortkipanidze „Abhazlar ve Abhazya"; Tiflis., 1990.
T. Gvantseladze, Abhaz dili, yapısı, tarihi, işleyişi, Tiflis., 2011.
Abhazya labirenti, 1999, 2000.
J. Gamakharia, L. Akhaladze, Abhazya / Gürcistan : Tarihi – Siyaset – Kültür, Tiflis 2016.
www.abkhazia.gov.ge
www. gurcu.org.
http://mfa.gov.ge
https://youtu.be/_uSV9TvYzyc
http://mhsa.gov.ge
http://solidaroba.ge
https://ge.boell.org/ka
https://abkhazology.wordpress

DÖRDÜNCÜ OTURUM

MÜLTECİ ÇOCUKLAR VE EĞİTİM

Doç. Dr. Süleyman GÖKSOY
Hülya ÖZKUL
Suriyeli Öğrenci ve Eğitimcilerin Eğitim Ortamlarına Uyum Sorunları

Arş. Gör. Taner ATMACA
Türk ve Suriyeli Öğrencilerin Birlikte Yaşama Pratikleri: Etkileşim, Kabul ve Dışlanma

Bekir BİLGE
Ali Kemal ARDIÇ
STK'ların Mülteci Öğrencilerle İlgili Çalışmaları: DÜYETDER Örneği

Esra Nurcan REYHANLIOĞLU
Çekiyorum: Mültecilik Mülteci Çocuk Olma – Ankara Örneği

Suriyeli Öğrenci ve Eğitimcilerin Eğitim Ortamlarına Uyum Sorunları

Doç. Dr. Süleyman GÖKSOY [*]
Hülya ÖZKUL [**]

Özet

Araştırmanın konusu Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan Suriyeli ailelerin çocuklarına karşı eğitim ortamlarında bir nefret söyleminin olup-olmadığını belirleyerek eğitimcilerin ve öğrencilerin bu eğitim ortamlarına uyum sorunlarını ele almaktır. Bunun için Sakarya'da yaşayan Suriyeli çocukların devam ettiği bir okul örneklem olarak alınmıştır. Suriye'de iç savaşın başlamasıyla birlikte, Suriye'den ülkemize göç etmek zorunda kalan Suriyeli mülteciler ülkemizin değişik illerine dağılmışlardır. Bazı illerde Suriyelilerden kaynaklı problemler sonucunda Türk Halkı'ndan bir nefret söylemi ile karşılaştıkları yaptığımız literatür araştırmalarıyla belirlenmiştir. Çalışmamızda Sakarya ilinde böyle bir durumun olup-olmadığını anlamak için, Suriyeli ve Türkiyeli öğretmenlerle görüşmeler yapılmıştır. Çalışmanın uygulama bölümüne geçmeden önce, konuyla ilgili literatür incelenmiş ve bu konudaki kavramlar açıklanmıştır. Bu amaçla konuyla ilgili seçilmiş olan okuldaki öğretmenler ile görüşme tekniğine dayalı bireysel görüşme tekniği uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, Sakarya ilindeki Suriyeli çocuklara karşı halkın tutumunun, Türkiye geneline göre, daha olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Görüşülen kişilere göre, Sakarya'da karşılaştıkları durum, diğer şehirlere göre daha olumlu bir sonuç ile karşı karşıya olunduğunu göstermektedir. Bu nedenle, Sakarya'daki bu durumun Türkiye'nin diğer illerine de örnek oluşturması ve bu konuda neler yapılması gerektiği hakkında çalışmalar yapılması gerektiği değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Suriyeli sığınmacılar, göç, nefret söylemi, eğitim, iletişim, uyum.

Syrian Students and Educators Compliance Problems with Training Environments

Abstract

The subject of the research is to define if there is any hate speech in education towards the kids of Syrian families who were forced to migrate. Another purpose is to examine the compliance problem of these kids and their teachers. Thus a school composed of kids of Syrian refugee families has been chosen as a sample. With the start of the Syrian war the Syrians forced to migrate to our country have spread into different cities. With the literature review that we have established, it is observed that some Syrians have been faced with hate speech resulting from Syrian refugee based problems. In order to understand if there is such a problem in Sakarya, we have conducted interviews with Syrian and Turkish teachers. The cultural differentiation of Syrian families, the differences of their social status and roles, differences in values, having very different classes etc. all these factors considered it is inevitable for them not to face alienation. Especially language factor is seen as the reason of their alienation. This results in them working in unskilled jobs. Also, not knowing when the war will end and the feeling of being stateless also has effects on them. Despite of all these

[*] Düzce Üniversitesi
[**] Yl. Öğr., Düzce Üniversitesi

difficulties- the problems and differences of these Syrians trying to setup a new life have been approached. Afterwards the hate speech kids of Syrian families face from their friends, teachers or their environment is examined. Furthermore harmonization of Syrian kids and the teachers to the education environment is analyzed. Qualitative analysis method has been used in the study. Before moving to the application phase of the study, a literature review has been done and important concepts have been explained. For this purpose, an individual interview method based on interviews made with teachers is applied. As a result of the study, it was observed that the approach of the community towards Syrian kids in Sakarya is above the average of Turkey. The interviews show that refugees have faced a more comforting approach in Sakarya when compared to other cities. Thus, the Sakarya example must be examined as an example and studies towards solutions must be done.

Key Words: Syrian refugees, immigration, hate speech, education, communication, harmony

Giriş

Araştırmanın Problemi: Bu araştırmanın genel konusu Suriye savaşının başlaması ile birlikte, Türkiye'ye gelen Suriyeli göçmenlerin yaşamları ve çocuklarının okullarda karşılaştıkları problemlerin belirlenmesidir. Daha özel olarak ise konumuz, Türkiye'deki okullara devam eden Suriyeli ailelerin çocuklarının eğitime entegrasyonu Sakarya örneği üzerinden incelemektir. Bu amaçla aşağıdaki soruların cevapları açıklığa kavuşturulmaya çalışılmaktadır. Suriye savaşı ile ülkemize göç eden mültecilerin ve ailelerin barınma, giyinme, istihdam ve eğitim başta olmak üzere yaşadıkları problemler nelerdir? Türk halkı beklenmeden ortaya çıkan bu duruma ilk olarak nasıl tepki göstermiştir? Bu tepkiler bir problem olarak Suriyelilere nasıl yansımıştır? Mültecilerin Türkiye'ye gelmesi bazılarına yaşam alanlarına müdahale olarak görülüyor mu? Bu nedenle Suriyelilere karşı günlük hayatta ve sosyal medyada olumsuz tutum ve sözler biçiminde bir söylem oluşmuş mudur? Suriyelilere karşı gelişen bu tutum, Suriyeli çocukların eğitim hayatına nasıl yansımıştır. Araştırmada bu soruların cevapları bulunmaya çalışılmaktadır.

Araştırmanın Amacı: Bu çalışmada elde etmeyi hedeflediğimiz birinci amaç, Türk okullarına yerleşen Suriyeli ailelerin çocuklarının eğitim konusunda yaşadıkları sorunları ortaya çıkarmaktır. İkinci amacımız ise, bu sorunların çözümüne bir katkı sağlamaya yönelik olarak idarecilere ve öğretmenlere yardımcı olmaktır. Son olarak ise, Suriyeli öğrencilerin Türkiye'de kaldıkları sürece sosyal ilişkilerinin gelişmesine katkı yapmak ve uyumlarını kolaylaştırmaktır.

Araştırmanın Önemi: Avrupa ve Türkiye'ye göçün başlaması ile bu toplumlarda meydana gelen bazı değişimler kaçınılmaz olmuştur. Bunların etkileri ve tepkileri özellikle eğitim konusunda oluşan tepkilerin araştırılması önem taşımaktadır. Birbirleriyle iletişim kurmak zorunda olan insanlar arasında eğitim-öğretim, ülke, konum, yaşam, giyinme, barınma, istihdam ve eğitim ortamlarında uyumlarını kolaylaştırmak için bazı çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Tanımlar: Esas konumuza geçmeden önce göç olgusu hakkında kısa bir bilgi verilecektir. Daha sonra araştırmada kullanılan göç, mülteci, göçmen, sığınmacı, vatansız ve

benzeri belli başlı kavram ve terimler açıklanacaktır. Ayrıca, Göç olgususun neden olduğu bazı toplumsal sonuçlar ve kurumsal terimler hakkında kısa açıklamalar yapılacaktır.

Göç: İnsan, dünyaya geldiği ilk günden itibaren yaşamını rahat sürdürebileceği alan ve kendi yüklediği anlamlarla birlikte vatan edinme sürecini tamamlamaya çalışmaktadır. Göç, insanların, grupların demografik, coğrafik, ekonomik ve sosyo-politik nedenlerle zaman ve mekânda yer değiştirmesi ile eyleme dönüşen ve eylemin bitiminden sonra da etkileri devam eden bir süreçler bütünüdür (Çakır, 2011: 210).

Göçmen: Göçmen, siyasi kriterler nedeniyle değil de sırf ekonomik nedenlerle, daha müreffeh bir hayat standardı yakalayabilmek için vatandaşı olduğu ülkeden bir başka ülkeye göçen kişiye denir. Göçmenler vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanmaya devam ederler ve bu yolculuğa kendi istek ve arzuları ile çıkarlar. Göçte önemli olan kişinin yerleşme iradesinin bulunmasıdır. Göçmenlere yönelik uluslararası alanda düzenlenen genel bir kural bulunmamaktadır.

Yabancı: Irkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen kişiler yabancı olarak sayılır.

Mülteci: Mültecinin tanımı ise Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) bildirgesinde yer almaktadır. Mülteci; "ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişidir.

Sığınmacı: Sığınmacı "fiilen mülteci" kategorisinde bulunan, iltica talebi ilgili ülke tarafından kabul edilmiş kişileri ifade etmektedir. Sığınma hakkı verilen kişi mülteci olmaktadır. Sığınmacı, ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişidir. (Boyraz, 2015). Sığınmacı, mülteci olabilmek için gerekli ölçütleri taşıyan, ancak kendisine resmi otorite tarafından henüz mültecilik statüsü tanınmayan kişi olmakla beraber henüz başvuru yapmamış kişiler de sığınmacı olarak tanımlanmaktadırlar.

Vatansız: Vatansız kişi, hiçbir devlete vatandaşlık bağıyla bağlı bulunmayan ve yabancı sayılan kişidir (Birleşmiş Milletler Antlaşma Dizileri, 1960). Bundan dolayı vatansız kişiler, vatandaşlığın getirdiği haklardan, devletin sağladığı diplomatik korumadan, ikamet edilen devlette doğal olarak kalma hakkından mahrumdurlar.

A. Suriyelilerin Yaşadığı Problemler

Bu bölümde Suriyeli göçmenlerin yaşadığı toplumsal problemler aşağıdaki başlıklar altında teorik olarak açıklanmıştır.

Nefret Söylemi: Nefret söylemi veya nefretli konuşma; belirli bir grubu ya da kişiyi, ırk, cinsiyet, yaş, ulus, din ya da cinsel yönelim gibi konularda aşağılar veya tehdit eder tarzda konuşma. Toplumsal sınıf, toplumsal statü, toplumsal rol bakımından altta görülen, kabullenemeyen insanlara karşı yapılan muameledir. Konular arasında yukarıdakilere ek olarak dil, politik görüş, sosyoekonomik ve sosyal sınıf, dış görünüm, fiziki veya zihinsel engel, meslek ya da diğer ayırt edilebilen özellikler bulunabilir.

Nefret Suçları: Nefret suçları, eşitlik ve birlikte yaşama idealine yönelik tehdit teşkil eden ayrımcılık ve nefret suçları; hoşgörüsüzlük, önyargı, nefret tarafından beslendiklerinden, ortak bir politik tutumun sonucudurlar.

Ayrımcılık: Ayrımcılık, en basit tanımıyla; herhangi bir kamu yararı ya da mantıklı bir gerekçe söz konusu olmaksızın, bir kişiye, benzer durum ve koşullardaki diğer kişilerden farklı ve eşit olmayan bir muamele yapılması anlamına gelir (Çelenk, 221).

Medya ve Nefret Söylemi: Son yıllarda büyük bir hızla internet ortamının gençler ve çocuklar arasında yayılmasıyla gerçekleşen yeni medya ve kamusal alan, içine aldığı birçok olumlu ve olumsuz bilgiyi barındırmaktadır. İnternetin doğası gereği oluşturduğu hız, güncellene bilirlik, karşılıklı etkileşim, düşük maliyet gibi avantajlarının yanında multimedya özelliklerini de tüm unsurlarıyla kullanmanın getirdiği rekabetçi üstünlük (Bulunmaz, 2011) bulunmaktadır. Son yıllarda ülkemize göç eden Suriyelilere karşı sosyal medyada yaygınlaşan nefret söylemi ve çocuklarımız ile gençlerimizin bu durumdan etkilenmesi nedeniyle oluşabilecek olan tutumların eğitim ortamlarına yansımasıdır.

Yer Değiştirmekten Kaynaklanan Problemler

Göç alan kentlerde kitlesel göç akımlarının etkisiyle mekânsal ve kültürel değişmeler, istihdam, işgücü, kent yönetimi ve gelir dağılımı konularında değişmeler yaşanmaktadır (Polis Akademisi Raporu:6, 2016: 12).

Kamp Ortamında Yaşanan Problemler: Ülkelerinde yaşanan iç karışıklıklardan sonra, Suriyeli sığınmacılar, komşu ülkelere zorunlu olarak kitlesel göç etmek zorunda kalmışlardır (Karataş, s:114).

Suriye halkının göç etmesiyle beraber, ortaya çıkan sorunlar, bir yanda kentin yerleşik düzeninde meydana gelen değişikliklerin getirdiği sorunlar; diğer yanda ise göçmen kitlelerinin yaşadığı sorunlardır (Polis Akademisi Raporu: 6, 2016). Etnik ve mezhep ayrılıkları, zengin ve fakir ayrılıkları gibi sorunlar yüzünden Suriyeli ailelerin ev kiraladıkları ya da ev satın aldıkları mahallelerdeki yaşadıkları nefret söylemleri nedeniyle Türkiye'deki barınma süreçleri problem haline gelmiştir. Ortadoğu Stratejik Araştırma Merkezinin (ORSAM) 'Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri' (Ocak, 2015) başlıklı raporunda Suriyeli sığınmacıların % 85'inin kamp dışında yaşadığı tespit edilmiştir (Karataş, 116).

Ekonomik Problemler: Sığınmacılar göç ettikleri ülkeden geldikleri ülkede barınma sorunu yaşamaktadırlar. Barınma ihtiyaçlarını karşılamak için ev kiralamakta ya da ev satın almaktadır. Göç ettikleri ülkenin bütün şehirlerine yerleşen sığınmacılar kiraların değişimine yol açmaktadır. Suriyelilerin yarattığı talebin ev sahipleri tarafından fırsat olarak kullanıldığı

görülmektedir. Ev sahipleri, Suriyelilerin gelmesi ile evlerini ekonomik olarak fiyat arttırarak kiralayabilmektedir. Yerel halk için hem ev bulmak hem de kira artışı nedeni ile barınma ihtiyacını karşılayamama gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır (Orsam rapor, 2015: 17).

Suriyeliler'in ucuz iş gücüne çalışmasıyla birlikte yerel halk tarafından iş bulma sıkıntısı ortaya çıkmakta, dolayısıyla Suriyelilerin sanayide, tarımda ve küçük çaplı işletmelerde kaçak yollarla ucuz işgücü olarak çalıştırılması şikayetlere konu olmaktadır. ORSAM'ın Suriyelilerin Türkiye'ye ekonomik etkisini inceleyen raporundaki bulgulara göre sınır illerinde işini kaybedenlerin %40 ile %100'ü arasında değişen oranlardaki bölümü "Suriyeliler nedeni ile işini kaybettiğine" inanmaktadır (Orsam rapor, 2015: 17).

İş dünyası ile yapılan görüşmelerde esasen yerel halkın tarım sektörü ya da fabrikalarda işçi olarak çalışmak istemediği ve bu alanda işgücüne büyük ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir (Orsam rapor, 2015: 18).

Güvenlik Problemleri: Sığınmacılar farklı bir ülkeye gelmiştir. Geldikleri ülkede siyasi açıdan iki farklı görüşün oluşmasına sebep olmuşlardır. Siyasi tercihler kimi zaman Suriyelilere daha müsamahalı yaklaşmayı sağlamakta; tersi görüş, Suriyelilerle doğrudan muhatap olmayan halk arasında sırf siyasi tercih sebebiyle tepki ortaya çıkabilmektedir. Bu durumda ülke içinde güvenlik açısından birçok sorunlarla karşılaşılmaktadır. Sorunlarını çözebilecek kurum ya da kuruluşların az olması ve bu kurumlarda çalışanların ilgisizliği, kötü davranmaları problemlere yol açmaktadır. Suriyelilerin bu durumlara çözüm getirmek için şiddete başvurabilecekleri, birbirlerini örgütlemeyi deneyecekleri düşünülebilir. Eğitim almamış, düşük gelir seviyesine sahip, dışlanmışlık hissi içinde kimlik bunalımı yaşayan gençlerin ileriki dönemde pek çok suçun kaynağını oluşturacağı söylenebilir (Orsam, 2015).

Temel Hizmetlerde Yaşanan Problemler: Kamplarda ve kamp dışında yaşayan Suriyeliler, sağlık, belediye ve eğitim hizmetleri gibi hizmetleri almakta sıkıntı yaşamaktadır. Sınır içindeki ve sınır dışındaki Suriyeliler de yaralanma ve sağlık sorunları sebebiyle Türkiye'ye gelmekte ve devlet hastanelerinde tedavi görmektedirler. Hastanelerde yoğunluk yaşanmakta, istenilen sağlık hizmetleri verilememekte ve gerek Suriyeli vatandaşlar gerekse Türk vatandaşları bu hizmetten yeteri kadar yararlanamamaktadır. Hem fiziki şartlar hem de sağlık çalışanları açısından kapasite sorunu yaşanmaktadır. Hizmet alamadığını düşünen yerel halk da tepki geliştirmektedir (Orsam, 2015). Tepkilerinin destekçisi de nefret söylemleri olmaktadır. Belediyelerde de göç nedeniyle nüfus yoğunluğundan kaynaklanan sıkıntılar oluşmaktadır. Sığınmacılarla birlikte söz konusu belediyeler çok daha fazla sayıda insana aynı hizmetleri aynı miktarda bütçe ile sunmak durumunda kalmıştır (Orsam, 2015).

Eğitim Problemleri: Toplumsal ilişkilerde ortaya çıkan bozulma nedeniyle, ülkemize sığınan mültecilerin nefret söylemi ile karşılaşmasının nedenleri ve sonuçları arasında eğitimin önemli bir yer aldığı düşünülmektedir. Farklı kültür, eğitim, siyasi yapı, giyinme, barınma, yaşam alanlarında toplumları birleştirecek ve birbirimizi anlamamıza yardımcı olacak yine eğitim-öğretim gözükmektedir. Ülkemizde sığınmacı Suriyeli ailelerin ve çocuklarının almış olduğu eğitim ile Türkiye'nin vermekte olduğu eğitim bazı tartışmaları gündeme getirmiştir. Suriye savaşının başlamasıyla birlikte ülkemize göç eden Suriyelilerin

göç olaylarının devam etmesi ile uzun bir süre ülkemizde kalacakları varsayılmaktadır. Yaklaşık 5 yıldır Türkiye'de bulunan Suriyeli sığınmacıların kısa vadede ülkelerine dönemeyecekleri varsayıldığında, ülkeye uyumları ve sosyal bütünleşmelerinin sağlanması adına uzun vadeli sorunlara yönelik çalışmaların yapılması, buna ilişkin politikaların geliştirilmesi önemlidir (Emin, M, 2016).

Bu sorunların en başında ülkemize göç eden Suriyelilerin uyum sorunları ve dili ile yerel halkla anlaşma problemleri gelmektedir. Sığınmacı sayısının ve sığınma süresinin, ön görüleri fazlasıyla aşması ve sürecin büyük bir belirsizlik içine girmesi sorunun eğitim boyutuna daha fazla önem vermeyi zorunlu kılmaktadır. Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların eğitim sorununun çözümüne yönelik gelişmeler bu araştırmanın konusunu teşkil etmektedir (Seydi, 2014).

Düzenlemelerin yapılabilmesi için de göçmenlerin Uluslararası Hukuktan doğan haklarının öne çıkarılması gerekmektedir.

Hukuki Problemler: Türkiye'de Suriyeli göçmenlerin yaşadığı sorunların çözümüne yönelik, en temel ihtiyaç olan, bireyin insan hakları boyutu öne çıkarılmıştır. 25-27 Kasım 2016 tarihlerinde "Olağanüstü Koşullarda İnsan Haklarını Savunmak" konulu "13. Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı" gerçekleştirildi. Bu konferansın yol gösterici ilkelerinden eğitim hakkı şöyledir: Türkiye'ye göç eden sığınmacılarla birlikte Suriyeliler'in çeşitli ihtiyaçlarının dışında eğitim sorununun da karşılanması gerekliliği ortaya çıkmıştır. 2011 yılı Mart ayından itibaren ülkemize göç eden Suriyeliler henüz ülkelerindeki savaşın bitmemesinden dolayı ülkelerine dönme zamanlarının belli olmaması nedeniyle eğitimlerinin karşılanması gerektiğine dair yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Türkiye'nin kamplara kabul ettiği Suriyeli sığınmacıların her türlü ihtiyaçlarıyla birlikte, eğitim ihtiyacını da büyük oranda karşıladığı ve bu konuda başta Birleşmiş Milletler (BM) olmak üzere pek çok uluslararası kuruluştan takdir topladığı görülmektedir (http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari_raporu_3. 02 Ekim 2013).

B. Yöntem ve Teknikler

Araştırma Modeli: Araştırmamız savaş nedeniyle ülkelerinden göç eden Suriyelilerin Türkiye'deki durumlarını belirlemeye yönelik bir durum çalışmasıdır. Suriyeli çocuklar hakkında onların eğitim gördüğü kurumda görev yapan Türk ve Suriyeli öğretmenler ve müdür ile görüşme yapılmıştır. Görüşülen kişiler öğretmenler olduğu için, iş saatlerine uygun olacak şekilde görüşme tekniği kullanılmıştır. Suriyeli öğrencilerin eğitim gördüğü Geçici Eğitim Merkezi'nde (GEM) öğretmenlerle yapılan görüşmelerde elde edilen veriler görüşme soruları doğrultusunda ve analiz aşamasında ortaya çıkan temalar çerçevesinde yorumlanmıştır. Araştırmada nitel yöntem kullanılmıştır. Bu çalışmada amacımıza uygun olduğu düşünülen içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Çünkü içerik analizi birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Görüşme tekniğinde veriler; katılımcıların anlam dünyalarını, kendi deneyimlerini yorumlama biçimleri ile duygu ve düşüncelerini aktarmaktadır.

Çalışma Grubu: Araştırma Projesinde nitel araştırma çalışmasına ölçüt örnekleme yöntemi seçilmiştir. Ölçüt örnekleme, örneklemin problemle ilgili olarak belirlenen niteliklere sahip kişiler, olaylar, nesneler ya da durumlardan oluşturulmasıdır. Bu nedenle, çalışma grubunu Sakarya İli Merkezinde bulunan GEM'de çalışan 6 öğretmen ve müdürden oluşturmaktadır. Görüşmeye katılan Türk öğretmenlerin mesleki hizmet yılı 1-2 yıl arası, Suriyeli öğretmenlerin mesleki hizmet yılı ülkemizde 1-2 yıl olması ve farklı mesleklerden öğretmenlerin bulunması eğitim, dil, iletişim, nefret söylemi ve Türk Eğitim Sistemi öğretmen hizmet yılı aralığını 1-2 yıl olarak göstermektedir. Öğretmenler (Ö.1. Ö.2. …..) şeklinde kısaltılarak tanımlanmış ve her birisinin isimleri açık olarak belirtilmemiş, sembollerle gösterilmiştir. (Ö1.) Türkçe öğretmeni M. 26 yaşındadır. Türkiye'li bir öğretmendir. (Ö2.) H. 28 yaşında, Suriyeli Göçmen, resim öğretmenidir. (Ö3.) C.K. elektronik mühendisi, Suriyeli göçmen bir öğretmendir. (Ö4.) H.S. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıdır. (Ö4.) H.S. Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşıdır. (Ö5.) A. Bey, sınıf öğretmeni, Suriyeli Arap öğretmendir. (Ö.6) Okulun müdürüdür.

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması: Bu araştırmada görüşme soruları hazırlanmadan önce araştırma konusu ile ilgili alan taraması yapılmış, daha sonra belirlenen sorular öğretmenlere yöneltilmiştir. Konunun sınırlılığı çerçevesinde, nitel yöntem ve bu yönteme uygun olarak da mülakat tekniğine başvurulmuştur. Sakarya'daki bir eğitim merkezindeki eğitimciler ile önceden hazırladığımız yarı yapılandırılmış sorular ile görüşme gerçekleştirilmiştir. "Görüşme, bireylerin, çeşitli konulardaki bilgi, düşünce, tutum ve davranışları ile bunların olası nedenlerinin öğrenilmesinde en kestirme yoldur. Görüşme, özellikle, çocuklardan ve okuma-yazma bilmeyenlerden veri toplamak için idealdir. Çoğu kimse, düşündüklerini açıklamada, sözlü anlatımı, yazılı anlatıma tercih eder" (Karasar, 2005). Suriyelilerin Türkçe bilgisinin yetersizliği göz önüne alınarak, böyle bir yol izlenmiştir. Sorular hazırlanırken de yarı yapılandırılmış görüşmeye uygun olarak sorular oluşturulmuştur. Görüşmede ses kayıt cihazı kullanılmış ve aynı zamanda not da alınmıştır. Her bir kişi ile görüşme yaklaşık 40 dakika sürmüştür. Toplanan veriler belli başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Görüşmeye katılanların sayısına göre de görüşmeler, bireysel ve grup olmak üzere incelenmiştir. Araştırmada nitel görüşme tekniği kullanılmış, geçerliliği ve güvenirliği arttırmak için yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşmelerde, sorular katılımcılara konu hakkında bilgi verildikten sonra sözlü olarak sorulmuştur. Görüşmelerde yönlendirici ifadelerden kaçınılmıştır. Sorular sözlü olarak sorulmuş, cevapları sözlü olarak alınmıştır. Nitel görüşme, görüşülen kişiye, bir konu hakkında, nitelikle ilgili ayrıntılı sorular sorularak konu ile ilgili ayrıntılı bilgi almaktır. Bu tür görüşme türüne mülakat denir. Burada sorular, genel bir çerçeve çizmek için hazırlanır. Verilen yanıtlara bağlı olarak görüşmeci tarafından yeni sorular, ara sorular sorularak görüşme sürdürülür (Aziz, 2005: 86). Görüşmeler ortalama 40 dakika sürmüştür. Suriyeli öğretmenler problemlerini göç nedeniyle yaşadıkları sorunlara göre anlatmaya çalışırken, Türk öğretmenler yaşadıkları problemleri Türkiye ve eğitim sistemi, dil probleminin aşılması yönünde anlatmışlardır. Görüşmecilerden Suriyeli öğretmenler kendilerine gösterilen yaklaşımın Sakarya ilinde daha iletişime açık olduğunu belirtirken, eğitimde kullanılan dilin Arapça olması yönünde isteklerini dile getirmişlerdir.

Verilerin Analizi: Araştırma projemizde görüşme ile elde edilen veriler bulgular halinde içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizi, nitel verilerin nicel terimlere indirgendiği bir tekniktir. Mevcut verileri özetleme, standardize etme, karşılaştırma ya da başka bir biçime dönüştürme araçlarıdır. İçerik analizi, belli bir iletişimin görünen içeriğinin nesnel, sistemli ve nicel olarak betimlendiği bir araştırma tekniğidir. Buna göre, araştırmamızda, elde edilen veriler, temalara göre özetlenip yorumlanmıştır. Soruların cevaplarında doğrudan alıntılar kullanılmış, öğretmenlerin benzer sözleri kullanılarak açıklamalar yapılmıştır.

C. Suriyeli Öğretmen ve Öğrencilerin Problemleri

Elde edilen verilerin içerik analizi sonunda bazı temaların ön plana çıktığı görülmüştür.

Buna göre problemleri anlama ve çözme açısından öğretmenlerin görüşleri üç tema altında analiz edilmiş ve yorumlanmıştır:

1- Dil Kullanımı ve İletişim Konusundaki Problemlerin Değerlendirilmesi.

2-Nefret Söylemi İle İlgili Olarak Okullarda Karşılaşılan Problemlerin Değerlendirilmesi.

3-Okuldaki Eğitimin Niteliğinin Değerlendirilmesi.

Bu araştırmada Geçici Eğitim Merkezinde görev yapan öğretmenlerden, öğretmenlerin ve öğrencilerin eğitim ortamlarına uyumlarına ilişkin görüşleri incelenmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır. Daha çok eğitim ortamlarında yaşanan problemler ve öğrenim üzerine sorular sorulmuş; fakat yarı yapılandırmacı soruların sorulması üzerine Suriyelilerin sosyal hayattan da bahsettikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Okulda çalışan Suriyeli öğretmenler ve okuyan Suriyeli öğrenciler olduğu göz önüne alınırsa sosyal hayatın okul ortamına da söylem olarak yansıtıldığı sonucu ortaya çıkmıştır.

Dil Kullanımı ve İletişim Konusundaki Problemlerin Değerlendirilmesi: Türklerle okullarda ve sosyal hayatta iletişimleri mevcuttur. Dillerini kullanmak ilk Türkiye'ye geldikleri günlere göre problem değil; çünkü Türkçeyi öğrenmişler. Dillerini kullanmaları daha çok sosyal hayatlarında zor oluyor. Nedeni Türkler'in dillerini kullanmalarını istememeleri ve iletişime geçmemeleri oluyor.

Nefret Söylemi İle İlgili Olarak Okullarda Karşılaşılan Problemlerin Değerlendirilmesi: Okullarda özellikle Türk çocukları ve Suriyeli çocukların karışık okudukları okullarda nefret söylemi görülüyor. GEM'inde nefret söylemi görülmüyor. Alt sınıf olarak görme ve problemlerin çözümü ve problemlerin çözümüne yardımcı olma GEM'de bulunuyor. Sosyal hayatlarında bu tür problemler azalmış olmasına rağmen zaman zaman görülmektedir. Suriyeli öğretmen ve öğrenciler okul yaşamına uyum sağlamışlar.

Okuldaki Eğitimin Niteliğinin Değerlendirilmesi: Suriyeli öğretmen ve öğrenciler okul yaşamına uyum sağlamışlar. En fazla dile getirdikleri istekleri, okul ortamında daha fazla Arapça derslerinin olması. GEM'de çalışan Türk öğretmenler 1-2 sene önce mezun olmuşlar. Yapılandırmacı öğrenim üzerine eğitim gördükleri için Suriyeli öğrencilere yapılandırmacı öğrenim üzerine dersleri işliyorlar. Suriyeli öğretmenler, davranışçı eğitimi derslerinde uyguladıkları için öğrenciler davranış şekliyle ikilemde kalıyorlar.

Görüşülen Suriyeli öğretmenlerin doğrudan ve açık biçimde bir nefret söylemiyle karşılaştıklarını söylememektedirler, ancak dolaylı olarak karşılaşmış oldukları bazı olumsuz tavırlardan bahsetmektedirler. Okulda görev yapan Suriyeli öğretmenler, okulun yapısı ve hizmetlerinden genel olarak memnun olduklarını belirtmektedirler. Ancak Arapça işlenen derslerin azlığından şikâyet etmektedirler. Bu konuda daha fazla derslerin konulmasını talep etmektedirler. Mesela, Türkçe dersi haftada 15 saat olarak verilmektedir. Bu durumu okul idarecileri ve diğer Türk öğretmenler yetersiz bulurken, Suriyeli öğretmenler ise Arapçayı yetersiz buluyorlar. Okul müdürü, Türkçe öğrenmenin Türkiye'de kaldıkları sürece hayatlarını daha da kolaylaştıracağını savunmakta ve bazı derslerin saatlerini Türkçe dersi lehine kısıtlamak zorunda kaldıklarını belirtmektedir.

Suriyeli çocuklar kendi aralarında bazı sürtüşmeler ve kavgalar yaşamaktadırlar. Bu durumu Türk öğretmenler, savaş ortamının neden olduğu olumsuz bir öğrenme olduğu biçiminde yorumlamaktadırlar.

Okulla tanışan çocukların okulu sevdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Mesela, herhangi bir nedenden dolayı, ceza verilen çocukların bile okula yine de geldikleri belirtilmektedir. Buradan çocukların her şeye rağmen okula gelmelerinin okulu sevdikleri sonucu çıkmaktadır. Çocukların okul içinde nefret söylemi konusunda herhangi bir farkındalık sahibi olmadıkları anlaşılmaktadır. Çocuklara karşı davranışlarda ve pedagojik eğitim amaçlı kullanılan yöntem konusunda Suriyeli öğretmenler ile Türk öğretmenlerin farklı bir tutum sergiledikleri görülmektedir. Suriyeli öğretmenler daha disiplinli ve davranışçı bir eğitim öğretim yöntemi uygularken, Türk öğretmenler ise, yapılandırmacı ve daha esnek bir yöntem sergilemektedirler. Bu nedenle çocukların Türk öğretmenlerle ilişkilerinin daha sıcakkanlı ve duygusal bakımdan daha empatik olduğu sonucu çıkarılabilir. Bu problemlerin çözümüne katkı yapmak amacıyla aşağıdaki öneriler oluşturulmuştur.

D. Tartışma

Yukarıda yaptığımız araştırmamıza göre elde ettiğimiz bulguları aşağıdaki başlıklar altında özetlemek mümkündür.

1. Suriyeli öğretmen ve öğrencilerin sosyal hayatta karşılaştıkları problemlerinin çözümü için GEM'de sosyal kurumlardan bir görevlinin olması gerekmektedir. Dillerini kullanma ve iletişim problemlerinin çözümü için sosyal hayatlarında hastane, belediye ve resmi kurumlarda işlerinin yerine getirilebilmesi okul müdürünün ilgilenmesi gereken bir durum olmamalı. Müdürün yerine bu kurumlarda Suriyelilerin sosyal hayatlarında önlerine çıkan problemlerin çözümü için okulda görevli bulunan bireyden yardım istenmelidir.

2. GEM'de öğrenim gören öğrencilerin davranış olarak ikilemde kaldığını söyleyen Türk öğretmenler, henüz yeni mezun öğretmenlerin yapılandırmacı öğrenimi uyguladıklarını belirtmektedirler. Davranışcı sistemin eğitim kalıbıyla eğitim veren Suriyeli öğretmenlerle ödül ve cezayı öğrenen Suriyeli öğrencilerin ikilemde kalmaması için emekli olmuş ve çalışmak isteyen Türk öğretmenler istihdam edilebilir. Böylece öğrenciler davranış olarak ikilemde kalmayabilirler.

3. Türk okullarında öğrenim gören Suriyeli öğrenciler azınlıkta kaldıkları Türk okullarından dil, iletişim, kültür, aynı sınıfta olma gibi durumlar için çoğunlukta Suriyeli öğrencilerin olduğu GEM'e geçmek istemektedirler. GEM'de eğitim veren okul müdürü, okullarının belli bir süre sonra ortadan kalkacağını ve okulların kendini fes edeceğini söylemektedir. Bu durumda çoğunlukta Suriyeli öğrencilerin olduğu GEM'lerden Türk okullarına geçecek olan öğrenciler problemlerle karşılaşacaklardır. Bu problemlerin önüne geçmek için kaynaştırma öğrencilerine uygulanan eğitim-öğretim uygulaması Suriyeli öğrenciler için de uygulanabilir. Öğrenimlerinin büyük bir bölümünü GEM'de görerek bazı dersleri, Türk öğrencilerle kaynaşabilecekleri Türk okullarında da bazı derslere alınarak Türk okullarına alışma süreçleri tamamlanabilir. Türk öğrencilerin de Suriyeli öğrencilerle ortak ders işlemeleri sağlanabilir.

4. Ayrıca Suriye'den gelen vatandaşların ve çocukların kültürlerini daha sonraki kuşaklarına taşıyabilmeleri için farklı gruplara hizmet veren kültürel yönden duyarlı bir okulda olması gereken üç süreç, öğretmen geliştirme, okul geliştirme, aile ve çevre ile işbirliği aşamaları uygulanabilir.

Kaynakça:

AZİZ, Aysel. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*. (10. Basım), İstanbul: Nobel Yayıncılık.

Birleşmiş Milletler Antlaşma Dizileri, (1960), *Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme*.

BOYRAZ, Z. (2015), "Türkiye'de Göçmen Sorununa Örnek: Suriyeli Mülteciler", *Journal of World of Turks,* Sa:38-39.

BULUNMAZ, Barış, (2011), "*Yeni Medya Eski Medyaya Karşı: Savaşı Kim Kazandı Ya Da Kim Kazanacak?*" *Ege Üniversitesi XVI. Türkiye'de İnternet Konferansı İçinde*

ÇAKIR, Sabri, (2011), "Türkiye'de Göç, Kentleşme/Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs, Sayı:23, Sa:209-222.

ÇELENK, Sevilay, "Ayrımcılık ve Medya", *Televizyon Haberciliğinde Etik Sorunlar,* Sa:221-227, www.academia.edu/6835099/Ayrımcılık-ve-medya

DUYMAZ, A. (2012), *Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu Bildirileri,* 28-29-30 Mayıs, 2012 Balıkesir, Balıkesir Üniversitesi Yayınları.

EMİN, Müberra Nur, (2016), "Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi", *Temel Eğitim Politikaları,* Şubat, Sayı: 153.

GÜNEŞ, Firdevs. (2010), "Eğitimde Yapılandırmacı Yaklaşımla Gelen Değişiklikler'', *Eğitime Bakış Dergisi,* Yıl:6, Sayı:16. Ankara. Sa:3-10.

KAP, Derya, (2014), "Suriyeli Mülteciler: Türkiye'nin Müstakbel Vatandaşları", *Akademik Perspektif,* Aralık 2014, Sa:30-35

KARASAR, Niyazi, **(1987),** *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler,* No: 112 İktisat Dizisi No: 14, İstanbul: Beta Yayım Dağıtım A.Ş.

KARASAR, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler.* 15. basım. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

KARATAŞ, Mustafa, (2015), "Türk Yazılı Basınında Suriyeli Sığınmacılar İle Halk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Göç Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, Temmuz-Aralık Sa:112-151, http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/34/1131/13287.pdf

Ortadoğu Stratejik Araştırma Merkezi (ORSAM) Raporu: 195, (2015), *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri*, 2015 Ocak, Ankara. Sa:19-20.

Polis Akademisi Raporu:6, (2016), "Suriyeliler I. Uluslarası Göç Ve Güvenlik Konferansı Sonuç Raporu",11-13 Kasım 2016, *Uluslararası Kitlesel Göçler ve Türkiye'deki Suriyeliler*, Ankara.

SEYDİ, A.R, (2014), *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi S. B. Dergisi*, Nisan, Sayı:31, Isparta, Sa:267-

YILDIRIM, A. & ŞİMŞEK, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari_raporu_3. 02 Ekim 2013

Türk ve Suriyeli Öğrencilerin Birlikte Yaşama Pratikleri: Etkileşim, Kabul ve Dışlanma

Arş. Gör. Taner ATMACA*

Giriş

Son zamanlarda küresel ölçekte şahit olduğumuz bir dizi gelişme göstermiştir ki içinde yaşadığımız çağın en önemli sosyolojik ve insanî meselelerinden birini artık ciddi bir insanlık trajedisine dönüşmüş olan sığınmacılar konusu ve bu meseleyle doğrudan ilgili olarak farklı kimlikten, farklı milletten ve mensubiyetten olanlarla bir arada yaşama hususu oluşturmaktadır. 2011 sonrası Suriye'de patlak veren ve etki sahası giderek genişleyen iç savaşla bağlantılı şekilde Türkiye de bu büyük sosyolojik, tarihi ve insanî vakayla yüzleşmek durumunda kalmıştır. Üç milyondan fazla Suriyeli sığınmacıyı topraklarında misafir eden bir ülke olarak Türkiye bu göç dalgasında en fazla sığınmacıyı kabul eden ülke konumundadır (Doyran, 2017). Ancak sadece sayılarla ifade edilebilecek büyük bir nüfusa kapılarını açmakla kalmamış; bunun yanında her ne kadar şu anda yeni yeni hissedilmeye başlanmış ve maalesef geniş ölçekte tartışılmamışsa da, niceliğin çok ötesinde gündelik hayatın içinde kayda değer boyutta bir etkileşim, iletişim ve birlikte yaşama pratiğinin oluşabilmesi adına büyük bir fırsatı da yakalamıştır. Bu fırsatın gerçekleştirilebilmesi hem Türk toplumuna hem de Suriyeli mülteci nüfusa önemli sorumluluklar düşmektedir.

Suriye'den Türkiye'ye doğru yönelen büyük ve kontrolsüz sığınmacı dalgası başta sınır şehirleri olmak üzere özellikle iş ve emek piyasasının yoğun olduğu büyük şehirlerin kültürel, sosyal, ekonomik ve demografik yapısını derinden etkilemiştir. Bu kontrolsüz ve büyük göç dalgası beraberinde birbirini daha önceden yakından çok tanımayan iki halkın birbirleri ile etkileşim kurmalarını, etkileşim kuramadan birbirlerini dışlamalarını, birbirini kabul etmede bilişsel ve duyuşsal engeller geliştirmelerini de getirmiştir.

Savaşlara bağlı göç olgusu özellikle içinde bulunduğumuz yüzyılda savaşın yaşandığı coğrafyalarda yoğun şekilde görülmüştür ve görülmeye devam edilmektedir. Gönüllü olmayan göçmen kategorisinde bulunan bu insanlar geride pek çok dramatik ve trajedi dolu hikâye bırakarak, hayata tutunma adına yeni yerlere istemsiz şekilde gitmekte ve buralarda eski hayatlarından çok daha farklı bir hayatı yaşama pratikleri geliştirmektedirler. Son altı senedir de Suriye'den savaş sebebiyle komşu ülkelere ve bazen de uzak ülkelere sığınan insanların da benzer deneyimlerine şahitlik etmekteyiz.

Suriye'den Türkiye'ye gelen sığınmacılardan varlıklı olanlar Türkiye'de nispeten varlıklı sayılabilecek muhitlerde yeni yaşam pratikleri oluşturmaya devam ederken geldiği yerde yoksul olan veya gelirken varını yoğunu kaybederek yoksulluğa düşenler Türkiye'de yoksul muhitlerde ve periferide hayata tutunmaya, buralarda kendi içlerinde dayanışma sergileyerek yaşamaya çalışmaktadırlar. Sığınmacıların çoğunluğunun Türkiye'ye gelme nedenleri arasında mesafe yakınlığı, Türkiye'nin ev sahipliğine açık duruşu, kültür ve inanç benzerliği vb. sayılabilir.

* Düzce Üniversitesi

Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacılar yerel yönetimlerin ve hükûmetin çabalarıyla -her ne kadar eski hayat konforları sağlanamasa da- hayatta tutulmaya çalışılmaktadır. Bunların yanında çeşitli uluslararası örgütlerin insanî ve nakdî destekleri sığınmacıların hayatlarını idame ettirmeleri için zaman zaman gerçekleşebilmektedir. Ancak tüm bu yardımlara rağmen savaşın başladığı günden bu yana pek çok trajik olaya, kitlesel ölümlere, sınırları aşmaya çalışırken yaşanan dram dolu anlara maalesef engel olunamamıştır.

Etkileşim, Kabul ve Dışlanma Üçgeninde Karşılıklı İlişkiler

Bir yerden başka bir yere hele olağanüstü şartların zorlamasıyla giden insanların vardıkları yerlerde tümüyle kabul görmeleri olanaksızdır. Çünkü varılan yerdeki yerleşiklik ile düzenin bozulma ve dağılma kaygısı, orada hâlihazırda mukim olanlar tarafından fazlasıyla yaşanmaktadır. Bu yüksek kaygı seviyesi gelen insanlara karşı yerleşik olanların bazı stereotipler geliştirmelerine, onlara karşı temkinli bir yaklaşım sergilemelerine, onları içlerine almamalarına, onların içlerine girmemeye, onları dışlamaya kadar varabilmektedir. Bu durum beraberinde sosyal dışlanmayı getirmektedir.

En genel ifadesiyle sosyal dışlanma (*social exclulison*) toplumun geri kalanından yalıtılmış olmayı, kabul görmemeyi ve "öteki" olarak damgalanmayı ifade etmektedir (Deniz, Ekinci ve Hülür, 2016:28). Özellikle yerlerini ve yurtların terk etmiş, başka ve yerleşik bir topluma "entegre" olmaya çalışan insanların orada daha önceden bir kurulu düzen ve kültür oluşturmuş insanlar tarafından hemen benimsenmesi beklenen bir durum değildir. Dolayısıyla gelen bu "yabancı"ların belirli bir süre geçmeden toplum tarafından hazmedilmesi beklenemez.

Adaman ve Keyder (2006:9-10) sosyal dışlanmanın alt aşamalarını *Ekonomik Dışlanma, Mekânsal Dışlanma, Kültürel Dışlanma, Politik Dışlanma* olarak sıralamaktadırlar. Bunun yanında Deniz, Ekinci ve Hülür (2016:30) tarafından farklı bir alt boyut olarak da *Söylemsel Dışlanma* eklenmiştir.

Ekonomik Dışlanma daha çok emek piyasasının dışında tutulmayı ifade etmektedir. *Mekânsal Dışlanma* içinde bulunduğu mahalleden veya muhitten dışlanmayı ifade ederken *Kültürel Dışlanma* içinde yaşadığı toplumun kültürel faaliyetlerine dâhil edilmemeyi karşılamaktadır. *Politik Dışlanma* ise vatandaşlık haklarından yoksun bırakılmak demektir. Bunların yanında geliştirilen *Söylemsel Dışlanma* ise yerleşik halk tarafından sonradan gelen sığınmacı veya göçmenlere yönelik geliştirilen olumsuz argümanları ifade etmektedir.

Erder (2002) tarafından *kentsel gerilim* olarak kavramlaştırılan durum kentlerdeki dışlanma olgusunun altında yatan temel nedenler arasında gösterilebilir. *Kentsel gerilim* zaten hâlihazırda kıt olan kaynakların sonradan eklemlenen gruplar yüzünden daha da daralması sonucu ortaya çıkan bilinç yapısını ifade etmektedir. Bu bilinç, yerleşik halk tarafından sonradan gelen gruplara yönelik öfkeyle yoğrulmuş bir zihin yapısına karşılık gelmektedir.

Goffman (2014) tarafından etraflıca ele alından "damgalama" (*stigmatization*) kavramı da sosyal dışlanmanın en büyük tetikleyici unsurlarından birisi olabilmektedir. Goffman (2014: 28-29) bir yabancı ile karşılaştığımızda onu dâhil ettiğimiz toplumsal kategorilerin ve

toplumsal kimliğin varlığından bahsetmektedir. *Varsayılan kimlik* ve *fiili kimlik* ayrımı da yapan Goffman başkalarına yakıştırdığımız nitelemelerin *varsayılan kimlik* kategorisinde ele alındığını ve insanları bu kategori dâhilinde değerlendirdiğimizi de ifade etmektedir. Bu nitelemeleri yapan taraf karşı tarafça taşınan kimliği kötücüleştirme eğiliminde ise o kişi artık bir "damga"lı olmaktan kurtulamamaktadır. Ayrıca bir kusurdan yola çıkarak da damgalı kişi veya topluluğa daha geniş yelpazeden kusurlar atfedilmesi de muhtemeldir (Goffman, 2014: 32).

Sığınmacı insanlar taşıdıkları kültürel ve dilsel farklılıklardan dolayı da sosyal dışlanmaya maruz kalabilmektedirler. Okullar bazında düşündüğümüzde ise daha önce herhangi bir şekilde temas kurmamış çocukların ve gençlerin aynı okulda eğitim almaları söz konusudur. Sığınmacı öğrencilerin ve Türk öğrencilerin bir arada olduğu okulların en büyük işlevlerinden olması gereken sosyalleştirme ve bireyler arası etkileşim kurmaya olanak verme en başta dilsel olmak üzere çeşitli handikaplar yüzünden tam anlamıyla gerçekleşememektedir.

Okullardaki etkileşimin istendik seviyenin altında olmasında ve Suriyeli ve Türk öğrenciler arasında bariyerlerin oluşmasında etkili diğer bir faktör de kültürel kodlar olabilmektedir. Burada bir kültürel çatışma da söz konusudur. Özellikle Türk öğrencilerin ebeveynlerince sığınmacılar için anlatılan vakalar veya duyulan şehir efsaneleri ile yazılı, görsel ve sosyal medya aracılığıyla yaygınlaşan kötücüleştirilmiş sığınmacı algısı Türk öğrencilerin sığınmacılara karşı bir bariyer geliştirmesinde rol oynayabilmektedir. Ailelerde ve sıklıkla yazılı-görsel medyada kullanılan ayrıştırıcı ve ötekileşitirici dilin çocuklara sirayet etmesi ve bu sirayetin fiilen davranışlara yansıması bu okullarda karşılaşılan durumlar arasında gösterilebilir.

Türkiye'ye gelen Suriyeli mültecilerin önemli bir kesimini okul çağı çocukları oluşturmaktadır. Bu çocukların Türk kültürü ve toplumuna entegrasyonu, dil öğrenmeleri ve gündelik hayatlarını idame ettirecek kazanımlar elde etmeleri büyük ölçüde okullar aracılığıyla yapılmaktadır. Çocuklar, tabiatları gereği, farklılıklara karşı daha esnek ve daha rahat olabilmekte; iki toplum arasında adeta bir tercüman işlevi üstlenebilmektedirler.

Geçici Eğitim Merkezleri Kapsamında Sığınmacıların Okullaştırılması

Türkiye'nin 1995 yılında taraf olduğu Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne ve dolayısıyla kendi Anayasası'na göre ülkesindeki Suriyeli çocuklara eğitim verme sorumluluğu bulunmaktadır. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 2. Maddesi şöyle demektedir:

> Taraf Devletler, bu Sözleşme'de yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana–babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayrım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler. Dolayısıyla şu an bu çocuklar vatandaş olmasalar da, sınırları içinde bulunmaları nedeniyle Türkiye'nin yetki alanındadırlar ve bu haklardan faydalanmaları gerekir.

Türkiye'nin taraf olduğu bu sözleşmedeki ilgili hükümler gereği okul çağındaki sığınmacı bireylerin eğitime erişimleri noktasında çeşitli düzenlemelere gidilmiştir. Bu

bağlamda sığınmacı çocukların eğitim almaları için Türkiye'de Geçici Eğitim Merkezleri (GEM) kurulmuştur. Millî Eğitim Bakanlığı'nın 18 Eylül 2017 tarihli verisine göre Türkiye genelinde 370 GEM'de 280 bin, devlet okullarında ise 243 bin, açık okullarda 10 bin olmak üzere, toplamda 533 bin Suriyeli çocuk eğitim-öğretim görmektedir (Eğitim Bir Sen Raporu, 2017). Ayrıca bu merkezler dışında kalan okullara da GEM'lere nispeten az sayıda da olsa sığınmacı çocuklar yerleştirilmiştir. Bu okullardaki kayıtlı Suriyeli öğrenci sayısı da 55 bin civarındadır. Bunların yanında ayrıca kamplarda kurulan merkezlerde ve Suriyelilerin açtığı özel okullarda da eğitim-öğretim faaliyetleri sürdürülmeye çalışılmaktadır (Emin, 2016: 16-18).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin (UNCHR) tahminleri doğrultusunda Türkiye'deki 5-17 yaş arasındaki Suriyeli mülteci çocuk nüfusu yaklaşık 708 bindir (UNHCR, 2015). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) verilerine göre Türkiye'de bulunan temel eğitim çağındaki Suriyeli çocukların sayısı yaklaşık 625 bindir. Bunların yüzde 10'u okul öncesi, yüzde 35'i ilkokul, yüzde 27'si ortaokul ve yüzde 28'i ise lise çağındadır. GİGM verilerine göre Türkiye'de 60.320 Suriyeli çocuk okul öncesi çağında, 218.099 çocuk ilkokul çağında, 172.544 çocuk ortaokul çağında, 174.192 çocuk ise lise çağında bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacıların okullaşma sayısındaki değişimi görmek mümkündür.

Tablo 1: Suriyeli sığınmacı çocukların Türkiye'deki okullaşma sayıları

Okul çağı	Merkezler	2011-2012	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016
Okul Öncesi	GEM	3.000	5.000	8.000	8.145	11.351
	GEM dışı	500	1.000	2.000	4.911	3.888
İlkokul	GEM	13.000	23.000	33.000	43.720	129.403
	GEM dışı	4.500	1.1500	40.000	79.255	46.035
Ortaokul	GEM	7.000	13.000	20.000	22.595	56.738
	GEM dışı	2.000	8.000	22.000	28.084	12.711
Lise	GEM	3.000	4.000	8.000	10.454	26.036
	GEM dışı	1.000	2.000	6.000	13.144	4.241
Toplam	GEM	26.000	45.000	69.000	84.505	223.528
	GEM dışı	8.000	22.500	70.000	125.394	66.875
	Genel Toplam	34.000	67.500	139.000	209.899	290.403

Kaynak: MEB, Aktaran: Emin, 2016:16

Tabloya bakıldığı zaman 2011'den 2016'ya kadar olan süreçte okullaşan Suriyeli sığınmacı çocuk sayısında çok ciddi bir artış olduğu görülmektedir. Okullaşan öğrencilerin büyük bir kısmı GEM'lerde eğitim görmekte, kalanları ise GEM dışında eğitim görmektedir. GEM'lerde Türk ve Suriyeli öğretmenler bir arada görev yapmaktadır.

Şekil 1: Suriyeli sığınmacı nüfusun Türkiye'de iller bazında dağılımı ve okullaşmada ağırlıklı iller

Kaynak: UNHCR, 2017

Şekil 1'e bakıldığı zaman Suriyeli sığınmacı nüfusun ve öğrencilerin dağılımları iller bazında görülmektedir. Buna göre en fazla sığınmacı öğrenci İstanbul'da bulunmaktadır. Sonrasında ise Kilis ve Gaziantep olarak görülmektedir.

Şekil 2: Türkiye'de bulunan Suriyeli nüfusun yaş piramidi

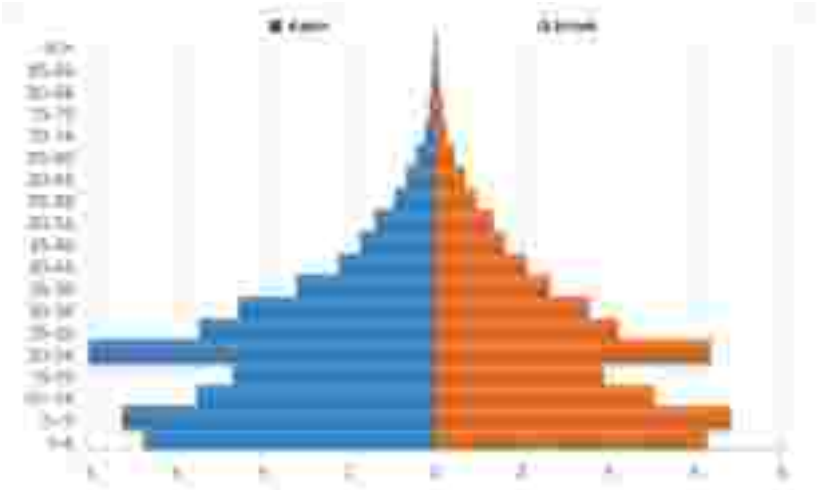

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017

Şekil 2'ye bakıldığında Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların yaş piramidi görülmektedir. Buna göre Türkiye'de en çok 20-24 yaş aralığında sığınmacı vardır. Genelde bakıldığında oldukça genç bir sığınmacı nüfus görülmektedir. Buradan hareketle okul çağında bulunan sığınmacı nüfusunun varlığı da bir hayli fazla denebilir.

Şekil 3: İstanbul'da yaşayan Suriyeli sığınmacı nüfusun ilçe bazlı yoğunluk dağılımı

Kaynak: Kaya ve Kıraç, 2016:13

Şekil 3'e bakıldığında İstanbul içinde Suriyeli nüfusun kümelenme durumları görülmektedir. Buna göre en fazla yoğunluk İstanbul'un Küçükçekmece, Esenyurt, Bağcılar, Sultangazi, Sultanbeyli, Başakşehir, Zeytinburnu gibi ilçelerinde oluşmaktadır. Bu ilçelerin önde gelen ortak özelliği arasında genelde İstanbul'un sosyo-ekonomik olarak orta-alt grubundaki nüfusunun yaşadığı yer olması sayılabilir.

Şekil 4: Suriyeli sığınmacı nüfusun Türkiye'deki illere göre dağılım haritası

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017

Şekil 4'e bakıldığı zaman Türkiye'deki Suriyeli sığınmacı nüfusun daha çok sınır boylarındaki şehirlerde olduğu görülmektedir. Bunun yanında yoğunluk Türkiye'nin sanayi yoğunluğunun ve iş-emek piyasasının fazla olduğu üç büyük kentinde, İstanbul, İzmir ve Bursa'da olduğu görülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı bir arada eğitim gören Türk ve Suriyeli öğrencilerin birbirleri ile etkileşim kurabilme durumlarını, birbirlerini kabul etme ve birbirlerine karşı dışlayıcı söylem

ve tavır geliştirip geliştirmediklerini ortaya çıkarabilmektir. Bu bağlamda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Türk ve Suriyeli öğrenciler arasında etkileşim istendik şekilde gerçekleşmekte midir?
2. Türk ve Suriyeli öğrencilerin birbirlerini kabul etme ve birbirlerinin içine dâhil olma girişimleri olmakta mıdır?
3. Türk ve Suriyeli öğrencilerin birbirlerine karşı ötekileştirici ve dışlayıcı söylem ve eylemleri olmakta mıdır?

A. Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemleri esas alınarak tasarlanmıştır ve olgubilim desenine göre planlanmıştır. Nitel araştırmalar insanların deneyimlerini nasıl yorumladıklarını, dünyalarını nasıl kurduklarını, deneyimlerine nasıl anlam yüklediklerini anlamaya çalışır (Merriam, 2013:5). Olgubilim çalışmaları farkında olduğumuz ancak hakkında derinlemesine bilgi sahibi olmadığımız, günlük yaşantımızda karşılaştığımız olgulara odaklanmakta kullanılır. Olgubilim, bize tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da anlamını tam olarak kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlar. (Yıldırım ve Şimşek, 2013:78).

Türkiye'de ender bulunan türde iki farklı milletten öğrencilerin bir arada öğrenim gördüğü İstanbul ili Sultanbeyli ilçesi Yıldırım Beyazıt İlköğretim Okulu'ndaki öğrencileri kapsamaktadır. Sultanbeyli ilçesinde kayıtlı Suriyeli sığınmacıların sayısı Temmuz 2015 itibarıyla 9.789 olup, bu sayı, toplam ilçe nüfusunun %4,8'ine karşılık gelmektedir.

Okuldaki gündelik hayatta her iki gruptan öğrencilerin birbirleri ile etkileşim kurma, birbirlerini kabul ve dışlamaya yönelik pratikleri, "ben" ve "öteki" algıları araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın verileri daha önceden hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formları aracılığı ile toplanmıştır. Araştırmanın katılımcıları İstanbul Sultanbeyli Yıldırım Beyazıt İlköğretim Okulunda (GEM) görev yapan idareci ve öğretmenlerdir. Bu okulda toplam 1400 öğrenci bulunmaktadır ve kabaca 1000 tanesi Suriyeli, 400 tanesi de Türk öğrencidir. Katılımcı öğretmenler [6 öğretmen (kadın) 1 idareci (erkek)] en az 1 yıldır ilgili okulda görev yapan öğretmenlerdir ve katılımcı idareci de 1 yıl süreyle ilgili okulun Suriyeli kısmında idari amir olarak görev yapmıştır.

Araştırmacı tarafından hazırlanan görüşme formu burada görev yapan idareci ve gönüllü katılımcı öğretmenlere uygulanmış ve sorulan sorulara verilen cevaplar içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizi; tema, alt tema ve kategorilerden oluşmaktadır.

B. Bulgular

Suriyeli ve Türk Öğrenciler Arasındaki Etkileşime İlişkin Bulgular

Araştırmanın katılımcılarına bu başlık altında aşağıdaki sorular yöneltilmiştir:

1. Okulunuzda Suriyeli ve Türk öğrenciler arasındaki etkileşim nasıl olmaktadır?

2. Bir arada olmalarının artı ve eksilerini değerlendirebilir misiniz?
3. Birbirleri ile iletişim kurma girişimleri olmakta mıdır? Varsa nasıl gerçekleşmektedir?
4. Aralarında iletişim engelleri olduğunu düşünüyor musunuz? Varsa sizce nedenleri nelerdir?
5. Okulunuzun her iki grup öğrenci için etkileşim kurmalarını sağlayacak çeşitli uygulamaları bulunmakta mıdır? Varsa nelerdir?

Tablo 1: Suriyeli ve Türk öğrenciler arasındaki etkileşime ilişkin kodlamalar

TEMA 1**: Suriyeli ve Türk Öğrenciler Arası Etkileşim**

Alt Tema 1:	**Alt Tema 2:**	**Alt Tema 3:**
Etkileşim kurma çabaları	*Engeller*	*Etkileşimsizlik*
Kaynaştırma çabaları	Kültürel farklılıklar	Kültür çatışmaları
	Dil engeli	Gruplaşmalar
	Karşılıklı ön yargılar	Veli şikâyetleri
	Etkileşim ve iletişime teşvik edilmeme	Öğretmenlerin tavırları
	Okulda etkileşim için çeşitli uygulamaların olmayışı	Karma eğitimden duyulan rahatsızlık
	Ortak zaman ve mekândan uzaklık	

Araştırmanın katılımcıları Suriyeli ve Türk öğrencilerin birbirleri ile olan etkileşimlerini veya etkileşimsizliklerini Tablo 1'deki kodlarla belirtmişlerdir. Kod dağılımlarına bakıldığı zaman her iki grup öğrenci arasında etkileşim kurma çabalarının oldukça zayıf, istenen ve olması gereken barışçıl iklimden biraz uzak olduğu görülmektedir.

Bu okulda her iki grup öğrenci arasında bir aradayken sürtüşme vakaları görüldüğü için teneffüs saatleri dahi ayrı ayrı olarak planlanmıştır. Bu durum iki grup öğrencinin ortak zaman ve mekân kullanımının, ortak eylem ve eğitsel pratik geliştirmelerinin önünde bir engel olarak görülmektedir. Ortak zaman ve aktivite geliştiremeyen öğrencilerin birbirlerine yabancılık duymaları, birbirlerini benimseyememeleri ise gayet normaldir. Bu durumda iki taraf da diğerine karşı set örmekte ve etkileşim minimum seviyede gerçekleşmektedir.

Etkileşimsizliğin en temel faktörlerinden biri de dil engelidir. Her iki grup öğrencinin de birbirinin dilinden tam anlamıyla anlamıyor oluşu aradaki iletişimin gerçekleşmemesi demektir. Bunun yanında okulda öğretmenlerin her iki grup öğrenciye birbirleri hakkında olumlu kanaat geliştirecek türden bilinç oluşturma girişimlerinin yeterli olmayışı etkileşimsizliği besleyen unsurlar içindedir. Bu konuda *Ö2* kodlu katılımcı öğretmen şu ifadeleri dile getirmektedir:

En önemlisi dil engeli. Suriyeli öğrenci için başka ülkede olmanın vermiş olduğu çekingenlik, Türk öğrenciler içinse ailelerin ön yargılarını çocuklarına aşılamaları iletişimi engelliyor.

Benzer konu için *Ö3* kodlu katılımcı öğretmen ise şunları söylemektedir:

Gözlemlerime göre Suriyeli öğrenciler kendi aralarında, Türk öğrenciler de kendi aralarında etkileşim içerisindeler. Suriyeli öğrencilerden Türkçesi iyi olan dışadönük öğrencilerin Türk öğrencilerle arkadaş olabildiklerini söyleyebilirim. Birbirlerini benimsemeleri zamanla artıyor, Türkçesi iyi olan Arap öğrencilerin güzel arkadaşlıklar kurduklarını görebiliyoruz.

Ö5 kodlu öğretmenin bu konuyla ilgili çarpıcı ifadeleri ise şu şekildedir:

Dışlandığını hisseden Suriyeliler de iletişimden kaçıyor. Bunun nedeni dili iyi bilmemeleri olabilir. Çünkü bir kelimeyi yanlış telaffuz ettiklerinde diğer çocuklar gülüyor.

Söylemlerden de anlaşılacağı üzere dil engeli aradaki en büyük bariyerlerden biri olarak görülmektedir. Dil bilmeyen tarafların etkileşim ve iletişim kurmak için bir özgüven geliştirmeleri ve bu özgüvene dayalı davranış sergilemeleri de beklenen bir durum olmamaktadır.

Savaş sonrası hiç âşinası olmadığı başka bir ülkeye göç eden ve ardında trajedi dolu bir hayat bırakan Suriyeli çocukların dayanışma için sadece kendi ırkından olan çocuklarla arkadaşlık kurmaları bir tür travma sonrası dayanışma çabası ve ortak yara etrafında toplanma ve grup psikolojisi yaratma girişimi olarak yorumlanabilir. Bu tür iç gruplaşmalar da iki taraf arasındaki etkileşimi minimize etmektedir.

Diğer ve önemli bir etken de Suriyeli kız öğrencilerin karma eğitimden duydukları rahatsızlıklarıdır. Bu rahatsızlıklarını söylem ve eylem ile göstermeleri, taraflar arasında diyaloğun gelişmesini engellemektedir. Etkileşimi engelleyen farklı bir neden de özellikle Türk ailelerin Suriyeliler hakkında oluşturdukları veya aile ortamında gündeme getirdikleri olumsuz ve damgalayıcı anlatılar oluşturmaktadır. Bilinçaltına sığınmacıları tehlikeli ve uzak durulması gereken kişiler olarak kodlayan öğrenciler haliyle psikolojik olarak engeller oluşturmakta ve sığınmacı çocuklarla iletişimden ve etkileşimden imtina edebilmektedirler.

Ö3 kodlu öğretmenin ifadesi şu yöndedir:

Kültür etkileşiminin yanında kültür çatışması da yaşanıyor. Kendi ülkelerinde karma eğitim olmayan Arap öğrenciler bizim okullarımızda adaptasyon sorunu yaşıyor.

İ1 kodlu okul idarecisi ise şunları aktarmaktadır:

Suriyeli kız ve erkek öğrencilerin karşı cinsle diyalog kurmama etkisinin de faktörü var. Spontane gelişen konuşma ve oyun oynama durumu olursa iletişim oluşuyor.

Türk velilerin en çok şikâyetçi olduğu hususların başında ise okula gelen aynî ve nakdî yardımların sadece Suriyeli öğrencilere dağıtılması konusunda olmaktadır. Bu sızlanmalar ve şikâyetler Suriyeli sığınmacılar aleyhine bir bilinç inşa etmeye ve bu bilinci kendi çocuklarına aksettirmeye kadar uzanmaktadır. Dolayısıyla sığınmacıları bir tür kendi haklarını gasp eden bireyler olarak kodlayabilmektedirler. Aşağıdaki ifadelerde bu yönde bazı ipuçlarına rastlamak olanaklıdır:

> Suriyelilere yapılan yardımlardan Türklerin mahrum olması. Okula yardım yapılacaksa bu yardım sadece Suriyelilere değil ayrım yapılmadan okuldaki ihtiyaç sahibi tüm öğrencilere eşit şekilde yapılmalıdır. Yardım yapanlar (kamu kuruluşları hariç) Suriyelilere bu yardımı yaptıkları zaman daha çok reklam olduğu ve daha çok dikkat çektiği için yardım konusunda Suriyelileri tercih ediyorlar. Burada sorgulanması gereken yardımı yapan şahıs veya kuruluşun amacı ihtiyaç sahiplerine yardımcı olmak mı yoksa reklam yapmak mı. (İ1)

Suriyeli ve Türk Öğrencilerin Birbirlerini Kabullerine İlişkin Bulgular

Suriyeli ve Türk öğrencilerin birbirlerini kabul etme ve benimseme durumlarını öğrenmek için katılımcılara aşağıdaki sorular yöneltilmiştir:

1. Suriyeli ve Türk öğrencilerin birbirlerini benimseme düzeyleri ne oranda gerçekleşmektedir?
2. Birbirlerine "öteki" gözüyle bakmakta mıdırlar? Yoksa aynı kültürün, inancın vb. parçası olarak mı değerlendirmektedirler? Nedenleri ile açıklayınız.
3. Her iki gruptaki öğrenci diğerini sorun olarak mı algılamakta yoksa kendilerinden biri olarak mı görmektedirler?
4. Türk öğrenciler Suriyelileri tehdit olarak (dağdan gelip bağdakini kovma gibi) görmekte midir?

Tablo 2: Suriyeli ve Türk öğrenciler arasındaki kabule ilişkin kodlamalar

TEMA 2**: Suriyeli ve Türk Öğrencilerin Birbirlerini Kabul ve Benimsemeleri**

Alt Tema 1:	**Alt Tema 2:**
Kabule ilişkin çabalar	*Kabule ilişkin engeller*
Ortak inancın parçası olmaya vurgu	İletişimsizlik
Zorunlu kabulleniş	Gruplaşmalar
Öğretmenlerin aldıkları demokratik tavır	Birbirlerine karşı mesafe geliştirme
Ortak oyunlar tasarlanması	Geliştirilen olumsuz imaj / stereotipler
Sınıf-okul içi etkinliklerde ortak çabalar	Yaşanan travmaların sürüyor olması

Türkçe öğrenimi	Kültür şoku
Öğretmen yönlendirmesi ile kurulan birliktelik	Ön yargılar
	Ortak paylaşımların olmaması
	Ayrıştırıcı dil
	Ailelerin çocuklar üzerindeki etkisi

Türk ve Suriyeli öğrencilerin birbirlerini benisemeleri ve kabul etmeleri noktasına okulda var olan tabloya bakıldığında her iki taraftaki öğrencilerin birbirlerini benimseme ve kabul etme girişimlerinin yanında aralarındaki engellerin varlığı da görülmektedir.

Okuldaki öğretmenler tarafından her iki gruptaki öğrencilerin ortak bir inanca yaslanan paydalarının olduğunun vurgulanması, ortak oyunlar ve etkinlikler oluşturulması, öğretmenlerin öğrencileri bu hususta yönlendirmesi kabul ve benimsemeyi olumlu yönde etkileyen faktörlerdir. Bunun yanında zoraki de olsa kabullenişin olması, Türkçe öğrenimi ile gerçekleşen yakınlaşmanın olması, öğretmenlerin ayrımcılık yapmadan öğrenciye ilişkin söylem ve davranış geliştirmesi de olumlu şekilde etki etmektedir.

Öğrencilerin birbirlerini kolay kabul etmemeleri ve benimsememelerinin arka planında ise çeşitli faktörlerin olduğu görülmektedir. Bunların arasında öne çıkanlar öğrenciler arası iletişimsizlik, gruplaşmalar, aradaki mesafeyi bilinçli şekilde koruma eğilimi, tarafların birbirleri hakkında olumsuz şema geliştirmeleri sayılabilir. Ayrıca sığınmacı çocuklarda travmadan hala izlerin olması, yaşadıkları kültür şoku, birbirleri hakkında geliştirdikleri ayrıştırıcı söylemler, ön yargılar, ailelerin çocukları olumsuz etkilemeleri de diğer faktörler içinde görülmektedir.

Ö5'in aşağıdaki ifadelerinden bazı ipuçları yakalamak mümkündür:

> Suriyeli çocukları dinledikçe aslında onların ne kadar zor durumda olduklarını hissettim. Bu işe başlayana kadar nötr bakıyordum Ancak çocuklar öyle şeyler yaşamışlar ki özellikle 9-10 yaş çocuklar daha çok anlatıyor. Amcasının kolu gözünün önünde kesilmiş. Veya büyüttüğü ve çok sevdiği köpeğini öldürmüşler. Bence bunlar ve daha niceleri çocuklar için travma. Onun üzerine bir de kültür şoku.

Farklı bir sorun ise özellikle okul idaresinin ve öğretmenlerin sıklıkla şikâyetçi olduğu şiddet eylemleridir. Hatta Suriyeli sığınmacıların çoğunlukla kesici veya delici araç-gereç taşıdıkları da söz konusu olmaktadır.

> Suriyeli öğrenciler çok fazla şiddet eğilimli bireyler. Kendi içlerinde birbirlerini benimsemeleri yüksek düzeyde gerçekleşmiş değil. Kendi aralarında gruplaşmalar var. Böyle bir durum söz konusu olduğu için Türk öğrencilerle iletişime geçmeye, birbirlerini benimsemeye vakit bulamıyor diyebilirim. (Ö6)

Bunlar birbirlerini tanımıyor. Temel mesele budur. Tanımadıkları için Suriyeliler hakkında olumsuz imaj, bunların okula artı bir değer katmaması gözüyle bakılmasa bile ona benzer bir duyguyla bakılmasına sebep oluyor. Türklerin düzenini bozdukları için bir kızgınlık var. Eğer din gibi ortak özellikler olmasa idi bu haliyle kabulleniş olmazdı. (İ1)

Her iki grup öğrencinin birbirine karşı ördüğü duvar, aradaki görünen ve görünmeyen bariyerler tarafların birbirlerine olan temasını kesmektedir. Okulun bu iki grup öğrenciyi bir araya getirmek yerine birbirinden ayırması ise aradaki mesafeyi sürekli yeniden üreten bir mekanizmaya evrilmiş durumdadır. Bunun yanında geliştirilen suçlayıcı ve ayrıştırıcı dil de bu mesafeyi korumakta ve derinleştirmektedir. Aşağıdaki ifadeler buna örnektir:

Zaman zaman birbirlerine *öteki* gözüyle bakıyorlar. Onlar savaştan kaçtı, vatanlarında kalmadı, buradaki düzeni bozdular gibi cümleler Türk çocukların Suriyelilere bakışını olumsuz hale getirebilmektedir. (Ö1)

Büyük yaş grubu öğrencilerde öteki gözüyle bakmak maalesef sık görülmekte. Bunda siyasi düşüncelerin ve aile faktörünün önemli olduğunu düşünüyorum. (Ö3)

Suriyeli ve Türk Öğrencilerin Birbirlerini Dışlamalarına İlişkin Bulgular

Suriyeli ve Türk öğrencilerin birbirlerini dışlamalarını öğrenmek için katılımcılara aşağıdaki sorular yöneltilmiştir:

1. Her iki grup öğrenciler de birbirlerini yabancı olarak görüp birbirlerini dışlamakta mıdır?
2. Türk öğrenciler tarafından Suriyeliler için kullanılan dışlayıcı, aşağılayıcı, ötekileştirici vb. tabirler, beden dili vs. olmakta mıdır?
3. Suriyeli öğrenciler tarafından Türk öğrenciler için kullanılan dışlayıcı, aşağılayıcı, ötekileştirici vb. tabirler, beden dili vs. olmakta mıdır?
4. Her iki grup öğrenci arasında sözel ve fiziksel atışma, tartışma, sürtüşme vb. olmakta mıdır? Varsa ne sıklıkla ve düzeyde gerçekleşmektedir?

Tablo 3: Suriyeli ve Türk öğrenciler arasındaki dışlanmaya ilişkin kodlamalar

TEMA 3**: Suriyeli ve Türk Öğrencilerin Birbirlerini Dışlamaları**

Alt Tema 1:	**Alt Tema 2:**
Dışlama girişimleri	*Kabule ilişkin çabalar*
Söylemsel dışlama	Öğretmenlerin girişimleri
Eylemsel dışlama	
Şiddet içeren davranışlar sergileme	
Bir araya gelmemeye çalışmalar	
Bilinçsiz yapılan dışlama	

Tablo 3'e bakıldığı zaman Suriyeli ve Türk öğrencilerin birbirlerini dışlama durumlarını gösteren kodları görmekteyiz.

Kodlara bakıldığı zaman her iki grup öğrencinin de ağırlıklı olarak birbirlerine karşı söylemsel, eylemsel dışlama yaptıkları görülmektedir. Bunun yanında şiddet içeren davranışlar sergiledikleri veya şiddete davetiye çıkaran argümanlar kullandıkları, bir araya gelmemeye çalıştıkları görülmektedir. Ayrıca bir de istem dışı olarak yapılan dışlama da söz konusudur.

Dışlamanın olmaması için öğretmenlerin bireysel çeşitli girişimleri olmaktadır, ancak etki boyutu tartışmalıdır. Bu konuda kolektif bir bilinç geliştirilmiş olması gerekmektedir. "Suriyeli" ifadesinin bile söylemsel bir dışlama anlamıyla yüklü olarak kullanıldığı görülmektedir. *O Suriyeli o bilmez, o oynamasın gibi. Suriyeli çocukları 2. plana attıkları aşikâr* (Ö5). Ya da *Suriyeliler genelde dillerini bilmedikleri için diğer öğrencilere küfür ediyorlar. Aralarında bazıları küçük çaplı da olsa şiddet uyguluyor* (Ö4). *Suriyeli diye dışladıklarına şahit oldum tabi, bunu beden diline de yansıtıyorlar, iğrenerek bakmak gibi* (Ö2).

Yukarıdaki ifadelerde görüleceği üzere dile yansıyan ifadeler zaman zaman eyleme de dökülebilmektedir. Dildeki ifadeler bilincin veya bilinçaltının dışavurumu da denebilir. Bu durumun mütemadiyen sürmesi daha büyük toplumsal sorunlara zemin hazırlayabilir.

Aşağıdaki ifadelerde ise Suriyeli ve Türk öğrenciler arasındaki bilinçsiz dışlama vakalarına örnek olarak okunabilir:

> Her iki taraf için de bilinçli bir dışlama tavrı yok. Ancak kültürel farklılıklardan dolayı bazen basit bir mesele büyütülebiliyor. Suriyeli öğrenciler şiddete daha meyilli oldukları için küçük mesele bazen her iki tarafta da gruplaşmaya yol açıyor. Suriyeli öğrencilerde çakı ve bıçak gibi maddeler öğretmenlerimiz tarafından bulundu. Normal okullarda da öğretmen olmasa çocuklar arasında kavgalar görülebilir, fakat ben burada öğretmenler olmasa bu kavgaların daha şiddetli olacağını sanıyorum. Ben ötekileştirici veya ırksal tahkir edici sözcüklere hiç rastlamadım. Rastladığım olaylar normal çocuklar arasındaki kavga ve atışmalardan ibaret, ancak bu kavgalar farklı milletlerin çocukları arasında olunca daha çabuk ve daha hızlı gelişiyor. Son olarak Suriyeli öğrenciler daha hareketli ve şiddete meyilli çocuklar. Okulda kavgayı daha çok başlatan bunlar diyebiliriz. (İ1)

İ1 tarafından dile getirilen ifadelere göre aradaki temassızlık ve kopukluk en ufak bir kıvılcımda daha büyük soruna evrilebilecek şekildedir. Bu okulda Suriyeli öğrenci sayısının Türk öğrenci sayısından 2 kattan daha fazla olması da aradaki niceliksel dengesizlikten kaynaklı sorunlara da kapı aralamaktadır.

> Türk öğrenciler Arap öğrencileri sorun olarak görüyor. Kendi ülkelerinde kalmaları gerektiğini düşünüyorlar. Sözlü bir tartışmada aralarında sık sık Arapça konuşup yanlış anlaşılmalara sebep olabiliyorlar (Ö3).

> Senin Suriyeli öğrencilerin şöyle dedi, böyle yaptı şeklinde çok şikâyet aldım. 2 Türk öğrencinin arasında yaşansa pek önemsenmeyecek kavgalar ve sürtüşmeler bir Türk ve bir Suriyeli arasında gerçekleştiğinde sorun oluyordu. (Ö5)

Okullardaki tedirginliği ve şiddet kaygısını yansıtan yukarıdaki ifadeler tarafların birbirleriyle ilk fırsatta şiddete bürünmüş söylem ve eylem içerisinde bir araya gelebildiklerini de göstermektedir. Ayrıca öğretmenlerin kontrolü ve nezareti olmadan kendiliğinden bir araya gelmelerin olmaması, birlikte bir etkinlik veya oyun içinde bulunmanın olmayışı, işbirliği gerektiren faaliyetlerin okul idaresince gerçekleştirilmemesi aradaki uzaklığı pekiştirmekte ve tarafların birbirlerini içselleştirmelerinin de önüne geçmektedir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafyadaki güncel siyasi ve askeri gelişmelere bakıldığı zaman Suriyeli sığınmacıların daha bir süre Türkiye'de kalacağı görülmektedir. Suriye'de savaş bitmiş olsa dahi hiçbir şey eskisi gibi olmayacağından Türkiye'de bulunan sığınmacıların kahir ekseriyetinin burada kalacağı tahmin edilmektedir. Bu durumda gerek toplumdaki gündelik hayatta gerekse çocukların zamanının büyük bir kısmını sarf ettiği okul hayatında daha oturaklı ve toplumsal düzeni koruyacak türde söylem ve politika geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Sosyal dışlanma ve eşitsizlik Türkiye'nin zaten hâlihazırda uğraştığı temel sosyal problemler içerisinde yer almaktayken hiç hesapta olmadığı halde ortaya çıkan bu sığınmacı krizi var olan durumu daha da içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Türkiye'de özellikle metropollerin periferilerinde yoksulluk içinde yaşayan, emek piyasasında kol gücünü temsil eden, düşük ücrete tabi olan, kalitesiz bir hayat yaşamaya mahkûm edilmiş ve bunu çeşitli mekanizmalarla yeniden üreterek kendinden sonraki nesle aktaran bir kesim bulunmaktadır.

Savaş sonrasında yoksullaşan veya zaten yoksulken yeni bir hayata tutunma maksadıyla göç eden sığınmacıların gittikleri yerlerdeki tutunma yerleri yine kent yoksullarının tutunduğu çeperler olmaktadır. Bu durum zaten var olan kıt kaynakların daha da azalmasına ve iş-emek kaybının hızlanmasına veya ucuzlamasına neden olduğundan gelen sığınmacılara karşı ilk etapta duyulan merhamet sonradan öfkeye evrilmekte ve sorunların kaynağı olarak kabul edilmektedir. Sığınmacılara karşı geliştirilen bu bilinç ve öfke ailelerden çocuklara intikal ettiğinde çocukların gündelik hayatlarının önemli bir kısmını geçirdiği okullarda da çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Özelde İstanbul'un genelde ise sığınmacı nüfusun yoğun olduğu büyük kentlerin periferilerinde yani kent yoksulluğunun daha hissedilir şekilde yaşandığı yerlerde sığınmacı nüfusun daha çok görünür olması buralardaki yerleşik insanların sorunlarla daha fazla temas etmesi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda Sultanbeyli, sığınmacı nüfusun yoğun olduğu bir ilçe konumundadır. Zaten pek çok yoksul ve dezavantajlı konumda olan insanların tutunmaya çalıştığı yer olan Sultanbeyli, üstüne üstlük beklenmedik şekilde aldığı bu sığınmacı nüfusla var olan çeşitli sorunlarını (kiraların artması, adli vakaların çoğalması, okullardaki düşük kalitede eğitim vb.) daha da artırmıştır. Sorunların kümülatif şekilde artması beraberinde sorunların kaynağı olarak görülen faktörlere yönelik bir olumsuz şema geliştirmeye ve öfke yöneltimine neden olabilmektedir. Ancak bunun yanında Sultanbeyli'nin oldukça güçlü muhafazakar yapısı gelen Suriyeli sığınmacılara yönelik inanç tabanlı ve paydalı bir merhameti de barındırdığından yaşanan öfkeye bu durum supap olabilmektedir.

Türk ve Suriyeli öğrenciler arasında GEM'lerde ve GEM dışı kurumlarda yaşanan gerilim bir tür toplumsal bilinçaltının dışavurumu olarak okunabilir. GEM'lerde daha fazla görülen bu gerilimin nedeni buralardaki Suriyeli öğrenci sayısının çokluğundan kaynaklı olabilir. GEM dışı öğretim kurumlarında daha az sayıda olan sığınmacı öğrenci sayısı her iki grup öğrenci arasındaki etkileşimi ve kaynaşmayı hızlandırabilir. Zira bu şekilde sığınmacıların kendi içinde bir klik oluşturmaları kendiliğinden ortadan kalkabilir.

Etkileşimin az olmasının veya hiç olmamasının en büyük nedeni aradaki dil sorunudur. Tarafların birbirlerinin dillerinden anlamaması yakınlık kurmanın önündeki temel handikaptır. Ancak Suriyeli olup da Türkmen olan öğrenciler nispeten Türkiye Türkçesine yakın bir Türkçe de bildiklerinden ve buraya Türkiye Türkçesini öğrenmeye daha yatkın bir hazırbulunuşlukla geldiklerinden diğer sığınmacı çocuklara göre daha kolay ve hızlı etkileşim içerisinde olmaktadırlar. Bu türdeki öğrencilerin Türk ve Arap öğrenciler arasında bir köprü hatta tercüman vasfı taşıdıkları görülmektedir.

Her ne kadar Türkler Suriyeliler ile geçmişte ortak bir tarih oluşturmuş ve şu anda aynı dini inancın parçaları olsa da bu durum çok hızlı gelişen sığınmacı göçünün yerleşik nüfus nezdinde hemen kabul görmesine olanak sağlamamıştır. Çünkü Türkiye en fazla Suriyeli mülteci barındıran ülkeler konumundadır ve bu durum Türkiye'ye ekonomik ve sosyal anlamda bir yük oluşturmaktadır. Suriyeli sığınmacıların karıştığı adli vakalar bu yükü fazlasıyla taşıyan yerleşik nüfusun bilincinde özellikle medyada da sıklıkla rastlanan ve kötücül bir kimlik izlenimi uyandırmaktadır. Tüm bu bileşenler bir araya geldiğinde sığınmacılara yönelik istemli veya istemsiz şekilde mesafe koyma, dışlama, öteki gözüyle bakma vb. olabilmektedir.

Aynı manzaraya sığınmacılar cephesinden bakıldığında ise farklı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Geride bıraktıkları acı dolu bir hayata rağmen başka bir yere göç eden bir insanın örselenmiş kimliği ve yaşantısı onu kolaylıkla hayata bağlanmaktan alıkoymaktadır. Haliyle bu nüfus ve okul bazında öğrenciler özellikle kendileri gibi dram yaşamış, örselenmiş, benzer hikâyeler taşıyan kesimlerle birlikte olmayı, onlarla grup oluşturmayı ve klikleşmeyi yeğlemektedir.

Sonuç olarak Türk ve Suriyeli öğrencilerin birbirlerine karşı yakınlık duymamasının önünde çeşitli engeller olduğu ve bu engellerin her iki taraf nezdinde kendince haklı nedenlerinin olduğu anlaşılmaktadır. Ancak okullara ve özellikle öğretmenlere düşen en önemli sorumluluk bu engelleri aşmaları konusunda öğrencilere iyi rehberlik yapabilmektir. Çünkü erken yaşlarda ve zamanlarda çözülemeyen toplumsal sorunlar gittikçe biriken bir hale dönüşüp içinden daha da çıkılmaz vaziyete gelebilir. Bunun yanında ailelere bu konuda kendi çocuklarına karşı daha olumlu ve barışçıl bir bilinç vermeleri telkin edilmelidir. Suriyeli öğrencilerin rehabilite edilmeleri, topluma entegrasyonları konusunda yardımcı olunmaları, Türkçeyi daha düzgün ve hızlı öğrenme konusunda etkili çalışmalara yer verilmesi aradaki etkileşimi ve kabulü hızlandıracak öneriler arasında sıralanabilir.

Kaynakça

Adaman, F. ve Keyder, Ç. (2006). *Türkiye'de büyük kentlerin gecekondu ve çöküntü mahallelerinde yaşanan yoksulluk ve sosyal dışlanma: avrupa Komisyonu Sosyal Dışlanma ile Mücadele Mahalli Topluluk Eylem Programı 2002-2006 Raporu.*

Deniz, A. Ç., Ekinci, Y., & Hülür, A. (2016). *Bizim müsatkbel hep harap oldu.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Doyran, Ersin. "*Türk toplumunda Suriyeli mülteci çocuklar algısı: Fatih ve Esenler örneği",* Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Emin, M. (2016). Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi: Temel eğitim politikaları. *Analiz,* s.153, ss. 9-25.

Erder, S. (2002). *Kentsel gerilim.* Ankara: Uğur Mumcu Araştırma Vakfı (um:ag) Yayınları.

Goffman, E. (2014). *Damga: Örselenmiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar (çev. L. Ünsaldı).* Ankara: Heretik Yayınları.

Kaya, A., & Kıraç, A. (2016). *İstanbul'daki Suriyeli mültecilere ilişkin zarar görebilirlik değerlendirme raporu.* İstanbul: Hayata Destek Derneği.

Merriam, S. (2013). *Nitel araştırma desen ve Uygulama için bir rehber (ed. S. Turan).* Ankara: Nobel Yayınları.

Taştan, C. ve Çelik, Z. (2017). *Türkiye'de Suriyeli çocukların eğitimi: Güçlükler ve öneriler.* Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayınları.

STK'ların Mülteci Öğrencilerle İlgili Çalışmaları: DÜYETDER Örneği

Bekir BİLGE*
Ali Kemal ARDIÇ**

Giriş

Osmanlı Devleti'nin yıkılışından itibaren Müslümanların yaşadıkları coğrafyada zulüm hüküm sürmüştür. Günümüzde Müslüman coğrafyasında bu zulümler artarak devam etmektedir. Irak, Suriye, Libya, Yemen, Afganistan ve daha pek çok ülkede her gün kan ve gözyaşı akmaktadır. Dünyanın başka hiçbir yerinde bu kadar şiddetin olduğu başka bir coğrafya bulunmamaktadır. Türkiye bu coğrafyada kendi bağımsızlığını muhafaza edebilen birkaç ülkeden biridir. Ve hatta bu mazlum coğrafyada hemen her ülkeden mülteci barındıran bir ülkedir. Türkiye çevresinde yaşanan bu zulümlere sessiz kalmamıştır. Koşulsuz ve sorgusuz bir şekilde kendisine sığınan herkese kapısını açmıştır. Mülteciler için çeşitli şehirlerde kamplar kurulmuş ve bu kamplar dünya medyasında övgüye mazhar olmuştur (McClelland, 2014). Türkiye sınırlarını açmakla kalmamış, 2015 yılında uluslararası camiada 6 milyar $ yardım ile 6,3 milyar $ yardım yapan ABD'den sonra en çok insani yardım yapan ikinci ülke haline gelmiştir (Development Initiatives, 2017). Bu yardım miktarıyla Türkiye GSMH'nın %=,75'ini uluslararası yardımlara ayırarak tüm dünya ülkelerine büyük bir örnek teşkil etmiştir (AFAD, 2017).

Göç hareketleri açısından Türkiye'nin "geçiş ülkesi" konumu son yıllarda değişime uğramış ve bir "hedef ülke" haline gelmiştir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017). Mülteci kelimesi başka bir ülkeye veya yere sığınmış olan kişi, sığınmacı anlamına gelmektedir (Türk Dil Kurumu, 2017). Mülteciler kendi ülkelerinde yaşanan iç savaşlar, kuraklıklar, afetler vb. sebeplerle başka ülkelere göç ederler. Son istatistiklere göre Türkiye'de 3.5 milyon mülteci bulunmaktadır. Mültecilerin geldikleri ülkelere göre dağılımları şu şekildedir: 3.2 milyonu Suriyeli, 145 bini Afgan, 140 bini Iraklı, 32 bini İranlı ve 13 bini diğer ülkeler (UNHCR - The BM Mülteci Örgütü, 2017). Bu mülteciler çeşitli kamplara yerleştirilmekle birlikte bazılarına oturma izni verilmiştir. Oturma izni bulunan mülteciler ise çeşitli illere yerleştirilmiştirler. Çoğunluğu büyükşehirlerde olmak üzere pekçok küçük şehirde de mülteciler bulunmaktadır. Düzce ilinde ise son verilere göre ikamet izni ile bulunan mülteci sayısı 797'dir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017). Bu sayının oldukça az olduğu düşünülebilir, ancak yabancı bir ülkede hiç tanımadıkları insanların içinde bir de olunsa bin de olunsa pek çok zorlukla karşılaşılabilmektedir. Türkiye'ye son 10 yılda giriş ve çıkışlar sürekli olarak artmıştır (KIZILAY, 2017).

Düzce Yetim, Öksüz ve Dezavantajlı Gençler ile Yardımlaşma-Dayanışma Derneği (DÜYETDER) 2015 yılı Nisan ayında Düzce ilinde kurulmuştur. Kurucularının tamamı eğitimci olup, çeşitli devlet okullarında öğretmenlik ve idarecilik yapmaktadırlar.

* Öğretmen, Düzce İsmetpaşa Ortaokulu
** Öğretmen, Düzce Namık Kemal İlkokulu

DÜYETDER yine bir sivil toplum kuruluşu olan Eğitim-Bir-Sen üye ve yöneticilerini bünyesinde barındırmaktadır. Eğitim-Bir-Sen ve Memur-Sen sendikalarının yaptığı faaliyetlere bakıldığında, bu sendikaların yurtiçi ve yurtdışı pek çok yardım faaliyetlerinde bulundukları görülmektedir (Eğitim-Bir-Sen, 2017; Memur-Sen, 2017). Özellikle Suriye iç savaşının başladığı 2011 yılından itibaren çeşitli vesilelerle Türkiye geneli yardım kampanyaları organize eden bu sendikalar, kendilerini "Sadece ücret sendikacılığı değil, hizmet sendikacılığı, eylem sendikacılığı" yaptıkları şeklinde lanse etmektedirler. DÜYETDER'in kuruluşunda da hiç kimseden karşılık beklemeden insanlara yardım götürme, hizmet etme anlayışı etkili olmuştur. Kurucu başkanı ve başkan yardımcısı halen Düzce Eğitim-Bir-Sen şubesinde başkan yardımcılığı görevi yapmaktadırlar. DÜYETDER yetim, öksüz ve dezavantajlı gençlerin sorunlarını çözmeye, onlara destek olmaya yönelik çeşitli faaliyetler ve projeler gerçekleştirmektedir. Derneğin geliri gönüllülerin yaptıkları bağışlar ve üye aidatlarından sağlanmaktadır. Dernek gelirinin büyük kısmını dezavantajlı gençler ve ailelerine yönelik faaliyet ve projelerde değerlendirmektedir. Türkiye devletinin mülteciler için gerçekleştirdiği faaliyetlere karşılık bir STK olan DÜYETDER de kendi yerel imkanları ile mülteciler için harekete geçme kararı almıştır.

DÜYETDER öncelikle Düzce Valiliği tarafından tespit edilen yetim, öksüz ve dezavantajlı gençlerin bulunduğu aileleri ziyaret etmiştir. Bu ailelerin ihtiyaçlarını tespit ederek onlara göre çeşitli yardım kampanyaları düzenlemiştir. Bu konuda dernek üyesi eğitimciler ve idareciler ile iletişime geçilerek, kendi okullarında ihtiyaç malzemeleri toplamaları sağlanmıştır. Daha sonra bu malzemeler ihtiyaç sahibi mülteci ailelere ulaştırılmıştır. Dernek ayrıca mülteci ailelere çok yaygın bir ulusal marketin hediye kartlarını dağıtmaktadır. Bu kartlar sayesinde mülteci aileler, ihtiyaçlarını para ödemeksizin alabilmektedirler. Bu ulusal market seçilirken alkol, tütün vb. satışı yapılmamasına dikkat edilmiştir. DÜYETDER doğrudan para yardımı yapmaktadır. Yardımlarını ihtiyaç malzemesi veya hediye kartı olarak yapmaktadır. Bunun nedeni ise doğrudan verilen paranın sigara, alkol, kumar vb. yerlere harcanma ihtimalinin olmasıdır. Hediye kartların kullanımı ile ilgili Türkçe, İngilizce ve Arapça bir broşür derneğin imkanlarıyla hazırlanmıştır. Hediye kart verilen mülteci veya yerli ailelere bu broşürlerden de verilmektedir. Bu sayede hediye kartın tam olarak amacına uygun bir şekilde kullanılması hedeflenmiştir. DÜYETDER ihtiyaç malzemesi ve hediye kart yardımının yanı sıra, bağışçılarının talebiyle ihtiyaç sahibi yerli ve mülteci ailelere 2017 yılı Ramazan ayında gıda kolisi yardımında da bulunmuştur. Bu yardımlarla Düzce ilinde 120'den fazla aileye ulaşılmıştır. Ramazan ayında bağışçıların yaptıkları bağışlarda ciddi artışlar kaydedilmiştir. Bu bağışları yapanlar yine eğitim camiasındaki kişilerdir. Ayrıca gıda kolilerinin ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmalarında yine eğitim camiasından yardım alınmıştır. Bu kişiler kendi görev aldıkları okullarda veya çevresinde ihtiyaç sahibi bulunan kişileri DÜYETDER yetkililerine bildirmektedirler. DÜYETDER yetkilileri de bu ihtiyaç sahiplerine yardımları ulaştırmaktadır.

Bir dernek gönüllüsü ve sendika üyesi tarafından yapılan ihbar sonucunda Düzce iline bağlı bir köye ziyarete gidildi. Bu ziyareti gerçekleştiren DÜYETDER yetkilileri gördükleri manzara karşısında gerçekten çok zor anlar yaşadılar. Köyün uzak yerinde bulunan bir

çiftlikte 6 m^2 alana sahip barakadan bozma bekçi kulübesinde 5 çocuklu Irak'tan göç etmiş mülteci bir aile yaşamaktaydı. Babanın iki eli olmasına rağmen yaşadığı bir kaza neticesinde parmaklarını kaybetmişti. Ayrıca annenin erkek kardeşi de yanlarındaydı. O'da savaşta yüzünden yaralanmıştı. Barakanın içine bakıldığında ise en büyüğü 10 yaşında en küçüğü 10 aylık olan 5 çocuğun yerde yarı baygın yattıkları görüldü. Yapılan ufak bir araştırma neticesinde çocukların çiftlikte bulunan kuyudan su içmeleri nedeniyle ishal oldukları bunun neticesinde de yarı baygın yattıkları anlaşıldı. Dernek yetkililerince ilk iş olarak aileye temiz su temin edildi. Daha sonra aile şehir merkezinde dernek yetkililerine yakın olacak bir şekilde eve yerleştirildi. Evin kirası, elektirik, su, doğalgaz faturaları DÜYETDER tarafından karşılanmaktadır. Mülteci ailenin en büyük 3 çocuğu dernek yetkililerinden birinin müdürlüğünü yaptığı ilkokula kayıt ettirildi ve öğrenimlerine orada devam etmektedirler. Çocukların gıda ve eğitim ihtiyaçları DÜYETDER yetkililerinin teşvik ettiği gönüllülerce karşılanmaktadır. Iraklı aileye her ay düzenli olarak hediye kart yardımı yapılmaya devam edilmektedir. Ayrıca kullanılabilir durumda ve fazla eşyası bulunan eğitim çalışanlarına ulaşılarak bu eşyaların Iraklı aileye ulaştırması sağlanmaktadır.

DÜYETDER okulların açıldığı haftada çeşitli okullarda mülteci olsun veya olmasın ihtiyaç sahibi öğrencilere kırtasiye yardımında bulunmaktadır. Mülteci olan veya olmayan öğrencilerin diğer eğitim ihtiyaçları da dernek imkanlarınca karşılanmaktadır. Havaların soğudu zamanlarda ise kışlık giyecek yardımında bulunmaktadır. Bazı durumlarda ihtiyaç sahibi ailelere kömür yardımında da bulunmaktadır. Çeşitli bağışçılara ulaşarak, yapmayı düşündükleri yardımları ihtiyaç sahiplerine ulaştırmaktadır. DÜYETDER'i tanıtma faaliyetlerinde bulunularak, daha çok bağışçıya ulaşılması amaçlanmaktadır. Tüm bu faaliyetler dernek yetkililerinin mesai saatlerinin dışında kalan sürelerde ve haftasonları gerçekleştirilmektedir.

Sonuç

Sivil toplum çalışmaları emek ve gönüllülük ister. Sivil toplum çalışmalarının etkili olabilmesi için düzenli olması gerekir. Gönüllüler çalışmalarında bir karşılık beklemez. Amaçları insana, doğaya, dünyaya hizmet etmek ve daha iyi bir yer haline gelmesini sağlamaktır. Eğitim çalışanlarının vazifeleri, insanları eğitmek ve geleceğe hazırlamaktır. Eğitim çalışanları sürekli olarak insanlarla iletişim halindedir. Çok farklı çevreden velileri olmakta, çok farklı insanları tanıyabilmektedir. Bu kadar çok insanı tanımak sivil toplum çalışmaları için büyük bir fırsat oluşturmaktadır. Eğitim çalışanlarının örgütlenme faaliyetlerinin oldukça yaygınlaşması neticesinde, farklı okullardan öğretmenler ve idareciler mesai saatleri dışında daha çok bir araya gelmekte ve görüş alışverişinde bulunabilmektedirler. Sendikacılık faaliyetleri bu alanda önemli bir yer tutmaktadır. Bu durum sayesinde eğitim çalışanları tarafından çeşitli sivil toplum faaliyetleri rahatlıkla yapılabilmektedir. DÜYETDER de bu görüşmeler neticesinde ortaya çıkan bir fikirle kurulmuştur. DÜYETDER kurucularının mesai saatleri dışında gönüllü olarak yaptıkları sivil toplum çalışmaları, Düzce ilinde bir farkındalık ortaya koymayı amaçlamaktadır. Zaten vazifeleri vatandaşlara hizmet olan eğitim çalışanları, bu vazifenin yanında ellerinden geldikçe ulaşamadıkları insanlara da DÜYETDER sayesinde ulaşabilmektedirler.

Sivil toplum çalışmaları, sosyal devletin sorumluluk alanında aldığı iş yükünü paylaşmayı hedefler. Bunu yaparken de devletten bir yardım beklemez. Tamamıyla kendi imkanlarını harekete geçirerek, faaliyetlerini sürdürür. Her insanın gönüllü olarak bir sivil toplum faaliyetinde yer alması yaygınlaşmalıdır. Sosyal devlet anlayışını tamamlayacak olan sivil toplum çalışmaları, devlet-STK işbirliğiyle daha etkili faaliyetlerin ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Ayrıca çeşitli STK'ların imkanlarının farklı STK'lar sayesinde başka alanlarda kullanılması da etkili bir sivil toplum faaliyeti olmaktadır. DÜYETDER gibi sivil toplum kuruluşlarının artması, gönüllü sayısının artması, yardımların ve bağışların artması için etkili tanıtım ve bilgilendirme faaliyetleriyle gerçekleşebilecektir. Bu sayede sosyal devletin tamamlayıcısı olan STK'lara yapılan yardımlar artacaktır.

Kaynakça

AFAD. (2017). 09 29, 2017 tarihinde https://www.afad.gov.tr/ adresinden alındı

Development Initiatives. (2017). 09 28, 2017 tarihinde Global Humanitarian Assistance Report 2017 : http://devinit.org/post/global-humanitarian-assistance-2017/?utm_source=Mailchimp# adresinden alındı

Eğitim-Bir-Sen. (2017). 10 12, 2017 tarihinde http://www.ebs.org.tr/ adresinden alındı

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2017). 10 02, 2017 tarihinde Göç İdaresi: http://www.goc.gov.tr/ adresinden alındı

KIZILAY. (2017, Mayıs). GÖÇ İSTATİSTİK RAPORU. Ankara, Ankara, Türkiye.

McClelland, M. (2014). *How to Build a Perfect Refugee Camp*. 09 29, 2017 tarihinde https://www.nytimes.com/2014/02/16/magazine/how-to-build-a-perfect-refugee-camp.html?_r=0 adresinden alındı

Memur-Sen. (2017). 10 12, 2017 tarihinde http://www.memursen.org.tr/ adresinden alındı

Türk Dil Kurumu. (2017). 09 29, 2017 tarihinde Güncel Türkçe Sözlük: http://www.tdk.gov.tr/ adresinden alındı

UNHCR - The BM Mülteci Örgütü. (2017). 10 03, 2017 tarihinde http://www.unhcr.org adresinden alındı

Çekiyorum: Mültecilik; Mülteci Çocuk Olma -Ankara Örneği-

Esra Nurcan REYHANLIOĞLU*

Özet

Toplumsal hayatta yerine hiç birşeyin ikame edilemediği bir varlık olarak çocuk; geçmişten günümüze toplumların çocuğa verdiği değer ve çocuk hakları önemli değişimlere uğramıştır. Çocuğun aile içindeki yeri ve önemi tartışılagelmiş, bir yandan da çocuğun aileye egemen olması söylemleri sıklıkla duyulur olmuştur. Bu durum ise dünyanın bütün yerlerinde aynı hızda yayılmamış; çocuk yetiştirme stilleri ülkeler, şehirler hatta yöreler arasında bile ciddi farkılılıklar göstermiştir. Bu değişimi etkileyen sebeplerden en önemlileri arasında yaşadığımız toplumsal krizler sayılabilir. Yaşanan bu krizlerde en çok payı henüz kendini doğal ve toplumsal hayat şartları karşısında yeteri kadar koruyacak halde olamayan çocuklar almaktadır. Toplumsal krizlerin en önemlileri arasında bütün dünyayı iyi ya da kötü şekilde etkileyen zorunlu göçler yer almaktadır. Bu göçler ise mülteci sorunu başlığını ortaya çıkartmaktadır. Mülteci sorunu sosyal bilimler açısından ciddi bir sorunken, bu sorunun en önemli alt başlıklarından biri mülteci çocuk olmak sorunudur. Çalışma Türkiye'ye çeşitli ülkelerden zorunlu göç yapmış 5 çocuk ile yapılmıştır. Yöntem olarak fotoğraflar aracılığı ile yarı yapılandırılmış görüşme tekniği (FİG)/ Photo Elicitation kullanılmıştır. Çocuklardan mülteci olmanın onlara nasıl hissettirdiğini anlatan fotoğraflar çekmeleri istenmiş; sonrasında çektikleri fotoğraf hakkında neler düşündükleri, fotoğrafın onlara ne hissettirdiği ve çektikleri kareyi neden önemli buldukları tarzında sorular yöneltilmiştir. Çalışmanın cevap bulmak istediği soru mülteci olan çocukların kendilerini nasıl gördükleri ve bu durumun onlar için ne anlama geldiğidir. Sonuç kısmında ise Türkiye'deki ve Dünya'daki mülteci çocuklar için yapılan çalışmalar ve uygulanan politikalar hakkında bilgiler aktarılmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda bu çalışmalara eleştirel bir gözle bakılmış, mülteci çocuk olmanın toplumsal etki boyutuna değinilmiştir.

Anahtar kelimeler: Mülteci, Çocuk, Göç, Küresel kriz

1. Giriş

Çocukluk kavramı geçmişten günümüze sürekli değişse de, neslin, aile bütünlüğünün devamı olarak tanım bulma halini sürdürmüştür. Çocuğun içine doğduğu ailedeki anne baba tutumları çocuğun gelecek hayatındaki rolünü önemli ölçüde etkilemektedir. Her çocuk, hayatı öncelikle ailesi perspektifinden öğrenmeye başlar. Bu da farklı çevrelerde yaşayan çocukların gelişim seyirleri benzer olsa da, hayata karşı bakış açılarını, yaşama tutunma mücadelerini etkileyen önemli bir değişkeni ortaya çıkartır. Ailenin de yaşama şeklini ve dinamiğini oluşturan şey içinde bulunduğu toplumdur. Toplumda varolan durum toplumun en temel yapı taşı olan aileyi derinden etkiler ve aile ortaya çıkan durumdan iyi ya da kötü şekilde etkilenir. Toplumda ortaya çıkan durumlardan en önemli alt başlıklarından biri toplumsal krizlerdir. Toplumsal kriz tanımını açmak gerekirse: Krizler toplumsal hayatta kötüyü çağrıştıran anlamda kullanılsa da kriz kelimesi aniden ortaya çıkan olumlu ya da

* Yl. Öğr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

olumsuz etkileri olan bir durumdur. Toplumsal kriz ise bir toplumda aniden ortaya çıkan ve toplumun tüm kesimleri tarafından az ya da çok hissedilen bir olgudur.

Bu çalışmanın temelini oluşturan mültecilik kavramı da aynı zamanda bir toplumsal kriz alt başlığıdır. Mültecilik kavramı 1952 yılında kabul edilen göçmen yasasında yalnızca Avrupa Milletlerinden gelen ve ülkemize sığınma talebinde bulunan insanlar için tanım bulmuş olsa da, günlük litaratürde ülkemizde yaşayan farklı uyruktan olan herkes için kullanılır haldedir. Toplumsal krizler bağlamında mültecilik kavramı ise çok boyutlu içerikleri kapsamında barındırır. Göç yapan toplumlar ve göç kabul eden toplumlar eğer bu durum bir savaş, büyük bir toplumsal sarsıntı gibi aniden ortaya çıkmış ve hazırlıksız yakalanılmış bir olay ise ardından gelişecek olaylara birden farklı şekilde iyi ve kötü yönde tepki vermektedirler. Bu tepkiler hem tepki vereni hem de tepki alanı, psikolojik ve sosyolojik bakımdan oldukça önemli ölçüde etkilemektedir. Bu etkilerin boyutlarını tahmin etmek, yorumlamak ve genel bir analiz yapabilmek içinse saha çalışmaları önemli bir yer tutmaktadır.

Mültecilik dünya üzerinde genel bir uyum sorununu beraberinde getirirken, mülteciliği daha çocukken yaşamak zorunda kalmış çocuklar da bu kavramın önemli bir alt başlığıdır. Mülteci çocuk olmak kavramı, henüz hayata tutunma karşısında hazırlıksız olan çocukların, bir anda hayatlarının olumlu ya da olumsuz şekilde alt üst olmasını yaşamaları şeklinde anlam bulmaktadır. Bu çocukların yaşadıkları bu ani duygu-durum değişikliği onların ilerki yaşlarındaki hayat yollarını temelden etkileyecek bir olaydır. Özellikle ülkemizde artık kalıcı olmaları konuşulan Suriyeli mültecilerin çocuklarının ülke geleceğinde paylarının olacak olması, bu durumu bir çok açıdan önemli kılan bir husustur. Bu çalışma mülteci çocukların gözünden mülteciliğin anlaşılabilmesi için yapılmıştır.

2. Yöntem

Çalışmada yöntem olarak fotoğraflar aracılığı ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği (FİG) / Photo Elicitation kullanılmıştır. FİG tekniği, araştırmacıların kendi çektikleri fotoğraflarla kendilerine ait yaşam deneyimlerini ortaya çıkartmayı sağlayan bir tekniktir. Bu tekniğin daha çok çocuklarla yapılan çalışmalarda iyi sonuç verdiği düşünülmektedir. Bunun sebepleri arasında çocukların bir fotoğraf üzerinde yorum yaparken daha rahat olmaları, fotoğraftaki detayları anlatırken çekince yaşamamaları, katılımcı çocuğun kendi hakkında düşüncelerini fark etmesi ve daha derin analizlere ulaşma imkanı sağlamasıdır.

3. Çalışmanın Önemi

Çalışma bir çok açıdan önem taşımaktadır. Öncelikle daha önce mülteci çocuklar üzerine bir çalışma ülke genelinde yapılmamıştır. Mülteci çocuk olma durumu iyi anlaşıldığında bu çocuklar üzerine yapılabilecek politikalar daha sağlıklı bir seyre oturacaktır. Mülteci çocukların geleceği, ülke geleceğini de etkileyecektir. Bu da bu konunun önemini ortaya koymaktadır. Kullanılan yöntem bakımından da çalışma ülkemiz literatüründe henüz çok yaygın bir kullanıma sahip değildir. Ancak FİG tekniği nitel çalışmalar için oldukça derin bilgiye ulaşmayı mümkün kıldığı için faydalıdır.

4. Çalışmanın Sınırlıkları ve Kapsamı

Çalışma yalnızca Ankara'daki bir semtte 5 Suriyeli çocuk üzerinden yapılmıştır. Bu da kapsam geçerliliğini daraltmıştır. Çalışmanın daha genel bulgulara ulaşabilmesi için alanın ve çocuk sayısının genişletilmesi gerekmektedir. Çalışma yapılan çocukların ailelerinden gerekli izinler alınmıştır.

5. Bulgular

Çalışma 5 çocuk ile Ankara'da Siteler semtinde yapılmıştır. Ailelerinden izinler alındıktan sonra çocuklara çalışmanın içeriği ve amacı anlatılmıştır. Her çocuktan Türkiye'ye geldiklerinden beri dikkatlerini çeken şeyleri, onlar için anlam ifade eden şeyleri, farklı ya da aynı buldukları şeyleri fotoğraflamaları istenmiş ve bir haftalık süre verilmiştir. Sonrasında her çocukla ayrı ayrı çektikleri fotoğraflar üzerine konuşulmuş ve sorular sorulmuştur.

Katılımcı 1

Çalışmada ilk görüşülen çocuk Sabiha'dır. 11 yaşındadır ve 3 yıl önce Türkiye'ye gelmiştir. Türkiye'ye gelmeye evlerinin yanında bomba patladıktan sonra bir gecede karar vermişlerdir. Şu an ilkokul 5. sınıf öğrencisidir. Türkçe öğrenmektedir. Çektiği fotoğraflar ve açıklamaları verilmiştir.

Fotoğraf 1

Sabiha: Bu bir basketbol sahası, ben burayı çok seviyorum. Çünkü Suriye'de kızların top oynaması, futbol oynaması, basketbol oynaması yasaktır. Biz buraya geldiğimizde, kızlar top oyunuyordu, ben onlara kızacaklar diye çok korktum. Ben bu yüzden bu sahayı çok seviyorum.

Araştırmacı : Neden yasaktı top oynamak?

Sabiha : Yasak ve günahtı. Erkekler oynabilirdi, ama bizim için günah sayılıyordu.

Fotoğraf 2

Sabiha : Türkiye'de çok fazla park var ve ben parkları çok seviyorum. Suriye'de benim bildiğim 2 park vardı ve evimize çok uzaktı, gidemiyorduk ama burası çok yakın. Ben burada çok mutlu oluyorum, cennetmiş gibi geliyor bana.

Araştırmacı: Ailenle mi geliyorsun tek mi?

Sabiha : İlk geldiğimiz zamanlar annem olmadan hiç bir yere gidemiyordum, artık ama biz kendimiz gelebiliyoruz.

Fotoğraf 3

Sabiha: Ben bu bankı çok seviyorum. Çünkü biz ailecek geldiğimizde burada bütün herkes yan yana oturabiliyor. Suriye'de savaş vardı ve biz hiç ailemle yan yana gelemiyorduk. Ama burada amcamlar, dayımlar hep birlikte oturuyoruz. Ailecek bir arada olmak çok güzel.

Araştırmacı: Savaşta hiç yakınını kaybettin mi?

Sabiha : Evet dayım bize gelirken onu askerler öldürmüş. O bize geliyordu ne suçu vardı bilmiyorum. Annem çok ağlamıştı.

Fotoğraf 4

Sabiha: Burası bizim okulumuz. Türkiye'de okullar çok güzel. Bizim Suriye'de okullarda hiç pencere yok. Okullar kötü binalar, ama burada çok güzel. Öğretmenlerimiz bize hiç kızmıyor.

Araştırmacı : Suriye'de öğretmenleriniz kızıyorlar mıydı?

Sabiha: Çok hemde. İlk geldiğimde bir gün ödevimi yapmamıştım, öğretmen beni dövecek diye çok korktum, ama burada kimse bizi dövmüyor, öğretmenlerimiz çok iyi. Burada okulda dayak yok.

Fotoğraf 5

Sabiha : Ben bu fotoğrafı çok seviyorum. Bana Suriye'den gelişimizi hatırlatıyor. Biz çok korkarak geldik buraya, bizi öldürecekler diye ama sonunda geldik.

Katılımcı 2

Usame adlı 11 yaşındaki Suriye'den 2 yıl önce gelmiş çocukla görüşülmüştür. Usame ve ailesi Türkiye'ye sınırdan girmişlerdir.

Fotoğraf 6

Usame: Okulumu çok seviyorum. Buradaki öğretmenler çok iyi. Hepsi bize yardımcı oluyor, ödev yapmayana falaka cezası bile yok.

Araştırmacı : Falaka cezası mı vardı Suriye'de?

Usama: Hemde her şeye ceza veriyorlardı. Bir kere ödev yapmadım diye 5 arkadaşım 40 tane falaka cezası yedik. Öğretmenler bizi sürekli dövüyorlardı. Burada öğretmenler bizi seviyorlar. Eskiden okula gelmekten korkardım, artık korkmuyorum.

Fotoğraf 7

Usame: Bu bizim trafik uygulama dersimiz. Suriye'de hiç böyle şeyler yok. Bu benim en çok sevdiğim ders. Ama sınıfta sadece bu dersi Suriye'den gelen arkadaşlarım seviyor. Türkiyeli arkadaşlarımız bu dersleri sevmiyorlar. Bence çok güzel bir ders.

Fotoğraf 8

Usame: Burada çok fazla top oynacağımız yer var. Suriye'de sadece okulda saha vardı, onu da haftada bir kez kullanırdık. Burada her istediğimizde kullanabiliyoruz.

Fotoğraf 9

Usame: Biz Suriye'deyken babamla sürekli uçurtma uçururduk, ama burada uçuramıyoruz. Çünkü burada hiç boş arazi yok. Her yer dolu, her yerde ev var. Türkiye'de bunu sevmiyorum. Uçurtma uçurmayı çok özledim.

Fotoğraf 10

Usame: Biz Suriye'deyken babamla çok ağaç dikerdik, ama askerler gelip bizim ağaçlarımızı bile kopardılar. Ne istediler ağaçtan bilmiyorum. Şimdi ağaç görünce çok üzülüyorum. Buraya geldiğimizde babam yine bahçeye ağaç dikti, ama ben ona yardım etmedim. Çünkü ağaçları görmek beni üzüyor. Yine bizim ağaçlarımızı kopartacaklar diye çok korkuyorum.

Katılımcı 3

Kifayet 10 yaşındadır. Suriye'den 3 yıl önce gelmiştir. Ailesiyle birlikte savaşta uzak akrabalarını kaybettiklerinde gelmeye karar vermişlerdir.

Fotoğraf 11

Kifayet: Bu fotoğraf benim Türkiye'de geldiğimden beri çok gördüğüm şey. Burada sürekli bir şey yapıyorlar, sonra onu tekrar yıkıyorlar, sonra tekrar yapıyorlar, hiç anlamıyorum. Suriye'de hiç böyle olmaz. Orada ben hiç belediyenin ev yıktığını görmedim. Savaşta gördüm bir tek.

Fotoğraf 12

Kifayet: Burada bir sürü ağaç var, yeşil var. Bizim orada hiç park yoktu, burada çok fazla park var. Ben buraya gelince çok mutlu oluyorum. Bizim orada her taraf çamurdu. Burada her şey çok düzenli. Yürüyoruz, pislenmiyor ayaklarımız.

Araştırmacı: Orada gezmiyor muydunuz?

Kifayet: Ayda bir kez babam çıkartırdı savaş başlamadan. Uzaktı bize park. Ben hiç bu kadar kalabalık görmedim parklarda Suriye'de. Burada herkes parkta çok eğlenceli.

Fotoğraf 13

Kifayet: Burası bizim salonumuz. Suriye'de sadece zenginlerin koltuğu olurdu. Artık bizim de var, çok mutluyum. Biz zengin değiliz, ama yine de var.

Araştırmacı: Suriye'de nasıldı?

Kifayet: Bizim tek odamız vardı Suriye'de. Gece olunca da yer yatağı yapıp yatıyorduk. Şimdi bizim odamız bile var. Annemlerle yatmak güzel değildi.

Araştımacı: Odanın olması nasıl bir his?

Kifayet: Çok güzel, kardeşlerimle gece bile oyun oynuyoruz bazen. Kendi odamız sonuçta.

Fotoğraf 14

Kifayet: Bizim peteklerimiz var artık. Ellerimle dokunuyorum, yakmıyor ellerimi. Hem de evde her yer sıcak oluyor. Burasını bu yüzden çok seviyorum.

Fotoğraf 15

Kifayet: Biliyor musun Suriye'de top oynamak yasaktı kızlara. Ben çok oynamak isterdim, ama burada erkeklerden çok ben oynuyorum. Orada neden yasaktı hiç anlamam.

Bisiklet binmek de yasaktı. Ama burada değil. Tabii şimdi paramız yok, alamıyoruz ama babam söz verdi alacak bana da.

Katılımcı 4

Fatma 12 yaşında, Türkiye'ye 2 yıl önce gelmişler. Burada ilkokul 5. sınıfa gidiyor.

Fotoğraf 16

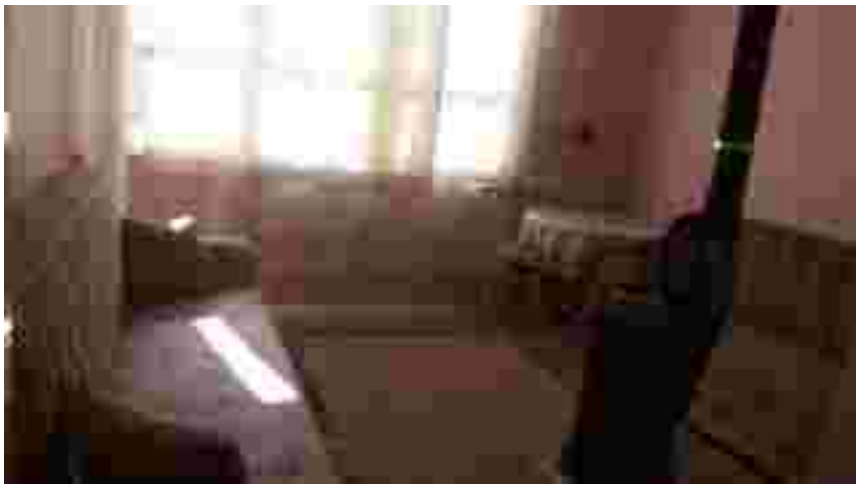

Fatma: Bizim evimizde hiç koltuk yoktu Suriye'de, ama burada koltuklarımız var. Biz televizyonda koltuklu ev görünce çok beğenirdik, artık bizim de var, çok şanslıyız. Şimdiki evimiz çok güzel, burası çok rahat.

Fotoğraf 17

Fatma: Suriye'de bizim okulumuzdan çok arkadaşımızı kaçırdılar. Bir daha onları hiç görmedik. Ben o yüzden okulda sınıftan dışarı hiç çıkmazdım, çok korkardık. Bir de öğretmenlerimiz bize hep kızardı. Kızlara daha çok kızıyorlardı. Oradaki okulumu hiç sevmiyordum.

Fotoğraf 18

Fatma: Bak bizim odamız burası. Kız kardeşimle ikimizin. Suriye'de annemle babamla aynı odada yatıyorduk, başka oda yoktu. Burası öyle değil.

Araştırmacı: Odanızda neler yapıyorsunuz?

Fatma : Kız kıza konuşabiliyoruz. Arkadaşlarım bize gelebiliyor. Rahat rahat oturuyoruz. Sonra ışığı istediğimiz an kapatabiliyoruz. Babam karışamıyor.

Araştırmacı: Baban size çok mu karışıyordu ?

Fatma: Orada savaş vardı. Bize bir şey olmasın diye gece az ses yapsak hemen kızardı.

Fotoğraf 19

Fatma: Eskiden hiç tek başıma dışarı çıkamazdım. Annem hiç güvenmezdi, ama şimdi bizim yaşadığımız yer çok güvenli. Annem bile izin veriyor. Sadece akşam çıkarsak babam da oluyor yanımızda, ama yine de çok güzel bir şey bu. Burayı gelip seyrediyorum ben, çok güzel.

Araştırmacı: Çok sık geliyor musun buraya?

Fatma: İlk geldiğim gün buraya gelmiş, etrafı seyretmiştim. Burada bombalar patlamıyor. Binalar yıkık değil. Toz toprak değil etraf. O günden beri buraya gelince çok mutlu oluyorum. Burada yaşayan insanlar çok şanslı.

Katılımcı 5

Sidra 11 yaşındadır. Suriye'den 2 yıl önce gelmiştir.

Fotoğraf 20

Sidra: Ben bu ağacı gördükçe çok mutlu oluyorum. Birileri bizim için ağaç dikiyor. Bizim mutlu olmamızı istiyor. Galiba burdakiler bizi seviyorlar. Yoksa bu kadar park yapmazlardı. Ben buraya gelince çok mutlu oluyorum. Suriye'de hiç bu kadar ağaç görmedim.

Fotoğraf 21

Sidra: Buradaki parklara bakınca ben çok mutlu oluyorum. Biz buraya hep geliyoruz. Arkadaşlarımla oynayabiliyorum.

Araştırmacı: Suriye'de park yok muydu?

Sidra: Ben çok hatırlamıyorum, ama orada her şey kahverengi ya da siyahtı. Burada her şey rengarenk, çok güzel.

Fotoğraf 22

Sidra: Artık biz yemeklerimizi televizyondakiler gibi masada yiyoruz. Suriye'deyken hep yerde yemek yerdik. Bir de artık yerde oturmuyoruz. Koltuklarımız var.

Araştırmacı: Suriye'de eviniz nasıldı?

Sidra: Orada da evimiz büyüktü aslında. Ama masamız, koltuğumuz yoktu böyle. Burada var.

Fotoğraf 23

Sidra: Burada ben çatıları çektim. Suriye'de evde çatılar böyle değildi. Ama bu çatılar olunca, sanki bana buraya hiç bomba düşmez gibi geliyor.

Araştırmacı: Bu sana nasıl hissettiriyor?

Sidra: Daha güvenlikli burası. Bilmiyorum aslında ama bizim buradaki evimiz daha güvenli bence. Burada bize bir şey olmaz.

6. Sonuç ve Tartışma

Çocuklardan alınan bilgiler doğrultusunda onların yaşamlarından elde edilen kareler kendi ağızlarından doğrudan aktarılmıştır. Çocuklar için önemli olan şeyler genellikle okulları, parklar, ev yaşamlarındaki konfor değişimi, etrafta gördükleri ve farklı buldukları şeylerdir. Çocuklarla çalışma öncesi yapılan konuşmalarda sıklıkla buradakiler bizi istemiyor, biz kötü değiliz ifadeleri sıklıkla söylenmiştir. Bu durum çocukların yaşadıkları durumun her açıdan farkında olduklarının bir göstergesi olabilir. Ç—Katılımcı çocukların Türkiye'nin kentleşme sorunu hakkında bile düşüncelerinin olması oldukça dikkat çekici bir ayrıntı olarak görülebilir. Katılımcı çocuklara fotoğraf değerlendirmeleri sonrasında Suriye'ye dönmek isteyip istemedikleri sorusuna, hepsi de hayır yanıtını vermişlerdir. Bunların sebepleri arasında oradan çok korkarak ayrılmaları, orası hakkında güzel şeyler hatırlamamaları yer almaktadır. Katılımcılar Tükiyelilerden hâlen oldukça çekinmekte ve dışlanma korkusu yaşamaktadırlar. Bunu ilk geldiklerinde daha çok hissettiklerini ifade etmişler, şimdi ise alıştıklarını söylemektedirler.

Türkiye'de hâlen Suriye'den göçmüş çocuklar için yapılan bir eğitim politikası bulunmamakta, yalnızca Türkçe öğretilerek varolan eğitim sistemine dahil edilmeye çalışılmaktadır. Bu durum çocukların bir kültürel çatışma yaşamalarına sebebiyet verebilecek bir husustur. Göçeden çocukların almış oldukları eğitim sistemi ve Türkiye'de uygulanan eğitim sistemi hâl-i hazırda oldukça farklıdır. Bu farklılıklar arası bir inceleme yapılmalı ve yeni bir kombinasyon sağlanmalıdır. Bu doğrultuda çalışmalar yapmak, hem çocukların hem de ülkenin geleceği için önem taşımaktadır.

BEŞİNCİ OTURUM

MÜLTECİLERİN İSTİHDAMI VE ÇALIŞMA HAKLARI

Arş. Gör. Bahtiyar SAYGICI
Yabancıların Türkiye'de Çalışma Hakları ve Karşılaşılan Sorunlar

Bilge ÇOBAN
Türkiye'de Suriyeli Mülteciler için Geçim Fırsatları İnşa Etmek

Gülay ACAR YURTMAN
Suriyeli Çocuk Mültecilerin Karşı Karşıya Bulundukları Risk Alanları

Kübra YÜKSEL
Öğr. Gör. Burak YÜKSEL
Göçte Güvenli Yol: Sosyal Sermaye

Yabancıların Türkiye'de Çalışma Hakları ve Karşılaşılan Sorunlar

Arş. Gör. Bahtiyar SAYGICI*

Özet

Türkiye son dönemlerde, özellikle komşu ülkelerde meydana gelen siyasi ve etnik olaylar nedeniyle kitlesel veya bireysel halde bir göç hareketine maruz kalmıştır. Türkiye, 1960 yılından sonra göç veren ülke statüsünde iken son yıllarda göç alan ülke statüsüne geçmiştir. Özelikle son dönemlerde meydana gelen göç hareketleri nedeniyle Türkiye göç edenler için transit geçiş bölgesi haline gelmiştir. Bu göç hareketi karşısında mevzuatımızda yabancıların çalışma ve barınmaları için çeşitli düzenlemelere gidilmiştir.

Mevzuatımızda yabancı kavramı içerisinde mülteciler, şartlı mülteciler, ikincil koruma statüsüne sahip olanlar, geçici koruma statüsüne sahip olanlar, göçmenler ve diğerleri olmak üzere çeşitli statüler bulunmaktadır. Yabancıların, Türkiye'de çalışabilmeleri için 28.07.2016 tarihinde 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun'a göre yabancıların Türkiye'de çalışabilmeleri için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığından çalışma izni almaları gerekmektedir. Yabancılara uygulanan bu izin sisteminin amacı, Türk vatandaşlarının haklarının zedelenmemesi ve yabancı kaçak işçiliğin önlenmesidir. 6735 sayılı Kanun ile yabancılara çalışma izni başvuruları ile ilgili çeşitli şekil şartları ve kısıtlamalar getirilmektedir. Bu Kanun ile birlikte bazı yabancılara çeşitli ayrıcalıklar tanınmakta, bazı yabancılar da çalışma izninden muaf tutulmaktadır. Bu Kanun ile birlikte nitelikli işgücü ile nitelikli yatırımcıdan yararlanma imkanı sağlanmakta ve nitelikli yabancıya şartları halinde Turkuaz Kart verilerek Türkiye'de istihdamı sağlanmaktadır.

Çalışmamızda yabancıların statülerine göre Türkiye'de çalışma izni alma şartları, çalışma izni türleri, yabancıların çalışmalarının kısıtlandığı iş ve meslekler, yabancıların çalışma izni konusunda karşılaştığı sorunlar ayrıntılı olarak incelenecektir.

Rights to Work of Foreigners in Turkey and The Problems Encountered

Abstract

Turkey has recently been subjected to a mass or individual immigration act, especially due to political and ethnic incidents that have occurred in neighboring countries. After 1960, Turkey was in the status of emigrant country, but has moved to the status of immigrant-receiving country in recent years.Turkey has also become a transit zone for immigrants especially due to recent migration movements. Encontered with this migration movement, our legislation has been made various arrangements for working and sheltering conditions of foreigners.

Within the notion of foreigner there are various status in our legislation; including refugees, conditional refugees, persons with secondary protection status, persons with temporary protection status, immigrants and others. International Labor Force Law No. 6735 has entered into force on 28.07.2016 for foreigners to work in Turkey. According to this law, foreigners are required to obtain a work permit from the Ministry of Labor and Social Security in order to work in Turkey. The purpose of this permission system applied to foreigners is to prevent the

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi

rights of Turkish citizens from being damaged and to prevent foreign illegal workers. By law no 6735, various forms of conditions and restrictions are introduced for work permits applications of foreigners. In the framework of this Law, some privileges are granted to some foreigners and some foreigners are exempted from work permits. This Law makes possible to benefit from qualified labor force and qualified investors also to employ foreigners who are provided with Turquoise Cards if they fulfill the conditions.

The conditions for obtaining a work permit in Turkey according to the status of foreigners, types of work permits, jobs and professions restricted to foreigners' work and problems encountered by foreigners on work permits will be examined witk detail in our research.

1. Genel Olarak

Türkiye coğrafi ve jeopolitik konumu nedeniyle yüzyıllardır göç güzergâhı üzerinde bulunmaktadır. 1960 yılından sonra Türkiye göç edenler için transit geçiş ülkesi ya da kaynak ülke statüsünde iken özelikle son dönemlerde hedef ülke haline gelmiştir. Türkiye'ye doğru bireysel veya kitlesel göçlerin giderek artması, nüfusun hızla artışına neden olmakta ve bu durum göç edenlerin istihdamını zorunlu hâle getirmektedir.

Kitlesel göçlerin giderek artması karşısında, göç eden yabancıların Türkiye'de barınma, çalışma ve hayatlarını sürdürebilme koşulları yeniden gözden geçirilmiş ve mevzuatımızda değişiklikler yapılmıştır. Yabancıların Türkiye'de çalışabilme koşullarını düzenleyen 4817 sayılı Kanun[1] bu göç hareketi karşısında yetersiz kalmış ve 28.07.2016 tarihinde YÇİHK yürürlükten kaldırılarak, Uluslararası İşgücü Kanunu[2] yürürlüğe girmiştir.

Mülga YÇİHK, dağınık halde bulunan yabancıların istihdamını düzenleyen yasal düzenlemeleri bir araya getirmiş ancak bu Kanun genel itibariye düşük vasıflı ve ikincil işgücü piyasasında çalışanların daha fazla yer aldığı, nitelikli yabancının Türkiye'de istihdamını sağlayamayan, nitelikli yabancı ve yatırımcıya özel fırsatlar tanımayan, niteliği gereği özelikle kayıt dışı istihdamı beraberinde getiren bir düzenlemeydi.

Türkiye'nin yabancı istihdamı konusundaki politikası UİK ile değişmiş ve artık büyüyen ekonomi karşısında nitelikli yabancı ve sermayenin ülke dışına çıkmasının önüne geçilmeye çalışılmış ve nitelikli işgücüne sahip yabancıların Türkiye'de kalmaları ve nitelikli işgücünü Türkiye'de oluşturması amaçlanmıştır.[3] Kanun tasarısı görüşmelerinde Türkiye'ye doğru sürekli artan kitlesel göç ile ortaya çıkan bu nüfus hareketi ve bunun sonucunda oluşan uluslararası işgücü potansiyeli hareketliliği ile ülkeler tarafından bu potansiyel sonucunda ortaya çıkan nitelikli işgücünün çekme rekabeti izlenerek nitelikli yabancı çalışanların birincil işgücü piyasasına girişinin önündeki engellerin kaldırılması ve yabancı istihdam politikasının

[1] R.G. 06.03.2003/4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun (YÇİHK).
[2] R.G. 13.08.2016/6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu (UİK).
[3] Özdemir, C.S. Yabancıların Çalışma İzinlerini Düzenleyen, Uluslararası İşgücü Kanunu Neler Getiriyor, *İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Mali Çözüm Dergisi*, s. 297, S. 137, Eylül-Ekim 2016.

öncelik haline getirilerek Türkiye'nin yabancı istihdamında vasıflı eleman gücünün artırılması hedeflenmiştir.[4]

Çalışmamızda öncelikle mevzuatımızda yabancı tanımına giren statüler belirtilecek ve Türkiye'de kazanılan yabancılık statüsüne göre yabancıların çalışma hakları ve yükümlülükleri, 6735 sayılı UİK'ya göre çalışma izin türleri ve şartları belirtilecektir.

2. Mevzuatımızda Yabancılar

Bireysel veya kitlesel halde gerçekleşen göç hareketi karşısında Türkiye'de yabancıların çalışma hayatında istihdamlarının sağlanıp çalışabilmeleri için öncelikle yabancının statüsünün ne olduğunu bilmek gerekmektedir. Türkiye'ye gelerek Türkiye'den koruma talep eden yabancılara sağlanacak koruma statüsünün kapsamını ve uygulanmasını düzenlemek için yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu[5] 3. maddesinin (ü) bendinde yabancı, *"Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kimse"* olarak tanımlanmıştır. Mevzuatımızda yabancı tanımının kapsamında genel itibariyle uluslararası koruma sağlanan mülteciler, şartlı mülteciler (sığınmacılar), ikincil koruma statüsüne sahip olanlar ile geçici koruma statüsünden yararlananlar, vatansızlar, göçmenler ve diğer statülerde bulunan yabancılar bulunmaktadır.

Uluslararası sözleşmeler dışında vatansızlığı genel olarak düzenleyen özel hükümler mevzuatımıza ilk defa YUKK ile getirilmiştir. YUKK'nın 3. maddesinin (ş) bendi uyarınca vatansız, hiçbir devlete vatandaşlık bağı ile bağlı bulunmayan ve yabancı sayılan kişi olarak tanımlanmıştır. Vatansızlığın tespiti, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yapılır ve vatansız kişilere Türkiye'de yasal olarak ikamet edebilmeleri için "Vatansız Kişi Kimlik Belgesi" verilir (YUKK m. 50).

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası alanda dikkat çekmeye başlayan mülteci sorunu özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra önem kazanmış ve 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme yani Cenevre Konvansiyonu[6] ve 1951 Cenevre Konvansiyonu'na ek 1967 Protokolü ile mülteciler konusunda önemli düzenlemeler yapılmıştır. Türkiye bu sözleşmeleri ihtirazi kayıtla onaylamış ve mevzuatımızda sözleşmelere yönelik düzenlemeler yapılmıştır. YUKK'nın 61. maddesinde mülteci, *"Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasî düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu*

[4] Teksoy, B. Yabancıların Çalışma Hakkı İle İlgili Güncel Gelişmeler, *Milletlerarası Özel Hukukta Güncel Konular Sempozyumu*, s. 255, Eskişehir, Yetkin Yayınevi, 21-22 Nisan 2016.

[5] R.G. 11.04.2013/6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK).

[6] Bu sözleşme, 28.07.1951 tarihinde Cenevre'de imzalanmış ve 43. maddeye uygun olarak 22.04.1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye sözleşmeyi 24.08.1951 tarihinde imzalamış ve 29.08.1961 tarihinde 359 sayılı kanunla ihtirazi kayıtla onaylamıştır. Ekşi, N. *Mültecilere ve Sığınmacılara İlişkin Mevzuat,* s. 3, İstanbul, Beta Yayınevi, 2010.

tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişi" olarak tanımlanmıştır.[7]

Türkiye'nin 1951 Cenevre Konvansiyonu'na koymuş olduğu coğrafi çekince neticesinde mevzuatımızda mülteci-sığınmacı ayrımına gidilmiş ve YUKK'da sığınmacı ve mülteci tanımı yapılırken, sığınmacı kavramı yerine "şartlı mülteci" kavramı getirilmiştir.[8] YUKK'nin 62. maddesine göre Türkiye'ye iltica etmiş olan kişinin şartlı mülteci sayılabilmesi için, Avrupa ülkeleri dışında meydana gelmiş bir olay neticesinde Türkiye'ye iltica etmiş olması gerekir. Ayrıca Türkiye'ye iltica etmek isteyen kişinin; ırkından, dininden, tabiiyetinden, belli bir toplumsal gruba mensubiyetinden, siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından korkmuş olması, vatandaşı olduğu ülkenin sınırları dışında bulunması ve bu ülkenin korumasından yararlanamaması ya da korku nedeniyle yararlanmak istememesi veya ülkesine dönememesi gerekmektedir.

Mevzuatımızdaki diğer bir yabancılık statüsü olan ikincil koruma yani tamamlayıcı koruma kavramı ilk kez YUKK ile düzenlenmiştir. YUKK'nın 63. maddesinde ikincil koruma: "*Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayrım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir"* şeklinde tanımlanmıştır. Bu maddeye göre mülteci veya şartlı mülteci sayılmayan ve kendisine bu statüler verilmeyen yabancı YUKK 63. maddesinde sayılan sebeplerden birinin veya birkaçının bulunması halinde ikincil koruma talebinde bulunabilir. Bu kişiye statüsü verilene kadar ikincil koruma statüsü ve uluslararası koruma statüsü kimlik belgesi verilir.[9]

Türkiye'ye doğru özelikle son yıllarda hızla artan bireysel veya kitlesel göç karşısında nüfusun gittikçe artması, bu göçlerin geçici olabileceği düşüncesi ve göç alan ülkeye karşı aşırı yük olması nedeniyle kitlesel halde göç eden kişilerin statülerinin belirlenmesi zorunluluğu doğmuştur. Mevzuatımızda YUKK ile birlikte yabancılara ilk kez "geçici koruma statüsü" verilmeye başlanmıştır.[10] Son dönemlerde Türkiye'ye doğru kitlesel veya bireysel halde göç eden Suriyelilerin yani geçici koruma statüsüne sahip olanların hak ve

---

[7] Kanun maddesinde bahsedilen "Avrupa ülkeleri" ifadesinden ne anlaşılacağı tartışma konusuydu. YUKK'nın öncesinde Avrupa ülkeleri derken sadece Doğu ve Batı Avrupa ülkeleri değil ayrıca bazı durumlarda Azerbaycan ve Ukrayna'nın bile bu kategoriye girdiği görülmekteydi.[7] Ancak Kanun'un tanımlar başlıklı 3. maddesinde Avrupa ülkelerinin tanımı yapılarak, bu kategorinin Avrupa Konseyi üyesi olan devletlerin yanı sıra Bakanlar Kurulu ile belirlenecek olan devletleri de kapsayacağı belirtilmiştir.

[8] Kaya, İ. ve Eren, E. Y., Türkiye'de Suriyeliler Hukuki Durumu, Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri, *Siyaset, Ekonomi ve Toplumsal Araştırma Vakfı Raporu,* s. 25, Seta Yayınları, 2015.

[9] Çelikel A. ve Gelgel G.Ö., *Yabancılar Hukuku*, s. 25, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2017.

[10] Çiçekli, B., *Yabancılar ve Mülteci Hukuku,* s. 322, Ankara, Seçkin Yayıncılık, Ağustos 2014; Çelikel ve Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, s. 26.

yükümlülüklerinin belirlenmesi için 2014 tarihinde "Geçici Koruma Yönetmeliği"[11] yürürlüğe girmiştir.[12] Yönetmeliğin 3. maddesinin (f) bendinde geçici koruma, ülkesinden ayrılmaya zorlandığı için geri dönemeyen ve acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen ya da kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan koruma olarak tanımlanmıştır. Geçici koruma statüsüne sahip yabancılara valilik tarafından geçici koruma kimlik belgesi düzenlenir ve bu belge yabancıya sadece Türkiye'de kalış hakkı tanır ancak bu belge ikamet izni yerine geçmez.

3. Yabancıların Türkiye'de Çalışma Hak ve Özgürlükleri

1982 Anayasa'sında çalışma hakkı, "çalışma ve sözleşme hürriyeti" başlığını taşıyan 48. maddede: *"Herkes dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir. Özel teşebbüsler kurmak serbesttir."* hükmüyle ve devamında 49. maddede: *"Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir."* denilerek çalışma hakkının herkesi kapsadığı ancak 16. maddede: *"Temel hak ve hürriyetler, yabancılar için, milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir."* denilerek yabancılara ilişkin olarak, temel hak ve özgürlüklerin uluslararası hukuka uygun olarak kanunlarla sınırlanabileceği belirtilmiştir. O halde 1982 Anayasası'nda, çalışma hak ve özgürlüğü bakımından Türk vatandaşı ile yabancı arasında bir ayrım yapılmamakta ancak yabancıların temel hak ve özgürlüklerinin uluslararası hukuka uygun olarak kanunlarla sınırlanabileceği anlaşılmaktadır.[13]

Yabancıların Türkiye'de çalışabilme şartlarını düzenleyen UİK'nın 6. maddesinde yabancının çalışma izni almadan Türkiye'de çalışamayacağı ve çalıştırılamayacağı belirtilmiştir. UİK tanımlar başlıklı 3. maddesinde çalışma izni, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından resmî bir belge şeklinde düzenlenen ve geçerlilik süresi içinde yabancıya Türkiye'de çalışma ve ikamet hakkı veren izin olarak tanımlanmıştır. O halde bir yabancının Kanun'da belirtilen istisnalar dışında Türkiye'de çalışabilmesi için öncelikle çalışma izni alması gerekmektedir.

UİK 2. maddesinde, Kanunun kapsamı belirtilmekte ve kimlerin Kanun kapsamında olup olmadığı düzenlenmektedir. Maddeye göre;

1-Türkiye'de çalışmak için başvuruda bulunan veya çalışan yabancıları,

2-Bir işveren yanında mesleki eğitim görmek üzere başvuruda bulunan veya gören yabancıları,

3-Staj yapmak üzere başvuruda bulunan veya staj yapan yabancıları,

4-Türkiye'de geçici nitelikte hizmet sunumu amacıyla bulunan sınır ötesi hizmet sunucusu yabancıları,

---

[11] R.G. 22.10.2014/29153 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği.

[12] Uyanık, A. Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Sağlık Hakkı, *Milletlerarası Özel Hukukta Güncel Konular Sempozyum*, s. 195, Eskişehir, Yetkin Yayınevi, 21-22 Nisan 2016.

[13] Erken, B., Anayasal Çerçevede Türkiye'de Çalışma Hakkı, *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi,* s. 71, C. 1, S. 2, Ekim-Aralık 2013; Çelikel ve Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, s. 156; Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku,* s. 111.

5-Yabancı çalıştıran gerçek ve tüzel kişileri,

6-Yabancı çalıştırmak üzere başvuruda bulunan gerçek ve tüzel kişileri,

7-Çalışma izni almaktan muaf tutulan yabancıları Kanun kapsamındadır.

4. Yabancıların Türkiye'de Çalışabilme Şartları

4.1. Çalışma İzni ve Çalışma İzni Uzatma Başvuruları

4.1.1. Çalışma İzni Başvuruları

Türkiye'de çalışmak isteyen yabancılar, yurt içinde veya yurt dışında şartları dâhilinde çalışma izni talebinde bulunabilirler. UİK 7. maddesi uyarınca, çalışma izni başvuruları yurt dışında yabancının vatandaşı olduğu veya yasal olarak bulunduğu ülkedeki Türkiye Cumhuriyeti büyükelçilikleri veya başkonsolosluklarına yapılır ve Türkiye Cumhuriyeti büyükelçilikleri veya başkonsoloslukları, yurt dışında yapılan çalışma izni başvurularını Bakanlığa iletir. UİK ile ilk defa çalışma izni başvurularının yetkili aracı kurum tarafından da yapılabileceği belirtilmiştir.[14] Yurt dışından yapılan çalışma izni başvurusu üzerine yabancıya başvuru referans numarası verilir ve başvuru işlemleri işveren veya yetkili aracı kurum tarafından referans numarası esas alınarak "Online Çalışma İzni Başvuru Sistemi" üzerinden başvuru oluşturularak gerçekleştirilir.[15] Daha sonra yabancı şahıs tarafından yurt dışı temsilciliğine yapılan başvuruyu takip eden on iş günü içinde Türkiye'deki işvereni tarafından elektronik başvurunun tamamlanması ve istenen belgelerin elden veya posta yolu ile Bakanlığa ulaştırılması gerekmektedir. Yurt dışından çalışma izni talebinde bulunan ve çalışma izni talebi olumlu cevaplanan yabancının, çalışma izin belgesinin başladığı tarihten itibaren altı ay içerisinde Türkiye'ye gelmediği takdirde çalışma izni iptal edilecektir (UİK. m. 12/2).

Yurt içinden çalışma izni başvuruları, ilk aşamada "Online Çalışma İzni Başvuru Sistemi" üzerinden doğrudan Bakanlığa yapılır. Başvuru yapıldıktan sonra başvuru formu alınarak diğer belgelerle birlikte elektronik ortamdan kaydın tamamlandığı tarihten itibaren altı işgünü içinde elden veya posta yolu ile Bakanlığa ulaştırılması gerekmektedir.[16]

Yurt içinde ÇSGB'ye yapılan çalışma izni talebi dışında UİK 14. ve 18. maddelerinde, çalışma izni talebinde bulunacak yabancıların başvurularının, 14. maddede Dışişleri Bakanlığına, 18. maddede de Ekonomi Bakanlığına yapılması gerektiği belirtilmiştir.

Çalışma izni ve çalışma izni muafiyeti almak için Dışişleri Bakanlığı'na başvurabilecek kişiler 14. maddede sayılmıştır.[17] UİK 18. maddesinde, 3218 sayılı Serbest Bölgeler

---

[14] Kanunun tanımlar başlıklı 3. maddesinde yetkili aracı kurum, nitelikleri ve görev çerçevesi yönetmelikle belirlenen ve Bakanlık tarafından yetkilendirilen kurum veya kuruluş olarak adlandırılmıştır.

[15] Çalık, A., *Çalışma Hayatında Yeni Dönem-I: Çalışma İzni Zorunluluğu ve Başvuru Süreci,* s. 1, Yaklaşım Dergisi, S. 289, Ocak 2017; http://www.calismaizni.gov.tr/media/1045/isyeribasvuruk%C4%B1lavuzu.pdf (15.10.2017)

[16] Çalık, A., *Çalışma Hayatında Yeni Dönem-I: Çalışma İzni Zorunluluğu ve Başvuru Süreci,* s. 1; http://www.calismaizni.gov.tr/media/1045/isyeribasvuruk%C4%B1lavuzu.pdf (15.10.2017).

[17] UİK madde 14- (*1) Yabancı ülkelerin Türkiye'deki diplomatik ve konsüler temsilciliklerinin; a) Bağlı birimi olarak faaliyet gösteren okullarda, kültür kurumlarında ve din kurumlarında görevli yabancılar, çalışma izni muafiyeti, b) 18/4/1961 tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi ve 24/4/1963 tarihli*

Kanunu[18] kapsamında çalışacak yabancıların çalışma izni başvurularının Ekonomi Bakanlığı'na yapılması gerektiği belirtilmiştir. Ekonomi Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı ile başvurulan çalışma izinlerini verme yetkisi ÇSGB'ye aittir. Burada Ekonomi Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı sadece çalışma izninin değerlendirmesini yapmakta ve ÇSGB'ye başvuru hakkında görüşünü ileterek çalışma izninin verilmesini sağlamaktadır.[19]

4.1.2. Çalışma İzni Uzatma Başvuruları

Türkiye'de çalışma izni talebinde bulunan ve bu talebi olumlu cevaplanarak çalışma izni alan yabancının çalışma izni süresi bittikten sonra da tekrar Türkiye'de çalışmaya devam etmek istediği takdirde şartlar dahilinde çalışma izni uzatılabilir. Çalışma iznini uzatmak isteyen yabancı uzatma başvurusunu elektronik ortamda ÇSGB'ye yapması ve bu belgenin kâğıt ortamında imzalanarak diğer istenen belgelerle birlikte altı işgünü içinde Bakanlığa ulaştırması gerekmektedir.[20]

Çalışma izni uzatma başvurusu, çalışma izni süresinin dolmasına altmış gün kalmasından itibaren ve her durumda çalışma izni süresi dolmadan yapılması gerekmekte olup çalışma izni süresi dolduktan sonra yapılan uzatma başvuruları reddedilecektir (UİK m. 7). Maddeye göre çalışma izni uzatma başvurusunda bulunacak yabancı, çalışma izni süresi bitimine altmış gün kalmasından itibaren uzatma başvurusunda bulunabilir ve her durumda çalışma izni süresi bitimine kadar uzatma talebinde bulunabilir.[21] Çalışma izni süresi bittikten sonra yapılan uzatma başvuruları da ilk defa başvuru yapan yabancılara uygulanan esaslara göre değerlendirilir.

4.2. Ön İzin Uygulaması ve Çalışma İzninin Verilmesi

Çalışma izni başvurularının değerlendirilmesi aşamasında yapılan önemli bir uygulama olan ön izin incelenmesi UİK 8. maddesinde düzenlenmiştir. Maddeye göre mesleki yeterlilik gerektiren mesleklerde çalışma izni düzenlenebilmesi için, yabancının çalışacağı meslek ile ilgili yetkili kurumdan ön izin alması gerekmektedir. Maddenin devamında ön izin alınması

Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi kapsamında bağlı birimi sayılmayan okul, kültür veya din kurumlarında görevli yabancılar çalışma izni almak kaydıyla çalışabilirler. (2) Yabancı ülkelerin Türkiye'deki diplomatik ve konsüler temsilciliklerinde diplomatik kadro üyesi, konsolosluk memuru, idari ve teknik kadro üyesi ve konsolosluk hizmetlisi, Türkiye'deki uluslararası kuruluşlarda uluslararası memur ve idari ve teknik personel olarak görev yapan kişilerin; a) Eş ve çocukları ile karşılıklılık esasına veya ilgili ülkeyle yapılmış bulunan ikili anlaşmaya göre belirlenmiş yakınları; bu Kanunda, ilgili ikili anlaşmada ve mevzuatta zikredilen çalışma izni muafiyeti hükümleri saklı kalmak kaydıyla Türkiye'de çalışma izni alarak, b) Özel hizmetinde çalışan yabancılar, çalışma izni muafiyeti alarak, çalışabilirler. (3) Bu maddenin ikinci fıkrasının (b) bendinde belirtilen yabancıların, aynı fıkrada belirtilen statüde olmayan işveren yanında çalışmak üzere yurt içinden yapacakları çalışma izni veya çalışma izni muafiyeti başvuruları kabul edilmez. (4) Bu madde kapsamındaki başvurular Dışişleri Bakanlığına yapılır. Dışişleri Bakanlığınca uygun görülen başvurular Bakanlığa iletilir. Bakanlığa iletilen bu başvurulara çalışma izni veya çalışma izni muafiyeti düzenlenmesinde İçişleri Bakanlığının olumlu görüşü aranır.

[18] R.G. 15.06.1985/3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu.

[19] Ekşi, N., *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu,* s. 238, Ankara, Seçkin Yayıncılık, Ağustos 2014.

[20] YÇİHK Uygulama Yönetmeliği Madde 5- *Kanun kapsamında Bakanlığa yapılacak başvuruların elektronik ortamda yapılması ve kağıt ortamında imzalanarak Yönetmelik ekinde belirlenen diğer belgelerle birlikte Bakanlığa ulaştırılması gerekir. Çalışma izinleri Bakanlıkça, kağıt kullanılarak veya elektronik belge olarak verilir.*

[21] Çalık, A., *Çalışma Hayatında Yeni Dönem-I: Çalışma İzni Zorunluluğu ve Başvuru Süreci,* s.1.

gereken meslek ve kurumlar belirtilmiş ve mesleki yeterlilik gerektiren sağlık hizmetlerinde Sağlık Bakanlığı'ndan, eğitim hizmetlerinde Milli Eğitim Bakanlığı'ndan, yükseköğretim kurumlarında öğretim elemanı olarak çalışacak yabancılar için Yükseköğretim Kurumu'ndan, Ar-Ge personeli olarak çalışacak yabancılar için ise Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'ndan ön izin alınması gerektiği belirtilmiştir (UİK m. 8). Ön izin uygulamasında ön izni verme yetkisi Kanun maddesinde belirtilen kurumlarda iken verilen ön izne göre çalışma izni verme yetkisi ise ÇSGB'ye aittir.

Usulüne uygun olarak yapılan başvuruların alınarak çalışma izni verilip verilmeyeceği uluslararası işgücü politikasına göre değerlendirir ve bilgi ve belgelerin tam olması kaydıyla Bakanlık otuz gün içinde çalışma izni başvurularını sonuçlandırır.

Çalışma izni alarak başkasına bağımlı olarak çalışmak isteyen yabancıyı çalıştıran işverenler, yabancı için çalışma izni aldıktan sonra yanında çalıştıracağı yabancıların çalışma izin belgesindeki izin başlangıç tarihinden itibaren otuz gün içinde; çalışma izin belgesinin işverene gönderildiği tarih/tebliğ tarihi ile çalışma izin tarihinin farklı olması hâlinde çalışma izin belgesinin işverene gönderildiği tarihten/tebliğ tarihinden itibaren otuz günlük süre içinde işe başlangıcının yapılıp sigorta primlerinin yatırılarak Sosyal Güvenlik Kurumu'na vermeleri gerekmektedir.[22]

UİK 12. maddesinde, yabancıya verilen çalışma izni veya çalışma izni muafiyetinin, YUKK 27. maddesi uyarınca ikamet izni yerine geçeceği belirtilmiştir.[23] Maddenin devamında hükme istisna getirilerek, YUKK'da belirtilen mülteci ya da ikincil koruma statüsü dışında kalan yabancıların herhangi bir nedenle ikamet izninin olmasının yabancıya çalışma hakkı tanımayacağı belirtilmiştir. Bu hüküm doğrultusunda uluslararası koruma başvuru sahibi ve şartlı mülteciler ile geçici koruma sağlanan yabancıların ikamet izinlerinin, çalışma izni yerine geçmeyeceği ayrıca bu yabancıların ikamet izni hakkı olmalarına rağmen çalışabilmeleri için çalışma izni almaları gerektiği anlaşılmaktadır.[24]

4.3. Çalışma İzni Türleri

4.3.1. Süreli Çalışma İzni ve Süreli Çalışma İzninin Uzatılması

Yabancıların Türkiye'de istihdamlarının sağlanabilmesi için verilen çalışma izinleri, yabancıların çalışmalarının denetlenmesi, yabancı istihdamının kontrol altına alınması, Türk vatandaşlarının haklarının zarara uğratılmaması gibi sebeplerle kural olarak belirli bir süreye tabi olarak verilir. UİK 10. maddesinde, yabancıların çalışma izin türleri belirtilmiş ve yabancılara Türkiye'de süreli olarak çalışabilme imkanı tanınmıştır. Bu maddeye göre, yabancının çalışma izni talebinin olumlu cevaplanması halinde yabancıya, çalışmak için başvurduğu iş veya hizmet sözleşmesinin süresini aşmamak koşuluyla, gerçek veya tüzel

[22] Ataş, E., Yabancı Uyruklu işçilerin Çalışma İzinleri ve Sosyal Güvenlik işlemleri, *Mali Çözüm Dergisi,* s. 299, S. 127, Ocak-Şubat 2015.

[23] UİK Madde 27- Çalışma izninin ikamet izni sayılması (1) Geçerli çalışma izni ile 27/2/2003 tarihli ve 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun 10 uncu maddesine istinaden verilen Çalışma İzni Muafiyet Teyit Belgesi, ikamet izni sayılır. (Mülga ikinci cümle: 28/7/2016-6735/27 md.) (2) Çalışma izni verilebilmesi veya iznin uzatılabilmesi için yabancının 7 nci madde kapsamına girmemesi şartı aranır.

[24] Ekşi, N., *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu,* s. 249.

kişiye ya da kamu kurum veya kuruluşuna ait belirli bir işyerinde veya bunların aynı işkolundaki işyerlerinde belirli bir işte çalışmak şartıyla ilk başvuruda en çok bir yıl geçerli çalışma izni verilir (UİK m. 10). YÇİHK Uygulama Yönetmeliği'nin 26. maddesinde çalışma izin belgesinin, belgede yazılı işyeri ve adres yönünden geçerlilik taşıyacağı belirtilmiştir. O halde çalışma izin belgeleri, sadece çalışma izni belgesinde belirtilen işyeri ve adres için geçerlidir.[25]

UİK 10. maddesinin 2. fıkrasında, yabancıya süreli olarak verilen çalışma iznini uzatma hakkı tanınmıştır. Maddeye göre, aynı işverene bağlı olmak kaydıyla yabancıya ilk uzatma başvurusu için en çok iki yıl, sonraki uzatma başvurularında ise en çok üç yıla kadar çalışma izni verilir. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus çalışma izni uzatma başvurularında aynı işverenin yanında çalışma şartı varlığıdır.[26] Maddenin devamında farklı işveren yanında çalışmak üzere yapılan çalışma izni uzatma başvurularının, yeniden çalışma izni talep ediyormuş gibi değerlendirileceği belirtilmiştir.

4.3.2. Süresiz Çalışma İzni

UİK 10. maddesine göre verilen süreli çalışma izinlerinin istisnası maddenin 3. fıkrasında belirtilmiştir. Maddeye göre Türkiye'de uzun dönem ikamet izni veya en az sekiz yıl kanuni çalışma izni olan yabancılar süresiz çalışma iznine başvurabilirler. Ancak yabancının bu şartları sağlaması, yabancıya kesin olarak süresiz çalışma izni verileceği anlamını taşımamaktadır. Maddede belirtilen şartlara göre süresiz çalışma izni talebinde bulunan yabancı ya uzun dönem ikamet iznine sahip olacak ya da en az sekiz yıllık kanuni çalışma izninin olması gerekecektir.[27] Maddenin devamında bu şartların varlığı halinde dahi yabancıya süresiz çalışma izninin kesin olarak verileceği anlamı yüklenemeyeceği hükmü idarenin yetkisinin şartlar oluşsa dahi devam ettiğini göstermektedir.

UİK 10. maddesinin 4. fıkrasında, süresiz çalışma izni olan yabancının, uzun dönem ikamet izninin sağladığı tüm haklardan ve özel kanunlardaki düzenlemeler hariç, sosyal güvenliğe ilişkin kazanılmış hakları saklı kalmak ve bu hakların kullanımında ilgili mevzuat

---

[25] Tiryaki, H., *Yabancıların Türkiye'de Çalışma İzinleri,* s. 85, Ankara, Bilgi yayınevi, Şubat 2015.

[26] YÇİHK döneminde çalışma izni uzatma başvurularında bulunabilmek için ilk başvuruda aynı işyeri veya işletme ve aynı meslekte çalışma zorunluluğu, üç yıllık kanuni çalışma sonucunda yapılan başvuruda ise aynı meslek ve dilediği işveren yanında çalışma zorunluluğu vardı. Ancak yeni Kanun ile birlikte bu zorunluluk ortadan kaldırılarak sadece aynı işverene bağlı olarak çalışma zorunluluğu getirilmiştir. Yani uzatma başvuruları için aynı meslekte çalışma zorunluluğu ortadan kaldırılmıştır. Farklı işveren bünyesinde çalışacak ise yeniden çalışma izni talep ediyormuş gibi işlem uygulanacaktır.

[27] Uzun dönem ikamet izni UİK tanımlar başlıklı 3. maddesinde, "04.04.2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 42. maddesi uyarınca verilen ikamet izni" olarak tanımlanmıştır. YUKK'nin 42. maddesindeki, "Türkiye'de kesintisiz en az sekiz yıl ikamet izniyle kalmış olan ya da Göç Politikaları Kurulunun belirlediği şartlara uyan yabancılara, Bakanlığın onayıyla valilikler tarafından süresiz ikamet izni verilir" hükmü ile Türkiye'de en az sekiz yıl ikamet izniyle kalmış olan kişilere şartlar dâhilinde süresiz ikamet izni verileceği belirtilmiştir. 6458 sayılı Kanun'un 43. maddesinde, uzun dönem ikamet izni almanın şartları belirtilmiştir. Bu şartlar:

a) Kesintisiz en az sekiz yıl ikamet izniyle Türkiye'de kalmış olmak,
b) Son üç yıl içinde sosyal yardım almamış olmak,
c) Kendisi veya varsa ailesinin geçimini sağlayacak yeterli ve düzenli gelir kaynağına sahip olmak,
ç) Geçerli sağlık sigortasına sahip olmak,
d) Kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehdit oluşturmamaktır.

hükümlerine tabi olmak şartıyla, Türk vatandaşlarına tanınan haklardan yararlanacağı ancak süresiz çalışma izni olan yabancının seçme, seçilme ve kamu görevlerine girme hakkı ile askerlik hizmeti yapma yükümlülüğü olmayacağı belirtilmiştir.

4.3.3. Bağımsız Çalışma İzni

Türkiye'de çalışma izni talebinde bulunan yabancı, bir işverene bağlı olarak çalışabileceği gibi bir işverene bağlı olmadan bağımsız olarak da çalışmak için izin talebinde bulunabilir.[28] Kanun'un 10. maddesinin 5-6-7-8. fıkralarında bağımsız çalışma izinleri[29] düzenlenmiştir. Bu maddeye göre; *"13/1/2011 tarihli ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununa göre kurulmuş olan; a) Limited şirketlerin şirket ortağı olan müdürü, b) Anonim şirketlerin şirket ortağı olan yönetim kurulu üyesi, c) Sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin yönetici olan komandite ortağı olan yabancılar çalışma izni alarak çalışabilirler."* Maddenin devamında *"profesyonel meslek mensubu yabancılara, diğer kanunlarda belirtilen özel şartların sağlanması kaydıyla bağımsız çalışma izni verilebilir"* denilerek bağımsız çalışma izinlerinin, bazı şirket ortaklarına ve profesyonel meslek mensuplarına da verilebileceği belirtilmiştir.

Maddenin 7. fıkrasında, uluslararası işgücü politikası doğrultusunda yabancıya; eğitim düzeyi, mesleki deneyimi, bilim ve teknolojiye katkısı, Türkiye'deki faaliyetinin veya yatırımının ülke ekonomisine ve istihdama etkisi, yabancı şirket ortağı ise sermaye payı gibi değerlendirme kıstasları doğrultusunda UİPDK önerileri dikkate alınarak ÇSGB tarafından bağımsız çalışma izni verileceği belirtilmiştir.

4.3.4. Turkuaz Kart

UİK ile ilk defa düzenlenen, vasıfsız ikinci sınıf işçi ve istihdamın önüne geçilmesi için amaçlanan, Türkiye'ye katkı sağlayabilecek nitelikli bazı yabancı ve yatırımcılara, çalışma iznine ilişkin kriter ve kısıtlamalara bağlı olmaksızın kolaylaştırılmış bir çalışma sistemi sunan ve sahibi ile eş ve yakınlarına çeşitli haklar tanıyan "Turkuaz Kart" uygulaması yürütülebilmesi için 04.03.2017 tarihinde Turkuaz Kart Yönetmeliği[30] çıkarılmıştır.

UİK 11. maddesinde ve TKY'nin 5. maddesinde, kimlere Turkuaz Kart verileceği belirtilmiştir. Maddeye göre *"Turkuaz Kart;*

a) Eğitim düzeyi, ücreti, mesleki bilgisi ve deneyimi, bilim ve teknolojiye katkısı ve benzeri nitelikleri itibarıyla yüksek nitelikli işgücü olarak değerlendirilen,

b) Yatırım veya ihracat düzeyi, sağlayacağı istihdamın büyüklüğü, bilimsel ve teknolojik gelişmeye yaptığı katkı ve benzeri özellikleri itibarıyla yüksek nitelikli yatırımcı olarak değerlendirilen,

[28] Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu,* s. 244.
[29] UİK tanımlar başlıklı 3. maddesinin 1. fıkrasında bağımsız çalışma izni, yabancıya Türkiye'de kendi ad ve hesabına çalışma hakkı veren çalışma izni olarak tanımlanmıştır.
[30] R.G 04.03.2017/30007 sayılı Turkuaz Kart Yönetmeliği (TKY).

c) Bilimsel ve teknolojik gelişmeye katkı sağlayan veya bilim, sanayi ve teknoloji alanlarında uluslararası düzeyde ülke menfaatleri açısından stratejik kabul edilen çalışmalar ve araştırmalar yapan bilim insanı veya araştırmacı,

ç) Kültürel, sanatsal veya sportif faaliyetler açısından uluslararası düzeyde başarılı olan,

d) Türkiye'nin veya Türk kültürünün uluslararası tanınırlığına veya tanıtımına katkı sağlayan, Türkiye'nin milli menfaatlerine ilişkin hususlarda uluslararası düzeyde faaliyette bulunan yabancılara verilebilir.

UİK 11. maddesinde, "*Turkuaz Kart sahibi yabancının, mevzuat hükümlerine göre eş ve bakmakla yükümlü olduğu çocuklarına Turkuaz Kart sahibi yakını olduğunu gösteren ve ikamet izni yerine geçen belge verilir"* hükmü yer almaktadır. Bu maddeye göre Turkuaz Kart sahibi yabancıların eş ve bakmakla yükümlü oldukları çocukları da Türkiye'de ikamet hakkına sahip olmaktadırlar.

Nitelikli yabancı ve yatırımcının Türkiye'de değerlendirilmesi amacıyla düzenlenen Turkuaz Kart uygulamasının, geçici koruma sağlanan yabancılara uygulanmayacağı maddenin son fıkrasında düzenlenmiştir.

4.3.5. İstisnaî Çalışma İzni

UİK 16. maddesinde, Türkiye'de çalışmak için çalışma izni talebinde bulunan bazı yabancılara şartlar dahilinde bazı istisnalar tanınabileceği belirtilmiştir. Burada maddede sıralı halde sayılan yabancılar çalışma izninden muaf olmayıp sadece 7. maddede düzenlenen çalışma izni başvurusu ve başvurunun değerlendirilmesi, 9. maddede düzenlenen çalışma izninin red sebepleri ve 10. maddede düzenlenen çalışma izin türleri bakımından istisnalara tabi olabilirler. ÇSGB tarafından belirlenen uluslararası işgücü politikasına uygun olarak;

a) Eğitim düzeyi, ücreti, mesleki deneyimi, bilim ve teknolojiye katkısı ve benzeri özellikleri itibarıyla nitelikli işgücü olarak değerlendirilen,

b) Bilim ve teknolojiye katkısı, yatırım veya ihracat düzeyi, sağlayacağı istihdamın büyüklüğü ve benzeri özellikleri itibarıyla nitelikli yatırımcı olarak değerlendirilen,

c) Belirli bir süre için işvereni tarafından Türkiye'de gerçekleştirilen bir projede istihdam edilen,

ç) İçişleri Bakanlığı veya Dışişleri Bakanlığı tarafından Türk soylu olduğu bildirilen,

d) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti vatandaşı,

e) Avrupa Birliği üyesi ülke vatandaşı,

f) 6458 sayılı Kanun uyarınca uluslararası koruma başvurusu sahibi, şartlı mülteci, geçici koruma sağlanan veya vatansız ya da mağdur destek sürecinden yararlanan insan ticareti mağduru,

g) Bir Türk vatandaşı ile evli ve eşiyle Türkiye'de evlilik birliği içinde yaşayan,

ğ) Yabancı devletlerin ve uluslararası kuruluşların Türkiye'deki temsilciliklerinde diplomatik dokunulmazlığı olmadan çalışan,

h) Alanındaki başarısı ile uluslararası düzeyde temayüz etmiş olarak bilimsel, kültürel, sanatsal veya sportif amaçla Türkiye'ye gelen,

ı) Sınırötesi hizmet sunucularına Kanun'un 7-9-10. maddelerinin uygulanmasına ilişkin istisnalar tanınabilir.

4.4. Çalışma İzninden Muafiyet

Yabancıların Türkiye'de çalışabilmeleri için çalışma izni almaları gerekmektedir. Bir işverene bağlı olarak ya da bağımsız olarak çalışmak isteyen yabancılara, yabancının Türkiye'de kalacağı süre, icra edeceği iş ve sektör bakımından çalışma izni almalarına gerek kalmadan çalışma izninden muaf tutulabileceği UİK 13. maddesinde belirtilmiştir. Maddeye göre çalışma izni muafiyeti başvuruları yurt içinde doğrudan Bakanlığa, yurt dışında yabancının vatandaşı olduğu veya yasal olarak bulunduğu ülkedeki Türkiye Cumhuriyeti büyükelçilikleri ya da başkonsolosluklarına yapılacağı belirtilmiştir. Çalışma izni başvurusu talebi olumlu sonuçlanan yabancıya ÇSGB tarafından çalışma izni muafiyeti verilir.

UİK 25. maddesine göre çalışma izni muafiyetinden yararlanacak yabancıların kimler olduğunun yönetmelikle düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Ancak UİK'nın bazı maddelerin içlerinde de çalışma izninden muaf tutulacak yabancılar belirtilmiştir. Kanun'un 13. maddesinin 7. fıkrasına göre, 6102 sayılı TTK'ya göre kurulmuş anonim şirketlerin Türkiye'de ikamet etmeyen yönetim kurulu üyesi ve diğer şirketlerin yönetici sıfatı olmayan ortaklarının çalışma izni muafiyetinden yararlanacağı, UİK 13. maddesinde Türkiye'de gerçekleştirdiği faaliyetleri yüz seksen gün içinde doksan günü geçmeyen sınırötesi hizmet sunucularının da çalışma izni muafiyeti kapsamında değerlendirileceği ve son olarak UİK 14. maddesinde, yabancı ülkelerin Türkiye'deki diplomatik ve konsüler temsilciliklerine bağlı olarak faaliyet gösteren okullarda, kültür kurumlarında ve din kurumlarında görevli yabancıların çalışma izni muafiyetinden yararlanacağı düzenlenmiştir. Ayrıca 14. maddenin devamında, yabancı ülkelerin Türkiye'deki diplomatik ve konsüler temsilciliklerinde diplomatik kadro üyesi, konsolosluk memuru, idari ve teknik kadro üyesi ve konsolosluk hizmetlisi, Türkiye'deki uluslararası kuruluşlarda uluslararası memur ve idari ve teknik personel olarak görev yapan kişilerin özel hizmetinde çalışan yabancıların çalışma izni muafiyeti alarak çalışabileceği belirtilmiştir.

YÇİHK Uygulama Yönetmeliği'nin 55. maddesine göre, yabancı ile işverenin diğer kanunlardan doğan yükümlülüklerini yerine getirmeleri kaydıyla ve özel kanunlarda belirlenen hükümler saklı kalmak kaydıyla çalışma izninden muaf tutulabilecek yabancılar şunlardır:

a) Türkiye'nin taraf olduğu ikili ya da çok taraflı sözleşmelerle çalışma izninden muaf tutulanların,

b) Daimi ikametgahları yurt dışında olup bilimsel, kültürel ve sanatsal faaliyetler amacıyla bir aydan az, sportif faaliyetler amacıyla dört aydan az süre ile geçici olarak Türkiye'ye gelecek yabancıların,

c) Türkiye'ye ithal edilen makine ve teçhizatın montajı, bakım ve onarımı, kullanımına ilişkin eğitiminin verilmesi veya teçhizatı teslim almak veya Türkiye'de arızalanan araçların tamiri amacıyla; Türkiye'ye giriş tarihinden itibaren bir yıl içinde toplam üç ayı geçmemek ve bu durumu ibraz edeceği belgeler ile kanıtlamak koşuluyla gelenlerin,

ç) Türkiye'den ihraç edilen ya da Türkiye'ye ithal edilen mal ve hizmetlerin kullanılmasına ilişkin eğitim amacıyla Türkiye'ye giriş tarihinden itibaren bir yıl içinde toplam üç ayı geçmemek ve bu durumu ibraz edeceği belgeler ile kanıtlamak koşuluyla Türkiye'de bulunanların,

d) Belgeli turizm işletmelerinin sınırları dışında faaliyette bulunacak fuar ve sirklerde gösteri ve benzeri görevli olarak Türkiye'ye giriş tarihinden itibaren altı ayı geçmemek ve bu durumu ibraz edeceği belgeler ile kanıtlamak koşuluyla bulunanların,

e) İki yılı geçmemek ve eğitim süresiyle sınırlı olmak üzere durumunu ibraz edeceği belgeler ile kanıtlayarak üniversiteler ile kamu kurum ve kuruluşlarına bilgi ve görgülerini artırmak üzere gelen yabancıların,

f) Sosyo-kültürel ve teknolojik alanlar ile eğitim konularında altı ayı aşmayan bir sürede Türkiye'ye önemli hizmet ve katkı sağlayabilecekleri ilgili mercilerce bildirilenlerin,

g) Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığının (Ulusal Ajans) yürüttüğü programlar kapsamında gelecek yabancıların program süresince,

ğ) Kapsamı ve süresi konusunda Bakanlık, İçişleri ve Dışişleri Bakanlığı ile Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı'nın mutabakata vardığı uluslararası stajyer öğrenci programları çerçevesinde staj görecek yabancıların,

h) Görev süresi sekiz ayı geçmemek kaydıyla Türkiye'ye gelen tur operatörü temsilcisi yabancıların,

ı) Türkiye Futbol Federasyonu'nca veya Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'nce talepleri uygun bulunan yabancı futbolcular ile diğer sporcu ve antrenörlerin sözleşmeleri süresince,

i) Gemiadamlarının Eğitim, Belgelendirme ve Vardiya Standartları Hakkında Uluslararası Sözleşme'nin I/10 Kuralına göre devletlerle yapılan ikili protokoller gereği, ilgili idareden "Uygunluk Onayı Belgesi" almış Türk Uluslararası Gemi Siciline kayıtlı ve kabotaj hattı dışında çalışan gemilerde görev yapan yabancı gemiadamlarının,

j) Türkiye Avrupa Birliği Mali İşbirliği Programları kapsamında yürütülen projelerde görevlendirilen yabancı uzmanların, görevleri süresince, çalışma izni almalarına gerek bulunmamaktadır.

4.5. Çalışma İzni İsteminin Reddi

Türkiye'de çalışmak için çalışma izni talebinde bulunan yabancının UİK 9. maddesinde belirtilen red sebeplerinin varlığının tespiti halinde çalışma izni veya çalışma izni başvurusu

reddedilir. Yabancıların çalışma izin taleplerinin reddini düzenleyen 9. madde uyarınca çalışma izni başvurusunun değerlendirilmesi neticesinde red sebepleri şunlardır:

a) Uluslararası işgücü politikasına uygun olmayan,

b) Sahte veya yanıltıcı bilgi ve belgelerle yapılan,

c) Yabancı istihdam edilmesine ilişkin gerekçesi yeterli görülmeyen,

ç) Diğer kanunlarda Türk vatandaşlarına hasredilen iş ve meslekler için yapılan,

d) Gerekli nitelik ve uzmanlığı taşımadığı anlaşılan yabancılara ilişkin olan,

e) Bakanlıkça belirlenen değerlendirme kriterlerini karşılamayan,

f) 6458 sayılı Kanunun 7 nci, 15 inci ve 54 üncü maddeleri kapsamında olduğu İçişleri Bakanlığınca bildirilen yabancılara ilişkin olan,

g) Kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından Türkiye'de çalışmasında sakınca görülen yabancılara ilişkin olan,

ğ) Dışişleri Bakanlığı'nın uygun görüşü olması durumu hariç, Türkiye Cumhuriyeti'nin tanımadığı veya diplomatik ilişkisinin bulunmadığı ülke vatandaşları için yapılan,

h) Kanuni süresi içinde yapılmayan veya eksiklikleri tamamlanmayan başvurular reddedilir.

4.6. Çalışma İzninin Sona Ermesi (Çalışma İzninin İptali)

Yabancının çalışma izni veya çalışma izni muafiyeti, yabancının veya işvereninin talebi ile iptal edilebilir. Ayrıca çalışma izni ve çalışma izni muafiyeti, çalışma izin süresinin sona ermesi veya Bakanlık tarafından iptal edilmesiyle geçerliliğini kaybeder. Çalışma izinlerini iptal sebepleri 15. maddede sayılmıştır. Maddeye göre;

a) Çalışma izni veya çalışma izni muafiyetinin geçerlilik tarihinden itibaren altı ay içinde Türkiye'ye gelmemesi,

b) İçişleri Bakanlığı veya Dışişleri Bakanlığı'nın uygun görüşünün bulunması hâli hariç, pasaportunun veya pasaport yerine geçen belgesinin geçerlilik süresinin uzatılmaması,

c) Bu Kanunda belirtilen hükümlere aykırı olarak çalıştığının tespiti,

ç) Çalışmasının herhangi bir nedenle sona ermesi,

d) Çalışma izni başvurusunun sahte veya yanıltıcı bilgi ve belgelerle yapıldığının sonradan tespiti,

e) 11 inci madde kapsamında olması ve geçiş süresi içinde talep edilen bilgi ve belgeleri sunmaması ya da bunların niteliklerini kaybettiğinin anlaşılması,

f) 6458 sayılı Kanunun 7 nci, 15 inci ve 54 üncü maddeleri kapsamında olduğunun İçişleri Bakanlığı'nca bildirilmesi,

g) Kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından Türkiye'de çalışmasında sakınca olduğunun ilgili kamu kurum ve kuruluşlarınca bildirilmesi,

ğ) Sağlık sebepleri veya zorunlu kamu hizmeti gibi mücbir sebepler dışında süreli çalışma izinlerinde aralıksız olarak altı aydan, bağımsız ve süresiz çalışma izinlerinde ise aralıksız olarak bir yıldan uzun süre Türkiye dışında kalması,

h) Turkuaz Kart sahibi olması hâlinde yurt dışında kalış süresinin Bakanlıkça belirlenen süreyi aşması durumlarında yabancının çalışma izni veya çalışma izni muafiyeti iptal edilir.

4.7. Çalışma İzni İsteminin Reddi, İznin İptali ve Geçerliliğinin Kaybına İlişkin Karara Karşı Yargı Yolu

UİK 21. maddesine göre, çalışma izni veya çalışma izni muafiyeti başvurusunun reddi ve çalışma izni veya çalışma izni muafiyeti belgelerinin iptali kararları, yabancı çalıştıran işverene veya bağımsız çalışma izni, süresiz çalışma izni ya da Turkuaz Kart sahibi yabancıya, 11.02.1959 tarihli ve 7201 sayılı Tebligat Kanunu[31] hükümlerine göre tebliğ edilir.

Çalışma izni talebi reddedilen veya çalışma izni belgesi iptal edilen yabancı bu kararın kendisine tebliğine karşılık olarak UİK 21. maddesinin 2. fıkrası yabancıya, Bakanlığa itiraz ve daha sonra da dava açma hakkı olmak üzere iki imkân tanımıştır. Bakanlığın bu Kanun kapsamında verdiği red veya iptal kararlarına karşı, ilgililer tarafından tebliğ tarihinden itibaren otuz gün içinde Bakanlığa itiraz edilebilir. İtirazın reddedilmesi hâlinde idari yargı yoluna başvurulabilir.

ÇSGB'nin çalışma izni veya çalışma izni muafiyeti başvurusunun reddi ve çalışma izni veya çalışma izni muafiyeti belgelerinin iptali gibi kararlarına karşılık açılacak olan davalarda görevli mahkeme idare mahkemesi olup yetkili mahkeme ise İdari Yargılama Usulü Kanunu[32] 32. maddesi uyarınca, dava konusu olan idari işlemi veya idari sözleşmeyi yapan idari merciin bulunduğu yerdeki idare mahkemesidir.

4.8. Bildirim Yükümlülüğü, Sosyal Güvenlik Yükümlülüğü, Denetleme Yetkisi ve Cezaî Hükümler

Kanunun 22. maddesine göre yabancı çalıştıran işverenler, çalıştıracak olduğu yabancının çalışma izni aldıktan sonra çalışmaya başlamasını, çalışma izni sona erme durumunu, çalışma izni veya çalışma izni muafiyetinin iptalini gerektirecek halleri on beş gün içinde ÇSGB'ye bildirmekle yükümlüdür.[33]

UİK, yanında yabancı işçi çalıştıran işveren veya çalışma izni veya çalışma izni muafiyeti alan yabancılara, bildirim yükümlülüğü dışında sosyal güvenlik mevzuatında belirtilen yükümlülükleri de yerine getirmesi gerektiğini şart koymuştur. UİK 22. maddesinin 2. fıkrasına göre, *"çalışma izni veya çalışma izni muafiyeti alan yabancılar ile yabancı çalıştıran işverenler, sosyal güvenlik mevzuatından kaynaklanan yükümlülüklerini kanuni*

[31] R.G. 19.02.1959/7201 sayılı Tebligat Kanunu.
[32] R.G. 20.01.1982/2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu.
[33] Bildirim yükümlülüğüne uyulmaması çalışma izninin iptalini gerektirmemekte ancak bildirim yükümlülüğüne uymadan çalışan veya yabancı işçi çalıştırılanlara UİK 43 maddesi uyarınca idari para cezası uygulanır. Özdemir, S.C., Son Değişikliklere Göre Yabancı Uyruklu Personel Çalıştırılmasında Dikkat Edilecek Hususlar, *Vergici ve Muhasebeciyle Diyalog Dergisi*, s. 150, C. 26, S. 273-275, 2011.

süresi içinde 31/5/2006 tarihli ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (SSGSSK) [34] *hükümlerine göre yerine getirirler."* Maddenin devamında Türkiye'nin taraf olduğu sosyal güvenlik sözleşmeleri hükümleri saklı tutulmuştur. Bu madde ile birlikte çalışma izni veya çalışma izni muafiyeti alan yabancılar ile yabancı çalıştıran işverenler Türkiye'nin taraf olduğu sosyal güvenlik sözleşmeleri hükümleri saklı kalmak kaydıyla 5510 sayılı Kanun'un hükümlerine göre sosyal güvenlik mevzuatından kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmek zorundadırlar.[35] Sosyal güvenlik mevzuatından kaynaklanan bu yükümlülükler özelikle 5510 sayılı SSGSSK açıkça belirtilmiştir. Kanunun 4. maddesinde, *"Mütekabiliyet esasına dayalı olarak uluslararası sosyal güvenlik sözleşmesi yapılmış ülke uyruğunda olanlar hariç olmak üzere, yabancı uyruklu kişilerden hizmet akdi ile çalışanlar 4/a (SSK) bendine göre sigortalı sayılırlar"* hükmü yer almaktadır. Buna göre yabancıların Türkiye'de çalışabilmelerine ilişkin genel kural, Türkiye'de bulunan ve bir işverene bağlı olarak çalışan tüm yabancılar sigortalı olmalı ve SGK'ya bildirilmelidir.

UİK kapsamında sayılan yabancıların ve bunların işverenlerinin bu Kanundan doğan yükümlülüklerini yerine getirip getirmediklerini, ÇSGB iş müfettişleri ile SGK müfettişleri ve sosyal güvenlik denetmenleri denetler ve bu Kanun gereğince yapılacak teftiş, denetim ve soruşturmalar, uygulamakla yükümlü olunan mevzuatın teftiş, denetim ve soruşturma hükümlerine göre yapılır ve bu hükümlere göre ilgili yaptırımlar uygulanır (UİK m. 23/1).

UİK 23. maddesinin 4. Fıkrasında, UİK hükümlerine aykırı davranıldığı takdirde, şartları yerine getirmeyen yabancıya veya işverenine idari yaptırımlar uygulanacağı düzenlenmiştir. Bu Kanuna göre;

a) Bildirim yükümlülüğünü yerine getirmeksizin,

1) Bağımsız veya süresiz çalışma izni ile çalışan yabancıya dört yüz Türk lirası,

2) Yabancı çalıştıran işverene her bir yabancı için dört yüz Türk lirası,

b) Çalışma izni olmaksızın,

1) Bir işverene bağlı olarak çalışan yabancıya iki bin dört yüz Türk lirası,

2) Bağımsız çalışan yabancıya dört bin sekiz yüz Türk lirası,

3) Yabancı çalıştıran işverene veya işveren vekiline her bir yabancı için altı bin Türk lirası, tutarında idari para cezası verilir.

Çalışma izni bulunmadan çalıştığı tespit edilen yabancılar sınır dışı edilmek üzere İçişleri Bakanlığı'na bildirilir (UİK m. 23/8).[36] Çalışma izni olmadan yabancı çalıştıran işveren veya

[34] R.G. 16.06.2006/5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu.

[35] Türkiye, yabancı ülkelerde soysal güvenlik açısından vatandaşlarının menfaatlerini korumak ve tadbik edebilecek kanunlar bakımından yaşanabilecek sıkıntıları önlemek amacıyla antlaşmalar yapmış ve bu antlaşmaları milli hukukunun üzerinde tanımıştır. Bkz. Altuğ, B.C., Yabancılar ve İş Hukuku, *Adalet Dergisi,* s. 739, Y. 58, S. 7-10, Temmuz-Ekim 1967.

[36] 6458 sayılı YUKK'nın 54. maddesinin (ı) bendi uyarınca çalışma izni olmadan çalıştığı tespit edilen yabancılar hakkında valiliğin sınır dışı etme kararı alması zorunludur. Sınır dışı etme kararı, sınır dışı etme kararı alınan yabancıya veya yasal temsilcisine ya da avukatına tebliğ edilir ve daha sonra yabancı veya yasal temsilcisi ya da avukatı, sınır dışı etme kararına karşı, kararın tebliğinden itibaren on beş gün içinde idare mahkemesine başvurabilir. Mahkemeye yapılan başvurular on beş gün içinde sonuçlandırılır ve mahkemenin

işveren vekili, çalışma izni bulunmayan yabancının ve varsa eş ve çocuklarının konaklama giderlerini, ülkelerine dönmeleri için gerekli masrafları ve gerektiğinde sağlık harcamalarını karşılamak zorundadır (UİK m. 23/9).

Sonuç

Türkiye, coğrafi konumu gereği Asya ve Avrupa arasında bir geçiş ülkesi olması nedeniyle etrafında meydana gelen siyasi ve etnik çekişmenin neticesinde kitlesel halde bir göç hareketi ile karşı karşıya gelmiştir. Bu göç hareketi karşısında Türkiye resmi kayıtlara göre yaklaşık son dönemde 3.000.000 civarında ve gayri resmi kayıtlara göre ise 5.000.00 milyon civarında göçe maruz kalmış ve bu göç hareketi sosyal ve ekonomik yönden Türkiye'yi büyük oranda etkilemiştir. Bu göç hareketinin kısa süreliğine sadece geçici nitelikte olmadığının anlaşılması üzerine mevzuatımızda göç eden yabancıların çalışma gücünden faydalanabilmek için düzenlemeler yapılmıştır.

Kitlesel göç hareketi karşısında yabancıların Türkiye'de istihdamlarının sağlanabilmesi için UİK yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun ile birlikte, Türkiye'de yabancıların çalışabilmelerinin önü geniş bir şekilde açılmış ve kayıtsız çalışan yabancıların kayıt altına alınarak kayıt dışı istihdamın önüne geçilmiştir. Bu göç hareketi karşısında kayıt dışı istihdamın artması, işgücü piyasasının düşmesi Türk vatandaşlarının çalışma hayatını olumsuz yönde etkilemiştir. UİK ile yabancıların çalışma hayatı kayıt altına alınmış ve şartlar dahilinde çalışılmadığı durumlarda yüksek miktarda cezalar ve yaptırımlar öngörülmüştür.

UİK ile birlikte sadece vasıfsız ikinci sınıf işgücü değil, nitelikli yabancı ve yatırımcının da Türkiye'de istihdamı sağlanmıştır. Nitelikli yabancı ve yatırımcılara çeşitli hakların tanınması, Turkuaz Kart uygulaması gibi yeni düzenlemeler Türkiye'yi cazibe merkezi haline getirmiştir.

UİK ile amaçlanan husus nitelikli yabancı ve yatırımcının Türkiye'de istihdamının sağlanması iken dikkat edilmesi gereken husus ise Türk vatandaşlarının haklarının zedelenmemesidir.

Kaynakça

Altuğ, B.C. Yabancılar ve İş Hukuku, *Adalet Dergisi,* Y. 58, S. 7-10, Temmuz-Ekim 1967, 731-744.

Ataş, E. Yabancı Uyruklu işçilerin Çalışma İzinleri ve Sosyal Güvenlik işlemleri, *Mali Çözüm Dergisi,* S. 127, Ocak-Şubat 2015.

---

vermiş olduğu karar kesindir. Hakkında sınır dışı etme kararı alınan yabancı, daha sonra idare mahkemesinin kararı üzerine Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda başvurabilir. Sınır dışı etme kararı alınanlara, sınır dışı etme kararında belirtilmek kaydıyla, Türkiye'yi terk edebilmeleri için on beş günden az olmamak üzere otuz güne kadar süre tanınır. Türkiye'yi terke davet edilenlerden, süresi içinde ülkeyi terk edenler hakkında giriş yasağı kararı alınmayabilir. Süresi içinde Türkiye'yi terk etmeyen yabancılar, idari gözetim altına alınır. Haklarında idari gözetim kararı alınanlar Geri Gönderme Merkezlerinde (GGM) tutulurlar. Geri gönderme merkezindeki yabancılar, kolluk birimi tarafından sınır kapılarına götürülerek ülkeden çıkışları sağlanır. http://www.goc.gov.tr/icerik3/sinir-disi-etme_409_422_834 (15.10.2017). Erten, R., Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* s.140, C. 19, S. 1, 2015.

Çalık, A. *Çalışma Hayatında Yeni Dönem-I: Çalışma İzni Zorunluluğu ve Başvuru Süreci,* Yaklaşım Dergisi, S. 289, Ocak 2017.

Çelikel A. ve Gelgel G.Ö., *Yabancılar Hukuku*, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2017.

Çiçekli, B. *Yabancılar ve Mülteci Hukuku,* Ankara, Seçkin Yayıncılık, Ağustos 2014

Ekşi, N. *Mültecilere ve Sığınmacılara İlişkin Mevzuat,* İstanbul, Beta Yayınevi, 2010.

Ekşi, N. *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu,* Ankara, Seçkin Yayıncılık, Ağustos 2014.

Erken, B. Anayasal Çerçevede Türkiye'de Çalışma Hakkı, *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi,* C. 1, S. 2, Ekim-Aralık 2013, 66-84.

Erten, R. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* C. 19, S. 1, 2015, 3-51.

Kaya, İ. ve Eren, E. Y. Türkiye'de Suriyeliler Hukuki Durumu, Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri, *Siyaset, Ekonomi ve Toplumsal Araştırma Vakfı Raporu,* Seta Yayınları, 2015.

Özdemir, C.S. Yabancıların Çalışma İzinlerini Düzenleyen, Uluslararası İşgücü Kanunu Neler Getiriyor, *İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Mali Çözüm Dergisi,* S. 137, Eylül-Ekim 2016, 297-306.

Özdemir, S.C. Son Değişikliklere Göre Yabancı Uyruklu Personel Çalıştırılmasında Dikkat Edilecek Hususlar, *Vergici ve Muhasebeciyle Diyalog Dergisi,* C. 26, S. 273-275, 2011, 145-157.

Teksoy, B. Yabancıların Çalışma Hakkı İle İlgili Güncel Gelişmeler, *Milletlerarası Özel Hukukta Güncel Konular Sempozyumu*, Eskişehir, Yetkin Yayınevi, 21-22 Nisan 2016, 245-272.

Tiryaki, H. *Yabancıların Türkiye'de Çalışma İzinleri,* Ankara, Bilgi yayınevi, Şubat 2015.

Uyanık, A. Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Sağlık Hakkı, *Milletlerarası Özel Hukukta Güncel Konular Sempozyum*, Eskişehir, Yetkin Yayınevi, 21-22 Nisan 2016, 189-224.

http://www.goc.gov.tr/icerik3/sinir-disi-etme_409_422_834 (24.04.2017).

http://www.calismaizni.gov.tr/media/1045/isyeribasvuruk%C4%B1lavuzu.pdf (15.10.2017)

Türkiye'de Suriyeli Mülteciler İçin Geçim Fırsatları İnşa Etmek

Bilge ÇOBAN*

Özet

Bu çalışma Suriyeli mültecilerin geçim kaynaklarına erişimlerini güçlendirmeyi amaçlayan proje ve uygulamaları ortaya çıkarma çabasındadır. Bu çalışma hükümet, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri tarafından uygulanmakta olan geçim kaynakları projelerini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda çalışmada öncelikle Türkiye iş piyasasının ana dinamikleri, özellikle istihdamın yapısı ve genç işsizliği kapsamında incelenecektir. Ardından Suriyeli mültecilerin Türkiye işgücü piyasasındaki güncel durumu mültecilerin çalışma hakkı, konuyla ilgili yasal düzenlemeler ve iş yaşamında Suriyelilerin karşılaştıkları sorunlar bağlamında analiz edilecektir. Son olarak Türk toplumunun ve işverenlerin mülteci istihdamına ilişkin yaklaşımları, alandaki süregelen istihdam yaratıcı geçim kaynakları proje ve uygulamaları kapsamında aktarılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli Mülteciler, İşgücü Piyasası, Geçim Kaynakları, İstihdam

Building Livelihoods Opportunities for Syrian Refugees in Turkey

Abstract

This paper is an effort to reveal the projects and implementations which aim to empower the vulnerable members of the Syrian refugees by improving their access to livelihoods opportunities. The objective of this paper is to analyze the current livelihoods projects that carrying out by the government, local authorities, and NGOs in Turkey. In this context, firstly, the main dynamics of Turkish labor market will be referred, while analyzing employment structure and youth unemployment are given in detail place. Then, the current situation of Syrians refugees in Turkish labor market will be examined within the scope of legal regulation and the problems they are facing in work life. Lastly, the approaches of Turkish people and employers on the issue will be investigated with the context of related current implementations and livelihood projects in the field.

Key Words: Syrian Refugees, Labor Market, Livelihoods, Employment

Giriş

Suriye'de altı yılı aşkın bir süredir devam eden iç savaş nedeniyle ortaya çıkan ve Birleşmiş Milletler tarafından "günümüzdeki en büyük insani kriz" olarak nitelenen Suriyeli mülteciler sorunu, Türkiye gündeminin de ön sıralarında yer almaktadır. Bugün Türkiye 3 milyonu aşan Suriyelinin yeni yaşam durağı olarak dünyadaki en büyük mülteci nüfusuna sahip ülke konumundadır (Erdoğan, 2017a:7). Doğu ile Batı arasında önemli bir geçiş bölgesi olarak Türkiye'nin coğrafi konumu, Avrupa ülkelerinin kısıtlayıcı göç politikaları ve sıkı sınır kontrolleriyle göçü yeniden yönlendirme çabalarının Türkiye'ye yönelik bu büyük göç artışını desteklemektedir (Gökbayrak ve Erdoğdu, 2010: 92).

* Yuva Derneği, İstanbul

Büyük bir bölümü kamplar dışında yaşayan Suriyeli mültecilerin varlığı, sosyal ve ekonomik yaşamda her geçen gün daha görünür olmaktadır. Dolayısıyla Suriyeli mültecilerin Türkiye'deki varlıkları, emek piyasalarına girişleri ve etkileri, sosyal uyum süreçleri, yerel halkla kültürel etkileşimleri, temel hak ve hizmetlere erişim düzey ve sınırlılıkları, demografik olarak kentlere dağılımları gibi pek çok konu farklı disiplinler üzerinden dikkatle incelenmesi gereken bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışma Suriyeli mültecilerin Türkiye'de emek piyasasına girişte karşılaştıkları çalışma haklarını kullanabilme ve insan onuruna yakışır kayıtlı iş bulabilme gibi temel zorlukları incelemekle birlikte Suriyeli mültecilerin geçim kaynaklarına erişimlerini güçlendirmeyi amaçlayan çalışmalar kapsamında öne çıkan proje ve uygulamaları ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Mültecilerin geçim kaynaklarına erişiminin güçlendirilmesi, olumsuz başa çıkma mekanizmalarıyla mücadeleye yardımcı olacağı gibi maaşlı ya da serbest çalışma mültecilerin kendi kendilerine yeterli hale gelmelerini, yardıma bağımlı olmadan ev sahibi topluma katkıda bulunmalarını, kendi seçimlerini yapabilmelerini ve insan onuruna yaraşır bir biçimde yaşayabilmelerini mümkün kılacaktır. Yerinden edilmenin uzayan bir süreç haline gelmiş olması ve kalıcı çözümlerin yetersizliği nedeniyle Türkiye'de yaşam kuran mültecilerin temel ihtiyaçları özellikle 2015 yılından bu yana geçim kaynaklarına erişime evrilmiştir (www.unhcr.org/tr, 10.10.2018). Nitekim sayıları 2 milyona yakın aktif çalışma nüfusuyla mülteciler kendi sınırlı olanaklarıyla yaşamlarını sürdürmeye çalışmakta, en fazla düzenli ve kayıtlı bir işe ihtiyaç duyduklarını belirtmektedirler (Erdoğan, 2017b:21).

Çalışmada öncelikle Türkiye işgücü piyasasının ana dinamiklerine ve işgücü piyasasının temel sorunlarına değinilecektir. Çünkü işgücü piyasasının yapısal özelliklerinin bilinmesi, mültecilerin geçim kaynaklarına erişimlerinin güçlendirilmesine yönelik politikaların belirlenmesinde yol göstericidir. Çalışmanın ikinci bölümünde, Suriyeli mültecilerin Türkiye işgücü piyasasındaki güncel durumu mültecilerin çalışma hakkı, konuyla ilgili yasal düzenlemeler ve iş yaşamında Suriyelilerin karşılaştıkları sorunlar bağlamında analiz edilecektir. Ardından yerel işçilerin ve işverenlerin konuya dair yaklaşımları ve mültecilere yönelik istihdam yaratıcı, geçim kaynaklarına erişimi güçlendirici proje ve uygulamalar aktarılacaktır.

1. Türkiye İşgücü Piyasasının Temel Dinamikleri

Bir ülke ekonomisinin insan kaynağının en somut göstergesi, o ülkedeki işgücünün miktarı ve niteliğidir. Nüfustaki gelişmelere bağlı olan toplam işgücü arzı ve ekonomik şartların bir sonucu olan işgücü talebi, işgücü piyasasının dinamiklerini oluşturmaktadır (Şentürk, 2015:115).

Türkiye'de çalışma çağındaki nüfus olan 15-64 yaş grubu, toplam nüfusun %68'sini (54.273 milyon) oluşturmaktadır (www.tuik.gov.tr, 10.10.2017). 2016 yılı verilerine göre 79 milyon 814 bin olan ülke nüfusunun % 23,7'si 0-14 yaş grubunda, % 8,3'ü ise 65 ve daha yukarı yaş grubunda bulunmaktadır. Bu haliyle Türkiye, halen "demografik geçiş dönemi" olarak adlandırılan, hızı giderek düşse de hâlâ nüfus artışının devam ettiği bir ülkedir (Karabıyık, 2012:1287). Kuşkusuz genel olarak artan nüfus, çalışma çağı nüfusunu diğer bir

deyişle çalışabilir nüfusu da artırmaktadır. Yapılan projeksiyon çalışmalar da Türkiye'de çalışma çağı grubunda yer alan nüfusun artacağını destekler niteliktedir. Avrupa ülkeleri özelinde çalışma çağındaki nüfusa ilişkin yapılan çalışmalarda, Avrupa'da çalışma çağındaki genç nüfusun 2025'e kadar %2-25 oranında, 2050'ye kadar ise %10-55 oranında azalacağı; İrlanda, Arnavutluk ve Türkiye'de ise çalışma çağındaki genç nüfusun sözü edilen dönemlerde azalmayacağı vurgulanmaktadır (Toksöz, 2006).

Tablo 1'de mevsim etkilerinden arındırılmamış temel işgücü göstergeleri 2016 ve 2017 yılları üzerinden gösterilmiştir. 2017 yılı verilerine göre, Türkiye'de işgücüne katılım oranı %53 olarak gerçekleşmiştir. İstihdam edilenlerin sayısı 2017 yılı Haziran döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre 1 milyon 52 bin kişi artarak 28 milyon 703 bin kişi, istihdam oranı ise 0,9 puanlık artış ile %48 olmuştur. Ancak Orta Doğu hariç, tüm Güney coğrafyasında ve Batı'da istihdama katılım oranı %56 ile %71 arasında gerçekleşmektedir (Boratav, 2016). Dolayısıyla istihdamın düşüklüğü Türkiye'deki işgücü piyasasının en belirgin özelliklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 1: Mevsim Etkilerinden Arındırılmamış Temel İşgücü Göstergeleri, Haziran 2016, Haziran 2017

	Toplam		Erkek		Kadın	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017
15 ve daha yukarı yaştakiler	(Bin)					
Nüfus	58 686	59 855	29 012	29 629	29 674	30 225
İşgücü	30 778	31 954	20 064	21 642	9 794	10 312
İstihdam	27 651	28 703	19 075	19 783	8 576	8 920
Tarım	5 577	5 757	3 003	3 079	2 574	2 678
Tarım dışı	22 074	22 946	16 072	16 704	6 001	6 242
İşsiz	3 127	3 251	1 989	1 858	1 218	1 393
İşgücüne dahil olmayanlar	27 908	27 901	8 928	7 987	18 881	19 914
	(%)					
İşgücüne katılma oranı	52,4	53,4	72,3	73,0	33,0	34,1
İstihdam oranı	47,1	48,0	65,7	66,8	28,9	29,5
İşsizlik oranı	10,2	10,2	9,9	8,6	12,4	13,5
Tarım dışı işsizlik oranı	12,2	12,2	10,4	9,8	16,7	16,0
15-64 yaş grubu						
İşgücüne katılma oranı	57,5	58,6	76,0	76,8	38,8	38,2
İstihdam oranı	51,5	52,5	70,8	71,9	32,1	32,9
İşsizlik oranı	10,4	10,4	9,3	8,8	12,7	13,8
Tarım dışı işsizlik oranı	12,3	12,3	10,5	9,9	16,8	16,1
Genç nüfus (15-24 yaş)						
İşsizlik oranı	19,4	20,6	17,4	17,2	22,8	26,8
Ne eğitimde ne istihdamda olanların oranı	23,8	24,0	14,7	13,8	33,0	34,5

Kaynak: (http://www.tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=24631, 10.10.2017)

Tabloya göre işgücü 2017 yılı Haziran döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre 1 milyon 176 bin kişi artarak 31 milyon 954 bin kişiye ulaşmış ve işgücüne katılma oranı %53,4 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemler için yapılan kıyaslamalara göre; erkeklerde işgücüne katılma oranı 0,7 puanlık artışla %73, kadınlarda ise 1,1 puanlık artışla %34,1 olarak gerçekleşmiştir. Ülkemizde erkek istihdam oranı Avrupa ülkeleri rakamlarına yakınken kadın istihdamında Avrupa ülkelerinin çok gerisindendir. Bu anlamda Türkiye'de her 100 kadından

sadece 34'ü çalışmakta veya iş aramaktayken Avrupa ülkelerinde her 100 kadından 60'ı istihdamda yer almaktadır.

Tablo 2: İstihdamın Sektörel Dağılımı (%)

Yıllar	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
Tarım	23,3	22,1	21,2	21,1	20,6	18,7
Sanayi	20,8	20,5	20,7	20,5	20	19,6
İnşaat	7,2	7,2	7,2	7,4	7,2	7,4
Hizmetler	48,7	50,2	50,9	51	52,2	54,2

Kaynak : (http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24624,10.10.2017)

Türkiye işgücü piyasasında istihdam edilenlerin %68'ini oluşturan ücretli ve yevmiyeli çalışanlar, %4'ünü işverenler, %17'sini kendi hesabına çalışanlar ve %11'ni ise ücretsiz aile çalışanları oluşmaktadır (www.tuik.gov.tr, 10.10.2017). İstihdam edilenlerin sektör temelli dağılımlarına bakıldığında (Tablo 2), 2016 yılına göre istihdamın %54,2'lik bir oranla en çok hizmetler sektöründe gerçekleştiği görülmektedir. Hizmetler sektörünü %19,6 ile sanayi sektörü, tarım sektörü (%18,7) ve inşaat sektörü (%7,4) izlemektedir. 2011 yılında %23,3 olarak gerçekleşen tarımın istihdam içindeki payının 2016 yılına kadar sürekli bir düşüş seyri içerinde olması dikkat çekicidir. Sanayinin istihdam içindeki payının da tarım düzeyinde olmasa da düşme eğiliminde olduğu görülmektedir. Öyle ki sanayi sektörünün istihdam içindeki payı 2011 yılında %20,8 iken, bu oran 2016 yılında %19,6 olarak gerçekleşmiştir. Diğer yandan hizmetler sektörünün istihdam içindeki payının sürekli artma eğiliminde olduğu görülmektedir. Hizmetler sektöründe çalışanların istihdam içindeki payı 2011 yılında %49,7 iken, bu oran 2014 yılında %51 olarak gerçekleşmiş, 2016 yılına gelindiğinde ise %54,2'e kadar yükselmiştir. İstihdam içindeki payı artan diğer bir sektörün de, hizmetler düzeyinde olmasa da inşaat sektörü olduğu görülmektedir. Buna göre Türkiye'de tarımda istihdam oranının yüksekliğine rağmen her geçen gün tarımın istihdam içindeki payının düştüğü, sanayi sektöründe göreli bir artışın yanında hizmetler sektörünün istihdam içindeki payının sürekli arttığı ve artış eğiliminde olduğu görülmektedir.

1.1. İşgücü Piyasasının Temel Sorunları

Gelişmekte olan bir ülkenin özelliklerine sahip Türkiye'de işgücü piyasası; hızlı nüfus artışına bağlı olarak ortaya çıkan güçlü işgücü arzı, emek arzının fazlalığına karşın emek talebinin yeterli olmaması, düşük istihdam ve düşük işgücüne katılım oranı, yüksek işsizlik oranı, özellikle de genç işsizliğinin yüksek olması, yaratılan işlerin genelde vasıfsız oluşu, istihdamın yaygın olarak küçük ölçekli işletmelerde olması ve farklı ücret düzeyleri ile karakterize edilebilir (Tansel ve Taşçı, 2010:7; Lordoğlu, 2006:27-30, Çondur ve Bölükbaş, 2014:82).

OECD ülkeleri içindeki ortalama işsizlik oranı % 6.4 iken Türkiye %10.4 işsizlik oranı ile ortalamanın üzerindedir ve işsizliğin en fazla olduğu beşinci ülke konumundadır[1]

[1] OECD İstihdam Görünümü Raporuna göre, Yunanistan % 24.4 ile işsizliğin en fazla olduğu ülke durumundadır. İspanya % 20.4 ile ikinci sırada, üçüncü Portekiz'de işsizlik oranı %12.1, dördüncü İtalya'da ise bu oran %11.6 olmuştur.

(OECD,2017). Bununla beraber Türkiye'deki işsizliğin analizinde ortaya çıkan yapısal özelliklerden en önemlisi işsizliğin, genç işsizliği olarak ortaya çıkmasıdır (Işık, 2016:133). Türkiye Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) "Gençlik, Beceriler ve İstihdam Edilebilirlik" Raporuna göre, Türkiye %25 ile üye ülkeler arasında en fazla genç nüfusa sahip ülke konumundadır (OECD, 2015). Dolayısıyla Türkiye işgücü piyasası en dikkat çekici özelliği yüksek oranda genç işgücüne sahip olmasıyken bu genç emek gücünün istihdama katılım sorunları ve genç işsizliği işgücü piyasasının en belirgin sorunlarından biri olmaktadır. OECD İstihdam Görünüm Raporuna göre, Türkiye'de "15-29 yaş gruplarında, çalışmayan, iş aramayan, okumayan, stajda ve askerde olmayan" kişilerin oranı % 31,3'dür (2017). Türkiye'de 2017 yılında işsizlik %10,2 oranında, genç işsizliği de %18.6 oranında gerçekleşmiştir (www.tuik.gov.tr, 4.8.2017).[2] Boratav'a göre bu durum Türkiye'deki yüksek oranlı emek rezervlerinin varlığına ve kullanılmayan bir büyüme potansiyeline işaret etmektedir (2016).

Eğitimli nüfus içerisindeki işsizlik oranının yüksek olması da Türkiye işgücü piyasasının yapısal sorunlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki Şubat 2017 itibariyle sayıları 1.1 milyonu bulan yükseköğretim mezunu, bir anlamda eğitimini tamamlamış gençlerin 362 bini istihdam dışında kalmıştır (DİSK-AR, 2017). Buna göre, bu yıl yüksek öğrenimli işsiz sayısı geçen seneye oranla 226 bin kişi artmış ve her dört gençten birinin işsiz olduğu Türkiye'de yükseköğrenim mezunu işsizlerin oranı %32,5 kadar çıkmıştır. Yükseköğrenim mezunu genç işsizliğinin bu yüksekliği, gençlerin eğitimden sonra çalışma yaşamına geçişte ciddi zorluklar yaşadığının, eğitim düzeyi arttıkça işsizlik oranının arttığının ve Türkiye işgücü piyasasının yaşadığı yapısal zaafı göstermektedir (Güney, 2009:149). Bir taraftan verilen eğitim işgücü piyasasının talep ettiği nitelikleri karşılamazken diğer taraftan mevcut ekonomik politikalar yükseköğrenimini tamamlamış genç işgücüne uygun işler oluşturamamaktadır. Bu bağlamda Boratav da, üretim dışında kalan bu genç emek rezervlerinin üretime çekilememesindeki temel neden olarak ekonominin ortalama verimliliğini de yükseltecek olan sermaye birikimini artırmaya yönelik ekonomi politikalarının eksikliğine dikkat çekmektedir (2016).

Türkiye'de kayıt dışılık da önemli bir sorun olarak işgücü piyasasını etkilemektedir. Öyle ki Türkiye'de her üç kişiden biri kayıt dışı olarak istihdam edilmekte, kayıt dışı istihdam oranı %34.7'lere ulaşmaktadır (www.tuik.gov.tr/,10.10.2017). Sektör olarak tarımda (%80'lere ulaşan bir oranla) özellikle de kadınlarda görülen yüksek kayıt dışılık oranı işgücü piyasasının yapısal bir sorunu karşımıza çıkmaktadır. Tarımdaki kayıt dışılığı sırasıyla inşaat sektörü ve hizmet sektöründeki otel ve restoranlar takip etmektedir. Kayıt dışılığın en düşük olduğu sektör sanayidir. Genç işgücü içerisinde de kayıt dışı istihdam edilenlerin sayısı oldukça

[2] Öte yandan Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Enstitüsü(DİSK-AR) tarafından yayınlanan Haziran 2017 tarihli İşsizlik ve İstihdam Raporunda, TÜİK'in kullandığı işsizlik hesaplama yönteminin yalnızca dar tanımlı işsizlerin sayısını ortaya koyduğu belirtilmektedir. Hesaplama geniş tanımlı yani iş bulma ümidini kaybeden işsizler, iş aramayan ancak çalışmaya hazır olan işsizler, mevsimlik ve zamana bağlı eksik çalışanlar da dar tanım kapsamındaki işsizlere eklenerek yapıldığında işsizlik oranı % 19,5'e, genç işsizliği ise % 21,4'e ulaşmaktadır(DİSK-AR, 2017).

yüksek gerçekleşmektedir. Öyle ki, yapılan araştırmalar Türkiye'de 1 milyon gencin kayıt dışı olarak çalıştığını ortaya koymaktadır (Genel-İş, 2016).

Özetle Türkiye işgücü piyasanın öne çıkan sorunları genelde düşük işgücüne katılım ve istihdam oranı, yüksek tarım dışı işsizlik oranı, özellikle kadınların işgücüne düşük katılımı, kadınlar ve gençler arasında yüksek işsizlik, enformel sektör ve önemli boyutta bir kayıt dışı ekonomi olarak sıralanabilir. İşgücü piyasasının temel özelliklerinin doğurduğu sorunlar Türkiye'de yaşam kurmaya çalışan Suriyeli mülteci işgücünün istihdama katılım biçimini de etkilemekte, dolayısıyla mültecilerin insan onuruna yaraşır bir iş bulmalarını daha da güçleştirmektedir.

2. Suriyeli Mültecilerin Türkiye İşgücü Piyasasındaki Güncel Durumu

Küresel olarak iç çatışmaların ve siyasi değişikliklerin de yol açtığı göç hareketleri günümüzde giderek artmış ve pek çok insanı yaşamsal nedenlerle kendi ülkeleri dışında mülteci veya sığınmacı konumu ile yaşamaya sürüklemiştir (Lordoğlu, 2015:31). Suriye'de de iç savaş başladığından 2015'in sonuna kadar 11.7 milyon kişi evlerini terk etmek zorunda kalmıştır (www.unhcr.org.,17.08.2017). Savaştan önceki Suriye nüfusunun neredeyse yarısına denk gelen bu sayının 4.9 milyonu mültecilerden, 6.6 milyonu ülke içinde yer değiştirmek zorunda kalanlardan ve 250 bini de sığınmacılardan oluşmaktadır. Yaşadığımız çağın en büyük insanlık ve mülteci krizi olarak adlandırılan Suriyeli mültecilerin sayısı 2017'de 5.5 milyonu aşmıştır. Savaştan kaçan Suriyelilerin %95'i Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır'a sığınmışlardır (www.unhcr.org., 17.08.2017).

Dünyada en yüksek mülteci nüfusuna sahip olan Türkiye'de 2017 itibariyle 3,2 milyon Suriyeli ve 300 bine yakın Irak, Afganistan, İran, Somali ve diğer ülkelerden gelen sığınmacı ve mülteci bulunmaktadır (Erdoğan, 2017a:7). Türkiye'de yaşayan Suriyeli mültecilerden yalnızca %10'u Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından yönetilen 26 kampta yaşamakta, %90'ı ise (2.8 milyon kişiden fazlası) kamplar dışında yaşamaktadır (Erdoğan, 2017b:10). Başka bir ifadeyle, bugün Türkiye'de bulunan 10 mülteciden 9'u kamplar dışında kendi sınırlı olanaklarıyla yaşamaktadır. İstanbul, Şanlıurfa, Hatay, Gaziantep, Adana, Mersin, Kilis, Bursa, İzmir ve Mardin Suriyelilerin nüfusça en yoğun olduğu ilk on şehri oluşturmakta, dolayısıyla bu iller bir anlamda mültecilerin yeniden yaşam kurma duraklarının başında gelmektedir.

Suriyeli mültecilerin %53.3'ü erkeklerden %46.7 ise kadınlardan oluşmaktadır. Çalışma çağında olan 15-65 yaş arası mültecilerin sayısı 1 milyon 654 bindir (Erdoğan, 2017b:21).

Çalışma Çağındaki Suriyeli Mülteci Yaşa ve Cinsiyete göre Dağılımı

Yaş Aralığı	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**
15-18	133.262	111.950	245.212
19-24	221.973	175.598	397.571
25-29	148.774	115.540	264.314
30-34	121.077	96.674	217.751
35-39	86.690	73.872	160.562
40-44	59.619	56.256	115.875

45-49	48.193	44.317	92.510
50-54	37.552	36.260	73.812
55-59	25.349	25.426	50.775
60-64	17.643	18.074	35.717
Toplam	900.132	753.967	1.654.099

Kaynak:http://marmara.gov.tr/UserFiles/Attachments/2017/05/09/2a50f712-6413-489f-9deb-56dc52de7264.pdf, (15.8.2017).

Tablo 3'e göre, çalışma çağındaki mültecilerin 900 bin 132'si erkeklerden oluşurken 753 bin 967'si kadınlardan oluşmaktadır. Bunun yanında Suriyeli mülteciler içinde çalışma çağında olan genç işgücü sayısı neredeyse bir milyondur. 15-29 yaş aralığında olan gençlerin 504 bini erkeklerden, 403 bini ise kadınlardan oluşmaktadır.

Yapılan araştırmalar, bir yıldan fazladır kamp alanları dışında yaşayan ve Türkiye'deki yaşam koşullarına uyum sağlamaya çalışan Suriyelilerin barınma, güvenlik, sağlık, beslenme, iş ve eğitim ile sosyal dışlanma gibi ortak sorunlarla boğuştuğunu ortaya koymaktadır (INGEV 2016, 2017; Erdoğan 2017ab; MMP, 2017; Kaygısız,2017; MAZLUMDER, 2013). Gerçekten de Türkiye'deki temel sağlık, eğitim, hukuk sistemine aşina olmayan Suriyelilerin büyük bir bölümü Türkçe konuşamamakta, sorunlarını nasıl çözeceğini, hangi kuruma nasıl başvuracağını bilememektedir. INGEV tarafından yapılan araştırmaya göre, Suriyeli mültecilerin %70'i Türkçe konuşamamakta ve Türkçe okuma-yazma bilmemektedir (2016). Bu durum da pek çok mültecinin haklarını kullanmalarını engellemekte, temel ihtiyaçlarını karşılama ve sosyal uyum konusunda çeşitli zorluklarla karşılaşmalarına neden olmaktadır. Öte yandan istihdama dahil olan mültecilerin Türkçe konuşma ve anlama oranlarının yükseldiği aynı araştırmada vurgulanan önemli hususlardandır. Araştırma bulgularına göre, Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin %85'nin temel gelir kaynağı çalışarak elde ettikleri ücretlerdir. Dolayısıyla genel kanının aksine Suriyeli mültecilerin çoğunluğu bir kurum tarafından verilen ayni veya nakdi destek ile geçinmemektedir.

2.1. Suriyeli Mültecilerin Çalışma Haklarına Dair Yasal Düzenlemeler

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 23. maddesi "herkesin çalışma, işini serbestçe seçme, adaletli ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı vardır." diyerek çalışma hakkının çerçevesini çizmiştir. Türkiye, Birleşmiş Milletler komisyonunca hazırlanan bu bildirgeyi 1949 yılında onaylamıştır. Ancak Türkiye 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi'ne taraf ülkelerden biri olmasına karşın 1967 tarihli Ek Protokol'e "coğrafi sınırlama" ile taraf olmuştur. Buna göre Türkiye sadece Avrupa ülkelerinden gelen ve ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağı endişesi ile iltica talebinde bulunanlara mülteci statüsü vermektedir. Diğer bir deyişle Türkiye Avrupa Konseyi ülkeleri dışından gelenlere mülteci statüsü tanımamakta, ilgili mevzuata göre mülteci statüsü taşıyan kişiler "sığınmacı" olarak tanımlanmakta ve üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar kendilerine "geçici koruma" sağlamaktadır.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında 2014 yılında yayımlanan Geçici Koruma Yönetmeliğine göre, Suriyeliler daha kalıcı bir çözüm bulunana kadar Türkiye'de yasal olarak kalma ve ülkelerine zorla gönderilmelerine karşı korunma hakkına sahiptirler. Ayrıca kamplarda ya da kamp dışı alanlarda yaşadığına bakılmaksızın, Geçici Koruma faydalanıcılarına tanınan sağlık ve eğitim hizmetleri, sosyal yardımlar ve iş piyasasına erişim gibi hak ve hizmetler Geçici Koruma Yönetmeliği'nce garanti altına alınmıştır. Yönetmelikçe belirlenen hak ve hizmetlerden yararlanabilmek için Suriyeli mültecilerin öncelikle Göç İdaresi İl Müdürlüğü'ne kayıt yaptırmaları gerekmektedir (Resmi Gazete, 2014).

Suriyeli mültecilerin çalışma yaşamına katılımları ise 15.01.2016 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile uygulamaya konulan "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik" ile belirlenmiştir. Buna göre Türkiye'de Suriyeli mültecilerin formel istihdama katılabilmeleri çalışma izni alınmasıyla mümkün olmaktadır. Suriyelilerin öncelikle 99 ile başlayan geçici koruma kartına sahip olmaları ve en az 6 ay geçici koruma altında kayıtlı olmaları gerekmektedir (UNHCR, 2017a:25). Buna göre Geçici Koruma altındaki kişiyi işe almak isteyen işverenler tarafından Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na (ÇSGB) başvurularak gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla çalışma yaşamına katılmak isteyen Suriyeliler kendileri bağımsız olarak çalışma izni başvurusunda bulunamamaktadır. Bununla beraber Türkiye'de yabancılara verilecek çalışma izinleri ve çalışma izni muafiyetleri harca tabidir. Buna göre, işverenler çalışma izni almak için 2017 yılına göre 537.50 TL çalışma izni harcı ödemektedir. Ayrıca çalışma izni alınması üç haftadan dört aya kadar sürebilen bir dönemi kapsayabilmektedir. Dahası herhangi bir işyerinde Geçici Koruma statüsündeki kişilerin sayısı Türkiyeli çalışanların sayısının en fazla %10'nu kadar olma sınırlılığı bulunmaktadır.

Çalışma izninin alınmasına dair bu bürokratik süreç ve işyeri kotası uygulaması işverenlerin mülteci işçi istihdam etme isteksizliğini artırabilmekte ve mültecilerin çalışma iznine erişimini güçleştirmektedir (Erdoğan ve Ünver, 2015:85). Dahası çalışma izni alan mülteciler sadece geçici koruma kapsamında ikametlerine izin verilen illerde çalışabilmektedirler. Bir başka deyişle İçişleri Bakanlığı tarafından kendilerine verilen geçici koruma kimlik belgesinin üzerinde ikamet ili olarak gösterilen il mültecilerin çalışabilecekleri ilin sınırını da çizmektedir. Ayrıca eğer kişi çalıştığı firma tarafından şehir dışında görevlendirilirse ikamet ilindeki İl Göç İdaresi Müdürlüğü'nden yol izni alınması gerekmektedir. Oysa mültecilerin daha iyi yaşam koşulları oluşturma umuduyla ülke içinde sık sık yer değiştirdikleri bilinmektedir (Erdoğan ve Ünver, 2015:89). Bu anlamda çalışma iznini ancak ikamete izin verilen şehirle sınırlamak mültecilerin çalışma iznine erişimini güçleştirmekte ve kayıt dışı istihdama yönelmelerine de neden olmaktadır.

Geçici korumadan faydalanan tüm yabancılar gibi Suriyeliler de, çalışma iznine sahip olmalarıyla birlikte Türkiye'deki çalışma mevzuatına bağlı olmaktadırlar. Bu kapsamda Türkiye'de asgari ücretin altında çalışma yaptırılamayacağı hükmü Suriyeli mülteciler için de geçerlidir. Mülteci işçilerin sigorta primlerinin yatırılmasından işvereni sorumlu olmakla birlikte takip süreci Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yapılmaktadır. Çalışma iznine sahip geçici koruma altındaki mülteci işçilerin primleri Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

tarafından ödenen genel sağlık sigortası kapsamından çıkartılmakta ve primleri işvereni tarafından ödenen SGK (Sosyal Sigortalar Kurumu) kapsamında yatırılarak kişi mevcut bütün sağlık hizmetlerinden katkı payı ödeyerek faydalanabilmektedir.

Öte yandan mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacak olan ve geçici koruma kapsamında bulunanlar çalışma izninden muaftırlar. Çalışma izni muafiyet başvurusu, yabancı tarafından geçici koruma kimlik belgesi ile kişiye kalma hakkı sağlanan ildeki Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü'ne yapılmaktadır. Muafiyet belgesi almak için kayıtlı olmak, en az 6 aydır geçici koruma altında bulunmak, ikamet ilinde bu başvuruyu yapıyor olmak ve daha önce alınmış bir çalışma iznine sahip olmamak gerekmektedir. Belirtmek gerekir ki Türkiye'de mevzuat uyarınca hangi statüde olursa olsun yabancıların bazı meslek ve görevleri yapmaları mümkün değildir. Buna göre Suriyeli mülteciler diş hekimliği, hastabakıcılık, ebelik, eczacılık, veterinerlik, özel hastanelerde sorumlu müdürlük, avukatlık, noterlik, özel ya da kamu kuruluşlarında güvenlik görevlisi, kara suları dâhilinde dalgıçlık, kaptanlık, kılavuzluk ve sair meslekler ve gümrük müşavirliği gibi iş ve meslekleri yapamamaktadır.

2.2. Suriyeli Mültecilerin İşgücü Piyasasına Katılım Sorunları

Türkiye'de formel istihdama katılan mültecilerin sayıca azlığı yukarıda bahsedilen zorlukların da bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. ÇSGB verilerine göre, 2014'e kadar çalışma izni olan Suriyelilerin sayısı 3 bin 856'dır (Erdoğan ve Ünver, 2015:43). 2014'de kadar geçici koruma altındaki Suriyeliler çalışma izni alamadıkları için, bu verinin sadece ikamet izni bulunan "yabancı" statüsündeki Suriyelilerden oluştuğunu vurgulamakta fayda vardır. Geçici koruma altındakilere 2015 yılında 4019, 2016 yılında ise 10.267 kayıtlı Suriyeli'ye işverenlerinin başvurusu sonucu çalışma izni verilmiştir (Kaygısız, 2017:12).

Geçici Çalışma İzni Verilenlerin İllere göre Dağılımı (2016)

İl	**Çalışan Sayısı**
İstanbul	3.343
Gaziantep	1.903
Mersin	851
Hatay	812
Bursa	739
Kahramanmaraş	549
Konya	254
Adana	248
Ankara	240
Şanlıurfa	173
Diğer iller	1155
Toplam	10267

Kaynak: https://www.csgb.gov.tr/home/contents/istatistikler/yabancicalismaizinleri/, 6.10.2017

Tablo 4'e göre, Suriyeliler için en fazla İstanbul'da çalışma iznine başvurulduğu görülmektedir. İstanbul'u 1903 kayıtlı Suriyeli çalışanla Gaziantep, 851 ile Mersin ve 812 çalışma iznine sahip Suriyeli mülteciyle Hatay takip etmektedir. Suriyelilerden geçici çalışma

izni verilenlerin %33'ü sanayi sektöründe, %19'u hizmetler, %4'ü inşaat ve %44'ü de diğer sektörlerde çalışmaktadır (Kaygısız, 2017:21).

Çalışma Bakanlığı tarafından 2017 yılında çalışma izni alan Suriyelilerin sayısının 26 bin olduğu ifade edilmektedir (www.unhcr.org.,17.08.2017). 2017'deki bu artışa rağmen çalışma çağındaki mülteci nüfusunun 1 milyon 654 bin olduğu göz önüne alındığında kayıtlı mültecilerin yalnızca çok küçük bir bölümünün (%1.5' nin) formel istihdama katıldığı görülmektedir. İNGEV tarafından gerçekleştirilen "Suriyeli Mülteci Hayatlar Monitörü" başlıklı araştırma da bu verileri destekler niteliktedir. Araştırmaya göre, yaklaşık 650,000 Suriyeli kayıtsız olarak çalışmaktadır (2017). Araştırmada büyük çoğunluğu kayıt dışı olmak üzere Türkiye'deki mültecilerin %31'inin şu an kayıtlı ya da kayıt dışı bir biçimde işgücü piyasasına dahil olduğu, %17'sinin işsiz olduğu; aralarında engelli, yaşlı, emekli, hasta, öğrenci ve emeklilerin de bulunduğu %52'sinin ise çalışmadığı ya da iş aramadığı belirtilmektedir. Eğitim seviyesi arttıkça işsizliğin yükselmesi dikkatle değerlendirilmesi gereken bir diğer husustur. Sayıları görece az olan yükseköğrenim mezunlarının neredeyse %34'ü işsizken formel eğitimi olmayanlar arasındaki işsizlik %14'ün altına düşmektedir.

Mixed Migration Platform (MMP) tarafından İstanbul'da 422 mülteciyle yüz yüze mülakatlar yapılarak gerçekleştirilen saha araştırmasına göre dil bariyeri, kayıtlı olmak, çalışma izni alınmasının ücrete tabi olması kentte yaşayan mültecilerin en fazla karşılaştıkları sorunları oluşturmaktadır (2017). Aynı araştırmada mültecilerin çalışma alanları olarak genelde kayıt dışı sektörde iş bulabildikleri vurgulanmaktadır. Öyle ki çalışmaya katılan görüşmecilerin %92'si ne tip işler bulabiliyorsunuz sorusuna kayıt dışı işler olarak yanıt vermişlerdir. Suriyeliler karşılaştıkları en büyük sorun olarak buldukları işlerin kayıt dışı olmasını ve düşük ücretle çalıştırılıyor olmalarını, kiraların çok yüksek oluşunu, doktor ve sağlık personellerinin Arapça bilmiyor oluşunu göstermişlerdir. Erdoğan tarafından İstanbul'daki 27 farklı belediyenin yetkilileriyle yapılan görüşmeler ile gerçekleştirilen araştırma da aynı noktalara işaret etmektedir. Araştırmaya katılan belediye yetkilileri ilçelerindeki mültecileri etkileyen öncelikli sorunları eğitim, dil, gettolaşma, kira artışı, dilencilik, kayıt dışılık, sağlık hizmetlerine erişim sorunları, ekonomik sorunlar ve güvenlik olarak sıralamışlardır (Erdoğan, 2017b:69).

Suriyeli mültecilerin geçimlerini sağlamak, kira ve beslenme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak için çoğunlukla hane halkından yaşı çalışmaya müsait olanların tamamı çalışmak zorunda kalmaktadır. INGEV tarafından mülteci nüfusunun %79'unu barındıran 10 ilde (İstanbul, Şanlıurfa, Hatay, Gaziantep, Adana, Mersin, Kilis, Mardin, Bursa, İzmir) yapılan araştırmaya göre, Suriyeli mültecilerin ortalama hane halkı büyüklüğü 6,2 kişidir ve gelir getiren ortalama kişi sayısı ise 1,4'tür (İNGEV, 2017). Bu durumda genellikle çocuklar da çalışmakta; çocuklar kırsalda tarla ve bahçelerde, kentlerde ise daha çok sokak işleri denilen mendil satma, ayakkabı boyacılığı gibi işleri yapmaktadırlar. Dilencilik ise, çocukların yaptığı sıklıkla karşılaşılan ve yaygınlaşan "işlerden" bir haline gelmektedir (Kaygısız, 2017:8). Dolayısıyla Türkiye'de bulunan mülteci nüfus içinde önemli bir yer edinen çocukların da erken yaşlarda aile bütçesine katkı sağlamak zorunda kaldıkları, eğitimlerini sürdüremedikleri görülmektedir.

AFAD'ın 2014 tarihli Türkiye'de Suriyeli Kadınlar Raporunda Türkiye'de bulunan Suriyeli kadınların yarıya yakının, çalışma çağında ve iş gücüne katkı yapabilecek durumda olduğu vurgulanmaktadır (AFAD,2014:21). Rapora göre kamplarda yaşayan Suriyeli kadınların %42'si ve kamp dışında yaşayanların %44'ü 18-54 yaş grubu içerisindendir. Suriyeli kadınların % 87'sinin gelir getirecek bir mesleği bulunmamaktadır. Raporda meslek sahibi kadınlar yalnızca %10'luk bir kesimi oluşturmaktadır. Kadınların meslek değerlendirmesindeki en yüksek grup %3 ile öğretmenliktir. Bunun dışında terzi, kuaför, çiftçi ve hemşire gruplarındaki kadınların oranı %1'in altındadır. Kadınların %50'sinin ise savaş öncesindeki Suriye'de "ev hanımı" olarak yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Suriyeli kadınlar mesleki yetersizlik ve vasıfsızlık nedeniyle erkek işçilerden daha fazla emek-yoğun ve vasıfsız işleri yapmak zorunda kalmaktadır. Kayıt dışı çalışan kadınlar sadece ev dışında değil, eve iş alma sistemiyle de çalışmakta, kimi illerde evlerinde parça başı dikiş işleri yaparak gelir elde etmeye çalışan kadınlara rastlanmaktadır (Kaygısız, 2017:17)

2.3. Suriyelilerin Çalışma Yaşamında Karşılaştıkları Temel Sorunlar

Mültecilerin kendilerine kayıt dışı ekonomide yer bulabilmelerinin temel nedenlerinden biri de yarattıkları ilave işgücünün talepteki dalgalanmalara karşı maliyetleri düşürerek işverenleri korumasıdır. Dahası mülteci emeğinin yerel işgücü emeğinden daha ucuz olması, mültecilerin yaşamlarını sürdürebilmek için daha "itaatkar ve çalışkan" olmaları işverenlerce tercih edilmelerini kolaylaştırmaktadır (Ulukan, 2015:35). Özellikle de kayıtlı olmayan kadın göçmen ve mültecilerin kötü çalışma koşularına daha kolay razı olması ve işverene bağımlılıkları işverenler için çekici bir faktör olabilmektedir (Toksöz ve Ünlütürk-Ulutaş, 2012; Erder, 2011; Coşkun, 2016).

Kimi bölgelerde yerli işçilerin yapmak istemediği işlerin mülteci işçiler tarafından yapılması da alanda yapılan araştırmaların sonuçlarına yansımaktadır. İstanbul özelinde belediye yetkilileriyle gerçekleştirilen bir saha çalışmasına katılan görüşmeciler Suriyelilerin çalışmasının yerel halkta ilk zamanlarda bir tedirginlik yaratmış olmasına rağmen sonrasında şikayetlerin azaldığını ifade etmişlerdir (Erdoğan, 2017b:54). Belediye yetkililerinin bu durumu Suriyelilerin -ücreti, çalışma koşulları ve mekanları itibarıyla- Türkiyeli işçilerin tercih etmediği işlerde çalışmasına bağlamaları Suriyelilerin işgücü piyasasına katılma biçimlerini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Öte yandan Türkiye'de işsizliğin fazlalığı ve yine de hemen her işi yapacak olan bir yerli iş gücünün varlığı, yerli işçilerle Suriyeliler arasında rekabete neden olabilmektedir (Kaygısız, 2017:19). Rekabet ortamı, her iki kesim için ücretlerin aşağıya doğru çekilmesi, çalışma koşullarının geriye doğru gitmesi sonucunu yaratmaktadır. Kaygısız tarafından İzmir'de yapılan araştırmada, "İşyerinde çalışan Türkiyelilerle aranızda ücret farkı var mı" sorusuna Suriyelilerin %93'ü ücret farkı olduğu yanıtı vermiştir. İşyerinde ücret farklılığı olmadığını söyleyenlerin oranı ise yalnızca %7'dir. Bu kesimin vasıflı işçilerden oluşması önemli bir husustur. Sözü edilen araştırmada yerli işçilerle mülteci işçiler arasındaki ücret farkının %40 ile %100 arasında değiştiği görülmüştür. ILO Türkiye ofisi tarafından Şanlıurfa temelli yapılan araştırmanın sonuçlarına göre ise Suriyeli işçilerin üçte birinin (%33) asgari ücretin altında çalıştığı tespit edilmiştir (ILO, 2016:22).

Suriyelilerin çalışma yaşamında karşılaştıkları sorunlara dair yapılan farklı alan araştırmaları da bu araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir. Farklı saha araştırmalarına katılan mültecilerin büyük bir bölümü zorlu çalışma şartları altında enformel sektörde ya çalışmış ya da çalışmaya devam ettiklerini ifade etmişlerdir. Uzun mesai saatleri, sıklıkla Türkiyeli çalışanlardan daha düşük ücret almak ve ödenmeyen ücretler Suriyeli işçilerin çalışma yaşamında karşılaştıkları en temel sorunları oluşturmaktadır.

Suriyeli mültecilerin herhangi bir sosyal güvenceden yoksun şekilde, uzun çalışma saatlerini içeren, iş güvenliği ve sağlığı tedbirlerinin olmadığı koşullarda, asgari ücretin çok altında bir ücrete (kimi işyerlerinde günlük yevmiye 15 TL'ye kadar düşmektedir) çalışmak zorunda kalmaları yapılan görüşmelere yansımaktadır:

> "Suriye'de iken iki kızım üniversiteye gidiyordu, burada yaklaşık iki aydır tekstil atölyesinde 11-12 saat ayakta çalışıyorlar. Daha önce Suriye'de hiç çalışmadılar, şimdi akşam ayakları şişmiş hâlde eve geliyorlar. Biri aylık 500 TL alıyor, diğeri 400 TL alıyor, üçüncüsü de yeni başladı." (MAZLUMDER, 2013:11).

İnşaat işlerinde çalışan Suriyeli bir işçinin çalışma şartlarına ilişkin aktarımları şöyledir:

> "Fakir insanlar nerede çalışabilir diye sordum, İzmir dediler. İnşaatta günlük 50 lira alıyorum. Yorulduğumuzu söyleyince 'Türkiye'de böyle, alışmanız lazım' diyorlar. Patron bazen paramı vermiyor. İş olunca çalışıyorum."(Kaygısız, 2017:17).

İstanbul'da bir tekstil atölyesinde çalışan 37 yaşındaki Halepli Zakariah Abdullah kayıt dışı çalışmaya dair şunları ifade etmiştir:

> "Hiçbir işverenin yasal çalışmamız için yardım edeceğine inanmıyorum. Eğer işverenler bize yardım edip çalışma izni alırlarsa bizlere Türk işçilerle aynı maaşı ödemek zorundalar. Bunu asla istemezler. Ben şimdi 1200 Lira maaş alıyorum Türk işçiler ise 2200 Lira kazanıyorlar. Çalışma izni olursa bana da bu maaşı vermesi lazım" (The Guardian, 2016).

Refugees International (RI) tarafından gerçekleştirilen saha çalışmasında bir mülteci görüşmeci, İstanbul'da bir apartman dairesinde ebeveynleri, üç erkek arkadaşı, amcası ve halasıyla birlikte oturduğunu, bir berber salonunda haftada altı gün sabah 10 ve gece 11 arasında çalıştığını, bir saatlik bir öğle molası olduğunu, kendisine bunun karşılığında bir ücret verilmediğini, yalnızca bahşişlerden para kazanabildiğini ifade etmiştir (RI, 2017:12). Aynı saha araştırmasına katılan kuaförde çalışan bir genç mülteci ise "sizi kullanıp paranızı ödemiyorlar. Her ay bana para ödememek için bir bahaneleri var. Diğer işlerde de şansımı denedim ama baktım ki durum farklı değil" diye İstanbul'da çalışma yaşamında karşılaştığı sorunları belirtmiştir.

Suriye'de öğretmenken temizlik işlerinde çalışmaya başlayan Suriyeli bir kadın işçi çalışma koşullarının ağırlığını şöyle tarif etmiştir:

> "15-16 saat çalışıyoruz. Aldığımız parayı gece dönerken üç arkadaş taksiye binip kendi aramızda bölüşüyoruz, para taksiye gidiyor. Paramızı günlük veriyorlar. Diğerleri ile çok büyük bir farklılık var ücrette. Çok çalıştırıyorlar, 'İşinize gelirse

çalışırsınız, sizin gibi çok var' diyorlar. Okumuşum, zoruma gidiyor ama katlanıyorum, mecburum." (Kaygısız, 2017:17).

Tüm bu sağlıksız ve zorlu çalışma koşullarına karşın mülteci işçilerin yabancı olarak ve düzensiz bir şekilde çalıştıklarından ötürü ücretler ya da çalışma şartları konusunda çoğu kez şikayette bulunamadıkları görülmektedir. Bu durum mülteci işçileri daha korunmasız yapmakta, iş kazalarına, sömürüye ve ayrımcılığa daha açık hale getirmektedir. Yapılan araştırmalar daha önce sanayi işyerlerinde çalışmamış mültecilerin, işe uyum sürecinin daha uzun olması, dil sorunu yaşamaları, günlük çalışma sürelerinin yerli işçilere göre daha uzun olması gibi nedenlerden iş kazalarına daha fazla maruz kaldığını ortaya koymaktadır. İşçi Sağlığı ve Güvenliği Meclisi (İSİG) tarafından yayınlanan 2016 Göçmen İşçi Raporu Türkiye'de yaşanan iş kazalarında göçmen işçi ölümlerinin oranının yıldan yıla artış gösterdiğini vurgulamaktadır (www.guvenlicalisma.org/., 6.10.2017). Rapora göre göçmen işçi ölümlerinin tüm işçi ölümlerine oranı 2013 yılında %2 iken 2014 yılında %3'e, 2015 yılında %4'e ve 2016 yılında ise % 5'e çıkmıştır. Göçmen emeğinin işgücü piyasasında korunmasız bir biçimde arttığını da gösteren raporda, 2013 yılında en az 22 göçmen işçi, 2014 yılında en az 53 göçmen işçi, 2015 yılında en az 67 göçmen işçi, 2016 yılında ise en az 96 göçmen işçinin iş cinayetlerinde yaşamını yitirdiği ifade edilmiştir. İş kazalarında yaşamını yitiren göçmen işçilerin %61'inin Suriyeli işçilerdir. İş kazasına bağlı ölümler en çok inşaat, tarım, taşımacılık, metal, gemi, belediye işkollarında yaşanmıştır. Ölüm nedenleri arasında, inşaatlarda yüksekten düşme; uygun olmayan taşıma araçlarında yollara savrulma; aşırı, yoğun, fazla çalışma ve yaşam koşulları nedeniyle kalp krizi gibi sebepler öne çıkmıştır.

3. Mülteci İstihdamına Yönelik Yaklaşımlar

Yapılan araştırmalar Türkiye'deki Suriyelilerin çalışma hakları konusunda Türkiye toplumunun çok da olumlu düşünmediğini göstermektedir. Erdoğan tarafından Türkiye genelinde 1.501 örneklemle gerçekleştirilen saha çalışmasında "Suriyeliler işlerimizi elimizden almaktadırlar" düşüncesine sahip Türkiyelilerin oranı %56,1 olarak çıkmıştır (2015:80). Buna katılmayanların oranı sadece %30,5'tir. Suriyeli mültecilerin varlıklarının çok daha fazla hissedildiği Suriye sınırına yakın bölgelerde ise bu fikre destek verenlerin oranı %68,9 gibi çok yüksek bir oranda gerçekleşmiştir. Aynı araştırmaya katılanların %47,4'ü Suriyeli mültecilerin çalışmaları ve çalışma hakları konusuna olumsuz olarak baktığını ifade etmiştir. Öte yandan yerel halkın Suriyelilerin "belirli iş ya da süre bazlı" sınırlamalar çerçevesinde çalışmalarına sıcak baktığı görülmüştür. Çalışmada Suriyelilerin her türlü işte her zaman çalışmasına izin verilmesini talep edenlerin oranı yalnızca %5,4 olarak tespit edilmiştir (Erdoğan, 2015:80).

Türkiyeli çalışanlar Suriyelilerin istihdamına daha düşük ücretle çalışmaya razı olmaları sebebiyle ücretleri düşürdükleri ve işlerini ellerinden alacakları kaygısıyla sıcak bakmamakta ve kendi gelecekleri için büyük bir tehdit olarak görmektedirler (Kaygısız, 2017:18). ILO Türkiye Ofisi tarafından yayınlanan "Şanlıurfa'da İşverenlerin ve İşçilerin Suriyeli İstihdamına Bakışı" başlıklı Rapor Şanlıurfalı işçilerin yaklaşık dörtte üçü gibi önemli bir bölümünün Suriyeli işçilerin çalışmasını istemediğini ortaya koymaktadır (ILO, 2016:23).

İşçiler Suriyelilerin çalışmalarına karşı çıkma sebepleri olarak; Türkiye'de Suriyelilere sıcak bakılmadığını, çalışan Suriyelilerin çalıştıkları işyerlerindeki verimliliği olumsuz yönde etkilediğini, Suriyelilere ilişkin dil sorunu nedeniyle çalıştıkları işyerlerinde iletişim sorunu ve kültürel yapı farklılığı nedeniyle sosyal uyum sorunu yaşadıklarını, çalışma disiplinini bozdukları ve güvenlik konusunda zafiyet yarattıklarını göstermişlerdir. Ayrıca araştırmaya katılanların %90'ına yakın önemli oranda bir bölümünün, Suriyeli çalışanların kayıt dışı istihdamı arttırdığını, Suriyeli çalışanlardan dolayı Türklerin gelir düzeyinin düştüğünü ve Suriyeli çalışanların Türklerin işsiz kalmasına neden olduğunu ifade etmesi üzerinde önemle durulması gereken bulgulardır.

Öte yandan aynı araştırmaya katılan işverenlerin ise %24'ü çalışma izni alınması prosedürünün Suriyeli işçi çalıştırmaları önünde engel olarak gördüklerini belirtirken %60'ı devlet desteği sağlanması halinde Suriyeli istihdam edebileceklerini ifade etmişlerdir (ILO, 2016:33). İşverenlerin %60'ı ihtiyaç olduğunda Suriyeli çalıştırabileceğini belirtirken hiçbir şekilde Suriyeli çalıştırmayacağını söyleyenlerin oranı ise %32'dir. Ayrıca işverenlerin %90'ına yakın bölümü Suriyelilerin ülkelerine dönmesi gerekliliğini, yaklaşık %70'i işten ayrılma riskine karşı Suriyeli çalıştırmanın risk olduğunu ifade etmiştir. "Türk İş Dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerileri" başlıklı araştırma kapsamında, Türkiye'nin 18 ilinde 134 sanayici, işadamı, esnaf, ticaret-sanayi odaları üst düzey yöneticilerinin bulunduğu ekonominin çeşitli sektörlerinden işverenlerle gerçekleştirilen mülakatlarda, işverenler en çok yasal düzenlemedeki sınırlılıklardan yakınmışlardır (Erdoğan ve Ünver, 2015:60). Bununla birlikte görüşmeciler, Suriyeli mültecilerin işgücü niteliği nedeniyle genel anlamda niteliksiz olduğunu, bunun özellikle tarım, hayvancılık, imalat ve nitelik gerektirmeyen sanayi işletmelerinde ihtiyaç duyulan niteliksiz işgücü açığını kapatacak potansiyelde gördüklerini ifade etmişlerdir. Bazı işveren çevreleri ise bu durumu özellikle işyeri kapasitelerini artıracak, işletmeler ve kentler arası ekonomik rekabeti geliştirecek pozitif bir unsur olarak ortaya koymuştur (Erdoğan ve Ünver, (2015:61).

Kentlerde mültecilere yönelik yapılan çalışmalar çoğunlukla belediyeler üzerinden yürütülmektedir. Bu sebeple belediyelerin konuya yaklaşımı ve oluşturdukları politikalar Suriyelilerin geçim kaynaklarına erişimlerini güçlendirerek kendi kendilerine yeterliliklerinin artırılmasını sağlamada özel bir önem taşımaktadır. Ancak Türkiye'de genel olarak yerel yönetimlerin, özelde ise belediyelerin mülteciler konusunda hangi esaslara göre faaliyette bulunacağı ve hizmet vereceği hususunda ciddi bir belirsizlik vardır (Erdoğan, 2017b:77). Belediyeler konusunda Türkiye'deki mevcut mevzuat bu konuda açık bir tanımlama yapmadığı için belediyelerin de konuya farklı şekillerde çözümler ürettiği ve farklı belediye birimlerini, en çok da sosyal yardımlarla ilgilenen birimi bu konuda yetkilendirdiği görülmektedir. Sayıları çok olmasa da bazı belediyeler mültecilerle ilgilenen özel göç birimleri oluşturmuştur. Erdoğan tarafından İstanbul'daki belediyeler temelli yapılan alan araştırmasında belediyelerin bir taraftan yasal engeller, öte taraftan da mültecilerin sayısının belediye nüfusunun henüz %10'unun altında olması sebebiyle konuyu acil bir sorun olarak algılamadıkları belirtilmektedir (2017b:77). Bu anlamda Belediyelerce konu genel olarak bir

yoksulluk sorunu olarak algılanmakta ve yerel halktaki yoksullar için olduğu gibi mültecilerin ihtiyaçlarına da aynı yöntemlerle çözüm üretmeye çalışmaktadırlar.

4. Mülteci İstihdamını Artırmaya Yönelik Çalışmalar ve Öne Çıkan Örnekler

Türkiye'de BM Sistemine bağlı 14 kuruluş faaliyette bulunmaktadır. Bu kuruluşlardan özellikle Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (OCHA), Gıda Programı (WFP) ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) yaşanan mülteci krizini aşmaya yönelik Türkiye'de son derece aktif çalışma yürütmektedir.

Bu kapsamda BM'nin Suriye krizi konusunda özel olarak geliştirdiği "The Regional Refugee and Resilience Plan" (Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı) (3RP) bu alanda yapılan çalışmaların da temel zeminini oluşturmaktadır. Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı ile Birleşmiş Milletler, mültecilerin koruma ihtiyaçlarına, en hassas durumda olan kişilerin insani ihtiyaçlarına ve Suriye krizinin komşu ülkeler olan Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır'daki uzun vadeli sosyo ekonomik etkilerine cevap vermeyi amaçlamaktadır. "3RP", krizin uzaması, yakın zamanda Suriye'de barış ve huzur ortamının kurulacağına dair umutların azalması ve bu nedenle mültecilerin gittikleri ülkelerde kalıcılıkları ihtimallerinin ciddi bir biçimde güçlenmesinin ardından ortaya çıkmıştır. Bu anlamda UHCR'ın daha önceki "acil durum yönetimi" çerçevesinde ürettiği yaklaşımlar sürecin uzaması sonucu bir ölçüde yetersiz kalmış ve 3RP ile içinde "entegrasyon" da olan yeni bir stratejiye yönelme gereği duyulmuştur (Erdoğan ve Ünver, 2015:87). Türkiye mültecilere yönelik müdahalenin merkezinde yer alırken UNHCR, ilgili Bakanlıklara doğrudan operasyonel destek, kapasite geliştirme ve teknik tavsiye sağlamakta ve Türkiye'nin mülteci müdahalesini desteklemeye yönelik çabalarını sözü edilen Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı ve Bölgesel Mülteci ve Göçmen Müdahale Planı kapsamında koordine etmektedir. Bu kapsamda Türkiye'de ilgili bakanlıklar, yerel yönetimler, ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütleri BM bağlı işbirliği halinde mültecilerin barınma, sağlık, eğitim, istihdam gibi temel sorunlarını çözmeye yönelik proje ve faaliyetlerde bulunmaktadır.

Mültecilerin istihdamına yönelik faaliyetlerde beceri geliştirme, istihdam edilebilirlik ve iş piyasasına erişimin teşvik edilmesi yoluyla kendi kendine yeterliliğin artırılması hedeflenmektedir. İşgücü piyasasının taleplerini belirlemek, mültecilerin bireysel ilgi alanları ve kapasitelerini tespit etmek, beceri geliştirme, dil ve mesleki eğitimler düzenlemek; iş kurmaya yönelik hibeler vermek, işe yerleştirmek, çalışma izinlerinin alınmasına katkı sunmak, kamu ve özel sektöre yönelik farkındalık artırıcı seminer ve konferanslar düzenlemek ve hukuki danışmanlık hizmeti vermek mültecilerin geçim kaynaklarına erişimini güçlendirme ve desteklemek için yapılan çalışmalardandır.

4.1. Dil ve Beceri Geliştirme Kursları

Çalışma Bakanlığı, Geçici Koruma altındaki Suriyelilerin İŞKUR tarafından sunulan mesleki eğitim programlarına ücretsiz olarak katılma hakkı tanımaktadır. Mesleki

eğitimlerinin artırılması amacıyla, Bakanlıklar tarafından 2016 yılı ortalarına kadar 4.200 kurs açılmış ve bu kurslarda 131.000 Suriyeli eğitim almıştır. Yaklaşık 40.000 Suriyelinin mesleki eğitim kursu ise devam etmektedir (Cumhuriyet, 14.07.2016).

UNHCR tarafından açıklanan 2017 Ağustos verilerine göre, bu yıl içerisinde alanda faaliyet gösteren kurum ve sivil toplum örgütlerinin geçim kaynaklarına yönelik yürüttükleri etkinlik ve faaliyetlerden 52.248 Suriyeli ve ihtiyaç sahibi Türkiyeli yararlanmıştır (dashboardunhcr). Bunlardan 35,230 beceri ve meslek edindirme kurslarına katılırken 7348 kişi gelir getirici çalışmalar için desteklenmiş ve işe yerleştirilmiştir. Geçim kaynaklarını artırmaya yönelik yapılan beceri geliştirme kurslarına katılanların %55'i kadınlar oluşurken doğrudan istihdam sağlamaya yönelik işe yerleştirme faaliyetlerinden %61 oranında erkekler faydalanmıştır (UNHCR, 2017b). Mültecilerin yaşadığı ildeki işgücü piyasalarının ihtiyacına uygun olarak terzilik, motosiklet tamiri, elektrikli aletlerin tamiri ve kuaförlük, metal sac işleme, duvar örme ve kalıpçılık, bilgisayar programcılığı, web tasarımı, fotoğrafçılık, sayacılık, aşçılık, pastacılık öne çıkan mesleki eğitim kurslarını oluşturmaktadır.

Yine kentlerde yaşayan mültecilerini bilgilendirmek, mültecilere eğitim ve kurslar vermek, onların sorunlarıyla ilgilenmek ve uyum merkezli çalışmalar yapmak üzere mültecilerin yoğun olarak bulunduğu yerlerde belediyeler ve sivil toplum örgütleri tarafından kurulan toplum merkezleri ve bu merkezlerin çalışmalarından bahsetmek mümkündür. Sayıları 60 civarında olan Çok Amaçlı Toplum Merkezleri'nde mültecileri bilgilendirmeye yönelik faaliyetlerin yanı sıra dil kursları, sağlık taramaları, çalışma hayatına girişlerini kolaylaştırıcı iş bulma ve iş yeri açma desteği gibi pek çok çalışma yapılmaktadır (Erdoğan, 2017b:78). 20.192 mülteci nüfusuyla İstanbul Anadolu yakasında en fazla Suriyeli mülteciye sahip Sultanbeyli Belediyesi'nin mültecilere yönelik çalışmaları bu kapsamda değerlendirilmesi gereken özel örneklerden birini oluşturmaktadır (Erdoğan, 2017b:35). 2012 yılından bu yana ilçede bulunan mültecilere yönelik faaliyet gösteren Belediye Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği işbirliğinde mülteciler için bütün ilgili kurumları aynı çatı altında toplayarak bu anlamda bir model olan bir koordinasyon merkezi oluşturulmuştur. Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği'nin 6 katlı binasında mültecilerin ihtiyacı olan hemen bütün kamusal hizmetlerin (kayıt, eğitim, sağlık, meslek kursları, iş arama ihtiyaçları ve genel olarak bilgi sahibi edilmeleri için) tek yerde verilmesi imkânı yaratılmıştır. İstanbul Valiliği ve İl Göç İdaresi Müdürlüğü'nde oluşturulan bu "model" yapı içinde Sultanbeyli Belediyesi ile birlikte Sultanbeyli Kaymakamlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı bulunmaktadır. Ayrıca mülteciler konusundaki bütün ilgili kurumlarla (İçişleri, Eğitim, Sağlık ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlıkları) birlikte aynı çatı altında çalışılma imkânı yaratılmıştır. Bu çalışmalarda yerli ve yabancı STK'ların da etkin biçimde yer aldığı görülmektedir. Mülteciler Toplum Merkezi'nin 4. katı doğrudan Çalışma İzni ve İstihdam, Sosyal Destek Servisi, Meslek Edindirme faaliyetlerine ayrılmıştır. Merkezde Sultanbeyli ve komşu ilçelerde işgücü piyasası ihtiyaç analizi yapılmakta ve Merkezin veri tabanındaki mültecilere ait mesleki bilgiler ışığında işgücü ihtiyacı olan işyerlerine yönlendirmeler yapılmaktadır. Bu eğitimler kapsamında Mülteciler, mesleki olarak Türkiye iş piyasasının ihtiyaçlarına uygun alanlarda yetiştirilmektedir. Ayrıca Merkez bünyesinde

mültecilere dikiş, örgü, inşaat meslek kurslarının verildiği merkezde bilgisayar, aşçılık ve kuaförlük kursu verilmesi için de çalışmalar yürütülmektedir. Merkezde 2016 yılında 246 yetişkin Suriyeli Türkçe dil kurslarından faydalanmış ve Türkçe konuşma klubü aracılığıyla da dil kursları desteklenmiştir (http://multeciler.org.tr/, 07.10.2017).

4.2. İstihdama Yönelik İşe Yerleştirme Faaliyetleri

Suriyeli mülteciler için işe yerleştirme yoluyla doğrudan istihdam edilmelerini sağlayan çalışmaların payı alanda yürütülen çalışmaların küçük bir bölümünü oluşturmaktadır. Öte yandan yerli işçilerle aynı ortamda çalışmak ve Türkiye'deki çalışma yaşamını deneyimlemek mültecilerin kendi kendilerine yetecek bir yaşam kurmasının yanında toplumsal önyargıların kırılması ve mülteci işgücünün ülke ekonomisine katkı sunması açısından da önem taşımaktadır.

Mültecilerin doğrudan istihdamına yönelik yapılan faaliyetler kapsamında Yuva Derneği tarafından Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu'nun (GIZ) desteği ile gerçekleştirilen "Emek Karşılığı Nakit Destek" projesi örnek verilebilinir. Proje mültecilere ve yerel halka iş olanakları yaratması, birlikte çalışmanın ön yargıları giderici etkisini değerlendirmesi açısından özel bir yere sahiptir (www.yuva.org.tr, 04.8.2017). 2016 yılından bu yana Mersin, Hatay, Gaziantep ve İstanbul Avcılar'da yerel yönetimlerle ortaklaşa olarak gerçekleştirilen proje kapsamında 1035 Suriyeli ve Türkiyeli kamu kuruluşlarında geçici olarak istihdam edilmişlerdir. Vasıfsız ve orta vasıflı mülteci ve ihtiyaç sahibi yerel halkın istihdam alanını genişleten proje faydalanıcıları belediye ve okulların temizlik işlerinde, belediyelerin park ve bahçelerinin bakımı işlerinde üç ay süreyle işçi statüsünde çalışmaktadır. Seçilen işler genel olarak nitelik gerektirmeyen işler olmakla beraber iş güvenliği riski yüksek olmayan yerlerde ve haftada 45 saati aşmamak kaydı ile proje faydalanıcıları istihdam edilmektedir. Proje aracılığıyla ayrıca geçici koruma altında bulunan Suriyeliler için çalışma izni alınmakta ve proje faydalanıcılarına iş kıyafetleri ve ekipmanları verilmektedir. Ayrıca proje süresince yapılan iş güvenliği ve sağlığı eğitimleriyle faydalanıcıların Türkiye'deki çalışma yaşamı ve iş güvenliği üzerine bilgi edinmeleri sağlanmaktadır. Dahası sosyal uyum etkinlikleriyle Türkiyeli ve Suriyeli işçilerin sosyal bağlarının güçlenmesi desteklenmektedir. Proje kapsamında İstanbul Avcılar'da pozitif ayrımcılık vurgusuyla yalnızca kadın istihdamı gerçekleştirilmekte ve Suriyeli ve Türkiyeli kadınlar ilçedeki okullarda destek personeli olarak çalışmaktadırlar. Mülteci ve Türkiyeli işçilerin birbirleriyle iletişiminin artması, önyargıların kırılması, mültecilerin Türkiye'deki formel iş yaşamına dair bilgi ve deneyimlerinin artması, bazı çalışanların proje kapsamında çalıştıkları kurumlar tarafından istihdam edilmeye devam edilmesi bu projenin en önemli çıktıları olarak görülmektedir.

Ayrıca İstanbul, Gaziantep ve Şanlıurfa'da faaliyet gösteren RIZK istihdam ofisleri de doğrudan mültecileri iş bulmaya ve yerleştirmeye yönelik faaliyet göstermektedir. Bu kapsamda RIZK istihdam ofisleri İŞKUR gibi faaliyet göstermekte, Suriyeli işsizlerle görüşme yaparak kendi çalışma ve eğitim alanlarına yönelik işler bulmaktadır. İlk olarak 2014 yılında Şanlıurfa'da kurulan sonra Gaziantep ve İstanbul'da çalışmalar yürüten RIZK İstihdam Ofisi'ne bugüne dek 47 bin 659 Suriyeli başvurmuş ve 10 bin 125 Suriyeli işe

yerleştirilmiştir. Mesleki eğitimler de veren kurumdan bu güne kadar faydalananların sayısı 56 bin 767 kişidir (Milliyet, 01.10.2017).

4.3. Farkındalık Artırıcı - Kapasite Geliştirici Seminerler

Suriyeli mültecilerin geçim kaynaklarına erişimlerini artırmak amacıyla yapılan çalışmalardan biri de işgücü piyasasının taleplerini belirleyip mültecilerin bireysel ilgi alanları ve kapasitelerini tespit ederek yerel ekonomik aktörler ile mültecileri buluşturmaktır. Bu kapsamda yapılan çalışmalardan en bilineni düzenlenen kariyer fuarları ve günleri etkinlikleridir. Bunun yanında Suriyeli mültecilere yönelik çalışma yaşamına ve iş hukukuna yönelik seminerler, CV hazırlama, iş başvurusu için motivasyon mektubu hazırlama, iş görüşmesi mülakatlarına hazırlık desteği ve İŞKUR kayıtları süreçlerine yönelik bilgi ve destek sunmak geçim kaynakları kapsamında yürütülen faaliyetlerdendir.

Kamu kurum ve kuruluşları personelinin Suriyeli mültecilerin istihdamına dair kapasitelerini ve farkındalıklarını artırmaya yönelik seminerler de mültecilerin geçim kaynaklarına ulaşımını kolaylaştırıcı ve destekleyici çalışmalar arasında görülmektedir. Örneğin UNHCR, İŞKUR çalışanlarına yönelik eğitim seminerleri düzenlemektedir. İlki Temmuz 2017'de Ankara'da gerçekleştirilen seminerlerde Uluslararası Koruma ve Uluslararası Mülteci Kanunları, UNHCR'in Yetki Alanı ve Türkiye'deki Faaliyetleri, Uluslararası Koruma ve Geçici Koruma Altındaki Kişilerin Hak ve Hizmetlere Erişimi: Sağlık, Eğitim, Sosyal Yardımlar ve İş Piyasasına ve Sosyal Güvenlik Haklarına Erişim gibi konularda İŞKUR çalışanları bilgilendirilmektedir (www.unhcr.org/tr/., 07.10.2017).

Sonuç

Mültecilerin korunmasına ilişkin uluslararası sistemdeki temel amaçlardan birini mültecilerin içinde bulunduğu koşullara kalıcı çözümler üretilmesi oluşturmaktadır. Mülteci emeğini yeniden üretime dahil etmek ve bu yolla yeniden yaşam kurmak için öz güvenlerini pekiştirmek bu kalıcı çözümlerden birini oluşturmaktadır. Ancak bugün Türkiye'de mültecilerin formel istihdama dahil edilmesine ilişkin çabaların önemli olmasına rağmen henüz yeterli olmadığı görülmektedir. Oysa işgücü piyasasına yönelen mülteci işgücü arzındaki artışla birlikte Türkiye işgücü piyasasındaki dinamikler değişmeye başlamıştır. Bu değişimi şimdiden ucuz işgücü arzının artmasına bağlı olarak ücretlerde yaşanan kırılmalarda, kayıt dışı sektördeki artışta, çocuk işçiliğindeki artışta ve çalışma haklarının uygulanmasında yaşanan gerilemelerde görmek mümkündür.

Öte yandan Türkiye'de yaşam kurmak durumunda kalan Suriyelilerin istihdamını artırmaya yönelik çalışmaların, proje ve deneyimlerin neticesi olan birikimler geçim fırsatları inşa etmek için nasıl bir yol izlenilmesi gerektiğine dair yeterince bilgi sunmaktadır. Bu kapsamda;

- Suriyeli mültecilerin işgücü piyasalarına entagrasyonunu sağlamasının ve formel istihdama kazanabilmelerinin en temel yolu hukuki statülerinin daha net bir çerçevede tarif edilmesinden ve vatandaşlık haklarından yararlanabilmelerinden geçmektedir.

- Kayıt dışı istihdamı engellemek, Suriyeli işgücünü formel istihdama katılımını artırmak için çalışma iznine erişiminde karşılaştıkları sorunların giderilmesi amacıyla yeni düzenlemeler yapılmalıdır. Özellikle Suriyeli mültecilerin de doğrudan çalışma izni almaları sağlanmalı, çalışma izninin sadece ikamet edilen il sınırlaması, işverenler için caydırıcı bir etkisi olan çalışma izni bedeli ve süre sınırı kaldırılmalıdır.
- Suriyelilerin istihdamının devlet tarafından özendirilmesi ve vergi indirimi, SGK primlerinin bir bölümünün kamu tarafından üstlenilmesi gibi faaliyetler yaygınlaştırılmalı, bu kapsamda işverenlere yönelik özel farkındalık artırıcı ve teşvik edici etkinlikler düzenlenmelidir.
- Suriyeli mültecilerin işgücü piyasalarına girişteki en büyük engellerinden biri olan dil bariyerini aşmak için düzenlenen Türkçe dil kursları ve mültecilerin çalışacakları sektörlere yönelik teknik yani işe yönelik Türkçe eğitimler yaygınlaştırılmalıdır.
- Suriyeli mültecilere yönelik meslek haritalandırılması ve işgücü piyasası ihtiyaç haritalandırılması yapılarak açık pozisyonlar tespit edilmelidir.
- Suriyeli mültecilerin istihdam edilebilirliğinin geliştirilmesi için dil ve meslek edindirme, beceri ve kapasite geliştirmeye yönelik kurslar ve faaliyetler yaygınlaştırılmalıdır.
- Çocuk işçiliği engellenmesi ve Suriyeli çocukların eğitimlerine devam etmelerinin sağlanması için okullaşmayı teşvik edici faaliyetler yaygınlaştırılmalıdır.
- Suriyelilerin çalışma yaşamına katılım, sendikalaşma ve örgütlenme hakkından yararlanmalarının önündeki yasal sınırlılıklar ortadan kaldırılmadır.
- Suriyeli mültecilerin yerel işçilerle ve halkla bağlarını geliştirici ve sosyal uyumu destekleyici politikalar ve faaliyetler geliştirilmelidir.

Kaynakça

AFAD, (2014). Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar, Ankara: Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.

Boratav, K. (2016) "Büyüme Bilançoları: Neoliberal ve AKP'li Yıllar", **Birgün Gazetesi**, http://www.birgun.net/haber-detay/buyume-bilancolari-neoliberal-ve-akp-li-yillar-109094.html (4.08.2017).

Coşkun, E. (2014). Türkiye'de Göçmen Kadınlar ve Seks Ticareti. **Çalışma ve Toplum,** 3, 185-206.

Çondur, F. ve Bölükbaş, M. (2014) "Türkiye'de İşgücü Piyasası ve Genç İşsizlik Büyüme İlişkisi Üzerine Bir İnceleme", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 47, Sayı 2, 77-93.

Cumhuriyet Gazetesi, (2016). *Suriyelilerin Yaklaşık Yarısının Mesleği Yok*, 14 Temmuz, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/567381/Suriyelilerin_yaklasik_yarisinin_meslegi_yok.html, (2.10.2017).

DİSK-AR. (2017) *İşsizlik ve İstihdam Raporu-Haziran 2017*, http://disk.org.tr/wp-content/uploads/2017/06/DISK-AR-istihdam-is%CC%A7sizlik-raporu-Mart-2017.pdf (4.8.2017).

Erder, S. (2011). "Zor Ziyaret: Nataşa mı? Döviz Getiren Bavul mu? Eski Doğu Bloku Ülkelerinden Gelen Kadınların Emek Piyasasına Girişi." Sancar, S. (ed.) **Birkaç Arpa Boyu: 21.Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar**, içinde, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları. s.191-219.

Erdoğan, M.M. (2015) **Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Erdoğan, M.M. ve Ünver, C. (2015) *Türk İş Dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerileri,* http://tisk.org.tr/tr/e-yayinlar/353-goc/353-goc.pdf (15.08.2017).

Erdoğan, M.M., (2017a) *Elite Dialogue: Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Akademisyen ve Üniversite Öğrencilerinin Durumu, Sorunları ve Beklentileri Araştırması-2017,* http://www.igamder.org/wp-content/uploads/2017/08/ELITE-DIALOGUE-07082017-TR.pdf (10.8.2017).

Erdoğan, M.M., (2017b) "*Kopuş"tan "Uyum"a Kent Mültecileri: Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Süreç Yönetimi,* http://marmara.gov.tr/UserFiles/Attachments/2017/05/09/2a50f712-6413-489f-9deb-56dc52de7264.pdf, (15.8.2017).

Genel-İş. (2016) *Türkiye'de Genç İstihdamı ve İşsizlik,* http://www.cloudsdomain.com/uploads/dosya/11470.pdf (4.8.2017).

Güney, A. (2009) "İşsizlik, Nedenleri, Sonuçları ve Müdahale Yöntemleri", **Kamu-İş-İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Cilt 10, Sayı 4, 135-159.

Gökbayrak, Ş. ve S. Erdoğdu (2010) "Irregular Migration and Trade Union Responses: The Case of Turkey", '**İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, 12(2), 92-114.

ILO, (2016). **Şanlıurfa'da İşverenlerin ve İşçilerin Suriyeli İstihdamına Bakışı**, Ankara: ILO,http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_479272.pdf, (6.10.2017).

Işık, V. (2016) "Türkiye'de Genç İşsizliği ve Genç Nüfusta Atalet", **Emek ve Toplum**, 5/5, 131-145.

İNGEV. (2016) *Capacity Building in Support of Young Refugees in Metropolitans,* http://ingev.org/wp-content/uploads/2016/05/Capacity-building-in-support-of-Young-Refugees-in-Metropolitans.pdf (17.8.2017).

İNGEV. (2017) *Suriyeli Mülteci Hayatlar Monitörü* http://ingev.org/wp-content/uploads/2017/07/Multeci-Hayatlar-Monitor%C3%BC.pdf (13.08.2017).

Karabıyık, İ. (2012) "İşgücü Piyasasının Yapısal Özellikleri ve Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılma Sorunu", **International Journal of Human Science,** V:9, I:2, 1282-1310.

Kaygısız, İ. (2017) **Suriyeli Mültecilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri**, İstanbul: Friedrich-Ebert-Stiftung Vakfı Yayınları.

Lordoğlu, K. (2006), **Türkiye İşgücü Piyasaları (Durum Raporu),** İstanbul: İSMMMO Yayınları.

Lordoğlu, K. (2015) "Türkiye'ye Yönelen Düzensiz Göç ve İşgücü Piyasalarına Bazı Yansımalar", **Çalışma ve Toplum,** 2015/1, 209-44.

MAZLUMDER, (2013) *Türkiye'de Suriyeli Mülteciler: İstanbul Örneği – Tespitler, İhtiyaçlar ve Öneriler,* http://istanbul.mazlumder.org/webimage/suriyeli_multeciler_raporu_2013.pdf, (13.08.2017).

MMP. (2017) *Refugee, Asylum-Seeker And Migrant Perceptions in Istanbul, Turkey,* http://groundtruthsolutions.org/wp-content/uploads/2017/06/MMP_Turkey_R1_Istanbul.pdf (2.08.2017).

Milliyet. (2017) *Suriyelilerin 'İŞKUR'u: Rızk,* 01.10.2017, http://www.milliyet.com.tr/suriyelilerin-iskur-u-rizk-gundem-2529075/, (10.10.2017).

OECD. (2015) *OECD Skills Outlook 2015: Youth, Skills and Employability,* http://www.oecd.org/edu/oecd-skills-outlook-2015-9789264234178-en.htm (02.08.2017).

OECD. (2017). *OECD Employment Outlook 2017,* http://www.oecd.org/els/oecd-employment-outlook-19991266.htm (2.08.2017).

Resmi Gazete, (2014) *Geçici Koruma Yönetmeliği,* http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf (3.08.2017).

Refugees International. (2017) *Saha Araştırması Raporu,* https://static1.squarespace.com/static/506c8ea1e4b01d9450dd53f5/t/58e2a51e2e69cfd46ad04167/1491248422089/2017.2.8+T%C3%BCrkiye.pdf (14.08.2017).

Şentürk, F. (2015) "Türkiye'de İşgücü Piyasası ve İstihdamın Yapısı", **Sosyal Güvenlik Dergisi**, S.7. 113-143.

Tansel, A. Taşçı, H. M. (2010), "Hazard Analysis of Unemployment Duration by Gender in a Developing Country: The Case Of Turkey", **Discussion Paper**, No:4844, http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.208.6951&rep=rep1&type=pdf, (10.10.3017).

The Guardian, (2016). "Fewer than 0.1% of Syrians in Turkey in line for work permits", **The Guardian**, https://www.theguardian.com/world/2016/apr/11/fewer-than-01-of-syrians-in-turkey-in-line-for-work-permits, (01.10.2017).

Toksöz, G. (2006) **Uluslararası Emek Göçü,** İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Toksöz, G. ve Ünlütürk-Ulutaş, Ç. (2012). Is Migration Feminized? A Gender- and Ethnicity-Based Review of the Literature on Irregular Migration to Turkey, http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/02/HWWI5_MigrationGenderToksoz_Ulutas.pdf, (03.08.2017).

TÜİK. (2007) **İşgücü, İstihdam ve İşsizlik İstatistikleri: Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-1**, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.

Ulukan, N.C. (2015) "Kapitalizmin Denizinde Boğulanlar: Göçmenler ve Göç Politikaları", **DİSK-AR Dergi**, 2015/4, 30-40.

UNHCR, (2017a) **Türkiye'de Suriyeli Mülteciler Hakkında Sıkça Sorulan Sorular**, Ankara: Bileşmiş Milletler Mülteci Örgütü.

UNHCR, (2017b). "Turkey Livelihoods Sector, August 2017", file:///C:/Users/bilge.coban/Desktop/Articlesources/TurkeyLivelihoodsSectorDashboardAugust2017%20(1).pdf, (02.10.2017).

Zaim, S. (1997), **Çalışma Ekonomisi**, 10.bs., İstanbul

Suriyeli Çocuk Mültecilerin Karşı Karşıya Bulundukları Risk Alanları

Gülay ACAR YURTMAN*

Özet

Suriye'deki savaştan kaçıp Türkiye'ye sığınan ve sayıları 3,5 milyonu aşan Suriyeli mültecilerin önemli bir kısmını 18 yaşından küçük çocuklar oluşturmaktadır. Bu çocuklar beslenme, barınma, sağlık, eğitim gibi sorunların yanında çocuk işgücünün istismarına maruz kalmakta ve erken yaşta çalışmak zorunda bırakılmaktadırlar. Bu çocukların sorunu yalnızca çok sayıda çocuğun yasa dışı çalışması, toplumsal yapının ve toplumsal kurumların dışında kalmaları nedeniyle değil, yaptıkları işlerin çeşidi ve çalışma koşullarının çoğu zaman ihmal, istismar ve sömürüye dayalı olması nedeniyle çok boyutlu değerlendirilmesi gereken karmaşık bir sorundur.

Bu çalışmada, çalışan/çalıştırılan Suriyeli mülteci çocukların erken yaşta çalışma hayatına girmeleri durumunda karşı karşıya oldukları risk alanlarının (suç eğilimi, madde kullanımı, eğitimden yoksun kalmak, vb.) ve unsurlarının saptanması ve sosyal değişkenler bağlamında bu olgunun değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları İstanbul'un Sultangazi, Sultanbeyli, Maltepe, Bağcılar ve Güngören ilçelerinden 6 ile 15 yaş arası, kartopu yöntemiyle belirlenmiş çeşitli iş kollarında çalışan toplam 84 Suriyeli çocukla görüşme ve anket çalışması yapılmıştır.

Araştırmanın bulgularına göre, çalışan Suriyeli mülteci çocukların büyük kısmının düşük sosyo–ekonomik düzeydeki ailelerden geldikleri ve ailelerin de çoğunun son yıllarda Suriye'den güvenlik olayları nedeniyle göç ettikleri görülmüştür. Çocukların çoğunun çalışmaya başladıktan sonra okul başarılarının bu durumdan olumsuz etkilendiği veya eğitimden tamamen uzak kaldıkları tespit edilmiştir. Çalışma alanları irdelendiğinde, sanayi ve hizmet sektörlerinin yanı sıra herhangi bir yetenek ve süreklilik gerektirmeyen sokakta çalışmaya da yöneldikleri sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma koşulları ele alındığında ise çocukların düşük ücretle ve uzun çalışma saatleriyle emek sömürüsüne maruz kaldıkları, işyerlerindeki temizlik koşullarının sağlıksız ve tehlike arz edebildiği, sokakta çalışanların ise çevredekiler tarafından şiddete maruz kalabildikleri ortaya çıkan bulgular arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Zorunlu Göç, Çalışan Suriyeli Çocuk, İstismar, Risk Alanları, Şiddet

Assessment of Working Syrian Refugee Children in The Context of Risk Areas

Abstract

Children under 18 years of age constitute an important segment of more than 3.5 million Syrian refugees who escaped from the war in their territories and took refuge in Turkey. These children are forced to work at an early age. Along with exploitation of child labor, they struggle with such problems as lack of nutrition, housing, healthcare, and education. The problem of these children is a complex question that must be addressed multidimensionality, not only because of their illegal employment and social exclusion, but because the type of

* Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

work they do and their working conditions are often exposed to neglect, abuse, and exploitation.

The aim of this paper is to determine the risk areas (criminal tendency, drug usage, lack of education, etc.) and elements of child labor issue concerning working Syrian refugee children and to evaluate the problem in the context of social variables. In this context, in Sultangazi, Sultanbeyli, Maltepe, Bağcılar and Güngören districts of Istanbul (which constitute the main areas of concentration of Syrian refugees) interviews were conducted with snowball method 84 Syrian children with and working in various conditions. This group of children was determined by the method of stratified sampling.

According to the findings of the study, it can be stated that the majority of working children from Syria come from families with low socioeconomic levels and that persistent security concerns constitute the main reason for migration for most of these refugee families. Being forced to work at an early age has either a negative impact on the school performance of these children or even completely deprived them of education. The examination of working area of refugees has revealed that children tend to be employed in those fields that do not require any skills and continuity (working on the streets), as well as in the sphere of industry and services. When working conditions are taken into account, the study has revealed that children are subjected to labor exploitation with low wages, long working hours, unhealthy and hazardous working conditions and that street workers may be subjected to violence by locals.

Keyword: Forced Migration, Working Syrian Children, Exploitation, Risk Areas, Violence

Giriş

Suriye’deki savaştan kaçıp Türkiye’ye sığınan ve sayıları üç buçuk milyonu aşan Suriyeli mültecilerin önemli bir kısmını 18 yaşından küçük çocuklar oluşturmaktadır. Bugün Türkiye'de bir milyondan fazla çocuk mülteci olduğu tahmin ediliyor. UNICEF’in son açıklamış olduğu verilere göre, Türkiye, 1,2 milyonu aşkın mülteci çocukla dünyada en fazla çocuk mülteci barındıran ülke konumundadır.(Evrensel 2017) Savaşın en derin izlerini kendi üzerlerinde taşıyan bu çocuklar acılarını ilk elden yaşadıkları için şiddet ve psikolojik sorunlarla karşı karşıyadırlar. Durumu daha iyi özetleyebilmek, anlayabilmek için araştırmalara bakmak lazım. Türkiye Milli Pediatri Derneğinin son araştırmalarının sonuçlarına göre ülkemize sığınan her dört mülteci çocuktan üçü, ailesinden birini savaşta kaybetti. Üç çocuktan birinin fiziksel şiddete uğradığı tespit edildi. Üç çocuktan ikisi, ailesinden bir yakının fiziksel şiddete maruz kaldığını kendi gözleriyle gördü. Çocukların yüzde 35'i travma sonrası stres bozukluğu yaşıyor. (Hürriyet 2017)

Bilindiği üzere Türkiye, kamplara kabul ettiği Suriyelilerin her türlü ihtiyaçlarıyla birlikte, eğitim ihtiyacını da büyük oranda karşılamaktadır. Ancak özellikle kampların dışında yaşayan Suriyeli çocukların eğitime erişimlerinde hâlen bazı sorunlar olduğunu ifade etmek gerekir. Nitekim kamp içindeki Suriyeli çocukların büyük çoğunluğu eğitime devam etmekteyken, kamp dışındaki çocukların dörtte üçü eğitimine devam etmemektedir. Eylül 2014’te, Suriyeli çocukların devlet okullarına gitmesine olanak veren önemli bir düzenleme kabul edilmiş olsa da çocukların eğitim hakkına erişiminin önünde pek çok engel söz konusudur. Bu engeller arasında dil engeli, toplumsal uyum sorunları ve ekonomik zorluklar

ilk sırada yer almaktadır. Nitekim maddi yoksunluktan dolayı bu çocukların önemli bir kısmı okula gidememekte, özellikle yetişkinlerin iş bulamaması çocukları çalışmaya zorlayabilmektedir. Bunun yanında mülteci çocukları eğitimden yoksun bırakan başka nedenler de bulunmaktadır. Örneğin okul kaydı için gerekli olan muhtarlık kaydını pek çok mülteci kira kontratı olmadığı için çıkaramadığından Suriyeli aileler çocuklarını okula kaydettirmede büyük zorluklar yaşamaktadırlar. Aynı zamanda okuldaki yöneticilerin ve öğretmenlerin olumsuz tutumları (Süleymanov 2016:33), dil kaynaklı iletişim sorunları, kültürel yanlış anlamalar ve eksik bilgiden dolayı ayrımcılık (Özer, Komsuoğlu, Ateşok 2016:78), Suriyeli çocukları eğitimden alıkoyan etkenler arasında yer almaktadır.

Bu çocukların karşılaştıkları diğer önemli bir risk alanı çocuk işgücünün istismarına maruz kalmaları ve erken yaşta çalışmak zorunda bırakılmalarıdır. Çocuklar kırsalda tarlalarda, bahçelerde; kentlerde ise atölyelerde, tekstil fabrikalarında, kuru meyve fabrikalarında, ayakkabı imalat atölyelerinde, araba tamirhanelerinde yetişkinler için bile tehlikeli kabul edilen işlerde çalışmak zorunda kalmakta, sokaklarda kâğıt mendil, su satıcılığı gibi işler yapmaktadırlar. Suriyeli çocuklar, artık kayıt dışı ekonominin bir parçası olmuş ve bu alanın en ağır koşullarına mahkûm edilmiş durumdadır (Akpınar, 2017: 03). Yetişkin işçilerle birlikte olumsuz koşullara sahip atölyelerde, günde 12-14 saat çalışan çocuk işçiler, genellikle yarı yarıya ücret almaktadır. Çalışan/çalıştırılan Suriyeli mülteci çocuklar sorunu yalnızca çok sayıda çocuğun yasa dışı çalışması, toplumsal yapının ve toplumsal kurumların dışında kalmaları nedeniyle değil, yaptıkları işlerin çeşidi ve çalışma koşullarının çoğu zaman ihmal, istismar ve sömürüye dayalı olması nedeniyle çok boyutlu değerlendirilmesi gereken karmaşık bir sorundur. Suriye'deki iç savaş koşullarına bir de ağır iş yükünün eklenmesi çocuklar üzerinde olumsuz fizikî ve psikolojik etkiler bırakmaktadır. Bu bağlamda çalışan/çalıştırılan Suriyeli mülteci çocuklar olgusuna sebep olan nedenler ile çocukların erken yaşta çalışma hayatına girmeleri durumunda karşı karşıya oldukları risk alanlarını (suç eğilimi, madde kullanımı, eğitimden yoksun kalmak, hastalıklar ve d.) ve unsurlarını saptayabilmek ve sosyal değişkenler çerçevesinden bu olguyu değerlendirmek amacıyla tarafımızdan bu araştırma yapılmıştır.

Savaş ve Çocuk

Her dönemde çocuklar savaşın ve şiddetin en masum kurbanlarından biri olmuşlardır. Maalesef günümüz dünyasında da milyonlarca çocuk, doğrudan ya da dolaylı olarak, savaş ve terör olaylarının kurbanı durumuna gelmektedir. Sözü edilen durumlar çocukların ölümlerine, yaralanmalarına ya da sakat kalmalarına neden olmakta; birçok çocuk anne-babasını, akrabalarını, arkadaşlarını kaybetmekte; fiziksel, duygusal ya da cinsel istismara uğramakta; okulundan ve diğer sosyal destek yapılarından yoksun kalmaktadır. (Erden, Gürdil 2009:2)

2011'den bu yana devam eden Suriye'deki kriz, yaşları 0-18 yaş aralığında 6 milyon çocuğu etkilemiş bulunmaktadır. Yapılan araştırmalar gerçekleştirilen saldırılarda 14 binden fazla çocuğun öldüğünü, 1,3 milyonu aşkın çocuk mültecinin Suriye'deki savaştan kaçarak komşu ülkelere sığındığını ortaya koymaktadır. (Kilis Postası 2014) Ölümlere ve yıkımlara şahit olan bu çocukların birçoğu, yollardaki olumsuz şartlardan dolayı hayatını kaybederken,

birçoğu da şimdi çatışmalar nedeniyle doğdukları topraklardan da uzakta sevgiden, şefkatten, ilgiden, belki de sıcacık bir yataktan ve çorbadan yoksun olarak ailelerinin yaşam mücadelesine ortak olmaktadırlar. Bu noktada mülteci çocukların durumu, üzerinde hassasiyetle durulması gereken önemli bir sorundur. Zira çocuk olmak ile mülteci olmanın dezavantajının birleşmesi, dolayısıyla çifte dezavantajlı olan bu çocukların durumu mülteci politikalarında birincil öncelikler arasında olmak durumundadır.

Bu ve diğer sebepler beraberinde acı tabloyu gözler önüne sermektedir. Bugün okul çağındaki mülteci çocuk sayısı 564.000'i aşkın olup okula yalnızca bunların 170.000'i gidebilmektedir (Akpınar, 2017: 03 (03). Bu okulların bir kısmı devlet diğer kısmı ise mülteci kamplarında açılmış olan geçici eğitim merkezleridir. UNICEF'in 4 Nisan 2016 verilerine göre, Geçici Barınma Merkezlerinde (kamplarda) 83.443, devlet okullarında 75.600, Geçici Eğitim Merkezlerinde 175.000 çocuk olmak üzere Suriyeli öğrenci sayısı toplam 334.043'tür. Kamplarda okullaşma oranının yüksek olduğunu göz önüne alırsak, toplam Suriyeli mültecilerin % 31'ini okul yaşında olarak kabul edebiliriz ki bu sayı yaklaşık olarak 850.000 çocuk olduğu anlamına gelmektedir. UNICEF'e göre bu çocukların yalınızca 325.000'i okula kayıt yaptırmıştır. Çocukların 15 bininin okula devam etmediği, gelecek yıl planında Suriyeli çocukların ancak yarısı kadarının okula gidebileceği düşünülmektedir (Tarlan, 2016).

Tüm bu verileri göz önünde bulundurursak, yalnız 2015-2016 eğitim döneminde eğitim almayan yaklaşık 525.000 civarında Suriyeli çocuk bulunmaktadır. Bu yarım milyonu aşkın çocuğu ve geçen beş yıllık süre boyunca eğitim yaşının dışına çıkan diğer yüz binleri de katarsak, karşımızda devasa bir eğitim almamış, okuma yazma dahi bilmeyen çocuk ve gençler olduğu kabul edilebilir (Akpınar, 2017: 03). Öte yandan 5 yıldır okul sistemi dışında kalmış 400 bine yakın mülteci çocuk olduğu ve bu çocukların eğitimden uzak kalmalarının çeşitli toplumsal sorunlara gebe olması ve yasa dışı yollara sapma ihtimalleri göz önünde tutulmalıdır. Türk toplumuyla adaptasyonu sağlayamayan Suriyelilerin gelecekte yaratabilecekleri olumsuz sonuçlar da ihtimaller arasındadır.

Ayrıca bu çocukların önemli bir kısmının eğitimden yoksun bırakılması, özellikle kız çocukları için çocuk evlilikleri riskini de beraberinde getirmektedir. Nitekim Birleşmiş Milletler Küresel Eğitim Elçisi Gordon Brown'un verdiği bilgilere göre 2016'da Suriyeli mülteci kız çocuklarında evlilik oranı genel olarak yüzde 12'den yüzde 26'a ulaşmış bulunmaktadır (Evrensel 2017). Suriyeli kız çocukları ile savaşta kocasını kaybetmiş kadınların kuma olarak "yasal olmayan evliliklerle" istismara uğradıkları ulusal ve uluslararası insani yardım kuruluşları ve sivil toplum örgütlerinin yanı sıra, ilgili kamu kurumlarınca yayımlanan raporlar ile basında da sık sık yer buluyor. "Dini nikâh" adı altında yapılan yasal olmayan evlilikler, kız çocuklarını, cinsel istismardan kaynaklı yaşamsal risklerle karşı karşıya bırakıyor. Ayrıca nikâh görüntüsü altında fuhuş ve çocuk-kadın ticaretinin yapıldığı ve zorla çalıştırılan bu kızların yaş ortalamasının 12'ye kadar düşebildiği de sunulan veriler arasındadır (Gönültaş 2017).

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmanın evrenini İstanbul ilinde çeşitli iş kollarında çalışan Suriyeli mülteci çocuklar oluşturmaktadır. Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları Sultangazi, Sultanbeyli Maltepe, Bağcılar ve Güngören ilçelerinden 6 ile 15 yaş arası, kartopu yöntemiyle belirlenmiş çeşitli iş kollarında çalışan toplam 84 Suriyeli çocukla görüşme ve anket çalışması yapılmıştır. Genellikle sosyo-demografik özellikleri, aile yapıları, çalışma nedenleri, sağlık ve beslenme, eğitim hakkından yararlanma düzeyleri, çalışma koşulları ve erken yaşta çalışma hayatına girmeleri durumunda karşı karşıya oldukları riskleri incelemeyi amaçlayan bu araştırmada anket yöntemiyle elde edilen veriler, frekans analizlerine tabi tutularak genel durum ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Araştırmanın Bulguları

Araştırmaya katılan çocukların yaş dağılımlarına bakıldığında, yoğunluğun daha çok 14–15 yaş grubu aralığında en yüksek değeri aldığı (%45,2), bu grubu oransal olarak 11–12 yaş dilimleri aralığının (% 28,7) izlediği görülmektedir. 8–11 yaş grubunun evren içerisinde oranı %25,8'e tekabül etmektedir. Bununla birlikte, araştırmaya katılan sığınmacı çocukların yaş ortalaması 12,88±1,83 olarak bulunmuştur. Tüm bu oransal veriler, bu çocukların ilk ve ortaöğretimin ikinci, üçüncü, dördüncü sınıfların da okuyan/okuması gereken bir dönemde çalışmaya başladıklarını göstermektedir.

Tablo 1: Yaşa İlişkin Bulgular

	Frekans	**Yüzde**
Yaşınız		
8	2	2,4
10	8	9,5
11	12	14,3
12	10	11,9
13	14	16,7
14	18	21,4
15	20	23,8
Toplam	**84**	**100**

Tablo 2: Cinsiyete İlişkin Bulgular

	Frekans	**Yüzde**
Cinsiyetiniz		
Kız	22	26,2
Erkek	62	73,8
Toplam	**84**	**100**

Çalışan mülteci çocukların % 73,8'ini erkek çocuklar oluşturmaktadır. Katılımcı kız çocuklarının oranı ise % 26,2'dir. Gerek bu veriler, gerekse de dünyada ve ülkemizde yapılan bu alandaki çalışmalarda, işgücünün her türünde cinsiyetler bağlamında erkek çocukların sayının yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 1: Anne-Baba ve Ailenin Diğer Üyelerinin Çalışma Durumuna İlişkin Bulgular

	Frekans	Yüzde
Anne, baba ve ailenin diğer üyelerinin çalışma durumu		
Baba ve çocuklar çalışıyor	10	11,9
Anne, baba ve ailedeki diğer fertler çalışıyor	12	14,3
Kardeşlerimle birlikte çalışıyoruz	50	59,5
Diğer	12	14,3
Toplam	**84**	**100**

Katılımcı çocukların, %11,9'unun ailesinde baba ve çocuklar çalışıyorken, %14,3'ünde anne, baba ve ailedeki diğer fertler çalışıyordur. Çocukların %59,5'inde ise kardeşleriyle birlikte çalışmaktadırlar.

Tablo 4: Çocuğun Eğitim Durumuna İlişkin Bulgular

	Frekans	Yüzde
Eğitim durumu		
Hiç okula gitmedi	6	7,1
İlköğretim öğrencisi	36	42,9
İlköğretim terki	22	26,2
İlköğretim mezunu	14	16,7
Lise terk	2	2,4
Diğer	4	4,8
Toplam	**84**	**100**

Çocuğun ailesine maddi destek sağlamak amacıyla çalışmak zorunda olması okula gitme imkanını büyük ölçüde sınırlandıran en önemli etkenler arasında yer almaktadır. Bu söz konusu durum, örneklemin aşağıdaki tabloda yer alan eğitim durumuna ilişkin bulgularda açıkça ortaya konulmuştur.

Tablo 4 verilerinden de anlaşılacağı üzere katılımcı çocukların %7,1'i hiç okula gitmemişken, %26,2'si ilköğretim terk, %16,7'si ilköğretim mezunu, %2,4'ü lise terktir. Örneklemin %42,9'u ise ilköğretim öğrencisi olduğunu beyan etmiştir. Bu verilerden de anlaşılacağı üzere örnekleme dahil olan çalışan çocukların çok önemli bir bölümünün okula devam etmemesi kaygı verici ve içerisinde birçok risk alanını barındıran çok önemli bir durumdur. Bu söz konusu durum, çocukların çalıştığı iş yerlerinde karşılaştıkları başka risklerle birleştiğinde, bu çocukların daha fazla olumsuzluklardan etkilenme olasılığının çok yüksek olduğu öngörülebilir.

Tablo 5: Öğrenimine Devam Etmeyen Öğrencilerin Gerekçelerine İlişkin Bulgular

	Frekans	Yüzde
Neden öğreniminize devam etmediniz?		
Ailem göndermedi	4	4,4
Maddi durumumuz iyi değildi	42	46,8
Okulu sevmiyordum	4	4,4
Bir işte çalışmaya başladım	14	15,6
Kimlik yok	4	4,4
Okulda yer yok	2	2,2
Savaş yüzünden	20	22,2
Toplam	**202**	**100**

Okula gitmediğini ya da okulunu terk ettiğini beyan eden çocuklara, okul ile ilişiklerinin kesilme gerekçesi sorulmuş ve sonuçlar yukarıdaki tabloda sunulmuştur. Birden fazla seçeneğinin işaretlenebileceği bu soruya verilen cevapların yüzde dağılımlarına göre katılımcı çocukların %4,4'ü ailesi göndermediği için, %46,8'i maddi durumunun kötülüğünden dolayı, %4,4'ü okulu sevmediğinden, %15,6'sı bir işte çalışmaya başladığı için, %4,4'ü kimlik olmadığından, %2,2'si okulda yer olmadığı gerekçesiyle, %22,2'si savaş yüzünden öğrenimine devam edememiştir. Çocukların okula devam etmeme nedenlerine bakıldığında ekonomik temelli faktörler beklenildiği gibi belirgin bir biçimde ön plana çıkmaktadır.

Tablo 6: Çalışma Nedenine İlişkin Bulgular

	Frekans	**Yüzde**
Çalışma nedeniniz		
Ailem zorla çalıştırıyor	4	3,6
Ailemin geliri yok çalışmak zorundayım	68	60,6
Aileme ekonomik olarak destek olmak istiyorum	34	30,4
Kendi paramı kazanmak istiyorum	2	1,8
Diğer	4	3,6
Toplam	**112**	**100**

Birden fazla cevap seçeneğinin işaretlenebileceği bu sorunun sonuçlarına göre araştırma kapsamında çalışan Suriyeli çocukların çalışmalarının nedeni olarak doğrudan ekonomik gerekçelere işaret eden "ailemin geliri yok çalışmak zorundayım" (%60,6) ve "aileme ekonomik destek olmak için" (%30,4) belirtenlerin toplam oranı %91'dir. Bu verilerden de görüldüğü üzere çocukların çalışma nedeni büyük oranda ekonomik yetersizliklerdir. Ekonomik yetersizlik doğrudan ailenin yoksulluğuna bağlıdır ve mülteci çocuklar örneğinde bunun da en önemli nedeni zorunlu göçtür. Böylece çocuk da bu sürecin en büyük mağduru olarak ortaya çıkmaktadır.

Bunun dışında Suriyeli mülteci çocukların büyük oranda ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için çalıştığını beyan etseler de, araştırma kapsamında gerekçesinin birden fazla olduğunu belirten çocuklar da olmuştur. Nitekim katılımcı çocukların %3,6'sı aile zorlamasıyla, %1,8'i kendi parasını kazanmak istediği için, %3,6'sı diğer sebeplerden dolayı çalışmakta olduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 7: Suriye'de Çalışma Durumuna İlişkin Bulgular

	Frekans	**Yüzde**
Suriye'de herhangi bir işte çalışıyor muydunuz?		
Evet	18	21,4
Hayır	66	78,6
Toplam	**84**	**100**

Çalışma Durumu ve Şartları

Araştırma kapsamında çalışan mülteci çocukların çalışma koşullarının yaratığı tehlike ve risklerin boyutunu tespit edebilmek için temel çalışma koşularına ilişkin bir dizi sorular yer almıştır. Bu başlık altında çocukların çalıştığı iş alanları, çalışma süresi, aldıkları ücret, gece

vardiyası gibi konular incelenmiştir. Araştırmada mülteci çocukların çalışma koşulları ile ilgili olarak şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Tablo 2: Hangi İşte Çalışıldığına İlişkin Bulgular

	Frekans	Yüzde
Türkiye'de hangi işte çalışıyorsunuz?		
Tekstil atölyesinde	50	50
Sokakta mendil satıcılığı	10	10
Fabrikada	4	4
Tarımda	4	4
Diğer	32	32
Toplam	**104**	**100**

Birden fazla cevap seçeneğinin işaretlenebileceği bu sorunun sonuçlarına göre katılımcı çocukların %50'si tekstil atölyesinde, %10'u sokakta mendil satıcılığı, %4'ü fabrikada, %4'ü tarımda, %32'si diğer alanlarda çalışmaktadır. Tablodaki diğer seçeneğinde esnaf yanında çalışmak, sokakta mendil satıcılığı ve ayakkabı boyacılığı gibi iş türleri yer almaktadır. Bu bulgular, aynı zamanda bazı katılımcı çocukların birden fazla işte eş zamanlı çalıştığını göstermektedir.

Tablo 9: Aylık/Haftalık Kazanca İlişkin Bulgular

	Frekans	Yüzde
Aylık/haftalık kazanç durumu		
Aylık (250-500tl)	6	7,1
Aylık (500-750tl)	34	40,5
Aylık (750-1000tl)	16	19,0
Aylık (diğer)	8	9,5
Haftalık (250-500tl)	4	4,8
Haftalık (diğer)	6	7,1
Günlük (diğer)	10	11,9
Toplam	**84**	**100**

Örneklemin yaptığı iş karşılığında aldıkları ücret düzeyleri incelendiğinde oldukça düşük miktarların olduğu görülmektedir. Nitekim katılımcı çocukların, %7,1'i aylık 250-500 TL, %40,5'i aylık 500-750 TL, %19'u aylık 750-1000 TL, %9,5'i aylık olarak diğer meblağları kazanmaktadır. Çocukların %4,8'i haftalık 250-500 TL, %7,1'i haftalık olarak diğer meblağları, %11,9'u günlük olarak diğer meblağları kazanmaktadır. Yaş itibariyle zor koşullarda ağır çalışma sorumlulukları yerine getiren çocuğun bunun karşılığında elde ettiği ücretin çok düşük düzeyde kaldığı görülmektedir. Bu durumu çocuk emeğin açık bir istismarı olarak değerlendirebiliriz.

Tablo 10: Alınan Ücret Karşılığındaki Çalışma Süresine İlişkin Bulgular

	Frekans	Yüzde
Aldığınız ücret karşılığında kaç saat çalışıyorsunuz?		
4	2	2,4
6	4	4,8
8	8	9,5

9	2	2,4
10	14	16,7
11	16	19,0
12	32	38,1
13	4	4,8
16	2	2,4
Toplam	**84**	**100**

Katılımcı çocukların %2,4'ü dört saat, %4,8'i altı saat, %9,5'i sekiz saat, %2,4'ü dokuz saat, %16,7'si on saat, %19'u on bir saat, %38,1'i on iki saat, %4,8'i on üç saat, %2,4'ü on altı saat çalışmaktadır. Örneklemin çalışma süreleriyle ilgili bu veriler, çocukların çoğunun yetişkin insanlardan daha fazla sürelerde ve zor koşullarda çalıştığını göstermektedir. Nitekim yetişkin bir insan için haftalık çalışma süresi 5 gün ve günlük çalışma süresi 8 saattir.

Tablo 3: Ücretleri Zamanında ve Eksiksiz Alma Durumuna İlişkin Bulgular

	Frekans	**Yüzde**
Ücretlerinizi zamanında ve eksiksiz alabiliyor musunuz?		
Evet alıyorum	58	69,0
Hayır, zamanında alamıyorum	24	28,6
Kesintiyle alıyorum	2	2,4
Toplam	**84**	**100**

Katılımcı çocukların, %69'u ücretlerini zamanında ve eksiksiz alabiliyorken, %28,6'sı zamanında alamıyor, %2,4'ü ise kesintiyle alabilmektedir.

Tablo 12: Gece Vardiyasına Kalma Durumuna İlişkin Bulgular

	Frekans	**Yüzde**
Gece vardiyasına kaldığınız oluyor mu?		
Evet	30	35,7
Hayır	54	64,3
Toplam	**84**	**100**

Katılımcı çocukların %35,7'si gece vardiyasına katılıyorken, %64,3'ü vardiyaya kalmamaktadır. Oysa İş Kanunu md. 73'e göre, sanayie ait işlerde 18 yaşını doldurmamış çocukların ve kadın işçilerin gece çalıştırılmaları yasaktır. Nitekim yetişme çağında olan küçüklerin, uykuya ve özellikle gece dönemindeki uykuya daha çok ihtiyaç duymaları sebebiyle yetişkin işçilere kıyasla gece döneminde yapılan çalışma onlar için daha zararlı olarak görülmektedir.

Bütün bu verilerden yola çıkarak mülteci çocukların bu zor koşullarda yasa dışı olarak çalıştırılması ciddi bir istismar ve ihmal olarak değerlendirilmelidir.

Eğitim ve gelecekte seçecekleri mesleklerine ilişkin soruların yanında araştırma kapsamındaki çocukların çalışmaktan vazgeçip okula devam isteklerine yönelik bir soru sorulmuş ve aşağıdaki cevaplar alınmıştır.

Tablo 4: İş Hayatını Terk Edip Sadece Okula Devam Etme İsteğine İlişkin Bulgular

	Frekans	Yüzde
Çalışmaktan vazgeçip sadece okula gitmeyi düşünüyor musunuz?		
Evet	54	64,3
Hayır	12	14,3
Bilmiyorum	18	21,4
Toplam	**84**	**100**

Tablodaki sonuçlardan da görülebileceği gibi araştırma kapsamındaki çocukların %64,3 gibi çok önemli bir bölümü çalışmaktan vazgeçip okula gitmeyi düşünmekte, %21,4 kararsız olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuçlara göre çocukların eğitimin kendi gelecekleri açısından önemli olduğunun farkında olduğu anlamına gelmektedir. Öte yandan çocukların çalıştıkları iş kollarında yaptıkları faaliyetlerden memnuniyetsizliklerini, tehlike ve risklerden de bahsederek dile getirmeleri, düşük günlük kazanç, meslek edinememe, bedensel yorgunluk böyle bir tercihte bulunmalarını yönlendirmiştir.

Tablo 14'de mülteci çocukların çalıştıkları mekanlarda şiddete maruz kalmalarıyla ilgili hususlar bir dizi sorularla saptanmaya çalışılmış ve aşağıdaki cevaplar alınmıştır. Göç nedeniyle çocuk işçiliğine maruz kalan çocuklar, çalıştıkları mekanlarda iş kazaları ve şiddete kadar uzanan çeşitli risklere maruz kalabilmektedirler.

Tablo 5: Çalışma Hayatında Şiddete Maruz Kalmaya İlişkin Bulgular

	Frekans	Yüzde
Çalışırken herhangi bir şiddete maruz kaldınız mı?		
Evet	34	40,5
Hayır	50	59,5
Toplam	**84**	**100**

Tablo 15: Uygulanan Şiddet/İstismar Türüne İlişkin Bulgular

	Frekans	Yüzde
Çalışırken şiddete/istismar maruz kalıyorsanız hangi tür istismara uğruyorsunuz?		
Duygusal şiddet	12	35,3
Fiziksel şiddet	16	47,1
Fiziksel ve duygusal şiddet	6	17,6
Toplam	**34**	**100**

Bu verilerden de anlaşılacağı üzere, çalışan mülteci çocukların önemli bir kısmının (%40,5) çalıştıkları süre zarfında şiddete uğradıkları görülmektedir. Çalışma zarfında şiddete uğradığını belirten çocukların %35,3'ü duygusal, %47,1'i fiziksel, %17,6'sı hem fiziksel hem duygusal şiddete uğradıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 16: İstismar/Şiddet Eden Kişiye İlişkin Bulgular

	Frekans	Yüzde
İstismara uğruyorsanız sizi kim istismar ediyor?		
Zabıta veya polisler	6	7,9
Sokaktaki büyük çocuklar (çeteler vb.)	16	21,1

Sokaktaki insanlar	30	39,5
Diğer	24	31,5
Toplam	**76**	**100**

Çalışma hayatında istismara maruz kaldıklarını belirten çocuklardan %7,9'u zabıta ve polislerden, %21,1'i sokaktaki büyük çocuklardan, %39,5'i sokaktaki insanlardan, %31,5'i diğer insanlar tarafından istismara maruz kalmaktadır.

Tablo 17: Çalışma Ortamında İnsanların Davranışlarına İlişkin Bulgular

	Frekans	**Yüzde**
Çalışma ortamında insanlar size nasıl davranıyor?		
Küçümsüyorlar	20	13,7
Alay ediyorlar	18	12,3
Küfür ediyorlar	26	17,8
Şiddet uyguluyorlar	14	9,6
Sevgi ve şefkat gösteriyorlar	54	37
Acıyorlar	8	5,5
Diğer	6	4,1
Toplam	**146**	**100**

Sonuçlardan da görülebileceği gibi, çocukların %13,7'i çalışma ortamında küçümsendiklerini, %12,3'ü kendileriyle alay edildiğini, %17,8'i kendilerine küfür edildiğini, %9,6'ı ise şiddete maruz kaldıklarını dile getirmişlerdir. Öte yandan katılımcı çocukların önemli bir kısmı (%37) kendilerine sevgi ve şefkat gösterildiğini, %5,5'i acındığını, %4,1'i oranı da daha farklı yaklaşımlara maruz kaldıklarını belirtmişlerdir.

Araştırma alanındaki bulgulara bakıldığında, çalışan çocukların çoğunun çalıştıkları mekanlarda çeşitli kişi ve gruplarca istismar ve şiddete maruz kaldıkları görülmektedir. Bu şiddet çoğunlukla fiziksel ve duygusal şiddet şeklinde gerçekleşmekte ve çalışma süresi zarfında çocuklar bunlardan herhangi biri veya bir kaçıyla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Katılımcılarla Yapılan Mülakata İlişkin Bazı Notlar

Yaşları 6 ile 15 arasında değişen katılımcılarla yapmış olduğum mülakatlarda neredeyse her çocuğun bir hikâyesi olduğunu farkettim. Bu hikayelerde çocukların şahit oldukları bombalar, silahlar, kesilen bedenler, parçalanmış cesetler, yıkılan evler, sevdiklerinin ölümü, yokluğu… Örneğin;

> *"Biz korkmuyoruz Gülay abla, arkadaşımın üzerine bomba düştüğünü gördüm. Bomba düştüğünde uzun bir süre hiç bir şeyi duyamadım. Kulağım çınlarken, arkadaşımın yanına koştum. Et parçalarından başka bir şey bulamadım. Bir torbaya çıplak ellerimle arkadaşımın cansız bedeninden kopan parçaları koydum. Korkmak mı? Kalbimiz kurudu Gülay abla!"*

(15 yaşındakı mülteci çocuk, Sarıgazi Mahallesi, 10 Haziran 2017)

Okula gitmeyen her bir çocuğun, çalışırken çalıştığı iş yerinde veya sokakta çalışırken karşılaştıkları psikolojik ve fiziksel şiddet, bunca yaşananlardan sonra küçük bedenlerinin içerisindeki kocaman yüreklerinde yeni bir yara olarak kanamaya devam etmektedir. Haksızca

yerlerinden, ülkelerinden edilmelerine, çalıştıkları yerlerden zamanında alınamayan maaşları ile düşük ücretle çalıştırılmaları bir haksızlık daha oluşturmaktadır. Tabii işverenlerin içerisinde; dilenmenin kötü bir durum olduğunu, para kazanmak için çalışarak daha erdemli bir davranış sergileyeceğini öğreten, küçük ve basit işler verip karşılığında ücret ödeyen işverenleri de unutmamak gerekir.

Sonuç

Araştırma sonuçlardan da anlaşıldığı üzere çalışan mülteci çocuklar açısından "eğitim" konusu önemli bir sorun alanı olarak belirginleşmektedir. Okula devam etmeyip bir yetişkin gibi çalışma yaşamına yönelmek sahip olmaları gereken bilgi donanımından uzak kalmaları nedeniyle çocuk açısından geleceğe yatırımın eksik olması anlamına gelmektedir. Bu durum ilerisi için "Suriyeli bir kayıp kuşak" riskini kendi bünyesinde barındırmaktadır. Aynı zamanda bu durum, çocukların gelecekte yoksulluk kısır döngüsünden kurtulamama tehlikesinin de habercisi niteliğindedir.

Özetle, bu çocuklar eğitim olanaklarından sağlıklı bir şekilde yararlanamama, yaşadıkları sosyal ve psikolojik travmalar sebebiyle aidiyet hislerini kaybetmek, her türlü zararlı alışkanlığa ve şiddet eğilimine açık hâle gelmek ve sahip oldukları değerleri yitirmek gibi sorunlarla karşı karşıya kalmakta, içinde bulundukları bu yoksunluk koşulları sebebiyle akranlarıyla aralarındaki mesafe kapanmayacak bir hal almakta ve kayıp nesil riski artmaktadır. Böyle bir "kayıp neslin" toplumsal sonuçları olacağı açıktır. Dolayısıyla tarihinde ilk kez günümüzde yaşanan Suriye kaynaklı göç boyutunda bir göç dalgası ile karşılaşan Türkiye Cumhuriyeti'nin, Suriyeli çocukların sorunlarına çözüm sağlayabilmesi için kısa vadeli tedbirler yerine uzun vadeli ve kapsamlı politikalar oluşturması gerekmektedir.

Bunun için:

- Suriyeli çocukların eğitim sorunlarına öncelik verilmesi, çocukların boş kalmalarının onları istismara açık hâle getireceği tehlikesini göz önünde bulundurarak devlet ve sivil toplum kuruluşları eğitim konusuna ivedi çözüm bulmaları gerekmektedir. Özellikle kamp dışında eğitime erişememiş çocuklar için geçici eğitim merkezlerine ulaşım hizmetleri sağlanmalı (Akpınar 2017:28);
- Okullara kaydolan Suriyeli öğrencilerin akranları ve öğretmenleriyle iletişimini güçlendirmek amacıyla öğretmenlere, Türk öğrencilere ve velilerine yönelik güçlendirme programları uygulanmalı;
- Türkçe hazırlık sınıfı ve anadilde ek ders gibi uygulamalarla göçmenlerin/mültecilerin hem ana dillerinde hem de Türkçe dilinde yeterlilikleri sağlanmalı,
- Mülteci çocukların yaşadıkları psikolojik travmaları atlatmaları ve savaşın izlerinin silinmesi için uzman desteği sağlanmalı;
- Özellikle çalışan mülteci çocukların eğitime yönlendirilmesi ve kendi akran gruplarıyla iletişim becerilerinin geliştirilmesi için rehabilitasyona tabi tutulmaları;

- Bilhassa Suriyeli çocuklar için uzun vadede suça sürüklenmelerini engellemek amacıyla ahlak ve değerler eğitimi vermek üzere belli programlar düzenlenmeli (Süleymanov 2016: 41);
- Çocukların cinsel istismar ve cinsiyete bağlı şiddet açısından gerekli değerlendirme ve takipleri düzenli olarak yapılmalı;
- Çocuklara yönelik rehabilitasyon çalışmalarına ailelerinin de katılımı sağlanmalı, ailelerin çocuk yetiştirme ve bakımı, yoksulluğu azaltıcı ve gelir getirici mesleki eğitim faaliyetleriyle desteklenmesi
- Bu amaçla toplumsal bir bilinç ve farkındalık yaratarak kanayan bir yaraya dikkat çekmek gerekir. Savaş mağduru mülteci çocukların yaşadıkları psikolojik travmaları atlatmaları için sağlanan uzman desteğinin yanı sıra, toplumda farkındalık oluşturulması önem arz etmektedir.

Kaynakça

Akpınar, Teoman (2017), "Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocukların ve Kadınların Sosyal Politika Bağlamında Yaşadıkları Sorunlar", Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 03 (03), ss.16-29.

Erden, G.Gürdil,G. (2009) Savaş Yaşantılarının Ardından Çocuk ve Ergenlerde Gözlenen Travma Tepkileri ve Psiko-Sosyal Yardım Önerileri, Türk Psikoloji Yazıları, , 12 (24), 1-13.

Gönültaş, H. (2017). Mülteci çocuklara merdiven altı kürtaj! http://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2017/07/10/multeci-kadinlara-merdiven-alti-kurtaj/ 10 Tem 2017.Erişim:12.08.2017.

Mülteci çocukların yüzde 49'u depresyonla mücadele ediyor. Hürriyet Gazetesi 08 Haziran 2017 http://www.hurriyet.com.tr/multeci-cocuklarin-yuzde-49u-deprasyonla-mucad-40483382 Erişim: 21.08.2017.

Özer, Y., Komsuoğlu, A., Ateşok, Z.(2016),"Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Sorunlar Ve Çözüm Önerileri", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 37, Aralık 2016, s. 76-110.

Suriye'de terörün mağduru çocuklar. Kilis Postası 20 Nisan 2014. http://www.kilispostasi.com/suriye-de-terorun-magduru-cocuklar/1206344/ Erişim:19.08.2017.

Süleymanov, A. (2016) Sultanbeyli İlçesindeki Suriyelilerin Yaşam Deneyimleri, Suriyeli Mülteci Çocuklarla El Ele Projesi Sonuç Raporu, İstanbul 2016, 51 shttp://uuyayinlari.com/uploads/SULTANBEYL%C4%B0_%C4%B0L%C3%87ES%C4%B0NDEK%C4%B0_SUR%C4%B0YEL%C4%B0LER%C4%B0N_YA%C5%9EAM_DENEY%C4%B0MLER%C4%B0_turkce_Do%C3%A7_Dr_Abulfez_Suleymanov.pdf

Küçük yaşta evliliğe 'sömürü değil kültür öğesi' denildi. Evrensel Gazetesi 26 Nisan 2017 https://www.evrensel.net/haber/317342/kucuk-yasta-evlilige-somuru-degil-kultur-ogesi-denildi Erişim: 20.07.2017.

Tarlan, K.V. (2016). "Suriyeli Mülteciler: Büyüyen Sorunlar, Daralan Zaman", 20.06.2016,http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/7771/suriyeli-multeciler-buyuyen-sorunlar-daralan-zaman#.WOIPckWLQdW, Erişim: 13.08.2017.

UNICEF: Suriyeli mülteci çocukların yarısı okula gidemiyor, Evrensel Gazetesi 19 Ocak 2017. https://www.evrensel.net/haber/304650/unicef-suriyeli-multeci-cocuklarin-yarisi-okula-gidemiyor Erişim:15.08.2017.

Göçte Güvenli Yol: Sosyal Sermaye

Kübra YÜKSEL*

Öğr. Gör. Burak YÜKSEL**

Özet

Ülkeler ya da bölgelerarası insanların bireysel ya da kitlesel olarak hareket etme durumunu ifade eden göç kavramı getirdiği sosyal, ekonomik ve siyasi neden ve sonuçları açısından önemli bir metafordur. Göçün maliyetlerini ve risklerini azaltmak, göç edilecek yerde karşılaşılacak birçok soruna karşı sosyal sermaye kavramı adeta bir bütünleştirici etki yaratmaktadır. Sosyal sermaye insanlar arası ilişkiler, ağlar ve güven gibi birçok etmeni temel alarak aradaki kayıp halkayı tamamlamaktadır. Bireyler göç etmeyi düşündükleri yerle ilgili bilgi almak, göç yolculuğunda ne gibi durumlarla karşılaşacağını öngörmek için ağ bağlarına ihtiyacı vardır.

Ağ bağları eski göçmen, yeni göçmen ve yerel halk arasındaki dostluğu, ahbaplığı ve yakın ilişkileri kapsamaktadır. Göç edecek kişi bu ağ bağları kullanarak daha öngörülü adımlar atacak ve sonuçta ortaya sosyal sermaye çıkacaktır. Özelde incelenecek olan Türkiye'de geçici koruma statüsü verilen Suriyeli kişilerin ve bu kişilerin yaşadığı insani kriz bize bir kez daha sosyal sermayenin önemini göstermektedir. Sınır komşusu Suriye'de yaşanan savaş nedeniyle Türkiye, kitlesel göçleri gerek insani politikaları gerekse geçiş imkânlarının (din birliği, kültürel yakınlık, akrabalık ilişkileri, Türkiye'nin jeopolitik konumu vb.) kolaylığı, açık kapı politikası açısından çekim merkezi haline gelmiştir.

Bu çalışmada Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin ağ bağlarla aralarında kurdukları ilişkilerde sosyal sermaye düzeyi incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Sosyal Sermaye, Suriye, Göç Kuramları

Safe Way to Migration: Social Capital

Abstract

It is an important meta-factor in terms of the social, economic and political causes and consequences brought about by the concept of immigration, which expresses the individual or mass movement of people or countries. Reducing the costs and risks of migration, the concept of social capital against a number of problems to be addressed in migration is almost an integrative effect. Social capital completes the missing ring based on many ethnic groups such as human relations, networks and trust. Individuals need a network of contacts to get information about where they think they are going to migrate, and to anticipate what kind of situations they will face during their migration journey.

Network links include friendship, friendship and close relationships between old migrants, new immigrants and local people. The migrants will take more foreseeable steps using these networks and eventually the social capital will emerge. The humanitarian crisis of the people

* Dok. Öğr., Düzce Üniversitesi

** Düzce Üniversitesi

of Syria and the people who were given temporary protection status in Turkey which is to be examined in particular, shows once again the importance of social capital. Due to the war in neighboring Syria, Turkey has become a center of gravity in terms of open door policy, with its massive immigration, humanitarian policies and ease of access (religious unity, cultural affinity, kinship relations, Turkey's geopolitical position etc.).

In this study, the level of social capital will be examined in relation to the relations between the Syrians living in Turkey and the network.

Key Words: Migration, Social Capital, Syria, Migration Theories

Giriş

İnsanlığın var oluşundan itibaren hayatta kalma, daha iyisine ulaşma gibi temel isteklerini karşılamak, zorlukları aşmak amacıyla göç etme kararı yüzyıllardan bu yana devam eden bir süreçtir. İster ülke sınırları içerisinde ister farklı ülkeler arasında olsun ekonomik, toplumsal veya siyasi problemlerden kaynaklanan göçler zorunlu veya gönüllü şekillerde gerçekleşmektedir. Gerçekleşen göç olayları çeşitli kültürlerin karşılaşmasını ve bir arada yaşam mücadelesi vermesini zorunlu tutmaktadır.

Uluslararası göç olgusu ile farklı kültürlerin birbiri ile karşılaşması farklılıkları yaşanabilir bir uyum ortamında birleştirerek yaşam mücadelesini sürdürmeyi gerekli kılmaktadır. Burada dikkat çekilmesi gereken nokta fiziki ve beşeri sermayenin yanı sıra sosyal sermayenin sermaye türlerini harekete geçirici ve birleştirici etkinliğini ön plana çıkarmak önem arz etmektedir. Bu çalışmada kavramsal olarak göç teorileri üzerine durularak sosyal sermaye ile ilişkileri göç kuramlarından ilişkiler ağı kuramı bağlamında incelenecektir. Bu inceleme sırasında 2011 yılından itibaren Türkiye'ye kitlesel bir boyut kazanan Suriye göçünün sosyal sermaye açısından değerlendirilmesi yapılacaktır.

Kavramsal Çerçeve

İnsanlık tarihi ile aynı tarihe sahip olan göç halen devam etmekte olan bir olgudur. Göçe neden olan olguları genel olarak ekonomik sorunlar, sosyal sorunlar, siyasi sorunlar ve iklimden kaynaklı sorunlar olarak gösterebiliriz. Göç kavramı denildiğinde bireysel ya da kitlesel olarak bir yerden başka bir yere geçici ya da kalıcı olarak yer değiştirme durumu ilk olarak akla gelmektedir.

Göçün uzun süredir var olduğu ve yeni formda varlığını sürdüreceğini belirten Castles ve Miller çağdaş göç ile ilgili eğilimleri şu şekilde belirtmiştir [1]: Göçün küreselleşmesi, göçün hızlanması, göçün farklılaşması, göçün kadınlaşması ve göçün giderek siyasallaşmasıdır.

Göç, bireyin karar verme durumuna göre zorunlu ve gönüllü olmak üzere sınıflandırılabilir. Zorunlu ve gönüllü göçün belirlenmesinde bireylerin içinde yaşadığı koşulların katlanılmaz hale geldiğini belirten itme kuvveti ve önceki imkanlarından daha iyi imkanlara ulaşacağının göstergesi çekme faktörü etkilidir [2].

Karpat'ın tanımlamasına göre göç, asıl yaşanılan yerden gidilmek istenen yere doğru bir harekettir [3]. Özer'e göre ise göç, coğrafi olarak mekan değiştirme sürecinin sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasi yönleriyle toplumun yapısını farklılaştıran nüfus hareketidir [4].

Yapılan göç tanımlamalarından hareketle Yalçın, kapsayıcı bir göç tanımı yapmıştır: Göç ekonomik, siyasi, ekolojik veya kişisel sebeplerle bir yerden başka bir yere coğrafi olarak kısa, orta ya da uzun süreli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi amaçlayan toplumsal, kültürel ve coğrafi olarak yer değiştirme eylemidir [5].

Göç olgusundaki bazı kavramlar günümüzde dahi birbirleriyle karıştırılmakta, bu da genel bir anlam kargaşasına dönüşmektedir. Bu kavramlar genel olarak şunlardır:

2014 yılında yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Mülteciliği; "Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylardan dolayı; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden ötürü zulme uğrayacağından haklı nedenlerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir." şeklinde tanımlamaktadır [6].

Söz konusu kanunda Şartlı Mültecilik kavramını ise "Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir." şeklinde tanımlamaktadır [6].

Türkiye'de bulunan Suriyelileri de kapsamına alan geçici koruma ise kanunda "Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir."olarak tanımlamaktadır.

Göç Kuramları

Uluslararası göç hareketlerini açıklarken yalnızca bir tek göç kuramı yeterli olmamaktadır. Toplum bilimciler bu yetersizliği gidermek için farklı kavramlar, farklı varsayımlar kullanarak çeşitli kuramsal modeller geliştirmeye çalışmışlardır. Çünkü göç hareketlerini açıklamaya çalışan kuramlar farklı nedensellik süreçlerine ve irdeleme düzeylerine tabi olmaları yönüyle kuramları birbirini tamamlar biçimde ele almak daha doğru olacaktır. Çalışmada açıklanacak olan göç kuramları: Ravenstein'ın Göç Kanunları, İtme Çekme Kuramı, İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı, Dünya Sistemi Kuramı, Göç Sistemleri Kuramı ve İlişkiler Ağı Kuramı'dır.

1-Ravenstein'ın Göç Kanunları

Göç üzerine ilk incelemeyi yapan Ravenstein'ın 1885 yılında yayımladığı göç kanunları makalesinde yedi göç kanunu belirtilmiştir. Ravenstein göç etmenin temel unsurunu ekonomik olarak daha iyiye ulaşma çabası olarak değerlendirmektedir ve diğer unsurların ise ikinci derecede önem taşıdığını belirtmektedir. Göç kanunları: göç ve mesafe, göç ve basamakları, yayılma ve emme süreci, göç zincirleri, doğrudan göç, kır kent yerleşimci farkı ve kadın erkek farkıdır.

2-İtme Çekme Kuramı

Everett Lee tarafından formüle edilen ve daha sonrasında başka yazarlar tarafından da incelenen bu kuram göç olayında dört temel faktör belirlemektedir: yaşanılan yerle ilgili faktörler, gidilmesi düşünülen yerle ilgili faktörler, işe karışan engeller ve bireysel faktörlerdir [7]. Lee'ye göre hem yaşanılan yerde hem de gidilecek yerde itici ve çekici faktörler mevcuttur. İnsanlar bu faktörlere göre göç kararı vereceklerdir.

3-İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı

Piore'nin geliştirdiği bu model göç kuramları içerisinde farklı bir yer tutmaktadır. Buna göre göç hareketleri göç alan ülkelerin kaçınılmaz ve kronikleşen düşük ücretli iş gücü ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Bu kuram göç hareketinin nedenini gelişen teknoloji ve sanayi ile birlikte sanayi toplumlarının işgücü talebinin oluşmasından kaynaklandığını ileri sürmektedir [8].

Bu modele göre iş gücü piyasası iki sektörden meydana gelmektedir: Yerli iş gücünün olduğu birinci sektör, göçmen ağırlıklı olan ikinci sektör. Daha çok sermaye yoğun olan birinci sektörde en iyi donanım ve aletlere sahip vasıflı işçiler istihdam edilirken, emek yoğun olan ikinci sektörde istikrarsız vasıfsız işçiler bulunmaktadır. Birinci sektördeki işçilerin işten çıkarılma durumu maliyetli iken ikinci sektörden işçi çıkarılmada çok bir maliyetle karşı karşıya kalınmamaktadır [8].

4-Dünya Sistemi Kuramı

Wallerstein tarafından geliştirilen dünya sistemi kuramına göre uluslararası göç dünya piyasalarının genişlemesinin oluşturduğu kopma ve emeğin ülkeler arası geçişin yer değiştirmesinin sonucudur. Bu kurama göre merkezde bulunan kapitalist ağlar kapitalist olmayan toplumların çevrelerine sızmaya başlamasıyla çevre ülkelerdeki nüfus göç etme eylemini gerçekleştirmektedir [8]. Kapitalist ekonominin giderek büyümesi merkezlerden çevreye dünya nüfusunun giderek genişleyen kısmını dünya piyasalarına dahil etmiş; bu şekilde çevre ülkelerdeki nüfusu göç etmeye zorlamış bulunmaktadır. Bu kuram göçü bir nevi ucuz emeğin hareketi olarak nitelendirmektedir.

5-Göç Sistemleri Kuramı

Bu kuram uluslararası ilişkiler dâhilinde ekonomik ve politik temelli olarak geliştirilen bir kuramdır. Göç sistemi genel olarak merkez tek ya da birden fazla ülkeden oluşan tek bölge ile çok fazla sayıda göçmen gönderen belli sayıda ülkeden meydana gelmektedir [9]. Göç

sistemleri kuramına göre iki ya da daha fala ülkenin karşılıklı olarak göçmen değişimi ile birlikte bir göç sistemi veya bir ilişkiler zinciri oluşmaktadır. Zlotnik'e göre coğrafi-fiziki yakınlık göç hareketinin gelişmesinde gerekli değildir; fiziki yakınlıkta daha çok siyasi ve ekonomik ilişkiler ön plandadır. Coğrafi olarak yakın olma durumu göç hareketini artırmadığı gibi, uzak olma durumu da göç hareketini azaltmamaktadır. Zlotnik göç hareketlerini dinamik bir süreç olarak görmektedir ve göç sistemi içindeki bir değişikliğin tüm sistemi etkileyeceğinden söz etmektedir [9].

6- İlişkiler Ağı Kuramı

Genel olarak bakıldığında göç kuramları göçün hangi nedenlere bağlı olarak ortaya çıktığını araştırmaktadır. Çağımızdaki göç olgusuna baktığımız ve irdelediğimizde göç olgusunun çoğu göç kuramı gibi sadece ekonomik temelli olup tarihsel perspektiften kopuk olmadığını görmekteyiz. Abadan-Unat'a göre ilişkiler ağı kuramı göçmenlerin ayrıldıkları ülke ile geldikleri ülkede eski göçmen, yeni göçmen ve göçmen olmayan kişiler arasındaki ortak bir kökenden gelme, soydaşlık ve ahbaplık bağlarından oluşan kişiler arası bağlantılardır [8].

Wilpert ilişkiler ağı kuramını şu şekilde açıklamıştır: İlişkiler ağı şu şekilde işlevsellik durumundadır; öncü göçmenler öncelikle göç veren ve alan toplumları birbirine bağlayan bir alt yapı oluştururlar ve bu bağlantı göç veren toplumdaki diğer bireylere göçme olanağı sağlar. Yeni göç dalgalarını, kurulmuş olan bu göç ağı harekete geçirir ve sonradan göç edenler ilk gelenlerin tecrübelerinden yaralanabilirler. Zaman içerisinde göç kendi kendini devam ettiren bir hal alır [10].

İlişkiler ağı kuramının temel prensiplerine bakarsak [11];

1. Göçmen ilişkiler ağları, göç hareketini özendirmek amacıyla göç etme isteğini canlı tutmakta ve yaygınlaştırmaktadır.
2. Ücret farklılığı önemini kaybetmektedir.
3. Kendi anayurtlarındaki potansiyel göçmenler ve ağa yeni katılanlar için yabancı toplumdaki fırsatlar ve resmi yapılanmalar hakkında haber kanallarına benzer şekilde hizmet vermektedirler.
4. Göçmenler arası ilişkiler bir kez kurulduğunda hükümetlerin bunu denetlemesi ve kontrol edebilmesi oldukça zorlaşmaktadır.
5. Göçmen ilişkileri ağı gönderen ülke topluluğunu daha fazla temsil eder hâle gelebilmektedir.
6. Göçmenlerin aile birleşmeleri yoluyla bir araya gelmesini hedefleyen politikalar göçmen ilişki ağlarını gittikçe daha da kuvvetlendirmektedir.
7. Ağlar göçmenleri yeni gittikleri toplumdan yalıtırlar ve onların kendi yurtlarıyla ilişkilerinin devamını sağlarlar.

8. Ağlar göçün başlangıcını ve hedef yerini etkileyerek önemli ölçüde kimlerin göç edeceğini belirlerler.

Göç kuramlarına baktığımızda çok farklı bakış açıları ve durumları kapsamış olsalar dahi tek başına göçü her yönüyle açıklayabilecek tek bir göç kuramı bulunmamaktadır ki zaten her birinin de böyle bir iddiası yoktur. Göç teorileri genel olarak birbirlerini tamamlayıcı nitelik taşımaktadır.

Sosyal Sermaye ve Göç

Sosyal sermaye üzerine ilk sistematik incelemeyi gerçekleştiren Bourdieu'ya göre sosyal sermaye bireylerin ve onların ailelerinin geçmişte tanımış olduğu kişiler, bireylerin kendi tanıdığı kişiler ve çevreleri ne kadar geniş, güçlü ve yaygın ise sosyal sermayeleri de o kadar güçlü ve geniş olmaktadır. Kısacası bireylerin tanıdığı kişiler ile aralarındaki ilişkiler ve iletişimleri, onların ekonomik kazançlarını da etkilemektedir [12]. Portes ise sermaye türlerini; ekonomik sermaye bireylerin banka hesapları, beşeri sermaye kafaları ve sosyal sermaye ise ilişkileridir şeklinde açıklamıştır [13]. Fukuyama'ya göre sosyal sermaye ekonomik olarak işlem maliyetlerini azaltıcı etki yapmaktadır. Politik anlamda ise modern demokrasi ve yönetim başarısı için gerekli olan ilişkileri geliştirme etkisi yapmaktadır [14].

Genel olarak bir değerlendirme yapacak olursak sosyal sermaye bir toplumun nitelik ve niceliğini belirleyen kurumlar arasındaki ağlar ve normlar anlamına gelmektedir.

İlişkiler Ağı Bağlamında Sosyal Sermayenin Oluşumu ve Suriye'den Türkiye'ye Gelen Geçici Koruma Statüsündeki Bireylerin Durumu

Günümüzde çoğu teorisyen göçün başlaması ve devam ederek süregelmesi bağlamında sosyal sermayenin önemine vurgu yapmaktadır. Göç'e katılan bireylerin varılacak yerde tanıdıklarının, aile bireylerinden kişilerin olması ya da hemşehrilerinin olması onların daha hızlı bir şekilde göç etme eylemini gerçekleştirmelerine neden olacaktır. Bu sebeple birkaç kez gerçekleşen göç olgusu süregelen bir nitelik kazanacaktır. İlişkiler ağı kuramı ise göç hareketlerinin niteliğini açıklamakta ve sosyal sermayenin varlığını ortaya çıkarma durumunda aydınlatıcı, yol gösterici nitelik taşımaktadır.

İlişkiler ağı ilk yerleşim yerlerinde büyük önem arz etmektedir. Göçmenler bu ağlar sayesinde iş ve konaklama imkanı bulmakta, kültürel ve ekonomik sermayenin olumsuz etkilerini daha az hissetmektedirler. Ağlar aynı zamanda göçmenler ile yerel halk arasındaki bağları güçlendirmeye fayda sağlayabilir. Ağların yoğunluğu ile insanlar kendi gibi göçmen olan kişilerle buluşup görüştükçe, bir bütün halinde ve güvende olduklarını hissedeceklerdir. Göçmen sosyal sermayesini, bireylerin önceki göçmenlerle olan sosyal ağları sayesinde kazandığı bilgi, yardım olarak kavramsallaştırabiliriz.

Ağlar yardımı ile sosyal sermayeye erişim de bireylerin göç olasılığını artırmaktadır. Sosyal sermayenin birikimi, ayrıca göç akımlarının kendiliğinden süreceğini belirten ''birikimli nedensellik'' sürecini de başlatır [15]. Yani her yeni göçmenle birlikte beliren potansiyel göçmen ile önceki göçmenleri birbirine bağlayan ağlar gelişir ve sosyal sermaye birikimi meydana gelir.

2011 yılından günümüze kadar Suriye'den Türkiye göç eden geçici koruma statüsündeki kişiler Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre 2,5 milyonu geçmektedir. Bunun nedeni ise Türkiye'nin açık kapı politikası ilkesini temel almasıdır. Suriyeli göçünün zorunlu, zincirleme ve kitlesel olması, gidilen yerlerdeki ağların süreklilik kazanmasından kaynaklanmaktadır. Bu kişiler eğitim, iş, barınma ve sağlık gibi faaliyetlerden yaralanmakta çeşitli sıkıntılarla karşılaşmaktadırlar.

Sonuç ve Değerlendirme

Uluslararası ve ulusal çalışmalar incelendiğinde şu değerlendirmelere varılmıştır:

- İlişkiler ağı ile göçün getirdiği olumsuz koşullar minimum dereceye inebilecektir.
- İlişkiler ağından hareketle bireylerin iletişim ve bilgi paylaşma konusunda serbest olması, sahip oldukları kültürün yozlaşmasını engellemiştir.
- Sosyal sermaye ile kurulan ilişkiler ağı yardımıyla göç esnasında karşılaşılan maliyetlerin ve risklerin azaltılması, gidilecek yerdeki barınma sorunlarının çözülmesi ve iş imkânlarının sağlanması mümkündür.
- Sosyal ağlar, göç eden bireyler ve onların aileleri açısından göçün daha güvenli ve kontrol edilebilir bir süreç olmasına olanak sunar ve bu kendi kendini sürdüregelen bir sosyal sürece dönüşür.
- Kişisel ilişkiler aileye veya ortak kökene sahip kişilere arkadaşlık ilişkileri, barınma, iş imkânlarına ulaşma, bürokratik işlemleri halletme gibi imkanlar sağlamaktadır. Bu tür bağlantılar kişiler ve içinde bulunduğu grup için sosyal sermaye olarak da nitelendirilebilir.
- Gidilen ülkedeki ilişkiler ağlarının var olması, ekonomik olarak karşılaşılabilecek engellerin aşılmasınna, yardımlaşma mekanizmalarının artmasına neden olmaktadır. Bu mekanizmalar ise kişilerin yalnızlık hissine düşmemelerine ve sosyal maliyetlerinde artışa neden olmaktadır.

Kaynaklar

[1]. Castles, S.-Miller, Mark J., "*Göçler Çağı. Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri"* (Çev. B. Uğur Bal ve İbrahim Akbulut),14, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008.

[2]. Gündüz, M. ve Nalan Yetim, *"Terör ve Göç"*, II: Ulusal Sosyoloji Kongresi- Toplum ve Göç, 110, Sosyoloji Derneği Yayınları, No:5, Ankara, 1997.

[3]. Karpat, K. H. *"Osmanlı Nüfusu(1830-1914); Demografik ve Sosyal Özellikleri"* (Çev. Bahar Tırnakçı), 3, Türkiye Ekonomi ve Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 2003.

[4]. İnan, Ö. *"Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme"*, 11, Ekin Kitabevi, Bursa, 2004.

[5]. Yalçın, C. *"Göç Sosyolojisi"*, 13, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004.

[6]. Resmi Gazete Sayı: 28615, http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm, 2013.

[7]. Lee, E. S., "A Theory of Migration", 282-297, *Migration*, ed. J.A. Jackson, Combridge University Press, London, 1969.

[8]. Unat, N. A. *"Bitmeyen Göç"* 3. Baskı, 57,60,61,64 , Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2017.

[9]. Zlotnik, H. "Empirical İdentification of İnternational Migration Systems", *In: International Migration Systems: A Global Approach*, edited by Mary M. Kritz, Lin Lean Lim, and Hania Zlotnik. 19-40, Clarendon Press, , Oxford England, 1992.

[10]. Wilpert, C. "The Use of Social Networks In Turkish Migration To Germany", *In: International Migration Systems: A Global Approach*, edited by Mary M. Kritz, Lin Lean Lim, and Hania Zlotnik. 177-189, Clarendon Press, , Oxford England, 1992.

[11]. Güllüpınar, t. "Göç Olgusunun Ekonomi Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme", 76, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 4, Yalova, 2012.

[12]. Yüksel, K. *"İktisadi Kalkınmada Sosyal Sermayenin Rolü; Çorum İline Yönelik Bir Analiz"*, Hitit Üniversitesi, Çorum, 2015.

[13]. Portes, A. "Social Capital It is Origins And Applications In Modern Sociology", *Annual Review of Sociology*, 7, Vol.24, 1998.

[14]. Putnam, R. "*Third World Quarterly, Social Capital, Civil Society And Devopment*", 7, Publisher: Princeton University Press, 2001.

[15]. Massey, D. S. "Social Structure, Household Strategies, and the Cumulative Causation of Migration", 3-26, Population Index, Vol.56, No:1, 1990.

ALTINCI OTURUM

MÜLTECİ SAĞLIĞI

Ahad ABDİ
Nafiseh HANACHİ

Impact Comparison of “Game Therapy” and “Storytelling” in Improving of Social Skills and Behavioral Disorder Reduction of Afghan Refugee Street and Labor Children in Tehran

Arş. Gör. Mehmet KORKMAZ
Prof. Dr. İlknur AYDIN AVCI

Göçmen Erkeklerin Sağlığı ve Göçmen Erkeklerin Sağlık Hizmetlerinden Yararlanmalarını Etkileyen Faktörler

Doç. Dr. Selma ALTINDİŞ

Mültecilerin Sağlık Erişimindeki Sorunları

Prof. Dr. Mustafa ALTINDİŞ
Doç. Dr. Selma ALTINDİŞ

Mültecilerde Enfeksiyonlar Ve Korunma

Impact Comparison of "Game Therapy" and "Storytelling" in Improving of Social Skills and Behavioral Disorder Reduction of Afghan Refugee Street and Labor Children in Tehran

Ahad ABDİ[*]

Nafiseh HANACHİ[**]

Problem Expression

The phenomenon of the Afghan people's migration to neighboring countries, especially Iran, is one of the types of international migration that has been on the rise in recent decades. During the years 1979-2002, about 30 percent of the population of Afghanistan left their country. The migration of Afghans over the past two decades has been one of the largest migrations during the Post-World War II years.

Immigration as a social harm, means accepting it as a subject which follows a specific template of development. In analysis of Iranian urban community's social scanning during the recent decades, the role of immigration in background of social problems emergence has great importance. In Iran, Afghan immigrant population, especially Afghan child labor, is one of the most important communities who are very impressive in the growth of social harms. (Mohammadpour, 2010).

More or less, all around the world especially in countries that have achieved more diverse social economic development, a great portion of the material and spiritual resources have being used to solve the problems of children's psychological and physical supports, but the fact is that many of experts and countries believe that the phenomenon of child labor (street children) would become their greatest challenge during the next years. Street children are who deprived of the most natural and initial rights. They are vulnerable and their right is violated all through the world. (Soleimani, 2013).

The absence of child labor in the most important social base, the family, to relieve pain and suffering, training deserved behaviors by parents and transferring acceptable social values and norms by them to children causes that these children and street children grown up in a poor environmental condition and social values and norms in their point of view becomes attenuated and they tend to prostitution and beggary. What is obviously remarkable is the increase in the number of these children in the metropolitan cities of the country which despite the efforts of governmental agencies and non-governmental organizations that are engaged in this field, still these children have been abused and make social problems in country and its effects are not limited just to the present time but the future of the society would also heavily threatened by them. (Soleimani, 2013).

[*] Navid Mehr Social Worker Clinic, Tahran

[**] Navid Mehr Social Worker Clinic, Tahran

At present, according to the Iranian Statistics Center, out of the total number of people living in Iran during the census of 1395, there are about 1.584,000 Afghans in Iran, of which about 515,000 have been living in Tehran. The largest population of Afghans in Iran relates to the age group of 5-14 years old.

According to the World Health Organization (WHO), 252 million children aged between 5 and 11 years old are deprived of childhood every year. According to statistics, 122 million of them enter the job market and work full time: 61% of these children live in Asia, 12% in Africa and 7% in Latin America. It seems that children deprived of education have more needs and demands than children attending school.

Social skills are an important part of the field of individual growth, and lack of it brings a lot of pain to the child. Thus, social skills clearly need education (playing and Storytelling are one of the most important components of the child's life). Through playing and storytelling, children can learn basic and social skills and grow. Especially, playing equipment plays a crucial role in discovering the world around them. The game improves the quality of life with the growth of creative thinking. It is also a means of expression and communication, and according to some researchers, it forms an important part of any therapeutic process. The game connects the child's internal thoughts with the outside world, and allows the child to control the external objects and allow the child to experience his own experiences, thoughts, feelings and desires that are threatening him. The playing is considered to be the correct way of treating the child, because children often have difficulty expressing their feelings verbally.

Through playing and storytelling, children can reduce their barriers, show their feelings better. Play therapy is described as a dynamic interpersonal relationship between the child and a trained therapist in the process of treatment, which facilitates the development of a safe communication for the child so that the child can fully express himself. In this way, the child can learn and gain control skills. The game is useful for children, because it provides a good situation for diagnosis and treatment, and this is mainly due to the internal motivation rather than the external and can reflect the inner world of the child. The game enables the child to express emotions and external communications, as well as develops the tendencies, communication skills, and increases the happiness and compatibility of the child with his or her surroundings. The storytelling of the child facilitates his emotional and cognitive development processes and gives him a new and creative view about others as well as relationships between people. In this case, some researchers have used children's storytelling ability to evaluate their various problems and abilities.

Given the importance of playing and storytelling in the life of children, many Afghan children and migrant workers spend a little time at school and at the family, and exposed to a high risk in the streets and workshops.

Therefore, the researcher is trying to find an answer to this question. Is storytelling and play therapy effective in developing social skills and reducing their behavioral disorder due to the sensitivity of the Afghan refugee children group to be able to protect them from harm.

Goal/Purpose:

Determination of storytelling and game therapy effectiveness in improvement of social skills and reduction of behavioral disorders of Afghan refugee children

- Street and labor children

The topic of Children at work and street kids is one of the most important social damages in developing societies. In various societies, these children are exploited for prostitution, drug trafficking and crime against individuals and property and are exposed to abuse, addiction, sexually transmitted diseases, and harm through violence and death. The street kids are usually referred to children and adolescents under the age of 18 who live in streets in various ways. The estimated number of street children and teenagers in the world varies from 12 to 172 million. According to another statistic in this regard, there are currently 122 million street children in the world, half of them in Latin America and the rest, mostly in African and Asian countries. There are about 12,000 street children in Ankara and Istanbul alone, and in Kenya this is about 1.2 thousand.

Current reports suggest a relative increase in this social problem in the world. The lack of access to the exact number of street children is largely due to their hidden lives, their displacement and the varying number of them in different times.

But according to the Tehran Welfare Organization, 50% of street children in Tehran are foreign nationals.

95 percent of street children are boys, and their age is between 5 and 12 years old. About 92 percent of street children have a parent or parents, with a mean of 8 members of their family. 80 percent of these families are immigrants, 64 percent of the villages and 36 percent of other countries, including Afghanistan, 12 percent of whom do not have a birth certificate. In other words, millions of children under the age of 18 experience migrating inside or outside the national borders with or without the presence of their parents. It is expected that in the coming years an unprecedented number of young people will follow this massive population movement thereby we witness more demographic changes. Although migration can provide a positive experience for children, include better living conditions for them, providing better opportunities and relieve immediate threats, such as forced marriage, war and natural disasters, but migrant children are exposed to serious challenges to migration as well.

- Importance and necessity of the research

The necessity of this research is that the immigrant children at work in the Iranian society are deprived of their basic human rights, so indirect education for these children is very important, and since this group has spent a lot of time on the street they are involved with high behavioral disorders and many dangers threaten them and this is why they need training of social skills to protect themselves. One of the tools for teaching life skills concepts and treating behavioral disorders is indirect education including storytelling therapy and play therapy. People based on a set of stories set their performance in the world and their relationships with others. The tales cover representations of themselves, of the world, and of

different forms of interaction with others. Other treatments used to improve children's behavioral disorders are play therapy. The game connects the child's internal thoughts with his external world and allows the child to control the external objects. The game allows the child to show the experiences, thoughts, feelings and attitudes that are threatening him. Play Therapy is a method by which the natural means of representing the child's mode, the game, is used as a therapeutic approach and helps the child control his emotional stress.

According to the above explanations, the researcher wants to investigate whether the storytelling therapy and play therapy is a good tool for reducing the disturbances and promote the Behavioral and social skills due to the serious harms that children in the community, the street, the workplace face.

Goal/Purpose:

Determination of storytelling and game therapy effectiveness in improvement of social skills and reduction of behavioral disorders of Afghan refugee children.

Method

This is a semi-experimental study with pre-test and post-test design via a control group. Through the 86 students which 48 of them had low social skills and high behavioral disorders in a random manner they have been chosen and divided to three experimental groups, storytelling (n=12), game therapy (n=12), storytelling & game therapy (n=12) and a control group, so by the teacher’s form, Gresham & Elliot’s (1990) social skills rating and Rutter’s(1964) behavioral disorders in pre-exam has evaluated.

Since applying the storytelling variable after eight 30 to 40 minutes training sessions as well as game therapy variable for eight 45 minutes training session for subjects, the post- test was taken again. In both stages measurement tools were the Gresham & Elliot’s (1990) social skills and Rutter’s (1964) behavioral disorders. Data was analyzed by “SPSS22” software and analyze of Covariance statistical test.

Entry criteria for research:

-The age of 12-8 years
-Ability to attend medical sessions
- being male
-living in Tehran
-Not attending simultaneous psychological training classes
-Work on the street
-Afghan refugee

Statistical Society:

The statistical population of this study was Afghan refugee boys who were at the age of 12 to 8 years old (86) who were randomly selected and replaced in four experimental and control groups homogeneous and alternative.

Sample size and sampling method- :

Sample size, according to the need for testing and the necessity of intervention, were 4 groups of 12 people who formed the study. The sample size was 48 and in 4 groups. The first group included the control group. The second group consisted of the group receiving therapeutic games, the third group receiving storytelling, and the fourth group receiving both treatment and storytelling.

Measuring tools:

In this study, Gersham and Elliot's Social Skills Questionnaire, Teacher Form (1990), was used to collect data.Behavioral Disorder Questionnaire (Rutter1967)

Hypothesis:

1. Storytelling improves the social skills of Afghan refugee children.
2. Storytelling reduces the behavioral disadvantage of Afghan refugee children.
3. Game therapy improves the social skills of Afghan refugee children.
4. Game therapy reduces the behavioral problems of Afghan refugee children.
5. Game therapy and storytelling improves the social skills of Afghan refugee children.
6. Treatment and storytelling reduces the behavioral disadvantages of Afghan refugee children Form

- Findings of the first hypothesis

Storytelling improves the social skills of Afghan refugee children.

The data from the analysis of the first hypothesis showed that the covariance analysis test to examine the difference between the groups in the pre and post-test in the storytelling method was meaningful for the dependent variable of social skills at 0/016 level. It can be said that there is a significant difference between the experimental group in pre and post-test regarding social skills. On the other hand, By considering the descriptive data and comparison of the means of the two groups, it was observed that the mean of post-test of the experimental group in the storytelling method was higher than the pre-test in the dependent variable of social skills. Therefore, it was concluded that the applying of an independent storytelling variable have been effective in improving the social skills of Afghan immigrant children. Therefore, the Research hypothesis was confirmed.

Meanwhile, the findings from the first hypothesis showed that the use of storytelling independent variables was effective in improving the social skills of Afghan migrant worker children. Changing human thoughts, as examples of stories expanded, has broad implications for many areas of psychology, both theoretical and at research levels. Storytelling is one of the best practices in counseling with children, so that they can deal with feelings and behaviors. Also, storytelling as an interventionist plan for education can encourage children to discover their own unique meaning and increase their ability to communicate effectively between thoughts and feelings. Verbal skills can increase the ability of migrant child laborers to resolve interpersonal conflict slowly and in conjunction with discussion. Storytelling and listening to it encourage students to take advantage of their imagination. This strong imagination can increase self-esteem and self-motivation in migrant children, because they

imagine themselves competent and capable of achieving their desires and dreams. Stories can also be effective in terms of social, emotional, and moral education, and could create many regulations, social norms and living instructions. The question of how to deal with problems, how to solve them, and many of the behavioral patterns in different social and age groups are expressed in stories.

- Findings of the second hypothesis

Storytelling reduces the behavioral disorders of Afghan refugee children.

The data from the analysis of the second hypothesis showed that the covariance analysis test is significant for the dependent variable of behavioral disorder in the pre-test and posttest in the storytelling method. It can be said that there is a significant difference between the experimental group in pre and post-test regarding behavioral disorder. On the other hand, by considering the descriptive data and comparison of the mean of the two groups in the table, it was observed that the mean of the post test of the experimental group in the storytelling method was lower in the dependent variable of behavioral disorder than the previous test. Therefore, it was concluded that the application of the independent variable of storytelling has been effective in reducing behavioral disorder. Therefore, the hypothesis of the research was confirmed.

The second hypothesis showed that the use of an independent storytelling variable was effective in reducing students' behavioral disorder. Several researches suggest that researchers have used storytelling and the ability of children's storytelling as a tool for clinical evaluation. Changing human thoughts as examples of story extensions include wide-ranging implications for many areas of psychology, both theoretical and at the research level. Storytelling is one of the best practices in counseling children, so that they can confront the feelings and thoughts that can not yet be discussed directly with the counselor.

Storytelling is one of the basic psychological functions. Everyone organizes their experiences in a form of storytelling to give meaning to events and anticipate the situations that will happen and direct their activities. Therefore, personal stories are part of the common story of human life in a cultural context; therefore, psychotherapists use these stories as a useful method in clinical work (Yousefi Loyeh and Matin, 2006) and they also have gotten good results.

Findings of the third hypothesis

The play therapy improves the social skills of Afghan immigrant children.

The data from the analysis of the third hypothesis showed that the covariance analysis test for assessing the difference between the groups in the pre and post-test in the play therapy method was not meaningful for the dependent variable of social skills at the level of 0.05. It can be concluded that there is no significant difference between the experimental group in pre and post-test regarding social skills. On the other hand, By considering the descriptive data and comparisons of the mean of the two groups in the table, it was observed that the mean of post-test of the experimental group in a play therapy method in the dependent variable of

social skills is higher than the pre-test, but the difference is not so much that one could say the difference is significant Therefore, it is concluded that the application of a play therapy variable in increasing the social skills of children has not been effective. So the research hypothesis was not confirmed.

The findings of the third hypothesis showed that the application of independent play therapy in improving social skills was not effective. Play therapy is a structured approach based on the theory of therapy that establishes the processes of learning and the natural and normal communication of children. The therapeutic power that lies in the therapeutic game is used in a variety of ways.

Through playing, therapists learn more adaptive behaviors for children whose social or emotional skills are weak. The good relationship between a therapist and a child during play therapy sessions provides an important experience needed for treatment. In a play therapy, toys are like baby words, and games are like child language. The fact that play therapy improves the social skills of students is obvious and the comparison of the descriptive data of this study showed this fact in the pre and post-test, but no significant difference was observed, and this may be due to the weakness of the Afghan child laborers Verbal skills as well as their accent and dialect for communication.

- Findings of the fourth hypothesis

Play therapy reduces the behavioral disorders of migrant children at work.

The data from the analysis of the fourth hypothesis showed that the covariance analysis test was used to examine the difference between the groups in the pre and post-test in the storytelling method at a level below 0.01 is significant for the dependent variable of behavioral disorder. It can be said that there is a significant difference between the experimental group in pre and post-test regarding behavioral disorder. On the other hand, by considering the descriptive data and comparisons of the mean of the two groups in the table, it was observed that the mean of post-test of the experimental group by playing therapy method in the dependent variable of behavioral disorder was lower than the pre-test. Therefore, it was concluded that the application of an independent variant of play therapy has been effective in reducing children at work behavioral disorder. The findings from the fourth hypothesis showed that the application of the independent variable of play therapy was effective in reducing children at work behavioral disorders. The game connects the child's internal thoughts with his external world and allows the child to control the external objects. The game allows the child to show his or her experiences, thoughts, feelings and desires that are threatening him.

The game allows the child to express emotions and external communication, as well as develops tendencies, communication skills, and increases the happiness and compatibility of the child with his or her environment (Landsres, 2011). Froebel believes the children learn while playing and learning is useful when the child performs imaginary games that make him think. For Frobel, the most valuable activities are outdoor activities and productive games such as art, crafts, music and books (Mahdilou, 2011).

Findings of the fifth hypothesis

Play therapy and storytelling improves the social skills of Afghan refugee children.

The data from the analysis of the fifth hypothesis showed that the covariance analysis test for the study of the difference in the groups in the pre and post-test in the play therapy and storytelling was significant for the dependent variable of social skills at the level of 0/01. Thus, it can be said that there is a significant difference between the experimental group in pre and post-test regarding social skills. On the other hand, by considering the descriptive data and comparisons of the mean of the two groups, it was observed that the mean of the post test of the experimental group in the play therapy and storytelling in the dependent variable of social skills was higher than the pre-test. Therefore, it was concluded that the application of the independent variable of play therapy and storytelling has been effective in increasing social skills of students. Therefore, the hypothesis of the research was confirmed. In the play therapy, children learn how to bring the group together to the goal.

Children should learn to not disclose any information they get from the surroundings without thinking or reflection. They need to understand that they face many problems in their everyday life, and they have to decide and solve them. With regard to the results referred to above, the improvement of social skills of children in the work can be mentioned as one of the most significant results of the play therapy.

Findings of the sixth hypothesis

Play therapy and storytelling reduces the behavioral problems of Afghan refugee children.

The data from the analysis of the sixth hypothesis showed that the covariance analysis test for determining the difference between the groups in the pre and post-test in the play therapy and storytelling is significant for the dependent variable of behavioral disorder at the level of 0/00. It can be said that there is a significant difference between the experimental group in pre and post-test regarding behavioral disorder. On the other hand, by considering the descriptive data and comparing the means of the two groups, it was observed that the mean of the post test of the experimental group by play therapy and storytelling in the dependent variable of behavioral disorder was lower than the pre-test. It was thus concluded that the application of the independent variable of play therapy and storytelling have been effective in reducing behavioral disorders in children. So the hypothesis of the research is confirmed. Through play therapy and storytelling, children learn how to recognize the effective ways of tolerance with intense emotions, such as anger and sorrow, and express the difference between decisive, passive and aggressive behaviors and value his own opinions and other and respect for them.

The child must understand the verbal and non-verbal ways of expressing feelings and gain more ability to recognize his emotions and the emotional state of others and ultimately this leads to logical emotions in the child. This in itself confirms the sixth hypothesis of this research.

References:

-Nazemi, Yahya (2006) Children's Literature, Tehran: Chapar. First Printing: 62-61

-Mumble, Q. (2007) Psychology of the game. 10th edition, Shiraz: Sasan Publishing

-Eng., L; Asgari, A. (2006) The Game and Its Influence on Child Growth. First Printing, Tehran: Publishers of Designers of Imag.

-Piaget, J. Child Psychology. Translation Toufiq, Z. (1394) Tehran: Ney Publications.

-Saif Naraghi, M, Naderi, AS. A.) (1371) Child behavioral disorders and methods for its correction and repair. Tehran: Badr Research and Publishing Office. (P) 17

-Babakhani, and, Janinejad, A, and Karimi, N (1392) The Effect of Therapeutic Gameplay by Storytelling on ShrinkingThe approved research project of Tabriz University of Medical Sciences and Health Services

-Karimi, h (1391). The effect of therapeutic games and storytelling on problem-solving skills, self-concept and beAggressive behavior in children with behavioral disorder. Master's Thesis. Tabriz University, Faculty of Psychology and Educational Sciences

-Sirih, N; Pournassai, Gnak, Moral, M. (1394) Effectiveness of group therapy game on behavioral problems of pre-school children. Journal of Cognitive-Analytical Psychology, Year 6, Number Twenty-Third

-Safa, D U (1378). History of Iranian Literature. Jaled Fourth, Tehran: Ferdows.

-Safari, S.; Faramarzi, S. and Abedi, A. (1391). The Effect of Cognitive-Behavioral Therapeutic Play Therapy on Reducing Disorders of Disobedience Disorder in Students. Journal of Clinical Psychology. Year 4, No. 4 In the case of the article: surname, name, title of the article, title of the journal, year, period, issue, page

-Aghajani, T, Jabbar, R, and Mostafa Uof M. (1393) The Effect of Play on Children's Social Skills (Case Study: Children's Kindergarten in Tehran Province). Social Development Studies, 6 (3):

-Abolqasemi, AS; Narimani, M.; Kayamrathi, A. (1384) The prevalence and prevalence of behavioral disorders in elementary school students and their relation with academic achievement. Journal of Science and Technology, 4 (3-4) 19-14

-Bilali R and Mr .. (1390). Effectiveness of parent education program on reduction of child behavioral problems. Applied Psychology: Volume5. Number 4. 73 - 59 p. 4;

-Sirihi, N., Pournassai, Gh, and Nick Moralegh, M. (1394) The Effectiveness of Group Therapy Games on Behavioral Problems in Preschool Children. Journal of Analytical-Psychological Psychology, Vol. 6, No. Twentieth aresearch method:

Göçmen Erkeklerin Sağlığı ve Göçmen Erkeklerin Sağlık Hizmetlerinden Yararlanmalarını Etkileyen Faktörler

Arş. Gör. Mehmet KORKMAZ*

Prof. Dr. İlknur AYDIN AVCI**

Özet

İnsanlık tarihinin tüm dönemleri boyunca var olan tarihî bir olgu olarak göç, bireysel, sosyal, ekonomik, politik ve bunun gibi başka nedenlerle kişi ya da kişilerin bir amaç için bir bölgeye kısa ya da uzun vadede yerleşmek ya da yaşamak amacıyla yer değiştirme sonucu meydana gelen, bu değişim neticesinde çeşitli sonuçlara yol açan toplumsal bir hareketlilik sürecidir. Göç süreci içerisinde göç eden bireyler birçok stresörle karşı karşıya kalmakta, stresin sağlık üzerindeki negatif etkisine ve stresle başa çıkma mekanizmalarının yetersizliğine bağlı olarak fizyolojik ve psikolojik birçok sağlık sorunuyla karşılaşmaktadırlar.

Göç sonrası süreçte göç edinilen topluma uyum süreci göçmen erkeklerin ailedeki rolü nedeniyle erkeklerin yoğun stres yaşadığı dönemdir. Gelişmiş ülkelere göç eden erkekler uygun iş bulmada sıkıntılar yaşamakta ve düşük ücret karşılığında çalışmaktadırlar. Karşılaşılan bu ekonomik sıkıntılar göçmen erkekleri dezavantajlı duruma düşürmektedir. Ekonomik sıkıntıların yanısıra göç edilinen toplumun dilini bilmeme, sağlık sistemi hakkında yeterli bilgiye sahip olmama, kültürel inaçlarda farklılıklar, çalışılan iş nedeniyle kendi sağlığıyla ilgilenebileceği vakitin olmaması gibi nedenler göçmen erkeklerin sağlığını ve sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını etkilemektedir.

Göçmen erkeklere sağlık bakım hizmeti sunan hemşirelerin, göçmen erkeklerde karşılaşılan fiziksel ve ruhsal sağlık sorunlarını tanımlamada yetersizlikleri ve göçmen erkeklerin sağlık ve kültürel inançlarını tanımaması gibi nedenler göçmen erkeklerin sağlık hizmetlerini kullanımlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu becerilerin hemşireler tarafından kazanılması, yeni gelen göçmenlere sağlık bakım hizmeti sunmada kolaylaştırıcı etkisi olacaktır.

Giriş

Günümüzde dünya genelinde görülen şiddet ve zorunlu olarak yerinden edilme durumu insanların ölmesine, hayatta kalmanın zorlaşmasına, yoksulluğun artmasına, hastalıkların yayılmasına yol açmaktadır (Benage, 2015). Dünya Göç Raporu'nun 2010 yılı verilerine göre dünyada yaklaşık 214 milyon kişi doğduğu ülkeden başka bir yerde yaşamaktadır (IOM, 2010).

Güzelce'ye göre "Hiçbir şey insanın düzenli yaşama isteğini öldürememektedir" (Güzelce, 2013). İnsanların tek başına veya tüm aile bireyleri ile birlikte bir yerden başka bir yere gitmelerini ifade eden göçü deneyimleyen bireyler, alışmış oldukları koşulları yeniden elden etmek için göç sonrası bir uyum süreci yaşamaktadırlar ve daha önce sahip oldukları

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi
** Ondokuz Mayıs Üniversitesi

yaşam düzenlerini tekrar elde etmek için çaba sarf etmektedirler (Tekin Yılmaz, 2005) (Güzelce, 2013).

Göçün sosyal, kültürel ve fiziksel olarak toplumu ve bireyleri etkilediği bilinmektedir. Bireyler göç sonrası düşük gelir düzeyi, sağlık sigortasından faydalanamama, yaşadıkları konutun uygunsuzluğu, yetersiz beslenme, geleneksel yaşam koşulları ve bunların yarattığı stres gibi durumlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Göç sürecinde ve sonrasında yerleşilen yerle ilgili sorunlar zorunlu olarak yerinden edilen ve göçü deneyimleyen göçmenlerin sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. (Erten ve ark.,2014).

Gelişme

Göç sürecini deneyimleyen göçmenler, göç yolculuğu esnasındaki ve sonrasındaki koşullara ve güçlüklere maruz kalmaktadırlar. Bu koşul ve güçlükler göçmenlerin sağlığı için risk teşkil etmektedir (Dembech, 2014) (Celia McMichael, 2017). Ani ve hızlı bir çevre değişimi yaratan, böylece sosyal, kültürel ve fiziksel olarak toplumu ve bireyleri etkileyen göç, sağlık ve sağlık değişkenleri üzerinde de çok önemli etkilere sahiptir (Topçu S, 2006). Göçmenlerin sağlık bakım hizmetlerini ve sosyal hizmetleri yeterince kullanamamalarının başlıca nedenleri, göçmenlerin göçmen olma durumunun getirdiği sorunlara maruz kalmaları, yasal haklarının olmamayışı ya da haklarının bilincinde olmamaları, bulundukları ülkenin göç ve iş politikalarının kısıtlılıkları, göçmenlerin kötü çalışma koşulları, yaşadıkları yaşam çevresinin temel gereksinimler açısından yeterli olmaması, düşük gelire sahip olmaları, sağlık güvencelerinin olmaması, sosyal dışlanmaya maruz kalmaları, aileden ve akrabalardan uzak olunması ve gelinen toplumdaki göçmen karşıtı düşünceler gibi durumlardır (Celia McMichael, 2017). Sağlık eşitsizliği dezavantajlı gruplarda yaygındır. Toplumda birçok olumsuzlukla karşı karşıya kalan dezavantajlı gruplardan biri olan göçmenler, belirtilen durumlar nedeniyle sağlık eşitsizliğine uğramaktadırlar (Celia McMichael, 2017). Göçmenlerin maruz kaldığı bu eşitsizlik onların sağlık bakım hizmetini kullanmamalarına, sonucunda da göçmenlerde ruhsal ve fiziksel sorunlarının ortaya çıkmasına neden olur (Korkmaz, 2017).

İnsanlık tarihinde ilk eşitsizlik insan ve doğa arasında ortaya çıkmıştır. İnsan "kültür"lenme sürecinde ilk olarak doğayı istismar etmiştir. Tarımın keşfi insanlar için yeni ufuklar açmış, yaşamı kolaylaştırmış ve zengin bir kültürel kazanıma imkan tanımıştır. Ancak bu dönemin getirilerinden biri olan mülkiyet kavramı ile eşitsizlikler kendini göstermeye başlamıştır. İnsanlık tarihindeki ikinci bir eşitsizlik, ilkine bağımlı bir şekilde ortaya çıkmıştır. Tarımın keşfi ile cinslerin rolleri ilk kez belirmeye başlamış ve kaçınılmaz son olarak kadın ve erkek eşitsizliği ortaya çıkmıştır. İnsan doğa ilişkisini insandan yana ve doğanın aleyhine eşitsiz hale getiren tarımsal etkinliğin yaygınlaşıp yoğunlaştığı dönemdeki bu eşitsizlik, kadını erkeğe bağımlı, tabi ve mahkum kılmıştır. Erkek toprak anayı gücünü kullanarak yönetebilmiş, eşitlikçi toplumsal düzeni bozmuş, toprak yerine tohumu kutsayarak aklı ile oluşturduğu düzenin hükmedicisi olmuştur (Atay, 2012) (Sancak, 2016). Erkek iktidarı bu noktada ortaya çıkmıştır (Atay, 2012).

Foucault için iktidar zayıf ve bastırılmış kesimler kadar hakim ve güçlü kesimleri de kuşatır; dolayısıyla her iki kesim de eşitsiz ve hiyerarşik olan ama hiçbir şekilde kendi kontrolleri altında olmayan iktidar ilişkileri içerisinde yer alırlar. İktidarın, ona sahip olan ya da kullanan bireyle özdeştirilemeyecek hiç kimsenin sahip olmadığı bir makine olduğunu öne sürer. İktidar ona sahipmiş gibi görüneni ezmektedir. Söz konusu olan erkeklik kimliği altında, insan benliğinin ezilmesidir. Erkek iktidarının esas mahkumu yine erkektir (Atay, 2012).

Araştırmalarda ve politikalarda toplumsal cinsiyet ve sağlık sıklıkla kadın ve kadın sağlığı olarak nitelendirilmektedir. Sağlık araştırmalarında biyolojik olarak vücutla ilgili unsurları içeren cinsiyet kavramı ile kişisel kimlikleri ve erkeklik ve kadınlık sosyal rollerini ifade eden toplumsal cinsiyet kavramı arasındaki ilişki net bir şekilde ifade edilememektedir. Buna bağlı olarak, erkeklerin cinsiyete özgü ihtiyaçları yeteri kadar önemsenmemektedir (Hankivsky, 2012). Toplumsal cinsiyet ve cinsellik etnik köken, toplumsal sınıf, yaş, dini aidiyet ve göçmen statüsü ve bunları şekillendiren ekonomik yapı, siyasi ve sosyal süreçlerden ayrı düşünülemez. Toplumsal cinsiyet sadece tek başına bir değişken değildir; biyolojik faktörler ve diğer sosyal yapılar ile baskıcı sistemlerle de ilgilidir. Cinsellik toplumsal bağlamla şekillenmektedir (Hankivsky, 2012).

Erkeklik, bir biyolojik cinsiyet olarak erkeğin toplumsal yaşamda nasıl düşünüp, duyup, davranacağını belirleyen, ondan salt erkek olduğu için beklenen rolleri ve tutum alışları içeren bir pratikler toplamıdır. Ancak kadın kimliği ve pratiğinden farklı şekilde erkeklik, bir iktidar pratiği olarak kurumlaşmaktadır. Bir iktidar pratiği olarak erkeklik, insanlık tarihinin belli bir döneminde ve bir kültürel değişmeyle bağlantılı olarak ortaya çıktı. Toplumsal cinsiyet olan erkekliğin tarihselliğine vurgu yaparak ezeli ve ebedi olmadığını; ayrıca onun doğal değil kültürel, dolayısıyla göreli bir pratik olmadığını unutmamak gerekir (Atay, 2012).

Erkelerin iktidar olduğu ataerkil toplumlarda iktidarın mağduru kadınlar olmuştur (Atay, 2012). Toplumsal cinsiyetle ilgili konularda her zaman bu nedenle de kadınlarla ilgili çalışmalar olmuştur. Dünyada çoğu sağlık bakım sistemleri ve politikaları, çocukların, ergenlerin, yaşlıların ve kadınların ihtiyaçlarına yöneliktir. Erkeklerin, özellikle de genç erkeklerin sağlık ihtiyaçlarına yönelik sağlık bakım sistemleri ve politikaları oldukça az sayıdadır (Baker, 2014). Erkek çalışmaları ancak son yıllarda görülmeye başlamıştır (Sancak, 2016). Küresel olarak literatürde erkek sağlığı önemli bir halk sağlığı sorunu olarak son zamanlarda ortaya çıkabilmiştir. Bu durumun neden ve nasıl olduğu tartışılmaktadır. (Başkanlığı, 2010).

Kültürel olarak değer verilen, idealize edilmiş veya hakim olan erkeklik biçimleri erkekleri dayanıklı, toplumsal rollerini yerine getiren, hastaneye gitmek istemeyen ve sağlık bakım hizmetlerini nadiren kullanan eril pozisyonda gösterir (Stephens, 2008). Bu pozisyona bağlı olarak erkeklerin sağlığı kadınların sağlığından daha çok risk altındadır. Erkeklik nedeniyle erkeklerde madde kullanımı, tütün ürünleri kullanımı, güvensiz cinsel ilişki yaşama, tehlikeli araç kullanımı davranışlarına sahip olma durumu mevcuttur. Erkeklerin sağlığı geliştirme programlarına katılımı ve koruyucu sağlık hizmetlerini kullanımı oldukça

düşüktür. Erkeklerin erkekliğini yaşayabildiği akranlarından oluşan sosyal destek sistemi erkek sağlığı için oldukça önemlidir. Erkekliğin oluştuğu sosyal çevredeki akran desteği erkeklerin sağlık davranışını geliştirmesinde olumlu ve olumsuz yönde etki yapabilir. Eğer akranları olumlu sağlık davranışlarına sahipse erkekte sağlık davranışlarını geliştirme noktasında motive olur, fakat tam tersi de mümkündür (Houle & all., 2017). Birçok toplumda erkeklerin sağlık bakım sistemleri, iş gücü ve politikada etkin olmalarına karşın hâlâ kadınların yaşam beklentisi erkeklerden yüksektir. Bu toplumlarda, erkekler genellikle kadınlardan daha fazla fırsat, imtiyaz ve güç sahibidir, ancak bu çoklu avantajlar daha iyi sağlık sonuçlarına dönüşmez (Baker, 2014). Erkeklerin çoğunluğu aktif olarak bilgi arama davranışına sahip olmak yerine, pasif bilgi arama davranışına sahiptirler. Erkekler bilgi arama davranışında temel bilgi kaynağı olarak aktif bir şekilde interneti kullanırken, sağlık profesyonellerini pasif olarak temel bilgi kaynağı olarak kullanmaktadır. Bilgi arama davranışı önündeki engeller ise aşırı bilginin olması, utanma ve korkudur. Düşük sağlık okuryazarlığı düzeyleri aktif bilgi arayan erkeklerin önündeki bir başka engeldir. Erkeklerin bilgi arama davranışı için bazı kolaylaştırıcı unsurlar mevcuttur. Bunlar aile desteği, medya, tanınmış kişilerin bilgi aramayla ilgili olumlu tutumları ve hedeflenen bilgiye ulaşmadır (Houle & all., 2017). (Saab, 2017). Aynı zamanda yetişkin erkeklerin sağlık davranışı geliştirmesinde akranları ve iş arkadaşları önemli rol oynamaktadır (Houle & all., 2017). Yetişkin erkeğin evli, bekar ya da boşanmış olması, çocuk sahibi olması ya da olmaması ve erkekler arasında sağlık davranışlarının geliştirilmesi ya da olumsuz sağlık davranışlarının edinilmesi erkek sağlığı üzerinde etkili olan sosyal faktörlerdendir. Örneğin yalnız yaşayan erkeklerin, partneri ile yaşayan erkeklere göre sağlıklarının daha kötü oldukları bildirilmektedir (Saab, 2017).

Toplumsal cinsiyet bağlamında oluşan erkeklik erkeklerin sağlığını etkilemektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri dinamik kavramdır ve zamana göre değişmektedir. Göç olgusu toplumsal cinsiyet rollerinin değişmesine yol açan bir diğer etkendir (Sancak, 2016). Göçmenlerin sağlığı ilk olarak yerinden olma, tecrit, kimlik kaybı yaşama, içinde bulunulan kültürün değişimi ve çalışılan işten etkilenmektedir (Stephens, 2008). Dolayısıyla göç ile değişen toplumsal cinsiyet rolleri göçmen erkeklerin sağlığını da etkilemektedir. Göç edilen ülkedeki toplumsal cinsiyet rolleri ile yerleşilen ülkedeki toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki değişimden kaynaklanan sorunlar göçmen erkelerin sağlığını etkilemektedir.

Göçmen erkeklerin bulunduğu ülkedeki yerli insanların göçmen erkekleri daha ataerkil ve kadın düşmanı olarak tasvir etmeleri göçmen erkeklerin sağlığı için risk oluşturmaktadır. Göçmen erkelere yönelik bu tür yaklaşımlar, göçmenlerin sağlığını korumadan uzak olup göçmen erkeklerin ataerkilliği güç olarak kullanmalarına neden olmaktadır (Stephens, 2008).

Yerli halktan farklı olan göçmen grubun ayrımcılığa maruz kalma riski yüksektir (Agudelo-Suarez A, 2009) (Agudelo-Suárez, 2011). Göçmenler üstesinden gelmek zorunda kaldıkları önemli ekonomik ve sosyal ayrımcılıkla yüzleşirler. Bu ayrımcılık kurumsal ve etnik açıdan ayrımcılık olabilir. Göçmen erkekler, çoğunlukla sosyo demografik ve mesleki karmaşık değişkenleri barındıran göçmen olmanın koşullarıyla ilişkili ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Bu koşulların düzeldiği durumlarda dahi göçmen erkeklerin çoğu çalıştıkları

yerde görünüşlerinden dolayı ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Ayrımcılığı deneyimlemek bireylerin sağlıklarını olumsuz yönde etkilemektedir. Göçmen erkeklerin maruz kaldığı ayrımcılık sağlıklarını olumsuz yönde etkilemektedir (Saab, 2017). Bu bağlamda farklı ülkelerde yapılan çalışmalar ayrımcılığa maruz kalma ile bireylerin ruh sağlığı (Moomal H, 2009) (Lindstrom, 2008) fiziksel sağlığı (Roberts CB, 2008) (Harris R, 2006) ve sağlık hizmetlerine ulaşımı (Hausmann LR, 2008) (Nazroo JY, 2009) arasında ilişki olduğunu göstermektedir (Agudelo-Suárez, 2011).

Ayrımcılığa maruz kalma göçmenlerde bireylerin objektif sağlığını belirlemede iyi bir gösterge olan sağlık algılarında düşmeye neden olmaktadır (Chol Yoo, 2009) (Lívia Maria Santiago, 2010) (Agudelo-Suárez, 2011). Sole-Auro ve Crimmins (2008) 11 Avrupa ülkesinde mülteci olan ve olmayan bireylerle yaptıkları çalışmalarında bireylerin sağlık algılarını ve sağlık göstergelerini değerlendirmişlerdir. Çalışma sonucunda göçmenlerin sağlık algılarının daha düşük olduğunu bulmuşlardır (Sole-Auro, 2008). Araştırmalar ayrımcılığa maruz kalan göçmenlerin sağlık algılarının çok düşük olduğunu, kronik hastalık ve ruh sağlığı problemleri prevelanslarının yüksek olduğunu göstermektedir (Steffen, 2006) (Banks, 2006) (Agudelo-Suárez, 2011). Her türlü ayrımcılık göçmen erkeklerin yerli erkeklere oranla sağlık algılarının daha çok düşmesine ve sağlık durumlarının da aynı düzeyde kötüleşmesine neden olmaktadır. Ayrımcılığa maruz kalan göçmen erkeklerde ruh sağlığı probleminin yanı sıra stres, depresyon, anksiyete ve uyku düzeninde bozulma gibi spesifik sağlık semptomları görülmektedir (Agudelo-Suárez, 2011). İş piyasasına erişimdeki zorluklar, kaliteli olmayan işlerde çalışma, sözleşmesiz ve güvencesiz çalışma göçmen erkeklerin ayrımcılık algılamasına ve bunun sonucunda sağlık sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Agudelo-Suárez, 2011). (Sedlatschek, 2016).

Göç süreci sonrasında göçmen erkek işçiler, vasıfsız işlerde çalışmakta ve bu işler genellikle yerli işçilerin pek fazla çalışmak istemedikleri tehlikeli ve geçici işler olmaktadır. Daha nitelikli pozisyonlarda bir işe erişimleri sınırlı düzeydedir (Agudelo-Suárez, 2011). (Sedlatschek, 2016).

Çalışma koşullarının ve iş sektörünün, algılanan ayrımcılık ile sağlık durumu arasındaki ilişkiyi ne ölçüde etkilediği pek fazla araştırılmamıştır (Agudelo-Suárez, 2011). Patron ve diğer işçilerden maruz kalınan ayrımcılık, göçmen işçilerin fiziksel sağlığını, iş güvenliğini ve ruh sağlıklarını etkilemektedir (Agudelo-Suarez A, 2009). (Sedlatschek, 2016)

Taloyan ve ark. (2006) çalışmasında İşveç'te yaşayan Kürt erkek göçmenlerin sağlık algılarının İsveçli erkelerden 3,5 kat daha düşük olduğunu bulmuştur. Göçmen erkeklerin sağlık algılarının düşük olmasına, gelinen ülkeye duyulan hasret, ayrımcılığa maruz kalma ve yaşadıkları ülkedeki iş koşulları ve işsizlik neden olmaktadır. Göçmen erkekler aynı zamanda ruh sağlığı sorunları yaşamaktadırlar.

Göçmenler çalışma koşulları iyi olmayan işlerde çalışmaktadır ve bu durum onların iş ile ilgili kazalara ve hastalıklara maruz kalmalarını arttırmaktadır. Zor çalışma şartları, aynı zamanda onların psikososyal problemlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Göçmen sayısının artması ve göçmen sağlığının ön plana çıkmasıyla göçmenlerin işlerinden

kaynaklanan sağlık sorunları da her geçen gün ilgi çekmekte ve bu konudaki literatür gelişmektedir. (Tuzcu A., 2015) (Tuzcu ve Ilgaz,2015; Padilla, 2016) (Sedlatschek, 2016).

Erkekler kadınlara oranla daha az yaşam sürmektedir. Bunun birçok nedeni vardır. Yüksek düzeyde kimyasal ve fiziksel tehlikeler içeren işlerde çalışma, erkek olmanın normlarına göre davranmaya bağlı olarak daha çok risk alma ve maceraya atılma, erkeklikle ilgili sağlık davranışı inanışlarına sahip olma, hasta olunduğunda veya hastalık semptomları görüldüğünde daha az doktor kontrolüne gitme bu nedenlerin bazılarıdır (Baker, 2014). Alkol kullanımı erkeklikle ilgili sağlık riskidir. HIV bulaşma riski açısından da risklidir erkeklik. Erkek olma HIV testi yaptırmayı da engeller. Az doktora gitme, daha erkek olundu anlamına gelmektedir. Test pozitif olduğunda erkekler hemşirelerden danışmanlık almayı da reddetmektedirler (Houle & all., 2017).

Sağlığı geliştirici programlar düzenlenirken programların çoğu yaşlı, çocuk, ergen ve çocuklara yönelik olmaktadır. Erkeklere yönelik programlarda erkeklerin katılımını arttırmak için yeterince kampanya yapılmamaktadır. Erkek sağlığını geliştirmeye yönelik faaliyetlerin yapılmaması, sadece sağlıkta kadın eşitsizliği problemi değil aynı zamanda ekonomik bir sorundur. Bunun nedeni, erkeklerin sağlığını koruyucu programlar, tedavi edici uygulamalardan oldukça daha az maliyettedir (Baker, 2014). Erkek sağlığını geliştirmek için öncelikle okullardan başlamalı ve mevcut erkeklerin sağlığını etkileyen olumsuz erkeklik algıları değiştirilmelidir. İş yerlerinde erkek sağlığını ve refahını geliştirme ve yerli toplumdaki erkeklerden daha erken yaşta ölen ve hastalıklarla mücadele eden göçmen erkeklerin sağlık bakım hizmetlerini kullanmalarına yönelik tedbirleri arttırmak gereklidir (Baker, 2014). Göçmen erkekler, göç sonrası sosyal destek kaybı yaşamaktadır. Akran desteği olumlu sağlık davranışı geliştirmede önemlidir (Korkmaz, 2017). Erkeklerin sağlığını geliştirmek, aile sağlığını geliştirmek kadar önemlidir. Eğer ailede erkek sağlıklı olmazsa, evin ekonomik gelir düzeyi azalır ve bu durum ailenin devamlılığında sorunların yaşanmasına neden olabilir.

Göçmen erkeklerin sağlık sorunlarını belirleme ve müdahale etmede hemşireler yetersizlerdir. Çünkü hemşirelerin aldıkları eğitimde erkek sağlığı konusu yeterli düzeyde önemsenmemektedir. Erkekler hastaneye danışma ve kontrol amaçlı gittiklerinde rahatlıkla hemşirelerle iletişim kurabilmektedirler (Del Lovett, 2017). Erkek sağlığı kavramı ve tanımı hakkında yeterli bilgi olmaması ve açık bir şekilde tanımının tam olarak yapılmamış olması, halk sağlığı hemşirelerinin erkeklere bakım verme ve erkeklerin sağlığını geliştirme konusunda kendilerine olan güvenlerini etkilemektedir. Hemşireler, erkeklerin cinsel ve ruhsal sağlıkları hususunda daha fazla bilgilendirilmeye, birinci basamakta ve toplum düzeyinde erkeklerin sağlığını koruma ve geliştirme rolünü güçlendirmeye ihtiyaç duymaktadırlar (Del Lovett, 2017).

Hemşirelerin erkek sağlığına yönelik mevcut rolü, bağışıklama, yara bakımı ve erkeklerin sağlığını değerlendirmedir. Hemşireler erkek sağlığındaki rollerinden memnun kalmak için terapötik ilişkilerini geliştirmek durumundadır. Hemşirelerin aldıkları eğitim nedeniyle güncel erkek sağlığı sorunları konusunda hazırolunuşlukları düşüktür. Hemşireler, bireylerle

terapötik ilişkilerin gelişimini hemşirelik rollerinin en tatmin edici yönü olarak tanımlamaktadır (Del Lovett, 2017).

Göç, göçü yaşayan tüm bireyleri sağlık, sosyal ve psikolojik yönden etkilemektedir. Göçmen erkeklerin sağlığını korumak için, sağlıklı koşullarda yaşaması ve bunun için gerekli önlemlerin alınması oldukça önemlidir. Hemşirelerin kaliteli sağlık bakım hizmeti sunumu için dil engelini aşmada yararlanacağı tercümanların; sağlık konusunda gerekli bilgiye sahip, multi kültürel, etik davranmasını bilen, kişilerarası iletişimi iyi olmalıdır. Tercümana ulaşımın kolay olması, hemşirelerin dil engeliyle ortaya çıkabilecek problemlerin çözülmesi için önemlidir. Hemşirelerin göç edenlerin göç etme nedenini, kültürel özelliklerini, sosyal destek durumunu, yaşadığı koşulları bilmesi ve riskli grupları tanıması önemlidir (Selda İLDAM ÇALIM, 2012).f

Sonuç

Göç süreci içerisinde göç eden erkekler birçok stresörle karşı karşıya kalmakta; stresin sağlık üzerindeki negatif etkisine ve stresle başa çıkma mekanizmalarının yetersizliğine bağlı olarak fizyolojik ve psikolojik birçok sağlık sorunuyla karşılaşmaktadırlar.

Göçmen erkeklerin erkek olmanın getirmiş olduğu koşullardan dolayı sağlık hizmetlerini kullanma düzeyleri oldukça düşüktür. Bu duruma göç süreci ve sonrasındaki uyum sürecinin içinde barındırdığı olumsuzluklar da eklenince göçmen erkeklerin sağlığı olumsuz yönde etkilenmektedir. Göç süreci ve sonrasındaki uyum sürecinin olumsuz durumlarını şu şekilde sıralayabiliriz: Gelinen toplumdaki toplumsal cinsiyet ile yaşanılan toplumdaki toplumsal cinsiyet rollerindeki farklılıklar ve değişimlerden kaynaklanan erkeklik rolünü yerine getirmede yaşanılan sorunlar, topluma uyum sürecinde göçmen erkeklerin ailedeki rolünde değişim ve bazı rollerin ailedeki diğer fertlerin sorumluluğuna geçmesi, düşük ücret karşılığında vasıfsız ve kimyasal ve fiziksel tehlikeleri barındıran işlerde çalışma, bu işe bağlı olarak göçmen erkeklerin kendi sağlığıyla ilgilenebileceği vaktinin olmaması, çalışma koşullarının düzeldiği durumlarda dahi göçmen erkeklerin çoğunun çalıştıkları yerde görünüşlerinden dolayı ayrımcılığa maruz kalması, ekonomik gelirin düşük düzeyde olması, sağlık sigortasından yeterli düzeyde faydalanamama, yaşadıkları konutun uygunsuzluğu, yetersiz beslenme, geleneksel yaşam koşulları, göç edinilen toplumun dilini bilmeme, sağlık bakım sistemi hakkında yeterli bilgiye sahip olmama ve kültürel inançlardaki farklılıklar. Göçmen erkeklerin göç süreci ve sonrasındaki uyum sürecinin içinde barındırdığı olumsuzlukların neden olduğu stres, göçmen erkeklerin sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir.

Göçmen erkeklere sağlık bakım hizmeti sunan hemşirelerin göçmen erkeklerde karşılaşılan fiziksel ve ruhsal sağlık sorunlarını tanımlamada yetersizlikleri ve göçmen erkeklerin sağlık ve kültürel inançlarını tanımama gibi nedenler göçmen erkeklerin sağlık hizmetlerini kullanımlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Hemşireler göçmen erkeklerin gereksinim duydukları sağlık hizmetleri ihtiyaçlarını karşılama konusunda becerilerini geliştirmelidir. Bu becerilerin kazanılması yeni gelen göçmenlere sağlık bakım hizmeti sunmada hemşirelere kolaylıklar sağlayacaktır.

Mültecilerin Sağlık Erişimindeki Sorunları

Doç. Dr. Selma ALTINDİŞ*

Özet

Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi'ne göre mülteci tanımı "ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan ve korkusu nedeniyle geri dönemeyen veya dönmek istemeyen kişi"dir. Sığınmacı ve mülteciler, güç yaşam koşulları, barınma, beslenme ile ilgili sorunlar, sağlık hizmetlerine ve sosyal hizmetlere ulaşımda güçlükler, şiddet vb. pek çok nedenle sağlık açısından en savunmasız gruplar arasındadır. Sığınmacı ve mültecilere yönelik sağlık hizmetleri ülkeden ülkeye değişmekle birlikte gelişmiş ülkeler de dâhil olmak üzere istenen düzeyde değildir. Mülteciler dünya çapında danışmanlık, temel sağlık hizmetleri ve koruyucu hizmetler, tanı, tedavi olanakları ve ilaca erişim konusunda ciddi sorunlar yaşamaktadır. Bu nedenle hükümetler, sivil toplum kuruluşları ve üniversiteler hem ülke çapında, hem de dünya ölçeğinde barınma, güvenlik, temiz su, sanitasyon, beslenme, eğitim vb. sağlığın diğer belirleyicilerini iyileştirmek konusunda çabalarını ve işbirliklerini arttırmaya çalışmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Mülteci, Sağlık, Erişim

Problems of Refugees in Health Access

Abstract

United Nations Convention Relating to the Status of Refugees (1951) defines refugee as "A person who owing to a well-founded fear of being persecuted for reasons of race, religion, nationality, membership of a particular social group or political opinion, is outside the country of his nationality and is unable or, owing to such fear, is unwilling to avail himself of the protection of that country; or who, not having a nationality and being outside the country of his former habitual residence as a result of such events, is unable or, owing to such fear, is unwilling to return to it." Factors such as difficult living conditions, housing problems, nutritional problems, poor access to health and social services and violence cause refugees and asylum seekers to be among the most vulnerable groups with respect to health. Although some variations exist between countries, health care services for refugees and asylum seekers are insufficient throughout the world. They encounter significant problems with counseling services, primary health care and preventive services as well as diagnosis and treatment options and access to essential medicines. In spite of legal improvements, issues concerning refugees and asylum seekers have been and will continue to be significant challenges as a consequence of increasing inequalities, conflicts and climate changes both in Turkey and the world. Therefore, governments, nongovernmental organizations and universities need to scale up their efforts both at the country and global level, for refugees to benefit from services related to nutrition, housing and health care until their final destinations are determined.

Key words: Refugee, Health, Access.

* Sakarya Üniversitesi

Giriş:

Tarihin hemen her döneminde bir olgu olarak varlığını devam ettiren göçmenlik konusu giderek artan bir öneme sahiptir. Günümüzdeki göçmen gruplarının içinde sığınmacılar en önemli kategoriyi oluşturmaktadır. Birbiriyle ortak paydası olan göçmen, mülteci ve sığınmacı kavramları, aralarında keskin bir ayrım olmadığından sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılan kavramlardır. Bu kavramlar arasında daha çok sosyolojik açıdan bir benzeşme bulunmakta, hukuksal açıdan birbirinden farklı tanımlarla ifade edilmektedir (1, 2).

Gelişme: Göçmen, genellikle ekonomik ve kültürel nedenlerden dolayı daha iyi bir yaşam beklentisiyle ülkesini terk ederek başka bir ülkeye yerleşen kişiye denilmektedir (2). Birleşmiş Milletler (BM) Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi'ne göre mülteci tanımı ise "ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan ve korkusu nedeniyle geri dönemeyen veya dönmek istemeyen kişi"dir. "Sığınmacı" ise mülteci statüsü almaya yönelik başvurusu henüz karara bağlanmamış kişiler için kullanılan bir terimdir. Sığınmacı ve mülteciler, güç yaşam koşulları, barınma, beslenme ile ilgili sorunlar, sağlık hizmetlerine ve sosyal hizmetlere ulaşımda güçlükler, şiddet vb. pek çok nedenle sağlık açısından en savunmasız gruplar arasındadır (2).

Her mülteci güvenli sığınma hakkına sahiptir. Mültecilere en azından ülkede yasal olarak ikamet eden diğer yabancılara sağlananlarla eşit haklar ve yardım, her bireyin sahip olması gereken temel ihtiyaçlar dahil olmak üzere verilmelidir. Böylece, mülteciler düşünce ve dolaşım özgürlüğü, işkenceye ve onur kırıcı muameleye tabi olmama gibi temel medeni haklardan yararlanırlar. Her mülteci sağlık hizmetlerinden yararlanabilmelidir (1-4).

Sağlık düzeyinin ve hizmetlerin iyileştirilmesi için temel öneriler şunlardır (2-3);

- Malnutrisyon, anemi, kronik hastalıkların ve toplum sağlığı açısından önemli bulaşıcı hastalıkların taranması ve ücretsiz tedaviye ulaşımın sağlanması
- Bağışıklama ve üreme sağlığı hizmetleri başta olmak üzere temel sağlık hizmetlerinin ücretsiz ve ulaşılabilir olması
- Temel sağlık eğitimi (akran eğitimi vb.) sunumu
- Ruh sağlığı hizmetlerinin sunumu
- Bulaşıcı hastalıkların kontrolü ve gerekli önlemlerin alınması
- Tüm hizmetlerde insan haklarına ve onuruna yakışır muamele yapılması, damgalama ve ayrımcılığın önlenmesi
- Sığınmacı ve mültecilere hizmet veren sağlık çalışanlarının bu kişilerin özel ihtiyaçları ve uygun yaklaşım konusunda eğitim alması
- Sığınmacı ve mültecilere, özellikle de kadınlara yönelik hizmetlerin geliştirilmesi ve bunların sunumuna katılımının sağlanması
- Dil sorununa yönelik çözümler getirilmesi
- Barınma, güvenlik, temiz su, sanitasyon, beslenme, eğitim vb. sağlığın diğer belirleyicilerini iyileştirmek konusunda çok sektörlü yaklaşımın benimsenmesi

• Doğum ve ölümler dâhil olmak üzere sağlık göstergelerinin kaydının tutulması
• Sürekli izleme ve değerlendirmenin yapılması
• Hizmetlerin sürdürülebilir kılınması

Sığınmacı ve mültecilere yönelik sağlık hizmetleri ülkeden ülkeye değişmekle birlikte gelişmiş ülkeler de dâhil olmak üzere istenen düzeyde değildir. Mülteciler dünya çapında danışmanlık, temel sağlık hizmetleri ve koruyucu hizmetler, tanı, tedavi olanakları ve ilaca erişim konusunda ciddi sorunlar yaşamaktadır (1-3).

Mülteci sorunu, tüm dünyada uzun yıllardır varlığını sürdüren ve her geçen gün daha büyük boyutlara ulaşan ciddi bir sorundur. Suriye'de ve Irak'ta yaşanan iç savaşlar nedeniyle milyonlarca kişi yerinden edilmiş konumuna düşmüştür. Suriye, dünyadaki en büyük, ülke içerisinde yerinden edilmiş kişi (7.6 milyon) ve mülteci (2014 sonunda 3.88 milyon) kaynağıdır. İkinci dünya savaşı sonrası en büyük mülteci krizinin yaşandığı Suriye iç savaşı sonrası dönemde, Türkiye'ye gelen Suriyeli nüfus sayısı her geçen gün artmaktadır.

Suriye'deki savaş ortamının yarattığı ve ülkemize tüm dramatik tablosuyla yansıyan bu süreçte, Suriyelilerin en fazla karşılaştıkları sorun alanları barınma, sağlık ve eğitim alanında kendisini göstermektedir. Savaş nedeniyle yiyecek, su, elektrik, yakıt veya tıbbi malzeme gibi temel gereksinimlere ulaşamayan milyonlarca insan açlık, hastalık ve yoksulluk içerisinde yaşam mücadelesi vermektedir. Göçle geldikleri ülkelerde yasal hiçbir hakkı olmayan bu insanlar çok ciddi sağlık sorunları yaşamakta ve göç ettikleri toplumlarda da sağlık sorunlarına sebebiyet verebilmektedirler. Bu bölgelerde yeterli sağlık kuruluşu ve insan gücünün olmaması, sığınmacıların yetersiz beslenmeleri, dil engeli ile karşılaşmaları, sağlık sigortasına sahip olmamaları, sosyal ve psikolojik stres gibi faktörler sığınmacıların sağlık sorunlarını olumsuz etkilediği kadar bulundukları toplumun da sağlığını olumsuz etkilemektedir. Çünkü bu insanlar gerek göç öncesi ortamları, gerek göçler sırasında yaşadıkları ve gerekse göçle geldikleri ortamlarda sağlıksız yaşam koşulları nedeniyle önemli sağlık riskleriyle karşı karşıya kalmaktadır.

Kamplarda yaşayan Suriyelilerin sağlık hizmetine erişim imkanı bulunmaktadır. Kamp dışında yaşayan ve çoğunluğu oluşturan gruba ise kayıt yaptırmaları halinde sağlık hizmeti ve ilaçlara ücretsiz erişim hakkı tanınmaktadır. Çeşitli sebeplerle kayıt yaptırmayanlara ise hiçbir hak sağlanamamaktadır. Sağlık hizmetlerine ulaşmada yaşanan temel sorunlar; sağlık çalışanlarının sığınmacı ve mültecilerin özel gereksinimleri konusunda farkındalığının ve deneyiminin az olması, dil ve iletişim sorunları, kültürel farklılıklar, yabancı sağlık sistemine uyum sağlayamamak, varsa sağlık hizmeti hakkı konusunda bilgilendirilmemiş olmak, istismar, tecavüz vb. durumları açıklamak konusunda çekingenlik, hizmetlerin ücretli olması, sağlık kuruluşuna ulaşmak için yol parasını karşılayamamak, kimliğini ispatlayamamak, idari/yasal engeller vb. olarak sıralanmaktadır.

Göçmenler yeni geldikleri ülkelerde hizmetlere nasıl ve nereden ulaşabileceklerini bilmeme, kültürel bariyerler, hizmetlerin yetersizliği gibi faktörlerle sağlık hizmetlerine yeterli düzeyde erişememektedirler. Sığınmacılara ilişkin çok boyutlu veriler, ulusal göç yönetimi ve politikaların üretilmesi açısından önem taşımaktadır. Ülkemizde yaşayan

Suriyelilerle ve Iraklılarla ilgili yeterli bilgi bulunmadığı gibi, giderek daha yoğun sığınmacı girişine maruz kalan Türkiye'de konuya ilişkin veri sağlayan yeterli sayıda araştırma da mevcut değildir.

Suriye mülteci krizinin başından bu yana Türkiye Cumhuriyeti Suriyeli mültecilere sağlık hizmetlerine erişim konusunda ciddi olanaklar sağladı. Halen 2,000,000 üzerinde mülteci geniş bir sağlık sigortasından faydalanmaktadır. Karmaşık sevk - yönlendirme mekanizmaları ve sürekli olarak güncellenen mevzuatı takip etmekte zorluklar yaşanmaktadır. Dil engeli nedeniyle hastane personeliyle yaşanılan iletişim sorunları ve tercüme hizmetlerinin sürekli olarak sağlanamıyor olması önemli bir problem alanıdır. Kayıtta yaşanılan sıkıntılar, yani bekleme süresi – kayıt ilinin dışında bulunulması durumunda sağlık hizmetlerine erişimde kısıtlamalar getirmektedir. MERNİS sistemine bilgileri aktarılamayan (98-99 dönüşümü tamamlanmayan) hastaların sağlık hizmetlerine erişiminde sıkıntılar olmaktadır. Yüksek maliyetli tedaviler ve yurtdışından ithal edilen ilaçlara erişimde zorluklar vardır. Ayrıca psikolojik ve ruh sağlığı hizmetlerine erişimde ciddi zorluklar görülmektedir. SUT kapsamı dışında kalan tedavi, ilaç ve medikal malzemelerin temininde de kısıtlamalar göze çarpmaktadır (6).

Yaşanan dil sorunları veya kültürel farklılıkların hizmet alımı önünde engel oluşturabildiği görülmektedir. Bu durum, muayene ve tanı yöntemlerinde çeşitli sorunlara yol açması yanı sıra, işlemlerin uzun sürmesine de neden olabilmektedir. Başvuran kişilere anadilinde sağlık hizmeti sunulamaması durumunda ve çevirmen eksikliğinde, hasta mahremiyeti de ciddi olarak etkilenmektedir. Sağlık çalışanları açısından göçmenlerin tıbbi dosyalarının, dolayısıyla tıbbi geçmişlerinin bilinmiyor olması önemli bir sorundur. Tanı ve tedavi sürecinde dil bilmemeye bağlı iletişim eksikliği, hasta mahremiyetinin ihlaline ve sağlık hakkının kaybına, çalışanlarla hastalar arasında olumsuzluklar yaşanmasına yol açmaktadır (7).

Sonuç ve Tartışmalar: Suriye'deki iç savaş yaklaşık beş yıldır devam etmekte, yerinden edilmiş ve Türkiye'ye sığınan kişilerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. İlk zamanlar geçici bir sorun olarak görülen göç olgusu, gün geçtikçe kalıcı bir hal almaktadır. Suriye meselesi ile ilgili olarak yürütülen politikaların nihai amacı kalıcı çözüm olmalıdır. Bu bağlamda önerdiğimiz modelin mültecilerin sağlık sorununun karşılanması noktasında önemli olduğunu düşünüyorum. Son olarak şunu da belirtmek gerekir ki devletin mülteciler için sağladığı sağlık hizmetinin, kendi vatandaşlarına sağlanan yardımlardan daha fazla olmaması gerekir. Aynı hizmeti alan kişilerden Türk vatandaşı olan kişi sağlık hizmetinin finansmanına katılırken Suriye uyruklu kişinin tedavi giderleri valilikler tarafından karşılanmaktadır. Bu durum, Türk ve Suriye vatandaşları arasındaki toplumsal barışı ve yerel halkın mültecilere olan misafirperverliğini de zedeleyebilir (8).

Kaynaklar

1. Korkmaz AÇ. Sığınmacıların sağlık ve hemşirelik hizmetlerine yarattığı sorunlar. Journal of Health and Nursing Management. 2014; 1(1): 37-42.
2. Karadağ Ö, Altıntaş KH. Mülteciler ve Sağlık. TAF Prev Med Bull. 2010; 9(1): 55-62.
3. The Health Needs of Asylum Seekers. Briefing Statement. London, UK. Faculty of Public Health, 2008.
4. Homans H. Situation and Response Analysis of HIV Prevention, Treatment and Care Services For Asylum Seekers and Refugees in Turkey. UNHCR, 2006.
5. A Study of Asylum Seekers With Special Needs. London, UK. Refugee Council, 2005
6. Selen Elif AY. Suriyeli Mültecilerin Sağlık Hizmetlerine Erişimi. BMMYK-İstanbul Saha Ofisi
7. Ergun Demir, Işıl Ergin, A. Öner Kurt, Nilay Etiler. Sığınmacıların/Geçici Koruma Altına Alınanların Sağlık Hizmetlerinden Yararlanmasında Mevcut Durum ve Yaşanan Sorunlar, Engeller. Savaş, Göç ve Sağlık ISBN 978-605-9665-01-8 Şubat 2016, Ankara Türk Tabipleri Birliği Yayınları. Sayfa 83-94
8. http://www.sdplatform.com/Dergi/975/Suriyeli-multecilerin-saglik-sorunlari-ve-bir-cozum-modeli.aspx

Mültecilerde Enfeksiyonlar ve Korunma

Prof. Dr. Mustafa ALTINDİŞ[*]
Doç. Dr. Selma ALTINDİŞ[**]

Özet

Göçler neden oldukları sosyal sorunlar yanında değişik hastalıklar için risk oluşturmaktadır. En sık görülen göç ilişkili hastalıklar enfeksiyon hastalıklarıdır. Enfeksiyon hastalıkları dışında, acil hastalıklar, kazalar (örneğin denizde batan teknelerde meydana gelen ölümler, mayın patlaması vd.), psikolojik sorunlar/psikiyatrik hastalıklar (depresyon, kaygı bozukluğu, post travmatik stres vd.), beslenme bozuklukları/çocuklarda büyüme ve gelişme geriliği, böcek ve yılan sokması, diş sorunları (çürükler, apse, jinjivit vd.) göçmenlerde sık görülen diğer hastalıklardır. Bulaşma kaynakları açısından su, gıda, cinsel temas, hava ve toprak önemlidir. Göçmelerde enfeksiyonlar yerleşik topluma göre daha sık görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mülteciler, Göç, Enfeksiyon, Salgın, Aşı

Infections and Protection in Refugees

Abstract

Migrations are a risk for different diseases as well as social problems they cause. The most common immigration-related diseases are infectious diseases. In addition to infectious diseases, emergency diseases, accidents (eg deaths on the sinking boat, mine explosion etc.), psychological problems / psychiatric diseases (depression, anxiety disorder, post traumatic stress etc.), nutritional disorders / growth retardation in children, insects and snake bites, dental problems (bruises, abscesses, jinjivit etc) are other common diseases in migrants. Water, food, sexual contact, air and soil are important in terms of contamination sources. Infections are more common in immigrants than in established communities.

Key words: Refugees, Migration, İnfection, Epidemic, Vaccine.

Giriş: Birleşmiş Milletler (BM) Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi'ne (1) göre mülteci "ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan ve korkusu nedeniyle geri dönemeyen veya dönmek istemeyen kişi"dir. Bölgelerdeki savaş, kargaşa, yeterli iş olmaması, yetersiz yaşam koşulları, politik korku, yetersiz tıbbi koşullar, doğal afetler, kirlilik, ölüm tehditleri, esaret, fırsatların olmaması ve eşitsizlik/ayrımcılık gibi faktörler göçe sevk eden nedenlerin başında gelmektedir. Dünya nüfusunun %3,2'si göç durumundadır ve bu göçlerden yaklaşık 740 milyonu iç göçtür. Gelişmiş ülkelerde yaklaşık %11'i göçmen popülasyonuna sahiptir.

Gelişme: Türkiye jeopolitik konumu itibari ile göç yolları üzerindedir. Bu sebeple göç alma ve göç verme ülkemizde görülmektedir. Özellikle son yıllarda bölgemizde yaşanan siyasi krizler, savaşlar ve terör olayları sebebi ile yaklaşık 3 milyon insan ülkemize göç etmek

[*] Sakarya Üniversitesi
[**] Sakarya Üniversitesi

zorunda kalmıştır. Türkiye'ye çalışma, eğitim ve diğer amaçlarla gelmiş olan yabancılara ilişkin rakamlara bakıldığında son 13 yılda toplam 2.442.159 yabancının ikamet izni aldığı kaydedilmiştir.

Göç aşamasında enfeksiyona yol açabilecek nedenler arasında göç esnasında etkene maruziyet, kalabalık, olumsuz koşullar, ülkesinde sık yaşanan bir enfeksiyona sahip olma, göç sırasındaki enfektif koşullar, kötü beslenme, kötü hijyenik koşullar, sağlık hizmetine erişimin kesintiye uğraması, aşılamada kesintiler, çeşitli fiziksel ve psikolojik stres faktörleri en önemlileridir.

Göç sonrasındaki konak ülkedeki hastalık prevalansları, kalış süresi, yaşam koşulları, barınma, kamp koşulları, sosyal ve ekonomik faktörler, sağlık hizmetine ulaşabilme, kültürel farklık, hijyenik farklılık, eğitim gibi etkenler de hastalıkların mülteciler arasındaki salgınında ve yerli halktaki görülme sıklığının artmasındaki temel belirleyicilerdir.

Göçlerde en sık sorun oluşturan enfeksiyonlar arasında tüberküloz, HIV/AIDS, aşıyla önlenebilir hastalıklar, paraziter hastalıklar bulunmaktadır. Avrupa Birliği üye ülkelerindeki yeni HIV/AIDS olgularının %40'ı göçmenler arasında tespit edilmiştir. Tüberküloz göçmenler arasında 2000'de %10 iken 2010'da %25 (en çok Asya, Afrika ve diğer Avrupa ülkeleri) Tüm hepatit B vakalarının %52,6'sı importe vaka olup sıtma vakalarının %99'u importe vaka olarak belirlenmiştir. Göçmen ailelerin çocukları da bu sebeple büyük risk altındadır (2).

Sonuç ve Tartışmalar: Aşıyla önlenebilir hastalıklardan olan Hepatit A, Hepatit B, Kızamık, Suçiçeği, Kabakulak, Kızamıkçık, Difteri, Tetanoz, Boğmaca, Poliomyelit hastalıklarını önlemek için mülteciler arasında aşı uygulamalarını düzenli bir şekilde yapmak bu hastalıkların kontrolünde önemli olacaktır. Ayrıca göç ve bulaşıcı hastalıkları önlemek için göçmene göre hazırlanmış sağlık sistemi, sürveyans sistemi -veri toplama-, analiz erken uyarı ve yanıt sistemi geliştirilebilir. Gerekirse karantina ve izolasyon monitorizasyon, bağışıklama, erken tanı ve tedavi, iyi klinik pratiği, eğitim, hijyenik koşullar, ülkeler arası-sektörler arası işbirliği yapılmalıdır.

Aşıyla önlenebilir hastalıklar hemen hemen her yetişkin, ergen ve çocuk mültecileri etkileyen en yaygın sorundur. CDC bakış açısından endişe duyulan sağlık sorunları latent tüberküloz, HIV, hepatit B, hepatit C, sifiliz ve parazitleri içermektedir.[3] Ayrıca önemli olabilecek diğer sağlık sorunları ise anemi, obezite, ağız sağlığı, diyabet ve kardiyovasküler hastalıktır. Mültecilerin yeniden yerleşimi, tüm ortamlarda enfeksiyon önleme ve kontrolünden sorumlu kişiler, halk sağlığı ortakları ve topluluk işgücü endişeleri ile ilgilenen ve bunlarla ilgilenen kişiler arasında işbirliğine dayalı çalışma için motivasyon sağlar.

Korunma

Konuya göç alan ülkelerin sağlık bakanlıkları veya eş değer kurumları ülke çapında sahip çıkmalı ve politikaları belirlemelidir. Ulusal çalışmalarla birlikte konunun uluslararası boyutu nedeniyle DSÖ, diğer ilgili kuruluşlar ve ilgili ülkelerle işbirliğine gidilmelidir. Uygun alt yapı ve çevre düzenlemesi ile öncelikle sanitasyon eksikliği giderilmeli, birinci basamak

sağlık hizmetlerinin sürekliği sağlanmalı, sağlık konularıyla ilgili mevzuat düzenlemeleri yapılmalı ve güncellenmeli, enfeksiyon hastalıkları vd. önemli sağlık sorunları için kayıt ve takip sistemi kurulmalıdır.

Bulaşıcı hastalıklar vd. önemli enfeksiyon hastalıklarının değişik yollarla kişiler arasında bulaşıp toplumda yayılacağı, hatta salgınlar yapabileceği unutulmamalı; göçmenlerde görülen enfeksiyonların yerleşik toplum için de tehdit oluşturabileceği dikkate alınarak göçmenlere hem insanlık görevi, hem de toplumun sağlık güvenliği için gerekli alt yapı desteği (sanitasyon eksikliği öncelikle giderilmeli), sağlıklı su ve gıda temininin sürekliliği ile, aşı, ilaç vd. gerekli destekler sağlanmalıdır.

Aşılama programlarına göçmenler özellikle dahil edilmeli; öncelikle çocuk yaş grubu ve gebeler, mümkünse erişkinler de aşılanmalıdır. Çocuk yaş grubunda kızamık, polio gibi aşıların yapılmasına özellikle dikkat edilmelidir. Ülkemiz, bulunduğu jeopolitik konumu itibariyle geçici veya uzun süreli göçlere maruz kalmaktadır. Bölgedeki olaylar bu durumun devam edeceğini göstermektedir. Göçlerle birlikte artan seyahatler ve enfeksiyonların değişen epidemiyolojisi nedeniyle, ülkemizde dünyada görülen her enfeksiyon görülebilecektir. Bu nedenle enfeksiyon hastalıklarının tanısına yönelik erken tanı sistemlerini ve ileri araştırma imkanlarını bulunduran bir "referans tanı merkezine" ihtiyaç vardır. Sonuç olarak göçlerle ilişkili enfeksiyonların ülke için zararlarını azaltmak ve göçmenler için de uygun sağlık hizmeti sunmak amacıyla; hızlı ve geniş spektrumlu tanı imkânına sahip referans laboratuvarı ile birlikte etkin sürveyans, bildirim sistemi, aşılama, diğer korunma önlemleri, emniyetli gıda ve su temini için gerekenler ilgili kuruluşlarca zamanında ve özenle yapılmalıdır (4).

Kaynaklar

1. 1951 BM Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Uluslararası Sözleşmesi.
2. Assessing the burden of key infectious diseases "affecting migrant populations in the EU/EEA,Technical report, 2014
3. https://www.cdc.gov/immigrantrefugeehealth/about-refugees.html
4. http://www.sdplatform.com/Yazilar/Kose-Yazilari/374/Goc-ve-enfeksiyonlar.aspx (erişim tarihi: 10 ekim 2017)

YEDİNCİ OTURUM

MÜLTECİLERİN PSİKOLOJİK VE SOSYAL OLARAK YAŞADIKLARI PROBLEMLER

Prof. Dr. Zohreh KHOSRAVİ

Mental Disorders and Its Socio-Cultural Background in Immigrants: The Case of Afghans in Iran

Doç. Dr. Parichehr HANACHİ
Roshanak ZARRİNGHALAMİ

The Effect Chaotic Nature of War on Afghanistan Refugees Health in Iran

Doç. Dr. Yusuf GENÇ

Mülteci/Sığınmacıların Psiko-Sosyal Sorunları

Öğr. Gör. Oğuz TUNÇEL

Postere Yansıyan Göçmen Karşıtlığı: Macaristan Örneği

Dok. Öğr. Taha GAROON
Okt. Weiam AL-RABUOİ

Social Media Between Deceiving and Helping Refugees

Mental Disorders and Its Socio-Cultural Background in Immigrants: The Case of Afghans in Iran

Prof. Dr. Zohreh KHOSRAVİ*

Abstract:

According to socio-cultural theories social and cultural factors play an important role in the formation, manifestation and progress of mental disorders. Immigrants and refugees are considered as minority groups. Minority group is one that its particular cultural characteristics are different from the groups recognized as the majority in the society who are faced with essential changes and challenges such as different religious values, learning a new language and cultural and normative differences which make the process of adjustment stressful. Consequences of such stressful conditions will be higher in formation and manifestation of mental disorders. In the present article mental disorders among Afghan refugees in Iran based on socio-cultural theory will be discussed. Afghan refugees in Iran have a high rate of social dysfunction, anxiety, somatization and depression which is due partly from their social conditions. In addition, Afghan women have worse condition than Afghan men.

Keywords: Mental Disorders, Culture, Afghan refugees, Iran

Introduction

Mental disorder is a pervasive and universal problem that exists in all societies in spite of their racial, ethnical, economic, political, social and cultural differences.

There are two completely opposite approaches on the nature of psychopathology among the scholars. Some believe in conceptualization of mental disorders' symptoms completely independent from culture, and consider these symptoms based on the elements of genetics and primary biological mechanisms. This approach is related to the Medical Model of mental disorders. Since many physical ailments symptoms are similar in different societies, it is assumed that mental disorders would have similar symptoms in different societies and cultures as well. The medical model of pathology seeks out the reason behind mental disorders within people, ignoring the social circumstances that affect the forming of mental disorders.

In general, socio-cultural theories emphasize on social and cultural components and processes in the formation and progress of mental disorders. Based on this viewpoint, the biological and psychological elements not only intervene in the emergence of mental disorders, but also the role of cultural and social structures on the formation, stability and treatment of them is greatly emphasized. According to this viewpoint, cultural traditions affect people's mental and physical health in different ways.

Theoretically, culture is among the main factors that determine human behavior. The abnormal behavior of people of a society is influenced by the cultural factors as much as

* Al-Zahra Üniversitesi, Tahran

normal behavior. In fact, people's behavior and reactions are labeled normal or abnormal based on the social and cultural environment that they have grown up in; the environment that establishes different social consequences for various models of norm deviation (Sadock and Sadock, 2007). Therefore, all cultures not only provide the facilitating processes of adjustment and solving conflicts, but also cause conflict and disagreement. Such pressure might be applied to major social groups in large scale and in particular, to subcultures, cultural subgroups and minorities. In societies, different groups (ethnical, racial, religious, etc.) live together; each have their own exclusive rituals and traditions, culture, language and dialect, ideology, and rules; they differ in their access to facilities and resources of that society, job opportunities as well as their socio-economic circumstances. These conditions can affect the frequency, type and the content of psychological pathologies among the people of a society.

Minorities and psychological pathology

"Minority" is a sociological concept and is applied to a group of people who are somehow different from the majority of the people of a society. In other words, a minority group is one that its particular cultural characteristics are different from the groups recognized as the majority in the society. This anthropological term can categorize groups based on their ethnicity, race, religion, gender or sexual orientation (Rowbotham, 2010). The concept of minority can include numerous issues such as language, religion, racial experience, immigration, culture, genealogy and different identities.

A closely related term to the concept of minority is ethnicity. Nowadays ethnicity is used extensively for social, cultural and political groups. This term is also applied to the immigrants coming from a certain country. Ethnicity is also used for the followers of a certain religion. The concept of ethnicity is also used to distinguish racial groups. Ethnicity is usually used to describe a minority group in a society. A minority group can be consisted of immigrants from another country. Minority groups composed of immigrants and asylum seekers are the ones that possess physical appearance and cultural traits opposed to the majority; which leads to them being treated with discrimination (Coen, 2012). Immigration is not only a geographical transportation but also a social and psychological one (Desozan, 2006; quoted from Iman and Moradi, 2006). The immigrants introduce their rituals and traditions, language, religion and political views to the new society. They always encounter numerous problems and difficulties such as racial, ethnical and religious discordance in order to adapt to the new environment.

Besides, every ethnical and minority group can have their own method and particular style for expressing their feelings and thoughts, and their ways of coping with stress and psychological pressure. Furthermore, the dominant culture of the minority groups can affect their mental health, the type of disorders, and the process of receiving treatment (Iwamasa, Sorocco, Koonc, 2002). The inherent differences among the minority and majority groups accompanied by other social, political and economic factors such as expansive differences in socio-economic classes, working conditions and access to different resources and services,

can expose the members of a group to disorders or keep them safe from such risks. Although social and cultural influences are not the only determining factor in mental disorders and the pattern for using medical services; but they play an important role.

The social factors influential in mental health and psychological pathology of the minority immigrant groups

It seems that the mental health of the immigrants is influenced by the situation that they had in their country, the process of the immigration and the especial living circumstances in the new country. Immigration process contains these phases: pre-immigration, immigration and post-immigration. The post-immigration stage consists of these stages: 1. Overcompensation, 2. Decomposition, and 3. Acculturation. The mental health risk factors in the pre-immigration phase are related to the immigrants' lives in the country of origin that usually consisted of violence, war or terrorism. The risk factors in the second phase can be related to issues such as the long time of immigration process and experiencing violence. The third phase risks include the living conditions in the host society, the level of harmony and the social and legal issues of immigration (Lindert, 2008).

When the immigrants are faced with essential changes and challenges such as different religious values, learning a new language and cultural and normative differences, the process of adjustment becomes stressful (Marta, 2001). If the immigrants do not succeed in this process they become distressed with mental pressures or even mental pathology. According to multiculturalism theory immigrant in their passage from the old world to the new usually experience a dangerous replacement, in the sense that they no longer belong to their old culture, but they are not a part of the new culture and this is what he calls disintegrating personality (Lahsayizadeh and Moradi, 2007). Accordingly this eventually leads to mental disorders, suicide and criminal behavior.

Depression or being afflicted with depression spectrum disorders is accompanied by the risk of suicidal thoughts and attempts. A research study shows that there is a distinctive difference between the suicide rate among the native Dutch and the immigrants to Netherlands. This study shows that among the non-western immigrants in the Netherlands, the suicide risk is lower in Turkish minority group in comparison to the immigrants from Surinam (a country located in the South America) (Garssen et el., 2006). A low rate of suicide is also reported among the Turkish population that live in Germany. A probable explanation for this can be the high cultural unity and social coherence in the Turkish speaking minority in Germany and that suicide is forbidden by religion. However, the suicide rate is high among the immigrant Turkish women and girls. This can be caused by the conflicting social and cultural conditions (Razum and Zeeb, 2004).

The legal and social status of the immigrants is highly connected to their mental and physical health (Schenck et el., 2006). A minority group with low social status is hazarded with high mental and physical pathology and risky behavior such as smoking and drinking (Mielck, 2000; quoted from Lindert et el., 2008). Sillvera and Allbeck's study on the Somalian immigrants in London showed that some factors such as low familial support,

limited and improper access to social services, social humiliation, low social support, losing friends' and family's support and being geographically distant from family and friends play an important role in the immigrants' mental disturbances.

Even members of a socity that immigrate from a culture to another, for instance from rural areas to a metropolice, usually exprience mental pressure and alienation. The changes in the living conditions and the amount of the social support for these people are harmful and cause mental pressure and disturbance in their psychical and mental health. A study on the immigrants in Kermanshah, Iran, showed that the mental health of the immigrants who have immigrated with their families is higher than the ones who have immigrated individually. One reason can be the lack of social support in the case of the latter (Lahsayizadeh and Moradi, 2007)

Racial, ethnical, religious, and gender-based discriminations also play an important role in the mental health and the development of mental disorders. Ethnical minorities are usually under mental pressure because of discrimination, racial harassments, and demands on maintaining or continuing or changing their culture from numerous sources. It is reported that 25 percent of black men in the United States are under legal system supervision including imprisonment and probation, which can lead to depression, a sense of vulnerability and weakness and disappointment in the black community (Richards, 2012).

One can see social discrimination through the representation of ethnical groups or minorities in national media of a country. The representations in the mass media usually leave actual influence on represented people's lives, rights and social status. Such representations can cause serious psychological and social trauma. Studies show that there is dissatisfaction with the representation of minority groups in national media of countries like The United States and Canada (e.g. Rivadenerva, 2006; Mahtani, 2001; quoted from Sayyed Imami, 2008). For instance, Rokio Rivadenerva (2006), in his study on Spanish-Americans, found out that most of them believe that they are represented in a clichéd and negative way on TV. Sayyed Imami (2008) carried out a series of semi-structured interviews with university students from Iranian ethnical minorities (Turkish, Kurdish and Balooch) and found out that the majority of them were not satisfied with their representation on Iranian national media. Most participants criticized the national TV channels and believed that they are not portrayed enough on them; and when they are, it is usually a distorted and clichéd and hackneyed representation.

Studies show that in the Western Europe, the perceived social discrimination by racial minorities and related issues plays an important role in increasing the risk of Schizophrenia among the minorities (Veling et el., 2007, Lindert et el., 2008). Usually the limited access to health care and discriminative behavior of the organizations and medical institutes towards many of ethnical and racial minorities prevents them from receiving sufficient medical care and suitable treatment.

In most societies, it is more probable that the members of minority groups belong to the lower economic classes compared to the members of the majority group. For instance, in The

United States, 8% of the white people live in poverty compared to 22% of African-Americans and 27% of Native Americans and Mexican-Americans. Minority groups probably have more members who are exposed to violence, homeless, in prison or children in the custody of charitable institutions, etc (Gillette, 2012).

The concepts of masculinity and femininity are based on the gender roles shaped in different ethnical groups and the identity of men and women originate from common ethnical beliefs about masculinity and femininity. Khamseh (2007), in an analytical, descriptive study worked on the gender and gender-based characteristics in Farsi-speaking and Kurdish-speaking Iranian students. This study was trying to answer this question that how ethnicity and gender influences gender role stereotypes? The results show that there is no meaningful difference between Farsi-speaking and Kurdish-speaking female students regarding the gender role stereotypes, but feminine clichés were different among the male students, and the male Kurdish-speaking students had more feminine clichés. In other words, these cultures provided the men with experiences that gave them a distinctive perception to femininity. Cultural values determine the emotional experiences and people's style of relating to psychotherapy. In some ethnic or racial groups such as Asians and Spanish that have a higher tendency to collective values, the process of psychotherapy can seem like an alien concept. Because psychotherapy emphasizes on thoughts and feelings and requires one to openly discuss private and personal matters with someone who is not a family member or a member of the trusted group.

In collective cultures, the members are encouraged to put the collective goals before their own tendencies and demands. Disclosing personal problems or malfunctioning (of the family to an outsider (e.g. the psychotherapist) might be considered unfavorable. Therefore, customary psychotherapy models might not be suitable and practical in collective cultures (Leong and Yung, 2001).

Cultural concepts to explain mental disturbances:

One's view and perception of mental disorders is affected by culture. For instance, in some Asian cultures, there is no distinction between psychological and physical problems as mind and body are considered as a united whole. However, in dominant western conceptualization, the mind-body duality is emphasized in regards to mental health. This difference in conceptualization can be an explanation for the fact that when Asian-Americans experience mental disorders try to explain them using physical terminology and seek out medical solutions to their problems (Leong and Lau, 2001).

Culture affects people's way of describing their symptoms in defining and treating mental disorders. For instance some Spanish-Americans experience anxiety symptoms in especial ways such as crying, trembling, uncontrollable shouting and seizure-like attacks.

The way that one thinks about disorders is also affected by one's culture. Asian-, Spanish- and African-Americans usually believe that a mental disorder can be cured by the will power, heroic acts and avoiding negative and harmful thoughts and they do not need professional psychological and psychiatric help. For instance, a classic study showed that

Asian-Americans, compared to the European Americans, have a higher belief in the practice of self-control and avoiding unhealthy thoughts to strengthen their mental health. Meanwhile, traditional psychoanalysts in the west believe that avoiding harmful thoughts is a kind of repression mechanism that is harmful to one's mental health (Snowden, 2001).

Culture effects the coping style, the amount and method of familial and social support and the patients' tendency for treatment. For instance studies have shown that the Spanish population in the U.S. less probably refers to the psychiatrists and physicians in the case of mental problems and go to their priests or family doctor. Although these people can provide some support and help for the patients, but no doubt they cannot give them proper medical care (Gillette, 2012).

Among the racial and ethnical minorities, it is more probable that mental disorders get associated with social stigma. For example, among Asian-Americans, an issue related to social stigma is the "fear of losing social status" (Zane and Yeh, 2002). Many members of cultural groups consider mental disorders a socially disgraceful matter and postpone treatment until the disorder reaches critical condition (Croft, 2013). In some minority groups, there are numerous issues surrounding labeling resulted from treatment and seeking help for the patients. Some of these labels are reinforced by social pressures and descriminations. For instance, in the United States the non-white mental patients are more afraid of being labeled by the society as mentally disturbed than the white people (Watson, 2007).

The mental health of Afghan immigrant and refugees in Iran

Afghan asylum seekers are close to two fifth of the refugees in the world, exceeding five millions in population. Almost three million Afghans live in Pakistan and two and a half have chosen Iran as their residence (Nazari Taj Abadi, 2000). Almost 900,000 Afghans live legally in Iran and more than a million and a half have taken residence illegally (Hamshahri Newspaper, 2006). 54.7% are men and the rest women; 72% live in cities and the rest in the rural areas. Half of the Afghan population is born in Iran and almost 42% of Afghan population aged 16-25 has entered Iran before age 5; therefore, they have been brought up and educated in Iran (Abbasi-Sahavazi, 2012).

The characteristics of Afghan immigrants in Iran

In Afghanistan, the tribal culture and system is dominant. Among the most distinctive characteristics of this country is the presence of totally different ethnicities (Bargo and Rava, 1988). To know the Afghan immigrants, one should consider their ethnicity and social environment. Based on the existing data in Iranian Ministry of Interior, Afghan immigrants in Iran possess certain social, cultural, political and economic characteristics. Most of them are Shiite Moslems and speak Farsi. The only ethnic group in Afghanistan that is similar to Iranian society is the Hazara. The Hazara people speak Dari Farsi (the modern Persian) and mostly live in central mountains, although a large number of them reside in Afghan big cities.

Afghan immigrant families are spread throughout Iranian cities and usually work as local laborers. A high percentage of the immigrants live in outskirts of the cities. This kind of slums

among immigrants is an important issue worthy of deliberation; although, it is better to examine the aspects and dimensions of living in slums before examining the case of Afghan immigrants to understand it fully.

Based on the related studies, it can be said that living in slums has two external and internal aspects. Usually the external aspect and outward appearance of the slums attract people's attention and is the basis for their judgment. People in slums live in areas that have little contact with the host society and there is a kind of gap between their location and the main part of the city. This might be resulted from their low income and their lack of ability to live in the main part of the city. Another reason might be the existence of obstacles that prevent their integration into the host society. Since in many traditional areas it is hard to be accepted as an immigrant, they tend to move to areas that have lower social and normative controls. These areas are mostly located on the margins of big cities.

However, the internal aspect of the living in slums is related to social system and the people's psychological status. Thus, living in slums is a condition or a world similar to purgatory that leaves people social, culturally and mentally suspended. One sees oneself in a condition in which some social relationships and cultural and national values are shaken to some extent but are not substituted with some other relationships and values. In his opinion, experiencing such critical conditions leaves one with a distinctive personality. Most of the time, such a person avoids clash of cultures and cannot work in the social context with possessing some kind of a firm belief. In other words, lack of belief in values and getting alienated from the new situation, one goes into seclusion from society and sits on the margin of the society in a suspension (Ansari, 1976). Although one might not be physically in margins, but one has not been able to synchronize culturally and socially with the host society's values and norms; on the other hand, the values and habits of one's previous society is now fractured. Therefore, one is in a paradoxical situation, remaining in which for long periods of time leads to mental pathology. In Park's opinion, people with different cultures reach assimilation after initial clash. He defines four stages for such clash and assimilation: 1. simple cultural clash, 2. Opposition, 3. Peaceful co-habitation and 4. Assimilation that results in solving the disputes between races and cultures .

The condition of Afghan immigrants' mental health in Iran

Khodabakhshi Koulayi et el. (2011) studies the aggression in Afghan students residing in Iran. The average age of the students was 11.1 (7-17). The findings showed that 88% of the students have high aggression, with a higher rate among boys. The rate of this disorder was meaningful. In immigrant families, violence is more prevalent among parents; compared to nonimmigrant families it is much more intense and happens with much higher frequency. In dysfunctional families, parents usually have a history of mental illness or drug abuse. In addition, physical aggression is more prevalent.

In a study in Iran, Kalafi, Ostovar and Haghshenas (1999) estimated a rate of 34% of mental disorder among the Afghan immigrants in Shiraz. However, based on the findings of

another study, the prevalence of mental disorders was estimated 16% in Shiraz's nonimmigrant population in general (Kalafi, Ostovar, Haghshenas, 1999).

In another study, Mo'atamedi et el. (2003) studies the prevalence of depression in Afghan asylum seekers' camp in Bardsir, Kerman. In this study, 300 afghan immigrants (162 men and 138 women) were chosen. The findings show that the general prevalence of depression was 53% with the highest rate among the age group 20-29. In this study, the frequency was 57.4% among women and 47.8% among men. Although depression was more prevalent among the unmarried compared to the married people, but this was not significant. The most intense cases were related to the longevity of their immigration (141-150 months).

It is claimed that one of the most prevalent disorders among the immigrants is depression (e.g. Han, Kim, Lee et el., 2007). Studies show that different pathological elements such as cultural shock and distorted cultural identity lead to depression in immigrant group. The political and economic pressures might leave different effects on their mental condition. However, in order to understand these conditions better, it is important to consider ideological dependencies and personal traits of the immigrants as well as social elements. In addition to personal traits, other elements such as beliefs and approach to their own culture, the acquired roles in the destination society and their aspirations and individual needs should be considered as well (Bhugra, 2004). One of the influential elements is the difference between aspirations and individual achievements. If there is a considerable difference between one's aspirations and expectations and one's achievements in the destination society, it might lead to low self-esteem and consequently depression (Bhugra, 2004).

Mohammadian et el. study (2002) showed that the frequency of mental disorders is 55.6% among Afghan immigrants of which 19.9% percent were men and 35.7% were women. This study reported social dysfunction, anxiety and somatization higher than depression. In all cases of social dysfunction, anxiety, somatization and depression, women were twice as afflicted as men. This study's findings are in accordance with other studies on immigrant in other countries (e.g. Pinter, 1990; Bhugra and Jones, 2001). One can associate the higher prevalence of disorders among women with the domestic violence that Afghan women experience. This experience is highly associated with mental disorders. In addition, Afghan women, compared to Afghan men experience higher social isolation. Afghan men, upon entering working environments enjoy a fuller social network; while women stay home and do housework. This study also showed that 10% of Afghan immigrants in Tehran experienced smoking and 4%used drugs, 4% had suicidal thoughts and 2% had attempted suicide. This study also showed a meaningful relation between the type of the mental disorder and the type of residence (concentrated and non-concentrated); however, no meaningful relation was seen between the type of disorder and the duration of residence in Iran, the type of immigration (legal, illegal), the reason for immigration (opposition with the ruling regime, war, seeking better conditions and the pressure of the family) and the place of residence.

The profound feeling of social isolation, having lower social and economic status resulted from their lack of required social skills, unemployment or working in highly psychically

demanding jobs, lack of working security, receiving lower salaries compared to Iranian workers, civil war and unstable political, economic and social condition of Afghanistan and their consequences as well as their negative attitude to mental illness and lack of awareness about them (Bolhari and Shah Mohammadi, 1996) are among the reasons that Afghan immigrants have a higher rate of affliction to mental disorders.

Based on Mohammadian et el. study (2002), women, the married and the divorced, people with lower educational levels, housewives and the unemployed suffer more from mental disorders.

The high rate of social dysfunction might result from the immigrants' cultural differences with the host society. The family structure and dominant culture is quite traditional in Afghanistan which is opposed to Iranian culture that is going towards modernization; this puts a lot of pressure on the adjustment process of the immigrants. Their higher rate of anxiety might be the result of their pessimism to the future, lack of plans, unpredictability and lack of control of their circumstances and not having a socially productive role. As a result of the Afghan traditional social structure, lack of information on the mental disorders and being ashamed of having mental disorders, somatization rate is very high in Afghan immigrant population.

Although all social groups are at the risk of experiencing mental disorders, minority groups, especially minorities with lower social and economic statues are more at risk. Poverty not only reinforces mental disorders, but also it is an obstructive element that necessitates using costly treatment procedures. The studies show that lack of access to services is strongly related to the level of income and access to medical insurance policies. The immigrant in different countries, usually delay in getting professional psychiatric care, refer to physician less and experience a higher rate of Emergency Police Service in the face of psychiatric problems (Lindert, 2008). This study showed that one of the risk factors is lower education level. One might be able to say that having lower education level influences minority group members' tendency to receive medical and psychiatric help, their style in dealing with stressful living conditions and helping themselves to maintain their mental health. For instance, when one is unaware of the effects and consequences of mental disorders, one might use labeling (social stigma) more when one is diagnosed with a mental disorder (Gillette, 2012).

The findings from studies on Afghan immigrants' mental pathology in Iran show the high rate of mental disorders among them; which is in accordance with the findings in other countries. It seems that first, the awareness of Afghan immigrants about the mental disorders should be increased. If they change their attitude and mental illnesses are no longer labeled with social stigma, they would seek help in the early stages of their illness and therefore, they would experience less hurt.

The findings showed that women are among the at risk groups. Especial empowering programs for women and reducing their social isolation might help. Besides, a lower level of

education was one of the elements that put the people at risk of affliction; therefore, providing women with the opportunity to study can act as a preventative factor.

References:

Abbasi-Sahavazi,M.S. Sadeghy, R. (2005). Ethnicity and Marriage Patterns. *Iranian Journal of Women In Development and Politics*. 11. pp25-48.

Bhugra, D. (2004). Migration and depression. *Acta Psychiatrica Scandinavica Supplementum* , 418, 67–73.

Croft,H. (29 April 2013). Minority Populations Are Underserved in the Current Mental Health System. *Medical Director,from: www. HYPERLINK "http://www.healthyplace.com/" HYPERLINK "http://www.healthyplace.com/"HealthyPlace HYPERLINK "http://www.healthyplace.com/" HYPERLINK "http://www.healthyplace.com/".com*.

Coen, Bruce (1992), *Principles of Sociology*. (Tavassoli , G.A and Fazel, R Translate). Frozesh Press, Tehran,Iran.

Garssen, M.J, Hoogenbroezem, J., Kerkhof, A.J, (2006). Suicide among migrant populations and native Dutch in The Netherlands. *Ned Tijdschr Geneeskd* ;50 (39):2143-9.

Gillette, H (10. 2012). Minority Month: Focusing on Issues Affecting Hispanics. Retrieved from *http://voxxi.com/minority-mental-health-month-hispanics/*

Han, H.R, Kim, M. Lee, H.B, Pistulka, G. Kim, K.B.(2007). Correlates of depression in the Korean American elderly: focusing on personal resources of social support. *Journal Cross Culture Gerontol*;22(1):115-27.

Iman, M.T. Moradi, G. (2006). Study of Religious values and mental health of immigrants. (A Case Study of West Islamabad). *Iranian Journal of Social Sciences*. 58.pp: 141-117.

Iwamasa, G.Y, Sorocco, K.H. Koonc, D.A.(2002). Ethnicity and clinical psychology : A content analysis of the literature. *Clinical Psychology Review*. 22 . 931–944.

Kalafi,Y. Ostovar, A. Haghshenas, H. (1999). Mental Health In A Group of Afghan Immigrant living in Shiraz. *Iranian journal of Psychiatry and Psychology*. 18, pp: 4-10.

Khamse, A. (2007). A Study on the effects of socio-cultural factors on gender role stereotypes of two ethnic groups of Iranian students. *Iranian journal of Psychological Studies* .2. pp: 129-147.

Lahsayizadeh, A. Moradi, G. (2007). Relationship between social capital and mental health of immigrants. *Iranian Journal of Social Welfare Quarterly*. 26, 161-180.

Leong, F. T. L., & Lau, A. S. L. (2001). Barriers to providing effective mental health services to Asian Americans. *Mental Health Services Research, 3*, 201–214.

Leung.K, Lau.S, & Lam.W.I. (1998). Parenting styles and academic achievement. A cross-cultuer study. Merril-parmel quarterly.44-157-172.

Lindert. J. Schouler-Ocak, M . Heinz, M. Priebe, S (2008). Mental health, health care utilisation of migrants in Europe. *European Psychiatry*. 23 .14–20.

Razum O, Zeeb H.(2004). Suicide mortality among Turks in Germany. Article in German. *Nervenarzt* ;75(11):1092-8.

Richards, G. (2012). *Race, racism and psychology: Towards a reflexive history*. London: Routledge.

Rowbotham, D.K (2010). *Anthropology*. *Encyclopadia Britannica*. Encyclopaedia Britannica Ultimate Reference Suite. Chicago: Encyclopædia Britannica.

Sadock, J.B . Sadock, V.A. (2007). *Kaplan and Sadock's Synopsis of Psychiatry*. 10th ed. (Rezaie, F trance). (2008)Tehran, Arjmand Pub.

Schenk L, Bau, A.M, Borde, T., Butler, J., Lampert, T., Neuhauser, H., et al. (2006). A basic set of indicators for mapping migrant status. Recommendations for epidemiological practice. *Bundesgesundheitsblatt Gesundheitsforschung Gesundheitsschutz*;49(9):853-60.

Seyedimamy, K. (2008). Perception of ethnic groups from their media images. *Iranian journal of cultural research*. 4. Pp. 119-142.

Snowden, L. R. (2001). Barriers to effective mental health services for African Americans . *Mental Health Services Research, 3*, 181–187. 13.

Veling W, Selten J-P, Susser E, Laan W, Mackenbach JP, Hoek HW.(2007). Discrimination and the incidence of psychotic disorders among ethnic minorities in The Netherlands. *International Journal of Epidemiol*ogy ;36:761-8.

Watson, P. (2007). *Psychology and race.* New Brunswick, NJ: AldineTransaction.

Yeo S. (2004).Language barriers and access to care. *Annual Review of Nursing Research*. 22:59-73.

Zane, N., & Yeh, M. (2002). The use of culturally-based variables in assessment: Studies on loss of face. In K. S. Kurasaki, S. Okazaki & S. Sue (Eds.), *Asian American mental health: Assessment theories and methods* (pp. 123–137). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

The Effect Chaotic Nature of War on Afghanistan Refugees Health in Iran

Doç. Dr. Parichehr HANACHİ*
Roshanak ZARRİNGHALAMİ**

Abstract

During twenty three years of civil war in Afghanistan, there has been a nonstop flow of over five million refugees out of the country. Iran is the third country in the world with the highest range of refugees. The majority coming from Afghanistan. They suffer health and social risks however their health status has never been completely determined. It has four main themes, namely, an examination of the geography of the refugee crisis; the disruption of health services as a result of political ecologic forces that manufacture refugees; the breeding of illness in refugee camps as a result of the prevailing desperation and destitution; and therefore the creation of an optimal environment for emergence and spread of illness because of the chaotic nature of war and violence that produces refugees. Comparing with Iranian population, the findings recommend the upper prevalence of most diseases among Afghan immigrants and refugees. This highlights the importance of raising the migrants' access to health services from both public health in addition as human rights views. Although the Iranian government has taken new initiatives to beat this challenge, problems and potential solutions to enhance this method are mentioned. In last two years since the civil war has over, returning these patients to Afghanistan has raised important ethical issues. It is expected may transplantation Society and also the World Health Organization can establish links with the United Nations diplomat for refugee Offices in Iran to supply humanitarian help to these patients.

Keywords : Afghans, Iran, Crisis, Refugees, Health

Introduction

Migration of people across international borders have separated on two major forms: out-migration of employees looking for an improved life and exodus of refugees run away from war and destruction. Among the biggest classes of population movement are the refugees. Refugees generally run away from a war-stricken country into a less developed country, whereas emigrants are willing to go from a less developed country into a more industrial Country [1].

One of the results of globalized world is the Enhance of human movement across the borders leading to rise of international migration. As Reported by the 2015 United Nations International Migration, the amount of international migrants has enhanced considerably throughout the past fifteen years up to 244 million in 2015. The large variety of migrants has turned migrant health into a priority for global health [2].

Afghanistan placed in South Central Asia, Iran, Pakistan, Turkmenistan, Tajikistan, and Uzbekistan are Afghanistan's neighbors. It's area is 652,100 sq. kilometers and has 28million

* Al-Zahra Üniversitesi, Tahran
** Yl. Öğr., Al-Zahra Üniversitesi, Tahran

Population, with many million refugees living abroad. The majority of people live below the national poverty level with a lifespan of about forty three years. From 1978 to 2001 there was civil war in this Country [3].

One in four Afghans is refugee. Iran and Pakistan two neighbor country of Afghanistan hosted lots of Afghans Between the Soviet invasion of Afghanistan and the present day, Today, Afghans is the biggest cluster of refugees in the world. This large amount of immigrant influenced preparation of health care for this population and additionally other vital issues. [4,5].

Years of war have damaged the healthcare infrastructure throughout Afghanistan [6]. The Afghans situation in Iran is classified by 1) extended migration, 2) large numbers,3) occupancy in urban areas, 4) the appearance of a second generation, and e) social support system provided by the host country. These factors have mostly formed and determined healthcare for this population. However, there is a lack of information on the health status of Afghans in exile [4].

Refugees are a very vulnerable group that is in danger for mental diseases for a range of reasons: dreadful experiences for running away from their countries, culture difference, tough camp or transit experiences, and adjustment problems in the country, and losses members of the family, country, and manner of life, So Afghan migrant are at high risk of mental disease or emotional problems due to their experiences of war and displacement to another Country [7,8].

Like other refugees, Afghan refugees deal with several of settlement problems, Combined with restrictive rules, Afghan refugees experience tough moments during the reestablishing their lives in a new country and culture [8]. Awful experiences of Afghan women are lead to mental health problems starting from anxiety and depression [8].

Studies have Showed Tuberculosis (TB) and the mental health problems of Afghan refugees in Iran, Pakistan and other countries. Also the lack of health information is additionally a challenge in Afghanistan. Reported by the Afghan Ministry of Public Health there is lowest information on the present health status of the population in the health sector. the world Health Organization (WHO) has explicit that Afghanistan is a country where there is restricted information on most causes of mortality and morbidity , so estimate is very uncertain, as a result of they are not supported any national NCD mortality information[2,4].

The health requirement of Afghan immigrants and refugees in Iran are quite like other immigrants round the world .the shortage of information is more in some diseases. Depersonalization, neurosis, and psychosomatic complaints are the most common mental problems. Studies have showed the upper rate of psychiatric problems in migrants rather than native people [9]. The prevalence range of depression is between 2.3 to 80%, posttraumatic stress disorder (4.4–86 %), and some anxiety disorder (20.3–88 %). This prevalence rates is changeable based on country the refugees came from and in which country they settled [2].

In 2002, the Centers for Disease Control and Prevention do survey based mental health in Afghanistan. In this survey of Afghans, prevalence rates of depression, anxiety, and posttraumatic stress disorder (PTSD) were high [10].

Also in Iran, Afghans is in the majority of donating kidney. In June 2004, among 241 refugees with end-stage kidney disease in Iran, 179 were on dialysis and 62 underwent renal transplantation. Nine patients received kidneys from living related donors, one from a relative, fifty from Afghani living unrelated donors, and one from a dead body donor [3].

Several studies report a relative high prevalence of Malaria, Hepatitis B, Tuberculosis, Cholera, Crimean–Congo hemorrhagic fever, leishmaniasis, and HIV among Afghan immigrants in Iran[11-17].

Conclusion

Health problems, specially, mental health problems are often related to traumatic moments that afghans refugees must face them during their transition from Afghanistan to Iran, hard settlement and adjustment conditions, Separation from family and Country, and also tough work situations. These factors and many others have effected refugees Health status, but mental health problems remarkably is higher than others, and Depression is in the high rate through the mental health problems. For resolving of these problems the government should take an action more than ever, for example the government has provided health insurance for all Afghans refugees that Access to Health Insurance provides benefits nearly one million Afghan refugees living in Iran, and solve the financial challenges related to the high cost of health care.

References

1. Moravej, Masuma. *Cross-Cultural Adaptation Among Young Afghan Refugees Returning from Iran to Afghanistan*. Diss. Université d'Ottawa/University of Ottawa, 2014.
2. Divkolaye, Nasim Sadat Hosseini, and Frederick M. Burkle Jr. "The Enduring Health Challenges of Afghan Immigrants and Refugees in Iran: A Systematic Review." *PLoS urrents* 9 (2011).
3. Ghods, A. J., D. Nasrollahzadeh, and M. Kazemeini. "Afghan refugees in Iran model renal transplantation program: ethical considerations." *Transplantation proceedings*. Vol. 37. No. 2. Elsevier, 2005.
4. Otoukesh, S., Mojtahedzadeh, M., Sherzai, D., Behazin, A., Bazargan-Hejazi, S., & Bazargan, M. (2012). A retrospective study of demographic parameters and major health referrals among Afghan refugees in Iran. *International journal for equity in health*, *11*(1), 82.
5. Ruiz, Hiram A. "Afghanistan: conflict and displacement 1978 to 2001." *Forced Migration Review* 13.8 (2004).
6. Otoukesh, Salman, et al. "Lessons from the profile of kidney diseases among Afghan refugees." *Medical science monitor: international medical journal of experimental and clinical research* 20 (2014): 1621.
7. Lipson, Juliene G. "Afghan refugees in California: Mental health issues." *Issues in mental health nursing* 14.4 (1993): 411-423.

8. Omeri, Akram, Christopher Lennings, and Lynnette Raymond. "Beyond asylum: implications for nursing and health care delivery for Afghan refugees in Australia." *Journal of Transcultural Nursing* 17.1 (2006): 30-39.

9. Kalafi, Y., H. Hagh-Shenas, and A. Ostovar. "Mental health among Afghan refugees settled in Shiraz, Iran." *Psychological reports* 90.1 (2002): 262-266.

10. Cardozo, Barbara Lopes, et al. "Mental health, social functioning, and disability in postwar Afghanistan." *Jama* 292.5 (2004): 575-584.

11.Molaee Zadeh M, Shahanbeh K, Bigdeli S, Basseri HR. Conflict in Neighboring Countries, a Great Risk for Malaria Elimination in Southwestern Iran: Narrative Review Article. Iranian Journal of Public Health. 2014;43(12):1627-1634.

12.Behzadi MA, Ziyaeyan M, Asaei S. Hepatitis B virus DNA level Among the Seropositive Afghan Immigrants, Southern Iran. Jundishapur Journal of Microbiology 2014;7(5):e10127

13. Moradi M , Hassanshahi G , Arababadi MK. Tuberculosis in the Afghan immigrant in Kerman Province of Iran. Journal of Biological Sciences 2008,8(6)

14.Hajia M1, Rahbar M, Farzami MR, Asl HM, Dolatyar A, Imani M, Saburian R, Mafi M, Bakhshi B. Assessing clonal correlation of epidemic Vibrio cholerae isolates during 2011 in 16 provinces of Iran. Curr Microbiol. 2015;70(3):408-14

15.Alavi-Naini R, Moghtaderi A, Koohpayeh HR, Sharifi-Mood B, Naderi M, Metanat M, et al. Crimean-Congo hemorrhagic fever in Southeast of Iran. J Infect 2006;52:378–382.

16. Mohammadi Azni S, Nokandeh Z, Khorsandi A, AR SD. Epidemiology of cutaneous leishmaniasis in Damghan district. Iranian Journal of Military Medicine 2010;12(3):131-5.

17. Jabbari H, Sharifi AH, SeyedAlinaghi S, Kheirandish P, Sedaghat A, Sargolzaei M, Djavid GE, Khanbabae A, Rasoolinejad M, Mohraz M, McFarland W. Assessing the Prevalence of HIV among Afghan Immigrants in Iran through Rapid HIV Testing in the Field. Acta Med Iran 2011;49(7):478-9.

Mülteci/Sığınmacıların Psiko-Sosyal Sorunları

Doç. Dr. Yusuf GENÇ*

Özet

Küreselleşme ile dünya dengelerinde meydana gelen sarsılmalar, çıkar çatışmaları ve güç gösterileri sıcak savaş iklimini doğurmuş, özellikle Akdeniz bölgesinde zorunlu iç ve dış göçleri gerekli kılmış ve milyonlarca insanı öz yurdundan koparmıştır. Bu iklimden en fazla etkilenen ülke olarak Suriye'de 6 milyonu aşkın insan ülkeyi terk etmiş ve 7-8 milyonu da ülke içinde yerini değiştirmek zorunda kalmıştır (Erdoğan, 2017). Savaş mağduru olarak göçe zorlanan ve Suriye'yi terk eden mağdurların yarıdan fazlası (17.08.2017 tarihi itibariyle 3,6 milyon civarında) Türkiye'de misafir edilmektedir (İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017). Türkiye'deki bu insanların hukuki statüleri (mülteci, sığınmacı, misafir) tam belirgin olmamakla birlikte en yakın kavram sığınmacıdır. Başlangıçta savaş sonrası geriye dönmek üzere Türkiye'ye gelen bu misafirlerin savaşın uzaması ile geri dönüşleri ve statüleri belirsiz hale gelmiştir.

Bu çalışmanın amacı; Türkiye'de yaşayan Suriyeli sığınmacıların eğitim, sağlık, çalışma hayatı, uyum sağlama, haklar, barınma, güvenlik, dil, anavatan özlemi, aile ve akrabaya uzak kalma, yakınlarını kaybetme, engelli duruma gelme ve gelecek kaygısından kaynaklanan psiko-sosyal sorunlarını Sakarya özelinde belirleyerek ülke genelindeki sorunlarına ışık tutmak ve yeni politikalar geliştirilmesine katkı vermektir. Araştırma survey/tarama yöntemi ile yürütülmüş ve Sakarya'da yaşayan 80 Suriyeli sığınmacıya anket uygulanmıştır. Sakarya'da yaşayan Suriyeli sığınmacılar şehrin farklı yerlerinde dağınık olarak yaşamaktadırlar. Bu vatandaşlar barınma, yiyecek, içecek, sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk çekmektedirler. Savaş ortamında ve zor şartlarda can havliyle her şeyini bırakarak öz yurtlarından ayrılan bu vatandaşlar; yaşam kaliteleri düşen, barınma sorunu yaşayan, gelecekleri belirsizleşen, ekonomileri ve çalışma şartları bozulan, çalıştığının karşılığını tam alamayan, belli bir kısmı savaş gazisi olarak engelli duruma düşen ve bakım ihtiyacı olan, çocuklarının eğitimleri aksayan, sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamayan ve yeni yaşam şartlarına alışmakta zorlanan bir tablo çizmektedirler. Elbette ki geçici korumanın niteliği gereği, yerleşik ve düzenli bir sosyal hayat için bazı ihtiyaçların karşılanmasında güçlükler yaşanması kaçınılmazdır. Bu vatandaşların hukuki statülerinin belirginleşmesi ve Türkiye'nin bu ağır yükünün Birleşmiş Milletlerce paylaşılması sığınmacıların sorunlarını azaltacaktır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Mülteci, Sığınmacı, Psiko-sosyal Sorun, Suriye

Psycho-Social Problems of Refugees/Asylum Seekers

Summary

The shocks that have taken place in global balances with globalization, conflicts of interest and power displays has caused a hot war hot war climate, has forced internal and external migrations in the Mediterranean region and has separated millions of people from their native

* Sakarya Üniversitesi

land. In Syria as the most affected country, more than 6 million people have left the country and 7-8 million had to change their places in the country [1]. More than half of the victims who were forced to leave the country as a war victim and left Syria (around 3.6 million as of 17.08.2017) are being hosted in Turkey [2]. The legal status (refugee, asylum seeker, guest) of these people in Turkey is not exactly obvious but the closest concept is asylum seeker. Initially, their return and statues of these guests who came to Turkey to return to their country at the post-war period have become uncertain due to the length of the war.

The purpose of this study is to identify the psycho-social problems of Syrian asylum-seekers living in Turkey, arising from education, health, working life, adaptation, rights, accommodation, security, language, longing for motherland, relinquishing to family and relatives and future anxieties, specific to Sakarya, and to offer an insight into these problems throughout the country and to contribute to the development of new policies. The survey was conducted by field scanning method and 80 Syrian asylum seekers living in Sakarya were surveyed. Syrian asylum seekers living in Sakarya live scattered in different parts of the city. These people have difficulties in meeting basic needs such as housing, food, beverages, health and education. These people, who leave leaving everything in their homelands desperately, in a war environment and under difficult circumstances, are in a situation in which life quality falls, housing problems occur, future becomes uncertain, economic and working conditions are spoiled, exact amount of work cannot be taken, a certain part become disable as a war veteran and needing care, children's education is halted, they cannot get enough from health care, and have difficulty adapting to new life conditions. Of course, due to the nature of temporary protection, it is inevitable that some difficulties are encountered in meeting the needs for a well-established social life. The clarification of the legal status of these people and the sharing of this heavy burden of Turkey to the United Nations will reduce the problems of asylum seekers.

Keywords: Migration, Refugee, Asylum Seeker, Psycho-social Problem, Syria

1. Giriş

Komşu ülke Suriye'de meydana gelen ve uzun süreden beri hâlâ devam eden savaş dolayısıyla 3 milyonu aşkın Suriyeli vatandaşın savaşın olumsuz sonuçlarına muhatap olmamak üzere Türkiye'ye gelmesi ve beklenmedik bir çoğunluk oluşturmaları birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Bu insanların başta Türkiye'deki konumları olmak üzere eğitim, sağlık, uyum, barınma, ekonomik, sosyal, kültürel ve psikolojik birçok sorun yaşamaktadırlar. Elbette ki yabancı bir ülkede bulunmanın dezavantajı bu sorunları daha girift hale getirmektedir. Geriye dönmek niyeti ile Türkiye'ye kısa vadeli olarak gelen Suriyeli vatandaşların başlangıçta öncelikli niyetlerinin geri dönmek olması Türkiye'de misafir konumunda kabullerini sağlamış; bununla birlikte geri dönüş niyetlerinin değişmesi ve sürecin uzamasıyla uluslararası antlaşmalar ve işleyiş de dikkate alındığında bu vatandaşları misafir diye konumlandırmak durumlarını ifade etmek için yeterli gelmemektedir.

Geri dönüş niyeti ve beklentisi ve sığınma talepleri de olmadığı için kendilerini sığınmacı diye adlandırmak ve sığınmacı haklarından yararlanmalarını sağlamak da mümkün olmamaktadır. Mülteci hakkından yararlanabilmeleri için sığınma talebinde bulunmuş ve bu talebin Türkiye tarafından kabul edilmiş olması gerekmektedir. Tebliğde savaş mağduru

olarak Türkiye'de bulunan Suriyeliler için sığınmacı statüsü kullanılacaktır. Ancak bu kavramın onların durumlarını tam olarak yansıtan bir ifade olduğu söylenemez. Türkiye'deki savaş mağduru Suriyeliler için 'geçici koruma altındaki yabancılar' kavramının daha doğru bir ifade olacağı kanaatindeyiz. Bu belirsiz statü içinde Suriyeliler psiko-sosyal bir sorun olarak görülmektedir. Bu belirsizlik hak talebi, çalışma, barınma ve diğer ihtiyaçlarını karşılamaları için önemli bir sorun teşkil etmektedir.

Barınma ve eğitin öncelikli sorunlar arasındadır. Çoğunluğunu çocukların teşkil ettiği bu grubun eğitim ihtiyaçları giderilmeli ve gelecekte eğitimsizlikten kaynaklanabilecek sorunların önüne şimdiden geçilmelidir. Geçici kamplarda kalanların problemleri başka, şehirlere yerleşenlerin sorunları daha başkadır.

Savaş mağduriyeti dolayısıyla Türkiye'ye gelen bu insanlara statüler dikkate alınmadan iyi niyetle ve kardeş duygularıyla birçok hizmet verilmektedir. Türkiye, 9 Eylül 2013 tarihinde, daha önce sadece sınır illerinde bulunan Suriyelilere tanınan sağlık hizmetlerine ücretsiz erişim hakkını genişleterek bu hakkı Suriye'den gelen tüm sığınmacılara tanımıştır. Ekim 2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği de kayıtlı Suriyeli sığınmacılara tanınan bu hakkın uygulanabilirliğini güvence altına almıştır. Suriyeli sığınmacıların ülke çapındaki kamu hastanelerinde ücretsiz muayene ve ücretsiz tedavi hakları mevcuttur, ancak bu hak sağlık hizmetlerine erişim kaydı olma esasına dayalı olduğu için kayıtlı olmayan Suriyeli sığınmacılar sağlık hizmetlerinden yararlanamamaktadır (Adıgüzel, 2016, s. 13).

Suriyeli Sığınmacıların sorunlarından bir tanesi de ekonomik sorunlardır. Sığınmacıların büyük bir bölümü kamplarda yaşarken belli bir kesimi de ekonominin canlı olduğu ve çalışma ve iş kurma imkânlarının daha yoğun olduğu büyükşehirleri tercih etmektedirler. Büyükşehirlerde kayıt dışı da olsa iş bulma imkânı daha fazladır. Sorunun bir boyutu da emeğin karşılığının alınamamasıdır.

Türkiye mevzuatı uyarınca, Suriyelilerin hâlihazırda yasal olarak çalışma hakları bulunmamaktadır. Her ne kadar yanlarında pasaportları bulunan Suriyelilerin, diğer tüm yabancı uyruklular gibi çalışma iznine başvurma hakkı olsa da bu izni almak oldukça güçtür. Mevcut mevzuat uyarınca çalışma izni alınabilmesi için, yabancı uyruklu kişilerin geçerli bir pasaportu, ikamet izni ve kendisine yapılmış bir iş teklifinin bulunması gerekmektedir. Ek olarak, işverenin söz konusu pozisyon için Türkiye vatandaşı olan bir kişiyi bulamadığını da göstermesi gerekmektedir (İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği, 2014, s. 41).

Diğer yandan Türkiye'ye sığınan Suriyeli sığınmacıların "vatan haini" olarak nitelenmesi ve özellikle "Arap" etnik kimliğine yönelik geliştirilen negatif yöndeki düşünceler ayrımcı ve dışlayıcı bir nitelik kazanmıştır. Bu yönde, meselenin insani boyutta ya da uluslararası insan hakları rejiminin konusu olarak değil de etnik temelde "kendinden olan veya olmayan" biçiminde tanımlanıyor olması her türlü önyargı ve genellemeye açık bir kurguyu, başka bir deyişle görece "ırkçı" ve "etnik merkezci" bir yaklaşımı söylemlerde ortaya çıkarmaktadır (Türk, 2016, s. 152).

Yabancılık, ülkesinden kaçma, çalışamama, başkasına muhtaç olma, yaşam şartlarının ve alışkanlıkların değişmesi, iş, mülk ve statü kaybı bu insanlara psikolojik olarak önemli

sorunlar doğurmakta ve ruhen rahatsız bir kesimin oluşmasına sebep olmaktadır. Bu tebliğde Türkiye'de geçici koruma altında bulunan Suriyeli vatandaşların psikolojik ve sosyal olarak yaşadıkları sorunlar üzerinde durulmuştur.

Göç, çok farklı kültürlerden gelen bireylerin etkileşimi ile ortaya çıkan kültürel uyum sorunlarını beraberinde getirmektedir. Göç ile dil, din, gelenek, kültür vb. pek çok açıdan birbirinden tümüyle farklı geçmişlere sahip bireyler aynı ortamda yaşamını sürdürmek durumunda kalmaktadır (Aksoy, 2012:292). Göçmen olma ailenin parçalanmasına, sosyal ağ bağlantılarının azalmasına ve psikososyal strese yol açmaktadır. Göçmenlerde ruhsal sağlık sorunlarını ve bu sorunlar ile ilişkili faktörlerin belirlenmesine gereksinim vardır. Göç sonucu yeni kültüre uyum sağlama sırasında yaşanılan stres bireylerde anksiyete ve depresyon görülmesine neden olabilmektedir. Yaşanılan stresin nedeni olarak yeni kültüre uyum sağlama sürecinde karşılaşılan ekonomik zorlanmalar, sağlık hizmetlerinden yararlanamama, dil engelleri ve eğitim engelleri gibi faktörlerin etkili olduğu belirtilmektedir (Hovey. 2002:493)

2. Yöntem

Bu araştırma, Sakarya'da yaşayan geçici koruma altındaki Suriyeli sığınmacıların psiko-sosyal sorunlarını ortaya koymak ve çözümler üretmek amacıyla yapılmıştır. Sakarya örnekleminden hareketle Türkiye'deki Suriyelilerin sorunlarına ışık tutacağı düşünülen bu araştırmanın saha çalışması 2017 yılının Nisan ayında 100 kişiye görüşme yoluyla anket uygulanarak gerçekleşmiştir. Ayrıca alanda yapılmış çalışmalardan da yararlanılarak bulgular teorik bilgilerle ve diğer çalışmaların sonuçlarıyla desteklenmiştir.

Anket formu serbest soru tipinde hazırlanmış ve Suriyelilere bizzat yüz yüze görüşme yoluyla ve çoğu zaman tercüman kullanılarak uygulanmıştır. Ayrıca literatür taraması yapılarak alanda yapılan diğer araştırmalardan da yararlanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS istatistik veri analiz programına girilerek tablolar halinde sayısal rakamlara dönüştürülmüştür. Demografik özellikler çerçevesinde bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında ilişkiler kurularak analizler yapılmış ve sonuçlar yorumlanmıştır.

3. Bulgular

3.1. Demografik Durum

Türkiye'de yaşayan Suriyeli sığınmacıların psiko-sosyal sorunlarını belirlemeye katkı vereceğini düşündüğümüz ve kendileriyle anket yaparak fikirlerine başvurduğumuz Sakarya'daki Suriyelilerin demografik özellikleri verilerin sağlıklı ve kullanılabilir olması için önem arz etmektedir. Bu hassasiyetle sabit değişken olarak katılımcıların cinsiyetleri, yaşları, eğitim durumları, aylık gelirleri, hanede yaşayan birey sayısı ve medeni durumları dikkate alınmıştır.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken	Özellik	Yüzde	Değişken	Özellik	Yüzde
Cinsiyet	Erkek	51,0	Eğitim Durumu	İlköğretim ve altı	81,3
	Kadın	49,0		Lise ve üzeri	18,7
Yaş Durumu	15-25	26,0	Hanedeki birey sayısı	1-2,	30,0
	26-40	26,0		3-5,	45,0
	41-55	32,0		6-8,	18,0
	56-70	16,0		9+	7,0
Medeni Durum	Evli	68,0	Aylık hane geliri durumu	0-500 tl	26.0
	Bekar	21,0		501 -1500	68,0
	Dul	11,0		1501-3000	6.0

Araştırma grubunun cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, hanedeki birey sayısı ve aylık hane geliri durumu gibi demografik özellikleri incelendiğinde katılımcıların; %51'inin erkek ve %49'unun kadınlardan oluştuğu görülmüştür. Yaş faktörü dikkate alındığında katılımcıların yaş aralıklarına göre dağılımı oransal olarak; 15-25 yaş arası %26, 26-40 yaş arası %26, 41-55 yaş arası %32 ve 56-70 yaş arası %16 şeklinde oluşmuştur. Araştırmaya katılan bireylerin medeni durumları dikkate alındığında %68'i evli, %21'i bekar olduğu görülmüştür. Yine katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde eğitim durumunu "İlköğretim ve altı" olarak ifade eden katılımcılar %81,3'lük yüksek bir orana karşılık gelirken "Lise düzeyi ve üzerinde" bir eğitime sahip olduğunu belirten bireyler %18,7'lik bir kesime karşılık gelmektedir.

Bireylerin yaşadığı haneler ele alındığında ise, "Hanedeki birey sayısı"nı öğrenmeye yönelik sorulan soruya cevap olarak, hanede; 1-2 kişi olduğunu belirtenler %30, 3-5 kişi olduğunu belirtenler %45, 6-8 kişi olduğunu belirtenler %18 ve 9 kişi ve fazlası olduğunu belirtenler %7'lik orana karşılık gelmektedir. Araştırmaya katkı veren katılımcıların dörtte biri aylık 0-500 TL'nin altında gelire sahiptir. Üçte ikisinden fazlası (%68) aylık 501-1500 TL arası ve %6'sı 1501-3000 TL arası gelire sahip olduklarını söylemişlerdir. Suriyeli vatandaşların ortalama gelir durumu Türkiye şartlarının altında olup, tamamına yakını sosyal yardıma muhtaç durumdadır.

3.2. Eğitim Sorunları

Eğitim bir toplumun kalkınması ve fırsatları kullanması için olmazsa olmazıdır. Eğitinden yoksun bırakılan ve eğitime erişemeyen bireylerin toplumda potansiyel risk unsuru olabilecekleri de bir gerçektir. Onun için kalkınmanın en önemli yapı taşlarından biri eğitimdir. Özellikle de zorunlu eğitim çağında olan çocukların çalışmak suretiyle eğitimden yoksun kalması, kişisel ve toplumsal zararlara neden olmaktadır (Tor,2010:31Akt Harunoğulları, 2016:52). Türkiye'de 6–14 yaş arasındaki tüm çocuklar için ilköğretim bir hak ve zorunluluk olup, mülteci çocukların uydu kentteki bir ilköğretim okuluna kaydı

yapılabilmektedir. Eğitim hakkını etkisiz kılacak engeller ve ayrımcılık uygulamaları uluslararası insan hakları hukukunca yasaklanmış olsa da bu hakkın kullanılması ailenin uydu kentte kayıtlı olup olmamasına ve gerekli ikamet izinlerini almış olmalarına bağlı bulunmaktadır. Çocuklar için okula kayıt sürecinde, Türkiye'de izinli olarak altı ay ikamet edilmesini sağlayan uluslararası koruma başvuru sahibi kimlik belgesi gerekmektedir. Menşei ülkelerinden kaçarak transit ya da hedef ülkeye varan çocukların, kendi ülkelerinde aldıkları eğitimi kanıtlayacak belgeleri sunamamaları, mezuniyet belgesi alamayarak eğitim hayatlarının bir noktada sınırlanmasına yol açmaktadır (Uluslararası Af Örgütü , 2009, s. 77-78)

Başbakanlık bünyesindeki Mülteci Birimi Eğitim Çalışma Grubu Suriyeli çocukları milli eğitim sistemine bağlı Türk okullarına kaydettirmenin yolları üzerine çalışmalar yapmaktadır. Hem Arapça hem de Türkçe eğitim veren geçici eğitim merkezlerinin milli müfredata göre eğitim veren devlet okullarına yumuşak bir geçiş sağlayacağı öngörülmektedir (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2016, s. 11)

Bu tespitleri ve mevcut durumu görebilmek için katılımcılara yöneltilen "Türkiye'de eğitime erişiminiz nasıl?" sorusuna; kolay cevabını verenler %41 seviyesindedir.

Tablo 1: Eğitim Erişim ve Sorunları

Türkiye'de eğitime erişiminiz nasıl?	**Percent**	**Eğitim kurumlarına ulaşmakta zorlanıyor musunuz?**	**Percent**
Kolay	41,0	Hiç	45,0
Zor	6,0	Az	29,0
Orta düzeyde	21,0	Orta	24,0
Bilmiyorum	32,0	Çok	2,0
Total	100,0	Total	100,0

Aynı soruya; "zor" cevabını verenlerin oranı %6, "Orta düzeyde" cevabını verenlerin oranı %32'dir. Sorulan soruyu "Bilmiyorum" diye cevaplayan kesim araştırma grubunun 3'te 1'ini (%32) oluşturmuştur. Bilmiyorum diyenlerin oransal olarak en fazla verilen cevaplarda 2. sırada olması, katılımcıların yaşları gereği eğitim hizmeti almaya gereksinim hissetmemesi ile açıklanabileceği gibi bir kısmının mevzuattan kaynaklanan sorundan dolayı karamsar oldukları da gözlemlerimiz arasındadır.

Katılımcılara yöneltilen "Eğitim kurumlarına ulaşmakta zorlanıyor musunuz?" sorusuna; yarıya yakını (45) zorlanmadıklarını söylemişledir. Katılımcıların %29'u bu soruya "az", %24'ü "orta" cevabını vermiştir. Çok fazla sorun yaşadığını belirtenlerin ise oransal olarak oldukça düşük (%2) çıktığı görülmüştür. Ancak buna rağmen Suriyeliler çocuklarının belli bir bölümü okula gitmemektedir.

Tablo 2: Eğitim Sorunları ile Demografik Değişkenler Arasındaki İlişki

		Eğitim Sorunları				
		Hiç	**Az**	**Daha fazla**	χ^2	**p**
Yaş	15-26	30,8	50,0	19,2	9,265	0,055
	26-40	46,2	30,8	23,1		
	41+	52,1	16,7	31,3		
Cinsiyet	Erkek	43,1	23,5	3,3	3,307	0,191
	Kadın	46,9	34,7	8,4		
Eğitim Durumu	İlköğretim ve altı	47,1	25,7	7,1	1,224	0,542
	Lise ve üzeri	40,0	36,7	3,3		
Aylık Hane Gelir Durumu	0-500 TL	42,3	30,8	6,9	0,106	0,948
	501+ TL	45,9	28,4	5,7		

*: p<0,05 **: p<0,01 ***: p<0,001

Ki Kare analizi sonucuna göre eğitim sorunları ile yaş, cinsiyet, eğitim durumu, aylık hane geliri, arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır (p>0,05). Eğitim sorunu yaşamadığını düşünenlerin çoğunu 15-26 yaş grubu gençler oluşturmaktadır.

3.3. Sağlık Sorunları

Suriye'de bulunan göç hareketinin önemli bir bölümü Türkiye'ye doğru yönelmiş ve göç edenlerin ülkemiz tarafından koruma altına alınması gerekmiştir. Bu göç hareketini takiben, göç edenlerin bazı haklarını belirleyen yasal düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Bunlardan biri sağlık hakkıdır ve 1946 Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Anayasası'nda yapılan "sadece hastalık ve sakatlık durumunun olmayışı değil kişinin bedenen, ruhen ve sosyal yönden tam bir iyilik halidir" (Gülay, 2016, s. 76) tanımı dikkate alınmıştır.

Sığınmacılar ilk giriş yaptıkları sınıra ya da çevre illerdeki kamp bölgesine yerleşmişlerdir. Bu bölgelerde yeterli sağlık kuruluşu ve insan gücünün olmaması, sığınmacıların yetersiz beslenmeleri, dil engeli ile karşılaşmaları, sağlık sigortasına sahip olmamaları, sosyal ve psikolojik stres gibi faktörler sığınmacıların sağlık sorunlarını olumsuz etkilemiştir (Korkmaz, 2014, s. 40).

Mültecilerin en sık karşılaştıkları sağlık sorunları şunlardır (Toksabay,2010:13Akt Yavuz,2015:268).

- ✓ Beslenme bozuklukları,
- ✓ Çocuklarda büyüme ve gelişme gerilikleri,
- ✓ Anemi,
- ✓ İshal, kızamık, sıtma, solunum yolu enfeksiyonları gibi bulaşıcı hastalıklar,

- ✓ Fiziksel şiddet ve buna bağlı yaralanmalar,
- ✓ Cinsel istismar,
- ✓ Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar,
- ✓ İstenmeyen gebelikler, riskli gebelikler,
- ✓ Düşükler, doğum komplikasyonları,
- ✓ Kronik hastalıklar,
- ✓ Diş sağlığı sorunları.

Başka bir araştırmada, göçmen olarak kayıtlı olmayan göçmen kadınların %56'sının sağlık bakım gereksinimleri karşılanmamakla birlikte sağlık bakım hizmetlerinden yararlanma oranlarının düşük olduğu belirlenmiştir. Aynı çalışmada kadınların %69'u utanma, korku ve bilgi azlığı nedeniyle sağlık bakım hizmetlerinden yararlanamadıkları belirtilmiştir (Schovers vd., 2009:410). Bu sorunun Suriyeli sığınmacılar için de mümkün olabileceği düşünülmektedir.

Tablo 3: Demografik Özellikler Ve Sağlık Sorunu Yaşama İlişkisi

			Sağlık Sorunları			χ^2	**p**
			Hiç	**Az**	**Daha fazla**		
Yaş	15-25	N				4,322	0,364
		%	23,1	46,2	30,8		
	26-40	N					
		%	50,0	30,8	19,2		
	41+	N					
		%	35,4	35,4	29,2		
Cinsiyet	Erkek	N				0,320	0,852
		%	35,3	35,3	29,4		
	Kadın	N					
		%	36,7	38,8	24,5		
Eğitim Durumu	İlköğretim ve altı	N				1,073	0,585
		%	34,3	35,7	30,0		
	Lise ve üzeri	N					
		%	40,0	40,0	20,0		
Aylık Hane Gelir Durumu	0-500 tl	N				0,472	0,790
		%	30,8	38,5	30,8		
	501+tl	N					
		%	37,8	36,5	25,7		

*: p<0,05 **: p<0,01 ***: p<0,001

Uygulanan Ki Kare analizi sonucuna göre sağlık sorunları ile yaş, cinsiyet, eğitim durumu, aylık hane geliri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır (p>0,05).

Tablo 4: Sağlık Sorunu Yaşama Durumu

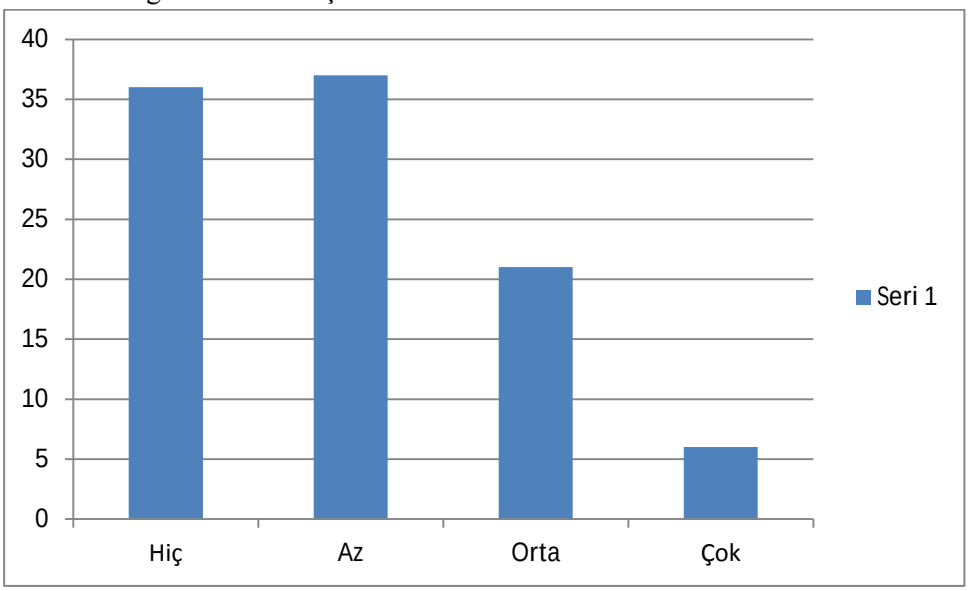

Araştırma katılımcılarının sağlık sorunları yaşayıp yaşamadıklarını öğrenmek amacıyla yöneltilen soruya karşı katılımcıların; %36'sı hiç sorun yaşamadıklarını belirtmişlerdir. %37'lik önemli bir kesim "az" sorun yaşadıklarını, %21'lik kesim "orta" seviyede sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir. Çok fazla sağlık sorunu yaşadığını belirten katılımcılar ise %6'lık bir orana karşılık gelmektedir.

Tablo 5: Yaş Durumuna Göre Ailede Kronik Hasta Bulunma Arasındaki İlişki

		Ailenizde kronik bir hastalığı bulunan birileri var mı?		Total
		Yok (%)	Var (%)	
Yaş kategorisi	15-25	96,2	3,8	100,0
		39,1	2,8	26,0
		25,0	1,0	26,0
	26-40	61,5	38,5	100,0
		25,0	27,8	26,0
		16,0	10,0	26,0
Yaşı Durumu	41-55	59,4	40,6	100,0
		29,7	36,1	32,0
		19,0	13,0	32,0
	56-70	25,0	75,0	100,0
		6,2	33,3	16,0
		4,0	12,0	16,0
Total		64,0	36,0	100,0
		100,0	100,0	100,0
		64,0	36,0	100,0

Value:22.595 df:3 Sig.: ,0000

Araştırmaya katılanların üçte ikisi ailelerinde kronik hastalığı bulunan birilerinin olmadığını, üçte birinden az fazlasının (%36) ailesinde kronik hastalığı olan birisinin bulunduğunu ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılan sığınmacıların ailesinde kronik hastalığı bulunanların varlığı ile yaş durumları arasında yapılan karşılaştırmada aralarında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Buna göre sığınmacıların; 15-25 yaş aralığında olanlarının oldukça büyük bir kısmı (%96,2) ailelerinde kronik hastalığı bulunan birisi olmadığını, %3,8'i ise böyle birinin bulunduğunu belirtmiştir. Aynı soruya 26-40 yaş arasındaki sığınmacıların %61,5'i "yok" cevabını vermişken %38,5'ine yakın kısmı bu soruya "var" cevabını vermiştir. 41-55 yaş aralığı dikkate alındığında, ailesinde kronik hastalığı olan birilerinin olduğunu belirtenlerin oranı %40,6 olarak karşımıza çıkarken ailesinde böyle birinin bulunmadığını ifade edenlerin oranı %59,4 seviyesindedir. 56-70 yaş arası sığınmacıların 4'te 3'ü (%75) ailesinde kronik bir hastalığı bulunan birileri olduğunu belirtmiş ve kalan %25'lik kesim ise böyle birinin olmadığını ifade etmiştir. Yaş aralığı arttığında sorulan soruya "yok" cevabını verenlerin sayısının giderek düştüğü görülmektedir. Biyolojik yaş arttıkça hasta bulunduğu yönündeki bilgi ve kanaatte artmaktadır.

Tablo 6: Sağlık Sistemine Erişme Durumu

Sağlık sistemine erişiminiz nasıldır?	Percent
Sağlık sigortam olmadığı için muayene olurken problem yaşıyorum	3,0
İlk destek aşamasında sorun yaşıyorum	16,0
Sağlık kuruluşlarına ulaşımda problem yaşıyorum	15,0
Tercüme problemi yaşıyorum	28,0
Problem yaşamıyorum	38,0
Total	100,0

Katılımcıların sağlık sistemine erişim imkânlarını öğrenmeye yönelik sorulan soruya; "Sağlık sigortam olmadığı için muayene olurken problem yaşıyorum" diyenler %3, "İlk destek aşamasında sorun yaşıyorum" diyenler %16, "Sağlık kuruluşlarına ulaşımda problem yaşıyorum" diyenler %15, "Tercüme problemi yaşıyorum" diyenler %28 ve "Problem yaşamıyorum" diyenler ise %38'lik orana karşılık gelmektedir. Cevaplar değerlendirildiğinde katılımcıların sorunlarının ağırlıklı olarak sağlık hizmetinden kaynaklı değil, sağlık hizmeti alma sürecinde yaşadığı teknik sıkıntılardan kaynaklandığı söylenebilir.

3.4.Barınma Sorunları

Türkiye yaklaşık olarak 5 milyon sığınmacı kişiye ev sahipliği yaparak dünyada en çok sığınmacı barındıran ülke konumunda olup bunlardan 2.7 milyonu Suriyeli sığınmacılar oluşturmaktadır. Ülkemizde bu sığınmacılar için 26 adet kamp alanı bulunmaktadır. Bu kamp

alanlarında 272 bin 811 kişi barınmaktadır. Ülkemizde bu kamplar haricinde barınan ise %90'lık bir kitle mevcuttur (İnsani Yardım ve Sivil Koruma, 2017, s. 2)

Hükümetin tesis ettiği kamplar dolu olduğu için, Suriyeli sığınmacıların büyük bir bölümü kamplarda kalamamakta ve Suriyeli mülteciler de dâhil olmak üzere Türkiye'de hiç kimse için kirayla sosyal konut sağlama gibi bir uygulama bulunmamaktadır. Ekim 2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği, İçişleri Bakanlığı'na bağlı valiliklere risk altındaki gruplara barınma yardımı sağlama olanağını tanısa da, bunu bir yükümlülük olarak ifade etmemektedir (Geçici Koruma Yönetmeliği Akt Uluslararası Af Örgütü, 2014:28).

Kamp dışında yaşayan Suriyeli mülteciler çok zor koşullar altında yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır. Gaziantep Mazlum-Der yöneticisi Suriyeli mülteci bir ailenin, "ellerindeki tek kaşığı paylaşarak yemek yediklerini belirterek, kendilerinden çatal kaşık yardımı istediklerini" ifade etmiştir (İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi, 2013, s. 9)

Geçici koruma altına alınmış Suriyelilerin barınma sorunlarını şöyle özetleyebiliriz. Ev sahipleri krizi fırsata çevirerek bakımsız, korumasız ve hijyen sorunu olan bodrum ve giriş katlarını normalin üzerinde fiyatlarla sığınmacı ailelere kiralamaktadır. Sığınmacı aileler imkânsızlık dolayısıyla kalabalık bir şekilde evlerde yaşamakta; bu durum mahremiyet alanının yoksunluğunu ve bir evde birden çok ailenin geniş aile olarak yaşamak zorunda kalmasını ortaya çıkarmıştır. Sadece başlarını sokabilecekleri bir çatı olan mahremiyet alanından yoksun bu evlerin, sığınmacı aileleri daha farklı alanlarda psikolojik olarak etkilediği ve ileride bu yoksunluğun toplumla uyum sağlamada sıkıntılara yol açacağı öngörülmektedir.

Kamp dışında evlerde kalanların da yaşadığı, fakat çadırlarda yaşayanlar için kış mevsimi itibarıyla daha da önem arz eden ısınma sorunu, karşı karşıya kaldıkları problemlerden bir diğeridir. Maddi ve manevi zorluklarla uğraşan aileler, bu sorunların etkisiyle güvenlik, temizlik gibi temel ihtiyaçlarını gidermekte sorun yaşamaktadırlar (T.C Nevşehir Valiliği İl İnsan Hakları Kurulu).

Tablo 7: Barınma problemi Yaşama Durumu

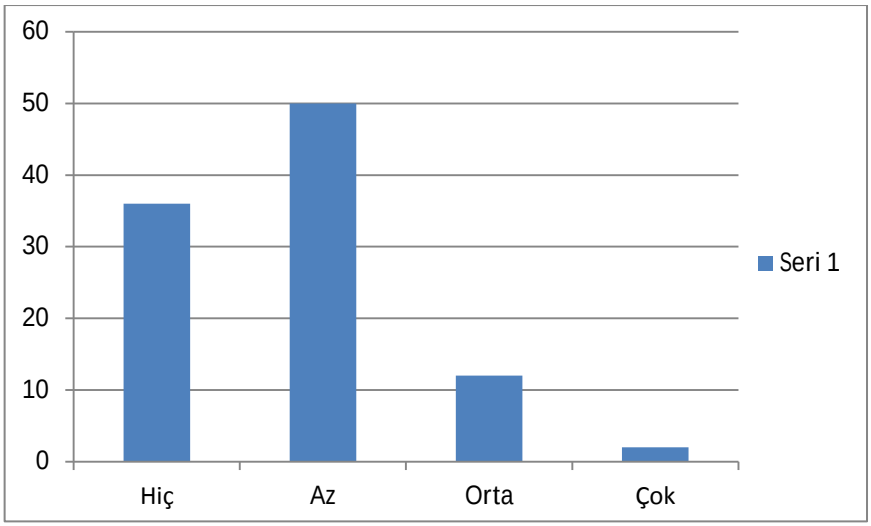

Araştırmaya katılan sığınmacılara barınma problemi yaşayıp yaşamadıkları ile ilgili sorulan sorulara sığınmacıların %36'sı hiçbir sorun yaşamadığını belirterek yanıt vermiştir. Az düzeyde sorun yaşadığını belirtenler katılımcıların tam olarak yarısına (%50) denk gelirken, orta düzeyde sorun yaşadığını belirten sığınmacıların oranı ise %12 düzeyindedir. Çok fazla sorun yaşadığını belirtenler %2'lik küçük bir kesime karşılık gelmektedir. Burada barınma konusunda sorun yaşama durumunun ifade edilmesinin subjektif bir niteliğe sahip olduğu gerçeğini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Tablo 8: Demografik Özellikler ve Barınma Problemi Arasındaki ilişki

			Barınma Problemi				**p**
			Hiç	**Az**	**Daha fazla**		
Yaş	15-25	N				06	07
		%	53,8	30,8	15,4		
	26-40	N					
		%	38,5	46,2	15,4		
	41+	N					
		%	25,0	62,5	12,5		
Cinsiyet	Erkek	N				14	45
		%	33,3	49,0	17,6		
	Kadın	N					
		%	38,8	51,0	10,2		
Eğitim Durumu	İlköğretim ve altı	N				71	51
		%	28,6	57,1	14,3		
	Lise ve üzeri	N					
		%	53,3	33,3	13,3		
Aylık Hane Gelir Durumu	0-500tl	N				68	30
		%	26,9	57,7	15,4		
	501+tl	N					
		%	39,2	47,3	13,5		
Türkiye'de Olmaktan Mutluluk Durumu	Genellikle mutlu	N					
		%	41,8	43,0	15,2		
	Genellikle mutsuz	N					
		%	14,3	76,2	9,5		

*: p<0,05 **: p<0,01 ***: p<0,001

Uygulanan Ki Kare analizi sonucuna göre barınma problemleri ile yaş, cinsiyet, eğitim durumu, aylık hane geliri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmazken (p>0,05) barınma problemleri ile Türkiye'de olmaktan mutluluk durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (p<0,05). Bu verilerin ışığında barınma problemleri azaldıkça katılımcıların Türkiye'de olmaktan mutlu olma oranları artmaktadır.

3.5.Sosyal Sorunları

Geçici koruma kapsamında Türkiye'de bulunan ve zaman zaman sığınmacı diye adlandırılan savaş mağduru Suriyelilerin birçok sosyal problemi bulunmaktadır. Komşuluk ilişkileri, alış veriş kültürü, arkadaşlık ilişkileri, sosyal ve kültürel aktiviteler, geleneksel yaşam tarzları birbirinden farklı olan iki toplum vardır. Türk toplumu her ne kadar Suriyeli vatandaşlara yakın dursa ve sorunlarıyla ilgilense de insanların doğup büyüdüğü yerlerden aldığı hazzı hissetmeleri mümkün değildir. Ancak iki kültürün birbirine yakın olması ve aynı manevi duyguları paylaşması bir avantaj olarak görülmekte ve değerlendirilmektedir.

Bu çalışmada Suriyelilerin sosyal sorunları kültürel farklılıklar incelenerek tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 9: İki Ülke Vatandaşları Arasında Kültürel Farklılık Durumu

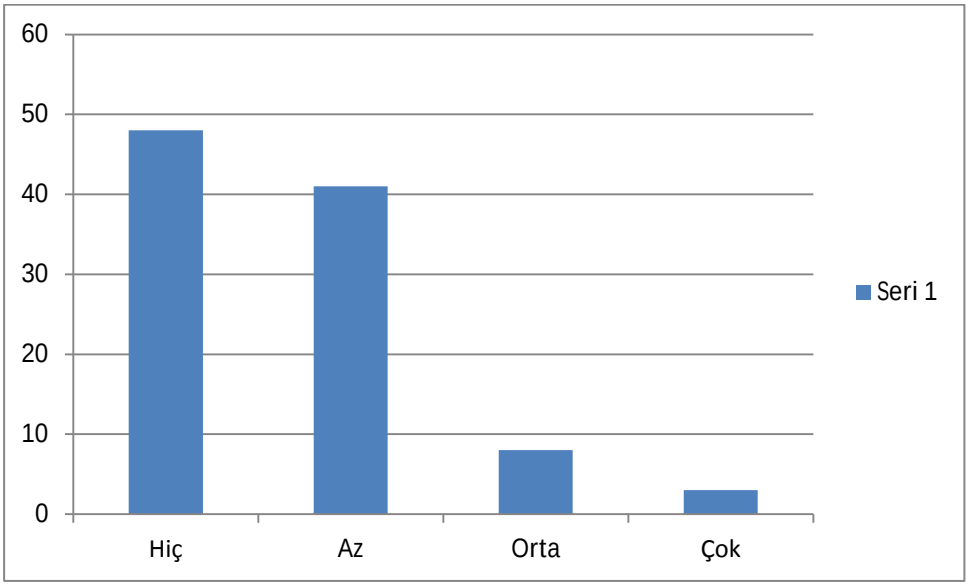

T.C. vatandaşları ile sığınmacılar arasındaki kültürel farklılıkları ölçmek üzere sorulan soruya verilen cevap dikkate alındığında; sığınmacıların neredeyse yarısı (%48) hiçbir farklılık olmadığını ifade etmiştir. Az seviyede farklılık olduğunu belirtenler ise %41'lik bir seviyeye karşılık gelmektedir. Katılımcıların önemli bir kısmı hiç ve az cevaplarını vermişken, orta düzeyde (%8) farklılık olduğunu belirten ve çok fazla (%3) farklılık olduğunu belirten sığınmacılar katılımcıların %11'lik bir kısmını oluşturmaktadır. Farklılık yok veya az diyenleri birleştirdiğimizde Suriyeli vatandaşların kendilerini Türk toplumundan farklı görmedikleri söylenebilir. Bu durum onların Türkiye'de kalma sebeplerinden biri olduğunu veya Türkiye'de sosyallik ve mutluluk açısından çok sorun yaşamayacaklarını göstermektedir.

Tablo 10: Kültürel Farklılıklar ile Demografik Değişkenler Arasındaki İlişki

			Kültürel Farklılıklar			χ^2	p
			Hiç	**Az**	**Daha fazla**		
Yaş	15-25	N					
		%	65,4	19,2	15,4		
	26-40	N					
		%	42,3	50,0	7,7		
	41+	N					
		%	41,7	47,9	10,4		
Cinsiyet	Erkek	N					
		%	43,1	45,1	11,8		0,608
	Kadın	N					
		%	53,1	36,7	10,2		
Eğitim Durumu	İlköğretim ve altı	N					
		%	47,1	44,3	8,6		0,387
	Lise ve üzeri	N					
		%	50,0	33,3	16,7		
Aylık Hane Gelir Durumu	0-500 tl	N					
		%	34,6	46,2	19,2		0,157
	501+tl	N					
		%	52,7	39,2	8,1		

*: p<0,05 **: p<0,01 ***: p<0,001

Uygulanan Ki Kare analizi sonucuna göre kültürel farklılıklar ile yaş, cinsiyet, eğitim durumu, aylık hane geliri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır (p>0,05).

Türkiye'nin iltica edilen diğer ülkelerden birçok farkı bulunmaktadır. Bu farkların en önemlilerinden biri de dildir. İltica edilen ülkelerden Ürdün, Lübnan, Irak ve Mısır'da mültecilerin ana dilleri Arapça konuşulmaktayken, Türkiye'de Türkçe konuşulmaktadır. Bu nedenle sığınmacılar iltica ettikleri ülkeler içerisinde sadece Türkiye'de farklı bir dille karşılaşmakta ve öğrenmeye çalışmaktadırlar (Akkaya, 2017:180).

Bulunduğunuz ülkenin dilini bilmeniz, her türlü hizmete erişim, çalışma, uyum, sosyal ilişkiler ve alış veriş gibi birçok açıdan bireyi rahatlatacak ve yaşamı kolaylaştıracaktır. Suriyeli çocuklar, Türk okullarında ve Türkiye müfredatına göre ders alacaklarsa mutlaka Türkçeyi öğrenmeleri gerekir. Bunu yapamazsanız eğitime tabi olamaz veya başarılı olmazsınız. Eğitim sürecinde olması gereken bir çocuk okula gitmez yada gidemezse, sokağın acımasız ve tehlikeli kucağına düşmüş olacaktır. Dilencilik, çırak veya sokağın çocuğu olmaya aday olacaktır. Uzun vadede bu sorunu çözmezseniz, ileriki yıllarda bu çocuklar yetişme şartları ve imkânsızlıkları dolayısıyla sokakta toplum için bir risk ve tehdit olarak karşımıza çıkacaklardır.

Bu sorunu anlamak ve Türkçe öğrenme seviyelerini ölçmek için "Türkçe konuşma zorluğu yaşıyor musunuz" diye sorulan soruya verilen cevap aşağıdadır.

Tablo 11: Türkçe Konuşma Zorluğu Yaşama Durumu

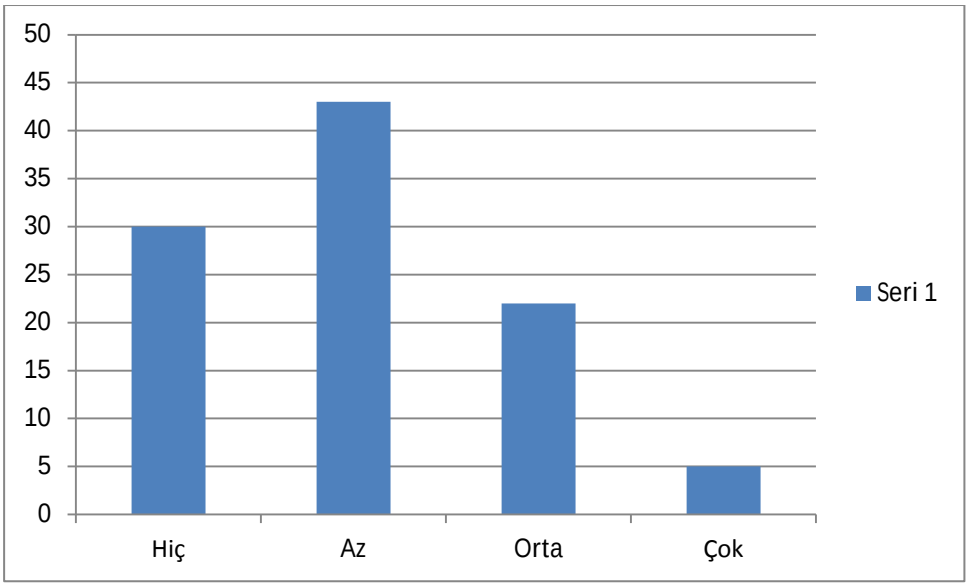

Katılımcıları üçte bire yakını (%30) hiç sorun yaşamadıklarını, yarıya yakını (%43) az sorun yaşadıklarını, beşte biri orta düzeyde sorun yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Pratik hayata bakıldığında dil bilgisi ve Türkçe bilmeye dayalı oldukça fazla sorun olduğu görülmektedir. Ankete katılanların sorun görmemeleri pratik hayattaki gözlemlerimizle örtüşmemektedir. Doğru bilgi vermek konusunda bir zaafın olabileceği düşünülmekle birlikte anket soruları cevaplanırken zaman zaman tercüman kullanılmış ve soruların büyük bir bölümünü anlama zorluğu çektikleri gözlemlenmiştir.

3.6. Psikolojik Sorunları

İnsanların rahat olabilmeleri için ruhsal sorunları olmaması gerekir. Bulunduğu çevreden olumsuz tepkiler alan, kendi içselliğini başkalarıyla paylaşamayan, duygu yüklü olarak yaşamak zorunda kalan bireylerin rahat yaşamaları mümkün değildir. Özellikle kendi toprağından, bağından, bahçesinden ani refleks ve can korkusuyla ayrılıp birçok imkânlarını bırakarak Türkiye'ye gelen Suriyeli vatandaşların önlerindeki karamsar tablo ve gelecekleriyle ilgili kaygıları, psikolojik olarak kendilerini rahatsız etmekte ve normalleşme sürecine girememektedirler. Ülkelerinde savaşın devam etmesi, yakınlarını kaybetmeleri, çevrelerini ve işlerini bırakıp Türkiye'de vasıfsız işlerde çalışmaları veya yaşam şartlarını zorlamaları kendilerini çok rahatsız etmekte ve stres ve kaygı düzeyleri her geçen gün artmaktadır.

Kişinin alıştığı ortamdan ayrı kalması yalnızlık, yabancılaşma, kendini değersiz görme gibi duyguları tetiklemekte, yakınlarının yokluğu ve onları bırakmasından ötürü hissedilen pişmanlık duyguları bireyi etkileyerek yoğun stres yaşamasına neden olmaktadır. Göç eden ailelerde ve bireylerde birçok psikiyatrik sorunun ortaya çıktığı; özellikle depresif bozukluklar, anksiyete bozuklukları, samotoform bozukluklar ve uyum bozukluklarının sık

görüldüğü belirtilmektedir. Göçün, en temelde, kişinin büyük bir gruba ait olma duygusunun kaybına, kültürel yaşamın ve geleneklerin terk edilmesine neden olduğu düşünüldüğünde, göçün ruhsal etkileri de öngörülebilir. Yeni yerleşilen yerde bu kayıplara eşlik edecek olan yalnızlık duygusu, sosyal rollerdeki değişim, kültürel norm ve değerlerdeki belirsizlik ve bunun yol açtığı kültürel şok, göçmen kişi ve gruplarda yaşanan stresi açıklayan ve ruhsal bozuklukları işaret eden değişkenlerdir (Aktaran: Tuzcu ev Bademli, 2014:61).

Farklılıklar veya toplumun çeşitli alanlarına katılmayı engelleyen faktörler, göçmenlerin sadece dini veya kültürel özellikleriyle de sınırlı değildir. İşgücü göçü yoluyla, belli niteliklere sahip ve belli amaçlarla başka ülkelerden getirilen insanların, göç öncesi ve sonrasında maruz kaldıkları yaşam koşulları ve bunların neden olduğu psikolojik ve sosyal sonuçlardan kaynaklanan ortak özellikleri vardır. Bu göçmenler zamanla, benzer duygusal izleri taşıyan, beraberinde getirdikleri özellikleri ile birçok yönden ortak bir kaderi paylaşan ve bu nitelikleriyle sosyal ve toplumsal ihtiyaçları, içinde yaşadıkları ülkelerdeki çoğunluk toplumlarınınkinden farklılaşan kitleler oluşturmuşlardır (Akdeniz Üniversitesi Avrupa Birliği Araştırma Ve Uygulama Merkezi (2011).

Suriyeli sığınmacıların ülkelerinden kopmaları, prestijli ve seviyeli bir hayat tarzı olan insanların Türkiye'de savaşın bitmesini beklemeleri ve bu süreçte yaşam mücadelesi vermeleri hazmetmeleri zor bir durumdur. Güvensizlik deneyimleri, uyum sağlama baskısı, kimlik çatışmaları, sosyo-kültürel izolasyon ve yetersiz toplumsal destek, önyargılarla, klişelerle ve ayrımcılıkla mücadele etme zorunluluğu, göçmenlerin psikolojik sağlığına açıkça zarar vermektedir (Knipper ve Bilgin, 2009).

Sonuç

Suriye'den Türkiye'ye gelen ve halen gelmeye devam eden geçici koruma altına alınmış Suriyeliler eğitim, sağlık, uyum, barınma, ekonomik, sosyal, kültürel ve psikolojik birçok sorun yaşamaktadırlar.

Eğitim sürecinde olup ailesi ile birlikte Türkiye'ye gelen Suriyeli çocukların eş değer okul, dil bilgisi ve denklik gibi sebeplerden kaynaklanan okullara devam edememe riskleri ve sorunları vardır. Türkiye bu çocuklara yönelik kendi müfredatlarına uygun, Arapça eğitim aldıkları okullar açtığı gibi, bir kısmı da Türk okullarına gitmektedirler. Ancak sınıflarda çocuklarının sınıfında onları istemeyen Türk veliler bulunabilmektedir. Suriyelilerin eğitim konusunda önemli bir şikayetlerinin olmadığı bulgularımız arasındadır.

Yeni neslin daha sağlıklı bir şekilde büyümesi adına çocuklar büyük öneme sahiptir. Çocukların psiko-motor becerilerini ve diğer yeteneklerini geliştirebilmeleri adına okulla birlikte yürütülecek kurslar açılmalı ve çocuklar sokağa ve iş alanlarına itilmemelidir. Suriyeli sığınmacı çocuklara, okul öncesi eğitim zorunlu kılınarak gerekli adaptasyon materyalleriyle çocuklar okula hazırlanmalıdır.

Suriyeli sığınmacılara işverenlerin bakış açısı ucuz işgücü niteliğinde olduğu için mesleki anlamda çalışanların sömürüldüğü gözlemlenmiştir. Bununla ilgili olarak ilgili devlet dairelerinde Suriyeli sığınmacıların mesleklerine dair incelemeler yapılıp İŞ-KUR benzeri bir

sistemle zanaat sahipleri uygun iş merkezlerine yönlendirilmeli; ilerleyen dönemlerde de bunların takibinin yapılmasına yönelik bir çalışma alanı oluşturulmalıdır. Bu insanların vasıflarından yararlanmak ve Türkiye'de yaşamaları dolayısıyla işgücünü ülkenin kalkınması yönünde kullanmak her iki tarafın da lehine olacaktır.

Suriyeli sığınmacıların Suriye'deki çatışma ortamlarından kaçarak ülkemize sığınmalarıyla arkalarında bıraktıkları mesleki rol ve statüleri burada bulamamaları, kişilik karmaşası yaşamalarına sebep olmaktadır. Gerekli çalışmalar yapılarak elimizde bulunan hazır halde yetişmiş elemanların topluma aktif katılımı sağlanmalıdır.

Sığınmacı olarak ülkemize gelmiş olan bireylerin sahip oldukları yetenek, bilgi ve becerilerin keşfedilip SWOT analizleri yapılarak kişisel dosyalar oluşturulmalıdır.

Suriyeli sığınmacıların yaşamış oldukları şok etkisi ve yas sürecinin psikolojik yıkıntılarının kaldırılması adına, psiko-sosyal destek mekanizmalarının oluşturulması için tedavi alanları gerekmektedir.

Sığınmacılar ülkeye girişlerinden itibaren belli sorunlarla karşılaşmakta ve bu sorunları çözme yolunda doğru adımları atmakta zorlanmaktadırlar. Bu sorunların tespitine yönelik bütün Suriyeli sığınmacıları kapsayacak şekilde detaylı araştırmalar yapılarak, onlara ait ayrı sistemler oluşturulmalı ve sığınmacılara yönelik devlet dairelerinde haklarını savunacak, koruyacak birimler açılmalıdır.

Suriyeli sığınmacılara illerde bulunan konuk evlerinde kısa süreli, kendilerine barınacak mekân bulana kadar barınma izinlerinin verilmesine yönelik çalışma yapılmalıdır.

Suriyeli sığınmacılar için yapılan yardımların ve çalışmaların daha verimli olup iyi sonuçlar vermesi için resmi kurumlar ve sivil toplum kuruluşlarının entegre edilmiş bir biçimde işleyişlerinin devam ettirilmesi, ortak proje ve planlamaların yapılması gerekmektedir.

Suriyeli sığınmacıların hukuki alanda sorun yaşamaları halinde danışabilecekleri, yönlendirilebilecekleri etkin bir danışmanlık merkezi oluşturulmalı ve ülkedeki hukuki sürecin işleyişi, sığınmacılar açısından sürece hâkim kişilerce aktarılmalıdır.

Kaynakça

Akdeniz Üniversitesi Avrupa Birliği Araştırma Ve Uygulama Merkezi (2011) Editörler: Erol Esen – Zeliha Yazıcı, *"Onlar Bizim Hemşehrimiz*, Uluslararası Göç Ve Hizmetlerin Kültürlerarası Açılımı, Siyasal Kitabevi, Ankara

Akkaya, A. (2017). *Suriyeli Mültecilerin Türkçe Algıları*. EKEV Akademi Dergisi, 179-189

Aksoy Z. *Uluslararası Göç Ve Kültürlerarası İletişim*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 2012; 5(20):292-303.

Erdoğan, M. M. ve ark., *Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Akademisyen ve Üniversite Öğrencilerinin Durumu, Sorunları ve Beklentileri Araştırması*- Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi 2017

Gülay, M. (2016). *Savaş,Göç ve Sağlık: Sağlık Hakları Alanında Hukuki Düzenlemeler*. *Türk Tabipler Birliği*.

Harunoğulları, M. (2016). *Suriyeli Sığınmacı Çocuk İşçiler ve Sorunları:Kilis Örneği*. s. 29-63.

Hovey JD, Magana CG. *Migrant farmworker stress: mental health implications. J Psychol 2002; 136:493-513.*

İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, (Erş. Trh. 28.08.2017

İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi. (2013). *Sivil Toplum Örgütlerinin Suriyeli Mülteciler İçin Yaptıkları Çalışmalar İle İlgii Rapor*

İnsani Yardım ve Sivil Koruma. (2017). *Türkiye: Mülteci Krizi.*

Knipper, Michael & Bilgin, Yaşar: *Migration und Gesundheit*, Konrad Adenauer Stiftung, 2009

Korkmaz, A. Ç. (2014). *Sığınmacıların Sağlık ve Hemşirelik Hizmetlerine Yarattığı Sorunlar*. Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi.

Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi. (2016). *Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler: Uzun Vadeli Entegrasyon İçin Fırsatlar ve Zorluklar*., (s. 1-24)

Schovers MA, Muijsenbergh ME, Largo-Janssen AL. *Self-rated health and health problems of undocumented immigrant women in the Netherland: a descriptive study*. J Public Health Policy 2009; 30:409-422.

T.C Nevşehir Valiliği İl İnsan Hakları Kurulu. (2016). *Geçici Koruma Altındakiler, Sığınmacılar, Göçmenler ve Mülteciler Raporu.* Nevşehir.

Tuzcu, A., Bademli K., (2014) *Göçün Psikososyal Boyutu, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*-Current Approaches in Psychiatry 2014; 6(1):56-66, doi: 10.5455/cap.20130719123555, eISSN:1309-0674 pISSN:1309-0658

Uluslararası Af Örgütü. (2009). *İki Arada Bir Derede:Türkiye Mültecilere Koruma Sağlamıyor*

Yavuz, Ö. (2015). *Türkiye'deki Suriyeli Mültecilere Yapılan Sağlık Yardımlarının Yasal ve Etik Temelleri*. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütisü Dergisi, 265-280

Postere Yansıyan Göçmen Karşıtlığı: Macaristan Örneği

Öğr. Gör. Oğuz TUNÇEL*

Özet

Toplumda belli konulara dikkat çekerek farkındalık yaratmak, geniş kitleleri etkileyerek belli tutum ve davranışlara yöneltmek amacıyla tasarlanan afişler (poster) eskiden olduğu gibi günümüzde de birçok kurum ve kuruluşun sıkça başvurduğu etkili görsel iletişim araçlarından biridir. İletişim çağında binlerce görsel tarafından kuşatılarak hedef haline gelen bireyin beklenmedik bir anda karşısına çıkan afişler bu özelliğiyle diğer grafik tasarım ürünleri içerisinde ayrı bir öneme ve işleve sahiptir. Günlük hayatta çoğu zaman gözümüze çarpan, kendisinden kaçamadığımız afişler sergilendikleri kamusal alanlarda etkin bir iletişim sağlar. Bilinçli bir şekilde şehrin en işlek caddelerini, duvarları, pano ve billboardları, otobüs ve metro istasyonlarını kaplayan posterler sunduğu ayırt edici görsel estetik sayesinde binlerce imge bombardımanına maruz kalan bireyin dikkatini çekmeyi başarır. Günümüzde ticari ürün reklam ve tanıtımında, kültürel, siyasi ve sosyal içerikli kampanyaların da dahil olduğu birçok alanda kullanılan afişler bilgi vermenin yanında toplumu yönlendiren birer propaganda aracı haline gelmiştir. Devletler, hükümetler ve siyasi partiler vatandaşlar üzerinde kendi fikir ve düşüncelerini yaymak için sıkça bu tür araçlara başvurmaktadır. Özellikle seçim ve referandum dönemlerinde organize edilen afiş kampanyaları toplumun politik tercihlerinde önemli değişiklikler yaratmaya yardımcı olmaktadır.

Bu çalışma son yıllarda Avrupa'da sıkça tartışılan göçmenlik olgusunun afişlere nasıl yansıdığını ve bir propaganda aracı olarak nasıl kullanıldığını örneklerle ele alır. Özellikle Orta Doğu ve Üçüncü Dünya ülkelerinde yaşanan olumsuzluklar (savaş, siyasi istikrarsızlık, açlık, yoksulluk vb.) neticesinde ortaya çıkan zorunlu göç dalgasının Avrupa'ya etkileri ve yaşanan tartışmalar Macaristan örneği üzerinden değerlendirilir. Sığınmacı krizinde sert tutumuyla öne çıkan Macar Hükümetinin ülke genelinde başlattığı göçmen-karşıtı kampanyada yer alan afişler tasarım ve içerik açısından değerlendirilir.

Anti-immigration Reflected on Posters: Example of Hungary

Abstract

The posters designed to draw attention to certain topics in the society and to raise awareness and influence them to specific behaviors are one of the visual communication tools frequently used by many institutions and organizations today. In the age of communication, the poster that suddenly faces the person surrounded by thousands of visuals has a seperate design and function within other graphic design products with this feature. Posters we have often missed eye-catching, are able to communicate effectively in public spaces where we can not escape. The posters covering the city's busiest streets, walls, bilboards, buses and subway stations are able to attract the attention of thousand of people who are subjected to image bombardment with distinctive visual aesthetics. Nowadays, posters used in many areas, -commercials advertisements, uncluding cultural, political and social campaigns- and it have become a propaganda tool thet guides the society as well as providing information. States, governments

* Bülent Ecevit Üniversitesi

ant political parties often uses these tools to spread their ideas and thoughts on citizens. Poster campaigns, especially organized during election and referendum periods, are creating significant changes in the political choice of the society.

This study examines how the immigration -which has been frequently discussed in Europe over recent years- is reflected in poster and how it is used as a means of propaganda. Particularly, the effects of the forced migration wave emerginng in the Middle east and developing countries due to the negativities (war, political instability, hunger, poverty, etc.) and controversial argument are assessed on the Hungary example. The posters in the anti-migration campaign organized by the Hungarian government throughout the country are examined in terms of design and content.

Giriş

Günlük yaşamda her an karşımıza çıkan, rastladığımız her yerde zorunlu olarak kendisinden kaçamadığımız afişler etki alanının genişliği sebebiyle yaygın bir kullanıma sahiptir. Günümüzde bilgilendirme, reklam ve tanıtım yanında etkin bir propaganda aracına dönüşen afişler kitleleri yönlendirici bir etkiye sahiptir. Verilmek istenen mesajı hedef kitleye ileterek bireylerin politik tercihlerine etki eden propaganda afişleri birey ve toplumu belli tutum ve davranışlara sevk eder. Biçim ve içerik yönünden bilinçli bir tercih ve planlı bir tasarım sonucu ortaya çıkan bu tür afişler yaratıcı bir süreç gerektirir. Hitap ettiği kitlenin sosyo-kültürel yapısını dikkate alarak ona uygun çözümler geliştiren afişler toplumsal refleksleri tetikleyerek kitleleri ikna edebilmektedir. Özellikle mevcut sosyal, ekonomik ve siyasi şartlarda herhangi bir değişikliğin yaşanmasının zor olduğu referandum dönemlerinde kısa zaman içerisinde halkı ikna ederek kitlelerin inanışlarında değişim yaratma potansiyeli taşıyan afişler hükümetlerin ve siyası partilerin çokça başvurduğu görsel tasarım araçlarından biridir. Oluşturulan yapay algılarla toplumu manüple etmeye yönelik bu tür çabalar özellikle kararsız seçmenleri etkileyerek onları belirli davranışlara yönlendirir.

İlk kez 2015 yılında kendi ülke sınırları içerisine doğru yaşanan sığınmacı akınıyla karşılaşan Macar Hükümeti, Avrupa Birliği'nin mülteci krizine yönelik "zorunlu kota" politikalarına şiddetle karşı çıkar. Göçmenlerin Avrupa Birliği üyelerine dağıtılması ve paylaşımı kapsamında Birlik tarafından alınan kararı bir dayatma olarak görür. Macar Hükümeti ülkeye gelen sığınmacıların Macar Ulusal Meclisi'ne sorulmadan yerleştirilmesine karşı çıkar. Bulgaristan ve Yunanistan üzerinden Almanya ve diğer AB ülkelerine gitmek isteyen göçmenlerin güzergahında yer alan Macaristan, mülteci akınını durdurmak amacıyla Sırbistan ve Hırvatistan sınırına duvar örer. "Sınır avcısı" adı verilen özel polis timleriyle Sırbistan sınırındaki mülteci geçişlerini önlemeye yönelik tedbirler alır (http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37260979, 15 Eylül 2017'de erişildi). Çok sayıda güvenlik gücüyle koruduğu sınırlarını dikenli tellerle kapatır. Medyanın gündeme taşıdığı Göçmen Toplama Merkezleri'nde yaşanan insanlık dışı uygulamalar tüm dünyada tepkiyle karşılanır. Ülke içinde de bir takım gruplarca destek bulan bu ırkçı adımlar insan hakları örgütlerinin sert tepkilerine yol açar.

Viktor Orban Hükümeti, izlediği göçmen politikalarını meşrulaştırmak ve popüleritesini artırmak amacıyla Macar halkına: *"AB'nin, Macar vatandaşı olmayan kişileri, Ulusal*

Meclisin onayı olmadan Macaristan'a yerleştirmesine karar vermesini kabul ediyor musunuz?" sorusunu yöneltir (http://aa.com.tr/tr/dunya/macaristan-ulusal-meclisinde-siginmaci-teklifi, 17 Eylül 2017'de erişildi). Egemenlik hakları çerçevesinde bu kararın Macar halkına bırakılması gerektiğini savunur ve 24 Şubat'ta bir referandum kararı alır. 2 Ekim 2016 yılında ülke genelinde yapılacak referandum öncesi yabancı karşıtlığı ve milliyetçilik polemiği üzerinden kamuoyunun desteğini almaya çalışan Orban liderliğindeki Fidesz Partisi bir kampanya başlatır. Egemenlik haklarının ihlal edildiğini savunan Macar Hükümeti, bu seçimi kazanarak Avrupa Birliği'nde mülteci karşıtı yeni bir süreci başlatmak ister. AB kotaları çerçevesinde payına düşen 1.294 sığınmacıyı kabul etmek istemeyen Hükümet, "Hayır" kampanyası başlatır. Mültecileri Avrupa Birliği'nin güvenliği ve geleceği için bir tehdit olarak gören Hükümet, seçim kampanyasını bu konsept üzerinden kurgular. Brüksel'den referandumda çıkacak sonucu dikkate almasını ister (http://www.milliyet.com.tr/macaristan-da-siginmaci-referandumu-dunya-2320181, 17 Eylül 2017'de erişildi). Referandum kapsamında halka açık alanlar Hükümetin politikalarını destekleyen propaganda afişleriyle donatılır.

Göçmen Karşıtı Kampanya

2 Ekim 2016'da yapılacak halk oylamasının geçerli olabilmesi için ülkede yaşayan 8.2 milyon seçmenin %50'sinin oy kullanmasını hedefleyen Macar Hükümeti, ülke genelinde geniş katılımın sağlanması için bir çalışma başlatır. İzlediği göçmen karşıtı politikaların haklılığını savunan Macar Hükümeti, referandumda istediği sonucu elde etmek için ülke genelinde poster (afiş) kampanyası başlatır. Kampanya için yüksek bütçeli kaynak ayıran Hükümet, yaklaşık 188 milyon TL'lik bir harcama yapar. Birçok yayın organında ve reklam panolarında yer alan afişlerde özellikle göçmen tehdidi vurgulanır. Aşağıda yer alan infografik kampanyayı kısaca özetler niteliktedir:

İnfografik: Macaristan'daki sığınmacı referandumu
Kaynak: Anadolu Ajansı (http://aa.com.tr/tr/info/infografik/2006, 22 Eylül 2017'de erişildi).

Macaristan Başbakanı Viktor Orban, yaptığı bir konuşmada sığınmacıları neden kabul etmek istemediklerini şöyle açıklar:

> "Macaristan, başkalarının izlediği yanlış sığınmacı politikasının acı meyvelerini kendisine dayatmalarına izin vermeyecek. Suçu, terörizmi, eşcinsellik korkusunu, Yahudi düşmanlığını Macaristan'a ithal etmek istemiyoruz. Macaristan'da hukuk dışı şehir bölgeleri olmayacak. Çeteler, eşlerimize ve kızlarımıza saldırmayacak", "Macaristan'ın değişmesini istemiyoruz. Macaristan'ın hem etnik hem de din açısından aynı kalmasını istiyoruz", "Müslüman sayısı her geçen gün daha da artacak. Avrupa tanınmaz hale gelecek." (http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/orbanin-referandum-hesabi-tutmadi/658712, 22 Eylül 2017'de erişildi).

Referandumda çıkacak "Hayır" sonucu Macar Hükümetinin hem Avrupa Birliği'ne hem de kendi iç siyasetine yönelik önemli bir mesaj verecektir. Özellikle kampanya süresince kullanılan nefret söylemi üzerinden popülaritesini artırmaya çalışan Viktor Orban, ülkenin sağlık, eğitim ve yolsuzluk gibi tartışılan konularını gündemden düşürme fırsatı yakalar. Katılımın %50'nin altında kalması nedeniyle teknik olarak geçersiz sayılan referandum sonucunda ortaya çıkan % 98'lik (3 milyon 204 bin seçmen) destek oranı ise bu kampanyayı önemli kılar.

İçerik ve Biçim Yönünden Afişlerin Değerlendirilmesi

İktidar partisi Fidesz'in yürüttüğü kampanya süresince kullanılan afişler içerik açısından değerlendirildiğinde yabancı karşıtlığı öne çıkar. Nefret söylemi içeren sloganlarla sığınmacılar ülke güvenliğini tehdit eden potansiyel suçlular gibi gösterilir. Terör tehdidi vurgulanarak toplum üzerinde suni bir güvenlik endişesi yaratılmaya çalışılır.

Afiş 01: Risk Alamayız, Hayır'ı Oylayın
Kaynak: www.yenisafak.com/dunya/macaristanda-siginmaci-referandumu, 15 Eylül 2017'de erişildi.

Yukarıdaki afişte kullanılan sloganın Macar bayrağı üzerinde yer alması özellikle milliyetçi akıma hitap eder. "Risk Alamayız, Hayır'ı Oylayın" çağrısı Avrupa'da hızla yükselen aşırı sağ seçmeni hedef alır. Toplumda tedirginlik yaratan, yabancı düşmanlığını pekiştiren söylemler tercih edilir. Göç etmek zorunda kalan halklar ile terör arasında ilişki kurulmaya çalışılır. Avrupa'da yaşanan terör saldırılarının faili olarak sığınmacılar hedef alınır. Sığınmacıların Avrupa'ya terör taşıdığı ve batı değerlerini tehdit ettiği algısı yaratılır. Afişin arka fonunda yer alan ve ülkenin bağımsızlığını simgeleyen Macar bayrağının kullanımı milliyetçi cepheye ve aynı zamanda Avrupa Birliği'ne de bir mesaj gönderir. Birlik; ulusal meselelerde ülke vatandaşlarının aldığı kararlara ve egemenlik haklarına duyarlı olmaya çağrılır.

Afişlerde kullanılan sloganlar göçmenler hakkında negatif bir algı yaratmaya yöneliktir. Gerçeği yansıtmayan provokatif söylemler yabancı düşmanlığını (xenophobic) tetikleyen klişe mesajlar içerir:

"Eğer Macaristan'a gelirsen, Macarların işini ellerinden alamazsın",

"Eğer Macaristan'a gelirsen, yasalarımıza ve kültürümüze saygılı olmalısın",

"Biliyor musunuz? Sığınmacı krizinin başlangıcından beri Avrupa'da 300'den fazla kişi terör saldırılarında hayatını kaybetti",

"Biliyor musunuz? Paris saldırısını sığınmacılar yaptı",

"Biliyor musunuz? Sığınmacı krizinin başlangıcından beri Avrupa'da kadınlara karşı tacizler olağanüstü artış gösterdi".

Bu gibi popülist söylemler göçmen karşıtlığını ve yabancı düşmanlığını tırmandırmaya yönelik niyetleri açıkça ortaya koyar. Mültecileri muhatap alan ve doğrudan onlara yönelik söylemler içeren posterler iletişim dilinin Macarca olması ve göçmenler tarafından okunup anlaşılamaması yönünden değerlendirildiğinde ise göçmenlerden çok Macar halkına hitap eder. Hedef kitle sığınmacılar değil gerçek dışı söylemlerle korkuya kapılarak oy vermeye çağrılan Macar halkıdır.

Afiş 02 : Paris saldırılarının göçmenler tarafından yapıldığını biliyor muydunuz?
Kaynak: http://www.euractiv.com/wp-content/uploads/sites/, 15 Eylül 2017'de erişildi.

Afiş 03 : Paris saldırılarının göçmenler tarafından yapıldığını biliyor muydunuz?
Kaynak: https://pbs.twimg.com/media/ CqYGZ5JXgAA57Jj.jpg, 15 Eylül 2017'de erişildi.

Afiş 04:"Biliyor musunuz? Sığınmacı krizinin başlangıcından beri Avrupa'da 300'den fazla kişi terör saldırılarında hayatını kaybetti"
Kaynak: https://bbj.hu/images2/201607/14689293445975vEq1XSZ2HkuQ_O.jpg, 15 Eylül 2017'de erişildi.

Afiş 05: Biliyor muydunuz? Mülteci krizinin başlangıcından bu yana Avrupa'da kadınlara karşı daha fazla tecavüz var.
Kaynak: https://cnet4.cbsistatic.com/img/FjgDoPIgRcPJubTiOvPAar6vp9k, 15 Eylül 2017'de erişildi.

Terörizm yanında ekonomik kaygılar da çarpıcı şekilde işlenir. Göçmenlerin ekonomiyi olumsuz etkileyeceği ve Macar vatandaşların işini elinden alacağı korkusu verilir. "Mülteciler işsizliği arttıracak" söylemleriyle göçmenler hedef haline getirilir.

Kampanya sürecinde kullanılan afişler görsel olarak incelendiğinde ise sade bir tasarım göze çarpar. Afişlerde Avrupa Birliği bayrağına benzer renkler tercih edilir. Arka plan rengi olarak Birlik bayrağının lacivert zeminine yakın bir kullanım söz konusudur. Zemin üzerinde yer alan sloganlar ise bayraktaki yıldızlara benzer altın sarısı ve beyaz renklerden oluşur. Birçok afişte görsel anlatımı bütünleyici ve destekleyici bir öğe olarak kullanılan tipografi, kampanya afişlerinde ön plandadır. Soğuk lacivert fon üzerinde kolayca fark edilen sarı renk dikkatin slogan üzerine toplanmasını sağlar. Okunaklı tırnaksız harflerden oluşan tipografik seçim herkesin zorlanmadan okuyabileceği şekildedir. Afişler okunaklı sade bir tipografiye sahip olsa da slogan metninin uzunluğu dikkat çeker. Afiş önünden geçip giden kitlelerin bir anda okuyup anlayacağı kısa sloganların tercih edilmemesi akılda kalıcılığı engeller. Tipografik düzenleme hem dikey hem de yatay afişlerin odağında yer alır. Ortadan bloklu metin düzenlemesi bu uyumu pekiştirir. Slogan, afişin 1/3'ünü kaplayacak şekilde yerleştirilerek tasarımın ağırlık merkezini oluşturur.

Sloganda özellikle dikkat çekmesi gereken kelimeler sarı renkle verilirken diğer kelimeler beyaz (dişi) renktedir. "Bunu Biliyor muydunuz?" gibi merak uyandıran sloganlar özellikle insanların dikkatini çekmek için büyük harf ve puntolarla yazılmıştır. Kutucuk içerisinde yer alan ve dikkat çeken alanlar Macarca "göçmen" kelimesiyle aynı rengi paylaşır. Aynı zamanda ölüm, tecavüz gibi toplum tarafından tepkiyle karşılanacak olumsuz kelimelerin de sarı renkle verilmesi göçmenlik ve suç arasında bir bağlantı kurmaya yöneliktir. Böylece göçmenler ile bu tür suçlar arasında bir ilişki yaratılmaya çalışılır. Tasarımda yer alan okunaklı ve tırnaksız tipografi, mesajı doğrudan tarafsız bir şekilde yansıtma amacı taşımaz. Yapılan tercih iletişime aracılık etme yanında mesajı güçlendirici bir

etkiye sahiptir. Verilmek istenen göçmen karşıtı negatif algı, tasarımcının sorumluluğu ve katkısıyla biçimsel olarak desteklenir. Görsel anlamda güçlendirilen mesajın şiddeti ve kurmak istediği ilişki düzeyi hedef kitle üzerinde etkisini hissettirir. Sözel bilgiyi okumayı doğru bir şekilde sağlayan tipografik düzenleme biçimsel olarak da bilinçli bir algı ve düşünceyi yansıtır. Seçilen fikir ve içerik, afiş tasarımı üzerinde inşa edilerek toplumun daha kolay kavrayabileceği şekilde sunulur. Belirlenen ve fark edilmesi istenen noktalar görsel-biçimsel olarak öne çıkarılmaya çalışılır. Afişlerde resim, fotoğraf gibi imgelere yer verilmemesi görsel etkiyi zayıflatır. Görsel anlatımın önemli birer parçası olan bu öğelerin tercih edilmemesi hedef kitlenin ilgisini çekme ve anlatımı kolay çözümleme açısından bir eksiklik yaratır.

Sonuç

2016 yılında Avrupa'da yaşanan mülteci akınına karşı çıkan Macar Hükümetinin, "göçmen-karşıtı" politikaları destekleyen referandum kampanyasında kullandığı ve ülkenin dört bir yanına asılan propaganda afişleri, Macar halkının görsel hafızasını meşgul eder. Sosyal hayat içerisinde afişlerden kaçamayan bireyler zorunlu olarak Hükümetin propagandasına maruz kalır. Afişlerde sıkça işlenen yabancı karşıtlığı tekrar tekrar vurgulanır. Pekiştirilen benzer nitelikteki sloganlarla bireylerin bilinçaltı hedef alınır. Afişlerle etki altına alınmak istenen Macar seçmenlerin tutum ve davranışları hükümetin istediği yöne doğru kanalize edilmeye çalışılır. Hükümet tarafından planlı bir şekilde yürütülen kampanyanın amacı ve söylemi çok açıktır. Seçilen sloganlar ötekileştirmeye yönelik, karşı tarafı rencide edecek saldırgan söylemler içerir. Hedef alınan sığınmacılara karşı kamuoyunda yaratılmaya çalışılan negatif algı güçlü şekilde dile getirilir. İkna gücü yüksek negatif söylemler kullanılır.

Kaynaklar

http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37260979 adresinden 15 Eylül 2017'de alınmıştır.

http://aa.com.tr/tr/dunya/macaristan-ulusal-meclisinde-siginmaci-teklifi-reddedildi/681270 adresinden 17 Eylül 2017'de alınmıştır.

http://www.milliyet.com.tr/macaristan-da-siginmaci-referandumu-dunya-2320181/ adresinden 17 Eylül 2017'de alınmıştır.

(http://aa.com.tr/tr/info/infografik/2006 adresinden 22 Eylül 2017'de alınmıştır).

(http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/orbanin-referandum-hesabi-tutmadi/658712 adresinden 22 Eylül 2017'de alınmıştır).

http://www.euractiv.com/wp-content/uploads/sites/2/2016/09/Hungarian-posters.jpg adresinden 15 Eylül 2017'de alınmıştır).

https://pbs.twimg.com/media/ CqYGZ5JXgAA57Jj.jpg adresinden 15 Eylül 2017'de alınmıştır).

https://bbj.hu/images2/201607/14689293445975vEq1XSZ2HkuQ_O.jpg adresinden 15 Eylül 2017'de alınmıştır.

https://cnet4.cbsistatic.com/img/FjgDoPIgRcPJubTiOvPAar6vp9k=/fit-in/970x0/2016/09/29/b7d7bb51-cafc-4d75-a647-a91da96dbd73/road-trip-refugees-germany-hungary-334.jpg adresinden 15 Eylül 2017'de alınmıştır.

Social Media Between Deceiving and Helping Refugees

Dok. Öğr. Taha GAROON*
Okt. Weiam Al-RABUOİ**

"Good ideas sometimes are becoming dangerous", for example the social media reveals a positive and negative vibes whether consciously, or unconsciously.

Some statics shows the rise of using the social media between 2010 to 2017. The main reason of being popular to be using among the people is the easy access to these platform from all ages, and races. It is available to everyone everywhere, no surveillance or supervision. It makes the social media goes viral. We easily could come up also with the negative and dangerous side of the social media -Tow faces for one coin!. The users may directly or indirectly being threaten or abused as a part of using these socials.

"Refugees" also is apart of this community ,communicate with others ,whether they can live or work. Social media becomes there bridge to the shiny bright future. In the mean while ,the efforts that the Refugees organizations and foundations offering through pages and links, refuges may get confuse between the real organizations and the fake ones. Many fake organizations are being created to target the refugees.

According to previous, we hardly in this research are going to put a full vision of helping in the awareness of refuges by providing the social media has two faces .And giving efforts ,information and signs to be safe to the refuges through showing the threatens that may come by to them ,and how they avoid such cases. Also ,showing the role of the Turkish government and Refuges organizations spread the awareness that will help the refuges not being abused and for the all social users as well.

Introduction

In the quest of communities to establish means of communicating by decreasing time and space to communicate with others. They start creating platforms to develop the communication tools as to become easier for connecting the world wide in one place. These platforms then become so popular, and important communicating tool .As a result of the revolution of technology, companies tend to develop interaction programs, smart phones, TV shows and internet platforms beside the social media.

No adapting that these social media become in the hand of all the people what ever their ages, races, colors, religions. Refugees are also part of these communities, they tend to use these platforms to search about information, inquiries or even answers for their important main questions about immigration and in their home and also in the host country.

Social media networks provide a lifeline for refugees on their journeys to Europe. Some arrive with only a Smartphone anxious to find a place to recharge it. Facebook is used to

* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
** Thamar University, Thamar / Yemen

crowd source information refugees share, maps, contacts and advice in both public and private groups. On Twitter they exchange news from trusted sources mainly friends and family who send links to outputs of some of the large international news agencies. But trust in media and information is in short supply among refugees. They also fear surveillance of their social media activities on Facebook and Twitter not just by the Syrian and Iraqi states but by Islamic State. Whatsupp is used because it affords greater privacy and they use it to recruit fellow travelers, contact smugglers, report on their journeys and highlight opportunities and dangers(1).

We notice that many researches and studies about refugees focus on inform refugees how to use technology and how to use the internet to search about their inquires. In this study we will focus also on the other part of refugees unexpected problem equally this study will focus on the importance of using social media and limit the abusing and deceiving on the refugees on social media platforms.

This research is structured as follows. We firstly introduce background about social media platforms; in the section 2 we provide a detailed network analysis of refugee activity on social media and their interests; in the section 3 provides information about refugees and social media deception, the deception tactics, and deceiver motivation for deceiving refugees.

1. Social media

Social media is a term used to describe the interaction between groups or individuals in which they produce, share, and sometimes exchange ideas over the internet and in virtual communities.

The rapid proliferation of Web-based technologies have revolutionized the way content is generated and exchanged over the Internet leading to an explosive growth in social media applications and services.

Social media enable the creation and the exchange of user-generated content and the design of a wide range of Internet-based applications. This growth has been fueled not only by the increase in the number of services but also by the rapid rate of their adoption by users. Between 2005 and 2013, we have witnessed a 64 percent increase in the number of people using social media1. For instance, Twitter usage increased by 10 percent in the period 2010-2013. A total of 1.2 billion users connect through Facebook and Twitter with their accounts(4).

1.1 What's Social media :

As highlighted, the idea behind Social Media is far from ground breaking. Nevertheless, there seems to be confusion among managers and academic researchers alike as to what exactly should be included under this term, and how Social Media differ from the seemingly-interchangeable related concepts of Web 2.0 and User Generated Content. It therefore makes sense to take a step back and provide insight regarding where Social Media come from and what they include.

By 1979, Tom Truscott and Jim Ellis from DukeUniversity had created the Usenet, a worldwide discussion system that allowed Internet users to post public messages. Yet, the era of Social Media as we understand it today probably started about 20 years earlier, when Bruce and Susan Abelson Founded ‘‘Open Diary’’ an early social networking site that brought together online diary writers into one community. The growing availability of high-speed Internet access further added to the popularity of the concept,leading to the creation of social networking sites such as Facebook (in 2004). This, in turn, coined the term ‘‘Social Media,’’ and contributed to the prominence it has today. The most recent addition to this glamorous grouping has been so-called ‘‘virtual worlds’’(10).

1.2 Popular Social Media Platforms

FACEBOOK

This is easily the largest social networking site in the world and one of the most widely used. And, Facebook was perhaps the first that surpassed the landmark of 1 billion user accounts .A part from the ability to network with friends and relatives, you can also access different Facebook apps to sell online and you can even market or promote your business, brand and products by using paid Facebook ads. Number of active users per month: 1.59 billion approximately.

WHATSAPP

Despite having been acquired by Facebook in 2014, this instant messaging platform exists as an independent entity.It arrived on the scene much later than Facebook, but has been able to capture the imagination of millions of people across the world by giving them the ability to communicate and share instantly with individuals and groups. The WhatsApp call feature is just the icing on the cake! .Number of active users per month: 1 billion approximately.

TWITTER

This social networking site enables you to post short text messages (called tweets), containing a limited number of characters (up to 140), to convey your message to the world. With the growing craze for online shopping, Twitter also makes it possible to promote your businesses and even shop directly through tweets. Learn how to create the perfect Twitter profile. Number of active users per month: 320 million approximately.

INSTAGRAM

Instagram was launched as a unique social networking platform that was completely based on sharing photos and videos. This photo sharing social networking app thus enables you to capture the best moments of your life, with your phone’s camera or any other camera, and convert them into works of art. This is possible because Instagram allows you to apply multiple filters to your photos and you can easily post them to other popular social networking sites, such as Facebook and Twitter. It is now part of the Facebook empire. Learn how to grow your Instagram audience.

GOOGLE+

Owned by the tech giant Alphabet (Google), this interest-based social networking platform enables you to stay in touch with people by sharing messages, photos, videos, useful links to sites and so on. It also extends support for video conferencing through Hangouts and allows businesses to promote their brands and products through Google+ business pages. Number of active users: 300 million approximately(12).

2. Refugee Social Media Use Analysis

Like others, refugees are connected to social media and are increasingly been used when they communicating with friends and their home country, and perhaps looking for help. This chapter analysis the most common inquires that was asked by the refuges on the social media (facebook, twitter..etc).

2.2 Facebook Pages and Groups Analysis

Based on the previous research studies conducted in this area Facebook is one of the most social media platforms used by the refugees(mapping ref)While the work of the pages depends on the dissemination of news to followers. In the other hand, groups depend on the discussion and asking questions and provide assistance among members.

Because the pages in public it was easy to access them and know what followers comments. But the groups were mostly closed so we had to ask the membership in some of them to get the information about what topics is discussing. In our study, we focused on the pages and groups related to refugees in Turkey.

In the following tables(01,02) we have prepared some of those pages and groups.

	Category		Talking	Verifi	Link on faceb	Website
مفوضية اللاجئين UNHCR	Nonprofit Organizatio	2,542,18	2,538,88	Yes	/UNHCRarab	www..unhcrorg/ar
Syrian In Turkey السوريون في تركيا	Community	396,164	436,665	No	TurkeySyr/	
Voices for Refugees اصوات اللاجئين	Community	94,166	90,452	Yes	/Voices4Refu	www.unhcr. voices
اخبار اللاجئين العراقيين Iraqi refugee News	-Governmen Organizatio (1 (NGO	77.061	81.822	No	/Iraqi.refugee	
اللاجئين العراقيين في	Organizatior	56,629	56,025	No	KrwbMhafztA	

جميع انحاء العالم					Alashrf	
اكاديمية دراسة اللاجئين The Academy of Ref Studies	College University	56,172	55,232	No	refugeeacader /g	www.refugeeacade g
ية السامية لشؤون اللاجئين ت هامة للسوريين في مصر	Organizatior	37,190	40,211	No	/unhcregypt.p	www.unhcr-arabic.
ئين العرب في تركيا وأوربا Arab Refugees in Eroupe and Turkey	Community	28,971	27,220	No	/3819704719	
خبار اللاجئين والجرحى في مخيمات ومشافي تركيا	Community	22,908	23,136	No	newsturkya/	

Table(01)Most Facebook pages are concerned with refugee situations in Turkey and the Middle East.

Group Name	Group id	Members
كروب اللاجئين العراقيين في (تركيا) انقرة وقونيا Iraqis Refugees in Turkey(Ankara ,Konya)	1554063001475083	38,660
كروب اللاجئين العراقين في تركيا Iraqis Refugees group in Turkey	1416340498622138	132,415
اهم اخبار اللاجئين العراقيين في تركيا Refugees News in Turkey UNHCR	1625099971104264	27,937
اللاجئين السوريين في المانيا Syrian Refugees in Germany	401998973275292	74,170
اللاجئين السوريين في لبنان Syrian Refugees in Lebanon	1240445635971984	47,700
Syrian refugees in America	1684467845146554	5,455

Table(02) Most Facebook groups are concerned with refugee situations

Based on the data collected, there are a large number of refugees in Turkey who use Facebook and rely on it mainly for news, information and assistance. To know the kind of news and assistance that they are looking for, we have analyzed some of these pages.

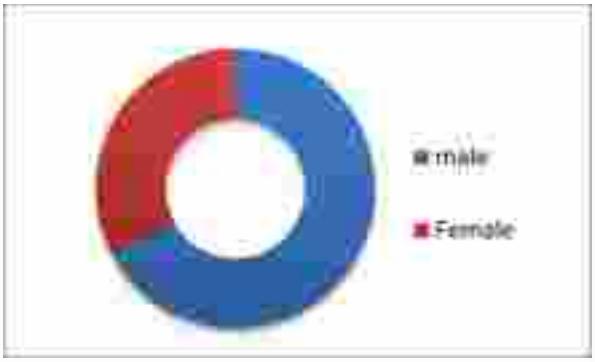

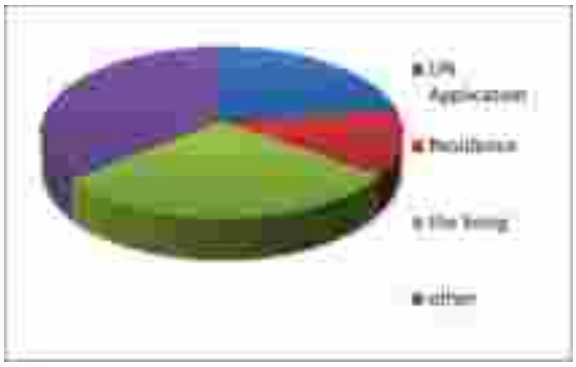

Figure(1) A gender chart of publisher in the group.

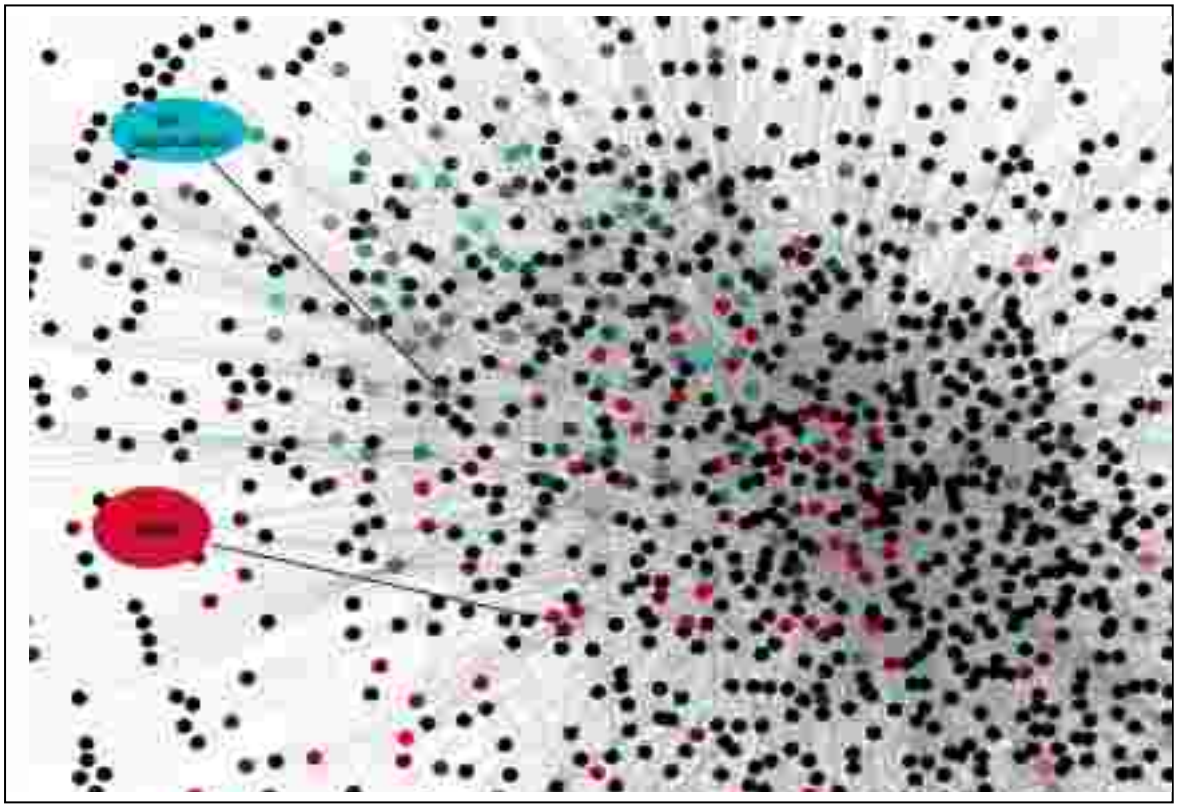

Figure(3) Facebook group Network analysis of Iraqis Refugees group in Turkey for last 476 posts.
Using Gephi tool

Name	Account	Followers
Syrian Relief	@srorelief	249k
Omawi Live	@OmawiLive	231k
UNHCR Arabic	@UNHCR_Arabic	185k
Afghan Refugees Solidarity in Turkey	@AfgRefugees	6k
Turk press	@TurkPressMedia	120k
IHH Humanitarian Relief Foundation	@ihhinsaniyardim@ ihhen @ihhar	446k

Due to the huge number of posts that are published daily, we have used the following tools *NETVIZZ* that specialized in the research work for all the circulation of these pages and after we obtained the analysis data, we converted it into graph using a tool *GEPHI.*

Netvizz is a tool that extracts data from different sections of the Facebook platform in particular groups and pages for research purposes. File outputs can be easily analyzed in standard software(netvizz websci.(

When we got permission to enter one of the groups we did a study and a classification of the last 476 published posts and the results were as follows publishers were 33%female and 67% male and their inquires were distributed as follows figure().

2.3 Twitter accounts analysis

Refugees using twitter only to catch up news update only about their home countries, and the organizations that support refugees help.

Based on our Twitter analysis using the Twitonomy tool, we have been able to identify the most attractive accounts of refugees in Turkey and the Middle East As in the following table:

2.3.1 Syrian Relief Twitter Network Analysis

It is a charity organization, supported by charity people. And it communicates with international organizations for presentation reliefs and medicals aids for Syrian people.

Network analysis diagrams below show the performance of the account during the period from 15 September 2015 to 16 October 2017 and the Statistics of the tweets during this period. Also shows users who are most retweets and the most popular tags used.

Figure(4) Twitter Network analysis of Syrian Relief account.
Using Tweetynomi(13).

Table(03) Most Twitter accounts are concerned with refugee situations

3. Refugees & Social media deception

Online communication via electronic media such as Facebook, twitter, Telegram, and instagram becoming an effective alternative to face-to-face communication. However, the increasing reliance on the convenience of online communication also creates a new venue for deception to prevail. Deception is referred to as information being intentionally transmitted to cause false conclusion .

Like all societies, online communities can be victimized by deception by their members. It is helpful to identify the forms in which deception can occur ("taxonomies") to better prepare responses. While deception can often be ignored in informal interaction, it is more serious when online communities, subgroups, or pairs of members attempt to accomplish tasks together.

3.1 Refugees and Social media deception:

Online deception can occur in many ways. Many of these are "lies", false statements intended to gain some advantage to the liar (6), but deception includes indirect methods too.

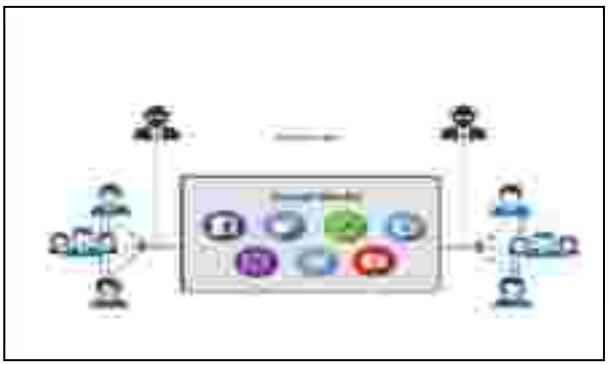

Figure(5) Refugees Decepion on Social Media.

Nature favors deception as a mechanism for gaining a strategic advantage. For example, viceroy butterflies deceive birds by looking alike with monarch butterflies (which have a bitter taste) thereby ensuring their survival as long as there are not too many in a system(7). Similarly, humans have been using deception in connection to a benign or hostile ,“all warfare is based on deception.”As a result of this, deceivers use the refugees needs for their sake by:

- faking commercials on Facebook. It's an easy mission to create a Facebook ads, and targeting certain audience. Also using Facebook groups to spread fake sponsors or families for refugees in Europe or Canada.
- Pretending a fake position in a company that helps the refugees, and abusing them financially or physically.
- Creating fake websites that help refugees to own a visa to the popular countries that hosting refugees.
- Creating fake Youtube videos for people who pretending to be refugees, and speaking about their successful immigration through a certain organization or people.

3.2 Deceiver Motivation for Deceiving Refugees:

For many reasons deceivers targeting refugees ;because they're emotionally, physically and mentally exhausted.

- According to psychology science when a person is unsettle mentally, and physically,and it could indicate a serious health problem like anxiety or depression The Mayo Clinic defines a nervous breakdown, or mental breakdown, as a situation in which someone cannot function normally because of
- overwhelming stress(11).
- Refugees need for help whatever it costs. They’re searching for any sign that will help them.
- Easy way for deceivers to get the refugees personal information, financial status, and survival planning from the social media groups.
- Refugees gathering in groups and that make it a rich place to see and listen to their obstacles and problems then targeting them with a good background about their situations.

3.3 Contents that deciever use to target refugees :

Manipulating content is presumably the most common way of deceiving others. In social media this can be achieved by falsifying information.

Social media that focus primarily on content such as Facebook, twitter, blogs, instagram, telegram ,content communities, social news sites, and microblogging are highly susceptible to such deception.

3.4 Deception Tactics:

According to the Theory of Deception, a deception is a cognitive interaction between two parties under conflict of interest. One party the deceiver manipulates the environment of the other partyn the victim(refugee) so as to foster an incorrect representation of the victim's situation in order to instigate a desired action, one the victim would unlikely take without the manipulation.

Based on a model of human cognition, the Theory of Deception identifies seven

deception tactic online in particular(9).

DECEPTION TACTI	Defenation
Masking	Eliminating or erasing crucial information so that representation of key aspects of the item does not occur, or produces an incorrect results .
Dazzling	Obscuring or blurring information about the deception core, without eliminating it.
Decoying	Distracting the victim's attention away from what is really going on.
Mimicking	Assuming somebody else's identity or modifying the core so it copies the features of a legitimate item.
Inventing	"Making up" information about the core. The core might not exist, or its characteristics might be utterly unrealistic.
Relabeling	Describing the core and its characteristics expressly to mislead.
Double Play	Convincing the victim that he/she is taking unfair advantage of the deceiver .

Table(04) Online Deception Tactics

3.5 How Refugees must avoid being fraud :

- The less personal information disseminated and exchanged online, the lower the probability is of being attacked .
- Don't not easily trust any strangers.
- Avoiding fake links or commercials on the platforms, and search for approved pages by social media that marked with a blue verified badge sign .
- Look for consistency. When people describe themselves in one part of an online profile, they should be able to provide back-up evidence somewhere else that confirms it. Don't just read an online self-description from top to bottom. Go back and double check within the profile to make sure it all fits together. You could also, if you are seriously interested in pursuing an inquiry with this person, resort to a Google search.

- Search about any refugees inquires from their sources like UN, UNICEF, UNHCR, IHH ,and the relief organization .
- Spread awareness .

3.6 The Role of The Turkish Government

Turkey hosts refugees from many countries. According to the UNHCR, as of December 2016 approximately 2.7 million Syrian refugees are in Turkey. Turkey also maintains a significant non-Syrian population. As of October 2016, of the non-Syrian population of protection-seekers in Turkey: about 40% are from Iraq, 37% from Afghanistan, and 10% from Iran. A large chunk are from various other countries around the world(14).

To make it easier for refugees, Turkish government helps the refugees by using technology in conjunction with the UNHCR for providing electronic programs such as Electronic food vouchers: The World Food Program, in conjunction with the Turkish Red Crescent Society, Kizilay, runs an electronic food voucher scheme. The refugees receive cards loaded up with "credit" on a monthly basis with which they can shop for food in local shops.

This not only gives the refugees choice of what they want to buy, but it also frees WFP from having to manage mass food distributions. Moreover, it eliminates the black marketization of free food items and it is more secure than circulating hard currency. The e-Food Card is loaded with 80TL ($45) per person per month for use in shops selected by WFP, Kizilay and the government. The cards can be used to buy any food items except alcohol, cigarettes, chocolate, sweets, biscuits, ice-cream and soft drinks. The money is electronically loaded onto the cards via two installments per month, and at the end of the month any balance remaining on the card is cleared(15).

As a result of The expand use of the internet, and the social media by the refugees, Turkish government works hard to protect all the refugees in Turkey by efforting posters, posts on social media and warning SMS messages tips for protecting themselves from deceiving.

Recommendation

Organisations that support refugees should recognise the value of creating courses that help refugees in their path of survival, and they should:

- Share the awareness among refugees about not being a victim ,and avoid misleading online
- Help improve refugees' IT skills as part of skills training programmes since computer knowledge is now a part of basic literacy .
- Teach refugees about internet risk (Online deception).

Conclusion

The social media space keeps evolving and continues to be extended with a diverse set of tools and technologies that deceivers can use. While the physical distance that separates the

deceiver and the refugees may seem large, the damage that can be done is far from negligible. Individuals, organizations and governments keeps spread awareness about this kind of online deception.

Also refugees must Understanding how online deception works through social media by searching for ideas, and help from it's sources.

References

[1] Gillespie, Marie / Ampofo, Lawrence / Cheesman, Margaret / Faith, Becky / Iliadou, Evgenia / Issa, Ali / Osseiran, Souad / Skleparis, Dimitris *Mapping Refugee Media Journeys. Smartphones and Social Media Networks*. Research Report, The Open University/France Médias Monde(2016):19,50-53.

[2] Rieder B. *Studying Facebook via Data Extraction: The Netvizz Application*. University of Amsterdam. (2013): 1-10.

[3] Brenner J, Smith A. *72% of Online Adults are Social Networking Site Users*: 2013:15.

[4] Shen X (Sherman). *Security and privacy in mobile social network [Editor's Note]*. IEEE Netw. 2013;27(5):2–3.

[5] Buller DB, Burgoon JK. *Interpersonal Deception Theory. Commun Theory*. 1996;6(3):203–242.

[6]Bok, S. *Lying: moral choice in public and private life*. New York: Pantheon:1978.

[7]Donath, J ,Identity and deception in the virtual community. In Kollock, P., & Smith, M. *(Eds.), Communities in Cyberspace*. London: Routledge: 1998 .

[8]Popescu AC, Farid H. *Exposing digital forgeries by detecting traces of resampling*. Signal Process IEEE Trans. 2005;53(2):758–767.

[9]Stefano G, Sirkka L , *COMMUNICATIONS OF THE ACM*, Deceived: Under Target Online:2003.

[10]Erol E,Pelin V: Social *Media's Role in Developing an Employees Sense of Belonging in the Work Place as an HRM Strategy*,Bykent University ,Istanbul:2013.

[11]https://www.rd.com/health/conditions/nervous-breakdown-symptoms/.

[12] https://makeawebsitehub.com/social-media-sites/.

[13] *Twitonomy network analysis tool*: https://www.twitonomy.com/.

[14]https://www.refugeesolidaritynetwork.org/about-refugees-in-turkey/

[15] http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/refdaily?pass=52fc6fbd5

SEKİZİNCİ OTURUM

GÖÇÜN TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL ETKİLERİ

Prof. Dr. Osama al-HAMWİ

الأكاديميون والمعلمون اللاجئون المشكلات والحلول

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AKKAŞ
Arş. Gör. Ülcay Ecenur AVCI

Krasnador'dan Üzümlü'ye Göç Yolunda Ahıska Türkleri'nin Yaşadıkları Sorunlar: Erzincan Örneklemi

Prof. Dr. Sıddık KORKMAZ

Göç Olgusunun Mezhepsel Kimlikler Üzerindeki Dönüştürücü Etkisi

Dr. Öğr. Üyesi Fehmi ALTIN
Arş. Gör. Semra YILMAZ

Göç ve Oluşan İzleri; Serbest Göç (Free Migration): Avrupa-Almanya'ya Türk İşçi Göçü/ Zorunlu Göç (Forced Migration): Çarlık Rusyası Çerkesleri Anavatanlarından Osmanlıya Sürgün Etmesi

الأكاديميون والمعلمون اللاجئون المشكلات والحلول

Prof. Dr. Osama al-HAMWİ*

المبحث التمهيدي : نسبة الأكاديميين السوريين في دول اللجوء .

المطلب الأول : نسبة الأكاديميين السوريين في تركيا وأوضاعهم .

المطلب الثاني : الاختصاصات الموجودة في تركيا والمخيمات .

المطلب الثالث : توزعهم في تركيا ونسبة العاطلين منهم .

المبحث الثاني : مشاكل الأكاديميين السوريين في تركيا (المشكلات والحلول) .

المطلب الأول : المشاكل العامة .

1- هجرة العقول والكفاءات من تركيا إلى الغرب .

2- الحصول على عقد العمل .

3- العمل في مجال التخصص .

4- مشكلة تعديل الشهادات .

5- مشاكل الإقامة .

المطلب الثاني : المشاكل الخاصة

1- مشكلة اللغة للحصول على عقد عمل .

2- مشكلة الحصول على الجنسية والفصل من العمل .

4- مشكلة عدم السماح بالتملك .

5- مشكلة الهجرة إلى دول الغرب (أوربا وأمريكا وكندا).

6- آليات الهجرة المعاكسة إلى تركيا (الحلول الممكنة) .

المبحث الثالث : الحلول المقترحة:(طرق الاستفادة من الأكاديميين في تركيا).

1- فتح برامج تدرس باللغة التركية في الجامعات التركية .

2- إنشاء جامعة تدرس باللغة العربية والتركية في إسطنبول والمدن الحدودية مع سوريا القريبة من مخيمات اللاجئين .

3- تعديل شهادات أصحاب الكفاءات والأكاديميين .

4- السماح بممارسة المهنة كالأتراك .

5- الاستفادة منهم في مراكز الأبحاث التركية .

* İstanbul Üniversitesi

6- إنشاء مراكز أبحاث مشتركة .

7- فتح منح للبحث العلمي للأكاديميين العرب مأجورة لمدة سنة قابلة للتمديد لسنة أخرى لمن ليس عقد عمل .

8- إنشاء صندوق إنقاذ للأكاديميين العرب العاطلين عن العمل ممول من جهات حكومية وخيرية لمنع الهجرة نهائياً على غرار صندوق إنقاذ العلماء في أمريكا الممول من الخارجية الأمريكية .

9- السماح بممارسة المهنة للأطباء والمهندسين والمحاميين العرب .

البحث قابل للتعديل حسبما يتطلبه البحث أثناء إعداده

مقدمة البحث:

لقد بات من الضروري جداً دمج السوريين في المجتمع التركي، وإيجاد الحلول اللازمة لأجل هذه الغاية والهدف ، وخصوصاً بعد أن طالت الحرب الدائرة في سوريا ، وخصوصاً الأكاديميين والمدرسين منهم وحملة درجة الليسانس من الأطباء والمهندسين وغيرهم من أصحاب الكفاءات ليتمتعوا بالاستقرار ، وهذا يحتاج إلى حصر مشاكل السوريين وخصوصاً حملة الشهادات والأكاديميين ، وهذا البحث محاولة جادة في هذا الموضوع تمت كتابته دون الرجوع إلى مراجع ، لعدم وجود مراجع لهذا الموضوع ، ولكن تم جمعه من خلال المعاناة الواقعية التي وجدناه والصعوبات التي تم جمعها من خلال الجمعيات ، والهيئات السورية التي تخص الأكاديميين، ومن خلال المؤتمرات والورشات التي شاركنا فيها مع جهات تركيا مهتمة بهذا الموضوع .

وهذا يحتاج إلى جهود كبيرة بعضها مشترك لأجل ، وبعضها الآخر حلول بيد الحكومة تحتاج إلى توصيات تُرفع لها من الجهات الموكلة بوضع تلك الحلول ، وقد تكون تلك المؤتمرات تنبع أهميتها من هذا الهدف .

المبحث التمهيدي : نسبة الأكاديميين السوريين في دول اللجوء .

المطلب الأول : نسبة الأكاديميين السوريين في تركيا وأوضاعهم .

دخل إلى تركيا خلال السنوات الأربعة الأولى من الحرب في سوريا حوالي 35 ألف شخص من أصحاب الشهادات في سائر التخصصات ، كان منهم حوالي 3500 أستاذ أكاديمي من حملة الدكتوراة وأكثر من 1500 من حملة الماجستير ، و1500 عالم في الشريعة واللغة العربية .

ومنهم 18800 طبيب .

ويتوزع الأكاديميون بشكل رئيسي في المدن الحدودية خاصة مثل مدينة غازي عينتاب وكلس وأورفا وأنطاكية ، والباقي أغلبهم في مدينة إسطنبول ، وأعداد قليلة توزعوا على باقي المدن ، ويتواجد قسم لا بأس به في المخيمات ، وبعضهم في المناطق المحررة في سوريا ومخيمات اللجوء في لبنان والأردن وكردستان العراق.

وقد هاجر من الأكاديميين حوالي ألفا دكتور من داخل تركيا وبقي الآن ألف وخمسمائة . يعني هاجر قريباً من الثلثين تقريباً .

كما هاجر 17000 طبيب وبقي في تركيا حوالي 1800طبيب فقط ، على سبيل المثال . وأكثر من عشرة آلاف مهندس من سائر التخصصات .

لقد كانت تركيا محطة عبور للأكاديميين والعلماء إلى أوربا وأمريكا وكندة مع الأسف ، وكان التعامل مع هذه القضية المهمة بطيء جداً ، لأسباب عديدة أهمها ضعف الخبرة في التعامل مع قضايا اللاجئين ، مع أن تركيا شهدت سابقاً موجات من الهجرات ، ولكن هناك الآن فرصة عظيمة للاستثمار الاستراتيجي مع موجات هجرة جديدة للعقول والخبرات العربية بعد الأحداث السياسية التي تتسارع في الدول العربية عموماً ، ودول الخليج خصوصاً بعد الأزمة والحرب الدائرة في سوريا ، حيث بدأ العلماء من دول الخليج وخصوصاً من المملكة السعودية والإمارات بالهجرة إلى تركيا ، وكذلك بدأ أصحاب الأموال ينقلون أموالهم إلى تركيا ، ونحن ننصح اليوم تركيا بالاستفادة في استيعاب العقول ورؤوس الأموال المهاجرة قبل أن تقع تركيا في نفس الخطأ الذي وقعت فيه قبل خمس سنوات ، عندما كانت تركيا محطة عبور للعلماء إلى الغرب ، ولم تستطع استيعابهم جميعاً مع أن أكثرهم كانت لهم الرغبة في البقاء في تركيا لأسباب كثيرة أهمها السبب الديني ، ومناخ حرية النشاط العلمي والعمل وتأسيس مؤسسات السائد هنا .

وبدأ بعض العلماء بالقدوم والانتساب إلى جمعيتنا . ويرغب الكثير منهم من سوريا وبعض الدول العربية بل معظم الدول العربية ، وممن هاجر إلى الغرب في الرجوع إلى تركيا ويتواصلون مع جمعيتنا بشرط تأمين عقد عمل لهم وظروف حياة كريمة ، ولا يخفى على أحد كم كلف كل أستاذ أكاديمي من أموال حتى أكسب الدرجة العلمية التي وصل إليها .

المطلب الثاني : الاختصاصات الموجودة في تركيا والمخيمات .

بعد ترخيص رابطة الأكاديميين العرب ،وتطويرها إلى الجمعية العالمية للأكاديميين العرب ومركزها في إسطنبول ، ونتيجة للإحصائيات التي قمنا بها وبعد التواصل مع اليوك ، ورئاسة الوزراء ، وعقد عدة اجتماعات في أنقرة قبل ثلاث سنوات ونصف برعاية المستشار مرتضى يتش والدكتور محمد مراد أردوغان من جامعة حاجتيبي ، تم إنشاء موقعين تابعين لرئاسة الوزراء واليوك بهدف إجراء إحصاء على أعداء الأكاديميين في تركيا من خلال استقبال السيرة الذاتية في هذين الموقعين فتم تسجيل حوالي 1700 أكاديمي سوري وعربي منهم 1500 أكاديمي سوري ، إلى ما قبل سنة ونصف تقريباً ، وتم توظيف حوالي 315 أكاديمي سوري إلى ما قبل سنة تقريباً ، وتوظيف حوالي 40 أكاديمي من خلال تواصلنا مع الجامعات بشكل مباشر من طريق الجمعية ، وأصبح العدد النهائي للأكاديميين الذين تم توظيفهم في الجامعات التركية الآن حوالي 500 أكاديمي عدا من تم توظيفهم من حملة الليسانس والماجستير في كليات الإلهيات لتدريس اللغة العربية في سنة التحضيري ، وتم حصر المشكلات ووضع الحلول، ولكن خلال تلك الفترة وإلى ما قبل سنة ، بقيت هجرة العقول والخبرات من تركيا قائمة بسبب بطء تنفيذ عملية التوظيف واستيعاب الأكاديميين في الجامعات التركية ومراكز البحوث ، والشركات المتخصصة بالصناعات التي تحتاج إلى خبرات الأكاديميين ، وإيجاد حلول جذرية لمشاكل الإقامة لهم ولعائلتهم وغيرها.

حيث تأخرت إجراءات توظيف بعض الأكاديميين من ذوي التخصصات الدقيقة مدة سنة ، مما دفعهم إلى الهجرة وعدم الانتظار تلك المدة ، بسبب نفاذ مدخراتهم ، ونتيجة العروض المغرية لهم من دول أوربا أو أمريكا وكندة ، ومنحهم الجنسية مباشرة مع عقد العمل في بعض تلك الدول .

وجاءت عدة وفود من أوربا وأمريكا إلى إسطنبول ، وتواصلوا مع جمعيتنا ،وطلبوا منا إعطائهم السير الذاتية للأكاديميين السوريين والعرب المهاجرين والذين ليس لديهم عمل للاطلاع عليها ، ولكن رفضنا ذلك العرض تماماً ، لكن صندوق إنقاذ العلماء في أمريكا كان ولا يزال يتواصل عبر موقعه مع الأكاديميين المهاجرين في أي مكان من العالم وخصوصاً الذين في تركيا ، ويقدم لمن يقبلهم منحة ألفا دولار شهرياً لمدة سنة ، وبعض التخصصات النادرة يتم منحهم عقد عمل في أمريكا ثم يتم استقبالهم فيها .

وقد تبين لنا من خلال الإحصائيات التي قمنا بها وجود كافة التخصصات بين الأكاديميين السوريين المتواجدين في تركيا حتى بعض التخصصات النادرة والمهمة مثل النانو تكنولوجيا والفيزياء النووية وهندسة الطيران وغيرها ، ويجد مع بعضهم براءات اختراع تستحق التقدير والاحترام .

المطلب الثالث : توزعهم في تركيا ونسبة العاطلين منهم .

أغلب الأكاديميين يقيمون في مدينة إسطنبول ثم عينتاب ثم أورفا وكلس وأنطاكيا ، والآخرين في باقي المدن . وتم توظيف نصف الأكاديميين السوريين في الجامعات التركية ، والباقون نصفهم يعمل بغير تخصصه ، بل بعضهم يعمل في مهن دنيئة ، والباقي بلا عمل يعيش من مدخرات له سابقة أو من عمل زوجته أو من حوالات أولاده أو إخوته المقيمين في الدول الأخرى وخصوصاً في دول الخليج أو في أوربا.

المبحث الثاني : مشاكل الأكاديميين السوريين في تركيا (المشكلات والحلول) .

المطلب الأول : المشاكل العامة .

1- هجرة العقول والكفاءات من تركيا إلى الغرب .

لا تزال إلى الآن حركة الهجرة موجودة وإن أصبحت أخف أو أقل من السابق من تركيا إلى الغرب والعامل الرئيسي في الهجرة هو عدم وجود عمل .

ولكن توجد هجرة جديدة للخبرات السورية والكفاءات من دول الخليج إلى تركيا بسبب عوامل الاضطراب السياسي والتضييق عليهم وخصوصاً من السعودية والإمارات ، وبسبب مناخ الحرية السائد الآن في تركيا .

كما توجد رغبة كبيرة عند بعض ممن هاجروا إلى الغرب بالعودة إلى تركيا لأسباب دينية ، والخوف على الأولاد من الحضارة الغربية ورغبة في تقديم خبراتهم لدولة مسلمة مثل تركيا .

ولنا تواصل مع بعض الأكاديميين ، وهم على استعداد للرجوع إلى تركيا في حال حصلوا على عقود عمل ، والحل الأمثل لمشكلة هجرة العقول العربية من تركيا في ترخيص جامعات تدرس باللغة العربية والإنكليزية ، لأن العقبة الكبرى في حصول أمثال هؤلاء على عقود عمل هو افتتاح مثل هذه الجامعات ، وافتتاح مراكز

أبحاث مشتركة ، أو افتتاح برامج تدريس باللغة العربية في الجامعات التركية الخاصة والحكومية . وتعليم مفتوح باللغة العربية أيضاً . وربما هذه الخطوة سوف يكون لها أثر كبير ليس في حل مشكلة تأمين عقود عمل للمهاجرين الموجودين في تركيا فقط بل في جذب علماء جدد وتشجيع على عودة العلماء الذين هاجروا إلى الغرب لأن محبة تركيا وشعبها موجودة بشكل كبير في قلوب الأخوة العرب بسبب رابط الأخوة الدينية . وربما هذه الخطوة سوف تكون سبباً في عودة تركيا عامة وإسطنبول خاصة الى مركز الصدارة والريادة العلمية في المنطقة والعالم .

2- مشكلة الحصول على عقد العمل والحلول المقترحة .

لا يزال نصف الأكاديميين السوريين الموجودين في تركيا بلا عقود عمل ، كما يوجد في المخيمات عدد كبير منهم بلا عمل ، وبسبب عدم الحصول على عقد عمل لجأ البعض من الأكاديميين إلى ترخيص فروع عن جامعات عربية تدرس باللغة العربية ،مثل جامعة التجديد العالمية ، وفرع جامعة طرابلس ، والجامعة العثمانية ، وجامعة الزهراء، وكلية أكسفورد ، والجامعة العثمانية ، كما لجأ بعض ضعاف النفوس إلى بيع الشهادات (الماجستير والدكتوراه) من جامعات وهمية مثل فرع جامعة لاهاي ، وجامعة أريس الدولية ، وجامعة الأمة .

ولو أن الحكومة التركية عدلت قوانين اليوك وسمحت بترخيص جامعات عربية ، فلسوف يكون لتلك الخطوة آثار علمية واقتصادية عظيمة جداً مثل كسب أعداد كبيرة من الطلاب العرب ، وهذا بدوره يكون له آثار إيجابية على الاقتصاد التركي ، والتواصل العلمي والحضاري مع الشعب التركي ، وعودة تركيا إلى دورها الحضاري بالنسبة للمحيط العربي والإسلامي بشكل خاص ، والأممي بشكل عام . وهو الحل الأمثل لاستيعاب الأعداد الكبيرة من الأكاديميين العرب القادمين إلى تركيا والراغبين في الهجرة إليها ، لتعود بذلك مدينة إسطنبول خاصة وتركيا عامة إلى ثقلها ومركزها العلمي والفكري في المنطقة خاصة والعالم عامة ، وهذا بحد ذاته استثمار من أعظم أنواع الاستثمار لأن كل واحد من الأكاديميين المهاجرين كلف دولته مبالغ كبيرة حتى حصل على الشهادة والخبرات التي يتقنها , وكنا قد تواصلنا سابقاً مع رئاسة اليوك ورئاسة الوزراء وخمساً وثلاثين رئيس جامعة تركيا ، ونائب رئيس البرلمان في ورشة عمل بدعم من الهلال الأحمر التركي ومفوضية اللاجئين قبل ثلاث سنين في أنقرة وتم حصر المشكلات للأكاديميين السوريين وتم وضع حلول لها لكن لم يتم تنفيذ سوى القليل لهذه المشكلات ، ومن أهم هذه الحلول لتأمين عقود عمل افتتاح برامج تدرس باللغة العربية والإنكليزية في بعض الجامعات التركية في المدن التي يتواجد فيها أكبر نسبة من السوريين والأكاديميين وخصوصاً المدن الحدودية مع سوريا مثل جامعة غازي عينتاب وكلس وأورفا وإسطنبول

وتم افتتاح خمس كليات باللغة العربية في جامعة ماردين وبرامج باللغة العربية في جامعة غازي عينتاب بناء على مخرجات الورشة السابقة كما تم التواصل مع المنظمات الإنسانية التابعة لمنظمة المؤتمر الإسلامي من

خلال المستشار مرتضى يتش وتم عقد اجتماع في فندق بتقسيم مع ممثلين للأكاديميين السوريين من خلال جمعيتنا وتم اعتماد تمويل صندوق تمت تسميته صندوق إنقاذ الثروة البشرية للأكاديميين المهاجرين ، وتم عقد مؤتمر دولي لأجل تأسيس هذا الصندوق في مدينة المنامة عاصمة البحرين ، وتمت دعوة جمعيتنا لحضور المؤتمر وتم اعتماد مقترح تأسيس جامعة عربية ممولة من تلك المنظمات في تركية وسموها بجامعة الإنسان ، وكذلك تبنت هذا الحل دولة قطر بالاتفاق مع الجانب التركي ولكن إلى الآن لم يتم تنفيذ تلك المشاريع ، وبقيت حبراً على الورق ، ونحن الآن نشدد على اعتماد ذلك الحل لتشغيل واستيعاب كل المهاجرين من الأكاديميين السوريين والعرب ، وخصوصاً بعد صدور قرار بإنشاء جامعة إسلامية عالمية في إسطنبول قد تكون بديلاً كمرجعية إسلامية علمية عن الأزهر الشريف بعدما تم القضاء عليه بالضربة القاضية والأخيرة من قبل النظام المصري الحالي عن عمد ،

وهذا القرار بإنشاء جامعة إسلامية عالمية في إسطنبول سوف يكون خطوة كبيرة نحو عودة تركيا لدورها الإيجابي والريادي في العالم عموماً ، والدول العربية والإسلامية خصوصاً .

ومن الحلول المقترحة لمنع هجرة العقول المهاجرة إلى تركيا منحهم إقامة لأكثر من سنة ، إما عن طريق منحهم بطاقات خاصة مدة الإقامة فيها لثلاث سنوات على الأقل ، أو خمس سنوات لمن لا يحصلون على الجنسية تشجيعاً لهم للبقاء في تركيا ، ومن الحلول المساعدة جداً تعديل نسبة الأجانب المسموح بتوظيفهم في الجامعات التركية ، أو المراكز البحثية ، وإنشاء مراكز بحثية مشتركة . ومن الحلول المساعدة منح من لا يحصلون على عقود عمل منحة للبحث العلمي المأجور لمدة سنة قابل للتمديد لسنة أخرى لمن لم يحصلوا على عقود عمل ، أو قبولهم كأساتذة زائرين في الجامعات التركية لمدة سنة أو أكثر لكن منحهم مكافآت على ما يقومون به من أعمال علمية موكولة إليهم أو يقومون بها بالاتفاق مع الأقسام التي يتبعون لها .

3- العمل في مجال التخصص .

4- السماح لمن يحمل شهادة الليسانس في اللغة العربية بالعمل في مراكز اسمك التابعة لبلدية إسطنبول الكبرى دون شرط اتقان اللغة التركية .

5- مشكلة تعديل الشهادات . تم البدء بحلها من اليوك بعد التأكد من صحة الشهادة بأنها غير مزورة .

6- مشاكل الإقامة : وذلك عن طريق تسهيل الحصول على الإقامة له ولأولاده والأفضل أن تكون لأكثر من سنة . وحل مشكلة المخالفين من أسرتهم دون السفر خارج تركيا ، لأن من يخرج ليسوي وضعه لا يمكنه من الرجوع إلى تركيا بسبب الفيزا ، وهذا تناقض عجيب ودوامة نعيشها في إسطنبول خاصة ، ولم يتم وضع حلول لها إلى الآن .

7- مشكلة عدم معرفتهم بالجامعات التركية وكيفية الحصول على عقد عمل وجهلهم بالقوانين التركية وحل هذه المشكلة يكون بإقامة محاضرات للأكاديميين وورشات عمل مشتركة من قبل الأخوة الأتراك المهتمين بهذا الموضوع بالتعاون مع الجمعيات والهيئات المعنية بشؤون الأكاديميين السوريين خاصة .

8- إقامة ورشات عمل مشتركة لوضع حلول لدمج السوريين في المجتمع التركي .

9- تشكيل لجنة استشارية مشتركة من الأكاديميين السوريين والأتراك لتبادل الخبرات ووضع حلول للمشاكل العالقة ورفع المقترحات إلى الجهات المسئولة في الحكومة التركية.

المطلب الثاني : المشاكل الخاصة

3- مشكلة اللغة للحصول على عقد عمل .

العائق الأكبر في حصول الأكاديميين السوريين على عقد عمل في الجامعات التركية هو لغة التدريس وهي اللغة التركية ، وفي بعض الأحيان الإنكليزية ، وأكثر من حصل على عقد تدريس هم أصحاب التخصصات في العلوم الإسلامية أو اللغة العربية ، لأن لغة التدريس هي العربية ، وحصل القليل على عقود تدريس باللغة الإنكليزية . هذه مشكلة يمكن وضع حلول لها ، ومن هذه الحلول إقامة دورات مجانية في الجامعات مكثفة للأكاديميين السوريين والعرب . أو إنشاء برامج تُدرس باللغة العربية في نفس الجامعات ، أو إنشاء جامعات عربية كما ذكرنا سابقاً وهو الأفضل لوجود حساسية خاصة من نسبة لا بأس بها من الأخوة الأتراك الذين يظنون بأن الأكاديمي العربي ربما أخذ فرصة توظيف كان هو الأحق بها .

4- مشكلة الحصول على الجنسية والفصل من العمل .

يجري الآن تجنيس للأكاديميين والمدرسين السوريين ، وقد تم منح الجنسية لبعضهم ، ولكن يواجه الأكاديميين الحاصلين على الجنسية مشكلة الفصل من العمل وهذه المشكلة جعلت بعض الأكاديميين السوريين يرفضون الجنسية ، لأن حاجتهم لعقد العمل شديدة بسبب فقد كل أموالهم في سوريا بسبب الحرب ، وهذه المشكلة تحتاج لحل قانوني بتعديل القانون أو صدور استثناء ، إذ كيف يتم تكريم الأكاديمي الذي يتم منحه الجنسية لاستيعابه تماماً ودمجه بالمجتمع التركي ، ثم يتم الاستغناء عنه وعن خبراته بفصله عن العمل ، ويحتاج إذا أراد الحصول على العمل لمعاملة جديدة ربما لا يستطيع الحصول على عقد عمل جديد .

5- لاحظنا من خلال عملية التجنيس الجارية أن الأكاديميين أقل شريحة نالت حظها من التجنيس إلى الآن مع أن القانون ينص بمنح الجنسية الاستثنائية للأكاديميين والعلماء خاصة .

6- مشكلة عدم السماح بالتملك للسوريين خاصة . وبعض الأكاديميين يرغب بشراء بيت لأنه ربما جاء معه ببعض أملاكه ومدخراته معه ، ولكن القانون يمنع السوري فقط من التملك لسبب نعرفه ، ولكن من الممكن السماح له بالتملك في غير المناطق الحدودية ، إذ إن رجال الأعمال السوريين يستطيعون التملك على اسم الشركات التي يملكونها ، فلماذا نستثني غيرهم من التملك ، وحل هذه المشكلة يعد خطوة هامة من أجل دمج السورين وخصوصاً الأكاديميين في المجتمع التركي وهي خطوة هامة وهامة جداً من أجل منعهم من الهجرة لأنهم سوف يشعرون بالاستقرار الدائم .

10- مشكلة الهجرة إلى دول الغرب (أوربا وأمريكا وكندا).

إن حل المشاكل العالقة السابقة كلها أو أكثرها يؤدي إلى الإحساس بالاستقرار والطمأنينة عند الأكاديميين خاصة وهذا يؤدي إلى عدم تفكرهم أبداً في الهجرة إلى تركيا إلا في حالات قليلة واستثنائية ، بل وربما يؤدي إلى الهجرة المعاكسة ممن هاجر ويريد العودة بالعودة إلى تركيا وهذا ما سمعناه كثيراً ممن هاجر .

11- آليات الهجرة المعاكسة إلى تركيا (الحلول الممكنة) .

لا بد لأجل تحفيز الهجرة المعاكسة ، وتشجيع هجرة العقول والأكاديميين والعلماء إلى تركيا من تسهيل إجراءات قدومهم واستيعابهم في الجامعات التركية والشركات المتخصصة ،والمراكز البحثية ومنحهم الجنسية الاستثنائية ، أو الإقامة لمدة أكثر من سنة لكل مرة ، ومنحهم رواتب وعقود مغرية قريباً من رواتبهم في دول الخليج أو أوربا ، أو منحهم مع الرواتب الحالية تعويضات مشابهة للتعويضات التي يتم منحها في بعض الدول وخصوصاً تعويض أجرة السكن لكل سنة ، ومنحهم معاملة خاصة في المطارات ومؤسسات الدولة كما هو الحال في الدول المتطورة . إذ إن رفع شأن أهل العلم واحترامهم في المجتمع والمعاملة يؤدي إلى تقدم الدول سريعاً وتطورها نحو الأفضل والعكس صحيح .

المبحث الثالث : الحلول المقترحة:(طرق الاستفادة من الأكاديميين في تركيا).

1- فتح برامج تدرس باللغة التركية في الجامعات التركية .

2- إنشاء جامعة تدرس باللغة العربية والتركية في إسطنبول .

3- تعديل شهادات أصحاب الكفاءات والأكاديميين .

وذلك بالتعاون مع الجمعيات للأكاديميين السوريين فهم يعرفون من كان من أعضاء الهيئة التدريسية ،ومن تخرج من الجامعات الرئيسية وهي جامعة دمشق وجامعة حلب ، وهناك هيئات تابعة للأمم المتحدة لمعرفة الشهادات الحقيقية من المزورة ، وظاهرة تزوير الشهادات موجودة في كل دول في العالم .

4- بالنسبة للأطباء والمهندسين وبقية التخصصات وذلك عن طريق عمل دورات تأهيل لدمجهم في المؤسسات التركية وهذا جزء من عملية دمج السوريين في المجتمع التركي .

5- الاستفادة منهم في مراكز الأبحاث التركية .

6- إنشاء مراكز أبحاث مشتركة .

7- إنشاء لجنة مشتركة من الأكاديميين الترك والسوريين .

8- إنشاء صندوق إنقاذ للأكاديميين العرب العاطلين عن العمل ممول من جهات حكومية وخيرية لمنع الهجرة نهائياً على غرار صندوق إنقاذ العلماء في أمريكا الممول من الخارجية الأمريكية .

9- السماح بممارسة المهنة للأطباء والمهندسين والمحاميين العرب

Krasnador'dan Üzümlü'ye Göç Yolunda Ahıska Türkleri'nin Yaşadıkları Sorunlar: Erzincan Örneklemi

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AKKAŞ
Arş. Gör. Ülcay Ecenur AVCI

Savaşlar, baskı, yokluk, afetler… Tarih boyunca kitlelerin ve toplulukların yaşadıkları yerleri değiştirmeleri için pek çok sebepleri oldu. Kimisi zorunluluktan doğduğu toprakları terk etti, kimileri ise daha iyi bir yaşam beklentisi ile kendi isteği ile ayrıldı. Gerekçe ne olursa olsun yaşadıkları coğrafyayı, iklimi, kültürü, dili ve yaşayışı değiştirmek gerek psikolojik gerekse sosyal anlamda göç edenleri derinden etkiledi. Ahıska Türkleri 1944 yılına dek Gürcistan'ın güneybatı bölgesinde yaşayan yerli bir halk iken o tarihten sonra Rus baskısı sebebiyle önce Orta Asya'ya ardından da gelişen olaylar neticesinde Türkiye de dahil olmak üzere farklı coğrafyalara göçmüşlerdir. Türkiye'ye göç talebinde bulunan ilk grup 2015 yılı Aralık ayında gelmiş ve devlet tarafından Erzincan ili Üzümlü ilçesi ve Bitlis ili Ahlat ilçelerine yerleştirilmişlerdir. 2016 yılında Mart-Nisan ve Kasım aylarında başka ailelerin de gelmesiyle birlikte Üzümlü'de 422 Ahıskalı aile ikamet etmeye başlamıştır. Türkiye'ye gelmeleriyle birlikte ailelerin geçici iskan ve vatandaşlık işlemleri başlatılmış olup kademeli olarak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçmeye başlamışlardır. Gelecek kişilerin bilgileri kaymakamlıklara Dünya Ahıska Türkleri Birliği (DATÜB) tarafından verilmektedir. Gelen ailelere Üzümlü Kaymakamlığı'na bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı aracılığıyla sosyal yardım sağlanmaktadır. Ailelerin büyük çoğunluğu kalifiye eleman olmayıp İŞKUR kapsamında süreli olarak çalıştırılmaktadırlar. Türkçe'yi kısmen konuşabilmeleri sayesinde bulundukları bölgeye entegrasyon zorluğu yaşamadıkları ancak yerel halkın kapalı bir toplum yapısı göstermesinden ötürü Ahıskalılara karşı çok sıcak yaklaşmadıkları görülmektedir. Uyum sağlama kapasitelerinin yüksek oluşu ve tarih boyunca tekrarlayan bir göç süreci yaşamalarının halkın zorluklarla baş edebilme kapasitesini artırdığı söylenebilir. Göç sebepleri ve sonuçları bakımından bir çok sosyal değişmeye sebep olan ve çok yönlü değerlendirilmesi gereken bir olgudur. Göç eden bireylerin Erzincan'da sosyolojik ve psikolojik anlamda karşılaşmış oldukları problemler ve bu problemlerin çözümü araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Giriş

Göç kavramı tarihi süreç içerisinde insanların hareketliliğine yol açmış bir olgudur. Bu hareketlilik, basit bir yer değiştirme hareketi olarak anlaşılmamalıdır. Göç eden bireylerin ve grupların göç nedenleri ile göçün ortaya çıkardığı sonuçlar titizlikle araştırılmalıdır. Göç bazen isteğe bağlı serbest göçler şeklinde ortaya çıkarken bazen de zorunlu göçler şeklinde ortaya çıkabilir.

Bu nedenle Ahıska Türklerinin göç nedenleri, göçle birlikte ortaya çıkan sorunları, beklentileri ve talepleri gibi konuların tespit edilmesi önem arz etmektedir. Son dönemlerde küreselleşme sürecinin etkisiyle göç olgusu uluslararası bir boyut kazanmıştır. Ahıska Türklerinin özellikle "Müslüman" ve "Türk" kimliklerinden dolayı Ukrayna'da yoğun bir baskı görmesi Ahıska Türklerinin kendi vatanlarına dönüşünü hızlandırmıştır. Erzincan'a

gelen Ahıska Türklerinin Erzincan'a kolay uyum sağlamaları, yeni yerleşim yerlerine alışmaları, milli ve manevi duygular noktasında bütünleşmenin olmasının temel sebebi ortak bir kültürel mirasa sahip olunmasıdır. Bu miras aynı zamanda toplumsal yapı anlamında da bütünleşmeye sebep olmuştur. Gerek Erzincan'daki kurumların, vakıf, dernek ve sivil toplum örgütlerinin yakın ilgisi gerekse Ahıska Türklerinin beklenti, talep ve ihtiyaçlarının karşılanması noktasındaki tatmin durumu bütünleşmenin en somut göstergesidir.

1-Göç Kavramı ve Nedenleri

Uluslararası Göç Örgütü'ne göre göç; "süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleri" olarak tanımlanmaktadır [Göç Terimleri Sözlüğü, 2009]. Bu tanımdaki yer değiştirme hareketi ülke içinde ya da uluslararası boyutta bir hareketliliği ifade etmektedir. Gerek savaşlar, yıkımlar, baskı ve zulüm gerekse de doğal afetler ve iklim koşulları insanları yüzyıllardır bulunduğu toprakları terk etmeye zorlamıştır. Nedeni ne olursa olsun her göç hareketi bireylerde travmatik durumlara yol açmış, biyolojik, sosyal ve ekonomik yaşamlarında olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

Her göç durumunda göç eden kişilerin uluslararası statüsü aynı konumda olmamaktadır. 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme (bilinen ismiyle Cenevre Sözleşmesi) uyarınca mülteci kavramı Avrupa ülkelerinden gelip iltica talebinde bulunan kişiyi ifade ederken, sığınmacı Avrupa ülkeleri dışındaki ülkelerden gelip Türkiye'ye sığınma talebinde bulunan kişileri ifade etmek için kullanılır. Her iki ifadede de temel kriter dili, dini, ırkı, milliyeti veya siyasi düşünceleri sebebiyle yargılanmaktan haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa korkusundan dolayı oraya dönmek istemeyen yabancıyı ifade etmektedir. Göçmen ise; göçle ilgili mevzuat çerçevesinde Türkiye'ye gelen ve henüz Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını kazanmamış kişi veya kişileri ifade eder. 2510 sayılı İskan Kanunu ve Türkiye'deki mevcut yasal düzenlemelere göre göçmen; "Türk soyundan olup Türk kültürüne bağlı olan ve yerleşmek amacıyla Türkiye'ye gelen kişileri" belirtir [Dedeoğlu ve Gökmen,2011]. Ahıska Türkleri için 1992 yılında resmi gazetede yayınlanan 3835 sayılı "Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun" uyarınca göç ve göçmenlik işlemleri yürütülmektedir. Kanunun ilk maddesine göre; eski Sovyetler Birliği cumhuriyetlerinde dağınık halde yaşayan Ahıskalılardan, en zor durumda olanlardan başlamak üzere, devletin belirlediği yıllık sayıyı aşmamak suretiyle serbest veya iskânlı olarak göçmen kabul olunabileceği hükmü vardır. Kabul ve iskânları 2510 sayılı İskân Kanunu'na göre yapılmaktadır [mevzuat.gov.tr, 15.10.2017]. Dünyanın değişik ülkelerine göç eden Ahıskalıların problemlerini tespit edebilmek, taleplerini dile getirebilmek adına 2010 yılında merkezi İstanbul olarak Dünya Ahıska Türkleri Birliği (DATÜB) kurulmuştur. Göç kabul işlemleri DATÜB ile işbirliği halinde yürütülmektedir.

Göç kavramının tanımlamanın öneminin yanı sıra bu kavrama neden olan olguların da incelenmesi önem arz etmektedir. Kavramsal olarak göç, kentler arasında olabileceği gibi uluslararası da gerçekleşmektedir ki uluslararası göç çağımızda gerek savaşlar gerekse de eşitsiz gelişimin doğurduğu dezavantajlarla açıklanabilmektedir. Uluslararası göçe neden olan

faktörler; emek piyasasının avantajları, gelişmiş sosyal haklar, savaş ve siyasi sorunlar, yerleşik etnik gruplar ve diasporalar olarak açıklanabilmektedir. Uluslararası göçün emek piyasasına bağlı olarak gerçekleştiğine dair görüşlere göre; herhangi bir ülkedeki ücretler genel düzeyi ve bununla bağlantılı işçi haklarının diğer ülkelerden yüksek olmasının, daha alt düzey ücret ve çalışma koşullarına sahip çalışanlar için bu ülkeyi cazip hale getirdiği varsayılmaktadır. Sosyal ve siyasi hakların niteliği de uluslararası göçü etkilemektedir. Özellikle Batı Avrupa Ülkelerinde konut, eğitim, sağlık gibi sosyal haklar diğer ülkelere göre daha çok gelişmiştir. Göç kararlarında daha iyi bir hayatı yaşama arzusu etkili olmaktadır. İç savaş, askeri devrimler ve rejim değişiklikleri gibi gerekçelerle milyonlarca insan yaşadığı ülkeyi terk etme durumunda kalmıştır. Göçmenler çoğunlukla kendi ülkelerinden gelen ve diğer insanlardan oluşan sosyal ağlarınla iletişim halindedirler. Bu durum göç kararı üzerinde etkili olmaktadır. Benzer vatandaşlık ve etnik kökenlerin göç edilen ülkelerde oluşturdukları sosyal etkileşimler dizisine "diaspora" denir [Baştürk, 2014: 350-352].

2- Ahıska Türkleri ve Göç Süreci

Ahıska Türkleri ya da Mesket Türkleri ifadesi etnik bir adlandırma olmayıp Ahıska Bölgesi'nde yaşayan halkı ifade etmek için kullanılmaktadır. Ahıska Bölgesi olarak tanımlanan bölge Gürcistan'ın Güney-Batı bölümündeki Adigön, Ahıska, Aspinza, Ahılkelek ve Bogdanovka şehirlerini içine alan bölgedir. Osmanlı Devleti idaresinde bulunduğu 250 yıllık süre zarfında önemli bir ticaret ve kültür kenti olan Ahıska, 1828'de Ruslar tarafından işgal edilmiş, 1829 Edirne Antlaşması ile savaş tazminatı olarak Ahılkelek ile birlikte Ruslara verilmiştir. Osmanlı Devleti'nin bölgede tekrar hakim olma mücadelesi uzun yıllar sürse de bölge Türkler, Gürcüler ve Ruslar arasında sürekli el değiştirmiş ancak son raddede 16 Mart 1921 Moskova Antlaşması ile Türklerin elinden tamamen çıkmış ve Ruslara verilmiştir [Demiray, 2012].

Sovyetler Birliği'nde Stalin Dönemi'yle beraber giderek artan baskı ve eziyetler bölge halkını göç etmeye zorlamıştır. II. Dünya Savaşı sonlarında Sovyet Rusya Türkiye'nin Almanya'nın yanında savaşabileceği gerekçesiyle yaklaşık 96.000 Ahıska Türkü'nü vagonlara doldurularak Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan'a sürgün edilmiştir. Savaş sonrasında 1956 yılında sürgün edilen başka halklara anavatana geri dönme hakkı verilse de Ahıska Türklerine bu hak verilmemiştir [Demiray, 2012].

Sovyetler Birliği'nin dağılması yaklaşırken giderek artan milliyetçilik olgusu ve çatışmalar Özbekistan'da da kendisini göstermiştir. Aynı etnik kökenden geliyor olmalarına karşın sürgünle Özbekistan'a yerleştirilmiş Ahıska Türkleri ve Özbekler arasında çatışmalar yaşanmıştır. 1989 yılında yüzü aşkın sayıda Ahıska Türkü'nün öldüğü ve tarihe "Fergana olayları" olarak geçen olaylar sonrasında 100.000'i aşkın Ahıska Türkü Rusya Federasyonu tarafından zorla göç ettirilmiştir. Bu olay sonrasında 13.000 Ahıska Türkü Rusya'nın Karadeniz yakınlarındaki kenti Krasnodar'a yerleşmiştir. Ahıska Türklerinin yerleştikleri diğer bölgeler onları Rus veya Sovyet vatandaşı olarak tanımlarken Krasnodar yetkilileri onları yasal yurttaş olarak tanımlamamış, yurttaşlık alamadıkları için de pek çok imkandan yararlanamamışlardır. Yasal olarak çalışamayan, tıbbi ve sosyal imkanlardan faydalanamayan

Ahıskalılar bu durumu dünyaya duyurmak amacıyla uluslararası örgütlere ve hükümetlere yardım çağrısında bulunmuş, bunun sonucunda 2004 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin mülteci programı önerisiyle bir kısım Ahıskalı Amerika'ya göç etmiştir. Günümüzde dünya genelinde yoğun olarak Rusya, Kazakistan, Azerbaycan, Kırgızistan, Özbekistan, Ukrayna ve Türkiye'de olmak üzere yaklaşık 600.000 Ahıska Türkü yaşamaktadır [Aydar, 2015].

Türkiye'de yaşayan Ahıska Türkleri iki grup olarak ayırt edilmektedir. İlk grup 19. yüzyılın sonlarından II. Dünya Savaşı'nın sonlarına kadar gelen Mesket Türkleri ve torunlarını ifade ederken diğer grup Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra eski Sovyet Cumhuriyetlerinden gelenleri belirtir. Birinci grup hem daha eski oluşu hem de dağınık olarak gelmesi sebebiyle yerel halkla bütünleşmiş ve asimilasyona uğramıştır [Pentikäinen ve Trier, 2004].

1944 öncesinde ülkemize gelen göçmenlerin çoğu güneyde ve doğuda sınır şehirlerimize yerleştirilirken, Sovyetlerin çöküşünden sonra gelenler doğu bölgelerimiz ile batıda da Bursa ve İnegöl çevresine yerleştirilmişlerdir [Pentikäinen ve Trier, 2004]. 1990'lı yıllara kadar Türkiye göç veren bir ülke konumundayken 1990 yılından itibaren göç alan, göçe geçiş sağlayan, göçmen ya da sığınmacı istihdam eden bir ülke konumuna gelmiştir. Türkiye'ye yönelen uluslararası göç akınları incelendiğinde göçmenlerin ve sığınmacıların genellikle Balkanlar, Orta Doğu ve eski Sovyetler Birliği ülkelerinden geldiği görülmektedir. Bu göçmenlerin Türkiye'yi seçme nedenlerinin başında Türk kökenli olmak, dil öğrenme kolaylığı, tarihsel ve coğrafi yakınlık gelmektedir. Coğrafi yakınlık nedeniyle yol masraflarının düşük olması ve vize almadaki kolaylıklar etkili olmaktadır. Türkiye'nin bulunduğu coğrafyada çevre ülkelere göre nispeten daha fazla siyasi ve ekonomik istikrara sahip olması da göç almasında etkili olmaktadır [Kılıçaslan, 2014: 272].

Yerleştirilen doğu illerinden biri de Erzincan'dır. 25 Aralık 2015 tarihinde 151 Ahıskalı ailenin Erzincan'a yerleştirilmesiyle süreç başlamış olup 3 Mart 2016'da 34 aile, 14-15 Nisan 2016'da 151 aile, 17-18 Kasım 2016'da 119 aile, Eylül 2017'de ise 51 aile Ukrayna'dan Erzincan'ın Üzümlü ilçesine getirilmiştir. Son kafileyle beraber toplamda gelen kişi sayısı 2121 kişi olmuştur. 20 Temmuz 2017 itibariyle bu kişilerden 337 tanesinin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçirilmiş olup kalanların da vatandaşlığa geçiş işlemleri başlatılmıştır. İlk dört kafileyle gelen 1944 kişinin 949'u kadın, 995'i ise erkek olup 709 tanesi 18 yaşın altında olduğundan çocuk olarak sayılmaktadır. Gelen tüm bireylere halk eğitim merkezlerinde okuma yazma kursları verilmiştir. Bunun yanı sıra okul çağında olan tüm bireyler okula gitmektedir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından her aileye kişi başı 250 TL olacak şekilde maddi destek sağlanmaktadır. Dil sorunu ve kalifiye eleman olmamaları sebebiyle çalışma ve iş bulma konusu problem olmaktadır. İŞKUR kapsamında Toplum Yararına Program (TYP) bünyesinde çalışma imkânı sunulan Ahıskalılar 6-9 ay arası süreli olarak çalışabilmekte ve çalıştıkları sürede de sigortaları ödenmektedir. Eğitimli ve kalifiye eleman olan Ahıskalılar, Türkçe denklik sınavını geçemediklerinden ötürü eğitimini aldıkları işlerde çalışamamaktadırlar. 1944 kişiden sadece 1 tanesi Türkçe denklik sınavını geçerek şehirdeki bir özel hastanede hemşire olarak çalışmaktadır. Ukrayna'dan getirilen Ahıskalılar Erzincan'ın Üzümlü ilçesinde ve Bayırbağ Köyü'nde Toplu

Konut İdaresi (TOKİ) tarafından yapılan konutlarda yaşamaktadırlar. Kira, elektrik, su, doğalgaz parası ödememektedirler. Gıda Tarım Hayvancılık Bakanlığı ve Üzümlü Kaymakamlığı ortaklığında 57 adet sera, gelir elde etmeleri için Ahıskalılara verilmiş olup bu seralarda sadece Ahıskalılar çalışacaktır.

3. Erzincan'da Yaşayan Ahıska Türkleri

Bu bölümde Erzincan'a yerleşmiş belirli bir süre boyunca burada yaşayan Ahıska Türkleriyle yapılan mülakatlara yer verilmiştir. Araştırma kaymakamlık ve belediye ile irtibat kurularak Ahıska Türkleri içerisindeki kanaat önderlerinin yönlendirmesiyle 40 kişiyle görüşülerek tamamlanmıştır. Ahıska Türkleri tarım ve hayvancılıkla geçim sağlayan Üzümlü beldesine yerleştirilmiştir. Üzümlü beldesinde toplu konutlarda hayatlarına devam etmektedirler.

Araştırmanın Konusu ve Amacı

Göç ortaya çıkış şekli ve sonuçları açısından hem bireyleri hem de toplumları etkileme özelliğine sahiptir. Ahıska Türkleri bulundukları bölgeden zorunlu olarak göç etmişlerdir. Bugün pek çok ülkede yaşam mücadelesi vermektedirler. Ahıska Türklerinin yaşamış olduğu sorunlara ortak olmak ve yeni yerleşim yerleri olan öz vatanları Erzincan'da yaşadıkları problemleri belirlemek, isteklerini tespit etmektir.

Araştırmanın Metodu ve Teknikler

Çalışmada görüşme (mülakat) tekniğine uygun olarak 28 soru hazırlanmıştır. Erzincan ili Üzümlü ilçesinde yaşayan Ahıska Türkleri'ne yönelik hazırlanan sorular mülakat tekniği kullanılarak uygulanmıştır. Hazırlanan sorular 40 kişiye uygulanmıştır. 40 kişi arasında 23 erkek, 17 kadın bulunmaktadır. Örneklem oluşturulurken öncelikle kanaat önderi niteliğindeki kişilere ulaşılmış kanaat önderleri aracılığıyla örneklem gurubu oluşturulmuştur. Görüşme esnasında görüşmecilerden izin alınmak suretiyle ses kayıt cihazı kullanılmış, bazı görüşmecilerle fotoğraf çekilmiş, sorular ve cevaplar not alınarak araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliği artırılmaya çalışılmıştır.

Araştırma örneklemine katılan ve belirli bir zaman aralığında Üzümlü ilçesinde yaşayan bireylere öncelikle yaş, cinsiyet, medeni durum, milliyet, eğitim durumu, meslek gibi sorular sorulmuştur. Bu soruların yanında, Türkiye'ye göç sebepleri, kültür, kimlik ve aidiyet tespitine yönelik sorular, Türkiye'de yaşamış oldukları problemlere yönelik sorular yer almıştır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklem

Bu araştırmada da bahsedilen hassasiyetler çerçevesinde araştırmanın evreni olarak Erzincan'ın Üzümlü ilçesinde bulunan Ahıska Türkleri seçilmiş ve "amaçlı örnekleme" teknikleri kullanılmak suretiyle örneklem tespitine girilmiştir. Nitel araştırmalarda örneklemin büyüklüğü çok fazla önemli olmasa da doğrudan doğruya görüşme yaptığımız kişi sayısının mümkün olduğu kadar çok, çeşitli ve temsil kabiliyetine sahip olmasına hassasiyet gösterilmiştir. Bu çerçevede 40 kişiyle görüşülmüştür. Artık farklı yorumların ve anlayışların çıkmadığına kanaat getirilinceye kadar mülakat ve gözlemlere devam edilmiştir.

Verilerin Analizi

Elde edilen veriler, teorik çerçeveden faydalanmak suretiyle değerlendirilmiştir. Mülakat aracılığıyla toplanan bilgiler değerlendirilmiştir.

Araştırmanın temel hipotezi;

Uluslararası göç eden bireyler; "yerine göre farklı kültür, dil, din, anlayış biçimine sahip olan yeni bir topluma dâhil olan insanlar topluluğudur."

Araştırmanın Alt Hipotezleri;

- Uluslararası göç, göç eden bireylerin işsiz kalmasına sebep olabilir.
- Göç eden bireyler, psikolojik sorunlar yaşayabilir.
- Göç eden bireyler uyum problemleri yaşayabilir.

Mülakat soruları içerisinde demografik özelliklere ilişkin sorular bulunmakla birlikte; kimlik, aidiyet ve sosyo-kültürel özelliklerin tespitine yönelik sorular yer almaktadır. Mülakat esnasında görüşmeciler genel itibariyle ailelerden oluşmaktadır.

a. Cinsiyet

Araştırmaya katılanların demografik özelliklerini belirleyebilmek açısından önemli değişkenlerden birisi cinsiyet değişkenidir. Cinsiyet dağılımı açısından kadınlar ve erkekler birbirine yakın sayıdadır. Çünkü araştırma esnasında göç eden bireylerin genel itibariyle aile olması dikkatimizi çekmiştir. Erzincan Üzümlü ilçesine göç eden Ahıska Türkleri aileleriyle birlikte göç etmiştir. Araştırma örneklemi bu bakımdan aile ve bir aileye mensup olan kadın, erkek ve çocuklardan oluşmaktadır. Ukrayna'daki savaş ve baskıdan dolayı bireyler aileleriyle birlikte göç etmişlerdir.

Bir bölgede yaşayan nüfusun cinsiyet dağılımı toplumlar açısından son derece önemlidir. Cinsiyet dağılımı bakımından ciddi farklıklar yoktur.

Tablo 1: Cinsiyet

Cinsiyet	Kişi Sayısı
Kadın	**17**
Erkek	**23**
Toplam	**40**

Tablodan da anlaşılacağı üzere kadın ve erkeklerin sayısı birbirine yakındır.

b. Yaş

Yaşa bağlı değişkenler toplum üzerinde etkilidir. Çünkü bir toplumdaki doğum ve ölüm oranları, iş gücü, hizmet sektörü gibi konularda ipucu vermesi bakımından önemlidir.

Tablo 2: Yaş

Yaş	Kişi Sayısı
0-12	**3**
13-30	**9**
31-45	**21**
46-55	**7**
Toplam	**40**

Demografik özelliklerin belirlenmesinde bir diğer değişken de yaş değişkenidir. Yaş değişkeni incelendiğinde orta yaş aralığında olan bireyler çoğunluğu oluşturmaktadır. Yaşlı nüfusun az olmasının sebebi, göç eden bireylerin ebeveynlerinin hayatta olmaması yer almaktadır.

c. Eğitim Seviyesi

Araştırmaya katılanların eğitim seviyesine baktığımızda birçok kişi lise ve üniversite mezunudur. Eğitim oranının yüksek olması göç eden bireylerin bilgi düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 3: Eğitim Seviyesi

Eğitim Seviyesi	Kişi Sayısı
İlköğretim	**8**
Lise	**23**
Üniversite	**9**
Toplam	**40**

Eğitim aşamasında olan bireylere kaynaştırma eğitimleriyle Türkçe eğitimi ağırlıklı olarak verilmektedir. Halk eğitim merkezi tarafından Türkçe eğitimi göç eden bireylere verilmektedir.

d. Meslek

Ahıska Türklerinin en büyük problemleri meslekleriyle ilgilidir. Kendi iş ve mesleklerini devam ettirmeyi istemektedirler. Fakat bu istekleri şimdilik iş kur, valilik, kaymakamlık ve belediyenin imkânlarıyla sınırlıdır.

Göç eden Ahıskalıların büyük çoğunluğu mesleklerine hâlen devam edememektedir. Bunun nedeni; dil problemi, bu konuda planlamanın ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından yapılmamasıdır. Ahıska Türkeri'nin yaşamış olduğu problemlerin en önemlisi meslekle ilgili olanıdır. Erzincan Valiliği, Üzümlü Kaymakamlığı ve Belediye tarafından aynî ve nakdî yardımlar yapılmasına rağmen bu problem hâlen devam etmektedir.

Tablo 4: Meslek

Meslek	Kişi Sayısı
Ev Hanımı	8
Polis	2
Serbest Meslek	13
İşçi	17
Toplam	40

Hemen hemen bir toplum için geçerli ve fayda sağlayıcı meslek grubundan birey bulunmaktadır.

e. Medeni Durum

Bireyler genellikle aile fertleriyle göç eden evli bireylerdir. Boşanmış birey sayısı azdır. Zaten Ahıska Türklerinde boşanma olayına hoş bakılmadığından bu oran düşüktür. Katılımcıların medeni durumla ilgili soruya verdikleri cevaplara bakıldığında; katılımcıların büyük bir çoğunluğunun evli olduğu görülmektedir. Bekâr olan katılımcılar yaş itibariyle evlilik yaşına ulaşmamış kişilerdir. Boşanan katılımcıların boşanma sebepleri arasında ise farklı dine ait olan, farklı milliyete sahip olan bireylerin birbirlerine uyum sağlayamaması bulunmaktadır.

Tablo 5: Medeni Durum

Medeni Durum	Kişi Sayısı
Evli	25
Bekar	11
Boşanmış	4
Toplam	40

f. Milliyet (Aidiyet)

Ahıska Türkleri tarihi süreç içerisinde bir çok göçe ve sürgüne maruz kalmıştır. Hatta bu durum Ahıska Türklerinin "vatansız, yersiz-yurtsuz" olarak tanımlanmalarına sebep olmuştur. Dolayısıyla milliyet (aidiyet) sorusuna farklı cevaplar verilmiştir.

Milliyet ya da aidiyet olarak kendinizi nasıl tanımlarsınız? sorusuna değişik cevap vermişlerdir.

46 yaşında erkek katılımcı "Biz Türk'üz, dedem önce Gürcistan'a göç etmiş, oradan da Ukrayna'ya gelmişiz. Anavatanımız Türkiye'dir. Ben Türk'üm. Eşim ve çocuklarım Türk'tür."

38 yaşında kadın katılımcı "Ukrayna'da bize hep ayrımcılık yapılırdı. Siz Türk'sünüz gidin buralardan diye, 1980'li yıllarda hep dışlanıyorduk. Dolayısıyla ben Türk'üm."

16 yaşında erkek katılımcı ise "Ben Ukrayna'da doğdum. Ukraynalıyım. Annem Rus Babam Türk."

28 yaşındaki kadın katılımcı, "Ukrayna'ya sürgün edildiğimiz için gelmişiz, Annem babam bana öyle anlatırlardı. Zorunluluktan dolayı gelmişiz, ben de burada, Ukrayna'da doğdum. Benim tercihim değil."

54 yaşındaki erkek katılımcı "Türkiye'ye göç etmemizin sebebi sadece savaş ya da baskı değil. Öz vatanımıza dönme, kavuşma isteğidir."

34 yaşında kadın katılımcı, "Benim iki tane vatanım var. Ben Ukrayna'da doğdum, büyüdüm ama köklerim anavatanım Türkiye. Çocukluğum Ukrayna'da geçti. Ama kendi vatanıma döndüm. Çok mutluyum."

Katılımcıların verdikleri cevaplardan hareketle Ukrayna'dan gelen bireyler, genel itibariyle kendisini Türk olarak tanımlamakta, Türkiye'ye özlem duymakta, Türkiye'yi kendi vatanları olarak görmektedirler. Annesi ya da babası Rus, Ukraynalı olduğundan dolayı kendini Rus ya da Ukraynalı olarak tanımlayan bireyler bulunmaktadır.

Tablo 6: Milliyet (Aidiyet)

Milliyet (Aidiyet)	**Kişi Sayısı**
Türkiye	**18**
Gürcistan	**2**
Rusya	**5**
Ukrayna	**11**
Çifte Vatandaş(Ukrayna-Türkiye)	**4**
Toplam	**40**

g. Din

Din kimlik ve aidiyet bakımından tamamlayıcı bir sorudur. Kendinizi hangi dine ait hissediyorsunuz? sorusuna da farklı cevaplar verilmiştir.

Tablo 7: Din

Din	**Kişi Sayısı**
Müslüman	**31**
Hıristiyan	**6**
Diğer	**3**
Toplam	**40**

39 yaşındaki erkek katılımcı, "İbadetlerimizi gizli yapardık. Cami vardı ama camiye baskın düzenlenirdi. Özellikle Cuma günleri. Hatta bir defasında camiyi bombaladılar. Bir çok kişi öldü."

51 yaşındaki erkek katılımcı, "Ben Müslümanım elhamdülillah. Camiye gidiyorum, çocuklarımızı Kur'an kursuna gönderiyoruz. İyi ki öz vatanımıza döndük. Ramazan ayında Oruç tutuyoruz."

24 yaşındaki kadın katılımcı, "Ben Hristiyan'ım. Annem Ukraynalı, babam Türk. Ama annem ve ben, Ukrayna'daki yaşama alıştık."

14 yaşındaki kadın katılımcı, "Ben Müslümanın, hafta sonları Kur'an Kursu'na gidiyorum. Ukrayna'da babam ve annem bana dua öğretti. Okulda Müslüman olduğumu gizliyordum. Özellikle okulda arkadaşlarım Allah ile Müslümanlarla dalga geçiyorlardı. Ama çok şükür Türkiye'deyiz."

Ukrayna'da din ile ilgili baskıların olduğu, baskıdan dolayı bazen bireylerin dini ibadetlerini yerine getirmekte zorlandıkları ya da gizli olarak ibadetlerini yaptıkları belirlenmiştir. Ahıska Türleri kendilerini genel anlamda Müslüman Türk olarak tanımlamaktadırlar.

Ahıska Türklerinde Dil: Dil, milleti meydana getiren ve milli kimliğin inşasında en önemli unsurdur. Ahıska Türklerinin kendi kimliklerini koruyabilmesinin en önemli nedeni dilini koruyabilmesidir. Ahıska Türklerinin dili Türkçe'dir. Ahıska Türkleri değişik zamanlarda farklı ülkelere göç etse de kendi dillerini korumayı başarabilmişlerdir. Yaşadıkları ülkedeki devlet politikaları, kendi ülke insanlarıyla kültürel etkileşim zaman zaman dil kaybına yol açmıştır. Ahıska Türkleri Kars, Ardahan ve Artvin bölgesinin lehçelerini kullanırlar. Yaşadıkları bölgelerde Rusça, Gürcüce, Özbekçe gibi dilleri kullanmışlardır.

Bu konuda bir katılımcı "Ev içerisinde Türkçe konuşuyoruz. Ev dışında ise Rusça konuşuyoruz" şeklinde kendi düşüncelerini ifade etmiştir.

Başka bir katılımcı ise, "Ev içerisinde kendi dilimizi konuşuyoruz. Ama ben çocuğuma ya da torunuma soru sorduğumda Rusça cevap verebiliyorlar." diye düşüncelerini ifade etmiştir.

Ahıska Türkleri kültürlerini yaşatabilmek adına dile önem vermektedirler. Kendisini Müslüman Türk olarak tanımlayan Ahıska Türklerinde bu düşünce yaygındır.

Ahıska Türklerinde Aile: Ahıska Türklerinde geniş aile ve geleneksel ailenin izlerine rastlanmaktadır. Evin idaresi ailenin en yaşlı erkeğine aittir. İş bölümü geleneklere göre belirlenmiştir. Babanın kararı son derece önemlidir. Babanın aldığı kararlar aile üyelerince aynen uygulanır. Kadın ev işleriyle ilgilenirdi. Temizlik, yemek, hayvanlara bakmak gibi. 1944 yılından sonra yani sürgünden sonra aile yapısında değişimler yaşanmıştır. Kadınlar çalışmaya başlamış, eğitim seviyeleri artmış, çekirdek aile tipleri görülmeye başlanmıştır. Evlenen çocuklar ailelerine yakın yerlerde otururlar (erkek, 54 yaşında Z.O.).

Ahıska Türklerinde Evlilik: Ahıska Türkleri aile bağlarına çok önem vermektedirler. 1944 yılından sonra SSCB baskısına karşı güçlü durabilmelerinin sebeplerinden bir tanesi de aile bağlarının güçlü olmasıdır. Yaşlı olan aile üyesi geleneklerin korunmasında ve aktarılmasında önemli rol oynar. Kadına değer verilir. Kendi kültürlerini koruyabilmek ve

yaşatabilmek adına kendi topluluklarından (grup içi) evlilik tercih edilir. Fakat genç kuşak arasında grup dışı evlilik tercih edilebilir.

45 yaşındaki katılımcı bu durumu şöyle açıklamaktadır: "Oğlum Rus bir gelini sevdi, evlenmek istedi. Önce karşı çıktım, kültürü bize uymaz diye. Sonra evlenmelerine izin verdim. İki tane torunum var, çok mutlular. Şimdi biz Erzincan'a geldik, onlar Ukrayna'da kaldılar."

54 yaşındaki başka katılımcı ise "Babam beni halamın kızıyla evlendirdi. Kültürümüz aynı, dilimiz aynı, dinimiz aynı diye. Yabancı birisiyle evlenmeme müsaade etmezdi. Babam sert, otorite sahibiydi." şeklinde düşüncesini ifade etmiştir.

Ahıska Türklerinde Düğün, Sünnet ve Cenaze: Ahıska Türklerindeki düğün sünnet ve cenaze ile ilgili uygulamalarda genel itibariyle Müslüman ve Türk olmanın izlerine rastlanmaktadır. Sünnetler genellikle ameliyatla gerçekleştirilir. Ameliyat sonunda akrabalar, aile bireyleri, arkadaşlar, komşulardan oluşan davetli listesi oluşturulur. Davetlilerle birlikte bir meydan, mekân ya da alanda eğlenceler düzenlenir. Yöresel türküler söylenir ve oyunlar oynanır. Düğünlerde de benzer uygulamalara rastlanır. Cenazede genellikle dini konularda bilgi sahibi olarak kabul edilen kişi öncülüğünde İslamiyet'e uygun esaslar uygulanır.

Erkek çocuklarına yapılan düğün törenlerine (sünnet ve evlilik) "toy" denir. Eğer bir kız evlenecekse düğün denir. Ahıska Türklerinde erkek çocuklarının düğün törenleri daha önemlidir. Çünkü aileye yeni bireyler (doğumla) katılır. Nesil devam eder. Evlilik şekli olarak geleneksel usullere göre yapılan evlilik ya da kız kaçırma yoluyla evlilikler görülür. Geleneksel usullere göre yapılan evliliklerde Türkiye'deki geleneklerin aynısı uygulanır.

Katılımcı N.A. "Ben oğluma kız isterken; hayırlı bir iş için geldik, Allah'ın emri Peygamber'in kavliyle diye söze başladım. Siz düşünün taşının diye sözümü bitirdim."

Ahıska Türklerinde boşanmaya çok nadir rastlanır. Boşanma hoş karşılanmaz. Boşanan erkek tekrar evlenebilir ama boşanan kadın hakkında iyi şeyler düşünülmezdi. Özellikle sürgünden sonra kadınların çalışma hayatına katılması, eğitim seviyelerinin artmasına bağlı olarak boşanma oranları artmıştır. Boşanma esnasında eğer çocuk varsa genellikle çocuk anneye verilir. Cenaze törenlerinde ölen kişi genellikle pek bekletilmez. En kısa sürede toprağa verilir. Ölen kişi kıbleye doğru yatırılarak gömülür. Hoca ya da molla tarafından Kur'an-ı Kerim okunur. Komşular cenaze evine yemek getirir. Cenaze evinde iki ya da üç gün yemek pişirilmez."

Sonuç

Türkiye, tarih boyunca göç alan bir ülke olmuştur. Sovyetler Birliği döneminde başlayan Ahıska Türklerine yönelik baskılar, şiddet içeren uygulamalar hâlen varlığını devam ettirmektedir. Ahıska Türkleri "Türk" ve "Müslüman" kimliklerinden dolayı sürekli ötekileştirilmiştir. Ahıska Türklerinin bugüne kadar kimliklerini koruyabilmesinin en önemli sebebi "Türk" ve "Müslüman" olarak ötekileştirilmesidir. Günümüzde Ahıska Türkleri Azerbaycan, ABD, Kırgızistan, Rusya, Ukrayna, Kazakistan ve Türkiye'de yaşamaktadırlar. Türkiye'yi kendi öz vatanları olarak görmektedirler. Üzümlü ilçesine yerleştirilen

Ahıskalıların büyük bir kısmı Üzümlü ilçesine uyum sağlamıştır. Çok az sayıda insan uyum problemleri yaşamaktadır. Uyum sağlamalarında Türkçe konuşabilmeleri, Müslüman olmaları en önemli faktördür. Uyum sağlayamayanlar ise, bireysel istek, düşünce ve ihtiyaçları bağlamında bazı problemler yaşamaktadırlar. Erzincan'da yerel yöneticilerden, kamu kurum ve kuruluşlarının sunduğu hizmetten memnuniyet duymaktadırlar.

Ahıska Türklerinin en önemli sorunları arasında işsizlik gelmektedir. Göçle birlikte kendi iş ve mesleklerini yapamayan Ahıska Türkleri bu konuda devlet kurumları ve hükümetten destek beklemektedirler. İş kur, Erzincan Valiliği, Erzincan Belediyesi ve Üzümlü Kaymakamlığı her ne kadar bazı Ahıska Türkleri için istihdam sağlasa da halen bazı aileler ekonomik sıkıntı çekmektedir.

Rusya ve Gürcistan hükümetiyle Ahıska Türklerinin durumu detaylıca görüşülerek bu sorun tamamıyla çözümlenmelidir. Çünkü Rusya ve Gürcistan'da ailesi, akrabası olan Ahıska Türkü bulunmaktadır. Hatta bazı Ahıskalı bireyler Rusya'yı, Gürcistan'ı, Ahıska'yı da vatanı olarak görmektedir. Bu problem çözülmediği takdirde bu göç hikâyesi hiç bitmeyecektir. Çünkü sürekli gidiş gelişler ya da yer değişmeler olacaktır.

Kaynakça

AYDAR,M, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Understanding and Defining Ethnic Identity: Ahıska/Meskhetian Turks in a Midwestern American City, **4 (2)**, s. 63-89, 2015.

BAŞTÜRK, Ş. *Sosyal Politika*, "Göçmenlere Yönelik Sosyal Politikalar", **Aysel Tokol-Yusuf Alper (Ed.)**, Bursa: Dora Yayıncılık, 2014.

DEDEOĞLU,S. & GÖKMEN,Ç. *Göç ve Sosyal Dışlanma*, Efil Yayınevi, Ankara, 2011.

DEMİRAY,E. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* Anavatanlarından Sekiz Ülkeye Dağıtılmış Bir Halk: Ahıska Türkleri, s. 877-885, Ankara, 2012.

Göç Terimleri Sözlüğü, Uluslararası Göç Örgütü, **No:18**,Uluslararası Göç Hukuku, 2009.

http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3835.pdf e.t.15.10.2017.

KILIÇASLAN, S. C. *Sosyal Hizmet ve Öteki Disiplinler arası Yaklaşım*, **Pınar Akkuş-Özgür Başpınar Aktütün (Ed.)**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2014.

PENTIKÄINEN,O. & TRIER,T. *European Centre for Minority Issues,* Between Integration and Resettlement: The Meskhetian Turks, 2004.

Göç Olgusunun Mezhepsel Kimlikler Üzerindeki Dönüştürücü Etkisi

Prof. Dr. Sıddık KORKMAZ

Özet

Göç olgusu insan denilen varlık sebebiyle tarih boyunca sürekli olarak görülmüş ve muhtemelen de görülmeye devam edecektir. Bu olgu bazen insanın kendi arzu ve isteği ile oluşmakta, bazen de zorunlu muhacerete mahkûm edilmesi sebebiyle gerçekleşmektedir. Gönüllü göçlerin sonuçları insanların arzuları yönünde şekillenirken zorunlu göçlerin hem gerçekleşme biçimleri hem de sonuçları büyük acılara yol açabilmektedir. Konu mezhep faktörü açısından ele alındığında ister gönüllü olsun isterse zorunlu, göçmenin din ve mezhep anlayışı bu eylemden mutlaka etkilenmektedir. Bu etkilenme kişinin bilgi ve bilinç düzeyi ile birlikte, kendisinin dâhil olduğu toplumun yapısına göre değişebilmektedir.

Din ve mezhep faktörü açısından göçmenin insanlığını koruyabilmesi ve kendi değerlerini yaşatabilmesi için bazı yardımcı unsurlara ihtiyaç duyulmaktadır. Temel beklentilerin gerçekleşebilmesi için göçmene yol göstermek, dinini öğretmek, insanca yaşayabileceği yer vermek, işini yapacağı ve aşını temin edebileceği imkânları sağlamak gerekmektedir. Günümüzde toplu insan hareketlerinin kontrol edilmesi veya yönlendirilmesi son derece kolay bir şekilde yapılabilmektedir. İyi eğitilmiş ve iyi organize edilmiş ekiplerin göç faktörünü pozitif bir şeklide yöneteceği hakikattir.

Anahtar Kavramlar: Göç, din, mezhep, siyaset, toplumsal hareketler.

Migration And Conversion Effects On Secterian Identity

Abstract

The phenomenon of immigration has been constantly seen throughout history probably will continue to be seen. Sometimes this happens as the result of a man's own desire and will but sometimes compulsory immigration is carried out in the form of conviction. While the results of voluntary migration are shaped more in the direction of people's desires, both forms of achievement and consequences of forced migration can lead to great suffering. When it comes to the issue of sectarianism, whether it is voluntary or compulsory, the understanding of religion by the migrant is absolutely influenced by this act. This influence can vary according to the level of knowledge and awareness of the individual, and the structure of the community in which he or she is included.

Relevant to the religious and sectarian factors, it is necessary to guide migrants in order to protect their humanity, to teach religion, to show a place where human beings can live, where they can work and to provide this. Nowadays, it is very easy to control or direct the collective human movements. It is not a major contention to argue that well-trained and well-organized teams can guide migration to a positive direction.

Key Words: Migration, religion, sect, politics, social movements.

Giriş

Tarih boyunca insanların çeşitli nedenlerle bir yerlerden başka mekânlara taşınmaları sürekli görülen bir vakıadır. Bu olguyu insanlığın anne ve babası olan Hz. Âdem ile Hz.

Havva'nın cennetten çıkarılıp dünyaya taşınmalarına kadar götürmek mümkündür. Tanrının insan neslini göçe mahkûm etmek gibi bir talebinin olduğunu Kur'an-ı Kerim'e dayanarak ileri sürmek pek mümkün görünmemektedir. Böyle olmakla birlikte Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. Yunus ve en son Hz. Muhammed gibi özellikle büyük peygamberlerin hayatında göç gerçeğinin yer aldığını biliyoruz. Öyle ki Müslümanlar hicreti yani göçü esas alan bir tarih geliştirmişlerdir.

Peygamberler gibi seçilmiş ve özel görevleri olan sıra dışı şahsiyetleri bir kenara bırakıp normal insanların hayatına göz attığımızda bu olayın neden yaşandığını ve göçmenler üzerinde ne gibi sonuçlarının olduğunu anlamaya çalışmanın ciddi bir sorun olduğunu görürüz. Bununla birlikte göç olgusu üzerinde çalışma yapan çeşitli kurumların bulunduğunu, özellikle göçün sebepleri ve sonuçları üzerine yoğunlaşmış çalışmaların bulunduğunu ifade etmek gerekmektedir (*Göç Raporu* 2016). Yine de göç ve din ya da göç ve mezhep gibi çalışmaların pek de yeterli olduğu söylenemez. Göç olayının daha iyi anlaşılması ve sonuçlarının olumlu bir yöne aktarılabilmesi için hangi sebeplerle gerçekleşmiş olduğunun kanaatimizce iyi tahlil edilmesi gerekmektedir.

Tıpkı göç gibi mezhep gerçeği de insanlık tarihinin bir parçasıdır ve reddedilmesi mümkün olmayan beşeri bir tecrübedir (Örnek, 2011, 27.). Mezhep, din anlayışındaki farklılaşmaların kurumsallaşması sonucu ortaya çıkan beşeri kabuller ya da oluşumlar olarak tanımlanabilir. Bu tanımda dikkatimizi çeken belki de en önemli unsur mezhebin beşeri oluşum olarak takdim edilmesidir. Çünkü din semavi bir unsur iken mezhep beşeri yani insana ait bir oluşumdur. İnsan seçimlerinin ürünü olan göçler doğal olarak insandan kaynaklanan mezhepleri de etkileyecektir.

Göç; "dini, iktisadi, siyasi, sosyal ve diğer sebeplerden dolayı hayatlarının tamamını veya bir bölümünü geçirmek üzere insanların bir iskân ünitesinden, bir başkasına yerleşmek suretiyle yaptıkları coğrafi yer değiştirme hareketi olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle göç, coğrafi mekân değiştirme sürecinin ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasi yönleriyle toplum yapısını değiştiren nüfus hareketi" şeklinde de tanımlanabilir. Tanıma bağlı olarak göçün, mevsimlik, sürekli, emek, zorunlu ve gönüllü şeklinde sıralanan *iç göç* türleri, beyin, işçi ve mübadele şeklinde sıralanan *dış göç* türleri bulunmaktadır (Sayın, Usanmaz, Aslangiri, 2016, 2 vd.). İnsanlar bir yerden başka bir yere göç ederken bazen bu isteklerini isteyerek, bazen de zorla gerçekleştirmektedirler. İş, eş, aile, akrabalar, sosyal çevre, doğal çevre gibi burada adını sayamadığımız daha başka pek çok bağını arkaya bırakarak gitmek mantıklı görünmese de; hem geçmişte hem de günümüzde bu türden taşınmalara şahit olunmaktadır. Konumuzun çekirdeğini oluşturan unsurların, çoğunlukla gönüllü ve gönülsüz göçlerde ortaya çıkması sebebiyle biz bu türden olan eylemlere yoğunlaşacağız. Daha sonra da bu olgunun göçmenler üzerindeki etkisi üzerinde durmaya çalışacağız.

1. Gönüllü Göçler

İnsan hareketlerinin *temel sebepleri* hakkında özellikle Müslüman dünyada ne gibi tezlerin olduğu muhtemelen ilgi çekici bir çalışma olurdu. Son dönem Osmanlı ulemasından bazılarının bu konuda insanın en temel dürtüsünün *yaşama arzusu* olduğu gibi iddialarından

söz etmek mümkündür. Bununla birlikte "Ben cinleri ve insanları bana kulluk etsinler diye yarattım" (Zariyât, 51/56) ayetine dayanarak koskoca bir hayatı; namaz, oruç ve hac gibi ibadetlerle sınırlandırıp bir kenara koymak tatmin edici bir açıklama olmayacaktır. Bu ayette yer alan "kulluk" ifadesinin anlamını tatmin edici bir şekilde genişletmek söz konusu temel sebeplere ulaşmamıza yardımcı olabilir. Böylece bazı insanların neden gönüllü göçlere hazır olduğunu anlamamız kolaylaşabilir.

Müslüman dünyanın âlim ve aydınlarının, insan hareketlerinin temel sebepleri üzerine deneysel, fenomonolojik ya da antropoloji ekseninde çalışmalar yapmasına ihtiyaç vardır. Bu türden çalışmalar sadece göç olayını değil dindarlığın yaygınlaştırılması açısından kişilerin eylemlerini anlamamıza yardımcı olacak ve ne türden tavsiyeler yapılması gerektiğine ışık tutacaktır. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi şeklindeki açıklamaları, insan davranışlarını anlamak bakımından haklı bir şöhrete sahiptir. Bu sıralamaya göre şöyle bir piramit çizilmiştir: 1. *Kendini Gerçekleştirme* İhtiyacı (maneviyat, yaratıcılık, doğallık, problem çözme, ön yargısızlık, gerçeklerin kabulü). 2. *Değer* İhtiyacı (kendine saygı, başarı, güven, başkalarına saygı gösterme, başkaları tarafından saygı görme). 3. *Sevgi ve ait olma* İhtiyacı (arkadaşlık, aile ve çevresi ile olan yakınlık). 4. *Güvenlik* İhtiyacı (vücudun, işin, kaynakların, ahlakın, ailenin, sağlığın, mülkiyetin güvenliği). 5. *Fizyolojik* İhtiyaçlar (nefes alma, yeme içme, cinsellik, uyuma, boşaltım) (https://www.lifeder.com/). Burada bir şeyden kaçıp kurtulmak ile bir şeye sığınmak arasındaki farkın, ihtiyaçlar hiyerarşisi içindeki yerinden yola çıkarak, göçmenin taşındığı ülkedeki tavırlarını belirleyebileceğini hatırlayabiliriz. Maslow açısından konuya bakıldığında ise insanların kendilerini geçekleştirme isteklerinin en öncelikli talep olduğunu görebiliriz.

Yeryüzünde var olan dinlerin tamamının o dinin davetçisinin yapmış olduğu seyehatler sebebiyle yayılmış olduğunu görmekteyiz. İslam coğrafyası özelinde konuyu ele aldığımızda aynı gerçekliğin vaki olduğunu söyleyebiliriz. Daha da özele inildiğinde mesela tarihteki bağları ile birlikte hala varlığını sürdürmekte olan Balkan Müslümanlarının hikâyesi bir gönüllü göç ürünüdür denilebilir. Bu bölgedeki kimi yerleri iskâna açmış olan Türkmen dervişlerinin İslam'ı o topraklara taşımaya başladığını bilmekteyiz. Yaşanan bu hareketler doğal olarak insanların din ya da mezhep anlayışlarına etki etmiştir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde Balkanların dinsel yapısı ciddi oranda değişmiştir. Aynı şekilde bu coğrafyalarda Hanefî-Mâturîdî mezhebinin yayılması, buna karşılık neden Şiîlik ya da Vehhâbîlik türü anlayışların yayılmadığı önemli bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır. Sahabe döneminden günümüze kadar birçok Müslüman, İslam dinini yaymak için dünyanın çeşitli bölgelerine gitmiş ve gittiği yerlere bu inancı taşımıştır. Dinin kabulünden sonra kültürün oluşma sürecine girildiğinde de mezhep faktörü devreye girmiştir. Bu noktada insan hareketlerinin temel sebeplerini anlamak açısından *gönüllülük* unsuru kendisini hissettirmektedir.

Gönüllü göçlerde özellikle mezhepsel unsurların geri planda kaldığı ve bir değişim yaşandığını, Batı'ya göç eden göçmenlerin sergilemiş oldukları seküler yaşam tarzları en güzel ortaya koymaktadır. Avrupa ve Amerika gibi siyasi, ekonomik ve sosyal imkânların oldukça tatmin edici olduğu ülkelerde; Sünnî, Şiî, Yezidî, Bahâî, Kadiyânî veya Vehhâbî gibi

birçok müslüman alt kimlikleri yaşamaktadır. Bu kesimlerin bazı fanatik taraftarlarını göz ardı edersek, çoğunluğun birlik ve beraberlik içinde rahatça yaşayabildiğini görebiliriz. Söz gelimi Kadiyânîler, kendi inanış ve yaşayış biçimlerini, öz vatanları olan Hindistan ve Pakistan'da yaşayamadıklarını ama İngiltere gibi Hristiyanlığın kendine özgü bir yorumunun egemen olduğu toplumda rahatça yaşayabildiklerini ileri sürmektedirler. Aynı kesim kendi anavatanı olan Pakistan'da kendilerine muhalif olarak gördükleri diğer Müslüman gruplarla çekişmeyi göze alırlarken; Avrupa'da yaşarken onların varlığından pek de rahatsız olmamaktadırlar. Gönüllü olarak göç ettikleri, yaşamanın rahat olduğu ülkelerden kendi anavatanlarına tekrar geri dönmeyi de pek düşünmemektedirler. Farklı din ya da mezhep mensubu kesimler imkân buldukları zaman hemen o ülkenin vatandaşlığını almayı ve o topraklarda kalıcı olmayı istemektedirler.

Sorunu güncele taşıyıp gönüllü göçün kullandığı araçlar nelerdir? diye bir soru sorduğumuzda, özellikle küreselleşmenin temel unsurlarından olan ulaşım ve taşımacılık sektörlerinin bütün bileşenleriyle birlikte cevabı oluşturduğunu söyleyebiliriz. Özellikle taşımacılık araçları olan arabalar, otobüsler, terenler, gemiler ve uçakların büyük bir kısmı gönüllü göçmenlerden oluşan yolcuları günler, haftalar, aylar ve hatta yıllar boyunca oradan oraya taşıyıp durmaktadırlar. Taşınan insanların yaşadıkları göç tecrübelerinin gönüllü olduğuna dair en büyük kanıt; özellikle uluslararası yolculuklar yapan insanların gitmek istedikleri ülkelerin elçiliklerinden vize alabilmek için verdikleri mücadelelerdir. Yine küreselleşmenin getirmiş olduğu iletişim imkânı aracılığı ile internet üzerinden filizlenen aşk evlilikleri sebebiyle ülke, şehir ya da yaşadıkları yerleri terk eden gençlerin göç hikâyeleri, gönüllü göçlerin başka örnekleri olarak önümüzde durmaktadır.

Öyle ise gönüllü olarak gerçekleştirilen göç olaylarının göçmenler açısından, göçten önce bir başarı hikâyesi olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu başarının elde edilmesinde bazen dinlerin bazen de mezheplerin geri planda kalması mümkündür. Söz konusu göçlerin özellikle kültürel bağlamda mezhep anlayışlarını doğrudan etkilediği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

2. Gönülsüz Göçler

Göç olgusu her zaman gönüllü olarak yaşanmamakta hem gidilen hem de geride bırakılan yerlerde büyük acıların kaynağı olabilmektedir. Her gün yuvasından uçmak zorunda kalan bir serçenin gerekçesi olduğu gibi, yerini ve yurdunu terk eden insanların da sebepleri bulunmaktadır. Çeşitli nedenler onları bu acı dolu yolculuğa katlanmak zorunda bırakmaktadır. Hayatta kalma, dini inanışlar, insanın kendine karşı duyduğu öz saygısını koruması, canı, malı, ailesi ya da çocuklarının geleceği gibi endişeler bu nedenlerin başında gelebilmektedir.

İnsanların ülkelerini, şehirlerini, köy ya da kasabalarını arkalarında bırakıp gitmeleri o kadar kolay bir şey değildir. Aliya İzzetbegoviç; insanların ülkelerinden kolay kolay vazgeçemeyeceğini ifade ederken şunları söyler: "Bunu yapamayız, çünkü mezarları beraberimizde götüremeyiz; babalarımızın ve dedelerimizin mezarları köklerimizdir. Köklerinden koparılan bitki yaşayamaz. Dolayısıyla kalmak zorundayız" (İzzetbegoviç, 2014,

148). Boşnakların büyük bir kısmı Aliya'nın dediği gibi yapmış ve vatanlarında kalmışlardır. Böyle olmakla birlikte tarih boyunca insanların bir kısmı zulüm, eziyet, işkence ve cevr-ü cefa sebebiyle vatanlarına veda etmek zorunda kalmışlardır.

Zorunlu olarak göçe maruz kalan insanların tarihte pek çok örneği bulunmaktadır. Mesela Moğol katliamlarından kurtulmak için batıya doğru gelen Orta Asya kökenli Müslümanlar, Haçlıların uyguladığı katliam ya da din değiştirme politikalarından kaçmaya çalışan Endülüs Müslümanları, Avrupa ve Amerika medeniyetini inşa etmek üzere bir eşya gibi alınıp satılan Afrikalı zenciler, Hitler'in katliamından kaçmak için göç eden Yahudiler, Rusların soykırımından kurtulmak için kaçan Kırım, Kafkas kökenli muhâcirler ya da Balkan çetelerinin zulmünden kaçmaya çalışan Müslüman muhâcirler olarak sıralanabilir. Bunlara ilave olarak Safeviler tarafından İran'da uygulanan Şiîleştirme politikalarına karşı Sünnî âlimler ve ailelerin yine Anadolu'ya doğru gelmelerinin örneği verilebilir.

Zorla yaşanan göçlerin mezheplerin yanı sıra dinsel kimlikleri de değiştirdiği görülebilmektedir. İspanya'daki Endülüs Emevî devletinin tarihçesi bunun örneği olmak üzere trajik tablolarla doludur. Bu devletin 1500'lü yılların hemen öncesinde yıkılması sonucu bölgede yaşayan Müslüman ve Yahudiler kimliklerini değiştirmeye zorlanmışlardır. Bugün açıkça görüldüğü üzere yaklaşık 800 yıl boyunca o toplumun fertlerine ülke olmuş olan topraklarda Müslüman ya da Yahudi kalmamıştır. Siyasi egemenliklerini kaybeden bölge insanlarına ya dinlerini değiştirmek ya da o topraklarını terk etmek seçeneği sunulduğu için zorunlu bir değişim ya da göçe maruz bırakılmışlardır. Müslümanların büyük çoğunluğu Afrika ülkelerine göçmek zorunda kalırken, ülkesini terk etmek istemeyenlere dinini değiştirme zorunluluğu getirilmiştir. Yahudiler ise Sefaret Yahudileri diye bilinen başka bir azınlığı Osmanlı'ya sığınmışlardır.

Hemen günümüzde Suriye'de uygulanan Nusayri azınlık eli ve İran-Rusya desteği ile gerçekleştirilen katliamların sebep olduğu göçlerden söz edilebilir. Buradaki devlet zulmü ya da iç savaş sebebiyle memleketini terk etmiş olan, Türkiye'ye gayr-ı resmi rakamlara göre 6-12 milyon civarında mültecinin geldiği bilinmektedir. Muhtemelen bu mültecilerin büyük bir kısmı Ehl-i Sünnet mezhebine mensup iken aralarında Nusayrî ya da Şiî olanlar da bulunmaktadır. Göç olgusunun değiştirici ya da dönüştürücü etkisine örnek olmak üzere bir mültecinin itiraf ettiği aşağıdaki sözler oldukça dikkat çekicidir:

"Geçenlerde çöpten kâğıt toplayarak geçimini sağlayan Suriyelilere bir gün mikrofon uzatıldı, içlerinden biri şöyle dedi:

> ...Biz Suriye'de ön yargılı yaşıyorduk, birbirimize ayrım yapmaya başladık, bu ayrımcılık yavaş yavaş arttı, Şiîsi iktidar olduğu için kimseyi beğenmiyordu, Sünnîsi çoğunluk olduğu için kimseyi beğenmiyordu, Hıristiyanı zengin olduğu için, Kürdü başka beğenmiyordu, Arab'ı başka beğenmiyordu, kimse kimseyi beğenmiyordu, herkes dedikodu yapıp sosyal medyada küfürleşiyordu, herkes herkesten uzaklaşıyordu, herkes çok bilmişti, herkes en ahlaklı, en dindar, en namuslu benim diyordu… şimdi… durum değişti… hepimiz… Gaziantep çöplüklerinde birleştik…

çöp toplarken artık kimse kimseyle tartışmıyor.... çöplüğe düşünce birleşmeyi öğrendik....!" (Facebook/Nakleden: Alparslan Karaoğlu/07.02.2017).

Özellikle Suriyeli göçmenlerin yaşamış oldukları bu acı tecrübeyi fırsata dönüştürme gayretlerinden söz edilebilir. Türkiye'ye gelenlerin büyük bir kısmı Batı'ya geçebilmek için Anadolu'yu bir köprü olarak kullanmaya gayret etmekte; Yunanistan, Bulgaristan gibi ülkelerden başlayarak Avrupa içlerine doğru gitmeye çalışmaktadır. Bu çabaları bazen büyük trajedilerle sonuçlanabilmekte, ölümlere yol açabilmektedir. Bu göçmenlerin çöplükte edindikleri tecrübeden ders çıkarmak da çöplüğün sahibi olan ülkelerin vatandaşlarına kalmaktadır.

Göçe sebep olan Suriye'de yaşanan olayların en azından bugün itibariyle herhangi bir makul açıklamasını bulmak oldukça zordur. Burada yaşananlar bir yana, Irak, Mısır, Libya, Sudan, Yemen, Afganistan, Pakistan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Hindistan gibi bünyesinde ciddi anlamda Müslüman nüfus barındıran ülkelerde görülen daha acı ve üzüntü veren başka bir gerçeklik bulunmaktadır. Bu üzüntü veren durum tarihleri boyunca öteki toplumlara örneklik teşkil etmiş ve cazibe merkezi olan ülkelerinin günümüzde kendisinden kaçılan bölgeler olmasıdır. Hakikaten nüfusunun kahir ekseriyetini Müslümanların oluşturduğu bu ülkelerde; can, mal, akıl emniyeti gibi temel hak ve hürriyetlerin bulunduğunu iddia etmek oldukça güçtür. Bu gerçekliğin sorumluluğunu batılılara ya da Siyonistlere devredivermek meseleyi anlamamak ya da en azından ciddiye almamak olarak görülebilir. Bu ülkelerin içine düştüğü acınası halin öncelikli sorumlularının o toplumun kanaat önderleri olduğunu vurgulamakla yetinelim. Ancak özellikle gönülsüz olarak yaşanan bu göçlerin mezhepsel kimlikleri oldukça alt plana ittiğini ifade edebiliriz. Göç etmeye maruz bırakılan mezhep müntesipleri bakımından göçe sebep olan mezhep farklılıkları sineye çekilip belki unutulabilmektedir ama iktidarı elinde tutan ya da tutmak isteyen kesimler açısından durumun pek de öyle olmadığını söyleyebiliriz. Mezheplerin maalesef iktidar sahipleri tarafından iktidarlarına dayanak olarak kullanıldığı ve bunun ne türlü katliam, zulüm ya da işkencelere yol açtığı ortadadır.

İnsanın özgürlük ya da iradesinin elinden alındığı yerde, ahlak, namus, aile gibi insanı hayvandan ayıran özelliklerin kolayca buharlaştığı görüldüğü gibi din ya da mezhep bağlarının kolayca çözülmesi de mümkündür. Gönüllü göçler ile zorunlu göçler arasındaki farkı anlayabilmek için evlilik ve tecavüz olayını hatırlamak yararlı olabilir. Evlilik ve tecavüz olayının her ikisinde de yapılan eylemler aynıdır ve muhtemelen sonuç da aynı olacaktır. Yani cinsel saldırı eylemine maruz kalan kadın her iki durumda da muhtemelen dünyaya bir çocuk getirecektir. Ancak nikâh yoluyla yapılan eylem tamamen saygın, makbul ve insani olurken, zor ve ikrahla gerçekleştirilen eylem tamamen menfur ve tiksinti verici olmaktadır. Dünyaya gelen çocuğu çoğunlukla babası da kabul etmediği için bebek açıkta kalmakta ve mağdur olmaktadır. Zorla gerçekleşen göçler sebebiyle yaşanan mezhep değişikliklerinin sonucu yukarıda verilen çocuk örneği gibi olacaktır. Tarih er ya da geç tekerrür edecek ve belki yapılan haksızlıkların hesabı sorulacaktır. Ancak din gibi mezhebin de gönüllü kabule dayanması gerektiği ve insanları zorla mezhep değiştirmeye maruz bırakmanın doğru olmadığı vurgulanmalıdır.

İnsanlık onuru veya hukuk gibi teorik evrensel ilkeler açısından zorunlu göçler kabul edilebilecek olgular değildir. Ancak insanlık tarihi maalesef bu gerçekliklerle doludur. Yaşanan tecrübenin doğrudan muhatabı ise zorunlu olarak göçmenler olmaktadır. Bu insanların genellikle ne türden tutum geliştirdikleri aşağıda ele alınacaktır.

3. Göçmenler

Gönüllü ya da gönülsüz göç olgusunun nesneleri şüphesiz göçmenlerdir. Bu realitenin mezhebi kimlikler üzerindeki etkilerini anlamaya çalışırken üzerinde durmamız gereken bazı hususlar bulunmaktadır. Bunların başında mezhep denilen realitenin din anlayışındaki farklılıklardan kaynaklanan bir durum olduğu gelmektedir. Devamında da bu gerçekten yola çıkarak göçmenlerin nasıl tavır sergilediği bulunmaktadır.

Mezhep olgusunun beşeri yönü vurgulandıktan sonra insanlık tarihi boyunca ortaya çıkan dinlerin neredeyse tamamının bir çeşit mezhebinin bulunduğu, taraftarları arasında öyle ya da böyle görüş ayrılıklarının görüldüğü bilinmektedir. Bu görüş ayrılıklarının varlık sebepleri arasında siyasi gerekçelerden sonra, coğrafi farklılıklar da her zaman dile getirilir. Çinli, Amerikalı, Avrupalı, Afrikalı, Türkiyeli veya Suudi Arabistanlı bir Müslümanın inanç ilkelerinden tutun da, fıkıh ya da örfüne varıncaya kadar birçok alanda farklılıklara sahip olduğu malumdur. O halde bütün bu farklılıkların tamamen doğal ve kabul edilmesi gereken gerçeklikler olduğu görülmelidir.

Göç sebebiyle yaşanan tepkisel mezhebi değişiklikler çoğu zaman üç türlü karakter yapısıyla karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi selefî eğilim, ikincisi mehdici yaklaşım, üçüncüsü ise uyumlu veya entegreci tavırlardır.

Birinci sırada yer alıp geçmişe özlem duyan *Selefçi* yaklaşımın ortaya çıkma sebepleri sadece göç olgusuyla açıklanacak nitelikte değildir. Bu durum göç olgusunun insana dayatmış olduğu zorunlu değişime gösterilen bir tepki olarak açıklanabilir. Buna ilaveten geçmişin bilinen, tecrübe edilmiş ve ne olduğu bir bakıma gözler önünde olan güvenli kucağına kendini teslim etmek şeklinde de izah edilebilir. Din açısından bakıldığında; nasıl olsa Hz. Peygamber dönemi bütün açıklığı ile bilinmekte Asr-ı Saadet (mutluluk çağı/altın çağ) olarak tanımlanmakta ve söz konusu din olduğunda en güvenilir liman olarak orada beklemektedir. Modernitenin bütün tonlarıyla birlikte yaşandığı ve insanlığa pazarlandığı ülkelerden birisi olan Almanya'da örgütlenen Cemalettin Kaplan cemaatinin selefçi bir tutum sergilemesi bunun örneklerindendir. Aynı şekilde Batı'da İslam'ı din olarak seçen gençlerin, çoğunlukla dinin bu yorumunu benimsemeleri aynı sebepledir. Veya bazı Alevî çevrelerin, söylem içinde bulunan bazı muhalif unsurları kullanarak, modern bir Kerbela tecrübesi şeklinde, tersinden bir Selefîlik şeklinde ateizmi çıkarmaları da bu gerekçeyle açıklanabilir. Sadece Kaplan cemaati değil, Avrupa ya Amerika gibi modern hayatın yaşandığı, buna karşılık kendi köyünden veya kasabasından çıkıp oralarda yaşamaya giden insanların kendilerini öncelikle dinsel kimlikleri ile tanımlamaya çalışmaları ve çoğu zaman da bu kimliklerini seçerken kökenci yorumları benimsemeleri göçle gelen sıkıntılara bir protesto olarak kabul edilebilir. Zorunlu bir değişimi yaşamaktansa toptan ret anlamına gelen geçmişe özlem ya da taklit muhtemelen bu insanlara daha kolay gelmektedir.

Göçmenlerin göç sonucu geliştirdikleri tutumlardan ikinci sıradaki *mehdici* anlayış; bu günü reddedip kutsal ve arınmış bir geleceğe yönelme şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Bu algının şüphesiz en vazgeçilmez unsuru olarak, kutsal lider ve ayrıcalıklı şahsiyet algısı kendisini göstermektedir. Bilinmeyen bir coğrafyada tanınmayan bir kültür içinde insanın kendisine yol gösterecek lider, hem de iki dünya mutluluğunu sağlayacak bir öncü aramasından daha doğal ne olabilir ki… Bu anlayışın olumsuz örneği ve varacağı yeri 15 Temmuz 2016'da Türkiye'de herkes görmüş ve tecrübe etmiştir. Mehdici unsurları bünyesinde doğal, belki de zorunlu olarak taşıyan Nurcu hareketler ya da Sufî oluşumların bu türden girişimlere teşne yapılar olduğunu ifade etmek bir kehanet değildir. İnsanın kendisini, kendisinden daha iyi bilen, olağanüstü niteliklerle donatılmış bir lidere teslim etmesi karşılığında elde ettiğini sandığı gücün cazibesi elbette çok büyüktür. Bunun karşısında göç ya da yabancılığın getirdiği sorunların kişiye yükleyebileceği ağırlığın ne anlamı olabilir ki? İşte mehdici düşünceyi besleyip büyüten ve onu cazip kılan illüzyon gücünü bu evhamdan almaktadır.

Göçmenler arasında tepkisellikten başka, hayatın gerçeklerini gören, acısıyla tatlısıyla onu olduğu gibi kabul eden ve yapılması gereken ne ise onu yapmaya çalışan bir kesim daha vardır. Tasnifimizin üçüncü sırasında yer alan bu insanlar *uyumlu/entegreci* anlayışın temsilcisi olarak tanımlanabilirler. Mezheplerin oluşumunda bölge farklılıkları ve zamanın değişmesi gibi sebepler bulunmaktaydı. Mezhepler de bu sebepler yüzünden din anlayışı üzerine geliştirilen farklı yorumlar aracılığıyla oluşmaktaydı. Kimi göçmen mezhep mensupları kendi mezheplerinin temel sınırları içerisinde kalarak, bazen içtihat bazen de fetva yoluyla ihtiyaçlarını giderecek yeni yorumlara kavuşabilmektedir. Konunun bu yönü tamamen din anlayışı ile ilişkili olup makul bir din bilgisine sahip olmakla alakalıdır. Bilen kimse dinin sınırlarına vakıf olmakta mezhebi ile dinini birbirine karıştırmamaktadır. Doğal olarak da yeni taşındığı bölgenin ihtiyaçları ve gerekleri doğrultusunda bazı küçük rötuşlar ile mezhepsel kimliğini koruyabilmektedir. Sonuç olarak da hayatını sağlıklı biçimde sürdürmeye devam edebilmektedir.

Uyumlu göçlere örnek olmak üzere belki de dünya tarihinin en önemli olaylarından birisi olan Hz. Peygamber'in hicreti verilebilir. Onun yaşadığı göç olayı Medinelilerin de daveti üzerine gerçekleştiği için varılan yerde herhangi bir kargaşaya neden olmamış, tam tersine sıradan bir Arap şehri olan Yesrib'i, Medine'ye dönüştürmüştür. Yeni gelenlerle yerliler arasında kardeşlik bağları kurulmuş, Muhâcir ve Ensâr anlayışı insanlığa bir numune olarak hediye edilmiştir. Bu örneklik Suriye'den gelen göçmenler hakkında günümüz Türkiye'sinde de yaşatılmaktadır. Seksen milyonluk bir ülkede herkesin bu anlayış içinde olduğunu ileri sürmek elbette mümkün değildir. Ama sayısı milyonlarla ifade edilen insanın, toplumun tüm katmanlarına aniden dâhil olduğu bir ülkede büyük sorunların yaşanmaması, öncelikle dindarlık faktörüyle, daha da özelde "Muhâcir-Ensâr" anlayışının güncellenmesi ile açıklanabilir kanaatindeyiz.

Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye olan göçünden sonra ve onun tecrübesinin tersine, insanlık tarihi büyük başka göçlere de şahit olmuştur. Bunlardan birisi coğrafi keşifler sebebiyle Avrupalı göçmenler tarafından Kuzey ve Güney Amerika kıtası başta olmak üzere

çeşitli yerlere yapılan akınlar şeklinde gerçekleşmiştir. Doğrusu bu olaylara göç mü yoksa işgal mi denileceği tartışılmalıdır. Çünkü Avrupalıların Amerika kıtasına ulaşmasından sonra ortada ne Kızılderililer ne İnkalar, ne Aztekler, ne de Mayalar kalmıştır. Avusturalya kıtasına ulaştıktan sonra da ne Aborjinler, ne yerli halk, ne de onların kültürü kalmıştır. Bu göçlerden sonra Batılıların kendi ülkelerine doğru yanlarında götürdüğü siyah renkli Afrikalıların köle değil, özgür birer insan olabileceği ancak 1970'li yıllarda kabul edilebilmiştir. Eninde sonunda gerçekleşen bu olaya başka bir taraftan "modernleşme" denilecekse, bu sonucun o kadar da kolay elde edilmediği, ciddi ve sancılı süreçlerden geçildiği hatırlanmalıdır (Akgül, 2002, 31 vd.). Meselenin hamaset dolu duygularımızı kabartan yönü bir yana göç denilen olayın kontrol edilmesi gereken bir gerçeklik olduğunu vurgulamak daha doğru görünmektedir.

Anadolu tarihi boyunca göç almış ve göç vermiş bir coğrafya olarak bilinmektedir. Günümüzde başta Suriye olmak üzere, Afganistan, Pakistan, Türk Cumhuriyetleri ve Hindistan gibi ülkelerden göçmen almaya devam etmektedir. Çoğu zaman aldığı bu göçmenleri de Batı ülkelerine devretmektedir. Gelen göçmenlere mezhepleri noktasından bir ayrımcılık politikasının uygulanmaması takdire şayan bir husustur. Yani Türkiye herhangi bir ön şart ileri sürmeden insana ve insan onuruna hizmet etmiştir/etmektedir. Gelen göçmenlerden Türkiye genelinin aksine Nusayrî ya da Şiî olanları var ise onların mezhebi farklılıklarını öne çıkardıklarına dair her hangi bir duyum almış değiliz. Zaten zorunlu olarak göç etmeye maruz kalmış bir kişinin öncelikli hedefinin hayatta kalma endişesinin olacağı açıktır. Mezhep üzerinden yapılan tartışmaların açlığını gidermeyeceği veya kendisine barınma imkânı sağlamayacağını herkes gibi o da bilecektir.

Birinci ve ikinci dünya savaşlarından sonra büyük göçler ve mübadeleler yaşanmıştır. Düşman işgali sebebiyle evini barkını ve yurdunu terk etmek zorunda kalan Balkan ve Kafkas muhâcirlerine "tanrı misafiri" gözüyle bakılmış ve Anadolu insanı bu mağdur kitlenin yaralarını sarmak için seferber olmuştur. Ülke genelinde bu muhâcirlere yerleşim yerleri tahsis edilmiş ve iş imkânları sağlanmaya çalışılmıştır. Geçen yıllar içerisinde bu kesimden olan insanların birçoğu devlet kademelerinde yer almak veya ticaretle uğraşmak şeklinde topluma dâhil olmayı başarmıştır. Günümüz Türkiye'sinde bu insanların birçoğu vatandaşlık vasfını kazanarak toplumun birer aslî üyesi olmuşlardır.

Göçmenler açısından siyaset, ekonomi, hukuk, insan hak ve özgürlükleri gibi unsurların geliştiği Avrupa ve Amerika gibi ülkelerde mezhepsel farklılıkların korunabildiği görülebilmektedir. Yukarıda değinmiş olduğumuz radikal ya da aşırı eğilimlerin dışında o ülkelere göç etmiş olan insanlarda sekülerleşme ve dini değerlerin önemini kaybetmesi gibi özellikler bulunabilmektedir. (Korkmaz, 2011, 79 vd.) Bu değişim ve dönüşümlerin kendi doğallığı içinde görülmesi gerekmektedir. Zira göç edilen ülkelerin, başta ekonomi olmak üzere, sosyal, psikolojik veya siyasal alandaki, insanların bir arada yaşamasını sağlayan diğer etkenlerin yerleşmiş olması ile izah edilmesi daha doğrudur (Akıncı, Nergiz, Gedik, 2015, 68.). Tamamen insan eli ile oluşturulmuş olan sistemlerin işletilmesi, yapılan düzenlemeler sonucu gerçekleşebilecektir. Adalet duygusunun korunduğu, gelir dağılımının iyi düzenlendiği ve kimsesizlerin koruma altına alındığı toplumlarda mezhebi farklılıkların sorun olmayacağı açıktır.

Zorunlu göçlerin, gönüllü göçlerde olduğu gibi, hesapta olmayan bazı olumlu sonuçları da bulunabilmektedir. Mesela tarihte yaşanmış olan Moğol zulmü sonucu Anadolu ve Balkanlara doğru seçkin bir Müslüman kesimin hareket ettiği söylenebilir. Aynı şekilde Safevilerin İran'da uygulamış oldukları Şiîleştirme politikaları da batıya doğru bir ulema hareketliliğine sebep olmuştur. Yaşanan hareketlilikler yeni gidilen yerlerde yaşanacak değişimlerin habercisi olarak kabul edilebilir.

Göçmenlerin yeni tanıştıkları bölgelerde karşılarına çıkan sosyal yapı veya mezhepsel farklılıklardan etkileneceği muhakkaktır. Bu etkilenmenin gönüllü bir kabule dönüşmesi şüphesiz o bölgenin siyasi ve kültürel yapısına bağlıdır. Sorunların giderilmesi, insanların neye inanıp inanmadığı ya da hangi mezhebi benimseyip hangisinden uzak kaldığına bağlı değildir. Bunun yerine *insanlık* asgari müştereği etrafında işbirliği geliştirmeye dayalıdır. Arzulanan bu durumun görünmez bir el ya da gökten gelen melekler tarafından inşa edilmeyeceği açıktır. Problemler insan kaynaklı olduğu sürece, çözüm de insan eliyle olacaktır. Dinin temel kaynaklarına müracaat edildiğinde Cenab-ı Hakk'ın kullarından talebinin bu olduğu ve gelmiş geçmiş bütün peygamberlerin mirasının da bu olduğu görülecektir.

Sonuç

Sonuç olarak göç olgusunun insan denilen varlık sebebiyle tarih boyunca sürekli olarak görüldüğü ve muhtemelen görülmeye devam edeceği yinelenebilir. Bu olgu bazen insanın kendi arzu ve isteği ile oluşmakta, bazen de zorunlu muhacerete mahkûm edilmesi sebebiyle gerçekleşmektedir. Gönüllü göçlerin sonuçları insanların arzuları yönünde şekillenirken, zorunlu göçlerin hem gerçekleşme biçimleri hem de sonuçları büyük acılara yol açabilmektedir. Konu mezhep olgusu açısından ele alındığında, ister gönüllü olsun isterse zorunlu, göçmenin din ve mezhep anlayışının mutlaka etkilendiği görülmektedir. Bu etkilenme kişinin bilgi ve bilinç düzeyi ile birlikte, kendisinin dâhil olduğu toplumun yapısına göre değişebilmektedir. Göç konusu bir problem olarak ele alındığında arzulanan hedefin bütünleşme/entegrasyon, yani göçülen toplum içinde kaynaşma olduğu hatırlanmalıdır. Buna göre mezhepsel değişmelerin pek de yadırganmaması gereken bir sonuç olduğu söylenebilir.

Din ve mezhep faktörü açısından göçmenin insanlığını koruyabilmesi ve kendi değerlerini yaşatabilmesi için bazı yardımcı ve destekçi unsurlara ihtiyacı vardır. Temel beklentilerin gerçekleşebilmesi için göçmene yol göstermek, dinini öğretmek, insanca yaşayabileceği yer vermek, işini yapacağı ve aşını temin edebileceği imkânları sunmak gerekmektedir. Günümüzde toplu insan hareketlerinin kontrol edilmesi veya yönlendirilmesi son derece kolay bir şekilde yapılabilmektedir. İyi eğitilmiş ve organize edilmiş ekiplerin göç faktörünü pozitif yöne aktarabileceği muhakkaktır.

Kaynaklar

2016 Türkiye Göç Raporu (2016), T.C. İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları: Ankara.

Akgül, Mehmet (2002), Türkiye'de Din ve Değişim Bir Erol Güngör Çözümlemesi, Ötüken Neşriyat: İstanbul.

Akıncı, Buket, Nergiz, Ahmet, Gedik, Ercan, " Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul", Göç Araştırmaları Dergisi, 1/2, 2015, 58-83: http://www.goc.gov.tr/main/

İzzetbegoviç, Aliya (2014), Özgürlüğe Kaçışım Zindandan Notlar, Klasik Yayınları: Ankara.

Korkmaz, Arif (2011), Göç ve Din İsveçteki Kulululer Örneği, Çizgi Yayınları: Konya.

Örnek, Servet (2011), Göç ve Din, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya.

Sayın, Yusuf, Usanmaz, Ahmet, Aslangiri, Fırat (2016), "Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği ", KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 18 (31): 1-13: www.kmu.edu.tr.

https://www.lifeder.com/tr/maslow-ihtiyaclar-hiyerarsisi/ (04.10.2017)

Sosyal Medya/Facebook/Nakleden: Alparslan Karaoğlu/07.02.2017

Göç ve Oluşan İzleri

Serbest Göç (Free Migration): Avrupa-Almanya'ya Türk İşçi Göçü

Zorunlu Göç (Forced Migration): Çarlık Rusyası'nın Çerkesleri Anavatanlarından Osmanlı Topraklarına Sürgün Etmesi

Dr. Öğr. Üyesi Fehmi ALTIN*
Arş. Gör. Semra YILMAZ**

Özet

Dünyada göç hareketlerinin yaklaşık insanlık tarihi kadar bir geçmişi vardır. Tüm canlılar az ya da çok – kısa veya uzun süreli göç ederler. Doğaları gereği, örneğin kuşlar göç yaşamına elverişli canlılardır. Günümüzdeki görüşler, kuşların iç biyolojik takvimlerine göre belirli zamanlarda hormonal dengelerinin değiştiği bilinir. Uzun bir yolculuğa hazırlık olarak vücutlarında yağ depolama miktarlarını arttırdıkları için, kışı beklemeden hava şartlarındaki değişiklikleri hissettikleri an göç yollarına düştükleri şeklinde açıklanmaktadır. İnsanlar yaşadıkları yerlerde doğayı kendi yaşam şartlarına uyarlayabilmelerine rağmen göç etmek zorunda kalabiliyorlar. İnsanların bu zorunlu göçlerine ise, çoğunlukla ekonomik şartlar, siyasi-sosyal çatışmalar, baskılar ve savaş ortamları ile doğal afetler neden olmaktadır. O nedenle başka uygun yaşam alanlarına veya başka ülkelere uzun-kısa süreli olarak göç etmektedirler. Teorik görüşlere göre göç ile ilgili gelişmelerin standart bir bakışla açıklanamayacak kadar çok yönlü ve çeşitli nedenleri vardır. Nedenlere yakın olan teorik yaklaşım: Push-Pull Modeli [1] ile açıklanan İtme-Çekme Modeli: Savaş, dışlanma, yaşam tehlikesi, doğa felaketi gibi nedenler İtici olurken – Barış ortamı, can güvenliği, özgürlük, afet olmayan yerler – Çekici ortama dönüşmektedir. Diğer bir benzer ortak bakış: Dış-Göç Sebepleri [2]: Zor şartlar ve sürekli baskı faktörü – siyasi baskı ve din farkı dışlanma: İtici olurken – Yaşam güvencesi, inanç özgürlüğü ve iyi ekonomik şartların olması: Çekici ortamı oluşturmaktadır. Bu İtme-Çekme modelinin olumlu-olumsuz etkenler arasında gidip gelen teorik bakış açıları yoluyla iki farklı göç olgusu ve izleri ele alınacak. Birincisi, **Serbest Göç (Free Migration):** Göçmenlerin iradesinin belirleyici etken olduğu göç tipidir. Bu göç tipinde göçmen kesin bir biçimde göç kararını kendisi almaktadır. En iyi örnek: **Türkiye'den çoğunluğu Almanya olmak üzere Avrupa'ya olan Türk işçi göçüdür**, göç ve sonrası oluşan izleri tartışılmaktadır. İkincisi, **Zorunlu Göç (Forced Migration):** Zorunlu göçler genellikle devletlerin yarattığı itme–baskı etkisiyle ortaya çıkan göçlerdir. Buna en iyi örneklerden biri, **Çarlık Rusya'nın Çerkesleri anavatanları olan Kafkasya'dan topluca sürgün etmesidir.** Osmanlı topraklarına sürgün edilen Çerkeslerin 153 yıllık tarihi, bu olayların izleri ve etkileriyle doludur.

Anahtar kelime: Göç, Serbest Göç, Zorunlu Göç, Sürgün

* Düzce Üniversitesi
** Düzce Üniversitesi

Free - Forced Migrations and Traces

Abstract

The migration movement is as old as human history in the world, all living things migrate more or less - short or long. For example, birds are suitable for migratory life because of their nature. Today's opinions are known to alter the hormonal balance at certain times according to birds' internal biological calendars. As they prepare for a long journey, they increase the amount of oil storage in their bodies, so they are exposed to the migration routes when they feel the changes in weather conditions without waiting for winter. People have to migrate from the places where they live, although they can adapt nature to their own living conditions. These compulsory migrations of people are mostly caused by economic conditions, political-social conflicts, oppression and war environments and natural disasters. That is why they have to migrate to other suitable habitats or other countries for a long or short time. According to theoretical perspectives, immigration developments are so versatile and diverse that they can't be explained with a standard view. The theoretical approach close to the causes: Push-pull model described by [3]: War, exclusion, life threat, nature disaster – being unattractive but peace environment, life safety, freedom, places without disasters – they are transformed into attractive atmosphere. Another similar common view: External-Migration Seeds [4]: Difficult conditions and constant pressure factor - political pressure and religious disparity - being unattractive however life safety, freedom of belief and good economic conditions: They create an attractive environment. Two different migrations and traces will be dealt with in the direction of the theoretical perspective that goes between the positive and negative factors of this Push-Pull model. First, Free Migration: The type of immigration that is the determining factor of immigrants' volition. In this type of immigration, the immigrant takes the decision of immigration himself. The best example: The migration of workers to Europe, most of them in Germany, will be discussed in detail. Second, Forced Migration: Forced migrations are migrations that are usually caused by the pushing forces created by the states. One of the best examples of this is that Tsarist Russia exiled the Circassians collectively from the homeland of the Caucasus. These events, which are the 152-year history and spurs of the Circassians who were deported to the Ottoman lands, will be seen in the history detail.

Key words: Migration, Free Migration, Forced Migration, Exile.

1. Giriş

Bilinen insanlık tarihi kadar eski olan göç hareketi denince ilk akla gelen insan olmaktadır. Ancak diğer canlıların da bu yasay tabi oldukları görülür. Genel olarak doğaları gereği kuşlar göç yaşamına elverişli canlılardır. Günümüzdeki görüşler, kuşların iç biyolojik takvimlerine göre belirli zamanlarda hormonal dengelerinin değiştiği bilinir. Uzun bir yolculuğa hazırlık olarak vücutlarında yağ depolama miktarlarını arttırdıkları için, kışı beklemeden hava şartlarındaki değişiklikleri hissettikleri an göç yollarına düştükleri şeklinde açıklanmaktadır. Kuşlar için göç, adeta yaşamlarının bir bölümünü oluşturur ki, rutin haline gelmiş bir yaşamı sürdürmektedirler.

Diğer canlılar için ise, çok daha farklıdır göç olayı. Teorik yaklaşımlar incelendiğinde, ihtiyaçtan doğan şartlar gereği göç etmek kaçınılmaz hale gelmektedir. Düzce Üniversitesi'nin düzenlemiş olduğu, "I. Uluslararası Göç ve Mülteci Kongresi", etkinliğinin başlığındaki "Göç ve Mülteci" kelimelerinin yansıttığı ifade, göç etmekten başka çarenin

kalmadığı anlamını kuvvetli bir şekilde yansıtıyor ki, günümüzde canlı şahidi olduğumuz bir durum söz konusu. Günümüz 21. yüzyılın ilk çeyreğinin sonuna doğru, insanlık tarihinde kabul edilemeyecek durumları görmemiz üzüntü vericidir. Komşu ülke insanlarının yaşadıkları trajedileri görünce, Üniversitemizin, böyle insanlık adına önemli olan bir konuyu incelemek ve araştırmak adına, Uluslararası nitelikte organizasyon ile ele alması ve gündeme getirme girişimi, önemli bir değer üretme hareketidir.

Göçlerle ilgili teorisyenlerin bakış açılarına göre, göçlerin standart bir bakışla açıklanamayacak kadar çok yönlü ve çeşitli nedenleri olduğu görülür. Genel bir bakışla, sebeplerini açıklayan teorik yaklaşımlar: Başta Push-Pull Modeli[5] ile açıklanan İtme-Çekme Modeli: Savaş, dışlanma, yaşam tehlikesi, doğa felaketi gibi nedenler İtici olurken – Barış ortamı, can-mal güvenliği, özgürlük, afet olmayan yerler – Çekici ortama dönüşmektedir. Burada ele alınacak göçlere uyan İtme-Çekme modelinin olumlu-olumsuz etkenler arasında gidip gelen teorik bakış açılarıyla iki farklı göç ve göç sonrası oluşan izleri ele alınacak. Birincisi, **Serbest Göç** (Free Migration): Göçmenlerin iradesinin belirleyici etken olduğu ve göç kararını kendisi aldığı durumdur. En iyi örnek: Türkiye'den Avrupa'ya (çoğunlukla Almanya'ya) olan işçi göçüdür, göç ve sonrası izleri detaylı ele alınacaktır. İkincisi ise, **Zorunlu Göç** (Forced Migration): Zorunlu göçler genellikle devletlerin yarattığı itme–baskı etkisiyle ortaya çıkan, can-mal-yaşam güvenliğinin kalmadığı yerlerden çıkış - zoraki göçlerdir. Buna en iyi örneklerden biri, Çarlık Rusya'sının Çerkesleri, anavatanları olan Kuzeybatı Kafkasya'dan topluca sürgün etmesidir. Osmanlı topraklarına sürgün edilen Çerkeslerin 153 yıldan fazla olan süreç içerisinde, artık tarih olan bu döneme ait gelişmeler, bulundukları ülkelerdeki yaşamları ve katkılarıyla oluşan izleri tarihte yerini almaktadır.

2. Göçlere Teorik Bakış

Ele alınan bu çalışmada iki farklı göç türünü açıklayan teorik yaklaşımlara bakacak olursak, bunların her ikisinin de dış göç olduğu görmekteyiz. Dış göç ise, bir ülkenin siyasi sınırlarını aşarak başka bir ülkeye doğru olan göç hareketliliğini tanımlamak için kullanılan bir kavramdır [6] ve bu göç türünün de farklı disiplinlerin ilgi alnına girdiği görülmektedir. Göç sonucu, ortaya çıkan durumlara bakınca ekonomik, sosyal, psikolojik ve siyasal neden ve sonuçları olması sebebiyle çeşitli disiplinlerin ortak ilgi alanına girmesi ve bu disiplinlerin de farklı bakış açılarına sahip olmaları, göçün tanımlanması konusunda bu farklılıkların da göz önünde bulundurulması gerektiği kaçınılmaz olmaktadır.

Dış göç olayına Lee'nin teorik yaklaşımları açısından bakarsak, göçü şu şekilde ele almaktadır; göçler koşullara göre belirlenir, bu koşulları detaylı belirtirsek:

a) Geldiği ülkeye göre gideceği ülkenin durumu,
b) Engeller
c) Kişisel Faktörler

Bu genel teorik görüşleri biraz daha açarak görüşlerin detayına bakmak gerekirse, alttaki detaylar daha kolay anlaşılır olarak ortaya çıkıyor:

- Geldiği ülke ile hedefteki ülkeler arasında fark çok ise, göçler daha yoğun ve kapsamlı olmaktadır.

- Aradaki eşitlik hissi ne kadar yakın ve homojen ise, göç eğilimi o kadar daha azdır.
- Engeller ne kadar büyükse, göç o kadar az olur.
- Ekonomik büyüme ve krizler göçü etkiler.
- Göç harekete geçince tekrarlayarak devam eder ve çekiciliği sürer gider.
- Göç seçicidir: uzaklık ve engeller ne kadar büyükse, göçmenlerin kalitesi o kadar yükselir.
- İstekli göçler, gittiği yerin nüfusunun özelliklerini ve çıktıkları ülke nüfusunun özellikleri ile arasındaki farkı bilirler.
- Demografik özellikler en belirleyicileri olduğu vurgulanmaktadır [7].

Her bir maddenin ortaya koyduğu bilgilerle dış göçler konusunun eğilimleri hakkında bir sonuca varmak mümkün oluyor. Yeni sayılabilecek teorik yaklaşımlara göre göçü yönlendiren unsur, işgücü arz ve talebindeki coğrafi farklılıklar ile işgücü-yoğun ve sermaye-yoğun ülkeler ya da bölgeler arasındaki ücret farklarıdır. Buna benzer diğer bir teorik yaklaşım da tam istihdam beklentisi, ücret farklılıkları ve göç akımları arasında doğrusal bir ilişki olduğunu öngörür [8].

Daha kapsamlı ve genişletilmiş yeni yaklaşım modellerde ise, göç kararının, beklenen getiriye göre belirlendiğini, buradaki en önemli değişkenin de istihdam olasılığının ağır bastığı, fiili getiriye nazaran, çok iyi kazançlı durumların olduğu ortaya çıkmaktadır [9].

1964 yılında Almanya–Dortmund şehrine giden işçi göçünden bir grup, bir şirketin temsilcisi tarafından karşılanıp kalacakları yere götürülürken. Farklı bir dünyaya gelen genç insanlar umutla geldikleri değişik ortamın şaşkınlığı içinde olmaları, karşılayan şahsın farkına varabileceği bir durum değildi. Diğer taraftan bankta oturan beyaz bir elbiseyle "Pardon" dergisini okuyan bayanın da olduğu fotoğrafı yıllar sonra görünce o anı hatırladığını belirtiyor ve dikkatle bakıyor röportaj sırasında, Hans Rudolf Uthoff. SPIGEL ONLINE DERGİSİ – Röportaj: Katja Iken – 04.04.2017.

2.1. Göç Modelleri

Göç, zaman ve gelişen şartlara göre çeşitli formlar kazanarak değişikliğe uğramaktadır. Eski model yaklaşımları olan Lee'nin bakışına göre, Push-Pull Modeli: Göç, İtme-Çekme (Push-Pull) faktörleri arasındaki farktan kaynaklanmakta, ilave olarak diğer faktörler; eğitim, cinsiyet, yaş, ırk, kişilik ve özlem gibi faktörlerin de etkileri vardır[10]. Yeni sayılabilecek modellere bakınca, Push-Pull Modellerin göçe bakışı ise, bireyi etkileyen, maliyeti -fayda- düşündüğü hedefe ulaşma faktörleri etkili olduğudur [11]. Burada etkili faktörler dâhilinde gözlemlenen göç modellerin çan eğrisi şeklinde olduğu, yani ülkenin refah düzeyindeki artışla birlikte kişilerin ve hane bireylerinin göçü finanse etme yeteneklerinin de arttığı, böylelikle göç oranlarının da yükseldiğidir. Sonrasında ise, kendi ülkelerinin gelişme seviyesi arttıkça, göçün azaldığı ifade edilmektedir. Buna benzer gelişmeler, yani yeni teorik yaklaşımların hem eleştirisi olarak hem de göç gerçekliğini daha iyi kavrayabilmek için, teoride yapılan yeni düzeltmeler şeklinde ortaya konmuştur [12].

Ekonomik açıdan teorik yaklaşımların en anlaşılır olanı ise, Greenwood tarafından açıklanan: Göçün etkisini belirleyen faktörler olarak, ülkeler arasındaki aylık yüksek-kazanç farkı, coğrafi uzaklıklar da göçün büyüklüğünü belirleyen faktör (Göçün maliyeti: Bilgilenme, psikolojik baskı ve ulaşım koşulu) göç hareketlerini etkiliyor [13]. Teorik açıdan Arz–Talep konumuna göre bireysel özgüven oldukça etkili; gelişmiş meslekler, beklentiler ve becerilerin yüksek olması göç hareketinin sürekli olmasını sağlıyor. Bu kategoriye göre, bireylerin göç etme kapasiteleri göçün ortaya çıkardığı maliyetler ile ilişkilidir. Bu nedenle ne en yoksul bireylerin göç ettiği ne de en çok işgücü ihraç eden ülkelerin ya da bölgelerin en yoksul yerler olduğu söylenebilir [14].

Zamanla göçlerin varış yerlerine ulaşımı engellendikçe ve gidilecek ülkelerin cazibesi azaldıkça göçler azalma eğilimine girmektedir. Zorunlu göçler bu gelişmeden etkilenmemektedir, can güvenliği ve yaşam güvencesi belirleyici olmaktadır. Uluslararası göçmenlerin sayısı 2000'li yılların başında 175 milyon kişi iken, günümüzde bu sayı 232 milyon olarak tahmin edilmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) verilerine göre eski- den ilk onda yer alan varış noktaları, göçmenler tarafından 2000 yılına oranla daha az tercih edilmektedir. Çünkü göç olgusu artık, eski kalıplardan uzaklaşarak daha fazla ülkeye yayılmıştır. Tekeli'nin de ifade ettiği gibi, geleceğin göç analizi, eskiden olduğu gibi noktasal değil, güzergâh odaklı bir göç analizi olmalıdır [15].

2.2. Dış Göç Çeşitleri

Göç çeşitleri bir ülkenin sınırları içinde olabildiği gibi farklı ülkeler arasında da olabilir. Göçler yerlerine göre iki çeşittir: İç göçler ve Dış Göçler diye ikiye ayrılır. Bu makalede işlenen konuya göre **dış göçler** ele alınacaktır. Bu bir ülkeden başka bir ülkeye göç ederek gerçekleşen taşınma şeklidir. Güçlükleri oldukça fazla olan bu göçleri tercih edenlerin çoğu, zor şartlardaki hayatlarından kurtulmak için harekete geçerler. Bunların en kaçınılmazı ise, can ve mal güvenliğinin olmaması durumu –zorunlu göç- başta gelir. Bu dış göç çeşitleri bir kaç grupta ele alınabilir ve genellikle şu kategorilere girerler:

- **Zorunlu Göç - Sığınma Göçleri:** Zorunlu göçler devlet ya da eşdeğeri olan bir sosyal kurumun yarattığı itme etkisiyle ortaya çıkan göçlerdir. Dolaylı olarak göçe zorlama ise, yöneltilmiş göçler olur ki, bu tür göçmenlerin gitme ya da kalma konusunda karar verme gücünü ellerinde bulunduramadıkları göçlerdir. Örnekler: Arap Baharı ile 2010'larda başlayan, Suriye iç savaşında can güvenliği nedeniyle Türkiye'ye sığınanlar ve hâlâ devam eden göçler. 1991 yılındaki Körfez Savaşı sırasında Kuzey Irak halkının bir bölümünün ülkemize göçleri bu türdendir. Biraz daha gerilere gidersek, Çarlık Rusya'sının Çerkesleri Kuzey Kafkasya'dan topluca sürgün etmesi, zoraki göçe tabi tutma şekli açıkça bir zorunlu göçe örnektir.

- **Yer Değiştirme - Mübadele Göçleri:** Ülkeler arasında yapılan antlaşmanın esaslarına dayanılarak yapılan, ülke nüfuslarının karşılıklı olarak yer değişmesi ile oluşan göçlerdir. Örnek olarak, Kurtuluş Savaşı sonrası Yunanistan ile yapılan anlaşmalarla ülkemizde yaşayan Rumlar ile Yunanistan'daki Türkler arasında yer değiştirme göçlerinde yaşanan durumdur.

- **Serbest Göç:** Göç eden insanlar kendilerinin isteğiyle göçe karar vermelerine rağmen, göç eden şahıs çeşitli nedenlerle – yaşadıkları yerlerde ihtiyaçlarını karşılayamaz olması durumunda - dolaylı olarak göç etmek durumuna gelmesi halinde, zoraki kararı veren insanların, kendi iradesini belirlemesinde etken olduğu göç tipidir. Daha önce tanımlanan göç tiplerinde göçmenin iradesine göre de daha az öneme sahiptir. Sonuç olarak, bu göç tipinde göçmen, şartlar göç etmesini gerekli kılsa da, kesin bir biçimde göç kararını kendisi almaktadır. Örnek: Bölgesel kuraklıklar nedeniyle yaşamını artık başka yerlerde geçirmek üzere göç etmek, bu durumlar çok eski dönemlerde gerçekleşen olaylardır.

- **İşgücü Göçleri – Serbest Göç:** Bu göç türü de, insanlar kendi istekleriyle ve kararlarıyla dış ülkeye iş gücü-göçü olarak gitseler de, dolaylı olarak geleceğini daha iyi bir refah içinde yaşamak istemesi nedeniyle zaruri ve gerekli göç türüdür. İşsizliğin fazla olduğu geri kalmış ülkelerden, iş olanakları fazla olan endüstrileşmiş ülkelere gitmesiyle oluşan göçlerdir. Bu göçle işçi gönderen ülkeler döviz sağlar, ülkede işsizlik azalır, ülkeler arasındaki ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkiler gelişir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra yıkılan Avrupa ekonomisini yeniden kurmak için, 1952 - 1954 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nin "Marshal Yardımı" adı altında Avrupa ülkelerindeki kalkınma programlarıyla başta Almanya, Belçika, Avusturya ve Fransa gibi ülkelerde ciddi bir kalkınma hamlesi başlamıştır. Bu ülkelerin kalkınma çabaları, dış ülkelerden önemli sayılabilecek bir iş gücünü ihtiyacı karşılamak için harekete geçirmiştir. Örneğin önce İtalya'dan karşılanan iş gücü, daha sonra 1961 yılından itibaren Türkiye'de "60 İhtilali" diye bilinen "27 Mayıs 1960 Askeri Darbe"si nedeniyle adeta aniden duran ekonomi, ülkede işsizliğin çığ gibi büyümesine neden oldu, böyle zor bir dönemde, Türkiye'den çeşitli Avrupa ülkelerine, başta Almanya olmak üzere iş gücü göçü olmuştur.

- **Yeni Dünya'ya – Amerika Göçleri:** Dış göçlerden en önemlilerinden biri Yeni Dünya'ya Göçler'dir. 15. yüzyılın sonuna doğru Kristof Klomb ile başlayan ve diğer kâşiflerin Amerika Kıtasını tam keşfetmeleri sonucu, yeni keşfedilen topraklardaki kaynakların işlenmesi ve bu kaynakların ticari potansiyeli, bölgede Avrupalılar tarafından ticaret kolonilerinin kurulmasına sebep oldu. Özellikle İngilizler ve Fransızlar Kuzey Amerika'da, İspanyollar da Güney Amerika'da ticari koloniler kurdular. Bütün bu göç hareketleri sonucunda Amerika Kıtasında yeni devletlerin kurulması, bütün Avrupa ve Dünya tarihini değiştirecek önemli gelişmelerin başlamasına neden olmuştur. Amerika'ya yapılan bu göç hareketi özellikle 19. yüzyılın ilk yarısında büyük bir hız kazandı. Avrupalı göçmenlerin çoğu; siyasal baskılardan kaçmak, dinsel inançlarını özgürce yerine getirebilmek, maceraya atılmak ya da ülkelerinde kendilerine tanınmayan fırsatlardan yararlanabilmek için vatanlarından ayrıldılar. Sanayi Devrimi'yle gelişen teknoloji ve seyahat imkânları, bu göç hareketinin hızlanmasında en önemli etken oldu. İlk dönemlerde 60 milyona yakın insanın yer değiştirdiği bu göçler, 20. yüzyıla kadar sürdü ve hâlâ yavaş da olsa çeşitli şekillerde devam etmektedir.

- **Beyin Göçü:** Dış göç kategorisine giren bu son dönemlerin en popüler göçü dense yerinde olur. İyi eğitilmiş elemanların daha iyi çalışma olanakları sağlayan ülkelere gitmesiyle oluşan göçlerdir. Buna en iyi örnek, II. Dünya Savaşı sırasında Alman bilim adamlarının ABD'ye göçüdür ki, ABD bu tür göçler sayesinde hızlı bir şekilde kalkınmasına imkan sağlayan bilimsel altyapısını güçlendirmiştir. Son yıllarda "Yeşil Kart" adı altında yetişmiş eğitimli iş gücünü, ihtiyacı olan iş çevrelerinin istedikleri zaman rahatça bulabilecekleri imkanı sağlamak için, kalifiye iş gücü temin etmek adına, sınavla kabul edilen, yeni bir tür "Beyin Göçü" şekli denilebilir.

- **Kitlesel Göç:** Kitleler halinde bir ülkeden ya da bir bölgeden başka bir bölgeye doğru çok sayıda insanın göç etmesini ifade eden göç tipidir. Soğuk Savaş sonrası Balkanlardan Avrupa ülkelerine doğru göç hareketleri ve en son Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin kitleler halinde Avrupa'ya yürümeleri, günümüzde yaşanan bu tür bir göçtür. Bu göçler teknolojik ilerlemeler ve ulaşım ağlarında yaşanan gelişme sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu tür göçler bireysel olmaktan çıkarak adeta farklı bir boyut kazanmıştır, deyim yerindeyse kitle halinde ve kolektif bir davranış haline dönüşmüştür.

Kısaca özetlersek, zorunlu-sürgün göçlerin dışında kalan göçler, ekonomik nedenlerle, ekonomik gelişmenin yavaş olduğu bölgelerde iş olanaklarının az olması, göçlere neden olmaktadır. İşsizlik nedeniyle yapılan göçler, İşgücü Göçü diye tarif edilebilir. Sosyal ve siyasi nedenlerle oluşan karışıklıklar; Savaşlar, İşgaller, Darbeler, Terör olayları, Dini ayrımcılıklar gibi olayların büyük ölçüde zorunlu göçlere neden olduğu görülmektedir.

Göçmen işçiler, göç edenlerin çoğunluğunun amacı gereği zaten iş yapabilecek olan orta yaştaki kitlelerden oluştuğu görülmektedir. Bunun çoğunluğunu oluşturan kitleye bakınca

"İşgücü Göçü" olarak ortaya çıkıyor, ILO istatistikleri de bunu doğrulamaktadır. Bugünün dünyasında göç edenlerin yaş kategorilerine bakarsak, oluşan gruplara ilişkin önemli değişimler yaşanmaktadır. ILO tarafından hazırlanan Çalışma Dünyası 2014: İşlerle Gelişmek Raporu'nda (World of Work 2014: Developing with Jobs) dünya çapında göçmenlerin yaş dağılımının oldukça değiştiği ortadadır. 1990-2013 yılları arasında 30 yaş altı göçmenlerin payı %39'dan %32'ye düşerken, 30-59 yaş arasındaki göçmenlerin payının ise %44'ten %52'ye yükseldiği ortaya çıkmaktadır [16].

Dünyada işgücü göçü tüm bölgeleri ilgilendiren bir olgu olmakla birlikte göçmen işçilerin hemen hemen yarısı (yüzde 48,5) iki geniş bölgede toplanmaktadır: Kuzey Amerika ile Kuzey, Güney ve Batı Avrupa. Toplam yerli işgücü içinde yüzde 35,6 ile göçmen işçilerin en yüksek oranı oluşturdukları yer ise Arap Devletleri'dir. Araştırmada ayrıca göçmen işgücünün genel anlamda sanayi gruplarına dağılımı da incelenmektedir. Göçmen işçilerin büyük çoğunluğu hizmetler sektöründedir; bu sektörde çalışan 106,8 milyon işçi, toplamın içinde yüzde 71,1 paya sahiptir. Ardından 26,7 milyon çalışanla (yüzde 17,8) imalat ve inşaat dâhil sanayi gelmekte, onu da 16,7 milyon çalışanla (yüzde 11,1) tarım izlemektedir. Ev işçileri tüm göçmen işçiler içinde yüzde 7,7 kadardır [17].

3. Serbest Göçle Türk İşçileri Almanya'da

Türk vatandaşlarının Misafir İşçi (Gastarbeiter) olarak Avrupa'ya İşçi Göçü, çoğunlukta Almanya'ya olmak üzere 1961 yılında başlamıştır. O dönem Türkiye'de baş gösteren büyük bir işsizlik, Türkiye'de "60 İhtilali" diye bilinen "27 Mayıs 1960 Askeri Darbe"si nedeniyle duran ekonomi [18], ülkede işsizliğin çığ gibi büyümesine neden oldu. Böyle zor bir dönemde, Türkiye'den çeşitli Avrupa ülkelerine, başta Almanya olmak üzere, işçi göçü olmuştur. Misafir veya göçmen işçi olarak nitelendirilen bu insanlar, Almanya'da 56. yılını geride bıraktılar. Söz konusu göç, Almanya ile Türkiye arasındaki ilişkileri, günümüzde belirleyen en önemli etken olmaktadır. Son yıllarda Almanya'nın kendisini hâlâ bir göçmen ülkesi olarak tanımlamasından sonra ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girme süreci, Almanya'da yaşayan Türk Yurttaşlarını olumlu ve olumsuz etkilemiştir. Almanya'daki Türk Toplumu'nun günümüzde ne gibi kazanımlar elde ettiği ve buna karşı hangi alanlarda olumsuz gelişmelerin yaşandığı verilerle açıklanmaktadır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Konrad Adenhauer yönetimindeki hükümet sayesinde Almanya ekonomisini kısa sürede toparlamıştır. Savaş sonrası Avrupa ekonomisini yeniden kurmak için, 1952-1954 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri Marshal Yardımı adı altında Avrupa ülkelerinde bir kalkınma programları başlatmış ve Almanya, Belçika ve Fransa gibi ülkelerde ciddi bir kalkınma hamlesi görülmüştür. ABD ile Sovyet Rusya aralarındaki rekabet nedeniyle, Batı Almanya ABD'nin desteğini alarak ekonomisini yeniden canlandırmış ve bu gelişmeyle o dönem Batı Almanya'da büyük bir iş gücü ihtiyacı ortaya çıkmıştır [19].

Almanya'ya gidecek işçilerin sağlık kontrolü (1960'lar)

30 Ekim 1961 yılında Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Almanya Federal Cumhuriyeti Hükümeti arasında "Türk İşçilerinin İstihdamına İlişkin Anlaşma" imzalanmıştır [20]. Bu anlaşmaya dayanarak Haydarpaşa Tren İstasyonu'ndan 450 kişilik ilk kafile Almanya'nın Düsseldorf kentine hareket etmiş ve Alman Çalışma Bakanı tarafından törenler eşliğinde çiçeklerle karşılanmıştır. **İşçi gücüne ihtiyacı olan Almanya, ilk gelen Türk işçilerini, uyum süreci için kurs ve benzeri ön eğitime tabii tutmadan doğrudan iş yerlerinde çalışmaya başlatmıştır. Başta verilmesi gereken bu uyum kursları için, Almanya olsun Türkiye olsun, her iki ülkede de uyum sürecini ilgilendiren bilgilendirme kurslarına yönelik herhangi bir eğitim programı düşünülmemiştir.** Almanya ilk yıllarda Türk işçilerini başarılı bularak işçi akımının devam etmesini engellemedi. İstikrarlı bir şekilde artan işçi sayısı 1974 yılına gelindiğinde yaklaşık olarak 650.000'i geçmiştir. Almanya'ya göç eden insanlar "misafir veya göçmen işçi" olarak nitelendirilmiştir [21]. Günlük konuşma dilinde Almanya'ya giden bu işçilere Almanlar "Ausländer" (Yabancı) dediler; Türkiye geldiklerinde ise bu kimseler "Almancı" diye tanımlandılar.

Almanya'ya giden iş gücü göçünde 1961 ile 1973 yılları arasındaki dönem 1. kuşak misafir veya göçmen işçi dönemi olarak nitelendirilmiştir. Alman yazarlardan Max Frisch'in Deutschland adlı dergideki yazısında "İşçi bekliyorduk, insanlar geldi" [22] sözü bu bağlamda çok anlamlıdır. Bu cümle 1973'ten sonraki dönemde Türklere karşı ilgisizliğin ve Almanya'nın göç politikasına yansıyan tereddütlerin başlamasıdır.

İlk kez işbaşı yapacakları fabrikada mesleki eğitim gören göçmen işçiler (1965-Köln)

1. kuşak misafir işçilerin yaş ortalamasının 24-25 olması da bu kimselerin Almanya'da kalıcı olmalarında etkili olmuştur. 1974–1984 arasında Almanya'da artık 2. Kuşak Türkler yetişmiştir. Bunlar 1. kuşak misafir işçilerin çocuklarıdır. Alman hükümeti 1984'te "Geri Dönüş Teşvik Yasası" çıkartarak Türk işçilerinin sayısını azaltmak istemiştir. Fakat yaklaşık 1,5 milyona ulaşan Türklerden ancak 150 bin kişi bu teşvikten yararlanmıştır.

İşçi yurdunda efkâr vakti (1965-Waddinxveen)

Geri Dönüş Teşviki'nden yararlanma sayısı az olmasına rağmen, geri dönenlerin yarıdan fazlası da Türkiye'de yapacakları bir şey olmayınca tekrar yine Almanya'ya geri gitmişlerdir. Gelişmeler, bu dönemde Türk işçilerinin artık Almanya'ya yerleşme düşüncelerinin oluşmasına katkı sağlamıştır. Bu değişim döneminde Türk işçileri artık Almanya'da daha çok ticaret yapmaya yönelmişlerdir. Çünkü 2. kuşak artık rahatça Almanca konuşabilir hâle gelmişti. Göçmenler sadece ekonomik alanda kalmamışlar, sosyal ve kültürel alanlarda görülmeye başlamışlar, sivil örgütlere katılmaya ve siyasi parti faaliyetlerine katılmaya başlamışlardır. Artık Almanya'da kalıcı oldukları herkes tarafından anlaşılmaktaydı.

Daha eğitimli olan 3. ve 4. kuşağın tüm alanlarda, son zamanlarda spor alanında da oldukça yüksek bir katılım göstermesiyle, 2000'li yıllarda Türk nüfusunun bir kısmı hızla artan bir şekilde artık Alman vatandaşı olmaya başlamıştır. Alman Yabancılar Merkezi'nin (AZR) 2011 yılı resmi verilerine göre Almanya'da 2.435.230 Türk vatandaşı yaşamaktadır. Bunlardan 805.750'si Alman vatandaşlığına geçmiştir. Almanya'daki Türk varlığının sayısı 2010 yılına kadar istikrarlı bir şekilde artış göstermiştir. Türkiye'den Almanya'ya iltica yoluyla gidenler de bu nüfus artışının yükselmesine neden olmuştur. Almanya'daki Türk nüfusunun Alman Ekonomisine katkısı oldukça önemlidir. Almanya'da 2011 yılı itibarıyla yaklaşık büyük-küçük 150.000'e yakın Türk işletmesi bulunmaktadır. Bu işletmelerde yaklaşık 350.000 kişi istihdam edilmekte ve işletmeler yıllık olarak yaklaşık 50 milyar Avro ciroya sahiptir [23]. Önce işçi olarak gelen Türkler zamanla işveren durumuna da geçerek Alman ekonomisine katkı sağlamaya başlamışlardır. Alman toplumuyla barışık yeni bir toplum oluşurken, artık Almanya bir "Göçmen Ülkesi" olarak anılmaya başlamıştır.

1990'lı yıllar: İkinci nesil artık sokaklarda ticaret yerleri açmışlardı.

4. Kuşak Türk öğrencilerin Alman sisteminde oldukça mesafe kaydettikleri görülür. Çoğunlukta meslek okulları olmak üzere son verilere göre üniversitede okuyan öğrencilerin oranı %10 yükselmektedir. %35 civarında olan Alman öğrencilere göre düşük olan bu rakam, Türk ailelerinin çocuklarının eğitime yönlendirmeleri konusunda çok yetersiz kaldığını göstermektedir. Alman Eğitim Sisteminde bir öğrencinin şayet not ortalaması iyi ise, İlköğretim 4. sınıftan itibaren Gymnasium (Lise) denilen çok önemli bir okulda eğitim alması mümkündür. Bu okullara giriş notu olarak Alman Eğitim Sistemi tüm eyaletlerde Almanlar ile Türklerin not ortalamasını aynı derecede hesaplamamaktadır. Yabancı öğrencilerin Gymnasium'a gittiklerinde okulu çabuk bıraktıkları gerekçesiyle öğretmenleri, Yabancı kökenli öğrencilerin not ortalamaları çok yüksek değilse Gymnasium'a gitmelerini uygun görmemektedir. Buna rağmen çok başarılı olan Türk öğrencilerin gelecekte yükseköğrenim görme olanağının önü de açıktır. Her ne kadar Gymnasium ve Yükseköğrenim gören öğrenci sayısı oran olarak düşükse de ve ailelerin okula giden öğrencilerin başarılı olmaları için sağladıkları destek çok az ise de yine de belli bir artış gözlemlenmektedir.

Eğitim alanında gelişen Türkiye kökenli gençler, artık Alman siyasetine de oldukça yüksek oranda ilgi duymakta ve her partide yer almaktadırlar. Alman Parlamentosu'nda ve Avrupa Parlamentosu'nda olmak üzere Almanlar ile beraber hem Almanya'nın hem de Avrupa'nın sorunlarına Almanya'yı temsil ederek çözüm üretmek için çalışmaktadırlar. Almanya'da yaşayan yabacılar inanç özgürlükleri çerçevesinde ibadethanelerini açabilmekteler. Türklerin dini inançlarını yerine getirmek amacıyla 2350 tane dini kuruluş yani cami bulunmaktadır. Bu kuruluşlarda imamlar görevlendirilmiştir [24]. Dolayısıyla Almanya'da yaşayan Türkler inanışlarının gereklerini kurumsal bir çatı altında sürdürebilmektedirler. Buna benzer her türlü kültürel ve sosyal etkinlikleriyle Almanya'nın sosyal yaşamına bir zenginlik katmaktadırlar.

Türkiye'ye gelen Alman turistler ve Türkiye'ye yerleşen Almaların sayısı hatırı sayılır seviyede artmıştır. Türkiye'de bulunan Goethe Enstitüsü Merkezlerine dil öğrenmek amacıyla her yıl binlerce insan başvurmaktadır. Türk-Alman Kültür İşleri Derneği'nin verilerine göre bu sayı her yıl 2000 kişiyi geçmektedir. Almanya'da Aile Birleşiminden yaralanabilmek için Almanca bildiğini belgelemek zorunluluğu vardır. Türkiye'den Almanya'da yaşayan biriyle evlenecek olan şahıslar, Goethe Enstitülerinin sınavına girmek zorundadır. Almanya'ya gidecek olanların Almanca bilmiyorsa Goethe Enstitüleri'nin dil kursuna katılmaktadırlar. Bu durum Almanya'da yaşayan Türkler için büyük bir sorundur. Çünkü bu yasa sadece Türkler için uygulanmaktadır. Fakat gideceği ve artık yaşayacağı bir ülkenin dilini bilmek gerekiyor ki, bu öğrenim sayesinde gelecekteki hayatı kolaylaşacaktır. Almanya ve Türkiye arasındaki çok yönlü olan bu ilişkiler nedeniyle ve Almanya'da yaşayan Türk Vatandaşları ile Türkiye'de yaşayan Alman Vatandaşları her iki ülkenin sosyal ve kültürel yaşamlarına zenginlik kattıkları şeklinde değerlendirilmesi gerekir.

4. Zorunlu Göçle, Rusların Çerkesleri (Adigeleri) Osmanlı Topraklarına Sürgün Etmeleri

Zorunlu göçler, yukarıda açıklandığı gibi, devlet ya da bir sosyal kurumun yarattığı itme etkisiyle ortaya çıkan göçlerdir ki, bunlara sürgün veya zoraki göçler de denir. Çerkesler yani Adigelerin Osmanlı topraklarına sürülmeleri bu tür zorunlu göçe bir örnektir.

Çerkesler kendilerine Adige derler. Adigelerin kökeni nereden gelmektedir sorusuna cevap vermeye çalışan araştırmacılar: B. A. Kuftin, L. N. Solovyov, G. A. Melekeşvili, Y. İ. Kurupnov, Z. V. Ançabadze, Ş. D. İnal-İpa gibi Kafkasya uzmanları, çalışmalarında "yerli halk" tezini savunarak göçlerin ırksal ve etnik oluşumlarda önemli olduğunu, ancak ana belirleyici unsur olmadığını dikkate almışlardır. Kafkasya bölgesi, tarihin kaydettiği en büyük istila ve akınlara uğradığı halde gerek coğrafi özelliklerinin yüksek ve dik yamaçlı dağlardan oluşması nedeniyle korunaklı kale görevini görmesi gerekse toplumsal gelişmişlik sayesinde, Çerkesler bu akınların etkisinden korunmuştur. O nedenle diğer toplumlar gibi soy değişimine uğramadan ırksal ve kültürel özelliklerini **1864 Çerkes Sürgünü – Zorunlu Göç**'e kadar korumuşlardır. Günümüzde hâkim olan görüş; Çerkeslerin Kafkasya'nın yerli halkı olduğu görüşüdür. Bölgede aralıksız süren tarihsel hareketliliğe rağmen, Kafkasya'da eskiçağlardan beri büyük çaplı bir etnik değişim yaşanmamış, yerel niteliği bozulmamıştır. Nedeni ise Kafkas dağlarıyla doğal bir kale görünümüne sahip olan Kafkasya'nın çeşitli kültürlerin binlerce yıldır kesişmiş olduğu, dünyanın en eski yerleşim yerlerinden birisi olmasıdır. Önemli bir jeopolitik konuma sahip olduğu için, tarih boyunca pek çok güçlü devletin etki alanı içerisinde yer almış ve pek çok çatışma ve güç mücadelesine ev sahipliği yapmış olmasına rağmen, kale görevini gören Kafkas Dağları sayesinde Çerkesler gibi otokton halkların bin yıllardır oluşturduğu kültürel özelliklerin korunması mümkün olmuştur.

4.1. Rus-Çerkes İlişkileri ve Savaşa Giden Yol

Politik gelişmelerin ilgi odağı olan Kafkasya, Avrupa ile Orta Asya arasında geçiş köprüsü niteliğinde olan çok yönlü stratejik öneme sahip olması nedeniyle, tarihi yönlendirecek çok sayıda gelişmelere tanık olmuştur. Özellikle Rusya açısından Karadeniz ve Hazar Denizi'ne kıyısı olması sebebiyle önemini bir kaç açıdan artırmaktadır. Böylesi önemli bir jeopolitik konumuna sahip olan coğrafya, Rusya'nın 1550'lerde başlayan Karadeniz, Boğazlar ve Akdeniz yoluyla sıcak denizlere inmek istemesinin ana geçişini teşkil ediyordu. Kafkasya'da Rus hâkimiyetinin zedelenmesi demek, hem Rusların sıcak denizlere inme politikasına hem de Orta Asya hâkimiyetine önemli ölçüde zarar veriyordu.

Rus Çarlığı, Altınordu Devletinin parçalanmasından sonra oluşan küçük hanlıkları kendi topraklarına katarken, Osmanlı İmparatorluğu yükselme döneminden duraklama dönemine geçiyordu. Aynı dönemlerde Çerkesler, yerlisi oldukları tarihi vatanları olan Kuzey Kafkasya'da uluslaşma ve kültürel gelişme süreçlerini henüz tamamlayamamış feodal bir düzen içerisinde ama özgürce yaşamaktadırlar. Rusya'nın bölge üzerindeki bu niyeti, kendi aralarında çekişmeler olan Adige (Çerkes) gruplarına önceleri yardıma gelme bahanesiyle, zamanla da mevcut anlaşmalardan yararlanmak suretiyle sınır bölgelerine kaleler inşa ederek ve o kaleleri askeri üs haline getirip daha ileriye yeni hamleler yaparak uzun yıllara yayılmış

bir planla Kuzey Kafkasya'yı ele geçirmesiyle sonuçlanmıştır. M. Ünal incelemesinde şöyle der:

Bazen yıllarca uygulanan barışlarla, bazen savaşarak hedef toprakları yaklaşık 300 yıl gibi büyük bir zaman diliminde (1556-1762=206 yıl hazırlık dönemi, 1763-1845 =82 yıl sürekli savaşlar ve 1846-1864=18 yıl da sonuç savaşları yaparak) bir milyonun üzerinde asker kaybıyla ancak ele geçirebilmişlerdir. Zira Çerkesler, özgürlükleri ve vatanları uğrunda ölmekten çekinmeyen, savaşçı bir halktır. Her bir ferdi iyi bir gerilla olarak yetişmektedir. Öyle ki, erkek çocuklarını daha 7-8 yaşından itibaren ata binmekte ve silah kullanmakta mahir, her türlü doğa koşullarında yaşamaya alışmış, atı ve silahı ile bütünleşmiş birer savaşçı olarak yetiştirmektedirler [25].

Tüm büyük güçler; Alanlar, Hunlar, Moğollar… ve sonunda Ruslar Kafkasya'da başta Maykop Kültürünü oluşturan uygarlıkları yok ve talan etmişlerdir. Bu uygarlığı meydana getiren küçük gruplar halinde yaşayan, başta günümüz Adigelerin ataları olan Sindleri, Meotlları ve Bosforları oluşturan gruplarından birçok insan, talana gelen her büyük güç tarafından hem öldürülmüşlerdir hem de oluşturdukları uygarlıklar yok edilerek insanlığın gelişmesi katledilmiştir. Bu uygarlığı en son katledenlerin uzun vadeli bir plan çerçevesinde hareket ettiklerine açık bir örnek: Çar İvan ve Çar 1. Petro dönemlerinde, bu bölgede oluşan kültürlerin devamını sürdüren küçük grupların yaşadığı Batı Kafkasya bölgesinin işgaline yönelik hazırlıkların yapılmış olduğu ve yürütüldüğü ortadadır. Çar 1. Petro'nun 1711 yılında "Astrahan valisi Araksin'e Çerkesya'yı işgal etmesini emretmesinin ardından, Araksin komutasındaki 30 bin kişilik bir Rus ordusu 26 Ağustos 1711'de Çerkesya'ya girdi. Önlerine çıkan her köyü yakıp yıkarak, geçtikleri yolda canlı bırakmayarak Karadeniz'e doğru ilerleyerek Kuban limanlarını ele geçirdiler ve yağmaladılar"[26]. Gruplar halinde yaşayan Çerkesler, bu tür saldırılara karşı koymak için Adige Birliğini kursalar da, düzenli orduları ve yeterli silahları olmadığından sadece 7000 atlı ve klasik silahlarıyla bu orduyu durdurmaya çalıştılar, ancak topları olmadığı için talan ve yağmaları durduramadılar. Böyle acımasız işgal sırasında "tarihi kayıtlara göre, Ruslar 43.247 Çerkes kadın ve erkeği öldürdüler. 39.200 at,

190.000 büyükbaş, 227.000 küçükbaş hayvanı çalarak beraberlerinde götürdüler"[27]. Çerkesleri teslim olmaya zorlamak için, Ruslar tarafından **bu tür saldırı, gasp ve talanlar sık sık yapılmış ve Sürgün-Zorunlu Göç tarihi 1864 yılına kadar devam etmiştir.** Hırsızlık, insanın ihtiyacı olanı çalıp götürmesidir. Fakat bu kanlı gasp ve istila hareketini planlı bir şekilde yapan, insanlığı öldüren ve uygarlıkları talan ederek yok eden toplumların, **tarihte daima büyük insanlık suçu işlemiş olarak anılmaları gerekir.** Rusya'nın yayılmacı hedefini hızlandıran Çar I. Petro (Deli Petro)'nun 1722'de uzun yılların planını teyit eden şu sözleri, bu istilanın planlı olarak yapıldığının kanıtıdır: "Rusya'nın çıkarları için mümkün olabildiği kadar İstanbul'a ve Hindistan'a yaklaşmak lazımdır. Buraları elinde tutan Dünya'ya hükmeder. Bunun için de ne gerekiyorsa onu yapmalıyız..."[28].

Böyle bir hedefi olan Rusya'nın Kırım'ı ele geçirmek için harekete geçmesi, Osmanlı Devleti'nin 1774'te Kafkasya ile daha yakından ilgilenmesine neden oldu. Osmanlı Devleti, bölgedeki nüfuzunu arttırmak için Ferah Ali Paşa'yı Anapa'ya yolladı. Ferah Ali Paşa'dan beklenen Çerkes kabileleri ile ilişki kurarak onlar üzerinde Osmanlı'nın etkisini arttırmaktı. Doğuda Dağıstan ise, öteden beri dini ve manevi bakımdan Osmanlı Devleti ile sıkı ilişkilere sahipti. Buradaki halkın büyük kısmı Sünni idi ve halifelik makamıyla kuvvetli bir bağı vardı. Rusya'nın ve Şii İran'ın tehdidi altında kaldıkları zaman Dağıstanlılar Osmanlı Devleti'nden yardım isterdi. Osmanlı Devleti'nin Batı Kafkasya'daki nüfusu daha zayıf idi. Osmanlı Devleti hiçbir zaman bu bölgeyi doğrudan hâkimiyeti altına almaya çalışmadı. Kuban boylarında ve ovada oturan kabilelerle ilişki kurma ve sürdürme görevini Kırım Hanlığına bırakmıştı.

Ferah Ali Paşa, görevi gereği, Çerkesler ve Abhazlar arasında Müslümanlığı yayarak Osmanlı Devleti'nin etki alanını genişletmek için çaba sarf ediyordu. Önce dinsel bağlar kurulacak, daha sonra siyasi ve askeri bağların kurulmasına çalışılacaktı. Çerkesler zaten Ruslar ile sık sık çatışma halindeydiler. Bu nedenle Çerkeslerle işbirliği pek de zor olmadı. Ferah Ali Paşa 1780'de Soğucak'da görev yaptığı sırada Rus istilasından kaçarak Kafkasya'ya gelmiş olan Kırım ve Tamanlı göçmenleri burada iskan etmiştir. Böylelikle Rusların Karadeniz'e inmesinin ve Kuzey Kafkasya'da Rus ilerleyişinin Kuban Nehri'nden aşağıya inmesinin önüne geçilmek istenmişti. Ferah Ali Paşa, Çerkeslerin Osmanlı Devleti'ne bağlılıklarını sağlayabilmek için bağlılık yemini ve bu hususta senet alınması gerektiğini savunmuştur. 1783 yılında Çerkes ve Abaza kabilelerini Soğucak'a çağırarak Osmanlı Devleti'ne bağlı kalacaklarına dair teminat alınmıştır. Bu senetlerin birinde, bölgedeki kabilelere, Ruslara kız vermek yasaklanıyor; padişah Ruslarla dost olduğu vakit kabile halkının dost, savaş açıldığı zaman ise kabile halkının Devlet-i Aliyye'ye yardım etmesi karara bağlanıyordu. Ferah Ali Paşa'nın valiliği döneminde alınan son senet, 1785 yılına denk gelmektedir. Bu senette Abhazlar bağlılıklarını bildirmişlerdir. Sebebi ise Rusların Kuban Nehri'nin güneyine yani Osmanlı topraklarına girmesidir. Çerkeslerden yararlanmayı tasarlamış olan Osmanlı Devleti, Çerkesler için, Soğucak ve Anapa kalelerini kullanılmak üzere tekrar yenilemiştir.

Karadeniz kıyılarında kontrolü ele geçiren Rusya, Çerkesya'yı tam bir abluka altına almış

bulunuyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun 1829'da Çerkesya üzerindeki haklarından vazgeçtiğini Edirne antlaşmasıyla kabul etmesi üzerine Ruslar, 1830'da Gagri'yi aldılar ve 1831'de Gelencik kalesini, 1838'de Soçi üzerinde Novagin kalesini, Şapsığh suyu üzerinde Tengin kalesini ve eski Soğucak kalesi yerine de Novorossiysk kalesini yaptılar. Böylece Karadeniz kıyılan Çerkeslere kapandığı gibi, Kuzey'de de Azak-Mozdok askeri sınırı üzerinde Krasnodar ve başka kalelerle Labe-Terek askeri sınırını kurarak Çerkesleri abluka altına almışlardı. Böylece Osmanlılar da Kafkasya'dan çekilmek durumunda kaldırlar.

Rusların Kafkasya'ya yerleşmesinden memnun olmayan İngiltere ise Çerkes meselesine karışmaya başladı. 1830'da İngiltere'nin İstanbul elçisi Lord Ponsonby'nin yazmış olduğu raporlar sayesinde İngiltere Çerkes Milli Savaşı ile yakından ilgilenmeye başladı. İngiltere Çerkes Hürriyet Savaşçıları'na askeri yardımda bulunduğu gibi 1829 Edirne Antlaşması'nda kabul edilen Çerkeslerle ilgili hususları da tanımadı ve nihayet 1837'de Çerkesya'nın egemenliğini resmen tanıdığını ilan etti. Bu sırada Ruslar Çerkesya'yı almak için son hazırlıklarını yapmaktaydılar. 1840'da başlayan Çerkes egemenlik savaşı 1864'de Kuban yaylasının ele geçirilmesine kadar 24 yıl sürmüştür. 1840'da Şeyh Şamil'in naib olarak Çerkesya'ya gönderdiği Mehmet Emin 1841'de Abzegh, Shapsıgh ve Ubıhlar tarafından kabul edildi ve Mehmet Emin Çerkesler tarafından lider olarak tanındı.

Ancak 1856 Paris Antlaşması'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun ihmali sebebiyle Çerkes meselesi sözleşme dışında bırakılınca, savaştan sonra Ruslar bütün kuvvetleriyle Çerkeslerin üzerine saldırdılar. Çerkes köyleri baştanbaşa yakılarak halk kadın, erkek, çocuk ve ihtiyar ayırt edilmeksizin kılıçtan geçirildi. Bunların yerine Rus köyleri kuruldu. 1859'da Şeyh Şamil'in tutsak düşmesinden sonra, Mehmet Emin de teslim olmak zorunda kaldı. Çerkesler liderlerinden yoksun kalmakla beraber kabile kabile savaşa devam ettiler. 1861'de Laba, Bella bölgesi, 1862'de Pşeh, 1863'de Psıj ve Abaza bölgeleri düştü. Yukarı Abzeghler, Şapsığlar ve Ubıhların direnmesi bir yıl daha sürdü ve 1864'de Çerkes milli mücadelesi ağır bir yenilgi ve binlerce Çerkes'in yok edilmesiyle sona erdi.

Zorunlu Göç Çerkesler için büyük trajedi oldu, Rus ressamı Theodor Horscheld tarafından Kafkasya'da çizilmiştir.

Bu tarihten sonra Çerkeslerin Rusların zulmünden kurtulmak için büyük göçleri başlar. Gerçi Çerkeslerin göçü, daha yüzyıl önce başlamışsa da, bu son göç, korkunç bir hal almıştı. Kendiliğinden göçe kakışanlardan başka, Rus Çarlığınca göçe zorlananların sayısı 2.000.000 kişiye varmaktadır. Sadece 1.500.000 Çerkes Osmanlı İmparatorluğu'na gönderilmek üzere yurtlarından çıkarılmıştı. Fakat bunların ancak 500.000 kadarı Türkiye'deki iskân bölgelerine yerleşebilmiş, diğerleri yollarda ölmüştür. Yarım milyon kadar Çerkes ise Rusların kalabalık bulundukları bölgelere sürüldüler. Bu büyük göç ve sürgünden 13 yıl sonra 1876 -1877 Osmanlı-Rus harbine paralel olarak patlayan Çerkes ayaklanması dikkate alınırsa, Çerkeslerin anayurtlarında hâlâ bir ayaklanma çıkarabilecek kadar kalabalık oldukları anlaşılır.

Çerkeslerin Osmanlıya Göç Ettikleri Yönleri Belirten Orijinal Harita Aziz Meker tarafından çizilmiştir.

Kaynak: Atlas Dergisi – Çerkesler Özel Sayı – No: 2003/03

1876'da Osmanlı donanmasıyla Sohum kalesine çıkan Abaza Hasan Bey'in bu kaleyi almasına rağmen Ferik Fazıl Paşa komutasında gönderilen Osmanlı tümeninin daha sonra Tuna cephesine çekilmesi ve harbin sonunda Osmanlı ordusunun yenilmesi üzerine Çerkesler yeniden felaketle karşı karşıya kaldılar. Yeni ve daha dağınık bir göç hareketi yanında bütün Çerkes ileri gelenleri öldürüldü, binlerce Çerkes Sibirya'ya sürüldü. Ahalinin bütün malları yağma edildi. Bu felaketten sonra sayıları epeyce düştü. Abazalar ise nüfuslarının yarısını kaybetmişlerdi. Harpten sonra da Çerkesya parçalandı.

4.2. Çerkeslerin Zorunlu Göç Etmelerinde İtici ve Çekici Faktörler

Zorunlu Göç için itici faktörün başlangıcı, 1556 yılından itibaren Çerkes-Rus ilişkilerinin başlamasından kısa süre sonra patlak veren Çerkes–Rus Savaşları, belli aralıklarla uzun yıllar süren bu savaş, 300 yılı aşan bir süre içinde kendilerinden kat kat güçlü Çarlık ordularıyla savaştıktan sonra Çerkesleri çok sevdikleri Anavatanlarını terk etmeye zorlayan faktörlerdir. Yukarıda teorik olarak Pusch-Pull (İtme-Çekme) yaklaşımları ile açıklanan Zorunlu Göç

türüne giren bu Göç Modeli, Rusya'nın Çerkesleri zorladığı itici yönü ile Çerkes göçmenlerini ülkesine kabul eden Osmanlının çekici yönlerini ve yönetiminin kabul ve iskân politikasındaki amaçları özet halinde ele almak gerekir. Osmanlı önce Kafkasya'nın stratejik öneminden dolayı ve Rusya'yı orada durdurabilmek için Çerkesleri desteklerken, şimdi de Çerkesleri ülkesine çekerek onların savaşçı güçlerinden yararlanabileceğine yönelik hesaplar yapmaya başlamıştır. Rusların amacı -etnik yok etme yönü- itici yanı kabul edilmeyecek kadar çok ağır şartları öne sürmeleri, fakat Osmanlının çekici yanı insan gücüne ihtiyaçtan dolayı gelecek insanlardan yararlanma üzerine kuruluydu.

1859 yılında Ruslara teslim olan Şeyh Şamil'den sonra, Rus askeri kuvvetleri tüm ağırlığını Batı Kafkasya'ya yönelterek 1860 yılı içerisinde saldırıya geçtiler. Rus ordusunun mevcudu 250.000 civarında olduğu halde yerli kuvvetlerin mevcudu en fazla 65.000 kadardı. En kalabalık Çerkes kabilelerinden biri olan Kabardeyler savaşa katılmadı ve onlarla birlikte Besleneyler de genel olarak tarafsız kaldılar. Diğer kabileler arasında da bölünmeler, maneviyat kırıklıkları, Rusların propagandalarına kapılanlar, silah ve mühimmat sıkıntısı çekenler, özellikle topçu gücünden yoksunluk, modern ateşli silahlar karşısında eski savaş usullerinin başarılı olamayışı gibi nedenlerle, Rusların karşısında Batı Kafkasya kabilelerinin durumları hiç de iyi değildi. Rusların hedefi dağlar üzerindeki ve Karadeniz kıyısındaki kabileler idi. Bilhassa Kuban boylarından Tuapse üzerine ilerleyerek Şapsığ ve Natuhay kabilelerini Ubıh, Abaza ve Abzehlerden ayırmak istiyorlardı. Bu amaçlarına ulaşmak için Tuapse istikametinde ormanları açarak, yollar meydana getirerek ilerliyorlardı. Bu sırada bazı Abaza kabileleri, Rusların baskısı üzerine Osmanlı topraklarına göç etmişlerdir [29].

Ruslar, Kafkasya'yı stratejik önemi için, Karadeniz'de dolaşım, ticaret özgürlüğü, Karadeniz ve Hazar Denizleri ile İran arasında güvenli bir demir yolu bağlantısına ihtiyaç duymaları gibi önemli askeri nedenlerle işgal etmişti [30]. Rusların, Çerkes kabilelerini itaat altına almanın zorluğunu anlamaları üzerine, bizzat imparator tarafından Çerkes kabilelerine üç seçenek sunulmuştur. Bu seçenekler ya savaşmaya devam edecekler veya Kuban taraflarına sürgüne gidecekler, ya da Osmanlı Devleti'ne göç edecekler şeklinde tarif ediliyordu, 4 Temmuz 1864 tarihli Takvim-i Vakayi [31]. Çerkes kabileleri vatanlarını işgal eden Rus Devleti'nin bu önerilerinden ilk iki seçenek dışında kalan üçüncü seçeneği yani Osmanlı Devleti'ne göç etmeyi istemeyerek de olsa zoraki kabul etmişlerdir. Böylece Çerkeslerin Osmanlı coğrafyasına yaptıkları göç zorunlu durumda meydana geldiği için Çerkes kabilelerinin göçünü "zorunlu göç" olarak tanımlamak yerinde olacaktır [32].

Çerkeslerin vatanlarında kalmalarına engel olan Rusların dayattıkları itici faktörler:

Açıkça bilinen şu ki, Rusların temel amacı Pan-Slavizm ve yayılmacılık politikasının doğal bir sunucudur. II. Aleksandre sadece Kafkasya'daki özgürlük hareketini söndürmekle kalmamıştır. Çerkesleri kendi topraklarından sürmesinin nedeni, onların yenilmesi olduğu kadar, Rus olmayanları planlı bir şekilde Ruslaştırmak emeliydi. Bu tarz politikalar birkaç aşamalı olup Çerkesler hiçbir zaman bunu kabullenmemişlerdir.

1- "Rusya'ya karşı savaşan ve destekleyenleri savaş suçlusu sayıp sürmek,

2- Kovulanların topraklarını Ruslara ve Rus Kazaklarına vermek,

3- Rus olmayanları da Ruslaştırma politikası izlemek.

4- Çerkesleri Kuban ötesine Rusların içine göç ettirmek istemeleri,

5- Çerkeslere Hristiyanlık esasına dayalı mahalli yönetim anlayışını kabul ettirmek istemeleri," [33].

Çerkesleri Osmanlı topraklarına çeken faktörler:

1- "Müslüman oluşları nedeniyle Halife'nin topraklarını tercih etmeleri,
2- 1857 yılında çıkarılan Muhacirin Kanunun çekici hükümleri,
3- Kültürlerini ve geleneklerini özgürce yaşatabilme ve gelecek kuşaklarını bu kültür anlayışı ile yetiştirme isteği" [34].
4- Çerkeslerin, Abdülmecid'in annesinin Çerkes olması nedeniyle Osmanlıyı akrabaları olarak görmeleri, Osmanlı ordusunda Çerkes kökenli Osmanlı Paşaların olması ve Osmanlıya göç etmenin onlar için son umut olması.

Zorunlu Göç'ün oluşmasında çeşitli faktörler etkili olmaktadır. Bu tür Push-Pull (İtici-Çekici) faktörler içinde, Kafkasya'dan Osmanlı Devleti'ne doğru yapılan göçlerde, "itici etkenlerin" ön planda olduğu, "çekici etkenlerin" ise daha az etkili olduğu görülmektedir. İtici etkenlerin fitilini ateşleyen güç Rus Devleti'dir. Rusya sözde askeri ve siyasi güvenliği sağlamak amacıyla Batı ve Orta Kafkasya'da yaşayan Müslüman halkı etkisiz hale getirmeye çalışmıştır. Rusya, kendisine direnenleri acımasız bir şekilde öldürdükten sonra geride kalanları Osmanlı topraklarına göçe zorlamıştır [35]. Çerkesler çok sevdikleri, uğrunda sürekli ve yıllarca kahramanca savaştıkları Anavatanlarından Rusların varlıklarını acımasızca gasp etmeleri ve uyguladıkları şiddet ve baskıcı politikalardan dolayı zoraki kitlesel olarak göç etmişlerdir.

5. Özet-Sonuç-Değerlendirme

Genel olarak bir değerlendirme yapılacak olursa, **Serbest Göç** (dolaylı da olsa **"Gerekli Göç"**); Türkiye'den Avrupa'ya, çoğunlukla da Almanya'ya olmak üzere yapılan göç sonucu ortaya çıkan yaşam şartları, artık milyonların hayatını ve geleceklerini ilgilendiren bir durum hâlini almıştır. Her iki ülkenin ilişkilerinin inişli-çıkışlı devam etmesi milyonlarca insanda gelecek kaygısı oluşturmakta, ilişkilerin karşılıklı çözümler üretecek şekilde olumlu seyretmesi umut edilmektedir. Bugün 56 yılını doldurmuş olan Türkiye'den giden İşçi Göçü, artık milyonlara ulaşan insanları ilgilendiren bir durumdur.

Öyle görülüyor ki her iki ülke de ilk etapta işin insani boyutunu hesaba katmadı ve bu yönüyle hiç ilgilenmedi. Her şey geçici diye düşünüldü. Türklerin Alman ekonomisine katkı sağladıktan sonra hemen geri dönecekleri düşünüldü. Yukarıda da bahsedildiği gibi yakın dönemlerde Doğu Blokundan gelen insanlara uygulanan entegrasyon programları, Türkiye'den gelen İşçi Göçü için uygulanmadı. Günümüzde Merkel'in de itiraf ettiği gibi, bu durum, ilk kuşak sayılan 1961-1974 dönemi için birçok problemin yaşanmasına neden oldu. Dil bilmedikleri için sağlık gibi önemli konularda kurumlarının imkanlarından yararlanamadılar ve sosyal iletişim konularında sıkıntılar yaşadıkları için, uzun süre Alman

toplumu ile mesafeli yaşam sürdüler ve kendi aralarında adeta gettolaşmalara varacak şekilde ayrı yaşam şartları oluşturdular.

Günümüz şartlarında değişen konumları dikkate alınırsa, bir takım olumlu gelişmelerin yaşandığı açık, ancak bir takım yapay sorunlar neticesi ortaya çıkabilecek tablo milyonlara varan insanın geleceğini etkileyebilir. Her iki devletin üst düzey yetkililerinin yapmaları gereken şey, Türkiye'de bulunan Almanlar ve Almanya'da bulunan Türk Vatandaşları için İnsan Hakları çerçevesinde toplumsal çözümler üretecek iki ülkenin uzmanlarının yer alacağı "Bilim Kurulları" oluşturmak. Göçler sonucu ortaya çıkan durumlara bakarak, ekonomik, sosyal, toplumsal psikolojik ve siyasal neden ve sonuçları olması sebebiyle çeşitli disiplinlerin ortak katkılarıyla çözümlerin üretilmesi gerekir. İlgili disiplinlerden gelen uzmanların yer aldığı "Bilim Kurulu" tarzındaki kurullarla, var olan sorunlara çözümler üretilecek ve gelecekteki sorunlara da öngörüyle çıkış yolları aranacak; bu sayede milyonlarca insan zarar görmeden yaşayacak ve her iki ülkenin de faydalanabileceği bir gelecek inşa edilmesi mümkün olacaktır.

Türkiye ve Almanya, uzun süredir birlikte hareket ederek birçok tarihi olayın üstesinden gelmeyi tecrübe ettiler ve bunun yararını da gördüler. Bu nedenle Almanlar birçok Avrupa ülkesinde görmedikleri yakınlığı Türkiye'de görüyorlar. Serbest Göç ve bıraktığı izlere bakınca, her iki ülkede de bir çok ekonomik, sosyokültürel ve toplumsal gelişme ve değişmeye kaynaklık ettiği açıktır. Her iki ülkenin siyasilerinin de bu çok yönlü gelişmeleri saptırmadan, uzmanların tespitlerine göre yürütmeleri olumlu olacaktır. Çünkü milyonları bire bir ilgilendiren durumlar söz konusudur ve dünyada böylesine iç içe ve çok yönlü ilişki olan ülke sayısı çok azdır. Böylesi ortak yaşamın halkların yararına olacak kodları, "Bilim Kurulları" tarafından tespit edilerek üretilmesi gerekir. Günü birlik gel-git politikalar ile milyonların geleceğini ilgilendiren ve onları kaygılandıran hususlardan kaçınılması, her iki devletin ve toplumun yararına olacağı açıktır.

Diğer konu ise, **Zorunlu Göç–Sürgün** ile sonuçlanan ve Çerkesler için büyük bir trajediye neden olan durumdur. Bir taraftan İngiliz, Fransız ve Osmanlı, diğer taraftan Rusya'nın politik çıkarları yüzünden Kafkasya coğrafyası ciddi anlamda güç mücadelelerine sahne olmuştur. Bu mücadelenin yakın aktörleri Osmanlı ve Rusya olmasına rağmen, Osmanlı İmparatorluğunun bölgeye doğrudan müdahale edebilecek bir gücü hiçbir zaman olmadı ve bu gücü kendisinde göremedi. Tek çıkar yol olarak, bu coğrafyada yaşayan Çerkes ve Abhaz gibi kabilelerin İstanbul Sarayı ile gönül bağlarını -hatırı sayılır Çerkes ve Abhaz kökenli Osmanlı paşasının varlığı- kullanarak ve Müslümanlık ortak paydasından hareket ederek Kuzeybatı Kafkasya coğrafyasına nüfuz etmeye çalışmak olmuştur. Rusya ise, bu bölgeyle coğrafi bir bütünlük sağlayarak hem sıcak denizlere inmeyi hedeflemiş hem de Orta Asya'ya geçiş için kendisini avantajlı kılmaya çalışmıştır. Bu şekilde bu bölge adeta Rusya ve Osmanlı için bir satranç tahtasına dönüşmüştür.

Dönemin basınından Takvim-i Vakayi'nin 4 Temmuz 1864'daki tespitlerine göre, 1864'e kadar süren savaş sonunda Rus İmparatorluğu'nun Çerkes kabilelerini itaat altına almanın zorluğunu anlaması nedeniyle, bizzat imparator tarafından Çerkes kabilelerine üç seçenek

sunulmuştur. Bu seçenekler ya savaşmaya devam edecekler, ya Kuban taraflarına sürgüne gidecekler, ya da Osmanlı Devleti'ne göç edecekler şeklindeydi[36].

Çerkes kabileleri vatanlarını işgal eden Rus Devleti'nin bu önerilerinden ilk iki seçenek dışında kalan üçüncü seçeneği yani Osmanlı Devleti'ne göç etmeyi istemeyerek de olsa kabul etmişlerdir. Çünkü Kuban tarafına sürgüne gitmek, esareti kabul etmek demekti ve büyük zorluklarla karşılaşmayı önceden kabul etmek olacaktı. Çerkeslerin Osmanlı coğrafyasına yaptıkları göç böylesi zorunlu şartlar altında meydana geldiği için, Çerkes kabilelerinin göçünü "zorunlu göç" olarak tanımlamak yerinde olacaktır. Neticede Kafkasya'nın, uzun uğraşlarla Rusya tarafından tamamen işgal edilmesi üzerine, Batı Kafkasya halkları da diğer Kafkas halkları gibi Rus baskısından kurtulmak için zorunlu göç yolculuğuna başlamışlardır [37]. Çerkeslerin bunu kabul etmelerinin en büyük nedeni, öyle görünüyor ki bağımsız yaşamaya son derecede düşkün olmaları ve yüzyıllardır düşmanları olan Rusların egemenliği altına girmeyi asla kabul etmek istememeleridir [38].

Osmanlı Devleti de o dönemlerde orduya yeni güçler katmak için Çerkeslerden yararlanmak istemekteydi. Kasumov, 1831 yılında yapılan planlamaya göre göçmenleri taşıma işlemi için gemilerin dahi hazırlandığını belirtmektedir. 1830 yılında Osmanlıdan askeri yardım istemeye gelen, fakat hiçbir yardım alamayan beş kişilik Çerkes heyeti, geri dönerken Mehmet Salur Ağa da onlarla birlikte Kafkasya'ya gönderilmişti. Vardıklarında Mehmet Salur Ağa padişahın fermanını okumuş ve Çerkesleri Osmanlı Devletine göç etmeye davet etmiştir. Bu davete şaşıran Çerkesler, Salur Mehmet Ağa'yı tutuklamışlar ve bir süre sonra da geri göndermişlerdir [39]. Çerkes-Rus savaşının Çerkesler aleyhindeki seyri de dikkate alınarak "**Muhacirîn Kanunu**" Mart 1857 tarihinde Osmanlı Hükümeti tarafından tekrar değişikliğe uğratılır. "Zira, uzun süren savaşlarda çok sayıda kayıp veren İmparatorluğun, Müslüman nüfusa, savaş gücünü arttıracak askere ve boş olan tarım alanlarını üretken hâle getirecek insanlara ihtiyacı vardı. O nedenlerle bahse konu olan Muhacirîn Kanunu'nda, Osmanlı topraklarına gelmeyi tercih edecek olan Kırımlı ve Çerkes göçmenlere, göçü özendirici taahhütler ön görülmüştür" [40].

1856 Paris Antlaşması'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun ihmali yüzünden Çerkes meselesi sözleşme dışında bırakılınca, savaştan sonra Ruslar bütün kuvvetleriyle Çerkeslerin üzerine saldırdılar. Başlayan talan ve gasplarda Çerkes köylerini baştanbaşa yakarak halkı kadın, erkek, çocuk ve ihtiyar ayırt etmeksizin kurşuna dizdiler. Bunların yerine Rus köyleri kuruldu. 1859'da Şeyh Şamil'in tutsak düşmesinden sonra, Kuzeybatı Kafkasya'daki naibi Mehmet Emin de teslim olmak zorunda kaldı. Çerkesler liderlerinden yoksun kalmalarına rağmen kabile kabile savaşa devam ettiler. 1861'de Laba Bella bölgesi, 1862'de Pşeh, 1863'de Psıj ve Abaza bölgeleri düştü. Yukarı Abzeghler, Shapsıghlar ve Ubıhların direnmesi bir yıl daha sürdü ve 1864'de Çerkes-Rus savaşı ağır bir yenilgiyle, binlerce Çerkes'in yok edilmesi ve hayvanları ile tüm varlıklarının talan edilmesiyle bitti. "Balkanlara yerleştirilen Çerkes sayısını Marc Pinson, Mikhov ve Ubicini Meclis-i Vâlâ raporlarına istinaden 1864-1878 arasında 70.000 aile olarak verirler." Çerkesler büyük aile olduklarından toplam insan sayısı yaklaşık 350-400 bin arasında olmalıdır. Balkanlara gidenler, Osmanlı'nın Balkanlardaki ordularında Sırp ve Ruslara karşı 1877-78 Berlin Antlaşması'na kadar

savaştılar. Yıllarca Kafkasya'da Osmanlı'nın müttefiği olarak Ruslara karşı savaşan Çerkesler, şimdi de Balkanlarda yine Osmanlı için savaşıyorlardı. Gazi Osman Paşa'nın Plevne savunmasındaki askerlerinin çoğu Çerkeslerden oluşuyordu. Savaş sonunda imzalanan Berlin Antlaşması gereği, savaşan Çerkes savaşçıları artık Osmanlı tarafından silahlı güç olarak kullanılmayacaktı. Bu nedenle silahsızlandırılan Çerkesler, artık Balkanlarda yaşamanın tehlikeli olduğunu görerek, ikinci bir göçle Balkanlardan çoğunluğu Orta Doğu'ya (Suriye ve Ürdün), Çanakkale, İstanbul, Sakarya ve Düzce taraflarına tekrar göç etmeye başladılar.

Kuzeybatı Kafkasya'dan göç eden Çerkeslerin toplam sayısı hakkında değişik rakamlar verilmektedir. 1864'den itibaren 1914 yılı sonuna kadar sürülen Çerkeslerin sayısını:

"Prof. Kemal Karpat: 2.000.000 sürülen (yollarda hayatını kaybeden 500.000),

Prof. Dr. Abdullah Saydam: 1.000.000 ile 1.200.000 arasında (az sayıda Kırımlı dahil),

Doç. Dr. Süleyman Erkan: 1.200.000,

Nihat Berzeg: 1.700.000,

Mirza Bala: 1.500.000,

Taha Akyol: 1.500.000,

Jüstin Maccarty: 1.200.000"[41] olarak vermektedirler.

Anadolu'da Çerkeslerin toplu olarak yerleştirilmesini temin amacıyla İngiltere tarafından Osmanlı Hükümetine bir öneri yapılmış ve Çerkeslerin "Trabzon, Gümüşhane-Erzurum-Erzincan arasındaki bölgeye topluca iskânları istenmiştir". Ancak buna hem Ruslar itiraz etmişler hem de Osmanlı Hükümeti karşı çıkmıştır. Ruslar, Çerkes iskanlarının özellikle kendi sınırlarına yakın olmamasını şart koşmuştur.

Buna göre başka ülkelere gidenler de hesaba katılırsa en az bir buçuk milyon (1.500.000) civarında insan Sürgün-Zorla Göç ettirilmiştir. Ayrıca birçok insan da Rusya'nın iç kesimlerine sürülmüştür. Bunlardan yaklaşık üçte ikisi bu göçler sırasında hayatını kaybetmiştir. Başka ülkelere gidenler içinde denizde gemilerin batmasıyla telef olanların sayısı bir hayli fazladır. Balkanlara gidenler, savaşlarda ve hastalıklar nedeniyle hayatlarını yitirdi. Anadolu'da yerleştirilenler, yerleştikleri yerlerdeki hava şartlarına uyum sağlayamamaları nedeniyle iklim farkından, sıtma gibi hastalıktan dolayı kırıldı. Farklı yerlere gidip bir daha haber alınamayanlar da sayılırsa, Osmanlıya yerleşip sağ kalanların ancak beş yüz bin (500.000) kadar olduğu tahmin edilmektedir. Günümüzde Türkiye'de yaşayanların sayısını tahmin etmek çok zor olmakla birlikte, üç milyondan fazla olduğu tahmin edilmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda birçok Çerkes kökenli paşanın olması, Çerkeslerin Osmanlı'ya göç etmelerini cazip kılmıştır, **Zorunlu Göç ve İzleri**. Göçten sonra da Çerkesler Osmanlı ordusunda ve bürokrasinde varlıklarını devam ettirdiler.

1902 sonbaharı Beşiktaş–BJK'nın kuruluş tarihçesine bakılınca, Çerkes kökenli göçmenlerin çocuklarının bir hayli etkin olduğu görülür. Futbol oynamanın hâlâ günah sayıldığı bir dönemde, bu çocuklar bu düşünce tarzının değişmesinde etkili olmuşlar ve bu tür tabuların yıkılıp toplumsal gelişme-bilinçlenmeye katkı sunmuşlardır:

> "Başta Osman Paşa'nın oğulları Mehmet Şamil ve Hüseyin Bereket ile mahellenin gençlerinden Ahmet Fetgeri, Mehmet Ali Fetgeri, Nazım Nazif, Cemil Feti ve Şevket Beyler'in aralarında bulunduğu gençlerin ilk ilgilendikleri spor branşları, özellikle barfiks, paralel, güreş, halter, aletli ve aletsiz jimnastikti. O sıralarda siyasi hareketler dolayısıyla her türlü toplanmadan ürkerek hafiyeler dolaştıran 2. Abdülhamid'in adamları Serencebey'deki bu toplanmaları haber alınca, spor yapan gençler bir baskınla karakola götürüldü. Bu sporcu gençlerin bir kısmının saray erkânına yakın olması, ayrıca o dönemlerde kötü gözle bakılan futbol oynamadıklarını ve sadece beden hareketleri yaptıklarını belirtmeleriyle gergin durum yumuşadı (http://www.bjk.com.tr/tarihce)".

Daha sonra 1903 Mart'ında özel bir izinle "Bereket Jimnastik Kulübü" kuruldu. Sportif hareketler 1908'de Meşrutiyet'in ilanıyla biraz daha serbestlik kazanınca eskrim hocası Fuat Balkan'ın evinin altı kulüp merkezi yapıldı. Bununla birlikte Bereket Jimnastik Kulübü'nün adı "Beşiktaş Osmanlı Jimnastik Kulübü" olarak değiştirilerek jimnastik, güreş, boks, eskrim ve atletizmin ön planda tutulduğu güçlü bir spor kulübü oluştu ve gelişmelerle **BJK** 26 Ocak 1911 tarihinde tescil edilen ilk Türk spor kulübü oldu ve artık futbol oynanmaya da başlandı.

Çerkes Kadınları Teavun Cemiyeti üyelerinin 5 efsane kadını, Hayriye Melek Hunç, Makbule Berzeg, Emine Raşit Zalikue, Seza Pooh ve Faika Hanımın kurdukları «Çerkes Nümûne Okulu» da toplumsal gelişmeye örnek teşkil edecek netelikteydi:

> "Okulun en önemli özelliği ise, Osmanlı İmparatorluğu'nda "ilk" defa Müslüman bir tebaya ait bir okulda kız ve erkek öğrencilerin bir çatı altında birlikte -aynı sınıfta- ders görmesiydi. O döneme göre, cinsiyet ayrımı yapmadan beraber eğitim vermek gelecek modern toplum için önemli bir adımdı. Daha sonra dört ve altı yaş çocukları için, bir de okul öncesi sınıf açılmış, Osmanlı İmparatorluğu'nda "ilk" anaokulu kurulmuştu. Bu okulun diğer bir önemli özelliği de, İslam dünyasında "ilk" defa Latin harfleriyle eğitim yapılan bir okul olmasıdır. Modern Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önce 1919-1920'de, bu tür örnek gelişmelerin olması, oldukça önemlidir. Bu gelişmelerin yanı sıra, tüm ilmi derslerle birlikte, müzik ile ilgili dersler, sosyo-kültürel derslerin yanında Tiyatro ve Koro çalışmalarıyla da kültürel organizasyonların yapılması durumuna gelmesi, o günlerde yeni kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti için, uygulanmış örnekler olması bakımından çok önemlidir (AF2016, S.32-33)".

Kız çocuklarının eğitimine iyi gözle bakılmadığı bir dönemde, kız-erkek ayrımı yapmadan birey odaklı toplumsal eğitimi hedeflemiş modern bir okul olması, hele ki Cumhuriyet öncesi olması nedeniyle çok isabetli bir örnek olmuştur. Günümüz eğitim sistemi, uzun süredir ideolojik yaklaşımlar yüzünden, birey odaklı toplumsal eğitim ve gelişme hedefine hâlâ ulaşamamıştır (AF2016, S.32-33).

I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale'ye ordudaki subaylarla birlikte gönüllü olarak birçok Çerkes aydını da gitmiştir. Bunların çoğu bir daha geri dönmemiş ve şehit olmuştur. Yine Kurtuluş Savaşı Hareketi'nin başlamasında fiilen katılarak etikili olan Çerkes kökenli paşalar

da çoktu. Çerkes kökenli paşalar Atatürk'ün yanında çok önemli tarihi görevler üslenerek Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne dönüşümün temelini oluşturmuşlardır. Osmanlının Bahriye Nazırı (Deniz Bakanı) olan Hüseyin Rauf Orbay, Atatürk ve arkadaşları için Samsun'a gidecek gemiyi gerekli teçhizatla hazırlayıp göndermiştir. Hüseyin Rauf Orbay, kendisi de hemen Balıkesir'e giderek Tevfik Paşa ve kardeşi Çerkes Ethem'den İzmir'e çıkan Yunanlılara karşı adamlarını toplayıp gerilla savaşı yapmalarını istemiş, bu şekilde Anadolu'da başlatacakları Kurtuluş Savaşı Hareketine zaman kazandırmaları için onları harekete geçirmiştir. H. Rauf Orbay oradan Amasya'ya hareket ederek orada yapılacak olan toplantıya katılır.

Amasya Tamimi Çalışması

Araştırmacı Muhittin Ünal'ın bahsettiği detaylara göre Atatürk'e verilen görevlerden biri de Karadeniz Bölgesi'nde etkili olan Rum Çetelerini bertaraf etmekti. O nedenle Atatürk'ü o bölgede korumak çok önemliydi. İstanbul'dan Samsun'a gemiyle giden Atatürk'ü ve arkadaşlarını 19 Mayıs 1919'da Samsun'da karşılayan Çerkes kökenliler içinde Berzeg ailesinden Ekrem Bey, Sefer Bey, Kazım Bey ve arkadaşları ile Çerkes Musa Bey, Binbaşı Yunroko Osman Bey, Binbaşı Juv Sebahattin Bey, Amasya komutanı 5. Kafkas Tümen Komutanı Cemil Cahit Toydemir ve arkadaşları vardı. Bunlar 200 atlı koruma birliğiyle Atatürk'ü Amasya'ya götürmüşlerdir (bk. Ünal, M. 2000). Yine bir Çerkesin evinde toplanılarak başta Atatürk olmak üzere H. Rauf Orbay, Refet Bele ve Ali Fuad Cebesoy tarafından hazırlanan Türkiye'nin kurtuluş bildirgesi olan "AMASYA TAMİMİ" hazırlanıp imzalanmıştır. Sevr dayatmasını dinlemeyip ordusunu dağıtmayan Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa da, daha sonra Atatürk'e bağlılığını bildirerek Amasya Tamimi'ni imzalamıştır. Atatürk ile dört Çerkes kökenli Osmanlı subayının hazırlayıp imzaladıkları "Amasya Tamimi", bugün Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini oluşturmaktadır [42].

Tarihçilerimizin Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli olan bu tarihi olayları objektif bir değerlendirmeye tabi tutup halkımızı daha detaylı bir şekilde aydınlatmaları ümidiyle, Atatürk ve değerli silah arkadaşlarını minnetle ve şükranla yâd ediyoruz.

Kaynaklar

AF 2016 – Güncel Konular: Düzce Üniversitesi I. Uluslararası Adige Filolojisi - Güncel Konular - Sempozyumu13-15 Mayıs 2016,I. Baskı, Apra Yayıncılık, İstanbul 2016.

ALTIN, F.: *Neudefinition der Tscherkessin im Spannungsfeld religiöser Dogmen und tscherkessischer Tradition,* Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt/M, Universität Presse (Yayın sahibi Üniversite), ISBN: 978-605-5828-43-1, Frankfurt/M 2011.

ASLAN, C.: *Bir Soykırımın Adı 1864 Büyük Çerkes Sürgünü,* ASAM Yay. s. 2. 2016.

BÄHR, J.: „Internationale Wanderungen in Vergangenheit und Gegenwart" In: Geographische Rundschau 7-8/1995, s. 398-404 1995.

BADDELEY J. F.: *Rusların Kafkasya'yı İstilası ve Şeyh Şamil*, Çev. Sedat Özden, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1989.

BAUER, T./ ZIMMERMANN, K.: Abstract: Study for the Department for Education and Employment of the United Kingdom, Bonn **1999.**

BERKOK, İ.: *Tarihte Kafkasya*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1958.

BELL, J. S.: *Journal of a Residence in Circassia during the Years 1837, 1838, 1839,* London, 1840.

BELL J. S.: *Çerkesya'dan Savaş Mektupları* (Çev. Sedat Özden), Kafkas Vakfı Yayını, İstanbul 1998.

BERLİNGHOFF, M.: *Das Ende der ‚Gastarbeit'. Europäische Anwerbestopps* 1970-1974, Paderborn/München/Wien/Zürich 2013.

BERZEG, N.: *Çerkes Sürgünü,* Ankara 1996.

BERZEG, N.: *Çerkesler -Kafkas Sürgünü: Vatansız Bırakılan Bir Halk*, ChiviyazılarıYay., İstanbul 2006.

BİLGE, M. S.: *Osmanlı Devleti ve Kafkasya*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2005.

BOLAT, G.: *Kavram Tartışmaları Etrafında 21 Mayıs 1864 Çerkes Sürgünü*, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 6 (Nisan-Ekim 2013), Yalova 2013.

BUCHER, H.: "*Die räumliche Inzidenz internationaler Wanderungen. Regionale Auswirkungen eines Bevölkerungsrückgangs bei fiktiv ausgeglichener Außenwanderungsbilanz."* In: ARL (Hrsg.): Internationale Wanderungen und räumliche Integration, s. 25-36 Hannover 2001.

De HAAS, H.: *Migration and development: A theoretical perspective*. International Migration Review, Vol. 09, pp 61, University of Oxford, London 2008.

DEUTSCHLAND DERGİSİ: *Türk-Alman Diyalogu için 16 Proje*, Franfurt Societätts Yayınevi Gmbh Şubat, Franfurt/Almanya 1997.

DEUTSCHLAND DERGİSİ: Almanya'da Görüş Çeşitliliği, Franfurt Societätts Yayınevi Gmbh Ağustos/Eylül, Franfurt/Almanya 1999.

DUSTMANN, C.: Language proficiency and labour market performance of immigrants in the UK. In: The Economic Journal, First publisched: London 10 July 2003.

EREN A. C.: *Türkiye'de Göç ve Göçmen Meseleleri Tanzimat Devri İlk Kurulan Göçmen Komisyonu Çıkarılan Tüzükler*, Nurgök Matbaası, İstanbul 1996.

ERGİN, M.: *Kuzey Kafkasya Dergisi*, Sayı 18, cilt 3, Eko Matbaası, İstanbul 1973.

FAİST, T.: The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces. Oxford: Oxford University Press 2000.

FONVILL, A.: *Çerkesya Bağımsızlık Savaşı* (1863--1864), (Çev. Murat Papşu), Nart Yayıncılık, İstanbul 1996.

GEORGE, M. G.: *Diurnal Miration in Three Spiecies of Rotifers in Sunfish Lake*, Limonology and Oceanography, Vol. 15, Issue 2, pp. 218-223, March 1970.

GRASSI, F. L.: *Yeni bir Vatan, Çerkeslerin Osmanlı İmparatorluğu'na Zorunlu Göçü (1864),* Çeviri: Birgül Göker Perdisa, Tarihçi Kitapevi Yayınları, İstanbul 2017.

GREENWOOD, M. J.: Research on internal migration in the United States; a survey. J. Econ. Lit. 13: 397-433, Arizona State University 1975.

HABİÇOĞLU, B.: *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler,* İstanbul 1998.

HUNN, K.: *"Nächstes Jahr kehren wir zurück ..." Die Geschichte der türkischen "Gastarbeiter"* in der Bundesrepublik, Göttingen 2005.

IKEN, K.: "Hoffnungsfroh und optimistisch" Nie war das deutsch-türkische Verhältnis so vergiftet wie heute. Mit Hans Rudolf Uthoff Röportaj, SPIEGEL ONLINE, 04.04. 2017.

ILO: International Labour Organization 2014 ve 2016.

İPEK, N.: *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, Ankara 1999.

KARPAT, K. H.: *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, (Çev: Bahar Tırnakcı), İstanbul 2010.

KAYA, A.: *Türkiye'de Çerkesler* - Diasporada Geleneğin Yeniden İcadı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011.

KNOTZ, H.: *Diplomatische Tauschgeschäfte. "Gastarbeiter" in der westdeutschen Diplomatie und Beschäftigungspolitik* 1953–1973, Köln/Weimar/Wien 2008.

KUREKOVA, L.: *Theories of migration*: *Conceptual review and empirical testing in the context of the EU East-West flows,* University College London 2011.

KÜMBETOĞLU, B.: *Küresel Gidişat, Değişen Göçmenler ve Göçmenlik*, Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar, Der: A. Kaya, G. Göksu Özdoğan, Bağlam Yayınları, s. 279, İstanbul 2003.

LEE, E. S.: *A Theory of Migration, Journel Article,* Demography, Vol. 3., No. 1 pp. 47-57, 1966.

LEWİS, J. G.: *Human Migration: A Geographical Perspective,* Croom Helm, pp. 220, London 1982.

LUFT, S.: *Staat und Migration. Zur Steuerbarkeit von Zuwanderung und Integration,* Frankfurt/Main 2009.

MUTLU, B.: *Asi ve duygulu bir ses,* Hayriye Melek Hunç, Ürün Yayınları, Ankara 2012.

POLOVİNKİNA, T. V.: *Çerkesya-Gönül Yaram*, Çev: Orhan Uruvelli, Kafdav Yayıncılık, Ankara 2007.

RASS, C.: Institutionalisierungsprozesse auf einem internationalen Arbeitsmarkt: Bilaterale Wanderungsverträge in Europa zwischen 1919 und 1974, Paderborn/München/Zürich 2010.

ŞAHİN, C.: *Yurtdışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal İnceleme,* G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt No:21, Sayı No: 2, s. 59, Ankara 2001.

ŞAHİN, S.: *Almanya'da Usta bir Hiciv Sanatcısı*: Kaya Yanar, Folklor/Edebiyat Dergisi 2002/4, UEM Uluslararası Eğitim Öğretim Basımevi, Ankara 2002.

ŞAHİN, S.: *Die Rezeption des Begriffes "Heimat" in drei Generationen der in Deutschland lebenden Türken,* Ein Beitrag zur Soziolinguistik und Semiotik. Doktora Çalışması, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009.

SAHİLYOL, K. Siyasetinde Türk Kökenli Seçmen ve Politikacılar, İKV Değerlendirme Notu, Türkiye 2011.

ŞEN, F.: *Almanya'daki Türkler – Entegrasyon veya Gettolaflama*, Türkiye Araştırmaları Yayınları, Almanya 2011.

TEKELİ, İ.: *Göç ve Ötesi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2011, s.48.

TAKVİMİ VAKAYİ: Takvim-i Vekâyi Defa 755 s. 3, 4 Temmuz 1864.

ÜNAL, M.: *21 Mayıs 1964 Büyük Çerkes Sürgünü Araştırmalarından Alıntılar,* Uluslararası Adige Filolojisi - Güncel Konular - Sempozyumu13-15 Mayıs 2016, Tarih Böl. S. 233-245, Apra Yayıncılık, İstanbul 2016.

ÜNAL, M.: *Kurtuluş Savaşında Çerkeslerin Rolü,* 2. Baskı, Takav Matbaası, Ankara 2000.

ZENGİN, E.: *Türk-Alman Edebiyatına Tarihsel Bir Bakış ve bu Edebiyata İlişkin Kavramlar,* Türkiyat Dergisi, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Yayınları, Sayı 12, Bahar, Ankara 2010.

References

[1- 3-5-7-10] (Lee – 1966).
[2, 4] (George – 1970).
[6] (Lewis 1982, s. 15).
[8] (Borjas 2010, s. 319).
[9] (Bauer ve Zimmermann 1999).
[11] (Bahr 1995, s. 399 ve Bucher 2001, s. 25-28).
[12] (Kurekova, 2011).
[13] (Greenwood 1975).
[14] (Faist 2000, Dustmann 2003 ve Haas 2008).
[15] (Tekeli 2008).
[16] (ILO 2014).
[17] (ILO 2016).
[18] (Katja 2017).
[19] (Zengin 2010, s.331).
[20] (Deutschland 1997, s. 46).
[21] (Şahin 2002, s. 347).
[22] (Deutschland 1999, s. 27).
[23] (Şen 2011, s.165).
[24] (Şahin 2009).
[25] (Ünal, M. AF 2016, s. 233).
[26-27] (Bolat 2013, s. 132).

[28](http://kafkasya1864.blogcu.com/rus-cerkes-savasi-ve-cerkes-soykirimina-dair/6818176).
[29] (Habiçoğlu 1998, s.58-59).
[30-32-37] (Karpat 2010, s. 165-67).
[31-36] (4 Temmuz 1864, Takvim-i Vekâyi Defa 755 s. 3).
[33-34] (Ünal, M. AF2016, s. 233).
[35] (Karpat 2010, s. 14).
[38] (Habiçoğlu 1998, s. 68).
[39] (Kasumov 1995, s. 148).
[40] (Ünal, M. AF 2016, s. 234).
[41] (Ünal 2016, s. 239).
[42] (Altın, F. 2011, s. 105).
[AF2016] (Altın, F. AF 2016, s.31-43).

DOKUZUNCU OTURUM

SURİYELİ SIĞINMACILAR: KİMLİK VE UYUM

Dr. Öğr. Üyesi Polat ALPMAN
Öğr. Gör. Dr. Selman YARCI
"Göçmenler Konuşabilir Mi": Göçmenlik Koşulları Altında Kurulan Sığınmacı Kimliğini Haritalamak

Doç. Dr. Yusuf GENÇ
Arş. Gör. Fatmanur ALSANCAK
Suriyeli Sığınmacıların Uyum Sorunlarının Sosyal Hizmet Perspektifinde Değerlendirilmesi

Dr. Öğr. Üyesi Emel COŞKUN
Dr. Öğr. Üyesi Çetin YILMAZ
Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Düzce'deki Mültecilerin Toplumsal Uyumda Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Arş. Gör. Bahar AYKAÇ
Arş. Gör. Başak GENÇTÜRK
Dr. Öğr. Üyesi Metin KILIÇ
Mültecilerin Aile Yapıları Bağlamında Türk Kültürüne İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi

“Göçmenler Konuşabilir mi?”: Göçmenlik Koşulları Altında Kurulan Sığınmacı Kimliğini Haritalamak

Dr. Öğr. Üyesi Polat ALPMAN*
Öğr. Gör. Dr. Selman YARCI**

Özet

Göç ve sığınmacılarla beraber gelen sorunlar sarmalı sığınmacıları direkt ilgilendirdiği gibi sığınılan ülke ve toplumu da bir o kadar ilgilendirmektedir. Bu bağlamda 2011 yılından bu yana süregelen iç savaştan kaçan milyonlarca insan başta komşu ülkeler olmak üzere başka ülkelere sığınmak zorunda kalmışlardır.

2016 yılı verilerine göre Türkiye’de yaşayan “geçici koruma” sağlanan Suriyeli sığınmacı sayısı 3,5 milyon civarındadır. Söz konusu bu sığınmacı nüfusunun oldukça büyük bir bölümü kontrolsüz ve kendilerine ayrılan kampların dışında kentlere yayılmış bir şekilde yaşamlarını sürdürmeye devam etmektedirler. Bu durum Türkiye’deki yerel toplumsal dokunun da sığınmacıların duçar oldukları sorunlardan dolayımsız bir şekilde etkilenmesini beraberinde getirmektedir.

Türkiye’nin uyguladığı “Açık Kapı” politikası ve bu bağlamda sığınmacılara “Geçici Koruma” sağlaması ilkesel olarak hukuki ve vicdani olmakla birlikte uygulamada bazı sorunları barındırmaktadır. Bu sorunların başında, geçici korumanın ev sahibi ülkenin imkan ve kabiliyetleriyle sınırlı olması ve geçici koruma sağlanan sığınmacıların “misafirlik”lerinin artık kalıcı hale gelmesine paralel olarak ortaya çıkan sorunlar gelmektedir. Bu bağlamda özellikle sosyal politika eksikliği ve hukuksal boşluklardan kaynaklanan statü kaybı sığınmacıların yerel toplumsal dokuya yönelik geliştirmeleri beklenen uyumlarını engellemektedir. Daha önce sahip olunan statü ve kazanımların yok sayılması sığınmacıların bir özne olarak var oluşlarını örselemekte ve öznenin isteği dışında ona biçilen rolleri gerçekleştirmek zorunda bırakmaktadır. Bu çerçevede gelişen zorlayıcı bağımlılık, kimlik kaybı, süreğen hale gelen madunluk ve kayıp nesiller gibi olgular aynı zamanda yerel toplumsal doku ile oluşan gerilimin de temelini oluşturmaktadır.

Bu çalışma, öncelikle 2011 yılından itibaren Türkiye’de tecrübe edilen göçmenlik deneyimleriyle yerel toplumsal doku arasında yaşanan gerilimli alanların sosyolojik arka planını ele alarak, bu bağlamda oluşan sorun alanlarını zorlayıcı bağımlılık, kimlik kaybı, süreğenleşen madunluk gibi kavramlar çerçevesinde ele alarak ve konuyla ilgili gözlem ve literatür taramalarından hareketle açıklamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kavramlar: Sığınmacı, Geçici Koruma, Zorlayıcı Bağımlılık, Madunluk, Kayıp Nesil.

* Yalova Üniversitesi
** Yalova Üniversitesi

"Can Migrants Speak": Mapping Asylum Seeker Identity Established Under Immigration

Abstract

Problems with immigration and asylum seekers concerns directly asylum-seekers as well as sheltered country. In this context, millions of people who have escaped from ongoing civil war since 2011 have had to take refuge in other countries, especially in neighboring countries.

According to the data of the year 2016, the number of Syrian asylum seekers living in Turkey with "temporary protection" is around 3.5 million. A large proportion of these asylum-seekers continue to live their lives, spread out over the cities uncontrolled apart from the Asylum camps. This brings a direct impact of local social texture in Turkey from the asylum seekers' problems.

Although Turkey's "Open Door" policy and provision of "Temporary Protection" for asylum seekers are in principle legal and conscientious There are some problems in practice. At the beginning of these problems are the problems that temporary protection is limited to the possibilities and capabilities of the host country and the problems arising in connection with the permanent establishment of temporary sheltered asylum seekers. In this context, particularly the lack of social policy and the loss of status of asylum seekers resulting from legal gaps, prevent asylum seekers from adapting their expected adaptations to local social texture. Ignoring previously owned status and earnings of asylum seekers abuses their existence as subject and it obliges them to carry out their assigned roles other than the will of the subject. These backgrounds, such as compulsory dependence, identity loss, chronic subaltern and lost generations, are also the basis for the tension created by local social texture.

In this study has been analyzed, firstly by considering the sociological background of the tension areas between the local social texture and the immigration experiences experienced in Turkey since 2011. Therefore, the purpose of this study is to explain emerging problem areas within the framework of concepts such as compulsory dependence, identity loss, chronic subaltern and lost generations with reference to the literature research of the related field.

Keywords: Asylum Seekers, Temporary Protection, Compulsory Dependence, Subaltern, Lost Generation.

Giriş

Göç, insanlık tarihinin her aşamasında gerçekleşen bir olgudur. Kıtlık, iklim, savaş, iç çatışma, ayrımcılık ve benzeri birçok nedenden kaynaklanan göç, kişilerin ya da grupların yaşadıkları yerleri kalıcı ya da yarı-kalıcı değiştirmek üzere terk etmesidir. Geleneksel toplumlarda göç temelde bir yerleşik hale gelme çerçevesinde anlaşılabilirken modern toplumlarda göç, iş gücünün sanayileşme ve kentleşme bağlamında hareketi çerçevesinde açıklanmaktadır.

Göç Terimleri Sözlüğü'ne (2009: 22) göre göç, "uluslararası bir sınırı geçerek veya bir Devlet içinde yer değiştirmek. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleri. Buna, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler dahildir" şeklinde tanımlanmaktadır. Bununla beraber göç olgusunun sosyal bir gerçeklik olarak kavranışı göçün sadece demografik ya da hukuki

boyutuyla değil; sosyal yapı ve ilişkiler çerçevesinde de ele alınması zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda göç, "bir hareket veya sosyal hareketlilik olarak değerlendirilse de sosyolojik açıdan göçü ilgi odağı haline getiren şey bu hareketlilik değil, hareketliliğe neden olan bu karmaşık faktörler bütünü ve göçle birlikte yaşanan bireysel ve toplumsal değişimlerdir" (Göker, 2015: 34). Dolayısıyla göç olgusu bir taraftan sosyal farklılaşmayı ve diğer taraftan kültürel yayılmayı içerisinde barındırdığından toplumsal değişim süreçleriyle de yakından ilgilidir ve değişen mekânsal ve sosyal ilişkilere uyum süreçlerini içerir (Schäfers, 2003: 433).

Göç Kavramı ve Göçmenlik

Sosyal bir olgu olarak göçün açıklanması, göç davranışa ilişkin sosyal yasa arayışı on dokuzuncu yüzyıla kadar uzanan bir tarihe sahiptir. Örneğin Ravenstein (1885: 198-199) yazdığı "The Laws of Migration" (Göçün Yasaları) isimli makalesinde göçün yedi yasaya bağlı olduğunu ve bu yasaların her göç hareketini belirlediğini öne sürmüştür. Bir göç modeli oluşturması bakımından kendi döneminde anlamlı olan bu çalışma, göçün gerçekleşme ilkeleri üzerine olgusal düşünerek ekonomi ile göç arasındaki korelasyonu göstermeyi başarmıştır. Ravenstein'in ekonomik cazibeyi eksene alan tek merkezli yaklaşımı ve devamında gelişen farklı göç kuramlarının hepsi göçe neden olan faktörleri açıklamaya çalışmaktadır.

Göç kuramları içerisinde göç ile göçmen arasındaki ilişkinin belirsizliği, kuramların genellikle yapısal bir durum olarak göçü kavramalarının ve açıklamalarının bir sonucudur. Bu nedenle göç sürecinin faillerinden biri olan göçmenin durumu genellikle hukuki bir mesele olarak değerlendirilmekte ve göçmenin statüsü yasalarla çerçevelenmektedir. Mülteci ya da sığınmacı, haymatlos ya da göçmen gibi tanımlamaların bir hukuki tanım olarak antlaşmalarla belirlenmesinin nedeni göç ile göçmen arasındaki ilişkinin açık olarak ortaya konulmamasından kaynaklanır. Örneğin *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi* (1948), *Cenevre Sözleşmesi* (1951) ve *1967 Protokolü* mültecilerin uluslararası hukuk açısından durumlarının tanımlandığı metinlerdir. Söz konusu bu metinler modern ulus devletlerde vatandaş hukuku içerisinde yaşayan kişilerin haklarının, göç etmek durumunda kaldıkları takdirde göç ettikleri ülkelerde nasıl ve hangi çerçevede korunacağına dair hukuki zemini oluşturmaktadır. Bütün bu çabalar kaçınılmaz bir şekilde gerek iş gücü gerekse bir başka nedenle göç eden kişi ve toplulukların fiili durumlarını bir düzene koyma çabası olarak yorumlanabilir. Bu nedenle göçmenin tanımlanması göç olgusundan bağımsız bir mesele olarak değerlendirilir ve göç ettikten sonra kişinin hukuki statüsü yeniden tanımlanır. Örneğin *Göç Terimleri Sözlüğü*'ne (2009: 43) göre mülteci, "ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve, söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi" şeklinde tanımlanmaktadır. Bu bağlamda göçmenlik, göç edilen zamana değil, geleceğe yönelik sosyal, siyasal, sivil ve ekonomik haklara ilişkin beklentilerin genel ifadesi olarak tanımlanırken (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009: 22), mültecilik göç esnasında ve sonrasında göçmenin hukuki statüsünün zorunlu olarak yeniden tanımlanmasını içerir.

Göç olgusu sosyal farklılaşma ve bu farklılaşma ile birlikte ortaya çıkan yeni mekânsal ve sosyal ilişkilere uyumu içeren bir süreci kapsamaktadır. Bu değişim ve uyum süreci hem göç edilen toplumda yer alan yapı ve ilişkileri hem de göç eden kişi ve grupların beraberlerinde getirdikleri yapı ve ilişkileri içerir. Bu süreç göç eden kişi ve gruplar kadar göç edilen yerdeki mukimleri de doğrudan etkiler. Bu durum göç ile birlikte ortaya çıkan toplumsal değişimin hızla ortaya çıkan yönlerinden biridir. Bir diğer husus, göçle birlikte ortaya çıkan anomidir. Göçmenlik her zaman sınıfsal bir düşüş ve statü kaybı ile birlikte gerçekleşir. Sınıfsal düşüş ve statü kaybı, göçmenin kendi yakın çevresiyle ve dahil olduğu yeni-dış çevre ile kurduğu ilişkilerin anomikleşmesine neden olan faktörlerin başında gelir. Göçmenlerin bununla baş etme stratejileri, geliştirdikleri taktikler ve kente tutunma pratikleri genellikle onların sınıfsal düşüş ve statü kayıplarını derinleştirme eğilimindedir.

İltica Edemeyen Mülteciler

Günümüzde de devam eden Suriyeli göçü, Türkiye'de gündeme getirilmek istenmeyen, getirildiğinde ise genellikle kriminal konularla gündeme getirilen ya da 'bulvar ajistasyonu' olarak tanımalanabilecek bir kardeşlik hamasetiyle geçiştirilen bir sosyal meseledir. Oysa bu konu önümüzdeki on yılda daha da akut ve derinleşme eğiliminde bir sosyal sorun olarak ele alınmalı; konuyla ilgili ciddi, kalıcı ve uzun erimli sosyal politikalar geliştirilmelidir.

Türkiye'nin mülteci politikası güvenlik merkezli belirlendiği için mültecilik konusuna coğrafi kayıtlar konulmuştur. Ancak 2013 yılında, Suriye'de yaşanan iç savaş neticesinde Türkiye'ye alınan ve hukuki nedenlerle Türkiye'ye "iltica edemeyen mülteciler" haline gelen Suriyeliler nedeniyle çıkarılan *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu* ve bu kanuna istinaden kurulan "Göç İdaresi Genel Müdürlüğü" sayesinde yeni bir düzenleme yapılabilmiştir.

Türkiye'nin içerisinde bulunduğu koşulları öne sürerek ve uluslararası anlaşmalara şerh koyarak mültecilere yönelik hakları yerine getirmemesi, buna mukabil siyasi sorumluluk ve fiili durum olarak Türkiye'ye giriş yapan Suriyelilere yönelik bir hukuki statü tanıma zorunluluğu bir ara formül olarak 22 Ekim 2014 tarihinde "Geçici Koruma Yönetmeliği" adı altında bir düzenlemenin yapılmasını sağlamıştır. Yönetmelikte mültecilerin hakları bir zorunluluk olarak değil; ev sahibi ülkenin imkanları nispetinde karşılanan bir destek mahiyetinde değerlendirilmektedir (Erdoğan, 2015: 15).

Söz konusu Geçici Koruma Yönetmeliğin amacı (2014: Madde 1),

> "Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılardan, 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91. maddesi çerçevesinde, uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirilmeye alınamayanlara sağlanabilecek geçici koruma işlemlerinin usul ve esasları ile bu kişilerin Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den çıkışlarında yapılacak işlemleri, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirleri ve ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasındaki işbirliğiyle ilgili hususları düzenlemektir."

Ayrıca aynı yönetmeliğin 7 (3) maddesinde "Geçici korunanlar, Kanuna göre belirlenen uluslararası koruma statülerinden herhangi birini doğrudan elde etmiş sayılmaz" ibaresi yer almaktadır. Böylece Türkiye söz konusu yönetmelikle kendi imkan ve kabiliyetleri kapsamında verebileceği desteklerin türü, niteliği ve miktarı gibi hususları belirlemesine yönelik hukuki zemini oluşturmuş olmaktadır. Bu bağlamda 2011 yılında başlayıp günümüzde de halen devam eden bölgesel savaşların neticesinde ülkemizde "geçici koruma" statüsüyle bulunanların sayısı 2016 verilerine göre 3,5 milyon civarındadır (Erdoğan, Kavukçuer vd., 2017: 9).

Türkiye'ye yönelik kitlesel göç, daha doğrusu iltica ilk defa Suriyelilerle başlamadı. 1988 yılında Halepçe katliamından kaçan Iraklı Kürtler (yaklaşık 60 bin–120 bin arası), 1989 yılında Bulgaristan'dan gelen 400 bin Türk, 1991 yılındaki Körfez Savaşı sırasında 460 bin Iraklı, 1992 – 2001 yılları arasında eski Yugoslavya'dan gelen 25 bin Boşnak (1992), 20 bin Kosovalı (1999) ve 20 bin Arnavut (2001) Türkiye'ye yönelik kitlesel ilticaların bilinen kısımlarını içermektedir (Corliss, 2003). Türkiye'ye yönelik ilticaların nihai hedefinin Avrupa'ya gitmek olması, Avrupa'nın Türkiye'ye yönelik uyguladığı vize politikalarının katılaşmasına ve AB dışındaki ülkelere yönelik sınır politikalarında güvenliğin öncelemesine neden oldu. Böylece Türkiye, Avrupa açısından bir tür son durak işlevi görmeye başladı.

Yukarıda söz edilen dönemde Türkiye'ye iltica edenlerin neredeyse hiçbiri vatandaşlık alamadı ve mülteci olarak kabul edilmedi. Bu durum, yani iltica edemeyen mülteciler olarak Türkiye'de yaşamak zorunda kalmak, 2011 yılından sonra Türkiye'ye gelen Suriyeliler için de geçerlidir. Suriye özelinde, ortaya çıkan yeni durum sığınmacılıktır. Çalışmada "sığınmacı kimliği" olarak ifade edilen ve önceki göçmenlerden farklı olduğu ya da çeşitli nedenlerle öncekilerden ayrıştığı öne sürülen bu kimlik, göçün kitselliğinin ve göçmenlerin gündelik yaşam taktiklerinin içerisinde gelişmektedir. Bu kimliğin bir diğer özelliği ise göç ile birlikte ortaya çıkan anomiyi, kriz üreten kuralsızlığı bir tür norm haline getirmesi ve içinde bulunduğu koşulları yaşam stratejisine dönüştürmesidir.

Sığınmacı Kimliğini Haritalamak

Sığınmacı, en yalın haliyle, uluslararası koruma arayan ancak henüz resmi olarak statüleri tanınmamış kişilerdir. Uluslararası Göç Örgütü'nün tanımına göre sığınmacı;

> "İlgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişiler. Olumsuz bir karar çıkması sonucunda bu kişiler ülkeyi terk etmek zorundadırlar ve eğer kendilerine insani ya da diğer gerekçelerle ülkede kalma izni verilmemişse bu kişiler ülkede düzensiz bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilirler" (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009: 49).

Yukarıda söz edildiği üzere göç sosyal bir olgu olarak değerlendirilirken göçmenlik ve onunla ilgili kişisel ve sivil haklar hukuki bir çerçevede ele alınmaktadır. Türkiye'de bu konu 1961 tarihinde imzaladığı "Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi" ve 1967 yılında onayladığı "Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Protokol" ile belli ilkelere bağlanmış olmasına rağmen Cenevre Sözleşmesi ile düzenlenen coğrafi sınırlamayı

sürdürdüğü için gerçekçi bir çözüm üretmiyor. Çünkü Türkiye, Avrupa dışından gelenleri üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mülteci statüsünde ve geçici olarak kabul etmekte, başka bir anlatımla Türkiye Avrupa dışından gelenleri mülteci olarak kabul etmemektedir. Bununla birlikte Türkiye'de sığınmacı diye bir statü de bulunmamaktadır. Uluslararası koruma arayan herhangi bir kişi Türkiye'ye başvurduğunda "uluslararası koruma başvuru sahibi" şeklinde bir statü kazanıyor. Geçici koruma statüsünün anlam kazandığı yer burasıdır. 6458 sayılı kanun kapsamında yayınlanan Geçici Koruma Yönetmeliği ile Türkiye'de yaşayan ancak herhangi bir statü verilemeyen kişilere, özelde Suriyelilere, uluslararası koruma statüsü verilmemesine rağmen onların temel haklardan faydalanmaları sağlanmış oluyor. Ancak bu yasa bir sığınma politikası belirlemediği gibi, "Suriyeli sığınmacıları kapsayacak şekilde genişletmekle birlikte mevcut mülteci hukuku politikasını" korumaya devam etmektedir. Bununla birlikte Türkiye'ye sığınan kişilere yönelik "dışlayıcı tutum sürmekte, sığınmacıların ülkedeki mevcudiyetleri uluslararası yükümlülüklerin bir gereği olarak değil, tek taraflı iyi niyet göstergesi olarak sunulmaktadır" (Akçabay, 2016: 216-127).

Sığınmacılığın hukuki bir karşılığının olmaması ve geçici korumanın gerçek bir koruma sağlamaması, Türkiye'de bulunan ve hukuki olarak mülteci konumunda bulunmamasına rağmen bu ülkeye sığınmış olan gerçek kişilerin, hukuken olmasa da fiili olarak sığınmacı haline dönüşmesine neden olmaktadır. Süreç içerisindeki kavram kirliliğinin ve karışıklığın nedeni ise Türkiye'deki mültecilik ve vatandaşlık prosedürlerinin hukuki çerçevesinin belli bir gerilim içermesidir. Bu gerilimin sürdürülmesinin sonuçlarından biri, iltica edemeyen, vatandaş olamayan, bazı haklardan belirli kısıtlamalarla istifade eden milyonlarca kişinin bir sosyal sorun haline dönüştüğü konusundaki kamuoyu algısıdır. Sığınmacı kimliği, böylesi bir sürecin içerisinde inşa edilen ve vatandaşlık imtiyazına sahip kişiler içerisinde, kentsel alanda ve piyasa ilişkilerine dahil olmakla birlikte inşa edilen kimlik olarak tanımlanabilir.

Sığınmacı kimliğinin inşa edildiği sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel ilişkiler ağı böylesi bir hukuki karmaşa ve tanınma zorluğunun içerisinde şekillenmektedir. Tanınmaya ve korunmaya ilişkin bu zorluklar sığınmacı kimliğinin inşa edilmesinde başlıca role sahiptir. Sığınmacı kimliğini dört baskı noktasını dikkate alarak çerçevelemek mümkündür. Göçle birlikte ortaya çıkan ve devamında süreğen hale gelen maduniyet, zorlayıcı bağımlılık, kimlik kaybı ve nesil kaybı olarak ifade edilebilecek olan bu baskı noktaları, kimliğin şekillenmesinde başlıca dinamiklerdir.

Göçle birlikte ortaya çıkan anomikleşme, devamında yapısallaşma eğilimindedir ve maduniyet üretir. Özellikle kitlesel göçler mâdunlaştırma potansiyeli yüksek hareketlerdir. Maduniyet, ezilenlerin bütün hallerini içeren bir kavramdır. Madun kavramı "her türlü toplumsal/kültürel/ekonomik/politik alt/üst ikiliğinde, alt konumu işgal edenler için" kullanılmaktadır (Somay, 2008: 155). Toplumdaki egemenlik gösterenlerini taşımaya muktedir olanlar tarafından; gündelik hayatta yaşadığı çaresizliği dile getirebilmek için herhangi bir imkana sahip olmayan, yoksul, etnik, dini-mezhebi, cinsel ya da grup kimliği nedeniyle eşitsizliğe, ayrımcılığa maruz kaldığını hisseden, jest ve mimiklerinden şivesine ve dış görüşüne kadar fiziksel, bedensel, duygusal nitelikleri itibariyle aşağılanmaya,

horlanmaya, itibarsızlığa layık görülen kesimleri ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır (Alpman, 2016: 16).

Mâduniyet çalışmaları, birbiriyle ilişkili ve mâdunların etrafını saran koşulların neden olduğu yapı içerisinde yer alan kişiyi bir fail olarak değil, belirlenen bir şey olarak kavramaktadır. Bu şeyleştirme perspektifi nedeniyle dilsiz kalmış, dolayısıyla özneleşememiş bir tip olarak tasvir edilen mâdun, mâdun olduğunu ifade ettiği an bundan kurtulan bir sınıfsal fragment olarak kabul edilir (Spivak, 1990: 158). Konuşamayan, konuşamadığı için madunluğu yazgılaşan ve ancak konuşmakla madunluktan kurtulabilecek olan toplulukların (Spivak, 1988) dışlayıcı ya da ayrımcılık üreten mekanizmalar karşısındaki konumu yurttaşlık ile doğrudan ilişkilidir.

Çalışmaya konu edilen Suriyeli sığınmacılar açısından maduniyet, göç ile başlayan ve yerleşme sürecinin devamında da devam eden bir süreçtir. Burada maduniyetin sınıfsal düşüş ve statü kaybı ile doğrudan ilişkili olduğunu, sığınmacı kimliğinin inşasında bu sürecin belirleyici olduğunu ve göç eden her Suriyelinin madunlaşmadığını, sığınmacı kimliğine ihtiyaç hissetmediğini belirtmek gerekir. Suriyeli sığınmacılar, daha doğrusu sığınmacı kimliğine sahip olanlar, göçle birlikte yeni yerleştikleri yerleşim yerinde barınabilmek için dışarıya karşı sessizleşirler. Bu sessizlik onların işgücü olarak sömürülebilmelerini; böylelikle kentsel emek sürecine dahil olmalarını kolaylaştırır. Emek sürecine dahil oldukça, yani işgücü piyasasının emek bileşenlerinden birine dönüştükçe kentte yerleşme ve orada barınma dirençleri artar. Ancak diğer taraftan bu sessizleşme-konuş(a)mama ve talepkâr olamama hali horlanmayı, aşağılanmayı, aldatılmayı, taciz edilmeyi, güvenlikten mahrum olmayı da içeren bir sarmal oluşturur. Sığınmacı kimliğinin ilk ve kurucu öğesi olan madunlaşmanın kentte yer alabilmek ve kentsel ilişkilere dahil olabilmek için başlangıç noktası olmasının neden olduğu hak kayıpları ise kültürel hegemonya dolayımıyla içselleştirir.

Sığınmacı kimliği, eski yerleşimciler/mukimler için genellikle hoşgörü ile horgörü arasında gidip gelen yaftalamanın nesnesidir. Mahallenin ortadan kalktığı, nüfusun olağan koşulların oldukça üzerinde bir rakama ulaştığı İstanbul gibi şehirlerde bu kimlik, bir yandan ucuz emek gücü ve yeni tüketiciler olarak piyasa ilişkileri içerisine dahil edilmek istenir, diğer yandan kimlik üzerindeki baskının devam edebilmesi için eşitsizlik ve ayrımcılık pratiklerinin nesnesine dönüşür. Bu ikircikli tutum, göçmen kimliğinin baş etmesi gereken gündelik yaşam deneyimlerine dahil olur ve sığınmacılar, bu kimlik aracılığıyla gündelik yaşam içerisinde yer almanın taktiklerini oluşturur.

Sığınmacı kimliği "zorlayıcı bağımlılık" olarak tanımlanabilecek bir bağımlılık içerisinde kurulan bir kimliktir. Bu bağımlılık, piyasa ilişkilerine bağımlı olan proleter ve prekarize emek gücüne benzer biçimde, sığınmacıların mahrum kaldığı sosyal haklar nedeniyle maruz kaldıkları koşulları içerir. Her göç, nihayetinde emek göçüdür ve her göçmen bir biçimde göç ettiği yerdeki üretim ilişkilerine dahil olur. Ancak sığınmacı kimliğine sahip olanların, burada "zorlayıcı" olarak ifade edilen biçimde bu ilişkilere dahil olmasında, sığınmacı olmaları özel bir kategoriye dönüşür. Yurttaşlardan ya da yurttaşlık hakkına sahip olan egemen kimlikten farklı olarak kamu kurumları, işgücü piyasası, sosyal yardım dernekleri ya da adli makamlar

ve kolluk kuvvetleri karşısında eşitsiz ve dezavantajlı konumda yer almaya zorlanırlar. Eşitlik talep edemedikleri gibi mevcut olan eşitsiz durum doğrudan yasalar tarafından düzenlenir. Çalışma hakkının verildiği durumlarda bile nerede çalışacağı bu izinle düzenlenir. Bu düzenleme eğitimden sağlığa, ulaşımdan barınmaya kadar gündelik yaşamın sıradan rutinlerinin tümünü kapsamaktadır. Dolayısıyla geçici koruma hakkı kazanan göçmenin nereye yerleşeceği, ne süreyle orada ikamet edeceği, ne sıklıkla kolluk kuvvetlerini bilgilendireceği, hangi hastaneye gideceği, çocuklarını hangi okula göndereceği ve benzeri birçok gündelik gereksinim, sahip olduğu koşulların dışında düzenlenir ve onlara uyum göstermesi gerekir. Bu dışsal düzenlemeler sığınmacıyı korumak ve onu egemen kültüre entegre etmek yerine onun üzerinde zorlayıcı bir etki yaparak içerisinde bulunduğu koşullara bağımlı hale getirmekte ve onu, içinde bulunduğu kimliğe bağlamaktadır.

Kimlik kaybının ortaya çıktığı ve yeniden anomikleşmenin yaşandığı bu süreç maduniyet ve bağımlılık ilişkilerinin devamında ortaya çıkan bir kaybetme ve kayıpla başa çıkma halidir. Kimlik kaybı ve bu kayba karşı gösterilen direnç, iç içe giren ve kişinin yücelttiği geçmiş ile umut ettiği gelecek beklentisi arasındaki şimdi de kurulur. Kimlik kaybı, sınıfsal düşüş ve statü kaybı ile birlikte ortaya çıkan anomi ve kişinin, kendini tanımlama kriterlerini yitirmesi ile ilgilidir. Kişinin göç etmeden önce kendini tanımladığı ve kendini ait hissettiği grubun kimliğine ilişkin göndermelerinin sosyal geçerliliğinin kalmadığı ya da işe yaramadığı yerde ortaya çıkan kimlik kaybı, sığınmacı kimliğinin inşa edildiği süreci yeniden üretmeyi sağlar. Yeni bir kimlik edinmek yerine kendisine atanan kimliğe yeni bir içerik yükleyerek oluşturulan sığınmacı kimliği, bir yönüyle kimlik kaybının neden olduğu anomiyi aşma girişimlerinden biridir. Zedelenen haysiyetini kaybettiği kimliği anarak, kendisine atanan ve inşa ettiği yeni kimliği ise yaşamını devam ettirebilecek şekilde kullanarak gündelik yaşam stratejileri üretir.

Suriyeli sığınmacıların, meşru sığınmacı statüsü kazanamamalarının neden olduğu sığınmacı kimliğini üreten son baskı noktası ise nesil kaybıdır. Göç ve göçün neden olduğu travmalarla birlikte yetişen yeni nesil, kendilerinden önceki kimliği referans alamadıkları için içerisinde yer aldıkları koşulların kendilerine atadığı kimliği, kendi kimlikleri olarak edinme eğilimindedir. Dünyadaki mülteci kamplarında sıklıkla görülen kayıp nesil olgusunun, Türkiye'deki kentsel alanlara yayılmış olan Suriyeli sığınmacılarda da ortaya çıkmasının nedeni, Suriyelilerin kentlere yayılmış olmalarına rağmen kentlerin koca birer kampa dönüşmüş olması ile ilişkilidir. Bir başka ifadeyle, toplumsal dışlama, ayrımcılık, eşitsizlik pratiklerinin, milliyetçi duygularla kabartılan yabancı düşmanlığının, sömürü ve istismarın normalleştirilmesinin sonucunda göç sonrasında ve kentlerde doğan, yetişen Suriyelilerin topluma entegre olmaktan daha çok sığınmacı kimliğini edinmeleri anlaşılırdır.

Sonuç

Sonuç olarak Türkiye'ye sığınan kişilerle ilgili, hakların tanınması ve hukuki korumanın sağlanması konusundaki devletin isteksizliği ile başlayan bir sürecin sonucunda Suriyeli sığınmacılar özelinde, sığınmacı kimliği olarak ifade edilebilecek yeni bir durumun ortaya çıktığı öne sürülmektedir. Bu kimliğin ortaya çıkmasında göç edenlerin sınıfsal konumu ve

ekonomik, sosyal ve kültürel sermayeleri belirleyicidir. Maduniyete en yatkın olan kesimler, öncelikle ve sınıfsal olarak alt sosyo-ekonomik olan kesimlerdir. Bununla birlikte, çalışmada 'iltica edemeyen mülteciler' olarak ifade edilen sığınmacılar, kendilerini sosyal ve ekonomik olarak oldukça sert koşullar altında bulmakta, bu koşulları etkileyememekte ya da çok az değiştirebilmektedir. Kişinin üzerinde yer alan bu zorlayıcı faktörler, sığınmacının içerisinde yer aldığı ve geçinmesini sağlayan bütün ilişkiler ağını da belirlemektedir. Aşağılanma, horlanma, dışlanma, ayrımcılık kadar emeğinin değersizleştirilmesi, görmezden gelinmesi ve gasp edilmesi gibi sömürü ve istismarlara açık hale gelmektedir. Bu durum sığınmacı kimliğinin inşasında önemli bir diğer aşamadır. Kimlik kaybı ve nesil kaybı, hem sığınmacı kimliğin inşasında hem de aktarılmasında rol oynayan diğer momentlerdir.

Bu çalışmada yapılan soyutlamalar ampirik gözlemlerden, konuyla ilgili araştırma raporlarından ve bazı lisansüstü tezlerden, medyaya yansıyan haberlerden ve hükümetin konuyla ilgili açıklamalarından hareketle oluşturulmuştur. Herhangi bir saha bulgusuyla doğrudan desteklenmediği için yeterli bir açıklama modeli olarak sunulamaz. Ancak Türkiye'deki Suriyelilerin herhangi bir göçmen statüsünde olmadığı, önemli bir kısmının Türkiye'yi istasyon ülke olarak görmek yerine buraya yerleştiği ve burada doğanların bile vatandaşlık hakkından mahrum olduğu düşünüldüğünde sığınmacı kimliği, bu yeni durumu açıklaması muhtemel kavramlardan biri olarak teklif edilebilir.

Türkiye'deki hukuk politikası ve vatandaşlık ya da uluslararası koruma statüsü kazanmak konusunda devletin ve toplumdaki egemen kimliğin direnç göstermesi, insan olmaktan kaynaklanan evrensel hakların aşınmasına ve hukukiliğin esasını oluşturan eşitlik ilkesinin meşruluğuna aykırı pratiklerin olağanlaşmasına neden olmaktadır. Toplumda yer alan herhangi bir kişinin, grubun ya da topluluğun temel insan hakları ya da hak ve özgürlükler konusunda eşitsizlikle karşılaşması ya da böyle bir algının yaratılması, bunun ilgili grup ya da topluluk (bu çalışma örneğinde Suriyeli sığınmacılar) tarafından hak edilen bir muamele olduğunun kolaylıkla ifade edilebilmesi, sığınmacılara yönelik sosyal politikaların maliyetinin toplumun geri kalan üyeleri tarafından karşılandığı kanaatinin yaygınlaşması ve nihayet, sığınmacıların bir an evvel evlerine dönmesi gereken yabancılar olarak sunulması gibi eşitsizlik ve ayrımcılık üreten mekanizmaları olağanlaştıran her türden girişim sadece sığınmacılar için değil, toplumun bütünü için çok yönlü tehdit oluşturur.

Toplumdaki bir kesime kötülük yapılabileceğine ve bu kötülüğün cezasız kalabileceğine ya da yapılan kötülüğe karşılık gelmeyen göstermelik bir ceza ile halledilebileceğine ilişkin bir kanaat oluştuğunda, bu kanaat kademeli olarak toplumda güç kaybına uğrayan her kişi, grup ve topluluk için geçerli bir norm haline gelir.

Kaynakça:

Alpman, Polat S. (2016) *Esmer Yakalılar*, İstanbul: İletişim.

Akçabay, Ceren (2016) "Mülteciler Ve Hukuk Politikası: Suriyeli Sığınmacılara Tanınan Geçici Koruma", *DISK-AR,* Sayı 4, s. 126-133.

Corliss, Stephen, (2003) "Asylum in Turkey: Today and Future Prospects" *Migration and Labour in Europe: Views from Turkey and Sweden* içinde, Edt. E.Zeybekoglu, B. Johansson, Istanbul: MURCIR & NIWL.

Erdoğan, M. (2015). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması.* Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi. Ankara: Hugo.

Erdoğan, M., Y. Kavukçuer ve T. Çetinkaya. (2017) "Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Mültecilere Yönelik Medya Algısı" *Özgürlük Araştırmaları Derneği*, s. 5.

Geçici Koruma Yönetmeliği (2014), http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf [4.11.2017, 19:53].

Göç Terimleri Sözlüğü (2009) *Uluslararası Göç Örgütü*, İsviçre.

Göker, G. (2015). *Göç, Kimlik, Aidiyet. Kültürlerarası İletişim Açısından İsveçli Türkler*, Konya: L-T.

Ravenstein, Ernest George (1885) "The Laws of Migration" *Journal of the Statistical Society of London*, Cilt 48, Sayı 2, s. 196-199, Online Erişim: http://www.jstor.orglstable/2979181 [07.11.2017].

Schäfers, B. (2003). *Wanderung*. İçinde: Grundbegriffe der Soziologie. Edt. Bernhard Schäfers, Opladen: Leske+Budrich, s. 433-435.

Somay, Bülent (2008) *Çokbilmiş Özne*, İstanbul: Metis.

Spivak, Gayatri C. (1988) "Can the Subaltern Speak", *Marxism and the Interpretation of Culture* içinde, (edi.) Cary Nelson & Lawrence Grossberg, Chicago: University of Illinois.

Spivak, Gayatri C. (1990) *The Post-Colonial Critic: Interviews, Strategies, Dialogues*, (Edt.) Sarah Harasym, New York: Routledge.

Suriyeli Sığınmacıların Uyum Sorunlarının Sosyal Hizmet Perspektifinde Değerlendirilmesi

Doç. Dr. Yusuf GENÇ[*]
Arş. Gör. Fatmanur ALSANCAK[**]

Özet

Sosyal bir varlık olarak insanlar içinde yaşadıkları sosyal çevre ile etkileşim halinde yaşama ihtiyacı duyarlar. Bu ihtiyaç her zaman gönüllü olmaz, bazen zorunlu olur ve istemeseniz de bu sosyal çevre şartlarına göre davranmak ve yaşamak zorunda kalırsınız. Sosyal uyumun içeri ve dışarı bakan iki yönü vardır ki birisi içinde bulunulan toplumun şartlarına ayak uydurmak, kabullenmek ve benimsemek, diğeri ise dışınızdakilerin sizi kabullenmesi ve benimsemesidir. Savaştan kaçan Suriyelilere yönelik açık kapı politikası uygulayan Türkiye, resmi rakamlara göre ülkelerini terk eden Suriyelilerin yarısından fazlasını konuk etmektedir.

Bu çalışmanın amacı; Sakarya'da yaşayan Suriyeli sığınmacıların sosyal uyum sorunlarını inceleyerek bu misafirlerin uyumdan kaynaklanan sorunlarının çözümüne öneriler getirmektir. Araştırmada survey/tarama yöntemi kullanılmış olup veri toplama tekniği olarak Sakarya'da yaşayan 100 Suriyeli sığınmacıya anket uygulanmıştır. Bu araştırma ile Sakarya'da bulunan Suriyeli sığınmacılar özelinde Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların sosyal uyum sorunları ele alınmış, bu sorunlar sosyal hizmet meslek ve disiplini bağlamında değerlendirilerek analiz edilmiş ve yaşanan sorunların çözümlerine yönelik öneriler sunulmuştur.

Araştırmanın bulgularına göre; Suriyeli sığınmacılar, Türk toplumu ile karşılıklı olarak dini ve kültürel bağlardan kaynaklanan oldukça fazla benzer tarafları olmasına rağmen yaşam koşulları, örf ve gelenekleri, konuşulan dil, çalışma şartları ve sosyal ilişkilerine dayalı uyum sorunları yaşamaktadır. Türk toplumunun da bu toplumla ortak yaşama kültürü eksikliğinden kaynaklanan sorunları bulunmaktadır. Savaş mağduru Suriyeliler ülkelerine dönüp dönmeme yönündeki belirsizlikler başta olmak üzere eğitim, ekonomi ve yaşam tarzı gibi birçok nedenle Türk toplumuna uyum sağlamakta zorluk yaşamaktadırlar.

Evaluate of Adaptation Problems of Syrian Refugees in Social Service Perspective

Abstract

As social-beings, people live in interaction with the social environment they find themselves. This situation in general is necessary since people have to act and live by these social environment conditions. Social adaptation has two dimensions in relation to interaction with society and outside one's society: accept and adopt the conditions of the community they live in and to be accepted and embraced by the community. Turkey is implementing an open-door policy for war weary Syrian refugees, and according to official figures hosts more than half of the Syrians who have left their country.

The purpose of this study is to review the social adaptation problems of Syrian refugees and to bring forward proposals for the solutions of the problems. The research method used in this

[*] Sakarya Üniversitesi
[**] Sakarya Üniversitesi

survey is the application of structered questionnaire to 100 Syrian refugees and the interview of 17 others. The research tackled social adaptation problems of Syrian refugees in Turkey, especially in Sakarya and these problems were analyzed and evaulated in the perspective of social work profession.

In conclusion, the study offers suggestions to solutions of the social adaptation problems of the Syrian refugees. According to the findings; though Syrian refugees in many aspects have similarities to that of the Turkish society; such as religion and culture, they have social adaptiton problems with respect to life conditions, traditions, language, work conditions and social relations.

Giriş

İnsanlık tarihi incelendiğinde her çağda insanların göç hareketliliğine rastlamak mümkündür. İnsanlık tarihi boyunca toplumsal hareketlere bağlı olarak gelişen insanların yer değiştirme hareketleri, toplulukların ihtiyaçlarını karşılama isteminden doğmuştur. Göçler sadece yer değiştirme hareketi değil, aynı zamanda toplumsal, ekonomik, kültürel değişimleri de içinde barındıran sosyal bir olgudur. Günümüze kadar her devirde meydana gelmiş olan göç olayları, hem göç edilen ülkeyi hem de göç eden bireyleri etkilemektedir.

Suriye'de yaşanan ve uzun süredir devam eden savaşlar nedeniyle Suriye'den zorunlu göçler her geçen gün artmakta ve göç edenlerin sayısı sayısal verilerle net olarak açıklanamamaktadır. Zorunlu olarak göç eden insanların kaçarak sığındıkları yerler Suriye'ye coğrafi sınırı olan Irak, Türkiye, Lübnan, Ürdün gibi ülkelerdir. Bu ülkeler arasında ise büyük yükü Türkiye ve Lübnan çekmektedir. Türkiye, BM kaynaklarına göre 3 milyona yakın Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapmaktadır. Hal böyle olunca göç edenler ile misafir edenlerin hikâyesi önem kazanmaktadır.

Göç sırasında karşılaşılan riskler, bakım verenden ayrılmak, şiddete maruz kalmak, sert yaşam koşullarına maruz kalmak, kötü beslenme ve gelecekle ilgili belirsizlik olarak sınıflandırılabilmektedir. Göç sonrası riskler ise ailenin uyumu ile ilgili güçlükler, yeni bir dilde eğitim, psiko-sosyal sorunlarla mücadele ve kültürel uyum olarak sıralanmaktadır (Demirbaş & Bekaroğlu, 2014, s. 14). Uluslararası göç ve mülteciler sorunu kontrolsüzce yoğun bir şekilde gerçekleştiğinde hedef ülkeler savaşın yansımalarına ilişkin korkulara neden olmakta ve etnik şiddet gibi güvenlik tehditlerine dönüşebilmekteyken, bu durum siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel yapıları olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Mülteci kavramı, medya, politik süreç ve kamuoyu tarafından yaşadıkları yerleri terk etmeye zorlanan insanları anlatmada kullanılmaktadır. Bu kişiler, ister zulümden, siyasal şiddetten, savaştan, isterse doğal afetler ya da yoksulluk yüzünden kaçsınlar, hepsinin mülteci sıfatı edinebildikleri varsayılmaktadır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na göre mülteci; "Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden ikamet ettiği ülkesinin dışında bulunan ve geri

dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişi." olarak tanımlanmaktadır (Uzun, 2015, s. 110). Bu tanımın beş önemli bileşeni bulunmaktadır (Akın, 2016, s. 2);

- ✓ Mülteci, vatandaşı olduğu ülke dışında olmalıdır.
- ✓ Ülkesinden ayrılma nedeni zulme uğrama korkusu olmalıdır.
- ✓ Zulme uğrama korkusu gerçekçi olmalıdır.
- ✓ Zulüm tehdidi, tanımda belirtilen beş sebepten (ırkı, dini vd.) dolayı olmalıdır.
- ✓ Kendi ülkesinde, kendi devletinden koruma bulamama, bu korumadan yararlanamama durumu söz konusu olmalıdır.

Türkiye'de ise mültecilik statüsü "Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle'' sığınmak isteyen kişilere verilir. Mülteci statüsüne sahip olabilmek için Avrupa ülkelerinden gelmiş olmak şartı Türkiye'de bulunan Suriye uyruklu bireyler için geçerli değildir. Türkiye'ye sığınan Suriyeliler için Geçici Koruma Statüsü verilmektedir. Dolayısıyla Suriyeli sığınmacılar, mültecilere tanınan haklardan yararlanamamaktadır. Mülteci kavramı, iltica ile beraber hukuki bir statüyü içererek kişilere bir takım haklar tanımaktadır. Fakat sığınma hakkı ile sığınmacı olmak, hukuki bir statü kazanılmasından çok, fiili ve sığınılan ülkenin yasalarından mülteciler gibi yararlanılmasını öngörmeyen kısa süreli bir barınma durumunu ifade etmektedir (Eroğlu & Taşkıran, 2002, s. 109).

Suriye'den gelen sığınmacılara yönelik ilk etapta insani boyutu esas alan bir yaklaşım sergilenmiş ve sığınmacılar "misafir" olarak tanımlanmıştır (Uluslararası Af Örgütü, 2014, s.20). Ancak herhangi bir hukuki karşılığı bulunmayan "misafir" ifadesinin ülkeye sığınanlara karşı çeşitli keyfi uygulamalara yol açma riski nedeniyle, Ekim 2011 tarihinden itibaren İçişleri Bakanlığı'nın 1994 Yönetmeliği'nin 10. maddesi uyarınca Suriyeli sığınmacılar "Geçici Koruma Statüsü"ne alınmıştır (Resmi Gazete, 2014). Geçici koruma, ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ülkesine geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak gelen yabancılara sağlanan bir koruma türü olarak ifade edilebilir. Geçici korumanın amacı bu kişilerin acilen güvenli bir ortama yerleştirilmelerini sağlamak ve başta geri gönderilmeme ilkesi olmak üzere temel insan haklarını güvence altına almaktır (Kaya & Yılmaz Eren, 2015, s. 33).

Sığınmacıların yiyecek, içecek, barınma, sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik çaba gösterilmektedir. Bununla birlikte geçici olarak düşünülen kamplarda, şüphesiz tüm taleplerin yeterince karşılanması mümkün değildir. Yaklaşık 150 bin kişinin aynı anda barınmalarına imkân sağlanması, devlet için büyük bir malî külfet anlamına da gelmektedir. Geçici korumanın niteliği gereği, yerleşik ve düzenli bir sosyal hayat için bazı ihtiyaçların karşılanmasında sorunlarla karşı karşıya kalınması kaçınılmaz bir durum olarak değerlendirilmektedir.

1. Suriyeli Sığınmacıların Sosyal Uyumları

Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar ülkelerinden çıktıkları andan itibaren birçok sorunla karşılaşmışlardır. Bu çalışmada Suriyeli sığınmacıların sosyal uyumlarını etkileyen yaşam

koşulları, Türkiye ve Sakarya'da yaşamaktan memnuniyetleri, yerel halka bakışları ve sosyal ilişkileri ele alınmaktadır.

Suriyeli sığınmacıların yaşadıkları sosyal uyum sorunları çeşitlilik göstermektedir. Bireylerin göç etme nedenleri, geldikleri ortamın sosyo-kültürel özellikleri, göç ettikleri ülkelerin yapıları ve göç edenlerin kişilik özellikleri gibi pek çok öğenin bir arada anlaşılmasını gerektiren kültürleşme, karmaşık bir süreçtir (Durgel & Yağmurlu, 2014, s. 6). Kültürleşme süreci bütünleşme, asimilasyon, ayrılma ve marjinalleşme şeklinde ortaya çıkmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2014, s. 121). Suriyeli sığınmacılar, Türkiye'ye sığınma sürecinden sonra kültürleşme evresine henüz yeni girmeye başlamışlar ancak bu süreçte de bütünleşme sağlanamamıştır.

Suriyeli sığınmacıların belirli yerlerde bir arada yaşamaları ve dil sorunu yerel halkla bütünleşme ve buraya adaptasyon sürecini olumsuz yönde etkilemektedir. Kimilerinin yaşam tarzlarından (aile tipi, cinsel tercihleri, ahlaki normları, şiddet eğilimleri gibi) yerel halkın rahatsız olduğu düşünülmektedir (T.C Nevşehir Valiliği İl İnsan Hakları Kurulu, 2016, s. 17). Suriyeli sığınmacıların bu evrede yaşadıkları en öncelikli uyum sorunlarından olan ekonomik sorunlara karşılık olarak çeşitli sosyal politikalar üretilmekte, sosyal devlet ilkesi gereğince sosyal yardım ve fırsatların sağlanması için çeşitli uygulamalar geliştirilmektedir.

Sığınmacıların Türkiye'de yaşayan kültür ve kabul edilen normlara yabancılığı dolayısıyla sorunlar yaşanmaktadır. Geleneksel ile modernin bir arada olduğu Türk yaşam kültüründe Suriyelilerle yaşanan evlilik ve aile kurma süreci farklılık göstermektedir. Bu süreçte toplumun ön görmediği insan ticaretinin gizli olarak yürütülmesi ve meşru olmayan evliliklerin ortaya çıkması söz konusu olabilmektedir.

Çalışma izni olmayan ve kayıt dışı çalışan Suriyelilerle ucuz emek istismarına gidildiği bilinmektedir. Günümüzde tehlikeli yabancılarla dolu bir dünya algısının çok yaygın olduğu bir toplumda, yabancılar ve riskler karşısında duyulan korku ya da kaygı güvenin azalmasıyla doğru orantılıdır. Birçok yazara göre, belirsizlik durumu güvenin zayıflamasına yol açmış, bu da toplum için yıkıcı sonuçlar doğurmuştur. Bu sürecin diğer yüzünde ise toplumsal yalıtım, savunmasızlık duygusu ve risk altında olma hissi yer almaktadır. Bu bağlamda, bir risk kültürü içinde ötekilerin dünyası bilinmezlikler ve kaygılarla dolu bir korku alanı haline gelmektedir (Ünal, 2014, s. 78).

Suriyelilerin Türkiye'de yaşama isteğine ilişkin olarak yapılan kapsamlı çalışmalara az rastlanmakla birlikte bu durumun iyiye gittiği görülmektedir. Sığınmacıların Türkiye'ye uyumunun uzun zaman alması beklenmektedir ki kuşkusuz bu durum göç sürecinin doğal bir sonucudur.

1.1.Suriyeli Sığınmacıların Sosyal Hizmet Perspektifinden Değerlendirilmesi

Sosyal hizmetin disiplininde amaç, insanların sorun çözme, baş etme ve gelişimsel kapasitelerini artırmak, insanları kaynak, hizmet ve fırsat sağlayan sistemler ile buluşturmak, insanların etkileşimde bulunduğu sistemler üzerine odaklanarak sosyal politikaların geliştirilmesine ve ilerlemesine katkıda bulunmak, risk altındaki grupları güçlendirmek ve

sosyal adaleti geliştirmek, profesyonel bilgi ve becerileri geliştirmek ve bunları sosyal hizmet uygulamasına aktarmaktır. Amaçların açıkça ifade edilmesiyle sığınmacı olgusunun bağdaştırılması gerekmektedir.

Göç etmek zorunda kalan savaş mağduru insanların en büyük problemleri hak arayışında bulunamıyor olmaları ve nereden, nasıl ve ne şekilde yararlanacaklarını bilmiyor olmalarıdır. Sosyal hizmet uzmanlarının rollerinden biri olarak yönlendirme, bu noktada büyük bir öneme sahiptir. Sosyal hizmet uzmanlarının görev ve sorumluluğu, Suriyeli sığınmacıların ihtiyaçlarını, geldikleri anda yapılacak işlemleri ve daha sonrasında ülkede yaşamaya başlayıp düzen kurma aşaması sürecinde insan onuruna yaraşır bir şekilde yaşamalarını sağlamaktır. Temel ihtiyaçların giderilmesiyle birlikte diğer bir sorun kişilerin savaş ve ölümün beşiğinden gelmeleri, yakınlarını kaybetmeleriyle derin yas sürecine girmeleridir. Bu noktada kişilerle sosyal destek projelerinin yürütülmesi için gruplar oluşturulmalı ve onlara yönelik bu çalışmaların arttırılması için diğer meslek elemanlarına öncülük edilmelidir.

Sığınma deneyimi, insanlar için farklı tepkilerin gösterildiği bir süreçtir. Kişilerin bu deneyimi, insanların duygusal ve psikolojik anlamda bağlılık kurduğu birçok unsurun travmatik bir süreçle kaybı üzerine verdikleri tepkilerle benzeşmektedir. Bu tepkiler sırasıyla;

1. Şok, reddetme, inanmama
2. Saldırganlık
3. Kızgınlık
4. Depresyon
5. İlginin kaybı, intihar girişimi, uyuşukluk
6. Pazarlık
7. Kabullenme
8. Çözüm üretme
9. Rehabilitasyon olarak gelişmekte ve ilerlemektedir (Bildik, 2013, s.224).

Bu süreçte sığınmacı ve mültecilerin toplumdan beklentileri; güçlendirilmiş psikolojik var olma isteği, ekonomik destek ve bağımsızlık, hayatlarını kontrol ve yönlendirme gücü ve iletişimdir. Bu yönde sosyal hizmet mesleğinin sığınmacı ve mültecilik alanında aktif bir rol ve görev alanı bulunmaktadır.

Sosyal hizmet mesleği sığınmacı ve mültecilere üç farklı düzeyde müdahale planı geliştirebilmektedir. Bu alanlar mikro, mezzo ve makro düzeylerde gelişmektedir. Mikro düzeyde sosyal hizmet müdahalesinin sığınmacı ve mültecilerin katılımcı davranışlarının artırılması ile müracaatçıların beceri kazanmaları ve kendi kendine yetebilen bireyler olmaları için çalışılmaktadır. Mezzo düzeyde müdahalelerde grup çalışmaları ile kolektif sorunların çözümüne, duygusal tepkilerin normal hale getirilmesi ile sosyal hizmet müdahaleleri uygulanmaktadır. Makro düzeyde ise sığınmacıların ve mültecilerin psiko-sosyal sorunlarına uygun sosyal hizmet müdahaleleri uygulanmakta, eğitim, sağlık ve ekonomik alanlarda belirlenen ihtiyaçların karşılanması için gerekli çalışmalar yürütülmekte ve söz konusu politikalar geliştirilmektedir.

Beter'e göre (2006: 79) sosyal hizmet uzmanlarının faydalandığı yaklaşımlardan birisi olan güçlendirme, mültecilerle yürütülen çalışmalarda da büyük önem taşımaktadır. Güçlendirme, göçmen ve mültecilerin aile, grup ve toplumlar içindeki baş etme ve uyum yeteneklerini arttırmaya dayalı olmalıdır. Diğer bir deyişle, güçlendirmenin amacı bu kişilere başkalarıyla ilişkiler yaratabilmelerinde ve güçlü hale getirme konusunda diğer sosyal hizmetler ile "bağlantı kurma" kapasitelerini arttırmalarına yardımcı olmaktır.

Sosyal hizmet uzmanının sığınmacılar konusunda danışmanlık, yönlendirme, program ve politika üretme, haklarını savunma ve sorunlarına dikkat çekme sorumluluğu ve rolleri bulunmaktadır. Bu roller; sosyal hizmet uzmanının sığınmacıların topluma adaptasyon sürecini hızlandırır. Sosyal hizmetler bu süreçte bütüncül bir bakış açısıyla uygulanmalı, sığınmacıların sorunlarına, uyum süreçlerine odaklanmalıdır. Sosyal hizmet uzmanları Suriyeli sığınmacıların topluma adaptasyonlarını sağlayıp her açıdan uyum sağlamaları için her yönü ile konuyu ele alıp projeler gerçekleştirmeli ve diğer meslek elemanlarının bilgi ve becerilerinden yararlanarak ortak çalışmalar yürütebilmelidir.

2. Yöntem

Bu araştırmanın amacı; Sakarya'da yaşayan Suriyeli sığınmacıların sosyal uyum sorunlarını belirlemek ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri üretmektir. Araştırmada survey/tarama yöntemi kullanılmış olup veri toplama tekniği olarak Sakarya'da yaşayan 100 Suriyeli sığınmacıya anket uygulanmıştır. Anket, Suriyeli sığınmacıların demografik özelliklerine ve çeşitli sosyal uyum sorunlarına ilişkin olmak üzere 27 sorudan oluşmaktadır. Rastgele örneklem yolu ile ulaşılan veriler SPSS ortamında incelenmiş, korelasyonel ilişki kurularak analiz edilmiştir. Araştırmanın yalnızca Sakarya ilindeki Suriyelileri kapsaması araştırmayı sınırlandırmakla beraber Sakarya özelinde değerlendirmeler yaparak Türkiye'deki Suriyelilerin uyum sorunlarının belirlenmesine katkı vereceği düşünülmektedir.

Böylece araştırma ile Sakarya'da bulunan Suriyeli sığınmacılar özelinde Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların sosyal uyum sorunları ele alınmış, bu sorunlar sosyal hizmet meslek ve disiplini bağlamında değerlendirilerek analiz edilmiş ve yaşanan sorunların çözümlerine yönelik öneriler sunulmuştur.

3. Bulgular

Araştırmada demografik özellikler eşliğinde Suriyelilerin uyum sorunlarını belirleyen anket soruları kullanılmıştır. Bulgular ve elde edilen sonuçlar aşağıda tartışılmıştır.

3.1.Demografik Özellikler

Araştırmanın verilerin sağlıklı olması için katılımcıların demografik özellikleri önemlidir. Bu özellikler verilerin nerelerden alındığı ve ana kitleyi temsil edip edemeyeceği konusunda kanaat geliştirmeye katkı vermektedir. Bu çalışmada cinsiyet, medeni durum, eğitim ve gelir durumu, ailede yaşayan birey sayısı gibi ana veriler üzerinden hareket edilmiştir.

Araştırmaya katılım çoğunlukla %32 oranı ile 41-55 yaş aralığındadır. 56-70 yaş aralığındaki kişilerin en az katılım gösteren grup olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 1: Demografik Özellikler

		%
Yaş	15-25	26,0
	26-40	26,0
	41-55	32,0
	56-70	16,0
Cinsiyet	Erkek	51,0
	Kadın	49,0
Medeni Durum	Evli	68,0
	Bekar	21,0
	Dul/boşanmış	11,0
Evdeki Birey Sayısı	1-2	30,0
	3-5	45,0
	6-8	18,0
	9+	7,0

Katılımcıların %49'u kadın, %51'i ise erkektir. Rastgele yöntemle yapılan ve gönüllülük esas olan bu anketlerde erkek katılımcıların daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcıların %68'inin evli, %21'inin bekar ve %11'inin dul/boşanmış olduğu sonucuna varılmıştır. Evli kişilerin daha fazla olduğu sonucuna varılmaktadır. Dul veya boşanmış sığınmacıların fazla olmasını ise iç savaştan kaçan bu kitlenin kayıplarının/vefat eden eşlerinin olduğu, anlaşmazlıkların yanı sıra bu durumun da oranı yükselttiği öngörülmektedir.

Suriyeli sığınmacıların %45'inin evlerinde 3-5 kişi olarak yaşadıkları görülmektedir. Kalabalık ev, geniş aile diyebileceğimiz 6-8 kişinin yaşadığı ev oranı %25'tir. Çekirdek aile yapısının en alt sayısı olan 2 ile tek başına yaşayan kişiler ise toplamda %30'luk bir dilime hitap etmektedir.

3.2. Halkın Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Tutumu

Sakarya'da yaşayan halkın Suriyeli sığınmacılara ilişkin görüşleri, tutum ve davranışlarına ilişkin sorular sorulmuş ve katılımcıların demografik özellikleri ile halkın tutumu arasındaki ilişki incelenmiştir.

Tablo 2.de uygulanan Ki Kare analizi sonucuna göre halkın tutumu ile medeni durum, aylık hane geliri ve hanedeki birey sayısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamakta ($p>0,05$) iken halkın tutumu ile cinsiyet ve eğitim durumu arasında istatiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre halkın tutumu erkeklere göre daha olumlu (%90,2, n=46) iken eğitim seviyesi yüksek olanlara göre daha olumsuzdur (%66,7, n=20).

Ki kare testi sonuçlarından elde edilen verilere göre; Suriyeli sığınmacı erkeklere halkın tutumu daha olumludur. Hanedeki kişi sayısı azaldıkça esnafın tutumu daha olumlu olmaktadır.

Tablo 2: Halkın Tutumu ile Demografik Değişkenler Arasındaki İlişki (*: p<0,05 , **: p<0,01)

		Halkın Tutumu		χ2	P
		Olumlu %	Olumsuz %		
Cinsiyet	**Erkek**	90,2	9,8	4,737*	0,030
	Kadın	73,5	26,5		
Medeni Durum	**Evli**	85,3	14,7	1,562	0,211
	Bekar	75,0	25,0		
Eğitim Durumu	**İlköğretim ve altı**	88,6	11,4	6,827**	0,009
	Lise ve üzeri	66,7	33,3		
Aylık hane geliri durumu	**0-500 tl**	92,3	7,7	2,529	0,144
	501 ve üstü	78,4	21,6		
Hanedeki birey sayısı	**1-2**	73,3	26,7	2,258	0,323
	3-5	86,7	13,3		
	6+	84,0	16,0		

"Türkiye'deki yerleşik vatandaşlarla ve komşularla ilişkileriniz nasıldır?" sorusuna katılımcıların %26'sı yakın-içten; %20'si sınırlı; %39'u sorun yok; '15'i ise yakın arkadaşım yok cevabını vermiştir. Bu oranların birbirine yakın olması henüz uyum sağlama sürecinin bir göstergesi olarak Suriyeli sığınmacıların güven ilişkisi ve samimi sosyal ilişkiler kuramaması ile açıklanabilir.

"Şehirdeki halkın Suriyeli sığınmacılara tutumu iyidir" yargısına katılımcıların %35'i kesinlikle katılıyorum; %47'si katılıyorum; %15'i kararsızım; %3'ü katılmıyorum cevabını vermiştir. Sakarya halkının Suriyeli sığınmacılara karşı tutum ve davranışlarının olumlu olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

"Mahalledeki komşuların Suriyeli sığınmacılara yaklaşımı iyidir." yargısına katılımcıların yarıya yakını (%48) kesinlikle katılıyorum; %32'si katılıyorum; %17'si kararsızım; %3'ü ise katılmıyorum yanıtını vermiştir. Yaşanan bölgedeki komşuların Suriyeli sığınmacılara karşı olumlu bir tavır sergiledikleri sonucuna ulaşılmaktadır. Bu durumda sosyal dışlanmadaki en önemli faktör olan ötekileştirmenin Suriyeli sığınmacıların komşuları ve yaşadıkları bölge halkının tutum ve davranışlarında olmadığı söylenebilir. Bu durum Suriyeli sığınmacıların sosyal uyum sürecini daha kolay sağlamalarına katkı verecektir.

3.3.Suriyeli Sığınmacıların Yerli Vatandaşlara Bakışı

Suriyelilerin Türk vatandaşlarıyla ilişkilerini ölçmek üzere "Türkiye'deki yerleşik vatandaşlarla ve komşularla ilişkilerinin nasıl olduğu sorulmuş ve katılımcıların %39'u bir sorun yaşamadıklarını söylerken dörtte biri de ilişkilerini yakın ve içten bulmaktadır. İlişkilerini sınırlı bulanlar beşte bir iken %15'i arkadaşlık ilişkisi ve yakınlık kuramadıklarını ifade etmektedirler.

"Şehirdeki halkın Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumu iyidir." ifadesine kesinlikle katılıyorum diyen kişilerin oranı % 35, katılıyorum diyenler %47'dir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun yerli halkın tutumundan memnun olduğu görülmektedir. %15'lik kesim ise bu konuda kararsızdır. Bu görüşü benimsemeyenler oldukça (%3) azdır.

"Mahalledeki komşuların Suriyeli sığınmacılara yaklaşımı iyidir." ifadesine yönelik ise kesinlikle katılıyorum diyen %48, katılıyorum diyen %32, kararsızım diyenler %17'dir. Bu görüşe katılmayanlar üstteki soruda olduğu gibi %3 olarak yok denecek kadar azdır. Bu verilerin yanı sıra değişkenler arası korelasyonda yapılan ki-kare testi sonuçlarından elde edilen veriler halkın tutumunun Suriyeli sığınmacı erkeklere yönelik daha olumlu olduğu yönündedir. Hanedeki kişi sayısı azaldıkça esnafın tutumu daha olumlu olmaktadır.

Bu verilerin yanında Suriyeli katılımcılara göre esnafın düşüncesi ve yaklaşımının daha farklı olduğu gözükmektedir. Çünkü "Şehirdeki esnafın Suriyeli sığınmacılara karşı tutumu iyidir." ifadesine kesinlikle katılanlar %38, katılmayanlar %40 ve kararsız olanlar %22'dir. Esnafın tavırları ve alışveriş ilişkisinde Suriyeli vatandaşların dörtte bire yakını henüz karar verememişlerdir.

Tablo 3: Sakarya'da Yaşama Hakkındaki Kanaatleri ile Suriye'ye Dönme Durumu İlişki

			Sakarya'da Olmaktan Mutluluk Durumu			
			Genellikle mutlu	**Genellikle mutsuz**	**χ2**	**P**
Suriye'ye Dönme Durumu	**İsterim**	%	%66,7	%33,3	1	0,0
	Kararsız	%	%58,6	%41,4	0,386	06
	İstemem	%	%88,1	%11,9		

Türkiye'de olmaktan mutluluk durumu ile Suriye'ye dönme durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Cevaplar şu şekildedir: İsterim diyen %66,7, kararsızım diyen %58,6, istemem diyen %88,1 oranında kişi bulunmaktadır. Suriye'ye dönmek istemeyenlerin Türkiye'de olmaktan mutlu olma durumu diğerlerine göre daha yüksektir. Çünkü bu bireyler Türkiye'de mutlu olduklarından burayı benimsemiş ve kabullenmişlerdir. Bu durum Suriyeli sığınmacıların Türkiye'deki yeni yaşamlarına uyum gösterme düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir ancak Suriye'ye geri dönmek isteyenlerin oranı da azımsanmayacak orandadır (%66,7).

3.4. Ekonomik Destek Hakkındaki Görüşleri

Suriyeli vatandaşların yabancı bir ülke de olmaları hayat düzenlerini ve yaşam şartlarını olumsuz etkilemektedir. Hizmetlere erişimde ve ihtiyaçlarını temin de onlara yönelik

oluşturulan hizmetleri bilememeleri bu alandaki sorunlarını çözmeyi olumsuz etkilemektedir.

Tablo 4: Yardım Anında Destek Alma Durumu

		%
Yardıma ihtiyaç olduğunda destek durumu	Ailemden destek alıyorum	19,0
	Devlet kurumlarından destek alıyorum	54,0
	Akrabalarımla beraber halletmeye çalışıyorum	10,0
	Komşularımla birlikte hareket ediyorum	17,0
	Toplam	100

Bu soru ile Suriyeli sığınmacıların herhangi bir sorun yaşayınca hangi kurumlardan destek aldıkları ve yardım alabildikleri kurum ve kuruluşları bilip bilmedikleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Katılımcılara "yardıma ihtiyacınız olduğunda kimden ya da kimlerden destek alıyorsunuz?" sorusu sorulmuştur. Ankete katılanların %19'unun ailesinden destek aldığı, %54'ünün ise devlet kurumlarından destek aldıkları görülmektedir. Suriyeli sığınmacıların büyük ölçüde devlet yardımlarından faydalanması ile hem Türkiye'deki yardım kuruluşlarının aktive edilmesi, hem sığınmacıların haklarından faydalanabilmesine kapı aralanmıştır. Sosyal bir devlet olmanın gereği olarak bu sosyal yardımların yapılmasıyla Suriyeli sığınmacılar Türkiye'deki hayatlarına daha kolay uyum sağlanabilmektedir.

3.5. Hizmetlere Erişim Sorunları

Hizmetleri üretmek kadar onlara erişimi ve kullanılabilir olmalarını sağlamak da önemlidir. Özellikle yabancıların bulundukları ülkelerde haklarını bilmesi, hizmetlere erişimlerinin sağlanması için rehberlere ihtiyaçları vardır. Devlet kademelerinin bu ihtiyacı sağlayacak hizmetleri ve onlara erişimi kolaylaştıracak köprü görevi yapan meslek elemanlarını üretmesi ve görevlendirmesi gerekmektedir. Bu görevi yapan meslek elemanları sosyal hizmet uzmanlarıdır. Sağlıklı bir iletişim kurup doğru yerde doğru yönlendirmeler yapabilmek için dil bilgisi de önemlidir. Bu anlamda tercümanların kullanılması ve bu sorunun aşılması da gerekmektedir.

Tablo 5: Danışılacak Birimleri Bilme Durumu

		%
İhtiyaçlar İçin Danışabileceğiniz Birimleri Bilme Durumu	Evet biliyorum	7,0
	Biraz biliyorum	52,0
	Tam bilmiyorum	33,0
	Hiç bilmiyorum	8,0
	Toplam	100

Ankete katılanlara "Türkiye'de bir konuda yoksunluk yaşarsanız, gerekli olan ihtiyaçları danışabileceğiniz birimleri biliyor musunuz?" sorusu sorulmuştur. Katılımcıların %52'si bildiklerini %33'ü de tam bilmediklerini söylemişlerdir. Hiç bilmiyorum diyenlerin oranı ise

oldukça azdır (%8). Buna göre Sakarya'da yaşayan Suriyelilerin hizmetlere erişim için hangi kurum ve kuruluşlardan bilgi edineceklerini yeterince bilmediklerini göstermektedir. Ancak birbirlerinden bilgi alma ve yönlendirici faaliyetler göz önünde bulundurulduğunda ihtiyaçlarını karşılamak için nereye danışacaklarını öğrenmektedir.

Sığınmacıların ihtiyaç hiyerarşisini ve sıklığını belirlemek bu alandaki duyarlılık ve gerekliliği ölçmek için önemli bir kriterdir. Hangi alanlarda daha çok yardım talebi varsa ve bunlar hangi sıklıkta talep ediliyorlarsa o alanlara ağırlık verilmesi bu grubun asli ihtiyaçlarının giderilmesi Türk toplumuna uyum sağlayarak entegre yaşam düzeyine ulaşmaları için gerekli bir adımdır.

Tablo 6: Yardım Kuruluşlarını Kullanma Sıklığı

		%
Yardım Kuruluşlarını Kullanma Sıklığı	Evet	12,0
	Sık sık	55,0
	Arada sırada	24,0
	Hiçbir zaman	9,0
	Toplam	100

Suriyelilerin yardım kuruluşlarından destek alma sıklığına ilişkin olarak %55'inin sık sık yardım kuruluşlarına müracaat ettiği öğrenilmiştir. Bu tabloya göre Suriyeli sığınmacıların sıklıkla yardım kuruluşlarından faydalandığı söylenebilmektedir. İhtiyaçlarını karşılama noktasında düşünüldüğünde Tablo 4'te de görüldüğü gibi ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli bilgileri edinebilmekte ve yardım kuruluşlarından yararlanabilmektedir.

3.6. Memnuniyet Derecesi Açıcından Sakarya ve Türkiye Karşılaştırması

İnsanlar bulundukları ortamda rahat değillerse ve yeterli bir memnuniyet düzeyleri yoksa kendilerine sunulan hizmetler onlar için yeterli olmayacaktır. Ya da insanları bulundukları yerde mutlu edemezseniz başka şeylerle meşgul olmak isterler ve toplumsal düzene zarar verebilirler. İnsanlığın doğası gereği bireyler psikolojik olarak rahatsız oldukları, sosyal olarak mutlu olabilecekleri bir ortam bulamadıkları durumlarda yeni arayışlar içine girerler. Bu riskin oluşmaması için insanları bulundukları yerde memnuniyetsiz kılacak unsurlardan kaçınmak gerekir.

Suriyeli sığınmacıların bulunduğu ortamda mutlu olup olmadıklarına ilişkin olarak "Türkiye'de olmaktan mutluyum" ifadesine %45'i kesinlikle katılıyorum,%34'ü katılıyorum, %21'i ise kararsızım olarak yanıtlamıştır. Sakarya'da olmaktan mutluyum ifadesine ise %35'i kesinlikle katılıyorum,%42'si katılıyorum, %21'i kararsızım yanıtını vermiştir.

Sakarya'da yaşamaktan dolayı mutlu olmayan kesimin oldukça az (%2) olması da Sakarya ilinin, birçok etnik grubun bir arada yaşadığı çok kültürlü bir yapıda ve güvenli olması özelliği göz önünde bulundurulduğunda buradaki Suriyeli sığınmacıların büyük ölçüde mutlu olması Sakarya halkının kabullenebilirliği ile ilişkilendirilebilir.

Tablo 7: Bulunduğu Ortamdan Mutlu Olma Durumu

		%
Sakarya'da Olmaktan Mutluyum	Kesinlikle katılıyorum	35,0
	Katılıyorum	42,0
	Kararsızım	21,0
	Katılmıyorum	2,0
	Toplam	100
Türkiye'de Olmaktan Mutluyum	Kesinlikle katılıyorum	45,0
	Katılıyorum	34,0
	Kararsızım	21,0
	Toplam	100

Türkiye'de olmaktan dolayı sığınmacıların mutlu olduğunu ifade etmeleri, savaş mağduru olan bir topluluk olarak Türkiye'nin "sığınılan yer" konumunda olması ile ilişkilendirilebilir. Bu durum sığınmacıları burada olmaktan dolayı daha güvende ve rahat hissetmelerinde en önemli faktördür.

3.7. Suriye'ye Geri Dönme Hakkındaki Görüşleri

Savaşın etkisi ve hayatta kalabilme düşüncesiyle yeterli alt yapı kurulmadan Türkiye'ye gelen bu misafir Suriyelilerle ilgili Türkiye'nin yaşam şartları ve gelişmişlik düzeyi dolayısıyla geri dönme riski yaşanacağı yönünde çok miktarda iddia ve görüş bulunmaktadır. Savaş sonrası ülkelerine geri dönmeyeceklerse ve bu sayı Türkiye'deki yaşam şartlarını zorlayacaksa Türkiye'nin bu duruma karşı yeni politikalar üretmesi gerekir. İnsanlar yaşadıkları ortama başlangıçta tepki verseler dahi bir müddet sonra o ortama uyum sağlamakta ve daha önce tepki verdikleri birçok şeyi benimsemektedirler. Bu vesileyle bu kesimin geri dönme niyetlerinin bilinmesi gerekmektedir.

Tablo 8: Suriye'ye Dönmeyi İsteme Durumu

		%
Suriye'ye Dönme Durumu	İsterim	12,0
	Kararsızım	29,0
	İstemem	47,0
	Fikrim yok	12,0
	Toplam	100

Katılımcılara Suriye'ye dönmeyi isteme durumlarına ilişkin olarak "Suriye'de siyasi düzen, otorite ve barış ortamı sağlanırsa dönmeyi düşünür müsünüz?" şeklinde sorulan soruya %12'si "isterim"; %29'u "kararsızım"; %47'si istemem yanıtını vermiştir. Suriye'ye dönme konusunda isteksiz olmalarında Suriye'de hala devam etmekte olan savaşların varlığı, travmatik yaşantılar ve döndüklerinde yaşanacak hayal kırıklığı ile yüzleşme korkusu etkili olduğu düşünülmektedir. Türkiye'de olmaktan memnun olma oranı (%45) da göz önüne alındığında Suriyeli sığınmacıların Suriye'ye geri dönmek istememesi durumu tutarlılık göstermektedir.

Sığındıkları ülke olarak Türkiye'nin ve Sakarya'nın güvenli bir yer olduğu inancı, Suriyeli sığınmacıların burada kalmaları ve Türk toplumu ile bir arada yaşama konusunda uyum sağlama potansiyelinin yüksek olduğunu göstermekte ancak mevcut sorunların aşılması için gerekli ihtiyaçların saptanması ve geçmişe dönük iyileştirmelerin yapılması gerekliliği göze çarpmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmaya katılan Suriyeli Sığınmacıların yaş ortalaması 32 olup yaş aralığı 41-55 arasındadır. Araştırmaya katılanların çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır. Sığınmacıların çoğu evli olmakla birlikte bekârlardan sonra dulların kişi oranı yadsınamayacak derecede fazladır. Evde yaşayan birey sayısına bakıldığında 3-5 kişi aralığında yaşayanların oranının fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yaşanılan konut içerisinde birkaç ailenin yaşamadığı, bu sayede aile yapısının daha sağlıklı olduğu kanaatine varılmıştır. Ailede tek otoritenin olması sorunların üstesinden daha kolay gelme ve kendi içlerinde çözebilmelerine olanak tanımıştır.

Araştırmaya katılan kişilerin Türkiye'nin kültürüyle farklılıklar olduğu konusundaki düşünceleri test edildiğinde çoğunluğun az, orta ve çok düzeyde olduğunu düşündüğü sonucuna varılmıştır. Uyum sorunlarına ilişkin ülke vatandaşıyla sorun yaşayıp yaşamadığı sorusuna çoğunluğun sorun yaşamayıp vatandaşların yakın ve içten olduğunu düşündükleri bulunmuştur. Sığınmacılara karşı halkın tutumunun iyi olduğu düşüncesi büyük çoğunluk tarafından "katılıyorum" şeklinde onaylanmıştır. Aynı zamanda esnaf ve komşuların sığınmacılara karşı tutumuna bakıldığında "iyi düzeyde olduğuna katılıyorum" şeklinde cevaplanmıştır. Bu durumda genel itibarıyla Sakarya'daki Suriyeli sığınmacılara olumlu bir tavır sergilendiği görülmektedir. Ancak bu durum sorun yaşayan Suriyeli sığınmacıların da var olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

Araştırmaya katılanların Türkiye ve Sakarya'da olmaktan mutlu olup olmadıkları sorulduğunda sonuçlarının büyük çoğunluğun katılıyorum şeklide cevapladığı görülmüştür. Bunun yanı sıra Türkiye'de ileriye dönük kalıp kalınmama noktasında kararsızlıkların ve olumsuz düşüncelerin çoğunlukta olduğu sonucu elde edilmiştir. Bu iki farklı durum memnuniyetlerinin şu anı karşıladığı yönündedir. Suriye'ye dönme isteklerinin olmadığı sonucu çoğunluk tarafından onaylanmıştır.

Araştırmaya katılanlara yardımlardan haberdar olma durumu sorulduğunda çoğunluğun verdiği cevaplar bilmiyorum ya da çok az biliyorum şeklindedir. En çok yardım alınan kurumun devlet kurumları olduğu ortaya çıkmakta ve bu kurumlardan en çok istifade edilen kurumun kaymakamlıklara bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı olduğu ve yardım alma sıklığı sorulduğunda sık sık alındığı sonucu çoğunluk tarafından ifade edilmiştir.

Ülkemizde bulunan Suriyeli sığınmacıların adaptasyon süreçlerinde yaşamış oldukları zorluklar ve problemlere yönelik alternatif çözüm önerileri ile yaşam standartlarını yükseltmek hedeflenmiştir. Suriyeli Sığınmacıların bulundukları ortama yararlı birer birey halinde katılımlarını sağlamak ve bu süre zarfında toplumsal rollerini gerçekleştirirken karşılaştıkları problemlerle başa çıkmada danışılacak uzmanların ve kurumların bilinmesiyle birlikte farkındalıklarının oluşturulması amaçlanmıştır.

Kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünüdür.

Bu kapsamda aşağıdaki öneriler sunulmuştur:

- Türkiye'deki yerel halka mensup bireyler; sığınmacılar, devletin sığınmacılara karşı uygulamış olduğu plan ve politikalar hakkında kamuoyunun bilgilendirilmesi için medya araçları (gazete, reklam, televizyon, sosyal ağlar) aktif bir biçimde kullanılmalıdır.
- Bireylerin Suriyeli sığınmacıların ülkemize göç etmeleriyle birlikte yerel halkın gelen kitleyi benimseme noktasında düşüncelerinin düzenli aralıklarla değerlendirilip durum tespiti yapılması gerekmektedir. Durum tespiti yapılmasının ardından bu konunun olumlu düşüncelere dönüşmesi adına çalışmalar yapılmalıdır.
- Suriyeli sığınmacı gençlerle sosyal hizmet uzmanları ve Rehberlik Araştırma Merkezleri'nde çalışan meslek elemanları özel olarak ilgilenerek gelecek yönlendirmesi ve bilinçli genç kitle oluşumu hedeflenmelidir.
- Suriyeli sığınmacıların bulunduğu mahallelerde mahalle muhtarları tarafından hanelerin kaynaşması adı altında gerekli kaynaştırma çalışmalarının yürütülmesi için muhtarlar ödevlendirilmelidir.
- Sığınmacı aileler ile yerel halkın kaynaşması adına Koruyucu Türk aileleri oluşturulup ilişkilerin geliştirilmesi için özendirme çalışmaları yapılmalıdır. Bu sayede yabancısı oldukları ülkede aile dostları edinebilme fırsatları olabilmekte ve uyum sağlama süreleri hızlanmaktadır.
- Sığınmacı politikaların gidişatına bakıldığında sığınmacıların büyük oranda Türkiye'de kalmaya devam edeceği düşünülmektedir. Ülkenin gelecek kalkınma planlarında sığınmacıların ihtiyaçlarına binaen sorunları hakkında kısa ve uzun vadede daha sistematik bir biçimde işleyişlerin oluşturulacağı plan ve programlar üretilmelidir.
- Ülkemize her geçen gün sayıları artmakta olan sığınmacılara yönelik çalışmaların daha hızlı yürütülebilmesi için sosyal hizmet uzmanı, psikolog, sosyolog, hekim, hemşire gibi her türlü tedbirin anında ve hızlı gerçekleştirileceği meslek elemanlarının sayısı ve ekiplerin sürekli kendilerini yenilemesiyle kalitesi arttırılmalıdır.

Kaynaklar

Akın, F. (2016). Suriye Savaşının Gölgesinde Göç ve mülteci Sorunu. https://www.academia.edu.tr. Erş. Tr. 20.10.2016

Beter, Ö. (2006). Sınırlar Ötesi Umutlar. Ankara. Sabev Yayınları No:15.

Bildik, T. (2013). Ölüm, kayıp, yas ve patolojik yas. *Ege Tıp Dergisi*, 52(), 223-229. Erişim: file:///C:/Users/asus/Desktop/5000158252-5000266316-1-PB.pdf.

Demirbaş, H. & Bekaroğlu, E. (2014). Evden Uzakta Olmak: Sığınmacıların/Mültecilerin Psikolojik Sorunları ve Alınacak Önlemler. *Kriz Dergisi 21 (1-2-3): 11-24.* Erişim: http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/21/2081/21561.pdf.

Deniz, T. (2014). Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye. *Tsa Dergisi*, 175-204. Erişim: http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tsadergisi/article/view/5000146799/5000133962.

Durgel, E. & Yağmurlu, B. (2014). Türk Göçmen Ailelerde Sosyalleştirme Hedefleri ve Ana Babalık: Okul Öncesi Döneme Detaylı Bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, 17(34), 3-12. Erişim: http://www.turkpsikolojiyazilari.com/PDF/TPY/34/1.pdf.

Eroğlu, E. C. & Taşkıran, R. (2002). Sığınma Hakkı ve Mültecilerin Durumu. *Türkiye Barolar Birliği Dergis,105-128*. Erişim: http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2002-20021-801.

Geçici Koruma Yönetmeliği, (2014). T.C. Resmi Gazete, 29153, 22 Ekim 2014. Erişim: www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15.htm.

İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği. (2014). *Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu.* http://istanbul.mazlumder.org/tr/main/yayinlar/yurt-ici-raporlar/3/mazlumder-kamp-disinda-yasayan-suriyeli-kadin/1116 Erş. Trh. 20.10.2017

Kağıtçıbaşı, Ç. (2014). Kültürleşme ve Aile İlişkileri. *Türk Psikoloji Yazıları*, 17 (34), 120-127. Erişim: http://www.turkpsikolojiyazilari.com/PDF/TPY/34/8.pdf.

Kaya, İ. & Yılmaz E. (2015). Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu ve Yükümlülükleri. SETA yayını. SETA Yayınları 55 I. Baskı: 2015 ISBN: 978-605-4023-60-8, İstanbul

T.C Nevşehir Valiliği İl İnsan Hakları Kurulu. (2016). *Geçici Koruma Altındakiler, Sığınmacılar, Göçmenler ve Mülteciler Raporu.* file:///C:/Users/Casper/Downloads/rapor_ valilik.pdf Erş. Trh. 29.10.2017

Türk, G. D. (2016). Türkiye'de Suriyeli Mültecilere Yönelik Sivil Toplum. Marmara İletişim Dergisi / Marmara Journal of Communication • Yıl / Year: 2016 • Sayı / Issue: 25ss/pp. 145-157

Uluslararası Af Örgütü. (2014). *Hayatta Kalma Mücadelesi / Türkiye'deki Suriye'den Gelen Mülteciler. https://www.amnesty.org/download/Documents/208000/ eur440172014tr. Erş. Trh: 18.10.2017*

Uluslararası Af Örgütü. (2009). *Dünya İnsan Haklarının Durumu.* İstanbul. https://www.amnesty.org/en/documents/pol10/4800/2017/tr/.

Ünal, S. (2014). Türkiye'nin Beklenmedik Konukları: Öteki Bağlamında Yabancı Göçmen ve Mülteci Deneyimi. Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks, ZfWT Vol. 6, No. 3 (2014), http://dieweltdertuerken.org/index.php/ZfWT/article/viewFile/643/643

Erdoğan, M., Kavukçuer, Y. & Çetinkaya, T., (2017). Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Mültecilere Yönelik Medya Algısı. *Özgürlük Araştırmaları Derneği Yayını*, 5, Ankara. Erişim: http://ozgurlukarastirmalari.com/pdf/rapor/OAD_c2lGWsK.pdf.

İnternet Kaynakları

http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php. Erişim Tarihi: 01.10.2017.

http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik.

http://www.goc.gov.tr/icerik6/2016-turkiye-goc-raporu yayinlandi_363_377_10625_icerik

Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Düzce'deki Mültecilerin Toplumsal Uyumda Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Dr. Öğr. Üyesi Emel COŞKUN*
Dr. Öğr. Üyesi Çetin YILMAZ**

Özet

Bu çalışma Düzce ilinde yaşayan Iraklı mültecilerin toplumsal yaşama uyumda yaşadıkları sorunları toplumsal cinsiyet perspektifinden incelemektedir. Bu sorunların çözümüne dair kamu ve sivil toplum tarafından geliştirilen çözüm önerileri hak temelli bir sosyal hizmet yaklaşımı açısından değerlendirilmekte ve bazı politika önerileri sunulmaktadır. Bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş ve kartopu yöntemi ile görüşülenlere ulaşılmıştır. Halen devam etmekte olan ampirik bir araştırmanın ön bulgularını konu alan bu makale toplam altı kadın mültecinin yanı sıra Düzce Valiliği ve İl Göç İdaresi çalışanları ile görüşmelere ve eğitim, sağlık ve kültürel alanda çeşitli kamu kuruluşlarının faaliyetlerinin araştırılmasına dayanmaktadır. Bu araştırmayla hem mültecilerin topluma uyumda yaşadıkları sorunları görünür kılmak hem de sosyal hizmetlerde politika yapımına katkıda bulunmak hedeflenmiştir.

Giriş

Türkiye 1990'lardan itibaren göçmenler ve mülteciler için hedef ve transit bir göç ülkesi haline gelmiştir. Üç farklı göç akımından bahsedilebilir; Avrupa hayali ile Türkiye'ye gelen transit göçmenler, çevre ve daha uzak ülkelerden çalışma amacıyla gelen kağıtsız (izinsiz giriş, ikamet ve çalışma) göçmenler ile mülteciler (İçduygu ve Kirişçi, 2009). Özellikle Suriye'deki savaştan kaçan mültecilerin sayısı 3,2 milyonu aşmıştır. Mülteciler hem ekonomik hem siyasi hem de toplumsal anlamda önemli etkileri olan gruplardır ve gittikçe daha fazla sayıda göç araştırmasının da konusu olmaktadır.

Türkiye'de İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) tarafından "şartlı mülteci" (mülteci) ve "geçici koruma altındakilerin" ikameti için belirlenen uydu kent sayısı bugün 60'tan fazladır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) Madde 82-1'e göre mülteciler güvenlik, toplum düzenini sağlamak ve büyük şehirlerde yığılmayı önlemek için sadece uydu şehirlerde ikamet edebilmektedir (YUKK, 2014). GİGM tarafından uluslararası koruma başvurusunda bulunan Suriye dışından mültecilerin ve geçici koruma altında Suriyelilerin gönderildiği illerden birisi de Düzce'dir.

Düzce ilinde büyük kısmı Irak, Suriye ve Afganistan'dan olmak üzere yaklaşık 7 bin mülteci ikamet etmektedir. Düzce İl Göç İdaresi Müdürlüğü ile yapılan ön görüşme hem mültecilerin yaşadıkları sorunların çözümü hem de idarenin bu konuda alacağı önlemler açısından sistematik bir araştırma yapılmasına ihtiyaç olduğunu göstermiştir. Özellikle gündelik yaşamda ve eğitim, sağlık alanındaki kamu kurumlarıyla ilişkilerinde karşılaştıkları

* Düzce Üniversitesi
** Düzce Üniversitesi

zorluklar mültecilerin yaşamlarını olumsuz etkilemektedir. Bu araştırma Düzce'deki mültecilerin toplumsal yaşama entegrasyon sürecinde karşılaştıkları zorluklara ve uyum stratejilerine odaklanmaktadır. Düzce'de mültecileri konu alan sosyal hizmetler bağlamında sistematik bir araştırma henüz yapılmamıştır.

Özellikle savaştan kaçan Suriyelilerin 2011 yılında Türkiye sınırlarını geçmeye başlaması ile mülteciler üzerine Türkiye'de yapılan araştırmaların sayısı hızla artmaktadır. Bu alandaki araştırmalar AFAD gibi kamu kurumları tarafından yapılan durum tespit raporları (AFAD, 2014) ya da sivil toplum örgütleri tarafından yapılan ihtiyaç analizi ve raporlama (Biner ve Soykan, 2016; Kaya, 2016) faaliyetlerinde yoğunlaşmaktadır. Bu anlamda göçmenlerin sorunlarına ve politika yapımına odaklanan akademik araştırma sayısı oldukça azdır (İçduygu, 2015; Erdoğan, 2015; Güney ve Konak, 2016; Jessen, 2013). Özellikle toplumsal cinsiyet perspektifiyle yapılan araştırmalar ise çok daha azdır. Nitekim genellikle erkekler ile birlikte hareket ettikleri varsayılan kadın mültecilerin deneyimleri erkeklerden farklı olarak toplumsal cinsiyete duyarlı süreçleri kapsamaktadır (Freedman, 2008, 2009). Türkiye'de de AFAD tarafından sadece kadınları kapsayan "Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar" (2014) raporu konunun önemine dair çalışmaların arttığını göstermektedir. Son dönemde Kıvılcım (2016) tarafından yapılan nadir araştırmalardan biri ise mülteci kadınların Türkiye'de kalış süresinde karşılaştıkları toplumsal cinsiyet temelli zorlukları göstermektedir. Bu çalışma da Düzce ilinde yaşayan Iraklı mültecilerin toplumsal yaşama uyumda yaşadıkları sorunları toplumsal cinsiyet perspektifinden incelemektedir.

Kavramsal Çerçeve

Birleşmiş Milletler 1951 Cenevre sözleşmesine göre mülteci "ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan ve korkusu nedeniyle geri dönemeyen veya dönmek istemeyen kişi" olarak tanımlanmaktadır (UNHCR, 2016a). Sığınmacılar ise mültecilere benzer koşullardan dolayı ülkesinden kaçmaya zorlanan ve halen mülteci başvurusu devam eden kişidir. Türkiye'de 2014 yılında yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile bu tanımların karşılığını "şartlı mülteci" ve "geçici koruma sahibi" kişiler olarak görebiliriz. Nitekim Türkiye 2014 yılında coğrafi çekince ile imzaladığı Cenevre Sözleşmesi'ni ve dolayısıyla uluslararası mülteci rejimini kendi koşulları ile kabul etmiştir ve Avrupa Birliği dışından gelen sığınmacılara mülteci statüsü vermemektedir. Türkiye'de Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) çerçevesinde 4 farklı mülteci/sığınmacı statüsü bulunmaktadır; Mülteci, Şartlı Mülteci, İkincil Koruma ve Geçici Koruma. Bu kavramlardan 'mülteci' sadece Avrupa ülkelerinden gelen mülteci/sığınmacıları tanımlarken, 'şartlı mülteci' Avrupa ülkeleri dışından Türkiye'ye gelen, üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar Türkiye'de kalmasına izin verilen mültecilere referans vermektedir. Bu araştırma ise öncelikli olarak 'ikincil koruma' yani Türkiye'nin coğrafi çekincesinden dolayı mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen ancak benzer tehditler altındaki mültecileri tanımlamaktadır. Bu araştırmamızın da konusunu oluşturan bu kişiler Türkiye'de Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne (BMMYK) uluslararası koruma başvurusunda bulunarak üçüncü ülkeye yerleştirilmeyi beklemektedirler. 'Geçici koruma'

statüsündekiler ise yine mülteci tanımına giren Suriyelilere referans vermektedir. Bu yasal tanımlamaları da hafızada tutarak bu çalışmada İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin "Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma olanaklarından yararlanma hakkı" (Mad. 14) olduğu hükmüne dayanarak bir çatı kavram olarak 'mülteci' terimi kullanılmaktadır.

Türkiye'de Mültecilere Yönelik Sosyal Hizmetler

1983 yılında yürürlüğe giren 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanununa göre sosyal hizmetler "kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütününü" olarak tanımlanmaktadır. Türkiye'de yeterliliği tartışılan sosyal hizmetler, göçmenler ve mülteciler söz konusu olduğunda çok daha yetersiz kalmaktadır (Çoşkun, 2017).

Mülteci olarak yaşamak başlı başına birçok psiko-sosyal sorunu beraberinde getirmektedir. Mültecilerin, karşılaştıkları psiko-sosyal sorunları göç öncesi, göç süreci ve göç sonrası olmak üzere üç düzeyde incelemek mümkündür. Birçok mülteci ülkesini terk etmeden önce tecavüz, işkence, tutukluluk, savaş, soykırım gibi travmatik olaylara maruz kalmaktadır. Göç sırasında gidilen yol, süre, zorlu yaşam koşulları, şiddet, kamp hayatı, aile ve akrabalık bağlarının çözülmesi gibi travmatik olaylar mültecileri etkilemektedir. Göç sonrasında ise; mültecilik statüsündeki belirsizlik, işsizlik, barınma, sağlık, eğitim gibi en temel insani hizmetlere erişmede yaşanan zorluklar, dil öğrenme, sosyal ve kültürel uyum sorunları, sosyal destek ağlarının parçalanması, geleceğe dair belirsizlikler en sık rastlanan sorunlardır (Demirbaş ve Bekaroğlu, 2013). Türkiye'de de mülteciler bekleme sürelerinin uzamasıyla birlikte gündelik hayatlarını kendi başlarına sürdürme noktasında birçok sorunla karşılaşmaktadırlar. Mülteciler karşılaştıkları sorunları çoğunlukla kendileri çözmeye çalışmaktadır. Bu da Türkiye'de mültecilerin psiko-sosyal destek hizmetlerine erişmede sorunlar yaşadığını göstermektedir (Buz, 2005).

Türkiye'de mültecilere yönelik sosyal hizmetlerin kapsamlı, sistemli ve programlı hizmetler bütünü olduğunu söylemek oldukça güçtür. Bunun en önemli sebebinin Türkiye'nin bir 'geçiş ülkesi' olarak görülmesinden kaynaklandığı söylenebilir (Buz, 2008). Bunun yanı sıra, Türkiye'de sosyal hizmetlere erişimin bir 'sosyal hak' olarak görülmesinden öte bir 'hayırseverlik' temelinde yapılandırılmasının da mültecilere yönelik hizmetlerin örgütlenmesinde etkili olduğunu eklemek gerekmektedir. Hak temelli yaklaşım, sosyal hizmetleri 'hayır' için değil, kişilerin ve toplumsal grupların 'hakkı' olduğu için gerçekleştirir. Hak temelli yaklaşım, görev sahiplerini sorumluluklarını yerine getirmeleri, hak sahiplerini de haklarını talep etmeleri konusunda güçlendirir (Tufan, vd., 2009). Bir hak, sahibine, onu isteme, sahip olduğunda onu koruma ve ondan yararlanma gücü vermektedir. Dolayısıyla hak kavramı ve yetki arasında yakın bir bağlılık vardır. Hak sahibi bu yetkiyi kullandığı zaman karşı taraf için bir yükümlülük, bir ödev ortaya çıkmaktadır (Emini'den akt. Zengin ve Altındağ, 2016: 180). Türkiye'de de tüm dünyada 1980'li yıllarla birlikte meydana

gelen neo-liberal dönüşüme paralel olarak devletlerin sosyal sorunları çözmek için yerine getirmesi gereken sorumluluklar, 'refah karması' (*welfare mix*) anlayışı çerçevesinde piyasaya, sivil topluma ve dini kurumlara havale edilmektedir (Taşgın ve Özel, 2011).

Türkiye'de mültecilerin eğitim, sağlık, sosyal yardımlara erişme ve çalışma hakları -kimi kısıtlamarla birlikte- YUKK'de düzenlenmiştir. Mültecilerin ilköğretim ve ortaöğretim hakları faydalanma hakları vardır. Ancak bu bir zorunluluk olarak görülmemekte, aile isterse kullanılabilecek bir hak olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra, her hangi bir sosyal güvencesi olmayan ve ödeme gücü bulunmayan mülteciler, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası hükümlerine tabi kılınarak sağlık hakları güvenceye alınmıştır. Ayrıca mültecilerden ihtiyacı olanların sosyal hizmet ve yardımlara erişim hakları bulunmaktadır. Fakat mevzuatta güvence altına alınmış olmasına rağmen mültecilerin bu haklara erişimi kimi zaman çok da mümkün olmamaktadır. Özellikle sosyal hizmetlere ve yardımlara erişimde yaşanan sorunlar, bu hizmetlerin programlı ve sürekli bir şekilde sunulmaması mültecileri, özellikle de kadın ve çocuk mültecileri istismara açık bir hale getirmektedir.

Tüm bunların yanı sıra, Türkiye'de mültecilerin kırılganlığını (*vulnerability*) artıran en önemli konu barınma ihtiyacının güvenceye alınmamış olmasıdır. Mültecilerin barınma ihtiyacını kendilerinin karşılaması esastır. Sınırlı ekonomik imkanlara sahip mülteciler için barınma çoğu zaman büyük bir probleme dönüşmektedir. Mülteciler kendilerine gösterilen barınma ve kabul merkezinde ve belirli bir ilde ikamet etmek zorundadırlar ve kendilerinden istenilen sürelerde bildirimde (imza) bulunmak zorundadırlar.

İstihdamla ilgili düzenlemelere baktığımızda ise Türkiye'de mültecilerin çalışma hakkının 2003 yılında çıkarılan 4817 Sayılı 'Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun' ile düzenlendiği görülmektedir. Türkiye'de hem 'geçici koruma' hem de 'uluslararası koruma' kapsamındaki mültecilerin çalışma izni ancak uluslararası koruma ya da geçici koruma başvuru tarihinden altı ay sonra, işveren tarafından yapılabilmektedir. İşverenlerin yabancı çalıştırmak için 492 Sayılı Harçlar Kanunu hükümlerince 'çalışma izni harcı' ödemek zorunda olması, işverenleri yabancı işçi çalıştırma konusunda isteksiz davranmaya itmektedir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) rakamlarına göre Türkiye'de 2015 yılı itibariyle 64 bin 547 yabancıya çalışma izni verilmiştir. Fakat bu rakamın gerçek durumu yansıtmaktan oldukça uzak olduğu görülmektedir, çünkü Türkiye'de sadece 600 bin Suriyeli'nin kayıt dışı istihdam edildiği tahmin edilmektedir (Kaygısız, 2017). Her ne kadar YUKK çalışma izni başvuru sürecini kolaylaştırmış olsa da hem sektörel hem de iş yeri bazlı kısıtlamalar mültecilerin çalışma iznine erişimlerini zorlaştırmaktadır (Coşkun, 2017). Örneğin, 11 Ocak 2016 tarihinde yürürlüğe giren 'Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik' çerçevesinde getirilen 'istihdam kotası' Suriyeli mültecilerin çalışma iznine erişimlerini engellemektedir. Nitekim Yönetmeliğin 10. Maddesi, çalışma iznine başvurulan iş yerinde 'yabancı' işçi sayısının o iş yerinde çalışan vatandaş sayısının yüzde onunu geçemeyeceğini vurgulamaktadır. ÇSGB (2016) verileri 2015 yılında 280'i kadın, 3.739'u erkek olmak üzere toplamda 4.019 Suriyeli mültecinin çalışma izni

aldığını göstermektedir. Rakamın bu derece az olması mültecilerin emek piyasasıyla enformel bir şekilde eklemlendiklerini kanıtlar niteliktedir.

Bu yasal düzenlemeler ve kısıtlı sosyal hizmetler bize Türkiye'deki mültecilerin yaşam koşullarını belirleyen yapısal sorunlar hakkında bilgi vermektedir. Bu yapısal çerçeve bize Düzce ilindeki mültecilerin yararlanabileceği mevcut yasal süreçler hakkında da bilgi vermektedir.

Yöntem

Düzce'deki uluslararası koruma altındaki mültecileri ele alan bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler kullanılmaktadır. Bu yöntem özellikle mülteciler gibi dezavantajlı gruplarla çalışmalarda görüşülenlerin perspektiflerini doğrudan yansıtmak için tercih edilen bir yöntemdir. Hâlâ devam eden projede toplam 20 mülteci ile görüşme hedeflenmektedir. Düzce'de ikamet eden uluslararası koruma ve geçici koruma altındaki kişiler, mülteciler araştırmanın birincil görüşülenlerini oluşturmaktadır. Kadın ve erkek mültecilerin yanı sıra farklı mesleklerden Düzce'de yaşayan yerli halk, esnaf, mültecilerin iletişim kurdukları kamu kurumlarında çalışanlar (örn. Valilik çalışanları, öğretmenler, sağlık çalışanları) da araştırmaya dahil edileceklerdir. Görüşülen kişilere şehirde kurdukları sosyal ağları aracılığıyla ve kartopu yöntemi ile yani görüşülen kişilerin referansları ile diğer görüşmecilere ulaşılmıştır. Mülteci gruplar arasında özellikle kadınların daha kırılgan bir konumda olduğu kabulüyle öncelikle kadınlarla görüşmelere ağırlık verilmiştir ve yalnız ya da çocuklarıyla yaşayan altı kadınla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Etik kaygılardan dolayı görüşülenlerin kimlik bilgilerini açık edecek isim, soy isim, ikamet adresi ya da benzer bilgiler sorulmamış ya da bu bilgilere yer verilmemiştir. Bu makalede takma isimler kullanılmıştır. Ayrıca görüşülenler için hassas ya da onlara travma yaşatacak sorular sorulmamaya özen gösterilmiştir. Görüşülenlere araştırma konusunda gerekli açıklamalar yapılarak, tamamen gönüllülük esasına dayalı olduğu hatırlatılmış ve onayları alınmıştır. Görüşmecilerin kendilerini rahat hissedecekleri mekanlarda, evlerinde ya da dışarıdaki kafelerde tercüman aracılığıyla söyleşiler yapılmıştır.

Bulgular

Araştırmamız kapsamında toplam altı kadınla, Valilik bünyesindeki Kardeşlik Akrabalık ve Dostluk İletişim Merkezi'nden (KADİM) ve İl Göç İdaresi'nden yetkililerle görüşülmüştür. Kamu kurumlarındaki yetkiler Düzce'de mültecilere yönelik İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü ve Gençlik Merkezi Spor İl Müdürlüğü tarafından Türkçe dil eğitimi, meslek edindirme kursları ve sosyal ve kültürel ve faaliyetler düzenlendiğini belirtmişlerdir. KADİM, ekonomik durumu kötü olan mültecileri, alanda çalışan sivil toplum örgütlerine -İHH, Beşir, Biz Büyük Bir Aileyiz, Erdemliler Derneği- yönlendirerek bir eş güdüm sağlamaya çalışmaktadır.

Görüşülen kadınların yaşları 23 ile 46 arasında değişmektedir, eğitim düzeyleri ilkokul ve ortaokul düzeyindedir, bir kişi de lise mezunudur. Görüşülen toplam altı kadından dördü dul, boşanmış ya da eşinden ayrı yaşamaktaydı, bir görüşülen hiç evlenmemiş, bir kişinin eşi ise

yurt dışında idi. Tek başına yaşayan bir görüşülen hariç diğerleri çocukları, torunları ya da aile üyeleriyle birlikte yaşamaktaydı. Türkiye'de kalış süreleri 1,5 yıl ile 5 yıl arasında değişen görüşülenlerin sadece ikisi iyi derecede Türkçe konuşmaktaydı. İş deneyimi olarak üç kadın kuaför olarak çalışma deneyimleri olduğunu, içlerinden birisi ise Irak'ta meslek kursuna gittiğini söylemiştir. Türkiye'de yaptıkları işleri sorduğumuzda ise temizlik, istek üzerine evde kuaförlük ve tatlı atölyesinde çalışmak gibi geçici işlerde çalıştıklarını söylemişlerdir. Özellikle küçük bebekleri olan kadınlar herhangi bir işle uğraşamamaktadır.

Görüşülenlere Türkiye'ye gelme sebepleri sorulduğunda özellikle toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve zulmün ön plana çıktığı görülmektedir. Araştırmalar toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin kadınların göç kararlarında ve sonrasındaki süreçlerde merkezi bir rol oynadığını göstermektedir (Morokvasic 1991; Lutz 2010; Kofman et al. 2000). Benzer şekilde toplumsal cinsiyetle ilişkili zulüm ve eziyet çoğu kadının göçe zorlasa da yerel otoritelerin kadınları genellikle siyasi mülteciler olarak görmediklerini (Cawley, 1997; Spijkerboer, 1994; Freedman, 2015) ancak toplumsal cinsiyete dayalı zulüm genellikle diğer eziyet ve zulümlerin devamı olduğu ve savaş dönemlerinde özellikle kadınların tecavüz gibi araçlarla etnik temizliğin hedefi ya da doğrudan şiddetin hedefi olduğunu göstermektedir (Cockburn, 2004). Nitekim toplumsal cinsiyetle ilişkili zulüm toplumsal cinsiyete dayalı şiddetten ve toplumsal cinsiyet rollerinden kaçış, çocuk bakımı sorumluluğu, zorla evlendirme ya da kadın sünneti gibi kadına yönelik şiddetin bir sonucu olabilmektedir. Nitekim bizim görüşmelerimizde de iki kadın kocalarından ve ailelerinden gördükleri şiddetten dolayı, bir kişi ise dul olarak yaşamanın güçlüğünden dolayı ülkelerini terk ettiklerini ifade etmişlerdir. Örneğin Zeynep (30) ve Cemile (46) ailesi ve kocasıyla sorunlar yaşadığını, Irak'a geri dönerse öldürüleceğini söylemiştir. Çocuklu kadınlar ise özellikle Irak'ta devam eden çatışmalı ve istikrarsız ortamda çocuklarının geleceğinden endişe ettiklerini ve iyi bir hayat kurmak için Irak'ı terk ettiklerini söylemişlerdir. Lina (34) ve Dilan (32) ise çocuklarının geleceğinden endişe ettiklerini söylemişlerdir. Görüşülenler gelmeden önce Türkiye hakkında bilgi sahibi oldukları ya da aile üyelerinden birisinin burada olduğu söylemişlerdir. Türkiye'yi tercih etme sebepleri ise hem yakın olması hem de burada Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) aracılığıyla uluslararası korumaya başvurma ve üçüncü ülkeye yerleştirilme imkanı olmasıdır.

Uydu Kente İlk Geliş

Ankara'da BMMYK Ankara ofisine ya da ASAM'a başvuru yaptıktan sonra uydu kent olarak Düzce'ye gönderildiklerini söyleyen görüşülenlerin şehre geldiklerinde neyle karşılaşacaklarını bilmedikleri anlaşılmaktadır. Beş yıldır Düzce'de yaşayan Lina (34) Düzce'ye yönlendirmelerini şöyle açıklamaktadır:

> Hemen başka bir ülkeye gitmeyi bekliyorduk ama gidemedik. Zaten hâlâ buradayız. Bize üçüncü ülkeye gidebilirsiniz dediler ama ne kadar süreceğine dair bilgi vermediler. Orada valilik size yardım eder dediler o kadar, başka bir şey demediler.

Kocası ve çocuklarıyla birlikte Düzce'ye gelen Lina, yardım almak için önce Valiliğe başvurmadıklarını, kocası ailevi sebeplerden dolayı Irak'a döndükten sonra ise başvurmaya utandığını söylemiştir. Neden utandığını sorduğumuzda ise "Allah var" diyerek kaderci bir

karşılık vermiştir. Mültecilerin Düzce'ye geldiklerinde ilk irtibat noktasının İl Göç İdaresi olduğu anlaşılmaktadır. İl Göç İdaresi'nde karşılaştıkları tercümanlardan, burada yaşayan tanıdıklarından ya da genel olarak Iraklı topluluk üyelerinden ilgili kamu kurumlarla ilgili bilgi ve ev bulma konusunda bilgi ya da yardım almaktadırlar. Özellikle ilk günler mülteciler için çok önemlidir. Düzce'ye geldiğinde ilk gün sokakta kaldığını söyleyen Cemile (46) daha sonra bir hafta boyunca ona yardım eden Iraklı bir ailenin evinde kaldığını söylemiştir.

> Bir tercüman var, o bana çok yardım etti, iş buldu bana tek odalı küçük bir ev buldular, battaniye getirdiler. Çalıştım ama daha sonra çok hasta oldum. İki ay evin faturasını ödeyemedim, elektrik eksildi. Kar var, çok hasta oldum, insanlar bana yardım ettiler, hem Türk hem Iraklılar. Onları aradım, ziyarete geldiler, baktılar, durum çok kötüydü, beni acile aldılar, ilaç aldılar, elektrik faturasını ödediler, açtılar soba taktılar.

Cemile, daha sonra durumu kötüleştiğinde etrafındakilerin ve İl Göç İdaresi'ndekilerin önerisi ile Valiliğe gittiğini, daha sonra Sosyal Yardımlaşma Dayanışma Vakfı'ndan (SYDV) geçici bir maddi destek aldığını söylemiştir. Düzce'ye ilk gelişte akraba, aile ve topluluk bağlarının mültecilerin yeni bir yaşam kurmalarında çok önemli olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin Zeynep (30) ve Bibi (24) aileden birisi Düzce'de olduğu için ilk geldiğinde hiçbir zorluk yaşamadıklarını söylemişlerdir. Eşi ve çocuklarıyla birlikte gelen Lina ise eşinin bir camide Iraklılarla tanıştığını ve onlar aracılığıyla ev, iş bulduğunu söylemiştir. Görüşülenlerin deneyimleri, Türkçe bilmedikleri için tercümanlar ve Arapça konuşan toplulukla ilişkilerinin şehre ilk gelişlerinde önem kazandığını göstermektedir.

Geçim Sorunları ve İş Bulma Olanakları

Düzce'de de hem bürokratik işlemlerin zorluğu ve 'yabancı' işçi çalıştırma kotaları hem de işverenlerin fazla masraftan kaçınmak için sigorta yapmama eğilimi mültecilerin güvencesiz ve geçici işlerde çalışması sonucunu doğurmaktadır. Burada KADİM'in göçmen ve mültecilerin mevsimlik işçi olarak çalışması için İŞKUR, Ensar-Muhacir Derneği ile ortak çalışma yaptığını not düşmek gerekmektedir. Düzce'deki mültecilerin çalıştıkları işlere bakıldığında erkeklerin inşaatlarda, boya-badana ve tarım işçiliği gibi günlük işlerde yevmiyeli olarak çalıştıkları, kadınların ise temizlik ve imalat atölyelerinde düşük ücretli ve geçici işlerde çalıştıkları gözlemlenmektedir.

Araştırma kapsamında görüşülenlere Düzce'de nasıl geçindiklerini sorduğumuzda bir kişi hariç diğer görüşülenler düzenli çalıştıkları bir işleri olmadığını ve buldukları işlerde kötü çalışma koşulları, sağlık sorunları veya cinsel taciz gibi sebeplerle uzun süre çalışamadıklarını ifade etmişlerdir. Düzensiz yapılan işler olarak temizlik, atölyede çalışma ve kuaförlük olarak öne çıkmaktadır. Haftada bir gün işyeri ve apartman temizliği yapan Cemile, geçim için iki torunu ve kendisi için Kızılay Kart'tan aldıkları aylık 120 Lira ve etraftakilerin yardımı ile geçindiklerini söylemiştir[1]. Hiçbir geliri olmayan Zeynep (30) de yeni Kızılay Kart aldığını ancak kira ve faturaları karşılamak için bu paranın yetmeyeceğini ve görüştüğümüzde bir

[1] Kızılay Kart, Yabancılara Yönelik Sosyal Uyum Yardım Programı (SUY) çerçevesinde AB tarafında finanse edilmekte ve Türk Kızılayı, Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Dünya Gıda Programı (WFP) iş birliğiyle uygulanmaktadır. SYDV tarafından ihtiyacı olan mültecilere dağıtılan Kızılay Kart'a her ay fert başına 120 lira yüklenmektedir.

tatlıcı fabrikasında iş bulduğunu söylemiştir. Daha önce bir şirkette çay ocağında çalıştığını ve temizlik yaptığını söyleyen Zeynep önceki işinden Türkçe bilmediği için ayrıldığını, bunun sebebinin ise patronun cinsel tacizi olduğunu söylemiştir. Yalnız yaşadığı için özellikle Iraklı topluluktan erkekler tarafından rahatsız edildiğini söyleyen Zeynep, iş ararken tacize uğradığını şöyle ifade etmiştir: "Bir adam var, iş istedim, bana iş bul dedim, o da bana kız bul dedi. Ona bulamam dediğimde de sen varsın ya dedi."

Irakta kuaförlük kursu alan ve bu mesleği yapmak istediğini söyleyen Dilan da kuaförlerde iş bulamadığını, bu yüzden evde kuaförlük yaptığını söylemiştir. Genelde Iraklılardan oluşan müşterilerinin olduğunu ve haftada iki ya da üç müşterisinin olduğunu söyleyen Dilan, sağlık sorunlarından dolayı ağır bir işte çalışamadığını şöyle ifade etmiştir:

> Denedim, bir tatlı fabrikasında çalışmaya başladım. Üç hafta çalıştım dayanamadım, çok hasta oldum ve aldığım para hep doktora gitti. Sabah 7 akşam 6 çalışıyorduk. Sabah saat 10'da, bir de öğleden sonra 3'te 10 dakika mola, ayrıca 15 dakika yemek molası veriyorduk. Hep ayakta duruyorduk, sadece el hareketi yapıyorduk, şeker dolduruyorduk. Benim sırtımda rahatsızlık var, dayanamıyordum. Şimdi ancak evde çalışabilirim. Çalıştığım zaman yaşayabilirim ama çalışmadığım zaman param yok ki en büyük sıkıntı o. … Burada sadece Kızılay Kart alıyorum, 500 TL kira ödüyorum. BM'ye faks gönderiyorum, bazen ASAM'a gönderiyorlar ama oradan da bir şey yok (Dilan, 32).

Lina da benzer şekilde yeni aldığı Kızılay Kart dışında hiçbir geliri bulunmadığını, on aydır kocasının yurtdışından gönderdiği kısıtlı para ile geçimi sağlamaya çalıştığını belirtmiştir. Görüşülenlerin temel ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli gelire sahip olmaması, barınma ve beslenme gibi yaşam koşullarını da kötü etkilemektedir. Nitekim görüşülen kişilere en fazla yaşadıkları sorunları sorduğumuzda barınma gibi temel ekonomik ihtiyaçlarından, sağlık hizmetlerine erişimden ve psikolojik destek ihtiyacından bahsetmişlerdir.

Barınma ve Yaşam Koşulları

Düzce'deki mültecilerin barınma koşullarının kötü olduğu gözlemlenmektedir. Bu durumu kamu kurumlarında görüşülenler de sık sık dile getirmiştir. Barınma olanakları şehir merkezinde ve İl Göç İdaresi'nin olduğu mahallede yoğunlaşmaktadır. Bunun sebebi mültecilerin iki haftada bir İl Göç İdaresi'nin ofisine giderek imza atma zorunluluğu ve yol parası vermek istememeleridir. Düzce'deki görüşülenlerin yaşam koşullarına baktığımızda büyük kısmının kent merkezinde, depremden etkilenmiş hasarlı binalarda ya da şahısların kendileri için yaptıkları kötü durumdaki geçici konutlarda kaldıkları görülmektedir. Yol parası vermemek için şehirde kalan mültecilerin barınma ile ilgili sorunları yüksek kiralar, evlerin kötü durumu ve faturaları ödeyememe riski olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin oldukça rutubetli bir evde elektrik sobası ile ısınmaya çalışan Zeynep her ay 500 TL kiranın yanı sıra 100-150 TL elektrik faturası ödemektedir. "Güneş olunca dışarı çıkıyorum, … yürüyüş ve spor yapıyorum" diyen Zeynep düzenli tek gelirinin Kızılay'dan alacağı 120 TL'lik aylık maddi destek olacağını söylemiştir. Astım hastası olan Lina (32) ise dört çocuğu ile birlikte oldukça rutubetli bir evde kalmaktadır. Özellikle yağmur yağdığında nem yapan evde kömür sobası ile ısınmaya çalıştıklarını söyleyen Lina, evin yıkılmak üzere olduğu için ev sahibinin

onların güvenlikleri için çıkmalarını istediğini ve yeni ev aradıklarını söylemiştir. Kirayı ödeseler bile doğalgaz ve elektrik faturalarını ödemek de bir sorun haline gelmektedir.

Düzenli gelirleri olmayan mültecilerin, yeterli gıda alamamak gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamadıkları anlaşılmaktadır. "Bazen aç kalıyoruz, o en büyük sıkıntı" diyen Cemile, belediyeden ya da valilikten düzenli yardım ya da market çeki almadıklarını ancak Ramazan'da bir kere gıda yardımı aldıklarını, bir defa da SYDV'den maddi yardım aldığını söylemiştir. Bu durum ihtiyaç içindeki mülteciler ile SYDV gibi kamu kurumları arasında düzenli iletişimin ve maddi desteklerin yeterli olmadığını göstermektedir. Nitekim Düzce Valiliği bünyesinde kurulan KADİM'in yönlendirmesi aracılığıyla mültecilerin yardım aldıkları çeşitli sivil toplum örgütleri -İHH, Beşir Derneği, Biz Büyük Bir Aileyiz Derneği, Erdemliler Derneği- bulunmaktadır.

Sağlığa Erişimde Tercüman Engeli

Temel ihtiyaçlar arasında sağlık hizmetlerine erişim de önem kazanmaktadır. Nitekim savaşın travmasından ya da eşlerinin zulmünden kaçan mültecilerin, içinde yaşadıkları kötü barınma, beslenme ve çalışma koşullarının da etkisiyle ortalama bir vatandaştan daha sık sağlık hizmetlerine erişim ihtiyacı duydukları söylenebilir. Sağlık konusunda mültecilerin hepsinin sosyal güvenlik sistemine kayıtlı olmadıkları ve mahallelerdeki sağlık ocaklarından ziyade devlet hastanesine gittiklerini belirtmek gerekir.

Geçici kimlik numaraları ile ücretsiz muayene olabilseler de görüşülenlerin tercüman ve ilaç masrafından dolayı sağlık hizmetlerine erişemedikleri anlaşılmaktadır. Arapça konuşan tercümanların hasta başına 20-30 TL ücret aldıkları söylenmektedir. Düzce'deki tercüman masrafını sürekli karşılayamadığı için görüşülenler ya doktora gitmemekte ya da başka yöntemlere başvurmaktadır. Örneğin bir görüşülen tercüman ücretinden dolayı Ankara'ya giderek BMMYK ile çalışan bir STÖ olan Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği'nin (ASAM) ücretsiz muayenehanesinde göğüs ağrıları için doktora göründüğünü, akciğer filmi çekildiğini, ayrıca psikologla görüştüğünü söylemiştir. Yol ücreti ASAM tarafından karşılanan bu kişi muayene ücreti vermese de yaklaşık bir aylık reçetesini henüz eczaneden alamamıştı. Benzer şekilde bir başka görüşülen ise haftada bir defa Bolu'daki ASAM'a giderek oradaki psikologla görüştüğünü söylemiştir. Hem kendisinin hem de çocukların psikolojik desteğe ihtiyacı olduğunu vurgulayan Cemile bu desteğin önemini "Orada birisi beni dinliyor" sözleriyle ifade etmiştir. Görüşülenlerin, tercüme parası vermemek için hastaneye gitmediği, bazen de Arapça tercümana ihtiyaç duyduklarından her an randevu alamadıkları anlaşılmaktadır. Nitekim Bibi (24) çok rahatsız olduğu zaman tercümanın işi olduğunu ve o gün doktora gidemediğini söylemiştir. Dilan da sağlık ile ilgili sorununu şöyle aktarmıştır:

> Devlet hastanesine gittim, ücretsiz muayene oldum ama ilacı parayla alıyorum. Hastane genel olarak sorunlu. Tercüman parası ve ilaç parası vermem gerekiyor. Sürekli ilaç almam gerekiyor, bazen pahalı geliyor. Bazen çocuğum yardım ediyor ama doktor için tercüman gerekiyor.

Temel sağlık sorunlarının çözümünde mültecilerin ücretsiz tercümanlık ve ilaca erişiminin çok önemli olduğu anlaşılmaktır. Türkçe bilmedikleri için nasıl randevu alacakları hususunda ve diğer işlemlerde başkalarına bağımlı kalmakta, bu da onların fahiş fiyatlarla bu hizmetlere erişimini beraberinde getirmektedir. Aile ve akrabalık gibi dayanışma ağlarından yoksun olan mülteciler için basit masraflarını karşılamak bile bir sorun halini almaktadır.

Görüşülenlere herhangi acil bir durumda kimlerden yardım istedikleri sorulduğunda genellikle çevrelerindeki arkadaşlarını aradıklarını söylemişlerdir. Örneğin Lina komşularına ya da arkadaşına danışabileceğini, Cemile ise okuldaki Arapça bilen bir öğretmene danıştığını söylemiştir. Ancak Zeynep başı sıkıştığında gidecek bir yeri olmadığını, "İnsanlar karşılığında bir şey istiyorlar" diyerek etrafında yardım isteyebileceği kimsesi olmadığını belirtmiştir. Bu örnekler kadınların sosyal ağlara ya da onların yerini alabilecek güvendikleri kurumlara olan ihtiyaçlarını göstermektedir.

Türkçe İletişim ve Sosyal İlişkiler

Hem kamu kurumlarına erişimde hem de yerel sosyal yaşama uyumda Türkçe iletişim önemli bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Düzce İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Hayat Boyu Öğrenme Müdürlüğü aracılığıyla 2016-2017 yılları arasında mülteciler için Türkçe okuma yazma kursu, mesleki eğitim için ev tekstil ürünleri hazırlama kursu ve bilgisayar eğitimi kursları düzenlemiştir. Bunların yanı sıra, Düzce Gençlik Merkezi Spor İl Müdürlüğü'ne bağlı Gençlik Merkezi'nde genç mültecilere yönelik eğitim desteği ve boş zaman etkinlikleri düzenlenmektedir.

En az bir buçuk yıldır Türkiye'de bulunmalarına rağmen görüşülen kadınlardan sadece ikisi iyi derecede Türkçe konuşabilmektedir. Çocukları Türkçe konuşanlar onlardan destek almakta, olmayanlar ise tercümanlara bağımlı kalmaktadırlar. Beş yıldır Düzce'de yaşayan Lina, Türkçe öğrenmek istediğini ancak çocuklarını bırakacak yeri olmadığı için kursa gidemediğini söylemiştir. Zeynep ise iş bulduğu için Türkçe kursunu bırakmak zorunda kaldığını, çünkü kursların gündüz olduğunu söylemiştir. Bir aydır yakınındaki ilkokulda açılan bir Türkçe kursuna devam ettiğini söyleyen Dilan ise çarşıda alışverişe gittiğinde anlaşabildiğini, ancak doktora gitmek için tercümana ihtiyaç duyduğunu ifade etmiştir. Sadece sağlık için değil sosyal uyum için de dil öğrenimi önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkçe bilmemenin bir sonucu olarak görüşülenlerin Düzce'deki yerli halkla hemen hiç sosyal ilişki içinde olmadıkları söylenebilir. Ancak bu durum sadece Türkçe bilmemekten ve ortak alanları paylaşmamaktan değil, aynı zamanda mültecilerin 'yabancı' olarak görülmesinden de kaynaklanmaktadır. İşyerinde çalışanlar iş başında oldukları için işle ilgili komutlar dışında kısıtlı iletişim kurduklarını söylemişlerdir. Mültecilerin yerli halkla en fazla iletişim kurduğu alanların çocuklarının okuduğu okullar olduğu anlaşılmaktadır. Bu mekanların hem çocuklar hem de kadın veliler için karşılaşma alanları olduğu anlaşılmaktadır.

Mevcut sosyal ilişkilerin durumu, mülteciler için Iraklı veya Arapça konuşan topluluklar dışında sosyalleşme olanağı olmadığını göstermektedir. Nitekim görüşülen kadınların ev

dışında kamusal alanda fazla vakit geçirmedikleri anlaşılmaktadır. Örneğin dört çocuklu olan Lina evden neredeyse hiç çıkmamakta, gündüzleri bile perdeleri açmadığı için dışarısını görmemektedir. Sadece yakında oturan bir arkadaşına gittiğini söyleyen Lina, komşularını çok sevdiğini ama misafirliğe gitmediğini, arada, ev sahibinin ziyarete geldiğini söylemiştir. Evinde kuaförlük yapan Dilan ise hem Türk hem Iraklı arkadaşları olduğunu, bu kişilerin aynı zamanda müşterileri olduğunu ifade etmiştir. Öte yandan Cemile ve Zeynep Iraklı topluluk içindeki dedikodudan dolayı kimseyle görüşmediklerini söylemişlerdir. Türkçe bilen iki görüşmeci, Aliya ve Bibi'nin ise hem iş hem de aile çevresinden dolayı farklı kişilerle ve komşularıyla iyi ilişkiler kurduklarını belirtmişlerdir.

Özellikle kocası ya da çocuğu olmayan kadınların ama genel olarak tüm mülteci kadınların, bilhassa Iraklı topluluk içinde katı toplumsal kurallarla karşılaştıkları anlaşılmaktadır. Görüşülenler erkeklerle arkadaşlık etmeleri, sevgili olmaları gibi dedikodulara maruz kaldıklarını söylemişlerdir. Özellikle telefonla rahatsız edildiğini söyleyen Zeynep yalnız yaşayan bir kadın olduğu için Iraklı topluluk içinde daha fazla dedikoduya maruz kaldığını vurgulamaktadır. Öte yandan yeni evli olan Bibi de kocası ile çarşıda el ele yürüdüğünde eleştirildiğini ve sürekli dedikodu yapıldığını söylemiştir. Mülteci kadınlar bu muhafazakar davranış kalıplarını sürdürmelerinin beklendiğini, uymadıklarında ise eleştiri ve dedikodu ile dışlandıklarını söylemişlerdir. Kadınlara uygulanan bu toplumsal baskı yüzünden yaşamları daha da kısıtlanmaktadır. Örneğin Zeynep "kadınlar benimle görüşmek istemiyor, erkekler de cinsel beklenti ile yaklaşıyorlar" demiştir. Zeynep'in Türkçe bilmemesi de bu sosyal dışlanmayı artırmaktadır. Bu toplumsal dışlanma kadınlarda daha fazla psikolojik soruna yol açmaktadır. "Sürekli düşünüyorum, sürekli sabrediyorum. Çok düşünmekten saçım beyaz oldu" diyen Zeynep sürekli uykusuzluk çektiğini söylemiştir. Boşanmış çocuklu bir kadın olan Dilan ise sosyal ilişkilerinde tedbirli olduğunu ve fazla kişiyle görüşmediği için sorun yaşamadığını söylemiştir.

> Karışmıyorum kimseye ya da tanıdık insanlar onlar, iyiler, iyi arkadaşlar, ben kötü insanlara karışmıyorum, o yüzden büyük bir sıkıntım olmuyor. Arkadaşlarım belli bu, bu, bu … öyle çok kalabalık bir arkadaşım yok. (Dilan, 32)

Özellikle tek başına kalan mülteci kadınların, yaşadıkları sorunları kendi toplulukları içinde dayanışma anlayışıyla daha rahat aşacakları algısı da bir hayli düşündürücüdür. Nitekim genellikle tercümanların bütün hayat hikayelerini ve özel yaşamlarını bildiği mülteci kadınların, kendi toplulukları içinde bu katı ilişkiler yüzünden yeniden mağduriyet yaşayabildikleri görülmektedir. Bu durum daha ileri aşamada cinsel tacize ve kadına yönelik şiddete yol açabilmektedir.

Cinsel Taciz Riski

Görüşülen kadınlardan yarısı iş yerinde ya da özel yaşamlarında erkeklerin tacizine uğradıklarını söylemişlerdir. Genellikle işverenlerin ve Iraklı erkeklerin tacizine uğrayan kadınların özellikle ekonomik güçsüzlüklerinden ve tek başına yaşamlarından dolayı erkekler tarafından daha kolay taciz edildikleri, iş ya da yardım karşılığında cinsel beklentiye girdikleri anlaşılmaktadır. Nitekim sık sık telefonla aranarak rahatsız edildiğini söyleyen Zeynep,

"Burada yalnız olduğum için benimle olmak istiyorlar, buraya gelmek istiyorlar" demiştir. Cemile de yalnız yaşadığı için insanların yardım ettiklerinde karşılık beklediklerini, o yüzden artık kimseyle arkadaşlık yapmak istemediğini söylemiştir. Cemile bu ilişkilerden dolayı tacize uğradığını şöyle anlatmıştır:

> Çok sıkıntılar yaşadım. Daha önce, hatta bir kere şikâyet ettim. O yüzden kalabalık istemiyorum. Iraklı bir adam vardı, bana yardım ediyordu. Bize buzdolabı getirdi, yemek yoksa o getiriyordu. Çocuklara para veriyor, hep yardım ediyordu. Ben ona şükrediyorum, ama daha sonra ilerledi. Sana akşam geleceğim, ne zaman gelmek istiyorsam gelebilirim diyordu. Hayır, istemiyorum, ben öyle bir kadın değilim dedim, sen zaten evli bir adamsın, sen beni yanlış anladın, ben senin yardımı kabul ettim, ama başka bir şeyi kabul edemem dedim. O da beni tehdit etmeye başladı…. Beni rahat bırakmayınca, ben de tehdit etmeye başladım, seni şikâyet edeceğim dedim. … Evet ettim. Emniyet'e [Göç İdaresine]. Adamı çağırdılar, konuştular, araştırdılar, sordular. Artık bu kadına yaklaşırsan, kimliklerini alırız, yurt dışına yollarız dediler.

Erkek şiddeti ile karşılaşan Cemile'nin ilgili kamu kurumundan yardım istemesi ancak konuya nasıl yaklaşacağını bilmeyen erkek personel tarafından taciz başvurusunun alınması veya kadına yönelik şiddet konusunda bilinçli uzman bir sosyal çalışmacıya yönlendirilmemesi, sorunu çözmekten ziyade kadının aleyhine sonuçlar doğurmaktadır. Nitekim tacizcinin uyarmakla yetinilmesi, daha sonra dedikodunun büyümesi ve kadının aleyhine dönmesi ile sonuçlanmıştır. Artık insanlar dedikodu yaptığı için kimseyle görüşmek istemediğini söyleyen Cemile, korktuğunu ve gerek olmadıkça dışarı çıkmadığını söylemiştir. Aile baskısı ve şiddetinden kaçan kadınlar, burada da kendilerini güvende hissetmemektedirler. Daha vahim bir olay geçtiğimiz aylarda Düzce'de Iraklı bir kadının kocası tarafından öldürülmesiyle kendini göstermiştir. Iraklı bir erkek önce eşini boğarak öldürmüş, sonra apartmandan aşağıya atlayarak intihar etmiştir[1]. Yapılan görüşmelerden erkeklerin kadınları daha fazla baskı altına aldıkları, şiddete başvurmanın mülteci olarak yaşam koşullarında daha da artabildiği anlaşılmaktadır. Keygnaert v.d. (2012: 513) sosyal ağlardan yoksun olan, ekonomik zorluklarla mücadele eden, sağlıksız barınma, güvencesiz istihdam ve yoksulluktan mustarip olan, sağlığa ve eğitime kısıtlı erişimi, bilgi ve iletişim eksikliği olan mülteci kadınların bir de sosyo-ekonomik destekten mahrum olmasının onlara yönelik şiddet riskini artırdığını ortaya koymaktadırlar. Cemile'nin ve diğer görüşülenlerin farklı şiddetlerde yaşadıkları bu yoksunluklar ve tacizler de özellikle kadınlara yönelik sosyal hizmet ve destek mekanizmalarının önemine işaret etmektedir. Kadınların düzenli yardıma erişememeleri onların önünde ciddi bir sorun ve erkek şiddetine karşı savunmasızlıklarını artıran bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gelecek Planları: Düzce'de Beklemek ve Sabretmek

Görüşülen mültecilerin büyük bir kısmı Türkiye'den gitmeyi beklendiklerini ama bunun uzun sürebileceğini bildiklerini söylemişlerdir. BMMYK'nın üçüncü ülkeye yerleştirme programı çerçevesinde ABD ya da Kanada'ya gitmek istediklerini söyleyen Lina, "Sadece kararı bekliyoruz. Tam beş yıldır Düzce'deyiz, bizim gibi arkadaşlarımızın çoğu Avrupa'ya gitti." demiştir. Sadece çocuklarına iyi bir hayat kurmak istediğini söyleyen Lina, eğer

BMMYK başvuruları kabul edilmezse ne yapacağını bilmediğini, burada yardımsız yaşamayacaklarını ifade etmiştir. Görüşülenlerin üçüncü ülkeye gitmelerini ifade eden "sabretmek" kelimesi, en fazla kullanılan kelimelerden birisidir. Öte yandan "Herhangi bir yerde daha iyi bir hayat" istediğini söyleyen Dilan, sadece kendisine ait bir evi olursa çok daha rahat yaşayacağını söylemiştir. Görüşülenlerin büyük kısmı Düzce şehrini sevdiklerini, Müslüman bir ülkede yaşadıkları için memnun olduklarını da belirtmişlerdir. **"**Müslüman ülkesi olduğu için Türkiye" diyen Cemile, iş sorunu dışında burada yaşamın rahat olduğunu söylemiştir. Görüşülenlere şu an içinde yaşadıkları koşulların nasıl iyileştirilebileceği sorulduğunda ise özellikle kira ve faturaları ödeyecek bir destek almak ya da ücretsiz bir barınma imkanı bulmak en fazla dile getirilen talepler olduğu görülmektedir.

Sonuç Yerine…

Görüşmeler özellikle tek yaşayan kadınların kamu kurumları ile iletişime geçmekten çekindiklerini göstermektedir. Bunun sonuçlarından birisi bu kimselerin düzenli sosyo-ekonomik desteklere ve eğitim, sağlık gibi hizmetlere erişimlerini kısıtlamaktadır. Nitekim beş yıldır Düzce'de kalan bir görüşülen, hâlâ Türkçe bilmediğini söylemektedir. Özellikle çocuklu kadınların evden çıkmaması, yalnız yaşayan kadınlar için de iş bulma sorunu, düzenli dil kursuna gitmelerini engellemektedir. Ücretsiz tercümanlık hizmeti sadece sağlık için değil genel olarak bilgi edinmek ve kamu hizmetlerine erişim için de büyük önem taşımaktadır. Özellikle kendi dilinde bilgilendirme ve yardım alabilme imkanı önemlidir. KADİM bünyesinde ücretsiz tercümanlar bulunmakla birlikte sağlığa erişimde bunlar yeterli değildir ve hastanelerin Arapça bilen tercümanlarla çalışması ya da GİGM'in telefonla tercüme desteğine erişim sağlanması gereklidir. Sağlık sisteminde sosyal çalışmacı, tercüman ve ilaç desteği öne çıkmaktadır. Mültecilerin hangi kurumlara nasıl iletişime geçebileceklerine ve nereden destek alabileceklerine dair doğru bilgiye erişimi sağlanmalıdır.

Bunların yanı sıra, güçlendirme ve hak temelli sosyal hizmetler için mevcut olanakların geliştirilmesi gerekmektedir. Özellikle kadınlara özel bir destek sistemi ve toplumsal cinsiyete özgü, ekonomik ve psiko-sosyal destekleri kapsayan şiddetle mücadele mekanizmasının kurulması gerekmektedir. Kadınların düzenli yardıma erişememeleri aynı zamanda erkek şiddetine karşı savunmasızlıklarını artıran bir etkendir.

[1]http://www.haberturk.com/duzce-de-irakli-adam-esini-bogarak-oldurup-intihar-etti-1670115

Kaynakça

AFAD (2014). Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar. The Disaster and Emergency Management Authority. [Online] https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2376/files/80-20140529154110-turkiye_deki-suriyeli-kadinlar_-2014.pdf

Anderson, B. (2013). Us and Them: The Dangerous Politics of Immigration Control. Oxford: Oxford University Press.

Biner, O. ve Soykan, C. (2016). "Bize Misafir dediler. Söyleyiniz, kimdir misafir? Var mıdır kanunda karşılığı?": Suriyeli Mültecilerin Perspektifinden Türkiye'de Yaşam. [Online] http://www.multeci.org.tr/belgeler.aspx

Buz, S. (2005) Türkiye'de Sığınmacıların Psiko-Sosyal Sağlığı, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 16 (2), 93-105.

Buz, S. (2008) Türkiye Sığınma Sisteminin Sosyal Boyutu, *TBB Dergisi*, 76, 120-130.

Coşkun, E. (2017) Türkiye'de Kağıtsız Göçmen Kadınlar ve Sosyal Hizmetler, *Çalışma ve Toplum*, 3 (54), 1299-136.

Crawley, H. (1997). *Women as Asylum Seekers: a legal Handbook.* London: Immigration Law Practitioners' Association (ILPA).

Cockburn, C. (2004). The Continuum of Violence: A Gender Perspective on War and Peace. *Sites of Violence: Gender and Conflict Zones,* içinde Wenona Giles ve Jennifer Hyndman (Ed.) University of California Press.

Demirbaş, H. ve Bekaroğlu, E. (2013) Evden Uzakta Olmak: Sığınmacıların/Mültecilerin Psikolojik Sorunları ve Alınacak Önlemler, *Kriz Dergisi*, 21, 11-24.

Erdoğan, M. (2015). Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum. İstanbul: İstanbul Bilgi Universitesi.

Freedman, J. (2015). Gendering the international asylum and refugee debate. London: Palgrave Macmillan.

TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu. (2010) İnsan Hakları Işığında Türkiye'de Bulunan Mülteciler, Sığınmacılar ve Yasadışı Göçmenlerin Sorunları.

Güney, Ü. ve Konak, N. (2016) Bolu'da Suriyeli Ve Iraklı Sığınmacılar: Milliyetçilik, Erillik Ve Vatandaşlık Temelinde Öteki Algısı. Alternatif Politika. 8: 3, 505-535.

İçduygu, A. (ed). (2015). Syrian Refugees in Turkey: A Long Road Ahead. Migration Policy Institute. [Online] www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/TCM-Protection-Syria.pdf. Accessed 21 May 2016.

İrfan, K. (2017) Suriyeli Mültecilerin Türkiye İş gücü Piyasalarına Etkileri, İstanbul: Friedrich Ebert Stiftung.

Jessen, A. (2013). The Government of Turkey and Syrian refugees: A gender assessment of humanitarian assistance programming. Washington: Georgetown Institute for Women, Peace and Security.

Kaya, A. (2016) Vulnerabılıty Assessment Of Syrıan Refugees In Istanbul. SupporttoLife.

Keygnaert, I., Vettenburg, N. ve Temmerman, M. (2012) Hidden violence is silent rape: sexual and gender-based violence in refugees, asylum seekers and undocumented migrants in Belgium and the Netherlands, Culture, Health & Sexuality, 14:5, 505-520,

Kıvılcım, Z. (2016). Legal Violence Against Syrian Female Refugees in Turkey. Feminist Legal Studies. [Online] DOI 10.1007/s10691-016-9323-y

Kofman, E. et al. (2000). Gender and International Migration in Europe. London: Routledge.

Lutz, H. (2010). Gender in the Migratory Process. Journal of Ethnic and Migration Studies. 36(10), 1647-1663.

Morokvasic, M. (1991). Fortress Europe and Migrant Women. Feminist Review. 39, 69-84.

Mülteci Der (2014). Türkiye'de Mülteci Olmak (Online) http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/10/Turkiye-de-Multeci-Olmak-Uydu-kentler-Izleme-ve-Raporlama-Projesi-Kapanis-Toplantisi-Notlari-Ankara.pdf

Spijkerboer, T. (1994). Women and refugee Status; Beyond the Public/Private Distinction, Study commissioned by the Emancipation Council, The Hague.

Taşgın, N. Ş. ve Özel, H. (2011) Türkiye'de Sosyal Hizmetlerin Dönüşümü, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 22 (2), 175-190.

Toksöz, G., Erdoğdu, S. and Kaşka, S. (2013). Irregular Labour Migration in Turkey and Situation of Migrant Workers in the Labour Market. International Organisation for Migration.

Tufan, B. vd. (2009) Sosyal Bir Hak Olarak Sosyal Hizmet, Antalya: *Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, 76-86.

Tunç, A. Ş. (2015) Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme. Tesam Akademi Dergisi. 2 (2). 29 - 63

UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees) (2016a) Syria regional refugee response. [Online] http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224. Accessed 30 July 2016.

UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees). (2016b). Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees [Online]. http://www.unhcr.org/3b66c2aa10

Zengin, O. ve Altındağ, Ö. (2016) Bir İnsan Hakları Mesleği Olarak Sosyal Hizmet, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27 (1), 179-190.

Mültecilerin Aile Yapıları Bağlamında Türk Kültürüne İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Arş. Gör. Bahar AYKAÇ*
Arş. Gör. Başak GENÇTÜRK**
Dr. Öğr. Üyesi Metin KILIÇ***

Özet

Bu araştırma literatürde çok fazla yer bulmayan azınlık grubun çoğunluk gruba ilişkin algılarını ve tutumlarını mültecilerin karşılaştıkları kültürle olan ilişkileri üzerinden anlamayı amaçlamaktadır. Geçmişteki araştırmalar çoğunlukla ev sahibi kültürün tutumlarına ve azınlık grubun değişimine odaklanmıştır (Kağıtçıbaşı, 2010). Göç eden gruplar söz konusu olduğunda, ev sahibi kültürle olan ilişkilerine göre nasıl bir süreç içine girip mevcut kültürü benimsedikleri kültürleşme kuramına göre geçmişte oldukça çalışılmıştır (Berry, 1980). Asimilasyon, entegrasyon gibi politikalar üzerinden göç eden kültürün uyumuna ilişkin çalışmalarla sıklıkla karşılaşılsa da, bu politikalara yol açan faktörlere yönelik araştırmalar azınlıktadır. Yine göç eden kültürün ev sahibi kültüre yönelik tutumlarını inceleyen çalışmalar da azınlıktadır. Bu çalışma bu boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Bu amaçla Suriye'den gelen mülteci ailelerin Türk aile yapılarına yönelik kavramsallaştırmaları ve buna yönelik yargıları incelenmiştir. Türkiyeli ve Suriyeli ailelerin çoğu aynı dini değerleri paylaşmakta ve yakın coğrafyalarından dolayı da benzer kültürel pratiklere sahip olmalarına rağmen, arada birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıkların ve benzerliklerin nasıl algılandığı bu araştırmanın ana konularındandır. Çünkü bu kavramsallaştırmalar, Suriyeli ailelerin ileride nasıl bir uyum stratejisi izleyeceklerinin sinyallerini içermektedir. Bunun ötesinde bu kavramsallaştırma ileride mültecilere yönelik olan politikalar açısından dikkat edilmesi gereken noktaları da aydınlatacaktır. Bu bağlamda Düzce'de bulunan mülteci aileler ile derinlemesine yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılarak, Braun ve Clark'in (2006) tematik analiz yöntemi ile analiz edilip kültürleşme ve tutum kavramları çerçevesinde incelenmiştir.

Anahtar Kelimler: Mülteci, Göç, Aile, Değer, Kültür

Perception of Refugee Families on Turkish Culture Within Family Context

Abstract

This study aims to understand how minority groups perceive and holds attitudes towards majority groups which has little place in the literature in terms of culture and migration. The previous research has focused on attitudes of host cultures and changes inside the minority culture (Kağıtçıbaşı, 2010). With regards to immigrated culture, how they are connected to host culture and its influences are widely studied under the acculturation phenomena (Berry, 1980). Strategies such as assimilation, integration and their influence to adaptation to host culture are studied in the past, however factors which leads to these kind of strategies are still need to be researched. Nevertheless, studies examining the attitudes of the migrating culture

* Düzce Üniversitesi
** Düzce Üniversitesi
*** Düzce Üniversitesi

towards the host culture are also minority. This study aims to fill out this gap. For that purpose, the conceptualization of refugee families from Syria towards Turkish family structures and their judgements has been examined. Although most of Turkish and Syrian families share the same religious values and have the same cultural practices due to their nearby geography, there are a number of differences between them. How these differences and similarities are perceived is one of the main subjects of this research because these conceptualizations involve the signals of how Syrian families will follow the adaptation strategy by and by. Further to that, this conceptualization has potential to clarify the significant points in terms of the policies for refugees in the future. In this context, in-depth semi-structured interviews with refugee families in Duzce were conducted, these findings were analysed with Braun and Clark's (2006) thematic analysis method and the results of analyse have been examined within the frame of the concepts of acculturation and attitude.

Key Words: Refugee, Migration, Family, Value, Culture

Giriş

Tarihsel arka planı göçlerle şekillenen Türkiye'nin "medeniyetler beşiği" olarak anılmasında farklı milletlerden, farklı dinlerden birçok insanın bu topraklarda yaşamını sürdürmesinin etkisi vardır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Anadolu'nun İslamlaştırılması politikası dâhilinde Kafkasya ve Balkanlardan hem zorunlu hem de gönüllü olarak yapılan göçler, Cumhuriyetin ilanından sonra da bir politika olarak izlenmeye devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin kaybettiği topraklardan milyonlarca insan Anadolu'ya göç etmiştir. Balkanlar, Kafkaslar ve Kırım'dan gelen Müslüman göçmenlerle bugünkü Türkiye nüfusunun temel yapısı oluşmuştur (Adıgüzel, 2016).

Son dönemlerde de Irak savaşı, komşu ülke Suriye'de yaşanan ve altı yıldır devam eden iç savaş, göçe bağlı olarak Türkiye'nin sosyal yapısının şekillenmesinde etkin bir rol oynamaya adaydır. Türkiye 2017 yılı itibariyle üç milyon kayıtlı Suriyeli'ye, iki milyon Mısır, Irak, Ürdün ve Lübnanlı'ya, 30 bin Kuzey Afrikalı (UNHRC, 2017) sığınmacıya ev sahipliği yaparak birçok insanın, özellikle çoğunluğunu kadınlar ve çocukların oluşturduğu mültecilerin korunmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu şekilde milyonlarca insanın, üstelik Türkçe bilmeyen ve savaş travması ile gelmiş insanların ülkede bulunmasının, idari anlamda sorunlar teşkil etmesi kaçınılmazdır. Düzce özelinde ise, Düzce Türkiye'de insanların hangi milletten geldiğinin sorulduğu yegâne bölgelerden biridir ki, bu da çeşitliliğin en temel göstergelerindendir. Dünyada özellikle sağlık ve travma açısından pek çok müdahale yönteminin ve araştırmanın mevcut olduğu görülmektedir (El-Khatib vd., 2013; Alpak vd., 2015; Doocy vd., 2015).

Türkiye'nin göç alan bir ülke olması sebebiyle, hem göç edenlerin hem de göç alan ülkede yaşayan vatandaşların yaşadıkları sorunların anlaşılması ve bu sorunlara çözümler üretilebilmesi açısından 'kültürleşme' kavramının anlaşılması önem teşkil etmektedir. Kültürleşme süreci, bireyin kendisi ve bağlı olduğu aile üyeleri ile iletişim içinde bulunduğu gruplarla kurduğu ilişki ağlarına dayanmakta ve bu iki bağlam arasında inşa edilen psikolojik ve sosyokültürel uyum sürecini ifade etmektedir (Kağıtçıbaşı, 2014). Kültürleşmenin ilk tanımı Redfield, Linton ve Herskovits (1936) tarafından "Farklı kültürlere sahip grupların

sürekli ve birebir temasta bulunmalarını müteakiben birinin ya da her ikisinin orijinal kültürel örüntülerinde değişiklikler meydana gelme olgusu" olarak yapılmıştır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere kültürleşme ilk olarak tek boyutlu olarak ele alınmıştır.

Tek boyutlu yaklaşımın en bilinen modeli Gordon (1964) tarafından oluşturulmuştur. Bu tek boyutlu modelde asimilasyonun hâkim olduğu dikkat çekmektedir ve kültürlerden birinin ya da her ikisinin eninde sonunda kendi kültürel özelliklerinden sıyrılıp diğerinin özelliklerini benimseyerek asimile olacağından bahsedilmektedir. Bu modelin gerçek hayata uygunluğu tartışmalı olduğundan, ikinci bir model olarak çift boyutlu model (Berry, 1990, 1997, 2001; Berry ve Sam, 1997) geliştirilmiştir.

Tablo 1: Çift boyutlu kültürleşme modelinde göçmen stratejileri (Van De Vijver ve Phalet, 2004)

		Ev sahibi kültürle iyi ilişkiler kurmak istiyor muyum?	
		Evet	Hayır
Kendi kültürüme özgü ilişkileri iyi tutmak istiyor muyum?	Evet	Bütünleşme	Ayrılma
	Hayır	Asimilasyon	Marjinalleşme

Çift boyutlu modelin iki kolunu *baskın kültürü benimseme* ve *öz kültürü muhafaza etme* boyutları oluşturmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2014). Bireylerin nerede yer aldıkları "Kendi kültürüme özgü ilişkileri iyi tutmak istiyor muyum?" ve "Ev sahibi kültürle iyi ilişkiler kurmak istiyor muyum?" sorularına verecekleri cevaplarla belirlenmektedir. İki boyut arasındaki ilişki sonucunda dört kültürleşme stratejisi meydana gelmektedir. Bu stratejiler iki boyuta olan eğilimler gözetilerek bütünleşme, marjinalleşme, asimilasyon ve ayrılma olarak adlandırılmıştır. Bu stratejiler tek tek açıklanacak olursa, eğer birey öz kültürü muhafaza etmeye eğilimli değil; diğer kültürü benimsemeye eğilimli ise bu durum *asimilasyon,* kendi kültürel değerlerini koruma isteği yüksek ve bununla birlikte diğer kültürle olan etkileşimlere kapalıysa *ayrılma*, kendi kültürünü muhafaza etmeye eğilimli aynı zamanda diğer kültürün özelliklerini benimsemeye de istekliyse *bütünleşme* ve son olarak hem kendi kültürünü korumaya eğilimli değil hem de diğer kültürün özelliklerini benimsemeye istekli değilse bu durum *marjinalleşme* olarak adlandırılmaktadır (Berry ve Sam 1997). Berry (1997) ayrıca bu stratejilerin yalnızca baskın olmayan grup ve o grubun üyelerinin hangi stratejiyi seçeceklerini belirleme konusunda özgür oldukları varsayıldığında bu şekilde adlandırılacağını; aksi takdirde bu kavramların farklı şekillerde isimlendirileceğini ifade etmiştir.

Bu özgürlükler ortaya konulurken kültürleşme çerçevesinde belirtilen üç ana kategorinin göz ardı edilmemesi gerekir. Arends-Toth ve Vijver'in (2003) düzenledikleri kültürleşme çerçevesinde; kültürleşme koşulları, kültürleşme yönelimleri ve kültürleşme sonuçları belirlenmiştir (Çelenk ve Van de Vijver, 2011; Te Lindert vd., 2008).

Kültürleşme koşulları, kültürleşme sürecinin meydana geldiği yerleri ve o bağlamların değişkenlerini açıklar. Bir başka ifadeyle, kişinin geldiği kültürün özellikleri, göç alan toplumun karakteristik özellikleri, göçmenlerin ve yerli halkın kişilik özelliklerinin tümü

kültürleşme koşullarının kapsamındadır. Kültürleşme yönelimleri bireylerin kendi öz kültürlerini muhafaza ederken egemen ana akım kültürü sahiplenme derecelerini açıklar. (Çelenk ve Van de Vijver, 2011).

Kültürleşme sonuçları psikolojik ve sosyal sonuçlar olarak iki kategoride, değerlendirilebilir (Te Lindert vd., 2008). Psikolojik sonuçlar içsel uyumu ifade eder, bireylerin manevi refah seviyesini, ruh sağlığını ve yeni kültürel çevredeki yaşam doyum düzeyini içine alır (Çelenk ve Van de Vijver, 2011). Sosyal sonuçlar ise bireylerin dışsal uyumunu ifade eder. Bir başka ifadeyle, bireylerin göç ettikleri yerdeki halkla kurduğu etkileşim derecesini ve ana akım kültüre katılım seviyesini açıklar (Çelenk ve Van de Vijver, 2011). Sosyal etkileşimi kısıtlayan en önemli faktörün dil problemleri olduğunu bildirmektedirler. Dolayısıyla birçoğu kendi içlerinde oluşturdukları sosyal destek sisteminden güç almaktadırlar. Bu destek sistemi bazı durumlarda biz ve öteki algısını destekler niteliktedir. Kendi yapısı içerisinde grup dinamiklerini oluşturan sosyal destek sistemi biz ve öteki arasında mesafe ve sınır koyma süreçlerini yaratır.

Kültürleşme stratejileri ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde; Dona ve Berry'nin (1994) Kanada'ya gelen merkezi Amerikalı mültecilerle yürüttükleri çalışmada mültecilerin kültürleşme açısından entegrasyonu benimseme eğiliminde oldukları, hayatlarının tehlikede olmaması sebebiyle kendileri ve aileleri için bir gelecek görebildiklerini ve İspanyolca bilen Torontolulardan gördükleri iş bulma yardımı gibi desteklerin temas ve adaptasyonu arttırıcı işlev gösterdiği ortaya çıkarılmıştır.

Amerika'da öğrenim gören Çinli öğrenciler ve lisans öğrenimi sonrası akademik kariyerlerine devam edenlerle yapılan başka bir çalışmada, etnik internet kullanımının çoğulcu bütünleşme oluşumuna yardımcı olduğu; fakat bunun, Çinliler tarafından Amerikan davranışlarının daha çok sergilenmesine karşın Amerikan değerlerinin daha az benimsenmesi şeklinde ortaya çıktığı bulunmuştur (Melkote ve Lui, 2000).

Başka bir çalışmada Kanada'da yaşayan 200 Türk göçmen çiftin psikolojik, sosyokültürel ve evlilik uyumları incelenmiş; kültürleşme tutumları açısından elde edilen bulgular, sosyo-ekonomik düzey ile benimsenen kültürleşme stratejisi arasında bir ilişkinin olduğunu ortaya çıkarmıştır. Türk göçmen çiftler genellikle ayrılma stratejisini tercih etmişler; sosyoekonomik düzeyi yüksek olanlar bütünleşme ve asimilasyonu daha çok tercih etmişlerdir (Ataca ve Berry, 2002).

18-55 yaş aralığında bulunan 147 Türk-Hollandalı göçmenin katılımıyla gerçekleştirilen bir çalışmada (Arends-Tóth ve Van de Vijver, 2004), Türk-Hollandalıların entegrasyonu tercih ettikleri ve katılımcıların hem Hollanda hem de Türk kültürünün yaşamlarındaki önemini vurguladıkları; buna ek olarak, kültürlerin geçmiş zamanlara ait gerilimlerinin olmaması, kültürlerin birbirine benzer olması, göçün zorunlu değil gönüllü olması ve ayrımcılığa dair algının düşük düzeyde olması gibi etkenlerin bütünleşme stratejisinin tercih edilmesinde önemli rol oynadığı görülmüştür.

Gülnar ve Balcı (2010) öğrenimlerine Türkiye'de devam etmekte olan yabancı öğrencilerle yaptıkları çalışmada, bu öğrencilerin kültürleşmeye karşı olan tutumlarını

ölçmüşler ve en fazla bütünleşme stratejisine, en az ise asimilasyon stratejisine katılım yönünde eğilim gösterdiklerini ve bu iki stratejinin negatif yönde ilişkili olduklarını bulmuşlardır. Yani Türkiye'de öğrenimine devam eden yabancı öğrenciler bir yandan kendi kültürlerine özgü yaşam standartlarını sürdürmek isterlerken; aynı zamanda Türkiye'nin kültürel değerlerini benimsemeye eğilimli olduklarını göstermişlerdir. Buna ek olarak, yabancı öğrencilerin ev sahibi medyasını etnik medyaya göre daha sık takip ettiklerini, bunun sebebinin ise kültürleşme ve özellikle bütünleşme ihtiyacı olduğunu ifade etmişlerdir.

Birleşik Krallık'ta yaşayan 21-55 yaş aralığındaki 125 Türkiye göçmeni kadınla yapılan bir çalışmada, yaşam doyumu, kimlik ve kültürleşme kavramları incelenmiş ve kültürleşme süreçlerinde bireylerin daha çok ayrılma stratejisi geliştirmiş oldukları ve yaşam doyumunu en iyi yordayan değişkenlerden birinin bütünleşme stratejisi olduğu ortaya konulmuştur (Şeker ve Sirkeci, 2014).

Bu çalışma ise Türkiye'de daha uzun süre kalan mültecileri hedeflemektedir. Çünkü mültecilerin bu ülkede yeterince deneyim yaşadıkları; kültür şoku, savaş travması gibi deneyimlerin görece üstesinden geldikleri ve bir şekilde Türkiye'de yaşama konusunda başarılı oldukları söylenebilmektedir. Mülteciler ülkemizde 2016 yılına kadar misafir statüsünde bulundurulmuş, ülkede beş yılı tamamlamalarından sonra vatandaşlık alabilmişlerdir. Bu ise bizlere ülkemizde uzun süre kalmaları durumumdaki deneyimlerinin ve entegrasyonlarının önemli olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada olduğu gibi ailelerin çalışılması da önem taşımaktadır. Berry, 1980 yılında iki ya da daha fazla kültürel grubun teması sonucunda ortaya çıkan değişimi *kültürleşme* olarak adlandırmıştır ve yine başka araştırmacılar tarafından çocukların ailelerinden daha hızlı kültürlendiği gözlenmiştir (Birman ve Trickett, 2001). Bu bakımdan, çocukların Türk kültürünü almaları karşısında ailelerin vereceği tepkileri görmek açısından da ailelerin çalışılması önemlidir.

Konuya önyargılar yönünden bakılarak başka bir bakış açısı getirmek de mümkündür. Allport'un (1979) 'Önyargının Doğası' adlı kitabında; tanıdık olanın, bilinenin zamanla değerlendiğini, kişinin yaşadığı yerin mutfağını, yeme içme şeklini, beraber büyüdüğü insanları sevdiğini belirtmektedir. Allport'a göre 5 yaşından itibaren farklı gruplara ait olduğumuzu anlayıp, zamanla onlara karşı bağlılık geliştirmekte ve farklı gruplar içerisinde konumlamaktayız. Bu gruplar arasından bizim için önemli olanlar *referans grup* adını almaktadır ve iç gruplar halkalar halinde dizilmektedir. Bunlar aile, mahalle, şehir, ülke, etnik grup gibi düşünülebilir. İç grupların dışında kalanlar ise yabancılardan, terim anlamıyla dış gruplardan oluşur. Genel olarak önyargının kaynağının iç grupta dış gruba, yani yabancılara karşı olan fikirlerde yattığı öngörülmektedir. Bireyler çocukluktan itibaren dış gruplar hakkında bir şeyler duymakta ve bunları zamanla içselleştirmektedirler.

Allport'a göre iç grup ve dış grup arasındaki gerginliği azaltmanın yolu, gruplar arasındaki teması arttırmakta yatmaktadır. Fakat bunun sağlıklı bir şekilde oluşturulabilmesi için belirli koşulların gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu koşullar temas halindeyken grupların eşit statüde olması, ortak hedefin varlığı, gruplar arası işbirliği ve gelenek, hukuk ve

otoritenin bu teması desteklemesidir. Bölgesel farkları açıklamada yapılan çalışmalar da (Wagner vd., 2003) dış grupla en az temas halinde olanların en fazla ön yargıya sahip olanlar olduğunu göstermiştir.

Türkiye'ye gelen mülteciler özelinde düşünüldüğünde, iki grubun da ortak bir dini paylaştığı ve hukuk ve otoritenin iki grup arasındaki işbirliğini desteklediği söylenebilmektedir. Bunun dışında, medyada mültecilere yönelik pek çok olumsuz ve ayrımcı habere rastlanmaktadır. Özellikle belirli bölgelerde kadınların maruz kaldığı kötü muamele dikkat çekmektedir (Milliyet, 2014; CNN Türk, 2014). Fakat bunun dışında genel anlamda, eğer önyargı temas halinde azalmakta ise, Suriye'deki mültecilerin genel anlamda önyargıya doğrudan maruz kalmıyor olabilecekleri düşünülebilmektedir. Keza Amerika'daki siyahiler ve beyazlar gibi, köleliğe dayanan siyasi geçmişe dayalı bir önyargı da söz konusu olmamaktadır. Bununla birlikte, mültecilerin genelde Türkçe bilmemelerinden kaynaklanarak olumsuz yorumları ya da medyada çıkan haberleri görmemiş olabilecekleri de ihtimal dahilindedir. Hadley ve Patil (2009) ABD'de mültecilerin dışlanmasında en önemli belirleyicinin ten rengi olduğunu bulmuşlardır ve buradan hareketle, dış görünüşteki belirleyici özelliklerin önemli olduğunu, Türkiye'deki mültecilerin fiziksel olarak çok da ayırt edici özelliklerinin olmamasının da gündelik yaşamda maruz kalabilecekleri ayrımcılığı azaltıyor olabileceği söylenebilmektedir.

Önyargı ve ayrımcılık literatürü de önyargının doğasını araştırdığından, bireylerin özellikle bu tarz deneyimlerine odaklanmaktadır. Bu çalışmada da olayın tarihsel yeniliği, özgünlüğü ve gelenlerin göçmen değil sığınmacı olması dolayısı ile ölçek çalışmasından ziyade; bireylerin kendi deneyimlerini, kendi seslerini duyurmalarının literatüre daha büyük katkıda bulunacağı öngörülerek nitel bir çalışma yapmanın daha uygun olacağı; böylece bağlamdan bağımsız bir çalışma yapılmamış olacağı düşünülmüştür.

Clarke ve Borders'ın (2012) yaptığı araştırma Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Liberyalı mültecilerin deneyimleri üzerine odaklanmıştır. Mültecilerin yeni kültürle başa çıkma yöntemlerini inceleyen araştırmanın katılımcıları ABD'de kalıcı olarak yerleşmiş mültecilerden oluşturulmuştur. Fenomenolojik yöntemin uygulandığı araştırmada, kişilere Liberya'dan ABD'ye gelme hikâyeleri, ABD'de kendilerini şaşırtan, üzen, mutluluk veren deneyimleri, ABD'de yaşamayı nasıl başardıkları, artık neleri farklı yaptıkları ve yeni gelen bir Liberyalı'ya neler önerecekleri sorulmuştur.

Johnson ve arkadaşlarının (2015) İsviçre'deki Somali, Vietnam ve Çin'den gelen 119 göçmenle yaptığı araştırma da meseleye etraflı bir bakış açısı sunmaktadır. Sonuçlar göçmenlerin psikoz geliştirmelerinde adaptasyonda zorluk, gelinen ülke, sığınmadan önceki yaşam zorlukları ya da ev sahibi kültüre yönelik tutumlar ile birlikte gündelik yaşam streslerinin (ekonomik zorluklar, dışlanma vs.) etkili olduğunu göstermiştir.

Bu bulgular doğrultusunda, bu çalışma ile kültürleşme ve iç grup - dış grup oluşumları doğrultusunda meydana gelen önyargı ve ayrımcılık kavramları esas alınarak geliştirilen bakış açısıyla mültecilerin aile yapıları bağlamında Türk aile yapısına ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

Yöntem

Katılımcılar

Düzce Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu'nda Türkçe eğitimini tamamlamış olan Iraklı bir öğrenci ile iletişime geçilmiş; sonrasında ise öğrencinin tanıdığı ve araştırmaya katılmaya gönüllü olan Suriyeli, Iraklı ve Lübnanlı ailelerle ve bu ailelerin tanıdığı diğer gönüllü ailelerle görüşmeler kartopu yöntemiyle yapılmıştır. Araştırma kapsamında anne ve babalardan oluşan yedi aileyle görüşme yapılmıştır. 6 kadın ve 4 erkekten oluşan katılımcıların yaşları 20-52 (= 37.3) aralığındadır. 6 katılımcı Iraklı, 3 katılımcı Suriyeli ve 1 katılımcı ise Lübnanlı olduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların Türkiye'de kalma süreleri 3 ile 5 yıl arasında değişmektedir. Eğitim durumlarına bakıldığında üç katılımcının ortaokul mezunu, bir katılımcının lise mezunu, iki katılımcının ön lisans mezunu ve dört katılımcının Arap Dili, bilgisayar mühendisliği, sağlık yönetimi gibi alanlarda yüksek lisans mezunu oldukları anlaşılmaktadır. Görüşme yapılanlardan 5 aile evlidir, fakat bunlardan 3'ünde anne ve babanın ikisi de görüşmelerde yer almış, birinde yalnızca anneyle, birinde ise anne ve çocukla ayrı ayrı görüşülmüştür. Bir aile boşanmış olup sadece anneyle görüşme yapılmıştır. Kadınlar ev hanımı olarak çalışmaktadır. Yalnızca birinin bir işyerine bağlı olmaksızın kuaförlük deneyimi bulunmaktadır. Erkeklerden biri Türkiye'de öğretmenlik yapmakta, biri hamal olarak çalışmakta, diğerleri ise öğrencidir.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırma kapsamında mültecilerin aile yapıları bağlamında Türk aile yapısına ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi amacıyla nitel çalışma yöntemlerinden biri olan görüşme (mülakat) tekniği uygulanmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda sorulan sorulara ilişkin detaylı bilgiye sahip olabilmek adına yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır.

Araştırma doğrultusunda yapılan görüşmelerde sorular aile yapısını ortaya koyabilecek temalar üzerinde odaklanmıştır. Görüşme soruları araştırmacılar tarafından ilgili literatür taraması yapılarak hazırlanmış, daha sonra bir sosyolog ve iki psikolog tarafından sorular incelenmiş ve son hali verilmiştir. Soruların içeriğini katılımcıların Türkiye'de yaşadıkları süre boyunca gözlemlemiş oldukları kadarıyla Türk aile yapısına ilişkin görüşleri, kendi kültürlerindeki aile yapılarına ilişkin görüşleri, ailelerinin yaşam standartları, kendi kültürleri ile Türk kültürü arasındaki benzerlik ve farklılıklar hakkındaki görüşleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda "Ailenin Temelleri", "Aileye Bağlılık ve Aynı Zamanda Baskı ya da İlgisizlik", "Sorunların Sistemleştirilmesi" şeklinde üç ana tema belirlenmiştir.

Araştırmanın amacına ulaşılması doğrultusunda katılımcılara yöneltilen sorular aşağıda sıralandığı şekildedir:

1. Türk ailelerin aile içi ilişkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?
2. Suriyeli ailelerin aile içi ilişkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?
3. Ailenizin buradaki yaşam standartları diğer Suriyelilere benziyor mu?
4. Türkler ve Suriyeliler ne açıdan benzer/farklı? Bunun nedenleri neler olabilir?
5. Çocuklarınız yanlış bir şey yaparsa nasıl cezalandırırsınız? Türk aileler nasıl yapıyor?

İşlem

Veri toplama süreci 20.08.2017 tarihinde başlatılmış ve 10.09.2017 tarihinde sonlandırılmıştır. Görüşmeler araştırmacıların aileler ile birkaç gün önceden iletişime geçerek uygun gün ve saat belirlenmesi yoluyla, ailelerin evlerinde, katılımcılar dışında kimsenin olmadığı sessiz bir ortamda ve herhangi bir zaman sınırlaması olmadan yapılmıştır. Her bir aile ile görüşme süresi yaklaşık olarak 50-60 dakika sürmüştür. Görüşmeler sırasında aile üyeleri Türkçe, İngilizce ve Arapça konuşmuşlar; sürecin başında iletişime geçilmiş olan Iraklı öğrenci ise Arapça yapılan görüşmelerin tercüme edilmesinde çalışmaya katkı sağlamıştır. İngilizce yapılan görüşmeler, araştırmacılar tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

Görüşmeler sırasında önceden konuya ilişkin hazırlanmış olan sorular katılımcılara yöneltilmiş, sorulara cevap vermeleri beklenmiş, söyleyeceklerini tamamladıklarında Iraklı tercüman tarafından ardıl çeviri yapılmıştır. Gerektiğinde "Bununla ne anlatmak istiyorsunuz?", "Örnek verebilir misiniz?", "Biraz daha açar mısınız?" şeklinde sorular sorularak verdikleri cevaplar desteklenmiştir. Bu esnada görüşmeler, katılımcılara ses kaydının yalnızca araştırma doğrultusunda ve araştırmacılar tarafından kullanılacağının açıklanması ve onay alınması koşuluyla ses kayıt cihazı aracılığıyla kaydedilmiştir.

Ses kayıtları daha sonra araştırmacılar tarafından deşifre edilerek yazılı metinler haline getirilmiştir. Deşifrelerin çözümlenmesi için nitel veri analizi türlerinden biri olan tematik analiz yöntemi kullanılmıştır.

Veri Analizi

Tematik Veri Analizi

Tematik analiz Braun ve Clarke (2012) tarafından "sistematik olarak tanımlama, organize etme ve veri topluluğu üzerinden tema örüntüsüne ilişkin bir anlam sunma yöntemi" olarak tanımlanmıştır. Tematik analiz yönteminin amacı görüşmeler sonucunda elde edilmiş olan verilerin düzenli ve yorumlanmış bir haliyle sunulmasıdır. Görüşmelerden elde edilen veriler araştırmanın amacına uygun olarak belirlenen temalara göre sınıflandırılmaktadır. Bu analiz yöntemi dört aşamadan oluşmaktadır: analiz için temalar oluşturma, tematik çerçeveye uygun şekilde verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve bulguların yorumlanması (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Tematik analizin avantajları öğrenme ve uygulamasının diğer yöntemlere kıyasla görece daha kolay olması, nitel araştırmalara ilişkin deneyimi az olan ya da olmayan araştırmacılar için uygulanabilir olması, işbirlikçi katılımcılar ile birlikte katılımcı araştırma paradigmasında çalışmak için kullanışlı bir yöntem olması, geniş veri grubunun anahtar özelliklerinin özetlenmesine ya da veri grubunun belirgin bir tanımının sunulmasına imkân sağlaması, veriler arasındaki benzerlik ve farklılıkların ortaya çıkarılabilmesi, psikolojik yorumlar kadar sosyolojik yorumlar da yapılmasına olanak sağlaması ve politika geliştirmeye uygun nitel analizler oluşturulması için kullanışlı olması şeklinde sıralanabilmektedir (Braun ve Clarke, 2006).

Tematik analizin esnek bir yöntem olması, veriler hakkında yapılabilecek potansiyel yorumların daha geniş olmasını sağlaması yönüyle araştırmacıya avantaj sağlarken; aynı zamanda yüksek düzey analizler söz konusu olduğunda belirli bir ana hat oluşturmayı zorlaştırabilmesi ve verinin hangi yönüne dikkat edileceğine karar verilmesi konusunda karmaşıklık yaratabilmesi açısından dezavantajlı olabilmektedir (Braun ve Clarke, 2006).

Bu çalışma içerisinde tematik veri analizini yapan araştırmacılar aşağıda belirtilen aşamaları gerçekleştirmişlerdir:

1. Aşama – Veriye Aşina Olma: Araştırmacılar nitel veri analizlerinin tamamında yapıldığı gibi ses kaydı olarak kaydetmiş oldukları görüşmeleri tekrar tekrar dinlemiş ve dinledikleri sözel verinin transkriptini çıkarmışlardır. Görüşme transkriptleri de aynı şekilde tekrar tekrar okunmuş ve veriye aşina olma koşulu sağlanmıştır.

2. Aşama – Başlangıç Temalarının Oluşturulması: Transkriptlerin incelenmesi sonucunda araştırma sorusuyla ilişkili olabilecek ve tema haline getirilebilecek ifadeler belirlenmiş, metin üzerinde bu doğrultuda işaretlemeler yapılmıştır.

3. Aşama – Temaları Arama: Temaları karşılayan ifadeler transkriptler içinde tespit edilmiştir. Bu işlem tüm transkriptlerde araştırmacılar arasında her tema ve o temalara ait ifadeler konusunda tam anlamıyla anlaşma sağlanana kadar sürdürülmüştür.

4. Aşama – Olası Temaları Gözden Geçirme: Ulaşılmak istenen konulara ilişkin transkriptler tekrar gözden geçirilmiş ve öncesinde görülmeyen bir şey olup olmadığı araştırmacılar tarafından değerlendirilmiştir.

5. Aşama – Temaların İsimlendirilmesi: Tema oluşturulabilecek alt kodlar incelendikten ve ifadeler yeniden okunduktan sonra temalara uygun ve kapsayıcı isimler verilmiştir. İsimlendirme işlemi gerçekleştirilirken her temada tek ve spesifik olan noktanın açıkça belirlenmiş olmasına, temaların birbirleriyle ilişkili fakat binişik olmamasına dikkat edilmiştir.

6. Aşama – Raporlama: Tekrarlamalardan, yorumlamalardan, kullanılanların dışında başka sözcüklerle açıklamadan, gerekli olmayan karmaşıklıktan kaçınarak, birinci kişinin ağzından alıntılar yapılarak bulgular raporlanmıştır.

Bulgular

Tema 1: Ailenin Temelleri Teması

Türk aile yapısı ile kendi aile yapılarını karşılaştırırlarken katılımcıların, *saygı* ve *bağlılık* temelinde analizler yaptıkları ve karşılaştırmaya Avrupa kültürünü karşıt kültür olarak gördükleri gözlenmiştir. Bununla birlikte, Türk kültürünü kendi kültürlerine benzer algıladıkları; farklılıkları ise belirli şeylerin Türkiye'de daha az ya da daha çok yapılmasını ifade etme yoluyla değerlendirdikleri görülmüştür.

Bunlar aşağıdaki cümlelerden anlaşılmaktadır:

"Büyüğe saygı duymak mesela. Çocuk saygı duyuyor büyüklere. Küçükler büyüklere saygı duymak açısından diyor ve büyüklerin aynı şekilde çocuklara saygı duymaları diyor.." (3.görüşme, 45, Lisansüstü)

"Avrupa'ya göre çok iyi, çok bağlı birbirlerine. Mesela Avrupalılar birbirlerine bağlı değil mesela. Ama Türklerin aileleri, çocuklar baba ve annelerine bağlılar, güçlüler. Saygı hem de karşı karşıya geliyor." (4.görüşme, 52, Lise)

" Karı-koca arasındaki ilişki oldukça iyi ve çok iyi iletişim kurabiliyorlar. Nadiren çığlık atmalar ya da ağlamalar duyuyoruz."(1.görüşme, 35, Lisansüstü)

"Mesela Avrupalılar gibi değil. Mesela bir çocuk 15-18 yaşında olduktan sonra ayrı bir evde yaşamıyor. Üniversite okuyor, bitiyor, evleniyor. Her şeyi yaptıktan sonra yine ailenin bakışının altında, gözlerinin altında. Kız aynı şekilde. Kız evlenmiş, başka bir eve gitmiş ya da üniversite okuyormuş, bu durumlarda aile takip ediyor. Mesela yemek masası konulduktan sonra, sofra kurulduktan sonra baba oluyor, anne oluyor, herkes oluyor. Türklerde de aynı şekilde var. Sofra kurulduktan sonra, çok önemli bir şey bu. Bütün aile üyelerinin masada olmaları gerekiyor. Hem de bu düğünler de aynı şekilde. Herkes toplanıyor, oturuyor." (4.görüşme, 52, Lise)

Katılımcıların ifadelerinden saygı ve bağlılığın aileyi güçlü yapan temel etkenler olarak gördükleri ve aile içinde belirli sorunlar olsa dahi saygı ve bağlılığın kalıcı olması sebebiyle ailenin güçlü olmaya devam ettiğini düşündükleri; ailenin devamlılığını meselenin merkezine koydukları anlaşılmaktadır.

"Hem eş hem koca, aralarında bir sıkıntı oluyor ama her zamanki gibi sağlam duruyorlar. Sağlam bağ, birbirlerine bağlı." (3.görüşme, 45, Lisansüstü)

"Bu evin arkasındaki daireden bahsediyor. Orada iki tane bir eş ve eşiyle beraber kalıyorlarmış. İki gün önce bir kavga çıkarmış adamın karısı başka biriyle ilişkisi varmış diye. Bu çok büyük bir kavga çıkarmışlar ama, polis geldi bir de. Dahil oldu. Ama şimdi çok iyi, sağlam. Hiçbir şey olmamış gibi devam ediyorlar." (3.görüşme, 45, Lisansüstü)

Katılımcılar kendi kültürleri ile Türk kültürünü ayrıştırdıklarında, kadından ziyade evde daha çok erkeğin sözünün geçmesinden söz etmişlerdir.

"Ortamların genel söz sahibi olanlar adamlar. Adam yüzde doksan sözü geçiyor evde. Yüzde doksan adamın sözü geçiyor." (4. görüşme, 52, Lise)

Sözü edilen saygı boyutu daha çok çocuk ve ebeveyn *ilişkisi*nde kendisini göstermektedir. Katılımcılar çocukların her iki kültürde de anne-babaya saygılı olduklarını ama bu durumun ergenlikte – söz konusu dönemin doğası gereği- biraz değiştiğini, ergenliğin atlatılmasının ardından düzeldiğini söylemişlerdir. Onlara göre Türkler çok iyi çocuk yetiştirmekte, ancak ergenlikten sonra anne-babalar çocuklarıyla çok ilgilenmemekte; çocuklarını aşırı serbest bırakmaktadırlar. İfade örüntülerinden bunun yanlış olduğunu ve kural koyulması gerektiğini düşündükleri anlaşılmaktadır.

"Komşumuz bir kişi var, ismi S. S'ye babası yardım etti. Kantini var. Kantinde adama yardım ediyor. Sabahtan akşama kadar yardım ediyor, hizmet veriyor babasına. Bir de evli kızlar olursa ailesini ziyaret ediyorlar; o zaman hediye getiriyorlar, çok saygı gösteriyorlar. Bence yüzde 75 Türk çocuklar saygı gösteriyorlar ailelerine." (6.görüşme, 52, Lisansüstü)

"Yoldayken çocuk annesi ve babasına bağırmamalı. Babası 80 yaşında olsa bile ya da olmasına rağmen son söz babasının." (7.görüşme, 35, Lisansüstü)

"Çocuklarla ilgili soruya gelince, genelde çocuklar için onlar (Türkler) Allah'tan sonra çocuklarına tapıyorlar, yani çocuklar onlar için çok önemli. Çocukları aşırı önemsiyorlar. Karımın söylediği gibi çocukların ağlamasından ya da bağırmasından hoşlanmıyorlar, hatta üzgün olmalarından. Bu tarz özellikleri kendi ülkelerimizde görmüyoruz." (1.görüşme, 35, Lisansüstü)

"Erkeklerin davranışları güzel hoş değil ama özellikle 13-15 yaş arasındaki çocuklar, davranışları çok hoş olmuyor." (3.görüşme, 45, Lisansüstü)

"Türk aileleri çocuk küçükken çok ilgileniyorlar ama bu yaşta değil." (İlgilenilmeyen yaş dönemi olarak ergenlikten bahsediyor.) (3.görüşme, 32, Ortaokul)

"Çocuk baba ve annesinden korku duygusu hâkim oluyor. Hem de mesela baba ve anne çocuğa korkma duygusu hem de var. Mesela şimdi ben 20 yaşındaki bir genç. Annemin sözü bana hâkim oluyor ya da babamın. Evden mesela 11-12'den sonra illa bir haber, gelip gelmeyeceğime ait bir haber vermem lazım. Babam da 1 saat geç kalıyorum, hem de…. Mesela babama her şeyi haber ediyorum, anneme de her şeyi haber ediyorum. Bir saat başında telefon açıyorum anneme ya da babama. Hem de anne ve baba çocuklarına yakın. Kiminle konuştuğumu hiç saklamıyorum. Arkadaşım olarak söylüyorum." (4.görüşme, 52, Lise)

Katılımcılar çocukların saygı duyması durumunun her iki kültür için de geçerli olduğunu belirtmişlerdir. Irak özelinde 2003'ten beri, yani ABD-Irak savaşından, bazı şeylerin eskisi gibi olmadığı, çocuklar üzerinde ebeveyn kontrolünün azaldığı vurgulanmaktadır.

"2003 yılından beri sistem değişti. Mesela oradaki gençler bir şey meselesi ya da bir grup da olabilir. Ona engel olamazsın. Çocuk büyüdü, 15 yaşında ya da 20 yaşında artık bir yere gitmek isterse engel olamazsın." (3.görüşme, 45, Lisansüstü)

Çocukların yanlış bir şey yaptıklarında cezalandırılması ya da *ailenin çocuk üzerindeki kontrolü* söz konusu olduğunda katılımcılar, Arapların geçmişte kız ve erkek çocuklarına daha farklı davrandıklarından; günümüzde bu durumun azaldığından bahsetmişlerdir.

"Evet. Her zaman erkek tarafını tutuyorlar hem de daha çok tercih ediyorlar kızlara. Mesela bir kadın bir adamla evli çocuk yaptılar, çocuk kız olursa uğursuz diyorlar. Aslında yanlış ama erkek tercih ediyorlar." (4.görüşme, 52, Lise)

"Önceden Araplarda, Arapların düşünceleri, erkek daha değerli. Türkiye'de kız daha değerli. Ama bu günümüzde hem erkek hem kız aynı şekilde oluyor." (2.görüşme, 44, Ortaokul)

Katılımcılar, *Türklerin çocuklarına karşı serbest bir tutum benimsediklerini* fakat çocuklarını *dövmediklerini*, onlara vurmadıklarını gözlemliyor olduklarını; çocuklara karşı doğru davranış değiştirme şeklinin *sevdiği şeyleri yasaklamak* olduğunu vurgulamışlardır.

"Her zaman dövmek iyi değil. Dövmek her zaman yanlış. Ama bir yerden kesebilirsin yani sevdiği şeyleri vermemek. Telefonu almak, televizyonu kapatmak. Öyle mesela. Yoklukla cezalandırmak." (3.görüşme, 32, Ortaokul)

"Babam kızıyor ama dayak yok. Yani küstük ama sen öyle bir şeysin, sen öyle beni şey yapmıyorsun. Sonra iki gün sonra aynı. Yani fark yok. Kızıyor ama ikinci gün ya da iki üç saat sonra her şey yerinde oluyor." (5.görüşme, 20, Ortaokul)

Tema 2: Toplum İçerisinde Kadının Statüsü

Katılımcılar Türkiye'de genel olarak *kadınların özgür olduğunu, mazlum ve zavallı görülmediklerini* ve *haklarını belirli şekilde aldıklarını* belirtmişlerdir.

"(Türk kadının toplumdaki yerini) Çok iyi değerlendiriyorum ve herkes, ailedeki bütün üyeler hakkını alıyor eğitim açısından, saygı açısından. İlgiler var, anne baba iyi bakıyor. Çocuğun eğitimine bakıyorlar. Çocuğun annesine saygısı var. Bir yeri var hanım olarak. Eşi de hem aynı şekilde. Herkes saygılarla karşılıyor." (2. görüşme, 44, Ortaokul)

"Burada kadınlar mazlum görünmüyor, hakkını alıyor, normal insan gibi yaşıyor. Bizim gibi, Araplar gibi değil yani." (2. görüşme, 44, Ortaokul)

"Kişisellik. Türkiye'nin kadınlarının kişiselliği daha güçlü mesela Arap kadınlarından." (3.görüşme, 32, Ortaokul)

Katılımcıların ifadelerinden *Türkiyeli kadınların çalışkan olduklarını* düşündükleri ve bu konuyu çok farklı alanlardan değerlendirdikleri anlaşılmaktadır. Suudi Arabistan gibi ülkelerde kadınların araba kullanma hakkı olmaması ama Türkiye'de kadınların şoför dahi olabilmesi gibi zıtlıkların, katılımcıların bu konu üzerinde dikkatlerini yoğunlaştırmalarına sebep olmuş olabileceği düşünülmektedir.

"Buradaki kadınların hakları var. Hepsi özgür. Her alanda çalışabiliyorlar. Hangi Arap ülkesine giderseniz gidin, kadınların çalıştığını nadiren görürsünüz. Kadınlar restoranlarda çalışması... Çok nadirdir... Burada şoförlük bile yapıyorlar (1.görüşme, 35, Lisansüstü)

"Türkiye'de kadınlar daha özgür, daha rahat yaşayabiliyor. Mesela Arap kadınları daha dediğim gibi, Mustafa hocayla konuştuğumuz gibi, daha rahat yaşamıyor. Mesela araba kullanma açısından, Arabistan'da yasaklandı kral tarafından. Ama mesela Türkiye'de normal." (3.görüşme, 45, Lisansüstü)

"Bence çalışıyor çünkü işte köyde yaşayanlar var ya. Çalışıyorlar. Normalde iş yoksa en az ise gidiyor ağaçtan fındık ya da bir şey işte çalışıyor. Bence burada kadınlar erkeklerden daha çok çalışıyorlar." (6.görüşme, 52, Lisansüstü)

Bu bulgulara ek olarak, katılımcıların ifadelerinden anlaşılmaktadır ki kadınların çalışması erkekle rekabet etme durumu ya da erkeklerin zayıflığı olarak değil; kadının erkeğe yardım etmesi olarak kavramsallaştırılmaktadır.

"Şimdi çoğunluğu adama destek veriyor, çocuklara bakıyor hem de. Mesela fındık döneminde gidip çalışıyor. Hem de çocukları okutuyor. Her şeyi karşılıyor. Hem de kocasına destek veriyor, destek oluyor." (2.görüşme, 44, Ortaokul)

Katılımcılar, *kadının konumu* konusunda Suriye'deki durumdan hoşnut olmasalar da 2003'ten önce Irak'ın daha iyi durumda olduğunu; Lübnan'ın ise Türkiye'ye daha çok benzediği görüşünde olduklarını belirtmişlerdir. Bu olumluluğu, eskiden çoklu evliliğin şimdikinden daha az olduğunu – buna karşı olmadıklarını belirtmişlerdir- eşlerinin savaşta ölmeleri gibi sebeplerle bekâr kadın sayısının artması gibi olumsuz bir koşula bağlamalarından anlaşılmaktadır.

"Bazen Arapların adamları kadını kısıtlıyorlar ve hakkını vermiyor. Konuşma hakkı ya da konuşma hakkı hep onun."(4. görüşme, 52, Lise)

"Şimdi, Lübnanlı kadınlar Türk kadınlara çok yakın. Lübnanlı kadınlar hem çalışıyorlar Türkler gibi, hem de aynı şekilde bağımsız. Yani ailedeki yeri hiç değişmiyor. Sabit bir yer, makamı var. O makama saygısı var, hiç kimse aşamıyor. Bütün hakları var. Hem de adam mesela şımartıyor eşini." (2. görüşme, 44, Ortaokul)

"2003 yılından önce durumlar daha iyiydi. Mesela kız özgür. Özgürlüğü varmış ama özgürlüğü derken Türkiye'deki gibi değil yani. Üniversiteye gidebilir, bir yere gidebilir, pazara gidebilir. Bir bölgeden başka bir yere gitmesi daha kolaydı daha rahattı ama Türkiye'deki gibi değildi. Daha özgürdü öyle görüyor." (3. görüşme, 45, Lisansüstü)

"Din açısından 4 tane evlenebilirsin diye söylediği için orada hem de şu an savaş döneminde. Orada adamların sayısı azaldı ve kadınların sayısı daha çoğaldığı için hani adam evlenebilir bazıları. Onun eşi çocuk yapmayabilir vs. evlenebilir bu hallerde ama Türkler bir tane sadece. Yani siz daha iyi." (2. görüşme, 44, Ortaokul)

"Eski diziler. Eski diziler görüyorum ya. O kadar şey yok yani. Bizim gibi yaşıyorlar. Bizim gibi o da. Yani kadınlar, ya nasıl diyeyim sana, hakkın yok sosyalde. Ama şimdi iyi. Şimdi var. Her şey var. Bence çok iyi. Sosyal, dünya sosyalını yaşıyorlar." (5. görüşme, 20, Ortaokul)

Katılımcıların Türkiye'de kadınların konumu konusunda takdir ettikleri başka bir noktanın da, *kadınların hakkının devletin güvencesi altında olması* olduğu anlaşılmaktadır. Bunu kendi ülkeleriyle, özellikle boşanma özelinde ve erkeklerin kadınlara kötü davranması durumunda, devletin kadına sahip çıkması üzerinden düşündükleri fark edilmiştir.

"Türkiye'de ortalama kadınlar hakkını alıyorlar. Hem çalışıyor, hem kendine bakıyor hem de devlet yanında tutuyor, savunuyor. Eşi iyi olmamasına rağmen kadınları savunacak biri var, devlet arkasında duruyor, hakkını veriyor. Adam zalim olursa, devlet onu tutuyor, karşılıyor, onu savunuyor. Hakkını iyi veriyor." (2.görüşme, 44, Ortaokul)

"Erkek boşanırsa kadından kadın hakkını alır. Ama istemediği takdirde hiçbir hakkı çıkmaz. Diyorlar ki siz boşanmayı istedin sorumluluğunu alacaksın. Yani hiç bir hak almaz. Hakkını, mihir deniyor ya hiç alamaz boşandıktan sonra, Bu yüzden babaları karar veriyor. Bir de Irak'ta aşiret şeklinde ilişki kuruyorlar. Ben mesela kendisi başka bir aşiretten kendisi başlı başına aşiretin başındakiler birbirlerine haber ediyorlar, bu şekilde evleniyorlar." (1. görüşme, 35, Lisansüstü)

Tema 3: Adetsel Benzerliklerin Temeli Tarih, Farklılıkların Temeli Hukuk ve Sistem

Katılımcılar Türkiye ile Arap ülkelerinin *pek çok adet açısından benzerlik gösterdiğini* düşünmekte ve bunun sebebi olarak 100 yıl öncesine kadar Osmanlı topraklarında bir arada yaşamış olmalarını görmektedirler. Bu bağlamda din ve coğrafya yerine siyasi bir sebebe yükleme yapmış olmaları dikkat çekici bulunmuştur. Ayrıca Türklerin kendileri gibi iyi ve merhametli olduklarını, Avrupalıların insanlık açısından acımasız olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar, Türkiye'de zaman zaman çalışıp paralarını alamamak gibi birtakım olumsuzluklar yaşamalarına rağmen, genel anlamda Türkiye'de yaşayan insanların kötülüğüne ithafen bir yorumda bulunmamışlardır.

"Yemekler benziyor. Çocukları yetiştirme şekli bir, büyüklere saygı duymak benziyor. Farklılık. Aklıma bir şey gelmiyor." (4.görüşme, 52, Lise)

"Türkiye Araplara 400 sene hâkim olduğu için, yönettiği için, bu yüzden yakın oluyorlar." (4.görüşme, 52, Lise)

"Burada bence Arap Iraktan Araplar daha çok benziyor. Neden? Çünkü iyilikler çok var. Ama Avrupalılara benziyorlar biraz sert var, sertlik var ve normal iyilikten gibi değil. Oradan benziyorlar. Bir de bir kadın gördü. Avrupalıya benziyor. Neredesin nerelisin. Diyor ki annem Arap'ım. Sonra baktı diyor ki sen Arap mısın? Öyle kötülük gösteriyor. Sonra kendinden büyüktü bir de sebebinden geldi buraya. Keşke ben ordayım, yaşıyorum. Rahat etmedi. Kötü….Türklerde biraz sertlik var. Bazı hepsi değil ama. Genellikle biraz sert geliyor. Avrupa'da merhamet yok. Zaten bence arkadaşım Türk var. Oraya gidiyor. Geldi burada. Almanya'dan geldi. Burada dedi biz Türk. Bir de aynı Almanlar gibi yaşıyoruz ama bizi sevmiyorlar. Neden? Çünkü burası böyle. Avrupa bence genellikle iyi bir yer. İş de iyi. Ama insanı kötü. Merhamet yok." (6. görüşme, 52, Lisansüstü)

"Adetler benziyor. Çünkü 100 sene önce biz aynı bir yer aynı bir devlet yaşıyoruz. 100 sene önce. 100 sene sonra bu adetleri bırakmak, öyle bir şey yok. Adetler yıllık yıllık şey yaşıyorlar. İnsan adeti çok değişik yok. Ama sadece biri değişik. Bazılarında görüyorum hatta Türkçe konuşma totali aynı. Bizim gibi. Hiç fark etmez. Ama dediğim gibi sadece burada hukuk daha fazla." (5. görüşme, 20, Ortaokul)

Son alıntıda da gösterildiği gibi katılımcılar kendi ülkelerinde genel olarak hukuk yokluğundan şikayet etmiş ve genel olarak Türkiye'de kadınların özgür olmasını hukukun varlığına ve insanların hukuka saygı duymasına bağlamışlardır. Bu konu evlilik, boşanma

kadının çalışma hakkı gibi konulardan ülkedeki genel siyasi yapılanmaya kadar pek çok konu için dayanak noktası olarak görülmektedir.

"Özgürlük. Hukuk. Hukuk tabii ki. Cinsiyetler arasında, kadın ve erkek arasında bir fark yok. Erkek kendi haklarına kadın kendi haklarına sahip. Ve iste bu yüzden. (1. görüşme, 35, Lisansüstü)

"Bir şey ekleyebilirim. Hukuka saygı, Irak'ta insanlar (hukuka) saygı duymuyorlar, Eğer bir sey istiyorsan rüşvet vermek zorundasın. Orada mesela Irak'ta mesela ben bir şey yaptıracağım gidip memur ile konuşurken rüşvet vermek gerekiyor. Rüşvet vermezsem işlerim bu gidişle zor olacak. Basit olsa bile rüşvet vermem lazım." (1. görüşme, 30, Önlisans)

Katılımcılar genel olarak kendi ülkelerinde yaşadıkları sorunun temel sebebi olarak *hukukun olmamas*ını göstermişlerdir. Önceki alıntıda gösterildiği gibi, yozlaşmanın farklı boyutları katılımcılar tarafından sürekli dile getirilmektedir.

"Burada güvenlik var. Çok şükür. Burada hizmet var ama parasıyla ama olsun o da var. Orada yok. Para veriyoruz ama hizmet yok. Ama orada benim çocuklarım okula gidip geldiği zaman belli oluyor, şimdi burada belli değil. Zaten kendisinin ailesi için daha iyi yaşaması için çekti. Yoksa korkuyor orada." (6.görüşme, 52, Lisansüstü)

Türkiye'de kadınların hak sahibi olması da kültürün ya da eşler arasındaki ilişkinin bir ürünü olarak değil; *hukuk sisteminin sağladığı bir imkan* olarak görülmekte, katılımcılara göre erkekler de bu duruma uygun hareket etmektedirler.

"Hürriyet yok o kadar yani imkân yok vermiyorlar, kadınlara imkân vermiyorlar. Burada çok imkân var. Kadın gidiyor geliyor. Çok hukuk var. Bizim gibi orada yok. Yani bence bu yönü çok güzel… Aslında devlet bir de erkekler alıştırmışlar öyle. Yani yavaş yavaş alıştırıyor kendisi. Ama daha önceki gibi yani normalde şey görüyorum, Türk diziler. Bunlar yani şimdiye göre değil. Şimdi daha şey oldu. Daha değişik bir şey. Daha hürriyet. Daha imkânı çok oldu." (5. görüşme, 20, Ortaokul)

Katılımcılar, hukukun olmadığını iddia ettikleri kendi ülkelerinde, sistemin idame ettiricisi ve karı- koca ilişkisinin, kardeşler arası ilişkinin düzenleyicisi olarak aşiret sistemine bağlı adetler ve onun kuralları olduğunu belirtmişlerdir.

"Irak'ta şey var sınır var yani adetlik var o kısıtlıyor. Çünkü bir sürü adet var o zaman değişiyor. Türkiye'de adet var ama şimdi. Bazıları var bazıları yok ama mesela genellikle adetlik var. Burada adetlik yok. Herkes şeye göre yani nasıl anlatım, burada hürriyetli kabileler çok burada yok. Burada daha açık, daha free. Özgür. Ama bizim Irak'ta öyle bir şey yok. Irak'ta çok değişik oluyor. Bizim orada hukuk yok bir de savaş çok oldu ya o yüzden daha dünyalı gibi yaşamıyor. Yaşamıyoruz daha. Neden? Çünkü savaş oldu ya yani." (6. görüşme, 52, Lisansüstü)

"Tam olarak Samara'da. Samara da eski zaman 1500 yıl önce Abbası devlet başkanı. O zaman Samara'da. Samara'da şu an kale gibi yapılmışlar. Ama köy değil ama Düzce'deki gibi ama…. Nasıl diyeyim sana. Bizim orada Samara'da bir kız açık yok. Hiç açık yok. Neden çünkü hukuk yok. Hukuk yani hukuk yoksa zaten bir şey yapmıyor. Devlet bizim orada yok.

Normalde bizim yaşadığımız yerde yaşamaz ki. Neden? Çünkü kim güçlü olursa o zaman o kandıracak. Mesela benim param var ama o kadar güçlü değilim. Bir tane geldi devletten geliyor. O güçlü biraz. Parası yok ama güçlü. O beni kandıracak. Neden? Çünkü kanun yok. Hukuk yok. Buradan değişik bir şey. Tam değişik." (5. görüşme, 20, Ortaokul)

"Bazı kadınlar da açık olur ama herkes kabile gibi. Aşiret olursa o zaman açık olmaz. Aşiretin kuralı bu." (5. görüşme, 20, Ortaokul)

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, Düzce ilinde yaşamlarını devam ettirmekte olan ve azınlık grup olarak tanımlanan mültecilerin, bulunduğu coğrafyada çoğunluk grup olan Türkiye vatandaşı bireylerin aile yapılarına ilişkin algılarının ve tutumlarının anlaşılması amaçlanmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek üzere 7 aile ile yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmış ve elde edilen veriler nitel veri analizi yöntemlerinden tematik analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu sayede doğal bir ortamda katılımcılarla gerçekleştirilmiş olan görüşmelerden, nicel veri toplama yöntemleriyle elde edileceklere kıyasla daha gerçekçi ve bütüncül veriler elde edilmiş ve yorumlanmıştır. Tematik analiz, diğer nitel yöntemlere göre daha az katılımcı gerektiren bir özellik taşımaktadır. Düzce ilinde mültecilere ulaşmanın zor olması ve ulaşılsa dahi kullanılan dil sebebiyle iletişim kurma yolunun görece kapalı olmasından dolayı, bu çalışmada ulaşılabilen katılımcı sayısı tematik analiz yapmaya uygundur. Tematik analizin bu araştırmaya sağladığı katkılardan biri esnekliktir. Katılımcıların görüşmeler esnasında verdikleri yanıtlar belirli bir kalıba uydurulmaya çalışılmadan, olduğu şekilde yorumlanabilmiştir. Bununla birlikte, yorumlamalar yapılırken katılımcıların yalnızca sözel olarak verdikleri yanıtlar değil; sözel olmayan ifadeleri de araştırmacılar tarafından dikkate alınmıştır. Bu sayede veri zenginliği sağlanmıştır. Bununla birlikte nitel veri analizinin kullanılması, katılımcıların ifadeleri arasında neden-sonuç ilişkilerinin kurulmasına ve elde edilmiş olan üç temanın birbirleriyle ilişkilendirilmesine imkân tanımıştır.

Elde edilen bulgular doğrultusunda üç adet tema belirlenmiştir. Bunlardan ilki "Ailenin Temelleri"dir. Bu tema altında incelenen ifadelerde katılımcıların saygı ve bağlılık kavramlarını ailenin temelleri olarak gördükleri, ailede kalıcı olan şeyin aile bireylerinin birbirlerine olan saygıları olduğunu düşündükleri ve her durumda bağlılıklarını korumalarının aile yaşantıları için bir gereklilik olduğu anlaşılmıştır. Bu bağlamda Türk kültürüne ilişkin görüşleri, kendi kültürlerinde olanla benzer şekilde, ailede kadının görüşlerinin de dikkate alınmasıyla birlikte erkeğin daha baskın konumda olduğu yönündedir. Yine kendi kültürleriyle Türk kültüründe benzer olan bir nokta olarak çocukların ebeveynlerine saygılı olduklarını gözlemledikleri anlaşılmıştır. Fakat burada kültürler arası farkı yansıtmakta olan ifadelere rastlanmıştır. Bu ifadeler ise ergenlik döneminden sonra Türk ailelerin çocuklarıyla olan ilişkilerinin zayıflaması ve serbest ebeveyn tutumlarının gözlenmesi yönündedir.

İkinci tema olan "Toplum İçerisinde Kadının Statüsü", Türkiye'de kadınların kendi kültürlerine kıyasla daha özgür olmaları ifadeleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Katılımcılar kadınların işgücüne katılım oranının ve çalışma alanlarının Türkiye'de kendi ülkelerine göre daha fazla olduğunu belirtmişlerdir. Bunlara ek olarak, kadın haklarının kendi

kültürlerindekinin aksine Türkiye'de devletin güvencesi altında olduğunu düşündükleri anlaşılmaktadır.

Üçüncü tema olan "Adetsel Benzerliklerin Temeli Tarih, Farklılıkların Temeli Hukuk ve Sistem" teması, Türk ve Arap ülkelerinin kültürlerinde görmekte oldukları benzerliklerin sebeplerini aydınlatmaktadır. Bu benzerliklerin sebebi olarak katılımcıların çoğu kültürlerin tarihsel bir geçmişe sahip olmalarını görmektedirler. İki kültürdeki insanların benzerlikleri arasında en çok Türklerin ve Arapların daha merhametli ve iyi niyetli insanlar olmaları ifade edilmiştir. Farklılık konusunda ise kendi kültürlerinde hukukun olmadığı, Türkiye'de ise hukuk kurallarının işlevsel olduğu ve uygulandığı yönünde yorumlar yapılmıştır. Önceki temalarda ifade edilen Türkiye'de kadınların daha özgür yaşamasının ise hukukun varlığından kaynaklandığının düşünüldüğü fark edilmiştir. Kendi kültürlerinde hukukun yerinde aşiret kurallarının merkezde olduğunu belirtmişlerdir.

Kültürleşme kuramı çerçevesinde düşünüldüğünde, katılımcıların ifadelerinin bütünleşmeye işaret ettiği söylenebilir. Çünkü katılımcılar Türkiye ile adetlerinin benzerliğinden bahsetmişler ve burada hukukun olmasına, kadının saygınlığı gibi konulara odaklanmışlardır. Bu durum, farklılık durumu oluşturan çoklu evlilik durumunda ve çocuk yetiştirmede gözlenmektedir. Katılımcılar çoklu evliliğe kıyasla tek eşliliğin, Türkiye'deki gibi, daha iyi olduğunu; ama savaş gibi durumlarda kadının mağdur olmaması için gerekli gördüklerini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte çocuklar konusunda da, Türkiye'de çocukların eğitimine önem verildiğini gözlemledikleri ama katı kurallar koyulmamasını tasvip etmedikleri anlaşılmaktadır. Son olarak, Irak özelinde ailelerin savaştan sonra ergenlerin daha serbest hale gelmesini tasvip etmemeleri de bu durumu göstermektedir.

Yapılan araştırmalar İtalya, İspanya, Fas, Türkiye gibi Akdeniz havzası kültürlerinin namus kültürü (honor culture) bakımından ortak değerlere sahip olduğunu göstermiştir (Kim vd., 2010; Leung ve Cohen, 2011). Bu kültürlerin ortak özellikleri, itibarın zor kazanılıp kolay kaybedilmesi, erkeğin namusunun kadının iffeti üzerinden tanımlanması gibi özelliklerdir. Katılımcıların tahayyülündeki ayrım ise kendilerinin de belirttiği gibi tarihsel ve siyasi ayrımlara dayanmaktadır. Türkiye ve kendi ülkelerindeki benzerlikleri Osmanlı Devleti ile olan geçmişlerine dayandırmaları da buna kanıt oluşturmaktadır.

Önyargı konusuna gelindiğinde, ailelerin ayrımcı davranışı Avrupalılıkla ilişkilendirmesi önemlidir. Ayrıca olumsuz deneyimler yaşamış olmalarına rağmen, bu durumu hukukun olmaması gibi sistemlerle açıklamaları, ayrımcılık deneyimini genellememelerine yol açmıştır. Karşılaştıkları iyi deneyimleri genellerlerken; kötü deneyimleri o insanın kişiliği, hukuk sistemindeki açık, mülteci hukukunun olmaması gibi diğer sebeplere yükleme yapmaları ve ülkelerindeki hukuk sistemine yönelik şikâyetleri bağlamında açıklanabilir.

Bu çalışmanın pratik ve politik anlamda etkileri düşünüldüğünde ise özellikle dil sorunun çözülmesinin elzemliği ve adaptasyonda hukuk konusu olmak üzere iki konu ön plana çıkmaktadır. Katılımcılar arasında kültürel sermayeye sahip olan yüksek tahsilli ama bedenselleşmiş sermaye yoksunluğu (dil bariyeri) sebebiyle statü kaybına uğrayan ve vasıfsız işçi olarak çalışmak zorunda kalan bireyler bulunmaktadır. Ayrıca burada görüldüğü üzere

hukuk sisteminde bazı farklılıklar hissedilmektedir. Belki öğrenci belgesi gibi basit bir belgeyi rüşvetsiz alamayacağını düşünen öğrenci buna başvurmayabilir. Bu yüzden mültecilerin hukuk sistemi işleyişinin programlara dâhil edilmesi faydalı olabilir.

Çalışmanın sınırlılıkları arasında katılımcıların önceden yaşadıkları ülkeler bağlamında ve görüşme yapılan ailelerin hepsinin anne ve babadan oluşmamış olması bakımından homojenliğin sağlanamamış olması gösterilebilir. Bunun sebebi yukarıda bahsedildiği gibi, Düzce ilinde mültecilere ulaşmanın zorluğudur. Sonraki çalışmalarda bu konuda hassasiyet gösterilmesinin daha sağlıklı sonuçlar elde edilmesine yarayacağı düşünülmektedir. Bunun dışında sözü edilebilecek başka bir sınırlılık ise araştırmacılar arasında katılımcıların ana dilini bilen bir araştırmacının eksikliğidir. Tercüman olarak araştırmaya katılım sağlayan kişi ne kadar iyi Türkçe biliyor olsa da, görüşme ortamı doğası gereği bazı ifadeler tam olarak yansıtılamamış olabilir. Buna ek olarak, nitel veri analizi yönteminin beraberinde getirmiş olduğu katılımcıların vermiş oldukları bilgilerin genellenememesi problemi araştırmanın sınırlılıkları arasında yer almaktadır.

İleride mültecilerle yapılacak çalışmalarda araştırmacıların mültecilerin ülkelerini baz alarak çalışmaları faydalı olabilir. Irak'tan gelen bireylerin savaşı 2003'ten itibaren yaşıyor olmaları, onları ayrı bir yere koymaktadır. Ayrıca bu konuda özellikle çocuk yetiştirme ve dil bariyeri aşıldıkça Türk kültürü ile olan etkileşimleri ve yargılamalarındaki değişimler ve derinleşmelerin gözlenmesi de hem kültürleşme hem de önyargı literatürüne büyük katkı sunacaktır.

Kaynakça

Adıgüzel, Y., (2016). *Göç sosyolojisi*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Allport, G. W. (1979). *The nature of prejudice*. Basic books.

Alpak, G., Unal, A., Bülbül, F., Sağaltıcı, E., Bez, Y., Altındağ, A., ve diğer. (2015). Post-traumatic stress disorder among Syrian refugees in Turkey: a cross-sectional study. *International Journal of Psychiatry in Clinical Practice, 19*(1), 45-50.

Arends-Tóth, J. ve Van de Vijver, F. J. (2003). Multiculturalism and acculturation: views of Dutch and Turkish–Dutch. *European Journal of Social Psychology, 33*(2), 249-266.

Arends-Tóth, J. ve Van de Vijver, F. J. (2004). Domains and dimensions in acculturation: Implicit theories of Turkish–Dutch. *International Journal of Intercultural Relations, 28*(1), 19-35.

Ataca, B. ve Berry, J. W. (2002). Psychological, sociocultural, and marital adaptation of Turkish immigrant couples in Canada. *International Journal of Psychology, 37*(1), 13-26.

Berry, J. W. (1980). Acculturation as varieties of adaptation. A. M. Padilla, (Ed.), *Acculturation: Theory models and some new findings* (ss. 9-25). Boulder, CO: Westview.

Berry, J. W. (1990). Acculturation and adaptation: A general framework. W. H. Holtzman ve T. H. Bornemann, (Ed.), *Mental health of immigrants and refugees* içinde (90–102). Austin, TX: Hogg Foundation for Mental Health.

Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology, 46*(1), 5-34.

Berry, J. W. ve Sam, D. L. (1997). Acculturation and adaptation. *Handbook of cross-cultural psychology* (2. baskı) içinde (291-326). United States of America: A Viacom Company.

Berry, J. W. (2001). A psychology of immigration. *Journal of Social Issues, 57*(3), 615-631.

Birman, D. ve Trickett, E. J. (2001). Cultural transitions in first-generation immigrants: Acculturation of Soviet Jewish refugee adolescents and parents. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 32*, 456-477.

Braun, V. ve Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology, 3*(2), 77-101.

Çelenk, O. ve Van de Vijver, F. J. (2011). Assessment of acculturation: Issues and overview of measures. *Online Readings in Psychology and Culture, 8*(1), 10.

Clarke, L. K. ve Borders, L. D. (2014). "You got to apply seriousness": A phenomenological inquiry of Liberian refugees' coping. *Journal of Counseling and Development, 92*(3), 294-303.

Dona, G. ve Berry, J. W. (1994). Acculturation attitudes and acculturative stress of Central American refugees. *International Journal of Psychology, 29*(1), 57-70.

Doocy, S., Lyles, E., Roberton, T., Akhu-Zaheya, L., Oweis, A. ve Burnham, G. (2015). Prevalence and care-seeking for chronic diseases among Syrian refugees in Jordan. *BMC Public Health, 15*(1), 1097.

El-Khatib, Z., Scales, D., Vearey, J. ve Forsberg, B. C. (2013). Syrian refugees, between rocky crisis in Syria and hard inaccessibility to healthcare services in Lebanon and Jordan. *Conflict and Health, 7*(1), 18.

Gordon, M. M. (1964). *Assimilation in American life: The role of race, religion, and national origins*. New York: Oxford University Press.

Gülnar, B. ve BALCI, Ş. (2010). Televizyon izleme motivasyonları ve kültürleşme: Yabancı uyruklu üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 1*(28), 447-483.

Hadley, C. ve Patil, C. (2009). Perceived discrimination among three groups of refugees resettled in the USA: Associations with language, time in the USA, and continent of origin. *Journal of Immigrant Minority Health, 11*, 505–512.

Johnsson, E., Zolkowska, K. ve McNeil, T. F. (2015). Prediction of adaptation difficulties by country of origin, cumulate psychosocial stressors and attitude toward integrating: a Swedish study of first-generation immigrants from Somalia, Vietnam and China. *International Journal of Social Psychiatry, 61*(2), 174-182.

Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Benlik, aile ve insan gelişimi: Kültürel psikoloji.* İstanbul: Koç Üniversitesi.

Kağıtçıbaşı, Ç. (2014). Kültürleşme ve Aile İlişkileri. *Türk Psikoloji Yazıları, 17*(34), 120-127.

Kim, Y. ve Cohen, D. (2010). Information, perspective, and judgments about the self in face and dignity cultures. *Personality and Social Psychology Bulletin, 36*, 537-550.

Leung, A. K. ve Cohen, D. (2011). Within- and between-culture variation: Individual differences and the cultural logic of honor, face, and dignity cultures. *Journal of Personality and Social Psychology, 100*, 507-526.

Melkote, S. R. ve Liu, D. J. (2000). The role of the Internet in forging a pluralistic integration: a study of Chinese intellectuals in the United States. *Gazette (Leiden, Netherlands), 62*(6), 495-504.

Redfield, R., Linton, R. ve Herskovits, M. J. (1936). Memorandum for the study of acculturation. *American Anthropologist, 38*(1), 149-152.

Suriyeli kadına tecavüz etti arkadaşlarını da yolladı. (b.t.). 15.10.2017. http://www.milliyet.com.tr/suriyeli-kadina-tecavuz-etti-gundem-1890011/

Suriyeli mülteci kadınların dramı... (b.t.). 15.10.2017. https://www.cnnturk.com/video/turkiye/suriyeli-multeci-kadinlarin-drami

Şeker, B. D., ve Sirkeci, İ. (2014). Birleşik Krallık'daki Türkiye kökenli kadınlarda yaşam doyumu: kimlik, kültürleşme ve ayrımcılık. *Türk Psikoloji Yazıları, 17*(34), 69-81.

Te Lindert, A., Korzilius, H., Van de Vijver, F. J., Kroon, S. ve Arends-Toth, J. (2008). Perceived discrimination and acculturation among Iranian refugees in the Netherlands. *International Journal of Intercultural Relations, 32*(6), 578-588.

UNHCR. (2017). *Syria Regional Refugee Response* http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php adresinden 20 Ekim 2017 tarihinde edinilmiştir.

Van De Vijver, F. J., ve Phalet, K. (2004). Assessment in multicultural groups: The role of acculturation. *Applied Psychology, 53*(2), 215-236.

Wagner, U., Van Dick, R., Pettigrew, T. F., ve Christ, O. (2003). Ethnic prejudice in East and West Germany: The explanatory power of intergroup contact. *Group Processes & Intergroup Relations, 6*(1), 22-36.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayinevi.

ONUNCU OTURUM

MÜLTECİLERİN FARKLI BÖLGELERDEKİ YAŞAM DENEYİMLERİ

Prof. Dr. Abulfez SÜLEYMANOV
Suriyeli Mültecilerin Yaşam Deneyimleri ve Yerel Halkın Algısı: Sultanbeyli Örneği

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Hüseyin TAYLAN
Sakarya'daki Suriyeli Mültecilerin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Sorunları

Sedat ERTEN
Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ
Dr. Eylem BEYAZIT
Bir Göç Kapısı: Reyhanlı Göçün Etkileri Üzerine Bir Çözümleme

Arş. Gör. Dr. Merve ÇETİN DAĞDELEN
Mültecilerin Yerel Medya'da Temsili: Denizli Kenti Örneği

Suriyeli Mültecilerin Yaşam Deneyimleri ve Yerel Halkın Algısı: Sultanbeyli Örneği

Prof. Dr. Abulfez SÜLEYMANOV*

Özet

Bu çalışmada İstanbul'un Sultanbeyli ilçesinde Suriyelilerin yerleşmelerinin ardından meydana gelen sosyal etkiler ve bu etkiler karşısında ilçede yaşayan yerel halkın Suriyelilere yönelik tutumları, davranış biçimleri ve kaygıları yapılan alan araştırmasıyla incelenmiş; göçten sonra meydana gelen kültürel etkileşime ilişkin sorunlar ele alınmıştır. Toplanan veriler "sosyokültürel temaslar kuramları" çerçevesinde yorumlanmıştır.

Çalışmanın çok değişkenli analiz sonuçları değerlendirildiğinde yerel halkın Suriyelilere yönelik duygularının ve tutumlarının genel olarak olumlu olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırma örnekleminin Sultanbeyli ilçesinde Suriyelilerle bağlantılı herhangi bir suç olayıyla şimdiye kadar karşılaşmamış olması ve bir adli vakayı duyma yüzdesinin düşük olması, bölgede ciddi anlamda güvenlik sorunların yaşanmamış olduğunun ve sosyal yapının bu tür sorunlarla baş edebildiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte toplumsal uyum süreçlerinde yaşanılan zorluklar da gözlemlenmektedir. Bu anlamda alınan cevaplarda dikkati çeken önemli bir husus, yerel halkla sığınmacılar arasında sosyal etkileşimin kapsadığı alanlarla ilgili algı, "öteki'' kavramı söz konusu olduğunda toplumsal kabul düzeyinin olumsuza doğru değiştiği yönündedir. Araştırmada, halkın Suriyelilerin kalıcılığına ilişkin düşünce ve beklentilerinde bir arada yaşamaya ilişkin gösterdikleri toplumsal kabul düzeyinin azaldığı tespit edilmiştir. Bu ve benzeri sorunlar dikkate alınmak üzere yerel halk ile Suriyeliler arasında kapsamlı bir uyumun sağlanabilmesi için her iki halkın değerler sistemi de göz önüne alınarak, koordineli çözümler üretmek yönünde öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Zorunlu göç, Suriyeli Mülteciler, Kültürel Etkileşim, Yaşam Deneyimi, Sultanbeyli

The Look Of The People Of Sultanbeyli At Syrıan Refugees

Abstract

In this research, social effects after the settlement of Syrians in İstanbul, Sultanbeyli and attitudes, behaviors and concerns of the local people living in this county towards Syrians have been studied with field research; problems about the cultural interaction arose from the migration have been handled. Data collected have been interpreted within the framework of "sociocultural contacts theories".

When the multivariate analysis results of the research are evaluated, it shows that senses and attitudes of local people towards Syrian is generally positive. The research sample have never met any crime related to Syrians in Sultanbeyli so far and the percentage of a judicial case is low; so it has shown that there is not any important security problem and indicated that social structure can deal with these kinds of problems. Moreover, difficulties in social harmony processes have been observed. In this sense, an important question in answers received, the perception related to fields included by social interaction between the local people and refugees, the social acceptance changes negatively when the term "other" is in question. In the

* Üsküdar Üniversitesi

research, it has been determined that the social acceptance level that the local people shows with regard to living together in their thoughts and expectations for the permanency of Syrians has decreased. For the purpose of taking these and similar problems into consideration, suggestions have been put forward to generate coordinated solutions by considering values system of the both people in order to provide a comprehensive harmonization between the local people and Syrians.

Key Words: Forced migration, Syrian Refugees, Cultural Interaction, Life Experience, Sultanbeyli

Giriş

Zorunlu göçler kapsamında değerlendirilen göçlerin en trajik olanı sığınmacı/mülteci göçleridir. Zira bu göçler kendi içinde oldukça farklı dinamikleri olan, ekonomik ve sosyo-kültürel sonuçları bakımından çok yönlü ve sancılı bir görünüm arz etmektedir. İnsanlar siyasi ve/veya ekonomik nedenlerle yaşadıkları ülkeleri terk etmekte veya ettirilmekte; bu durum ise hem kendileri hem de yerleştikleri ülke insanları açısından pek çok sorunu gündeme getirmektedir. Suriye'de 2011 yılında patlak veren iç savaş sonrası ortaya çıkan mülteci krizi bu bağlamda değerlendirildiğinde, bu süreçten toplumsal, siyasi ve ekonomik olmak üzere tüm alanlarda en çok etkilenen ülkelerin başında Türkiye'nin geldiği görülür. Nisan 2011 tarihinde, yaklaşık 252 kişilik ilk grubun giriş yapmasından itibaren, Türkiye yüz binlerce misafire kapılarını açmış ve bugün bu rakam 3.500.000'ne ulaşmış durumdadır. Bu süreç kendisiyle birlikte eğitim, istihdam, kültür, güvenlik, sağlık, dış politika, hukuk gibi akla gelebilecek her alanda su yüzüne çıkan yeni olguları beraberinde getirmiştir. Savaş dolayısıyla edilgen konumda yer alan Suriyeli göçmenler (Karaca 2013: 72) Türkiye'nin sosyal dinamikleri içine girdiklerinde denklem içerisinde etken konuma dönüşmüşlerdir.

Göç eden kişiler ve göç edilen ülke vatandaşları arasındaki etkileşim, çoğunlukla göçmenlerin kendi kültürlerini gittikleri yeni ülkeye taşımaları nedeniyle kültürel değişim sürecini de beraberinde getirmiştir. Zira göç eylemiyle birlikte farklı kültürlerin karşılaşması söz konusu olmakta ve bu sayede insanların bir arada hayatlarını sürdürme isteği uyum sağlama süreciyle bir arada gerçekleşmektedir. Ancak kimi zaman bu süreç uyumsuzluk ve çatışma boyutuna varabilmekte, kültürler arasında iletişim kopuklukları ortaya çıkabilmektedir. Bu çerçevede, son birkaç yıldır bir arada yaşadığımız Suriyelilerin, Türk toplumuna uyum sağlayabilmesi ve Türk toplumunca da sosyal kabul görüp görmeyeceği giderek toplumsal, siyasal ve ekonomik boyutları olan bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Bu olgu kendini iletişim, rekabet, çatışma, barınma ve entegrasyon süreçlerini içeren "sosyokültürel temaslar kuramları" nın işaret ettiği komşuluk ilişkisi olarak hissettirmektedir. (Aslan 2015: 7) Bu komşuluk sürecinin seyrini ise sığınmacıların sosyolojik nitelikleri kadar yerel halkın sosyolojik nitelikleri, sığınmacılarla ilgili yaşantı, algı ve beklentileri de belirlemektedir.

Nitekim göçmenlerin entegrasyonu ya da kültürel olarak uyum sağlaması kendilerinin çabası ve davranışları kadar, aynı zamanda göç ettiği toplumdaki kişilerin kendileri hakkındaki tutum ve davranışları da etkili olmaktadır. Bunun yanı sıra "sığınmacılar", üzerinde hassasiyetle durulması gereken en önemli göçmen grupları arasında yer almaktadır.

(Deniz 2009: 189) Bunlar, artık kaybedecek hiçbir şeyi olmayan ve çoğunlukla ülkelerine tekrar dönme imkânı bulunmayan insanlardan oluşmaktadır. Başta barınak ve yiyecek gibi temel ihtiyaçların yanı sıra pek çok ciddi sorunla yüz yüze kalan bu insanlar, psikolojik açıdan da göç sürecinden derin bir şekilde etkilenmektedirler. Zira bu kişilerin ülkelerini terk edip belli ilişkisel ağlarla örülmüş bir topluluğun mensubu olmaktan uzaklaşarak yeni bir topluluk içinde yaşamaya başlaması, yerleştikleri bu yeni ortamda gerek dini gerek sosyal gerekse kültürel açıdan bazı sorunlarla karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır. Göçmenlerin kendi öz kültürlerine sıkıca bağlı kalıp içinde bulundukları kültürü reddetme eğilimi göstermesi hem kendi hayatlarını zorlaştırabilir hem de bulundukları toplumda ön yargıların daha da artmasına sebep olabilir. Bilimsel çalışma yapanların sıklıkla vurguladığı şekliyle, "Çiçeklerle karşılanan işçilerden, istenmeyen yabancılara dönüşmek" sloganı/mottosu, günümüzde uluslararası göç literatüründe kendine yer bulmuştur. Hem göçmen ailelerine gösterilen negatif tutum hem de ülkelerin göç yasalarını ve uyguladıkları prosedürleri giderek sıkılaştırmaları ve hatta uluslararası hukukun sınırını zorlamaları şu son dönemde oldukça sık karşılanır bir durum haline gelmiştir (Baştürk'ten aktaran Akıncı ve diğerleri 2015:68).

Bu çerçevede, son birkaç yıldır bir arada yaşadığımız Suriyelilerin, Türk toplumuna uyum sağlayabilmesi ve Türk toplumunca da sosyal kabul görüp görmeyeceği giderek toplumsal, siyasal ve ekonomik boyutları olan ve çok yönlü araştırmayı gerektiren bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Bu olgu kendini iletişim, rekabet, çatışma, barınma ve entegrasyon süreçlerini içeren "sosyokültürel temaslar kuramları" nın işaret ettiği komşuluk ilişkisi olarak hissettirmektedir. (Aslan 2015: 7) Bu komşuluk sürecinin seyrini ise sığınmacıların sosyolojik nitelikleri kadar yerel halkın sosyolojik nitelikleri, sığınmacılarla ilgili yaşantı, algı ve beklentileri de belirleyecektir. Bu alanda sağlıklı ve uygulanabilir politikaların üretilebilmesi için ise öncelikle göç eden ve göç alan toplum dinamiklerinin analiz edilmesine, davranış, beklenti, algı ve kaygılarının tespit edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. (Tunç 2015:37)

Bu çalışmada Suriyelilerin, İstanbul'un Sultanbeyli ilçesine yerleşmelerinin ardından meydana gelen sosyal etkiler ve bu etkiler nedeniyle ilçe sakinlerinin Suriyelilere yönelik tutumları, davranış biçimleri ve kaygıları incelenmiş; çocukların kültürel etkileşimine ilişkin hususlar ele alınmıştır. Ayrıca bu alanda resmi kurumlar ve sivil toplum kuruluşları tarafından hazırlanan raporlar ve gerçekleştirilen saha araştırmaları incelenmiş, teorik ve pratik bilgilerin karşılaştırılması suretiyle bazı öneri ve öngörülerde bulunulmaya çalışılmıştır. Bu suretle, Türkiye'deki yerel halkın Suriyelilere yönelik tutumlarının toplumsal uyum ve birlikte yaşama kültürünün gelişimi üzerindeki etkisinin güçlü yönlerinin değerlendirilmesi, zayıf yönlerini güçlü yönlere dönüştürecek stratejilerin geliştirilmesi ve olası tehditlerin güçlü yönler ile bütünleştirilebilecek fırsatlara dönüştürülmesi konusunda farkındalık yaratılmaya çalışılmıştır.

Araştırma Bulguları ve Yorum

İdeolojik yaklaşım, kültürel davranışlar, ekonomik beklentiler veya çıkarlar, kişisel deneyimler ve daha çok medyadaki yansımalar bir ülkede halkın göçmenlere yönelik

düşüncelerini, inanışlarını ve tutumlarını etkilemektedir. Halkın mültecilerle ilgili politikalara yaklaşımında odak noktasını kendileri ile doğrudan ilişkili konular oluşturmaktadır. Vatandaşların göçmenlere yönelik tutumlarını ise daha çok ekonomi, (Demir 2015: 5) güvenlik ve kültür eksenli algılar ve kaygılar belirlemektedir.

Bu kriterler bağlamında İstanbul'un en yoğun mülteci nüfusa sahip olan olan ilçelerinden biri olan Sultanbeyli'nin 16 mahalle ve semtinde tarafımızdan 2016 yılında gerçekleştirilen *Sultanbeyli Halkının Suriyeli Sığınmacılara Bakışı* adlı anket araştırmasının sonuçları değerlendirildiğinde yerel halkın Suriyelilere yönelik duygularının ve tutumlarının genel olarak olumlu olduğu görülmektedir. (Süleymanov 2016 a: 43)

Nitekim çalışmada, alınan cevaplar doğrultusunda yerel halkın sığınmacılarla ilgili bir dışlama eğiliminden ziyade hâlâ onları misafir olarak görmesi (%46,5) bu önermeyi destekleyen önemli bulgulardan biridir. Aynı zamanda örneklemin, komşularıyla ilgili ne düşündüğünü inceleyen anket sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde; %41,9 oranında "Sakin ve iyi insanlar'' olarak görmesinden ve "Ailenizin ve sizin Suriyeli komşularla iletişiminizin nasıl olduğu sorusuna'' örneklemin %31,8'in "Memnunuz bir sorun yaşamıyoruz" şeklinde nitelemesinden yola çıkarak Sultanbeyli'deki yerel halkın Suriyeli sığınmacılara yönelik olumlu tutumlara sahip olduğu ve toplumsal kabul düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir. (Süleymanov 2016 a: 43)

Aynı şekilde Sultanbeyli'de ikamet eden 200 Suriyeli mülteci arasında yaptığımız *Sultanbeyli İlçesindeki Suriyelilerin Yaşam Deneyimleri* adlı anket araştırmanın sonuçlarına göre toplumsal kabul açısından katılımcılar, Sultanbeyli halkı tarafından belirgin düzeyde bir dışlanma, ayrımcılık ya da kötü muameleye maruz kalmadıklarını belirtmişlerdir. "Bizlere karşı anlayışlılar, genelde yardım ediyorlar" diyenlerin oranı ise %36,8'dir. (Süleymanov 2016 b: 47)

Öte yandan anketten çıkan sonuçları değerlendirdiğimiz zaman sığınmacıların yerel halkla iletişim kurmakta zorlandığı ve yerel halk ile olan komşuluk ilişkilerinin zayıf olduğu, bu nedenle Suriyeli sığınmacıların sosyal anlamda yalnızlık içinde bulunduğu gözlenmektedir. (Süleymanov 2016 b: 47) Bunda, yerel halk ile sığınmacılar arasındaki dil sorunu önemli bir etkendir.

Ayrıca Suriyeliler ile ilgili olarak medyada yayınlanan olumsuz haberler; Suriyelilerin ucuz işçi olarak çalışmalarından dolayı halkın kendilerine tepkili olması; bölgede meydana gelen suç olaylarında Suriyelilerin şüpheli konumda bulunması ve bu yöndeki önyargılar, yerel halk ile sığınmacılar arasındaki iletişimin önündeki engeller arasında görülebilir.

Bununla birlikte toplumsal uyum süreçlerinde yaşanılan zorluklar da gözlemlenmektedir. Bu anlamda *Sultanbeyli Halkının Suriyeli Sığınmacılara Bakışı* araştırmasında alınan cevaplarda dikkati çeken önemli bir husus yerel halkla sığınmacılar arasında sosyal etkileşimin kapsadığı alanlarla ilgili algı "öteki'' kavramı söz konusu olduğunda toplumsal kabul düzeyinin olumsuza doğru değiştiği yönündedir. Nitekim yerel halk açısından çocukların Suriyeli çocuklarla birlikte oynaması insani gerekçelere bağlı olarak (%61,1) sorun teşkil etmezken, evlilik gibi etkileşimin daha ciddi ve kalıcı olduğu durumlarda olumsuz bakış

açısı sergilendiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda örneklemin %38 gibi önemli bir çoğunluğu çocuklarının ileride Suriyeli biriyle kültürel farklılıklardan dolayı evlenmesine karşı olduğunu dile getirmektedir. (Süleymanov 2016 a: 44) Bu sonuç yerel halkın, dini inanç bakımından aralarında çok mesafe görmese de kültürel olarak Suriyelilerden oldukça farklı olduklarını düşündüğünü gösterir.

Suriyeli sığınmacıların kendi çocuklarının bir Türk ile evlenmesi hakkındaki görüşlerine bakıldığında, katılımcıların yaklaşık yarısının bu duruma olumlu yaklaştığı görülmektedir. Bu oran, yerel halkın sığınmacılar hakkındaki aynı soruya verdikleri olumlu cevaba oranla daha yüksektir. Sonuç olarak sığınmacıların Türklerle akraba olma ve kültürel olarak daha fazla yakınlaşma istekleri yerel halka göre daha fazla olmasının nedenlerinden biri, Türk ile evlenmenin getireceği olanaklara (Türkiye vatandaşlığı alma ve dolayısıyla Türkiye'de kalma yollarından biri olarak görülmesi gibi) bağlı olarak açıklanabilir.

Araştırmada, halkın Suriyelilerin kalıcılığına ilişkin düşünce ve beklentilerinde bir arada yaşamaya ilişkin gösterdikleri toplumsal kabul düzeyinin azaldığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda savaş sona erdiğinde Türkiye'deki Suriyeliler ile ilgili nasıl bir politika izlenmesi gerektiği ile ilgili cevaplar incelendiğinde "Ülkelerine geri gönderilmelidirler'' düşünenlerin oranı %72'dir. (Süleymanov, 2016 a: 44) Aynı şekilde Suriyelilerin burada doğan çocuklarına (vatansız çocuklara) Türk vatandaşlığı verilip verilmeyeceği sorusuna verilen cevaplarda da "Hayır verilmemeli'' sonuçlarının oranı bir hayli yüksektir (%77,3). Diğer araştırmalarda da açık biçimde öne çıkan vatandaşlık verilmesine hiç sıcak bakılmadığına dair bulgu (Erdoğan 2015: 5), Türk toplumunun Suriyelilerle kendi arasına kültürel mesafe koyduğu şeklinde yorumlanabilir.

Süriyeli mülteciler üzerinde yapılan ankette benzer soruya katılımcıların bir bölümünün savaşın bitmesiyle geri dönmeyi planladıkları (%46,9), önemli bir kısmının ise (%40,6) savaş ortamının ve buna bağlı olarak yaşadıkları travmaların hâlâ belleklerinde iz bırakmasından dolayı kendi ülkelerine geri dönmeyi düşünmedikleri anlaşılmaktadır. Bunun bir diğer önemli nedeni ise katılımcıların ülkelerindeki sorunların yakın zamanda biteceğine dair bir umutlarının olmaması olabilir. Araştırma dâhilindeki katılımcıların %10,6'lık bölümü ise T.C. vatandaşı olup, hayatlarını burada devam etmek istediklerini, %1,9'u ise kararsız olduklarını, bilmediklerini veya bu durumun belirsiz olduğunu söylemiştir. (Süleymanov 2016 b: 48)

Sonuç ve Öneriler

Göç, doğası gereği göç edilen bölgede sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal değişimlere neden olan sosyolojik bir gerçekliktir. Devletler, egemen otorite olarak göç politikalarına yönelik hukuki düzenlemelerini önceden oluştursa da göç hareketliliğinin yoğunluğu öngörülemeyen gelişmeler karşısında ortaya çıkan sorunları çözümlemeye yönelik anlık tedbirleri de kaçınılmaz ve lüzumlu kılmaktadır.

Bu bağlamda yerel halkla Suriyeliler arasında kapsamlı bir uyumun sağlanabilmesi için her iki halkın değerler sistemini de göz önüne alarak, koordineli çözümler üretmek gerektiği zarureti ortaya çıkmaktadır. Bunu yaparken de halkın yukarıda sayılan tepki, endişe ve

beklentileri dikkate alınmalıdır. Bu kapsamda ana başlıkları ile önerileri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Ortaya çıkan sorunların orta ve uzun vadede doğurabileceği tabloyu dikkate almak için sosyal, kültürel, ekonomik boyutlarıyla sorunları entegre ve stratejik bir yaklaşımla çözecek bir modele ve anlayışa ihtiyaç var.
- Suriyeli sığınmacılar eğer artık Türkiye'nin bir gerçeği ise bunun olumsuz etkilerini azaltacak, olumlu etkilerini daha fazla hayata geçirecek önlemler üzerinde durulmalıdır. O çerçevede Türkiye halkının tepkisini önlemeyi de içeren geniş kapsamlı bir 'Suriyeli sığınmacı politikası' acilen hayata geçirilmelidir. (Aslan 2015:34) Suriyeliler konusu, bir toplumsal uyum sorunu olarak ele alınmalı; çalışma hayatı, eğitim, barınma, sağlık, belediye hizmetleri, toplumun alıştırılması gibi alanları düzenleyecek bütüncül bir politika uygulanmalıdır. (Süleymanov 2016 a)
- Yerel halkın farklı kesimlerine yönelik olarak sığınmacılar hakkında bilgilendirme, bilinçlendirme, farkındalık ve duyarlılık geliştirme gibi çalışmalar yapılmalıdır. Bu amaçla iki toplumu yakınlaştıracak etkinliklere ağırlık verilmeli, böylece algı yönetimi sağlanmalıdır. Bilgi kirliliğini azaltmak için ise güvenilir bilgi üretimi başta üniversite olmak üzere çeşitli güvenilir kurumlarca yapılmalı ve dağıtılmalıdır.
- Özellikle kültür-sanat alanında ve uyuma yönelik yapılacak çalışmalarda Suriye ve Türkiyelileri bir araya getirecek çalışmalara öncelik verilmelidir.
- Bölge halkı ile sığınmacılar arasında daha huzurlu bir yaşamın tesis edilmesi için diyaloğun güçlendirilmesi, anlama ve anlatma ekseninde bütün diyalog yollarının diri tutulması önemlidir. Sağlıklı bir diyalog için gereken en önemli unsur, sağlıklı iletişim niyeti ve bu niyetle oluşturulmuş iletişim kanallarıdır. Bu anlamda, gerek kurumsal gerek kişisel bazda sığınmacılar ve ev sahibi halk arasında bir-birini anlamaya dönük bir iletişim faaliyeti öncelik teşkil etmeli, yargılama ve dışlamayı reddeden hoşgörülü bir tutum benimsenmelidir. Göçün yoğun olarak yaşandığı alanların üniversitelerinde bölgedeki uygulanan politikalara ve ilgili birimlere yardımcı olmak üzere, araştırma yapmak ve bulgulara birinci elden ulaşmak amacıyla araştırma merkezleri kurulmalıdır. (Süleymanov 2013) Yaşanan sosyolojik ve psikolojik temel problemlerin çözümüne yönelik bilimsel stratejiler geliştirilmeli ve bu stratejiler uygulamaya koyulmalıdır.
- Çocuk ve gençlerle yapılacak drama, sanat atölyelerinin sayısının artırılması, farklı şehir ve mahallelerde sayılarını artırırken atölyelerde sadece Türkiyelileri değil, Suriye'den gelmiş sanatçıların da eğitmen olarak değerlendirilmesi, Suriyeli organizasyonları ve kişileri bu faaliyetlerin bir parçası yapmak önemsenmelidir;
- Sığınmacılarla ilgili algıları bilmek ve yönetmek için zaman zaman kamuoyu araştırmaları yapılmalıdır. Suriyeli sığınmacılarla ilgili olumsuz yargıları kıracak kamu spotları hazırlanabilir. Ulusal ve yerel medyanın gücü bu yönde kullanılabilir. (Yaşar 2014:134) Bu bağlamda örneğin Suriyeli ailelerin hikayelerini anlatan

haberlerin ya da belgesellerin yaygınlaştırılması ve Suriyelilerle birlikte yaşamanın gerekli olduğuna yönelik kamu spotu hazırlanması düşünülmelidir.

- Suriyeli sığınmacıların entegrasyonunu sağlamak için eğitim, dil kursları ve geçimlerini sağlayacakları işleri yapabilmeleri için meslek edindirme kurslarına öncelik verilmeli, kaymakamlık, belediye ve sağlık kuruluşları bünyesinde tercüman bulunan danışma birimleri oluşturulmalı;
- Okullarda mülteciler, mülteci hakları ve yaşadıkları şartlarla ilgili duyarlılık oluşturmaya yönelik bilgiler, etkinlikler yapılabilir. Konuyla ilgili olsun olmasın sanatçı ve düşünürlerin desteği istenebilir. Bu konuda panellerle, konferanslarla insanların duyarlılığı arttırılabilir. (Yaşar 2014:135)

Uyumsuzluklar, her iki tarafın yararına olacak şekilde dönüştürüldüğünde toplumsal uyum gerçekleşecektir. Zorlu bir süreç olarak görülen bu durum sistematik çözüm yollarıyla fayda sağlanan toplumsal zenginliğe dönüştürülebilir.

Kaynakça

Akıncı, Buket; Ahmet Nergiz ve Ercan Gedik (2015) "Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul", Göç Araştırmaları Dergisi Cilt: 1 Sayı: 2 ss. 58-83

Aslan, Cahit (2015). Zorunlu Ev Sahipliği Sürecinden Komşuluk İlişkisine: Yerel Halkın Suriyeli Sığınmacılara Karşı Yaşantı, Algı, Tutum ve Beklentilerinin Tespiti- Adana Örneği, Adana

Demir, Oğuzhan. (2015)"Göç Politikaları, Toplumsal Kaygılar ve Suriyeli Mülteciler", Global Politika ve Strateji Analiz 1,

Deniz, O. (2009),"Mülteci Hareketleri Açısından Van Kentinin Durumu ve Kentteki Mültecilerin Demoğrafik Profili", Doğu Coğrafya Dergisi, 14 (22).

Erdoğan, M. (2015) Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul Ve Uyum, Ankara, Hugo Yayınları.

Karaca, S. (2013). Kayıtdışı Mülteciler, Kayda Değer Sorunlar. Analist Dergisi, 31, İstanbul.

Süleymanov, Abulfez, (2013)."Zorunlu Göç ve Psikolojik Etkileri",

http://www.uskudar. edu.tr/ 176-zorunlu-goc-ve-psikolojik-etkileri.html,: 12.04.2013.

Süleymanov, A. (2016 a) *Sultanbeyli Halkının Suriyeli Sığınmacılara Bakışı,* Suriyeli Mülteci Çocuklarla El Ele Projesi Sonuç Raporu, İstanbul 2016, 47 s.

Süleymanov, A. (2016 b) *Sultanbeyli İlçesindeki Suriyelilerin Yaşam Deneyimleri,* Suriyeli Mülteci Çocuklarla El Ele Projesi Sonuç Raporu, İstanbul 2016, 51 s

Tunç, Ayşe Şebnem, (2015). "Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme," Tesam Akademi Dergisi, 2(2), s. 29-63.

Yaşar, Ruhat., (2014). Kilis'te Sığınmacı Algısı Toplumsal Otizm Ve Ötekileştirme Sürecinin İlk Görünümleri, Kilis, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Matbaası.

Sakarya'daki Suriyeli Mültecilerin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Sorunları

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Hüseyin TAYLAN*

Özet

Türkiye, 2011 tarihinde ilk grubun giriş yapmasından itibaren, Suriye vatandaşı misafirlere kapılarını açmış ve bugün 3 milyondan fazla Suriyeli ülkemize *sığınmış* durumdadır. Suriye'den Türkiye'ye –dış- göçler devam etmektedir. Uluslararası zorunlu göç kapsamında değerlendirilen bu göçlerin sonucunda sığınmacı durumundaki misafir Suriyeli vatandaşların barınma, sağlık, eğitim, ekonomik, güvenlik, uyum ve iletişim sorunlarının olması kaçınılmazdır. Yürütülen araştırmalarda da bu sorunların tespitine ve çözümüne yönelik çalışmalar mevcuttur.

Bu bildiride de Sakarya'daki Suriyeli mültecilerin sosyal, kültürel ve ekonomik sorunlarının ve Sakarya halkının mültecilere tutumunun tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla Sakarya il merkezindeki Suriyeli mültecilerin yaşadığı alanlarda 160 Suriyeli vatandaşa Arapça bilen tercüman aracılığıyla yüz yüze görüşme yoluyla anket uygulanmıştır.

Araştırma sonucunda elde edilen verilere göre şu bulgulara ulaşılmıştır: Suriyeli mülteciler sağlık kurumlarına erişimde ve barınma konusunda çok fazla sorun yaşamakta; ilaç ve doktor ihtiyaçları bulunmakta, sağlık kuruluşlarında dil sorunu (iletişim) yaşamaktadır. Ayrıca Geçici Koruma konumlarından kaynaklanan yasal hakları konusunda bilgi sahibi değillerdir. Sakarya'daki mültecilerin sorunları, Türkiye genelindeki mültecilerin sorunlarıyla bazı farklılıklar olsa da genel itibariyle yakın özellikler göstermektedir.

Socio-Cultural and Economic Problems of Syrian Refugees in Sakarya

Abstract

Turkey has opened the doors for the Syrian citizen guest and has now taken more than 3 million Syrians since the entry of the first group in 2011. External migration from Syria to Turkey has still continues. As a result of these migrations being assessed within the context of international forced migration, it is expected that Syrian citizens who are in the position of aslyum seekers will have problems of accommodation, health, education, economic, security, social adaptation, cultural differences and language problems and communication.

It is aimed at identifying the social, cultural, and economic problems of Syrian refugees in Sakarya and the attitude of public in Sakarya to the refugees. For this purpose a face to face interview was conducted through an interpreter with 160 Syrian citizens in the areas where the Syrian citizens live.

According to the informations of the research, the following findings were obtained: Syrian refugees have problems accessing health facilities and housing; the need for medical doctors and medicine, communication problems due to language. They also have no information of the legal rights arising from Temporary Protection positions. The problems of refugees in Sakarya are similar to the problems of refugees in Turkey altough there are some differences in general.

* Sakarya Üniversitesi

Giriş

Türkiye, ilk olarak 2011 yılı bahar aylarında Suriye iç savaşından kaçarak sığınan/iltica eden binlerce Suriye vatandaşın giriş yapmasından itibaren, 2017 yılı itibariyle 3 milyonun üzerinde Suriye vatandaşına kapılarını açmış ve *geçici koruma* altına almıştır. Halen Suriye'den Türkiye'ye –dış- göçler devam etmektedir. Suriye'deki insan hakları ihlallerindeki 2011 yılı sonrasında ortaya çıkan artış, zorunlu olarak göç eden Suriyelilerin sayısındaki hızlı artışı beraberinde getirmiştir. En çok göç edilen ülke de Suriye ile güçlü tarihi, iktisadi ve kültürel bağları olan Türkiye olmuştur. Türkiye de devlet politikası olarak Suriye'den gelen göçe karşı duyarlılık göstermiştir. Hatta Suriye gibi Irak'tan gelen göçlerin de etkisiyle göçün idaresini daha koordine yürütmek adına İçişleri Bakanlığı bünyesinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü[1] 2011 yılından başlayarak ülkemize sığınmış geçici koruma altına alınan Suriyelilerin sayılarını yıllık bazda değerlendirmiştir:

Şekil 1: Yıllara Göre Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 5/10/2017

Göç eden Suriye vatandaşlarında ilk kırılma 2013 yılındadır. 2014 ve 2015 yıllarındaki mülteci Suriyeliler milyonları aşmıştır. 5 Ekim 2017 tarihi itibariyle Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne göre geçici koruma altındaki Suriye vatandaşlarının nüfusu 3.222.000'dir. Türkiye'deki Suriyelilerin daha çok Hatay, Şanlıurfa, Gaziantep ve Kilis gibi Güney illeri ile İstanbul ilinde yoğunlaştıkları gözlenmiştir (bkz. Şekil 2, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, erişim 11.10.2017). Nüfusa oranı açısından bakıldığında en çok Suriyeli misafir eden illerimiz sırasıyla, Kilis (%98), Hatay (%27), Şanlıurfa (%23) ve Gaziantep (%17)'tir.

[1] http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, erişim 10.10.2017

Şekil 2: Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı

GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDAKİ SURİYELİLERİN İLLERE GÖRE DAĞILIMI

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 5/10/2017

Türkiye'deki Suriyelilerin çoğunluğu Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından kendilerine tahsis edilmiş Geçici Barınma Merkezlerinde yaşamamaktadır. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'ndan alınan Ekim 2017 verilere göre, sadece 229.954 Suriyeli Geçici Barınma merkezlerinde kalmakta; 3 milyona yakın Suriyeli ise geçici barınma merkezleri dışındadır. Geçici barınma merkezleri başta Şanlıurfa, Kilis, Adana, Gaziantep olmak üzere daha çok Güneydoğu illerinde yer almaktadır (bkz. Şekil 3, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, erişim 11/10/2017).

Şekil 3: Geçici Barınma Merkezleri İçinde ve Dışında Kalan Suriyelilerin Dağılımı

GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDAKİ SURİYELİLERİN GEÇİCİ BARINMA MERKEZLERİNE GÖRE DAĞILIMI

BARINMA MERKEZLERİ 05/10/2017 TARİHİ İTİBARİYLE (10 İLDE 21 BARINMA MERKEZİ)		
SURİYE	ŞANLIURFA	76.373
	GAZİANTEP	25.131
	KİLİS	28.646
	KAHRAMANMARAŞ	17.632
	MARDİN	2.666
	HATAY	17.593
	ADANA	27.750
	ADIYAMAN	9.105
	OSMANİYE	15.382
	MALATYA	9.676
	TOPLAM	228.554
	GEÇİCİ BARINMA MERKEZLERİ DIŞINDA KALAN SURİYELİ SAYISI	2.993.046
	ÜLKEMİZDE BULUNAN TOPLAM SURİYELİ SAYISI	3.222.600

* Barınma Merkezlerine ilişkin bilgiler Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından sağlanmıştır.

Barınma merkezlerinde toplu yaşamın getirdiği birtakım olumsuzlukları da göz önünde tutarak, mülteci misafirler için kurulmuş toplu barınma merkezlerinde yaşamayan uluslararası zorunlu göçmenlerin göç ettikleri ülkeye sosyal, kültürel, iktisadi ve sağlık başta olmak üzere birtakım problemler taşımaları muhtemeldir. Aynı zamanda uluslararası zorunlu göç kapsamında değerlendirilen bu göçlerin sonucunda mülteci/sığınmacı durumundaki geçici koruma altındaki Suriyeli vatandaşların barınma, sağlık, eğitim, ekonomik, güvenlik, uyum ve iletişim sorunları belirmektedir.

Suriyelilerin Türkiye'deki yasal statüleri, yasal mevzuat açısından değerlendirildiğinde mülteci, sığınmacı ve göçmen kavramlarıyla tanımlanmamaktadır. Genelde her üç statüyle tanımlanarak kavram kargaşasına neden olunmaktadır. Çünkü Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1951 yılında Cenevre'de imzalanan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'yi Türkiye, "Avrupa'da meydana gelen olaylar" olarak, coğrafi kısıtla onaylamış; dolayısıyla Türkiye sadece Avrupa'dan gelen göçlere *mültecilik statüsü* verdiği için Suriye'den gelen göçleri mültecilik statüsü vermemektedir (Koyuncu, 2014: 24). Aynı şekilde Suriyeliler *sığınmacı statüsü*nde değildir; çünkü sığınmacılar, yine yukarıda mezkûr sözleşmeye göre mülteci sayılmadıklarından yasal manada sığınmacı da değillerdir. Suriyeliler yasal mevzuat açısından göçmen olarak da gönüllü bir göçle gelmediklerinden - korku ve baskı gibi zorlayıcı nedenle zorunlu olarak göç etmelerini ifade eden mülteci kavramından farklı olarak daha iyi yaşam koşulları nedeniyle gönüllü göçü ifade eden bir kavram olan göçmen kavramıyla da- anılamazlar (Koyuncu, 2014: 25-26). Türkiye'deki Suriyelilere 2012 ve daha sonra 2013 tarihli yasal düzenlemelerle (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu) *Geçici Koruma* statüsü verilmiştir.

Türkiye'deki Suriyelilerin statüsü, akademik ve bilimsel yazında "uluslararası zorunlu göç" kavramsallaştırmasıyla tanımlanmaktadır. "Ekonomik, siyasi, ekolojik ve bireysel nedenlerle bir yerden başka bir yere yapılan kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş ve sürekli, yerleşim hedefi güden coğrafik, toplumsal ve kültürel yer değiştirme hareketi olarak tanımlanan" (Yalçın, 2004: 13) göçler, *hareketliliğin yönü açısından* içgöçler (ülke içindeki yer değiştirmeler) ve dış göçler (uluslararası göçler) olarak; *nitelikleri açısından* işgöçü ve beyin göçü olarak; *karar verme süreci açısından* zorunlu ve gönüllü göç olarak (Sürmeli, 2016: 22); *yerleşim yeri kıstasına göre* daha çok Türkiye iç göç bağlamında ele alınmak üzere kırdan kente, kırdan-kıra ve kentten kente olmak üzere (Tümertekin, 1994: 165) toplam on türde farklılaştırılabilir. Başta da belirtildiği üzere Suriye'den gelen göçler, tarafımızca "uluslararası zorunlu göç" kavramıyla tanımlanmaktadır.

İster mülteci ister sığınmacı ister geçici koruma altındakiler isterse de uluslararası zorunlu göç kapsamındakiler her ne ad verilirse verilsin Türkiye'deki *misafir* Suriyelilerin sayısı 3 milyonu aşmıştır ve Türkiye'de bir takım olumsuzluklar yaşamaktadırlar. Türkiye'deki Suriyelilerin problemleriyle ilgili son birkaç yıldır artan birçok bilimsel çalışma vardır. Bu çalışmalara göre;

AFAD 2013 tarihli "Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar, 2013 Saha Araştırması Sonuçları" isimli araştırma raporunda Türkiye'deki kamplarda misafir olarak kalan Suriyelilerin %67'si evli; %30' bekâr olduğu; ortalama gelirlerinin 131 ABD doları olduğu; yarısı kendisi ya da aile üyelerinin psikolojik desteğe ihtiyacı bulunduğu; temel gereksinimlerinin sırasıyla giyim malzemeleri (%64,6), temel gıda maddeleri (%37,5), mutfak araç ve gereçleri (%26,3) olduğu; kamplarda en çok güvenlikten, ibadet hizmetlerinden, eğitim hizmetlerinden memnun kaldıkları; kamplardaki en önemli sorunların giriş-çıkış ve ziyaretçi sorunlarının, marketlerdeki pahalılığın ve çadır/konteyner yetersizliğinin olduğu ifade edilmiştir.

Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu'nun 2013 tarihli "Sınırlar Arasında Yaşam Savaşı Suriyeli Mülteciler & Alan Araştırması" çalışmasında Gaziantep, Hatay, Kilis ve Şanlıurfa gibi sınır kentlerindeki kamplarda yaşayan Suriyelilerin genel olarak kamplardan memnun olduğu; en çok güvenlik, huzur ve barınma hizmetlerinden memnun kaldığı; sağlık hizmetlerinden ve görevlilerin tutumlarından memnun olmadığı; maddi yardım, iş imkânı ve sağlık hizmetlerine ihtiyaç duydukları; yarısına yakınının Türkiye'deki yasal statülerini bildiği, üçte birinin bilmediği; %84'ü Suriye'deki karışıklık ortadan kalktığında geri döneceği raporlanmıştır.

Koyuncu, 2014 yılındaki kitabında (s. 44-64) birçok kaynaktan derlediği bilgilere göre özellikle kamplar dışındaki Suriyelilerin en temel sorunlarının en başta dil ve iletişim; sonra sırasıyla barınma, beslenme ve gıda temini, giyim, sağlık, eğitim, istihdam olduğunu belirtmiştir. Yine aynı çalışmada Konya'daki Suriyeliler üzerinde yürüttüğü araştırma sonuçlarını paylaşmıştır. Buna göre Konya'daki Suriyelilerin kente yerleşmede karşılaştıkları ilk sorunun dil farklılığından kaynaklanan iletişim güçlüğü olduğunu belirtmiştir. Misafirlerin çoğunluğunun işsiz olduğu; en çok ihtiyaç duydukları konunun istihdam olduğu; Konyalıların

kendilerine karşı davranışlarının olumlu olduğu; ilk geldiklerinde habersiz oldukları kentin imkânlarından zamanla faydalanmaya başladıkları araştırmada tespit edilen diğer önemli hususlar olduğu *vurgulanmıştır.*

Biz de *bu araştırmada* Geçici Koruma altındaki Suriyeli misafirlerin sorunlarına etkin ve işlevsel müdahalede bulunabilmek için Sakarya'daki Suriyelilerin sosyal, kültürel ve ekonomik sorunlarının tespit edilmesini ve ayrıca Sakarya halkının mültecilere karşı tutumlarının ortaya çıkarılmasını amaçladık. Yürütülen araştırmalarda da bu sorunların tespitine ve çözümüne yönelik bulgular mevcuttur.

Yöntem ve Teknik

Araştırmada Sakarya'daki Suriyeli sığınmacı/mülteci geçici koruma altındaki misafirlerin sosyal, kültürel ve ekonomik sorunlarının ve Sakarya halkının mültecilere karşı tutumunun tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla 2017 yılı Mayıs ayı itibariyle Sakarya il merkezindeki Suriyeli mültecilerin yaşadığı alanlarda 84 kadın ve 76 erkek toplam 160 Suriyeli vatandaşa Arapça bilen tercüman aracılığıyla yüz yüze görüşme yoluyla anket uygulanmıştır.

Anket formunun ilk kısmı barınma, konuşma, sağlık, eğitim, ekonomik ve kültürel problemleriyle ilgili sorulardan oluşmaktadır. İkinci kısım sorunlarının çözümünde hangi mercilere başvurduğu, yasal hak ve statülerinin farkındalığı gibi konulardan oluşmaktadır. Üçüncü bölümde ise, yerel halkın Suriyeli misafirlere yönelik tutumları, kendilerinin bakış açısından sorulmuştur. Dördüncü ve son bölümde de mültecilerin yaş, cinsiyet ve gelir gibi sosyo-ekonomik ve demografik özellikleri sorulmuştur. Anket aracılığıyla elde edilen veriler betimleyici istatistiklerle analiz edilip yorumlanmıştır.

Bulgular

Tablo 1. Örneklemin demografik özellikleri

	Sayı	Yüzde
Cinsiyet		
Kadın	84	52,5
Erkek	76	47,5
Yaş (ortalama=27,18 yaş**)**		
-18 yaş	14	8,8
18-24 yaş	74	46,3
25-34 yaş	34	21,3
35-59 yaş	38	23,8
Ortalama aile geliri (ortalama aylık gelir= 1439,04 TL**)**		
- 500 TL	6	4,1
500-1000 TL arası	44	30,1
1000-2000 TL arası	84	57,5
2000-3000 TL arası	10	6,8
3000 TL +	2	1,4

Sakarya il merkezinde görüşülen geçici koruma altındaki Suriyeli misafirlerin 84'ü kadın; 76'sı erkektir. Tercihen seçilen örnekleme göre kadın-erkek oranı yarı yarıya yakındır.

Görüşülenlerin yaş ortalaması 27 yaş civarıdır. Daha çok 18-24 yaş aralığındaki gençlerle görüşülmüştür. Görüşülenler arasında çok fazla yaşlı yoktur. Katılımcılardaki son yaş 59'dur.

İl merkezinde görüşülen Suriyelilerin ortalama aylık geliri 1.439 TL'dir. Katılımcıların yarısından biraz fazlası (%57) 1.000-2.000 TL aralığında bir gelire sahiptir. 2.000 TL üzerinde bir gelire sahip Suriyelilerin oranı oldukça düşüktür (%8,2). Suriyeli göçmen misafirlerin ortalama gelirleri ve özellikle de en üst gelir düzeyi yüzdeliği (3.000 + TL %1,4) Türkiye ortalamasının oldukça altındadır ve toplumun yoksul kesimlerinin ortalama gelir düzeylerine yakın parametrelerdedir. Türkiye'de, özelde ise Sakarya'da marjinal sektörde ve sigortasız istihdam fırsatlarıyla da olsa çalışabilme imkanlarıyla, en azından Türkiye ortalamasındaki yoksul kesimler arasında kendilerini var edebilmektedirler.

Tablo 2. Aile ve hanehalkı özellikleri

	Sayı	Yüzde
Hanehalkı genişliği (5,61 kişi**)**		
1-3 kişi	22	13,8
4-6 yaş	94	58,8
7 kişi +	44	27,5
Çalışan kişi sayısı (2,17 kişi**)**		
Çalışan kimse yok	24	15,8
Çalışan 1 kişi var	78	51,3
Çalışan 2 kişi var	50	32,9
Medeni durum		
Evli	64	40,0
Bekâr	86	53,8
Boşanma	8	5,0
Eşini Kaybetmiş	2	1,3

Suriyelilerin bir hanede yaşayan birey sayılarının ortalaması 5,61'dir. Suriyeli misafirlerde hanehalkı genişliğinin 5,6 olması; hem bir tür geçim stratejisi (yakın akrabaların yoksulluk ve zorluklar nedeniyle aynı evde yaşamanın kolaylığı) hem de doğu ve geleneksel toplumların kültürel geleneklerinin sürekliliğinin bir ifadesi olarak ele alınabilir. Hanehalkı genişliği, Türkiye ortalamasının oldukça üzerinde bir orandır. Hatta kırsal ve geleneksel bölgelerdeki ortalama hanehalkı genişliğinin de üzerindedir. Bir hanede çok fazla kişinin bir arada yaşamasının ekonomik zorluk/kolaylığı bir yana sağlık yönünden ve psikolojik bakımdan bazı zorlukları da ihtiva etmektedir.

Hane başı çalışan kişi sayısı ortalama 2'dir (2,17). Yaklaşık 6 kişide 2 kişinin gelir getirici bir işte çalışma, zor şartlar altındaki hanelerin ayakta durabilecek geçim stratejilerinin bir parçasıdır. Ancak hanelerin %15'inde çalışan bir birey bulunmamaktadır. Bu hanelerin

muhtemelen kamu ve yerel sektör yardımları ve STK yardımlarından faydalanmakta olduğu düşünülmektedir. Hatta çalışan bireylerin yer aldığı hanelerde bile hem kamu hem yerel yönetimler hem de STK'ların yardımı söz konudur.

Suriyeli misafirlerin %40'ı evlidir. Eşini kaybetmiş ya da boşanmış birey oranı %6,3'tür. Görüşülen kişilerin yarısından fazlası ise bekârdır (%53,8).

Tablo 3. Türkiye'de ikamet süresi

Türkiye'de ikamet süresi		
Yeni geldim	28	17,5
1-3 yıl	88	55,0
4-6 yıl	44	26,5

Sakarya'daki Suriyelilerin yaklaşık dörtte üçü en fazla 3 yıldır Türkiye'dedir. Suriye'deki krizin ilk çıkışının ve kriz kaynaklı Türkiye'ye ilk girişin 2011-2012 yılları arasında olduğunu düşündüğümüzde 5-6 yıllık bir süreçte Türkiye'dedirler. 4 yılın üzerinde Türkiye'de ikamet eden Suriyelilerin oranı %26,5'tir.

Tablo 4. Problem alanları

	Hiç	**Az**	**Orta**	**Çok**
Barınma problemi	35,0	33,8	20,0	11,3
Kültürel farklılık problemi	13,8	26,3	28,8	31,3
Türkçe konuşma problemi	2,5	27,5	42,5	27,5
Sağlık sorunları ile ilgili problemler	27,5	25,0	27,5	20,0
Eğitim sorunların ile ilgili problemler	30,0	16,3	35,0	18,8
İş bulma süreci ile ilgili problemler	33,8	20,0	20,0	26,3
Güvenlik sorunları ile ilgili problemler	61,3	17,5	16,3	5,0

Sakarya'daki Suriyelilerin en çok problem yaşadıkları alanlar dil (%70'i orta ve çok) ve kültürel farklılık (%60'ı orta ve çok) meseleleridir. Sağlık (%47,5'i orta ve çok) ve iş bulma sürecindeki problemler (%46,3'ü orta ve çok) ise diğer öncelikli problem alanlarındadır. En az problem yaşanan alanlar ise güvenlik (%61'ı hiç) ve barınmadır (%35'i hiç).

Tablo 5. Problem açıklamaları

	Sayı	Yüzde
Türkiye'de iş bulma sürecinde ne gibi sıkıntılar yaşıyorsunuz?		
İş bulamıyorum.	58	36,3
Çalışmamın karşılı olan miktarı alamıyorum.	26	16,3
Dil Sıkıntısı (anlaşma problemi) yaşıyorum.	56	35,0
Sigortasız çalıştırılıyorum.	20	12,5

Sağlık kurumlarına erişimde ne tür problemler yaşıyorsunuz?		
Sigortam olmadığı için muayene olurken problem yaşıyorum.	32	20,0
Hastane çalışanları yeterince ilgilenmiyor.	32	20,0
Hastaneye ulaşımda problem yaşıyorum.	4	2,5
Dil problemi yaşıyorum.	68	42,5
Problem yaşamıyorum.	24	15,0
Beslenme ihtiyaçlarınızı nasıl sağlıyorsunuz?		
Çalışarak	88	55,7
Kamudan	24	15,2
Komşular/Çevre yardımı	4	2,5
Dilencilik	2	1,3
Diğer	36	22,8
Barınma ihtiyacınızı nasıl karşılıyorsunuz?		
Kiralık ev	142	88,8
Boş/harabe ev	18	11,3
Barınma konusunda yaşadığınız en önemli problem nedir?		
Hep beraber aynı odayı kullanıyoruz.	22	14,3
Kaldığımız yer çok küçük	66	42,9
Kaldığımız yerin koşulları çok kötü	16	10,4
Yaşadığım yerden her an çıkarılma olasılığım var.	18	11,7
Yatak yorgan gibi yatacak malzeme yok	6	3,9
Hepsi	26	16,9
Sağlık açısından acil müdahale edilmesi gereken durum nedir?		
Doktor ihtiyacı	38	26,4
İlaç ihtiyacı	58	40,3
Kanser	4	2,8
Çocuklar/torunlar	12	8,3
Kronik hastalık	24	16,7
Ameliyat gerekiyor	8	5,6
Sağlık konusundaki sorunlarınızı nasıl gidermeye çalışıyorsunuz?		
Devlet hastanelerine gidiyoruz.	42	26,6
Komşu/çevre yardım ediyor	8	5,1
Hastanelere gidiyoruz ama dil sorunu yaşıyoruz.	72	45,6
Hastanelere gidiyoruz ama ilaç temin edemiyoruz.	36	22,8
Yardıma ihtiyacınız olan bir durumda desteğiniz ne oluyor?		
Ailemden destek alıyorum.	96	61,5
Devlet kurumlarından destek alıyorum.	28	17,9
Akrabalarımla beraber halletmeye çalışıyorum.	20	12,8

Komşularla birlikte hareket ediyorum.	12	7,7
Hangi kurum ve kuruluşlardan yardım alıyorsunuz?		
Belediyeden yardım alıyorum.	26	16,3
Kaymakamlıktan yardım alıyorum.	20	12,5
Sivil toplum kuruluşlarından yardım alıyorum.	24	15,0
Yardım almıyorum.	90	56,3

Her bir problem alanını ayrıntılı olarak sorduğumuzda Suriyeliler;

Türkiye'de iş bulma sürecinde en çok iş bulamama (%37) ve dil problemi (konuşamama, anlaşamama, %35) gibi sıkıntılarla karşılaşmaktadır. Az da olsa sigortasız çalıştırıldığını ifade eden vardır. Ancak sorumuz iş bulma sürecine ilişkin olduğundan sigortasız çalışma daha düşük bir oran çıkmıştır. Aslında sigortasız çalışma ya da çalıştırılma, Suriyelilerin yaşadığı en temel problemlerdendir.

Sağlık kurumlarına erişimde en çok dil problemi (konuşamama, anlaşamama %42,5), sağlık sigortası yokluğundan dolayı sağlık hizmetinden yararlanamama (%20) ve sağlık hizmeti alırken sağlık personelinin ilgisizliği (%20) gibi problemler yaşamaktadırlar. Herhangi bir problem yaşamadığını söyleyen sadece %15'tir.

Beslenme ihtiyaçlarını en çok kendileri ya da ailelerinden birinin çalışmasıyla karşılamaktadır. Beslenme ihtiyacını kamudan temin edenlerin oranı beklendiğinden daha düşüktür. Ayrıca beslenme ihtiyacını çevre ve komşu yardımıyla karşılayanların oranı oldukça düşüktür. Diğer başka yollarla (muhtemelen sivil toplum kuruluşları vs.) beslenme ihtiyacını giderenlerin oranı da yüksektir (%20).

%90'a yakını kirada kalmaktadır. Boş ve harabe evlerde kalanların oranı %10 civarındadır. Aslında kirada kalanların da önemli kısmı, kira yardımıyla barınma ihtiyaçlarını gidermektedir.

Barınma konusunda yaşadıkları en önemli sorun, konutun dar olmasıdır. Diğer barınma yeriyle ilgili en önemli sorunları tek bir odada yaşama zorunluluğu ve her an yaşadıkları yerden çıkarılma ihtimalleridir.

Sağlık açısından acil müdahale edilmesi gereken durumlar sırasıyla ilaç ve doktor ihtiyacıdır. Gerekli ilaçlara erişememe ve gerekli doktor müdahalesine tabi olmamaktan şikâyetçilerdir. Bir de kronik hastalıklardan muzdariplerdir.

Sağlık konusundaki problemlerini devlet hastanelerinde gidermektedirler. Ancak sağlık hizmetlerine erişimde dil farklılığı nedeniyle problem yaşamaktadırlar. Ayrıca hastanelerde sağlık muayenesi sonrasında tedavi için gerekli ilaçlara erişimde problem yaşamaktadırlar.

Yardıma muhtaç bir durumda en çok ailelerinden destek almaktadırlar. Sonra devlet kurumları ve akrabalarından destek almaktadırlar. Suriye'den Sakarya'ya göç edenlerin birçoğu yakın aile ve akrabalarıyla birlikte göç etmesinden dolayı zorlukları birlikte aşma eğilimindedirler.

En çok yardım aldıkları kurum ve kuruluşlar sırasıyla, belediyeler, sivil toplum kuruluşları ve kaymakamlıklardır. Ancak yarısı herhangi bir yerden yardım almadıklarını ifade etmektedir.

Tablo 6. Yasal hakların farkındalığı

	Sayı	Yüzde
Türkiye'deki yasal haklarınızı ne kadar biliyorsunuz?		
Hepsini biliyorum	4	2,5
Haklarımın büyük bir kısmını biliyorum	12	7,5
Haklarımı az biliyorum	80	50,0
Haklarımı bilmiyorum	64	40,0

Görüştüğümüz Suriyelilerin büyük çoğunluğu (%90'ı) Türkiye'deki geçici koruma statüsündeki yasal haklarını ya az bilmekte ya da hiç bilmemektedir. Tüm yasal haklarını bilen Suriyeli sayısı sadece %2,5'tir (4 kişi).

Tablo 7. Türk vatandaşlarıyla ilişkiler

	Sayı	Yüzde
Türkiye'deki Türk vatandaşlarıyla ve komşularla ilişkileriniz nasıldır?		
Yakın-içten	28	17,5
Sınırlı	38	23,8
Sorun yok	68	42,5
Yakın arkadaşım yok	26	16,3

Sakarya'daki Suriyelilerin yarıya yakını Sakarya'daki Türk vatandaşlarıyla sorun yaşamadığını; %23'ü sınırlı bir ilişkilerinin olduğunu; %17,5'i ise yakın ve içten bir ilişki kurduğunu belirtmektedir.

Tablo 8. Sakarya halkının Suriyelilere bakışı

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
Şehirdeki halkın Suriyeli mültecilere tutumu iyidir.	8,8	41,3	30,0	16,3	3,8
Şehirdeki esnafın Suriyeli mültecilere tutumu iyidir.	8,8	43,8	30,0	12,5	5,0
Mahalledeki komşuların Suriyeli mültecilere tutumu iyidir.	17,5	33,8	30,0	12,5	6,3

Suriyelilerin yarısına göre Sakarya'daki halkın Suriyelilere tutumları iyidir. Ancak kendilerine karşı halkın tutumlarının iyi olduğunu vurgulu biçimde söylemekten ziyade daha temkinli bir iyi olarak ifade etmektedirler. Beşte birine göreyse halkın Suriyelilere tutumu iyi değildir. Bu görüşleri de çok keskin olmayıp daha temkinlidir. Üçte birine yakını ise şehir halkının tutumu konusunda kararsızdır.

Suriyelilerin yarısından biraz fazlasına göre Sakarya'daki esnafın Suriyelilere tutumları iyidir (kesinlikle iyidir diyenler çok az). %17,5'ine göreyse esnafın Suriyelilere tutumu iyi değildir. Üçte birine yakını ise esnafın tutumu konusunda kararsızdır.

Suriyelilerin yarısına göre Sakarya'daki komşularının kendilerine karşı tutumları iyidir (kesinlikle iyidir diyenler biraz artmaktadır). Beşte birine göreyse komşuların Suriyelilere tutumu iyi değildir. Üçte birine yakını ise komşularının tutumu konusunda kararsızdır.

Tablo 9. Geri dönme düşünceleri

	Sayı	Yüzde
Bundan sonraki yaşamınızı Türkiye'de sürdürmek ister misiniz?		
İsterim	52	32,5
Kararsızım	50	31,3
İsterim ama Sakarya değil	40	25,0
İstemem	18	11,3
Suriye'de siyasi düzen ve barış ortamı sağlanırsa dönmeyi düşünür müsünüz?		
İsterim	32	20,0
Kararsızım	48	30,0
İstemem	18	11,3
Bir fikrim yok	62	38,8

Bundan sonraki yaşamlarını (Suriye'deki kargaşa bittikten sonra) Türkiye'de sürdürmek isteyen Suriyeliler üçte bir oranındadır. Dörtte biri Sakarya'da olmamak kaydıyla Türkiye'de yaşamayı tercih etmektedir. Üçte birine yakını ise sonraki yaşamları konusunda net bir karara varmış değildir. Sadece %11'i Türkiye'de yaşamak istememektedir.

Suriye'de siyasi düzen ve barış ortamı sağlanırsa sadece beşte biri ülkelerine geri dönmeyi düşünmektedir. Yarısından fazlası ise sonraki yaşamları konusunda net bir karara varmış değildir. Geri dönmeme konusunda kesin kararlı olanların oranı ise %10'lardadır.

Sonuç

Geçici Koruma altındaki Suriyeli misafirlerin sorunlarına etkin ve işlevsel müdahalede bulunabilmek için Sakarya'daki Suriyelilerin sosyal, kültürel ve ekonomik sorunlarının tespiti ve Sakarya halkının mültecilere tutumlarının ortaya çıkarılması amacıyla 2017 yılında Sakarya il merkezindeki 160 Suriyeli vatandaşa yüz yüze görüşme yoluyla anket uygulanmış ve şu bulgulara ulaşılmıştır:

İl merkezinde görüşülen Suriyelilerin; ortalama aylık geliri 1.439 TL'dir. 2.000 TL üzerinde bir gelire sahip Suriyelilerin oranı oldukça düşüktür (%8,2). Suriyeli göçmen misafirlerin gelirleri, Türkiye ortalamasının oldukça altındadır ve toplumun yoksul kesimlerinin ortalama gelir düzeylerine yakın parametrelerdedir. Türkiye'de özelde ise Sakarya'da marjinal sektörde ve sigortasız istihdam fırsatlarıyla da olsa çalışabilme imkanları en azından Türkiye ortalamasındaki yoksul kesimler arasında kendilerini var edebilmektedirler. Hanede yaşayan birey sayılarının ortalaması 5,6'dır. Hanehalkı genişliği,

Türkiye ortalamasının oldukça üzerinde bir orandır. Hatta kırsal ve geleneksel bölgelerdeki ortalama hanehalkı genişliğinin de üzerindedir. Hane başı çalışan kişi sayısı ortalama 2'dir. Yaklaşık 6 kişide 2 kişinin gelir getirici bir işte çalışma, zor şartlar altındaki hanelerin ayakta durabilecek geçim stratejilerinin bir parçasıdır. %40'ı evlidir. Eşini kaybetmiş ya da boşanmış birey oranı %6,3'tür. Görüşülen kişilerin yarısından fazlası ise bekârdır (%53,8). Yaklaşık dörtte üçü en fazla 3 yıldır Türkiye'dedir. Dörtte biri de 4 yılın üzerinde Türkiye'de ikamet edenlerden oluşmaktadır.

Sakarya'daki Suriyelilerin en çok problem yaşadıkları alanlar dil ve kültürel farklılık problemleridir. Sağlık ve iş bulma sürecindeki problemler ise diğer öncelikli problem alanlarındadır. Her bir problem alanını ayrıntılı olarak sorduğumuzda Suriyeliler;

Beslenme ihtiyaçlarını en çok kendileri ya da ailelerinden birinin çalışmasıyla karşılamaktadır. Beslenme ihtiyacını kamudan temin edenlerin oranı beklendiğinden daha düşüktür. Ayrıca beslenme ihtiyacını çevre ve komşu yardımıyla karşılayanların oranı oldukça düşüktür. Diğer başka yollarla (muhtemelen sivil toplum kuruluşları vs.) beslenme ihtiyacını giderenlerin oranı da yüksektir.

Büyük çoğunluğu kirada kalmaktadır. Kirada kalanların da önemli kısmı, kira yardımıyla barınma ihtiyaçlarını gidermektedir. Barınma konusunda yaşadıkları en önemli sorun, konutun dar olmasıdır. Ayrıca tek bir odada birçok kişiyle yaşama zorunluluğu ve her an yaşadıkları yerden çıkarılma ihtimalleri diğer sorunlardandır.

Sağlık açısından acil müdahale edilmesi gereken durumlar sırasıyla ilaç ve doktor ihtiyacıdır. Gerekli ilaçlara erişememe ve gerekli doktor müdahalesine tabi olmamaktan şikâyetçilerdir. Sağlık konusundaki problemlerini devlet hastanelerinde gidermektedirler. Ancak sağlık hizmetlerine erişimde dil farklılığı nedeniyle problem yaşamaktadırlar. Ayrıca hastanelerde sağlık muayenesi sonrasında tedavi için gerekli ilaçlara erişimde problem yaşamaktadırlar. Sağlık kurumlarına erişimde en çok dil problemi (konuşamama, anlaşamama), sağlık sigortası yokluğundan sağlık hizmetinden yararlanamama ve sağlık hizmeti alırken sağlık personelinin ilgisizliği gibi problemler yaşamaktadırlar.

Yardıma muhtaç bir durumda en çok ailelerinden destek almaktadırlar. Sonra devlet kurumları ve akrabalarından destek almaktadırlar. Suriye'den Sakarya'ya göç edenlerin birçoğu yakın aile ve akrabalarıyla birlikte göç etmesinden dolayı zorlukları birlikte aşma eğilimindedirler. En çok yardım aldıkları kurum ve kuruluşlar sırasıyla, belediyeler, sivil toplum kuruluşları ve kaymakamlıklardır. Ancak yarısı herhangi bir yerden yardım almadıklarını ifade etmektedir.

Türkiye'de iş bulma sürecinde en çok iş bulamama ve dil problemi (konuşamama, anlaşamama) gibi sıkıntılarla karşılaşmaktadırlar.

Görüştüğümüz Suriyelilerin büyük çoğunluğu Türkiye'deki geçici koruma statüsündeki yasal haklarını ya az bilmekte ya da hiç bilmemektedir.

Sakarya'daki Suriyelilerin yarıya yakını, Sakarya'daki Türk vatandaşlarıyla sorun yaşamadığını; Sakarya'daki halkın, esnafın, komşularının Suriyelilere tutumlarının iyi

olduğunu; üçte birine yakını ise şehir halkının, esnafın ve komşularının tutumu konusunda kararsızdır.

Suriye'deki kargaşa bittikten sonraki yaşamlarını Türkiye'de sürdürmek isteyen Suriyeliler üçte bir oranındadır. Dörtte biri Sakarya'da olmamak kaydıyla Türkiye'de yaşamayı tercih etmektedir. Suriye'de siyasi düzen ve barış ortamı sağlanırsa sadece beşte biri ülkelerine geri dönmeyi düşünmektedir. Yarısından fazlası ise sonraki yaşamları konusunda net bir karara varmış değildir.

Kaynaklar

AFAD (2013), *Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar*, 2013 Saha Araştırması Sonuçları, Ankara: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2017), http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, erişim tarihi: 10.10.2017

Güçer, M.; Karaca,S.; Dinçer, O. B. (2013), *Sınırlar Arasında Yaşam Savaşı Suriyeli Mülteciler Alan Çalışması*, Ankara: USAK Yayınları.

Koyuncu, A. (2014), *Kentin Yeni Misafirleri: Suriyeliler*, Konya: Çizgi Kitabevi.

Sürmeli, M. (2016), *Iğdır'ın Demografik Yapısında Göç ve Ahıska Türkleri Örneği*, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Tümertekin, E. (1994), *Beşeri Coğrafyaya Giriş*, İstanbul.

Yalçın, C. (2004), *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayınları.

Bir Göç Kapısı: Reyhanlı Göçün Etkileri Üzerine Bir Çözümleme

Sedat ERTEN[*]
Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ[**]
Dr. Eylem BEYAZIT[***]

Özet

Göç sürecinin bütün yönleriyle ele alındığı modellemelerin yetersizliği, özellikle ülkemizde yaşanan son göç dalgalarıyla ortaya çıkan ekonomik ve sosyal etkilerin sağlıklı ölçümü önünde en büyük engellerden biri olmaya devam etmektedir. Söz konusu model arayışlarında göze çarpan en önemli olgulardan biri yabancı literatürden alınma modellemelerle Türkiye'de göç olgusunun anlaşılmaya çalışılmasıdır.

Oysa her göç dalgasının olgusal olarak içindeki zaman ve mekân sürecinde sosyal, politik ve ekonomik dinamikleri farklı gerçekleşmektedir. Türkiye için elzem ve öncelikli olan bir sürecin Avrupa Birliği gibi daha "hesapçı/temkinli" bir yapı için önceliğinin anlaşılmamasının da bu farklılıktan kaynaklandığı söylenebilir.

Bu çalışma, Suriye olayları kaynaklı göçü ilk karşılayan illerden biri olan Hatay'ın sınır ilçesi Reyhanlı'da göç sırasında yaşanan sürecin bir çözümlenmesine dayanmakta, Türkiye açısından kendine özgü bir modelin süreçte işleyip işlemediğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmanın temel verileri, yereldeki aktörler, göç edenler ve yerel halk üzerinden elde edilen verilere dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Uluslararası Göç, Göç Modeli, Hatay, Türkiye

A Migration Gate Reyhanlı an Analysis on The Effects of Migration

Abstract

The inadequacies of the models in which all aspects of the immigration process are addressed remain one of the biggest obstacles to the sound measurement of the economic and social impacts that have emerged, especially with the recent migration waves in our country. One of the most important phenomena in the search for models is the attempt to understand the phenomenon of immigration in Turkey with models taken from foreign literature.

However, the social, political and economic dynamics of every wave of immigration takes place differently within the time and space process. It can be said that this process, which is an important and priority for Turkey, is due to this difference in not understanding the priority even for a more "calculating / gingerly" structure like the European Union.

This study is based on an analysis of the process that took place during migration in Reyhanli, the border town of Hatay, which is one of the city ones to meet the migration due to Syrian events, and aims to reveal whether a distinctive model in Turkey processes in the process. The basic data of the study is based on data obtained from local actors, migrants and local people.

Key Words: Migration, International Migration, Migration Model, Hatay, Turkey

[*] Mustafa Kemal Üniversitesi
[**] Mustafa Kemal Üniversitesi
[***] Mustafa Kemal Üniversitesi

Giriş

Bir sosyal hareketlilik olgusu olarak göçün tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanlar, ilkçağlardan beri doğal afetler, din, yoksulluk, savaşlar, çatışmalar vb. çeşitli nedenlerle bir yerden başka bir yere göç etmişlerdir. Bu bağlamda, ülkemiz, göç alan, veren ve geçiş güzergâhı olan bir pozisyonda ulusal/uluslararası göç hareketlerine sahne olmaktadır.

Aralık 2010'da Tunus'ta başlayan ve kısa zamanda Arap dünyasına yayılan halk hareketleri Tunus, Mısır, Libya ve Yemen'de mevcut hükümetleri değiştirmiş ve nitekim bu ateş 2011 Mart ayında Suriye'ye sıçramıştır. 2011 Mart'ından itibaren Suriye'de protestoların giderek şiddetlenmesi, Suriye yönetimini çeşitli reform vaatlerinde bulunmak zorunda bırakmıştır. Suriye yönetimi devam eden protesto gösterilerinde tutuklanan herkesin serbest bırakılacağını açıklayıp, protestocuların meşru taleplerinin de değerlendirileceğini söylemiş ve 1963'ten beri devam eden olağanüstü hal uygulamasının sona erdirilmesinin de düşünüleceğini vaat etmiştir [1]. Fakat gerek yönetimin verdiği bu sözleri tutmaması, gerekse muhaliflerce yapılması taahhüt edilen reformların yetersiz bulunması krizi daha da büyütmüş ve kriz tam anlamıyla bir iç savaşa dönüşmüştür. Çatışmalar uzadıkça, insanlar canlarını kurtarmak için yığınlar halinde komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmışlardır. Yaşanan çatışmalardan Türkiye de etkilenmiştir.

Türkiye ve Suriye arasında yaşanan kriz, birçok açıdan Türkiye'nin özelde Suriye, genelde de Orta Doğu ve Batı ile olan ilişkisini etkilemiştir. Türkiye ve Suriye arasındaki bu kriz, 2011 yılının Mart ayında Suriye'de Esad rejimine karşı başlayan gösterilerin hemen ardından ortaya çıkmış ve zamanla ekonomik, toplumsal, siyasal, askeri ve diplomatik açıdan etkisini her iki taraf üzerinde de hissettiren bir sorun haline dönüşmüştür. Yoğun bir şekilde Türkiye'ye gelen ve gelmeye devam eden sığınmacı ve mülteciler, göç ettikleri kentlerde uyum sorunu yaşamakta ve kent yaşamında değişimlere yol açmaktadırlar.

Görüldüğü kadarıyla Suriye krizinden en fazla etkilenen kentlerin başında Hatay gelmektedir. Hatay, coğrafi konumu itibariyle Türkiye ile Suriye arasındaki sınır kent olmasının ötesinde, toplumsal ve ekonomik düzeyde Suriye ile yoğun etkileşim içerisinde de olan bir kenttir. Suriye'deki iç savaşın ortaya çıkardığı en önemli sorunlardan birisi mülteci krizidir ve bu kriz Hatay ilini de oldukça fazla etkilemektedir. Öyle ki Suriye krizinin aynı zamanda bir Hatay krizine dönüştüğünü söylemek yanlış bir tespit olmayacaktır.

1.Göç ve Mülteci Kavramları

1.1.Göç ve Göçün Çeşitleri

Göç; dini, iktisadi, siyasi, sosyal ve diğer sebeplerden dolayı insan topluluklarının hayatlarının tamamını veya bir bölümünü geçirmek üzere bir iskân ünitesinden, bir başkasına yerleşmek suretiyle yaptıkları coğrafi yer değiştirme hareketidir. Göç, bir başka deyişle, coğrafi mekân değiştirme sürecinin ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasi yönleriyle toplum yapısını değiştiren nüfus hareketidir [2]. Birleşmiş Milletler (BM) Nüfus Bürosu'nun tanımına göre göç; "kişinin köken yerinden başka bir yere giderek orada kalıcı yerleşmesi ve böylece ikamet yerinin değişmesi" anlamına gelmektedir [3].

Göçmen; göç eden kişiyi ifade etmekte ve bu kavram ile genelde yurt dışına gidenler kastedilmektedir. Göçmenler çoğu zaman karma sebeplerle göç ederler. Bunlar; ekonomik, dini, siyasi, sosyal veya kültürel faktörler olabilir. Yüksek vasıflı, transit, kaçak, mülteci, emekli göçmenler gibi çeşitlilik arz ederler [4].

Mülteci kavramı da; "ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs(lar)" olarak tanımlanmaktadır [5]. Göçmen, yaşadığı ülkeyi kendi isteğiyle ve daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak amacıyla terk eden kişi olarak kabul edilirken; mülteci için daha farklı bir tanım söz konusudur [6].

Göç, iç ve dış göç olmak üzere genel olarak iki kategoride incelenmektedir. Bir ülkenin kendi sınırları içinde gerçekleşen nüfus hareketleri olarak tanımlanan "iç göç"; bir bölgeden başka bir bölgeye, bir kentten başka bir kente, kırsaldan kente ya da kentten kırsala olmak üzere çeşitli yollarla gerçekleşmektedir. İç göçler de kendi içinde mevsimlik göçler ve emek göçleri şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Mevsimlik göç, insanların bir yılın belli bir süresini birden fazla değişik mekânda geçirmeleri olarak tanımlanmıştır. Bu tip göçte kalınan sürenin kısalığı nedeniyle birden fazla kültür aynı ortamda iç içe varlığını sürdürmekte ve bu durum farklı kültürler arasındaki etkileşimi artırmaktadır [7]. Emek göçlerinde ise bulunduğu yerde iş bulamayıp bir başka yere çalışmaya giden bireyler söz konusudur. Böylece, bir bölge ya da şehirdeki emek gücü arzının bir başka bölge ya da şehirdekinden fazla olması nedeniyle çok olandan az olana doğru bir akım gerçekleşmektedir [8].

Dış göç, bir ülke vatandaşının bir başka ülkeye kalıcı olarak gidip yerleşmesine karşılık gelmektedir. Bireylerin yaşadıkları ülkeyi terk etmelerinin nedeni daha iyi koşullarda yaşamak gibi gönüllü ve bireysel kararlara dayanabileceği gibi, birtakım sebeplerden dolayı devletlerin vatandaşlarını buna zorlaması yoluyla da gerçekleşebilmektedir. Dış göç kendi içinde, beyin göçü, işçi göçleri ve mübadele göçleri olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır [9].

İşçi göçünde ise bir ülkede oluşan işgücü açığının bir diğer ülkedeki işgücü fazlasıyla giderilmesi söz konusudur. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde nispeten ucuz olan vasıfsız işgücü gelişmiş ülkelerdeki pahalı işgücünün yerine ikame edilmektedir. İki ülkenin kendi aralarında anlaşarak 'vatandaşlarını karşılıklı olarak değiştirmesi' anlamına gelen mübadele göçü de özellikle savaş sonrası değişen sınırlar yüzünden, başka bir ülkenin eline geçen topraklarda kalan nüfusun ana ülke ile bağlarının kopmaması, kültür ve din gibi devamlılıkların sağlanması için başvurulan bir yöntemdir [10].

2.Göç Modelleri

Göç olgusunun temelinde birbirinden farklı ekonomik, sosyal, kültürel, ailevi ve siyasi nedenler bulunmaktadır. Bundan dolayı günümüzde genel geçerliliğe sahip bir göç teorisinin mevcut olduğunu söylemek mümkün değildir [11]. Bunun yanı sıra farklı disiplinlerin göç olgusuna ilişkin kavramsallaştırmalarının teorik altyapıları da birbirinden oldukça farklılık

taşımaktadır. Göç teorileri çoğunlukla; göç edilen yerin uzaklığı, göç edilen yerde kalınan süre, göç edilen yerin ekonomik koşulları, göç edilen yerin idari durumu, göç edilen yerdeki akrabalık ilişkileri ve sosyal ağlar, göç edenlerin kişisel özellikleri, göç edenlerin etnik kimlikleri, göç edenlerin cinsiyetleri gibi unsurlardan yola çıkarak hipotezler oluşturmakta ve bu bağlamda çeşitli yaklaşımlar benimsenmektedir [12].

2.1.Ravenstein'ın Göç Kanunları:

Ernest Georg Ravenstein'ın 1885'te yayımlanan "The Laws of Migration-Göç Kanunları" isimli çalışması göçle ilgili bilinen ilk çalışma olma niteliğini taşımaktadır. Ravenstein'ın çalışmaları daha sonra yazılacak olan göç kuramlarına ve modellerine öncülük eden çalışmalardır [13]. Çalışmanın kuramsal temeli endüstrileşme ve kentleşme olguları üzerine kurulmuş ve 19. yüzyılın son yarısındaki gelişmeler çalışmanın temel dinamiğini oluşturmuştur. Ravenstein çalışmasını 1871 ve 1881 yılı İngiliz nüfus sayımı istatistiklerinin verileri üzerine kurmuş ve bu verilerden hareketle; Göç ve Mesafe, Göç ve Basamakları, Yayılma ve Emme Süreci, Göç Zincirleri, Doğrudan Göç, Kır-Kent Yerleşimcileri Farkı, Göçte Kadın-Erkek Farkı şeklinde isimlendirilen 7 (yedi) göç kanunu belirlemiştir [14].

2.2. İtme Çekme Kuramı:

Bu kuramın formülü ve içeriği ilk olarak 1966 yılında "Bir Göç Teorisi" başlıklı makalede Everett Lee tarafından yazılmış, daha sonraki yıllarda bu kurama çeşitli kişiler tarafından katkılar yapılmış ve kuram bu şekilde geliştirilmiştir. Lee makalesinde Ravenstein'ın çalışmasına atıfta bulunarak önemli saptamalarda bulunmuştur. Göçmenden daha çok göçe odaklanan Lee, göçmenin de göz ardı edilmemesi gerekliliğini kuramında özellikle belirtmiştir. Bu çerçevede Lee ilk olarak göçlerin ortak karakteristik özelliklerini ortaya koymaya çalışmış; bunun için de göçe ait itici ve çekici faktörleri saptayarak analizine temel oluşturacak; yaşanan yerle ilgili faktörler, gidilmesi düşünülen yerle ilgili faktörler, işe karışan engeller ve bireysel faktörler olmak üzere 4 (dört) temel faktör belirlemiştir [13]. Lee'nin belirlediği bu faktörler, İtme Çekme Kuramı'nın temel işleyişini ve bileşenlerini oluşturmaktadır. Lee'ye göre göç, anlaşılması zor ve karmaşık bir olgudur. Bunun için de, sadece itme çekme faktörlerini incelenmek yetersiz kalmakta; itme çekme faktörlerinin yanında göçü engelleyebilecek olan makro ve mikro faktörlerin de incelenmesi gerekmektedir.

2.3. Petersen'in Beş Göç Tipi:

İtme çekme faktörleriyle uğraşan ve göç üzerine düşünen bir diğer göç kuramcısı da Willam Petersen'dir. Petersen, her insanın aynı olduğu ve göçün de bu bağlamda normal bir şey olduğu yaklaşımına karşı çıkarak, "eğer her insan aynıysa neden bazıları göç ediyor da bazıları göç etmiyor" şeklinde bir soruyla çalışmasını kurgulamıştır. Temel olarak Petersen'in aradığı, itme çekme faktörlerinin altında yatan asıl sebeplerin ne olduğudur. Petersen, tarihsel döngünün öneminden bahsederek ve bu döngünün unutulmaması gerekliliğini ortaya koyarak, belli bir zaman sürecinde göç için itme faktörü olarak işleyen bir bütünlüğün, belli bir dönemde çekme faktörü olarak işleyebileceğinden bahsetmektedir. Petersen ilkel göç, zoraki

göç, yönlendirilen göç, serbest göç ve kitlesel göç olmak üzere 5 (beş) göç tipi oluşturmuştur [14].

2.4. Kesişen Fırsatlar Kuramı:

1940 yılında ilk kez Samuel A. Stouffer tarafından "Kesişen Fırsatlar: Hareketlilik ve Mesafeye İlişkin Bir Teori" başlıklı çalışmada kullanılan Kesişen Fırsatlar Kuramı'na göre göç olgusunda önemli olan noktalar; göç edilecek mesafe, göç edilecek yerdeki imkânlar ve bu imkânların miktarıdır. Fakat Stouffer oluşturduğu kuramda, bu üç önemli faktörden "göç edilecek mesafeyi" analiz nesnesi olarak diğer faktörlerin önüne koymaktadır. Kesişen Fırsatlar Kuramı'nın uluslararası göç için en önemli katkısı, göç mesafesine bağlı olarak göç sırasında çıkabilecek zorlukları göz önünde bulundurarak göçü değerlendirmesidir [14].

2.5. Merkez-Çevre Kuramı:

Çok yaygın olarak kullanılan göç kuramlarından bir tanesi de Samir Amin, Immanuel Wallerstein, A. Gunder Frank gibi bir çok düşünür tarafından geliştirilen Merkez- Çevre Kuramı'dır. Bu kuram Bağımlılık Okulu olarak da adlandırılmaktadır. Kurama göre dünya, merkez ve çevre olmak üzere ikiye ayrılmaktadır ve bu ikili dünya birbirine ekonomik temelde bağımlı olarak var olabilmektedir. Merkez-Çevre Kuramı'na göre çevre olarak adlandırılan ülkeler, merkez ülkeler için vazgeçilemeyecek ve merkez ülkelerin sürekli kapitalist gelişimi perspektifinde ihtiyaç duyulan konumdadırlar [14].

3. Suriye'den Göç ile Birlikte Türkiye'de Uygulanan Açık Kapı Politikası ve Göç Mevzuatları

Türkiye Nisan 2011'den itibaren yaşanan çatışmalar nedeniyle ülkelerinden kaçan Suriye ve Irak vatandaşlarını "Açık Kapı Politikası" çerçevesinde kabul etmiştir. Bu durum başta İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve 1951 Cenevre Sözleşmesi olmak üzere uluslararası hukuk ilkeleriyle uyumlu bir politikadır. Ancak Türkiye, Cenevre Sözleşmesi'ne bir "coğrafi sınırlama" ile taraf olması nedeniyle, "mülteci" durumunda olup korunma ihtiyacı bulunan yabancıları "Avrupa ülkelerinden gelenler" ve "Avrupa dışındaki ülkelerden gelenler" olarak ikiye ayırmaktadır. Başka bir deyişle, Avrupa dışındaki ülkelerden göç eden kişilere Türkiye'de "mülteci" statüsü verilmemektedir [15].

1967 New York Protokolü'nü imzaladıktan sonra tarih sınırlamasını kaldıran Türkiye, sadece Avrupa'dan geleceklere mülteci statüsü vereceğini belirtmiştir. Avrupa dışından gelen sığınmacılar (şartlı mülteci) ise BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından Batılı ülkelere yerleştirilmektedir [16]. 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü temel alınarak hazırlanan 1994 tarihli "İltica ve Sığınma Yönetmeliği" (İSY); mülteciler, yabancılar, ülke sınırlarına gelen yabancılar ve nüfus hareketlerine ilişkin usul ve esasları, görevli kuruluşları belirlemeyi amaçlamış, ayrıca sığınma kavramını Türk mevzuatına sokmuştur [17]. İçişleri Bakanlığı'nın 2006 yılında hazırladığı 57 sayılı Genelge, "İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği (AB) Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı'nın ardından yayınlanmıştır. Genelgeye göre sığınmacı statüsü almak isteyenler;

“başvuru sahibi”, “başvuran” veya “iltica/sığınma başvurusunda bulunan kişi” olarak ifade edilmiştir [18].

Mevzuat eksikliğini gidermek amacıyla 4 Nisan 2013 tarihinde 6458 sayılı “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” (YUKK) kabul edilmiştir. YUKK; yabancıların Türkiye’ye geliş-gidişleri, kalmaları, koruma talepleri konusundaki usul ve esasları, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün (GİGM) kuruluşuyla ilgili detayları düzenlemiştir. YUKK, sığınma talep edenlere sağlanan uluslararası korumayı; “mülteci”, “şartlı mülteci” (Avrupa dışından gelenler) ve “ikincil koruma” olarak sınıflandırmıştır [18]. Sığınmacıların kitlesel olarak Türkiye’ye gelişiyle “geçici koruma” statüsü ihtiyacı ortaya çıkmıştır. YUKK’da belirtildiği üzere, zaruri olarak ülkesinden ayrılan, ülkesine geri dönemeyen, acil ve geçici koruma talebiyle gruplar halinde sınırlara gelen veya sınırları geçen yabancılara sağlanacak korumayı düzenleyen “Geçici Koruma Yönetmeliği”, 22 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir [19].

Geçici Koruma Yönetmeliği’nin Geçici 1. maddesi Suriyeliler için özel bir düzenleme yaparak statü konusunu netleştirmiştir: “28 Nisan 2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti’nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyeti’nden kitlesel veya bireysel olarak Türkiye sınırına gelen veya sınırları geçen Suriye vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler, uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınacaklar. Geçici korumanın uygulandığı süre içinde, bireysel uluslararası koruma başvuruları işleme konulmaz” [19].

Ülkemizde Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) eliyle mültecilere sığınma olanağı sağlanmaktadır. Bu süreçte AFAD’ın ön plana çıkması, krizin çok hızlı ilerlemesi ve Suriyeliler krizinin en üst düzeyde “geçici” bir kriz olarak tanımlanmasından ve göç yönetiminin alanda gerçekleşmesinden kaynaklanmaktadır. Suriyelilerin kalıcılık eğilimleri arttığı sürece, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü daha fazla inisiyatif alacak ve politika belirleme sürecinde değişik bir yapılanma ortaya çıkacaktır. Yasa ve Yönetmelik de bunu düzenlemekte ve asıl yetkiyi Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’ne vermektedir

Tablo 1: Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyeliler

Kaynak: (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017)

Tablo 1'de geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin yıllara göre dağılımı gösterilmiştir. Suriye'den göçlerin başladığı 2011 yılında henüz uygun ortam ve gerekli mevzuatlar oluşturulmadığı için Suriyelilerin geçici koruma altına alınmadığı görülmektedir. Yıllar geçtikçe ve uygun mevzuat/şartlar oluştukça geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin her geçen yıl katlanarak arttığı ancak 2015'ten sonra azaldığı söylenebilir.

Tablo 2: Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı

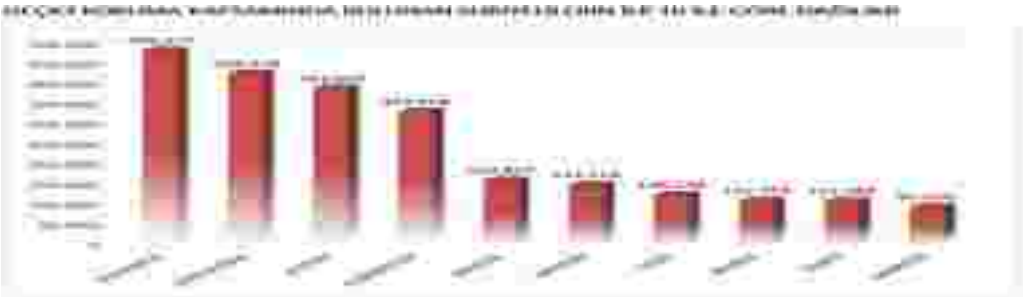

Kaynak: (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017)

Tablo 2'de geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin en çok bulundukları ilk on ile göre dağılım gösterilmiştir. Tablo incelendiğinde, gerek iş gerekse geniş şartlardan dolayı İstanbul'da en çok geçici koruma kapsamında olan Suriyelilerin bulunduğu tespit edilmiştir. İstanbul ilini sınır illeri olan Şanlıurfa, Hatay, Gaziantep'in takip ettiği görülmüştür. Geçici koruma altında bulunan Suriyelilerin daha çok bu dört kentte yaşadıkları görülmektedir.

4. Suriye Göçü Nasıl Bir Model Üzerinden İşlemektedir?

Yaşanan göç ile birlikte her kentte farklı bir kentsel kimliğin ve bu kimliğin yanı sıra kent kültürünün oluşması, kentleşmenin meydana gelmesi, kültürel çeşitliliğin oluşması, kentsel işsizlikler, gecekondu gibi alt kültürlerin ortaya çıkmasıyla birlikte kent ile beraber aile ve diğer toplumsal kurumlar da hızlı bir şekilde değişmektedir. Bu değişim ve dönüşüm bağlamında göç sürecine Hatay başta olmak üzere diğer kentler açısından da bakıldığında sekiz aşamalı bir sürecin yaşandığı görülmektedir.

Güneş ve Beyazıt tarafından modellenen bu göç sürecinde (Tablo-3) vurgulandığı üzere bu sekiz aşama, daha göç olgusu gerçekleşmeden, göçe neden olan süreçlerin ilk ortaya çıktığı anda tetiklenen bir süreç ile başlamaktadır. Güneş ve Beyazıt modelde belirtilen sekiz sürecin her birinin sağlıklı olarak değerlendirilip bu doğrultuda politikalar ve stratejiler geliştirmenin oldukça önem taşıdığının altını çizmektedirler [20]. Bu süreçler Hatay özelinde de gerçekleşmekte; Hatay bir "bocalama" ve "tutunma" alanı olarak söz konusu model üzerinden bu değişim ve dönüşümü yaşamaya devam etmektedir.

Tablo 3: Göç Süreci Modeli

GÖÇ SÜREC MODELİ	
AŞAMA	**DURUM/OLGULAR**
Göç Öncesi Dönem	• Savaş, açlık, güvenlik • Korku • Göç kararı, göç edilecek mi? Kimler kalacak? • Nereye göç edilecek? Neden? • Taşınır ve taşınmazların döviz veya altına çevrilmesi
Tedirgin/Bocalama Dönemi	• İnformal ilişki ağları ile tanışma • Güvenli ulaşım ağlarının ve yollarının belirlenmesi
Belirsiz Dönem	• Göç edilen ülke sınırında toplanma • Göç edilen ülke kararları • Uluslararası kuruluşların sürece dâhil olması • Yardımların ve desteklerin örgütlenmesi
Temel İhtiyaçlar ve Barınma Dönemi	• Formal ilişkilerin örgütlenmesi • İnformal ilişkilerle tanışma • Tanıma/tanımlama • Strateji geliştirme • Kamplarda yaşamın örgütlenmesi • Kamplar dışında yaşamın örgütlenmesi
Yerleşme Dönemi	• Mekânsal arayış • Barınma için kalıcı yerleşme • Gettolaşma, benzeri mahallelerde toplanma ve yerleşme • İnformal sektörlerde ucuz işçilik
Tutunma Dönemi	• İşyeri açma • İyileştirme ve geliştirme • Konumu sağlamlaştırma • Uygun koşullardaki yeni illere göç
Artçı Göç Dönemi	• Varlıklarıyla başka ülkeye yeni göç kararı
Entegrasyon Dönemi	• Hukuksal güvencelere kavuşmak/vatandaşlık • Sosyal entegrasyon • Siyasal entegrasyon • Sivil toplum örgütlerinde toplanma

Kaynak: (Güneş ve Beyazıt, 2017)

2011 yılında Suriye'den ilk göçlerin başladığı 250 kişilik gruptan sonra Türkiye'de yaklaşık 4 milyona yakın Suriyeli bulunmaktadır. Göçmenlerin Türkiye'yi tercih etme nedenlerinin başında coğrafi yakınlık gelmektedir. İllere göre dağılımda da, aynı zamanda ülke seçiminde de belirleyici etken olan coğrafi yakınlık ön plandadır. Genelde Şanlıurfa, Hatay, Mardin ve Kilis coğrafi yakınlıktan dolayı tercih edilmektedir. Ayrıca bu kentlerde devletin ve uluslararası örgütlerin kurmuş olduğu mülteci kamplarının da etkisi vardır. İstanbul, Adana, Mersin ve Bursa illeri istihdamdan dolayı tercih edilen kentler arasındadır. Bunların arasında Gaziantep farklı bir konuma sahiptir. Gaziantep hem coğrafi yakınlık hem de istihdamdan dolayı Suriyeli mülteciler tarafından tercih edilmektedir. İzmir ise, bir transit geçiş güzergâhı olarak kullanılmaktadır [10].

Suriyeliler açısından Türkiye'ye gelip yerleşmede en önemli sebep, Türkiye'nin yakınlığı ve iş imkânlarının çok olması düşüncesidir. Ekonomik sebeplerle gelenlerin oranı bir hayli yüksek görünmektedir. Özellikle erkek nüfusun %28 oranında doğrudan iş olanaklarını değerlendirdiği görülmektedir. Yalnız gelen erkeklerin kadınlardan daha fazla olması, bazılarının ailelerini getirmeyerek iş piyasalarında bir müddet çalıştıktan sonra döndüklerini göstermektedir. Bir çeşit mekik göçünü düşündürse de, kendilerini göçe zorlayan sebepler ve sonuçları tam olarak bunu söylememize engel olmaktadır. Ayrıca askerlik ve eğitim çağında bulunan bekâr erkekler ile arkadaş aracılığıyla ya da tanıdıkları sayesinde Türkiye'ye gelmiş Suriyeliler de bulunmaktadır [21].

Suriyelilerin genelde sınır bölgelerine yerleşmesinin en önemli sebepleri var olan ortak sosyo-kültürel yapının varlığı, akrabalık ilişkileri ve tarihsel yakınlıktır. Sonuçta Suriye'de sınırda yaşayan birçok kimsenin Türkiye'de akrabası vardır. Dolayısıyla bu insanların kendi etnik kökenlerinden insanlarla ve akrabalarıyla daha kolay diyalog kurabileceklerini düşünmüş olmaları olasıdır [22].

Tablo 4: Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Geçici Barınma Merkezlerine Göre Dağılımı

Kaynak: (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2017)

2011 yılı Nisan ayından itibaren Türkiye'ye gelen Suriyeliler, önce misafir olarak tanımlanmış; daha sonra Nisan 2012'de Başbakanlık tarafından yayımlanan genelge ile geçici olarak koruma altında oldukları kabul edilmiştir [23]. Buna göre ülkemizde bulunan

Suriyeliler mülteci değil, geçici olarak korunan sığınmacılardır. Suriye'deki zorunlu göç hareketinden Şırnak, Mardin, Şanlıurfa, Gaziantep, Kilis ve Hatay en çok etkilenen iller olmuştur. Türkiye sığınmacıların bir bölümünü belirlediği kamplara yerleştirmiştir. Ancak gelen sığınmacıların çok fazla olması nedeniyle kamplar bir süre sonra yetersiz kalmıştır.

Türkiye'ye gelen Suriyeliler ilk aşamada sadece sınır illerinde ve kamplarda ikamet etmişlerdir. İç savaşın uzaması ile kamp sayısı yetersiz kalmaya başlamış, kamplardan bağımsız olarak bir kısım Suriyeli kamplar yerine, sınır illerinde veya ilçelerinde akrabalarının yanında ya da kiraladıkları evlerde ikamet etmeyi tercih etmeye başlamışlardır [24]. Bu durum, süreç içerisinde sayılardaki büyük orandaki artışla birlikte ülkenin neredeyse tamamına dağılmalarına neden olmuştur. İç savaşın uzaması ise göç hareketlerini daha da artırmıştır. Zaman içerisinde Suriyelilerin %85'i kamp dışındaki illerde yerel halk ile birlikte yaşamını sürdürmeye başlamıştır. Savaşın uzaması, Suriye'den gelen göç dalgasını tahmin edilenin çok ötesine çıkarmıştır [22].

5. Bir Göç Kapısı: Reyhanlı

Hatay'ın Suriye sınırına sıfır noktasında bulunan Reyhanlı ilçesi, Cilvegözü sınır kapısına 10 km uzaklıkta olup Arap, Kürt, Türk ve Çerkez vatandaşların bir arada yaşadığı, nüfusunun önemli bölümünü ise Sünni mezhebe sahip vatandaşlarımızın oluşturduğu bir ilçedir. Suriye'deki iç savaştan beri kentle bütünleşik bir halde ve yaklaşık olarak kent nüfusuna eşit sayıda Suriyeli göçmen barındırmaktadır. Suriye'de iç savaş nedeniyle çatışmaların artmasıyla birlikte Reyhanlı'da yaşam büyük değişikliklere uğramıştır. Suriye'deki çatışmalardan kaçan sivil halk ve kimi unsurlar sınırı geçerek barınma ve sağlık gibi gerekçelerle Reyhanlı'ya ve Antakya'dan Urfa'ya kadar bir hat üzerinde akrabalarının yanına veya sığınmacı kamplarına yerleşmişlerdir. Mart 2011'den itibaren başlayan sığınmacı girişi çatışmaların derinleşmesiyle birlikte artmıştır. Gelen sığınmacılar zamanla Reyhanlı'da küçük işyerleri açmaya başlamışlardır. Bu durum benzer işlerle yaşamını kazanan yerel halk ile Suriyeliler arasında ekonomik çatışmalara da yol açmıştır. Bir dönem Antakya'nın Suriye sınırında bulunan iki sınır kapısı iç savaşın iki karşıt gücü tarafından kontrol edilmeye başlanmıştır. Kent Suriye'deki çatışmaların ağır gerilimini ve ruhsal yükünü de çok yakından hisseden bir kente dönüşmüştür [25].

5.1. Suriye Göçünün Ekonomik Etkileri

Türkiye-Suriye ilişkileri tarih boyunca pek tekin olmasa da, özellikle 2002'den Kasım 2011'e kadar olumlu bir süreç yaşamış ve ekonomik anlamda iki ülke arasındaki ticaret hacmine olumlu yansımaları olmuştur. Bu süreçte iki ülke arasındaki ticaret hacmi en yüksek düzeye çıkarak 2.6 milyar $'ı bulmuştur. Daha da önemlisi iki ülke arasında imzalanan anlaşmayla birlikte; vizeler kaldırılmış, karşılıklı güven ve kardeşlik mesajları beyan edilmiş, bu durum bölgenin en sıkı iki partner ülkesi olarak uluslararası düzeyde etki yaratmıştır. Ancak 15 Mart 2011'de, Arap Baharı'nın Suriye'ye uzanması ve bu ülkede baş gösteren kaos ve çatışmalarda Türkiye'nin muhalif grupları desteklediğini deklare etmesiyle, iki ülke ilişkileri gerilimli bir sürece girmiştir. Bu olumsuzluklar, iki ülke arasında ticaretin durmasına ve aynı zamanda hem bölge hem de yerel ekonomilerin büyük zarar görmesine neden

olmuştur. Suriye iç savaşı bozulan ilişkilerle birlikte, en önemli geçim kaynakları sınır ticareti olan bu yerleşim birimlerinde ciddi ekonomik bunalım ve krizlere zemin oluşturmuştur. Krizle birlikte özellikle taşımacılık filosunda yaşanan durgunluk, taşımacılık sektöründe çalışan şoförlerin ekonomik yaşamlarında sıkıntılara neden olmuş ve işsizlik artmıştır. Suriye sınırının kapanmasıyla ihracat ve ithalat faaliyetleri durmuş, sınır ötesi ticaret yapan iş sahipleri ve tır şirketlerinin girdikleri krizden ciddi ekonomik kayıplara maruz kaldıkları belirlenmiştir. Özellikle Hatay ilinden, Suriye güzergâhını kullanarak Ortadoğu pazarıyla ihracat yapan firmalar bu süreçten oldukça zarar görmüştür [26-27].

Sınır ticareti, özellikle sınır boyu yerleşmeler için önemli ve hayati bir durumdur. Reyhanlı nüfusunun büyük bir bölümü Suriye'den akaryakıt maddeleri ve çay, şeker, baharat, sigara, tahıl türlerinin ticaretini yerel boyutta küçük esnaflar vasıtasıyla gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Ancak sınırların kapatılmasıyla gündelik hayattaki bu koşullar değişmiş, sınırlarda resmi ve kayıt altına alınan ticari faaliyetler yerini kaçakçılık faaliyetlerine bırakmış ve bu duruma paralel olarak illegal ekonominin güç kazandığı görülmüştür. Reyhanlı ilçesinde tarımla geçinen aileler, sınır noktalarında bulunan topraklarını güvenlik sorunları nedeniyle işleyip ekememekte ve bu durum da ailelerin çok daha zor şartlar altında yaşayarak ekonomik anlamda zayıflamalarına neden olmaktadır [26].

Göç ekonomik olarak, yöreye bir yük getirmektedir. Yerel halkın, yaşam kaynaklarının sığınmacılarla paylaşılması büyük sorun olarak görülmektedir. Reyhanlı halkı sebze hasadında, meyvelerin toplanmasında, bağ ve bahçe işlerinde, inşaat sektöründe işçilik yapmaktadır. Ancak sığınmacıların düşük ücretle ve herhangi bir sigorta güvencesi olmadan bu işleri yapıyor olmaları, işverenler tarafından tercih edilmelerine neden olmakta ve bu durum işverenlerce olumlu karşılanmaktadır. Öyle ki Suriyeli işçilerin çoğu kayıt dışı çalıştırılmaktadır. Yaşanan bu süreç Reyhanlı halkının işsiz kalmasına ve oldukça ağır nitelendirilebilecek geçim sıkıntılarının yaşanmasına yol açmaktadır. Kısacası Suriyeli göçmenler yerel halk için bir dezavantaj oluştururken, işverenler için avantaja dönüşmektedir [26].

Sığınmacıların şehrin farklı yerlerinde açmış olduğu işletmeler (fırın, ayakkabı üretimi, baharat türleri vb.) özellikle yöre halkına büyük rahatsızlık vermektedir. Çünkü bu işletmelerin çoğunun Sanayi ve Ticaret Odaları'na kayıtlı olmadığı, kaçak yollardan getirdikleri ürünleri yerel pazara sürdükleri bilindiğinden yöre halkı açılan hiçbir işletmenin devlete vergi ödemediğini ve haksız rekabetle karşı karşıya kaldıklarını ifade etmektedirler. Gerek Reyhanlı halkıyla yapılan röportajlarda ve söyleşilerde gerekse hazırlanan raporlarda yerel halk; vergilerini, sigorta primlerini ödedikleri halde bu ülkede ikinci sınıf vatandaş durumuna düştüklerini ve sığınmacıların sahip olduğu çoğu haklara sahip olmadıklarını ifade etmektedirler [26-28].

Suriyeli mülteciler kentte yaratmış olduğu olumlu ekonomik etkiler, göçün ilk başladığı dönemde yaşanmıştır. Göçün sebep olduğu hızlı nüfus artışı özellikle imalat ve perakende satış sektörünü canlandırmıştır. Devletin Suriyeli mültecilere verdiği hizmetlerde kullandığı malları, yerel tedarikçilerden temin etmesi de yerel ekonomiyi canlandıran faktörlerden biri

olmuştur. Ancak bu memnuniyet fazla uzun sürmemiştir. Başlangıçta, göç eden mültecilerin beraberlerinde getirdikleri sıcak paraları hemen tedavüle koymaları piyasayı canlandırmış, satışları artırmış olsa da bir süre sonra mal ve hizmetlerin fiyatı da aynı şekilde artmıştır.

Kentte yerleşen mültecilerin merkezde kalanların çoğunun ev kiralama ve hatta satın alma yoluna gitmesi nedeniyle ev satış fiyat ve kiralarında fahiş rakamlar ortaya çıkmış; bu durum da dar gelirli ailelerin zor durumda kalmalarına neden olmuştur. Türkiye'de orta gelir grubuna mensup bir ailenin asla karşılayamayacağı kira bedeline Suriyeliler razı olduğundan, mültecinin barınma sorunu ortadan kaldırılırken, yerel halkın barınma sorunu ortaya çıkmıştır [29-30].

5.2. Suriye Göçünün Güvenlik Yönünden Etkileri

11 Mayıs 2013 tarihinde Reyhanlı ilçesinde iki ayrı terör saldırısı düzenlenmiş, saldırıda 53 kişi hayatını kaybetmiş, 146 kişi yaralanmıştır. Bombalı araçlarla düzenlenen bu saldırı Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en kanlı ikinci terör eylemi olarak kayıtlara geçmiştir.

Reyhanlı Türkiye'den Suriye'ye yapılan yardımların merkez noktasıdır. Bölgedeki Cilvegözü ve Bab el-Hava Sınır kapıları Suriyeli muhaliflerin elinde bulunmaktaydı. Yayladağı sınır kapısı araçlı geçişler için kullanılmazken Cilvegözü sınır kapısı araç geçişlerinin yapıldığı kapı olma niteliğini taşımaktaydı. Önceden de belirtildiği gibi Suriyeli mülteciler ya Reyhanlı'daki kamplarda kalmakta ya da burada kiraladıkları evlerde yaşamaktadırlar. Reyhanlı'nın bir özelliği de nüfusunun büyük bir kesiminin Sünni Türkmen, Sünni Arap ve Çerkezlerden oluşmasıdır. Reyhanlı'da yaşanan patlamaların ardından Suriyeli mülteciler ile Türk vatandaşları arasındaki gerilim artmıştır. Reyhanlı terör saldırısı Irak ve Suriye'deki dehşet sahnelerini andıran görüntüler ortaya çıkarmıştır. Patlamadan sonra mültecilere ve Suriye plakalı arabalara yönelik kısa süreli bir gerilim oluşmuş, ancak bu gerilim kısa sürede yatışmıştır.

Reyhanlı halkı özellikle muhalif grupların günübirlik olarak geceleri Suriye'ye savaşmak için geçiş yaptıkları, gündüzleri de geri geldikleri yönündeki iddialardan oldukça rahatsız olmaktadır. Reyhanlı'da sınır güvenliğinin olmadığı ve bunun neticesi olarak yaşanan terör olaylarından endişeli oldukları halk arasında sıklıkla dile getirilmektedir. Bir an önce kentte güvenlik sorununun giderilmesi için sınırlardaki geçişlerin kontrol altına alınmasının gerekliliğine özenle dikkat çekilmiştir. Bunlarla beraber sık sık düşen top mermileri ve taciz atışları de Reyhanlı halkının sürece ilişkin kaygılarını artırmaktadır [26, 31].

Yerel halk toplumsal güvenliğinin büyük bir tehlike altında olduğu kanısındadır. Şehir içinde asayiş sorunlarının oluştuğunu ve buna bağlı olarak insanların kendilerini güvende hissetmediklerini ifade etmektedirler. Reyhanlı'da artan hırsızlık ve kaçakçılık olayları da sürece ilişkin kaygıların bir başka boyutudur [26].

5.3. Suriye Göçünün Siyasal Etkileri

Suriye'den Türkiye'ye ilk girişlerin 2011 Nisan ayında olduğu göz önüne alındığında bu tarihten itibaren 2011 genel seçimleri, 2014 yerel seçimleri ve 2015 genel seçimler olmak

üzere 3 seçim olmuştur. Açık kapı politikası uygulayan AKP hükümetinin Reyhanlı ölçeğinde aldığı oy oranları Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5: Göç Öncesi ve Sonrası Reyhanlı Seçim Sonuçları

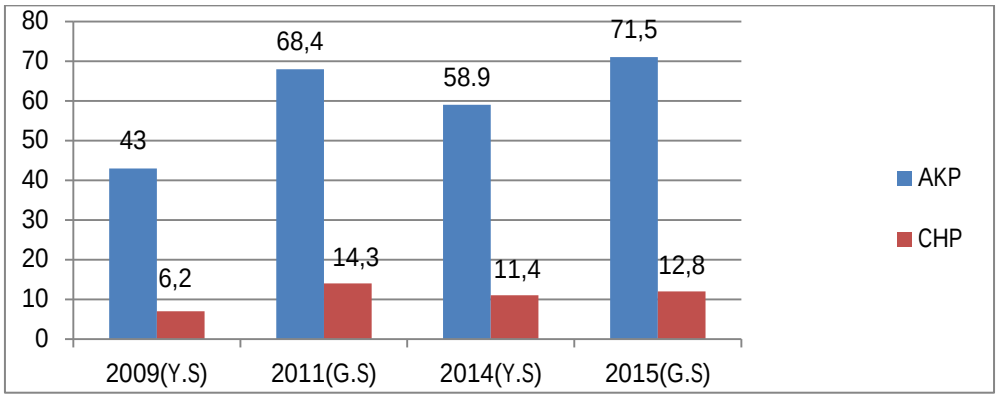

Kaynak: (www.ysk.gov.tr)

Tablo 5'e göre Suriye göçünden önce 2009 yılında yapılan yerel seçimlerde AKP hükümetinin Reyhanlı ilçesinde aldığı oy oranı %43 olarak görülmektedir. Bu tarihten sonra yapılan diğer seçimlerde de -2014 hariç- oyların çok yüksek bir şekilde arttığı görülmüştür. 2014 yerel seçimlerinde oylarının belli bir miktarda düşmesinin sebebinin 2013'te Reyhanlı'da meydana gelen patlamalardan kaynaklı olduğu düşünüldüğünde, halkın bir nevi AKP hükümetine verdiği bir tepki olarak da bu oy oranını açıklamak mümkündür. Ancak yine tabloda görüldüğü üzere ana muhalefet partisi olan CHP'nin oluşan tepkilere rağmen oylarını yükseltemediği; 2009-2011 seçimlerinde oylarını 2 kat arttırmasına karşın, 2014 ve 2015 seçimlerinde 2011 oy oranı seviyesine dahi yetişemediği görülmektedir.

5.4. Suriye Göçünün Toplumsal ve Kültürel Etkileri

Sığınmacılar geldikleri ilk dönemde, yerel halk tarafından olumlu karşılanmış ve halk tarafından sahiplenilmişlerdir. Reyhanlılılar sığınmacılara her türlü yardımda bulunmuş ve özellikle mezhepsel anlamda aynı değerleri ve dili paylaştıkları, ortak kültürel değerlere sahip oldukları için aralarında herhangi bir olumsuzluk yaşanmamıştır. Hatta sığınmacıların ilçeye adapte olmaları için trafik levhalarının yazıları, köy ve mahallelerin isimleri Arap harfleriyle yazılmıştır. Ancak bu göç dalgasındaki artış ve özellikle Reyhanlı kent merkezinde gerçekleşen patlama sonrası Reyhanlı halkının sığınmacılara olan bakışı değişmeye başlamıştır [26, 32].

Reyhanlı saldırısı sonrası yaşananlar, Suriye'deki savaşın Türkiye özelinde Hatay'da bir Alevi-Sünni çatışması yaratma potansiyeli taşıdığını da göstermiştir. Ne var ki Reyhanlı'daki saldırının ardından bölge sakinleri hassas bir dengede duran ilişkilerin bozulmaması için bilinçli olarak çaba sarf etmişlerdir. Aleviler arasından temsilciler Reyhanlı'da hayatını kaybedenlerin ailelerini ziyaret ederek taziyelerini iletmişlerdir. Aynı şekilde çeşitli yürüyüşler ve gösterilerle Reyhanlı halkına destek verilmeye çalışılmıştır [33].

Sığınmacıların, Reyhanlı'da kuralsız bir yaşam tarzı içerisinde hareket etmeleri ve bölgede hâkim olan kültürel değerleri önemsemeyen davranış ve söylemleri, toplumsal

anlamda büyük bir huzursuzluğa neden olmuştur. Suriye topraklarından savaşarak gelen muhaliflerin arasına sızan çeşitli grup veya teröristlerin yaratmış olduğu tedirginlik ve endişe kentte belirgin şekilde hissedilmektedir. Halk arasında gündelik hayatı etkileyen ve en çok konuşulan konu ne olduğu belirsiz bu gruplar olmuştur. Kentte insanların kalabalık yerlere gidemedikleri, çok önemli durumlar dışında evlerinden çıkmadıkları zamanlar yaşanmıştır [26].

Sonuç

Göçü karşılayan ilk kentler sınır kentlerdir. Görünen odur ki süreç bir model üzerinden işlemektedir. Göç öncesi ve göç sonrası tutunma ve davranış biçimleri de bu anlamda önemlidir. "Kenti yaşayarak" göç sonrası sürece tutunmaya çalışan Suriyeli göçmenlerin Türkiye ile ilgili ilk fikirleri, tutumları ve davranışları göç kapıları olan sınır kentlerde oluşmaktadır. Sınır kentlerde yaşayan yerel halk da söz konusu süreci göğüslemek ve nihayetinde sırtlamak durumunda kalmaktadır.

Göç ile birlikte kentin dokusundan kentsel yaşama, kimliğinden kültürüne her olgu bir değişim sürecine girmektedir. Reyhanlı ilçesi de göç öncesi ve göç sonrası iki farklı kent görünümüne bürünmüştür. Sürecin daha sağlıklı bir şekilde değerlendirilip yönetilebilmesi için uygun politika ve stratejiler geliştirmek gerekmektedir. Bu politika geliştirme süreçlerinde gerek Suriyeli mültecileri gerekse yerel halkı koruyucu politikaların seçilmesine dikkat edilmelidir.

Reyhanlı halkı ve Suriyelilerin tarihsel bağlarının güçlü olması ve akrabalık ilişkilerinden dolayı göç sonrası Reyhanlı'da oluşan toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel etkiler dikkatle incelenip ortaya çıkan sorunlar bir an önce çözümlenmelidir. Reyhanlı halkının toplumsal yapısının temel dinamiklerinden olan misafirperverlik ve hoşgörü eksenli sosyal yapının göç sonrası ortaya çıkan tüm bu sorunlar nedeniyle unutulmasının önüne geçilmeli ve bu doğrultuda politikalar hayata geçirilmelidir.

Kaynakça

[1]. ALTUNDEĞER, N.- YILMAZ, M.E, *İç Savaştan Bölgesel İstikrarsızlığa: Suriye Krizinin Türkiye'ye Faturası*, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:4, Sayı:1, s: 289-301, 2016.

[2]. ÖZER, İ., *Kentleşme, Kentlileşme Ve Kentsel Değişme*, s:11, Ekim Kitabevi, Bursa, 2004.

[3]. BİTKAL, S., *Ulusötesi Göçler ve Mülteci Sorunu: Suriye Örneği*, s:2, 2014. http://akademikperspektif.com/2014/09/12/ulusotesi-gocler-ve-multeci-sorunu-suriye-ornegi/, (Erişim Tarihi: 04.08.2017)

[4]. DANIŞ, D., *Demografi: Sosyolojik Bakış, Göç*, Powerpoint Sunu, Galatasaray Üniversitesi, İstanbul, s:7-8, 2011.

[5]. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER, *Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi*, 28.07.1951 tarihli, 1951.

[6]. ÜNAL, S., *Türkiye'nin Beklenmedik Konukları: 'Öteki' Bağlamında Yabancı Göçmen ve Mülteci Deneyimi*, Journal of World of Turks/Zeitschrift für die Welt der Türken, 6(3), s:65-89, 2014.

[7]. SAĞLAM, S., *Türkiye'de İç Göç Olgusu Ve Kentleşme*, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı:5, s:34, 2006.

[8]. DEDEOĞLU, S., *Türkiye'de Göçmenlerin Sosyal Dışlanması: İstanbul Hazır Giyim Sanayisinde Çalışan Azerbaycanlı Göçmen Kadınlar Örneği*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 66, Sayı: 1, s:13, 2011.

[9]. KOÇAK, Y. - TERZİ E., *Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri Ve Çözüm Önerileri*, Kafkas Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 3, s:173-175, 2012.

[10]. SAYIN, Y. USANMAZ, A. - ASLANGİRİ, F., *Uluslararası Göç Olgusu Ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği* , KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 18 (31), s:1-13, 2016.

[11]. TEKELİ, İ. - ERDER, L., *Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler*, s:22, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1978.

[12]. ÖZCAN, E.D.E., *Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme*, İş ve Hayat Dergisi, Sayı:4, s:183-215, 2017.

[13]. YALÇIN, C., *Göç Sosyolojisi*, Anı, Ankara,s:22-30, 2004.

[14]. ÇAĞLAYAN S., *Göç Kuramları, Göç Ve Göçmen İlişkisi*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Güz 2006 Sayı: 17, s:67-82, 2006.

[15]. YONCA, A.V., *Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler*, Suriyeli Göçmenlerin Sorunları Çalıştayı Sonuç Raporu, ed. Servet Karaca, Uğur Doğan, s:27, 2014.

[16]. ÇATIR, G., *Zorunlu Göç Tecrübesinin Devlet Politikalarındaki Yansıması: Bulgaristan'dan Türkiye'ye Kitlesel Göçün Analizi*, (Ed:Ihlamur-Öner, S.G. ve Öner, N.A.Ş.), İletişim Yayınları, İstanbul, s:222, 2002.

[17]. ÇELİKEL, A. - ÖZTEKİN-GELGEL, G., *Yabancılar Hukuku*. Beta Basım Yayım, İstanbul, s:22-23, 2014.

[18]. ÖZKAN, I., *Göç, İltica Ve Sığınma Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara,s:434-448, 2013.

[19]. GEÇİCİ KORUMA YÖNETMELİĞİ (2014). http://www.goc.gov.tr/files/files/20141022-15-1.pdf. Erişim Tarihi: 17.06.2017

[20]. GÜNEŞ, M. - BEYAZIT, E., *Uluslararası Göçün Kent Kimliğine Etkileri*, Mediterranean International Conference on Social Sciences, 19-22 Mayıs 2017, University of Donja Gorica, Podgorica-Karadağ, 2017.

[21]. ÖZKARSLI, F., *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye Üzerine Düşünceleri Ve Türkiye'ye Geliş Sebepleri Üzerine Anketsel Bir Araştırma*, 2015. http://www.kenandabirkuyu.org/suriyelisiginmacilaruzerine, (Erişim Tarihi: 03.08.2017).

[22]. OYTUN, O. - GÜNDOĞAR, S. S., *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri Raporu*, ORSAM- TESEV Rapor No: 195, Ankara, s:16-18, 2015.

[23]. AFAD, *Afet Raporu-Suriye*, 2015. https://www.afad.gov.tr/tr/IcerikDetay1.aspx?IcerikID=848&ID=16, (Erişim Tarihi:17.06.2017).

[24]. GÜÇTÜRK, Y., *Sürgün ile Savaş Arasında Suriyeli Mülteciler*, Siyaset-Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), Ankara, 2014.

[25]. BOZTAŞ, H.-YÜKSEL, Ş., *Reyhanlı Patlaması Değerlendirmesi: Gereksinim ve Kaynak Belirleme Raporu*, APHB Protokolü Çerçevesinde TTB ve TPD Ruhsal Travma ve Afet Psikiyatrisi Çalışma Birimi, s:2, 2013.

[26]. ÖZGEN, N. - REYHANOĞULLARI, M., *Suriye İç Savaşı'na Yönelik Mekânsal Algı: Samandağ ve Reyhanlı Örneği (Hatay)*, 1.Uluslararası Göç Ve Kültür Sempozyum Bildirgeler Kitabı, (Editör: Nazan Kahraman, Çiğdem Dürüst, Timur Yılmaz), Kibatek Yayınları, Ankara, s:143-151, 2016.

[27]. ANTAKYA GAZETESİ, *Suriye'deki olayların Türkiye'ye yansıması*, 2012. http://www.antakyagazetesi.com/suriyedeki-olayların-turkiyeye-etkisi/ (Erişim Tarihi: 04.07.2017)

[28]. AKTUĞ, U., *Suriyeliler Hatay'da işsizliği artırdı*, Gerçek Gündem, 2015. http://www.gercekgundem.com/suriyeliler-hatayda-issizligi-artirdi-99406h.htm, (Erişim Tarihi: 04.07.2017)

[29]. KAYPAK, Ş. - BİMAY, M., *Suriye Savaşı Nedeniyle Yaşanan Göçün Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri: Batman Örneği*, Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, Cilt:6, Sayı:1, s:97, 2016.

[30]. BELİBAĞLI, H., *Suriye'den Türkiye'ye göç eden mülteciler Hatay'da kiraları ikiye katladı!*, Emlakta Son Dakika Sitesi, 2012. https://www.emlaktasondakika.com/haber/kira/suriyeden-turkiyeye-goc-eden-multeciler-hatayda-kiralari-ikiye-katladi/29358, (Erişim tarihi: 04.08.2017)

[31]. EREN, İ., *1. Yılında Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Gerçeği*, Yakın Doğu Haber, 2012. http://www.ydh.com.tr/HD10253_1--yilinda-turkiyedeki-suriyeli-multeci-gercegi.html, (Erişim Tarihi: (05.08.2017)

[32]. SÖZCÜ GAZETESİ, *Hatay'ın cadde ve sokakları Suriye gibi oldu*, 2015. http://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/son-dakika-haberi/ hatayin-cadde-ve- sokaklari-suriye-gibi-oldu-1341131/, (Erişim Tarihi: 04.08.2017)

[33]. BEYAZIT, E., "*Kent Kimliği Bağlamında Hatay-Kent Aktörleri Gözüyle Kentsel Kimlikte Kırılma Noktaları"*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD, Isparta,s:226-227, 201

Mültecilerin Yerel Medya'da Temsili: Denizli Kenti Örneği*

Arş. Gör. Dr. Merve ÇETİN DAĞDELEN**

Mültecilik meselesi Türkiye'nin gündemindeki en önemli meselelerden biri haline gelmiştir. Zira mültecilerin barınması, temel ihtiyaçlarının karşılanması, çocukların eğitim sorunu, iş imkânları gibi pek çok konu hakkında yaşanan sıkıntılar mevcuttur. Bireylerin mülteciler hakkında sahip oldukları düşünce donanımlarına etki eden en önemli etkenin medya olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira medya'nın içeriğini oluşturan kitle iletişim araçları gündelik hayatın vazgeçilmezleri haline gelen araçlardır. Gerçekten de pek çok olay hakkında fikir sahibi olmamızı, zihinsel olarak fikir inşalarımızı sağlayan araçlar kitle iletişim araçlarıdır. Bireylerin gündelik hayatlarında yerel medya araçlarının da önemli bir yeri vardır. Bireyler kendi yaşam alanlarına müdahil olan olayları öğrenebilmek adına yerel medyadan faydalanırlar. Dolayısıyla yerel medyanın bireylerin aidiyet duygusunu pekiştirdiği ve bu ihtiyaçlarını karşıladığı belirtilebilir (Girgin, 2008: 236). Bu nedenle yerel medyada verilen haberlerin analizi, yöre insanının olaylar hakkında sahip oldukları yorumlamaların daha net anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu önkabule paralel olarak yerel medyadaki mültecilerle ilgili oluşturulan haberlerin analizi, bireylerin mültecilik meselesine yerelde ne şekilde yaklaştıklarını anlamaya yardımcı olacaktır. Çalışmanın amacı; Denizli özelinde yerel medya araçlarında mültecilerin ne şekilde temsil edildiğini sosyolojik bir analizle ortaya koymaktır. Denizli özelinde Suriyeli mültecilerle birlikte yoğun olarak İranlı sığınmacıların varlığı, kentte mültecilik meselesine bakış açısını zenginleştirmektedir denilebilir. Zira iki grubun Denizli'de ikamet etme nedenleri, yaşam şartları, sosyal konumları vb. pek çok farklılıklarından bahsedilebilir. Dolayısıyla Denizli özelinde yerel medyada mültecilerin aktarılışının analiz edilmesi hem yerel medyanın, hem de mültecilik ve göç meselesinin analizi açısından kıymetli görülebilir. Çalışmada medya sosyolojisi kuramları kullanılarak nitel araştırma yöntemi haber analizi uygulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yerel Medya, Mültecilik, Sosyoloji, Denizli

Representation of Refugees in Local Media: Denizli City Example

The issue of refugee has become one of the most important issues on Turkey's agenda. For there are many issues about refugees' shelter, meeting their basic needs, educational problems for children, employment opportunities. It would not be wrong to say that the media is the most important factor that influences people's thinking about refugees. Because the mass media that make up the content of the media are the means that become indispensable for everyday life. Indeed, mass media is the means by which we have ideas about many events and that provide our intellectual ideas. Local media tools also play an important role in the daily lives of individuals. Individuals benefit from the local media in order to learn about the events involved in their own living spaces. It can therefore be said that the local media has reinforced the sense of belonging of the individuals and fulfilled these needs (Girgin, 2009: 236). For this reason, the analysis of the news given in the local media will provide a clear understanding of the local people's interpretations of the events. Parallel to this premise, the

* Bu çalışma Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) birimi tarafından desteklenmiştir.
** Pamukkale Üniversitesi, Fen ve Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Denizli. mervec@pau.edu.tr

analysis of the news about the refugees in the local media will help to understand how individuals approach the refugee issue locally. Purpose of the study; Denizli is a sociological analysis of how refugees are represented in local media. The presence of Iranian asylum seekers, especially in the case of Denizli, with Syrian refugees, enriches the point of view of the refugee issue in the city. Because the two groups of people living in Denizli, living conditions, social status, etc. Many differences can be mentioned. Therefore, analyzing the transfer of refugees in the local media, especially in Denizli, can be seen as valuable in terms of analyzing the local media as well as the issue of refugees and migration. In the study, qualitative research method news analysis was applied by using media sociology theories.

Key Words: Local Media, Refugee, Sociology, Denizli

Giriş

Göç meseleleri küresel dünya tarihinin pek çok döneminde karşılaşılan ya da maruz kalınan toplumsal olaylardan biri olmuştur. Savaş, doğal afet, toplumsal eşitsizlikler, çeşitli hukuki baskılar vb. gibi deneyimler sonucunda göç etme vakası gerçekleşebilmektedir. Yaşanan göç olayı, devletlerin kendi içerisinde yaşanan 'içgöç' şeklinde olabileceği gibi, devletlerarası 'dışgöç' şeklinde de oluşabilmektedir. Dışgöç olduğu takdirde devletlerin yaşanan göç olayı sonrasında ülkeye gelen mültecilere yönelik uygulaması gereken çeşitli politikalar gerekebilmektedir. Örneğin; mültecilerin barınma ve beslenme ihtiyacı, eğitim-öğretim ihtiyacı, iş bulma olanakları, sağlık ihtiyaçları vb. temel gereksinimleri karşılaması adına çeşitli politikalar belirlemesi gerekebilmektedir. Bunun yanı sıra ülkenin kendi vatandaşlarının yaşadığı ya da yaşayacağı entegrasyon sürecinin sağlıklı bir şekilde işlemesi için gereken uygulamalar bulunmaktadır. Türkiye'de çeşitli kentlerde kurulan sığınmacı kampları örnek olarak verilebilir. Zira belirli ya da belirsiz bir süre birlikte yaşamını devam ettirecek bireylerin kendi aralarında problem yaşamamaları istenen ve beklenen bir durumdur. Fakat bazen durum istenildiği gibi olmayabilmektedir. Ülke içerisindeki vatandaşlar ile mültecilerin enterasyon sürecini sağlıklı geçiremediği durumlarda; dışlama, ötekileştirme, çeşitli eşitsizliklere maruz bırakma, sözlü ya da fiziksel tacize ve şiddete doğru gidebilecek olaylar yaşanabilmektedir. Zira bu konu ile ilgili medyada pek çok örneğe rastlamak mümkündür.

Kişilerarası sağlıklı bir etkileşimin gerçekleşmesinde etkin rol oynayan araçlardan biri de medya araçlarıdır denilebilir. Zira bireylerin gündelik hayatta yaşam deneyimlerini gerçekleştirirken, düşünce yapılarını en fazla etkileyen araçların medya araçları olduğu kabul edilebilir. Özellikle içinde bulunduğumuz dönemde, 'yeni medya' araçlarının[1] gelişmesi ile bireyler medya araçları ile her an içiçe bir yaşam sürmektedirler. Dolayısıyla medya araçlarında mülteciler ile ilgili haberlerin işleyiş tarzı, kullanılan dil özellikleri, söylemin yapısı, bireylerin mülteciler ile ilgili düşüncelerinin oluşumuna ve çeşitli bakış açıları

[1] Yeni medya, internet ve mobil ağlar yardımıyla oluşturulan veya kullanılan yeni nesil medya düzenidir. Geleneksel medyanın aksine yeni medyanın yayın organları tümüyle dijital aygıtlar ve ortamlardan oluşmaktadır. Yeni medya, basılı yayın kaynaklarından teknolojiyle ve dijitallikle pekiştirilmemesi durumunda tümüyle uzak bir medya düzenine sahiptir. Dijital aygıtlar üzerinden sunum yapılan tüm kaynakları yeni medyanın alanın içerisinde tutabiliriz. Örneğin internet, bloglar, web siteleri, video oyunları, video bazlı içeriklerin tümü yeni medyanın birer kanalı kabul edilmektedir. (https://wmaraci.com/nedir/yeni-medya)

geliştirmelerine etki etmektedir denilebilir. Bunun yanısıra yapılan haberler, söz konusu toplumdaki düşünce profilini, kültürel özellikleri ve yaşam biçimini de içerisinde barındırmaktadır. Yani; medya haber metinleri hem toplumun düşünce yapısını etkilemekte, hem de toplumun düşünce yapısından etkilenmektedir. Dolayısıyla medya özelinde göç ve mültecilik konusunu sosyolojik olarak çalışmak kıymetli görülebilir.

Gazete alanında ulusal ve yerel gazete ayrımı kıymetlidir. Çünkü; ulusal medya ve yerel medyanın haberleri ele alış biçimleri, kullanılan dokümanlar, kapsanılan alan, olaylar arasında kurulan bağlam birbirinden farklılık arz eder. Örneğin; ulusal medyanın Denizli'nin Honaz ilçesinde meydana gelen bir kazadan anında haberi olma ihtimali, Denizli'nin kendi yerel medyasına oranla daha düşüktür. Dolayısıyla Ankara ve İstanbul dışında vuku bulan olaylar hakkında yöre halkının bilgilendirilmesi görevini yerel medya üstlenmektedir. Bu nedenle; yerel medyada kentte yaşanan olaylar hakkında verilen haberlerin yapısı, kullanılan dil yöre halkının düşüncelerini hem etkilemekte hem de yöre halkının kültürel perspektifinden etkilenmektedir. Dolayısıyla yerel medyada mültecilerle ilgili yapılan haberlerin analizi İstanbul ve Ankara dışındaki mülteciler ve onlara yöre halkının bakış açısı ile ilgili veriler elde etmemizi sağlayacaktır. Bu bağlamda sosyolojik bakış açısı sunmak kıymetli görülebilir.

Çalışma; Denizli kenti özelinde hazırlanmıştır. Denizli'yi diğer illerden farklı kılan özelliği; içerisinde pek çok Suriyeli mülteci barındırmasının yanı sıra yoğun bir şekilde İranlı mültecinin ikamet etmesidir. Her iki farklı grup, iki farklı yaşam deneyimi ve iki farklı haber alanı olarak düşünülebilir. Bu bağlamda; Denizli özelindeki yerel medya haberlerinin analizi aracılığıyla Türkiye'de göç ve mülteci konusunda yapılacak çalışmalara katkı sağlamak amaçlanmıştır. Çalışma beş kısımdan oluşmuştur. Çalışmanın ilk bölümünde göç ve mültecilik tanımlamaları ve bu konuda Denizli'nin özgün özelliklerinden bahsedilmiştir. İkinci bölümde; bir iletişim aracı olarak yerel medya ve Denizli'deki yerel medyanın işleyişinden bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde araştırmanın yöntem ve örnekleminden bahsedilmiştir. Dördüncü bölümde araştırma bulgularından bahsedilmiş. Sonuç kısmında ise; yapılan çalışma ekseninde ortaya konulan bulguların genel değerlendirmesi yapılmıştır.

1. Göç ve Mültecilik Tanımlamaları

Kavram olarak göç; Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirme, süresi, yapısı, nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleri şeklinde tanımlanır ve bu tanım mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler için de geçerlidir (IOM, 2009: 28). Göç bir sosyolojik olgu olarak tüm dünya devletlerini içine alan ve ilgilendiren bir konu olmuştur. Çok eski dönemlerden beri göç hareketleri toplumları ve devletleri şekillendirmektedir. Fakat son yıllardaki göç hareketlerini diğerlerinden farklı kılan küresel kapsamı, yerel ve uluslararası politikadaki merkeziyeti ve oldukça ciddi ölçüde yaşanan ekonomik ve sosyal sonuçlarıdır (Castler&Miller, 2008: 5).

Türkiye'de geçmiş dönemlerden beri göç olgusunu deneyimleyen ülkelerdendir. Türkiye'deki göç olayları üç ayrı döneme ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi 1923-1960 arası, ikincisi 1960-1980 sonrası ve üçüncüsü de 1980'ler ve sonrası şeklindedir. 1923-1960

arasındaki göç olayları Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu dönemlerde gayrimüslim azınlıkların Türkiye'den ayrılması ve mübadele olaylarının gerçekleştiği dönem olmuştur. 1960-1980 arası Türkiye'nin ekonomik amaçlı hem içgöç hem de dışgöç yaşadığı dönemi oluşturmaktadır. Kırdan kentlere göçün yaşandığı ve kentleşmenin hızlandığı dönemler bu dönemler olmuştur. Bunun dışında Türkiye ve Almanya arasında 1961 yılında imzalanan antlaşma neticesinde Türkiye'den Avrupa'ya işçi olarak toplu gruplar halinde göçler yaşanmıştır. 1980'lerden sonra yaşanan göçler ise küreselleşme yayılımının habercisi olan göçler niteliğindedir. Türkiye bu dönemde artık yabancı göçlerle tanışmıştır. Türkiye'nin jeopolitik konumu itibariyle Asya ve Avrupa arasında köprü konumunda olması, Türkiye'nin bir geçiş ülkesi olarak görülmesine sebep olmuştur. Türkiye, özellikle Ortadoğu ülkelerinden Avrupa'ya ya da ABD ve Kanada'ya göç etmek isteyen göçmenlerin uğrak yeri haline gelmiştir (İçduygu, 2012: 15).

Göç ve mültecilik meselesinde dikkat edilmesi gereken hususlardan birisi, bir dönem Türkiye'de mülteci ve sığınmacı tanımlarının farklı olmasıdır. Cenevre Sözleşmesine göre mülteci; 1951 yılında Avrupa'da meydana gelen olaylardan dolayı, Avrupa ülkelerinden gelen ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti, siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği konusunda korku taşıyan, bu yüzden ülkesinden kaçmak zorunda kalan, geri dönemeyen ve başka bir ülkeye sığınmak zorunda kalan İçişleri Bakanlığı'nca mülteci statüsü tanınan yabancı uyruklu kişi ya da belli bir uyruğu olmayan vatansız kişi olarak tanımlanır. Sığınmacı ise; Mülteci tanımındaki kriterlere uygun olan ancak Avrupa ülkeleri dışındaki ülkelerden gelen ve İçişleri Bakanlığı'nca sığınmacı statüsü tanınan yabancı uyruklu bir kişi ya da belli bir uyruğu olmayan vatansız kişi olarak tanımlanır (egm.gov.tr, 2006). Söz konusu sözleşme çerçevesinde Avrupa'dan gelen ve mülteci statüsündeki göçmenlerin daimi ikamet izni almaları mümkün iken, Avrupa dışından gelen ve sığınmacı statüsündeki göçmenlerin geçici koruma hükümlerinden yararlanmaları sağlanmaktadır. Bu tür coğrafi kısıtlama neticesinde oluşan güçlükler Türkiye sığınma hukukunun engellerinden biri olarak düşünülmektedir (panel.stgm.org.tr, 2013). Fakat 1967 yılında "Mültecilerin Hukuk Sürecine İlişkin 1967 Protokolü" ile Cenevre Sözleşmesi güncellenmiş, güncellenme sonucunda bölgesel ve zamansal kısıtlamalar kaldırılmıştır[2].

Türkiye göç tarihinin en kitlesel göç olayını 2012-2013 yıllarında Suriyeli sığınmacılar gerçekleştirmiştir. (2012-2013 yılları arasındaki sayılara bak). Ülkelerindeki yoğun savaş ortamından kaçarak gelen Suriyeli sığınmacıların pek çok sorunla yüzleşmek zorunda kaldıkları söylenebilir. Kitle iletişim araçlarından her gün Suriyeli sığınmacılar ile ilgili haberleri deneyimledik. Sığınmacıların tüm Türkiye'ye yayılımı, Türkiye vatandaşlarının da bu krizle yüzleşmesi sorununu gündeme getirmiştir. Pek çok Avrupa ülkesi ve ABD ile Kanada onlarca farklı ırktan, farklı dilden insanla bir arada yaşamaya alışık olsa da, bu durum Türkiye insanı için ilk niteliğindedir. Dolayısıyla sığınmacılarla yaşanan uyum sürecinin olabildiğince sağlıklı bir şekilde ilerlemesi kıymetlidir. Fakat pek çok haberde görüldüğü gibi,

[2] Protokol için bakınız:
http://www.goc.gov.tr/files/files/M%C3%9CLTEC%C4%B0LER%C4%B0N%20HUKUK%20STAT%C3%9CS%C3%9CNE%20%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0N%201967%20PROTOKOL%C3%9C.pdf

sağlıklı bir uyum süreci geçirilemediği aşikârdır. Zira hem Suriyeli Sığınmacılara yönelik hem de Türkiye Vatandaşlarına yönelik karşılıklı sözlü ve fiziksel şiddet vakaları, taciz ve tecavüz vakaları, sığınmacıların çeşitli temel ihtiyaçlarının giderilmesinde yaşanan sıkıntılar mevcuttur.

1.1. Denizli'de Göç ve Mültecilik

Denizli kenti jeopolitik yapısının etkisiyle hem kıyı Ege kültürü hem de İç Anadolu kültürünü bünyesinde barındıran bir kenttir. Aynı zamanda Ege Bölgesi'nin İzmir'den sonra en gelişmiş ikinci kenti olma özelliğini taşımaktadır. Bunların dışında Denizli'yi özel kılan konulardan birisi de; Suriyeli sığınmacılara barınma sağlayan bir kent olmasının yanısıra İranlı sığınmacıların yerleştirildiği pilot illerden birisi olmasıdır. Hatta resmi rakamlara göre; Türkiye genelinde en fazla İranlı sığınmacı bulunan kent Denizli'dir. Bunun dışında Afganlar, Iraklılar gibi pek çok sığınmacı Denizli kentinde bulunmaktadır.

2) Bir İletişim Aracı Olarak Yerel Medya

İletişim insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. İnsanoğlu pek çok farklı yöntemle karşılıklı etkileşim yollarını geliştirmiştir. Dolayısıyla iletişimi kitleselleştiren kitle iletişim araçları, gündelik yaşantımızda önemli bir yere sahiptir. Matbaanın bulunması, gazete, radyo, televizyon, internet şeklinde ilerleyen kitle iletişim araçlarının gelişimi günümüz teknolojisinde sosyal medya araçlarına kadar evrilmiştir. Küreselleşme olgusunun gelişimyle bilginin yayılımı da küresel bir niteliğe bürünmüştür. Küresel iletişim ağlarının ortaya çıkışı medyanın gelişimi açısından oldukça önemli bir konuma sahiptir. Fakat medya ne kadar küreselleşirse küreselleşsin bireylerin aidiyet duygusunu doyuma ulaştıran medya araçları hiç şüphesiz yerel medya araçları olmuştur. Dolayısıyla göç ve mültecilik meselesinin yerelde anlamlandırılmasının ne şekilde işlevselleştiğini anlamak için başvurulacak araçların yerel medya araçları olması gerektiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

2.1. Yerel Medyanın Denizli'de İşleyişi

Denizli kenti özelinde yayın yapan 4 yerel televizyon kanalı, 11 radyo kanalı, 5 günlük basılan gazete ve 45 internet medyası bulunmaktadır. Basın ilan kurumundan resmi ilan alma şartlarından biri de internet medyasına sahip olmak olduğundan, basılan günlük 5 gazetenin her birinin aynı zamanda internet medyası da bulunmaktadır. Denizli yerel medyası Ege Bölgesi'ndeki İzmir'den sonra en güçlü medya sektörüne sahip olan il olarak görülmektedir ve aynı zamanda Türkiye'deki pek çok ilden daha başarılı bir medyaya sahip olduğu gazetecilerle yapılan görümeler neticesinde öğrenilmiştir (Çetin-Dağdelen, 2018: 76-79).

3) Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi

3.1. Çalışmanın Konusu ve Amacı

Çalışma; Denizli kenti özelindeki yerel gazetelerde Suriyeli ve İranlı sığınmacılarla ilgili yapılan haberleri konu edinmektedir. Çalışmanın amacı; Suriyeli ve İranlı sığınmacılarla ilgili yerel medyada yapılan haberlerin analizi yoluyla, yerel kentlerde sığınmacıların nasıl tanıtıldıklarının ve yerel halkın sığınmacılara nasıl bir perspektifle yaklaştıklarının belirlenmesine yardımcı olmaktır. Bu bağlamda çeşitli analizler yapılmaya çalışılmıştır:

- İranlı ve Suriyeli mültecilerin haberlerde sunuluş biçimleri arasındaki farklar
- İranlı ve Suriyeli mültecilerin haberlerde sunuluş biçimleri arasındaki benzerlikler
- Haber başlıklarının verilişinde kullanılan dil
- Haberlerde kullanılan görsel malzeme

3.2. Çalışmanın Yöntemi ve Örneklemi

Çalışma Denizli özelinde göç ve mültecilik meselesini yayınlanan haberler üzerinden anlamlandırmak için kurgulanmış nitel bir çalışmadır. Göç ve mültecilik meselesine yönelik veriler, her kentte farklılık gösterebilir. Zira her kentin pek çok farklı konuda özgünlüğü vardır. Bu özgünlükler kentin kültürel dokusunu oluşturur. Dolayısıyla çalışmada, kentlerin kültürel doku farklılıkları, göç ve mültecilik meselesine yönelik perspektiflerde de farklılıklara sebep olabilir varsayımından hareket edilmektedir. Denizli kentini özel ve özgün kılan şey; Türkiye'deki kentler arasında en fazla İranlı sığınmacıyı bünyesinde barındırmasıdır. Kentte Suriyeli ve İranlı sığınmacılar arasında temel bazı farklılıklar olduğu varsayımı da önemlidir. Örneğin; Denizli'ye gelen Suriyeli ve İranlı sığınmacıların kente geliş sebepleri dahi farklılık arz etmektedir. Bu ve benzeri nedenlerden dolayı çalışmanın örneklemini Denizli kentinde bulunan yerel medya haberleri oluşturmaktadır. Ayrıca hem haberlere ulaşmanın daha kolay olması hem de ulaşılan haberlerin analizinin daha sağlıklı yürütülebilmesi adına Denizli'deki internet gazeteleri temel örneklemi oluşturmuştur. Ayrıca şunu da ifade etmek gerekir ki, Denizli özelinde günlük basılan beş gazete mevcuttur. Basın ilan kurumundan resmi ilan alabilmenin şartlarından biri, bu gazetelerin internet medyasına sahip olmasıdır ve bu günlük gazetelerin tümü internet gazetesine sahiptir. Dolayısıyla haber analizlerinin internet gazeteleri üzerinden yapılması en sağlıklı olan yöntem olarak düşünülmüştür. Denizli özelindeki yerel gazetelerin pek çoğunun haberlerinin birbirine yakın olmasından dolayı[3] gazeteler arası herhangi bir ayrım yapılmamış rastgele örnekleme yöntemiyle gazetelerden alınan haberlerin analizi yapılmıştır. Toplamda Suriyeli sığınmacılar ile ilgili 4 haberin, İranlı sığınmacılar ile ilgili 4 haberin analizi yapılarak eşit bir analiz sağlanmaya çalışılmıştır.

Haber analizleri yapılırken haber çeşitleri: olay haber, öykü haber ve araştırma haber şeklinde tasniflenmiş ve haberler bu doğrultuda sınıflandırılmıştır. Bu haber anlayışlarını kısaca şu şekilde tanımlayabiliriz;

Olay Haber: Olay haberler toplumu ilgilendirecek pek çok olay hakkında bilgilerin haber diline aktarılması sonucu oluşan haberlerdir. Olay haberlerin içerisinde sıcak gelişmelerin bulunmasının yanı sıra önceden planlanmış etkinlikler de bulunmaktadır. Örneğin; yağan karın sebep olduğu olumsuzlukları anlatan haberler olay haberlerdir.

Öykü Haber: Habere konu olan verilerin daramatize bir şekilde haber diline geçirildiği haber çeşididir. Yani, söz konusu olay öyküleştirilerek verilmektedir. Örneğin; şiddete maruz kalarak ölen kadının yaşadıkları dramatize edilerek öykü şeklinde haber diline çevrilir.

[3] Tez araştırması esnasında gazeteciler Denizli'deki yerel gazetelerin haberlerinin birbirine benzer olduğunu belirtmişlerdir.

Araştırma Haber: Araştırma haberler, detaylı araştırmalara dayanan, özel bir çalışma ve çaba gerektiren haberlerin anlatıldığı haber çeşididir. Araştırma haberler, daha çok kapalı kalmış olayların üzerine giderek onları açığa çıkararak yapılan haberlerdir. Örneğin; bir kurumla ilgili belgede sahtecilik meselesinin haber yapılması gibi haberlerdir.[4]

4. Araştırmanın Bulguları

4.1. İranlı Mülteci Haberleri

Denizli'deki yerel gazetelerde İranlılarla ya da aracı kişilerle röportajların bulunduğu birden fazla araştırma haberlerinin varlığı gözlemlenmiştir. Kentte hayatlarını idame ettiren Suriyeli mültecilerle hiçbir röportaj yapılmıyor iken, İranlılarla birden fazla röportaj yapılarak hazırlanan haberlerin varlığı dikkat çekicidir. Suriyelilerle ilgili hayat hikâyelerinin ulusal medya da dâhil olmak üzere pek çok medya aracında veriliyor olması onlarla ilgili röportaj yapmayı gerekli kılmazken, İranlılarla ilgili yaşantı deneyimleri hakkında daha az bilgi sahibi olunmasının röportaj ihtiyacını doğurmuş olduğu düşünülebilir. Türkiye genelinde en fazla İranlı'nın Denizli'de hayatını idame ettirdiği bilinmektedir. Dolayısıyla yerel medya bu veriyi haber yapma amacıyla kullanmaktadır. Bunun dışında İranlı mültecilerle ilgili verilen haberlerde, yaşadıkları sıkıntılardan ziyade Türkiye'ye ve Denizli'ye geliş sebepleri ve kişisel tercihleri, özel yaşamları üzerinden haber yapıldığı gözlemlenmiştir. İranlılarla ilgili yapılan haberlerde hayat hikâyelerini dramatize edici şekilde dil kullanılarak oluşturulan öykü haberlere rastlanmamıştır. İranlılarla ilgili yapılan haberler araştırma ve olay haber niteliği taşımaktadır.

4.1.1. Birinci Haber

denizlihaber.com'un 30 Ocak 2016 tarihinde yapmış olduğu haber[5] İranlılarla ilgili röportaj niteliğinde bir araştırma haberdir. Haber İranlıların mülteci statüsünden ziyade onların kişisel tercihleri ve eşcinsellikleri üzerinden oluşturulmuştur.

"Denizli, İranlı eşcinsellerin durağı"

Haberde kullanılan başlıktan da görüleceği gibi, İranlı mültecilerin kişisel tercihlerinin haber niteliği taşıdığı düşünülmüş ve haber başlığı bu çerçevede oluşturulmuştur.

> "Cinsel eğilimlerinin ülkelerindeki karşılığı idam cezası… O nedenle ilk sığındıkları ve güvenli buldukları bir liman Türkiye İranlı LGBTİ'liler (Lezbiyen, Gay, Biseksüel, Transgender ve İnterteks Birliği) için. Türkiye'de dağıtıldıkları iller var. Bunlardan birisi de Denizli."

Haberin devamında İranlıların ülkelerinden ayrılma ve Türkiye'ye gelme nedenleri olarak cinsel eğilimleri verilmektedir. Bunun dışında Türkiye'ye dağıldıkları illerden birinin de Denizli olduğunun altı çizilmektedir.

[4] http://halklailiskilervereklamcilik.com/wp-content/uploads/2015/01/Haber-Yazma-%C3%9Czerine-Derleme.pdf
[5] http://www.denizlihaber.com/yasam/yasam-genel/denizli-iranli-escinsellerin-duragi/

Haberin sunuluşunda kullanılan fotoğrafta röportajı yapan gazetecinin yüzü açık iken, röportajı veren temsilcinin yüzünün gizlendiği görülmektedir. Bu durum habercilik anlamında kıymetli ve insan hakları çerçevesinde uyulması gereken bir konudur ve bu duruma dikkat edilmiştir. Aynı zamanda temsilcinin isminin de sadece baş harflerinin verildiği görülmüştür. Haberin başlığı ve devamındaki paragrafta İranlı mültecilerin kişisel tercihleri ele alınmıştır fakat haberin devamında alt başlık olarak; "BİRBİRLERİNE GÜVENMİYORLAR", "DENİZLİ MÜLTECİLERE SICAK DAVRANAN BİR ŞEHİR", "FAZLA SAAT ÇALIŞIYORLAR AZ ÜCRET ALIYORLAR" şeklinde farklı konulara değinildiği görülmüştür. Haberde Denizli'nin kent insanının mültecilere sıcak davrandığı belirtilmiştir:

> "Denizli, eşcinsel olarak kısıtlamadan mültecilere sıcak davranan bir şehir. O yüzden pilot olduğunu düşünüyorum. Eşcinsellere gelince… Sokakta göründüklerinde maksimum bakıyor insanlar. Onun dışında laf atma gibi bir durum yok. Bir arkadaşım Türkçe bilmediği için el hareketleri ile iletişim kurmaya çalışıyor. Şu ana kadar sadece birbuçuk sene içinde bir kişi dirsek atmış. 'Birkaç kişi bazen laf atıyor' diyor. Ancak gelip birebir suratına karşı laf atmıyorlar. Sözlü veya fiziksel bir şiddet yok."

Görüldüğü gibi yerel gazete haberinde mültecilerin farklı problemleri küçük başlıklar altında verilirken, haberin başlığı ve temel içeriği mültecilerin kişisel tercihlerine yönelik sunulmuştur.

4.1.2. İkinci Haber

Denizlidemokrat.com'un 21 Kasım 2016 tarihli haberine[6] bakıldığında, haberin İranlı mültecilerle birebir röportaj şeklinde yapılmış bir araştırma haber olduğu gözlemlenmektedir. Bu haberde İranlıların kişisel tercihlerinden ziyade Türkiye'ye ve Denizli'ye geliş sebepleri, Denizli kenti özelinde yaşadıkları sorunlara değinilmiştir. Haberin içeriğinde 3 İranlı mülteci ile görüşme yapıldığı görülmektedir. Üçüne de kısa sorular sorularak yaptıkları kişisel değerlendirmeler üzerinden haber oluşturulmuştur.

"Denizli'de Bulunan İranlı Göçmenlerin Sorunlarını Konuştuk (Röportaj)"

Haberin başlığından da görüleceği gibi haber özellikle belli bir meseleyi ele almaktan ziyade İranlı mültecilerin genel yaşam deneyimlerine odaklanmayı tercih etmiştir. Haberde kullanılan görselde İranlı mültecinin fotoğrafı net bir şekilde verilmiştir. Bu durumun nedeni olarak; röportajda özel yaşama ilişkin soruların bulunmaması verilebilir. Bunun dışında röportaj yapılan 3 İranlı mültecinin ikisinin isimlerinin açık bir şekilde verildiği fakat bir tanesinin soy isminin yazılmadığı gözlemlenmiştir. Kişinin kendini Hristiyan olarak tanımladığı ve bu nedenle soy isminin verilmesini istemediği düşünülebilir. Haberde İranlı mültecilerin yaşadıkları sorunlara değinilmiş ve ayrımcılık içeren bir dil yerine mültecileri anlamaya çalışan bir dil kullanıldığı gözlemlenmiştir:

> "Ülkelerindeki iç savaştan, siyasi koşullardan ya da ekonomik sıkıntılardan kaynaklı yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalan göçmenlerin yoğun yaşadığı yerlerden biri Denizli. Denizli Valisi Şükrü Kocatepe'nin aktardığı bilgiye göre şehrimizde yaşayan mülteci sayısı yaklaşık 10 bin iken; bu sayının yaklaşık 4 bini Suriyeli; geri kalan büyük çoğunluğu ise İranlı. İç

[6] http://denizlidemokrat.com/denizlide-bulunan-iranli-gocmenlerin-sorunlarini-konustukroportaj/

karışıklıklar yüzünden ülkelerini terk etmek zorunda kalan insanlar, daha iyi yaşam şartlarına kavuşmak için başka ülkelere göç ediyor. Milyonlarca insan mülteci olarak başka ülkelerde yaşam mücadelesi veriyor. Türkiye genelinde ise resmi rakamlara göre 2 milyonun üzerinde sığınmacı yaşıyor. Denizli'de yaşamını sürdüren İranlı göçmenlerin yaşadıkları sıkıntılar ve oryantasyon sorunları üzerine konuştuk."

Görüldüğü gibi haber başlığının devamındaki paragrafta İranlı mültecilerin sorunları ile ilgili konuşulduğu ve yapılan haberin bu çerçevede işlendiği belirtilmiştir.

"-İran'dan Denizli'ye geliş hikâyeniz nasıl oldu? Denizli'de neler yapıyorsun?

-İran'dan çıktığımda Denizli'de bir arkadaşım vardı. Buraya gelmemde onun etkisi var. Aslında BM bünyesinde sığınmacıların gelebileceği yerlerden birisi Denizli, başka yerler de kısa süreli kaldım ama en uzun süre kaldığım yer burası oldu. İran'da baskı ortamı çok yoğun, ben müzisyenim, sokak müziği yapıyorduk. İran'da bunu yapma şansım yoktu, bu sebeple Türkiye'ye geldim. Çeşitli işlerde çalıştım, mesela inşaatlarda çalıştım, kafelerde garsonluk yaptım, bir dönem hamallık da yaptım. Şu an bu kafede çalışıyorum, bazen de sokak müziği yapıyoruz. Sahne aldığımız da oluyor."

Haberde İranlı mültecilerin Denizli'ye gelişleri ile ilgili süreçlerden bahsedilmiştir. Haberin kullandığı dil bilgilendirmeye yönelik bir dildir. Zira sansasyonel bir haber yapmak yerine tamamen halkı bilgilendirmeye yönelik bir haberciliğin tercih edildiği görülmektedir.

4.1.3. Üçüncü Haber

yüzhaber.com'un 3 Mayıs 2017 tarihli haberine[7] bakıldığında, bir olay haberi olduğu görülmektedir. Habere göre tarihi eser kaçakçılığı yapan üç şahıs yakalanmıştır. Bu şahıslardan birisi İran uyrukludur. Haberde kullanılan dile bakıldığında, ayrımcı bir dil kullanıldığı görülebilmektedir. Zira üç zanlının ikisi hakkında herhangi bir yorum yapılmadığı halde İranlı olan kişi üzerinden haberin oluşturulduğu görülebilmektedir.

Haberin başlığında da "ayrımcı" bir dil kullanıldığı görülebilmektedir. Haberin içeriğine bakıldığında tüm zanlılar İranlı olmadığı halde haberin sansayonel hale getirebilmek amacıyla İranlı mülteci üzerinden oluşturulduğu görülebilmektedir. Bunun yanısıra başlığın altına yazılan "*Uyuşturucu ticaretinden sonra sıra tarihi eser kaçakçılığında"* şeklindeki alt başlık, İran uyruklu mülteciler sürekli suç işleyen, sürekli uyuşturucu kaçakçılığı ya da tarihi eser kaçakçılığı yapan kişiler izlenimi oluşturmaktadır. Bu tür "ayrımcı" dile sahip haberler kent

[7] https://www.yuzhaber.com.tr/denizli/denizlideki-iranlilar-rahat-durmuyor-h39515.html

insanlarının mültecilere yönelik bakış açılarını etkileyerek onların perspektifinde mültecilerin şüpheli suçlu olarak konumlanmasına neden olabilmektedir.

> "Baklan ilçesinde kaçak kazı yapıldığı ihbarını alan jandarma ekipleri, O.A. ve **İran** uyruklu M.A,'yı kazılarda kullanılan potasyum nitrat ve kükürt ile yapılmış el yapımı patlayıcıyı patlatacakları esnada yakalandı. Olay yerindeki patlayıcı düzeneği, bomba imha uzmanlarınca yerinde kontrollü olarak patlatılarak imha edildi."

Haberde "**İran**" kelimesinin yazımında koyu puntonun kullanılması İranlı mülteci vurgusunu artırmaya yönelik yapılan bir işlem olarak değerlendirilebilir. Zira haberin İranlı mülteciler özelinde yazılmaya çalışıldığı haberin başlığı ve devamında görülebilmektedir.

4.1.4. Dördüncü Haber

Sonnoktagazetesi.com'un 15 Ağustos 2015 tarihli haberine[8] bakıldığında bir olay haberi olduğu görülmektedir. Haberde bir İranlı ve bir Suriyeli mültecinin birbiriyle kavga ettiği iddia edilmektedir. Haberde mültecileri sürekli suç işleyen kişilermiş gibi yaftalayıcı bir dil kullanıldığı görülmektedir. Haberin içerisinde "*Mülteciler bir türlü rahat durmuyor. Karıştıkları asayiş olaylarından birisi de dün akşam İstiklal Mahallesi Zübeyde Hanım Caddesi'nde meydana geldi."* şeklinde yazılan haberin diline bakıldığında, mültecilerin kent içerisinde sürekli problem çıkaran kişiler olarak yazıldığı görülmektedir. Haberin içeriğinde 5N1K'ya tam anlamıyla uyulmadığı görülebilmektedir. Zira kimlerin kavga ettiği net bilinmediği halde mültecilerin kavga ettiği iddiası üzerinden haberin oluşturulduğu görülebilmektedir.

"Suriyeliler ile İranlılar bıçakla birbirine girdi"

Haberin başlığına bakıldığında iki insanın kavgasından ziyade mültecilerin birbirleri ile fiziksel olarak şiddet uygulamaları üzerinden haber oluşturulduğu görülebilmektedir. Zira iki ikişi birbiriyle kavga etti şeklinde bir başlık yerine sansayonel olması amacıyla farklı iki ulustan mültecinin birbiriyle kavgası vurgulanmaktadır.

Sonuç olarak İranlı mültecilerle ilgili haberlerde araştırma haberler ve olay haberler ön plana çıkmaktadır. Haberlerin içeriğinde kullanılan dilin genellikle "ayrımcı" bir dil olduğu görülebilmektedir. Gündelik hayatta bireylerin düşünce yapılarına etki eden en önemli araçlardan olan medyanın, mülteciler konusunda daha duyarlı olması gerektiği söylenebilir. Zira bireyler haber analizi yapmak yerine haber dilinde kullanılan aktarım üzerinden haberi kabul etme eğilimde olmaktadır. Dolayısıyla mültecilerle ilgili yapılan "ayrımcı" haberler kent insanlarının mültecilere yönelik davranışlarını da etkileyecektir. Haberlerde Denizli kenti insanının genellikle mültecilere yönelik davranışlarının olumlu olduğu Türkiye'deki diğer pek çok taşra illere göre daha kabullenici bir kültürünün olduğu belirtilmektedir. Bu durum Denizli'de mültecilere yönelik davranış örüntüleri hakkında bilgi vermektedir.

[8] http://www.sonnoktagazetesi.com/haber/2977/suriyeliler-ile-iranlilar-bicakla-birbirine-girdi.html

4.2. Suriyeli Mülteci Haberleri

Denizli'deki yerel medyada Suriyeli mülteciler ile ilgili yapılan haberlerin genel şemasının İranlı mülteciler ile ilgili yapılan haberlerin genel şemasından bazı açılardan farklı olduğu gözlemlenmiştir. İranlı mültecilerle ilgili yapılan haberler genellikle araştırma haber niteliği taşırken Suriyeli mülteciler ile ilgili yapılan haberlerin genellikle öykü haber şeklinde verildiği gözlemlenmiştir. Suriyeli mültecilerle ilgili yapılan haberlerde ajitasyonun, dramatize edilen yaşantıların, deneyimlenen çeşitli olumsuz vakaların haber malzemesi olarak kullanıldığı görülebilmektedir. . Bu durum esasen Türkiye'deki ulusal medya haberlerinde de gözlemlenebilmektedir. Denizli özelinde de paralel malzemelerin haber aracı haline dönüştürüldüğü söylenebilir.

4.2.1. Birinci Haber

hizmetgazetesi.com'un 16 Ocak 2016 tarihli haberine[9] bakıldığında bir öykü haber olduğu görülebilmektedir. Haberde savaştan kaçarak gelen bir aile ve çocuklardan bahsedilmektedir. Bu ailenin babası savaşta öldüğü için çocuklar yetim kalmıştır ve bu ailenin hayat hikayesi habere dönüştürülmüştür. Haberde atılan başlık haberin bir öykü haber olduğunu doğrular niteliktedir.

"Suriye'nin Yetimleri"

Haberde verilen "Suriye'nin Yetimleri" başlığı ile dramatize edilen bir öyküden bahsedileceği anlaşılabilmektedir. Haberin devamında kullanılan üslup ve dil başlık ile uyumlu bir şekilde oluşturulmuştur.

> "Suriye'de yaşanan savaştan her savaşta olduğu gibi yine çocuklar etkilendi. Savaşta babalarını kaybeden çocuklar ise sığındıkları ülkelerde yaşam mücadelesi veriyor. Hizmet Gazetesi olarak Denizli'de yaşam mücadelesi veren ve aileleriyle Suriye'deki savaştan kaçan Suriye'nin yetim çocuklarıyla görüştük. Suriye'de yaşanan savaşta babalarını kaybeden 5 yaşındaki Hamza ile 4 yaşındaki Rule, Denizli'de yaşayan 100'e yakın yetim çocuklardan sadece ikisi. 14 kişilik ailesi ve 8 çocuk ile birlikte Denizli'ye gelen Hamza ile Rule, Deliktaş Mahallesinde Denizlili hayırseverler tarafından tutulan kiralık evde yaşam mücadelesi veriyor."

Haber içeriğinde verilen bu paragrafın başında savaştan en fazla çocukların etkilendiği vurgusu yapılmaktadır. Bunun yanı sıra çocukların yetim oldukları ve yaşam mücadelesi verdikleri vurgusu da haber içeriğinde bulunmaktadır. Haberde kullanılan fotoğrafta babaanne ile birlikte çocukların yüzünün de gösterilmesi dikkat çekicidir. Zira haber etiğine ve çocuk haklarına göre haberlerde çocukların yüzlerinin ifşa edilmemesi gerekliliği vardır. Fakat burada bu kurala uyulmadığı ve çocukların yüzlerinin açık bir şekilde ifşa edildiği görülebilmektedir. Haberde "TÜRKİYE SAHİP ÇIKTI", "KAYGIM ÇOCUKLARIM", "HAYIRSEVERLER SAHİP ÇIKIYOR" şeklinde öykü haber formatına uygun dramatize

[9] http://www.hizmetgazetesi.com.tr/denizli-haber.asp?Sayfa=HaberDetay&id=24794

başlıklar eklendiği görülmektedir. Bu başlıklarla birlikte Türkiye'nin ve Türkiye halkının mültecilere yardım ettiği ve destek olduğunun mesajı da verilmektedir denilebilir.

4.2.2. İkinci Haber

Denizligüncel.com internet gazetesinin 4 Eylül 2017 tarihli haberine[10] bakıldığında olay haber özelliklerini taşıyan bir haber olduğu görülmektedir. Suriyeli bir mültecinin evinde öldürülmesi olayı haber yapılmıştır. Haberde "SURİYELİ MÜLTECİ EVİNDE ÖLDÜRÜLDÜ" şeklinde bir başlık tercih edilmiştir. Haber -di'li geçmiş zaman kullanılarak yazılmıştır. Haberin kendisiyle ilgili herhangi bir fotoğraf bulunmazken, elinde bıçak tutan bir adam fotoğrafının haberle ilişkisiz bir şekilde eklendiği görülmektedir. Bu durumdan, yerinde gidilerek görülerek yapılan bir haberden ziyade duyularak yapılan bir haber olduğu anlaşılmaktadır.

4.2.3. Üçüncü Haber

denizlihaber.com internet gazetesinin 19 Mart 2017 tarihli haberine[11] bakıldığında bir olay haberi olduğu görülebilmektedir. Haberde Denizli'nin Sarayköy ilçesinde ilçe halkından birkaç kişi ile Suriyeli mültecilerin karşılıklı fiziksel şiddetleri konu edilmiştir.

"Sarayköy'de Suriyeli Arbedesi"

Haberin başlığına bakıldığında olaydan çok olayın içerisinde Suriyeli mültecilerin varlığının vurgulandığı görülebilmektedir. Başlığın hemen altında "Suriyeli sığınmacıların yurt genelinde karıştığı olaylar Sarayköy'e de sıçradı" şeklinde yapılan açıklama taraflı bir açıklama olarak yorumlanabilir. Atılan bu tür başlıklar ve açıklamalar, daha önce de belirtildiği gibi, mültecilerin yaşadıkları her alanda mutlaka problem çıkaran "şüpheli suçlu" olarak görülmelerine sebep olmaktadır. Zira gündelik yaşamda bireyler haberlerin tüm içeriğinden ziyade öncelikle başlıkları okumaktadırlar. Dolayısıyla haberin başlığında ve altındaki açıklamada suçlayıcı bir ifade bulunması karşılıklı ilişkilerin sağlıklı gelişmesini engelleme olasılığı taşımaktadır.

> "Suriyeli göçmenin yanındakilerin olaya tepki göstermesiyle ortalık bir anda karıştı. Olay yerinden geçen Sarayköylü vatandaşların tepkisi büyüyünce ilçe jandarma komutanı olay yerine geldi. Ağız dalaşı ve kavga, araya jandarma ekiplerinin girmesine rağmen olaylar yatışmadı. İlçe'ye Denizli'den çevik kuvvet ekipleri sevk edildi."

Bahsi geçen haberde belirtilen paragrafta halkın mültecilere yönelik her an fiziksel şiddet uygulamaya meyilli oldukları anlaşılmaktadır. Zira haberde mültecilerin yoldan geçerken bir kadına tacizkâr bakmasından kaynaklanan büyük bir kavga olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla ilçe halkının mültecilere karşı olumsuz bir perspektife sahip olduğu haberden anlaşılabilmektedir. Bahsi geçen haberin altına bir vatandaşın yaptığı yorum, bu tür haber diliyle yazılan haberler neticesinde halkın mültecilere yönelik perspektifinin ne yönde olacağını özetler niteliktedir:

[10] http://www.denizliguncel.com/3-sayfa/suriyeli-multeci-evinde-olduruldu-h3729.html
[11] http://www.denizlihaber.com/yasam/polis-adliye/denizli_kavga_saraykoyde-suriyeli-arbedesi/#devam

"İstanbul'dan yazıyorum…2 yıl yaşadığım güzelim Denizli'yi de ne hale getirmişler… Yazıklar olsun bunlara… Her yerde sorun çıkarıyorlar… Bunlar sığınmacı falan değil… Bunlar serseri…"

4.2.4. Dördüncü Haber

denizlipost.com internet gazetesinin 26 Ocak 2016 tarihli haberine[12] bakıldığında, kentte bulunan Suriyeli mülteciler hakkında genel bir bilgilendirme yapıldığı görülmektedir. Haberde Suriyeli mültecilerin kentteki sayının gittikçe artacağı yönündeki beklentiler dile getirilmektedir. Habere "**DENİZLİ'DEKİ SURİYELİ SIĞINMACILAR**" şeklinde sıradan herhangi bir öyküye giriş niteliğinde olmayan bir başlık tercih edilmiştir. Her ne kadar haberde herhangi bir olay ya da öykü anlatılmasa da ağlayan bir kadın ve kucağında çocuğunun bulunduğu bir görselin kullanılması haberin dramatize edilmeye çalışıldığını göstermektedir. Zira haberin içeriğinde verilen dil ile görsel bağdaştırılarak acı çeken Suriyeliler mesajı üzerinden haber oluşturulmaya çalışılmıştır denilebilir. Haberde "Dilenci Çocuklar Gerçeği" ve "Nereye Gidelim" alt başlıkları ile mültecilerin yaşadıkları sıkıntılar vurgulanmak istenmiştir denilebilir. Ayrıca haber etiğinde çocukların yüzlerinin açık bir şekilde gösterilmemesi gerektiği yönünde bir kural varken, çocuğun yüzünün açık bir şekilde gösterildiği görülmektedir. Bu konuda duyarlı davranılmamıştır.

""Biliyor musun," diyor ismini gizli tutmak isteyen Suriyeli genç kadın, "Ben bavullarımı üç ay öncesine kadar hiç ortadan kaldırmadım. Hep, her an Suriye'ye dönebilirim, hazır olmam lazım diye düşündüm. Ama artık umudumu kaybettim." Dört yıl önce Humustaki evlerinden ayrılmışlar. 15 günlüğüne gidiyoruz diye yola çıkmışlar. Günler ayları, aylar yılları izlemiş. Ama kız kardeşlerinden biri artık onlarla değil. İki çocuğuyla birlikte iki ay önce ansızın ortadan kaybolmuş. İki gün haber alamamışlar, sonra Yunanistan'dan bir telefon gelmiş. "Ben iyiyim, çocuklar da iyi. Denizde boğulmadık, ölmedik." demiş kız kardeşi. Şimdi Almanya'daymış. "İyiyiz diyor, ama nasıl inanalım?" diye soruyor genç kadın sesi titreyerek. "İnternette görüyoruz Avrupa'ya giderken Suriyelilerin ne zorluklar yaşadıklarını. Hem bundan sonra ne olacak? Bazı Avrupalılar şu anda kucak açıyor belki mültecilere. Ama bu ne kadar sürecek? Biliyorum, onlar da sıkılacaklar bizden. Türkiye de başta bize kucak açmıştı. Ama dört yıl oldu, bıktılar artık.""

Yukarıda haberde geçen bir paragraf bulunmaktadır. Paragrafta haberin içerisinde öykü haber niteliğini taşıyan bir paragrafın bulunduğu da görülebilmektedir. Haber her ne kadar başlık itibariyle bilgilendirmeye yönelik bir haber olarak görülse de, söz konusu Suriyeli mülteciler olunca haber içerisinde öykü haber özelliklerinin barınması tercihi görülebilmektedir.

Sonuç olarak Denizli kenti özelinde yerel gazetelerde Suriyeli mülteciler ile ilgili yazılan öykü haberler yoğun bir şekilde bulunmaktadır. Bu haberlerde dramatize ögelerin sıklıkla yer aldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra kentte yaşadıkları sıkıntılar vurgulanmaktadır. Ayrıca yazılan olay haberlerde "ayrımcı" bir dil kullanıldığı ve Suriyeli mültecilerin sürekli probleme sebep olan kimseler olarak gösterildiği görülebilmektedir.

[12] http://www.denizlipost.com/denizlideki-suriyeli-siginmacilar.html

Sonuç ve Değerlendirme

Göç ve mültecilik meselesi dünya tarihinin önemli konularından biri olarak her dönemde karşılaşılan bir meseledir. Türkiye de hem jeopolitik konumu hem de kültürel, sosyal ve siyasal çeşitli donanımları nedeniyle göç ve mültecilik meselesini deneyimleyen ve deneyimlemeye de devam eden ülkeler arasındadır. Son dönemde Suriye'deki iç savaş nedeniyle ve Orta Doğu'daki ülkelerin baskıcı politikaları nedeniyle Türkiye'ye ve Türkiye üzerinden Avrupa, ABD ve Kanada gibi ülkelere göç etme konusunda artış yaşanmaktadır. Türkiye bu artış doğrultusunda ülkeye gelen mültecilerin yerleştirilmesi politikası çerçevesinde çeşitli pilot kentler belirlemektedir. Bu pilot kentlerden biri de Denizli'dir. Türkiye'ye yoğun bir şekilde gelen Suriyeli ve İranlı mültecilerin Denizli'de barındıkları bilinmektedir. Kentte barınan mültecilere yönelik kent halkının perspektifini deneyimlemek ve aynı zamanda kent halkının sağlıklı bir perspektif geliştirmesini sağlamak adına medya araçlarının faydası kaçınılmazdır. Özellikle kent özelinde veri sağlayan yerel medya araçları bu konuda kıymetlidir. Dolayısıyla Denizli kenti özelinde göç ve mültecilik meselesini anlamlandırmak adına bu çalışma hazırlanmıştır. Çalışmada görülmektedir ki, Denizli kentinde bireyler (herhangi bir probleme sebep olmadıkları müddetçe) mültecilere yönelik gözle görülür bir tepki göstermese de sağlıklı bir iletişim kurma konusunda bazı sıkıntılar yaşandığı haberlerden gözlemlenebilmektedir. Yaşanan çeşitli şiddet vakaları bu durumu göstermektedir. Bunun dışında yaşam deneyimi olarak İranlı mültecilerin Suriyeli mültecilere oranla daha rahat yaşadıkları ve durumlarından daha memnun oldukları söylenebilir. Halkın İranlılara yönelik kişisel tercihleri noktasında eleştiride bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunların yanı sıra yerel medyadaki haberlerde İranlı mültecilerin yaşantı deneyimleri üzerinden haber oluşturulurken, Suriyeli mültecilerin yoksunlukları üzerinden haberler üretildiği gözlemlenmiştir. Her iki grubun da haberlerde "ayrımcı" bir dile maruz kaldıkları ve olay haberlerde sürekli probleme sebep olan kişiler olarak resmedildikleri gözlemlenmiştir. Mültecilerin Türkiye'de ne kadar süre kalacaklarının belli olmaması dolayısıyla birlikte sağlıklı iletişim için çaba gerekmektedir. Bu konuda medyanın da üzerine düşeni yapıp daha yapıcı bir dil kullanması bir etki yaratabilir. Bunun dışında kentlerde uygulanacak uygun politikalara medyanın da destek vermesiyle sağlıklı bir entegrasyon sağlanabilir.

Kaynaklar:

CASTLES S.- MILLER M. (2008), *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri,* (Çev: Bülent Uğur Bal İbrahim Akbulut), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

ÇETİN-DAĞDELEN M. (2018), Denizli'de Yerel Gazetecilik Alanı: Mekanizmalar, İşleyiş ve Stratejiler, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

GİRGİN, A. (2008); *Gazeteciliğin Temel İlkeleri*, Der Yayınları, İstanbul.

İÇDUYGU A. (2012), *Kentler ve Göç: Türkiye, İtalya ve İspanya Örnekleri,* Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Uluslararası Göç Örgütü (2009), *Uluslararası Göç Hukuku: Göç Terimleri Sözlüğü,* (Edit: Bülent Çiçekli), IOM, İsviçre.

http://www.goc.gov.tr/files/files/M%C3%9CLTEC%C4%B0LER%C4%B0N%20HUKUK%20STAT%C3%9CS%C3%9CNE%20%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0N%201967%20PROTOKOL%C3%9C.pdf (Son erişim: 09.10.2017)

http://halklailiskilervereklamcilik.com/wp-content/uploads/2015/01/Haber-Yazma-%C3%9Czerine-Derleme.pdf (Son Erişim: 10.10.2017)

http://www.denizlihaber.com/yasam/yasam-genel/denizli-iranli-escinsellerin-duragi/(Son Erişim: 14.10.2017)

http://denizlidemokrat.com/denizlide-bulunan-iranli-gocmenlerin-sorunlarini-konustukroportaj/(Son Erişim: 14.10.2017)

https://www.yuzhaber.com.tr/denizli/denizlideki-iranlilar-rahat-durmuyor-h39515.html(Son Erişim: 05.10.2017)

http://www.sonnoktagazetesi.com/haber/2977/suriyeliler-ile-iranlilar-bicakla-birbirine-girdi.html(Son Erişim: 14.10.2017)

http://www.hizmetgazetesi.com.tr/denizli-haber.asp?Sayfa=HaberDetay&id=24794(Son Erişim: 14.10.2017)

http://www.denizliguncel.com/3-sayfa/suriyeli-multeci-evinde-olduruldu-h3729.html(Son Erişim: 06.10.2017)

http://www.denizlihaber.com/yasam/polis-adliye/denizli_kavga_saraykoyde-suriyeli-arbedesi/#devam(Son Erişim: 14.10.2017)

http://www.denizlipost.com/denizlideki-suriyeli-siginmacilar.html(Son Erişim: 14.10.2017)

https://wmaraci.com/nedir/yeni-medya(Son Erişim: 07.10.2017)

KAPANIŞ VE DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. İlhan GENÇ

Oturum Başkanı

Kapanış ve değerlendirme oturumunu açıyorum.

El-Zehra Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Zohreh KHOSRAVİ'yi, Arap Akademisyenler Derneği Onursal Başkanı Samir HAFEZ'i, Üsküdar Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Abulfez SÜLEYMANOV'u ve düzenleme kurulu adına Düzce Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. Mehmet Emin ULUDAĞ'ı sahneye davet ediyorum. Buyurun.

Değerli bilim insanları tabii iki günden beri çok yoruldunuz. Bu oturumumuzun ardından da bir yemeğimiz olacak ve ayrılmak isteyen misafirlerimizi yolcu edeceğiz. Bu bakımdan konuşmacılardan değerlendirmelerini beş dakikayı aşmayacak şekilde sınırlı tutmalarını rica ediyorum.

İlk konuşmacımız Prof. Dr. Zohreh Khosravi olacak. Buyrun sayın hocam.

Prof. Dr. Zohreh KHOSRAVİ

Arş Gör. Emel ŞENGÖNÜL ARAS'ın Türkçe özet çevirisiyle

Göçmenler ve mültecilerin, özellikle de çocuklar, kadınlar ve yaşlıların savunmasız ve çaresiz bir bir durumda oldukları ortadadır. Her ne olursa olsun bu kimseler sadece insan oldukları için saygı duyulmayı hak etmektedirler. Bu nedenle mültecilere ve göçmenlere gösterilmesi gereken saygı, her şart ve ortamda gösterilmeli ve onların insanlık onuru zedelenmemelidir. Bu insanların bir kimlikleri olduğu bilinmeli ve onlara karşı toleransla ve anlayışla hareket edilmelidir.

Düzce Üniversitesi'nin düzenlediği bu kongre için hem düzenleme kuruluna hem de Üniversite yönetimine teşekkürlerimi sunuyorum. Kendilerini Tahran'da ağırlamaktan büyük bir şeref duyacağımızı belirtmek istiyorum. Çok teşekkürler.

Prof. Dr. İlhan GENÇ

Biz de teşekkür ediyoruz Zohreh Hanım'a. Tabii Üniversitemizde düzenlenen sempozyumlarda rektör yardımcısı olarak genellikle ben bulunuyorum. Sempozyum organizasyon işinin ne kadar zahmetli olduğunu bilenler bilir. Ama iyisiyle kötüsüyle bunlar tabii neticede tecrübe kazandırıyor bizlere. Yeni bir üniversiteyiz, dolayısıyla hatalarımız olduysa, bunlardan dolayı sizlerin affınıza sığınıyoruz. Karşılıklı iyi niyet ve anlayış içerisinde eksikliklerimizi gidererek, kazandığımız tecrübelerle ileride daha büyük organizasyolar yapacağız mutlaka. Biz de Zohreh Hanım'a Tahran'dan kalkıp geldiği ve bizlerle tecrübelerini ve bilgilerini paylaştığı için teşekkür ediyoruz.

Şimdi de Arap Akademisyenler Derneği Onursal Başkanı Samir Hafez Beyefendi'yi dinliyoruz.

Samir HAFEZ

Arap Akademisyenler Derneği Onursal Başkanı

Önce Selamünaleyküm. Öncelikle kapanış oturumunda şahsına söz verdiğiniz için teşekkürlerimi sunuyorum. Çok uzatmayacağım, bir kaç hususu hatırlatıp keseceğim.

Böyle bir kongre düzenlediğiniz için sizlere teşekkür ediyorum. Mesele oldukça önemli. Çünkü artık Orta Doğu'da yeni bir sayfa açılıyor. Bizler bu yeni sayfayı çok iyi şekilde okumalı ve değerlendirmeliyiz. Bu yeni sayfa belki yavaş yavaş açılacak, ama mutlaka açılacak ve sınırlar değişecek. Elimizin altında yüz binlerce göçmen, hatta birkaç milyon göçmen var. Bu göçmen dediğimiz kimseler -belki de artık göçmen sözünü de bırakmalıyız-, hani Martin Luther King'in "*bir hayalim var*" dediği gibi ümit ve hayal ediyorum bir gün bu sınırların kalkmasıyla, biz nasıl İstanbul'dan Düzce'ye gelebiliyorsak, Halep'ten, Şam'dan, Lazkiye'den kalkıp Düzce'ye kadar gelebilecekler. Suriye'den ve diğer Arap ülkelerinden milyonlarca insan sınırların kalkmasıyla serbest dolaşımda bulunacaklar ve ilişkilerin gelişmesine katkı sunacaklar. Bu yüzden bugün yaptığımız bu çalışmalar çok değerli.

Dün çok dikkatimi çeken eğitimle ilgili bir oturum vardı. Öncelikle eğitimle ilgili bütün oturumlarda arkadaşlar müthiş çalışmalar ortaya koydular. Hatta bir tanesi çok dikkatimi çekti, tersten bir çalışma yapmış. İlk defa karşılaşıyorum. Esra Hanım idi galiba adı. Burada şöyle bir tavsiyem olacak. Bugün benim temsil ettiğim Arap Akademisyenler Derneği ile müşterek bir heyet kuralım. Türkiye'deki yetkililerle, üniversitelerle bir heyet kuralım. Suriyelilerden, diğer Arap akademisyenlerden ve Türkiye'deki akademisyenlerden ciddi bir çalışma odası oluşturalım ve Türkiye'den göç eden ilim adamlarını, akademisyenleri geri döndürmeye uğraşalım. Üzülerek söylüyorum, Türkiye'ye göç etmiş bulunan beş bin akademisyenin hepsi gitti, şu an 600 kişi kaldı. Burada bir hata yaptık. Yedi sene sonra şimdi bu çalışmayı yapıyoruz. Amerika'da, Almanya'da ve Fransa'da bulunan Arap akademisyenlerden "Türkiye'de bize imkân sağlar mısınız?" "Biz geri dönmek istiyoruz" gibi talepler alıyoruz. Sebepleri de çok açık. "Artık bizim buralarda bir geleceğimiz yok. Biz Türkiye'ye yönelmek istiyoruz." diyorlar. Bunların arasında dünya çapında kişiler var. Yanımda bir profesör var. Kendisi hâlen İstanbul'da. Bakınız haftada bir Amerikan Konsolosluğu'ndan mesaj geliyor: "Gel, konuşalım. Seni istiyoruz." diye. Her hafta ona bir yazı geliyor. Artık söylem de sertleşmeye başladı. Amerika'ya gelmesi için baskı yapılıyor. Yeni ikamet alabildi, vatandaşlık veremedik. Benim niyetim bu ikisi arasında bir heyet kurulması ve kaçırdığımız akademisyenlerin geri getirilmesidir. Elimizin altında iki Suriyeli değerli akademisyenimiz var. Yedi sene içerisinde onlardan hiç faydalanmadık. Elimizdekilerden faydalanalım. Aynı şekilde doktorlar var, ancak yasal engeller sebebiyle bunlardan faydalanamıyoruz. Bundan sonra artık bardağın dolu olan yarısını görelim. Şimdiye kadar hep bardağın boş tarafına baktık. Bundan sonra bardağın dolu tarafına bakalım. 330 bin kişinin talebe olarak Türkiye'de okuduğunu öğrendik. Bunun ilerisi için nasıl büyük bir potansiyel olduğunu görelim. Bu sınırlar kalktığı zaman herkes, Türkiye'nin nasıl bir yer olduğunu bilecek ve Türkiye'de kurduğu dostlukları devam ettirecektir.

Dün sunulan tebliğler çok dikkatimi çekti. Evet büyük bir potansiyele sahibiyiz. Bütün istediğim, bunun farkında olmamız. Sayın akademisyenler, araştırmacılar, talebeler bunu dikkate alın, rica ediyorum. Çünkü dünyada hiçbir ülke üç milyon kişiyi bir anda evinde ağırlamadı ve elinde tutamadı. Batı, bakınız biraz önceki değerli hocamız Macaristan'dan bahsetti. 1200 kişiyi ülkesinde barındıramadı. Almanya, bir milyon kişiyle, ki Almanya en tecrübeli ülke Avrupa'da, baş edemeyeceğini duyurdu. Bütün Avrupa'nın dengesi bozuldu. Oysa biz inanınki hissetmedik bile, üç milyon kişiyi. Birkaç kişinin şikâyeti dışında bir şey hissetmedik. Demek ki bir şey var aramızda, müşterek bir bağ var. Bunu değerlendirme zamanı. Bugün dünyada herkes dönüp bize bakıyor, bu yükü biz nasıl kaldırabiliyoruz diye. Bir zamanlar da Osmanlı'ya soruyorlardı, Dışişleri Bakanımıza soruyorlardı: "Nasıl idare edebildiniz 400 sene Irak'ı?" diye. Biz Irak'a girdiğimiz zaman, orayı elimize geçirmek ve sömürmek için girmemiştik, gücüne güç katmak için girmiştik.

Akademisyenler arasında bir toplantı yapılması gerektiğine inanıyorum. Sayın hocam bunu da sizlerden bilhassa rica edeceğim. Burası büyük bir ilim yuvası gördüğüm kadarıyla. 30-35 bin kişiyi eğitmek ne demek bunu çok iyi biliyorum. Onun için müşterek bir toplantı yapalım hem diğer üniversitelerle hem de bizim akademisyenlerle. Hiç değilse kaybettiklerimizi geri alalım.

Dün bir örnek verdim. Bu örneği bir daha vereceğim. Bir talebe, Suriye'de 14 buluşu var. 4 buluşu dünya çapında ödül almış. Bu adamı bir puan yüzünden kaçırdık. Hangi üniversite şimdi adını söylemeyeceğim. Kendisini Harvard'a almışlar, ailesiyle birlikte. İşte böyle bir adamı biz kaçırdık. Şimdi bardağın boş değil, dolu kısmına bakacağız. Ben bilhassa akademisyen arkadaşlarımdan rica edeceğim. Elimizdeki mevcut değerli kişilerle temasa geçin ve onların alanlarında istihdamına yardımcı olun. Böylece onlar da bu ülkenin gelişmesine, ilerlemesine katkıda bulunsunlar. Ümit ediyorum ki düşüncelerimi doğru ve anlaşılır bir şekilde ilettim. Başta söylediğimi bir kez daha yeniliyorum: Gerçekten bu günlerden sonra artık dünya siyasi olarak yeni bir açı içinde olacak. Biz buna hazırlıklı olalım. Zira hazırlıklı olmazsak, yine elimizdekini kaçıracağımızdan çok korkuyorum.

Bir daha teşekkürlerimi ifade ediyorum bu imkânı sağladığınız için. Bu tür toplantıların devamını bilhassa sizlerden rica ediyorum. Teşekkürler.

Prof. Dr. İlhan GENÇ

Biz teşekkür ediyoruz sayın hocamıza bu güzel dilekleri için.

Şimdi de Prof. Dr. Abulfez Süleymanov hocamızı dinleyeceğiz. Buyrun hocam.

Prof. Dr. Abulfez SÜLEYMANOV

Hepinize iyi akşamlar diliyorum. Böylesi büyük bir organizasyonun gerçekleşmesinde emeği geçen tüm arkadaşlara, başta sayın Rektörümüz Nigar Demircan Çakar olmak üzere rektör yardımcımız, organizasyon komitesinde yer alan Mehmet Emin hocamız, Ali hocamız, Metin hocamız, değerli araştırma görevlisi arkadaşlarımız, Emine Hanım, Furkan Bey, Seda Hanım'a teşekkür edererek sözlerime başlamak istiyorum. Burada herkesin büyük emeği var, bunların hepsini biz bu iki gün boyunca hissettik. Çok başarılı bir organizasyon oldu.

Oturumlarda gündeme gelen konular üzerine de birkaç kelime etmek istiyorum. Kapanış ve açılış oturumu dahil olmak üzere 12 oturum dinledik. Hepsi içeriği dolu dolu oturumlardı. Gerçekten bu anlamda da çok başarılı bir kongre olduğunu söyleyebiliriz. İstihdamdan eğitim sorunlarına kadar, uyum sorunundan mültecilerin medyadaki yansıma biçimine kadar birçok konuyu içeren ve bana göre göç konusundaki literatüre çok önemli katkıları olabilecek müzakereler ve sunumlar yapıldı. Umarım en kısa zamanda gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra bunun bir yayına dönüştüğünü ve bunların ilgililere ve yetkililere ulaştığını görmüş oluruz.

Yetkililer deyince, tabii açılış oturumuna, özellikle başta sayın vali olmak üzere Düzce ilimizin bütün önemli protokolünün iştirak etmiş olmaları, bu kongreye verilen önemi bir kez daha gösterdi.

Konuşmaların içeriğinde öne çıkan birtakım konular vardı. İlgimi çekenlerin altını çizmek istiyorum. Mesela bu göç kongresinde Afgan göçmenler konusunun çok bariz bir şekilde öne çıktığını gördük. Demek ki bu Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu başka bir göç olgusu ve meselesi. Sanırım bundan sonraki dönemlerde biraz daha bu konu üzerine düşünecek ve neler yapılması gerektiğini tartışacağız.

Suriyelilerin toplumsal uyumu konusunda yapılan çalışmalar da çok önemliydi. Bunları ileride çok yönlü olarak ele alıp tartışmak gerekiyor. Göçmenlerle ilgili yapılan uygulamalı çalışmalar, alanda yapılan çalışmalar, başta KADİM olmak üzere Düzce ilinde yapılan çalışmalar ve başka illerde yapılan çalışmalar da dikkat çekiciydi. Bu da Türkiye'nin son dönemde özellikle bu göç konusunda giderek deneyimli bir ülke haline geldiğini ve bana göre, Türkiye'nin üç buçuk milyonluk bir göçmen mülteci nüfusu barındıran bir ülke olarak dünya için yeni bir model oluşturduğunu gösterir. Belki ileride biz uluslararası toplantılarda Türkiye modelini de konuşuyor olacağız. Bu husus, Sadece Türkiyeli kendi akademisyenlerimizin değil, farklı akademisyenlerin de çalışma konusu arasına girecektir.

Tabii ben daha çok teknik konulara önem vermeye, dikkat çekmeye çalıştım. Tekrar bu organizasyonun gerçekleşmesinde emeği geçen bütün arkadaşlara teşekkür ediyorum, saygılarımı sunuyorum.

Doç. Dr. Mehmet Emin ULUDAĞ

Öncelikle üniversite yönetimine çok teşekkür ediyoruz. Yönetimimiz gerçekten bu kongreyi düzenlerken ellerindeki her türlü imkânı bizlere sundular ve her aşamada Rektör hocamız ve diğer ilgili kişiler bizlere yardımcı oldular. Bu bakımdan en büyük teşekkürü onlar hak ediyor.

Düzenleme kurulu olarak aylardır asistan arkadaşlarımızla beraber, öğretim üyesi arkadaşlarımızla beraber, Ali Hocam ve Metin Hocamla beraber kongrede sunulacak bildirileri belirlemeye ve organizasyonu ve koordinasyonu sağlamaya çalıştık. Bir takım sıkıntı ve zorluklarla karşılaşmışsak da bugün yüzümüzün akı ile bu kongreyi neticelendirdiğimizi sanıyorum. Artık bugünden sonraki amacımız, eksikliklerimizi gidererek, daha tam ve faydası daha üst düzey ikinci bir kongreye hazırlanmak. Zaten periodik kongrelerin özelliği, bitirdiğiniz anda hemen her türlü yorgunluğu unutup ikincisine hazırlanmaktır.

Şimdiye kadar göçle ilgili yapılan kongrelerin bir incelemesini yapmıştım. Türkiye'de yapılmış olan en yüksek katılımlı göç ve mülteci kongrelerinden biri, sanırım bizim üniversitemiz tarafından yapılan bu kongre oldu. 12 oturumda 41 katılımcı bildiri sundu. 114'e yakın bildiri gelmişti. Aslında hepsi birbirinden değerli olan bu bildiriler içinde bu ilk kongrenin amaç ve hedeflerine uygun düşen güncel konular ve saha çalışmalarına yönelik olanlarına yer verebildik. İnşallah bundan sonraki kongrelerde göç ve mültecilik konusunu farklı yönleriyle ele alan bildirileri de dinleyeceğiz.

Tabii burada da görüldü ki artık Türkiye'de bir göç veya mülteci bakanlığının kurulması zorunluluğu hale gelmiştir. Belki göç ve mülteciliğin bakanlık düzeyinde ele alınması, Türkiye'de bir uygulama birliğine sebep olacaktır. Bu durum işin ve problemlerin hem ekonomik bakımdan hem de prensipler, kanunlar bakımından ele alınıp çözülmesine vesile olacaktır. Bu bakımdan arzumuz bu hususun sonuç bildirgesinde yer almasıdır.

Yine Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ile il koordinatörlüklerinin eşgüdümlü olarak üniversitelerle birlikte aynı çatı altında bir araya gelebilmesi ve etkin ve sistemli bir çalışma yürütebilmeleri gerektiği kanaatindeyiz. Eğer üniversiteler bu işte motor güç olmazsa, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün veya il müdürlüklerinin sahadaki ve uygulamadaki başarıları daima eksik kalacaktır. Zira üniversiteler olmadığında, ilgili birimlerin çözüm üretmede ulusal veya uluslararası başarılar elde etmeleri ve problemin önünü alma çabaları eksik kalacaktır. Bu anlamda kongremizin paydaşlarından birinin Göç İdaresi Genel Müdürlüğü olması gayet anlamlıdır. Kendileriyle irtibata geçtiğimiz andan itibaren gördüğümüz yakınlık ve destek, açıkçası böyle bir birlikteliğin zihinlerde var olduğunu bizlere gösterdi. Bu da bizim için önemliydi.

Tabii Sami Bey'in ısrarla ifade ettiği "göç ve mülteciliği fırsata dönüştürebilir miyiz?" sorusu ve bunun cevabı da gayet önem arz ediyor. Hocam da ifade etti, diğer oturumlarda da ifade edildi, evet göç trajik bir hadise. Gerçekten göç trajedidir, mültecilik trajedidir. Ama bu gerçekle rasyonel bir şekilde yüzleşip bunu fırsata dönüştürmek zorundayız. Bunun da

kurumların uyumlu ve koordineli çalışması, bilgi paylaşımı ve ortak çalışmasıyla olacağı kanaatindeyim.

Yine Suriyeli ve Arap akademisyenler ile Türkiyeli akademisyenlerin biraraya gelebildiği bir platform kurulması gerektiği, kanaatimce bu kongrenin sonuç bildirgesine girmelidir. En azından bölge ülkeleri akademisyenleri ile Türkiye'deki akademisyenler platformu oluşturulmalıdır diye bir temenni sonuç bildirgesinde yer almalıdır.

Tabii en çok zahmeti arka plandaki arkadaşlarımız çektiler. Onlara da tekrar teşekkür etmeyi bir borç biliyorum. Umarım kusurlarımız varsa affedilir. Her şey için teşekkür ediyorum. Ancak en büyük teşekkürü de sona sakladım. O da katılımcılar içindir. Çünkü katılımcılar olmasaydı bu kongre gerçekleşmemiş olacaktı. Onlar da illerinden, ülkelerinden zahmet edip buraya kadar geldiler. Bilgileriyle, gayretleriyle kongremize şeref verdiler. Onlara da teşekkür etmeyi bir borç bilirim, hürmetlerimi arz ederim.

Prof. Dr. İlhan GENÇ

Mehmet Emin Uludağ hocamıza ben de teşekkür ediyorum. Bu arada tabii ilk defa Düzce'ye gelenler için ifade etmek istiyorum, Düzce bir kaç yüzyıldan beri göç alan bir belde ve bu açıdan bu toplantının çok anlamlı olduğunu düşünüyorum. Geçen yüzyıldan beri, yani 1830'lardan beri Düzcemiz göç hususunda bir başka yere sahiptir. Bir ara geçen yüzyıldaki göçlerle ilgilendiğim için biliyorum, bugün nasıl Göç İdaresi Genel Müdürlüğü varsa, Osmanlı'da da sadrazamlığa bağlı olarak Muhacirîn İdare-i Umumiyesi kurulmuş. Bu daire kim nereden geldi, nereye yerleştirilecek, geçimlerini hangi yolla temin edecekler, toprağı nasıl işleyecekler gibi bütün detayları hesaplamış, sevk ve idaresini yapmaya çalışmış. İşte Düzce çok da uzakta olmayan bir geçmişte böyle bir tecrübeyi yaşamış. Maddî her türlü varlığını geride bırakmış olan insanlar, bu yüz-yüz elli yıllık süreç içinde burada kendilerini toparlamışlar; büyük bir azim ve gayretle hayata sarılarak, bu arada bir kaç büyük depremi de atlatarak varlıklı kimseler haline gelmişlerdir. Mesela bendenizin dedesi 1910'da Balkan Savaşları sırasında I. Dünya Savaşı öncesinde Trabzon'dan kalkıp buraya gelmiş. Ben zaman zaman Suriye'den gelen veya farklı ülkelerden çeşitli nedenlerle gelen insanları gördüğümde dedemi hatırlarım. 10 yaşında muhacir olup yollara düşmüş.

Bu muhacirlik psikolojisini bilen kimseler olarak bu toplantı Düzcemiz için çok anlamlı oldu. Üniversite olarak buna ev sahipliği yapmaktan gurur duyuyoruz. Tabii ki temennimiz bu göçlerin ve mültecilik sorunlarının sürmemesi. Sulh, barış daimî idaalimizdir, ama maalesef savaş ve mültecilik de bir realite. Bugün burada toplanan bilim insanları bu hususları ele aldılar, bir nevi tarihe ışık tuttular. İnşallah bunları okuyan ülke yöneticileri ve karar alıcıları da, ki okumalarını mutlaka bir şekilde sağlayacağız, bunların bir daha olmaması için inşallah ellerinden geleni yaparlar, seyirci kalmazlar.

Bu son oturumu kapatırken, inşallah ikinci kongremizde yine bir araya geliriz. Gittiğiniz yerlere, ülkelere, şehirlere selamlarımızı götürmenizi diliyorum. Üniversite olarak inşallah ikinci kongrede de, tabii daha güzel bir ortamda sizleri ağırlamayı umuyoruz. Hepinize saygılar sunuyorum.

I. ULUSLARARASI GÖÇ VE MÜLTECİ KONGRESİ'NDEN KARELER

E ÜNİVERSİTESİ

KONGREMİZE HOŞ GELDİNİZ
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ

KONGREMİZE HOŞ GELDİNİZ

KONGREMİZE HOŞ GELDİNİZ
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ

KONGREMİZE HOŞ GELDİNİZ

23 - 24 - 25 KASIM 2017
KONGREMİZE HOŞ GELDİNİZ
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ

25 KASIM 2017
KONGREMİZE HOŞGELDİNİZ
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ